RIJKS GESCHIEDKUNDIGE PUBLICATIËN

KLEINE SERIE

112

Classicale Acta 1573-1620

X

Particuliere synode Zuid Holland

Classis Brielle 1574-1623

BAND 2

BEWERKT DOOR W.G. VISSER

huygens ing

Rijks Geschiedkundige Publicatiën

uitgegeven door het

Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis

Classicale Acta 1573-1620

Deel X

Band 2

Kleine Serie

112

Classicale Acta 1573-1620

X

Particuliere synode Zuid-Holland

Classis Brielle 1574 - 1623

Band 2

Bewerkt door dr. W.G. Visser

Huygens ING (KNAW)

Het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Huygens ING) is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door de financiële steun van Rabobank Goeree-Overflakkee.

© 2015, 2018 Huygens ING (KNAW), Amsterdam
Postbus 10855 · 1001 EW · e-mail info@huygens.knaw.nl
www.huygens.knaw.nl

2e druk 2018

Uitgegeven door Sidestone Press, Leiden
www.sidestone.com

Gezet door Frans Aussems grafisch ontwerp, Haren

978-90-8890-673-2 (Softcover)
978-90-8890-674-9 (Hardcover)
978-90-8890-675-6 (PDF e-book)

ISSN 0921-90 / NUR 680
ISBN 1ste druk: 978-90-5216-183-9

Het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Huygens ING) maakt deel uit van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever, without prior written permission from the publisher.

Inhoud band 1

Woord vooraf **IX**
Algemene inleiding **XIII**
Inleiding Classis Brielle **XVII**
Illustraties CCCXXXI

Acta van de classis Brielle 1574-1623
Deel 1
19 april 1574 - 19 september 1594 1

Inhoud band 2

Deel 2
3 oktober 1594 - 30 juni 1609 178
Deel 3
6 oktober 1609 - 3 april 1623 441

Bijlagen
Bijlage A
Lijst van predikanten per gemeente 665
Bijlage B
Examens voor de classis Brielle 670
Bijlage C
Proposities door proponenten en kandidatenvoor de classis Brielle 672
Bijlage D
Classicale regelgeving 675
Bijlage E
Lijst bewaard gebleven uitgegane en ingekomen stukken 677
Bijlage F
Prosopografie van predikanten in de classis Brielle 692
Bijlage G
Notitie van Willem Crynsz. 739
Bijlage H
Cort ende waarachtig verhael 764

Geraadpleegde bronnen en literatuur
Archiefbronnen 773
Gedrukte en uitgegeven bronnen 776
Literatuur 778

Afkortingen 793

Algemene index 795

Begin deel 2

Memoriaelboeck van de classicale acten in desen classe gevallen sedert den iare 1595 stijlo novo

1594 V (extraordinaris). Brielle, maandag 3 oktober[556]
Inv. nr. E2, fol. 1.

Zuidland ~ Vacature
Is besloten dat Henricus in Heenvliet ende Albertus Celcaert sullen gaen in Suytlandt ende vernemen oft sy eenighe antwoerde hadden ontfanghen van Pieter Bert[557] oft dat se het ooghe hadden op ymant van den classe, met last hebbende noch daerenboven voor te stellen dese dry: Philippus Minel, Herman Slosse, een ouderlinck van Vlaerdingen by namen Cornelis Aertz. Ende sy tot eenighe van de voors. genegentheyt hebben, dat sy moghen denselven hooren ende daernaer den classe sulx aendiennen.

Dirksland ~ Vacature
Is oock besloten dat men een gelycke voorstellinghe sal doen in Dierixlant ende dat duer Joos de Neve ende Baltazar van Doorne van Philippus Minel, Jan Steengracht, Herman Slosse ende een ouderlinck van Vlaerdinghen by namen Cornelis Arentz.

Ouddorp ~ Beroep ~ Examinatie
Alzoo die van Outdorp hebben gehoort Jacop Cornetsius ende daernaer hem hebben eenen brief medegegeven aen de classe, begeerende dat hy metten iersten mochte gevoirdert worden totten dinst, soo is goet gevonden dat men de gecomitteerde van den sinode zoude beschryven om te staen over de examinatie niet alleen van Cornetio voorseyt, maer oock van Pieter Segers, schoelmeestere tot Dordrecht, waertoe deselve proponenten mede sullen verschreven wordden, mits haer een texst gevende, daerop sy alsdan een propositie sullen doen.

Leiding extraordinaris vergaderingen
Alzoo Reynerus Donteclock preses geweest is in de laeste ordinaire classe, gehouden in Simonshaven, soo is hem by de vergaderringe opgeleyt geweest in de extraordinaire byeencompsten geduerende de winter te presideren ende Nicolaes Nicolaij als scriba van gelycken te continueren, ende is geordonneert dese acten te onderteeckenen.

Ondertekening
Ondertekend door praeses en scriba.

556 'ende dat by de naestgesetenen.'
557 Petrus Bertius, predikant in Zeeland.

1594 VI (extraordinaris). Brielle, maandag 24 oktober
Inv. nr. E2, fol. 1v.

Aanwezigen
Presenten: Reynerus Donteclock, Niclaes Damius, Henricus in Heenvliet, Albertus Celcaert, Pieter Janss., Jaques de Brueck, Adriaen de Jonckheere, Franchois Borlut, Niclaes Nicolaij.

Zuidland ~ Beroep
Is van Victor Claiss. overgelevert de beroepinghe van de kercke ende magistraet van Suytlant gedaen op Pieter Berck, predicant tot Polsbroeck, ende hebben de broederen daerinne bewillicht.

Nieuwenhoorn ~ Predikant
Aengaende de sake Adrianii de Jonckheere, te weten het geruchte datter gaet van hem ende zyner huysvrouwe suster, is corttelyck verhaelt het rappoert dat Damius ende Jacop Janss. daervan over acht daghen by eenighe broederen gedaen hadden ende wat se soo uuyt deselve suster als uuyt haer man ende Jonckheer selve, die se hierop ondersocht hadden, vernomen hebben ende is Adrianus de Jonckheere daerop gehoort. Maer alzoo de[558] vergaderinghe niet sterck ende de sake swaer was, is deselve uuytgestelt totten 7^{n} novembris, wanneer twee gecomiteerde van de sinode mede zouden verschynnen tot de examinatie van twee proponenten, daerentusschen onse broeder Damio opgeleyt met ymant uuyt den kerckenraet van den Briel breeder naer eenighe dinghen desen aengaende te vernemen.

Ondertekening
Ondertekend door praeses (Donteclock) en scriba (Tijckmaecker).

1594 VII (extraordinaris). Brielle, maandag 7 november
Inv. nr. E2, fol. 2-3.

Aanwezigen
Presenten: Donteclock, Damius, Swartewaele, Geervliet, Ouden- ende Nieuwenhoorn, Rekaingne ende Bommene met eenighe uuyt den kerckenraet van den Briel.
Syn mede verschenen by dese vergaderinghe twee gecomitteerde van den sinode, namelyck D. Corputius van Dordrecht ende Warnerus Helmichius van Delft.

Leiding
Is vercoren tot preses Reynerus Donteclock ende tot scriba Niclaes Nicolaij.

Dirksland ~ Beroep
Die van Dierixlant syn op de vergaderinghe verschenen met een missive gescreven duer de hant van den secretaris uuyt den name van den ambachtsheere, gemeene wethouders ende kerckenraet van Dierixlant, daermede sy, niettegenstaende henlieden vier persoonnen voorgestelt waeren om een uuyt deselve te kiesen, de gansche sake dese vergaderinghe hebben gerecommandeert ende in handen gestelt, versoeckende dat wy haer een vroem ende wel begaeft diennaer voor haere kercke souden aenwysen, die se mochten

558 Hierna doorgehaald: 'sake'.

beroepen. Waerop de broeders met gemeenen advyse hebben aengewesen Jan Steengracht, staende in Noort Hollandt, ende hebben sulx duer een missive de overheyt ende gemeente van Dierixlant laten weten.[559]

Nieuwenhoorn ~ Predikant ~ Tucht

Is verhandelt de saeke van Adrianus de Jonckheer ende heeft deselve vertoont sekere attestatien van de magistraet ende kercke, inhoudende dat hy hem te voren in leere ende leeven wel hadde gedragen, met een seker scrift, waermede syn huysvrouwe susters man bekent hem leet te wesen dat hy Jonckheere voorseyt heeft gediffameert, oock Jonckheer selfs daerby seer hooghe ende diere[560] verclaert dat hy ontschuldich was, jae selfs geen wille daertoe hadde gehadt ende is daerop uuytgestaen. De broeders al het voorgaende gesien ende gehoort hebbende, hebben goet gevonden dat Jonckheer voornoempt duer 2 uuyt de vergaderinghe ernstelyck zoude aengesproken worden, dewelcke hem Godts rechtveerdighe oordeel soude voorhouden ende in syn consientie souden tasten, hem vermanende dat hy als voor de ooghen Godts hierin soude handelen. Hiertoe syn geordonneert N. Damius ende Gooris Arienz. dewelcke tot hem syn uuytgegaen[561] ende hebben gerapporteert dat Jonckheer persisteerde by syn voorgaende verclaringe. Ende alzoo hy vermaent was geweest, dat hy hem noch daerop zoude bedencken ende met yemant van de vergaderinghe in 't particulier mochte beraden, soo heeft hy begeert te spreken met Jacop Janss., ouderlinck der kercke van den Briele, welcke ingecomen zynde verclaerde dat hem Jonckheer naerder hadde bedacht ende tot ontlastinge van zyn consientie bekende niet vry te wesen van zyn huysvrouwe suster, doch dat sulx was gesciet voor haer beyder huwelyck. Daernaer is Jonckheer ingecomen ende heeft de preses verhaelt 'tgene duer Jacop Janss. de vergaderinghe van zynnentwege was aangedient ende is hem zyn zonde voorgehouden met exageratie van die, dat het geen slechte hoererye maer bloetschande was. Men heeft hem oock vermaent dat hy niet en hadde behooren zoo vele daertoe te seggen ende op sulcke wyse hem te ontschuldigen als hy hadde gedaen met aenroepinghe van de name Godts. Zoo heeft hy daerop geantwoert dat de verclaringhe haer alleen strecte tot dat geruchte dat naer hem ginck, dat hy namelyck daervan vry was, maer niet tot de voorgaende tyt om hem t'eennemaele te ontschuldighen ende heeft met tranen zyn schult bekent. Is oock daerin vertroost geworden met belofte dat het secreet zoude gehouden worden, daertoe de gansche vergaderinghe vermaent is geworden. Daernaer is by deselve geresolveert dat Jonckheer aldaer niet langer in dinst zoude blyven, maer dat een ander in zyn plaetse zoude gestelt worden ende dat hy elders met der woone zoude trecken, daerinne hy heeft verwillicht ende is onsen broeder Nicolay Damio opgeleyt in den Nieuwenhoorn te gaen predicken ende van den predickstoel de voorseyde resolutie des classis der gemeente voor te draghen 'twelck alzoo gesciet is in sulcker forme als hier volcht:

Geliefde in den Heere. Alzoo zekeren tyt geleden ten huyse van Adriaen de Jonckheere, predicant alhier, een sake gevallen is, waerduer verscheyden geruchten veroorsaect zyn, die niet alleen hier in dese plaetse, maer wyt ende zyt verspreyt zijn geworden, niet sonder aenstoote van velen, dat oock mede deselve Adrianus voor ende in zijn huwelyck, welcke hy onlanx aengegaen heeft, niet met soodanige gestadicheyt ende voorsichticheyt gehandelt heeft als zyn ampt ende dinst, daerinne hy gestelt is, betamelyck was,

559 Uit de vergadering van 10 april 1595 blijkt Dirksland nog steeds een vacature te hebben. Steengracht heeft het beroep dus niet aangenomen. Kastelein vermeldt hem m.i. ten onrechte in de predikantenlijst van Dirksland, Kastelein, *Predikanten die kwamen en gingen,* 82.

560 *diere*: plechtig, met nadruk (Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 136).

561 Moeilijk leesbaar.

soodat hetselve huwelyck mede hierduer de opsprake van velen onderworpen is, soo heeft de classis van den Briel, siende op de stichtinge deser kercke, de sake met twee van de gedeputeerden des sinodi van SuytHollant gecommuniceert hebbende, met haer advijs goetgevonden ende besloten dat Adrianus van den dinst alhier ter plaetse stil sal staen ende dat hy van denselven zynen dinst van nu voortaen ontslagen sal wesen. Ende zal de classis beneffens de kercke alhier sorge draeghen dat deselve kercke met een goet bequaem diennaer sal voorsien worden, soo haest doenelyck sal wesen. Ende om te gerieven de inwoenderen deser plaetse, sal by d'een ende d'andere van de naestgesetenen altemet in der kercke alhier gepredict moghen worden, begeerende ende biddende alle vrome ende christenen het doen ende besluyt des classis in desen sake alzoo te willen duyden dat het 'tgene datter gesciet is, houden gesciet ende gedaen te wesen tot den meesten oorboor ende stichtinghe van dese kercke.

Propositie ~ Examen
De twee proponenten, namelyck Jacobus Cornetius ende meester Pieter Segers, hebben voor de vergaderinghe ende de twee gecomitteerde van de synode elck een propositie gedaen op deselve texst, namelyck Joannes 3 "Alzoo lief heeft Godt de werelt gehadt" etc., ende zyn daernaer geexamineert geworden. Maer alzoo de vergaderinghe ende insonderheyt de voors. gecomitteerde geen genoegen en hadden gehadt aen haere propositien nochte oock aen haere antwoerde op de examinatie, soo en zyn se voor die reyse tot den dinst niet toegelaten geworden; maer is goetgevonden dat se in den Briel metterwoone souden comen ende aldaer haer noch drye oft vier maenden souden oeffenen, om alsdan wederomme geexamineert te worden. Ende hebben de broederen beloeft de rentmeestere Jan Commerz. aen te spreken, ten eynde zy middelertyt onderhout mochten trecken.

Ondertekening
Ondertekend door praeses en scriba.

1595 I (extraordinaris). Zuidland, zaterdag 18 maart
Inv. nr. E2, fol. 3v-4.

Aanwezigen
Presenten Nicolaus Damius, Reynerus Donteclock, Heenvliet, Geervliet, Abbenbroeck, Ouwenhoorne, Spyckenisse, Swarttewaele, Oostvoorn.

Nieuwenhoorn ~ Predikant
De diennaers van den Briel hebben de vergaderinghe aengedi[e]nt dat Adrianus de Jonckheere by henlieden was geweest, clagende dat de broeders die in den Nieuwenhoorn quamen predicken, haer geheel vremt van hem hielden, als oft hy in en weet niet wat waer geweest, waeruuyt hy vermoede dat men zyn sake swaerder achte dan se inderdaet was ende vraegende daerom hoe se die hadden verstaen. De diennaers voorseyt antwoerden, dat se die alzoo verstaen hadden gelyck se van Jacop Janss. gerapporteert was, te weten dat hy niet vry van syn huysvrouwe suster was, want hy te voren met haer hem verloopen hadde, doch buyten houwelyck. Hy seyde daerop dat hy sulx niet en hadde uuytgedruct ende dat zyn meeninghe waere geweest dat hy hem besondicht hadde voor Godt duer quade lusten ende begeerten sonder met haer te doene gehadt te hebben. Verhaelden mede deselve diennaers dat den schout ende andere van de wet in den Nieuwenhoorn by haer waren geweest, versoeckende dat se Adrianum Jonckheer

mochten behouden alzoo se niet en wisten van hem dan alles goets, meenende dat men dat men duer soodanich gerucht als van hem ginck geen oorsaeck en hadde om hem van daer te nemen, te meer dewylle dat 'tselve begonde te cesseren ende op te houden. Hiervan heeft de vergaderinge met Adriano de Jonckheere gehandelt ende hebben verclaert, dat se niet qualyck, maer wel de sake hadden verstaen want 'tselve Jacop Janss. ingebracht hadde, was daerna in syn tegenwoerdicheyt duer den preside wederom verhaelt geworden ende claerlyck voorgestelt, sonder dat hy daer yet tegens hadde geseyt. Dat oock de broeders syn afsettinge van den dinst aldaer daerop hadden gefondeert ende niet op eenige quade lusten ofte begeerlyckheyt, die hy mochte gehadt hebben van dewelcke de gemeente niet en oordeelt, dat hy daeromme met soodanige uuytvlucht hem niet en mocht behelpen.
Daernaer heeft men de schout ende gerechte van Nieuwenhooren laten instaen ende haer versoeck aengehoort, te weten, dat se haeren voorgaenden diennaer mochten behouden. Hiervan is oock met Adriano de Jonckheere gehandelt, welcke verclaerde dat se sulx uuyt haerselven deden sonder hem. Waerop hem geantwoert is dat een van beyden zoude moeten gescieden tot contentement van zynen magistraet, oft dat haer zoude moeten geopenbaert worden die oorsake van zynen afsettinge, oft dat hy voor haer soude moeten verclaren, dat hy met de sententie der broederen tevreden was, welck laste hy gedaen heeft, want gevraecht zynde in haer tegenwoerdicheyt oft hy hem over het besluyt van de classe wiste te beclaghen, heeft geantwoert: neen, maer dat hy bereyt was 'tselve na te comen, begeerende dat de gemeente metten iersten van een ander soude voorsien werden. Volgende dien heeft men de magistraet van den Nieuwenhoorne gebeden dat se de patientie zouden hebben ende is haer versoeck afgeslaghen.

Ondertekening
Ondertekend door praeses (Donteclock) en scriba (Tijckmaecker).

1595 II (ordinaris). Rockanje, maandag 10 april – dinsdag 11 april[562]
Inv. nr. E2, fol. 4v–7v.

Leiding ~ Aanwezigen
Nae aenroepinghe van den naem des Heeren is met gemeenen suffragien gestemt ende vercoren tot preses Reginaldus Donteclock, diennaer des goddelycken Woorts ten Briele ende tot scriba Albertus Celcaert Bommelius, diennaer des Woorts Godts tot Abbenbroeck, presentibus omnibus, execepto Goerede, die des anderen daechs [v]erschenen is.

Credenties
Die brieven van credentie oversien ende gelesen synde, syn die geen hadden ondervraecht ende syn oock de broederen met haere voortgebrachte redenen gecontenteert en vernuecht.

Korendijk ~ Predikant
Alzoo eenighe uuyt den Corendyck sekeren onlust genomen hadden tegen haeren kerckendiennaer Epraim Janss., daerover oock D. Reginaldus Donteclock ende Nicolaus Nicolay in den Corendyck geweest zyn om den onlust aldaer wech te nemen ende hen onder den anderen te vereenighen, ende 'tselve niet en hebben connen te wege brenghen, soo

562 'stylo novo.'

hebben sy hiervan rappoort gedaen aen de semptelycke broederen. Ende syn beneffens dien, mede op denselven tyt, voor den classe verschenen eenighe uuyt den Corendyck, met naemen Geert Celiss., Cornelis Thoeniss. ende Huybert Arentz., overleverende sekere beteeckende ende ombeteeckende scriften waermet se Epraim voors. beschuldichden ende aenclaechden, jae oock concludeerden ende versochten dat Epraim van de plaetse soude wechgenomen werden. Dese nu gelesen ende na behooren erwoghen synde, oock beyde partyen mondeling, soo de aenclagers als den aengeclaechden synen defensie gehoort zyn[de], is denselven een yder appaert, doch openbaerlyck in de vergaderinghe 't synen voorgestelt, oock mede vermaent tot een broederlycke reconsiliatie. Is mede verclaert dat de broeders geen suffisante reden en vinden om Epraim van de plaetse te nemen en dat des te meer mits Epraims partye geen last en hadden van der overheyt dier plaetse. Heeft wel Epraim de vermaninghe goetwillich aengenomen ende sich tot de vrede erboden, doch die andere en wouden haer daertoe niet verstaen geven, wiewel se nochtans ernstelyck daertoe vermaent ende gebeden syn, dan wouden sulx in bedencken nemen ende daerop beraden. Is oock Epraim expresselyck de novo belast om die van Piershil alle 14 daghen voormiddach te bedienen tot den naesten classe om te besien oft se haer wat gevoechelyck tot het gehoor willen scicken. Sal hem daervan scryvens medegegeven worden, soo aen die van den Corendyck als die van Piershil, opdat het sonder ergernisse ende met stichtinge mocht toegaen. Is oock 'tselve die van den Corendyck, die tyt present zynde, voorgedraghen ende de broeders hebben Epraim int 'tgeen hy beschuldicht wordde, ontschuldich bevonden.

Zuidland ~ Beroep
Petrus Berck, met advys des classis van die van Suytlant beroepen, heeft vertoont sekere attestatie van de stadt van Schoonhoven ende dit aengaende 't getuygenisse synder bywooninghe ende borgerlycke conversatie, oock mede die brieven synder beroepinghe, soo by de kercke als magistraet van Suydtlant op zynen persoon gedaen. Syn de broederen, dese gesien ende gelesen synde, daermede gepayt en hebben Petrus voornoempt erkent ende opgenomen voor en als een medebroeder ende medegenoot deses classis, salvo dat hy gehouden sal zyn opten eersten classe te leveren ende te vertoonen voorders [e]en behoorlycke attestatie soo van zynen classi als zynen magistraet dier plaetsen daer hy laest gedient heeft.[563]

Spijkenisse ~ Schoolmeester
Om de swaricheyt te Spikenis te effenen ende te middelen zyn gecomitteert Nicolaus Tyckmakers ende Albertus Selcaert ende dit nopende het verloop ende schultbekenninghe van meester Jan, schoelmeestere ende diaken aldaer.

Oostvoorne ~ Rockanje ~ Avondmaal ~ Doop ~ Huwelijk
Op de swaricheyt by Borluet gemoveert tegens Jaques de Brueck aengaende eenighe lidtmaten onder Oostvoorn resorterende, die te Rekaingne ten nachtmaele gingen, ende haer kinderen lieten doopen ende haer oock lieten trouwen, is geantwoert dat Jaques voors. onverhindert de kinderen doopen mach, die hem gepresenteert worden, doch dat hy niemant van de lidtmaten van Oostvoorn tot zynnent ten avontmaele en sal toelaten dan met voorweten ende consent hares diennaers, van welcke sy oock attestatie moeten toonnen. Doch soo die van Rekaingne ende Oostvoorn onder sich conden verdragen om per vices[564] malcanderen te stercken ende opten tyt des avontmaels tot den anderen te

563 In margine: 'alsoo onsen broeder P. Berck den 24^{n} mey overleden is soo is dit verhindert.'
564 *per vices* (Lat.): wederkerig, wederzijds.

comen, dat stellen die broeders in haer deliberatie. Doch belangende het bevestighen van houwelycken, verclaerden de broederen te behooren te gescieden ter behoorelycker plaetse, dat is onder eens yders jurisdictie quia politica est ex parte.[565]

Classis ~ Vergaderplaats
Is by den broederen eendrachtelyck geadviseert, dat men voortaen gheene plaetsen overslaen om classis te houden en sal, 'tsij dan ofter diennaers syn oft niet, en dat men de costen, soo daer geen diennaer en is, aen den rentmeestere vinden sal. Item is geadviseert, dat die minister loci, daer 't classis gehouden wert, altijt de propositie doen sal. Item dat, soo een diennaer quame te vertrecken oft storve, als syn buerte sal zyn 't classis te hebben, dat de costen des classis ten laste des diennaers gelycke wel staen sullen.

Scribaat
Is nog geadviseert dat men voortaen continueeren sal die verkiesinghe van den scriba, gelyck voorheens, doch dat men vooreerst alles in een cladde stellen sal ende daernaer duer enen anderen pertinentelyck ende perfect in 't boeck des classis uuyt eender hant gescreven sal worden.

Zondagsheiliging
D. Reynaldus Donteclock ende Nicolaus Tyckmaker hebben haer rappoort gedaen aen den broederen van 't gheen haer opgeleyt was in den classe[566] uuyt te richten aen den baillieu van Putten, ende is goet gevonden 'tselve aen den gedeputeerden des synodi over te scryven.

Nieuwenhoorn ~ Vacature
De ordr[e]n om die van den Nieuwenhoorne te bediennen: Briel den 16^{n} appril, Heenvliet den 30^{n}, Abbenbroeck 14 mey, Swarttewael 28 mey ende den Oudenhoorn den 11^{n} juni.

Visitatoren
De visitatores over dese syde hebben haer rappoort gedaen aen den broederen en syn over desen bedanct van haere diligentie. Ende der anderen visitatueren rappoort is uuytgestelt tot op 't naeste classis.

Propositie
Jacobus Cornetsius heeft een propositie gedaen uuyt den 8^{n} capittel Luce, beginnende aen 't 1^{e} vers. Deselve is oock by de gedeputeerde des synodi als den broederen geordeelt scriftmatich ende deselve heeft haer oock behaecht.

Pieter Segers heeft een propositie gedaen uuyt het 11^{e} capittel Matthei den text synde: "Compt alle tot my die" etc. Dese is by den gedeputeerden des synodi ende den semptelycken broederen erwogen ende geapprobeert.

Cornelis Arentz. heeft een propositie gedaen uuyt den 2 Timotheus 3, beginnende den texst "Alle de scrift is van Godt ingegeven" etc. Is deselve propositie soo by de gedepu-

565 Boven 'politica' staat een later toegevoegd horizontaal verkortingsteken: = 'politicam'? Eveneens is later toegevoegd: 'exsperte' dat weer later (door Donteclock) verbeterd is tot 'ex parte'.

566 19 sept. 1594.

teerden des synodi als der broederen deses classis overweghen ende geapprobeert wel scriftmatich.

Dirksland ~ Vacature
Is den baillieu van Dierixlant op syn versoeck, dat hy dede, om Arent Timmerman tot eenen ordinairen dienaer der kercke in Dierixlant te moghen gecrygen, eenpaerelyck geantwoert, dat het niet doenlyck noch stichtelyck en wordde bevonden om Aernout Timmerman van syn plaetse te nemen; dat daerom die van Dierixlant nae eenen anderen hebben uuyt te sien. Daarbeneven is den baillieu goede hope gegeven dat se metten iersten sullen versien worden, 'tsy dan met een proponent van Vlaerdingen, soo hy in examine zal bestaen ende hem die conditie van den Nieuwenhoorn niet aen en staet. Oock mede is denselven ballieu aengedient om, in sooverre den proponent van Vlaerdinghen hem niet en mochtte gewerden, te vernemen na den persoon, die aen den ambachtsheer duer de kerckendienaers van Breda voor die van Dierixlant gerecommandeert is, oft deselve haer mocht gewerden.

Examen
Alzoo daer swaricheyt gemaect wordde duer de gedeputeerde des synodi over het examen van Cornelis Ariensss., proponent van Vlaerdingen, mits hy niet classicaliter, vermogens de resolutie des laesten synodi, in den Briel gehouden, geproponeert en heeft, soo ees 't eindelyck daer her gebrocht, met advys van de gedeputeerden des synodi, dat voor dese tyt 'tselve examen met den anderen examen sal voortgaen, doch met sulcken conditien, dat sulx niet en sal naermaels[567] in consequentie getrocken worden, maer dat niemant ten examen en sal gevoirdert worden, oft hy en sal eerst classicaliter ende publyckelyck geproponeert hebben ende van sulx, als voorheens by hem gesciet is, attestatie vertoonen.

Nieuwenhoorn ~ Predikant
Op 't versoeck van den schout ende gericht van den Nieuwenhoorn gedaen om Adrianum de Jonkheere haeren gewesenne kerckendiennaer te mogen aldaer in loco houden, is geantwoert dat die broeders persisteren by de resolutie laest in den Briel in den extraordinaire classe genomen ende dat om gewichtighe redenen. Mede is den schoutet ende die van den gerichte aengeseyt, dat Cornelis Arentz. van Vlaerdingen sal op een sondach in den Nieuwenhoorn prediken om hem aldaer te laten hooren, ende soo se gadinge in hem hebben, om hem te beroepen tot een ordinaris diennaer haerer plaetse.

Goedereede ~ Beroep
Abraham Janss., beroepen diennaer der kercken tot Goeree, heeft vertoont sekere attestatien, hem soo by den classe, kercke, als oock de vrouwe van Merode gegeven, ende is, als deselve gelesen ende ondersocht syn, voor een medebroeder ende medegenoot deses classis opgenomen.

Examen
Syn op nieus geexamineert (ten overstaen der gedeputeerden des synodi D. Henrici Corputii et D. Werneri Helmichii als oock der semptelycke broederen) Isebrandus Bylant, Jacobus Cornetius, Petrus Segerus, eertyts geexamineert, als oock Cornelis Arienz., proponent van Vlaerdinghen, ende haer antwoerde gehoort ende overwogen synde, soo by de gedeputeerden als den broederen, is voorierst Isebrandus ingeroepen ende hem

567 Aan de rand van de bladzij moeilijk leesbaar.

aengeseyt, dat wel de broeders een beter genoeghen hebben aen zynen antwoert als voorheens, doch dat se wel hadden gewunst, dat het noch absoluter ende volcomener hadde geweest. Is derhalven vermaent ernstich den Heere te bidden ende met vlyt zynen tyt te employeren in 't ondersoecken der Heylighe Schrift, opdat hy alzoo een bequaem diennaer mocht werden.
Daernaer is ingestaen Cornelis Arienz. ende is hem aangezeyt, dat de broeders Godt zynen gaven halven dancten, doch dat syn antwoert wel in somighe articulen wel wat duytelycker hadde mogen wesen. Is oock vermaent aen een ernstich gebet tot Godt en ondersoeck der Heylighe Scrift. Is oock goet erkent en bequaem om tegenwoerdich in de ministerie des heylighen evangeli te gebruycken.
Ten laesten zyn ingeroepen Jacobus Cornet ende Petrus Segeri, dien oock aengeseyt is, dat de broeders wel gewunscht hadden noch een grondiger ende prompter antwoerde in vele stucken, wiewel se bekennen dat het beter is als het voorgaende antwoert des eersten examinis. Niettemin hebben die gedeputeerde ende semerlycke broederen goet gevonden hen[568] tot den ministerie des Evangeliums te promoveren, doch met ernstighe vermaninghe dat se den Heere herttelyck bidden om vermeerderinghe zynner genaden, oock dat se neerstich sullen haeren tyt waernemen, opdat se alzoo met eeren ende stichtinghe de kercke Godts mogen diennen ende oock bequamer zyn te verantwoerden de leere der waerheyt, oft geviel dat se 't eynden het verloop eenes jaers na datum deses weder tot believen der broederen privatim in classe geexamineert souden werden; 't selve sy oock goetwillich aengenomen hebben.

Ouddorp ~ Simonshaven ~ Beroep
Is opgeleyt Abraham Janss. Jacobus Cornet in de kercke van Autdorp d'ierste ende de 2e reyse voor te stellen ende Reynerus Donteclock de comfirmatie. Daerbeneven is opgeleyt Petro Berck d'ierste reyse voor te stellen, Petrum Segeri in de kercke van Simonshaven, Albertus Selcaert de 2e reyse, ende Nicolaes Tyckmaker de comfirmatie. Ende dese voorstellinge sal gescieden op drij achtereenvolgende sondaghen, daervan den iersten wesen sal den 16n dach apprilis.

Nieuwenhoorn ~ Predikant
In de sake Adriani de Jonckheere is, na rype ende goede deliberatie by den broederen semptelyck geaviseert met advyse der gedeputeerde op syn versoeck om een attestatie te hebben, alsdat se hem voor dese tyt geen attestatie en connen geven met goeder consientie omdat hy zyn sonde ende schult bedecte ende excuseerde gelyck oft hy in de daet niet schuldich en waere, jae 'tselve te roeren in versceydene plaetsen met versweringe ende vervloeckinge versterckende, d'welck die broeders verstonden tot nadeel deses classis te strecken, oock om zynen omboetveerdicheyt die men aen hem spuerden, soodat se hem ernstelyck vermaent heeft om zynen sonde en schult grondelyck te bekennen en daerover behoorlyck peniteren, sulx siende ende bevindende, sal hem alsulcke attestatie gelyck se met goede consientie sullen bevinden te behooren, naderhant gegeven worden.
Is expresselyck allen ende eenen yederen der broederen deses classis belast dat se in de comfessie Adriani de Jonckheere, die hy de novo tegens Damium et Heenvliet bekent heeft, niet ondecken en sullen maer secreet houden om voorder argernis ende schandael te weren. Heeft oock Jonckheer belooft hem te recht te beteren ende hem metten iersten van daer elders te transporteren soo veel muegelyck ende doenelyck is en is syn saeck uuytgestelt ten naesten classe.

568 Origineel: 'hem'.

Ooltgensplaat ~ Middelharnis ~ Visitatie
Jochimus heeft versocht expeditie zynnes aengevens aengaende zyne visitatie. En is hem geantwoert dat de sake van de Plaet als oock Middelhernis uuytgestelt sal worden biste den naesten classe ende dat men aen die van de Plaete scryven sal dat haer saeck diennen zal op't ierste classis, dat se daerentegen haer muegen bedencken ende aldaer erschynen en soo wat nieus noch by haer is, 'tselve voorts inbringen.

Bommenede ~ Predikant
Is Isebrandus Bylant, geexamineert zynde, geconfirmeert in zynen dinst, ende syn gecomitteert Arent Timmerman ende Jochimus Horstius om hen te laten vinden in Bommene, om alsoo de sake te ondersoecken, om daervan naermaels in den classe rappoort te doen, die oock tot den naesten classe uuytgestelt is.

Financiën
Is geadviseert dat dengenen, die 't classis heeft, sal voor elcken dach, dien het classis hem byblyft boven de twee ierste ordinaris dagen, sommierlyck 6 guldens toegeleyt werden.

Censura morum
Censura morum gehouden zynde, isser niet gevonden weerdich om te annoteren dan dat Francisci Borluyt saeck sal uuytgestelt worden tot op 't naeste classe.

Agenda
Den tyt des classis sal wesen den 12^{n} juni en sal gehouden worden in den Nieuwenhoorn.

Scribaat
Is Nicolao Tyckmaker met advys des classis opgeleyt alle classicale acten uuyt eender handt te scryven uuyt de cladde in 't net en dat in 't classisboeck.

Ondertekening
Ondertekend door praeses en scriba.

1595 III (ordinaris). Brielle, maandag 12 juni[569]
Inv. nr. E2, fol. 8-10v.

Leiding
1. Syn vercoren naer aenroepinghe des namen Godts tot preses Nicolaes Damius, diennaer der kercken van den Briele ende tot scriba Niclaes Nicolay, diennaer der kercken van Geervliet.

Aanwezigen
2. Absenten: Baltezaer van Doorne.

Credenties
3. Syn gelesen de credentien ende hebbende broederen daeraen een genoegen genomen.

569 '..ende dat uuyt name ende van wegen Adrianus de Jonckheer, diennaer in den Nieuwenhoorn uuyt oorsake dat denselven van den Nieuwenhoorn was vertrocken.'

Zuidland ~ Vacature

4. Is voorgenomen de sake van die van Suijtlandt, die voorgestelt hebben hetgene dat hiernaer volcht:

Syn verschenen in de vergaderinghe Victor Claiss. ende meester Jooris Danieels., ouderlinghen der kercken tot Suytlandt, versoeckende ierstelyck dat men den dinst aldaer woude laten bediennen van acht daghen tot acht daghen, d'een sondach voor ende d'ander naermiddach, ende dat den tyt van een half jaer tot profyt der naergelaten weduwe van Pieter Berck. Ten 2^{n} dat men haer daerinne wilde te wille sijn dat eenen uuyt den classe, haer aldernaest geseten, dat avontmael des Heeren aldaer te gelegener tyt mocht bediennen. Ten 3^{n} dat, indien eenighe der broederen uuyt den classe begeerden te veranderen van plaetse, dat men denselven haer sal voorstellen, ende dat hy zynen gave aldaer sal laten hooren; willen hem geerne accepteren in sooverre hy de gemeente aenstaet. Ten 4^{n} dat men haer wil behulpelyck zyn om te moghen ontfanghen alsulcken oncosten als by het transpoort van Pieter Berck saliger syn gevallen.

5. Hierop is geresolveert dat men haer alle 14 daghen sal bedienen voormiddach, maer de naeste gesetenen, onvermindert haere ordinaris toer, sullen onder malcanderen naermiddach over 8 daghen de kercke bedienen. Ten 2^{n} is oock geaccordeert, dat men het avontmael des Heeren sal bediennen ende sal de actie uuytrechten Albertus Celcaert ende de proefpredike sal doen Niclaes Nicolay, d'welc gescieden sal den 6^{n} augusti.

Op het 3^{en} is geresolveert datter eenighe, tot 3 ofte 4 toe, sullen aldaer gaen prediken, ende sal degene die daernaer volcht de gemeente afvraghen, wat behaghen sy in haere gaven gehadt hebben, ten eynde gearbeyt wordde om degene, die haer aenstaet, tot een ordinaris diennaer voor haer te vercrygen, ende sullen in ordine volgen Joachimus Ho[r]stius den 25^{n} juni, daernaer den 9^{n} juli Nieuwe Tonghe, den 23 juli Pieter de Geyttere, den 6^{n} augusti sal volghen Selcaert, daernaer Joannes Vossius den 20^{n}.

Men sal oock aenhouden aen de rentmeestere ten eynde dat de oncosten, by de kercke gedaen tot het reysen van Pieter Berck saliger sal gerestitueert worden.

Is oock goetgevonden dat de plaetse voor de weduwe van Pieter Berck saliger sal bedient worden, welverstaende, indien zy eer van een diennaer conde versien wordden voor het exspireren van het 'tselve half jaer, dat men in aenmerckinghe van de gelegenheyt van die van Suytlant aenhouden sal by de Edele heeren Staten, dat haere Edele believe de weduwe een vierendeel jaers, oft soo veel als se te cort aen mochte comen, opleggen.

Nieuwenhoorn ~ Vacature

6. Syn ingestaen den scholtus, eenighe scepenen ende oock de ouderlinghen van den Nieuwenhoorn, versoeckende om metten iersten met eenen anderen ordinaris dienaer versien te worden. Daerop geantwoert is dat men haer metten iersten sal versorghen.

Nieuwenhoorn ~ Vacature

7. Ordre om die van den Nieuwenhoorn te bediennen: den 25^{n} juni sal Rekanigne de predike doen, den 9^{n} juli Walterus in Hellevoet, den 23^{n} Borluijt, den 6^{n} augusti Swarttewaele, den 20^{n} Oudenhoorn.

Ooltgensplaat ~ Predikant

8. Is verschenen met credentie Lauwereys Willemz. van de Plate ende heeft overgegeven sekere scriftelycke clachten over Joos de Neve.

Item syn oock verschenen van de Plate Mertten Thueniss. ende Govaert Jacopz. ende hebben oock overgegeven sekere attestatie tot voordeel van Joos de Neve voors.

Alzoo Joos de Neve de clachten, die tegen hem overgegeven waren, syn voorgestelt, soo heeft hy syn verantwoerdinge daerop gedaen ende daerop heeft men Lauwereys

Willemz., die mette beschuldinge gesonden was, laten instaen om te vernemen oft hy last hadde op de antwoerde van Joos de Neve te repliceren ende dewylle hy geen last en hadde ende meende dat de beschuldinge behoorde geaccepteert te worden, ende dat de broederen, die deselve hadden gestelt geloove behoorden te hebben, soo hebben de broeders geresolveert eenighe uuyt het midden van hen naer de Plaete te senden om de sake aldaer in tegenwoerdicheyt te verhandelen ende de oneenicheyt die sy verstonden in de ghemeente aldaer te werene soo vele het mogelyck is. Ende syn hier bestemt een diennaer uuyt den Briel met een ouderlinck ende Niclaes Nicolay uuyt Geervliet ende beyde de diennaers uuyt de Tonghen, daerby gevoecht om de sake te handelen ten besten dat zy connen. Ende sal ditselve den broederen uuyt de Plate gescreven worden.
Is de gecomitteerde, die in de Plate reysen, opgeleyt Baltesar van Doorne aen te spreken ende hem ten besten te raden ende te besien wat sy in de sake tot stichtinghe souden mogen geraden vinden te doen.[570]

Bommenede ~ Predikant
9. Is rappoert gedaen van Arent Timmerman ende Joachimus Horstius, wat sy hebben gevonden tot Bomenede. Ende hebben gerapporteert alsdat sy verstaen, dat Ysebrandus hem seer onrustelyck draecht ende ombedachtelyck hemselven aenstelt, in vele saken hem bemoyende die hy wel soude mogen stille staen. Is oock eenen brief gescreven bij die van Bomenede, dewelcke oock clagen, dat Ysebrandus oock onrust maect bij de naeste gesetene diennaers, versoecken derhalven dat hy soude getransporteert worden in een andere plaetse. Is hiertoe besloten, dat de diennaers uuytten Briel sullen scryven aen Uuyttenbogaert, ten eynde dat hy wille Ysebrandus recommanderen aen eenighe diennaers in Vrieslant, opdat hy aldaer in dinste mochte gestelt worden.
Is oock antwoerde gescreven aen die van Bomene, haerlieden voordragende die vermaninge, aen Ysebrandus gedaen ende dat hy daer noch voor dese tyt in dinste sal geleden worden.

Nieuwenhoorn ~ Predikant
10. De sake Adriani de Jonckheere is op ende uuytgestelt tot de naeste classe uuyt oorsake dat Adrianus nu ierst onlanx geleden heeft syn vertreck genomen binnen den Briel ende sal daerentusschen gespuert worden zynen boetveerdicheyt ende daernaer in de naeste classe sal mogen gehandelt worden.

Predikantsweduwe
11. Is besloten dat men sal stellen requeste aen de Edele heeren Staten om te vercrygen ordinantie van een jaerelycxsche onderhout voor de weduwe van Henricus Crieckenbeeck ende dat men daerby sal voegen eenen attestatie van leer ende leven ende sullen 'tselve doen die van den Briel.

Nieuwenhoorn ~ Vacature
12. Voor die van den Nieuwenhoorn is besloten, byaldien dat sy niet en beroepen Pieter Janss. (die hem tot dien eynde sal voorstelt worden door d'ierste, die aldaer gaet prediken) dat in sulcken gevalle men haerlieden sal voorstellen Simon Janss. ende Clais Arentz., opdat sy daeruuyt mogen beroepen wie haer best gelieven ende goetduncken sal.

570 Het is niet duidelijk wat er in Middelharnis aan de hand was. Wel is er in de vergadering van 10 april 1595 al op gezinspeeld door de visitator Joachimus Horstius.

Vacatures ~ Financiën
13. Is besloten, dat men de allimentatie van de vacerende plaetsen soude versoecken vanweghen der classe aen de Edele heeren Staten oft aen die van den Briele om deselve penninghen te moghen genietten om te vervallen alle oncosten die de classe heeft te gedooghen. Oft aen die van den Briele voor het lant van Voorn.[571]

Predikantsweduwen
14. Die van den Briele syn opgeleyt ende last gegeven dat sy sullen een ordinantie consipieeren volgende het exempel der classe van Dordrecht[572] opdat der predikanten weduwen mogen naer het overlyden van haren mannen trecken vyftich guldens tsjaers tot behulp van haer onderhout ende sullen in de naeste classe daervan de ordinantie vertoont ende in 't werck gestelt worden.

Korendijk ~ Visitatie
15. De visitatoers sullen gaen in den Coorendyck ende visitatie doen ende verhooren naer den stant der kercken ende daerin doen soo den noot datselve verheyschen sal.

Simonshaven ~ Visitatie ~ Kerkgebouw
16. Item van gelycken sullen sy voortcomen in Symonshaven ende sal men de kerckmeesteres vermanen tot reparatie der kercken.

Zwartewaal ~ Visitatie ~ Kerkgebouw
17. Sullen oock in Swarttewale de selve vissitatuers naercomen ende aldaer spreken tot reparatie der kercken.[573]

Spijkenisse ~ Kerkgebouw
18. Item van gelycken in Spyckenisse sal men aenhouden tot reparatie der kercken.

Dirksland ~ Predikant ~ Attestatie
19. Is gelesen de attestatie van de gemeente ende oock van de magistraet van Vlaerdingen, dewelcke Cornelis Adriaenss. heeft getoont ende heeft de classe daeraen een welgevallen gehadt ende denselven Cornelis Arentz. is by de classe ontfangen als een lidt hares classis.

Simonshaven ~ Ouddorp ~ Predikanten
20. Van gelycken syn mede als leden des classis ontfanghen Pieter Segers, diennaer van Heer Simonshaven ende oock van gelycken Jacobus Cornet, diennaer van Outdorp.

Hekelingen ~ Vacature
21. Memorie te spreken hoe men Hekelinghe sal mogen helpen tot de allimentatie van een ordinaire diennaer, ende sal daertoe een requeste gestelt worden by de broederen in den Briel ende den schout van Hekelinge sal aengedient worden hem te laten vinden in den Briel, om alzoo met een brief aen Uuyttenbogaert geaddresseert te worden.

571 Deze laatste zin kennelijk later bijgeschreven.
572 Het stuk bevindt zich in de SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 1.
573 De Staten van Holland stemmen op 7 dec. 1595 toe in de verkoop van 18 gemeten kerkenland ten overstaan van Jan Commersz. ten bate van het herstel van de kerk, Van Alphen, *Nieuw kerkelijk handboek*, supplement I, 129.

Middelharnis ~ Oostvoorne ~ Predikant

22. Alssoo Franciscus Borluyt voorgestelt is dat hy hem gemeensamelyck laet vinden in 't recht aldaer recht wort geadministreert. Hierop is geresolveert dat onse broeder hem sal des onthouden ende niet daerby verschynen tenzy dat hy duer die van de wet daertoe versocht ende ontboden wordde.

Alzoo oock bevonden is in 't oude classeboeck datter seker articulen gestelt zyn in dewelcke Franchois Borluet zynen schult heeft bekent ende met synen eygenen hant onderscreven, welcke articulen zyn bevonden duerscrapt in de acte van de classe gehouden in Heenvliet den 22n septembris 1586,[574] soo hebben de broederen geoordeelt recht te zyne dat deselve de novo sullen worden uuytgeschreven ende in dit boeck gestelt te worden ende sullen by hem onderscreven worden, welcke articulen alhier volgen:

Ick, Franchois Borluyt, bekenne mits desen my vergrepen te hebben in dese naervolgende stucken:

1 die ouderlinghen tegen orden des synodi selfs aengestelt.
2 twee persoonen uuyt eygen autoriteyt van den avontmaele afgehouden.
3 consistoriaele versamelinge gehouden gebiedender wyse, niet radensche wyse.
4 van de reliquien der heyligen geleert sonder wederlech.
5 dat hy wel wat meer seggen soude dat hy de waerheijt seggen dorste.
6 den doop bedient in den huyse ende noch aen een banck in de kercke.
7 het avontmael aengeseyt sonder weten der ouderlinghen ende uuytgestelt sonder wete.
8 naer de predicatie trouwende voor het avontmael.
9 den schoelmeestere opgeleyt 't gelt te versamelen ende den ouderlingen opgeleyt uuyt te deelen.
10 maeltijden gehouden naer de classe ende die huysvrouwe lichtveerdige liedekens gesongen, ende nochtans geclaecht van de costen van de classe.
11 metten lycken gaende, een cruys op de kiste maekende, de eerste schoppe eerde inneworpende.
12 als den schoelmeestere my van goede kerckenordeninghe aensprack, seyde dat hy de ouderlingen niet soude wyser maeken dan sy waren.
13 dat ic die ouderlinghen verboden hadde yet in de classe te rapporteren, dreygende metter overheyt.
14 dat ick heymelycke twee persoonen getrout hebbe.
15 in 't vergaderen des synodi geseyt, datter beroertte genoech is, al en hout men geen synodus.

Welcke dinghen hierboven gescreven, ic bekenne alssoo in der waerheyt te wesen, die my oock van hertten leet zyn, verhopende van nu voortaen my in alle geschictheyt beyde in leer ende leven ende goede ordeninge der kercken te dragen als een vroem diennaer toestaet. In kennisse der waerheyt hebbe ic dit met myn eygen handt onderscreven.
Franciscus Borluut

Ondertekening
Ondertekend door praeses en scriba.

574 Hiervoor pag. 92.

1595 IV (ordinaris). Brielle, maandag 7 augustus[575]
Inv. nr. E2, fol. 11-12v.

Leiding
Syn vercoren naer aenroepinge des naems Godts tot preses Reynier Donteclock, diennaer des heylighen Evangeli in den Briel ende tot scriba Philippus Louwyck, diennaer des goddelycken Woorts op de Stadt.

Aanwezigen
Absenten Issebrant Janz. Bylant, diennaer tot Bommene, Baltazar van Doorne, die van Hellevoet, Goeree ende Outdorp.

Credenties
Syn gelesen de credentien ende hebben de broederen daeraen een genoegen gehadt ende die gheene en hadden zyn vermaent op andere tyden een met te brenghen.

MEMORIE VAN DEN SAKEN DIE GEHANDELT ZYN (OM TYT TE WINNEN) BY DE NAESTE GESETENEN OVER DESE ZYDE DES WATERS.

Leiding
Is uuytgestelt de verkiesinge van preses ende scriba tot de compste van die van over het water.

Nieuwenhoorn ~ Predikant
Is innegebrocht het rappoort van Jacop de Brueck, denwelcken hadde last te vragen die van den Nieuwenhoorn, wat gevallen zy hadden in Pieter Janss. onsen broeder. Maer alzoo die van den Nieuwenhoorn hebben voor antwoerde gegeven, alsdat sy haere naeste gesetene gebueren niet en begeeren haeren diennaer te ontrecken, niet anders hebbende om zynen persoon te weygeren.

Zuidland ~ Beroep
Is gecompareert den schoelmeestere van Suytlant, denwelcken heeft aengedient alsdat de gemeente ende magistraet van Suytlandt hem hebben geordonneert te verschynen in de classe ende hen te rapporteren alsdat sy naer aenhooringhe van diversche diennaers haere ooge geslaghen hebben op Joachimus Horstius, ende versoecken derhalven dat denselven haer soude mogen volgen. Is geantwoert alssoo de classe niet vol en was, dat sy niet en connen hem breeder antwoerden, dan sullen de volle vergaderinge 'tselve voordraghen ende de antwoerde door de naeste gesetene laten weten welcke dese is: alsdat Joachimus Horstius begeert voorierst dat de beroepinge geschiede ende daernaer sal hy met zynen kercke spreken ende sien wat hem sal staen te antwoerden.

Nieuwenhoorn ~ Predikant
Syn verschenen schout ende schepenen van den Nieuwenhoorn met een missive aen de classe, versoeckende wederom Adriaen de Jonckheere, haeren ouden diennaer. Waerop de vergaderinge heeft voor antwoerde gegeven dat sy moesten blyven by de oude resolutie, namelyck dat sy Adrianum niet en mogen hebben, maer dat men haer sal helpen tot een ander diennaer.

575 'by Niclaes Dammius, dienaer des goddelycken Woorts aldaer.'

Nieuwenhoorn ~ Vacature
Van de bedienninge van den Nieuwenhoorn is besloten dat den 20n augusti sal prediken Epraim Dierkens, den 3 septembris Pieter Janss., den 17n Recaingne, den 1n octobris Walterus, den 15n Borluyt, den 29n Briel.

Zuidland ~ Vacature
Ordre om Suytlant te bediennen: den 20n augusti Johannes Vossius, 3a septembris[576] Heenvliet, den 17n Epraim, den 1n octobris Swarttewale, den 15n Tyckmaker, den 29n Pieter de Geyttere.

Ooltgensplaat ~ Predikant
Hebben de broeders, die gecomitteert waeren in Oeltkensplate, rappoert gedaen van 'tgene aldaer by haer was gehandelt, te weten dat se de sake verhoort hebbende, gearbeyt hadden om de partyen te vereenighen ende de gemeyntte daervan te verwittighen, maer dat de partye van Joos de Neve daertoe niet en heeft connen verstaen, waerdoor de sake wederom totten classen is gebracht.
Syn gelesen in de vergaderinge 2 brieven, comende uuyt de Plate, tot beschuldinge van Joos de Neve van eenige nieuwe swaricheyt seedert de laeste handelinge gevallen, mitsgaders eenen brief van eenige van den kerckenraet tot zynner verschooninge. Ende op de swaricheden vooren geroert heeft Joos de Neve hem eenichsins ontschuldicht, maer alzoo zynen beschuldigers niet tegenwoerdich en waren om te repliceren op zynen ontschuldinge, soo en is in dese sake niet wyders connen gehandelt worden. Dan is goet gevonden eenen brief te scryven aen die van de Plate dat overmits haere absentie de sake uuytgestelt is totten naesten classe met vermaninge, dat alsdan uuyt het midden van haer[577] tot deselve souden eenige comitteren, voorsien met sulcke probatien als daertoe dinstelyck zyn, opdat de sake eenmael mach afgehandelt werden ende dat zy daerentusschen haer willen in alle stilheyt dragen.

Middelharnis ~ Predikant
Is mede rappoort gedaen van de voorgenoempde broeders van de sake van Baltezaer van Doorne aengaende eenighe geruchten die van hem gestroyt zyn. Maer overmits hy om sekere oorsaken niet en heeft connen op den classen compareren, soo is deselve sake tot den naesten classen uuytgestelt.

Nieuwenhoorn ~ Vacature
Om die van den Nieuwenhoorn te versorgen, soo hebben de broederen besloten, by sooverre als die van den Nieuwenhoorn geen beroepinge en doen op Epraim Janss., die tot dien eynde aldaer voorierst sal gaen prediken, dat de naeste gesetene predicanten zullen mogen eenen anderen daer setten, die haer sal verschynen ende die sy stichtelyck sullen vinden daer gestelt te wordden.

Dirksland ~ Vacature ~ Financiën
Aengaende die van Dierixlant, dewelcke versoecken om te crygen betalinge van haere dachgelden, dat zy uuytgereyst hebben om een predicant te gecrygen, mitsgaders oock eenige andere oncosten, tot dien eynde gevallen, soo is de sake oock uuytgestelt tot den naesten classe, die toecomende in den dorpe van Dierixlant sal gehouden worden.

576 Origineel: 'septenb' met een afkortingshaal.
577 Er stond aanvankelijk 'hen'.

Korendijk ~ Predikant
Is opgeleyt den diennaer van Abbenbroeck met Pieter Segers om te gaen in den Coorendyck ende te spreken met degene die geenen vrede en willen houden met haren diennaer Epraim Janss., noch te volgen de resolutie van de classe ende gecomitteerde van dien om hen noch voorder tot vrede te vermanen ende aen te seggen by soo verre sy daertoe niet en willen verstaen dat men gedronghen sal werden met hen te procederen naer ordonnantie der kercken.

Proponenten
Alzoo daer nu groot gebreck is van diennaren des Woorts ende hoorende goet getuygenisse van de schoelmeestere van Vlaerdinghen, meester Willem Crynss., soo is by de classis goet gevonden dat men daernaer breeder sal vernemen ende op hem begeeren, dat hy hem eens voor den classe zoude willen laten hooren, op hope dat wy hem ergens in toecomenden tyt souden mogen gebruycken.[578]
Item is by den classe goet gevonden dat Lenaert Janss., de sone van Jan Lenaerts., burgemeestere alhier, sal van nu voortaen proponeren voor den classe ende oock somwylen alhier in de stadt van den Briele voor de dienaren ende kerckenraet, mitsgaders oock voor eenige naeste gesetene diennaren die bequamelyck alhier souden connen comen, waertoe geexhibeert zyn de getuygenissen, soo van de kercke ende universiteyt van Leyden, die hy met hem van daer gebracht heeft.

Gedeputeerden ter synode
Item soo zyn vercoren met gemeender stemmen om te trecken op den synodo te Gorinchem den 15^{n} augusti toecomende Reynerus Donteclock met een ouderlinck uuyt den Briel, Albertus Selcaert ende Arnoult Timerman, ende de credentie sal scryven N. Damius.[579]

Agenda ~ Propositie
Nopende den tyt des classis sal gehouden worden den 2^{n} octobris in Dierixlant volgende de ordinne. Ende overmits dat de propositie nu by Damium niet en is geschiet, soo sal hy de propositie doen in Dierixlant in den toecomenden classe ende dan voort de ordeninghe volgen dat de propositie sal gescieden by degene daer't classis is.

Nieuwenhoorn ~ Predikant
Is gelesen eenen sekeren brief die Adrianus de Jonckheere den classe hadde overgelevert, daerinne hy ootmoedelyck syn schult bekent, belovende hem in toecomenden tyden alssoo te dragen dat alle voorgaende ergernissen wechgenomen sullen worden, versoeckende van de broederen dat hy ergens in wat plaetse dattet oock waere, soude van een dinst voorsien worden onder dese classe, ofte ingevalle het 'tselve niet geraden en wordde gevonden, dat se hem souden willen attestatie verleenen om elders in dienst te geraken. Daerop de broeders hem geantwoert hebben, dat zyn bekentenisse henlieden aengenaem was geweest, hem vermaenende daerin te continueeren ende hebben verclaert dat zy dese sake met eenige van de synodo die daervan wetenschap hebben

578 De classis Delft vraagt zich af of Crijnsz. zijn gaven niet bij de classis Delft moet laten horen aangezien hij niet alleen 'onder ons woondt, maer oock van geboorte is van Delff'. De classis gaat er toch mee accoord dat Crijnsz. naar Den Briel gaat, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 170-171 (2 okt. 1595).

579 Door Dammius waren op 8 juli 1595 de gravamina van de classis Brielle bij de classis Dordrecht ingediend, NA, AC Dordrecht, inv. nr. 33, nr. 7.

zouden communiceren, verhopende in den naesten classe hem goet bescheet op zyn versoeck te doen.

Censura morum ~ Sluiting
Is gehouden censure ende alzoo is dese vergaderinghe naer den gebede gescheyden.

1595 V (ordinaris). Dirksland, maandag 25 - woensdag 27 september
Inv. nr. E2, fol. 13-16.

Leiding
Naer aenroepinghe van des Heeren naem is gecoren tot preses Johannis Vossius, diennaer in Spyckenisse ende tot scriba Niclaes Nicolay, diennaer in Geervliet.

Aanwezigen
Absenten: Franchois Borluet, Walterus Hendrix, Pieter Janss. ende Baltezaer van Doorne.

Oude-Tonge ~ Predikant
Is gecompareert met credentie een ouderlinck uuyt de Oude Tonge, versoeckende dat haren diennaer Joachem Janss. niet en soude toegelaten worden te vertrecken van de gemeente van de Oude Tonghe, dewylle sy egheene oorsake en weten waerom hy soude vertrecken. Is derhalven besloten dat hy by zynen gemeynte sal blyven.

Zuidland ~ Beroep
Syn oock gecompareert twee ouderlinghen van Suytlant met credentie ende hebben versocht alsdat hare beroepinge, gedaen op den diennaer in de Oude Tonge Joachimus Janss. soude moghen geeffectueert worden. Maer alzoo de broeders hebben gehoort dat de ghemeente van de Oude Tonge haren diennaer niet en willen ontslaen, soo en connen sy haer versoeck niet te wege brenghen oft accorderen, aengesien men de kercke niet en can tegen haren danck berooven van haren diennaer, derhalven sullen deselve haer moeten bedencken oft voorsien van eenen anderen.

Ooltgensplaat ~ Predikant
Syn oock gecompareert diversche broeders uuyt de Plate dewelcke hebben begeert hare beschuldinge, die sy over langhe hebben scriftelyck overgegeven tegen haren diennaer, te houden staende ende te verificeren. Daerop is haer geseyt, dat deselve zyn voorhenen duer de gecomitteerde des classis, namelyck Niclaus Damius, Niclaes Niclay ende de broeders uuyt de Oude ende Nieuwe Tonghe syn gehoort ende de verantwoordinge, by Joos de Neve gedaen, verstaen. Syn oock gecompareert dry andere persoonen uuyt de gemeente van de Plate, die ten faveur van Joos de Neve hebben gesproken ende betuychden dat de magistraet niet en begeeren dat Joos de Neve soude vertrecken. Alzoo oock doen eenighe van de gemeente.
Alzoo daer eenighe onlust en questie verresen is geweest tusschen Joos de Neve, diennaer in de Plate, ende eenige van den ouden en nieuwen kerckenraet aldaer ende de sake nu dickmael voor den classe gedient ende tot noch toe ongedecideert gebleven is, ende zyn partyen ten beyden zyden zoowel die aenclagers als verwerders metten haren ingestaen ende verhoort, ende de sake na behooren erwogen, hebben die broeders eensamentlyck naer het getuygenisse haerder consientie uuytgesproken ende van dese geoordeelt 'tgene volcht:

Ierstelyck alsdat de beschuldinge der aenclagers tegens den verwerdere ingebracht ten deele maer gesochte dingen en zyn en alsulcke, die zij niet gewichtich genoech en achten om daerom Joos de Neve van die plaetse te nemen. Nochtans, alssoo dat se Joos de Neve niet geheel suyver ende onschuldich en houden, waerom sy oock veroorsaect zyn die aenclagers als oock die verwerder metten zynen elck appaert haer verloop voor ooghen te stellen ende daerop ernstelyck te vermanen, dat se van alsulx behoorlyck leetwesen sullen bethoonen, daervan zy oock elck voor hooft haer schultbekenninge alhier voor den broederen des classis gedaen hebben. Is oock met die sake soo verre geprocedeert dat se metten anderen cristelyck ende broederlyck vereenicht zijn ende malcanderen tot bevestinghe van sulx de hant gegeven hebben ende hebben die broederen goet ende geraden gevonden dat Joost de Neve ter ierster gelegenheyt oft ten lanxsten tegen den uuytgaenden tyt na een andere plaetse sal uuytsien, daertoe hem de broederen haere hulpe beloven, soo sy achten dat, om voorder onlust te schouwen en om de meeste stichtinge der kercke aldaer te soecken, veranderinge van die plaetse van noode zyn, hetwelcke oock Joos de Neve aengenomen heeft ter goeder trouwen, sonder voorder indracht[580] naemaels hierin te maken. Zyn oock vermaent om den vrede metten anderen voortaen onverbrekelyck te bewaren na den regel Christi, alles sonder arch oft list.

Propositie
Daer is een propositie gedaen by Niclaus Damius, diennaer in den Briel over de 66e vraghe des catechismi en is deselve loffelyck ende scriftelyck bevonden ende danckende den Heere voor zynen gave die Hy hem medegedeelt heeft.

Des anderen daechs

Bommenede ~ Predikant ~ Zonnemaire ~ Onenigheid
Syn verschenen met credentie twee diennaers uuyt den lande ende classe van Sirixzee, namelyck Johannes Tay ende Arnoldus Arnoldi, dienaers in Brauwershaven ende Renissen, ende hebben dese vergaderinge voorgedragen eenighe sententie, die de classe van Sirixsee heeft uuytgesproken over de sake, die gevallen is tusschen Danieel Wante, diennaer in Sonnemaer, ende Isebrandus van Bylant, diennaer in Bommenede, versoeckende, aen de vergaderinge, dat se het besluyt des classis van Sirixzee sullen doen naercomen oft anders met hem doen, gelyck men met wederspannige behoort te doen.
Alzoo de broeders deser vergaderinghe hebben verstaen het oordeel, het d'welcke de classe van Sirixzee heeft uuytgesproken tegen Ysebrant Janss., lidtmaet onsses classis, gehoort hebbende de procedueren, welcke in dese sake gehouden ende gevolcht zyn geweest, soo bevinden zy wel uuyt het 'tgene dat zy uuyt den gedeputeerden van den classe van Schouwen gehoort ende verstaen hebben, dat Ysebrandus wel met meerdere voorsichticheyt in dese sake behoorde te handelen, maer dat de classe van Schouwen te veele heeft gedaen ende buyten hare palen is getreden, daerinne dat zy een oordeel tegen Isebrandum hebben uuytgesproken sonder de sake met zynen classem, daeronder hy staet, te voren gecommuniceert te hebben, ende houden 't oversulx daervoor, dat haerluyden de judicature niet toe en compt, ende dat zy de sake Ysebrandi voor hen als voor zynen competente rechteren behooren gebracht te hebben, opdat by ons, hem in zyne verantwoerdinge gehoort hebbende, daerinne gedaen ende geordeelt hadde mogen worden, sulx als wy bevonden souden hebben te behooren, ende sal onse classe de sake Ysebrandi voornemen, hem schult geven soo vele ende soo verre haer gebleken is

580 *indracht*: belemmering, inbreuk, schending (WNT).

ende noch soude mogen blycken dat hy schult heeft, ende hy hem in toecomenden tyde wachte voor moytte ende voorsichtichlycken leere handelen; hoewel wy oock den classe van Schouwen willen gebeden hebben aen haere syde, zy willen aen Danniel de Wante, diennaer tot Sonnemaer, voerder doen 'tgene zy tot stichtinge van de kercke Godes tot voorcominge ende weringe van ergernisse wel sullen bevinden te behooren.
Alzoo de gesanten van de classe van Sirixzee hebben begeert copye van dese acte ende hebben geappelleert aen de synode van Suythollant[581] ende bovendyen versocht, dat Ysebrandus sal attestatie geweygert worden totter tyt dat dese sake sal geeyndicht zijn, waerop deses classis hebben geantwoert te doen wat haren goeden raet gedragen sal.
Hebben de gesanten voors. oock getoont scriftelycke commissie, om te versoecken voor die van Bomene, dat dese vergaderinghe sullen gelieven voor die van Bomene een diennaer te versorghen, opdat zy metten iersten mochten versorcht worden. Waertoe de classe heeft beloeft alle debvoir te doene. Maer alssoo de gesanten seyden verstaen te hebben, alsdat Epraim Dierkens soude begeeren te veranderen om sekere oorsake, daerop de broederen hebben met Epraim gesproken, ende heeft begeert zyn beraet voor 14 daghen, ende sullen die van Bomenede daerentusschen de beroepinghe overscryven.
Is noch besloten, dat een diennaer uuyt den Briele, namelyck Reynerus Donteclock, sal reysen met Epraim Janss. in d'lant van Schouwen ende dat Issebrant Janss. sal zyn schult bekennen in den kerckenraet van Sonnemaer in tegenwoerdicheyt van eenige naestgesetene diennaers, ende sal Ysebrant bekennen onvoorsichtich gedaen te hebben in de beschuldinge van Daniel Wante, ende dat hy de sake niet en heeft beleyt naer behooren. Sal ook Reynerus Donteclock onsen broeder Epraim addresseren in Bomenede.

Den 3^{N} dach

Propositie
Is gedaen een propositie by Leenaert Janss. uuyt het 3^{e} capittel Joannis verso 16 ende is censure daerover gehouden ende is hem aengeseyt wat corter ende by den texst te blyven ende alle eygen woerden te gebruycken in Duytscher talen.

Nieuwenhoorn ~ Vacature
Is voorgestelt om die van den Nieuwenhoorn ordinairelyck te bedienen ende is voorgeslagen Joos de Neve ende heeft denselven geseyt dat hy hem daerop wilt beraden ende die van den Briele de antwoerde overbrengen. Is oock besloten dat men sal vernemen naer den diennaer van Yselmonde.

Nieuwenhoorn ~ Vacature
Ordre om die van den Nieuwenhoorn te versorghen: den 12^{n} novembris Pieter Janss., den 26^{n} Recaingne, den 10 decembris Gualterus, den 24^{n} Borluet. Sullen 't voort in den Briel ordonneren, soo het langer behoeft bedient te worden.

Zuidland ~ Vacature
Ordre om Suytlant te bediennen: Johannis Vossius den 12^{n} novembris, Heenvliet den 26^{n} novembris, den 10 decembris Swarttewaele, den 24^{n} Tyckmaker.

581 Zie Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 73-74; het geschil tussen de classes Schouwen-Duiveland en Brielle werd daar bijgelegd.

Middelharnis ~ Predikant
Op de sake van Baltezaer van Doorne is geseyt dat Baltesar sal met eenighe uuyt het eylant in den Briel t'samencomen om gesamentlyck dan in den saken te besluyten naer recht d'welck sal gescieden den 16^{n} octobris.

Nieuwenhoorn ~ Predikant
Is besloten in den saken Adriani de Joncheere, soo hij plaetse ende dinst can gecrygen in Vrieslant, dat men hem duer die van den Briele met de naeste gesetenen sal een attestatie geven naer hare discretie.

Acta particuliere synode
Is gelesen de acte van den synode gehouden tot Gorinchem den 15^{n} augusti 1595.

Brielle ~ Tucht
Is by Niclaus Damius voorgegeven twee persoonen, die in den gemeente van den Briele syn voorgestelt sonder openbaringe van hare namen ende dat over sekere grove feylen die deselve hebben gecomitteert van dronckenschap ende quaetspreken over degene die hen vermanen. Ende is by de vergaderinghe deselve procedure voor recht bekent ende vermaent voort te varen soo daer egheenen beteringe en gesciet.

Nieuwe-Tonge ~ Onenigheid
Is by Arnoult Timmerman voorgestelt, alsdat hy begeert dat de classe wille eenen brief scryven aen den kerckenraet van de Nieuwe Tonge, haer vermanende dat zy dengenen, die in onvrede met haren diennaer leven, moghen gebracht worden tot vrede. Is geantwoert dat onsen broeder sal noch 14 dagen ophouden ende verwachten oft daerentusschen by de kercke de vereeninghe mochte getreft worden.

Hekelingen ~ Vacature
Alssoo de gerechten van Hekelinghen zyn bescreven geweest om te compa[re]ren in de classe om rekenschap te geven hoe ende waerom sy Egidius Noteus hebben laten prediken tegen alle ordeninghe sonder beroepinghe van kercke ende classe, ende alssoo den schout van Hekelinge den brief mondelinghe heeft beantwoert ende daervan last gegeven Pieter Segers, predicant in Simonshaven, ende hebben hen geexcuseert, dat zy in den classe niet en hebben connen compareren, overmits eenighe verhinderinge die zy hebben voorgestelt, daertoe met woerden doende dat zy in de classe niet en begeren te comen, oorsake aengesien sy geen anderen diennaer en begeeren dan Egidius Noteus voors., tenzy dat de broederen eenige faulte ofte gebreck hebben gevonden in zynen leere, ende soo de diennaers des classis yet op hem hebben, dat zy tot hen comen.
Hierop is besloten alsdat Henricus in Heenvliet ende Albertus Celcaert in Abbenbroeck souden in Hekelinge aen schout ende schepenen gaen ende hen aendienen, dat de classe heeft besloten alsdat Egidius Noteus tegen ordeninghe niet toegelaten en soude worden te prediken ende hen voordragen Egidi onnordentlycke handelinge ende dat zy sullen gedencken, dat de classe sal aenhouden ende haer helpen tot een ordinaire diennaer ende onderhout ende dat daerentusschen Joannes Vossius sal continueeren in 't prediken tot datter een eygen diennaer sal mogen gebracht worden.

Abbenbroek ~ Vianen ~ Beroep
Naerdien Albertus Celcaert, diennaer in Abbenbroeck, heeft den classe gebeden ende voorgedragen om een attestatie te hebben van de classe, opdat hy soude mogen vertrecken naer Vianen, waerop de vergaderinge heeft geantwoert, alsdat zy geen attestatie

en connen geven om te vertrecken, tenzy dat de gemeente ende magistraet Albertum voors. ierst ende voor al ontslaen. Waerop Albertus sekere bescheet heeft getoont van de magistraet, dewelcke Albertum voors. getuygenisse geven, alsdat zy hem ordentelyck hebben beroepen ende hij met hen verbonden was, oock niet van haer te scheyden sonder wettelycke ende gewichtige oorsake, ende vermanen hem synder beloften ende aenneminge als eenen vromen man naer te comen ende te houden. Doch soo hy gaen wilt, soo bevelen sy hare sake den grooten Godt, ende soo hy wilt gaen, soo willen zy niemant tegen zynen danck houden, welcke bescheet gesien zynde by de classe, mitsgaders sekere requeste, die Albertus hadde geconsipieert, vertoonende sekere redenen om te mogen vertrecken ende in 't laeste besluytende dat hy niet en begeerde te verreysen dan met goeden wille, danc ende consent van de magistraet.
Op al hetwelcke de broeders besloten hebben, alsdat zy naer ordeninge geen attestatie en connen geven, tenzy dat ierst en voor al de gemeynte van Abbenbroeck een afscheet gegeven hebbe, ende soo hy deselve gecrycht, soo sullen de naeste gesetenenen in den Briel in het geven deser attestatie handelen naer behooren.
Albertus Selcaert heeft hiernaer voorgegeven ende begeert, byaldien dat hy de beroepinge van Vianen niet en can naercomen, overmits hy geen afscheet van de gemeente conde becomen, in dien gevalle een addres by de classe, om wederom in de goede gratie van de gemeente ende jonker te comen, hetwelcke dese vergaderinge ofte gecommitteerde van dien beloeft te doen.[582]
Item dat oock dese vergaderinghe oft de gecommitteerde van dien, ingevalle als voors., dat deselve sal scryven aen de classe van Gorinchem ende die van Vianen, onsen broeder Albertus excuseerende van zynen toesegginge der kercken van Vianen oft eenighe van harentwegen gedaen.

Censura morum ~ Winterseizoen ~ Sluiting
Is gehouden censur[e] ende is hierby geordonneert tot een besluyt dat de naeste gesetenen in den Briel sullen met malcanderen alle voorvallende saken verrichten by den winter. Ende is den naem des Heeren aengeroepen ende verlaten.

Agenda
De naestcomende classe sal gehouden worden in Heenvliet ende de uuytscryvinghe sullen doen die van den Briele naer costume.

1595 VI (extraordinaris). Brielle, maandag 16 oktober
Inv. nr. E2, fol. 16v-17.

Aanwezigen
Syn verschenen by de broeders in den Briel Joannes Vossius, Pieter Janss., Ysebrant Janss., Gooris Arienz., Jaques de Brueck, Franchois Borluet, Nicolaes Nicolaij, Arent Temmerman, Joachim Janss. ende Philippus Louwyck.

Leiding
Is vercoren ende bestempt Joannes Vossius dat hy als voorgaende preses in de vergaderinghe sal presideren ende den scriba sal oock continueeren.

582 Zijn ontslagbrief is er toch gekomen: op 30 april 1596 wordt de 'dimissie ende beroepinge Alberti Selcart in de classis Gorinchem gelezen en wordt Selcart als een lid van de classis opgenomen, Verschoor (ed.) *Classicale acta Gorinchem*, 95.

Nieuwenhoorn ~ Predikant
Is verschenen Adriaen de Jonckheere, versoeckende alsnoch dat de broederen hem souden gelieven attestatie te gonnen oft alhier in de classe toegelaten te worden tot den dinst in eenige vacerende plaetse van dese classe.
Is hierop antwoerde gegeven alsdat hy hem voorierst sal versoenen met de broeders van den Nieuwenhoorn ende dat in presentie van een diennaer van den Briele, die aldaer sal prediken over 14 daghen ende sullen daernaer de diennaren in den Briel hem attestatie geven nadat men sal bevinden te behooren.

Propositie
Is oock gecompareert meester Willem Cryns., schoelmeestere in Vlaerdinghen, ende heeft voor de broederen alhier een propositie gedaen naer het versoeck d'welck aen denselven uuyt den name der vergaderinge is gedaen, welcke propositie de broederen seer wel heeft gevallen ende goede hope hebben gehadt, dat hy den Heere sal mogen goeden dinst doen. Is oock op hem begeert dat hy over 14 daghen soude willen wedercomen ende noch een propositie doen ende hem bereyden tot een corte examen het d'welck hy heeft aengenomen te doen.

Middelharnis ~ Predikant
Is oock verhandelt de sake van Baltezar van Doorne ende is besloten dat Reynerus Donteclock ende Joachimus Janss. sullen met hem spreken volgende haere mondelinge commissie die hen by de vergaderinge is gegeven.

Bommenede ~ Waarneming
Op het versoeck van Yssebrant Janss. is geaccordeert, dat men hem ten gevalle sal zynen kercke van Bomenede bedienen voor eenen tyt ende sullen die van Overflacke daerover met malcanderen spreken ende haere buerte stellen. Sullen oock die van den Briele hierin oock mede het beste doen, ende van gelijcken die van Goeree ende Outdorp.

Abbenbroek ~ Vacature
Is besloten dat Henricus in Heenvliet ende Niclaes in Geervliet sullen aenspreken den joncker in Abbenbroeck ende sien oft men de kercke soude mogen onderwylen bedienen.

Nieuwe-Tonge ~ Predikant
Is oock besloten dat Reynerus Donteclock ende Joachimus Horstius sal in de Nieuwe Tonghe den kerckenraet aenspreken ende beproeven oft zy haren kerckendiennaer souden willen ontslaen om op een andere [plaetse] in onse classe te moghen beroepen worden.

Predikantsweduwen
Item is oock besloten dat men een gelycke ordinantie met de classe van Dordrecht sal houden om de weduwen van de predicanten te versorgen met een jaerelycxsche onderhout. Ende sal een copije uuyt de voorgaende acte van Dordrecht genomen worden ende sal deselve aen alle predicanten overgesonden ende onderteeckent worden. Ende sullen die van den Briele voor het ierste den ontfanck administreren ende sal ingaen prima januarii 1596 ende soo daerentusschen eenighe weduwen vielen, sullen het 'tselve previlegium genietten.

Spijkenisse ~ Lopik ~ Predikant
Sal Joannes Vossius scryven aen den diennaren van Rotterdam, opdat Egidius Noteus soude vermaent worden by zynen kercke te Lopick te blyven ende geenen andere kercken te beroeren.

1596 I (ordinaris). Heenvliet, dinsdag 16 - woensdag 17 april
Inv. nr. E2, fol. 17v-19v.

Leiding
Naer aenroepinghe van de naem des Heeren is tot preses vercoren R. Donteclock, predicant der stede van den Briel ende tot scriba Philippus Louwyck, predicant op de Stadt.

Aanwezigen
Absenten gheene.

Credenties
Syn de credentien gelesen van degene die se medegebrocht hadden ende en hielden geenen swaricheyt, uuytgenomen de credentie van die van Goeree, welcke dese clausele hadde, dat se persisteren by de presentatie die vanwegen haeres diennaers aen die van den Briel gedaen was om duer 4 nuetraele persoonen haere questie afgedaen te worden, verclarende dat se haere gecomitteerde geen meerder last en geven yet in de zake anders te handelen.

Zuidland ~ Beroep ~ Propositie
Alzoo daer beroepinghe gesciet was van die van Suytlandt op eenen Rodolphum Uuytterwyck, by provisie staende in 't Sticht van Uuyttrecht, soo hebben die van den Briel gerapporteert hoe dat hy by haer gecomen is met eenige brieven van Helmichio ende Lansbergio, die hem uuyt het seggen van ander, alssoo hy hen onbekent was, hebben gerecommandeert ten eynde hy in onsse classe totten dinst soude mogen gevoirdert worden, waertoe de voors. diennaers van den Briel goet gevonden hebben zynen gaven eens met besloten dueren te hooren. Ende alzoo de voors. Rodolphus verstaen hadde, gelyck oock zynen brieven medebrochten, dat die van Suytlant sonder diennaer waeren, begeerde hy dat zynen gaven daer eens mochten gehoort worden, 'twelcke die van den Briel hem niet en hebben connen weygeren ende hebben tot dien eynde een briefken hem mede gegeven aen die van Suytlandt. Alwaer hy gepredict heeft ende heeft de kercke van Suytlant mitsgaders haer magistraten den voors. Rodolphum terstont sonder langhe uuytstel oft advijs van eenighe uuijt de classe (gelyck sy na kerckenorde hadden behooren te doen) beroepen, daervan sy by den classe aengesproken ende vermaent zyn geworden. Syn evenwel gelesen de brieven van recommandatie die hy tot de dienaeren van den Briele hadde gebrocht, mitsgaders de attestatien, die hy vercregen hadde van syn nabuereghe kercken van Wyck ende de predicant van deselve kercke Goeswinus Picardi.
Syn oock gelesen somighe attestatien van 't classis van Leeuwaerden in Vrieslant ende eenige kercken die hy hadde bedient. Ende hebben de broeders een goet genoegen daeraen gehadt, hem niettemin opleggende een propositie te doen voor de classe om van zynen bequaemheyt te ordeelen, d'welck hy gedaen heeft over den texst Joannes 1. capittel, d'welc hy in den Briel mede hadde gehadt, daervan de broeders gheoirdeelt hebben. Doch alzoo de sake wat verre gecomen was, so hebben se om hem niet te bedroeven, geconsenteert in syn aenneminge, doch by provisie voor een jaer om middeler-

tyt te besien hoe hy de gemeynte van Suytlant sal behagen, d'welck de gemeynte ende Rodolpho Uuytterwyck aengedient is ende syn daermede tevreden geweest.

Ooltgensplaat ~ Beroep
Syn gecompareert eenighe uuyt de gemeynte van de Plate met Joos de Neve, haeren predikant. Ende heeft Joos de Neve de broederen des classis aengedient, dat hy van meeninghe was zynen beroepinghe, die op hem van 't landt van der Goes gedaen was, na te comen, versoeckende daeromme dat hem van de classe goede attestatie soude verleent worden, d'welck hem van de classe geconsenteert is ende is 'tselve de dienaers van den Briel opgeleyt.

Predikantsweduwen
Is de classe voorgelesen de ordinnantie, die gemaect is op 't onderhout van de weduwen van de afgestorven diennaren ende hebben alle de broederen in deselve geconsenteert, behalven Johannes Vossius, diennaer van Spyckenisse ten aensien dat hy weduwaer ende een oudt man is. Ende is goet gevonden dat deselve ordinantie achter in 't classeboeck sal gescreven worden ende van alle diennaren des classis, soo wel tegenwoerdich als toecomende, sal onderteeckent worden.

VOLCHT DE HANDELINGHE DES ANDEREN DAECHS DEN 17^{N} APPRIL

Propositie
Is de ordinnaire propositie gedaen by Henricus Coesfelt over de vrage 64 van de Catechismus ende is hem geseyt wat van den broederen daer aengemerct was.

Nieuwenhoorn ~ Beroep ~ Propositie
Willem Crins., schoelmeestere tot Vlaerdingen, is de classe verschenen ende, gelyck hem opgeleyt was, heeft een propositie voor deselve gedaen op den texst Marcus 2 capittel, welck de broederen wel behaecht heeft ende is hem afgevoirdert de beroepinghe, die op hem van de kerck ende magistraet van den Nieuwenhooren gedaen was, dewelck hy niet over hem en hadde, doch verclaerden de diennaren van den Briel deselve gesien ende gelesen te hebben ende worde oock door de 2 naestgeseten diennaren verclaert dat die van den Nieuwenhoorn begeeren op de classe dat haer beroepinghe op hem soude geeffectueert worde. Heeft oock Willem Crins. verhaelt den inhout van de beroepinge ende dat hij deselve op het goetduncken des classis hadde geaccepteert. Daerop besloten is, dat men sal procederen tot zynen examinatie d'welc gescieden sal in den extraordinaire classis, die daertoe sal vergadert worden, nadat aen de gedeputeerde des synodi daervan sal worden gescreven. Ende sullen die van den Briel de diennaren des classis van den tyt verwettighen.

Korendijk ~ Predikant
Is opgeleyt R. Donteclock ende Pieter Janz. de Geyter in den Coorendyck te trecken ende Epraim Janz. met zynen partye te vereenighen, mits dat zy haere schult sullen bekennen van 'tgene daeraen sy schuldich zyn bevonden, ende ingevalle de partye van Epraim Janz. daertoe niet en wil verstaen, sal haer verclaert worden, dat van classiswege na kerckenordeninge met henlieden sal gehandelt worden.

Spijkenisse ~ Simonshaven ~ Kerkgebouwen
De diennaren van Spyckenis ende Symonshaven verclaren, dat haere materiaele kercken

vervallen ende noodighe reparatie behoeven ende hoewel daervan met de gerechte van deselve respective plaetse gesproken is door eenighe, die van de classe daertoe geordineert waren, ten eynde zy daerin souden voorsien, soo en is dat niet naergevolcht. Ende heeft daerom de classis goet gevonden, dat daertoe van nieus sal aengehouden worden, 't sy scriftelyck oft mondelinge, ende dat men, dies noot wesende, de saeke den heeren Staten sal remonstreren. Ende is opgeleyt R. Donteclock.

Bommenede ~ Predikant
Syn den classe voorgelesen de brieven van 't classis van Schouwen nopende de sake tusschen Yssebrant Janz. ende Danniel Wante, dienneren van Bomene ende Sonnemaer respectivelyck, waerby oock gelesen is 'tgene die van den Briel met advys van vier oft 5 predicanten daerop geantwoert hadden, 'twelc de classe heeft behaecht, ende alzoo de classe van Schouwen persisteert by haer versoeck, in Dierixlant gedaen, soo is goet gevonden, datter 2 op haere ordinaire classis, die dinxsdage naer beloken paesschen in 't dorp van Oosterlant [sal gehouden worden], zullen verschynnen met credentie, die haer daertoe sal gegeven worden neffens hetgene dat van wegen onse classe henlieden scriftelyck sal overgelevert worden. Ende syn daertoe geordinneert R. Donteclock ende Arnoult Timmerman.

Middelharnis ~ Predikant
Hebben degene die van 't classe daertoe geordinneert waeren, rappoort gedaen van de zaeck van Baltezaer van Doorne, alsdat se zynen kerckenraet ende soo veel lidtmaten der kercke alsser te becomen waren byeen hebben vergadert, ende haer afgevraecht oft de quade geruchten, die te voren van Baltezaer voornoempt waren gestroyt, haere kercke eenighe schade gedaen hebben. Hebben verclaert dat se niet en hebben vernomen dat het gehoor hierdoor heeft afgenomen oft haere kercke schade geleden. Hebben oock de magistraet in Middelhernis aengesproken, dewelcke verclaren dat se oock van Baltezaer niet dan alles goets en weten te seggen ende wel gesint waren hem te behouden. Alzoo nu de classe verstont dat de voors. dat rappoort van haere commissie niet en hadden uuytgericht daermede haer belast was hem op zynen consientie te vermanen, dat hy soude verclaren oft hy in 'tgene dat van hem was gestroyt schuldich was oft niet, doordien zy om redenen 'tselve niet geraden en hebben gevonden, soo hebben de broeders daertoe uuyt het midden van haer geordineert die 'tselve Baltazar voornoempt souden voorhouden gelyc 't gesciet is. Ende heeft Baltezaer voor deselve zynen consientie gesuyvert, verclarende dat hy ontschuldich daerinne was ende niettemin bekende dat hy wel voorsichtichlycker in somige saeken hadde mogen dragen, daermede de broeders tevreden syn geweest ende hebben geordeelt dat hy by synen kercke met stichtinghe sal mogen blyven ende zynen dinst aldaer continueeren, hem mits desen houdende genoechsaem gepurgeert.

Predikantsweduwen
Voorts is met advys des classis vercoren Niclaes Damius om de penninghen te ontfanghen die gecontribueert sullen worden voor de weduwen ende dat voor het ierste jaer.

Abbenbroek ~ Vacature
Ordre om die van Abbenbroeck by gebuerten te bediennen: voorierst Henricus in Heenvliet den 5^{n} mey, de tweede Gooris Arentz. den 19^{n}, den 2^{n} pinxteren Pieter Segers, den 16^{n} juni Joannes Vossius, Pieter Janss. den 7^{n} juli, den 21^{n} juli Rodolphus Uuytterwyc.

Nieuwenhoorn ~ Vacature
Orden om den Nieuwenhooren te bediennen: die van den Briel 28 april, Jacop de Brueck den 12n mey, Hellevoet den 26n mey, den 9n juni Borluet, den 23 juni Gooris Arienz.

1596 II (ordinaris). Zwartewaal, donderdag 23 mei
Inv. nr. E2, fol. 20-21.

Aanwezigen
Absenten: Franchois Borluet, Walter Henricx, Baltezaer van Doerne, Joachimus Joannis, Philippus Louwyck, Epraim Janss., Abraham Janz. ende Jacobus Cornetius.

Leiding
Naer aenroepinghe des heylighen namen Godes is vercoren tot preses Arnoult Timmerman, diennaer in de Nieuwe Tonghe ende tot scriba Niclaes Nicolay, diennaer in Geervliet.

Examen ~ Propositie
Syn verschenen in de vergaderinghe D. Arnoldus Corneli ende D. Johannes Uuyttenbogaert als gecommitteerde des synodi, gebeden ende bescreven synde om de vergaderinghe by te woonen op het examen d'welck alhier sal gehouden worden over den persoon van Willem Cryns., schoelmeestere in Vlaerdinghen.
Is oock verschenen Willem Crynz. voors., denwelcken heeft een propositie gedaen voor de broeders uuyt Lucas 8, welcke propositie de broeders hebben geordeelt redelyck te wesen ende dat hy wel bequame geacht wort om voirts te treden totter examinatie.
Is goet gevonden ende besloten dat D. Reynerus Donteclock sal de examinatie mede helpen doen ende assessor des preses zyn.
Is de examinatie gedaen volgende de ordre des catechismi over den voors. Willem Crynz., ende nadat over deselve is gevraecht een yegelycx gevoelen wat behagen sy in syn antwoerde hebben genomen, is zyn antwoerde soodanich bevonden dat zy hem bequaem achten totten dinst. Van gelycken zyn gevraecht de voors. gecomitteerde van den synode. Hebben denselven van gelycken bequaem geacht. Ende is volgens Willem Crynz. afgevraecht oft hy dit alles, dat hy beantwoert heeft van hertten alzoo bekent ende gevoelt ende heeft verclaert dat ja. Ende is voirder hem voorgestelt dat hy hem met de Heere sal bedencken ende overleggen de swaricheyt des predickampts ende over acht daghen sal by gescrift beantwoerden oft hy het 'tselve ampt sal begeren aen te nemen ende sal daernaer voorgestelt worden totten dinst van den Nieuwenhoorn om aldaer ter gelegener tyt bevesticht te worden.

Ooltgensplaat ~ Predikant
Syn gelesen de voorige acten ende gelet op de acte, die gestelt was van Joos de Neve in dewelcke geseyt was, dat men den voors. Joos soude attestatie geven, waerop is gehoort datter eenen onlust geresen was door de afscheetpredike van Joos de Neve, ende alzoo de classe in de Nieuwe Tonge sal comen, soo sullen degene, die daervan weten te clagen, op den classe mogen comen ende haere clachte doen. Ende is naderhant besloten, datter aen Joos de Neve sal gescreven worden ende 'tselve sal gescieden door onsen broeder Reynerus Donteclock.

Predikantsweduwen
De ordinantie van de weduwen is geseyt, dat men in toecomenden classe deselve sal gelyckelyck onderteeckenen.

Bommenede ~ Predikant
Is rappoert gedaen bij Reynerus Donteclock ende Arnoult Timmerman van de sake, die zy gehandelt hebben op de classe van Schouwen ende is verstaen alsdat sy haer beroepen op de synode van Suythollant ende begeeren dat haere sake aldaer sal gehoort ende geordeelt wordden.

Simonshaven ~ Kerkgebouw
Is gehoort het aengeven van Pieter Segers clagende over de reparatie van de kercke ende watter uuyt gevolcht is. Ende is besloten dat de visitatuer Damius ende Johannes Vossius sullen gaen ende vernemen naer den stant der kercken ende sullen daer doen naer sy sullen vinden te behooren.

Synode
Is besloten de uuytscryvinge te doen om het synodus te bescryven ende dat ten iersten naer pinxteren.[583]

Predikantsweduwe
Is besloten dat Niclaes Damius ende Niclaes Nicolay t'samen sullen gaen by de rentmeestere Jan Commerz. om te becomen de huyshuere voor de weduwe van Berck ende met eenen oft men noch de resterende bedieninghe mochte te wege brengen ende de allimentatie mochte vercrygen voor beyde de weduwen in Suytlant.

Korendijk ~ Vacature
Ordre om den Coorendyck te bediennen: Pieter de Geyttere den 2^{n} pinxteren, Rodolphus Uuytterwyck den 16^{n} juni, den 30^{n} Pieter Segers.

Nieuwenhoorn ~ Beroep
Is besloten, dat Jacob de Brueck sal de voorstellinge doen op den 2^{en} pinxten in den Nieuwenhooren over den persoon van Willem Cryns. ende Pieter de Geyttere den 9^{n} juni ende de bevestinge den 16^{n} juni ende die sal gescieden door die van den Briele.

Agenda
Den dach des classis sal uuytgescreven worden by die van den Briele nadat zy gelegen sullen vinden.

Censura morum ~ Sluiting
Is gehouden censure ende is niet sonderlinx bevonden ende alssoo is naer aenroepinghe des heylighen namen Godes dese vergaderinge gescheyden.

583 De door Donteclock geschreven en mede door Dammius ondertekende beschrijvingsbrief d.d. 19 juni 1596 aan de classis Dordrecht: NA, AC Dordrecht, inv. nr. 33, nr. 8a; voorts Van Dooren (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1573-1600*, 446 (21 mei 1596).

1596 III (ordinaris). Nieuwe-Tonge, maandag 29 juli
Inv. nr. E2, fol. 22-23v.[584]

Leiding
Naer aenroepinghe van den heylighen naemen Gots is met gemeene stemmen vercoren tot presidem Joachim Janss., diennaer des Woordts in de Oude Tonghe ende tot scriba Philippus Lowyck, diennaer des Woorts op de Stadt.

Aanwezigen
Absenten: Geervliet, Heenvliet, Suydtlant, Symonshaven, Recaingnen, Oostvoorn, Spikenis, Hellevoet, Goeree, Bomene.

Propositie
In den iersten is een propositie gedaen by meestere Geeraert, schoelmeestere van Middelhernissen over den texst Joannes 3 : 16, ende hebben de broederen hem vermaent van hetgene in deselve propositie was aengemerct, hem voirder vermaenende in het proponeren ende oeffenen in het lesen der Heylighe Scrift neerstelyck voort te gaen ende hebben hem tegen den aenstaenden classem een texst gegeven uuyt het 13e capittel der Handelingen der Apostelen vers 38 ende sal by eenige van de diennaren in dit eylant beproeft ende ondersocht worden in eenige der principaelste stucken der leere.

Attestatie
Syn oock gelesen de attestatien van meester Willem Cryns., diennaer des Woorts in den Nieuwenhoorn, die hy heeft medegebracht van de gemeynte ende magistraet van Vlaerdinghen ende hebben de broederen aen deselve attestatien[585] goet genoegen gehadt ende hem voor een lidtmaet des classis met hantgevinghe door den presidem aengenomen.

Acta classis
Syn oock gelesen de articlen van de laeste classe gehouden in Swarttewaele.

Gravamina synode
Alzoo zyn oock gelesen de gravamina van de andere classen aen onsen classe gesonden, die men op den synodo sal overgeven om in die dinghen, die behoeven gebetert te werden, te remedieren.[586]

Tucht
Is voorgestelt, wanneer den diennaer in leere oft leven te vermanen is, oft sulx ter ierster instantie sal moeten gescieden by zynen kerckenraet oft dat hy van de classe oft yemant van zynen medebroederen (daerover zynen kerckenraet voorby gaende) vermaent sal mogen worden. Ende is desen aengaende goet gevonden ende gesloten dat wanneer de faulten ende gebreken van eenighe diennaer, soo in leer soo in leven, geheel ruchtbaer

584 Fol. 21v is blanco.
585 Origineel: 'attestien'.
586 De gravamina door de classis Brielle 'bijeen ende in ordre ghestelt' zijn zoals gebruikelijk daarna naar de andere classes gestuurd, zie brief van Donteclock namens de classis d.d. 5 aug. 1596, NA, AC Dordrecht, inv. nr. 33, nr. 8b; de gravamina uit de classis Dordrecht zijn op 12 juli 1596 vastgesteld, Van Dooren (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1573-1600*, 449. De classis Delft stelde ze op 1 en 8 juli 1596 vast, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 177, 179. De classis Rotterdam zal eveneens gravamina indienen, Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 177 (1 juli 1596).

syn, soo sal hy van de classe oft ymant uuyt denselven aengesproken ende vermaent mogen worden, oftschoen de kerckenraet te voren het haere niet gedaen en hadde, ende sal men alsdan, eer men in voordere handelinge met denselven diennaer compt te treden, zynen kerckenraet daervan adverteren, ten eynde zy eenighe uuyt den haren den classe byvoegen mogen, wanneer de saeke haeres diennaers van de classe voorgenomen ende gehandelt sal worden.

Predikantsweduwen
Aengaende d'ordonnantie van der weduwen onderhout:[587] zyn achter in 't classeboeck gestelt ende by de diennaren onderteeckent maer[588] heeft Joachimus Horstius gestipuleert zoo hy buyten houwelyck compt te overlyden, dat syn moye, de weduwe van Henricus Crieckkenbeeck, in zyn leven predicant in Suytlant in de plaetse van zynen weduwe sal comen by zoo verre hy etc.[589]

Nieuwenhoorn ~ Kerkgebouw ~ School
Op de voorstellinge van meester Willem Cryns., diennaer des Woorts in den Nieuwenhoorn, aengaende de reparatie van de kercke ende schoelhuys aldaer, is hem geantwoert dat de diennaer[s], die in Symonshaven in de sake van de reparatie der kercke gebesoigneert hebben, hem oock sullen behulpich zyn dat de kercke gerepareert ende in 't stuck van de schole voorsien werdde.

Proponent
Nopende den persoon van Jan Aertz., proponent van Dordrecht, is by den classe goet gevonden dat men met hem spreken ende van zynen gesintheyt vernemen sal om te sien oft men hem onder onsse classe tot een diennaer mochte crygen. Ende dese reyse te doene is opgeleyt een van de diennaren uuyt den Briel met Gooris Arentz., diennaer in Swarttewaele.

Propositie
Is ingeroepen Kaerle van den Broecke, diennaer tot Scerpenisse, die op den classe gecomen was, ende hem gevraecht zynde oft hy voor den classe wel een cortte propositie wilde doen om zynen gaven te laten hooren, opdat men daerna mochte sien oft men hem ergens onder onse classe mochte gebruycken, soo heeft hij, Kaerle voors., 'tselve aengenomen ende een propositie gedaen over den texst Titus 2. capittel verso 11, wel[cke] de broederen al t'samen wel heeft behaecht, ende is hem voor antwoerde geseyt, dat men sien sal waer men hem best soude mogen recomanderen, hem afvragende oft hy wel van zynen kercke soude connen ontslagen werden, waertoe hy goeden moet hadde.

Gedeputeerden ter synode
Syn vercoren met de meeste stemmen om te trecken op den toecomenden synodo, die gehouden sal worden den 26[n] augusti tot Delft een van de diennaren uuyt den Briel met een ouderlinck derselver kercke ende uuyt d'lant van Putte Joannis Vossius ende Overflacke Cornelis Addriaenz., diennaer in Dierixlandt.

587 Dit stuk is voorin ingebonden in het classisboek 1648-1665: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E4, Acta classis 1648-1665.
588 Niet geheel duidelijk leesbaar.
589 De tekst breekt af; later is 'etc' bijgeschreven.

Ooltgensplaat ~ Onenigheid ~ Vacature
Syn op de vergaderinghe 2 van de lidtmaten der gemeente uuyt de Plaete, een ouderlinck met een ander, te kennen gevende, hoe dat sy op sondage voorleden, wesende den 28n juli in de Plate alt'samen vergadert syn geweest ende eenen goeden vrede gemaect hebben, malcanderen belovende nemermeer die oude swaricheden wederom op te halen, ende begeeren seer ernstelyck aen de broederen des classis, alzoo zy tegenwoerdich syn sonder diennaer, dat zy henlieden souden willen behulpich zyn, dat zy haest mochten voorsien worden van een bequaem dienaer voor haere plaetse. Is hen voor antwoerde gegeven dat het classis arbeyden sal om hen, soo haest als 't mogelyck is, te versorgen dat haere plaetse van een goet man sal mogen voorsien werden.

Proposities
Alzoo nu 2 classicale vergaderingen voorby gegaen syn, ende daer niet en is geproponeert, als Swartewaele ende Nieuwe Tonghe, soo is om hierin te voorsien nu besloten, dat in de naeste classe 2 propositien sullen gedaen worden, de ierste door Gregorius in Swarttewaele voor de vergaderinge over de 68e vrage ende de 2e door Johannes Vossius int 't scheyden derselver vergaderinge over de 69e vrage des Catechismi ende Arnoult Timmerman in de classe daeraen volgende met degene daer het classe de naeste reyse sal gehouden worden.

Abbenbroek ~ Vacature
Ordre om Abbenbroeck te bediennen:
in den iersten Henricus Coesvelt den 11en augusti
den 25n Gregorius Arienz.
den 8 septembris meester Pieter Segers
den 22n Niclaes Nicolay
den 6n octobris Rodolphus Uuytterwyck.

Korendijk ~ Vacature
Ordre om den Coorendyck te bediennen:
in den iersten Johannes Vossius den 11n augusti
Willem Cryns. den 25n augusti
Rodolphus Uuytterwyck den 8n septembris
Pieter Janz. de Geyttere den 22n septembris
meester Pieter Segers den 6n octobris.

1596 IV (extraordinaris). Nieuw-Helvoet, maandag 19 – dinsdag 20 augustus
Inv. nr. E2, fol. 24-24v.

Aanwezigen
Absenten: Borlut, Joachimus Ho[r]stius, Epraim Janss., Baltezaer van Doorne, Philippus Louwyck.

Leiding
Tot preses syn vercoren N. Damius ende N. Nicolay tot scriba.

Propositie
Is verschenen meester Geeraert, schoelmeestere tot Middelhernisse ende heeft een pro-

positie gedaen over Actorum 13 : 38 ende is deselve gesensureert ende hem aengeseyt, dat hy zynen verclaringe soude onderscheyden van de leere.

Gravamina synode
Syn voorgelesen de gravamina, diewelcke op den synodo souden voorgestelt werden ende is de resolutie der classe daerop gestelt in scrifte.

Goedereede ~ Predikant
Is voorgenomen de sake van Abraham Janss. Ende is rappoert gedaen by N. Damius ende Arnoult Timmerman van de visitatie, die zy hebben gedaen in Goeree ende syn de stucken daerop hy moet vermaent worden hem voorgestelt. Ende is zynen verantwoerdinge gehoort ende overwegen ende gevraecht hoe de verantwoerdinge den broederen behaechde. Ende is geantwoert dat onse broeder diversche ergernissen heeft gegeven door te algemeyne vryheyt te gebruycken ende somige dinghen onderwonden, oversulx denselven is opgeleyt zynen schultbekenninghe te doen na de forme, hieraen volgende binnen der kercke van Goeree.

Alzoo tusschen Abramham Janz., diennaer deser kercke, ende de predicanten in den Briel (uuyt oorsake van eenige vermaninghe aen hem gedaen), onneennicheyt was geresen, soo is deselve tusschen haer onderlinge verdragen ende te neer geleyt. Ende dewylle de classe eenighe geruchten van Abraham Janz. waren voorgecomen, soo hebben 2 dienaren uuyt dese classe, dien de besoeckinghe van de kercke bevolen was, daerna vernomen hebbende, den classe van haer wedervaren rappoort gedaen ende heeft de classe bevonden dat de geruchten dewelcke van Abraham Janz. gingen niet al te vergeefs syn geweest ende dat hy te groote vryheyt in zyn leven gebruyct oock mede hem daerin ontgaen heeft dat hy hem eenighe dinghen heeft onderwonden, die buyten zynen dinst ende denselven niet gevoechelyck en zyn. Het[590] hier tot desen eynde wert afgecondicht opdat degene die haer hieraen gestooten mogen hebben, tevreden gestelt ende de ergernisse by hem gegeven, gebetert mogen worden, verhopende dat hy hem voortaen voorsichtiger sal dragen ende deser kercke dinstelyck sal wesen, gelyck hy den classe beloeft heeft, door Godts genade te achtervolgen.

Is besloten dat dese schultbekenninghe sal gescieden door Gooris Arentz. ter ierster gelegenheyt ofte sondage naestcomende.

Des anderen daechs 20 augusti

Korendijk ~ Beroep
Is voorgestelt de sake van de Coorendyck ende heeft Pieter Segers rappoort gedaen hoe dat Jan Arentz. heeft gepredict in den Coorendyck ende hebben de broederen ende die van de magistraet een goet gevallen gehadt in zynen predike, ende heeft de magistraet een beroep gedaen. Maer de classe heeft goet gevonden alsdat denselven noch eens in den Coorendyck soude prediken ende dat alsdan de beroepinge by de kercke soude mogen gescieden, ende daernaer sal de classe zyn examen voorderen op de naeste classe.

Ooltgensplaat ~ Vacature
Arnoult Timmerman heeft voorgestelt den noot van die van de Plate, diewelcke begeeren

590 Er staat twee keer 'het' in het origineel.

een diennaer, ende alzoo in de voorgaende classe gehoort is Carel van den Broecke, diennaer in Scerpenisse, denwelcken den broederen wel heeft behaecht ende hebben derhalven besloten dat Arnoult Timmerman soude reysen ter Tolen ende aen andere diennaers, om te vernemen van de conditie des voors. persoons, ende soo de getuygenisse hem gevallen, sal mogen beroepinge doen uuyt den name des classis ende der gemeente.[591]

Oostvoorne ~ Predikant ~ Tractement
Is in dese vergaderinghe voorgestelt alsdat daer groote presumptie ende apparentie is, dat Franchois Borluet heeft in 't secreete een vrouwepersoon in zyn huys gehouden ende in het craem laten liggen, hetwelc dese vergaderinge heeft besloten dat dese daet door Niclaes Damius ende Reynier Donteclock sal onsen broeder voorgestelt worden, ende na de waerheyt ondertasten opdat men hem tot rechte bekentenisse ende beternisse sal mogen brengen ende daernaer met hem handelen naer behooren.
Is oock besloten dat men sal aenhouden aen de Edele heeren Staten alsdat de allimentatie van Joannes Steenbergius soude mogen getransporteert worden op Franchois Borluet, in aensien van zynen hoogen ouderdom ende voortaen ombequaem totten dinst.

1596 V (ordinaris). Spijkenisse, maandag 14 – woensdag 16 oktober
Inv. nr. E2, fol. 25-26.

Leiding
Naer aenroepinghe van den heylighen name Godts is met gemeene stemme vercoren tot president Henricus Coesvelt, diennaer des Woorts tot Heenvliet ende tot scriba Pieter Segers, diennaer des Woorts tot Symonshaven.

Aanwezigen
Absenten: Wouter Henrickss., Franchois Borlut, Abraham Janz., Jacobus Cornet ende Epraim Janss.

Propositie
In den iersten is propositie gedaen by Gooris Adriaenz., diennaer des Woorts tot Swartte-wael over de 68^{e} vrage ende hebben de broederen een goet genoegen daeraen gehadt.

Acta classis
Syn oock gelesen de articulen van de leste classe gehouden in de Nieuwe Tonghe.

Abbenbroek ~ Vacature
Ordre om Abbenbroeck te bediennen:
In den iersten, den 27^{en} octobris Joannes Vossius, den 10^{n} novembris Pieter Janz., den 24^{n} novembris Rodolphus Uuyterwyc, den 8^{n} decembris Gooris Adriaenz., den 22^{n} decembris Henricus Coesvelt.

Korendijk ~ Vacature
Ordre om den Coorendyc te bediennen:
In den 1^{n}, den 27^{en} octobris Pieter Segers, den 3^{n} novembris Willem Cryns., den 24^{n} no-

591 Het beroep komt in de classis Tholen in oktober te sprake: Van Lieburg (ed.), *Acta classis Tholen*, 15 okt. 1596. De classis Tholen stelt zich welwillend op.

vembris Pieter Janss., den 8n decembris Pieter Segers, den 22n decembris Rodolphus Uuyterwyck.

Credenties
Syn oock gelesen de credentien ende de broederen hebben daeraen een goet genoegen gehadt.

DES ANDEREN DAECHS

Propositie ~ Examen
Syn verschenen in de vergaderinge D. Casparus Swerinckhuysen ende D. Fraxinus als gecomitteerde des synodi gebeden ende bescreven synde om de vergaderinge by te woonen op het examen d'welck alhier sal gehouden worden over den persoon van Jan Aerts. van Dort.
Is oock verschenen Jan Aertz. denwelcken heeft een propositie gedaen voor de broeders uuyt het 3n capittel totten Romeynen vers 23 'Want zy hebben alle gesondicht' etc. welcke propositie de broeders hebben geoordeelt redelyck te wesen ende dat hy wel bequame geacht wort om voorts te treden totter examinatie.
Is goet gevonden ende besloten dat D. Damius sal de examinatie mede helpen doen ende assessor des presis zyn.
Is de examinatie gedaen volgende de ordre des Catechismi over den voors. Jan Aertz. Ende nadat over deselve is gevraecht een ygelycx gevoelen wat behagen zy in zyn antwoerde hebben genomen, is zyn antwoerde soodanich bevonden dat zy hem bequaem achten totten dinst, welverstaende dat men hem vermanen sal tot neerstighe studie ende dat hy 2 oft 3 reysen in den Briel sal comen proponeren om hem alzoo te oeffenen. Van gelycken syn gevraecht de gecommitteerde des synodi, hebben deselven van gelycken bequaem geacht ende is volgens Jan Aertz. afgevraecht oft hy dat alles, dat hy beantwoert heeft, van hertten alzoo bekent ende gevoelt ende heeft verclaert dat ja. Ende is voorders hem voorgestelt de swaricheyt des dienstes. Is oock besloten dat hy voorgestelt sal worden totten dienst in den Coorendyck om aldaer ter gelegener tyt bevesticht te worden.

Korendijk ~ Predikant
Is besloten dat Pieter Segers sal d'ierste voorstellinghe doen op den 27n octobris, Willem Cryns. de 2e ende de 3, den 10n novembris Niclaes Nicolay, die oock sal de bevestinge doen.

Hekelingen ~ Predikant ~ Attestatie
Syn oock gelesen de attestatien van Cornelis Dampman, diennaer des Woorts tot Hekelinghe, die hy heeft medegebracht van de magistraet van Hulsterambacht ende classe van Walcheren; de attestatie van zynen gemeyntte heeft hy beloeft te vertoonen. Ende hebben de broederen aen deselve attestatie een goet genoegen gehadt ende hem voor een lidtmaet des classis met hantgevinge door den president aengenomen.

Acta particuliere synode
Syn oock gelesen de articulen van de leste synode gehouden tot Delft den 27n augusti anno 1596.[592]

592 Zie Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 64-77.

Onderhoud kerkgebouwen
Is opgeleyt die van den Briel aen te houden aen de Edele heeren Staten, opdat alle kercken souden mogen gerepareert worden ende alzoo in behoorlycke reparatie gehouden worden

Predikantsweduwen
Is oock opgeleyt deselve aen de Edele heeren Staten te versoecken voor de 2 weduwen, te weten voor de weduwe van Crieckenbeeck ende Mattys, opdat se mochten genietten het vaseren van de kercke van Abbenbroeck.

Volcht de handelinge des anderen daechs den 16 octobris

Propositie
Is in den iersten een propositie gedaen by meester Geerit, schoelmeestere van Middelhernisse geweest, over den texst Romeynen 12 vers 1, ende hebben de broederen hem vermaent van hetgene in deselve propositie was aengemerct. Hem wordde vermaent in het proponeren ende oeffenen in het lesen der Heylighe Scrift neerstelyck voort te gaene. Ende alzoo hij zijn schole tot Middelhernissen opgeseyt heeft, soo is hem ten besten geraden naer Dort met der woone te trecken om hem aldaer in de propositieschole wyders te oeffenen.

Acta classis
Syn voorgelesen de articulen van de leste extraordinaire classe gehouden in Hellevoet den 19^{n} augusti anno 1596.

Dirksland ~ Huwelijk
Is gehoort het aengeven van Cornelis Arentz. van een swaricheyt des houwelycx. Is besloten dat Cornelis Arentz. aenhouden sal aen den magistraet opdat alsoo hare sake soude gevoirdert worden.

Propositie
Is oock besloten dat D. Donteclock de naeste reyse sal proponeren de 69^{e} vrage, Timmerman de 70^{e} ende Vossius de 71^{e}, opdat alzoo het artikel daervan synde, soude onderhouden worden.

Winterseizoen
Is oock die van den Briele opgeleyt met de naeste gesetenen alle saken die voorvallen souden, volgens het articule daervan in de classeboeck zynde.

Agenda
Den dach des classis sal uuytgescreven worden by die van den Briele nadat zy gelegen sullen vinden.

Censura morum
Is gehouden censure ende is niet sonderlinx bevonden ende alzoo is naer aenroepinghe des naems Godts dese vergaderinghe gesceyden.

1597 I (ordinaris). Brielle, maandag 21 – donderdag 24 april[593]
Inv. nr. E2, fol. 26v-35.

Aanwezigen
Absenten: Joachimus Horstius, Walter Henrici, Baltesar van Doorne.

Leiding
Is naer aenroepinghe van des Heeren naem vercoren tot preses Reynerus Donteclock, dienaer[594] in den Briel ende tot assessor Joannis Vossius, diennaer in Spyckenisse ende tot scriba Niclaes Nicolaij.

Propositie
Is aengehoort de propositie, die gedaen heeft Reynerus Donteclock over de 69^{e} vraghe ende heeft deselve den broederen wel bevallen ende den Heere ende den broeder daervan gedanct.

Goedereede ~ Predikant
Is voorgestelt van Abraham Janz., diennaer van Goeree, dat hy bidt dat zynen sake voor het ieerste sal gehandelt worden, aengesien zynen ouderlinck, schoelmeestere zynde, niet lange en can by de vergaderinge blyven.
Is geresolveert dat men Abraham Janz. daerin sal te wille zyn ende dat men zynen sake sal by de hant nemen onder conditie dat Abraham Janz. by der hant sal blyven totten eynde der vergaderinge.
Alzoo oock Abraham Janz. heeft begeert (dewylle hy verstaet datter een persoon is die tegens hem sal eenighe clachte doen) dat denselven alhier in de vergaderinge niet sal gehoort worden uuyt oorsake dat denselven de kercke van Goeree is voorby gegaen.
Is besloten dat men den persoon, die clachte heeft, met geenen redenen en can weygeren te hooren maer sal geoordeelt worden oft hy alhier sal geaccepteert worden.

Des anderen daechs 22^{N} appril

Goedereede ~ Predikant (vervolg)
Abraham Janz. heeft hem beclaecht voor de vergaderinghe alsdat Reynerus Donteclock eenighe brieven, die Abraham Janz. ende de kercke van Goeree gescreven hebben aen de broederen van den Briel, hadde geopenbaert aen de partyen van Abraham Janz. ende segt om deser oorsaken wille oft uuyt desperaetie ende cleynmoedicheyt zynen kerckendienst voor de magistraet opgeseyt.
Waerop de broeders hebben gehoort de verantwoerdinghe van Reynerus Donteclock, namelyck dat hy daertoe verwect is geworden door oorsake dat Abraham Janz. dese dinghen hadde selfs geopenbaert zynen magistraet, welckes hem voorcomende, is benootsaect geweest zynen sake te verantwoerden.
Soo is 't dat de broederen verclaren, dat Abraham Janz. seer qualyck gedaen heeft dat hy by den magistraet synen dinst hadde opgeseyt ende daer geopenbaert den inhout van seker scryven van die van den Briele ende alzoo den rechten wech is te buyten getreden, want hy hadde behooren by den classe te verschynen, welckes Reynerus Donteclock vernomen hebbende, hem heeft beweecht te openbaren het scryven d'welck Abraham

593 'ten huyse van D. Reynerus Donteclock.'
594 Origineel: 'dienaren'

Janz. ende de kercke van Goeree hadde gedaen. Hetwelck de broederen oordeelen dat Reynerus Donteclock wat onvoorsichtich heeft gedaen namelyck openbarende dat Egbaert Fredericxs. niet en soude ten avontmaele toegelaten worden, al waer 't sake dat hy versoent waere geweest, ommers voor die tyt. Aengaende de beschuldinghe van ongetrouwicheyt, die Abraham Janz. voortgebracht heeft, ordeelen de broederen dat het 'tselve is ongefondeert.

Alzoo oock Abraham Janz. heeft Reynerus Donteclock beclaecht synen partye[595] te zyne. Ende Reynerus daerop heeft zynen verantwoerdinghe gedaen ende het contrarie betoont, jae, dat hij Abraham Janz. alle faveur heeft bewesen ende heeft hem laten vinden tot vrede met denselven te maken, gelyck het blyct dat duer het toespreken van D. Helmichio is vrede gemaect. Maer beclaechde hem ter contrarien R. Donteclock dat A. Janz. hem groote partyschap bewyst, dewyl in de requeste, in den Hage overgegeven voor de heeren Staten, zynen name wort gespelt ende bovendien hem by monde ende schrift aen Johannes Uuyttenbogaert hadde vermaect ende infamelyck van hem gesproken ende gescreven ende dat hy oock by een ouderlinck van Wateringe soude yet tot zynen naedeele gesegt hebben ende dat oock A. Janz. soude in Middelhernisse versocht hebben aen den secretaris een copye van sekere depositie tegen R. Dontecloc al streckende tot naedeel van zynen persoon.
Daerop de broederen A. Janz. antwoerde hebben gehoort. Ende verclaert, dat hy niet en weet dat onses broeders R. name in de requeste gespelt is, dat hy wat gesproken ende gescreven heeft, segt uuyt de voorige passien gesciet te zyne ende van copye van de depositie versocht te hebben: segt sulx gedaen te hebben om hem te diennen als 't hem soude goeddunckeN.
Hierop is geoordeelt dat de beschuldinge van onsen broeder R. Donteclock gefondeert is ende de excuse van A. Janz. niet en wort voor goet gekent. Oversulx sal de voors. A. Janz. alhier in tegenwoerdicheyt van de classe sal zyn schult bekennen, ende belyden dat hy onsen broeder Dontecloc hierin te cort gedaen heeft ende sal hem oock met Damius versoenen over de beschuldinge van ongetrouwicheyt in de voorgaende acte geroert.

Is oock voor de vergaderinge verschenen Egbaert Fredericxs., diewelcke heeft begeert eenighe dinghen voor te dragen, het d'welck de broederen hebben geordeelt dat men denselven soude hooren, hoewel A. Janz. heeft gearbeyt, opdat hy in de vergaderinge niet en soude gehoort worden, maer dat hy soude voor zynen kercke ter Goeree moeten verschynen ende geordeelt worden.
Waerop de vergaderinge heeft geordeelt, dattet recht is dat dese questie tusschen haer beyden voor den kerckenraet met eenige bygevoechde broederen van de classe soude gehandelt worden. Maer alzoo A. Janz. dit worde voorgedragen met aenwysinge dat het maer de moytte en soude te vergeefs syn, soo is 't dat Abra[ham] Janz. heeft verwillicht, dat het in dese vergaderinghe sal gehandelt worden met oock eenige andere saken, die de classe tegen hem heeft ende dat se t'samen sullen verricht worden.
Egbaert heeft verhaelt de occasie waerduer hy in twist gecomen is met A. Janz., te weten dat hy, merckende op de ergernisse die daeruuyt ontstont, dat Abraham de dochter van Lucas in den dinst van syn huys gebruycte ende hem familier met deselve maecte, hem alleen daervan gewaerschout[596] heeft dewylle zy onneerlyck was, want hy haer selfs

595 Origineel: 'sȳn partye'. Het WNT geeft als mogelijke betekenis voor 'partye': vijandelijke of vijandige gezindheid, tweedracht, partijschap, hetgeen ook de lading is, die dit woord in deze context heeft.

596 In de plaats van het doorgehaalde 'vermaent'.

daerop bevonden hadde. Nu is syn vermoeden, dat Abraham dit de dochter oft de vader heeft aengedient,[597] waerduer gesciet soude zyn dat se haer broeder tegens hem woude opmaken. Daerop ontkent Abraham deselve waerschouwinge de dochter oft den haren geopenbaert te hebben.
Daernaer[598] heeft Egbert voortgebracht dat een schandelijck pasquil van hem gestroyt was, waervan hy sterckelyck vermoede dat het van Abraham Janz. soude gemaect of gestroyt geworden zyn, ende heeft verscheyden inditien tot bevestinge van zyn vermoeden voortgebracht.
Hierop ontkent Abraham dat hy den authuer soude wesen van het pasquil, dat hy oock niet en weet wie het gemaect heeft ofte vanwaer het mochte gecomen wesen.
Ten 3^{n} segt Egbert dat A. Janz. hem tot Goederee rechtelyck vanwegen de voors. pasquil heeft doen arresteren, zoodat hy borge heeft moeten stellen 'twelck hy acht dat een predicant niet en betaemt, alzoo namelyck tegens een lidtmaet zynner gemeente te handelen.
Abraham seyde hierop, dat Egbaert soude hem voor den authuer van het pasquil gehouden hebben ende meent dat hy 'tselve wel soude connen bewysen, ende dat hy daer beweecht is geweest[599] te arresteren ende rechtelyck tegens hem te handelen, te meer overmits in een groote bruyloft van dit pasquil vermaent[600] was ende dat het op hem wordde gehouden.
Ten 4^{n} seyt Egbaert dat Abraham over hem soude hebben geclaecht aen de magistraet van dat hy soude in den Briel geseyt hebben dat hy met hoeren en boeven ommeginck ende dat hy daerduer op het stadthuys ontboden is geweest, waerduer syn huysvrouwe alzoo ontroert soude zyn geweest, dat se een mischienisse[601] heeft gecregen ende voor doot van de vloer opgenomen is.
Abraham bekent, dat dit sonder zyn clachte ofte toedoen soude gesciet zyn duer de burgemeesteres die, van den Briel comende, daer hadden gehoort dat Egbaert sulx daer hadde voortgeseyt. Ende aengaende het misval van syn huysvrouwe, dat wel 3 mael in een half jaer[602] haer sulx gesciet was.

Op het ierste verstaen de broeders dat het een goede waerschuwinge ende vermaninghe is geweest die Egbaert Abraham heeft gedaen ende dat hy hadde behooren die waer te nemen, dewylle hy nu ontkent 'tselve uuytgebracht te hebben, zoo en connen de broederen daervan niet oordeelen.
Op[603] het 2^{e} achten de broeders, dat de inditien dat Abraham de pasguil soude gemaect hebben oft gestroyt hebben, groot zyn, waerduer oock vele in 'tselve eylant dat vermoeden hebben gehadt. Dewylle nu 'tzelve geen cleynen sake en is maer die verre siet, grootelyck di[e]nt tot achterdeel van zynen dinst aldaer, dat oock verscheydene schandalen daermet uuytgeresen syn, soo hebben de broeders geoordeelt dat Abraham voor dese vergaderinge syn consientie sal ontlasten ende verclaren oft hy daer ontschuldich is, zoodat hy raet ofte daet heeft gegeven, dat hy oock niet en weet van wien ofte waer sulx gecomen is.

---

597 In de plaats van het doorgehaalde 'geseyt'.
598 Naast deze alinea in margine: 'nota, pasquil'.
599 Achter 'geweest' staat in het origineel nog eens 'is'.
600 *vermanen*: hier in de betekenis van: vermelden, ter sprake brengen, noemen, gewag maken van (WNT)
601 *misschienis*: een gebeuren, overkomen t.w. van een ongeval (alg.) of miskraam (WNT).
602 Voor 'haer' staat eveneens 'sulx'.
603 Door Donteclock in margine bijgeschreven: 'nota pasquil'.

Op[604] het 3e oordelen de broeders, dat Abraham Janz. onvoorsichtelyck ende qualyck heeft gedaen dat hy tegens Egbert rechtelyck heeft beginnen te procederen, voordat hy metten classe ofte eenige naestgesetenen predicanten 'tselve hadde gecommuniceert.
Op het vierde verclaren de broeders dat het geen apparentie heeft dat de magistraet Egbaert voor hen souden ontboden hebben, zoo Abraham sulx niet en hadde versocht ofte begeert ende soo vele de mischiedenisse van Egbaerts huysvrou aengaet dat het in allen gevalle wel schynt dat deselve hierduer oft ymmers duer de twiste die onder hen beyden was zoude gecauseert wesen.

Heeft mede Abraham Janz. syn clachte gedaen tegens Egbert alsdat hy een huerlinck van hem gemaect hadde ende hadde geseyt dat hy van Godt niet gesonden en was, oock mede dat hy de strate van hem niet houden en mochte zoodat hy hem aenranste[605] ende met hem twistede.
Egbert daerop gehoort synde, ontkent de 2 ierste dingen niet ende heeft voor reden voortgebracht dat hy hem met dingen behielp die zyn ampt niet aen en gingen, soeckende daerduer schandelyck gewin dat hy oock de baillieu ende syn huysvrouwe hadde geinjurieert ende voorts in zyn leven niet alzoo was dragende als 't een predicant betaemt.
Ende soo vele aengaet dat hy met hem woerden op den strate soude gehadt hebben, bekent 'tselve eenmael gesciet te wesen.
Dewyl dit dependeert van 't leven ende de handelinghe van Abraham Janz., zoo stellen de broeders het oordeel hiervan uuyt, totdat met Abraham voors. afgehandelt sal wesen.

Achtervolgende het 'tgene de broeders hierboven goet gevonden hebben, heeft Abraham, in zyn consientie gemaent zynde, als voor goet in tegenwoerdicheyt van dese vergaderinge verclaert geen schult altoes[606] aen die pasguil tegens Egbert gestroyt te hebben ende syn daerop het voorgaende oordeel, dat de broeders van de gansche sake gegeven hebben met malcanderen met hantastinge versoent ende vereenicht. Wat nu tot wechneminge van de ergernisse, die hieruuyt ontstaen is, dient gedaen te wesen, sal daerna by de vergaderinge geresolveert wesen.

Ander handelinge des classis met Abraham Janz. aengaende syn persoon ende leven.[607]

Goedereede ~ Predikant
Is[608] den broederen voorgecomen dat hetgene waervan Abraham Janz. te voren in Hellevoet[609] vermaent was geweest, niet en was gebetert, te weten de familiariteyt van de gelaesmakersdochter, daermede hy te voren was berucht, want deselve noch tot zynen

604 In margine op deze bladzijde wederom de aantekening: 'pasquil'.
605 *aanransen*: aanranden, aanspreken, toespreken, 'doch altijd op eene ruwe, onbeschaamde wijze of met slechte oogmerken of overvallen, aanvallen, aantasten, met slechte oogmerken' (WNT)
606 De combinatie 'geen' en 'altoos' werd vaak gebruikt om een volstrekte ontkenning uit te drukken (WNT), lemma *altoos*, sub II, 3.
607 Dit deel van de acta van deze vergadering loopt van fol. 29-33v.
608 Naast deze alinea door Donteclock in margine bijgeschreven: '2. familiariteyt met de glasemaecker ende syn dochter'.
609 Nl. in de extraordinaris bijeenkomst van 19 aug. 1596.

huyse verkeerde ende aengehouden wordde om te wasschen ende te schueren. Hierop heeft Abraham Janz. zynen excuse gedaen, maer en is deselve van de classe niet geaccepteert noch goet gekent.
Hebben[610] de broeders mede vernomen dat Abraham Janz. evenseer frequenteert het huys van de gelaesmaker, de vader van de voors. dochter tegens de vermaninge die hem mede hiervan was geschiet, want hy ontrent dry weken voor Paesschen daer hadde geweest in 't geselschap van den baillieu, meester Adriaen Sedeon ende Aert Dam ende, wel droncken wesende, zyn spot met de classe hadde gedreven, seggende dat de gelaesmaker, tegens dat hy de classe[611] hebben soude, een calf moeste mesten ende meester Arien een ram, ende dat hy een cruycxken met cleyn bier ende een cruycxken met wyn soude hebben ende soude 't den president eens brenghen ende schencken hem dunne bier etc., ofte clitsart[612].
Abraham bekent wel daer geweest te zyne ende datter van de classe vermaent is, maer niet op de voorgaende wyse; loochent mede dat hy droncken soude geweest zyn. Te vernemen oft hiervan geen breeder bescheet te crygen soude wesen.
Ten selven huyse heeft oock Abraham gehadt de Cronycke Sebastiani Munsteri Cosmographie[613] ende heeft aldaer den behouden sone[614] van den baillieu getoont een sekere figuere van een dochter die van haer naeste vrienden ob[615] de merct wort gebrocht, opdat degene dieder sin in hadde haer mochte ten huwelyck nemen, want sy haer cleederen voor en achter moeste opnemen om beschaut[616] te worden ten eynde degene die se troude niet bedroghen soude worden.
Dit en heeft Abraham niet ontkent ende heeft geseyt dat hy daermede alleen heeft willen toonen de vremdicheyt van de wyse deser Indianen, maer de broeders hebben geordeelt dat 'tzelve een blauwe[617] excuse is, achtende 'tselve voor een spetie van luxurie ende lichveerdicheyt.
Dient mede tot probatie van de groote familiariteyt die Abraham soude onderhouden hebben met de gelaesmakersdochter, dat Egbert de snyder op het stadthuys van myn heeren ontboden zynde, gepersisteert heeft by 'tgene dat hy in den Briel hadde geseyt, dat Abraham met hoeren ende boeven ommeginck, verclaerende daerby te meennen de gelaesmaker met syn dochter, sonder dat myn heeren yet daertegens hebben gehadt.
Hebben[618] de broeders mede verstaen, dat hy hem noch evenseere behelpt met meesteren van degene die men acht betoovert te wesen ende anderen meer die hy gelt afneempt tegens de vermaninghe die hem hiervan gesciet is in Hellevoet. Want een sekere vrouwe van Rotterdam tot Goeree gecomen is om van tooverye geholpen te worden, daer hy 16 guldens van genoten heeft ende dat hy haer de drancken tot Rotterdam thuys gesonden heeft sonder eenige bate te vernemen, gelyc se met screyenden ooghen geclaecht heeft tegen Jan Geeritz., scipper van Goederee, zoodat het hem jammerde ende 'tselve

610 Naast deze alinea door Donteclock in margine bijgeschreven: 'nota. bespottinghe des classis'.
611 In de plaats van het doorgehaalde 'die' bovengeschreven met andere hand.
612 'ofte clitsart': door Donteclock bijgeschreven. Hoewel uit het manuscript weinig anders valt te maken, is de betekenis volstrekt onduidelijk.
613 Bedoeld is Sebastian Münster (1488-1552), *Cosmographia Universalis* (eerste uitgave 1544, daarna vele edities).
614 Schoonzoon.
615 Sic.
616 Oorspronkelijk 'beschaemt'; de letters 'ut' zijn met andere hand bovengeschreven in de plaats van de doorgehaalde letters 'emt'.
617 *blauw*: met het bijdenkbeeld 'vals', *blauwe devocie*, valse vroomheid (Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 101).
618 Hiernaast in margine: '3. meesteren van toverie'.

te Goeree niemant gebreck heeft laten lyden.[619] Item dat hy de sone van Danneken, die men oock hout betoovert te zyne, tot zynen huyse heeft gehadt om hem te helpen ende noch daerover doende is, sodat hy acht oft 10 lb. groten daervan genoten heeft, ghelyck de ouders selfs van haer gheven.[620]
Abraham Janz. verclaert dat hy 't voor geen tooverye maer natuerelycke siecte hout, ontkennende met eenen dat hy hem daermede soude bemoyen maer dat het het werck is van syn huysvrouwe.[621] Dit achten de broeders gansch niet te sluyten, want gelyck het hem niet en betaemt, zoo voecht het veel weyniger syn huysvrouwe dewylle sy daertoe niet gequallificeert en is, gelyck breeder verclaert is geworden.
Abrahams[622] huysvrou wort nagegeven alsdat zy haer droncken soude drincken, zoodat het op de strate gemerct soude geworden zyn, dat se oock zoo vele gebranden wyns drinct, dat de baillieu's huysvrouwe tegens haer soude geseyt hebben verwondert te wesen, dat se noch levende vrucht voort conde brenghen. De excuse by Abraham hierop voortgebracht is sober.
Daer[623] wort oock geseyt dat Abraham Janz. in den Hage ten huyse is gheweest[624] van een cleermaker wiens huysvrouwe onneerlyck is, ende in de wandelinge genaemt wort Achtken-laet-u-naijen, dat hy daer bier soude hebben laten halen ende gelyck te vermoeden is, onneerlyckheyt soude bedreven hebben. Abraham bekent wel dat hy daer ten huyse is gheweest[625] ende dat om een knop, die los was aen syn boxens[626] te laeten maecken maer ontkent de reste.
De broeders achten dat hy soodanige huysen behoort te vermijden ende daerduer hem oock van den schyn des quaets te wachten.
Wort oock hem naergegeven, dat hy eertyts ten huyse van den iersten duerwaerder Croeck hem soo eerlyck niet gedragen en heeft, waerduer de vruntschap die hy te voren met dat huys hadde seer gemindert soude wesen, gelyck onlanx gebleken is dat A. Janz. een vette gans daer gesconcken hadde, welcke niet ontfangen maer weder in zyn logement is gestuert. Dit laeste bekent A. Janz. maer ontkent de reste gelyck al wat hem tegen gaet.
Wort[627] oock leelyck berucht met jonffrou Valkesteyn dat hy die onneerlyck getast ende gehandelt soude hebben in syn canttoir.[628] Hem wort oock naergegeven dat hy op deselve tyt wanneer hy met degene die hem bygevoecht waeren naer den Haghe soude reysen, ontuchtelyck soude gesproken hebben van syn huysvrou, dat se haer moykens

619 Bedoeld zal zijn dat de schipper het in Goedereede tegen iedereen vertelde.
620 De zinsnede 'ghelyck de ouders selfs van haer gheven.' met andere hand bijgeschreven, evenals het woord 'groten' achter het voorgaande pondsteken.
621 Sic; zin loopt niet.
622 Naast deze alinea in margine: 'dronckenschap van Abrahams huysvr^e'
623 Naast deze alinea in margine: 'oneerlicheijt'.
624 De woorden 'is gheweest' in margine op deze plaats toegevoegd.
625 De woorden 'Abraham bekent wel dat hy daer ten huyse is gheweest' zijn in margine toegevoegd.
626 *bokse*: een wijde broek 'gelijk door zeelieden gedragen werd of wordt' (WNT).
627 Naast deze alinea in margine: 'op een sondach voor de predicatie'.
628 De woorden 'in syn canttoir' met andere hand bijgeschreven. Blijkens het dossier in het OSA te Utrecht gaat het hier gaan om de vrouw van David van Valckesteyn (HUA, OSA, inv. nr. 670, pag. 135). Over het huwelijk van Valckesteyn met Janneken Laurens zal de classis Dordrecht de predikant van Goedereede aanschrijven: Van Dooren (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1573-1600*, 429 (4 juli 1595).

hadde toegemaect ende geerne de foy[629] soude gehadt hebben etc. Hier is een kerckmeestere van 't Outdorp by geweest, die mach men vraghen.
De[630] broeders hebben verstaen dat A. Janz. op 't stadthuys is gegaen by de heeren van Goederee ende synen dinst heeft opgeseyt, begerende tegens de tyt te vertrecken, voorwendende de moytte die hy met de classe hadde gehadt ende noch soude hebben, gelyck hy seyde te bemercken uuyt de brieven die hy van die van den Briel ontfangen hadde. Ende heeft daernaer voorgeslagen dat eenen van de magistraet ende een van synen ouderlinghen hem bygevoecht soude werden om in den Haghe by de heren Staten[631] clachte over de classe te doen ende te versoecken dat[632] de vier gecommitteerde des synodi van alle voorvallende swaricheden souden mueghen kennisse nemen, 'twelcke anders nergens toe en strecte dan opdat hy hem alzoo van de autoriteyt des classis soude ontrecken. Ende is A. Janz. met de voors. gecommitteerde naer den Hage getrocken met eenighe vette gansen om, zoo men vermoede, vrienden daermede te maken. Hebben oock aldaer haere commissie te wercke gestelt ende 2 requesten, eenen van de magistraet ende eenen van de kercke daertoe overgegeven, daerop (dewylle een remonstrantie tot noodighe ontschuldinge van de classe aen de heeren Staten overgeleyt is) niet en is gevolcht.[633]
Oordeelen de broederen dat dese opsegginghe des dienstes niet alleen onordentlyck, maer oock lichtveerdelyck ende sonder reden oft oorsake gesciet is, ende dat hy de classe daerduer ende noch veel meer deur soodanighe beschuldinge voor de heeren Staten t'onrechte heeft geblameert, gelyck hy oock te voren zoo langhe hy by ons geweest is, noyt eerlyck ende goet gevoelen daervan heeft gehadt.
Heeft oock syn ongestadicheyt daerin getoont dat wanneer de classe, oorsake nemende uut het versoeck aen de heeren Staten van synentweghe gedaen, bereyt waren de 4 gecommitteerde van de synode oft eenighe uuyt de naestgesetene classen te verscryven op zyn saken, hy sulx niet en heeft geaccepteert maer geweygert heeft hem te submiteren.
Daer[634] wort geseyt dat Abraham Janss. wanneer hy voor de 2e reyse voor myn heeren van Goeree was, soude gepresenteert hebben (opdat immers zyn opsegginge niet voor frivoel soude gehouden wesen) soo myn heeren 2 wouden uuytmaken, die met hem souden gaen, dat hy haer 2 verscheyden beroepinghen soude toonen, die op hem waren geschiet ende dat hy al last gegeven hadde om voor hem een huys ter Goude te hueren. Abraham bekent het leste wel maer niet het ierste. Nochtans is 'tselve soo notoor dat daeraen niet getwyfelt en wert, want het is somige van myn heeren berauwen, dat se deselve presentatie niet en hebben aengenomen, achtende dat hy op luegenen soude bevonden geworden zyn, doch sal hier breeder naer vernomen mogen worden.
Abraham Janss., verclarende de redenen, die hem beweecht hadden zynen dinst op te seggen voor myn heeren van Goeree, heeft bekent niet alleen gesien te hebben op eenighe brieven, die van den Briel aen hem gescreven souden wesen, maer oock op de censure die te voren van de classe tegens hem was gegaen, daeraen hy toonde geen genoegen te hebben ende hielt oock 'tgene van de predickstoel afgelesen was geweest voor geen

629 *foy*: het WNT geeft o.m. deze betekenissen: afscheidsdronk, afscheidsfeest; feestelijkheid in het algemeen.
630 Naast de alinea in margine: 'opsegghinghe van den dienst' en even daaronder 'clachten over de classe by de heeren Staten'.
631 De zinsnede 'in den Haghe by de heren Staten' in margine met andere hand toegevoegd.
632 Hierna doorgehaald: 'de magistraet'.
633 De zin loopt niet helemaal goed. Bedoeld is uiteraard dat een voor de classis ontlastend document is achtergehouden.
634 Hiernaast in margine: 'presentatie van 2 beroepinghen te toonen' en op de andere bladzijde: 'nota'.

schultbekenninghe, daervoor dat het van de classe gehouden werdde.[635] Meende oock dat men rigourueselicker[636] tegens hem hadde gehandelt, als tegens die, welcke leelycke stucken van hoererye ende bloetschande hadden bedreven, treckende alzoo in twyfel al 'tgene de classe met groote moytte ende costen gedaen hadde tot zyn verbeteringhe ende wechneminge van de ergernisse in zyn gemeente, ende meende dat het in zynen vryheyt stont daervan te appelleeren.
Daertegens verclaren de broeders dat se[637] (om te toonen dat haer voornemen niet en was hem van daer te nemen) ongelyck min tegens hem hebben gedaen dan de sake vereyschte, zoodat hy t'onrechte claecht van riguer; indien hy oock geen contentement daerin en hadde gehadt, dat hy hadde behooren te appelleren op den synode die stracx daernaer tot Delft is gevolcht.

Is Abraham Janz. voorgehouden, dat hy de huysvrouwe van den bayllieu in haer eygen huys qualyck toegesproken heeft, makende van haer pock mock,[638] 'twelck sy haer man heeft geclaecht, die terstont Abraham is gevolcht in zyn eygen huys en heeft hem daer 2 oorbanden gegeven, hem leelycken injurierende. Daerop verclaert Abraham dat de vrouwe van den baillieu te voren tot zynen huyse hadde geweest ende syn huysvrou seer leelyck hadde overhaelt.
Maer de broeders verstaen, dat hy hem evenwel hadde behooren te matigen van sulcke injurien, waerduer hy den baillieu op zynen hals heeft gehaelt.
Ende alzoo de baillieu onder andere hem te laste leyde, dat gelyck de heele magistraet kennelyck is, voor dewelcke sulx in 't bywesen van de 2 visitatuers gehandelt is, dat Abraham een sekere ordonnantie van de heeren Staten soude hebben verandert oft vervalscht,[639] soo heeft Abraham Janz. 'tselve ontkent ende verclaert dat hy de hant daeraen niet en hadde gehadt. 'tSelve heeft hy oock verclaert voor de classe, doen hem het 'tselve voorgehouden is, persisterende by zynen loocheninge, gelyck hy oock daernaer noch gedaen heeft, naerdat de broederen des classis de ordinantie ende veranderinghe oft vervalschinghe, die daerin gesciet was, hadden gesien ende die hem oock was getoont. d'Welck de broeders voor een leelycke sake houden, dat hy niet alleen sulcke valscheyt heeft gepleecht, gelyck de baillieu daervan can getuygen ende oock de sake selfs claerlyck uuytwyst, maer noch soo vrymoedichlyck het 'tselve derft loochenen.
Men[640] heeft oock in zyn requeste, daerop de voors. ordenantie gevolcht is, bevonden dat hij hem met een lueghen heeft beholpen, want hy de heeren Staten te verstaen gheeft, dat hy hem wel dry maenden buytten eenighe kerckendienst gehouden hadde, opdat hy hem, zoo heeft hy versocht, wordde in den dienst van Goedereede sonder eenighe verhinderinghe soude moghen voegen, 'twelck onwarachtich is, gelyck de broeders uuyt Abrahams ouderlinck, die eertijts schoelmeestere te Yselmonde was geweest ende nu is te Goedereede, wanneer sy hem daernaer gevraecht hadden, vernomen hebben, ende

635 Hiernaast in margine: 'Onghenoeghen van 'tghene met hem ghehandelt is in Nieuw-Helvoet'.
636 Oorspronkelijk: 'rigoruesel.' De oplossing 'licker' is met andere hand bijgeschreven.
637 De woorden 'dat se' zijn met andere hand interlineair bovengeschreven in de plaats van het doorgehaalde 'als'.
638 *pock mock*: scheldwoord voor een door syfilis verminkt persoon. Het woord komt voor bij Geerts, *Genus en geslacht in de Gouden Eeuw,* 177: 'dien Pock-mock, dien coppelaer', een aanhaling uit een klucht van G.C. van Santen. Het WNT geeft: een venerische huidziekte, en bij overdracht de persoon die daaraan lijdt. Zeker voor een predikant een wel zeer onwelgevoegelijk taalgebruik.
639 Hiernaast in margine: 'Veranderinghe van de Staten ordonnantie' en daaronder 'nota'.
640 Hiernaast in margine: 'leugenen de heeren Staten in de requeste anghegheven'.

Abraham 'tselve mede niet en ontkendt, dat hy in den dienst heeft te Yselmonde gepersevereert, totdat hy naer Goedereede is vertrocken ende de gaigie heeft ontfanghen namelyck tot ontrent Kersmisse. Ende zyn gaigie is te Goederee ingegaen den 1n octobris anno 94, soodat men veel meer bevindt dat hy dobbele gaigie heeft getrocken, dan dat hij stille soude geseten hebben.
Voorts wort in de requeste verhaelt dat hy elf daghen op 't water in groot onweder gelegen heeft, coude ende ongemack met zyn familie geleden heeft ende de cranckheyt die daerduer was veroorsaect, zoodat de requeste geheel bedelachtich gestelt was.[641]
Heeft oock Abraham Janz. verdrach gemaect met die van Goeree, dat se hem souden geven 50 gulden ende dat hy haer soude ontslaen van de huyshuere[642] die sy tot noch toe gegeven hadden, ende die soude versoecken aen de heeren Staten, daeromme hy groote neersticheyt ende moyte ende cost gedaen heeft, maer niet en conde optineren. Hierop heeft Abraham syn antwoerde, gedaen maer deselve en heeft niet vele te beduyden.
Abraham Janz. wort te laste geleyt, dat hy eenen mallen bloet wys soude gemaect hebben, dat hy hem geboden van stoel soude geven[643] ende tot dien eynde onder het singhen van den psalm hem een briefken soude hebben getoont tot 2 reysen toe, waerduer de luyden beweecht souden geweest zyn tot lachen ende hy oock hem niet en soude hebben connen daervan onthouden, dat hy oock 's anderdaechs daervan soude hebben vermaent in een herberghe, seggende: "wat duen[644] hadden wy gisteren met dien geck in de kercke." Abraham heeft hierop syn ontschult gedaen, maer seer blauwelyck, doch sal breeder hiernaer mogen vernomen worden.
Is geordeelt in de sake van Abraham Janz. dat hy, om der stichtinghe wille, niet bequaem gevonden is om in Goeree te blyven overmits de groote ergernisse aldaer gegeven ende is oock daernaer geresolveert, dat hy oock niet en can geleden worden in den classe, maer dat hy sal worden gesuspendeert van zynen dinst volgende de acte hierna volgende:

Sententie des classis van Voorn tegen Abraham Janz. kerckendiennaer tot Goeree uuytgesproken.

De diennaren der kercken van de classe van Voorn ende Putte, by malcanderen vergadert synde in den Briele den 24n appril 1597, gesien ende gehoort hebbende die dingen die henlieden aengaende Abraham Janz. waren voorgecomen ende wat hy daerop heeft geantwoert, bevinden dat hy aen het 'tgene dat met hem in de classe van Hellevoet gehandelt is, geen genoegen en heeft noch hetgene dat van zynnentwege van de predickstoel is afgelesen tot wechneminghe van de ergernisse ende zyn verbeteringe voor geen schultbekenninghe en hout, clagende mede dat te rigorueselyck tegen hem daerin geprocedeert is, daer nochtans de voors. diennaers achten, dat se eer te weynich dan te veel hebben gedaen. Bevinden oock dat hy somige dingen, daervan hy ernstelyck vermaent was (als het geselschap van de gelaesmaker ende zyn dochter, daer hy mede berucht was) te vermyden, niet en heeft gelaten noch oock het meesteren ende helpen van degene die geacht worden betoovert te wesen, daer hy vuyl gewin mede doet. Voorts dat hem leelycke geruchten van lichtveerdicheyt, onneerlyckheyt ende oncuysheyt nagaen, waertoe hy eenighe oorsaken gegeven heeft, alsmede geruchten van dronckenschap.

641 Hiernaast in margine: 'deselve requeste bedelachtich ghestelt'.
642 Hiernaast in margine: 'Accoordt ghemaeckt met die van Goederede aengaende de huijshuijr.'
643 Hiernaast in margine: 'met een mallen bloet besich gheweest op den predickstoel' en daaronder: 'Nota'.
644 *deun*: plezier, leedvermaak, Ghijsen, *Woordenboek Zeeuwse dialecten*, i.v.

Item twist ende onneenicheyt, die tot Goedereede tegen de somighe duer hem syn verwect, waeruuyt groote schandalen ende ongemaken geresen syn tot nadeel ende lasteringhe van den dinst des heylighen evangeli.
Dat hy oock soo langhe niet geleden zynen dinst op 't stadthuys by myn heeren van Goedereede niet alleen onwettelyck maer oock lichtveerdelyck ende sonder oorsaeck ende reden heeft opgeseyt, daerin den classem beleggende, over dewelcke hy oock daerna met een uuyt zynen magistraet ende een ouderling zyner kercken in den Hage is gaen clagen aen myn heeren de Staten. Behalven dat hy daer te voren den classem hier ende daer op verscheydene plaetsen vermaect heeft, is mede henlieden voorgecomen, hetwelck het alderswaerste is, dat hij een seker ordinantie van de heeren Staten op zyn requeste gegeven in dry plaetsen heeft verandert of vervalst, gelyck de gansche vergaderinghe is gebleken dat hy oock in de voors. requeste hem met onwaerheyt heeft beholpen ende andere practyken om yet van de heeren Staten te vercrygen, heeft gebruyct.
Op dese dinghen alt'samen ende meer andere in de classicale acten begrepen rypelyck gelet ende deselve wel overwogen zynde, heeft de vergaderinghe geordeelt dat sulx in een diennaer der kercke geensins behoort geleden te worden ende hebben daerom, om haere consientie te quytten tot de eere Godts ende hares dienstes Abraham Janz. gesuspendeert ende suspenderen mits desen van zynen dinst totter tyt toe dat hy hem verootmoedicht, zyn schult bekent ende den classe voldaen sal hebben, om alsdan met advys van eenighe naeste classen (des noot zynde) wederom totten dinst toegelaten te worden. Actum in den Briel, in onse classicale vergaderinghe, den 24^{n} apprilis 1597.

Is oock geresolveert dat Reynerus Donteclock ende Cornelis Arentz. sullen trecken in Goeree ende sullen de suspensie vercondigen van de predickstoel.

Middelharnis ~ Predikant
Is rappoort gedaen by Reynerus Donteclock ende Niclaes Damius over de presumtie, die daer is van Franchois Borluet, dat hy soude een vrouwepersoon tot zynen huyse soude ontfanghen hebben om in 't craembedde te liggen, hetwelck desen Franchois Borluet ontkent heeft. Ende is by de broederen vertoont een seker brief om te attesteren dat hem een kint besteet was te voesteren. Maer de broederen achten denselven brief verdicht te zyne, alzoo het blyct uuytte styl ende andere gelegenheyt.

Propositie
Des woensdaechs heeft Arnoult Timmerman (in de plaetse van een propositie te doen uuyt den catechismo) een predike gedaen voor den gemeynen volcke uuyt 1 Timotheus 6 : 17, ende is deselve goet gevonden naer de cortheyt des tyts. Ende is hem vermaent dat hij hem soude comform houden in de gebeden ende in de bedieninghe des doops.

Acta classis
De acten der voorgaende classe is gelesen ende de absenten zyn geexcuseert.

Abbenbroek ~ Vacature
Ordre om Abbenbroeck te bediennen: den 4^{en} mey Johannes Vossius, den 18^{n} mey Pieter Janz., den iersten juni Rodolphus, den 15^{n} Gooris Arentz., den 29^{n} Henricus Coesvelt, den 6^{en} juli Niclaes Nicolaij.

Abbenbroek ~ Goedereede ~ Vacature
Is gesproken van den dinst van Abbenbroeck ende is besloten dat men Goeswinus van

Wyck sal bescryven duer die van den Briel om hem voor te stellen de plaetse van Abbenbroeck ende Goeree.

Kerkgebouwen
Is rappoort gedaen by die van den Briele wat sy gedaen hebben tot vervoirderinghe van de reparatie van de kercken ende is andermael opgeleyt die van den Briele hierin aen te houden.

Predikantsweduwen
Is oock rappoort gedaen van de solicitude die geschiet is over de weduwen ende sullen deselve gevoirdert worden aen den rentmeestere. Ende is wat gedebateert oft men de vacerende plaetsen sal versoecken ende is uuytgestelt totte naeste classe.

Propositie
Is besloten dat Johannes Vossius sal proponeren over de 70e vrage des catechismi ende sal Pieter de Geytere alsdan vervolgen de 71e.

Bommenede ~ Schoolmeester
Is oock besloten dat die van den Briele sullen oock aenhouden aen de heeren van den Briele om een behulp te hebben tot onderhout van de schoelmeestere in Bommene.

Vergaderplaats classis
Epraim Janz. heeft voorgestelt dat hy hem beswaert dat hy de classe soude ontfangen in Bomenede, aengesien hy de classe in Coorendyck hadde gehouden. Dit is verdragen totten naesten classen.

Zuidland ~ Beroep
Is gehoort den ouderlinck van Suytlandt, verclarende alsdat de kercke van Suytlandt haeren diennaer Rodolphus Uuyterwyck beroepen hebben tot haren ordinairen diennaer ende oversulx begeerde dat de classe hem daervoor soude bekennen ende aennemen, het d'welck de broederen tot haren versoeck hebben gedaen ende hem met hantgevinge ontfangen tot ordinnaire diennaer in den classe.

Oostvoorne ~ Traktement
De diennaer van Oostvoorn heeft gevraecht oft de ordinnaire onderhout was vercregen van Joannes Steenbergius. Daerop is gehoort dat het tot noch toe niet en is connen vercregen worden.

Ooltgensplaat ~ Attestatie
Carel van den Broecke heeft getoont syn attestatie van de kercke van Scherpenisse ende van de classe van der[645] Tholen ende heeft de broederen wel bevallen ende hebben hem voor een ordinnaire diennaer bekent ende aengenomen.

Ooltgensplaat ~ Tucht ~ Huwelijk
Is by denselven voorgestelt eenen Govaert Jacopz., ouderlinck van de plaetse, alzoo hy heymelyck vertrocken is ende den armen gelt heeft ontdragen ende, hoewel gehouwelyct zynde, eens anders mans huysvrouwe hadde mede geleyt ende seer scrickelycke ergernisse heeft gegeven, hierop der broederen raet vragende.

645 Origineel: 'van' met een bovenliggende afkortingsstreep.

Is geresolveert dat men denselven sal voorstellen voor de ierste reyse.[646]

Geervliet ~ Visitatie
Is voorgestelt alzoo Reynerus Donteclock de kercke van Geervliet heeft gevisiteert ende bevonden dat daer een lidtmaet is, die oock een ouderlinck is geweest ende hem van het gehoor des goddelycken Woorts ontrect ende syn redenen gehoort syn, maer hem excuseerde totte volle[647] handelinge niet te mogen vaceren, soo sullen noch twee tot Geervliet gesonden worden, namelyck R. Donteclock ende Gooris Arentz. om de sake te verhooren ende te oordeelen naer behooren.

Abbenbroek ~ Traktement
Die van den Briele sullen op de requeste van Abbenbroeck ordonneren na haer goetduncken wat den suppliant hebben sal ende sullen hem aen den rentmeestere voirderlyck syn.

Spijkenisse ~ Predikant ~ Onenigheid
Johannes Vossius heeft voorgestelt dat Egidius Noteus hem beschuldicht, seggende dat hy eenen Achab is ende eenen vrouwenschender, ende begeert dat Egidius soude geroepen worden voor een ordinaire oft extraordinaire classe.
Is geordonneert dat R. Donteclock als visitatuer ende Niclaes Nicolay sullen in Spyckenisse gaen ende de kercke visiteren ende sullen last hebben, soo het hen goetdunct, Egidius op de classe te verscryven.[648]

Agenda
Den 16[en] juni sal toecomende classe gehouden worden in den Oudenhoren.

Censura morum ~ Sluiting
Is censure gehouden des donderdaechs t'savons ende dese vergaderinghe gescheyden.

Uitspraak van de gecommiteerden van naburige classes over Abraham Jansz.[649]

Alzoo in de classe gehouden in Oeltkensplate den 12[en] octobris hiernaer volgende goet gevonden is, dat de uuytsprake van die naestgesetene classen over de sake van Abraham Janz. soude geinsereert worden achter de handelinge des classis daerin zyn suspentie besloten is, zoo is dit hier gedaen ende luidt aldus:[650]

De gecomitteerde uuytten classe van Delft, Rotterdam ende 's Gravenhage, als ter begeertte van Abraham Janss., bedienner des heylighen evangeli in Goedereede, by den classen van Voorne bescreven ende versocht zynde omme kennisse te nemen ende voorts haer oordeel ende gevoelen uuyt te spreken over sekere sententie van suspentie by den voorgenoempden classem[651] van Voorn tegen den voorgenoempden Abraham Janss. ge-

646 Bedoeld wordt de eerste trap van de kerkelijke censuur.
647 Vermoedelijk (inktvlek).
648 In de classis Rotterdam wordt rond diezelfde tijd geklaagd dat hij in Poortugaal 'hem seer argerlick aanstelt', Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 180-181 (14 apr. en 2 juni 1597). Zij zullen daarover met de classis Brielle overleggen.
649 Deze uitspraak is geschreven op een later ingevoegd blad, fol. 34-35 (fol. 35v is blanco). Tot de insertie is besloten door de classis in haar vergadering van 12 oktober 1598.
650 Origineel van dit advies in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr 4.
651 Uitgang van 'classem' onduidelijk geschreven.

wesen op dien 24 apprilis lestleden, by denwelcken hy, Abraham voorgenoempt, sich verclaerde beswaert te zyne, hebben naer voorgaende aenroepinge van de name Godts ende oock verhoere soowel van eenige broederen van de classe van Voorne, hiertoe gecomitteert, van d'eene als van Abraham voorgenoempt aen d'andere syde, mitsgaders rype overweginge van alles wat in desen behoorde overwegen te zyn, oock naedat, soowel die van de classe voorgenoempt als d'voors. Abraham verclaert hadden sich in 't oordeel van de voors. gecomitteerde der voorgenoempde dry classen termenael ende volcomelyck sooveel dese saeke aenginck te submitteeren, geordeelt, verclaert ende uuytgesproken, oordeelen, verclaeren ende spreken uuyt mits desen, dat syluyden, voorbygaende eenige poincten in de voorgeroerde sententie vervat, als niet wel ende genoechsamelyck by den voorgenoempden classen van Voorn bewesen, bevinden dat Abraham Janss., kerckendiennaer tot Goedereede voorgenoempt, sich in eenige poincten mede in de voors. sententie vervattet, vergrepen heeft ende merckelyck in de onwaerheyden by hem gepleght in 't verhael van sekere requeste aen mynen Edele heeren de Staten van Hollandt by hem gepresenteert ende voor deselve gecomitteerde bekent, mitsgaders in sekere lichtveerdige ende eenen diennaer des heylighen evangeli ombetamelycke proposten ende mannieren van leven by hem gebruyckelyck, strydende eensdeels tegen de apostolische regel 1 Timothei 3 : 3, inhoudende dat een predikant geen vuyl gewinsoecker wesen en moet, anderdeels tegen de vermaninge desselven apostels 1 Thessalonicensen 5 : 22, mede brengende dat een yder christen, veel meer een leerraer der christenen, sich behoort te onthouden van allen boosen schyn ende dat hy daeromme wel weerdich is geweest voor eenen tyt van de actuele oeffeninge syns diensts van Goedereede voorgenoempt opgeschorst te worden omme daernae met voorgaende schultbekenninge ende satisfactie weder totten voors. dinst opgenomen te werden.

Verstaende mede by forme van advys op 't stuck van synen wederopneminge geraden te syn, omme eenige consideratien, dat d'voors. suspentie[652] (als nu een tyt lanck haer effect gehadt hebbende) mits schultbekenninge als voorgenoempt ende belofte van beteringe voor het toecomende, afgedaen werdde, insonderheyt insiende de tegenwoerdige gelegenheyt van Goedereede, dewylle die van de magistraet aldaer tot meermael, mitsgaders die van de kerckenraet ende de gemeyne burgerye ter predicatie aldaer comende, seer ernstelyc versocht hebbende, dat de voors. suspentie afgedaen ende de voorgenoempde Abraham weder totten dinst aldaer geadmitteert mach werden, met eendrachtighe[653] verclaringe dat syn dinst aldaer merckelycken stichten sal, doch dat d'voors. opneminghe[654] niet en geschiede dan met dese expresse conditie, dat oft geviele, dat ymant de veranderinge ende apparente valscheyt gepleecht in sekere ordonnantie der heeren Staten van Hollandt van date 23 novembris 1595 ten profyte van Abraham voorgenoempt op synen voors. requeste verleent, hem Abraham als authuer van deselve valscheyt soude willen te laste leggen, hy alsdan terstont van de oeffeninge synnes voors. dinst sal stil staen, totdat hy sich daervan volcomentlyck ende den rechte genoech synde, sal hebben gepurgeert. Aldus gedaen in de vergaderinghe binnen Goedereede, tot dese sake expresselyck bescreven ende aengestemt op den 17[n] juli 1597. Ende was onderteeckent Johannes Uuytenbogaert als preses der vergaderinghe.

652 Achter 'suspentie' staat een wat onduidelijke haal, die hier als een openingshaak is gelezen. De sluitingshaak achter 'hebbende' ontbreekt echter in het origineel.

653 Een verbetering van het waarschijnlijk oorspronkelijke: 'eendrachtichȝ' (eendrachticheyt). De 'g' is overigens moeilijk als zodanig herkenbaar.

654 In de plaats van het doorgehaalde 'openinge'.

1597 II (extraordinaris). Brielle, maandag 19 mei
Inv. nr. E2, fol. 36-36v.

Aanwezigen
Presenten: Joannes Vossius, Henricus Coesvelt, Pieter Janz., Jacob de Brueck, N. Damius, Gooris Arentz., Pieter Segers, Jacobus Cornet, C. Daman, Jan Arentz. ende N. Niclaij.

Leiding
Als voorgaende preses is Joannes Vossius geseyt dese handelinge te regeren ende N. Nicolay als scriba.

Goedereede ~ Vacature ~ Predikant
Is voorgestelt de oorsake, waerom dese vergaderinghe byeen gecomen is, d'welck is dat N. Damius heeft rappoort gedaen van syn ervarentheyt tot Goeree in 't presenteren van Goeswinus Picardi van Wyck, alwaer Abraham Janss. hem heeft laten hooren, alsdat hy wel soude van Goeree vertrecken, byaldien dat hy by de broederen soude mogen in den classe blyven ende eenighe conditie in deselve bediennen.
Is besloten dat men A. Janz. sal beantwoerden door onse scrift, hem daerin vermaenende tot zynen boetveerdicheyt volgende het oordeel des classis in zynen suspentie begrepen ende tot een teecken van dien dat dese vergaderinghe goet achtet ende hem radet dat hy hem metten iersten soude transporteren alhier binnen den Briel ende dat de broederen, dewylle sy in cleynen getaele syn vergadert, hem niet en connen vaste toesegginghe doen van zyn versoeck, maer sullen hem alle behulp doen in de comende classe dat hem alle cristelycke liefde ende behulp sal gescieden.

Attestatie
Is gelesen de attestatie van de kercke van Wyck ende eenige naeste gesetenen diennaren daerontrent die Goeswinnus Picardi syn mede gegeven, daeraen de broederen een goet genoeghen hebben gehadt.

Abbenbroek ~ Oostvoorne ~ Vacature
Heeft deselve oock voorgestelt, alsdat hy soude begeeren eenige vasticheyt te hebben van eenige plaetsen, 't ware by provisie oft andersins.
Is besloten, dat men hem soude toesegginghe doen by provisie dat hy 't sy in Oostvoorn oft Abbenbroeck soude diennen ende sullen hem alle behulp doen, die de broederen mogelyck sal zijn.

Ouddorp ~ Steenbergen ~ Beroep
Jacobus Cornet heeft den broederen voorgestelt een beroep, die hy hadde van Steenberghen, daerby vertoonende oock sekere attestatie van zynen kercke ende van den dorpe, versoeckende ook afscheet van de classe; waerop de broederen hebben goet gevonden, alssoo zy zyn in cleenen getale by den anderen, haere antwoerde uuyt te stellen tot op de naeste classe, dewylle dat een diennaer by de gansche classe wort aengenomen ende sonder consent derselver niet en behoort te vertrecken.

Oostvoorne ~ Predikant ~ Emeritaat
Fransois Borluet heeft vertoont een ordinantie, die de Staten hem hebben gegunt van 200 gl. 'tsjaers opdat hy soude afstaen van den dinst. Maer alzoo hy daerover heeft geclaecht 'tselve weynich te zyne, versoeckende dat de broederen hem souden helpen aen

de magistraet van den Briele ten eynde dat hy 100 gl. oft daerontrent soude mogen meer becomen.
Hebben de broederen van den Briele beloeft alle behulp te doene, opdat hy ten minsten de huyshuere soude mogen becomen boven de 200 gl.

Brielle ~ Waarneming
Is versocht van den broederen uuyt den Briel, alsdat men in de weke soude 's vrydaechs helpen in de wekelycke predicatie overmits de siecte van R. Donteclock, waerin dese ordre sal gehouden worden: Henricus in Heenvliet den 23^{n} mey, den 28^{n} Pieter Segers, den 30^{n} Nieuwenhoorn, den 6^{n} juni N. Niclay, den 13^{n} Nieuwenhoorn.

1597 III (ordinaris). Oudenhoorn, maandag 16 juni – dinsdag 17 juni
Inv. nr. E2, fol. 37-37v en fol. 39-41.

Leiding
Naer aenroepinghe van de name Godts soo is met gemeene stemme vercoren tot presidem Niclaes Damius, diennaer des goddelycken Worts in den Briele ende tot scriba Philippus Louwyck, diennaer des Woorts op de Stadt.

Aanwezigen
Absenten: Carel van den Broeke ende Franchois Borluet.

Credenties
Syn gelesen de credentien ende degene, die gheenen en hebben medegebracht, vermaent op andere tyden 'tselve niet te versuymen.

Spijkenisse ~ Predikant
In den iersten, soo is ingestaen Johannes Vossius dewelck hem beclaecht heeft van eenighe swaere beschuldinghen die Egidius Noteus tegen hem heeft gedaen, hem gescholden voor eenen Achab ende eenen vrouwenschender. Maer Noteus ingestaen synde, verclaert sulx niet gedaen te hebben ende verloochent rondt uuyt sulx niet gedaen te hebben ende begeert dat Vossius sulx sal bewysen. Vossius verclaert sulx nochtans warachtich te wesen ende, waer 't noot, sulx wel soude connen proberen.[655]
Egidius seyt dat hij Vossius voor Achab niet gescholden en heeft, maer wel geseyt dat hy op syn goet Achabs gespeelt soude hebben ende aengaende de andere beschuldinge: Egidius verloochent dat.
Alle saken by den classe gehoort synde, soo syn sy door den presidem vermaent tot vrede ende versoeninghe met elckanderen ende dat door die middel die gemeente in Spyckenisse oock mochte in stilheyt gebracht worden.
De twee partyen, gehoort hebbende de goede vermaninghe van de vergaderinge, hebben haerselven gesubmitteert het advys der broederen ende syn met elckanderen in 't vriendelycke door hantgeven veraccordeert ende is daervan een acte gemaect in forme gelyck hier volcht:
De vergaderinghe, gehoort hebbende de swaricheden tusschen Johannes Vossius ende Egidius Noteus aengaende het hofken van Wouter Janz. in Spyckenisse, daerinne Egidius Johannes beschuldicht op zyn goet Achabs gespeelt te hebben ende noch een sake aengaende een seker huwelyck, hetwelcke tusschen Vossium ende een seker jonghe

655 *proberen*: hier in de betekenis van 'bewijzen'.

dochter in Vrieslant ophanden is geweest, de verantwoerdinghe Vossi mede gehoort synde, hebben na submissie van wederzyden gedaen, van deser saken besloten 'tgene hiernaer volcht:
Ten iersten, dat zy niet en hebben connen bevinden dat hetgene by Vossium aengaende 'tselve hofken gehandelt is, alssoo niet genoempt ende genomen behoort te worden gelyck het door Noteum aengeseyt is, maer wilden wel dat Johannes Vossius matelycker ende voorsichtelycker in deselve sake gehandelt hadde. Ende sooveel het voorgenomen huwelyck aengaet en connen niet vernemen dat daerinne by Vossium eenighe onbehoorlyckheyt soude gepleecht syn. Derhalven hebben de broederen begeert, dat sy de sake alzoo souden laten vallen ende de vrede aennemen, hetwelcke gesciet is.

Ouddorp ~ Vacature
Syn in de vergaderinghe verschenen twee persoonen uuyt den dorpe van Outdorp met seker brieven, een van de magistraet ende een van den kerckenraet, dewelcke versoecken, alzoo nu haren diennaer apparent is te vertrecken, dat de vergaderinge soude willen besorghen dat zy metten iersten souden voorsien worden van een ander bequaem diennaer ende, vondet de vergaderinge geraden, dat sy wel souden begeeren dat hen mochte toegelaten worden meestere Geerit, proponent in Middelhernis. Is hen voor antwoerde gegeven, dat zy van die persoon noch soo haest niet en souden connen voorsien [worden], maer de broederen des classis hebben hen beloeft, alzoo haest als 't mogelyck is haer met een ander goet diennaer te versorghen.

Oostvoorne ~ Predikant ~ Emeritaat
Is in de vergaderinghe gelesen een seker brief van Fransiscus Borluet in denwelcken hy versoect dat hy soude moghen aldaer[656] blyven woonen tot Bamis[657] om den dienst aldaer zoo lange te bediennen om seker redenen in den brief gementioneert.
Hebben de broederen hierop gelet ende vinden geraden ende meest tot stichtinge dier kercken noodich, dat hy met het eynde van dit vierendeel jaers sal stille staen van den dinst aldaer volgende d'appostille van de heeren Staten gegeven ende dat de kercke aldaer metten iersten van een ander bequaem diennaer sal voorsien worden.

Acta classis
Syn gelesen de articulen van de leste ordinaire classis, gehouden in den Briel den 24^{n} appril, alzoo oock d'articulen van de laeste extraordinaire classe gehouden den 14^{n} mey in de stadt van den Briel by eenighe naeste gesetene diennaers.

Des anderen daechs, 17 juni

Proposities
Is voorierst een propositie gedaen by Johannis Vossius, diennaer in Spyckenisse over de 70^{e} vrage ende is hem van den presidem aengeseyt 't gene dat tot beteringe noodich geacht was.
Item is oock een propositie gedaen door Pieter de Geytere, diennaer in den Oudenhoorn over de 71^{e} vrage des catechismi ende is bevonden comform Godes Woort ende aengeseyt hetgene noodich geacht was hem aengeseyt te wesen.

656 Hierna volgt een verkeerd tussengevoegd blad van de vergadering van 17 juni 1598 (fol. 38); de tekst gaat verder op fol. 39.
657 1 oktober, de naamdag van St.-Bavo.

Goedereede ~ Predikant

Syn ingestaen sekere persoonen, comende van Goeree, twee vanwegen des magistraets ende twee vanwegen der kercken, dewelcke een seker requeste overgelevert hebben ten eynde dat de vergaderinghe daertoe soude willen verstaen Abraham Janz. van synen suspentie te willen ontslaen, opdat hy metten iersten wederom in zynen dinst tot Goedereede mochte toegelaten worden, opdat hy daer die verstroyde gemeyntte (soo sy aengeven) soude mogen vergaderen ende door synen dinst den armen beter sal connen geholpen worden.

De vergaderinge, hierop gelet hebbende, en vinden dit noch niet geraden.

Syn ingestaen die van den kerckenraet van Goeree ende is hen van den presidis aengeseyt verwondert te wesen van haer versoeck, overmits sy wel weten hoe ontstichtelyck hem daer heeft gedragen. Item hoe dat het de classi door syn beleyt uuyt der hant genomen is, overmits hy selfs begeert heeft dat zynen sake by eenige naestgesetenen classen sal afgehandelt worden, gelyck de broederen mede bevinden dattet alzoo sal behooren.

Syn oock ingestaen die 2 gecomitteerde van de magistraet van Goeree, die noch seer insisteerden dat men hem, Abraham, soude aldaer wederom willen toelaten zynen dinst daer te mogen doen als voorhenen ende hen is oock geantwoort als voren.

Abraham Janz. is ingestaen ende hem is van de presidem aengeseyt verwondert te wesen, dat niet en was gebleven bij die goede belofte, die hy onlanx te voren door scryven hadde gedaen, van metten iersten te vertrecken ende dien behulpich te wesen, dien de classe daer believen sal te stellen tot een diennaer des Woorts 'twelck nu noch niet en schynt dat hy daer seer na staet.

Abraham verclaert metten monde dat hy niet anders en versoect dan metten classe te vereenighen ende dan tevreden te wesen op een ander plaetse gestelt te worden, daer 't de broederen believen sal.

De broederen en hebben noch niet connen vernemen eenighe boetveerdicheyt van Abraham Janz. ende en connen in zyn sake tegenwoerdich niet handelen, te meer overmits hy selfs versocht heeft dat syn sake by eenighe naestgelegen classen sal afgehandelt werden, gelyck de broederen dat voor goet vinden ende geen bequamer middel en connen vinden.

Dit besluyt is Abraham Janz. aengeseyt in 't aenhooren van zynen kerckenraet ende die van de magistraet doch heeft seer ernstelyck versocht waer 't mogelyck dat zyn sake alhier tegenwoordich mochte afgedaen worden, d'welc de vergaderinghe verstaet niet te connen gescieden.

Abraham Janz. heeft oock versocht copye van de sententie die over hem is gegeven, waerom hy is gesuspendeert ende is hem geaccordeert ende een copye gegeven ende heeft beloeft deselve voor hemselven te houden, sonder deselve ymant anders te willen vertoonen.

Is besloten ende die van Goedereede aengeseyt dat de broederen hebben eenen dach bestemt op huyden 14 daghen, wesende den 1[n] juli om dese sake te handelen, tegen welcken tyt die naestgesetene classen sullen bescreven worden ende dat in den Briel, te weten die van Delft, Rotterdam ende Haghe.[658] De persoonen die van desen classe wege sullen compareren syn dese: Gooris Arentz., N. Tyckmakers, Timmerman ende Cornelis Arentz.

---

658 Het verzoek ligt bij de classis Delft 5 juni 1597 op tafel: Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 191. De classis Delft wijst er op dat de beoogde vergadering 'ten voorgeroerden dage niet sall connen sijn, indien den 2en julii eenen algemeijnen biddach sall gehouden werden'.

Abbenbroek ~ Vacature ~ Nieuwenhoorn
Is in de vergaderinghe aengeseyt dat Pieter Janz. de Geyttere door begeertte van de joncker van Abbenbroeck, dat hy versoect, alzoo zynen kercke langhe sonder diennaer geweest is, dat deselve kercke haest mochte voorsien worden ende daerom wel soude begeeren, dat hem den diennaer van den Nieuwenhoorn tot een diennaer soude moghen toegelaten worden.
Hierop is oock gehoort de antwoerde van Willem Cryns., diennaer van den Nieuwenhoorn ende heeft verclaert niet anders hierin te willen doen noch volgen dan het advys des classis.
Syn oock ingestaen eenighe van den kerckenraet van den Nieuwenhoorn, dewelcke verclaren dat haere magistraet ende kercke wel souden begeeren dat zy haer dienaer mochten behouden.
Is Pieter Janz. opgeleyt de meeninghe van die van den Nieuwenhoorn den joncker te kennen te geven.
Pieter Janz. heeft den joncker met Cornelis Dampman dit aengeseyt. Den joncker verclaert nademael hetselve alzoo niet en wil vallen, dat hy voor dese tyt den classi niet voirder en wilt bemoyen.
Pieter Janz. ende Damman hebben den joncker van Abbenbroeck oock vertoont seker attestatie van eenen jonckman die den classe is gerecommandeert. Ende schynt wel dat hy beter lust soude hebben tot een out man oft een man tot syn dagen gecomen.

Ouddorp ~ Steenbergen ~ Beroep
Is ingestaen Jacobus Cornet, diennaer des Woorts van Outdorp in 't lant van Goedereede, dewelcke heeft verhaelt de beginselen ende de handelinghe van syn beroep te Steenberghen ende versocht aen de broederen des classis alzoo die van Steenberghen blyven aenhouden ende hy daerin geconsenteert heeft, soo heeft hy nu tegenwoordich aen de classe versocht zijn afscheyt van den classe om nae Steenberghen te trecken ende aldaer de gemeynte te dienen.
De broederen hadden wel begeert, dat Cornet wat voorsichtelycker in dese sake van den beginne hadde gehandelt ende hem soo verre sonder wete des classis niet en behoorde overgegeven[659] te hebben, oock gelet te hebben op die weldaden van de classe bewesen; nochtans siende dat de sake nu niet en can achtergehouden worden, soo vinden de broederen geraden, dat men hem zyn oorlof ende afscheyt geven sal, nochtans met zeer ernstighe vermaninghe van hem voor te stellen de gelegenheyt van die plaetse ende de ongeregeltheyt, die daer dagelycx ommegaet, ende hem cristelyck drage, opdat hij hem niet alleen en laete van de lichtveerdighe verleydinghe[660], maer oock een exemplaer der godtsalicheyt onder dat volck mach bevonden worden.
De broederen hebben oock om redenen hem vermaent, dat hy een predicatie doe voor den classe voor zyn afscheet ende hevet aengenomen.
Heeft oock begeert een attestatie aen de broederen des classis ende is hem geconsenteert.[661]
Is aengehoort de propositie van Cornet over Lucas 10 : 38 ende heeft de vergaderinghe redelyck behaecht, ende is hem aengeseyt dat nodich was geseyt te wesen.

659 Oplossing van 'overgeg.'.
660 Oplossing van 'verleid.'.
661 Jacobus Cornet presenteert meer dan een half jaar later zijn attestaties in de classis Tholen: Van Lieburg (ed.), *Acta classis Tholen*, 26 jan. 1598.

Propositie
Is oock aenghehoort de propositie van meester Geeraert, schoelmeestere in Middelherniszen, over Mattheus 11 : 28. Ende en hebben de broederen niet aengemerct dat tegen den gront der christelycker religien oft leer is, doch is goet gevonden dat men hem ernstelyck sal vermanen tot neerstich ondersoecken van Godes Woort ende in 't lesen van goede boecken om in de fondamenten der leer meer ende meer ervaren te worden.
Syn oock de broederen van Overflacque vermaent hem alle 14 dagen een propositie te laten doen ende hem neerstelyck vermaenen in 't 'tgene dat de broederen sullen aenmercken.

Ouddorp ~ Vacature
Die van den Briele sullen scryven aen dien jonckman, daervan die attestatien waeren gelesen, namelyck Bernardus Spaneus,[662] om te zien oft hy sal connen gebruyct worden in 't Oude Dorp oft elders, daer 't goet gevonden wort.[663]

Brielle ~ Waarneming
Ordre om in de weke den Briel te bediennen des vrydaechs:
Willem Cryns. den 20^{n} juni
den 27^{n} juni Coesvelt
den 4^{n} juli Swarttewael
den 11^{n} Geervliet
den 18 Recaingne
den 25^{n} Oudenhoorn

Abbenbroek ~ Vacature
Ordre om Abbenbroeck te bedienen:
den 29^{n} juni Johannes Vos
den 13^{n} juli Pieter Janz.
den 27^{n} Suytlant
den 10 augusti Swarttewale
den 24^{n} Coesvelt

Agenda
Den tyt des classis bestemt den 11^{n} augusti binnen Geervliet.

1597 IV (ordinaris). Geervliet, maandag 28 – woensdag 30 juli
Inv. nr. E2, fol. 41v-44v.

Leiding
In den iersten is naer aenroepinghe des naems Godts tot presidem gecoren Arnoult

662 Bernardus Spaneus was in de jaren 1597-1598 predikant in Cothen (Utrecht); Abels, 'Naamlijst van Utrechtse (probleem)predikanten', 91 (niet vermeld in het *Repertorium* van Van Lieburg).

663 De classis was kennelijk op jacht naar kandidaten: in Dordrecht verneemt men dat 'die van den Briel' een beroep op de nog maar net door de classis Dordrecht geëxamineerde Johannes Roggius willen uitbrengen (Van Dooren (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1573-1600*, 470 (Acta deputatorum, 6 aug. 1597)); op aandrang van de Dordtse classis belooft Roggius in de classis te blijven en 'met niemant in communicatie van dies te treden' buiten de classis om.

Temmerman, diennaer des Woorts in de Nieuwe Tonghe ende tot scriba Willem Cryns., diennaer des goddelijcken Woorts in den Nieuwenhoorn.

Aanwezigen
Absenten: Epraim Janz. ende Wouter Hendrix.

Credenties
Syn de credentiebrieven voorgelesen ende hebben de broederen een vernoegen daeraen gehadt.

Spijkenisse ~ Predikant
Alzoo in de voorgaende ordinaris classe door begeertte van Johannes Vossius, diennaer in Spyckenisse, twee dienaren gecomitteert werden omme in Spyckenisse te verwittighen het accoort, gesciet tusschen Vossium voors. ende Egidius Noteus, soo hebben deselve gecomitteerde, namelyck Nicolaes Nicolaij, diennaer der gemeente in Geervliet ende Pieter Segers, diennaer in Symonshaven, haer rappoort gedaen ende verclaert, dat se sulx den kerckenraet voorgedragen hebben ende voorts niet meer gedaen in de sake tusschen Vossium ende Wouter Janz., dewylle Vossius verhoepte dat de principaele questie door den schout aldaer soude terneer gelegt worden.
Middelertyt syn de ouderlinghen van Spyckenisse ingecomen ende gaven te kennen dat den voorgenoempden twist niet nedergelegt was, versoeckende seer instantelyck dat 'tselve door eenighe van de vergaderinghe mochte gescieden, opdat de groote ergernisse daerdoor in haer kercke ontstaen zynde eenmael mochte wech genomen worden. Ende als haer gevraecht was na den oorspronck derselver ergernisse, hebben verclaert daervan niet te weten, seyden oock dat se met Vossio geen partijschap en hadden, maer hebben op haer voorgaende begeertte even hert aengehouden.
Johannes Vossius, gevraecht zynde oft hy niet en wiste waeromme den twiste door den schout niet en was nedergelecht, heeft geantwoert: neen. Is derhalven by den broederen met syn bewillinghe besloten ymanden te committeeren om tot dienselven eynde in Spyckenisse te trecken ende syn gecommitteert Niclaus Damius, diennaer der kercken in den Briel ende Niclaes Nicolay, diennaer in Geervliet, dewelcke gegeven wert absolute commissie om alle mogelycke saeken met authoriteyt af te handelen even oft de classe daerselve present waere ende sal 'tselve gescieden den 6^{n} augusti eerstcomende.

Abbenbroek ~ Vacature
Nadien Johannes Vossius aengenomen hadde den joncker van Abbenbroeck eenen diennaer voor te stellen ende met consent desselven jonckers hem te bescryven, heeft verclaert 'tselve volbracht te hebben ende hem verscreven tegen den 11^{n} augusti, dewylle hy meende den tyt des classis alsdan te wesen. Den naem des voors. diennaers is Johannis van Hueckelum ende staet nu ter tyt op't Nieuwelant[664] tusschen Bolswaert ende Sneeck.

Wederdopers ~ Biddag
Dewylle eenighe broederen claechden dat de dooperen in haere vergaderinghe trouwden, item dat men op de biddaghen drinct ende ombehoorlyckheden bedryft, sullen de diennaren van den Briele uuyt den naem des classis den bailieu daerop aenspreken, ende soo hy geenen moet en heeft 'tselve te remedieren sal men hem seggen de sake op het sinodus te brengen.

664 Bedoeld is het dorp Nijland.

Oude-Tonge ~ Simonshaven ~ Ooltgensplaat ~ Biddag
Aengaende hetgene op den laesten biddach in de Oude Tonghe gesciet is, sal Joachim Janz., diennaer aldaer, den baillieu selve voordraghen.
Insgelycx sullen oock Pieter Segers, diennaer in Symonshaven ende Carel van den Broecke, diennaer in de Plaete, vergeselschapt synde met Reynerus Donteclock, den baillieu van Putten aenspreken van deselve sake.

Rockanje ~ Schoolmeester ~ Propositie
Is gedaen een propositie by Lauwerens Dooremans, schoelmeestere in Recaingne, over den texst 1 Joannes 4 : 1, in dewelcke de broederen geen genoegen gehadt en hebben, overmits deselve seer confuselyck geschiede ende is vermaent tot neerstighe oeffeninghe in de Heylighe Scrift.

Des anderen daechs 29 juli.

Propositie
In den iersten soo is een propositie gedaen by Nicolaes Nicolaij, diennaer des Woorts der stede van Geervliet over de 72e vrage des catechismi. Ende is bevonden metten gront der Heylighe Scrift te accorderen, doch zyn somige dingen aengewesen die de broederen noodich achten tot verbeteringe te diennen.

Hekelingen ~ Diaconie
Nademael een diaken van Hekelinghe hem beclaechde dat hy veel verschoten hadde tot onderhoudinge der armen ende niet en wiste wederom aen zynen penninghen te geraken, is goet gevonden dat degene die in Spyckenisse geordonneert syn te gaen oock in Hekelinghe gaen sullen ende de beste middelen voorwenden tot restitutie zynner penninghen, oock mede dat de oortkens de diakenen sullen volgen.[665]

Geervliet ~ Visitatie
Syn ingeroepen de ouderlingen ende diakenen van Geervliet ende is haer afgevraecht na de leere ende het leven des diennaers, waerop zy geantwoert hebben niet dan alles goets van zynen gaven ende leven te weten. Ende syn deselve ouderlingen ende diakenen vermaent tot neerstige byeencomingen, soo in 't gehoor als de kerckelycke vergaderinghe d'welc sy oock beloeft hebben na haer vermogen te doen.

Geervliet ~ Tucht
Voorts gevraecht zynde, na eenen Lodewyck,[666] eertyts ouderlinck in de kercke geweest synde, hebben geantwoert dattet seer qualyck daermede stont aengaende de questie voormaels op 't classe gementioneert. Verclaren oock niettegenstaende hy menichmael vermaent is, dat hy hem van den iersten af tot noch toe geabsenteert heeft van 't gehoor des goddelycken Woorts binnen Geervliet ende den diennaer achter rugge dickwils seer injurieert.
Niclaes Nicolaij is afgevraecht oft Labie niet vanwegen der kercken aengeseyt is dat de

665 In margine: 'Dit is geschiet.'
666 Zie ook vergadering 1597 I. Bedoeld is hier Lodewijck de la Bije (de Labije), chirurgijn, waarsman en burgemeester van Geervliet, overl. 1622, zoon van Lodewijc de Labije, chirurgijn en kanunnik in het kapittel van Geervliet (geb. verm. Brugge, ca. 1520, verm. overl. Geervliet, 1585), Kwekel, 'Kwartierstaat Kwekel', 156, 180.

classicale vergaderinge alhier wesen soude. Heeft geantwoert: 'ja', en dat op verscheyden reysen door den schoelmeestere.
De broederen vinden geraden dat Reynerus Donteclock ende Joachim Horstius tot zynen huyse gaen sullen ende met hem spreken na gelegenheyt der saken, 'twelck gesciet synde, hebben hem geperswadeert ende verwillicht om voor de vergaderinge te verschynen.
Is oock den diennaer ende den kerckenraet afgevraecht waeromme sy den voorgenoempden Lodewyck afgehouden hebben, waerop sy antwoerde gaven dat hy des avonts laete droncken synde in een he[r]berge groote questie gehadt heeft metten secretaris, nu ter tyt schout zynde, welcken secretaris hem onder andere dinghen een dief noemde, alsoo dattet geschapen was een gevecht daeruuyt te ontstaen indien 't niet verhindert en waere geweest.
Item omdat de secretaris opentlyck voor de magistraet geprotesteert heeft met hem in deselve vergaderinge niet te willen sitten ende begeert dat het geteeckent soude worden, persisterende by zyn voorgaende injurie.
Ditselve den voorgenompden Lodewyck voorgehouden synde, heeft geantwoert dat hy niet gesocht en heeft eenighe moytte te doen, maer omdat hy den secretaris eenichsins vermaende, heeft denselven aen den hals gecregen, die niet alleen met scheltwoorden maer oock met slagen hem socht te overvallen, alhoewel hy 't niet en sochte.
Gevraecht zynde, oft hy meende dat den kerckenraet qualyck gehandelt hadden aengaende de afhoudinge des avontmaels, antwoerde: 'ja', overmits hy verclaert noyt vermaent te zyn, noch in den kerckenraet noch in 't particulier dan des saterdaechsavonts voor den avontmael.
Voirder gevraecht synde, oft hy niet en is vermaent geweest door eenighe van den kerckenraet tot het gehoor des goddelycken Worts, segt 'neen' daertoe.
Dit is den kerckenraet voorgehouden, dewelcke antwoerden warachtich te zyne dat hy in de consistorie niet en is aengesproken, maer is particulierlycken aengesproken door den diennaer selve.
Voorts, aengaende de late aensegginghe om van den avontmael te blyven, seggen zy gesciet te zyn door oorsake dattet donderdaech op den ordinaris dach niet en conde gescieden, doordien de ouderling onledich was des vrydaechs en was Lodewyck selve niet te huijs, noch des saterdaechs in de proefpredike, derhalven moeste late gescieden.
Ende aengaende de vermaninghe tot het gehoor des goddelycken Woorts seggen sy dat altemets op verscheydene reysen gesciet te syn door den kerckenraet.
De broederen, aen wedersyden de saken overwogen hebbende, oordeelen dat de kerckenraet oorsake gehadt hebben om den voornoempden Lodewyck van den avontmael af te houden ter tyt toe dat hy hem van de sake gepurgeert sal hebben. Seggen oock dat den voorgenoemden kerckenraet hadden behoort hem vroeger te vermanen ende oock uuyt haere consistoriaele vergaderinge te doen blyven totten voornoemden tyt der purgatien toe.
Voorts heeft de voorgenomde Lodewyck Niclaes Nicolay beclaecht alsdat hy op 't slot,[667] in de presentie van de baillieu wesende, yet van den schout soude vernomen hebben tot zyn achterdeel streckende ende nochtans hem daervan niet gewaerschuwt en heeft, ja selfs de sake niet rondt willen verclaren nadat hy hem 't selve afgevraecht hadde, daer hy 't nochtans andere luyden wel in spetie[668] verhaelt heeft.
Hierop antwoert Niclaes dat hy den voornoempden Lodewyck niets verswegen en heeft

667 D.w.z. het hof van Putten.
668 *in spetie/specie*: in bijzonderheden.

van alle het 'tgene hy van de voorgaende sake geweten heeft ende hem soo getrouwelyck gewaerschout oft hy syn eygen broeder vermaent hadde.
De broederen hebben partyen vermaent (nadat sy haer het oordeel des classis onderworpen hadden) vrede met malcanderen te maken ende van nu voortaen goede correspondentie met den anderen te houden aengaende de dagelycxsche conversatie ende 't gehoor des goddelycken Woorts mits hem van den avontmael afhoudende totter tyt toe als voren. Heeft oock de preses haer alle beyde vermaent van de dinghen hierboven geroert ende hebben partyen malcanderen tot een teecken des vreets de hant gegeven.

Goedereede ~ Predikant
Hebben de gedeputeerde des classis haer rappoort[669] gedaen aengaende haer wedervaren in Goedereede, namentlyck dat de gedeputeerde der classen van Delft, Rotterdam ende den Hage de sententie, tegens Abraham Janz. uuytgesproken synde, geapprobeert hebben ende meteenen advys gegeven dat na voldoeninge derselver sententie hy, Abraham Janz., weder toegelaten sal worden ende als een diennaer in deselve plaetse van Goeree soude als voren blyven omdat se bemercken dat de overheyt, kerckenraet ende de heele gemeente instantelyck het 'tselve versochten, voorwendende dattet met vrucht gescieden soude.
Op het ierste, namelyck oft men hem wederom totten dinst toelaten sal, indien hy het classis genoech doet, is ommegevraecht wat men daervan houden sal. Ende is gestemmet dattet sal gescieden.
Ditselve is Abraham Janz. aengeseyt door den presidem mitsgaders eenighe vermaninge daerby gedaen ende is hem afgevraecht wat syn meeninghe daervan sy.
Waerop hy geantwoert heeft, dat hy bekent hem verloopen te hebben ende verclaert dattet hem herttelycken leet is, biddet oock de broederen dat se 't hem ten besten houden ende verhoopt hem van nu voortaen stichtelycker ende voorsichtelycker te dragen.
De broederen hebben de schultbekenninge voor goet opgenomen ende verordent dat men hem opnemen ende te Goedereede in zynen voorgaenden dinst toelaten sal, mits dat de classe goede opsicht op hem hebben ende syn boetveerdicheyt beproeven sal.
Alzoo besloten was by den broederen, dat in de kercke van Goederee de acte van de schultbekennninge by een van de diennaeren des classis soude afgecondicht werden in presentie van Abraham Janz. om met zyn ja-seggen het 'tselve te bevestigen, heeft Abraham voors. seer instantelycken op de vergaderinghe versocht (dewylle hy in Hollandt wesen moeste) dat se haer vernoegen woude met synen onderteeckeninge d'welck sy hem vergunnet hebben ende heeft Abraham deselve acte onderteeckent dewelcke aldus luydet:[670]

Geliefde in den Heere, also zeeckeren tyt geleden Abraham Jansz., dienaer deser kercke om gewichtege redenen van zynen dienst gesuspendeert is geweest ter tyt toe, dat hy hem boetverdich bewyse ende den classe zoude genouch gedaen hebben, so is 't dat hi op onse classicale vergaderinghe in Geervliet is verscheenen. Ende heeft aldaer zyn schult bekendt, betuyghende hem leet te wesen dat hy hem in zynen dienst niet stichtelick ghedraghen heeft, beloovende beteringhe ende heeft also den classe genouch ghedaen, sodat syne suspentie by deselve is afgedaen ende hij wederom in den dienst is opgenomen,[671] hetwelck alhier tot dien eynde van den predicstoel wert afghecondicht opdat een yghelick hiervan wetenschap moghe hebben ende hem voor sodaneghe houde ende aensien,

669 Rapport gedateert 17 juli 1597; SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 4.
670 Deze acte is op een apart ingeplakt vel geschreven.
671 Oorspronkelijk: 'aengenomen'.

die boetverdich ende metten classe versoent is. Ende tot meerder versekerheyt, so heeft Abraham Jansz. dese met zynen eyghenen naem onderteeckent,

Abraham Janssoon

Dese acte sal afgelesen worden by Carel van den Broecke, diennaer des goddelycken Woorts in de Plaete.[672]

Gedeputeerden ter synode
Is geordonneert dat op den sinodo trecken sullen Niclaes Damius ende een ouderlinck uuyt den Briel mitsgaders Cornelis Arentz., diennaer in Dierixlant ende Niclaes Nicolay, diennaer in Geervliet.

Abbenbroek ~ Vacature
Ordre om Abbenbroeck te bediennen:
den 7^{n} septembris Johannes Vossius
den 21^{n} Pieter Janz.
den 5 octobris Suytlant
den 19^{n} Swarttewaele
den 2^{n} novembris Coesvelt.

Des anderen ende 3^{N} dach 30 juli

Propositie
In den iersten is een propositie gedaen by meester Geeraerdt, schoelmeestere eertyts in Middelhernis, op den texst Mattheus 6 : 12. Ende heeft den broederen wel behaecht, doch syn hem eenige dingen noodich tot verbeteringe ende leere aengewesen ende is hem vermaent beneffens de Heylighe Scrift goede authueren te lesen ende van nu voortaen hem te oeffenen in den christelycken catechismum.

Gravamina synode
Dewylle die van Delft aen den classe gescreven hadden haere gravamina over te senden om op den synodum te brengen, soo hebben de broederen deselve overgesonden ende is geordineert dat de diennaeren van den Briel, mitsgaders de naeste gesetene de antwoerde weder sullen ontfangen ende d'instructie daeruuyt maken, oock mede die van Overflacque copye oversenden ende haer den dach des sijnodij beteeckenen.

Predikantsweduwen
Nadien van den noot der weduwen van Crieckenbeeck ende Mattys gesproken is, soo hebben de broederen van den Briel aengenomen met myn heeren daervan te spreken om eenighe middelen te bedencken tot haer consolatie.[673]

672 Deze zin is geschreven achter het ingeplakte vel met de verklaring van Abraham Jansz.
673 Met andere hand bijgeschreven: 'Dit is bij de dienaren geschiet'.

1597 V (ordinaris). Bommenede, maandag 6 – woensdag 8 oktober
Inv. nr. E2, fol. 45-46.

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts tot presidem vercoren Gregorius Adriaenz., diennaer des goddelycken Woorts in Swartewael ende tot scriba Philippus Louwyck, diennaer des goddelycken Woorts op de Stadt.

Aanwezigen
Absenten alle de diennaren in 't lant van Putte, de twee van Goereede, Plate, Heenvliet, Oostvoorn.

Credenties
Syn voor ierst gelesen de credentien.

Acta classis
Syn oock gelesen de acte van de voorgaende classe gehouden in Geervliet.

Spijkenisse ~ Predikant
Alzoo daer een sekere swaricheyt geweest is in Spyckenisse tusschen Vossium ende eenen Wouter Janss., Niclaus Damius ende Niclaes Tyckmaker zyn daer geweest om de sake ter neder te helpen leggen. Damius heeft zyn rappoort hiervan gedaen ende seyt, dat dese swaricheyt geeyndicht ende in alles ten besten gecomen is.

Abbenbroek ~ Vacature
Nopende de handelinghe des diennaers, die bescreven soude worden voor die van Abbenbroeck door Vossium, sal uuytgestelt worden ter tyt toe dat Joannes Vossius daervan gesproken ende ondervraecht is.

Rockanje ~ Schoolmeester
Is in de vergaderinge gelesen een zekere brief, comende van de schoelmeestere van Recaingnen, daerin versoeckende dat hy ondertusschen in den Briel soude mogen comen om hem te oeffenen in 't proponeren. De broederen vinden goet dat men hem sal scryven dat se hem daertoe niet en connen raden, maer dat hy hem evenwel neerstelyck sal oeffenen met neerstich lesen van de heylighe Schriftuere ende goede boecken.

Hekelingen ~ Diaken
Nicolays Damius heeft rappoort gedaen van de sake in Hekelinghe[674] aengaende den diaken ende dat hy hem heeft laten genoegen.

Propositie
Alzoo Ephraim Janss. verclaert niet voorsien te zyn totte propositie, soo is hem aengeseyt dat hy tegen de naestcomende classe hem sal bereyden ende dat over de 73 vrage ende daer de naeste classe vallen sal die sal nemen de naervolgende.

674 Zie vorige vergadering.

Bommenede ~ Visitatie
Voorierst soo syn die van den kerckenraet van Bommene ingeroepen ende haer is gevraecht naer leere ende leven van den diennaer, dewelcke verclaren niet dan alles goets van den diennaer te weten. Epraim is oock ingestaen ende gevraecht naer het leven ende wandel zyns kerckenraets, die oock geen swaricheyt en heeft voortgebracht tegen deselve kerckenraet. Syn daerom vermaent beyde neerstich voorte gaen in haren dinst.

Predikantsweduwen
Is besloten dat Niclaes Damius de naeste classe sal doen zyn rekeninghe van zynen ontfanck voor de weduwen ende dat van 2 jaren ende dat die niet gegeven en hebben ende die niet ten vollen betaelt en hebben tegens deselve tyt sullen betalen.

Hekelingen ~ Vacature
Ordre om Hekelinge te bediennen: den iersten sondach in november Niclaes Tyckmaker
den lesten november Johannes Vossius
den 28n decembris Pieter Zegers
ende een maent daernaer Jan Arentz.

Abbenbroek ~ Vacature
Ordre om Abbenbroek [te bediennen]:
den 10n octobris Uuytterwyck
den 2n novembris Nieuwenhoorn
den 16n novembris Coesvelt
den 30n novembris Swarttewaele
den 14n decembris Briele
den 26n decembris Pieter Janz.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende naer aenroepinghe des namen Godes is de vergaderinghe gescheyden.

1598 I (ordinaris). Stad aan het Haringvliet, maandag 13 – dinsdag 14 april[675]
Inv. nr. E2, fol. 46v-48v.[676]

Leiding
Naer aenroepinghe des namen Godes is vercoren tot preses Henricus Coesvelt, diennaer tot Heenvliet ende tot scriba Pieter Zegers, diennaer tot Symonshaven ende Biert.

Credenties
Credentie is gelesen ende en is geen swaricheyt gevonden dan de credentie van Geervliet maect mentie hoe dat hem Lodewyc de Labie, na de vredehandelinghe te Geervliet gesciet, hem noch absenteert van het gehoor van Godes Woort.

675 'in het dorp genaempt de Stad'
676 Na fol. 48v. volgt een verkeerd ingebonden fol. 49.

Aanwezigen
Absenten: Swarttewael, Spyckenisse, Suytlant, Oostvoorn.

Maassluis ~ Dirksland ~ Beroep
In den eersten zyn verschenen twee mannen van Maeslantsche Sluis, presenterende een sekere beroepinghe op Cornelis Adriaens., dienaer in Dierixlant, in welcken zy versoecken aen de classe dat men hem soude willen ontslaen ende daerbeneffens soude willen arbeyden aen zynen gemeente dat hy soude mogen ontslaghen worden van zynen gemeente. Hiervan is oock Cornelis Adriaenz. gesproken, dewelcke oock vertoont heeft een beroepbrief van die van Maeslantsche Sluys, in welcken zy versoecken den voors. Cornelis tot haren ordinairen diennaer.[677]
Hierop is besloten ende goet gevonden twee te comitteren om met de magistraet ende de gemeente te spreken. Dit is opgeleyt Henricus Coesvelt ende Nyclaes Tyckmakers ende 't rappoort van de magistraet ende de gemeente gehoort hebbende, sal sulx die van Sluys overgescreven worden. Ende dit is den mannen te kennen gegeven ende daerin een goet contentement gehadt.

Hekelingen ~ Nieuw-Helvoet ~ Verzoek om standplaats
Issebrant Janz., gecomen zynde in de winter alhier in den Briel, heeft te kennen gegeven, dat hy begeert hadde om sekere oorsaken, hem daertoe bewegende, ontslegen te zyne van zynen dinst in Vrieslant, d'welc hem by zynen classe was geconsenteert, van dewelcke hy goede attestatie vertoonde, versoeckende dat hy daerom ergens in onse classe gebruyct mochte werden. Ende is daerna van de classe gerecomandeert geworden de kercke van Hekelinghe, maer alzoo deselve kercke swaricheyt maecte om hem te ontfanghen, soo is hem[678] met kennisse van de magistraet van den Briele ende consent van de heeren Staten by provisie toegelegt de gagie van Hekelinghe, totdat hy een beroepinge heeft gecregen van die van Hellevoet, welcke dienaer overleden was.[679] Ende is in denselven dinst met advys van de naestgesetene getreden, waervan rappoert in de classe is gedaen, alwaer hy, naerdat de classis sekere scriftelycke bescheyt hadde gesien, tot syn verantwoerdinghe diennende over de swaricheyt, die in Groenigerlandt hem overgecomen was, tot een lidtmaet des classis van den broederen is ontfanghen ende in zynen dinst alzoo gestelt.

Overflakkee
By die van Flacque is voorgeslaghen oft men niet en soude connen te wege brenghen, dat die van Flacque op haerselven souden wesen, behalven dat se eens in 't jaer, oft hare gecommitteerde souden by den anderen comen om, ofter eenighe swaere sake voorviellen, metten anderen te verhandelen, gelyck de acte van de Provintiale synode, gehouden binnen Dordrecht den 16^{n} junii anno 1574, mede brengt dat het 'tselve soude mogen gescieden, welcke sake de broederen in deliberatie stellen van het toecomende synode.

Acta particuliere synode
Syn gelesen de articulen des Suythollantschen synodi, dewelcke gehouden is den 19^{n}

677 Het beroep wordt 4 juni 1598 in de classis Delft besproken, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 202.
678 Oorspronkelijk 'hy', vermoedelijk door Donteclock gecorrigeerd.
679 T.w. Wouter Hendricksz. Pannekoek. De beroepbrief van 4 januari 1598 vanuit Nieuw-Helvoet in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 10.

septembris 1597 tot Schoonhoven ende syn alzoo des avonts met danckseggínghe gescheyden.

Des anderen daechs, 14 april

Propositie
Heeft Epraim Janz., diennaer tot Bommenede, eenen propositie gedaen op de 73 vrage ende is van de classe niet besonders aengehoort daerin dat men hem soude mogen vermanen.

Hekelingen ~ Vacature
Alzoo een proponent, Pieter Arnoel uuyt Zeelant, verschenen is in de classe dewelcke van die van den Briele tot Hekelinge gesonden was om aldaer zynen gaven te laten horen oft sy hem willen beroepen tot haren ordinairen diennaer. Ende die van Hekelinghe, hem gehoort hebbende, hebben haeren schoelmeestere in de classe gesonden, dewelcke eensdeels mondelinghe verclaert heeft het gevoelen van de magistraet ende der gemeente dat de uuytsprake cleynen was ende alzoo[680] is daervan gheenen volcomenen conclusie genomen, maer is goet gevonden dat men die van Hekelinghe scryven sal[681] ende antwoerde gehoort hebbende, sal den proponent overgescreven worden, d'welc hem aengedient synde, heeft daerin een goet gevallen gehadt.

Hekelingen ~ Schoolmeester
Meester Gielen, schoelmeestere van Hekelinghe heeft versocht aen de vergaderinge een propositie te mogen doen, d'welc hem toegelaten is ende heeft eenen gedaen uuyt Joannes 3 : 16. De broederen hebben daerin een redelyck genoegen gehadt voor de eerste reyse ende is goet gevonden dat men hem voorleggen soude de swaere examinatie ende andere swaricheden die de proponenten, eer sy tot den dinst connen geraken, te verwachten hebben.
Dit is hem voorgehouden ende is de swaricheyt getroost te verwachten ende heeft het 'tselve gestelt in de handen van de vergaderinge ende is goet gevonden dat hem Damius in den Briel ende Temmerman het 'tselve proponeren sullen ontraden ende hem raden dat hy hem houde aen zynen schole ende daerin continueeren.

Geervliet ~ Onenigheid
Tyckmaker aengedient hebbende de swaricheyt die zynen credentie medebracht, te weten van Lodewyck de Labie, dat hy hem noch absenteert na de vredehandelinge in de classe van Geervliet van het gehoor van Godes Woort. Ende is goet gevonden dat hem Niclaes Tyckmaker in vrede laten sal ende hem alzoo laten gaen doch hem ondertusschen als 't te passe compt vermanen sal als een broeder.

Ooltgensplaat ~ Onenigheid
De broederen in 't particulier aengesproken, soo en is geen swaricheyt gevonden dan alleenelyck Carel van den Broecke heeft aengedient dat Cornelis Martenz. in de Plate hem moetwillich betoont ende hem niet en wilt laten vinden als een broeder.
Waerop goet gevonden is dat den visitatoor hem sal laten vinden in de Plate om te

680 Onduidelijk.
681 De door Donteclock geschreven brief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 7.

siene oft men hem niet en conde vereenigen. Dergelycken sal den visitatoor aen Mertten Thoeniz. doen die aldaer mede in de kercke groote moytte aenricht.

Abbenbroek ~ Predikantsweduwe
Is goet gevonden by de vergaderinge ten aenzien van den dieren tyt dat men de weduwe van Mattys in Abbenbroeck, beclagende haren sone, eenige penninghen toevoegen sal uuyt de middelen des classis, te weten de somma van sesse ponden vlaems ende dat by forme van leeninghe.
Voorders hebben de broederen geresolveert dat men aenhouden sal aen de Edele heeren Staten by requeste om de vaceerende gagie te mogen ontfanghen van Abbenbroeck. Dit is opgeleyt Arnoult Timmerman, dewelcke het 'tselve aengenomen heeft te doene.

Nieuwenhoorn ~ Kerkgebouw
Den visitatoor met Swarttewael ende den Oudenhoorn sullen haer laten vinden in den Nieuwenhoorn om de magistraet te vermanen om de kercke te repareren ende alzoo de hant daeraen te houden dat zy mach gerepareert worden.

Nieuwenhoorn ~ Pastorie
Willem Crynz., diennaer des goddelycken Worts in den Nieuwenhoorn heeft de vergaderinghe uuyt de name van de schout van den Nieuwenhoorn gevraecht oft haer niet voor en staet, dat op de classe van Geervliet gehouden,[682] verschenen zijn de gerechten van den Nieuwenhoorn ende de Nieuwe Gote ende aldaer t'samen beloeft onder andere het huys van de predikant te repareren tot zynen contentemente. Hebben degene, die doen in de vergaderinge waren, voor antwoerde gegeven, dat haer sulx noch wel gedunct ende in verscher memorie is.

Stad aan het Haringvliet ~ Visitatie
Syn oock die van de kerckenraet van het dorp in de Stadt ingeroepen ende haer is gevraecht na leere ende leven van den diennaer, dewelcke verclaren niet dan alles goets van den dienaer te weten. Philippus Louwyck is oock ingestaen[683] na het leven ende wandel zyns kerckenraets die oock geen swaricheyt en heeft voortgebracht tegen deselve. Syn daerom vermaent beyde neerstich voort te gaen in haren dinst.

Propositie
Philippus Louwyc verclaert niet voorsien te zyne tot de propositie, soo is hem aengezeyt dat hy hem sal bereyden tegens de naeste classe ende dat op de 74 vrage.

Agenda
Den tyt des classis sal wesen den 15^{n} junii tot Goree.

Sluiting
Censure gehouden ende na aenroepinghe des naems Godts is de vergaderinghe gescheyden.

682 De vergadering van 28-30 juli 1597. De acta vermelden evenwel niets over dit onderwerp.
683 Sic; Tijckmaecker heeft hier kennelijk een deel van de zin over het hoofd gezien. Een mogelijke aanvulling op deze plaats: 'ende is hem gevraecht'.

1598 II (ordinaris). Goedereede, maandag 15 – dinsdag 16 juni
Inv. nr. E2, fol. 38-38v. en fol. 50–51.

Leiding
Is naer aenroepinge van de name des Heeren tot presidem vercooren Niclaes Damius, dienaer des goddelycken Woorts in den Briele ende tot scriba Philippus Louwyck, dienaer des Woorts op de Stadt.

Aanwezigen
Absenten: geheel het landt van Putte, Heenvliet, Suytlandt, Racaingnen, Nieuwenhoorn, Plate ende Bomenede.

Abbenbroek ~ Attestatie
In den eersten soo heeft Geerhardus Vinshemius, diennaer des goddelycken Woorts, onlanx in Abbenbroeck,[684] synen brieven van attestatien den broederen des classis overgelevert, soo van de classe van Bolsweert als van synen kercke van Verwolden,[685] daer hij lest gestaen heeft, ende nadat de broederen deselve hebben overlesen, hebben daeraen een goet contentement gehadt ende hebben denselven voor een broeder ende lidtmaet des classis[686] door hantgeven van de presidem aengenomen.

Credenties
Syn de credentien gelesen.

Maassluis ~ Dirksland ~ Beroep
Syn ingestaen twee broederen van de gemeynte van Maeslantsluys, overleverende eenen brief van de classe van Delft, daerin zy versoecken dat de classe daertoe soude willen verstaen dat Cornelis Adriaenz., diennaer des goddelycken Woorts in Dierixlant, mochte volgen de beroepinghe, die die van Maeslantsluys te voor op hem hebben gedaen ende dat zy denselven op Maeslantsluys voor een wettelycken diennaer mochten crygen.[687]
Dieselve persoonen hebben oock noch een ander brief overgelevert van den ambachtsheer van Maeslant ende Scipluij, jonckheer Jacob van Egmont, ten zelven eynde dienende dat hy oock aen het classis begeert dat Cornelis Adriaenz. voors., diennaer des Woorts in Dierixlant, soude naecomen die beroepinge die die van Maeslantsluys op hem hebben gedaen.[688]
Is hiernaer ingestaen Cornelis Adriaenz. opdat hy soude verclaren de redenen die hy soude mogen hebben om van Dirixlant te vertrecken, d'welck hy gedaen heeft ende dat overmits de ziecte van zyn huysvrou, dewelcke daer veel tyts sieck is ende daer niet en can gesont wesen, denckende oft[689] den aert des 's lants haer contrarie es, soo acht hy dese redenen genoechsaem om van daer te vertrecken, te meer overmits dat dit in zyn aennemen van de kercke van Dierixlant by hem is geconditionneert ende besproken dat zoo hij ofte zyn huysvrou daer niet en conden aerden ofte gesont wesen, dat hy met 6 maenden te vooren te seggen, zoude mogen vertrecken.

---

684 Hierna doorgehaald: 'aengecoomen' of 'aengenomen'.
685 Het dorp Ferwoude (Fr.).
686 Hierna doorgehaald: 'opgenomen'.
687 De brief van de classis Delft wordt op 6 juli 1598 besproken, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 204.
688 De brief van Jacob van Egmond in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 12.
689 Te lezen als: 'denckende dat wellicht'.

Is daernaer ingestaen Jan de Bruynne, ouderlinck van dezelve gemeente van Dierixlant, dewelcke syn scriftelycke bescheet heeft overgelevert, soo van de magistraet als van de kerckenraet aldaer, daerin zy te kennen geven dat zy haren kerckendiennaer seer geerne souden behouden, alzoo sij van denselven seer wel gedient zyn, ja hem niet en begeeren te ontslaen, gelyck oock denselven Jan de Bruynne breeder met den monde heeft te kennen gegeven ende verclaert oock daer beneffens dat zyn vertreck soude mogen groot schade doen in den gemeynten aldaer die nu in tamelycken stant is ende door zyn vertreck wederom mochte vervallen.[690]
De broederen de sake ten beyden zyden gehoort hebbende, hebben besloten dat Cornelis Adriaenz. sal met de magistraet ende zynen gemeynte van Dierixlant spreken van de conditien daermede hy van henlieden is aengenomen ende na de antwoerde die daer sal gegeven worden, sal de classis daernaer handelen naer behooren; doch en sal van daer niet vertrecken voordat de plaetse met een ander dienaer sal voorsien oft versekert worden.

Handelinge des anderen daechs op den 16^en^ juni

Propositie
In den iersten soo is een propositie gedaen door my, Philippus Louwyc, diennaer des goddelycken Woorts op de Stadt over de 74 vrage des catechismi. Verclaren de broederen een goet genoegen daeraen gehadt te hebben ende 'tgene dient tot verbeteringe is my van den presidem aengeseyt.

Pieterburen ~ Predikant
Is goet gevonden dat men Joachim Janz. , wanneer hy trect naer Vrieslant, sal hem een bescheet vanwegen des classis mede gegeven worden om te vernemen na de swaricheyt die in Vrieslant te Peterboeren gevallen is tusschen Isebrandus Janz. ende eenich volck aldaer[691] wat van den zaken is.[692]

Omvang classis
Daer is wederom van den broederen gesproken ende gehandelt aengaende de veranderinge des classis om de swaricheden, perikelen ende costen te vermyden van 't over en weer te varen. Is besloten dat men de classen zal houden op deselve orden, gelyck sy in den classeboeck gescreven staen, doch dat van nu voortaen alzoo sal toegaen, datter altijd 2 van den eenen en ander zyde zullen uuytten name van de andere op den classem gesonden werden, om metten anderen te helpen handelen.
Ende opdat de broederen te beter eenicheyt metten anderen mochten houden ende niet en soude schynen van elckanderen gescheyden waren,[693] soo sullen zy eens des jaars by den anderen comen, ende dat op den classe, die gehouden wort voor den sinode.
Ende gelyck degene, die op die tyt het classe sal moeten houden, meer costen zoude

690 De brief van de overheid van Dirksland in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 13.
691 In margine (fol. 38v).: 'Joachim Janz., wedergekeert zynde heeft een attestatie mede gebracht daerin Ysebrant ontschuldicht wort tot contentement van de classe alhier.' In de acta van de provinciale synode van Groningen wordt op 8 april 1597 (O.S.) gesproken van 'sekere twist tusschen Isijbrandum Bilandt unde etliche broderen des classis Enerum (...)', zonder verdere bijzonderheden, Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* VII, 16.
692 Deze acta gaan hier verder op fol. 50. Fol 39 vervolgt dan met de acta van 15 juni 1597.
693 Sic. Tijckmaecker had in plaats van 'waren' of 'te zyn' moeten schrijven of deze bijzin moeten beginnen met: 'dat zy niet ...' etc.

moeten dragen als d'ander, soo sullen de broederen daerom orden stellen ende een insien hebben om denselven broeder te verlichten.

Hekelingen ~ Onenigheid
Is gelesen eenen sekeren brief, die die van Hekelingen aen het classis gescreven hadden uuytten name van de magistraet,[694] in denwelcken zy het classis beschuldigen van verscheydene dingen ende onder andere dat zy haer (zoo zy seggen) een diennaer des Woorts tegen haren wille ende danck hebben willen opdringhen.
Is besloten dat men een beleefde antwoerde op haren harden ende ombeleefden brief soude scryven om haer des te beter tevreden te stellen ende het ordineren ende scryven van desen brief sal gedaen worden door die van den Briele, Nieuwenhoorn ende Swarttewaele.

Zuidland ~ Predikant
Is goet gevonden dat Reynier Donteclock als visitatoor met Gooris Arentz. sal gaen in de plaetse van Suytlant om te hooren ende te zien hoe het staet met de zaeke van Rodolphus Uuyterwyck aengaende zynen schulden ende te spreken met die van Suytlandt om te zien oft men een bequaem middel soude connen treffen om den goeden man uuyt de swaricheyt te helpen.

Hekelingen ~ Zuidland ~ Predikant
Is oock opgeleyt Gooris Arentz. voors. ende Willem Cryns. dat se sullen gaen op Hekelingen ende spreken metten schout aldaer ende hem te vertoonen de resolutie by het classis genomen tot ontlastinge der schulden van Uuyterwyck.

Propositie
Is een propositie gedaen by Johannes Damman, student over den texst Joannes 14 verso 1 ende hebben de broederen een goet genoegen daerin gehadt ende hebben hem daerover gedanct.

Middelharnis ~ Diaconie
Aengaende een swaricheyt die Baltazaer, diennaer in Middelhernissen heeft aengegeven van een seker patient in zynen dorpe om wat te vercrygen tot betalinge van de meester. Is besloten dat elck in zyn kerck sal het beste doen om wat van den diakenen te vercrygen ende sal aen hem bestelt worden.

Traktementen
Aengaende het versoeck om te vercrygen de ordinantie van de heeren Staten aen den rentmeestere tot betalinge van de 50 gg. die den dienaren voor dit jaer is geconsenteert. Niclaes Damius heeft aengenomen dat te scryven aen Johannes Uuytenboomgaert voor die van Voorn ende Putte. Ende Philippus Louwyck heeft aengenomen dit te scryven aen Bernardus Faelle dat hy dit besorghe te vercrygen voor die van Overflacque.

Goedereede ~ Predikant
Abraham Janz. heeft de broederen des classis voorgeleyt dat, alzoo hy met onlust ende sonder hope van vruchten te doene in der steden van Goeree is dienende, soo heeft hy versocht aen de broederen ende vergaderinge, dat se hem souden willen van den dinst ontslaen om hem te begeven ergens in een stadt te woonen ende ondertusschen naer een

694 De brief, gedateerd 18 mei 1598, in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 8.

ander beroepinge te verwachten, mitsgaders dat de classe voor een half jaer syn plaetse voor hem soude willen bedienen.
De broederen hebben geantwoert dat se sullen spreken met die van de kercke, d'welc sy gedaen hebben, d'welc haer hebben beswaert gevonden sulc versoeck te consenteren zonder te spreken metten magistraet, d'welc Abraham Janz. aengedient zynde, heeft aengenomen dese sake ter gelegener tyt te bevoirderen.

Propositie
Abraham Janz., alssoo hy seyt niet voorsien te zyn totte propositie, is hem aengezeyt hem gereet te maken tegens de naeste classe in Abbenbroeck over de 75 vrage d'welc hy beloeft.
Ende de dienaer in Abbenbroeck sal verclaren de 76 vrage.

Agenda
Aengaende den tyt des classis sullen die van den Briele den broederen verwettighen nadat zy de uuytscryvinge van de synode sullen hebben ontfanghen.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende na aenroepinghe des naems Godts is de vergaderinghe gescheyden.

1598 III (ordinaris). Brielle,[695] **maandag 24**[696] **– dinsdag 25 augustus**
Inv. nr. E2, fol. 51v-53.

Leiding
Is naer aenroepinge des naems Godts tot presidem vercoren Goeswinus Picardi, diennaer der kercken in Oostvoren ende tot scriba Willem Cryns., diennaer in Nieuwenhoorn.

Aanwezigen
Absenten Abraham Janz., diennaer der kercken van Goeree ende Joachim Janz., diennaer der kercke in de Oude Tonghe ende Arnoult, diennaer in de Nieuwe Tonge die hem scriftelyck geexcuseert heeft.

Credenties
Syn de credentien gelesen.

Dirksland ~ Beroep
Syn ingecomen 2 persoonen, d'ierste afgevaerdicht van den ambachtsheer ende 't gerechte van Dierixlant ende d'ander van de gemeente als ouderlinck der kercken aldaer, met credentie van allebeyde de collegien waerinne versocht werde, gelyck de gecomitteerde oock ernstelyck met monde versochten, dat de classicale vergaderinghe haer wilde behulpelyck zyn om te becommen Joannis Damman, haren beroepen diennaer,

695 'per accidens alzoo het de buertte in Abbenbroeck was ...'
696 'des namiddaechs'.

dewelcke daer mede verschenen is, thoonende synen beroepbrief, ende gevraecht zynde oft hy de beroepinge wilde aennemen heeft [ge]antwoert: ja, ick.[697]
De broederen, de sake overwoghen hebbende, hebben voor goet gevonden dat Baltesaer van Doorne, diennaer van Middelhernis[s]en ende Carel van den Broeck, diennaer in de Plaete, de magistraet met den kerckenraet van Dierixlant sullen aenspreken, haer voorhoudende de jonckheyt van Dammanno ende radende dat sy na eenen ouderen diennaer souden uuytsien. Doch indien zy persisteren by haere beroepinge, soo sal men haer soecken te raden dat men hem, Damman, voor een jaer by provisie voor 't eerste soude aennemen.
Middelertyt sullen de gedeputeerde des classis op den synodum vernemen na de examinatie van Dammanno, oft sy suffisant is oft niet.

Goedereede ~ Predikant
Alzoo in de voorgaende classe van Abraham Janz. eenich versoeck gedaen was, breeder in de voorgaende acte vermelt, ende hy, Abraham, nu absent is, soo is de sake uuytgestelt tegen de naeste classis waerop men hem ernstelyck bescryven sal om niet te absenteren, item om een propositie te doene.

Des anderen daechs 's morgens wesende 25 augusti

Dirksland ~ Maassluis ~ Beroep
De broederen, verstaen hebbende dat Cornelis Adriaenz. eenighe swaricheyt gemaect heeft, nopende het tarderen van syn vertreck, hebben om eenige swaricheden te voorcomen, hem ontslagen, mitsdien dat hy daer noch blyven sal tot Baemisse toe om middelertyt te arbeyden synen kercke te beter te voorsien, sonder nochtans hetselve te trecken in conseguentie, ende sal hem behoorlycke attestatie gegeven worden.

Hekelingen ~ Zuidland ~ Beroep
Nadat Rodolphus Uuytterwyck sekere beroepbrieven van de magistraet ende kercke van Hekelinghe vertoont ende zynen noot voorgestelt hadde, soo hebben de broederen geoordeelt dat syn vertrecken uuyt Suytlandt oorboorlyck soude zyn.
Voirders is besloten dat 3 van de broederen sullen gaen in Suytlant ende Hekelinghen ende mette gemeenten ende magistraten aldaer spreken om Rodolphum Uuytterwyck, soo veel als 't mogelyck is te voorderen nopende syn vertreck voors. ende de compste in Hekelinge. Ende is sulx opgeleyt Goeswinus Piccardi, Gregorius Adriaenz. ende Willem Crynss.

Hekelingen ~ Schoolmeester
De schoolmeestere in Hekelinghe, versocht hebbende dat hem de classis wilde recommandatie ende attestatie verleenen om in een ander quartier te trecken ende den kerckendienst te versoecken, is geraden dat hij stil in zyn voorgaende schooldinst soude

697 De geloofsbrief van de afgevaardigde van de ambachtsheer d.d. 24 aug. 1598 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 14.

continueeren.[698] Ende hebben de broederen beloeft hem behulpelyck te zyne om eenich meerder onderhout ofte een betere conditie te becomen soo verre het doenelyck is.

Des namiddaechs 25 augusti

Propositie
Geerardus Vinchemius heeft een propositie gedaen over de 76e vrage des catechismi (alzoo Abram Janz., die over den 75e vrage proponeren moeste, daer niet present en was) ende hebben de broeders hem aengeseyt 'tgene sy achten ter verbeteringhe noodich gezeyt te zyne.

Goedereede ~ Predikant
Pieter Janz. de Geyttere heeft den classi aengedient dat Abraham Janz. aen hem ende Arnout Timmerman scriftelyck versocht heeft de vergaderinge aen te geven, alzoo hy tegen Alderheyligen wil vertrecken, overmits hy met onlust in Goedereede woont, dat se syn voorgaende versoeck wilden toelaten namelyck, dat se voor een half jaer zyn plaetse wilden bediennen tot syn profyt ende dat in recompense van de oncosten die hy gedragen hadde in 't soliceteren van zyn huyshuere ende in 't ontfangen van de gedeputeerde der 3 naestgesetene classen, welc hy begeerde datter in 't classeboeck soude gestelt worden.
Hierop hebben de broederen besloten dat se (alzoo 't seer moyelyck is met onlust den dienst te betreden) hem het ierste, te weten 't vertrecken ende syn plaetse tot mey toe te versorgen, consenteren, sonder nochtans 'tselve te trecken in consideratie van recompense.

Bergen op Zoom ~ Collecte
Alzoo zyn Excellentie, mitsgaders mynen Edele heeren Staten Generael door 't versoeck van die van Bergen op den Zoom, geaccordeert hebben een generaele collecte in alle steden ende dorpen tot opbauwinge van een weeshuys binnen derselver stede van Bergen op den Soom ende de copye van dien aen de classe gesonden is, soo heeft den

698 Het zal hier nog steeds gaan om Gielis Jansz. (zie hiervoor). Twee jaar later weet hij zijn ambities toch waar te maken: op 30 sept. 1600 verschijnt hij (onder zijn deels gelatiniseerde naam Aegidius Johannis) in de vergadering van de classis Drenthe (inderdaad 'een ander quartier') te Anloo als aankomend predikant van Dwingelo, gewapend met nota bene een testimonium van Pieter Zegers uit Simonshaven en Johannes Vossius uit Spijkenisse. In Drenthe zijn ze niet erg onder de indruk van dit testimonium: ze hebben natuurlijk in de gaten dat Zegers en Vossius het stuk niet als praeses en scriba 'classicaliter' hebben ondertekend en ze vragen dan ook naar een attestatie van zijn vorige gemeente en van zijn examen, die hij (uiteraard) niet kan tonen. De classis verwijst hem naar Groningen 'ende van alles thoevoorn verhaelt goede attestatie dem classi thoe thonen, voor aleer dat hij voor een lidtmaet des classis sal geaccepteert worden'. Kennelijk is dat voor hem goed afgelopen; in de vergaderingen daarna compareert hij gewoon als predikant van Dwingelo. Het testimonium van Zegers en Vossius is trouwens weer een staaltje van het eigengereide optreden van deze predikanten. Zie: Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* VIII, 11-12. Mogelijk heeft Aegidius Johannis zijn predikantsplaats mede te danken aan de bemiddeling door Johannes Vossius. Op 9 juni 1601 melden de acta van de classis Drenthe, vergaderd in Rolde: 'Jodocus Vossius ist nicht comparirt, hefft geschicket synen neven Johannem Vossium.' Jodocus was predikant in Gasselte en Gieten. Genoemde Johannes wordt blijkens het register door Reitsma en van Veen geïdentificeerd met de Spijkenisser predikant, Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* VIII, 23 en 279.

broederen goet gedocht, dat elck in 't zynen by de magistraet syn beste doen sal om de arme weesen te hulpe te comen.[699]

Nieuwenhoorn ~ School
Willem Cryns., diennaer des goddelycken Woorts in den Nieuwenhoorn, heeft de vergaderinge voorgestelt hoe dat die van den Nieuwenhoorn tegenwoordich zynde sonder schoelmeestere, waerom die van de magistraet hem begeert ende aengenomen hebben om haere schole by provisie voor een jaer te bediennen waerop hy advys des classis heeft versocht.
De classis geeft voor antwoerde dat, hoewel sulx niet en behoort in consequentie getrocken te worden, dat hy nochtans tot mey toecomende sal den schooldinst aldaer bedienen, sonder langer ende ondertusschen te helpen arbeyden dat tusschen dien tyt een goet schoelmeestere aldaer aengenomen wordde.

Gedeputeerden ter synode
Syn gedeputeert om op den sinode te trecken Nicolaes Damius, diennaer der kercken in den Briel, Goeswinus Picardi, diennaer in Oostvoorn ende Joachimus Horstius, dienaer der kercken van de Oude Tonghe, mitsgaders een ouderlinck der kercke van den Briele.

Hekelingen ~ Onenigheid
De vergaderinghe verstaen hebbende dat die van Hekelinge aen de Edele heeren Staten by requeste versocht ende by appostille vercregen hadden continuatie van den dinst der drye naeste gesetene predicanten, behoudelyck dat den rentmeestere Abraham Janz. Commersteyn middelertyt by den classe vernemen soude oft zy daerduere niet geprejudicieert en waere, heeft goet gevonden dat de diennaren in den Briele het 'tgene, dat daerin de classis haer beswaert ende geprejudicieert vint, souden by gescrift stellen om duer den voornoempden rentmeestere volgende synen last aen de heeren Staten overgesonden te werden.[700]

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende naer aenroepinghe des naems Godts de vergaderinghe gescheyden.

1598 IV (extraordinaris). Brielle, maandag 21 september
Inv. nr. E2, fol. 53v-54.

Aanwezigen
Presenten: beyde de dienaren in den Briel, Goeswinus Picardi, Jacobus de Brueck, Pieter Segers, Pieter de Geytere, Niclaes Tyckmakers, Geerhardus Vinshemius, Rodolphus Uuyterwyck, Gregorius Adriaenz., Jan Arentz. ende Willem Cryns.

Hekelingen ~ Beroep
Naer aenroepinge des namen Godes, soo hebben Goeswinus Picardi ende Gooris Arentz.

699 Jacobus Baselius, predikant te Bergen op Zoom, reisde in die tijd stad en land af om fondsen voor het in 1597 opgerichte weeshuis in Bergen te werven, zie De Mooij, *Geloof kan Bergen verzetten*, 225-226.

700 Afschrift van deze brief in de hand van Donteclock, d.d. 24 aug. 1598, in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 9a.

ende Willem Crynz. hare antwoerde ingebracht aengaende haer opgeleyde comissie in Hekelinge, te weten dat de magistraet ende gemeente van Hekelinge voors. duer haere gecomitteerde voor antwoerde gaven, dat se haer op ditmael beswaerden den inhout haerder beroepinge naer te comen, gedaen op Rodolphus Uuyterwyck, voor ende alleer sy gesien hadden sekere instructie door den rentmeestere Jan Comerz. vanwegen des classis aen den Edele heeren Staten overgegeven.
Heeft Rodolphus Uuyterwyck, hoorende dese ende somighe andere redenen, hem beswaert de beroepinghe aen te nemen ende advys des classis daerop versocht hebbende, is hem geraden te blyven daer hij is.
Is derhalven opgeleyt Niclaes Tyckmaker ende Jan Aertz. met de gemeente van Suytlant te spreken om haer van de sake te onderrichten ende soo veele mogelyck is alle argernisse voor te comen.

Hekelingen ~ Vacature
Dewylle den dinst van de drye naeste gesetene van Hekelinghe geexspireert is, soo is goet gevonden bij provisie om de 14 dagen eens de kercke te bediennen ende is ordre gestelt:
Joannes Vossius den 4^{n} octobris
Jan Aertz. den 18^{n} octobris
Niclaes Tyckmaker den 1^{n} novembris
Pieter de Geytere den 15^{n} novembris
Pieter Segers den 29^{n} novembris
Geerhardus Vinshemius den 13^{n} decembris.

Agenda
De classicale vergaderinge sal gehouden werden in den dorpe van Oelkensplate op den 5^{n} octobris ende is verordineert als gecomitteerde des classis aldaer te verschynnen Niclaes Damius ende Pieter de Geytere.

Sluiting
Is naer de aenroepinghe des naems Godts de vergaderinge gesceyden.

1598 V (ordinaris). Ooltgensplaat, maandag 12 oktober
Inv. nr. E2, fol. 54v-56v.

Leiding
Is naer aenroepinge van de name Godts tot presidem vercoren Joachim Janz., diennaer des goddelycken Woorts in de Oude Tonghe ende tot scriba Philippus Louwyck, diennaer des goddelycken Woorts op de Stadt.

Aanwezigen
Absenten: Baltazar van Doornen, diennaer des goddelycken Woorts in Middelhernissen.

Acta classis
Syn de acten gelesen van de voorgaende classe van Abbenbroeck, gehouden in de stadt van den Briele.

Examen
In den iersten is gesproken aengaende de examinatie van Johannis Damman, dat alzoo hy niet verschenen en is op de vergaderinghe alhier, dat deselve examinatie sal uuytgestelt worden totten 26n octobris toecomende ende dat binnen den Briele ende middelertyt sullen de dienaren van den Briele de gecomitteerde des synodi bescryven opdat zy over de examinatie voors. mogen staen.

Goedereede ~ Predikant
Aengaende Abraham Janz. diennaer des goddelycken Woorts in Goereede, verclaert dat hy noch van meeninge is van Goereede te vertrecken, gelyck hy zynen magistraet sulx oock aengeseyt heeft mits dat hem volghe 'tgene hem soo in de classe van Goereede als Abbenbroeck, gehouden in den Briel, is geconsenteert geweest, namelyck dat den dinst in Goereede tot zynen profyt, voor een half jaer soude waergenomen worden. Versoect daerbenevens 'tgene hy in 't particulier somige broederen uuyt den classe tot Goeree voorgestelt hadde dat somighe beschuldinginge, die tegens hem syn ingebracht ende in 't classisboeck gestelt, daerop syn suspens was gefondeert, soude werden uuytgedaen, overmits deselve (gelyck hy voorgeeft) onwarachtich ofte immers[701] niet genoech bewesen syn.
De broederen dit versoeck overleyt hebbende, namelyck van het uuytdoen eeniger beschuldingen uuyt het classisboeck, connen daertoe niet verstaen, gelyck sy oock 'tselve niet noodich en achten, dewylle de gansche zake met bewillinge ende submissie van Abraham Janz. gebracht is tot kennisse van de drye naeste gesetenen classen, te weten Rotterdam, Delft ende 's Gravenhage, welcke gecomitteerde tot dien eynde tot Goedereede vergadert syn geweest ende naer overweginghe van de oorsaken, waerop syn suspentie van de classe was gefondeert, daervan geordeelt ende uuytsprake gedaen hebben, welcke de broeders tevreden zyn, dat achter de acte des classis daer zyn suspentie besloten is, sal gevoecht werden,[702] daerby zy achten dat wel behoort te blyven.
Voort, dewylle Abraham Janz. mede verclaert heeft, dat zyn kercke niet en wil consenteeren in zyn vertreck, overmits zy't over haer niet en willen nemen, is geordonneert dat Gooris Arentz. ende Cornelis Damman sullen haer by de magistraet ende kercke aldaer laten vinden om met deselve te overleggen hoe de plaetse in zyn absentie bequamelyck soude mogen bedient worden.
Ende aengaende synen attestatie, die hy aen de classe versocht heeft, sal hem deselve gegeven worden naerdat de magistraet ende de kercke sullen aengesproken wesen.

Hekelingen ~ Onenigheid ~ Vacature
De vergaderinge heeft aengehoort het rapoert dat Reynerus Donteclock gedaen heeft van het 'tgene hem ende Damio, doen sy t'samen in den Hage waren den 2n octobris, wedervaren is, dat se namelyck aldaer gevonden hebben buytten haere meeninghe Joannem Vossium ende Pieter Segers, diennaren van Spyckenisse ende Symonshaven, om vanwegen die van Hekelingen met requeste te versoecken de continuatie van den dinst der drye naest gesetenen predicanten voor den tyt van een half jaer, oock mede die van Hekelinge te defenderen tegens de missive, die van de classe aen de heeren Staten te voren gescreven was, daerin sy haer lieten duncken, dat se niet weynich beschuldicht waren geweest, versoeckende dat mynen heeren daertoe soude willen eenighe comissarissen ordineren, d'welc niet en is gesciet. Maer zyn de voors. Vossius, Pieter Segers ende

701 *immers*: hier in de betekenis van 'volstrekt' (Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 266).
702 Zie hiervoor fol. 34 en 35.

Reynerus voor het collegie van mynen heeren ontboden, alwaer zy tegen malcanderen gehoort syn, verclarende Reynerus wat het 'tgene was dat de classe tegen den dinst van de naest gesetenen hadden ende waerin zy haer geinteresseert vont. Daertegen Vossius, die verantwoerdinge[703] van die van Hekelinge heeft gedaen, daerby met veele woorden den classem beschuldigende, te weten in 'tgene hy hem tot verantwoerdinge van die van Hekelinge tegen den classem gestelt heeft.[704] Op welcke beschuldinge het niet te passe en quam aldaer te antwoerden ende hebben mynen heeren wel gemerct, dat het de classe nergent anders om te doen en was, dan om haere outtoriteyt te mainteneeren, dewelcke mynen heeren haer toestonden. Maer willende oock die van Hekelinge op haer versoeck eenich contentement geven, hebben geordonneert dat den dinst van de naeste gesetenen soude gecontinueert werden voor den tyt van 3 maenden ofte 4 ten alderuuytersten, haer bevelende binnen dyen tyt alle debvoir te doen om een eygen diennaer te becomen ende oock willende dat de classis daerin behoorlyck gerespecteert wordde.[705]
De broeders 'tselve rappoort gehoort hebbende ende merckende dat door soodanighe handelinge de classis niet weynich en was in haer autoriteyt gequeest, want nu voor de 2e reyse haer resolutie duer 't versoeck om[m]egestooten was, dat oock deselve classis duer de voorseyde twee dienaren voor de heeren Staten beschuldicht was, soo mondelinge als by requeste (hoewel deselve scheen gedresseert te zyne tegen de persoon van Reynerus, die tot twee reysen toe daerin met namen wordde gespelt) hebben geresolveert dat in de naeste classe, die in den Briel binnen 14 daghen sal gehouden wordden ter oorsake van de examinatie van Johanne Damman, Vossio ende Pieter Segers sal afgevraecht worden oft zy 't hebben tegens Reynero in 't particulier, ofte tegens de gansche classe om daerna ordre te stellen waer dese sake sal gehoort ende geoordeelt wordden 'tzy voor dese classe oft voor de drye naeste gesetene classen, die tot costen van ongelycken daertoe sullen mogen bescreven wordden, achtervolgende den 48n articule in de leste synode tot Dordrecht besloten.[706]

Examen
Alzoo oock de classis uuyt de voorgaende handelinge tot haren leetwesen bemerct, dat Pieter Segers, niet gedenckende wat faveur ende gunste hem te voren is gesciet, niet alleen de classe seer cleyn respect toedraecht, maer hem oock ombehoorlyck tegens deselve stelt, soo is 't dat de broeders, wetende[707] onder wat conditie zyn examinatie opgenomen is ende hy in den dinst toegelaten is, te weten, dat hy na den tyt van een jaer tot believen des classis wederom in 't particulier zal moeten geexamineert worden, goet gevonden hebben dat het 'tselve noch sall gedaen worden[708].

Brielle ~ Beroep
Is gelesen een missive van Johanne Walesio, diennaer tot Bove Caspel[709] met 2 attestatien van de classe van Walcheren ende Enckhuysen, daermede zy getuygen dat hy wet-

703 Origineel: 'verantwoerdende'.
704 Vanaf 'te weten in 'tgene (...)' later in margine toegevoegd.
705 De betreffende resolutie van de Staten van Holland (8 okt. 1598): Van Alphen, *Nieuw kerkelijk handboek*, supplement I, 87.
706 Bedoeld is de particuliere synode in Dordrecht in september 1598; het betreffende artikel: Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 121.
707 'wetende': in de plaats van het doorgehaalde 'indachtich geworden'.
708 'goet gevonden hebben dat het 'tselve' geschreven onder een doorhaling. De oorspronkelijke zinsnede na 'geexamineert worden' was: 'hetwelck de classis goet vindt noch gedaen te worden'.
709 Bovenkarspel in de classis Enkhuizen.

telyck in zynen dinst was gecomen om daerdoor wech te nemen de suspitie die van hem ter contrarien in onsen classe was gemoveert, doen van de kercke van den Briele haer advys wordde versocht aengaende de beroepinge die deselve kercke voor hadde op zyn persoon te doen. De broeders hebben verclaert dat deselve attestatien haer genoech hebben gedaen, soodat zy't daervoor houden dat hy wettelyck in zynen dinst is gecomen. Maer aengaende het ander dat syn voorgaende conditie van leven belangt daervan mede swaricheyt was gemoveert, laten zy 't berusten by hetgene dat daervan door de diennaren van den Briele aen hem in 't particulier gescreven is. Ende sal hem dese acte gesonden worden.

Visitator
Alzoo Cornelis Adriaenz. in den laesten synode was gecontinueert in den dinst van visitatoer ende hy nu vertrocken is, soo is in syn plaetse by advys des classis vercoren Joachim Janz., dienaer des Woorts in de Aude Tonghe.

Ooltgensplaat ~ Huwelijk
Is verschenen voor de vergaderinge Martten Tonis, begeerende advys ende raet van de vergaderinge wat hem staet te doene in 't stuck van syn huysvrouwe die hem nu over sekeren tyt verlaten heeft ende met een ander man wech is gegaen, naerdien dat zyn gelegenheyt verheyscht niet altyt alleen te blyven. Is hem voor antwoerd gegeven dat hoewel de broederen verstaen dat hy redene genoech heeft in Godts Woort gefondeert om haer absolutelyck te verlaten ende een ander te trouwen, doch dat zulx by de wereltlycke overheyt moet versocht ende by haer uuytgesproken worden. Is hem oock beloeft een acte hiervan te geven.

Censura morum
Is censura morum gehouden ende naer aenroepinghe des naems Godts is de vergaderinge gescheyden.

Agenda
Extraordinaire classis geleyt in den Briel den 26^{n} octobris toecomende.

1598 VI (extraordinaris). Brielle, woensdag 28 oktober
Inv. nr. E2, fol. 57-57v en 49-49v.

Aanwezigen
Absenten: Henricus Coesvelt, Joachimus Horstius[710], Arnoult Timmerman ende Baltazar van Doornen.

Leiding
Is naer aenroepinghe des heylighen namen Godes vercoren tot preses Niclaes Damius, diennaer des goddelycken Woorts in den Briele ende Niclaes Nicolai, diennaer des goddelycken Woorts tot Geervliet, scriba.

Examen
Syn verschenen tot examinatie van Johannis Dampman als gecomitteerde des synodi

710 Later doorgehaald.

D. Warnerus Helmichius ende Franciscus Lansbergius, diennaer van Delft ende Rotterdam.

Acta classis
Syn gelesen de extraordinaire acte van de vergaderinghe gehouden in den Briel.
Item van gelycken syn gelesen de acte van de ordinaris classe gehouden in Oeltkensplate den 12n octobris.

Goedereede ~ Predikant
Is rappoert gedaen van N. Damius, die geweest is in Goeree in de plaetse van Gooris Arentz., welcken duer siecte verhindert was, met Cornelis Arentz. Ende heeft aengedient alsdat hy met de magistraet ende kercke van Goeree gesproken heeft om te verstaen oft zy souden begeeren te bewilligen in het vertreck van Abraham Janz., welcke den classe te voren hadde aengedient dat hy den dienst tot Goereede moede was ende versocht dat sulx door eenige gecomitteerde de magistraet ende kercke aldaer soude voorgestelt worden. De magistraet heeft begeert te weten d'oorsaken waerom Abraham Janz. versochte te vertrecken ende deselve verclaert synde, namelyck dat hy met onluste ende beswaringe de kercke aldaer bediende ende begeerde syn afscheet, soo heeft de magistraet, deselve redenen niet genoechsaem aensiende om hem vry te stellen, in zyn versoeck niet willen bewillighen. Ende heeft Abraham Janz. beloeft op dese vergaderinge te verschynnen om breeder van zynen sake mette broederen te spreken.

Hekelingen ~ Onenigheid ~ Vacature
Is uuyt het overlesen van de acte des laesten classe verstaen het rappoert welcke Reynerus Donteclock ende N. Damius hebben gedaen van hetgene hen wedervaren is in den Haghe, alzoo zy daer gereyst waren om te soliciteren voor Rodolphus Uuyterwyck, namelyck dat sy hebben aldaer gevonden Johannes Vossius ende Pieter Segers, diewelcke uuyt den name van die van Hekelinge een requeste hebben gepresenteert aen de Edele heeren Staten, waerin den name van Reynerus Donteclock tot twee reysen toe gespelt werde, daerover Reynerus hem by den classe beclaecht heeft dat hy ten onrechten in deselve requeste worde gemeldet ende ingetogen, dewylle den brief van advyse daervan aldaer mentie wort gemaect, uuyt den name der classe gescreven duer den rentmeestere Jan Comerz.[711]
De broederen dit rappoort ende beclacht ende de verantwoerdinge Johannis Vossi ende Pieter Segers gehoort hebbende, hebben geoordeelt dat Johannes Vossius ende Pieter Segerz. hierinne niet sonder merckelycke schult zyn, maer alzoo dese sake die van Hekelinge mede aengaet, sal hiervan aen haerluyden (uuyt den name der classe) gescreven worden, dat sy soodanige requeste sonder wete van de classe niet behoort hadden over te geven. Ende zyn Vossius ende Pieter Segerz. met Reynerus versoent.

Zwartewaal ~ Overschie ~ Beroep
Syn ingestaen eenighe broederen van Overschie, dewelcke commissie hadden om te voorderen de beroepinge gedaen op Gooris Arentz., diennaer in Swarttewaele ende heeft Warnerus Helmichius, diennaer tot Delft van die van Overschie daertoe versocht zynde, haere sake als een lit hares classis te willen helpen voorderen, overgelevert eenen brief van de kercke van Overschie ende oock eenen van de classe van Delft, dewelcke beyde begeerden dat Gooris Arentz. soude mogen vrygesproken worden om die van

711 Later hieraan toegevoegd: 'soon aen den heeren Staten is gesonden geweest.' 'soon' is bedoeld als aanduiding van de zoon van Jan Commersz., Abraham Commersteijn.

Overschie te volgen ende heeft somige redenen voorgestelt tot voorderinge van dese beroepinge.[712]
Hierop hebben de broederen Gooris Arentz. gehoort dewelcke, verhaelt hebbende dat te vooren diversche beroepinge op zynen persoon gedaen waren geweest, by hem afgeslaghen, maer heeft hem in dese sake den classe gesubmitteert ende verclaert willich te zyn hetzy te blyven oft te vertrecken na den goeden raet der broederen.
Die van Swarttewaele zyn ingestaen ende hebben verclaert alsdat zy in het vertreck van onsen broeder niet en connen consenteren in aensien dat hy aldaer niet langhe gestaen en heeft ende dat zynen dinst by haerluyden vruchtbaer is; ende achten dat zyn vertreck niet soude gescieden sonder scade van hare kercke ende derhalven haer consent hiertoe niet en connen geven maer begeeren de hulpe des classis om hem te behouden.
De broederen hebben het aendiennen ende redenen van die van Swarttewaele verhaelt, namelyck dat sy het daervoor hielden dat het vertreck van Gooris Arentz. de kercke tot Swartewaelle soude achterdeelich wesen ende dat sy oversulx daertoe gheen consent en conde draghen ende dat de broederen van Overschie te kennen gegeven. Ende hebben wel die van Overschie gesocht met vele redenen de classe te bewegen, maer alle redenen over wederzyden overwegen zynde, soo hebben de broederen besloten ende goet gevonden dat men den schout van Swarttewaele soude ontbieden ende hem hooren. Denwelcken gecomen synde, heeft geseyt dat hy alleene hierinne niet en conde doen,[713] maer begeerde dat de selve diennaer soude continueeren in zynen dinst tot Swarttewaele. Is daerom eendrachtelyck besloten dat Gooris Arentz. sal blyven by zynen kercke tot Swarttewaele, aengesien dat deselve ende oock de magistraet aldaer in zyn vertreck niet begeeren te bewillighen. Ende derhalve sullen die van Overschie hierinne patientie hebben.

Hekelingen ~ Vacature
Is by de broederen ontboden Jan Comerz., rentmeestere ten eynde hem soude afgevraecht worden of onsen broedere Rey[nerus] Donteclock hem hadde belet advys te scryven op sekere appostille by de heeren Staten, gegeven op een requeste overgegeven uuyt den name van die van Hekelinge. Jan Commerz. heeft hierop geantwoort, alsdat hy wel een seker advys hadde gestelt voor die van Hekelinge, maer verstaen uuyt den mont Reyneri dat de classe (dewylle haer de sake voors. aengingh[)] wat geconcipieert hadde dat men aen de heeren Staten in plaetse van advyse soude mogen overseynden. Heeft hetselve goet gevonden ende in een missive gesloten overgesonden.

Examen
Is geexamineert Johannes Damman, student, ende hebben de broederen des classis geoordeelt alsdat hy wel wat grondiger antwoerd van hem verwacht hadden in de principaele stucken der religie, doch is soo duer de gecommitteerde des synodi als oock mede door den presidem herttelycken vermaent tot neersticheyt, opdat hy in verstant ende gaven mochte toenemen ende by sooverre het noodich wert bevonden naer een jaer oft twee wederom te examineren, soo sal hetselve in de classe gescieden door ymant, die de broederen daertoe last sullen geven. Ende sullen de naestgesetene diennaeren op hem acht ende opsicht nemen.

712 Hierna gaat de tekst verder op fol. 49 en 49v.
713 Hierna doorgehaald: 'ende heeft voorders verclaert'.

Dirksland ~ Beroep
Is oock last gegeven Joachimus Horstius dat hy Jo[hannes] Damman sal in zynen dinst bevestighen ter ierster gelegenheyt.
Ende is opgeleydt Carel van den Broecke ende Baltesaer van Doerne mette kercke ende magistraet van Dierixlant te spreken ende haer te raden den voors. Damman voor een jaer by provise aen te nemen, hem beproevende 'twelck sy goet ende geraden gevonden hebben ende verordent dat hy, Dampman, middellertyt voor den classe noch ettelycke malen proponeren moeste ende van de naeste gesetene diennaers op eenige puncten de wederdooperije aengaende ondersocht soude worden. [714]

1598 VII (extraordinaris). Brielle, maandag 16 november
Inv. nr. E2, fol. 58-58v.

Aanwezigen
De naeste gesetenen, bescreven zynde, syn verschenen: Pieter Janz., Willem Cryns., Jacob de Brueck, Ysebrant Janz., de dienaren in den Briel, Geerhard Vinchemius, diennaer tot Abbenbroeck ende Niclaes Nicolai.

Overschie ~ Zwartewaal ~ Beroep
Is voorgestelt dat Arnoldus Cornelius ende Warnerus Helmichius syn geweest in den Briel, ten eynde dat de broederen in den Briel souden de naeste gesetenen bescryven om andermael te versoecken alsdat Gooris Arentz. soude mogen vrygestelt worden van de kercke van Swarttewaele om te volghen het beroep dat die van Overschie op hem hebben gedaen.
Eenige van de kercke van Overschie tot desen eynde in den Briel verschenen zynde, is Gooris Arentz. ingeroepen ende hebben hem afgevraecht oft hy eenichsins gesint was den beroep van Overschie te volghen. Heeft geantwoert, dewylle het synen iersten dinst is, soo wilde hy niet van Swarttewaele vertrecken, ten waer dat men die van Swarttewaele wiste te versorgen met een diennaer, daermede zy tevreden waren, ende soo het sonder schade van zynen kercke mochte gescieden.
Dit is die van Overschie voorgehouden, ende is hen by den broederen toegelaten haer beste te mogen doen om die van Swartewaele te bewilligen ende te induceren in haer versoeck te bewillighen, maer het scheen wel, dat zy daertoe geen moet en hadden, ende alzoo hebben zy dese sake laten vallen.

Simonshaven ~ Predikant
Is besloten dat men Pieter Segers soude vermanen in de tegenwoerdigheyt van de classe van zynen beschuldinge, die hy tegen de waerheyt heeft gedaen aen de gecomitteerde des synodi over Willem Crynz. ende Gooris Arentz.
Hierop heeft Pieter Segers syn excuse gedaen dewelcke van de classe is geaccepteert.[715]

714 Deze laatste alinea moet, gelet op kleur van de inkt, later door Tijckmaecker zijn toegevoegd.
715 Deze laatste zin moet, gelet op kleur van de inkt, later door Tijckmaecker zijn toegevoegd.

Hekelingen ~ Onenigheid
Alzoo duer tuyschenspreecken[716] van de twee gecomitteerde des synodi D. Warnerus Helmichius ende Fransciscus Lantsbergen het gescil geresen tusschen Johannem Vossium ende Pieter Segers aen d'een syde ende de classe van den Briele ende Reynerum Donteclock in 't particulier aen d'ander syde, daervan in de extraordinaire classe gehouden in den Briele den 28n octobris 1598 vermelt wort, geslist ende vereenicht is geworden, soo is goet gevonden dat de acte, die doenmael daervan is gemaect, alhier soude werden gestelt ende luydt als volcht:
Door tusschenspreken van de gedeputeerde des synodi D. Warnerus Helmichius ende Franscisci Lansbergium is het verschil in desen classe ter oorsaken van de handelinghe Johannis Vossii ende Pieter Segers over de sake van Hekelinge geresen, in 't minnelycke ter neder geleyt op naervolgende wyse, te weten:
dat de voors. Vossius ende Pieter Segers bekent hebben dat sy tegen ordeninghe ende onvoorsichtelyck gedaen hebben in 't gene sy buyten weten des classis ende contrarie de resolutie derselver een requeste aen de Staten vanwegen dien van Hekelinge overgegeven hebben, dienende tot continuatie des dienstes in den voors. dorpe die by haer dryen t'haren profyte gescieden soude ende naermaels noch een gelycke requeste ten gelycken eynde daerinne den name Reyneri Donteclock t'syner onrechter belastinge gespelt was. Ende wat voorders aengaet alle andere clachten mitsgaders hevicheden ten wedersyden gevallen syn in der liefden t'samen gesmolten ende is vergeten gestelt, gelyck dienvolgende Reynerus bekent eenige hevighe woerden tegen Vossium ende Pieter Segers uuyt haesticheyt by hem gesproken te zyne geweest. Sullen voorts hiernaer die van Hekelinge by de classe van haer onordentelyckheyt vermaent worden om met gelycke schultbekentenisse ende versoeninghe dese vrede aen te nemen ende voortaen alles ordentlyck ende vreetsamelyck te doen wat noch in de voorderinghe van de kercke aldaer te doene sal zyn.

1599 I (extraordinaris). Brielle, maandag 18 januari
Inv. nr. E2, fol. 59-60.

Leiding
Preses D. Damius ende scriba Niclaes Nicolai.

Aanwezigen
Presenten: de dienaren van den Briele, Swartewaele, Oostvoorn, Spyckenisse, Oudenhoorn, Recaingne, Hellevoet ende Geervliet.

Abbenbroek ~ Predikant
Hebben Gooris Arentz. ende N. Nicolai rappoort gedaen van 'tgene sy tot Abbenbroeck hadden gehandelt tusschen den joncker van Abbenbroeck ende den diennaer aldaer, dat se vanwegen denselven by den joncker hadden geweest om te vernemen oft de dienaer aldaer soude mogen in den dienst blyven, maer dat hy selve niet geraden heeft gevonden, versoeckende, alzoo de diennaer den dinst selfs opgeseyt hadde ende de beroepinge overgegeven, dat hy zoude vertrecken ende dat sy tegens die tyt duer toedoen des classis met een ander diennaer souden werden voorsien; consenterende niettemin dat hy noch totten laesten juni daer soude mogen blyven. Het d'welc den diennaer Geerardus Vin-

716 Deze eerste drie woorden van deze alinea lijken door Donteclock geschreven te zijn, daarna volgt weer de hand van Tijckmaecker.

chemius is aengedient ende beloefde deselve op dese vergaderinghe te verschynen ende met de broeders zyn sake te overleggen. Alzoo 'tselve niet en is gesciet, soo is hierinne niet connen geresolveert worden.

Hekelingen ~ Vacature

Syn noch gelesen twee mis[s]iven van de kercke ende gerechten van Hekelinge, daermede zy geantwoert hebben op de advertentie, die haer was gedaen van 'tgene by de heeren Staten laest was geordonneert, te weten, dat den dienst van de naestgesetene dry predicanten ten alderlanxsten soude dueren tot uuytgaende januarii, ende dat se daerentusschen van eenV eygen diennaer souden werden voorsien duer autoriteyt des classis. Daerop zy eenen diennaer hebben voorgeslagen, te weten Egidium Noteum, die eertyts hare kercke hadde bedient, versoeckende dien wederom te hebben ende dreygende, ingevalle van weygeringe, dat zy haer wederom souden keeren totte heeren Staten om te versoecken continuatie van den dinst der naestgesetene ende niettemin van haer voornoempde beroepinghe voort te gaen. Hierop heeft Rodolphus Uuytterwyck, van die van Hekelinge wegen, mondelyck verclaert, dat sy niet en willen dringen op de beroepinghe van Egidius Noteus voors., maer tevreden zyn dat de classe eenich ander goet diennaer voor haerluyden sal opspueren, versoeckende dat zy daerentusschen duer de naestgesetene, gelyck te voren, mochten bedient worden.

De broeders, met malcanderen de sake overleyt hebbende, hebben de beroepinghe van Egidius Noteus gansch ongeraden gevonden ende afgeslagen, aennemende de sorge voor de kercke van Hekelinghe te draghen, dat deselve van een ander soude mogen versorcht wordden. Ende om haer autoriteyt te mainteneren in 't 'tgene de bedienninge der vacerende plaetse aengaet, hebben goetgevonden dat de tyt, by de heeren Staten gestelt, zynde geexspireert, deselve kercke duer de dienaren des classis by buertte soude bedient worden, welcke ordre beginnen sal van de dry naestgesetene, by dewelcke sy te vooren bedient is geweest; daernaer sal volghen de dienaers van Geervliet den 7^{n} meert
den diennaer van Abbenbroeck 14 meert
den 21^{n} Jan Aertz.

Aengaende de gagie hebben de broeders goet gevonden om redenen dat se getrocken soude worden by de drye naestgesetene, die de plaetse te vooren een goede wylle hadden bedient, welverstaende dat de oncosten van de andere in 't houden van huere buertten daeraen gevonden sullen werden. Ende is dit die van Hekelinghe gescreven als volcht:

Eer[same], lieve discrete heeren ende broederen, wy hebben in onse vergaderinghe gelesen de twee missiven aen onsen broeder D. Reynerus gesonden ende daeruuyt verstaen ulieder versoeck, namelyck dat de classe soude willen toestaen de beroepinge die uwe kercke van meeninghe was te doen op Egidius Noteus, uwen ouden diennaer. Alzoo zy nu uuyt den mont van Rodolp[h]us Uuytterwyck, diennaer van Suytlant verstonden dat uwe Edele 'tselve in 't oordeel des classis stelde, wel tevreden zynde dat uwe kerke van een ander goet diennaer soude werden voorsien ende dat daerentusschen den dienst van de naestgesetene soude gecontinueert werdden, soo hebben de broeders de voors. beroepinge van Egidius Noteus om gewichtige redenen die zy bereyt zyn te verclaren ongeraden gevonden ende afgeslagen, aennemende sorge voor uwe Edele kercke te dragen dat uwe Edele kercke met een goet diennaer soo haest het doenelyck wesen sal, sal mogen voorsien werden.

Aengaende nu de bedieninge van deselve middelertyt, dat men na een goet diennaer uuytsiet, heeft de classe goet gevonden soodanige ordre te stellen dat de toecomende maent van febrewari sal door de dry naeste gesetene bedient worden, daeraen in martio dry andere sullen volgen als namelyck de diennaer van Geervliet, Abbenbroeck ende Coorendyck ende is de classis tevreden dat de gagie sal volgen de drye diennaren die

uwe Edele kercke duslanghe hebben bedient, welverstaende dat de oncosten van de andere dienaren in 't houden van haere buerte daeraen sullen gevonden werden, desen tot gheenen anderen eynde dienende sullen uwe Edele[717]
Hiermede Godt ende het woert synder genaden bevelen uuyt onse vergaderinghe, den 18n januari 1599, gehouden in den Briele.

1599 II (ordinaris). Korendijk, maandag 26 – dinsdag 27 april
Inv. nr. E2, fol. 60v-62v.

Aanwezigen
Absent: Rekaingne

Leiding
Is naer[718] aenroepinghe des naems Godts tot presidem vercoren Donteclock, diennaer der kercke van den Briele ende tot scriba Willem Cryns., diennaer der kercke in den Nieuwenhoorn.

Credenties
Syn de credentien gelesen ende vanwegen der kercken van over Flacke gecompareert met credentie Arnoult Timmerman ende Kaerle van den Broecke.

Zwartewaal ~ Tucht
Alsoo in de credentiebrieven van Swarttewaele meldinge gedaen wordde van eenighe swaricheyt die Gregorius, haren diennnaer scriftelyck vertoonen soude, soo is eenich gescrift voorgelesen, inhoudende sekere proceduere tegen eene lidtmaet der kercke, met namen Thuentgen Pieters gedaen, dewelcke so verre gecomen is dat men met verswyginghe hares naems de sake de gemeente voorgestelt heeft met vermaninghe om voor haer te bidden. Ende alzoo de voorgaende Gregorius de classe vraechde oft de kerckenraet behoorlyck gehandelt hadde, hebben de broederen geantwoert: 'ja'. Voorts op het 'tselve stuck breeder advys van de broederen begerende hebben de broeders goet gevonden dat twee dienaren des classis, namelyck Nicolaes Damius ende Henricus Coesvelt, tot Swartewaele souden verschynen om de voorgenomde vrouwe te perswaderen tot schultbekenninge ende indien sy dan noch hertneckich blyft haer noch eenmael met verswyginge de gemeynte voor te stellen, ende haer ondertusschen na gelegenheyt aen te spreken ende te vermanen duer den kerckenraet oft ymant van de lidtmaten daertoe bequaem synde. Ende dan noch geenen beteringe vernemende, soo sal men na kerckelycke ordeninghe met openbaere voorstellinghe hares naems voor het avontmael voortvaren.

Geervliet ~ Tucht
Die van Geervliet in hare credentzbrief mentie makende, dat de sake van meester Lodewyck (waervan op de classe gehouden binnen Geervliet in 't breede gehandelt is) noch even verwerret stont, gelyck haeren diennaer (Nicolaes Nicolai) 'tselve mondelinghe breeder verclaren soude, soo hebben de broederen, nadat sy Nicolaum voors. hadden gehoort, goet gevonden dat men denselven meester Lodewyc door twee diennaren, namelyck N. Damius ende H. Coesvelt, noch eenmael sal aenspreken, hem vermanende tot schultbe-

717 Zin niet afgemaakt.
718 Origineel: 'tot'.

kenninghe in presentie van den kerckenraet soowel van het voorgaende gescil in de herberge gesciet synde, namelyck het gevecht ende de dronckenschap aengaende, latende 't proces van injurien in zyn geheel blyven, alsoock van synen nalatinge in 't gehoor des goddelycken Woorts binnen Geervliet, opdat hy daernaer met generale voorstellinghe van syn versoeninghe voor de gemeente mochte totten avontmaele toegelaten worden.
Deselve broederen N. Damius ende H. Coesvelt sullen oock eenen Lenaert de Decker aenspreken ende vermanen totten gehoor des goddelycken Woorts ende 't gebruyc der sacramenten hem te laten vinden opdat men niet genootsaect soude syn breeder met hem te handelen.

Des anderen daechs den 27^{N} appril

Proposities
Is een propositie gedaen door Philippum Gallum, schoelmeestere in den Nieuwenhoorn, uuytten sentbrief Pau[li] tot Romeynen capittel 5 verso 1, ende hebben de broederen een goet genoegen daeraen gehadt. Ende is goet gevonden, dat men hem als een proponent des classis sal aennemen, mits dat hy hem tegen 14 dagen gereet sal maken totte provisionele examen volgende de ordre des synodi, ende sal alsdan een propositie doen op de 2^{e} vrage des catechismi.
Is oock een propositie gedaen door Caerle van den Broecke, dienaer des goddelycken Woorts in de Plate op de 77^{e} vrage des cate[chismi] ende is hem aengewesen 'tgene de broederen tot verbeteringe noodich geacht hebben geseyt te worden.

Traktement
Alzoo den rentmeestere Jan Comerz. een briefken aen het classis gesonden hadde, waerinne hy vertoont dat hy de diennaren van Putte niet en can betalen, soo is 't goet gevonden dat men met request uuyt den naem des classis by myn heeren Staten sal aenhouden om daerinne voorsien te mogen werden, welcke requeste gepresenteert sal worden door twee diennaren van Putte, namelyck Nicolaes Nicolai Tyckmakers ende Kaerle van den Broecke.

Piershil ~ Kerkdiensten
Dewylle eenighe ouderlinghen van Piershil den clas[s]i eenen remonstrantie overgelevert hebben, inhoudende dat se voor dry maenden in den somer mochten bedient worden alle sondage, 'tsy voor- oft naermiddach, met gelycke dienst als in den Coorendyc gesciet, ende die van den Coorendyc haer daerinne beswaerden, eenige redenen die niet onbillyck en waren tot dien eynde voorstellende, soo hebben de broederen, op alles rypelyck gelet hebbende, goet gevonden dat men sal arbeyden mette magistraet van Piershil, indien 't haer goetdunct, aen de Edele heeren Staten, opdat se een eygen diennaer ende middel daertoe mochten vercrygen, d'welck men haer metten iersten sal laten weten ende haere antwoerde daerop verwachten.

Korendijk ~ Visitatie
Den kerckenraet van de Coorendyck ingeroepen zynde ende gevraecht na het leven ende leere van haren diennaer Jan Aertz. hebben hem van alles bedanct ende en weten niet tegen hem in te brenghen, gelyck oock deselve diennaer tegens den voors. kerckenraet niet en heeft. Ende nadien de broederen [hebben voorgestelt] dat na de sondaechsche achternoens predicatie eenige vergaderinge in den kercken gehouden wert om eenige capittelen uuyt Godes Woort te hooren lesen, hebben de broederen de sake

selfs niet quaet gevonden; nochtans om eenighe toecomende swaricheden te verhoeden, soo vinden sy goet, dat men van nu voortaen 'tselve in een huys ofte besloten camer aen de kercken doen soude.

Goedereede ~ Predikant
De broederen, verstaen hebbende dat Abraham Janz. lichtelyck van huys trect ende ettelycke sondagen na den anderen synen kercke niet en bedient, hebben noodich bevonden dat men hem op het toecomende classe in de Oude Tonge daervan ende van eenige andere dingen zyns vertrecx aengaende, soetelyck aenspreken ende vermanen sal, ende sullen de broederen hem in tyts den dach des classis laten weten.

Middelharnis ~ Predikant
Is oock besloten dat Arnoult Timmerman ende Caerle van den Broecke de diennaer van Middelherniszen Baltazar van Doorne sullen aenspreken ende hem van classis wegen vermanen des namiddaechs in zyn kercke te prediken gemerct 'tselve in 't gansche eylant gedaen wort ende synen plaetse niet de minste van allen en is. Ende sullen de voors. diennaren op 't toecomende classis daervan rappoort doen, opdat hy indien 't noot ware voor de gansche vergaderinghe daervan mochte vermaent worden.

Hekelingen ~ Vacature
Daer is oock goet gevonden, dat men die van Hekelinghe wederom sal soecken te perswaderen om haere beroepinge op den persoon van R. Uuytterwyck wederom by der hant te nemen, waertoe gedeputeert syn Johannes Vossius ende Pieter Segers, dewelcke op maendach toecomende in den Briel haer rappoort daervan doen.

Hekelingen ~ Vacature
Ordre om Hekelinge te bediennen:
den 2^{n} mey Pieter Segers
den 9^{n} mey Rodolphus Uuyterwyck
den 16^{n} mey Johannes Vossius
den 31^{n} mey Niclaes Nicolai
den 6^{n} juni Jan Aertz.

Namiddach den 27 april

Abbenbroek ~ Vacature
Ordre om Abbenbroeck te bediennen
den 9^{n} mey Issebrandus Byland
den 23^{n} mey Gooswinus
den 30^{n} mey Rutgerus Onensis
den 6^{n} juni Henricus Coesvelt
den 20^{n} juni Gregorius Adriaenz.
den 4^{n} juli Willem Crynz.

Ooltgensplaat ~ Zondagsheiliging
Alzoo Caerle van den Broecke den classi aengedient heeft, dat in den dorpe van de Plate de sabbaten grootelycx geprophaneert worden door de cramers, lapsalvers ende rethorykers, soo is besloten dat Arnoult Timmerman ende Kaerle van [den] Broecke den stedehouder van de Plate sullen aenspreken ende ernstelyck vermanen soodanige gebre-

ken ende misbruycken te remedieren, oft dat de classis by gebreke van dien daerom aen 't Hof van Hollant dooleren sal.

Zuidland ~ Predikant
Nadien eenen meester Henricus Janz., woonende tot Rotterdam, sekere protestatie tegen Rodolphum Uuyterwyc overgesonden heeft aengaende eenige duyvelbesweringe, breeder in deselve protestatie vermeldet, soo is goet gevonden, dat men met den broederen in 't Suytlant in 't duertrecken sal arbeiden om eenige sekerheyt van de sake te becomen tegens het toecomende classe, opdat men daernaer breeder op de sake letten ende besluytten mach.

Brielle ~ Tucht
De broederen van den Briele, voorgestelt hebbende dat eenen Sebastiaen Cocq, lidtmaet haerer kercken ettelycke jaeren van 't gebruyck des avontmaels om syn ergelyck leven is afgehouden geweest, ende niettegenstaende menichfuldige vermaninghe noch omboetveerdich blyft, alzoo dat sy genootsaect zyn geweest synen delicten met verswyginge syns naems de gemeente voor te stellen met vermaninghe om voor hem te bidden. Soo hebben de broederen, des versocht zynde, geadviseert dat men hem met nominatie syns naems sal voorstellen ende kerckelycken met hem voortvaren.

Agenda
De naestcomende classicale vergaderinge sal gehouden worden in de Oude Tonge opten 21^{n} juni.

Propositie
Jan Aertz., dienaer in den Coorendyck, sal in den Briel ter ierster gelegenheyt een propositie doen over de 78^{e} vrage des catechismi, opdat de ordeninghe, eenmael in den classe gemaect, wederom mochten ten rechten gebracht worden.
Ende sal Joachimus Horstius in zynen plaetse volgende d'ordre eenen propositie doen over de 79^{e} vrage, 'twelck men hem in tyts aenseggen sal.

Examen
De broederen, verstaen hebbende dat Pieter Segers neerstich is in zynen studie ende dinst, hebben het artikel, gemaect in 't classis van de Plate[719] aengaende de examinatie geretracteert, met vermaninghe dat hy van nu voortaen neerstich in deselve studie sal voortvaren.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende is na aenroepinghe des naems Godts de vergaderinghe gescheyden.

1599 III (ordinaris). Oude-Tonge, maandag 21 – dinsdag 22 juni
Inv. nr. E2, fol. 63-63v.

Leiding
Is naer aenroepinge des namen Godts tot presidem vercoren Arnout Timmerman, dien-

719 In de classicale vergadering van 12 oktober 1598.

naer des heylighen Evangeli in de Nieuwe Tonghe ende tot scriba Baltazar van Doorne, diennaer des heylighen Evangeli in Middelhernissen.

Aanwezigen
Syn verschenen tot dese vergaderinghe de diennaren in den Briele ende den diennaer in den Nieuwenhoorn als gecomitteert van de classicale vergaderinge gehouden in den Coorendyck.

Goedereede ~ Predikant
Alzoo in den Coorendyck van het afblyven oft absenteren Abrahams Janss. van synen kercke gehandelt is, heeft hy excuse gedaen ende de broeders hebben 't aengenomen.

Middelharnis ~ Predikant ~ Middagdiensten
Baltezaer van Doorne, diennaer des heylighen Evangeli, heeft syn excuse gedaen nopende de predicatie naer middach ende heeft die gecontinueert tot naer paesschen ende duer faute van gehoor bij advys van den kerckenraet naergelaten, daermede dat de broeders tevreden syn.
Ende is voorders besloten, dat de predicatie naermiddach in allen kercken sal gedaen worden ende de schoelmeesteres sullen haere neersticheyt doen dat de kinderen de vrage des catechismi opseggen.

Abbenbroek ~ Hekelingen ~ Beroep
Daer is een beroepinge gedaen op Rutgerum van Onna duer die van Abbenbroeck als oock van die Hekelinge. Is by de broederen besloten dat de voors. volghen sal die van Abbenbroeck voor een diennaer by provisie voor een jaer, ende is ontfanghen voor een lidt des classis.

Des anderen daechs den 22en junii 1599

Proposities
Is een propositie gedaen door Joachimus Ho[r]stius op de 79e vrage des cathec[h]ismi ende de broeders hebben goet behaghen in gehadt. Is hem oock aengewesen 'tgene de broeders tot verbeteringhe noodich geacht hebben geseyt te worden.
Is oock een propositie gedaen door Phillipum Gallum, schoelmeestere in den Nieuwenhoorn, uuytten texst Mattheus 7 : 12. De broeders hebben goet behaghen in gehadt ende is hem aengeseyt 'tgene tot verbeteringhe diende.
Is een propositie gedaen door Abraham Janz., dienaer des heylighen Evangeli tot Goedereede op de 75e vraghe des cathechismi ende is de broeders wel bevallen, doch hetgene dat de broeders genoteert hebben is hem aengedient ende voorgehouden.

Goedereede ~ Predikant
Abraham Janz. heeft van den broederen des classis begeert als datter somighe beschuldinghen, in classenboeck[720] tot zynen laste gestelt, soude geroyeert ende uuytgedaen werden. Ende indien de broederen hunlieden daertoe niet en wilden verstaen dat men hem daervan acte geven soude, d'welck de broederen hem niet en willen weygeren, doch vermaent dat hy op de sake soude willen letten ende hem tevreden houden om alle

720 De lettergreep 'boeck' staat geschreven boven het doorgehaalde 'zyn gevallen'.

inconvenienten te precaveren.[721] Want indien hy eenighe sake tegen het classem aenname ende syn beclach dede over de handelinghe des classis, soude moeten van synen kerckendienst stille staen, volgende de uuytsprake by de gedeputeerde der dry naeste classen gedaen, totdat de sake geeyndicht soude wesen. Ende Abraham Janz. heeft geantwoort dat hy hem getroost heeft watter uuyt mocht volghen.

Oude-Tonge ~ Visitatie
Den kerckenraet van de Oude Tonghe ingeroepen zynde ende gevraecht na het leven ende leere van haren diennaer Joachimus Ho[r]stius, hebben hem van alles bedanct ende en weten niet tegen hem in te brenghen, gelyck oock deselve diennaer tegens den voors. kerckenraet niet en heeft.

Agenda
De naestcomende classicale vergaderinghe sal gehouden worden in Suytlandt.

Censura morum
Is censura morum gehouden ende is nae aenroepinghe des naems Godts de vergaderinghe gescheyden.

1599 IV (ordinaris). Brielle,[722] maandag 16 – dinsdag 17 augustus
Inv. nr. E2, fol. 64-65v.

Aanwezigen
Absenten: Joachimus Janz. , Philippus Lauwick, Carel van den Broeke, Johannes Damman, Abraham Janz., Cornelis Damman, Rodolphus de Uuyterwyck, Epraim Janss.

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts, soo is tot presidem vercoren Johannes Vossius, diennaer des heylighen Evangeli tot Spyckenisse ende tot scribam Pieter Segers, diennaer des heylighen Evangeli tot Symonshaven ende Biert.

Credenties
Syn in den iersten gelesen de credentien die der overgelevert syn geweest ende is geen swaricheyt voorgecomen.

Acta classis ~ Catechismusprediking
Syn oock gelesen de articules des classis gehouden in de Oude Tonge den 21^{n} juni anno 99. Ende alzoo besloten was in de voors. vergaderinghe dat men in alle kercken de catechismum des sondaechs naemiddach prediken sal, is goet gevonden dat een yegelyck diennaer neersticheyt daertoe doen sal in zynen kercke om hetselve naer te comen.

Abbenbroek ~ Attestatie
Alzoo Rutgerus Henrici in de classicale vergaderinge van de Oude Tonghe tot een lidtmaet des classis is aengenomen, ende alzoo hy geen attestatie en heeft vertoont in 't aennemen zyns persoons, was hem opgeleyt in de naeste classe zynen attestatie te ver-

721 *precaveren*: (iets) trachten te voorkomen, te verhoeden (WNT).
722 'in plaetse van Suytlandt, daer se geleyt was, maer aldaer om de ongelegenheyt des diennaers niet en mochte gehouden werden ende is een generaele classe geweest voor de synode.'

toonen ende deselve attestatie hem afgevoordert synde, heeft voor antwoerde gegeven dat hy deselve vergeten hadde ende alzoo is hem wederomme belast de voors. attestatie de naeste classe te vertoonen, welcke gehouden sal worden tot Oostvoorn.

Nieuw-Helvoet ~ Schoolmeester
Isebrant Janz., diennaer des heylighen Evangeli tot Hellevoet, heeft de vergaderinge des classis voorgedragen hoe dat zynen schoelmeestere hem niet en draecht in syn ampt als het behoort ende hem verloopt in schandelycke dronckenschap. Ende is goet gevonden by de vergaderinge dat men arbeyden sal op het aldergevoechelycxste dat men hem sal sien af te setten van zynen schoeldinst ende[723] een ander in zynen plaetse te stellen, tot welcken eynde eenen scriftelycken brief aen de magistraet sal gescreven worden door die van den Briele.

Hekelingen ~ Schoolmeester
Alzoo den grooten noot van de schoelmeestere in Hekelinghe overwegen is, zoo is by de vergaderinge voorgenomen den voors. schoelmeestere behulpich te zyne ende aen den rentmeestere ende de Edele heeren Staten te versoecken de huyshuere van de predicant terwylle dat het gevaceert heeft tot behoef van de schoelmeestere ende tot reparatie der kercken.

Zwartewaal ~ Tucht
Alzoo Gregorius Adriaenz., diennaer des heylighen Evangeli tot Swaertewael, heeft voorgestelt wat men voorder doen soude met de vrouwepersoon, die by de kercke van Swarttewael voor twee reysen is voorgestelt geweest, de ierste reyse met verswyginge van haren name ende de 2e reyse met noeminghe van haren name. Ende is by de vergaderinge goet gevonden dat de voors. vrouwe sal wederom van den diennaer ende eenige in de kerckelycke regeringe synde aengesproken worde ende sullen haer vermanen tot beteringhe ende soo sy geen beteringe en beloeft ofte geen hope daertoe en geeft, dat de kercke voortaen voortvaren sal, noch eens in 't voorstellen van haren name ende comen alzoo eyntelyck tot afsnydinge van de gemeente.

Abbenbroek ~ Visitatie
Is Henricus van Coesvelt ende Nicolaes Nicolai opgeleyt haer te voegen met den diennaer in Abbenbroecke ende den ouderlinck aldaer omme de gemeynte te visiteren ende deselve te bereyden om wederom het avontmaael aldaer uuyt te deelen, dewylle het niet uuytgedeelt en is 'tseedert het vertreck van Albertus Celkaert, diennaer ter plaetse geweest.

DES ANDEREN DAECHS DEN 17EN AUGUSTI 99

Reglement
Naer aenroepinghe des naems Godts is in den iersten van de vergaderinghe die van den Briele opgeleyt een ordonnantie te stellen aengaende de absenten des classis.

Gedeputeerden ter synode
Reynier Donteclock met een ouderlinck ende de diennaer van de Nieuwe Tonge met den diennaer van Oostvoorn syn gecomitteert om op den synodo te trecken.

723 Hierna 'in' doorgestreept.

Predikantsweduwen
Alzoo Reynier Donteclock, diennaer des heylighen Evangeli in den Briele, zyn rekeninghe heeft gedaen aengaende de weduwen, is deselve opgenomen ende is hem voorder van de vergaderinge opgeleyt het 'tselve te continueeren, 'twelck hy aengenomen heeft.

Brielle ~ Predikant
Reynier Donteclock, diennaer des heylighen Evangeli in den Briele heeft aen de vergaderinge versocht dat men hem soude willen ontslaen van zynen dinst, voorwendende dat hy in 't aennemen zyns dinstes heeft gestipuleert, zoo hy in den Briele niet en conde aerden, dat hy soude de vryheit hebben om te mogen vertrecken. Dewylle hy dan van Godt merckelyck was besocht met groote cranckheden ende duergaens hem niet soo wel en gevoelt, waerduer hy te min tegen den arbeyt zyns dienst vermochte, heeft hy versocht van denselven ontslagen te werden. Dese redenen by de classe overwegen zynde, alzoo de broeders haer niet weynich daerin beswaert vonden, is goet gevonden dat dese sake soude uuytgestelt worden tot de naeste classe, dewelcke gehouden sal worden tot Oostvoorn, gemerct de magistraet ende kerckenraedt haer advys daertoe noch niet en hadden gegeven. Datselve gesien hebbende sal de sake in de classe mogen voorgenomen worden.

Hekelingen ~ Vacature
Die van Hekelinge zijn uuytgestelt tot de naestcomende classe, alwaer zy verschynen sullen ende mogen Philippus, schoelmeestere van den Nieuwenhoorn, hooren spreken, wat moet hy heeft om den dienst van Hekelinge aen te nemen. Ende sal by de classe besloten werden wat noodich in de sake bevonden sal werden.
Syn niet gecompareert.
De naestgesetene sullen continueeren in den dinst van Hekelinge tot de naestcomende classe.

Propositie
Is Rodolphus Uuyterwyck opgeleyt te proponeren tegens de naestcomende classe, vraghe 80, alzoo hy 't nu niet gedaen en heeft.

Censura morum
Censure gehouden ende syn de broederen vermaent daerin dat se te vermanen zyn geweest tot beteringhe.

Sluiting
Naer aenroepinghe des naems Godts is de vergaderinghe gescheyden.

1599 V (extraordinaris). Brielle, maandag 13 september
Inv. nr. E2, fol. 66.

Zuidland ~ Predikant
In den eersten syn verschenen twee ouderlinghen van Suytlandt met credentie om te handelen met de classe aengaende het vertreck van Rodolphus de Uuytterwyck, haren diennaer, waertoe de kercke van Suytlandt geconsenteert heeft, mits dat de classe sorge draghen soude dat syn schulden afgedaen mochten worden, opdat hy alzoo bequamelycken vertrecken soude mogen. Dit heeft de classe aengenomen te doene, mits dat oock Rodolphus synen schulden suyverlycken soude verclaren voor twee broeders des classis,

te weten Johannis Vossius, diennaer des heylighen Evangeli tot Spyckenisse ende Pieter Zegers, diennaer des heylighen Evangeli tot Symonshaven ende Biert, dewelcke overwegen sullen oft Rodolphus de Uuytterwyck met de gagie, die hem van de classe toegevoecht is, sal connen toecomen. Welcke de voors. dienaers de vergaderinghe aendiennen sullen jae oft neen, opdat na zyn vertreck geen swaricheyt en come.

Maasland ~ Nieuwenhoorn ~ Beroep
Syn oock ingestaen twee ouderlingen van Maeslant met beroepbrieven op Willem Crynz., diennaer in den Nieuwenhoorn, welcken zy versoecken tot haren ordinairen diennaer, dewelcke oock voorgewent hebben den standt van haere kercke ende meynnen, soo het voechelyck conde gescieden, souden merckelycken beter vrucht doen in Maeslant dan in den Nieuwenhoorn.[724] Ende is de sake uuytgestelt tot over acht dagen ende de ouderlinghen is oock aengeseyt, dat sy op den voors. tyt willen verschynen ende dat Willem Crynz. middelertyt sal spreken met synen magistraet ende synen gemeente.

Sluiting
Ende is de vergaderinghe naer aenroepinghe des naems Godts gescheyden.

1599 VI (extraordinaris). Brielle, zaterdag 25 september
Inv. nr. E2, fol. 66v-67.

Maasland ~ Nieuwenhoorn ~ Beroep
Is voorgenomen de sake van den Nieuwenhoorn, ende alzoo Willem Crynz., diennaer des heylighen Evangeli in den Nieuwenhoorn opgeleyt was met synen magistraet ende gemeente te spreken om te proeven oft sy hem willen ontslaen, zoo is 't dat Willem Crynz. voors. vertoont heeft een missive van zynen kerckenraet, dewelcke verclaren, dat sy haer onderwerpen het oordeel des classis ende aengaende de magistraet van den Nieuwenhoorn, hebben haer niet willen verclaren op de ontslaginge van de voors. Willem Crynz.
Soo is by de vergaderinge goet gevonden, dat men eenen brief sal scryven aen de magistraet van den Nieuwenhoorn, dat sy haer rondelycken willen verclaren, jae ofte neen, ofte tenminsten dat sy haer oock willen onderwerpen het oordeel des classis, welcken brief by die van den Briele sal gescreven worden uuyten name van de vergaderinghe. Ende is die van Maeslandt aengeseyt, dat men haer sal overscryven de tyt wanneer de vergaderinghe daerop wederom sal geleyt worden.

Zuidland ~ Predikant
Johannes Vossius ende Pieter Segers hebben de schulden van Rodolphus de Uuyterwyck overwogen ende hebben hier rappoort gedaen. Zoo is by de vergaderinge Rodolphus de Uuyterwyck gegundt, dat men zynen kercke ende andere kercken zoo langhe sal bediennen tot[725] volcomene afdoeninghe van alle zynen schulden, zoo hier te lande ende de hondert 10 guldens, die hy aen een vrouw in Vrieslant ten achter is, mits dat hy oock

724 De classis Delft gaat akkoord met het beroep, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 229-230 (26 aug. 1599); het verslag van de ouderlingen uit Maasland: *ibidem*, 232 (16 sept. 1599); Joannes Laurentius, predikant van Schipluiden zal de kerkenraad van Maasland assisteren, *ibidem*, 235 (23 sept. 1599).

725 Hierna de volgende woorden doorgehaald: 'voldoeninge van alle zyne schulden'.

noch hebben sal de helft van de gagie van Hekelingen, gelyck zy hem ten anderen tyden gegunt is tot hulpe van afdoeninghe haer schulden tot dier tyt syns vertrecx.

Geervliet ~ Studiebeurzen
Alzoo bij de Edele heeren Staten die van Geervliet gegunt ende gegeven is hondert guldens tot twee studenten, waervan den eenen is den soon van Niclaes Tyckmakers, diennaer des heylighen Evangeli ende het andere soude wesen een borgers sone; ende dewylle de andere synen sone niet ter scholen bestelt en heeft gelyck als Niclaes Tyckmaker, zoo heeft Niclaes voors. versocht aen de heeren Staten de heele hondert guldens alleen voor zynen sone, sonder dat hy den anderen daervan aengesproken heeft, waerover deselve (te weten Labie) Niclaes voors. voor de vergaderinghe beclaegt heeft, dat hy hem daerin te cort gedaen heeft. Ende de sake van de vergaderinghe overwogen zijnde, is bevonden dat Niclaes voors. onvoorsichtelyck daerin gedaen heeft ende hadden wel gewenscht dat hy den raet van somige broederen gevolcht hadde, te weten die hem geraden hebben dat hy sulx niet bestaen en soude te versoecken aen de heeren Staten, oft hy soude de Labie ierst aenspreken. De voors. sake is wyders uuytgestelt tot het naestcomende classe.

Agenda
Het classis sal gehouden worden den 18^{n} octobris anno 1599.

Sluiting
De vergaderinghe is gescheyden naer aenroepinghe des naems Godts.

1599 VII (extraordinaris). Brielle, maandag 4 oktober
Inv. nr. E2, fol. 67v-68.

Nieuwenhoorn ~ Maasland ~ Beroep
Die van den Nieuwenhoorn, te weten de magistraet, syn ingestaen ende hebben haer verclaert, alzoo zy tot dien eynde in den Briel ontboden waren, oft zy haren diennaer Willem Crynz. souden willen ontslaen voor die van Maeslandt. Ende alzoo middelertyt wat voorgecomen is, te weten dat de kercke van den Briele den voors. Willem Crynz. beroepen hebben tot haren ordinairen diennaer, zoo heeft haer de magistraet onderworpen het oordeel des classis. Maer liever hadden sy den voors. Willem Crynz., haren diennaer, te behouden soo het conde gescieden, soo niet, seyden dat se hem die van den Briele gunden voor die van Maeslant.
Die van Maeslant, vergeselschapt met Daniel van Doolegen, diennaer tot Delft ende Jan Lauwerz., diennaer tot Schipluy, ingestaen synde, insisteren bij haere beroepinghe, gemerct sy voor die van den Briele geweest syn ende te meer dewylle Willem Crynz. die van Maeslant genoechsaem belofte ende toesegginge gedaen heeft.

Die van den Briele hierop gehoort synde, meynen dat se behooren geprefereert te worden, ten iersten omdat hy van de classe tot den dinst gevoordert is, ten 2^{n} dat Willem Crynz. van een dorp in een stadt beroepen wordt.
Willem Crynz., diennaer des goddelycken Woorts in den Nieuwenhoorn, dit alles voorgestelt synde, zoo is hem van de vergaderinghe voorgehouden dat hy hem soude willen verclaren welcke beroepinghe hy liever soude aennemen. Ende heeft verclaert dat hy de eerste beroepinghe wil aennemen, te weten de beroepinghe van Maeslant doch onderwerp hem niettemin het oordeel des classis.

De bovengescrevene sake is uuytgestelt tot het naestcomende classe ende sullen twee gedeputeerde des synodi daerover ontboden worden met noch twee diennaers, een uuyt de classe van Roterdam ende eenen uuyt den Haghe ende sullen van de classe beschreven worden, mits dat de sake daerby blyven sal, te weten met de sententie die van de vergaderinghe sal uuytgesproken worden zonder eenich appel.

1599 VIII (ordinaris). Oostvoorne, maandag 18 oktober – dinsdag 19 oktober
Inv. nr. E2, fol. 69-72.[726]

Aanwezigen
Absent: Rodolphus Uuytterwyck.

Leiding
Is naer aenroepinge des naems Godts tot presidem vercoren Gregorius Adriaenz., diennaer des goddelycken Woorts tot Swartewaele ende tot scriba Willem Crynz., diennaer der kercken in Nieuwenhoorn.

Propositie
Is een propositie gedaen door Philippus Gallus, schoelmeestere in den Nieuwenhoorn op de 7e vraghe des Catechismi ende heeft de vergaderinghe wel behaecht, hem aenwysende 'tgene tot verbeteringe dienstich was ende is hem opgeleyt tegen over 14 daghen te proponeren uuyt het 8e capittel Matthei vers 1, 2 etc.[727]

Credenties
Syn de credentien gelesen ende vanwegen der kercke van Overflacque verschenen Arnoult Timmerman, Joachimus Horstius ende Philippus Louwyck, dienaers der kercken in de Nieuwe ende Oude Tonghe ende de Stadt.

Geervliet ~ Onenigheid
Alzoo daer eenich gescil geresen was tusschen N. Nicolai ende Lodewyck de Labie vanwegen seker versoeck breeder in de acta der extraordinaire vergaderinghe van date den 20n septembris 1599 geroert, ende hetselve was uuytgestelt tot dese tegenwoerdighe vergaderinghe, soo is de sake wederom by der hant genomen doch naerdien daer wederom questie is geresen betreffende een seker point in de copye des requests gestelt synde, hebben de broeders niet verder daerinne connen treden sonder breeder bescheet vernomen te hebben. Syn daeromme gedeputeert R. Donteclock, G. Arienz.[728] ende Willem Crynz., diennaers der kercken in den Briel, Swarttewaele ende Nieuwenhoorn om te verschynen binnen Geervliet ende by den kerckenraet aldaer na het rechte bescheet te vernemen, ten eynde dat de classe, extraordinarelyck daertoe vergadert synde, haer rappoort verstaen hebbende, de sake soo veel in haer is muegen afhandelen, soo verre sy by accoort duer de voorseyde gedeputeerde niet en soude afgedaen wesen.

726 Fol. 68v is blanco.

727 De komma tussen de 1 en de 2 is toegevoegd; tussen 1 en 2 staat een ruime spatie. Mattheus 8 : 1-4 verhaalt de genezing van een melaatse. Leest men echter Mattheus 8 : 12, dan is de toevoeging 'etc', gezien de context van deze bijbeltekst, minder voor de hand liggend.

728 Bedoeld is Gregorius Adriaensz. Blijvenburch, predikant in Zwartewaal.

Propositie
Gooswinus Picardus heeft een propositie gedaen op de 81e vraghe des cathec[h]ismi ende is hem aengewesen 'tgene de vergaderinghe noodich geacht heeft tot verbeteringhe diennende.

Oostvoorne ~ Visitatie
Men heeft denselven Gooswinus gevraecht na den stant zynner kercken, denwelcken eenighe swaricheyt verhaelt heeft die den kerckenraedt niet wel en heeft connen geheel wechnemen ende syn Niclaes Damius ende Jacobus de Brueck gedeputeert om de persoonen van dewelcke dese swaricheyt gecomen is aen te spreken ende te vermanen.
Den kerckenraedt oock gevraecht zynde na haren diennaer aengaende synen leer ende leven heeft verclaert dat sy op hem niet met allen en heeft om te clagen maer bedancken hem van alles goets.

Hekelingen ~ Tucht
Petrus Segeri heeft met eenen zynner ouderlingen der vergaderinghe voorgestelt datter een lidtmaet der kercke is, die hem sonder gefondeerde redenen van den avontmaele afhout waeromme goet gevonden is dat men hem duer twee broederen, namelyck Johannis Vossium ende Jan Aertz. vermanen ende perswaderen sal tot reconciliatie.

Brielle ~ Maasland ~ Beroep
Alzoo de classe twee gecomitteerde des synodi, metsgaders twee uuyt de kercken van den Hage ende Rotterdam hadden bescreven om duer deselve geassisteert te worden in het gescil geresen tusschen de kercke van Maeslant ende die van den Briele vanweghen de beroepinghe, die sy allebeyde hadden gedaen op den persoone van Willem Crynsen, diennaer in den Nieuwenhoorn, soo syn hiertoe verschenen uuyt de gecomitteerde van de synode Franciscus Lansbergius, diennaer van Rotterdam ende Adrianus van den Borre, diennaer tot Schoonhoven, uuyt de kercke van den Haghe D. Fraximus, uuyt de kercke van Rotterdam, Cornelis van Hille. Van de classe van Delft is gecompareert Daniel van Dooleghen, dienaer tot Delft ende Jan Lauwerz., diennaer van Scipluy ende eenighe ouderlinghen van de kercke van Maeslant, sustineerde dat Willem Crynz. vanweghen dat hy aldereerst van die van Maeslant was beroepen geweest ende eenighe belofte op conditie van ontslaginghe henlieden hadden gedaen, deselve kercke behoorde toegeleydt te worden. Daernaer zyn oock ingeroepen de gecomitteerde van den Briel, te weten beyde de diennaren derselver kercke ende twee ouderlinghen, te weten Huych Willemz., burgemeestere ende Hans van Dyck, ende heeft Reynerus, die sulx opgeleydt was, verclaringe gedaen van de beroepinge, die soo wel van de kercke als de magistraet van den Briel op Willem Crynz. gesciet was, voorwendende de gerechticheyt, die de classe ende kercke van den Briele op de persoon van Willem Crynz. hadde om hem te behouden ende in den dinst van haere kercke te gebruycken, sustinerende daerom dat sy behooren voor die van Maeslant ende alle andere kercken geprefereert te worden. Daernaer is Willem Crynz. ingeroepen ende heeft mede zynen verclaringe gedaen, daertoe streckende dat hy hem dese sake ganschelyck de tegenwoerdighe vergaderinghe submitteerde om het oordeel, dat sy daervan sullen geven, te volghen. Ten laesten beyde partijen tegen malcanderen genoechsaem gehoort synde ende de sake voor de vergaderinge geageert hebbende, is geresolveert ende besloten sulx als hiernaer volcht:

Alzoo daer seker different was tusschen de kercke van den Briele ende de kercke van Maeslant, geassisteert met de classe van Delft over de beroepinghe van Willem Crynz., predicant in den Nieuwenhoorn ende van beyde zyden ingewillicht was haere swaricheden respective te submitteren onder de uuytsprake deses classis, geasso[c]ieert met twee van de gedeputeerde des synodi ende twee diennaren, een uuyt de kercke van Rotterdam ende eenen uuyt de kercke van 's Gravenhage, soo is 't dat de voorgenomde classis ende de voors. bescreven dienaren t'samen gecomen synde ende de partijen ten wederzyden zoo elck in 't bysonder als in tegenwoordicheyt van den anderen gehoort zynde ende op alles, wes in deser saken te letten stont, wel ende rypelyck gelet hebbende, hebben goet gevonden te verclaren voor een difinitive sententie 't gene hiernaer volcht:
te 't wetende, dat de kercke van Maeslant niet anders dan wettelyck ende behoorlyck geprocedeert heeft in de beroepinghe van Willem Crynz. voors. ende dienvolgens, dat soo wanneer beyde de kercke ende overheyt van den Nieuwenhoorn in zyn vry laten niet en hadde regres genomen tot het oordeel des classis, de tegenwoerdige vergaderinge hem die van Maeslant souden absolutelyck toegewesen hebben, maer ter anderer syden de vergaderinghe, staende na vrede ende vereeninghe der partyen ende lettende op het ernstich versoeck der kercke ende overheyt van den Briele om Willem Crynz. tot haren diennaer te becomen volgende haere beroepinge aen hem gedaen, hoewel na de gesciede beroepinge van de kercke van Maeslant ende verhopende, dat hy immers soo veel stichtinge soude mogen doen in de stadt van den Briel als in het dorp van Maeslant, soo is 't dat de vergaderinge goet gevonden heeft dat Willem Crynz., in deser saken stille staende, hem het lot sal onderwerpen om als een wettelycken dienaer den dinst des Heeren te betreden 'tzy in den Briel oft Maeslant na uuytwysinge van het lot waermede hen de voors. kercken sullen tevreden houden, welverstaende dat uuyt sekere consideratie dese vergaderinge, moverende die van den Briele, opgeleyt wert, byaldyen hem de Heere door het lot Willem Crynz. bescict, dat se de oncosten by die van Maeslant in zynen beroepinge als andersins in dese geheele sake gedoocht, sullen betalen ende soo hy die van Maeslant toeviele, dat elck zyn oncosten sal hebben te draghen.
Is gevolcht naer aenroepinge des naems Godts de lotinge ende is duer deselve Willem Crynz. de kercke van Maeslant toegescict.[729]

Abbenbroek ~ Attestatie
Is vertoont ende gelesen de attestatie Rutger, diennaer tegenwoordich in Abbenbroeck, die hy van de classe van Sutphen heeft gebracht ende is deselve attestatie goet gevonden ende opgenomen.

Nieuwenhoorn ~ Vacature
Is gelesen de credentie van de kercke van den Nieuwenhoorn, daermede sy versoecken, alzoo zy haren diennaer quyt sullen gaen, dat de classis sorge voor haer draghen wil, dat se van een ander goet diennaer mach voorsien worden. Is goet gevonden dat Willem Crynz. met deselve kercke daervan sal spreken om te vernemen oft sy niet gesint souden wesen tot eenighen diennaer uuyt de classe daer hope van waer dat hy soude te crygen syn.

Acta particuliere synode
Syn gelesen de acta synodi, gehouden in den Haghe de 31^{n} augusti anno 1599.[730] Ende hebben de broeders onderteeckent een seker acta henlieden van de sinodo (gelyck oock

729 De uitslag wordt in de classis Delft meegedeeld: Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 238 (28 okt. 1599).
730 Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 123-137.

allen anderen classen) toegesonden tot haere ontschuldighinge, dat se de sake van der Gouwe aengaende imet[731] van hetgene, dat in de voorgaende synode tot Dordrecht anno 98 gehandelt was, hebben gerevelleert ende geopent, waerduer 't zelve haers wetens tot kennisse van de magistraet van der Gouwe zoude genomen wesen, haer met eenen oock duer die onderteeckeninghe om soodanighe dinghen, die in den sinode omgaen, secreet te houden op pene in deselve acte begrepen.[732]

Huwelijk
Alzoo daer oock een acte is van het trouwen op 't stadthuys[733] d'welck somtyts soo gepleecht wort by dengenen die anders wel in de kercke comen om Godts Woort te hooren ende dat daerop goet gevonden is dat de diennaren by haren magistraet remonstreren sullen sulx niet te accorderen met de intentie van den ordonnantie der heeren Staten. Is geresolveert by de classe dat men de hooftofficieren oft baillieuwen van Voorn ende Putten sal aenspreken, ten eynde de schoutambachten hiervan duer deselve mochten gewaerschout worden, dat se geen andere aennamen te trouwen dan die ofte papisten oft doopsgesinde waren, ende by soo verre de sake daermede niet geholpen wert, zoo sal men anderen raet daartoe soecken moeten.

Goedereede ~ Predikant
Syn gelesen twee missiven aen D. Damium van Abraham Janz., diennaer tot Goedereede, gescreven daermede hy persisteert by syn versoeck eertyts aen de classe gedaen, dat hy van synen dinst aldaer ontslaghen mochte werden om te moghen vertrecken, met conditie dat de plaetse tot zyn profyt een half jaer duer de classe bedient soude worden ende dat hem suyver attestatie soude werden gegeven.
Is goet gevonden dat men aen hem ende aen de magistraet daervan scryven sal om te besien hoe verre de sake gebracht conde werden ende soo vele d'attestatie aengaet, dat daerin gedaen sal worden tot zynder tyt naer behooren.

Spijkenisse ~ Tucht
Johannis Vossius heeft voorgestelt eenen swaricheyt van zyn schoolmeesters huysvrouwe, die van haer man geloopen is, soo dat men niet en weet waer se haer tegenwoordich onthout. Heeft gevraecht wat daerinne te doen soude wesen. De classe heeft hem geraden dat het verloop van dese vrouwe de gemeente soude voorgestelt werden tot wechneminge van de argernisse met verclaringhe dat men gelegenheyt sal soecken om haer te doen aenspreken ende vermanen. Ende alzoo de man hem heeft laten verluyden dat de vermaninge, die te voren aen syn huysvrouwe gesciet waren oorsake zyn geweest van dat se wechgeloopen is ende heeft oock smadelyck van de disipline gesproken,[734] soo is aengaende de man goet gevonden dat hy sal daervan werden vermaent ende soo hy syn schult niet en bekent, soo sal hy met advys van de kerckenraet afgehouden werden.

731 *imet*: iemand (WNT). De langgerekte 'i' die Tijckmaecker vaak bezigt is hier overigens wel erg onduidelijk uitgevallen. Beschouwen we die onduidelijke haal als een verschrijving dan zou eventueel 'niet' gelezen kunnen worden.

732 Het gaat hier om art. 25 van de synode van 's Gravenhage, zie Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 131. De kwestie betrof de weigering van het stadsbestuur van Gouda de catechismusprediking in te voeren, zie ook art. 9 van de acta van de Zuidhollandse synode te Dordrecht in sept. 1598, *ibidem* III, 99-122, aldaar 104-106. De acte zelf, ondertekend door alle predikanten van de classis Brielle, bevindt zich, met die van andere classes, in HUA, OSA, inv. nr. 518.

733 Zie art. 37, Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 134.

734 D.w.z. de man, zoals uit het vervolg blijkt.

Spijkenisse ~ Wederdopers
Is oock voorgestelt van Johanne Vossio voorseyt dat een manspersoon, die onlanx met goeden iver, soo 't scheen, hem tot de gemeente hadde gegeven, weder afgevallen is tot de secte van de wederdooperen, versoeckende raet hoe syn gemeente daermede soude handelen. Is raetsaem gevonden dat men sal vernemen[735] hoe hy met de doopers staet ende oft hy hem van deselve heeft laten verdoopen, in welcken gevalle dat men tegens hem tot de excomunicatie sal mogen procederen.

Hekelingen ~ Vacature ~ Financiën
Is oock geresolveert dat de classis versoecken sal aen de heeren Staten twee jaeren huyshuere van Hekelinge, in welke jaeren den dienst aldaer heeft gevaceert, ende dat tot profyte van de kercke van Hekelinghe ende van de schoelmeestere aldaer. Sal 'tselve duer Johanne Vossio versocht ende gevoirdert werden, mits dat de costen daeromme gedaen, sal hem van de classe gerestitueert worden, maer soo hy syn versoeck vercrygt, soo sullen se van de penningen gaen.

Censura morum ~ Winterseizoen
Censura morum gehouden synde, is de vergaderinghe met aenroepinghe van de name Godts gescheyden ende sullen naer gewoonte dese winter alle saken tot de naestgesetene gerefereert worden tot welcke eynde sy van de diennaren van den Briele sullen verscreven worden.

Agenda
Sal de naeste classe gehouden worden in Middelhernis, de propositie van den dienaer gescieden op de 82e vrage des cathechismi.

1599 IX (extraordinaris). Brielle, maandag 15 november
Inv. nr. E2, fol. 72v-73v.

Aanwezigen
Syn de naestgesetene byeen geweest. Absent: Jan Arentz. van den Coorendyck.

Geervliet ~ Predikant ~ Studiebeurzen
Alzoo Nicolaes Tyckmaker, diennaer der gemeente tot Geervliet,[736] het originael van de ordinneringe der heeren Staten, daermede hem de geheele hondert gulden voor syn sone vergunt waren, niet en conde vertoonen, duerdien sy in de rekeninghe was overgelevert duer den rentmeestere Johan Comerz. ende Lodewyc de Labie aen syn coppye hadde getwyfelt, omdat se niet autentyck en was, versoeckende het originael te sien, soo hadde de classe voor in den Hage naer 't originael te vereysschen, maer dewylle Labie deselve is voorgecomen ende copye autentyck hadde vercregen, soo is die met de copye van Tyckmacker gecollationeert ende bevonden te accorderen.
Daernaer is de sake selfs by der hant genomen naer genoechsaem verhoor van beyde de partyen, ende is geordeelt sulx als hiernaer volcht: te weten, dat Labie hadde behooren terstont d'intentie ende meeninghe van de heeren Staten na te comen, syn sone stellende

735 In de plaats van het doorgehaalde 'vemanen'. Tussen 'men' en 'sal' staat in het origineel nog 'hem' dat Tijckmaecker is vergeten door te halen.
736 In de plaats van het doorgehaalde 'Swarttewael', tot 1586 Tijckmaeckers vroegere standplaats.

ter studie ende daertoe geniettende d'eene helft van de hondert guldens gelyck Niclaes Tyckmaker aen syn syde heeft gedaen, maer dewylle hy, Labie, eenige jaeren lanck in gebreke daervan is geweest, soo achten de broeders des classis dat deselve ongehevene penninghen eenen ygelycken even naer waeren om die aan de heeren Staten te versoecken, ende volgens, dat onse broeder Tyckmaker voors. daeraen niet qualyck heeft gedaen dat hy die met kennisse van syn kerckenraet ende den rentmeestere Jan Comerz. aen deselve heeren versocht heeft tot behoef van syns soons studie, alleenelyck dat het goet waere geweest dat Tyckmaker voorscreven de Labie te vooren daervan soude hebben aengesproken ende gewaerschout om te besien oft hy noch de intentie der heeren Staten soude willen nacomen. Voorts, dewylle de classis verstaen heeft uuyt sekere attestatie van de rentmeestere Jan Commerz. dat onsen broeder Tyckmackers de andere helft van de hondert guldens 'tsjaers van de heeren Staten alleen vergunt was ter tyt toe dat de andere corael of student gereet soude wesen om ter studie geleyt te worden ende dat den kerckenraet van Geervliet van dien advyse was, dat de eerste ordonnantie van de heeren Staten soude werden gevolcht, te weten dat de hondert guldens tot twee studenten souden gaen, gelyck se daertoe gegeven waren. Soo is besloten dat Niclaes Tyckmakers niet langer de ander vyftich gulden des jaers en sal genietten dan totdat de tweede student gereet sal wesen 'tzy de soon van de Labie oft van ymant anders, om alsdan van denselven ontfanck te desisteren ende sal de classis voortaen het ooghe daerop houden, ten eynde de meeninghe van de Edele heeren Staten tot voordeel der kercken mochte naergecomen worden ende met den kerckenraet van Geervliet communiceren over de electie van degene die daertoe bequaem mochte wesen, opdat men daervan als van haere continuatie in de studie wat sekerheyts mochte hebben.

Zwartewaal ~ Beroep
Daer syn ingestaen eenen ouderlinck ende eenen diaken van Swarttewaele ende hebben vertoont dat die van Overschie soecken haeren diennaer Gregorius Adriaenz. te onttrecken, opheffende haere oude beroepinghe, waerover zy advys van de broederen begeerden. Soo hebben de broeders haer geraden dat se de sake totten classi refereren souden ende die van Overschie, wanneer sy haer verschynen, sullen antwoerde doen.

Brielle ~ Beroep
De broederen van den Briele hebben voorgestelt, dat de resolutie van hare kercke is, te beroepen Adrianus van den Borre, tegenwoordighen diennaer tot Schoonhoven ende is niemandt die yet daertegen heeft, maer wilden alle wel dat de beroepinghe mochte effect sorteren.

Zuidland ~ Wons ~ Beroep
Rodolphus de Uuytterwyck heeft vertoont sekere beroepinghe van de gemeente van Wons[737] op zynen persoon gedaen, ende daerover begeert dat men hem wilde ontslaen,

737 Rudolphus was eerder in 1594 in Wons afgezet. In de acta van de classis Bolsward duikt hij in augustus 1600 op als wonend in het nabijgelegen Engwier, zie Kalma, *Classisboek Bolsward-Workum*, 4 (25 aug. 1600), een jaar later wordt hij in de acta van 27 juli 1601 van de classis Bolsward als predikant in Wons genoemd (*ibidem*, 9). Ofschoon de classis Bolsward hem de hand boven het hoofd probeert te houden, wordt hem door de synode van Bolsward in 1601 verboden nog langer in Friesland te dienen; zie *ibidem*, 10 (17 aug. 1601) en Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* VI, 120; de classis Bolsward wordt op de synode van Franeker in 1602 nog eens aangespoord dit besluit uit te voeren, *ibidem* VI, 124.

ende eenighe penninghen uuyt dit loopende vierendeel jaers toeleggen. Ende is hem sulx geconsenteert ende sal hem ses ende t[s]estich guldens medegegeven worden.

Besluit
Is naer aenroepinghe des naems Godts de vergaderinge gescheyden.

1600 I (extraordinaris). Brielle, maandag 31 januari
Inv. nr. E2, fol. 74.

Aanwezigen
Presenten: N. Damius ende R. Donteclock, diennaers in den Briel, Gregorius[738] Adriaenz. ende Henricus Coesfelt, N. Nicolai, Pieter de Geytere, Jaques de Brueck, Johannis Vossius, Pieter Segers, Willem Crynz., Yssebrandus Byland ende Rutgerus van Onna.

Nieuwenhoorn ~ Beroep
Is verschenen meester Philippus Gallus ende heeft advys van de vergaderinghe begeert, dewylle hem beroepinghe van den Nieuwenhoorn behandicht was ende is hem geraden de beroepinghe aen te nemen met conditie dat men de examinatie verwachten soude.

Hekelingen ~ Traktement
Daer is besloten dat Johannes Vossius ende Pieter Segers de helft van de gagie van Hekelinghe sullen trecken tot den laesten marti toe ende van die tyt af sullen se genietten soo langhe de plaetse vaceert na 't beloop des tyts elck tegens vyftich guldens in 't jaer, ende de andere diennaren sullen eenen gulden genietten so dickwils als sy daer gaen prediken uuyt de resterende gagie.

Zuidland ~ Ouderling
Nadien die van Suytlandt eenighe swaricheyt hebben laten aendiennen nopende het verkiesen van eenen ouderlinck, soo is besloten dat men op sondaghe toecomende, is 't doendelyck, eenen visitatie aldaer doen sal ende hen te raden dat se ten anderen tyden een ander manniere van verkiesinge sullen doen.

Nieuwenhoorn ~ Vertrek predikant
Nadien dat Willem Crynz., predicant in den Nieuwenhoorn, versocht heeft zynen afscheet mitsgaders oock zyn attestatie tegens syn vertreck, soo hebben de broeders syn versoeck geaccordeert, mits dat hy sal blyven nog dese maent van febrewari ende sal trecken de gaigie van het vierendeel jaers daer hy inne getreden is tot den laesten martio toe.[739]

738 Origineel: 'Gregrorius'.
739 Crijnsz. wordt begin april in de classis Delft opgenomen: Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 243 (4 apr. 1600).

1600 II (ordinaris). Simonshaven, dinsdag 25 – woensdag 26 april
Inv. nr. E2, fol. 75-77.[740]

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts is vercoren tot preses Niclaes Damius, diennaer van den Briele ende tot scriba Niclaes Nicolai, diennaer tot Geervliet.

Aanwezigen
Absenten egheene.

Acta classis ~ Huwelijk
Is gelesen de laeste acte van Oostvoorn ende alzoo daer wort gemelt, dat de hooftofficiers souden vermaent worden van het onnordentlyck trouwen die by den magistraet gesciet. Ende is over Putte gedeputeert Henricus Hermani, diennaer in Heenvliet ende Jan Arentz., diennaer in den Coorendyck om den baillieu van Putte te vermanen, dat hy synen schouteden wilde overscryven oft vermanen niemant te trouwen ten ware dat sy om der consientie weygerden in de kercke getrout te worden, maer die hare proclamatien op het stadthuys hebben, dat dieselve gehouden worden aldaer te trouwen.

Hekelingen ~ Vacature
Is ordre gestelt om Hekelinge te bediennen: den 30^{n} appril Joannes Vossius, den 7^{en} mey Pieter Segers, den 14^{n} mey Jan Arentz., pinxteren maendach N. Tyckmakers, den 28^{en} sal se vaceren, den 4^{n} juni Pieter Janz., den 11^{n} juni Joannes Vossius, den 18^{n} juni Pieter Segerz., den 25^{n} Jan Arentz., den 2^{n} juli vaceert, den 9^{n} juli N. Tyckmakers.

Zuidland ~ Vacature
Is ordre gestelt om Suytlandt te bediennen: den 30^{n} appril Rutgerus van Onna, den 14^{n} mey Henricus Coesvelt, den 2^{en} pinxterdach Pieter Segerz., den 28^{n} Rekaingne, den 25^{n} juni Gooris Arentz., den 9^{n} julii Hellevoeten, den 23^{n} juli Oostvoorn, den 6^{n} augusti Briele, den 20^{en} augusti Nieuwenhoorn.

Zuidland ~ Beroep ~ Vacature
Uuyt de kercke van Suydtlandt is verschenen meester Jooris Dannielz., schoelmeestere ende noch een ouderlinck Frederick Dierixz., versoeckende dat sy mochten eenen ordinairen diennaer gecrygen. Is deselve ter antwoorde gegeven dat men wel genegen is haer een diennaer te beschicken, maer overmits gelyck zy selve wel weten, alsdat haeren voorighen diennaer Rodolphus Uuytterwyck soo grooten last heeft achtergelaten, soo is men genootsaect haer kercke noch eenen tyt te bediennen by de naeste gesetene ende sullen de broeders alle neersticheyt doen dat hare kercke moghe bedient worden ende dat soo daer eenige kinderen te doopen waren oft eenighe persoonen te trouwen, soo sullen sy door de naeste gesetene geholpen ende bedient worden.
De voors. broederen van Suytlandt hebben gevraecht oft sy noch naer een half jaer, te rekenen van meij, oock souden moghen versorcht worden met eenen diennaer uuyt de classe. Daerop is geantwoort dat zy met den diennaer, daer zy het ooghe op hadden, selfs souden spreken ende hooren wat hy daertoe zeyt ende dat Pieter de Geyttere, Gooris Adriaenz. met die van Suytlant sullen spreken, dat het goet ware dat zy met den diennaers die in Zuytlandt zullen prediken, altemet kerckenraet houden om in alle voorvallende swaricheden in tyden te voorsien ende oock met hen te spreken wanneer het

740 Fol. 74v is blanco.

gelegen soude wesen het avontmael te houden. Ende zoo zy daer alzoo terstont geen antwoerde en connen crygen, soo sal Henricus de predicant in Heenvliet, wanneer het syn buertte sal wesen om aldaer te prediken, aennemen tegen wat tyt dat het alderbest te passe soude comen, dat de visitatie met noch een dienaer aldaer soude gescieden om met malcanderen te spreken van hetgene dat tot stichtinghe van deselve kercke sal bevonden worden.

Des anderen daechs

Hekelingen ~ Beroep
Syn voor den classi verschenen den schout van Hekelinghe Geeraert Reyerz. met eenen ouderlinck ende den schoelmeestere, ende hebben voorgestelt hoe dat zy beroepen hebben tot haren diennaer Elias van Campen, student wesende in 't collegie te Leyden, begeerende dat de classe de sake soude by der hant nemen ende de beroepinghe helpen voorderen.
Hierop is hen aengeseyt dat de broederen hen sullen voorderlyck zyn ende met de gecomitteerde des synodi spreken ende de sake voorderen soo haest als 't mogelyck sal wesen.

Hekelingen ~ Schoolmeester
Is oock verschenen de schoelmeestere in Hekelinghe, te kennen gevende duer een van de diennaeren zynen grooten noodt. Ende is by de classe goetgevonden dat elcke in den zynen sal aenhouden by den kercken om hem assistentie te doen, ende zyn hem twaalf guldens by eenighe diennaren[741] verschoten, die hem zyn gegeven. Ende sal hetgene dat voirder tot zyn behoef gecollecteert zal wordden den diennaren van den Briel toegescict wordden omme den voorgemelden schoelmeestere ter hant gestelt te werdden.

Examen
Syn verschenen als gecomitteerde van de synode D. Jo[hannes] Uuyttenbogaert, diennaer in 's Gravenhaghe ende D. Fransciscus Lansbergius, diennaer der kercke tot Rotterdam, om te staen over de examinatie van Philippus Gallus, schoelmeestere geweest in den Nieuwenhoorn, ende heeft deselve Philippo een propositie gedaen uuyt Romeynen 3 : 24 ende is hem aengeseyt dat hy wat gemeensamentlycker voor het gemeen volck[742] met eighene woorden sal moeten spreken ende zyn predicatien alsoo formeren dat se tot stichtinghe bequaem mochten wesen. Doch hebbben de propositie bequaem geacht om tot het examen toegelaten te worden ende is de examinatie voorgenomen ende begonst door den presidem ende is als assessor bygevoecht Reynerus Donteclock.
Naer de examinatie zyn gevraecht soo de gecomitteerde als de broederen des classis hoe hen de antwoorde des geexamineerden heeft behaecht. Ende heeft de gansche vergaderinghe geoordeelt dat hy tot den dinst der kercke sal moghen toegelaten wordden, doch met een goede vermaninghe tot neersticheyt in 't lesen der Heylighe Scrift ende Godt den Heere te bidden om sterckheyt ende cloeckheyt, opdat hij syn ampt vruchtbaerelyck betrede ende 'tselve voorspoedelyck uuytvoeren moghe tot grootmakinghe des naems Godts ende stichtinghe Zyner kercken.

741 Hierboven is tussen de regels geschreven: 'duer den presidem'.
742 De woorden 'voor het gemeen volck' later interlineair toegevoegd.

Middelharnis ~ Predikant

Is voorgestelt de sake van Baltazaer van Doerne, predikant in Middelhernissen, ende is verhaelt dat hy sekeren tyt geleden, als hy noch jonckgeselle ende buytten den dienst was, woonende binnen der stadt van Middelborch een dochter soude beslapen hebben, welcke daernaer is bevrucht gewordden ende binnen de stadt van Amsterdam innegelegen ende een kint gebaert heeft ende dat deselve dochter in Amsterdam soude getrocken wesen om aldaer te cramen door raet van Baltasar, haer innegevende dat zy, in de noot zynde, zoude seggen dat de vader van het kint waere een zeevarende man, die op zee gebleven ware. Hoewel hy ontkent de vader van het 'tselve kint te wesen, soo heeft hy nochtans de moeder onderhout gedaen ende haer onder anderen eenen viercanten Middelborschen dalder[743] geschoncken, welcke het kint om syn hals heeft gedraghen. Daernaer is het gebuert dat de moeder van het 'tselve kint tot Middelherniszen is gecomen ende na vele woerden, die zy uuyt oorsake van het gemelde kint ende zyn onderhout met Baltezar gehadt heeft, heeft hem op zyn eedt gegeven te verclaren oft hy de vader van het kint in questie ware ofte niet. Ende heeft Baltezaer in tegenwoerdicheyt van den schoelmeestere aldaer ende noch twee andere mannen by forme van eede verclaert geen vader van het kint te wesen, niettegenstaende dat hy naerderhandt tot Amsterdam met de moeder aengaende het onderhout van het kint ende anderssins geaccordeert is.

Is verstaen uuyt de gedeputeerde des synodi dat Baltasar van Doorne op hen begeert heeft de classe in zyn sake te helpen adviseren om tot eenen goeden eynde te geraken.

Is besloten dat men eenighe vraechstucken sal stellen om daerop te hooren de antwoerde van Baltezar. Ende sal zynen antwoerde op deselve vraechstucken by den presidem ende scribam onderteeckent worden, welcke vraechstucken ende de antwoert op deselve, die hy op elcken artikel gegeven heeft, appaert ende op hemselven bysonderlyck gestelt zyn.

Is daernaer gevraecht, soo aen de gedeputeerde als aen de tegenwoerdighe vergaderinghe, wat men in der saken van Baltesaer meer doen sal. Ende is geresolveert dat men noch naerder sal soecken te vernemen aen den procuruer in den Hage ende oock tot Amsterdam aen de dochter ende andere die over het bovengemelde contract geweest zyn. Ende aengaende de voordochter van Baltezaer ierste huysvrouwe sal vernomen worden by die van Overflacque aen Govaert den Tyckwever. Ende sal, nadat men bescheyt sal vernomen hebben, extraordinaire versamelinghe gehouden worden in Middelhernissen ende sullen die van den Briele bygevoecht worden Gooris Arentz., Johannes Vossius ende Niclaes Tyckmakers.

743 Deze Middelburgse daalder is ongetwijfeld een noodmunt uit het beleg van die stad in 1572-1574, die primair als vervangende geldstukken werden gemaakt. Zij ontstonden vaak in een omgeving waar geen apparatuur of vakkennis voor de vervaardiging van munten voorhanden was en zo kregen zij meestal een afwijkende vorm: vele noodmunten zijn vierkant en slechts van wat losse instempelingen voorzien. In Middelburg is een drietal emissies gerealiseerd, waarvan alleen in de eerste en de laatste (van dec. 1572 resp. mrt. 1574) zilveren daalders plus halve daalders zijn geslagen. De munten van die twee emissies vertonen weliswaar twee verschillende teksten, maar in de kern zien deze munten er allemaal hetzelfde uit; de hele daalder meet ca 35x35mm en weegt zo'n 29g. Dit laatste aspect houdt verband met de waarde waarvoor deze geldstukken werden uitgegeven (36 stuiver): zij droegen hun dekking in zich. Al bij het eind van het beleg en kort daarna werden zulke noodmunten als 'gedenkpenningen' gezien, als voorwerpen die een belangwekkende gebeurtenis markeerden, en om die reden zijn vele exemplaren toen al of na korte tijd van een inscriptie voorzien en/of van een oog voorzien. Vriendelijke mededeling van drs. A. Pol van het Geldmuseum in Utrecht.

Nieuwenhoorn ~ Vacature
Ordre om den Nieuwenhoorn te bediennen ende voorstellinge te doene van Philippus Gallus, den 30^{n} apprillis namiddach Pieter Janz., den 7^{n} mey Issebrant Janz., den 14^{n} sal de bevestinge doen de dienaren van den Briele.

Goedereede ~ Attestatie
Alzoo Abraham Janz., diennaer in Goerree, vertrocken is, soo is gesproken van syn attestatie ende is besloten dat die van den Briele sullen scryven aen de magistraet van Goeree om te vernemen hoe hem Abraham aldaer gedraghen heeft oft, soo het noodich wert bevonden, so sal een van dezelve diennaren derwaerts trecken ende met een[744] van de dienaren van Overflacque om naer hem te vernemen.[745]

1600 III (ordinaris). Middelharnis, maandag 19 – woensdag 21 juni
Inv. nr. E2, fol. 78-81.[746]

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts is vercoren tot presidem Reynerus Donteclock, diennaer des Woorts in den Briele ende tot scribam Philippus Louwyck, diennaer des Woorts op de Stadt.

Middelharnis ~ Predikant ~ Agenda
Alsoo men bevindt in de acten van de leste ordinaire classe dat tot de zake van Baltezar van Doorne een extraordinaire vergaderinge was geordineert ende dat veel tyts alreede was verloopen; dat oock de uuytscryvinghe van de synode gecomen was, soo is goet gevonden dat deselve classis voor een ordinaris soude werden gehouden met zoodanige conditie, indien de zaeke van Baltesaer ten besten quame, dat hy de costen soude dragen, soo niet, dat die van de classe soude gedraghen werden.

Hekelingen ~ Vacature
Orden om Hekelinghe te bediennen: den 9^{en} julii Tyckmaker, den 16^{n} juli vaceert, den 23^{n} julii Vossius, den 30^{n} Pieter Segers.

Zuidland ~ Vacature
De broederen hebben goet gevonden dat viere van de naeste gesetenen diennaren van Suytlandt de plaetse van Suytlandt zullen na den middach bediennen, te weten: Pieter Segers den 2^{n} juli, den 16^{n} juli Pieter Janz., den 30^{n} juli Rutgerus ende den 13^{n} augusti Henricus Coesvelt.

Zuidland ~ Beroep
Alzoo die van Suytlandt voorgenomen hadden Pieter Janz. tot den dinst haerder kercke te beroepen ende daerover wat swaricheyt is gevallen, soo sullen de broederen van den

744 De woorden 'met een' zijn interlineair bovengeschreven in de plaats van het eerst doorgehaalde 'eenighe' en daarna doorgehaalde 'noch een'.

745 De woorden 'so sal een van dezelve (...)' zijn later bijgeschreven; de afsluitende zinsnede 'om naer hem te vernemen' is door Donteclock bijgeschreven in de plaats van het doorgehaalde 'mede te nemen'.

746 Fol. 77v is blanco.

Briele met Pieter Janz. (gelyck se alreede gedaen hebben) breeder spreken ende sal in de naestvolgende classe daervan gehandelt worden.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Is voorgestelt aengaende den schoelmeestere in Abbenbroeck, dat hy hem soo stichtelyck niet en draecht, maer in dronckenschap hem verloopt, oock mede geen professie en doet van religie, waerom hy soo bequaem niet en is om de schole te bedienen ende noch min om de predikant met voorlesen ende voorsingen te helpen en hebben de broeders goet gevonden dat men hiervan aen den joncker van de Abbenbroeck sal scryven, ten eynde hy de schole met een ander goet schoelmeester soude willen voorsien, waertoe hem gerecommandeert sal worden meester Cornelis, schoolmeestere in Hekelinge. Ende sal desen brief werden gescreven uuyt den naem des classis onderteeckent by presidem ende scribam.

's Anderdaechs, den 20^{n} juni 1600

Zuidland ~ Hekelingen ~ Biddag
Alzoo de broederen verstaen dat het den 28^{n} deser maent by de heeren Staten geordineert is biddach te wesen, soo is goet gevonden dat Pieter Segers des namiddaechs sal prediken in Suytlandt ende Johannes Vossius in Hekelinge.

Nieuw-Helvoet ~ Biddag
Wert oock besloten dat men Issebrandum in Hellevoet sal vermanen den toecomenden biddach namiddaechs te prediken.

Goedereede ~ Predikant
De visitatuers Niclaes Damius ende Arnoult Timmerman hebben haer rappoort gedaen van 'tgene zy vernomen hebben van de zake van Abraham Janz., eertyts diennaer des Woorts in Goedereede. Verclaren de zake daer alzoo gevonden te hebben, dat selve de magistraet niet gesint souden zyn hem eenighe attestatie te geven vanwegen syn ongescict leven ende onnordentlyck vertrecken ende somige andere dingen, die zy daer hebben gehoort, die te schandelyck waren om te verhalen. Ende is in den classe mede geresolveert dat hem geen attestatie en zal gegeven worden ende daerenboven dat men aen den classe van Woerden sal scryven tot haerder waerschouwinghe.

Traktementen
Alzoo Jan Commertz., onse rentmeestere, verclaert heeft geen raet te weten tot de betalinghe in den lande van Putte, is goet gevonden dat den kerckenraet van den Briele zal den magistraet van den Briele believen te kennen te geven, dat deselve magistraet sulx den heeren Staten remonstrere, opdat die dienaren mochten geholpen worden.

Middelharnis ~ Predikant
Nopende de sake van Baltezaer van Doorne syn de broederen voorgelesen de vraechstucken die hem voorgehouden waren in de leste ordinairen classe tot Symonshaven, mitsgaders de antwoerde die hy daerop gegeven heeft.
Ten 1^{en} oft hy vleeschelycke comversatie gehadt heeft met eenen dochter genaempt Pieryntken Pieters. Daerop hy antwoerde dat hy met deselve dochter wel heeft gepoocht eenighe vleeschelycke comversatie te hebben, maer verclaert dat sulx niet en is ge-

effectueert geweest door gebreck van natuere ende segt dattet selve geweest is wel 14 maenden te vooren eer sy heeft gebaert.
De broeders dat selve poinct overleyt hebbende, gevoelen dat soodanich poogen voor de daet moet gehouden werden, te meer dat zulx als hy daer bekent niet wel te gelooven en is, ende volgens voor hoerderye moet werden gerekent.
Ten tweeden tot wiens huyse ende wanneer 'tselve geschiet soude wesen. Daerop hy verclaert heeft dat het geschiet is ten huyse van de vrouwe daer hy thuys was tot Middelborch, alwaer de voorgenompde dochter de maerte was ende dat hem den tyt was ombekent.
De broeders laten dese dinghen blyven by zynen bekentenisse.
Ten 3^{n} oft hy deselve dochter geraden heeft, bevrucht zynde, eenen dranck inne te nemen. Daerop bekent hy haer eenen dranc innegegeven te hebben, die gemaect was van nieswortel, een croone swaer ende alzoo dese dranck niet en vrochte, soo heeft hy haer noch eens eenen ingegeven ende zecht dat deselve dranck diende tegens de qualyckheyt aen het hertte, sonder dat hy wiste dat deselve dochter bevrucht was, heeft oock denselven dranck door haer versoeck gemaect.
De broeders verclaren hierop, dat hiermede groote suspetie wert gegeven dat deselve twee drancken, die hy bekent haer gemaect te hebben tot haer versoeck (alzoo hy zeyt), souden gedient hebben, als de dochter hem naergegeven heeft, om de vrucht te verdryven, niet alleene omdat dezelve dranck vanweghen hare materie daertoe bequaem was,[747] maer dat hy 't haer oock heeft gegeven, naerdat zy verclaert hadde by hem bevrucht te wesen d'welck hy geensins hadde behooren te doen, want oft hy wilde seggen dat sy by hem niet en was bevrucht, soo mochte sy by ymant anders gedraghen hebben. Oock is mede uuyt de tyt dat se van kinde bevallen is wel af te nemen dat se moeste bevrucht wesen wanneer zy deselve drancken innenam.
Ten vierden wat het voor eenen dranck was ende van wien geordineert. Daerop heeft hy geantwoert dat den dranck was van nieswortel ende dat hy se tot haer versoeck gemaect hadde als voors. is.
Ten 5^{n} gevraecht synde tot welcken eynde, heeft daerop geseyt als voren: tegen de qualyckheyt aen't 't hertte.
Ten 6^{n} oft zy dien inne genomen heeft, verclaert: jae.
Ten 7^{n} oft hy haer daernaer niet heeft geraden te vertrecken naer Amsterdam omme aldaer inne te liggen ende in haren noot te verclaren dat zekere zeeman, ter zee gebleven, vader van het kint was. Segt haer zulx niet geraden te hebben nochte gheen instructie gegeven te hebben van een zeeman tot den vader van het kint te verclaren.
Ten 8^{n} oft hy by forme van eede by den schoelmeestere van Middelhernis ende twee mannen verclaert heeft gheen vader van het kint te wesen. Heeft daerop geantwoort dat hy noch verclaert dattet zyn kint niet en was, als hy hadde gedaen tot Middelhernissen. Daervan hebben de broeders de depositie van dese verclaeringe, by forme van eede gesciet, gesien ende gelesen.
Ende oordeelen de broeders dat deselve verclaringhe seer ombedachtelyck van hem gesciet is, soo door d'onsekerheyt van de zake als doordien hy, gelyck hierna vermaent sal worden, het kint voorhenen onderhout hadde gedaen ende groot achterdencken daermede hadde gegeven dat hy daervan niet ontschuldich en was, ende noch veel meer door het contract dat hy daerna met de dochter is aengegaen waerdoor hy van veelen voor meenedich wort gehouden.

747 Nieswortel (*Helleborus albus* of *Veratrum album*) werd gebruikt als abortivum, vaak verhuld als een middel dat menstruaties opwekt; vriendelijke mededeling van prof. dr. M.J. van Lieburg.

Ten 9n oft hy geduerende de drachte ende naer het baren met gelde oft andersins de voorgenoempde dochter geassisteert heeft ende uuyt wat redenen.
Heeft verclaert haer altemet wat gegeven te hebben tot onderhout eer zy tot Middelhernissen lest geweest is ende dat tot dien eynde, dat zy geen moytte ende beroertte soude maken. Bekent oock haer voor het kint eenen viercanten Middelborchschen dalder gegeven te hebben.
De broederen achten dat hy groote oorsake van bedencken gegeven heeft, dat hy zoude wesen den vader van het voornoempde kint doordien dat hy tot onderhout van 'tselve soodanich gelt gegeven heeft ende oock de viercante medaille die men segt dat het kint aen den hals gedragen heeft, behalven dat degene die het kint hebben gezien, bekennen dattet hem seer wel gelyct. Ende dat hy voorwent in die costen gevallen te zyne om moytte ende beroertte te schouwen[748] die sy hadde mogen maken, achten de broeders gansch ongefondeert te wesen, want die ontschuldich is geenen soodanige moytte en heeft te vreesen, noch in zulcke costen gehouden is.
Ten 10n oft dese sake in den Haghe gedient heeft ende hoe verre daerop zyn verclaringhe is geweest dat hy selfs de voorgenoempde dochter in den Hage heeft doen roepen om hemselven, gelyck hy zeyt, te purgeren van eenige leelycke geruchten die hem door de dochter nagegeven waren.
Hierop oordeelen de broeders dat hy wel reden heeft gehadt om haer voor recht te betrecken vanwegen de verclaringe die hy te voren met eede hadde gedaen, alsdat hy den vader van het kint niet en soude wesen. Maer alzoo zy achten dat deselve verclaringhe ombedachtelyck van hem is geschiet zoo achten zy het betrecken van de dochter in den Hage mede ombedachtelyck gesciet te zyne.
Ten 11n wat accoort hy naerderhant met deselve dochter gemaect heeft ende wat hem tot het maken van datselve accoort beweecht heeft.
Daerop heeft hy gezeyt dat hy het contract heeft gemaect mette dochter opdat alle dinghen souden in stilheyt blyven ende alle ergernisse soude geeviteert worden ende heeft beloeft te geven hondert dalders op termynen van 25 'tsjaers ende dat hy het kint soude houden ende tot zynen laste mede nemende de oncosten die in den Haghe aen advocaten ende procureurs gedoocht mochte wesen.
Heeft evenwel in 't voorseyde contract verclaert het 'tselve kint voor zyn kint niet te bekennen.
De broederen hebben het originael van het 'tselve contract gesien ende gelesen ende oordeelen alsoo hy 'tselve in den Hage selfde hadde gebrocht om hem rechtelyck te purgeren, dat hy hadde behooren de sake te achtervolghen ende niet te rusten totdat hy sententie hadde gecregen, te meer overmits hy te vooren soodanighe hooghe verclaringe in plaetse van eede hadde gedaen. Ende oversulx achten de broederen het accoort, dat hy mette voorgenoempde dochter aengegaen heeft, tot zynen eeren niet te dienen, principaelyck dewylle dit vrywillich is gesciet ende hy soo veel oft meer op hem heeft genomen als hem rechtelyck hadde connen opgeleyt worden, waerduer dat hy van een yegelyck voor schuldich in het principael soude moghen gehouden werden ende in aensien van de voorgaende verclaringe eenen valschen oft emmers eenen ombedachten eedt gedaen te hebben.
Aengaende dat hy in het accoort heeft laten uuytdrucken dat 'tselve zoude geschiet zyn, zonder[749] de voorgenompde verclaringhe van 28 januarii 99 expresselyck te nietten te maken oock mede om alle schandale ende ergernisse te vermyden, achten de broeders niet genoechsaem te wesen tot zynen ontschuldinge duerdien hy niet alleene sooveel

748 *schouwen*: hier: schuwen, uit de weg gaan, vermijden, ontwijken, voorkomen (WNT).
749 Origineel: 'zoude'.

als voors. is heeft bewillicht, maer heeft oock beloeft het kint eerlyck ende duechdelyck gelyck men hem naer christelycke consientie toebetrouwet te onderhouden, niet anders dan oft hy van consientie weghe daertoe verbonden ware geweest.

Handelinghe van den 21ᴺ junii 1600

Ooltgensplaat ~ Tucht
In den iersten heeft Carel van den Broecke ende Philippus Louwyck, diennaren van de Plate ende Stadt haer rappoort gedaen van 'tgene sy vernomen hebben uuyt Govaert Jacobz. Tyckwever op den 23ⁿ mey in Willemstadt nopende syn vertrecken met Jacomynken, de huysvrouwe van Mertten Theuniz. ende is 'tselve rappoort in somige articulen scriftelyck begrepen d'welck appaert sal worden bewaert tegen dat van de sake daerin geroert gehandelt soude mogen worden.

Middelharnis ~ Predikant (vervolg)
Alzoo ons, behalven de sake van de dochter daer Baltezar van Doorne mede berucht was ende van dewelcke de classe naer voorgaende kennisse ende overlegginge hadde geoordeelt, noch een andere groote swaricheyt was voorgecomen, die eenighe diennaren, welcke daertoe waren van de voorgaende classe geordinneert, hadden vernomen, daervan dat sy rappoort hadden gedaen ende dat wy deselve sake gelyck de voorgaende niet en hebben connen verhandelen, verhindert synde duer de swackheyt van onsen broeder Baltasar, welcke met een sware passie oft siecte van Godt is besocht, die hem alsdan seer swaerelyck bestoockt ende overvallen heeft, soo hebben wy goet gevonden de handelinghe met hem te becortten ende tot beteringe ende wechneminge van de argernisse, die daerduer veroorsaect mochte wesen, geordineert dat Baltezaer voorgenoempt sal van den dinst opgeschort werden voor den tyt van dry maenden binnen welcke tyt den dienst over de diennaren van Overflacque sal waergenomen werden, alzoo nochtans dat hy de gagie sal trecken, mits alleen dragende de oncosten die op de bedieninge van zyn kercke soude mogen vallen ende sal middelertyt de classis arbeyden ende aenhouden bij de heeren Staten, dat hare Edele hem in aenmerckinghe van soodanige groote swaricheyt ende passie, die in een diennaer seer afsienelyck is, believe soodanich onderhout toe te leggen als haere Edele gewoonelyck syn te doen dengenen, die duer ouderdom oft andere gebreckelycheyt van den dinst rusten, ende dat ter tyt toe, dat hy duer des Heeren genade bequamelyck tot den dienst soude wederomme moghen toegelaten werden.

Censura morum
Is censura morum gehouden ende is naer aenroepinghe van de name des Heeren de vergaderinghe gescheyden.

Propositie
In den naesten classe sal in Hellevoet proponeren Pieter Segers over de 82 vrage ende Isebrandus de 83 vrage ende Johannes Damman op eenen texst die hy nemen sal.

1600 IV (ordinaris). Nieuw-Helvoet, maandag 7 – dinsdag 8 augustus
Inv. nr. E2, fol. 82-85v.[750]

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts soo is vercoren ut presidem Goeswinus Piccardus, diennaer des Woorts tot Oostvoorn ende tot scriba Niclaes Nicolai, diennaer des Woorts in Geervliet.

Hekelingen ~ Vacature
Is in den iersten ordre gestelt om Hekelinghen te bediennen, den 13^{en} augusti vaceert, den 20^{en} augusti Niclaes Nicolai, den 27^{en} Jan Aertz., den 3^{en} septembris Johannis Vossius, den 10^{en} Pieter Segers, den 17^{en} Rutgerus, den 24^{en} vaceert, den 1^{en} octobris Niclaes Nicolai.

Zuidland ~ Vacature
Ordre om Suytlandt te bediennen, den 13^{n} augusti Pieter Segers namiddach, den 20^{n} augusti 's morgens Henricus Coesvelt, den 28^{n} namiddach Pieter Segers, den 3^{n} septembris 's morgens Gooris Arentz., den 10^{n} septembris namiddach Rutgerus, den merckdach Pieter Janz., den 17^{n} Pieter Janz. voormiddach.

Des anderen daechs, den 8^{N} augusti

Propositie
Pieter Segers, predicant in Symonshaven heeft een propositie gedaen over de 82 vraghe des catechismi ende heeft den broederen deselve wel bevallen ende is vermaent tot neersticheyt in syn ampt ende offitie tot het studeren om de gemeynte met synen gaven genoech te doen.

Propositie
Johannes Damman, diennaer der kercken in Dierixlandt heeft een propositie gedaen uuyt het 2^{e} capittel verso 8 totten Ephesien ende heeft deselve den broederen wel bevallen uuytgeseyt dat hy wel beter ordre hadden moghen houden. Waertoe hy van den broederen vermaent is geworden om op de dispositie van zynen predicatie te letten.

Middelharnis ~ Predikant
Syn voor de vergaderinghe gecompareert Adriaen van Noort, schoelmeestere ende diaken met Cornelis Jobs. mede diaken van Middelhernissen, met hen brengende in een besloten missive eenen attestatie welcke Balthezaer van Doorne uuytten Haghe gesonden was, inhoudende dat de voorgenoempde Baltezaer duer perswasie van eenighe persoonen duer dewelcke deselve attestatie onderteeckent was, geroert is geweest om te verstaen tot het accoert dat hy met sekere dochter Pierynken Pieters (die hy in den Hage gedaecht hadde) hadde gemaect.
De broeders hebben de voornoemde comparanten verclaert dat deselve depositie totter sake, die de classe met haren diennaer Baltesaer van Doerne uuytstaen hadde, niet en diende overmits de questie niet en was oft hy uuyt hemselven ofte duer perswasie van andere hetselve accoort was aengegaen. Ende heeft de vergaderinghe de voorgenoemde twee te kennen gegeven wat voor de magistraet van Middelhernissen duer eenighe

750 Fol. 81v is blanco.

daertoe geordineert, gehandelt was geweest, waeraen sy schenen goet contentement te hebben. Is mede goet gevonden aen Baltesaer van Doerne te scryven om te vernemen wat syn meeninghe soude wesen, oft hy syn sake den classi begeert te submitteren, dat se tot zynder tyt eenen eynde daervan souden maken oft dat hy deselve op de synode, die voorhanden is, ende op den 15^{n} augusti gehouden sal worden, begeert gebracht te hebben, welck de broeders liest hadden, tot haerder ontlastinghe.
Is daerop antwoerde gecomen dat hy de sake in handen stelt van de classe ende dattet hem leet is dat van somige eenige moytte daerover tegen de classe wort gemaect, verclaren[de] dat hy dagelycx soo by de magistraet als de gemeente syn debvoir doet om de sake in vrede te brenghen ende is goet gevonden dat degene die op den synodo trecken met eenighe in 't particulier, voornamelyck die kennisse van de sake hebben, daervan sullen spreken.

Hekelingen ~ Beroep
Jan van Campen, diennaer in 't Out-Beyerlant, is voor de classe gecompareert met zyn zone Elias van Campen, student in 't collegie van theologie tot Leyden, verclarende dat deselve zynen zone by de kercke ende magistraet van Hekelinge geroepen was tot een ordinaire diennaer haerder gemeente, ende dat met advys van dese classe, welcke beroepinge in classe is gesien. Ende heeft de voorgenoempde Jan van Campen te kennen gegeven wat dat daernaer was gevolcht: dat hy namelyck hem hadde geaddresseert aen den regent van het 'tselve collegie welcke hem hadde gewesen aen de Gecomitteerde Raden van Staten, duer dewelcke heeren hy wederom was gerenvoyeert totten voorgenoempden regent om syn advys daerop te hebben als oock van de professoren theologie. Ende alzoo hem tot dyen eynde goede attestatie, soo van den regent als van de academie ende faculteyt van theologie verleent was geweest, heeft hy deselve geexhibeert de voorgenoempde Raet van Staten, welcke op hetselve advys toegelaten hebben dat de voors. beroepinghe op Elia syn sone gedaen, voortganck soude hebben, belastende den classi van Voorn totte examinatie van Elias voors. te comen ende alsoo hem in den dinst te stellen.
De broeders, alle dese stucken gesien ende gelesen hebbende, hebben daer niet tegens gehadt, evenwel goet vindende, dat de sake met de aenstaende synode soude gecomuniceert worden, om sonder desselven advys daerin niet te doen.

Goedereede ~ Predikant
Abraham Janz., eertyts diennaer in Goereede, is voor de classe gecompareert ende heeft hem daerover beclaecht dat hem gheenen attestatie na syn voorgaende versoeck ende der broederen belofte (soo hy seyde) gegeven en was, voorwendende dat hem geenen cleynen onneere ende schade daerduer was gesciet. Heeft oock syn verantwoerdinge gedaen op eenige clachten, die hy verstaen hadde den broederen voorgecomen te wesen, deselve eensdeels bekennende, eensdeels loochenende met een waerschouwinge, dat men niet terstont al wat van een diennaer geseyt wort en behoort lichtelyck te gelooven oft aen te nemen, want hem mede van verscheyden diennaren wel wat voorgecomen was, dat hy daerom niet terstont en geloofde noch weerdich achte eenighe beschuldinge tegen deselve daerover te doene, begeerende dat de broeders daerom in der liefden met hem souden handelen ende hem niet langer ophouden van den dinst, daertoe hy was beroepen.
De broeders hebben op dit versoeck van Abraham Janz. gelet ende is den classi rappoort gedaen van alle hetgene dat in zyn zake was gepasseert, te weten, dat de visitatores die totte magistraet van Goree ende de kercke gesonden waren geweest om naer Abraham Janz. te vernemen, hoe hy hem naer zynen suspensie hadde gedraghen, de sake alsoo be-

vonden hebben, dat de magistraet den voorgenoempden Abraham Janz. geen attestatie weerdich en achtede, gelyck breeder blyct uuyt het rappoort daervan gedaen in 't classe van Middelhernissen ende het verbael van haere comissie by henlieden onderteeckent, ende de vergaderinge voorgelesen, daerby noch eenighe andere dingen syn gevoecht, dewelck daernaer voorgecomen syn. Is oock gerapporteert dat Abraham Janss. hem geaddresseert heeft aen 't collegie van de Raet van State van Hollandt, clagende duer die van Waerder, dat hem om cleynen oorsaken van de classe van Voorn attestatie wordde geweygert, waerduer hy verhindert wordde in de oeffeninghe van zynen dinst, waerop hy appostille heeft vercregen, daermede dat de classe van Voorn wordde belast den suppliant behoorlyck attestatie te geven oft de redenen van weygeringhe de voorgenoempde heeren aen te dienen binnen den tyt van 14 daghen. Daerop eenige van de classe by forme van remonstrantie hadden aen den Raet van Staten geantwoert, versoeckende, alsoo dese sake geheel kerckelyck was, dat se soude kerckelyck duer de naeste synode ofte naestgesetene classen[751] gehandelt ende geordeelt worden.
Waerop de voorgenoempde heeren den classi wederom hebben belast den suppliant Abraham Janz. behoorlycke attestatie te geven oft de redenen ter contrarie scriftelyck hare Edele over te zeynden binnen den tyt van achte daghen, naerdat de classis daerop behoorlyck souden vergadert geworden syn. Hierop is duer advys van eenighe naeste gesetenen diennaren geantwoort in effecte, dat Abraham Janz. geen behoorlycke attestatie en conde verleent wordden, ten ware den classis daertoe behoorlyck vergaderde ende dattet ommogelyck was 'tselve in soo cortten tijt te doene, versoeckende dat mynen heeren de patientie souden willen hebben totdat de classis ordinnaire vergadert soude werdden, hetwelck seer haest ter oorsake van de synode soude gescieden.
Syn oock de classe voorgelesen diversche brieven aen de diennaren van den Briele ende eenen aen den diennaer van de Nieuwe Tonghe gescreven, van Abraham Janz. vol schampere, spottelycke ende injurieuse woerden, soo tegens eenighe diennaren in 't particulier, als tegens de classe in 't gemeen, welcke hy van groot ongelyck, ja tirannye beschuldicht, als oock het boeck desselven classis als oft daerinne veele geraepte luegenen ende onwaerheden tegens hem gestelt waren, die hy tot anderen tyde hadde versocht, dat daeruuyt gedaen soude werden.
Is by de classe geresolveert dat se in aenmerckinge van alle het voorgaende Abraham Janz. geen goede attestatie en connen geven ende dat daerom het voornemen van de classe was, dese sake te brenghen voor de aenstaende synode, om daer duer deselve ofte die van de synode daertoe gecomitteert souden werdden, geoordeelt te worden. Ditselve is Abraham Janz., innegeroepen zynde, voorgehouden ende heeft daerop verclaert, dat hy 't wel geerne anders soud[e] gesien hebben, doch heeft begeert te weten wat de oorsake ende redenen waren, waerom hem de attestatie wordde geweygert. Daerop hem deselve zyn geopenbaert, achtervolgende sekere articlen, die daervan appaert syn gestelt.
Hierop heeft hy zynen verantwoerdinghe gedaen, versoeckende dat hem by provisie zynen attestatie soude gegeven worden, mits dat hy soude beloven met zynen hant hem tegens synen beschuldigers binnen sekeren tyt te verantwoerden.
De broeders, hetselve in bedencken nemende, hebben 'tselve niet connen toestaen maer zyn gebleven by haere voorgaende resolutie, begeerende hierinne sonder het advys van den synode niet te doene tot ontlastinghe van hare consientie ende te verhoeden meerder quaet, dat daeruuyt in toecomenden tyden soude mogen ontstaen wanneer hy duer 't middel van onse attestatie in den dinste soude werdden gecontinueert.
Ende alzoo den Raet van Staten beloeft is dat men op hare appostille scerpelijck soude antwoerden, soo hebben de broeders goet gevonden dat datselve sal gescieden, ende dat

751 Het afkappingsteken is opgelost als meervoudsvorm.

alzoo, dat het classis om hare consientie te bevryden noodich gevonden heeft de sake te brenghen tot het aenstaende synode, daer hare Edele haere gedeputeerde hebben, om in de selve kerckelyck geoordeelt te worden.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Is getoont ende gelesen eenen missive van de secretaris van Abbenbroec, daermede hy versoect dat hy in den dinst van de schole, als oock van het lesen ende singhen in der kercken soude mogen gecontinueert worden, belovende zynen voorgaende faulten te beteren. Ende alzoo duer 't getuygenisse van diversche broeders vernomen is, dat de joncker in Abbenbroeck de sake van de schoelmeestere voornoempt geheel stelt in handen van de classe, belovende de goede hant te houden aen het 'tgene dat van de classe daerin sal gedisponeert worden. Is geresolveert dat men den schoelmeestere beleefdelyck syn versoeck sal afslaen om redenen die daertoe diennen, dat men namelyck by experientie bevint, dat het secretarisschap ende schoelampt t'samentlyck niet wel en connen bedient worden, principaelyck van hem, die duer sticksinnicheyt soo bequaem niet en is de kinderen te leeren, waerduer gesciet (soo wy vernemen), datter eenighe hare kinderen elders by een mennonitissche vrouwe ter schole senden.[752] Dat het oock soo stichtelyck niet en is, dat een persoon geen professie van religie doende ende soo stichtelyck van leven niet synde, den dinst van voorlesen ende singen in der kercken soude betreden. Dat daerom de voors. joncker in Abbenbroeck sal gebeden wordden, dat hy volgende het versoeck te vooren van de classe gedaen een andere in de plaetse van de tegenwoerdighe schoelmeestere believe aen te nemen daertoe voor gerecommandeert houdende meester Gielis, schoelmeestere in Hekelinghe, wel wenschende dat de tegenwoerdighe secretaris ende schoelmeestere duer de joncker van eenighe andere conditie, die hem gelegender soude wesen, voorsien mochte werden. Ende is goet gevonden dat hiervan sal gescreven worden aen de joncker door die van den Briele.

Traktementen
Alzoo de diennaren van Putte alsnoch egheen betalinghe en connen gecrygen dan door bidden ende smeecken, somwyllen een pont oft twee, is besloten dat men noch 14 daghen sal patientie hebben ende sal daernaer in een particuliere vergaderinge gehandelt worden wat voorts daertoe sal gedaen werdden tot voirderinghe van deselve betalinge.

Zuidland ~ Vacature
Is gelesen eenen brief van die van Suydtlandt, daermede sy versoecken dat zy mochten tegen de toecomende winter een ordinaire diennaer hebben ende dat beter op de ordeninge van de bedieninghe van hare kercke soude gelet wordden. Is besloten dat se de beroepinghe van Pieter Janss., dienaer van den Oudenhoorn by haren magistraet sullen voorderen om daernaer te arbeyden tot ontslaginge van zynen gemeente. Sal mede geexcuseert worden de faulte, die in de ordeninghe van de bedienninghe van hare kercke gevallen is.

Goedereede ~ Beroep
Die van Goeree sal men scryven dat zy haer beduncken op een diennaer te beroepen, 'tzy

752 Eén van de weinige bekende voorbeelden van een meniste school (bijschool). Over het meniste onderwijs is nog maar relatief weinig bekend, zie Groenveld, *Huisgenoten des geloofs*, 26. Over de inhoud van het meniste onderwijs, zie Groenveld e.a. (ed.), *Wederdopers*, 106-109.

ymant van de classe oft een ander met advys van de classe. Daertoe de classis henlieden haere hulpe ende assistentie sal presenteren ende sullen dit doen die van den Briele.

Geervliet ~ Onenigheid
Is besloten dat Niclaes Damius ende Gregorius Arentz. met bijvoeginghe van Pieter Segers ende Henricus Wouterz.[753] sullen spreken met meester Lodewyck de Labie in Geervliet om hem een presentatie te doene ende daerduer den vrede, soo het mogelyck is, te treffen, mits conditie dat de ordonnantie van de heeren Staten waermede Nicolaes Nicolai sone de hondert guldens van de heeren Staten syn toegeleyt in haer geheel gelaten werdde, sonder nochtans 'tselve in consequentie te trecken ende dat tot zynder tyt deselve gifte totte twee, gelyc 't ierstmael geordonneert is, sal geemployeert worden.[754]

Gedeputeerden ter synode
Syn gedeputeert om in de synode[755] te trecken Reynerus Dontecloc met een ouderlinck uuyt den Briele ende Johannis Vossius ende Carel van den Broecke. De credentie sal gescreven worden by die van den Briele.

1600 V (extraordinaris). Brielle, maandag 25 – dinsdag 26 september
Inv. nr. E2, fol. 86-87v.

Aanwezigen
Presenten: Reynerus Donteclock, Johannis Vossius, Goeswinus Picardi, Pieter Janz., Jacob de Brueck, Phillipus Gallus, Isebrant Janz., Pieter Segers, Rutgerus Henrici, Gooris Arentz., Jan Arentz. ende Niclaes Nicolai.

Middelharnis ~ Predikant
Syn in de vergaderinghe verschenen eenighe gecomitteerde van Middelhernissen, dewelcke hebben overgegeven twee missiven d'eene van de kerckenraet ende d'ander gescreven van Baltezaer van Doernen, in dewelcke dat zy beyde sommierelyck versoecken dat Baltesaer, haren diennaer (alsoo de tyt synder suspentie is geexpireert) wederom tot den dienst der kercke soude moghen toegelaten werdden, doch alzoo als die van Flacque niet verschenen en zyn, soo is de saecke uutghestelt tot naerder vergaderinghe,[756] om daernae in de zake gedaen te werdden als men sal bevinden te behooren.

Zuidland ~ Beroep
Syn oock in de vergaderinghe getoont ende gelesen de beroepinghe van de kercke ende magistraet van Suytlandt gedaen op den persoon van Pieter Janz. de Geyttere, predikant

753 Sic; hier moet echter Henricus Hermansz. Coesvelt uit Heenvliet mee zijn bedoeld. Uit de acta van 13 nov. 1600 (1600 VI) blijkt dat het om twee predikanten moet gaan.

754 Juist rond deze tijd werd in de classis Dordrecht gesproken over de mogelijkheid Tijckmaecker naar Strijen te beroepen, Van Dooren (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1573-1600*, 544 (1 aug. 1600). Tijckmaecker heeft er wel oren naar en Strijen moet hem gaan beluisteren om te horen hoe hij en zijn stem de gemeente bevallen, *ibidem*, 551-553 (7 nov. 1600 en 29 nov. 1600 (acta deputatorum)). Mogelijk is de houding van Tijckmaecker mede gemotiveerd door de slepende onenigheid met de Labije in Geervliet.

755 Particuliere synode te Leiden, Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 139.

756 De tussenzin 'soo is de saecke uuytghestelt tot naerder vergaderinghe' is door Donteclock in margine bijgeschreven.

in den Oudenhoorn in dewelcke dat zy hem versoecken tot haren ordinairen diennaer. Doch is deselve zake uuytgestelt tot op een ander tyt[757] ende die van den Oudenhoorn aengezeyt dat behoorlycke zorge voor hare kercke sal gedraghen worden. Is oock mede gecommitteert Reynerus Donteclock ende Pieter Segers om te spreken met die van Suytlandt van de voorverhaelde beroepinghe.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Is oock mede gesproken van de schoelmeestere van Abbenbroeck. Ende alsoo deselve verzocht hadde continuatie in zynen dinst van dit jaer daerinne dat hy alreede was getreden tot den iersten juni toe ende dat (soo hy voorgeeft)[758] met advys van den joncker, soo is in de classe besloten dat hy zal desisteren van het voorlesen in den kercke. Ende soo veel als de reste aengaet belangende de continuatie van zynen dinst: dat laten de broederen staen op zyn beloop om middelertyt te sien wat men sal connen doen.

Financiën
Alzoo geproponeert is belangende de groote oncosten van de classe, soo is voorgeslaghen dat om deselve eenichsins te myden elcke diennaer een vyf stuvers voor de maeltyt sal geven ende dat op alsulcke wyse ende manniere als men alsdan sal connen resolveren.

Hekelingen ~ Vacature
Ordre om Hekelinge te bediennen: den 1^{n} octobris Jan Aertz., den 8^{n} octobris Niclaes Nicolai, den 15^{n} Johannes Vossius. Sullen oock de voors. voorstellinghe doen van Elias van Campen om totten dinst bevesticht te worden ende sal de bevestinghe geschieden door Johannes Vossius.

Zuidland ~ Vacature
Ordre om Suytlandt te bediennen: den iersten octobris namiddach Pieter Segers, den 8^{n} octobris Ysebrant Janz., den 15^{n} Jaques de Brueck voormiddach, den 22^{n} Henricus Coesvelt, den 29^{n} Gooris Arentz., den 5^{n} novembris Goeswinus Picardi, den 12^{n} novembris Johannes Vossius, den 19^{n} die van den Briele, den 26^{n} Nieuwenhoorn, den 3^{n} decembris Elias van Campen, den 10^{n} Pieter Segerz., den 17^{n} Abbenbroeck, den 25^{n} Pieter Janz., den 24^{n} die van den Briele.

Des anderen daechs, den 26^{n} septembris

Examen
Men heeft voorgenomen de examinatie van Theophili[759] Ryckewaert, geroepen zynde van de kercke van den Briele ende Elia van Campen, beroepen van de kercke van Hekelinghen, ten overstaen van twee gecomitteerde des synodi D. Casperum Swerinhuysen ende Bernardum Faille, diennaren tot Rotterdam ende in den Hage respective.
Theophilus heeft een propositie gedaen over den texst Mattheus 18 : 1 ende Elias van Campen uuyt Titus 2 : 14. Ende hebben zoowel de gecomitteerde van de sinode als de

757 Door aangebrachte verbeteringen is de exacte spelling niet geheel duidelijk. Vermoedelijk heeft er eerst gestaan: 'eenen anderen tyt' of 'den anderen tyt' waarna 'en' in 'anderen' in elk geval is doorgehaald.
758 In het origineel staat de sluithaak achter 'joncker'.
759 De lezing 'Theophile' is mogelijk maar niet logisch.

classe een goet genoeghen daaraen gehadt, uuytstellende hetgene by henlieden daerin aengemerct was tot naer de examinatie.
Is aengevangen de examinatie van Theophili[760] Ryckewaert ende Elia van Campen. Ende naerdat se wel ondersocht waren in de principaelste stucken des christelycken geloofs, hebben zoo wel de gecomitteerde des synodi als de classe geordeelt, dat se bequaem waren totten dinste tot dewelcke zy waren geroepen. Ende is henlieden van D. Casparo[761] afgevraecht oft se in hare gemoet niet en[762] bevonden dat se van Godt totten selven dinst waren beroepen ende beloefden daerin te continueeren haer leven lanck ofte soo langhe sy daertoe bequaem souden wesen. Ende naer voorgaende vermaninghe syn se met hantastinghe aengenomen.

Middelharnis ~ Predikant
Alzoo daer, gelijck voren vermaent[763] is, twee brieven waren gecomen van Middelhernis, eenen van Baltezaer van Doerne, de predikant, ende d'ander van den kerckenraet, versoeckende dat zyn suspensie soude werdden afgedaen ende hy weder in den dinst mochte gestelt worden, soo is de gansche sake van Baltezaer den gecomitteerden van de synode voorgedragen, ten eynde sy ons met haer goet advys souden helpen ende is eyntelyck by de classe besloten, alsoo men volgende de resolutie van de classe, gehouden in Middelhernis, ordonnantie hadde versocht ende vercregen van de heeren Staten voor Baltesaer voorseyt ten aensien van de passie, daer hy mede was besocht, naer welcke ordonnantie hem toegeleyt waren 200 guldens 'tsjaers op het contoir van Coolwyck, datter twee souden gesonden werden over Flacque, om met kennisse ende bewillinghe van de broederen aen die syde hem deselve ordonnantie te presenteren, om hem te raden, soo hy se accepteert, van daer op een ander te vertrecken, opdat syn kercke te beter van een ander diennaer mochte voorsien worden. Soo hy die weygert te accepteren, soo sal men breeder kennisse van syn saken moeten nemen ende wettelyck tegens hem procederen ende sulx daerover besluytten als de sake sal verheysschen. Syn hiertoe bestemt Reynerus Donteclock ende Pieter Janz. de Geyttere ende zal Pieter Janz. voor henen gaen om sondage toecomende tot Middelhernissen te prediken, alzoo daer geclaecht wordde, dat se nu eenighe sondagen ombedient waren geweest.

Nijmegen ~ Beroep
Syn in de vergaderinghe verschenen twee persoonen van de kercke ende magistraet van Nimmegen in Gelderlant met credentie soo van de kercke als magistraet, met namen Jan van Hoevel ende Jan Beyen, beyde onderlinghen der kercken. Ende hebben voorgedraghen den grooten noot van deselve kercke, alsdat se twee jaren lanck sonder ordinaris diennaer waren geweest ende hoe vele aen deselve kercke was gelegen, versoeckende daerom achtervolgende den last die se hadden dat Niclaes Damius, diennaer der gemeente in den Briel henlieden mochte gegunt worden tot een ordinaris diennaer, ende dat de classis daertoe soude willen arbeyden, zoo by Damium voorseyt als by den kerckenraet ende magistraet van den Briel.[764] De vergaderinghe heeft geantwoert, dat se de

760 Zie vorige noot.
761 Oorspronkelijk stond er: 'Casparum'.
762 Hierna doorgehaald: 'hebben'.
763 *vermaenen*: hier in de betekenis van: 'herinneren, indachtig maken' (WNT).
764 Dammius ('geleert ende godsalig, oudt in der kerckenregierunge') was in Nijmegen gerecommandeerd door enkele collegae in Rotterdam, Janssen en Meeuwissen (ed.), *Kerkeraadsacten Nijmegen*, 50.

noot van dese hare kercke wel hadden verstaen ende daermede beweecht waren, maer in dese sake gansch niet en conden doen overmits de absentie van Damius.[765]

1600 VI (extraordinaris). Brielle, maandag 13 november
Inv. nr. E2, fol. 88-88v.

Aanwezigen
Syn byeengecomen de naeste gesetene over dese syde des waters. Absent Johannes Vossius.

Leiding
Preses als in de voorgaende classe vercoren Goeswinus Picardus, scriba Niclaes Nicolai.

Ooltgensplaat ~ Beroep
Is in de vergaderinghe voorgelesen eenen brief van de kercke in de Plaete inhoudende hare versoeck daermede zy begeerden dat de beroepinghe, die zy op Jan Arentz. gedaen hadden, soude mogen gevoordert werden. Dit is Jan Arentz. voorgedraghen, welcke voor antwoert daerop gegeven heeft dat hy aen synen kercke verbonden was ende gheenen oorsake en hadde om deselve te verlaten.
Hiernaer zyn eenighe broederen van de Plate verschenen om de vergaderinghe te spreken ende hebben ten lesten de classe de sake in handen gestelt om haer te versorgen met een goet, vroem ende bequaem diennaer. Ende hierop is ommegevraecht oft ymant van degenen die tegenwoerdich waren, begeerden te veranderen ende heeft Pieter Segers verclaert, dat hy wel wilde op een plaetse wesen daer synen kinderen beter souden moghen geleert worden in de scholen, ende is oversulx goet gevonden hem de gecomitteerde broederen der kercke van de Plate voor te stellen, welcke aen zynen persoon goet genoechen hebbende, versocht[en] dat Pieter Segerz. wilde met haer trecken om synen gaven in de Plate te laten hooren, daerinne de vergaderinge geconsenteert heeft.

Simonshaven ~ Beroep
Is oock voorgeslagen dat men Aren Janz. van Cruyninghen, diennaer op Hillegonsberch[766] die van Symonshaven zoude voorstellen om aldaer in de plaetse van Pieter Segertz. beroepen te worden.

Stad aan het Haringvliet ~ Middelharnis
Is besloten te scryven aen Philippus Louwick, predikant in de Stadt om te vernemen hoe hy soude wesen tot de kercke van Middelhernissen ende daernaer te doene hetgene dat tot stichtinge van de kercke sal bevonden worden dienstelyck te wesen.

765 Op 28 sept. brengen Van Hoevel en Beijerus verslag uit bij de Nijmeegse kerkenraad, Janssen en Meeuwissen (ed.), *Kerkeraadsacten Nijmegen*, 51. De poging van Nijmegen om Dammius te beroepen heeft verder geen vervolg gehad. Dammius wilde wel, maar zijn pogingen om ontslag te krijgen waren vergeefs, *ibidem*, 54, 62. Vanaf 1600 dienden de predikanten Hendricus Lepflerus en Gerardus Livius de Nijmeegse kerk.

766 Van Cruyningen had problemen in Hillegersberg en werd door de classis Rotterdam aan een aantal andere classes gerecommandeerd Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 221 (13 dec. 1600). Hij werd in die vergadering ook losgemaakt van zijn gemeente en zou per 1 maart 1601 vertrekken. In de vergadering van 13 maart 1601 melden de acta dat Van Cruyningen vlak daarvoor 'in den Heere ontslaepen was', *ibidem*, 223.

Goedereede ~ Vianen ~ Beroep
Is oock besloten eenen brief te scryven aen onsen broeder Albertus Selkaert, predikant tot Vianen, aengaende de kercke tot Goedereede welcke jegenwoerdichlyck vaceert door het vertrecken van Abraham Janz., versoeckende dat hem believe ter gelegenheyt eens over te comen om hiervan jegenwoerdich breeder met hem te handelen.

Middelharnis ~ Predikant
Is goet gevonden dat men onsen broeder in Middelhernissen Baltesaer van Doerne tot zynen versoecke uuyt gratien weder restitueere het gelt dat hy gecontribueert heeft tot behoef van de weduwen, ende dat men deselve penninghen wederomme neme ende in de burse van het weduwengelt sal mogen brenghen uuyt eenige andere vacerende plaetsen.

Geervliet ~ Onenigheid
Is besloten dat Niclaus Damius ende Gooris Arentz. sullen ter gelegener tyt comen in Geervliet om met meester Lodewyck ende den kerckenraet te spreken ende in hare jegen[woerdicheyt][767] vanwegen dese vergaderinghe meester Lodewyck voor te houden, dat Niclaes Tyckmaker tevreden is volgende het accoort tusschen hen beyden gemaect ten overstaen van twee diennaren des classis ende met bewillinge van de kerckenraet aldaer den voorgemelden meester Lodewyck de beloefde penninghen aen te tellen. Ende soo veele de ordonnantie van de heeren Staten aengaet, eertyts by hem voor synen sone Samuel vercregen, daerinne en can by den classem dienaengaende niet verandert worden.[768]

Zuidland ~ Vacature
Ordre om Suytlant te bediennen, den 7^{n} januarii Pieter Segers, den 14^{n} Ysebrant Janz., den 21^{n} januarii Jaques de Brueck, den 28^{n} Henricus Coesvelt, den 4^{n} febrewari Gooris Arentz., den 11^{n} Niclaes Nicolai, den 18^{n} Goeswinus Picardi, den 25^{n} Johannes Vossius, den 4^{n} marti Nieuwenhoorn, den 11^{n} Elias van Campen, den 18^{n} Briele, den 25^{n} Abbenbroeck, den iersten apprillis Pieter Janz., den 8^{n} Isebrant Janz., den 15^{n} Jacob de Brueck.

1600 VII (extraordinaris). Brielle, maandag 11 december
Inv. nr. E2, fol. 89-89v.

Aanwezigen
Presenten: de diennaren van den Briele, Goeswinus Picardus, Gooris Arentz., Jacob de Brueck, Pieter Segerz. , Johannes Vossius, Ysebrant Janz. ende Pieter Janz.

Simonshaven ~ Vacature ~ Propositie
Is voorierst in de vergaderinge verschenen Petrus Pylius, dewelcke een propositie heeft gedaen tot sulcken eynde om te sien oft hy middelertyt in de kercke van Symonshaven soude mogen gebruyct worden. De broederen deselve gehoort hebbende, die hebben

767 Aangevuld; er staat aan het eind van deze regel 'jegen-' dat op de regel daarna niet verder wordt uitgeschreven.

768 In deze zin staan enkele niet geheel exact te herleiden doorhalingen na 'dienaengaende'; de oorspronkelijke versie was vermoedelijk: 'versoeck gedaen worden aen de heeren EE', waarna de tekst afbreekt. De woorden 'niet verandert' zijn duidelijk na de doorhaling bijgeschreven.

een goet genoegen aen deselve propositie gehadt ende hebben wel geraden gevonden, opdat hy in de orden ende het beleyt van zynen materie wat beter soude geoeffent werden; dat hy ter tyt toe, dat hy sal syn geexamineert, hem soude vervoegen in den Briel om middelertyt hem te oeffenen totter tyt toe dat hy sal geexamineert worden.
De sake is den vader by forme van communicatie voorgestelt, dewelcke met zynen zone gesproken hebbende, heeft voor antwoerde gegeven dat de broederen een goet insicht daerinne hebben gehadt, doch verclaert hem best gelegen te zyne dat hy zynen sone by huys hout ende dat hy hem daer oeffene, mits hem middelertyt bereydende voor de examinatie, waertegens dat de broeders niet en hebben gehadt.

Simonshaven ~ Beroep
Syn oock in de vergaderinghe verschenen eenighe ouderlingen van Heer Symonshaven, dewelcke verclaert hebben beroepinge gedaen te hebben op den persoon van Petro Pilio, begerende dat denselven hen tot haren ordinairen diennaer soude moghen toegeleyt worden.[769]

Goedereede ~ Predikant
Is oock in de vergaderinghe vertoont eenighe zaken van Abraham Janz., voorierst eenen missive van de gedeputeerde des sinodi, daerby gevoecht een brief van Abraham Janz. ende eenighe stucken van de magistraet van Goedereede, daertoe tenderende dat Abraham Janz. nae eenige schultbekenninge (van de depositien), by die van Goedereede tegens hem gedaen, tot den dinst der kercke tot Goedereede soude mogen toegelaten worden, waerinne dat de sinode niet en heeft connen resolveren sonder advys van de classe van Voorn, onder wiens oordeel dat Abraham soude staen. Hierop is in de vergaderinge geresolveert dat Reynerus Donteclock ende Niclaes Damius souden reysen naer Rotterdam om met de sinode van deselve zake te spreken.[770]

Ooltgensplaat ~ Beroep
Is oock vertoont ende gelesen de beroepinghe, dewelcke die van de Plate op de persoon van Pieter Segerz. hebben gedaen, waertegens dat de broeders niet en hebben gehadt ende is vermaent hemselven voorsichtelyck ende neerstelyck aldaer te draghen naer heysch ende gelegentheyt van deselve gemeente; van gelycken oock goede correspondentie te houden met de naeste gesetenen diennaren.

1601 I (extraordinaris). Brielle, maandag 12 maart
Inv. nr. E2, fol. 90.

Aanwezigen
Presenten: de diennaren van den Briele, Ysebrant Janz., Pieter Janz., Philippus Gallus, Gooris Adriaenz., Jacob de Brueck.

Simonshaven ~ Vacature
Is voorierst gesproken van de bedienninghe van Heer Symonshaven ende Biert, dewelc-

769 Beroepbrief opgenomen in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 1.
770 De term 'sinode' moet hier wel worden gelezen als *totum pro parte* voor de synodale gedeputeerden in deze zaak, te weten Helmichius (Delft) en Lansbergius (Rotterdam): Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 149. De eerstvolgende particuliere synode zou immers eerst eind augustus 1601 in Gouda worden gehouden.

ke alsoo sy versocht hebben alle acht daghen bedient te worden, soo en heeft men haer sulx voor dees tyt niet willen weygeren ende is oversulx gestelt dese ordre als volcht: Niclaes Tyckmaker op den 18n, Rutgerus Henrici den 25n, Jan Arentz., den 1n appril, Elias van Campen den 8n appril, Jo[a]nnis Vossius den 15n appril.

Zuidland ~ Visitatie
Is oock gesproken van de kercke van Suytlandt. Ende na veele overlegginghe die de broeders daerover met malcanderen hebben gehadt, soo is goetgevonden, dat door de diennaren van den Briele een missive sal gesonden worden om haer met redenen te vermanen, dat se nochmaels daertoe willen verstaen dat hare kercke eens naer 't behooren werde gevisiteert, hetwelcke diennen sal[771] tot gerusticheyt soowel van de kerckenraet alsmede voor de persoon van Pieter Janz.

Vergadererplaats
Is oock gesproken van den tyt des classis dewelcke sal gehouden worden in den Briel ordinairelyck, soo veele de handelinge aengaet ende extraordinairelyck, soo veel als de costen aengaet dewelcke voor dese reyse sullen gevonden werden by de diennaren des classis die zy elx hooft voor hooft sullen betalen, om dan voorts te resolveren hoe dat men wyders in het houden van de classe sal handelen. Sullen de diennaers van den Briele deselve verschryven tegens den 9n apprillis.

1601 II (ordinaris). Brielle, maandag 16 – woensdag 18 april[772]
Inv. nr. E2, fol. 91-93.[773]

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts, soo is vercoren tot preses Reynerus Donteclock, diennaer des heylighen Evangeli in den Briele ende tot scriba Pieter Zegers, diennaer des heylighen Evangeli in Oeltkensplate.

Aanwezigen
Absenten: Jacob de Brueck, Johannes Damman, Epraim Janz. ende Niclaes Tyckmaker dewelke is den tweeden dach verschenen.

Acta classis
Syn in den iersten voorgelesen de acten van de voorgaende ordinaire ende extraordinaire classe.

Classis ~ Indeling ~ Financiën
Alzoo voorgestelt is geworden, dat het goet ware dat de scheydinghe des classis, die gemaect is geweest in de ordinaire classe, gehouden op de Stadt[774], soude teniete gedaen worden, soo is geresolveert ende eendrachtelycken besloten, dat de classe niet meer

771 In het origineel staat hierachter 'soo wel'.
772 Deze vergadering is gedateerd op 15 april, dat echter op een zondag viel. Het gaat hier vrijwel zeker om een verschrijving. De vergadering is gehouden 'binnen der stede van den Briele (...) ende dat in aenmerckinghe der ongelegenheyt om te reysen op het Outdorp, insonderheyt voor de gecomitteerde des sinodi.
773 Fol. 90v is blanco.
774 Zie pag. 240.

alzoo sal gescheyden wesen, maer dat de broeders over wederzyden gehouden sullen wesen op alle classicale vergadering te verschynnen, gelyck als te voren, te weten voor de scheydinge.
Is oock voorgestelt oft niet goet en ware dat de broeders des classis van nu voort alle maeltyde wat souden geven tot ontlastinghe van degenen die de classe houden moet. Ende is goet gevonden tot ontlastinge ende verlichtinge van dengeenen die de classe heeft, dat een ygelyck van nu voortaen, hy verschynne op de classe ofte niet, dat hy sal gehouden zyn te geven van yder maeltyt vyf stuvers; ende daervoor sal moeten staen dengenen die de classe lest gehadt heeft, 'twelc hy van een yder sal sien te ontfangen, opdat hy 't behandige ende overtelle dengenen daer de classe is.
Insgelycx is besloten dat een yder diennaer sal gehouden wesen hem te laten vinden dynsdaechs 'smorgens voor het aenroepen van den name Godts in de vergaderinghe op peynne ende verbuertte van eenen schellinck soo hy naer het gebet in de vergaderinge compt, ende die t'eenemaele absent blyft, eenen gulden.
Ende oft gevielle datter eenighe dienaers sieck oft eenighe merckelycke redenen hadden om in de classe niet te connen comen, sullen wel vry wesen van de boete, maer sullen gehouden wesen te gelden in de costen des classis, te weten soo vele als eenighe diennaers die op den classe geweest zyn.
Is oock besloten, dat om questie te vermijden, dat voortaen een yegelyck diennaer, op de classe comparerende oft niet, sal betalen 20 st., 'tsy dat de classe cort oft lanc duert.[775]

Middelharnis ~ Vacature
Is oock gesproken om Middelhernis te versorgen van een ordinnaire diennaer. Ende alzoo de diennaers van den Briele gesproken hebben met een jonckman, met name Jacobus Florianus, sal men verwachten zynen antwoerde, ende soo verre dat failleert, dat men die van Middelhernisse sal recomanderen een diennaer, genaempt Tobias Pyllaert, woonende tot Calverdyck[776] onder de classe van Alckemaer.

Des anderen daechs

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Is voorgenomen te spreken van den schoeldinst van Abbenbroec ende alsoo den schoelmeestere heeft versocht met 2 brieven aen de classe gescreven, dat men hem soude willen toelaten syn jaer uuyt te moghen diennen. Ende is goet gevonden dat men een brief aen hem ende aen den joncker sal scryven dat hem den voors. schoelmeester sal reguleren naer syn versoeck. Dat sal gescreven worden by die van den Briele.

Examen
Syn verschenen in de vergaderinghe D. Corputius ende Casparus Swerinchoven als gecomitteerde des sinodi, gebeden ende bescreven zynde om de vergaderinge by te woonen op het examen, d'welc alhier sal gehouden worden over den persoon Petrus Pyllius, denwelcken heeft een propositie gedaen voor de broeders uuyt Marcus 13 vers 24, welcke propositie de broeders hebben geordeelt redelyck te wesen ende dat hy wel bequaem geacht wort om voorts te gaen tot de examinatie.

775 Deze laatste zin kennelijk later in de marge bijgeschreven. Aan het eind staat nog doorgestreept: 'ende is dat ...'.
776 Dorp in de buurt van Harenkarspel (NH).

Is de examinatie gedaen volgende de ordeninge[777] des catechismi over de voors. Pyllius. Ende nadat over deselve is gevraecht een ygelycx gevoelen wat behagen zy in zyn antwoerde hebben genomen, is zyn antwoerde zoodanich bevonden, dat zy hem bequaem achten totten dinst, welverstaende dat men hem vermanen sal tot neerstige studie ende dat hy ettelycke reysen in den Briele sal comen prediken in de weke, om hem alzoo te oeffenen. Van gelycken zijn gevraecht de gecomitteerde des synodi, hebben denselven van gelycken bequaem geacht ende hebben hem voorts eenighe dinghen afgevraecht, zynen dinst aengaende, ende daerby eenighe vermaninghen gedaen, hoe hy hem in zynen dinst behoort te draghen; daerop hy met hanttastinge is geaccepteert. Is oock besloten, dat hy voorgestelt sal worden tot den dienst van Symonshaven, om aldaer tot gelegener tyt bevesticht te worden.

Des 3^{n} daechs

Simonshaven ~ Beroep
Is besloten dat Elias van Campen sal de eerste voorstellinge doen op den 2^{en} paeschdach, Niclaes Tyckmaker de 2^{e} ende de 3^{e} Johannes Vossius, die sal de bevestinge doen.

Zuidland ~ Vacature
Ordre om Suytlant te bedienen:
Henricus Coesvelt de 2^{e} paeschdach, Isebrant Janss. den 29^{en} appril, Jaques de Brueck 6^{e} mey, Gooris Arentz. den 13^{n} mey, Nicolaes Nicolai 20 mey, Elias van Campen den 27^{n} mey, Vossius den 3^{n} juni, Nieuwenhoren den 2^{n} pinxterdach, Goeswinus Oostvoorn den 17^{n} juni, Briel 24 juni, Abbenbroec den iersten juli.

Oude-Tonge ~ Beroep
Alzoo Joachim Janss., diennaer des heylighen Evangeli in de Oude Tonge, heeft de classe voorgestelt sekere beroepbrieven, gecregen hebbende van die van Alfen, sorterende onder de classis van Woerden; van gelycken is oock ontfangen eenen brief van de classe van Woerden in dewelcke sy versoecken aen de classe, dat men soude willen arbeyden dat Joachim Janz. voors. soude moghen volghen die van Alfen. Is oock overwoghen de redenen, die Joachimus voorgestelt heeft, die hem souden bewegen om de voors. beroepinge naer te comen.
Soo dunct de vergaderinge, dat de redenen niet genoechsaem en zyn om alzoo een kercke te verlaten. Ende is goet gevonden dat men Joachimus Janz. sal soecken met goede redenen te bewegen de beroepinge Alfen te laten varen, te meer omdat de kercke van de Oude Tonge met een brief aen de classe heeft versocht dat men daertoe soude willen arbeyden ende verclaren dat men henluyden daeraen eenen aengenamen dinst sal doen. Hierin heeft [de] classe haer debvoir gedaen, maer Joachim Janz. voors. en heeft hem niet willen laten beweghen om de beroepinge van Alfen te laten varen ende te blyven by zyn plaetse. Soo is Joachim Janz. wyder gebeden dat hy soude in de sake willen stille staen ende de kercken tegens malcanderen laten begaen. Soo daernaer de sake voor de classe moet comen, dat men alsdan met de beste stichtinge ende met goeder consientie sal handelen.

Middelharnis ~ Vacature
Die van Flacque hebben voorgestelt om te genietten het onderhout van de vacerende plaetse van Middelhernis ende is uuytgestelt daervan te spreken tot de toecomende clas-

777 Oplossing van 'orden' met een bovenliggende verkortingsstreep.

se, alwaer rekeninge gedaen sal worden van Rodolphus, ende sal de rekeninge van het weduwengelt oock gedaen worden 't naeste classis.

Nieuwe-Tonge ~ Ondersteuning
Is versocht van de Nieuwe Tonghe een aelmoesse aen yder kercke, ende is geconsenteert, ende een yder sal arbeyden aen zyn kercke dat se willen gunnen een redelycke aelmoesse voor de arme lieden, die hare huysen afgebrant zyn van de Nieuwe Tonge, ende alle dienaers sullen hare aelmissen medebrenghen in de toecomende classe.[778]

Zwartewaal ~ Tucht
Alzoo Gooris Adriaenz. voorgestelt ende voorgelesen heeft sekere acten uuyt zyn kerckenboeck aengaende een persoon, die hem 6 jaer van 't avontmael heeft geabsenteert ende hem noch verloopen heeft in sekere ongerechticheyt, ende alsoo de kercke van Swarttewael soo verre geprocedeert heeft, dat se hem hebben voorgestelt gehadt met verswijginge syns naems ende alsnoch hertneckelycken is blyvende, soo is 't dat Gooris Adriaenz. de sake heeft voorgestelt wat men daerin wyder soude mogen doen. Ende is goet gevonden, dat men hem aenseggen sal, soo hy hem niet en wil laten geseggen, dat men de name in der kercken aff sal vercondigen als wesende de tweede voorstellinghe.

Geervliet ~ Onenigheid
Is wederom voorgenomen de swaricheyt van Geervliet, staende tusschen Niclaes Tyckmaker ende Lodewyck de Labie ende is de sake overleyt ende is goet gevonden dat men de Labie wederom de oude presentatie sal doen, te weten dat Niclaes Tyckmaker hem sal geven hondert en 25 gl. ende dat hy hem daermede sal tevreden houden, dies blyft hy in zyn geheel staen om te vercrygen aen de heeren Staten dat zyn soon soude mogen ter scholen geleyt worden. Dit heeft Niclaes aengenomen ende is tevreden het 'tselve naer te comen, doch dat de 125 gl. Lodewyc sullen gepresenteert worden op 3 termynen, te weten: Bamisse[779] een deel ende Kersmisse het 2e ende een jaer daer en t'eynden de volle betalinge. Ende soo hy met de termynen niet tevreden en is dat men hem sal geven 100 gl. eens. Dese presentatie sal gedaen worden uuyt den name van de classe by Gooris Adriaenz. ende Henricus Coesvelt ende sullen daer synde, oock met eenen spreken met den kerckenraet om haer te perswaderen dat se willen tevreden zijn met de ordonnantie van de heeren Staten.

1601 III (extraordinaris). Brielle, maandag 7 mei
Inv. nr. E2, fol. 93v-94.

Aanwezigen
Syn verschenen de broederen in den Briele ende Jaques de Brueck, Philippus Louwyc, Ysebrant Janz., Goeswinus Picardi, Nicolaes Nicolai, Pieter Janz. de Geytere.

778 Een verzoek met dezelfde inhoud van Arnoldus Timmerman, de predikant van Nieuwe-Tonge komt ter sprake in de classis Dordrecht op 1 mei 1601. Deze classis besluit te schrijven dat Timmerman zich eerst tot de eigen classis moet wenden; als ze dan niet 'genoechsaem' kunnen worden geholpen, dan zal de classis 'doen het beste wat mogelick is', Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 2 (1 mei 1601). In de classis Rotterdam zal elke predikant zijn eigen kerk aanspreken en de opbrengst aan de gedeputeerden van de classis overhandigen, Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 230 (30 apr. 1601). Ook de classis Delft wordt hulp gevraagd; een inzameling levert meer dan *f*84 op: Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 262 en 278 (3 juli 1601 en 28 feb. 1602).

779 1 oktober, de naamdag van St.-Bavo.

Leiding
Heeft gepresideert Reynerus Donteclock als laest gecoren zynde, Nicolaes Nicolai als scriba in de plaetse van Pieter Segers, alsoo hy absent was.

Oude-Tonge ~ Beroep
Is voorgestelt de sake van Joachimus Horstius, versoeckende alsdat hy soude mogen zyn afscheet hebben om de kercke van Alphen te mogen volghen, tot welcken eynde oock van deselve kercke is gesonden eenen met name Odon van Darmel[780], om deselve beroepinghe te voorderen. Van weghen de kercke van de Oude Tonghe is niemant gecompareert, niettegenstaende dat haerlieden duer Joachim Janss., haren diennaer, (gelyck hij selfs verclaert), de wete was gedaen, dat in dese vergaderinghe syn sake soude afgehandelt werden, ende daerom wel hadden behooren te verschynen oft ten minsten te scryven. Dewylle dat niet en was gesciet ende dat het geen reden was dat de vergaderinghe sonder yet te doen soude scheyden om de absentie wille van de Oude Tonghe, soo syn de broeders in de sake getreden, ende alzoo de kercke van de Oude Tonge de classe te voren hadde gescreven ende versocht dat sy haren diennaer wilden persuaderen by haer te blyven, dewylle sy geen oorsake en wisten waerom dat zij hem souden oorlof geven: soo hebben de broeders der vergaderinghe Joachimus Horstius vermaent ende gesocht te persuaderen dat hy by zynen gemeynte soude blyven; ende heeft hierop begeert dat men den gecomitteerden van Alphen soude hooren, hetwelc is geschiet.
Deze heeft aengedient dat de gemeente van Alphen seer groot was ende wel 1000 persoonen in 't gehoor quamen, ende dat se wel vyf vierendeel jaers ledich gestaen hadde. Joachimus Horstius heeft daartoe gedaen, alsdat hy wel eertyts soude van syn kercke oorlof gecregen hebben om in Indien te reysen met de schepen, ende dat sij hem niet en souden in sinne syn altyts te houden, maer als daer eenen bequame beroepinge soude voorcomen, dat sy dan souden doen al wat sy conden.[781]
Is naer ove[r]weginge der saeken geresolveert, dat men aen de kercke van de Oude Tonge soude scryven, dat men haren diennaer met alle gevoechelycke redenen, volgende haere versoeck hadde gesocht te persuaderen om te blyven, maer alzoo hy seer instantelyck aenhielt om de beroepinghe van Alphen te mogen volghen, dat de vergaderinghe, sooveel haer aengaet, daerin hadde geconsenteert, welverstaende dat hy niet eer en sal van synen gemeyntte moeghen scheyden, voordat deselve van een ander goet diennaer versekert sy. Sal desen brief gescreven worden duer D. Damius ende alzoo de ouderlinc van Alphen mede versochte aen zynen gemeynte oock soude gescreven worden, soo is hetselve geconsenteert ende gedaen door Reynerus Donteclock.

780 Odon Darmel was in augustus 1600 voor de classis Woerden afgevaardigde op de synode in Leiden; Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 139.

781 Begin 1599 was Horstius door Amsterdam beroepen om in Oost-Indië te dienen. De kerkenraad van Oude-Tonge had daar ook al in bewilligd; zijn attestatie en ontslag d.d. 25 mrt. 1599: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 15.

1601 IV (ordinaris). Brielle, dinsdag 26 juni[782]
Inv. nr. E2, fol. 94v-96.

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts, soo is vercoren tot preses Gregorius Adriaenz. ende tot scriba Philippus Gallus.

Examen
Syn op het examen Jacobi Floriani,[783] die van de gemeynte van Suytlandt was geroepen, de gecomitteerde des synodi, Casparus Swerinchuysen ende Bernardus Faille, diennaren tot Rotterdam ende van den Haghe, respectivelijck verschenen.
Syn ten iersten gedaen twee propositien, eenen van Jacobo Floriano uuyt het 15 capittel Joannis verso 4 ende d'andere van Abrahamo Costero[784] uuyt het 4 capittel Matthei verso 17.
Alzoo de propositie Floriani den gedeputeerden des synodi als oock den broederen des classis wel hadde behaecht, soo is geraden gevonden tot het examen te comen; dat gedaen zynde, zoo zyn gevraecht soowel de gecommitteerde als de broederen des classis, hoe hen[785] de antwoerde des geexamineerden hadde behaecht, ende heeft de gansche vergaderinge geoordeelt, dat hy tot den dinst soude toegelaten worden met een vermaninge naer gewoonte tot neersticheyt in synnen dinst ende om Godt den Heere te bidden, dat hy vruchtbaerlyck daerin mocht wandelen.

Gedeputeerden
Alzoo wy vernomen hadden, dat andere classen haere gecomitteerde hadden, die alle minder saken, soo vele het mogelyck waere, tegen het toecomende ordinaire [classe] afhandelen oft deselve prepareren, t'welc diende om de classicale byeencompste te becortten, soo is goet gevonden dat 'tselve in onse classe mede soude gescieden, ende syn daertoe ses persoonen geordineert aen dese syde, die alle maendaghe daertoe souden vergaderen in den Briele, te weten de dry diennaers van den Briel ende van 't landt, Goeswinus Picardi, Goris Adriaenz. ende Niclaes Tyckmakers, welcke in 't naervolgende classe sullen rappoert doen van 'tselve duer haerlieder gehandelt sal wesen ende sal 'tselve mede geobserveert worden by de diennaers van Overflacke. Soo eenighe van de andere daerby begeeren te comen, sal henlieden toegelaten worden.

Financiën
Is besloten dat men aen alle kercke sal versoecken volgende 't gebruic van andere classen, dat se yet jaerlycx contribueeren tot vervullinge van de oncosten, die in de classe sullen werden gedaen van reysen ende andersins, boven de ordinare costen, die in het houden des classis vallen ende van de diennaren gedragen worden.
Dit sal elck diennaer syn kerckmeesters voorstellen ende de naeste ordinare classe rap-

782 'in den Briel (...) van wegen het ongestuymich weer waerduer wy verhindert waren om te reysen naer Outdorp daer't classis geleyt was.' Buisman noemt een storm in juni 'vrij zeker op 19 juni', Buisman, *Duizend jaar weer, wind en water* IV, 203.
783 De 'jonckman' Florianus was ook in de classis Dordrecht aanbevolen, Van Dooren (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1573-1600*, 562 (13 apr. 1600, acta deputatorum).
784 De Zuidnederlander Abrahamus Costerus (1575-1620) was toen rector in Woerden. Hij werd in 1603 predikant in Klaaswaal, Van Lieburg, *Repertorium* I, 134.
785 Origineel: 'hem'.

poort daervan doen opdat ter plaetse, daer gebrec valt, eenige van de classis wegen mogen gesonden worden om met de kercke te spreken.

Zuidland ~ Bevestiging
De voorstellinghe Floriani in Suytlant sal ten 1n geschieden duer Rutgerum den 1n juli, ten 2n duer Pilium den 8n, de 3e duer een diennaer van den Briel ende sal duer denselven in den dienst worden bevesticht.

Geervliet ~ Onenigheid
Is gesproken van de questie tusschen Niclaes Tyckmakers, dienaer tot Geervliet. Ende Lodewyc de Labie ende is verhaelt hoe dat somige broeders uuyt de classe haer hadden laten vinden tot Geervliet ende met den kerckenraet hadden gehandelt van de hondert guldens, die by de heeren Staten den sone van Tyckmaker alleen waren gegunt tot behoef van syn studie, dat met haer consent deselve hem mochten volgen, totdat andere gelegenheyt voorvallen soude, waerin hebben verwillicht.[786] Daernaer hadden se oock gesproken met Lodewyc de Labie ende gepresenteert de somma van 125 guldens vanwegen Tyckmaker, de diennaer aldaer, te betalen op dry termynen volgende seker acte hem alsdoen oock voorgehouden, die hy niet en heeft aengenomen noch ontseyt, maer heeft gesustineert dat hy deselve hondert vyf en twintich guldens behoorde te ontfangen gereet, hem refe[re]rende aen Niclaes Damius ende Daniel Roelantz., wat huer daervan sal voorstaen.
Is by de classe geresolveert dat by soo verre Lodewyc de Labie yet te versoecken heeft, dat sal mogen doen oft aen de classe ofte aen hare gecomitteerde.

Zuidland ~ Predikant
Te spreken in de naeste classe van de resolutie van Rodolpho Uuyterwyck, diennaer geweest in Suytlandt ende met de geheele classe een besluyt te maken dat het 'tselve dat dan gesciet is niet in consequentie sal getrocken worden, opdat de classe niet alzoo wederomme werde beswaert met schulden.

Predikantsweduwen
Heeft Reynerus Donteclock rekeninghe gedaen van den ontfanck ende uuytgeef, de weduwen des classis competerende, van 't jaer 99 ende is van den broederen opgenomen.

Zuidland ~ Predikant
Heeft deselve Reynerus mede rekeninghe gedaen van den ontfanc ende uuytgeef nopende de schulden van Rodolpho Uuyterwyck die de classe hadde aengenomen naer syn vertreck te betalen, daerin begrepen 'tgene Pieter Segerz. hadde ontfangen, bedragende ter sommen van 351 guldens daervan hy op hemselven moeste responderen.

786 Sic.

1601 V (extraordinaris). Brielle (wrsch.), dinsdag 3 juli
Inv. nr. E2, fol. 96-96v.

Gravamina synode
Acht dagen[787] daernaer is wederomme vergaderinghe geweest om de gravamina in te brenghen volgens het scryven van de classe van Leyen ende syn gecompareert van Overflacke Joachimus Horstius, Pieter Segers ende Philippus Louwyc. Joachimus heeft met hem gebracht een missive van syn ghemeente daermede sy clagen over de classe vanwegen hetgene dat in de beroepinge van haren diennaer tot Alphen gehandelt was, welcke clachte sy instructe wyse hadde by articulen gestelt tegens de classe. Is dese sake uuytgestelt tot de naest[e] ordenare classe.

Zuidland ~ Predikant
Pieter Segers heeft rekeninge gedaen van de administratie die hy gehadt heeft te weten de 351 guldens die hy ontfangen hadde tot betalinge van de schulden van Rodolpho Uuyterwyc ende moet 5 guldens daervan uuytkeeren.

Stad aan het Haringvliet ~ Beroep
Philippus Louwyc heeft een beroepinge getoont van syn magistraet ende kercke op Tobiam Pilaert, staende in Noorthollandt,[788] versoeckende dat vanwegen de classe een brief aen hem soude gescreven worden tot voorderinghe van deselve beroepinghe.

Goedereede ~ Beroep
Hebben oock die van Goedereede een beroepbrief gesonden, soo vanwegen de magistraet als van de kercke, daermede zy Egidium Wyckentoorn hebben beroepen ende is aen hem uuyt den name van de classe gescreven ende de beroepinghe met die van Tobie Pylaert overgesonden.

Gravamina synode
Alzoo die van Overflacke geen gravamina in en brachten, syn van dese syde dese dry gravamina gestelt:
Ten 1[n] van de onordentelycke giftbruyloften, die te lande gehouden werden, dat die mochten duer autoriteyt van de heeren Staten om vele consideratien wille afgeschaft wordden;
Ten tweeden, dat de studenten, wanneer se uuyt het collegie comen ierst ergens in een stadt mochten geoeffent ende aengeleyt werdden, eer se op de dorpen worden gebruyct;
Ten 3[n] dat in vele catechismen, die gedruct werden, den name van den coninck van Spaingien noch gespelt wort.

787 In hedendaags spraakgebruik: 'Een week daarna', WNT. In dit geval derhalve een week na dinsdag 26 juni, dus 3 juli.
788 In Barsingerhorn.

1601 VI (ordinaris). Rockanje, maandag 20 – woensdag 22 augustus
Inv. nr. E2, fol. 97-99.

Leiding
Naer aenroepinghe van des Heeren naeme syn vercoren tot preses R. Donteclock ende tot scriba Niclaes Nicolai.

Credenties
Syn die credentien gelesen ende die egheenen en hadden vermaent op een ander tyt die mede te brenghen oock mede dat die van den Briele voortaen oock een sullen mede-brenghen.

Aanwezigen
Absenten: Henricus in Heenvliet, Ysebrandus in Hellevoet ende Pieter Segers. Dese hebben haere excusen gedaen ende is deselve aengenomen. Johannes Dampman is absent geweest ende syn excuse is voorgestelt geweest maer niet suffisant bevonden, tenzy dat hy eenighe andere meer weet by te brengen sonder dewelcke hy geoordeelt wort in de boete te zyn vervallen van eenen gulden.[789]
Cornelis Damman ende Egidius, diennaer in Goedereede syn oock absent geweest ende sullen gehouden zyn haere excuse te doene ofte sullen in de boete vervallen.
Goeswinus Picardi is oock absent maer des anderen daechs vroech gecomen.

Oude-Tonge ~ Predikant
Is verschenen met credentie van de kercke van de Oude Tonghe den schoelmeestere ende ouderlinck Ghysbrecht Janz.[790] om met de classe te spreken van het vertrecken van Joachim Janz., haren diennaer.

Des anderen daechs den 21^{n} augusti

Oude-Tonge ~ Beroep
Is voorgenomen de voorighe sake van Joachim Janz. ende is gelesen eenen brief, die voorhenen aen de classe gescreven was met een instructie voor Bestman Corneliz. ende zynen medegecomitteerde, waerinne de classe by hem worde beschuldicht dat se tegen ordeninge haren diennaer souden hebben ontslaghen sonder wille ende contsent van de kercke. Waerop de classe heeft hare verantwoerdinge gedaen ende getoont dat de schult is geweest by die van de kercke in de Oude Tonghe, overmits niemant van harentweghe was gecompareert in de extraordinaire vergaderinghe gehouden in den Briele, die tot dien eynde ten versoecke van de kercke van Alphen geleyt was ende daervan die van de Oude Tonghe duer haren diennaer Joachim Janz. gewaerschuwt waren geweest. De classis, opdat de vergaderinghe niet te vergeefs en soude byeengecomen syn, heeft deselve sake voorgenomen ende de redenen van Joachim Janz. aengehoort hebbende, waeromme hy begeerde te vertrecken ende de roepinge van Alphen te volghen, daertegens gestelt hebbende die redenen van de kercke van de Oude Tonghe, die se scriftelyck tot anderen tyden hadden overgesonden, waerom sy haren dienaer niet en conden verlaten, maer dat se tevergeefs hem hadden vermaent om by zynen kercke te blyven, heeft geordeelt, soo

789 In margine bijgeschreven: 'Is geexcuseert'.
790 Vermoedelijk nog steeds Gijsbrecht van Bredae; deze ontvangt nog in 1593 zijn gage voor zijn functie als schoolmeester en koster, SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1385, fol. 61.

veel huer aenginck, dat Joachim Janz. de beroepinghe, die op hem gesciet was, mochte volghen soo verre als hy van zynen gemeynte conde ontslaghen werden, waertoe aen deselve soude gescreven worden duer Niclaus Damius soodat de classis die van de Oude Tonghe niet en heeft geprescribeert, maer alleen haer advys heeft gegeven op de voorgestelde sake. Is goet gevonden dat de verantwoerdinghe des classis soude aen de kercke overgescreven worden ende dat se met eenen soude werden vermaent van de faute, bij henlieden gedaen, in 't beroepen van een andere diennaer voor hare gemeente, dat se dat hadden gedaen sonder voorgaende kennisse ende advys van de classe.
Daernaer is gelesen de beroepinge, die de kercke van de Oude Tonge hadde gedaen op Davidt Timmerman, de sone van Arnout Timmerman, wesende student in de collegie theologie van de Heeren Staten tot Leyden, ende gesien acte van de ontslaginge soo van den regent van 'tselve collegie als van de Heeren Staten voorseyt ende heeft de classis dese beroepinge geapprobeert, goet vindende dat syn examinatie metten iersten soude gevoordert werden.

Oude-Tonge ~ Vacature
Is oock besloten dat de kercke van de Oude Tonge soude bedient worden by buerten ende sal in den iersten aldaer gaen Jacobus de Brueck den 2^{n} septembris ende Elias van Campen den 9^{n} ende daernaer Arnoult Timmerman den 16 ende daernaer Theophilus Ryckewaert den 23^{n} septembris.

Middelharnis ~ Proponent
Is ingestaen meester Geeraert Janz., schoelmeestere van Middelhernissen met een missive van de magistraet ende kercke aldaer, dewelcke versoecken dat haren beroepen diennaer, Gerson Panneel, soude mogen ten iersten geexamineert worden in een extraordinaire vergaderinghe. Waerop meester Geeraert gelast is zynen kercke ende magistraet aen te diennen dat se in sulcken gevalle souden moeten dragen de helft van de costen die daer gedaen souden werden ende sal aen den diennaer in de Oude Tonghe gerapporteert worden wat de voors. magistraet ende kercke daertoe seggen sal.

Middelharnis ~ Vacature
Is de bedieninghe van Middelhernissen die van Overflaque bevolen.

Oude-Tonge ~ Attestatie
Joachim Janz. heeft versocht een attestatie om te moghen vertrecken naer Alphen, dewelcke hem is geaccordeert ende sal gescreven worden door Reynerus Donteclock.

Vergadering
Alzoo de voorgaende classe niet en heeft connen volcommelyck by den anderen comen, overmits de ongestuymicheyt des winds, want se gehouden moeste werden in 't Outdorp in den lande van Goeree, soo syn de broeders vergadert geweest over dese syde des waters in den Briele ende hebben aldaer gehandelt wat by haer conde gehandelt worden op verbeteringe des classis, tot welcken eynde de acten van deselve handelinghe voorgelesen zyn geworden ende is van de classe geapprobeert.

Goedereede ~ Beroep
Is verschenen in onse vergaderinghe Egidius Janz., diennaer des Woorts, voorhenen in Abbekercke in Noorthollandt ende nu beroepen in Goedereede met attestatie van deselve kercke ende magistraet van Abbekercke, die hy de classe heeft vertoont, dewelcke goetgevonden zynde, is hy voor een diennaer ende medelit onses classis ontfanghen.

Is goet gevonden dat Egidius Johannis voors. sal in de kercke van Goedereede voorgestelt worden ende dat tot dry reysen ende sal daernaer de bevestinge geschieden ende dit alles door Cornelis Damman, dienaer in 't Outdorp.

Des anderen daechs den 22N augusti

Goedereede ~ Predikant
Heeft Abraham Janz. een request den broederen overgegeven, versoeckende dat men in aenmerckinge van synen hoochste armoede ende groote noot hem soude vergunnen dry maenden uuyt de gaigie van Goedereede. Waerop de broederen hebben denselven voor antwoerde gegeven datter weynich resteerde van deselve gagie boven hetgene dat Cornelis Damman voor de bedieninghe van deselve kercke ende de classe van de verleyde costen by ordonnantie van de heeren van den Briele[791] ontfangen hadden. Is hem oock aengedient dat ons voorgecomen was, dat hy van de heeren Staten onlanx hadde vercregen hondert dalders. Om hem nochtans niet ongetroost te laten, is geaccordeert dat men hem soude laten volghen anderhalve maent gagie onder de quitantie van Egidius Janz., diennaer tot Goedereede.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Is gescreven aen de joncker in Abbenbroeck ende de schoelmeestere aldaer ten eynde deselve schoelmeestere desistere van de schoeldinst, alzoo de tyt die hem op syn versoeck van de classe was vergunt gepasseert was. Met namen wordde hem geinterdiceert het voorlesen ende voorsingen in de kercke, dewylle hy duer syn ontstichtelyck leven daertoe niet bequaem en worde gekent. Ende is de joncker gebeden daeraen de hant te willen houden.

Gravamina synode
Syn de gravamina gelesen die alhier overgesonden waren, ende syn der broederen advysen hierop gehoort ende op de marge gestelt.

Gedeputeerden ter synode
Syn vercoren oft gestemt om te seynden in den sinodo beneffens die van den Briele: Johannis Vossius ende Gooris Arentz.

Agenda
Is besloten dat men het classis sal houden in Hekelinghe, den tyt wanne[e]r sal uuytgestelt worden tot naer het houden des sinodi.

Censura morum ~ Sluiting
Is gehouden censura morum ende met de gebeden is de vergaderinghe gescheyden.

791 De woorden 'van den Briele' in de plaats van het doorgehaalde 'Staten'.

1601 VII (ordinaris). Beijerland,[792] **dinsdag 2 – woensdag 3 oktober**
Inv. nr. E2, fol. 99v-100v.

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts soo is vercoren tot presidem Niclaes Damius, diennaer des Woorts in den Briele, tot scribam Philippum Gallum, diennaer des Woorts in Nieuwenhoorn.

Aanwezigen
Absenten: Henricus Coesvelt, Epraim Janz., Theophilus Ryckewaert, Henricus Coesvelt geexcuseert door synen siecte, d'andere syn mede geexcuseert.

Attestatie
Is verschenen Tobias Pielaert, onsen broeder, welcke zynen attestatie heeft vertoont, ende is van den broederen des classis als een lidt desselven aengenomen.

Credenties
De credentien zyn gelesen ende gheen swaricheyt in 't particulier aengeroert.

Propositie
Syn gedaen drye propositien: eenen van onsen broeder Isebrando de Bylant uuyt de vrage 80. Ende wert vermaent om de materie wat ordentlycker te handelen.

Examen
Syn op het examen van Gerson Pannelio ende Davidt Timmerman verschenen de gecomitteerde des sinodi D. Arnoldus Cornelius ende D. Bernhardus Faille. Ende is gedaen een propositie van Panelio Joannes 15 : 1 ende Davidt Timmerman heeft gedaen een propositie uuyt 1 Joannes 5 : 7 ende is Pannelio vermaent dat hy syn sprake soude wat matighen ende niet soo rasch spreeken en soude. Timmerman is vermaent dat hy de laeste woerden wat beter soude uuytspreken. Ende soo veel het examen aengaet: de broederen hebben een goet genoegen daerin gehadt, doch hebben se vermaent wat beter te oeffenen in de Heylighe Scrift ende tot neersticheyt in haren dinst met een goede vermaninghe gedaen by Arnoldus Cornelius.

Des anderen daechs den 3 octobris

Acta particuliere synode
Syn gelesen de acten des sinodi.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Memorie te spreken van de schoelmeestere van Abbenbroeck.

Acta classis
De acte van de voorleden classe gehouden in Recaingne syn gelesen.

792 'in plaetse van Hekelinge om sekere oorsaken die de broederen daertoe beweecht hadden.'

Goedereede ~ Schoolmeester
Memorie om te scryven aen de magistraet van Goereede om te spreken van haren schoelmeestere.

Oude-Tonge ~ Beroep
Ordre om de voorstellinghe te doen in de Oude Tonghe: d'ierste duer Timmerman, den 2n Pieter Segers, 3n Pilaert.

Middelharnis ~ Beroep
In Middelhernissen ten 1n Cornelis Damman, de 2n Johan Dampman, de 3n Timmerman.

Catechismusprediking
Het is geraden gevonden onder den broederen des classis, achtervolgende hetgene dat eertyts van de sinode geordineert is, dat een yder in zynen kercke den catechismum sal prediken, al is 't schoon dattet gehoor cleyn is, sonder in gebreke te blyven.[793]

Winterseizoen
De voorvallende saeken sullen afgehandelt worden by die van den Briele ende by de naestgesetenen dienaren.

Propositities
Is goet gevonden dat de propositien wederom sullen ingehaelt worden die resteren ende sal Cornelis Damman op de naeste classe een propositie doen op de 83 vrage ende Jacobus de Brueck sal een propositie doen op de 84 vrage in een extraordinaire classe in den Briel ende Elias van Campen op de 85 vrage, oock op een extraordinaire classe.

Simonshaven ~ Predikant ~ Traktement
Is in de vergaderinghe gecompareert Pieter Pilius dewelcke den broederen des classis heeft voorgedraghen alsdat Pieter Segerz. voor syn vertreck hem soude beloeft hebben de vacerende gagie van de kercke van Simonshaven ende dat hy oock den selven Pilio raet heeft gegeven om seker te gaen, dat se sulx souden versoecken aen myn Edele heeren Staten. Waerop dat Pieter Segerz. overgelevert heeft een attestatie onderteeckent van twee ouderlingen van Simonshaven van desen inhout, alsdat se getuygen dat Pili vader aen haer versocht heeft dat de voors. vacerende gagie duer haer aen de Edele heeren Staten soude mogen versocht worden, poogende daermede te bewysen dat hy sulx niet en can beloeft hebben, overmits dat sulx aen de ouderlingen versocht is.
Syn om dese sake twee gecomitteert, Nicolaes Nicolai ende Rutgerus Henrici, welcke last hebben om haer te laten vinden in Simonshaven om aldaer neerstelyck te ondersoecken van de twee puncten, ten iersten dat hy beloeft heeft de voorseyde gagie, ten anderen dat hy den raet gegeven heeft dat men se soude versoecken aen mijn Edele Heeren Staten.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden ende is de vergaderinghe met danckseggingе besloten.

Ooltgensplaat ~ Predikant
Naerdat het classis gehouden was is dese sake voorgevallen:

793 Een verwijzing naar art. 11 op de particuliere synode in Brielle 1593: Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 7-8.

Ten 1n soo is Jan Pieterz. ingecomen, die hem seer beclaecht van Pieter Segerz., verclarende dat hy hem ontloochent hetgene dat hy meent met sekere scryven te bewysen, waerop Pieter Segerz. verclaert dattet hem ontgaen is.

1602 I (ordinaris). Nieuwenhoorn, donderdag 18 april
Inv. nr. E2, fol. 101-103v.

Leiding
Naer aenroepinghe des heylighen naems Godts is vercoren tot preses Theophilus Ryckewaert, diennaer in den Briel ende tot scriba Niclaes Niclaei, diennaer tot Geervliet.

Propositie
Jacobus de Brueck heeft een propositie gedaen uuyt de 84e vrage des cathechismi ende is deselve vermaent het gebet wat lanxsamer te doen ende is voor goet ende redelyck gehouden.

Aanwezigen
Absenten: Pieter Segerz., Johannes Vossius.

Credenties
De credentien zyn gelesen ende is geen swaricheyt bevonden.

Acta classis ~ Abbenbroek ~ Schoolmeester
Syn gelesen de acten van de voorleden classe ende is gelet op den schoeldinst van Abbenbroeck, alwaer eenen dient die eenen neerslach gedaen heeft ende daerduer infaem geacht wort.
Is hierop besloten twee diennaren te comitteren om met de joncker in Abbenbroeck te spreken ende dese sake voor te stellen ende eenen anderen te recommanderen ende voor te staen den sone van Egidius Johannis, diennaer in Goeree oft eenen anderen die hem soude gevallen. Syn hiertoe bestemt Johannes Vossius ende Jacobus Florianus om ter gelegener tyt met hem te spreken.

Goedereede ~ Schoolmeester
Is gesproken van den schoelmeestere in Goeree ende besloten dat men sal senden aen de magistraet Arnoldus Timmerman, Cornelis Damman ende Egidius Jo[hannis], diennaer aldaer om te spreken van de schoelmeestere ende voor te stellen dat het niet en betaemt een schoelmeestere te hebben, die niet alleen geen professie van de religie en doet, maer een dronckaert is ende een wederspreker der religie; daerom de magistraet te vermanen ende voor te stellen dat men een ander in zyn plaetse soude mogen soecken ende aennemen, die in den kercken voorlesen ende singen mochte, zynde van goeden gevoelen ende professie doende van de religie, ende dat den soodanighen oock de acht ponden vlaems, die tot het voorlesen ende voorsinghen gedestineert zyn, mochten volgen.

Catechismuspreken
Is gevraecht oft oock een ygelyck den catechismum leert. Ende syn somige vermaent die 't onderlieten, dat sy souden aenvangen ende continueeren, soo lange als 't mogelyck soude wesen.

Propositie
Is besloten, alzoo Cornelis Dampman niet present en is ende oversulx niet en can proponeren, dat hy in de toecomende classe sal de 83e vrage verclaren ende Elias van Campen die sal eenen propositie doen op de 85e vrage ter ierster gelegentheyt in den Briel; dat oock Philippus Gallus sal een propositie doen op de 86e vrage in de naeste classe.

Simonshaven ~ Predikant ~ Onenigheid
Aengesien Pieter Segers niet tegenwoerdich en is, noch oock Pieter Pilius, die eenighe questie hebben, soo blyft de acte van de voorgaende classe noch open ende sal deselve in de naestvolgende classe mogen gehandelt worden.

Heenvliet ~ Bedelarij
Is voorgecomen datter een lidtmaet der kercken is comen woonen in Heenvliet, diewelcke van den Heere met stommicheyt ende lammicheyt is geslagen, ende is ommegaende by de huysen bedelende. Daerop is besloten, dat die van Suytlandt, vanwaer denselven met zyn huysgesin is gecomen, door haren diennaer sullen vermaent worden eenighe wekelycke hantreyckinge te doen ende soo dien van Heenvliet te hulpe te comen, ten eynde dat de bedelrye soude mogen geweert worden. Ende by zoo verre hy, alsoo versorcht zynde, van het bedelen niet en soude willen afstant doen, dat men hem voortaen van den tafel des Heeren sal moeten afhouden om ergernisse te weeren.

Brielle ~ Tucht
De kercke van den Briel heeft den broederen voorgestelt alsdat Pieter Cornelisz. Backer vele jaren een ongeregelt ende ergerlyck leven heeft geleyt, hem verloopende in dronckenschap ende andersins uuytwysende zekere acten van het kerckenboeck in den Briel daervan eenige den broederen zyn voorgelesen geweest, alsoock van de veelvuldige vermaninghen welcke vanwegen den kerckenraet aen hem zyn gedaen.
Is oock van gelycken voorgestelt van Engelbert Gissenborch hoe dat hy in 15 oft 16 jaren niet en is ten avontmaele geweest ende niettegenstaende dat men hem dickende menichmael van zyn ongeregelde leven vermaent heeft, soo en heeft hy nochtans de goede vermaninghen geen gehoor gegeven, ja heeft deselve genoech gesocht te eluderen, soodat deselve kercke van den Briele ten lesten in haer kerckenboeck een acte heeft gestelt, daerby verclaert wort dat de kercke hem vanwegen zynen continuele ende lanckduerige omboetveerdicheyt niet langer voor een broeder kan houden. Hetwelcke hem oock is aengeseyt geweest mitsgaders de oorsake die den broederen van den Briele beweecht hadde alsoo tegen hem te procederen, namentlyck omdat zy meenden dat Engelbert vanwegen dat hy sooveel jaren het broot des Heeren niet gebroken en hadde, van weynighen voor een lidtmaet der kercke worde gehouden, maer hebben naderhant vernomen, dat het meeren bekent is dat hy een broeder is als zy wel gemeent hadden, ende dat somige lidtmaten in den Briel geen goet genoegen en hebben aen de voorverhaelde handelinge. Is daerom by die van den Briel den classe voorgestelt omme hierop haer advys te hebben oft de sake van Engelbert by de voorverhaelde acte blyven sal, dan oft daerinne yet anders sal behooren gedaen te worden.
Is oock voorgestelt van Sebastiaen Cock, die mede langen tyt met dronckenschap ende onvreedsaem huyshoudinge ergernisse heeft gegeven ende wanneer hy vermaent is geweest tot beteringhe, soo heeft hy hem wel eenichsins geseggelyck ende beweechlyck

betoont, maer daer en is geen ware bekeeringhe tot noch toe op gevolcht, soodat hy groote ergernisse geeft.

De broederen hebben besloten, ierst aengaende Pieter Corneliz. Backer, dat men hem in den kerckenraet ontbieden sal ende hem aenseggen, dat zynen name in den kercke, wanneer het avontmael sal gehouden worden, sal bekent gemaect worden; dat men de gemeente vermanen sal den Heere voor hem als omboetveerdich zynde, te bidden ten eynde dat hy tot warachtich leetwesen van zyn zonden ende tot beteringe zyns [levens] gebracht moge worden.[794]
Ende Sebastiaen Cock sal noch voor dese tyt getollereert ende geleden worden, hopende dat d'exempel van de voorgaende desen sal tot beteringhe diennen.
Belangende van den sake van Engelbert Ghysenborch sal hem aengeseyt worden dat de classis, verstaen hebbende hoe ende op wat wyse die van den Briele met hem gehandelt hebben, gelyck voorhenen verhaelt staet, goet vint ende besloten heeft dat men ordentelyckerwyse, gelyck in de kercke Godts gebruyckelyck is, tegens hem, soo hy omboetveerdich blyft, sal handelen ende sal oversulx tegen het aenstaende avontmael voor hem met verswygen van zynen naem als voor omboetveerdich gebeden worden.

Geloofsbelijdenis
Is voorgenomen dat men in de toecomende classe sal onderteekenen de belydenisse des geloofs.

Financiën
Is oock besloten, dat om alle questie te vermyden, voortaen een yegelyck diennaer op de classe, compareren oft niet, sal betalen 20 st. 'tsy de classe cort oft lange duert.

Zuidland ~ Predikant ~ Financiën
Reynerus Donteclock heeft rekeninge gedaen van de schulden van Uuyterwyck ende den ontfanck daertegen gehadt. Ende is van de classe voor goet opgenomen ende aengaende de penninghen die de weduwen comen, die sal men sien metten iersten te innen.

Zuidland ~ Simonshaven ~ Predikant
Per memorie om Pieter Segers te vermanen waerom hy obligatie gegeven heeft sonder last ende commissie des classis voor Uuyterwyck aen Henricus Pieterz. in plaetse van meester Vranck[795] als voocht voor de somma van 40 gl. 14 st. 3 p.
Is Pieter Segers te vermanen van Cornelis Crynnen, voorman[796] in Suytlant, die seyt dat Pieter Segers soude gesegt hebben Reynerus een briefken gegeven te hebben van 12 gl. ende den staet en segt maer 7 gl.

794 Hierna volgt de volgende doorgehaalde tekst: 'Ende sal oock Engelbert Gyssenborch van gelycken aengeseyt dat de classe verstaen heeft van zyne zake ende om de redenen besloten dat men hem sonder naem sal moeten voorstellen in de kercke tenzy dat hem betere ende bekeere.'

795 Vermoedelijk mr. Vranck Lenerts, chirurgijn en schepen te Zuidland (overl. 1603, begr. in de kerk van Zuidland), Blom, *Genees-, heel- en verloskundigen*, 71, Kwekel, 'Kwartierstaat Kwekel', 180.

796 *voorman*: voerman, koetsier (WNT).

Nieuw-Helvoet ~ Predikant ~ Schoolmeester
Isebrandus Byland heeft versocht dat hy de 8 ponden[797] die de schoelmeestere heeft voor het voorlesen ende voorsingen soude mogen voor hem ontfangen, maer alsoo datselve veel opspraken soude onderworpen zyn, daerom sal de classe hetselve versoecken om de costen ende lasten van de classe te vervallen ende sullen Ysebrande uuytgekeert worden vyf ponden van dese penninghen, opdat hy in zynen schulden mach verlicht worden.

Goedereede ~ School
Is oock besloten dat men hetselve soude versoecken van de schoeldinst van Goeree, ten eynde dat deselve penninghen souden mogen geemployeert worden, 'tsy voor de weduwen oft eenighe andere arme.

Stad aan het Haringvliet ~ Tucht- Schoolmeester
Tobias Pylaert heeft voorgestelt alsdat een ouderlinck ende schoelmeestere zynner kercken hem soude ontgaen hebben in diversche handelinghen, die tenderende tot overspel ende dat daervan diversche inditien zyn, die stercke presumptie geven. Waerover is besloten, dat de broederen over gene zyde 'tsy de visitatuers ofte anders onsen broeder Pilaert assisteren sullen om denselven te vermanen tot bekentenisse ende beternisse ende sal deselve persoon behoorlyck afgestelt worden van zynen dinst, tenzy dat hy hem behoorlyck quytte ende draghe.
Hiertoe zyn gecommitteert onsen broeder Timerman ende Johannes Damman.

Nieuwenhoorn ~ Visitatie
De ouderlinghen ende diaken alhier van den Nieuwenhoorn syn ingestaen ende syn gevraecht naer haren diennaer, soo van zyn leer ende leven ende hebben niet dan alles goets. Sy syn oock vermaent worden haren diennaer mede behulpich te zyn.

Nieuwenhoorn ~ Kerkgebouw
Theophilus Ryckewaert, Gooris Arentz. ende Niclaes Nicolai sullen t'samen den schout met eenige van den schepenen aenspreken ende met haer handelen opdat den coor mach opgebaut ende gerepareert worden alsoo denselven seer schandelyck vervalt.

Agenda
Den 15 juli toecomende is besloten classis te houden in den Briel ten huyse van Niclaes Damius.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden ende is de vergaderinge met den gebede besloten.

Predikantsweduwe
Is hierna over tafel voorgeslagen den noot van weduwe van Mattys Pieters, wyllen predikant in Hellevoet ende is verwillicht, dat men haer twee pont sal geven uuyt der weduwen gelt ende sal Hermanus Hermani ende Niclaes Nicolai elc een pont geven ende sal haer betalinge strecken voor het jaer 1601.

797 8 ponden Vlaams, dus 48 gulden, het gewone jaartraktement voor een voorzanger en voorlezer.

1602 II (ordinaris). Brielle,[798] **dinsdag 16 juli**
Inv. nr. E2, fol. 104-105.

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts is vercoren tot preses Niclaus Damius, diennaer des Heylighen Evangeli in den Briel ende tot scriba Pieter Segers, dienaer des Woorts in Oeltgensplaete.

Aanwezigen
Absenten: Egidius Janss. ende Issebrant Janz.

Propositie
Philippus Gallus heeft een propositie gedaen uuyt de 88e vrage des catechismi ende is voor goet ende redelyck gehouden.

Credenties
De credentien syn gelesen ende en is geen sonderlinge swaricheyt bevonden.

Gravamina synode
Dewylle die van der Goude aen onsen classe gescreven hebben haere gravamina over te zeynden om op den synode te brenghen, zoo hebben de broeders goet gevonden dese navolgende gravamina over te zeynden:
Ten iersten oft niet goet en ware, datter mochte ordre gestelt worden op de ongedoopte die haer in den houwelycken staet begeven.
Ten 2n oft niet goet en ware dat alle kercken de ordonnantie van de Staten onderhielden in 't trouwen, want het bevonden wort datter somige plaetsen zijn die geboden in de weke geven ende oock trouwen eer de drye sondaechsche geboden worden gegeven.
Ende is geordonneert dat se van die van den Briele overgesonden zullen worden ende wederom by hen ontfanghen.

Overschie ~ Zwartewaal ~ Beroep
Syn verschenen in de vergaderinghe vier ouderlinghen van Overschie, vergeselschapt met twee diennaers des classis van Delft, te weten Willem Cryns. ende Cornelis Adriaenz. ende hebben vertoont behoorlycke credentie in dewelcke zy, als oock mondelinge, versocht hebben Gooris Adriaenz., diennaer des Woorts tot Swarttewael tot haren ordinaris dienaer, alzoo zynen Excellentie haren diennaer heeft willen gebruycken in 't graefschap van Muers.[799] Hierop zyn die van Swarttewaele gehoort maer connen daertoe niet verstaen om haren diennaer te ontslaen, maer hadden liever denselven te behouden. Ende is dit Gooris Arentz. voorgehouden, maer verclaerde dat hy van meeninghe was de beroepinge van Overschie naer te comen, alsoo hij verhoepte in een grooter plaetse meerder vrucht te doene ende meer andere redenen van hem voorgestelt, hier te lange

798 'ten huyse van Niclaus Dammius.'

799 Het betrof Henricus Rosaeus die door prins Maurits (hij was graaf van Meurs) werd beroepen; Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 279-286. Op 1 juli rapporteert een ouderling van Overschie over een bezoek aan Zwartewaal, waar men 'alsnoch niet seer en waren gesint' hun predikant te laten gaan, *ibidem*, 287. Een eerder beroep op Adriaensz. komt op 5 okt. 1598 voor het eerst in de Delftse acta voor, op 4 jan. 1599 wordt gemeld dat het beroep niet tot het gewenste resultaat heeft geleid, *ibidem*, 214, 216; een tweede beroep op 11 nov. 1599; op 4 jan. 1600 wederom een teleurstellende uitslag, *ibidem*, 239, 241.

te verhalen. Ende is by de classe gearbeyt met veel voegelycke middelen om Gooris Adriaenz. te bewegen dat hy by zynen kercke soude willen blyven, maer en heeft van zyn voornemen niet connen veranderen overmits het nu de derde reyse was dat hy van die van Overschie beroepen was, meenende dat het Godt belieft zynen dinst aldaer te gebruycken.
Zoo is by den broederen des classis goet gevonden dat men een missive sal scryven aen die van Swarttewael in dewelcke men haer is radende, dat se haren dienaer souden willen ontslaen, opdat hy met goede stichtinge zynen beroepinge soude mogen volghen.

Acta classis ~ Stad aan het Haringvliet ~ Schoolmeester
Syn gelesen de voorgaende acten des classis. Ende syn altemael afgehandelt, uuytgenomen de swaricheyt van Tobias Pilaert met zynen schoelmeestere, welcke uuytgestelt is tot de naestcomende classe, alzoo den schoelmeestere niet present en was.

Propositie
Oock sal Cornelis Damman in de naeste classe een propositie doen, overmits hy zeyde niet voorsien te wesen.

Nieuwenhoorn ~ Kerkgebouw
Alzoo Theophilus Ryckewaert, Gooris Adriaenz. ende Niclaes Tyckmaker gecomitteert waren om den schout van den Nieuwenhoorn aen te spreken, dat hare kercke mochte gerepareert worden, die geheel schandelyck vervalt, zoo is 't dat se Philippus Gallus, haren diennaer, hebben beloeft dat se de hant daeraen sullen houden ende den toecomenden somer haren coor ende kercke repareren.

Spijkenisse ~ Huwelijk
Is van Vossius voorgestelt hoe dat tot Spyckenise een vrouwepersoon is, die 16 jaer van haren man verlaten is, ende is weder aldaer ten houwelyck versocht. Is geresolveert dat Vossius sal acte lichten van de magistraet, die sulcke trouwe toestaen ende sal alsdan deselve persoon in den houwelycken staet mogen bevestighen.

Middelharnis ~ Predikant ~ Attestatie
Is voorgestelt van Arnoldus Timmerman, alzoo hy scryvens hadde vercregen van Baltezaer van Doorne, oft men hem gheene attestatie en soude connen geven, gelyck hy oock insgelycx deselve versoect door eenen brief aen Reynier Donteclock.
De broeders en connen noch tot zyn versoeck niet verstaen ende sal hem vooralsnoch afgeslagen worden ende dat om merckelycke redenen.

Traktement
Alzoo Petrus Pillius heeft versocht een maent gagie, die hy zeyt hem noch te comen van synen dinst; ende is goet gevonden dat die sal gevonden worden uuyt de vacerende gagie van Middelhernissen.

Censura morum ~ Sluiting
Censure gehouden ende nadat den name des Heeren was aengeroepen is de vergaderinghe gescheyden.

Gedeputeerden ter synode
Niclaes Damius is gecontinueert en voorts gecomitteert om naer den synode te trecken

Arnoldus Timmerman ende Niclaes Tyckmaker. Hare credentie sal gescreven worden by die van den Briele.

1602 III (extraordinaris). Brielle, maandag 19 augustus
Inv. nr. E2, fol. 105v.

Aanwezigen
Presenten: de dienaren in den Briel, Spyckenisse, Swartewaele, Suytlant, Coorendyck, Symonshaven ende Hellevoet.

Zwartewaal ~ Beroep
Heeft Gooris Adriaenz. met een ouderlinck der kercke van Swartewaele de vergaderinge voorgedragen hoe sommige van sijn kercke ende uuyt de magistraet te Swartewael op den 11^{n} augusti na Claeswael gereyst zyn om aldaer te hooren de gaven van Jan Hendrixz., dienaer aldaer, bij provisie, ende alzoo zynen gaven haer wel aenstonden, hebben hem versocht hem in die plaetse te willen laten hooren; als geschiet is op den 18^{n} augusti in tegenwoerdicheyt van D. Reijnerus Donteclock, ende hebben die van Swarttewael versocht op de persoon van Jan Heyndrix beroepinghe te mogen doen. Is haer toegelaten ende is hen bygevoecht Jan Arentz., dienaer in Corendyck.
Is oock Jan Hendrixz. innegestaen ende is hem afgevraecht, hoe hij tot de plaetse gesint was, ende heeft geantwoort, soo veel zyn persoon aenginck, dat hy daertoe niet qualyck gesint en was, als syn vertreck met stichtinghe ende bewillinge van de classe van Dordrecht geschieden can.

Gravamina synode
Syn de gravamina gelesen.

1602 IV (ordinaris). Dirksland, maandag 16 september
Inv. nr. E2, fol. 106-107.

Aanwezigen
Absenten: Henricus Coesvelt, Johannes Vossius, Elias van Campen.

Leiding
Syn vercoren: tot preses Goeswinus Picardi ende tot scriba Nicolaes Nicolai.

Propositie
Is aengehoort de propositie van Cornelis Damman over de 83^{e} vrage ende is deselve redelyck geoordeelt.

Credenties
De credentien syn gelesen ende is geen swaricheyt gevonden.

Zwartewaal ~ Beroep
Gooris Arentz. heeft verclaert, hoe dat hy met de kercke van Swarttewaele heeft beroepinghe gedaen op Jan Hendrixz., diennaer in Claeswaele, daer goede hope is, dat denselven corts sal mogen volghen, ende sal hem (die beneffens andere gecomitteert is om den

voorgenoempden Jan Hendrix te beroepen) credentie mede gegeven worden.[800]

Goedereede ~ Predikant
Is in de classe verschenen Henricus Roy van Goedereede, denwelcken heeft voorgestelt alsdat Abraham Janz., eertyts diennaer in Goedereede, nadat hy van daer vertrocken was, gaende en comende tot zyn huyse soude verteert hebben de somma van 22 gl. 8 st., biddende van den classe hierin uuyt liefden geholpen te worden. Ende is hem voor antwoerde gegeven dat men neersticheyt sal doen om hem totten zynen te helpen ende sal by den magistraet van den Briele versocht worden dat de penningen, die van het voorlesen procedeerden, dat deselve by hare Edele consent daer het van noode wesen sal, sal mogen geemployeert worden naer advys ende raet des classis.

Stad aan het Haringvliet ~ Predikant ~ Schoolmeester
Is in het lesen van de acte des voorgaenden classis gelet op de uuytgestelde sake van Tobias Pilaert tegen den schoelmeestere, meester Willem Pluel, van dewelcke hy diversche clachten heeft voorgestelt. Ende is hierop denselven schoelmeestere gehoort in zynen verantwoerdinghe ende is op alle puncten, daer sy d'een den anderen in beschuldichden, rypelyck gelet. Ende is besloten, dat men den eenen na den anderen soude vermanen een yegelyck na gelegenheyt ende gelyc by den classe bevonden is, dat zy behooren vermaent te worden, doch sal meester Willem oock voorgestelt worden dat hy sal syn schult bekennen gelyc als 't te voren goet gevonden was in de proefpredike ende sullen de partyen met malcanderen tot vrede ende versoeninghe vermaent worden. Ende sal dese vrede der kercke geopenbaert worden ende de lidtmaten der kercken sullen vermaent worden vredelyck met malcanderen te leven ende alle clappernijen te vermyden opdat de vrede mach onderhouden werden.
Syn hiernaer beyde partijen met malcanderen vermaent tot vrede ende hebben hen met den anderen versoent ende de hant gegeven ende belooft voortaen in liefde en vrede te leven.
Is oock besloten dat men twee dienaren sal deputeren om in de Stadt met den kerckenraet ende eenighe lidtmaten te spreken ende den vrede te openbaren ende voorts te vermanen dat alle oneenicheden mochten vermydet worden.
Syn hiertoe gecomitteert Nicolaus Damius ende Arnoult Timerman ende Goeswinus Picardi.

Zwartewaal ~ Attestatie
Gooris Arentz. heeft den broederen voorgestelt syn vertrec ende den broederen bedanct van haere bijwooninghe ende heeft versocht zijn afscheyt, waertoe de broederen hebben bewillicht, dat die van den Briele d'attestatie sullen scryven, welverstaende als de kercke versekert is van den dienaer, die zy beroepen hebben.[801]

800 Op 25 sept. verschijnen Gregorius Adriaensz., Jan Aertsz. uit Korendijk, Jan de Joncker, ouderling van Zwartewaal en Jan Matthijsz. Dijckman, secretaris van Zwartewaal in de classis Dordrecht om het beroep op Jan Hendricksz. te bepleiten; Jan Hendricksz. wil wel naar Zwartewaal, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 54-55 (25-26 sept. 1602); kort daarna doet hij er intrede.

801 Hij verschijnt 7 okt. 1602 voor het eerst in de classis Delft, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 291. Hij moet nog wel een attestatie van de classis tonen; op 27 feb. heeft hij die thuis laten liggen maar op 7 april kan hij die laten zien, *ibidem,* 299-300.

Acta particuliere synode
De acte van de synode[802] laestleden gehouden syn gelesen.

Nieuw-Helvoet ~ Armenzorg
Issebrant Janz. heeft voorgestelt alsdat de ingesetene van Hellevoeten sekere sacken terwe schuldich zyn de armen te geven, diewelcke verdonckert werden ende in 20 oft 25 jaren niet en zyn betaelt, ende heeft raet gevracht hoe men hierin best sal moghen handelen, opdat de arme hierinne mochten geholpen werden.
Is besloten dat hierover de kercke van den Briele sal gebeden worden, alsdat sy met haren kerckenraet ende eenighe uuyt de magistraet sullen beraetslaghen, hoe men hierin bequaemelyck soude moghen handelen, opdat de arme souden moghen tot haere gerechticheyt geholpen worden.

Goedereede ~ Predikant
Egidius Janz. heeft raet gevraecht om te moghen genietten eenich transpoortgelt ende is geraden dat hierover de magistraet van den Briele sal aengesocht worden.

Winterseizoen
Alle voorvallende saken sullen by den wintertyt gehandelt worden in den Briel met de naeste gesetene.

Propositie
De propositie sal in den naeste classe gescieden by Nicolaus Damius over de 87^{e} vrage ende Johannes Damman de 88.

Censura morum ~ Sluiting
Censura gehouden ende is de vergaderinge met den gebede besloten.

1603 I (ordinaris). Heenvliet, dinsdag 8 - woensdag 9 april
Inv. nr. E2, fol. 107v-109.

Leiding
Syn vercoren tot preses Arnoldus Timmerman ende tot scriba Philippus Gallus.

Credenties
De credentien zyn gelesen ende is een swaricheyt bevonden van Recaingne ende de Stadt.

Acta classis
Syn in den iersten voorgelesen de acten van de voorgaende classe.

Rockanje ~ Schoolmeester
Alzoo de broeders van den Briele noch niet in de vergaderinghe waren gecomen om te moghen handelen van de sake zoo van Suytlandt als van den Oudenhoorn, soo is 't dat de vergaderinghe hebben voorgenomen de particularia. Ende is goet gevonden datter twee souden verordent worden om metten gerechte van Rekaingne te spreken

802 Synode van Schiedam van 27 – 31 augustus; zie Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 181-197.

belangende de aenneminghe des schoelmeesteres ende zyn daertoe vercoren Reynerus Donteclock ende Goeswinus Picardus.

Spijkenisse ~ Kerkgebouw
Voorders soo is voorgestelt de quade reparatie van de kercke van Spyckenisse ende is besloten dat Niclaes Damius ende Niclaes Nicolai haer sullen laten vinden in de voorgenoemde plaetse om metten gerechten te spreken opdat de kercke moghe gerepareert worden.

Hekelingen ~ Kerkgebouw
Insgelycx oock mette gerechten van Hekelinghen.

Predikantsweduwen
Is gevraecht oft de weduwen het onderhout van de classe geniettende, voor haer alleenelyck sullen houden oft dat de kinderen de helft daervan sullen genietten. Ende is goet gevonden dat de weduwen alleen zulx sullen genietten.

Bommenede ~ Beroep
Syn in de vergaderinghe verschenen twee persoonen van Bomenede, wesende den eenen een diaken ende den anderen een wethouder ende hebben verclaert beroepinghe gedaen te hebben op eenen jonckman Henricus Nolthenium, welcke beroepinghe by de vergaderinge is gevisiteert ende is goet gevonden dat hy haer sal volghen.[803]

Zuidland ~ Vlaardingen ~ Beroep
Syn verschenen in de vergaderinghe Abraham Dirixz. ende Pieter Crynz., ouderlinghen van Vlaerdinghen, geassisteert met Albertus van Oosterwyck, diennaer der stede van Delft ende Martinus Nicolai, diennaer van de Liere, welcke instantelyck versochten aen de broederen, dat se hen wilden behulpich wesen dat de beroepinghe op Jacobus Florianus, diennaer in Suytlant, gedaen, zyn volle effect mochte sorteren.
Hierop syn die van Suytlant gehoort, welcke overleverende een remonstrantie, waerin zy verthoonen dat se totte ontslaginge van haeren diennaer niet en connen verstaen om redenen in de remonstrantie verhaelt.
Is na lange debat besloten, dat de broeders in 't vertreck van Florianus niet connen verstaen voor ende alleer dat hy zyn afscheet hebbe, soo van de kercke als magistraet van Suytlandt.

Des anderen daechs den 9^{N} appril

Zuidland ~ Vlaardingen ~ Beroep
Syn die van Suytlant innegeroepen ende haer gevraecht oft henlieden niet voor en stont dat haren voornoempden dienaer conditionaliter ende alleenelyck voor een jaer was aengenomen. Hebben geantwoert: 'neen', ende in 't minst daervan niet en weten, daerentegen Reynerus ende Florianus sustineren: 'ja'.
De classis van den Briele, gehoort hebbende het versoeck welc de gedeputeerde des classis van Delft ende der gemeente van Vlaerdinghen gedaen hebben om Jacobus Flori-

803 De classis Dordrecht heeft een poging gedaan om hem naar Klaaswaal te krijgen, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 68 (29 jan. 1603) en later (eveneens tevergeefs) Pieter de Geytere uit Oudenhoorn; *ibidem*, 70-71 (12 en 26 maart 1603).

anus, predikant in Suytlandt, tot een dienaer van de gemeente tot Vlaerding te becomen, volgende de beroepinghe op hem gedaen, daerteghen de kercke van Suytlandt gehoort zynde, niet alleen met woerden, maer oock met een scriftelycke remonstrantie daerin verscheydene redenen begrepen zyn, verclaert heeft dat sy haren diennaer sonder merckelycke schade van haere gemeente die van Vlaerdinghen niet en connen laten volghen. Ende alzoo de sake gelyck uuyt het verhandelen derselver vernomen is principaelyck daerin bestaet, dat degene die de ontslaginghe onses broeders Floriani soecken te bevoorderen, sustineren dat hy op conditie alleenlyck by provisie van een jaer om malcanderen te beproeven is aengenomen, seggende sulx die van Suytlant niet ombekent te wesen, daer nochtans die van de kercke van Suytlant verclaren daervan te voren noyt wetenschap gehadt te hebben, ende byaldien het met haeren diennaer Floriano alzoo gelyck voorgegeven wort, gelegen geweest waere, dat hy de kercke van Suytlant alleen voor een jaer verbonden ware, soo hadde hy naer expiratie van denselven tyt daervan behooren vermaen te doen, d'welc niet gesciet zynde, by de kercke van Suytlant wert voor een stilswygende bewillinghe om te blyven genomen.
De classis, hierop lettende ende op andere redenen meer ende insonderheyt op den staet ende gelegenheyt van de kercke in Suytlandt, heeft naer rype overlegginghe ende overweginge geresolveert ende uuytgesproken als volcht: namelyck, dat zy in consientie voor den Heere niet en connen geraden vinden dat Jacobus Florianus voor dese tyt de kercke in Suytlandt soude moghen verlaten sonder merckelycke droefenisse, quetsinge ende schade van deselve gemeente. Aldus gedaen in onse classicale vergaderinghe ende in tegenwoerdicheyt van beyde partyen uuytgesproken den 9[n] appril 1603.[804]

Aanwezigheid Overflakkee
Is goet gevonden dat men de broederen van Flacque, wesende Pilaert, Joan Daman, Pieter Segerz., Cornelis Daman ernstelyck sal vermanen op een andere[805] tyt de classe by te blyven.

Propositie
De propositien syn uuytgestelt tot op het naeste classe.

Stad aan het Haringvliet ~ Schoolmeester
Is goet gevonden dat Tobias Pilaert sal volghen de begeertte van den ambachtsheere van de Stadt, alzoo hy hem sekeren tyt bestempt heeft om by hem te comen, geassocieert wesende met Nicolaus Tyckmaker ten eynde dat den schoelmeestere, aengenomen zynde by consent ende bewillinghe van de magistraet ende den kerckenraet, in zynen dinst moghe gecontinueert werden, insonderheyt sooveel de schoeldinst aengaet.

Bommenede ~ Vacature
Die van Flacque sullen voor ierst Bomenede bediennen, waervan die van Goedereede de ierste sullen wesen, beginnende den 20 april ende sullen volghen na malcanderen, gelyck zy hieronder gestelt zyn haere buertte waernemende: den 20[n] april Wyckentoorn,[806]

804 De classis Delft stemt toe in het beroep van Vlaardingen en verleent assistentie, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 300 (7 apr. 1603). Later in het jaar doet Vlaardingen nog een vergeefse poging: *ibidem*, 308 en 310 (14 en 21 aug.)

805 Gissing, moeilijk leesbaar.

806 In een brief d.d. 2 apr. 1603 aan de classis Schouwen-Duiveland in reactie op zijn beroep naar Ouwerkerk meldt Panneel dat 'het mij ten lote gevallen is den 20 deser' in Bommenede te preken; GA Schouwen-Duiveland, AC Schouwen-Duiveland, inv. nr. 20.

den 4n mey Cornelis Daman, den 18n Dierixlant, den 1n juni Panneel, den 15n Nieuwe Tonge, den 29n Oude Tonghe, den 13n juli de Stadt, den 27 de Plaete.

Financiën
Is oock een rekeninghe vanwegen de erfgenamen van saliger Henrick van Corput overgelevert, bedragende ter somma van 8 guldens 15 st. aengaende eenige oncosten by den voorgemelden Corput gedaen in april 1601 in het reysen naer den Briel op het examen Petri Pili,[807] bedraghende de voors. somma behalven de oncosten in het wederkeeren gedaen, welcke by de voorgemelde erfgenamen gestelt wert ter discretie des classis.[808]

1603 II (extraordinaris). Brielle, dinsdag 20 mei
Inv. nr. E2, fol. 109v.-110.

Aanwezigen
Presenten: Henricus Coesvelt, Petrus de Geytere, Niclaes Nicolai, Jacobus de Brueck, Reynerus Donteclock, Jan Arentz., Rutgerus Henrici, Philippus Gallus, Jacobus Florianus, Pieter Jacobz., ouderlinck ende Jan Jacobz. Bollaert, diaken, gecomitteerde met credentie van de kercke van den Briele, Isebrant Johannis, Johannes Vossius, Elias van Campen, Pieter Pillius.

Leiding
Preses Henricus Coesvelt, scriba Philippus Gallus.

Zwartewaal ~ Attest
Jan Hendrixz., predikant van Swarttewael, heeft geexhibeert een attestatie van zynen kercke van Claeswaele ende de broederen hebben goet gevonden, dat men deselve sal reserveren tot het naeste classe.

Voorburg ~ Beroep
Is gelesen eenen brief, gescreven uuytten name des classis van den Hage, waerin zy versoecken dat Niclaes Damius haer soude moghen volghen om te diennen de kercke van Voorburg volgende de[809] beroepinghe op hem gedaen naer uuytwysen ettelycke brieven aen hem gescreven, die oock syn gelesen.

Nadien de classe van den Briele, verstaen hebbende het versoeck van Nicolao Damio belangende syn vertreck ende oorsaken derselver ende ter andere zyden de redenen van de gecommitteerde der kercke van den Briel, streckende om hem te behouden, ende alles rypelyck overleyt ende ingesien hebbende de gelegenheyt der saeken, dewelcke met Nicolao Damio seer verre waeren gecomen, alsdat hy uuyt een sekere acte in 't kerckenboeck van den Briel, den 5n mey gestelt, ende 'tgene dat hy uuyt den mont van eenighe van de overicheyt heeft verstaen aen die van de classe van den Hage ende de gemeente van Voorburch heeft overgescreven dat hy nu dadelycken van zynen dinst beyde van de kercke ende overicheyt waere ontslagen ende daer beneffens oock noch persisterende

807 Zie ACBr 16-18 apr. 1601.
808 In juli 1603 komt ook in de classis Dordrecht een declaratie van de erfgenamen ter sprake. De classis verwijst de erfgenamen voor 'den lesten articel' naar de classis Brielle, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 91 (22-24 juli 1603).
809 In de plaats van het doorgehaalde 'syne'.

by de resolutie, die hy eenmael heeft genomen om vanwegen de indispositie synder huysvrouwe te vertrecken, waertoe dat hem eertyts goede ende vaste beloften gedaen waeren, wanneer het daermede niet en wilde beteren ende eyndelyck oock voorwendende dat hy niet en sach hoe dat hy sonder verminderinghe ende groot nadeel van synen naem ende faem by zynen gemeente soude connen blyven, om oorsake van 't overscryven zynder ontslaginge voornoempt. Soo is 't dat de classicale vergaderinghe gheenen anderen wech heeft connen vinden dan de kercke van den Briele als oock de magistraet te bidden ende te vermanen dat se acht nemende op de voorgewende redenen Niclao Damio haer gelieve met alle vrintschap ende gevaerelyckheyt syn afscheyt te vergunnen, opdat alles met goede orden ende stichtinghe mach toegaen ende alle apparente swaricheden moghen voorcomen ende geweert worden, ende de classe daerna na orden der kercken moghen procederen na behooren ende (hoewel ongeern) hem soude moghen ontslaen ende syn behoorlycke attestatie geven.[810] Actum in onse extraordinaire classicale vergaderinghe, gehouden in den Briel, den 20^{n} mey anno 1603, ende is onderteekent uuyt den naem van allen, Henricus Hermani Coesfelt, preses, Philips Gallus, scriba classis.

1603 III (ordinaris). Nieuwe-Tonge, maandag 16 juni
Inv. nr. E2, fol. 110v-113.

Leiding
Na het openbaer ghebet syn verkoren tot preses Henricus Coesvelt, tot assessor Reginaldus Donteclock, tot scriba Jacobus Florianus.

Aanwezigen
Werden absent bevonden: Johannes Vossius, Goeswinus Picardi, Philippus Gallus.

Examen
Syn in de classe verschenen de gedeputeerde des synodi Arnoldus Cornelius, Bernhardus Faille, dienaren tot Delft ende van den Hage, respectivelyck om te staen over de examinatie Henrici Nolthenii, die van de gemeynte tot Bomenede was beroepen.
Heeft geproponeert Heyndrick Nolthenius uuyt het 21^{e} vers des 10^{n} capittels Luce. Daerna is hy behoorlyck geexamineert ende ondersocht in alle de voorneempste hooftpunten der christelycker religien. Syn antwoerde is voor goet gehouden, soo van de gedeputeerde des synodi als van de classe; hebben oock goet genoeghen gehadt in zyn propositie. Derhalven is hij van beyde met hantgevinge opgenomen ende gestatuueert dat hy tot Bomenede sal voorgestelt worden op den naestcomenden sondach van Arnoldus Timmerman, den sondach daeran van Cornelis Damman ende den derden van eenen diennaer uuyt den Briel aldaer sal bevesticht worden.

Melissant ~ Kerkdiensten
Des namiddaechs syn gecompareert twee mannen van Melissant, versoeckende dat den predikant van Dirixlant in haer dorp op de acht oft 14 dagen ordinarelycken des achtermiddaechs mochte komen prediken. Is geordineert dat Arnoldus Timmerman na Dierixlant sal gaen om aen de overheyt ende den kerckenraet te vernemen oft sy in 't versoeck van die van Melisant souden willen verstaen.

810 De zinsnede 'ende (hoewel ongeern) hem soude moghen ontslaen ende syn behoorlycke attestatie geven' is in margine bijgeschreven.

Oudenhoorn ~ Predikant
Syn oock verschenen 2 mannen van den Oudenhoorn, versoeckende dat haeren diennaer soude mogen vertrecken ende een anderen haer bygevoecht worde. Haer is voor antwoerde gegeven, dat de redenen die sy ingebracht hadden, in geenderley wyse suffisant waren waerom dat men een diennaer soude laten gaen ende dat daerover haren predikant by haer soude blyven ter tyt toe dat de Heere hem een andere gelegenheyt geeft. Ende syn vermaent dat se voortaen in vrede met hem wilden leven.

Ooltgensplaat ~ Predikant
Niclaes Damius ende Tobias Pilaert hebben ingebracht, dat sy haere visitatie hebben gedaen in de Plaete, alwaer sy sekere klachten uut den kerckenraet vernomen hadden tegen Pieter Segertz., dienaer aldaer, dewelcke sy gehoort hebben. Hierop is Pieter Segerz. gehoort mitsgaders eenighe die uuyt den kerckenraet syn gekomen. Ende is verordineert dat eenighe uuyt den onsen in de Plate souden trecken om de sake aldaer rechtelycken te verstaen ende d'een tegen den anderen te hooren. Hiertoe syn genomineert Reginaldus Donteclock, Tobias Pilaert, Jan Arentz. ende Elias van Campen.

Ouwerkerk (Zld) ~ Middelharnis ~ Beroep
Syn in de classe verschenen vanwegen de gemeyntte tot Ouderkercke in 't landt van Schouwen Arnoldus Arnoldi, diennaer tot Renisse, Christianus Merlinus, diennaer tot Sommelsdyck ende Henricus Thueniz. Block, schepen tot Ouderkerck, versoeckende dat Gerson Panneel, diennaer tot Middelhernissen, hun soude moghen volgen na versoeck, dat sy door wettelycke beroepbrieven op zynen persoon eenen tyt lanc te voren hadden gedaen.[811] Syn gehoort den baillieu ende ouderlinghen der gemeente van Middelhernissen, dewelcke overgegeven hebben sekere brieven, die zy[812] aen Pannelius ende Pannelius aen haer gescreven hadde, inhoudende de conditien die hy met haer hadde gemaect. Hebben daer beneffens begeert dat men hem soude afvraghen de redenen waerom hy van wille was van haer te vertrecken, wanneer dan sulx toegelaten wierde. Haer begeertte is achtervolcht, hare brieven syn gelesen. Men heeft Pannelio zynen redenen afgevraecht, dewelcke daerna den baljou ende ouderlinghen zyn voorgehouden. Daerop zy haere antwoerde gedaen hebbende, is by de classe de gansche sake rypelycken overleyt ende beraetslaecht, waerop eyndelycken eenen resolutie gevolcht is, begrepen in dese naervolgende acte:
Syn in onse classicale vergaderinghe vanwegen de gemeynte tot Ouderkercke verschenen uuyt de classe van Schouwen Arnoldus Arnoldi, diennaer tot Renisse ende Christianus Merlyn, diennaer tot Sommelsdyck, Hendrick Thueniss. Block, schepen in Ouderkercke, versoeckende dat Gerson Panneel, diennaer tot Middelhernissen, soude moghen volghen de beroepinghe die de gemeyntte van Ouderkercke op hem hebben gedaen, waerop gehoort syn de gemitteerde van de overheyt ende kerckenraet tot Middelhernissen, dewelcke erntstelycken hebben aengehouden dat haren dienaer by haer mochte blyven. Hebben oock gehoort de redenen, die onse medebroeder Gerson Panneel ingebracht heeft, die hem beweechden om die beroepinghe om hem gedaen, van zynentwegen te accepteren.

---

811 In zijn reeds hiervoor genoemde brief (zie noot 806) d.d. 2 apr. 1603 aan de classis Schouwen-Duiveland in reactie op zijn beroep naar Ouwerkerk meldt Panneel dat, nu hij 20 april toch in Bommenede komt preken, hij voornemens is 'eens tot Ziriczee te komen (belieft het Gode)' om over het beroep te overleggen; GA Schouwen-Duiveland, AC Schouwen-Duiveland, inv. nr. 20.

812 Origineel: 'zyn'.

Nadat de redenen, soo van d'eenen als van d'ander partye rypelyck ende na behooren hebben overweghen, en hebben wy niet connen vinden hetwelcke ons soude beweghen om onsen broeder voornoempt uuyt onsen classen te verlaten, maer veel meer om verscheydene redenen ende consideratien te oordelen, dat het in alle manieren geraetsaem is dat hy by zynen gemeynte blyve.
Waeruuyt dat eendrachtelyck van alle broederen des classis is besloten ende gestatueert dat hy niet sonder merckelycke schade ende quetsinge synder gemeynte kan vertrecken, doch evenwel dat dese resolutie niet en diene tot prejuditie van zynen vryheyt om ter gelegener tyt tot kennisse van de classe die te mogen gebruycken.

Brielle ~ Voorburg ~ Beroep
Syn voor de vergaderinghe verschenen de gedeputeerde van de overheyt ende kerckenraet van den Briel, vertoonende credentie.
Daerna stont inne D. Niclaes Damius, denwelcken syn afgevraecht eenighe dingen tot openinghe van zynen sake dienende, waerop hy zynen verklaringe gedaen heeft.
Daerna zyn oock gehoort de gecomitteerde van den Haghe met die van Voorburch ende hebben verclaert, alsoo die van den Briele ter bestemder tyt ende plaetse niet en waren gecomen om henlieden contentement te doen, alzoo 't geseyt was, dat zy de sake op onsen classem brachten om aldaer geordeelt te worden.
De gedeputeerde van den Briele, nadat hen was aengedient, en hebben daer niet tegens gehadt, uuytgeseyt dat degene die van de magistraet gecomitteert was, hem daerinne beswaert vont, alsoo hy geen andere commissie en hadde als den classem van den Hage ende Voorburch contentement te doen. Was evenwel tevreden dat de sake van de classe geordeelt soude worden, sooverre als eenighe van den onsen gedeputeert werde om de heeren van den Briel onderrichtinghe te doen.
Nadat beyde partyen genoechsaem verhoort syn, is geresolveert 'tgene hierna volcht, namelyck:
Alsoo de classe onder anderen niet en heeft connen bevinden, dat onse broeder Niclaes Damius volkomelycke ontslaghinghe van zynen gemeynte ende overheyt heeft konnen bekomen, als wy uuytwysende sekere acte den 20^{n} mey by onse extraordinaire vergaderinghe gestelt, wel hadden gewenscht, dat zy haere oogemerck nemende op de goede stichtinghe ende welstant der gemeynten van den Briel waervoor hy schuldich is sorge te helpen dragen voor zoovele haer mogelyck is, oock volgende het besluyt van het 8^{e} articule des nationalen synodi, gehouden in den Haghe, niet anders en hebben connen verstaen noch besluyttten dan dat onse broeder N. Damius schuldich is by zynen gemeynte, die hem soo lief ende weert heeft, te blyven ende die in geenderley wysen voor desen te verlaten.
Ende hiervan is dien van Voorburch ende den Briel schriftelycke acte gegeven.
Is gestatueert dat aen den classem van den Haghe eenen brief sal gescreven worden tot verontschuldinge Nicolai Dami, hetwelc gedaen is door Reginaldum Donteclock die de copie desselfden brief by hem behouden heeft.
Is gestatueert dat van nu voortaen geenen stipulatien en sullen valideren ende by den classem geaccepteert werden die een diennaer met synen gemeente soude mogen maken[813] sonder voorweten van de classe.

Attestatie
De attestatie, die de kercke van Claeswaele onsen broeder Jan Hendrixz., diennaer tot

813 De woorden 'souden mogen maken' met andere hand (verm. Donteclock) interlineair bijgeschreven in de plaats van het doorgehaalde 'heeft gemaect'.

Swarttewael gegeven heeft, is voor de broederen vertoont ende onse broeder is aengenomen voor een lit des classis.

Bommenede ~ Financiën
Men sal vernemen hoe langhe dat Bomenede gevaceert heeft, nadat de weduwe betaelt is ende sal dat van des classis wegen ontfanghen worden, waervan Petrus Pilius een maent gagie sal genieten, alsoo uuyt de gagie van Middelherniszen niet en kan vallen, daerop hy in de classe van den Briele gewesen was.

Middelharnis ~ Predikant
Is gestatueert op het versoeck van Baltesaer van Doorne nopende een attestatie, die men hem geven soude, dat men sal spreken met Arnoldo[814] Cornelio, Joanne Uuyttenbogaert ende Francisco Lansbergien ofte de gedeputeerde onses synodi. Ende dat sullen doen die tot den synodi[815] gecomitteert worden uuyt den onsen.[816]

Zuidland ~ Doop
Op hetgene, dat in de credentie van de kercke van Suydtlant stont aengaende het doopen ende het asisteren van de ongedoopte, is verklaert dat de orden van de opteeckeninghe der kinderen ende getuygen niet alleene van den synodo verordineert is, maer oock in vele kercken geobserveert wort ende volgens in de kercke van Suytlant mede behoort onderhouden te worden, gelyck oock mede gansch niet en voecht noch toegelaten behoort te werden dat die selfs ongedoopt syn over den doop als getuygen souden staen.

Zuidland ~ Predikant
Syn mede gelesen beyde de missiven van de magistraet ende kercke van Suytlandt nopende haeren diennaer Jacobo Floriano achtervolgende 'tgene dat se aengenomen hadden in de naeste ordinare classe in te brengen, nadat se het advys van den haeren daerop hadden gehadt. Ende is datselve advys, in de voors. missiven begrepen, soodanich geweest dat se haeren diennaer voornoempt aen haer gemeente verbonden houden, sonder hem te consenteren dat hy elders beroepen synde de selfde beroepinghe soude mogen volghen. De classis, lettende op de misive van synen patroonen, die in de voorgaende classe vertoont is geworden, daerin deselve verclaert hebben hare wille te zyn dat sy niet langer als een jaer soude verbonden wesen, konnen niet verstaen dat hy aen zynen kercke verbonden is ende gansch geenen vryheyt en soude hebben om hem tot den dinst van een andere gemeente, wanneer hy daertoe wettelyck beroepen wierde te begeven ende achten nochtans niettegenstaende zynen vryheyt, dat deselve behoort te staen tot discretie ende oordeel van de classe.

Oude-Tonge ~ Predikantsweduwe
Alzoo in de vergaderinge is aengedient dat de weduwe van Jochum Janss. saliger versocht dat sy de gagie van haers mans dienst in de Oude Tonge moghe trecken totten 15^{n} septembris des jaers dat hy van daer vertrocken is, waerop vernomen is dat Jochum Jans. saliger synen plaetse van de Oude Tonge niet langer en heeft bedient als totten 28^{n}

814 Boven de laatste 'o' van 'Arnoldo' staat nog een verkortingteken voor 'us'.
815 Sic.
816 Van Doorne heeft nog enkele keren geprobeerd een attestatie te bemachtigen, zie hiervoor ACBr 16 juli 1602 en zoals blijkt uit een brief van 24 feb. 1603 van Donteclock aan zijn collega Dammius, hierover noot 278 pag.176 in de Inleiding op deze acta (HUA, OSA, inv. nr. 1285).

augusti, dewelcke daerna bedient is geworden van de naestgesetenen dienaers, soo is van de classe besloten, dat de gagie van Joachim Janz. synen weduwe sal volghen totten laesten augusti, ende dat den tyt van Davidt Timerman, die in zyn plaetse gekomen is, sal ingaen van denselfden dach, gelyck daervan ordinantie is aen den rentmeestere.

Boete ~ Geheimhouding
Is besloten dat Isbrant Janz. sal schuldich syn te betaelen een boete van 20 st. ende dat overmits hy de resolutie des classis heeft geopenbaert dengenen die het alsdoen noch niet toe en quam te weten; ende oock dat hy sonder consent uuyt de classe is gescheyden, waerover hy syn schult bekennen sal.

Boete
Is oock besloten dat men een boete van een stuver sal stellen op diegene, die in de vergaderinghe verschynen na het gebet, mede op degene die den iersten dach der vergaderinghe te spade komen de boete van eenen schellinck. Ende sal Philippus Gallus hiervan ontfanger ende executuer zyn den tyt van een jaer ende hiervan rekeninghe doen ten profytte daer het den classe sal duncken recht te wesen.

Gravamina synode
Is gelesen de missive van de classe van Rotterdam, daermede versocht wort dat dese classis haere gravamina tegen den 30^{n} juni soude oversenden. Ende is goet gevonden, dat de broeders aen dese syde over Flacke tot dien eynde maendaghe toecomende souden vergaderen ende soodanighe gravamina als se hebben oversenden aen die van den Briel ten eynde dat sy de haere daerby moghen voeghen.

Assessor
Alsoo onse classe uuyt vele dienaren bestaet, is goet gevonden dat van nu voortaen tot behulp des presides eenen assesoor verkoren sal worden, dewelcke altyt wesen sal degene die meeste stemmen heeft naest den presidem.

Agenda
Men sal den tyt des classis verordineren na de bescryvinge des synodi.

Propositie
De propositien op den naesten classen sullen doen Niclaes Damius ende Johannes Damman.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Is voorgehouden dat de broeders des classis sullen aenhouden dat die van Abbenbroeck voorsien werden van eenen goeden schoelmeestere.

1603 IV (extraordinaris). Brielle, maandag 23 juni[817]
Inv. nr. E2, fol. 113v-114.

Ooltgensplaat ~ Predikant
Alzoo Reginaldus Dontecloc, Tobias Pilaert, Jan Arentz. ende Elias van Campen haere commissie, die haer in de ordinare classe opgeleyt was om na de Plate te trecken ende

817 'over de sake van Pieter Segerz, dienaer in de Plaete.'

daer ernstelycken te vernemen hoe het met de sake van Pieter Segerz. stont, afgedaen ende volbracht hadden, soo heeft Reginaldus Donteclock uuyt den name van den andere den broederen, die alsdoen in een goet getal vergadert waren verhael gedaen van het 'tgene zy ter plaetse voornoempt, soo uuyt den nieuwen als uuyt den ouden kerckenraet hadden verstaen tot beschuldinghe van haren dienaer, op dewelcke, nadat Pieter Segerz. zynen onschult ende verantwoerdinghe gedaen heeft, soo hebben de broeders na behoorlycke deliberatie gestatueert:
Ten 1n dat Pieter Segerz. ernstelyck vermaent soude worden van 'tgene dat hy zynen kerckenraet wys gemaect hadde dat synen reysen ende absentien waeren gesciet met advys van de classe, oock dat het afgedaen was in de classe van Heenvliet, dat de visitatoren van synen sake inbrachten.
Ten 2n dat de broeders niet aen en nemen de excusen die hij doet op de al te groote familiariteyten die hy houdet met den stadthouder, insonderheyt daerom dat hy hem genomen heeft tot getuygh van syn kant ende daerenboven oock in zyn huys gelogeert heeft, dat dat oock een groot vermoeden gemaect heeft dat hij met hem na Steenberghen gereyst is.
Ten 3n dat men hem ernstelycken vermaent datter niet meer soo grooten faulten en vallen van syn absentie ende uuytwesen.[818]
Ten 4n dat hy niet en hadde behooren te supersederen van het trouwen van de vrouwe in den Bommel op het verbot van de stedehouwer.
Ten 5n dat men het daervoor houdet, dat het geheel syn werc is met de hofstede daer sijn swager op sit ende dat men hem daerom sal belasten dat hy se metten iersten laete varen, opdattet ten laesten niet ten quaden eynde en come ende dat hy oock niet verhindert en werdde in synen dinst na behooren waer te nemen.
Ten 6n dat men hem sal vermanen dat hy het uuytleggen van de penninghen door den baljou die in zynen name oft door zyn versoeck gedaen is, wel met eeren hadde moghen laten. Oock dat hy daerin niet weynich heeft mishandelt, dat hy sekere dochter, daer hy voocht over gestelt was, heeft gaen uuytgeven aen syn cousyn ende dat hy de houwelycxsche geboden derselver persoon niet en heeft doen gaen in den Briel, daer de dochter twee jaren hadde gewoont, recht eer sy in de Plaete quam ende dat hy se oock getrout heeft niettegenstaende dat haer de vrienden scriftelyck hadde geopposeert, welcke oppositie niet ongefondeert en was.
Ten 7n, dat hem sal belast worden bescheyt in te brenghen van den uuytgeef van de hondert guldens die hem de classe heeft aengetelt, oock dat hy van den rechten[819] voocht van zynen voochdye ontslaghen is.
Nadat Pieter Segerz. van desen allen is vermaent geweest, soo heeft hy hierop zynen schult bekent ende beloeft dat hy niet alleen met woerden mer oock met wercken zyn leetwesen sal bewysen ende verklaert dat hy wel tevreden is, soo hy hem voortaen verloopt, dat het aude oock weder opgehaelt werde.

1603 V (ordinaris). Zwartewaal, dinsdag 29 juli
Inv. nr. E2, fol. 114v-115v.

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godes zyn verkoren tot preses Reynerus Donteclock, tot assessoor Johannis Vossius, tot scriba Philippus Gallus.

818 In de plaats van het doorgehaalde 'afwesen'.
819 *rechten*: hier in de betekenis van: overeenstemmend met de wetten en verordeningen, wettelijk; wettig (WNT).

Credenties
Memorie om te stellen een cort formulaer der credentien duer Reynerum.

Propositie
Heeft geproponneert Johannes Damman uuyt den catechismum de 88e vrage. Ende de broederen hebben een goet genoeghen daeraen gehadt, doch hem vermaent dat hy zyn stemme soo seer niet en soude laten vallen.

Melissant ~ Kerkdiensten
Memorie om te scryven aen die van Melisant dat de classe verstaet dat se van den dienaer van Dierixlant sullen by provisie bedient wordden, doch soo sullen se vermaent worden te versoecken een gagie ter tyt dat de plaetse soude moghen vermeerdert worden ende alsoo eenen ordinairen diennaer souden moghen beroepen.

Zonnemaire ~ Oudenhoorn ~ Beroep
Syn verschenen twee mannen van Sonnemer, wesende den secretaris ende den schoolmeestere, welcke duer een missive versoecken dat Pieter Janz., diennaer van den Oudenhoorn, denwelcken sy beroepen hebben, haer mochte volghen.
Syn mede verschenen 2 mannen van den Oudenhoorn, met namen Mertten Janz., schoolmeestere ende Pieter Janz., lidtmaten met een credentie versoeckende haeren diennaer Pieter Janz. te behouden.
Hierop is onsen broeder Pieter Janz. gehoort, dewelcke verclaerde zynen beroepinghe te willen volghen ende is hiervan een acte gemaect, die beyde partyen sal behandicht worden.
Syn in onse classicale vergaderinghe verschenen 2 mannen, uuytgesonden van de kercke van Sonnemaere, sorterende onder den classen van Schouwen om te vervoorderen hunne beroepinghe, die sy op den persoon van Pieter Janz. de Geyttere hebben gedaen. Waerop gehoort syn de gecomitteerde van den Oudenhoorn, arbeydende om haeren diennaer voornoempt by haer te behouden, tot welcken eynde sy hebben vertoont credentie onderteeckent by vier persoonen die 'tselve van harent ende der ganscher gemeente mede versochten.
Is van gelycken oock mede gehoort Pieter Janz., verklarende alsdat hy de beroepinghe van die van Sonnemaere op hem gedaen van zynentweghen hadde geaccepteert, hem niettemin de classe onderwerpende[820] om by zynen gemeente te blyven soo veere het 'tselve geraden soude wesen. De classis, overleggende de groote moytte, die in desen saken gevallen was waerduer Pieter Janz. gesint is geweest om van daer te vertrecken ende dat in de voorgaende classe die van den Oudenhooren haeren diennaer begeerden quyt te wesen, hoewel zy nu anders bedacht waeren, vreesende dat de swaricheyt die der te voren was geweest, lichtelyck soude wederom opbreken, heeft niet geraden gevonden yet daerin te oordelen, maer heeft het aen Pieter Janz. selfs gestelt dat hy een van beyden soude kiesen: ofte gaen, ofte blyven, hem voorhoudende de swaricheyt die zy in 't blyven aenmercken. Soo heeft hy verclaert, dat hy de beroepinge van die van Sonnemaer soude volghen, gelyck hy die te voren geaccepteert hadde ende is hem 'tselve van de classe [toegestaen][821] comform de resolutie des voorgaenden classis, dat hy by zynen gemeente soude blyven ter tyt toe dat hem de Heere een nader gelegentheyt gave.

820 Origineel: 'onderworpen' met een bovenliggende afkortingsstreep.
821 Mogelijke oplossing; de zin is niet compleet.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Is ingestaen de schoelmeestere van Abbenbroeck, dewelcke versocht dat hy met den kerckenraet versoent zynde, een attestatie mocht becomen. Is sulx goet gevonden ende zyn verordineert Johan Vossius, Nicolaes Nicolai ende Jan Arentz., dewelcke die saecken metten iersten sullen bevoorderen ende na de bevredinghe hem een attestatie sullen geven.

Brielle ~ Onenigheid
Onsen broeder Reynerus Donteclock heeft voorgestelt datter eenen sekeren onlust is geresen tusschen hem ende D. Damius. Is goet gevonden datter beneffens den visitator, wesende Tobias Pilaert, die twee andere, welcke totten synodus sullen vercoren worden, haer en vrydaghe toecomende sullen laten vinden in den Briel by den kerckenraet ende sullen allen vlyt aenwenden om denselven onlust soo veel mogelyck is te weeren ende indien niet, sulx aen't synodum te brenghen.

Predikantsweduwen
Is voorder besloten dat de weduwe van Epraim Janz. boven het half jaer seedert het overlyden van haren man noch een maent gagie is vergunt. Ende de derde maent sal trecken onsen broeder Noltenius, mits dat hy de vrachten sal betalen dewelcke de broederen, die de plaetse van Bomenede bedient hebben, voorschoten hebben.

Gravamina synode
De gravamina zyn oversien, welcke ons overgesonden zyn geworden van de kercke van Rotterdam.[822] Ende is den gedeputeerden des synodi het advys der broederen in margine geadnoteert mede gegeven.

Bommenede ~ Onderhoud predikantsweduwe
Memorie om Nolthenius een scriftgen mede te geven tot zynen verontschuldinge dat de classis de weduwe een maent gagie heeft toegeleyt.

Propositie
Sullen proponeeren in 't volgende classe N. Damius de 87 vrage ende H. Coesvelt de 89.

Goedereede ~ Voorlezer
Is goet gevonden Egidio van Wyckentoorn een missive mede te geven ter oorsake van 't voorlesen van eenen die gheen litmaet maer een profaen persoon is.

Zuidland ~ Bevestiging ouderling
Memorie dat in Suytlant an den orden van ouderlingen ende diakenen te bevestighen sal gehouden worden, 'twelc in de visitatie sal gebetert werden.

Gedeputeerden ter synode
Syn vercoren op 't synodus te trecken dese volgen[de] persoonen: is gecontinueert Arnoldus Timerman ende van nieus daertoe vercoren Joan Vossius.

Agenda
Den tyt des classis is gestelt den 6[n] octobris in Spikenis.

822 De synodeleden zijn beschreven 'ten Briel op den 4en augusti des avendts in der herberghe', Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 262 (1 juli 1603).

Visitatoren
Tot visitator vercoren Teophilus Ryckewaert.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende is naer aenroepinghe des naems Godts de vergaderinghe gescheyden.

1603 VI (ordinaris). Spijkenisse, dinsdag 7 oktober
Inv. nr. E2, fol. 116-118.

Leiding
Naer het openbaer gebet in de vergaderinghe is vercoren tot preses[823] Arnoldus Timerman, tot assesorem Tobias Pilaert, tot scribam Gerson Panneel.

Aanwezigen
Waren absenten Henricus Coesvelt+, Niclaes+ Nicolai, Isebrandus+ Janz., Pieter# Segerz., Johannes# Damman, Rutgerus# Henrici[824], Jan Hendrix.[825]

Credenties
Syn overgelevert ende gelesen de credentiebrieven dergenen die tegenwoerdich waeren, uuytgenomen Ysebrant Janz. die, soo hy seyde, vergeten hadde van de zynen die te eyschen, ende Rutgerus uuyt andere sekere oorsake.

Melissant ~ Dirksland ~ Combinatie
Syn daernaer gelesen de acten van de lestgehouden classe te Swarttewaele in dewelcke d'artykel van de kerckendiena[e]r van Dirixlant aengaende zynen bedieninghe te Melisant. Is bevonden niet achtervolcht te wesen.

Abbenbroek ~ Schoolmeester ~ School
Item aengaende den artykel van de schoelmeestere van Abbenbroeck is door de gecommitteerde tot die sake aengedient te versorghen van eenen anderen ende is dies aengaende by den classe alsnu niet sekers geresolveert van ymanden.
Rutgerus, voorgestelt hebbende de gelegenheyt zyner schole ende den handel des heeren van Abbenbroeck ende des voorgestelden ballinx, is geraden dat hy met zynen kerckenraet beneffens d'appostille van haer op de requeste gedaen de sake hierby late berusten ende hem stille houde om reden in zynen apostille gementioneert. Is voorgeslagen dat men den sone Egidii Wickentorn recommandere tot schoelmeestere in Abbenbroec ende zyn gecomitteert tot de heele handelinghe van de schole van Abbenbroec Johannes Vossius ende Jacobus Florianus.

Goedereede ~ Voorlezer
Item aengaende d'artykel van Egidio Wyckentoorn is bevonden niets gedaen te zyne ende is de sake nu effen.

---

823 Oorspronkelijk 'presidem'.
824 Origineel: 'Henricus'.
825 In margine: hebben betaalt +
hebben haer excusen #

Heenvliet ~ Wederdopers
Is ondersocht na particuliere swaricheden onder den broederen in haere gemeenten. Ende heeft Henricus Coesvelt gementioneert van eenen eertyts lidtmaet te Hellevoet, nu allenskens vervallende tot de herdoopers.

Rockanje ~ Schoolmeester
Jaques de Bruec voorgestelt hebbende de sake van den onordeninghe van het aennemen van de schoelmeestere aldaer, is besloten dat gescreven werdde aen den rentmeestere Comersteyn, dat hy onder hem houde de acht ponden gementioneert in credentsbrieven van Rekaingne, totdat hy bescheet ende last hebbe van de classe.

Spijkenisse ~ Kerkgebouw
Johannes Vossius heeft begeert dat ymant gecomitteert werd om te impetreren[826] de reparatie der kercke. Zyn genomineert[827] tot die sake Nicolaes Dam ende Nicolaes Tyckmaker ende Henricus Coesvelt.

Korendijk ~ Huwelijk
Is van Jan Aertz. gementioneert van een vrouwe, lidtmaet, haer wat haestelyck te huwelycke willen begeven, ende nadien bevonden is dat de vrouwe nu al schier gewacht heeft den tyt van den Suythollantschen synodo bestelt. Hebben de broederen goet gevonden dat Jan Arentz. in 't houwelyck deser vrouwe voornoempt, hem behoorlyck excuserende, voortgae.

Zuidland ~ Tucht
Jacobus Florianus heeft voorgestelt eenen zyner lidtmaten, die hem seer onordentelyck ende oncristelyck gedragen hebbende, nu wederom versoect totten avontmaele toegelaten te werden, maer overmits de versicheyt zyner gegevener ergernissen wert van de kerckenraet swaricheyt in dese sake gevonden. Wert hierover van den broederen des classis geraden als ten besten dat de persoon voornoempt geensins weder opgenomen en werdde, tenzy dat hy ierst merckelycke teekenen van boetveerdicheyt bewyse ende daerna belydenisse van zynen sonden doe oft opentlyck ofte in presentie des kerckenraets, nadat de stichtinghe derselver gemeente sal vereyschen.
Florianus, clagende over de slappicheyt somiger lidtmaten onder hem, soo in het gehoor als in de communicatie des avontmaels. Is geraden dat beyden soorten, aenmerckende de gelegenheyt der persoonen ende haere fauten, ernstelyck ondertast ende vermaent werden ende met behulp des kerckenraets alles wysselycks in desen handel gepleecht werdde na eysch der saken ende na consientie.
Heeft Florianus voorts voorgestelt een lidtmaet hem door hoererye ende dagelycxsche dronckenschap misgaen hebbende, ende hem nu dagelycx onthoudende van 't gehoor doch belovende beterschap. Is ....[828]

Doop
Is oock voorslagen gedaen van de profanatie des doops by velen gepleecht. Hierop is geseyt dat van de predickstoel afgecondicht werdde ten gevoegelycxsten dat sulcke abuysien niet meer van hun gebruyct ende van ons getollereert en sullen werden.

826 *impetreren*: verkrijgen, winnen (Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 266).
827 Origineel: 'gedomineert'.
828 Hier breekt het artikel af. Er staat nog doorgehaald: 'gera'.

Zuidland ~ Patronaat
Is gehandelt van den brief van Floriani patroonen aen dien van Suytlandt gescreven, ende besloten dat [de] classis aen de patroenen scryven sal, hun wat informatie gevende hoeveere d'autoriteyt des classis, niettegenstaende d'autoriteyt der patroonen, hierinne moet erkent werden.

Oudenhoorn ~ Attestatie
Is ingestaen Pieter Janz. de Geyter, clagende dat hem synen attestatie van dien van den Oudenhoorn seere geweygert wert, niettegenstaende sy het hem te voren gewillichlyck ende genoechsaem beloeft hebben. Heeft hiertoe de hulpe des classis versocht.
Syn van 't classe hierover innegeroepen de gecommitteerde van den Oudenhoorn, dewelcke haere credentie gelevert hebbende, hebben redenen voorgestelt haerer weygeringhe der attestatie, welcker somige gewichtich zynde, zyn ondersocht van den broederen des classis. Hem hierover inroepende, zyn de redenen van die van den Oudenhoorn hem voorgelesen ende heeft zynen ontschuldinghe gedaen op een yder punct, welcke ontschuldinghe dien van den Oudenhoorn wederom voorgedraghen zynde, hebben daerop in tegenwoerdicheyt van Pieter Janz. gerepliqueert ende is eyndelyck na langhe debat van wedersyden dit te weghe gebracht dat partyen, namelyck die van den Oudenhoorn ende Pieter Janz., met malcanderen sich versoenende, in tegenwoerdicheyt des classis malcanderen de hant daerop gegeven hebben, mits dat Pieter Janz. huysvrouwe selfs in persoon verschynende voor Johannes Tay ende Noltenius, tegenwoordich zynde, aldaer haer schult bekennen sal ende die bekentenisse, die van den Oudenhoorn scriftelyck overgesonden werdde, daermede zy hun sullen contenteren ende de sake berusten laten ende haer naesten schaemte na den aert der liefden christelyck sullen bedecken. Ende nae allen desen sal Pieter Janz. een goede attestatie van die van Oudenhoorn ende classe gegeven werden.

Oudenhoorn ~ Predikant
Is ondersocht van den diennaer, die in den Oudenhoorn alreede gesuccedee[rt] is. Ende is bevonden, dat die van den Briele de orden hierin niet al te wel gehouden en hebben, als aen hem geschreven hebbende soo veele, dat ter eender zyden die van Oudenhoorn veroorsaect geweest zyn beroepinghe op hem te doen, ende ter ander zyden hy die te accepteeren, beyde sonder eenighe voorwete, last ende autoriteyt des classis. De broederen des classis begeeren wel ernstelyck dat 'sgelycx van niemant der dienaren in 't particulier meer gepleecht en werdde.
Ondertusschen wat aengaet Mertten Lenaertz., diennaer voornoempt, is swaricheyt van 't classe bevonden vanweghen zynen al te stoute[829] vrymoedicheyt, aldaer vertoont. Ende is goet gevonden dat men met zynen voorstellinghe gansch niet voort en gae om redenen den classi bekent, ende hem bevolen zy voortaen in den Oudenhoorn niet te prediken.
Redenen zijn ten 1[n] zynen voorschynende[830] al te stoute vrymoedicheyt, wel gefondeerde vreese van seer groote moytte, toecomende soo in kerckelycke als classicale vergaderinghen. Ende is hierover den gecommitteerden van Oudenhoorn een getuigenisse gegeven van [de] classe, dienende tot contentement der gemeente aldaer over desen handel. Is oock Martten Lenaertz. een acte van de classe gedaen nopende dese handelinghe, waervan het originael by de classe gereserveert wert.

829 Hiervoor het doorgehaalde 'groo'.
830 Waarschijnlijk hier in de betekenis: 'opvallende, in het oog lopende' (WNT).

Hekelingen ~ Vacature
Is geconsenteert dat Hekelinge een vierendeel jaers van dees[831] syde sal bedient werden tot voordeele van Jan van Campen, des overledenen vader.

Vacatures
Ende aengaende de vacerende plaetsen onder den Briele: de naestgesetenene sullen se versorgen een yegelyck daerinne naer haere bequaemheyt disponerende, namelyck aldus: Briele, Swarttewaele, Rekaingne, te Oostvoorn, Hellevoet, Abbenbroeck, den Nieuwenhoorn, Suytlant, Symonshaven, Geervliet, te Hekelinghen.

Visitatoren
Is goet gevonden dat Theophilus Ryckewaert visitator sy beneffens Pillaert.

Propositie
Heeft geproponeert Henricus Coesvelt de 88 ende 89 ende 90 vrage met redelyck genoeghen der broederen.

Acta particuliere synode
Syn gelesen de acta particulieren synodi van Suyt-Hollant gehouden in den Briel den 4^{n} augusti anno 1603.[832]
In welcken op den 28^{n} artikel[833] gelet zynde, is geresolveert dat D. Donteclock hierover aengesproken werdde, ten eynde men van hem verneme wat het rechte verstant der woerden dies artikels is aengaende de dienaren, ontfangende uuyt het comptoir van Coolwyc ende daerinne gedaen te werden tot oorboor der dienaren onder onsen classen.

Oudenhoorn ~ Attestatie
Is voorgestelt van de gecommitteerde van den Oudenhoorn hoe sy hem houden sullen hierinne, dat Martten voors. attestatie van hun begeert van 8 oft 10 daghen, dat hy by haer geweest is. Is hun geraden van den broederen des classis, dat zy voorhouden geene manniere noch by classe noch by kercke te zyne attestatie te geven, soo wanneer mogelyck ymant 10 oft 12 dagen eenighe plaetse bediennen, tenzy dat hy lidtmaet des classis zy.

Spijkenisse ~ Visitatie
Syn die van de kercke van Spyckenisse innegeroepen ende is ondersocht de stant van de gemeente aldaer ende de quytinge des diennaers in zynen ampte. Is bevonden niet al te goede ordinantie te zyne in consistoriale vergaderinghe, ja gansch geene te zyne aengaende de credentie. Is bevonden dat se Vossius ettelycke jaeren herwaerts niet geeyscht en heeft. Vossius, hierover innegeroepen, heeft geantwoert op het ierste daerom oorsake te zyn een cleermaker die een groot weregeest[834] is, op d'andere dat sy se in d'ierste instantelyck geeyscht heeft, maer naer lanckduerighe weygeringhe naderhant niet meer versocht. Is in beyden aengaende vermaent ten besten.

---

831 Moeilijk leesbaar.
832 Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* II, 197-209.
833 Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* II, 206; het betreffende artikel handelt over een verzoek tot verhoging van de traktementen 'ten aensien van de costelicke ende diere tijden voor die predicanten'.
834 *weregeest*: twistzoeker (WNT)

Oudenhoorn ~ Vacature
Aengaende de bedienninghe van den Oudenhoorn, gementioneert siet artikel 10, is geresolveert dat de dienaren van dees syde die plaetse t'allen 14 dagen versorgen.

Boeten
Is geordineert dat Florianus collectuer zy van de vervallene boeten ter tyt van een jaer.

Predikantsweduwe
Is geresolveert dat Damius ten voordeele van Epraims weduwe by den rentmeestere Commersteyn arbeyde dat de 50 gl. van de Staten den weduwen vergunt haer volgen moghen van den tyt des aflyvens haers mans Epraims.

Predikantsweduwen
Per memorie dat Arnoult Timmerman yets voorgeworpen heeft van de ordinantie der weduwen der kerckendienaren.

Oostvoorne ~ Predikant
Is voorgeworpen van 't transpoort Tobias Pillaert tot Oostvoorn.
Beyde geresolveert tot den naesten classen.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden sonder eenighe swaricheyt ende naer aenroepinge des naems Godts is de vergaderinghe in vrede gescheyden.

1603 VII (extraordinaris). Brielle, maandag 20 oktober
Inv. nr. E2, fol. 118v.

Aanwezigen
Syn verschenen de naeste gesetenenen: de broederen van den Briel, Jan Hendrix van Swarttewaele, Johannes Vossius, Jacobus Florianus, Rutgerus van Abbenbroeck, Pieter Pilius van Symonhaven, Jan Arentz., Niclaes Nicolai, Henricus Hermani, Yssebrant Jans. ende Jacobus de Brueck.

Leiding
Is vercoren tot preses Reynerus Donteclock ende tot scriba N. Nicolai.

Oudenhoorn ~ Predikant
Is gelesen een brief uuyt de classe van Schouwen, dienende om de attestatie van Pieter Janz. de Geyttere te vervoorderen, alzoo by eenighe een achterdencken rees, overmits de attestatie niet bevoordert en wert.

Agenda
Is besloten dat men in extraordinaire vergaderinge sal verschynen precies ten 10 uren in de vergaderinge op de boete van 3 st.

Oostvoorne ~ Vacature
Is oock besloten dat men voor de kinderen van Oostvoorn sal de plaetse bediennen totten nieuwen jaere.

Oudenhoorn ~ Predikant
In de vergaderinghe is verschenen Mertten Lenaertz., vertoonende een scrift, waerin hy versocht te comen in communicatie met de broederen over zynen beroepinghe van den Oudenhoorn, verhalende in zyn scrift dat hy wel bekent eenighe onvoorsichtige woerden gebruyct te hebben in de classe van Spyckenisse, belovende beternisse, begeerende ende versoeckende de kercke van den Oudenhoorn te moghen bediennen bij provise totter tyt dat hy in een ander plaetse ofte kercke soude toegelaten worden.
De broederen hebben uuyt redenen, die haer bejegent syn in dese vergaderinghe, geresolveert dat zy blyven by haere voorige resolutie in de voorgaende classe genomen ende jonnen[835] wel Mertten Leenaertz. om zyn noot voor te comen, dat hy twee maenden dinst soude mogen trecken uuyt de kercke van den Oudenhoorn.

1603 VIII (extraordinaris). Brielle, maandag 24 november
Inv. nr. E2, fol. 119-119v.

Aanwezigen
Syn verschenen de naeste gesetene: Swartewaele, Geervliet, Spyckenisse, Abbenbroeck, Suytlant, Rekaingne ende dienaers in den Briel ende Hellevoet.

Leiding
Reynerus Donteclock heeft gepresideert[836] gelyck in de voorgaende extraordinaire classe is geresolveert ende tot scriba Nicolaes Nicolai.

Oudenhoorn ~ Westmaas ~ Beroep
Is voorgestelt de sake van Mertten Lenaertz. ende verstaen, alsdat deselve by de classe van Dordrecht wort bescreven totten dinst van die van de Westmaese; ende alzoo daerenboven verstaen wort dat Mertten Lenaertz. tot Dordrecht is geweest ende bewillicht in de beroepinghe, soodat die van de Westmaese hebben begonnen voorstellinge te doen.
Die van den Oudenhoorn hebben twee gesanten uuytgesonden om te vervoorderen dat Mertten Lenaertz. mochte by die van den Hoorn blyven, maer alzoo zy verstonden dat de sake te verre gecomen was, soo hebben zy begeert, dat sy doch mochten metten iersten voorsien worden.
Is besloten, dat R. Donteclock ende N. Damius sullen gaen met Mertten Lenaertz. by de rentmeestere om te bevoorderen, dat de allimentatie van twee maenden souden moghen volghen gelyck denselven voorhenen beloeft is.

Middelharnis ~ Grijpskerke ~ Beroep
Syn in de vergaderinghe verschenen de baillieu ende eenighe van Middelhernissen, vertoonende eenen beroepinghe op den persoon van Gerson Panneel van de classe van Walcheren voor die van Grypkerke.[837]

---

835 *jonnen*: gunnen (WNT).
836 Er lijkt te staan 'geprisideert'.
837 Bouterse (ed.), *Classicale acta Walcheren en Zuid-Beveland*, 33 (3 nov. 1603): de kerkenraad van Grijpskerke vraagt de classis Walcheren consent om Panneel te beroepen. Panneel zal door een predikant van Middelburg worden bevestigd, hetgeen op 29 ('den laetsten') feb. 1604 is geschied, *ibidem*, 40 (1 mrt. 1604); eerder al had hij zijn attestatie van de classis Brielle en van Middelharnis overgelegd ('factum primo febr. 1604'), *ibidem*, 38 (6 feb. 1604).

Daer syn gelesen de beroepinghen voors. met eenen brief van de patroenen tot Middelborch.[838]
Is oock naderhant verschenen Tobias Pilaert ende Gerson Panneel ende heeft Panneel verclaert zynen oorsaken waerom dat hy soude begeeren te vertrecken, dewelcke zyn gewegen ende geoordeelt dat zyn vertreck hem niet en can geweygert worden, maer sal denselven by zynen kercke blyven dry maenden, oft tenwaer dat hy eer een dienaar conde ops[p]ueren, die in zyn plaetse soude wesen.

Nieuwenhoorn ~ Vacature
Nieuwenhoorn sal Ysebrandus bediennen.

Oostvoorne ~ Vacature
Oostvoorn den 30^{n} novembris die van den Briel, den 14 decembris Swarttewaele, den 2^{en} kerstdach Rekaingne.

1603 IX (extraordinaris). Brielle (wrsch.), donderdag 25 december
Inv. nr. E2, fol. 120-120v.

Aanwezigen
Presenten: de dienaren van den Briel, Swarttewaele, Geervliet, Spyckenisse, Symonshaven.

Leiding
Tot presidem gecoren Johannes Vossius, tot scriba N. Nicolai.

Nieuwenhoorn ~ Vacature
Is verstaen dat de kercke van den Nieuwenhoorn soo niet bedient en wort ende dat daerover clachten gedaen worden.
Is geordonneert dat onsen broeder Teophilus sal sondaghe toecomende den 14^{n} januari aldaer gaen; daernaer Ysebrandus ende den 8^{n} febrewari Jacobus de Brueck.

Oostvoorne ~ Vacature
Is geordonneert dat den 11^{n} januarii 1604 Oostvoorn sal bedient worden by die van Swarttewaele, den 28^{n} die van den Briel, den 1^{n} febrewar[i] Ysebrandus.

Brielle ~ Rectoraat
Domine[839] Reynerus Donteclock heeft de vergaderinghe voorgeslaghen, alsoo de rectoor deser stede[840] overleden is ende onse broeder verclaert, alsdat de magistraten van den Briel hem hebben versocht tot het rectoorsampt ende heeft vertoont, alsdat hy bevint alsdat hy in zynen memorie seer swack [is], dat hy niet en can soo bequamelyck het predikampt bediennen als hy wel wenschte, waerduer hy beweecht wort de begeertte van de magistraet naer te comen. Doch is het 'tselve de gemeente van den Briele voorgedraghen, dewelcke uuyt zynen redenen is beweecht worden hem in zyn versoeck te consenteren, onder conditie datter een ander metten alderiersten in zynen plaetse totten kerckendinst soude geroepen worden.

838 'Middelborch' is later bijgeschreven als vervanging van het doorgehaalde 'Amsterdam'.
839 Origineel: 'Dm;ȝe'
840 Te weten Jacobus Barlaeus.

Hierop is goet gevonden dat men onsen broeder Reynerus sal voorhouden de swaricheyt die in schole soude mogen voorvallen ende oft hy alles wel overslaghen heeft.
Daerop onsen broeder is gehoort ende heeft verclaert dat hy alles wel overleyt heeft ende bevint hem in alles welgenegen ende begeert dat de broederen hem in zyn versoeck willen consenteren.
Hierop is geresolveert dat volgende het voorgaende advys des kerckenraets, waervan de acte henlieden is voorgelesen, het versoeck Reyneri hem sal geconsenteert worden soo veel hem aengaet. Hadden wel gewunscht dat die van Overflaque mede hadden bescreven geweest. Maer alzoo zy verstaen dat vanweghen d'ongelegenheyt des tyts hetselve niet hadde connen geschieden, hebben goet gevonden dat de voorgaende resolutie metten iersten aen henlieden soude gescreven worden met de voorgeseyde excuse als oock mede dat de gelegenheyt van de schole geen uuytstel en mocht lyden. Ende sal vanweghen de classe de heeren magistraten comform het besluyt des kerckenraets aengedient worden dat metten iersten een ander in de plaetse onses broeders Reyneri totten dinst deser gemeente beroepen werdde, opdat de last des dinst[s] de 2 die in den dinst continueeren niet te swaer en valle.

Vacatures
Alsoo daer veele plaetsen onvoorsien zyn, soo isser voorgeslaghen dat men soude voorstaen te beroepen Gellinckhuysen, Lodesteyn, Huekelom, Albertus Celkaert ende Frederick Anthoniz.

1604 I (ordinaris). Brielle, dinsdag 6 – donderdag 8 april[841]
Inv. nr. E2, fol. 121-123.

Aanwezigen
Absent: Henricus Coesvelt.

Credenties
Naer het gebet zijn gelesen de credentien ende is in die van de Plate ende Bomenede eenige swaricheyt gemoveert.

Leiding
Syn vercoren tot preses Jacobus Florianus ende assessor N. Damius ende tot scriba Niclaes Nicolai.

Oostvoorne ~ Schoolmeester
Syn de voorgaende acten gelesen ende is daeruuyt verstaen van de gelegenheyt van de schoelmeestere van Oostvoorn, ende verstaen, dat hy by de magistraet soude gedeporteert zyn. Ende om sulx voor seker te weten, is goet gevonden dat Damius ende Theophilus dit souden vernemen aen de schout, woonende alhier in den Briel.

Oudenhoorn ~ Predikant ~ Attestatie ~ Traktement
Is gelesen een misive van Pieter Janz., die vertrocken is uuyt den Hoorn ende versocht daerin zynen attestatie van de kercke ende classe.
Is oock in deselve brief versocht dat men hem soude willen jonnen[842] den tyt van dry

841 'ten huyse van D. Reynerus Donteclock'.
842 Gelijk aan 'gonnen'.

weken, die hy segt dat hem in Schouwen wort onthouden. Is geresolveert, dat men hem beleefdelyck dit sal weygeren, te kennen gevende, dat hem onsen last wel bekent is ende datt die van Schouwen wel beter middel hebben om te betalen dat zy rechtelyck schuldich zyn ende oock beloeft hebben.

Predikantsweduwe
Is oock besloten, dat men de weduwe van Jan van Campen sal behulpich wesen met een requeste aen de heeren Staten te stellen, om te versoecken het quartier jaers, dat bedient is naer de doot van Elias van Campen, doch sal daeraen gevonden worden het gelt dat Elias in der weduwengelt schuldich is gebleven.

Propositie
Is besloten dat in de naeste classe sal proponeren N. Damius de 91. ende Arnout Timerman de 92. vrage.

Nieuwenhoorn ~ Schoolmeester
Is in de vergaderinge verschenen den schoelmeestere van den Nieuwenhoorn, clagende dat Philippus Gallus saliger van hem soude eenich gelt overgetelt zyn geweest om ten Briele te draghen, het d'welck de voors. Philippus niet en soude overgelevert hebben, d'welc bedraecht de somma van 68 gl., versoeckende alsdat de classe hem soude willen helpen aen de betalinghe van dat gelt.
Is hierop den weert in 't Gulden Hooft gesproken ende geseyt dat hy van Philippus Gallus hadde ontfangen 57 gl. den 21^{n} septembris ende dat hy in de voorighe weken niet en hadde ontfanghen.

Aanwezigen
Des naermiddaechs syn naer het gebet ierst gecompareert Johannes Vossius, Isebrandus Johannis, Pieter Segerz., Theophilus Ryckewaert ende Henricus Noltenius.

Oudenhoorn ~ Predikant
Syn ingestaen de ouderlinck[843] ende diakenen der gemeente van den Oudenhoorn, dewelcke zyn voorgestelt het versoeck van Pieter Janz. aengaende zynen attestatie. Soo hebben sy haer gesubmitteert in het oordeel der classe, dewelcke heeft goet gevonden dat men hem eenen eerlycke[844] attestatie van de kercke ende classe sal geven.

Brielle ~ Predikant
Alsoo in de extraordinaire vergaderinge gehouden in den Briele geconsenteert is, dat D. Reynerus Donteclock soude aennemen het rectoorsampt binnen den Briel ende dat voor den tyt van twee jaeren, welverstaende dat onsen broeder sal in zynen vryheyt gelaten worden, somwyllen versocht synde te prediken. Ende naer de 2 jaeren sal hy oock zynen vryheyt hebben wederom totten kerckendienst te keeren, dies versocht zynde oft by zyn beroep te blyven in 't rectoorsampt oft oock in stilheyt te leven, soo hem dat behaecht.

Predikantsweduwe
Alsoo de weduwe van Philippus Louwijck heeft versocht aen de classe, alsdat sy moge wederom genietten het gelt, d'welck haren man saliger soude moghen hebben gegeven

843 Of: 'ouderlingen'.
844 *eerlyck*: hier: tot eer strekkend, eervol (WNT.

in de borse van de weduwen den tyt, die hy in de classe geweest is, waerop is geresolveert, alsdat men haer sal toelaten 24 gl. ende dat men het 'tselve uuyt de vacerende gagien sal innebrenghen.

Spijkenisse ~ Abbenbroek ~ Onenigheid
Johannes Vossius heeft in de vergaderinge hem beclaecht over Rutgerus Henrici, dat hy hem soude seer geinjurieert hebben. Ende alsoo Rutgerus hem heeft verantwoert ende daeruuyt is verstaen dat Johannes Vossius den joncker in Abbenbroeck hadde te kennen gegeven alsdat Rutgerus soude in de classe aengeboden zijn een veranderinghe te doen op een andere plaetse ende syn van beyder zyden seer uuytvarende geweest, soo syn sy entlycken metten anderen vermaent tot vrede ende hebben malcanderen de hant gegeven.

Des anderen daechs den 7^{N} appril

Aanwezigen
Naer het gebet syn te late gecomen Ysebrandus Johannis ende Cornelis Damman.

Nieuw-Helvoet ~ Predikant
Isebrandus Joannis heeft voorgestelt alsdat hy met zynen kercke gesproken heeft ende dat sy t'samen goet vinden dat hy uuyt oorsake eeniger accidenten can qualyck des sondaechs tweemael prediken ende begeert derhalven d'advys der broederen oft hy soude mogen des sondaechs 'smorgens over anderen sondach den catechismum volgen, opdat hy den catechismum niet en soude voorbygaen.
Hierop is d'advys der broederen dat hy sal hierinne zynen vryheyt hebben, maer in 't catechiseren sal hy eenighe texsten voorlesen volgende de catechismi copye ende deselve approprieeren[845] ende alzoo doen wat meest tot stichtinghe sal diennen.

Ooltgensplaat ~ Wederdopers
Pieter Segerz. heeft voorgestelt datter een lidtmaet haerder kercke is de leere afgevallen ende hem tot de wederdoopers begeven ende alle vermaninghe afslaet ende oock wederdoopet is, begeerende hierop d'advys der broederen. Is hierop besloten, zoo men versekert is dat hy wederdoopt is, dat men met de disipline ende trappen sal voortvaren na goede ordre ende dat men tot overvloet hem noch sal vermanen.

Hekelingen ~ Kerkgebouw
Petrus Pillius heeft voorgestelt een requeste van die van Hekelingen, versoeckende dat de vergaderinghe haer soude willen toeleggen de vacerende gagie tot reparatie haerder kercke. Hierop is geresolveert dat men die van Hekelinghe sal aenseggen, alsdat de classe sal die gagie versoecken voor degene die de plaetse bedient hebben ende men sal sien oft haerluyden daeruuyt yet can toegelaten worden tot reparatie van haere kercke. Ende sal Niclaes Nicolai een requeste tot sulcken eynde presenteren ende de oncosten daertoe dienende sullen uuyt deselve gagie genomen worden.

Zwartewaal ~ Kerkadministratie
Jan Hendrixz., diennaer in Swarttewaele, heeft een vrage voorgestelt oft, een diennaer

845 *approprieeren*: geschikt maken (WNT), hier dus in de betekenis: op (de meest) geëigende wijze uitleggen of toepassen.

absent zynde, den schoelmeestere soude moghen opteeckeninghe doen van kerckgeboden als 't den noot verheyscht ende de persoonen souden geinterresseert syn in 't verwachten des diennaers.
Is by de vergaderinge goet gekent dat in sulcken gevalle de schoelmeestere soude moghen d'opteeckeninghe doen, doch in presentie van de ouderlinghen.
Item is oock by denselven gevraecht oft oock den schoelmeestere soude moghen de proclamatien doen ter noot, als den dienaer uuyt zynde, de haestighe persoonen souden geinterresseert zyn. Is geantwoert dat alsoo de sake soo wel politick is als kerckelyck dat sulx sal moghen gescieden, welverstaende daer in de kercke eenighe lesinghe der Scrift geschiede met excuse van de presentie des dienaers.

Examen
Alsoo als gecomitteerde des sinodi syn bescreven geweest Libertus Fraxinus, diennaer in den Haghe ende Nathanael Petri, diennaer tot Sciedam, ende den voors. Nathanael hadde wederom gescreven te comen; maer alzoo deselve niet en zyn verschenen ende nochtans in de vergadering syn gecompareert Valerius Valeri, Leoninus Leo ende Baltazar Beaumont, dewelcke waren beroepen tot Nieuwenhoorn, Oudenhoorn[846] ende Hekelinge ende deselve hadden geproponeert, namelyck Valerius Valeri uuyt Romeynen 1 : 16 ende Leoninus Leo uuyt Mattheus 13 : 52 ende Baltesar Beaumont uuyt Marcus 1 : 40 ende nadien de gecommitteerde niet en zyn verschenen, soo hebben de broederen goet geacht met de examinatie voor te varen, hetwelcke is geschiet na de ordre des christelycken cathecismi.

Des anderen daechs

Aanwezigen
Naer het gebet syn absent geweest Pieter Segerz. ende Ysebrant Janz.

Examen
Men heeft wederom aengevanghen de resterende examinatie, beginnende aen den articule van de opstandinge des vleesch ende syn de voornaempste stucken voorgestelt. Ende is daerna een yegelycx advys gevraecht wat sy voorierst op de propositie hadden te seggen ende is in 't gemeyn op de propositie Leoninus gemerct, dat hy deselve meest gelesen heeft, doch dat se anders wel ende ordentelyck gestelt was. De propositie Valeri is wel redelyck ende goet geordeelt, behalven dat hy wel wat rasch is sprekende. De proposi[ti]e Baltesaers is oock voor goet gekent.
Is oock geoordeelt dat zy in de examinatie wel redelyck hadden gequeten.
Is hiernaer goet gevonden, dat de broederen haer oordeel souden ophouden uuyt te spreken, overmits dat de gecommitteerde niet en zyn verschenen. Ende is besloten dat eenen uuytten stadt van den Briele met Jacobus Florianus sullen reysen by de gecommitteerde ende dese sake communiceren ende haeren raet gebruycken, alleer men come totte voorstellinghe ende bevestinghe des dinst ende sullen dese credentie mede gegeven werden.

Bommenede ~ Wederdopers
Henricus Noltenius heeft voorgestelt alsdat een ouderlinck der kercken van Bommene

846 Valerius Valerii Tophusius krijgt een recommandatie mee van de classis Rotterdam: Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 272 (23 mrt. 1604).

heeft hemselven totten wederdoop begeven ende wel 3 jaeren hem heeft afgesondert ende alle de vermaningen veracht ende is denselven sonder naem voorgestelt ende gebeden in den kercken gedaen.
Is geresolveert dat men met alle gevoechelycke middelen de excommunicatie sal voort laten gaen ende sal Jan Arentz. daertoe noch eens overtrecken ende met Nolthenius den voors. persoon noch eens aenspreken.

Ooltgensplaat ~ Predikant
Is in de vergaderinghe voorgestelt het 'tgene dat men verstaet van Pieter Segerz., namentlyck dat hy noch blyft continueeren in de coop ende handelinghe van de hofstede onder de Plate ende daer beneffens dat hy hem in alle lichtveerdicheyt misgaet, als
ten iersten dat hy wel lichveerdich borge wort voor axcyssenaers die anders geen borge en connen crygen.
Ten 2^{n} dat hy niet anders in de beroepinge van Middelhernissen en heeft gesocht dan om die van de Plate den pols te tasten, d'welc hy mondelyck heeft bekent by eenighe van de classe;[847]
Ten 3^{n} dat hy groote ergernisse heeft verwect in Middelhernissen met het onderlaten van den dinst aldaer;
Ten 4^{n} dat hy een seker lidtmaet zyner kercken, genaempt Herman Janss., groote ergernisse heeft gegeven in de sake van de bouwerye;
Ten 5^{n} dat hy sonder consent van de classe is vertrocken, ja tegen danc ende wille van deselve.
Is besloten dat men Pieter Segerz. sal ontbieden met eenen brief, hem bestellende dach ende tyt om zynen verantwoerdinge te hooren. Sullen daerentegen de visitatores alle saken in sekerheyt vernemen ende sal dese dach van bescryvinge gescieden tegen de naeste classe ende men sal hem ontbieden dat hy passe te comen oft dat men sal in de censure voortvaren, dewylle hy hem meermalen de vergaderinghe ontrect. Ende zyn totte ondersoeckinge gestempt Arnout Timerman ende Tobias Pilaert.

Aanwezigen
Is oock verstaen dat Ysebrant Janz. oock uuyt de vergaderinge gescheyden is sonder orlof, waerover de censure hem opgeleyt is eenen gulden te betalen.

Agenda
Is besloten dat de naeste classe gehouden sal worden in Geervliet met conditie dat het 'tselve sal moghen gehouden worden in den Briele, soo het hem niet gelegen is, overmits het craembedde van de huysvrouwe in Geervliet ende sal sulx geschieden den 2^{n} pinsterdach.

Censura morum ~ Sluiting
Is censure gehouden ende is de vergaderinghe met den gebede besloten.

847 Afschrift van de beroepbrief d.d. 28 nov. 1603 uit Middelharnis in: SAGO, Archieven Oostflakkee, inv. nr. 28, nr. 14.

1604 II (ordinaris). Geervliet, dinsdag 8 – woensdag 9 juni
Inv. nr. E2, fol. 123v-125v.

Leiding
Naer het openbaer gebet in de vergaderinge gedaen, syn van de broederen des classis vercoren tot presidem Henricus Coesvelt, predikant tot Heenvliet, tot asses[s]orem Theophilus Ryckewaert, predikant in den Briel ende tot scribam Johannes Damman, predikant in Dirixlant.

Aanwezigen
Absenten: Jacobus de Brueck, solvit, Pieter Segers, geexcuseert,[848] E. Wyckentoren, Cornelis Damman, Jan Arenz., solvit.

Credenties
De credentien syn gelesen ende daer is egheene swaricheyt gevonden.

Propositie
Samuel Nicolai Tyckmakers heeft een propositie gedaen uuyt Mattheus 15 van de Cananeesche vrouwe.

Acta classis
Syn daernaer gelesen de voorgaende acten des classis.

Propositie
Is daer voorierst verstaen[849] dat de propositien die behoorden gedaen te worden op dese vergaderinghe van Nicolao Damio ende Arnoult Timmerman, is geresolveert dat sy gehouden syn sonder eenighe faulte op de naestcomende classe haer propositien te doen, namelyck Damius de 91e ende Timmerman de 92e vrage.

Oostvoorne ~ Nieuwenhoorn ~ Hekelingen ~ Traktementen
Is voorder by de classe besloten dat de gagie der dienaren deser kercken als namelyck Oostvoorn, Nieuwenhoorn ende Hekelinge sal ingaen ende beginnen den 1en appril 1604.

Vacatures
Is in de vergaderinghe voorgehouden oft het geviele datter een plaetse quam te vaceren, daer een weduwe waere, ende die se bedienden voor haren arbeyt niet en conden genietten, hoe dat men dan die plaetse sal bediennen. Soo is daerop geresolveert ende goet gevonden dat de naestgesetene gelyckelyck de plaetse sullen bediennen voor de weduwe; ende soo het dan geviele datter een plaetse vaceerde, daer geen weduwe en ware, sullen die naestgesetene die plaetse oock gelyckelyck bediennen, mits dat de penninghen comen oock voor degene die de plaetse van de weduwe bewaert hebben, opdat zy daer van gelycke geniet hebben.

Nieuwenhoorn ~ Waarneming
Is oock goet gevonden, dat Ysebrant Janz. uuyt de ierste vacerende plaetsen oock sal

848 Het voorgaande 'solvit' en 'geexcuseert' kennelijk naderhand boven de regel geschreven.
849 Hierna volgt het doorgehaalde 'de requeste'.

hebben het 'tgene de broederen sullen goet vinden ende dat, overmits hy de plaetse van den Nieuwenhoorn soo lange voor de weduwe bedient heeft.

Des naermiddaechs dyssendaechs den 8^{N} juni

Examen
Is in de classe verschenen D. Nathanael Petri, predikant tot Schiedam ende deputatus synodi, om te staen over de examinatie Caerli Ryckewaert.
De voors. Caerle Ryckewaert heeft een predicatie gedaen voor het examen uuyt 2 Timotheus 1 : 13, "Hout een exempel der gesonder leere." [850]
Daernaer is hy behoorlyck geexamineert ende ondersocht in alle de voornaempste hooftpuncten der christelycker religie.
Zynen antwoerde is voor goet gehouden, soo van D. Nathanael, deputati synodi, als van de classe die daeraen een goet genoeghen hebben gehadt, oock mede in zynen propositie, dewelcke hy met goede bequaemheyt gedaen heeft ende is alsoo van beyde met hantgevinghe opgenomen.

Preparatoir examen
Is oock examine preparatorio geexamineert Samuel Nicolai Tyckmaker tot dien eynde opdat hy somwyllen openbaerlycken mochte proponeeren. Is goet gevonden, soo van D. Nathanaeli als van de broederen des classis dat het voor een preexamen bestaen mach.[851]
Is oock goet gevonden dat hy somwyllen mach gaen prediken, doch in de tegenwoerdicheyt van den diennaer der plaetsen. Ende soo het geviel door noot datter geen dienaer en waere, sal hy voor ierst syn propositie in gescrifte stellen ende van een ander diennaer laten overlesen.

Des anderen daechs voormiddach, wesende den 9^{N} juni

Aanwezigen
Naer het gebet syn te late gecomen Jan Hendrixs., Theophilus Ryckewaert, Rutgerus Henrici, Leoninus Leo. Solverint.[852]

Middelharnis ~ Beroep
Is oock voorgedraghen dat soo men geen sekerheyt en vernam oft Johannis Huekelom de beroepinghe soude naercomen ofte niet, wat men dan tot voordeel van die van Middelhernissen in de sake doen sal.
Is besloten dat Johannes Vossius aen Huekelom sal scryven, gelyck hy oock op hem heeft genomen te doen als namelyck dat Huekelom in 14 dagen oft 3 weken sal gehouden zyn seker bescheyt over te scryven oft hy comen sal oft niet en by sooverre hy geen bescheyt over versent, dat zynen sake by de classe geheel sal af zyn.

850 De Deux-Aes-bijbel heeft: 'Houdt een exempel der ghesonder woorden (…)'.
851 De classis Dordrecht heeft wel belangstelling voor Samuel Tijckmaecker en vraagt een attestatie van hem op, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 143 (28 juli 1604).
852 Sic.

Spijkenisse ~ Huwelijk
Is oock in de vergaderinghe verschenen den stedehouder van Putte, voordragende dat hem van Vossio geweygert sy de proclamatien ten houwelyc ende dat overmits syn gelovede te onlanx weduwe geweest is. Heeft derhalven aen de classe versocht dat hem zynen proclamatien mochten gegunt worden.
Is van de broederen besloten, alsoo hem oock is aengeseyt, dat de broederen des classis in de sake niet en connen doen overmits de ordonnantie des synodi, waeraen de classe haer is houdende.[853]

Zuidland ~ Wederdopers
Is van Jacobo Floriano, predikant in Suytlant, voorgestelt alsdat een lidtmaet der kercke van Suytlant hem heeft totten wederdoop begeven ende heeft hem wel vyf jaren afgesondert ende oock van hun herdoopt is.
Is geresolveert dat men met alle gevoechelycke middelen de excommunicatie sal laten voortgaen.

Agenda
Is besloten dat de naeste classe gehouden sal worden in den Briel van Henrico Nolthenio, predikant tot Bomenede op den 12^{n} juli 1604.

Oostvoorne ~ Vacature
Is gestatueert dat Carolus Ryckewaert tot Oostvoorn sal voorgestelt worden op den naestcomenden sondach, wesende den 13^{n} juni van Jan Hendrixs., predikant tot Swarttewaele, den sondach daerna van Jacobus de Brueck, den 3^{n} sondach van eenen van den Briel, die de bevestinge doen sal.

Des namiddaechs den 9^{n} juni

Brielle ~ Beroep
Niclaus Damius heeft de vergaderinghe voorgedraghen alsdat de kercke van den Briele hadde beroepen, oock met advys van magistraet, den persoon van Willem Crynz., welcke beroepinghe oock voorgestelt was eenighe naestgesetene, die daerop niet en hadden te seggen dan dat sy wel voor goet aengesien hadden dat men het 'tselve soude den ganschen classem voordraghen. Maer alzoo die van den Briele verclaerden dat de sake haeste verheyschte, soo hebben de broederen hiertegen niet connen seggen, dewylle de beroepinghe gesciet was.[854]

853 De classis baseert zich hier op art. 12 van de synode van Dordrecht en art. 56 van de synode van Middelburg (1581) die, hoewel de Bijbel 'den weduwen gheen sekeren tijdt van herhijlicken' voorschrijft, een huwelijk met een weduwe binnen vier en een halve maand na het overlijden van haar man als ongepast beschouwden, en dat vanwege de 'eerbaerheijt' en 'de burgherlicke onderscheijdinghe der gheslachten' (Lat.: civilis familiarum distinctio), Rutgers, *Acta* 255 resp. 396. De synode van Dordrecht verwees daarbij naar de 'keyserlicke rechten' (vermoedelijk het Eeuwig Edict van 1540) die een periode van negen maanden voorschreven; zie ook Van Apeldoorn, *Geschiedenis huwelijksrecht*, 168-170, Van der Heijden, *Huwelijk in Holland* 75.

854 Een afvaardiging van de Brielse kerkenraad verschijnt in de classis Delft om het beroep op Willem Crijnsz. te bevorderen, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 326 en 327-328 (24 juni en 5 juli 1604). Op 29 juli besluit men Crijnsz. niet te laten gaan; Brielle beroept zich op de synode, *ibidem*, 331-333 (29 juli en 5 aug. 1604).

Ooltgensplaat ~ Predikant
Is aengevangen de sake van Pieter Segerz. volgens de voorstellinge van de articulen in de voorgaende classe daervan gestelt.
Voorierst is Pieter Segerz. voorgedraghen de swaricheyt van de hofstede onder de Plate. Is hem aengeseyt dat men het voor seker hout dat hy de hofstede noch aen hem heeft, waerop hy heeft geantwoert dat hy in geender manniere yet aen de hofstede heeft, hetwelck hy wel gereet is met een goede consientie met eede te willen verclaren, oock dat hy geen borge daervoor en is.
Aengaende den 2n articule van die borchtochte aen den acksysenaers, heeft hy daerop geantwoert, dat het wel waer is dat hy borge is geworden, maer alzoo de principaele borge was wechgeloopen naer het fort van Lillo, heeft den pachter daeruuyt oorsake genomen om te suplieeren aen Mynen heeren Staten dat hy het mach op jaerpenninghen betalen, hetwelcke hem geconsenteert is. Daerduer is Pieter Segerz. ontslagen blyckende by het bescheyt, rustende onder Alblas.[855]
Aengaende den 3n articule van die beroepinge van Middelhernissen, heeft Pieter Segerz. daerop geantwoert dat de schult niet en is by hem, want hy wel sin heeft gehadt om de beroepinge naer te comen maer dat het daerduer is gecomen dat die van de Plaete hem niet en hebben willen ontslaen.
Aengaende den 4n articule alsdat Pieter Segerz. ergernissen heeft gegeven met het onderlaten van den dinst van Middelhernissen heeft Pieter Segerz. daerop geantwoert dat die van de Plaete geensins hebben willen consenteren dat hy soude in Middelhernissen gaen prediken.
Aengaende den 5n articule alsdat hy soude ergernisse gegeven hebben een seker litmaet aengaende eenighe bouwerye. Heeft Pieter Segerz. daerop geantwoert dat hy syns wetens hem noyt geen ergernis en heeft gegeven, noch oock geen geschil met denselven heeft gehadt.

Ooltgensplaat ~ Predikant
Alsoo Arnoult Timmerman ende Tobias Pilaert in de voorgaende classe opgeleyt was om naer de Plate te gaen ende daer ernstelyck te vernemen hoe het met de sake van Pieter Segerz. al stont, soo hebben sy hare commissie volbracht ende den broederen daervan verhael gedaen.
Is voorders gestatueert in de sake van Pieter Segerz. dat alsoo hy hem beroept op twee persoonen, namelyck Herman Janz. ende Dirick Janz., soo synder twee geordonneert die naer de sake sullen vernemen in de tegenwoerdicheyt van Arnoult Timmerman ende Tobias Pilaert, ende dat sal wesen maendage toecomende den 14n juni ende daertoe syn gecommitteert Davidt Timerman ende Johannes Damman.

Hekelingen ~ Vacature
Alsoo by advys van de classe de broederen van de classe den broederen van Geervliet, Symonshaven ende Suytlant is toegelaten te versoecken aen de Edele heeren Staten een vierendeel jaers gagie uuyt de vacerende van Hekelingen, soo is by Niclaes Tyckmaker versocht aen de heeren Staten ende oock vercreghen hondert guldens, welcke in 't uuytdeelen gedeelt sullen syn in 3 deelen ten behoeve van de 3 dienaren die de vacerende plaetse bedient hebben ende het vierde deel tot verminderinge van de schulden des classis.

855 Joost (of zijn zoon Jacob) Alblas, ontvanger en rentmeester van de gemene middelen in het kwartier van Voorne, Vervloet, *De parenteel van Doen Beijensz.*, 22.

Propositie
Is van de broederen des classis gestempt dat Theophilus Ryckewaert, diennaer des goddelycken Woorts in den Briel, sal de propositie doen voor het synode.

Censura morum ~ Sluiting
Is gehouden censura morum ende is naer aenroepinghe des naems Godts de vergaderinghe gescheyden.

Gravamina synode
Is de uuytscryvinghe van de synodo met de bevoorderinghe van de gravaminibus is opgeleyt die van den Briele.[856]

1604 III (ordinaris). Brielle, maandag 12 juli – woensdag 14 juli[857]
Inv. nr. E2, fol. 126-127.

Leiding
Naer het gebet syn vercoren tot preses[858] Arnoult Timmerman, predikant in de Nieuwe Tonghe, tot assessorem Jacobus Florianus, predikant in Suytlandt ende tot scribam Pieter Pyl, dienaer in Symonshaven.

Aanwezigen
Absenten: Niclaes Damius, die daernaer syn onschult heeft gedaen, Jacobus de Brueck die daernaer is verschenen. Jacobus de Brueck is naermiddach gecomen, doende zynen excuse, Tobias Pilaert ende Isbrandus Johannis, syn geexcuseert.

Credenties
Syn overgelevert ende gelesen de credentien dewelcke overgelevert syn, uuytgenomen Johannes Vossius, H. Nolthenii ende Davidt Timmerman, welcke haer onschult hebben gedaen ende is in deselve geen swaricheyt gevonden.

Middelharnis ~ Beroep
De acte van de voorgaende classe in Geervliet gehouden is gelesen ende ter occassie van de commissie Johannes Vossius[859] opgeleyt om aen Johannes Huekelom te scryven syn gelesen de brieven welck Huekelom heeft overgesonden.

---

856 De bijna kalligrafisch geschreven brief (ondertekend door Dammius) d.d. 11 juni 1604 ('hoewel eerst den 18 in handen des praesidis overgelevert') met het verzoek gravamina in te dienen aan de classis Dordrecht en de beschrijvingsbrief d.d. 15 juli 1604, NA, AC Dordrecht, inv. 33, nr. 15. De eerstgenoemde brief komt in de vergadering van de gedeputeerden van de classis Dordrecht ter sprake op 25 juni, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 134.

857 'in den Briel (...) in plaetse van Bommenede uuyt oorsake der ongelegenheyt des dienaers Hendricus Nolthenii'.
De exacte datering van deze vergadering is niet geheel zeker. Het begin van deze vergadering staat op (maandag) 12 juli. Na de propositie van Samuel Tijckmaecker is er een tussenkop: 'Namiddach den 13^{n} juli' zonder dat maandagmiddag of dinsdagochtend is aangegeven. Na het artikel over de gravamina is er nog een tussenkop: 'Des woonsdaechs voormiddach den 13^{n} juli.' 13 juli was echter een dinsdag; bedoeld zal wel zijn: woensdag de 14^{e} juli.

858 Origineel hierna nogmaals 'vercoren'.

859 Origineel: 'Voss' met daarachter vermoedelijk een punt of een wel zeer klein uitgevallen 'o'.

Middelharnis ~ Traktement
Is voorgeslaghen van de broeders van Overflacque, belangende de gagie van de bedieninghe van Middelhernissen. Is geresolveert dat de diennaers, welc waergenomen hebben, by requeste aen de Staten een vierendeel jaers sullen versoecken ende genietten voor haere moytte ende costen.

Propositie
Is besloten dat Damius de propositie, welc hy behoorde te doen, op 't naervolgende classe sal doen.

Ooltgensplaat ~ Predikant
Is aengevangen de sake van Pieter Segerz. volgende de acte van 't voorgaende classis, waervan Johannes Damman ende Davidt Timmerman haer rappoort hebben gedaen, ende verclaert dat de voorgeroerde persoonen niet besonders en hebben gehadt jegens dat by articulen was gestelt van de visitatuers Arnoult Timmerman ende Tobias Pilaert, uuytgesondert eenighe woerdekens, welck articulen sy achten in tegenwoerdicheyt van Pieter Segerz. breeder hebben verclaert, oock voor antwoerde gegeven van hen voortgebracht zyn niet als clachten.[860]
De voorgenoemde gecommitteerde hebben innegebracht dat Pieter Segerz. boven het bevel welc hem was gedaen van de voorgaende persoonen niet aen te spreken, aengesproken heeft, gelyc hy dat oock bekent.
Is ingestaen Arnoldus Timerman, welc oock syn rappoort heeft gedaen van zyn opgeleyde commissie ende wat hem van Pieter Segerz. sy bejegent in de tegenwoerdicheyt van de gecommitteerde ende de voorgeroerde lidtmaten dat hy hem heeft beschuldicht.
Is Pieter Segerz. innegeroepen, welc is voorgedragen het rappoort van de gecomitteerde, heeft[861] oock geantwoert op een yder punt waermede hy Arnoult Timmerman hadde geinjurieert. Heeft oock innegebracht 'tgene waermede Arnoult Timmerman hem soude beswaert hebben.
Is aengehoort de onschult waermede Aernoult Timmerman Pieter Segerz. soude beswaert hebben. De sake over beyde de zyden geventileert synde, is soo verre van de broeders gebracht, dat se malcanderen hantastinge hebben gedaen, 'tselve onderlinge vergevende, belovende voortaen in liefde ende eenicheyt te leven.

Propositie
Samuel Nicolai heeft een propositie gedaen uuyt het 7^{e} capittel Matthei verso 24, 25, 26, 27, 28.

Na middach den 13^{n} juli

Ooltgensplaat ~ Predikant
Naer 't gebet is wederom aengevangen de sake van Pieter Segerz. ende goet gevonden dat men hem sal afvragen of hy op syn gemeente begeert heeft ontslagen te zyne van zynen dinst, eer hy op 't classis in Geervliet quam oft hy zynen cosyn heeft gerecommandeert by den balieu om stedehouder te zyn, hetwelc hy niet heeft ontkent.
Waerop gelyc oock op andere poincten de broederen des classis gedelibereert hebben ende gestatueert.

860 Sic; zin loopt niet of is niet afgemaakt.
861 Origineel: 'het'.

Belangende de hofstede, dat men dat in syn weerde sal laten staen aengaende het versaken van de hofstede. Belangende de borchtochte van zyn cosyn, wesende een cranck lit, dat hy daerover sal gecensureert worden ende schultbekentenisse doen, gelyc oock over het stuck van de beroepinge van Middelhernis ende d'ergernisse gegeven aen Herman Janz. aengaende het bouwen, ende het verschil. Dat meer is van dat hy sal vermaent worden: van dat hy syn cosyn heeft gerecommandeert tot het stedehouderschap, dat hy buyten zyn ampt sich heeft gemoyt met de curatien der siecten, dat hy heeft verswegen het 'tgene hy op syn gemeynte heeft begeert belangende de ontslaginge van zynen dinst, ten laesten dat hy in voorigen tyden geloochent heeft dat hem de hofstede aenginck.
Heeft Pieter Segerz. versocht om ontslagen te moghen worden van zynen dinst, waerop van de classe is eendrachtelyck geresolveert dat se liever souden sien, soo hy meent dat hy voortaen gerustelyck met zynen gemeente ende met de naeste gesetene soude connen leven, dat hy zynen dinst continueere, ende soo niet dat hy sal blyven by zynen gemeente totdat Godt zynen dinst op een ander sal believen te gebruycken ende soo niet, dat men sal consenteren in zyn versoeck.[862]
Naerdat Pieter Segerz. is voorgedragen de acte des classis,[863] heeft hy zyn schult bekent, betuygende dat hy hierin mishandelt heeft oversulx dattet hem leet sy, belovende beteringe.

Alzoo de vergaderinghe in de sake van Pieter Segerz. heeft bevonden diversche mishandelinge, die hy heeft begaen, soo in 't versaken van de hofstede als achterna in 't bekennen, alzoo hoochelyck tegen de waerheyt sprekende, als oock in de handelinghe met den galleymeestere ende ergernissen daeruuyt geresen, gelyck oock in de beroepinge van Middelhernis hem alsoo te lichtveerdelyck handelende, ende andere diversche ergernissen die hy heeft gegeven aen sommige persoonen, oock dat hy de gemeyntte heeft te verstaen gegeven dat de classe hem geen afscheet en hadde begeert te geven, hoewel hy de classe niet en hadde voorgestelt dat hy sulx op syn kercke hadde begeert: soo heeft de classe eendrachtelyck geresolveert ende geoordeelt dat hy hierover by de classe zyn schult sal bekennen ende beloven hem voortaen voorsichtelyck ende stichtelyck te draghen, vermydende alle dingen die eenighe ergernisse ende onvrede soude mogen causeren ende met de omliggende nagebuerde diennaeren goede vrede ende eenicheyt houden oft, soo hy sulx van hertten niet en soude begeeren naer te comen, dat hem sal geaccordeert worden syn versoeck van een afscheyt synder kercke ende classe, als daer een ander bequaem diennaer in zyn plaetse mochte gevonden worden.

Nieuwenhoorn ~ Schoolmeester
Is ingestaen de schoelmeestere van den Nieuwenhoorn, welc heeft versocht van de classe dat hem soude toegeleyt worden 'tgene hy aen Philippus Gallum hadde gegeven om over te leveren in handen van de pachter, welck soo hy seyde Philippus voornoempt niet en soude overgelevert hebben. Waerop is besloten dat neffens de 2 mannen welc Isebrandus, predikant in Hellevoeten, sal aenspreken, 2 dienaers sullen gevoecht worden ende met den schoelmeestere handelen by de weduwe, belangende syn versoeck.

862 Later bijgeschreven: 'als daer een ander in zyn plaets mocht gevonden worden'.
863 Deze acte is op de volgende pagina (fol. 127) na de *censura morum en sluiting* ingeschreven voorzien van een verwijzingsteken naar deze plaats. Op een bijgeplakt stukje papier staat met een andere hand: 'Vide acta van 't extraordinaris classe gehouden in den Briel den 23 juni anno 1603'. In deze voorliggende editie is de acta direct hierna (na dit artikel) ingevoegd.

Gravamina synode
Syn gelesen de gravamina welck van de andere kercken syn overgesonden; d'advys der broederen daerop gehoort, waerby oock onse gravamina syn gestelt ende in margine geadviseert.

DES WOONSDAECHS VOORMIDDACH DEN 13N JULI

Aanwezigen
Naer het gebet syn te late gecomen Nicolaes Damius et solvit, Isebrandus Johannis, Pieter Segers, solvit.

Inzage stukken
Is geresolveert dat D. Reynerus Donteclock sal moghen kennisse hebben van eenighe saken die in 't classe besloten zyn, soo hy 't versoect, maer dat men alle voorsichticheyt gebruycke ende conditioneere dat het secreet moet blyven.

Doorhaling acta classis[864]

[***]

Synode
De tyt des synodi is bestempt den 9n augusti te houden binnen Woerden.[865]

Gedeputeerden ter synode
Syn vercoren op het synodus te trecken Theophilus Ryckewaert, Johannes Vossius als die voorhenen geweest is ende Davidt Timmerman ende Jan Willemz. als ouderlinck.

Visitatoren
Tot visitatoris des classis is beneffens Theophilus Ryckewaert vercoren Cornelis Damman.

Agenda
Den tyt des classis is gestelt den 4n octobris in den Oudenhoorn.

Censura morum ~ Sluiting
Is gehouden censura morum ende de handelinghe met den gebede besloten.

---

864 In margine: 'Is desen articule geroyeert ende dat om vrede.' Het artikel is op verzoek van de kerk van Brielle (zie hiervoor 4 okt. 1604) absoluut onleesbaar gemaakt; uit wat er nog enigszins te ontcijferen is zou opgemaakt kunnen worden dat het gaat om de door Brielle gevolgde procedure bij het beroep van Willem Crijnsz.

865 Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 210-227. De beschrijvingsbrief is op 22 juli 1604 binnen bij de classis Delft, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 330.

1604 IV (ordinaris). Stad aan het Haringvliet, maandag 4 oktober[866]
Inv. nr. E2, fol. 127v-128.

Leiding
Na het gebet zyn vercoren tot preses Theophilus Ryckewaert ende tot scriba Niclaes Nicolai ende tot assessor zyn oock de meeste stemmen geweest Niclaes Nicolai, diennaren in den Briel ende Geervliet.

Aanwezigen
Absenten: Henricus Coesvelt, Jan Hendrixz., Leo Leoninus, Pieter Pilius, Johannes Vossius ende Pieter Segerz., die daernaer is gecomen.

Korendijk ~ Beroep
Alzoo in de vergaderinge verschenen zyn Duenis Janss. met Wissen Wissenz. ende hebben voorgestelt, gelyck oock de credentie medebrengt, alsdat Jan Arentz., haeren diennaer in den Coorendyck, schynt te inclineren tot eenen beroepinge van de kercke van Stryen, maer alzoo als noch egheenen beroepinge gebleken en is ende Jan Arentz. oock selfs verclaert, alsdat hy niet wel gerust en is om zynen kercke te verlaten, ten waere dat het met stichtinge conde gescieden, soo hebben de broederen goetgevonden, dat Jan Arentz. sal by zynen gemeynte blyven, ten waere dat hy met zynen gemeente conde accorderen, dat zy tevreden waeren in zyn vertreck, te meer dewylle Jan Arentz. hem over een jaer geleden met zynen gemeente verbonden heeft, daeraen haer de kercke begeert te houden, ende de classe verstaet dat zy in zyn vertreck niet lichtelyck en sullen verwilligen.

Predikantsweduwe
Is gelesen eenen brief van Bernardus Faille, streckende om te versoecken dat de penninghen oft 24 gl., die de classe voorleden tyden heeft verordineert te geven aen de weduwe van Philippus Louwyck, soude moghen betaelt worden. Ende is oversulx verordineert dat de 24 gl. die Niclaes Nicolai onder hem heeft uuyt de bedieninge van Hekelingen daertoe moghen bestelt worden aen D. Bernardus[867] voorseyt ende dat sulx D. Reynero Donteclock sal te kennen gegeven worden.

Oude-Tonge ~ Beroep
Syn gelesen de beroepingen van die van Schoonhoven op den persoon van Davidt Timmerman, soo van de kercke ende magistraet ende bewillinge van de classe, als by copye is gebleken uuyt het classisboeck. Ende hebben deselve voor goet gekent ende geconsenteert in 't vertreck van onsen broeder, doch met bede dat hy de kercke sal byblyven, soo lange het doenelyck is in aensieninge van de siecte van den beroepen student Sibrandi Sixti, hopende dat deselve corts wederom tot zynen gesontheyt sal mogen comen ende alzoo in den zynen dinst verschynen.
Syn verschenen Marcus de Vos, ouderlinck, ende Job Corneliz., diaken in de Oude Tonge, diewelcke hebben de vergaderinghe behandicht eenen beroepinge op de persoon van Sibrandus Sixtus, student tot Leyden, ende hebben begeert dat hen deselve soude moghen toegesonden worden. Hebben oock bovendien versocht alsdat alhier in 't classeboeck soude geregistreert worden haere conditie, die zy met denselven hebben gemaect, namelyck dat hy hem heeft verbonden aen haere kercke den tyt van thien jaeren, ende dat

866 'ende dit in de plaetse van de Oudenhoorn diewelck de naeste classe deselve sal houden.'
867 De laatste lettergreep is door een plakstrook niet zichtbaar.

sulx gesciet is in haren kerckenraet ter presentien van Theophilus Ryckewaert, diennaer in den Briel, ende Davidt Arnoldi, diennaer in de Oude Tonge.

Propositie[868]
Samuel Nicolai heeft een propositie gedaen uuyt 1 Timotheus 1 : 15 ende heeft den broederen redelyck wel gevallen.

Acta ~ Middelharnis ~ Traktement
Syn gelesen de voorgaende acte ende is daeruyt verstaen alsdat de diennaren van Overflacque souden versoecken aen de heeren Staten de gagie van de plaetse van Middelhernissen ende dat voor een half jaer, d'welc is geschiet ende is daerop apostille gevolcht ende advys aen den rentmeestere versocht, het d'welc die van den Briele den rentmeestere sullen vertoonen.

Propositie
D. Damius sal, gelyck als 't voorhenen noch meermael geseyt is, in de naervolgende classe zyn propositie doen.

Nieuwenhoorn ~ Schoolmeester
De sake van den schoelmeestere in den Nieuwenhoorn is met tusschenspreken van eenige goede mannen als Reynerus Donteclock ende Carolus Ryckewaert ende Pieter Jacopz., de schout van den Nieuwenhoorn afgedaen ende hebben soo verre gebrocht dat deselve schoelmeestere is tevreden dat hy sal betaelt worden uuyt het 'tgene datter overblyft over de cele oft andere schulden, behoudens dat hy niet en sal ontfangen uuyt de gagie van de weduwe, die zy jaerelycx ontfangt.

Brielle ~ Acta classis
Is gelesen eenen brief gescreven aen de vergaderinge van D. Damius, daerinnne dat hy hem beclaecht over de acte die in de voorgaende classe is gestelt nopende die van den Briele ende is dese sake uuytgestelt tot de naeste vergaderinge, overmits d'absentie eeniger broederen.

Middelharnis ~ Beroep
Syn verschenen de heer baillieu van Middelhernissen ende Jacobus Adamenus ende noch eenen schepen derselver plaetsen, ende hebben voorgestelt alsdat haere beroepene diennaer Johannes Huekelom noch niet en is verschenen, bevragende daerom wat raet sy souden plegen om denselven te bevoorderen, omdat hy mochte gedrongen worden te comen ende zynen kercke die hy aengenomen heeft niet langer te verlaten.
Is goet gevonden dat van de classe wege sal gesonden worden Pieter Segerz., diennaer in de Plate met brieven ende comissie om de voors. Johannes Huekelom voor te stellen synen behoorlycken plicht. Ende soo hy niet en bewillicht terstont te comen, soo sal denselven P. Segerz. eenen brief mede gegeven worden om hem scherpelyck te vermanen dat hy seer qualyck gedaen heeft, alsoo handelende met de kercke van Middelhernissen. Ende sullen de brieven gescreven worden by die van den Briel ende sal geprotesteert worden van alle schaden ende interresten die voor dese beroepinge is geschiet ende sullen de costen van dese reyse gevonden worden aen de gagie die hiertoe versocht is.

868 Dit artikel is naderhand door Tijckmaecker onder aan de bladzijde bijgeschreven.

Boekencensuur
Is opgeleyt Arnoldus Timerman ende Niclaes Nicolai, diennaren in de Nieuwe Tonge ende Geervliet te oversien de Historie van den Emanuel Demetrius[869] ende te correcteren alle de abuysen die in deselve worden bevonden aengaende de kerkelycke historie ende deselve over te senden aen de gecomitteerde synodi om aen D. Merula[870] sulx te behandighen.

1604 V (extraordinaris). Brielle, woensdag 27 oktober
Inv. nr. E2, fol. 128v.

Aanwezigen ~ Oude-Tonge ~ Examen ~ Beroep
De naeste gesetene zyn bescreven om te compareren ter examinatie van Sibrandus Sixti, die beroepen is totten dinst van de Oude Tonge.
Daer syn verscenen uuyt de naeste gesetene Niclaes Nicolai, Joannes Vossius, Jan Hendrix, Leoninus Leo, Carolus Ryckewaert, Rutgerus Henrici, Jan Arentz., Jacobus Florianus.
Syn oock verschenen de gedeputeerde des synodi om te staen over de examinatie D. Daniel van Doolege ende D. Franciscus Lansbergius, dienaren van Delft ende Rotterdam.
De voorgenoemde Sibrandus heeft een propositie gedaen uuyt Romeynen 3 : 26 ende is deselve voor goet gekent ende geoordeelt dat men sal ter examinatie voortvaren.
Is oock denselven geexamineert volgende de ordenne des cathecismi ende is het oordeel der gedeputeerde ende oock der broederen in 't gemeyn, dat hy goet gekent wort om tot een diennaer ontfangen te worden, alsoo hen zynen antwoerde redelyck behaecht heeft. Ende is besloten dat men hem sal voorts totten dinst bevoorderen ende sal onderschryven de 37 articulen[871] ende de ordeninge der weduwe ende sal voorts in den dinst bevesticht worden.

1604 VI (visitatie). Spijkenisse, maandag 15 november
Inv. nr. E2, fol. 129-129v.

Aanwezigen
Den 15 novembris anno 1604 syn vergadert binnen Spickenisse Theophilus Ryckewaert als visitatoor des classis, geassisteert met Valerius Valeri ende Niclaes Nicolai, dienaren respective van den Briele, Oudenhorn ende Geervliet.

869 Laatste letter niet leesbaar. Het betreft de *Belgische ofte Nederlantsche historie van onsen tijden* van Emanuel van Meteren. Over dit werk is 24 jaar lang op synodes gesproken omdat van Meteren de geschiedenis van de gereformeerde kerk niet juist zou hebben beschreven, zie Ingrid Weekhout, *Boekencensuur in de Noordelijke Nederlanden* 130-131. Het werk was door de Staten-Generaal in 1599 zelfs verboden, hoewel het enkele jaren daarna ongehinderd kon verschijnen, *ibidem* 35. De hier geformuleerde opdracht aan Timmerman en Tijckmaecker vloeit voort uit het besluit van de synode van Woerden van 10 aug. 1604 dat alle classes 'eenen uut het midden van haerlieden zullen uytmaecken, dewelcke alle kerckelicke dingen zal aanteeckenen' en die aan de synodale gedeputeerde te doen toekomen, zie art. 34 synode van Woerden, Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 223.
870 Paulus Merula (1558-1607), die door de Staten-Generaal in 1598 tot hun historieschrijver is benoemd. Over hem zie voorts *NNBW* II, 902.
871 Origineel: 'de 37^e^ articule'.

Spijkenisse ~ Predikant ~ Schoolmeester

Syn verschenen aldaer den kerckenraet onder dewelcke oock is geweest[872] den schoelmeestere denwelcken heeft gemoveert, datter een seker verschil is geweest tusschen hem ende den predikant Johannes Vossius.

Daer syn oock verschenen Johannes Vossius, den predikant voors. met syn sone, doctor in medecine,[873] denwelcken heeft versocht mede in de vergaderinghe te mogen instaen, waerop is gehoort den schoelmeestere, denwelcken daerin heeft verwillicht opdat hy soude mogen alle saken aenhooren.

Johannes Vossius is voorgeslaghen te verhalen d'oorsake waerom hy dese vergaderinghe versocht hadde. Ende heeft voorgestelt alsdat hy hem beclaechde over den kerckenraet, die hy seyde hem beschuldicht te hebben van eenige valsheyt, waerop de broeders des kerckenraets verclaerden hem niet te hebben beschuldicht, maer alleen aengeseyt alsdat den secretaris Pieter Corneliz. haerlieden hadde geseyt dat Johannes Vossius valschelyck hadde gehandelt.

Ende oversulx verclaerden dat sy de sake tegen Johannes Vossius niet en wilden staende houden maer alleen hem wilden vermanen tot zynen besten, soodat hierover den predicant met den kerckenraet zyn vereenicht, maer dat hem den predikant sal purgeeren ende verantwoerden tegen den secretaris ende laten die met malcanderen verdraghen oft doen soo sy het verstaen.

Johannes Vossius heeft voorgestelt eenighe clachten tegen meester Jan Mertenz., den schoelmeestere maer alzoo meester Jan Merttenz. selfs verclaerde clager te wesen ende beschuldichde ende stelde dese clachten voor:

1. Ten 1^{n} dat Johannes Vossius synen huysvrouwe niet en hadde vermaent.
2. Ten 2 dat Johannes Vossius den voors. meester Jan twee jonge weeskinderen ten onrechten heeft opgedronghen.
3. Ten 3^{n} dat Johannes hem hadde beschuldicht voor een bedrieger.
4. Ten 4^{n} dat Johannes synen dochter, die getrout hadde gehadt den sone des voors. meester Jans namelyck meester Mertten Janz., hadde laten halen uuytten sterfhuyse ende boel des voors. meester Merttens ende de twee jonge kinderen daerinne gelaten.

Is daernaer oock gehoort de questie, die den schoelmeestere heeft gemoveert aengaende het aennemen van de kinderen die meester Mertten Janz. heeft naergelaten,[874] daerinne niet en is connen gehandelt worden aengesien Johannes Vossius d'eenen kint niet en heeft willen aennemen. Stellen derhalven dese questie ter decisie van de wereltlycken rechter daer denselven schoelmeestere sal moghen synen actie institueeren, soo hy 't te rade vinden sal.

Johannes Vossius heeft oock geclaecht dat hem den schoelmeestere hadde geinjurieert, seggende dat hy een toovenaer was.

Daerop is de verantwoerdinghe van de schoelmeestere gehoort, diewelcke ontkende hem alzoo geinjurieert te hebben, maer bekende wel in propoosten te hebben geseyt, soo Johannes Vossius wiste te seggen wat gelt dat hy hadde, dat hy dan moeste tooveren connen.

Ende aengaende dese clachten ter wedersyden, aengaende de scheltwoerden: daer is soo

872 Slechts 'gew' valt aan de rand van het papier te lezen.

873 In 1602 schrijft Henricus Vossius à Kellendonck (37 jaar) zich in aan de Leidse Universiteit als medicinae doctor; Du Rieu, *Album studiosorum academiae Lugduno Batavae*, 64.

874 Dit woord staat aan de rand van het blad: 'naergel' met een nog deels zichtbaar verkortingsteken.

verre inne gearbeyt dat sy met malcanderen syn versoent ende bevrediget ende hebben tot bevestinge van dien malcanderen de hant gegeven.
Johannes Vossius heeft oock voorgestelt alsdat hy verleyt heeft in den boel van meester Mertten Jans ontrent 26 gl. ende begeert dat hy het 'tselve soude moghen eyschen. Ende soo het de oppervoochden begeerden te cortten, soo verclaerde meester Jan wel tevreden te wesen.
Daer is oock eenen swaricheyt verstaen, overmits Neesken Jans, dochter van Johannes Vossius, soude een dinstmaecht gehuert hebben voor haere suster, waer Neesken soude geseyt hebben daertoe te geven een hemdelaken. Sy heeft verantwoert, bekennende het hemde beloeft te hebben, maer dat niet van eygen dan gelyck de huere van hare sustere, alsoo oock dit hemdelaken. D'andere seyden het contrarie ende alzoo is besloten dat Neesken Jans het 'tselve geven soude om des vredes wille, maer sy heeft dat niet begeert te doen, ende is haer toen om[875] den vrede te coopen by Theophilus gegeven 38 st. ende hiernaer is dit ter neder geleydt.
Is oock mede voortgebracht dat den schoelmeestere soude Grietken Jans., synen suare,[876] beschuldicht hebben alsdat sy banqueroet gespeelt hadde. Ende daer is tusschen beyden gesproken ende eenen yegelyck vermaent tot vrede ende versoeninge ende geordeelt, dat het niet en behoorde geseyt te worden banqueroete gespeelt te zyne, maer wel dat zy den boel hadde verlaten ende daeruuyt gescheyden was, ende syn hierover met malcanderen versoent.
Alsoo oock aldaer is verstaen alsdat aldaer egheenen consistoriale[877] versamelinghe werde gehouden, soo is den predikant daertoe vermaent ende heeft beloeft datselve naer te comen ende register ende boeck te houden van alle voorvallende saken, ende de gedoopte ende getroude op te teeckenen ende tesamen met den kerckenraet te arbeyden totten bauw der kercken.
Syn oock de ouderlinghen vermaent ende gevraecht waerom sy gheenen credentie mede en sonden op de classe, waerop sy hebben geantwoert dat het 'tselve gesciede om den onluste die aldaer geweest was, mer verhoopten voortaen het 'tselve te doene, waertoe zy oock vermaent zyn. Ende hiermede is de vergaderinghe gescheyden met danckseginghe ende besloten den vrede te laten vercondighen in den kercken waervan een formulier is gestelt geweest, ende in den vryheyt gestelt Johannes Vossius datselve af te lesen oft een ander dienaer in zynen naem.

1605 I (ordinaris). Oudenhoorn, dinsdag 10 mei[878]
Inv. nr. E2, fol. 130v-131v.[879]

Leiding
Naer de openbare aenroepinghe des naems Godes syn vercoren tot preses Arnoult Timmerman, predikant in de Nieuwe Tonge,[880] assessor Jacobus Florianus, tot scriba Johannes Damman, predicant in Dirixlant.

875 'toen om' omduidelijk geschreven.
876 *suare*: spellingvariant op 'sweer', aangetrouwd famililied, i.c. zijn schoondochter (VNMW, lemma *sweer*).
877 Er lijkt te staan: 'consistoriole'.
878 'ten huyse Valeri Valeri.'
879 Fol. 130 is blanco.
880 Origineel 'Oude-Tonge'.

Aanwezigen
Absentes: Leo Leoninus voor de tweede reyse,[881] Petrus Pillius geexcuseert, Nicolaus Damius,[882] Theophilus Ryckewaert[883], Ysebrandus Joannis, Sixtus, geexcuseert.[884]

Attestatie
Syn voorierst gelesen de attestatien van Johannes Huekelom, soo wel van de kercke als van de magistraet van Nieulant, gelegen onder het classe van Bolsweert in Vrieslant, welcke attestatien den broederen des classis wel behaecht hebben ende hebben den voorgenoempden Hueckelum met hantgevinge voor een lidt des classis aengenomen.[885]

Credenties
Syn daernaer gelesen de credentien ende en is [in] deselve geene swaricheyt bevonden.

Boeten
Syn oock daernaer met omstemminghen gewesen in de boete van eenen gl. vanwegen haere absentie uuyt de voorgaende classe dese naervolgende persoonen als Henricus Coesvelt, Johannes Vossius, solvit, Jan Hendrix, solvit.[886]

Acta classis
Syn daernaer gelesen de acten van de voorgaende classe.

Middelharnis ~ Predikant
Is oock by den broederen goet gevonden dat Johannes Huekelom syn oncosten van reysgelt soude hebben van de voorgaende gagie van Middelhernis, noch berustende onder de rentmeestere.

Acta classis
Is geordonneert by de broederen des classis dat Jacobus Florianus ende Nicolaes Nicolai de gansche acten des classisboeck sullen oversien ende duerlesen ende dat sy alle de articulen byeen sullen stellen die de classe in 't gemeen aengaen, daerby sy haer hebben te reguleren.
Is oock geordonneert dat van nu voortaen voor het scheyden des classis de acten van ydere classe sullen onderteeckent worden van preside ende scriba, soowel die cladde als daerna het principael.

Particularia
Is daernaer omgevraecht offer ymant eenighe swaricheyt hadde vanweghen zynen kercke voor te stellen.

Heenvliet ~ Wederdoper
Heeft Henricus Coesvelt den broederen voorgestelt hoe dat hy een lidtmaet heeft, die

881 In margine met andere hand toegevoegd: 'voor de eerste reijse betaelt ende voor de tweede reijse geexcuseert.'
882 In margine met andere hand toegevoegd: 'solvit een schellinck, also hij te late ghecomen was'.
883 In margine met andere hand toegevoegd: 'geexcuseert'.
884 Het laatste 'geexcuseert' later met andere hand toegevoegd.
885 Zie voor zijn losmaking van de classis Bolsward: Kalma, *Classicale acta Bolsward*, 37-38 (sept. 1604).
886 Het laatste 'solvit' met andere hand bijgeschreven.

tot den wederdoop is gevallen, versoeckende derhalven advys hoe hy in dese sake sal handelen.
Is hem daerop aengesegt dat hy sal aenhouden met ernstelyck te vermanen oft Godt hem bekeeringe gave.

Financiën
Is oock geordonneert, dat in de naeste classe sal overgeslaghen worden, waer men de oncosten sal vinden die in de extraordinaire classe over het examen van Sibrant Sixtus gedaen syn.

Middelharnis ~ Wederdopers
Johannes van Huekelom heeft voorgestelt hoe datter somige over ettelycke jaeren totten wederdoop syn afgevallen, waervan datter 2 van de dooperen gedoopt syn. Heeft daerom advys versocht hoe hy daermede handelen sal.
Is daerop voor antwoerde gegeven dat hy se voorierst sal vermanen ende dan daernaer met die herdoopt zyn duer excommunicatie naer behoorlycke manniere soude voortgaen.

Zuidland ~ Rederijkers
Jacobus Florianus heeft voorgestelt hoe dat de retoryckers binnen Suytlant gespeelt hebben de bekeeringe Pauli ende hebben daerin die persoon Pauli presenterende gedoopt ende andere dingen tot onneer Godes gebruyct.[887]
Is goet gevonden dat Niclaus Damius ende Jacobus Florianus sullen gaen by den baillieu van Putte, joncker Carel van Mattenisse om hem aen te seggen dat sulx ende dergelycke speelen niet en behooren gespeelt te worden, opdat in andere tyden daerin voorsien werdde.

Middelharnis ~ Predikant
Is verschenen Pauwels Aertz., baillieu van Middelhernis[s]en, versoeckende dat men Johannes van Huekelum, predikant tot Middelhernisse soude contenteeren van het 'tgene die van Middelhernissen hem beloeft hadden, hetwelcke oock soo gesciet is.

Des naemiddaechs

Gravamina synode
Is voorierst gelesen eenen brief gescreven by Pieter Pieters., predikant tot Woerden, versoeckende aen de classe dat se haere gravamina souden willen byeen stellen om den anderen classen over te seynden, opdat se dan daerna den tyt ende plaetse des synodi mogen bescryven.

Brielle ~ Onenigheid
Reginaldus Donteclock heeft voorgestelt een sekere swaricheyt die in den Briel geresen was tusschen den borgemeestere ende hem ende heeft sommarischer wyse [verhaelt] de oorsaeck waeruuyt dat se geresen is. Versoect daerom dat wanneer de sake sal moeten afgehandelt worden voor den kerckenraet van den Briele, soo wel oude als nieuwe, dat-

887 Het betreft een zgn. apostelspel. Van de bekering van de apostel Paulus zes voorbeelden bekend. Zie voor meer gegevens de teksteditie van G. Jo Steenbergen, *De bekeeringe Pauli* (Zwolle, 1953).

ter twee van de broederen des classis sullen gecommitteert worden om te presideren in de plaetse van Damius of Theophilus, om alsoo de sake ordentlyck af te handelen ende dat in het bywesen van Arnoldi Corneli, predikant tot Delft ende Casparus Swerinckhuysen tot Rotterdam, diewelcke tot dien eynde souden ontboden worden.
Is hem hierop aengesegt dat zynen sake noch voor den kerckenraet van den Briele niet afgehandelt en is; dat de classe daerin niet en can doen voordat se in den kerckenraet voornoempt afgehandelt syn, 'twelc gedaen synde hy sal mogen appelleeren daer het hem belieft, het sy voor den classe oft gecommitteerde synodi. Sullen Niclaes Damius ende Theophilus present wesen in den kerckenraet ende als ompartydich gehouden worden, maer in de sake die tusschen N. Damius ende Reynerus staen, daer sullen Damius ende Theophilus uuytstaen.[888]
Is voorders besloten, dat alsoo de classe verstaen heeft dattet in den Briel onder de kercke niet geheel wel en staet, dattet nochdich is datter visitatores gecoren worden om de kercke aldaer te visiteeren tot welcke eynde vercoren syn Arnoldus Timmerman, Johannes Huekelum,[889] Niclaes Nicolai, welcke broeders van de classe macht hebben om te handelen na dat sy sullen bevinden de sake te verheysschen.

Agenda
De naestcomende classe sal gehouden worden den 11[n] juli 1605 in den Briel ten coste van Egidius Wyckentoren, predikant in Goeree.

Nieuw-Helvoet ~ Visitatie
Is oock goet gevonden dat Theophilus Ryckewaert sal visiteeren de kercke van Hellevoet ende mach ymant tot zyn behulp nemen.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende is de vergaderinge metten gebede gescheyden.

Ondertekening
Ondertekend door praeses en scriba.

1605 II (ordinaris). Goedereede, dinsdag 12 - woensdag 13 juli[890]
Inv. nr. E2, fol. 132-134v.

Leiding
Naer de aenroepinge van de name Godts syn vercoren tot preses Johannis Huekelom, tot assessoor Pieter Pyl, tot scriba Henricus Nolthenius.

Aanwezigen
Absenten: Henricus Coesvelt, Pieter Segerz. Post preces syn gecomen: Sijbrandus[891] Sixtus, Jacobus de Brueck, syn gecondempneert ende hebben haere bruecke gegeven.

888 Hierna staat nog het later doorgehaalde 'ende' waarna de zin eindigde.
889 Van Heukelom had in Friesland al ervaring met conflicthantering, zie Kalma, *Een kerk in opbouw. Classisboek Sneek*, 167-168, die hem schaart onder de 'krachtige figuren'. Ook Timmerman en Tijckmaeker behoren tot de vooraanstaande leden van de classis.
890 'ten huyse van Egidius Janz.' (Wijckentoorn).
891 Origineel: 'IJsebrandus', voorafgegaan door een naar het lijkt doorgehaalde 'S'.

Credenties
Syn voorierst gelesen de credentien ende is in somighe eenighe swaricheyt bevonden.

Absenten vorige vergadering
Syn daerna eenighe excusen die in de voorgaende classe absent geweest waren: Leoninus Leo, die voor de ierste reyse betaelt heeft ende voor de 2e reyse geexcuseert, Niclaes Damius te late gecomen synde, heeft betaelt, Theophilus Ryckewaert ende Ysebrandus Sixtus geexcuseert.

Acta classis
Wat aengaet de acten den classe in 't gemeyn aengaende, dewelcke Nicolaes Nicolai ende Jacobus Florianus opgeleyt waren uuyt het classeboeck te trecken, is van haer gesciet.

Financiën ~ Predikantsweduwen
Aengaende d'oncosten: die in de extraordinaire classe op het examen Sibrandi Sixti gesciet sullen deselve innegebracht ende betaelt worden.
Is oock besloten dat dese oncosten, gelyck oock eenige andere, sullen betaelt worden die van eenige predikanten gescieden in eenige commissie uuytgesonden zynde, uuyt de vacerende gagien; soo nochtans dat degene die de plaetsen sullen bedient hebben yetwat na gelegenheyt van den sake daervoor sullen genieten, mits dat de weduwen in haer half jaer niet vercort en werden.

Middelharnis ~ Wederdopers
Aengaende degene die te Middelhernissen tot de wederdoopers vervallen syn, heeft Johannes Hueckelom vermaent ende alzoo sy na geene vermaninge en hooren, sal men met haer kerckelyck procedeeren.

Zuidland ~ Rederijkers
Aengaende de scriftuerelycke retoryckspelen hebben D. Damius ende Jacobus Florianus de baillieu van Geervliet aengesproken, dewelcke heeft beloeft dat gheen scriftuerelycke spelen meer by zyn believen sullen gespeelt worden.

Gravamina synode
Aengaende het versoeck Petri Petrei, predikant tot Woerden[892] is het 'tselve nagecomen.

Den Briel ~ Visitatie
De acte van de voorgaende classe gelesen zynde, hebben de broeders Johannes Huekelum ende Arnoult Timerman ende Niclaes Nicolai rapoert gedaen van de visitatie der kercken in den Briele.

Vergaderplaats
Is goet gevonden dat men den broederen van den Briele soude afvraghen om wat oorsake dat sy dese classe in Goedereede geleyt hadden, daer het nochtans in de voorgaende classe besloten was dat men se in den Briele soude houden. Hebben de broeders in den Briele d'oorsake verhaelt dewelcke de broederen des classis hebben genoech gedaen.

892 Petrus Petraeus was van 1604 tot 1611 predikant in Woerden, Van Lieburg, *Repertorium* I, 190.

Brielle ~ Onenigheid
Is in de vergaderinghe verschenen D. Reginaldus Donteclock, dewelcke den classis wat hadde voor te dragen aengaende het verschil tusschen hem ende Damium.[893] De classe heeft goet gevonden dat men eerst beyde partyen ernstelyck soude vermanen tot vrede, hetwelck gesciet is.
Daerna is D. Reynerus ingestaen, verclarende dat hy eerst aen de kerckenraet van den Briel gepresenteert heeft syn sake aldaer te laten oordeelen ten overstaen van twee uuyt de classe ende Arnoldus Cornelius ende Casparus Grevinchoven, doordien dese eertyts over den selven twist gegaen ende haren dienst gepresenteert hadden, soo wanneer eenige swaricheyt in de kercke soude reysen. Dat afgeslagen zynde, dat hy gepresenteert heeft, dat men twee gecommitteerde des sinodi in haer plaetse souden roepen, maer dat de kerckenraet, noch die van de classe, noch eenige van buytten tot dese sake heeft willen toelaten, begeerende, dat hy hem te rechte soude stellen voor den ordinaris nieuwen kerckenraet daer, niettegenstaende dat Damius ende Theophilus, beyde dienaren, haer niet en conden assisteren als partye synde, soo heeft hy ten laesten gepresenteert de sake te laten comen voor den kerckenraet out ende nieu, sooverre yemant onder hen bequaem mochte gevonden worden om te presideren ende de actie te dirigeren, hetwelck hem mede geweygert is, seggende dat se by haere voorgaende resolutie persisteerden. Oock mede verclaerde D. Reynerus dat hy gearbeyt heeft door intercessie van Floriano den vrede ende versoeninghe tusschen hem ende Damium te maken op sodanige conditie als soowel door Damium ende Reynerum was ingewillicht, maer dat Damius in gebreke gevallen is, doordien hy noch een woort oft twee, daer te voren gheen vermaen van gedaen was, heeft willen inbrenghen. Hier beneffens heeft Reynerus gevraecht oft de broederen niet wisten wat resolutie daer van syn ende Damium sake, in de visitatie haer opgeleyt, gedaen was, waervan hy een acte heeft voortgebracht, dewelcke hy heeft beschuldicht, seggende dat se ten deele onwarachtich, ten deele onwettelyck ende ten deele impertinent was.

Naemiddach

Goedereede ~ Kerkgebouw
Is in de vergaderinge verschenen de baillieu van Goedereede, den classe voordragende dat het haer believe ymant uuytten haren te committeren om den borgemeesteren deser stede aen te spreken ten eynde de kercke tot haer behoorlyc reparatie mochte gebracht werden. Syn versoeck is geaccordeert ende hebben daertoe gecommitteert Johannes Huekelom, Nicolaus Damius ende Johannes Vossius.

Brielle ~ Onenigheid
Is by de vergaderinge goet gevonden D. Reynerum te ontbieden ende hem te vragen oft hy yet meer hadde te seggen als voor den middach van hem geseyt was.
Hierop is Reynerus innegecomen ende heeft den classi eenen brief getoont, dien hy aen een ouderlinc van den Briel, Jan Willemz. om den kerckenraet aldaer te vertoonen, gesonden hadde waermede hy hem beclaecht over de acte van de resolutie des kerckenraets, mitsgaders dese presentatie doende, alsoo Damius versoect dat Reynerus in 't generael schultbekenninge sal doen van alle hetgene hy hem soude mogen misdaen hebben, sonder yet te specificeren ofte uuyt te drucken, om te betoonen dat hy soo weynich met de moytte beholpen is als hy, ende niet en begeert alle dingen op te halen, tevreden

893 Twee hierop betrekking hebbende stukken in SAVPR, CA Brielle, inv. nr. E130, nrs. 27 en 28.

is soodanighe schultbekenninge te doene, als by de voorseyde acte van hem wort geeyscht, mits dat Damius mede in 't generael syn schult bekenne int 'tgene, dat hy voor en naer Reynero soude mogen te cort gedaen hebben, ende dat daerop dese versoeninge gesciet zynde, men doen sal het 'tgene de meeste stichtinge sal medebrengen. Daerop hy oock voorgelesen heeft de acte des kerckenraets dat Damius daertoe niet en heeft connen verstaen, maer persisteerde dat de resolutie des kerckenraets ierst moeste voldaen wesen, eer Reynerus yet tegens hem soude inbringen, noch bedingende dat het dingen souden wesen die na de versoeninge syn gesciet.
Het 'tgene dat D. Reynerus aldus in het lange ende breet den classe heeft voorgestelt is D. Damio voorgelesen, mitsgaders D. Theofilo, Jan Willemz. Verdam, ouderlinck, die van de kercke van den Briele gecommitteert waren. Heeft voorierst D. Damius dese voorstellinge Reyneri beantwoort ende ten iersten dat dese questie die hy met Reynero heeft niet en is van eenen natuere met die, die ierst tusschen haer beyden geweest is ende door D. Arnoldus Corneli ende Fraxinum geslicht is, ende derhalven onnoodich achtede, dat daertoe hare dinst soude gebruyct worden.
Ten anderen, aengaende de forme van versoeninghe die van D. Floriano is voorgedraghen geweest, soo beroept hy hem daerin op Floriano voors.
Ten 3^{n} aengaende de schultbekenninge die D. Reynerus van Damio voirderen, seyt Damius dat het onnoodich is schultbekenninge te doen van hetgene al eertyts is geslist, ende dat Reynero den wech openstaet soo hy yet tegens hem hadde te seggen.
Belangende het 'tgene Reynerus op de resolutie des kerckenraets van den Briele heeft te seggen, deselve van drye dingen beschuldigende, daervoren heeft Theophilus geantwoort ende Jan Willemz. Verdam, ouderlinc, daertoe specialycken van de kerckenraet van den Briele gecommitteert zynde. Op het ierste is geseyt, dat Damius wel een voorslach gedaen hadde van de gestelde resolutie, maer dat alle de broederen daerin bewillicht hebben, oock selfs diegene die Reynero gunstich ende Damio niet gunstich waren. Op het tweede dat Reynerus op de ierste acte gehoort is ende dat de tweede deselve conform geweest is. Op het 3^{e} dat het niet en can voor impertinent gehouden worden, dewylle het de kerckenraet alzoo goet vint dat het soude vorder gaen.
De broederen des classis gehoort ende gelesen hebbende de acte, die van den kerckenraet in den Briele op de sake Reyneri Donteclock gestelt was, ende oock tot verscheyden reysen als nu d'een partye ende d'ander by den broederen ingestaen al naerdat een yegelyck zynen zake heeft voorgedraghen, welcke saken van den broederen des classis ryppelyck overwoghen ende overleyt zynde, hebben eyntelyck geresolveert ende besloten gelyck sy oock resolveren ende besluyten mits desen dat D. Reynerus syn schult soude bekennen van het 'tgene daerinne hy hem tegens den kerckenraet vergrepen heeft. Soo veel de sake Reyneri ende Dami in 't particulier aengaet, verstaen de broederen, alsoo aen wedersyden vleeschelycke affecten gebruyct zyn, dat se d'een met den anderen sullen verdragen ende in liefden opnemen, daerinne niet vergetende 'tgene Reynerus van de huysvrou Dami onverdacht bekent gesproken te hebben ende al het 'tgene tot nu toe gepasseert is, in eeuwiger vergetenisse te stellen, tot een teecken van dien malcanderen de hant te geven, ende sal beyde de schultbekenninghe Reyneri ende haerder beyder vereeninge de kercke van Briel bekent gemaect werden op de wyse hiernaer volgende:
U Edele sal believen te weten, dat het gescil tusschen R. Donteclock ende den kerckenraet door schultbekenninge Reyneri is cristelyck ende broederlyck versoent ende alle onneenicheyt wechgenomen.

Brielle ~ Onenigheid
Is in de vergaderinge verschenen D. Reynerus, dewelcke yetwat tegen de acte des classis wilde innebrengen. De classe geeft voor antwoerde dat se begeeren by de gestelde acte te blyven ende dat se in de sake voor dese reyse niet meer doen konnen, ende hebben de gedeputeerde des kerckenraets van den Briel, gelyck oock Damius haer aen de sententie des classis genoecht. Doch alsoo Reynerus een acte by hem gestelt innegebracht heeft, die hy van den predickstoel tot wechneminge van de ergernisse soude laten vercondighen, de broederen des classis overlesen hebben de voors. acte ende na lange deliberatie Damio ende de gecommitteerde des kerckenraets voorgehouden oft se aen deselve genoegen hadden, dewelcke verclaerden: neen, maer dat se (gelyck zy te voren geseyt hadden) by de acte des classis wilden blyven, gelyck oock eendrachtelyck by de classe besloten was; indien die van den Briele haer met de gestelde acte Reyneri niet en wilden tevreden houden, dat se alsdan by de acte des classis souden moghen blyven. Dit is Reynero voorgehouden, doch alsoo het formelier dat Reynerus overgegeven heeft van schultbekenninghe, die van den predickstoel voor de gemeynte soude gedaen worden, overeencompt met de acte des classis aengaende Damium ende Donteclock ende daer niet anders en gebreect dan de schultbekenninghe 'tgene hy tegens den kerckenraet mochte misdaen hebben, soo acht Reynerus dat het wel daerby behoorde te blyven 'tgene hy in den kerckenraet[894] daervan bekent heeft, die van de sake wisten sonder dat het noodich is dat van den predickstoel daervan soude werden vermaent. Doch indien het van den classe soo noodich bevonden wert, dat het niet en soude mogen achterblyven ende dat de stichtinge der gemeente daeraen soude gelegen zyn (gelyck Donteclock achte: neen), soo is hy tevreden dat het geinsereert werdde in de schultbekenninge in 't generael maer in 't particulier na de verclaringe ende bekentenisse die Reynerus daervan doet. Hierop antwoert de classis dat se by de gestelde acte begeerde te blyven, sonder yet daeraf oft toe te doen daertegens Reynerius geprotesteert heeft.

Spijkenisse ~ Predikant ~ Schoolmeester
Is gelesen eene misive van de kercke van Spickenisse, onderteeckent by twee ouderlingen ende diakenen haer beclagende over Johannes Vossius haren diennaer vanwegen de weynige stichtinge die aldaer gesciet over het verschil tusschen hem ende den schoolmeestere aldaer aengaende de achtergelaten kinderen van des schoolmeesteres sone saliger, genaempt Mertten Jans, die de dochter Vo[s]si met namen Grietken Jans beheyliket heeft, welcke kinderen Vossius niet en wil tot hem nemen. De classis verstaet datter van de broeders sullen gecommitteert worden om de kercke van Spyckenisse over dese sake te visiteren namelyck Theophilus Ryckewaert, visitator classis, Johannes Huekelum, Arnoldus Timerman ende Jan Arentz., waervan Vo[s]sio een acte sal gegeven worden.

Na middach

Brielle ~ Onenigheid
Is wederomme in de vergaderinge verschenen D. Reynerus, voorstellende dese 3 dingen:
ten 1^{n} dat hy sal versoecken, dat hem de kercke van den Briele sal gelieven attestatie te

894 Hierachter staat nog 'bekent'.

geven ende die hebbende, datter eenige mochten gecommitteert werden om hem oock nomine classis attestatie te geven;
ten 2n oft dat faelgierde[895] ende gheenen attestatie en crege, hoe hy hem sal reguleren indien hem opgeleyt werde te prediken buytten ofte binnen Delft;[896]
ten 3n dat hy mochte copye hebben van acte des voorgaende classis, waerin onder andere staet dat hy sal mogen appelleeren daer het hem belieft, het sy voor de classe oft voor de sinode.
Aengaende het ierste verstaet de classis dat, D. Reynerus attestatie hebbende van de kercke van den Briele, attestatie sal mogen hebben van de classe ende dat daertoe sullen gecommitteert werden de diennaren van den Briele die daer woonen ende eenighe naeste gesetene om hem uuyt den naem des classis attestatie te geven.
Belangende het 2e adviseert de classis dat, de sake alsoo staende, Reynerus soude moghen prediken in de classe van Delft als hy daertoe versocht wert ende hem het classis van Delft toelaet.
Aengaende het 3e adviseert de classis dat men Reignero copie van de acte sal geven ende dat hy na luyt derselver in sake mach procederen.

Gravamina synode
Syn gelesen de gravamina classis om op den synodo gebracht te worden ende d'advysen des classis op elck gravamina daerby gestelt.

Predikantsweduwen
Is met gemeynen stemme der broederen tot rentmeestere der predikantsweduwen vercoren Willem Crynz., predikant in den Briel.

Gedeputeerden ter synode
Syn vercoren om op den synodo te trecken beneffens den visitatorem des classis Theophilum Ryckewaert, Johannis Hueckelum ende Jacobus Florianus, doch indien D. Reynerus zynen sake op den sinode brengt, soo sal in plaetse Floriani, die daerin als partye gehouden wert, op den synode in zyn plaetse reysen Petrus Pilius.[897]

Nieuw-Helvoet ~ Armenzorg
Heeft Isebrant Janz. door het begeeren zyns kerckenraets de classe raet gevraecht hoe men best de resterende penninghen van de Heylighe Geestgoederen sal krygen. De classis heeft tot dese sake gecommitteert Theophilum Ryckewaert ende Jan Willemz. Verdam, ouderlinc van den Briel, om de Heylighe Geestmeesteres diesaengaende aen te spreken ende na de gelegenheyt daervan te vernemen.

Hekelingen ~ Avondmaal
Baltesaer Beaumont heeft voorgestelt, alsoo den tol seer naby Hekelingen gelegen is ende de luyden vandaer te Hekelinge te kercke comen, haere kinderen laten doopen, haere dooden begraven, oft het niet en soude mogen bestaen, dat se aldaer mede ten

---

895 *faelgeeren*: in gebreke blijven, te kort schieten (Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 171).

896 In margine toegevoegd: 'daer hy nu zyne residentie hout'.

897 De bedoelde zaak is op de synode van Rotterdam in 1605 niet aan de orde geweest; niettemin is Pylius wel door de classis afgevaardigd en niet Florianus, zie Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 229. Florianus was zwager van Donteclock; Rijckewaert was schoonzoon van Dammius.

avontmael gingen ende niet juyst[898] souden daeraen gebonden zyn om te Symonshaven te communiceren, onder welcke kercke die van den tol behooren.
De classis adviseert dat het een yegelyck in zynen vryheyt sal gelaten worden om te communiceren daer het haer best gelegen is, soo nochtans dat den predikant van Hekelinge die van den tol sal vermanen dat se haer mede, als 't eenichsins gelegen is ende gescieden can, te Symonshaven totten avontmaele sullen vervoeghen.

Oostvoorne ~ Tucht
Carolus Ryckewaert heeft voorgestelt hoe dat, een sekere vrouwe haerselven totte gemeynte begeven ende gecommuniceert hebbende, haeren man niet en wilt toelaten dat se ter kercke, veel min ten avontmaele sal gaen ende heeft hierin raet begeert. Hebben de broederen geadviseert, dat alsoo Carolus een seker litmaet der gemeynte van den Briel verwillicht heeft om den man van dese vrouwe aen te spreken ende noch niet van hem gedaen is, dat daerin voor dese tyt niet en can gedaen worden voordat de aensprake gesciet is.

Agenda
Den tyt des toecomenden classis is gestelt de 3^{n} octobris in Abbenbroeck.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende de vergaderinge metten gebede geeyndicht.

1605 III (visitatie). Spijkenisse, maandag 25 juli
Inv. nr. E2, fol. 135-137.

Spijkenisse ~ Predikant
Syn in de kercke van Spyckenisse verschenen Theophilus Ryckewaert als visitator, Johannes Heuckelum ende Jan Arentsz., daertoe by den classe gecommitteert[899] ten versoecke van de voors. kercke omme te vernemen naer de swaricheden, welcke men uut het schrijven van de kerckenraet aen de classe, lest tot Goerede gehouden, verstaet aldaer geresen te wezen ende alsulcke swaricheden, soo't moghelick waere, te beslichten ende wech te nemen.
De voors. broederen dan met de kerckenraet vergadert zijnde, hebben naer aenroepinghe van Godes naeme ende voorgaende vermaninghe tot vrede ende verhoedinghe van alle moeijte ende onstichtinghe, eerstelyck verhaelt wat in deselfde saecke te vooren door den visitatoren classis, geassisteert van Nicolao Nicolai ende Valerio Valerii, gedaen was, als namelick, dat alsdan sodanighe voet van vrede was getroffen daeraen haer beyde de partien gehouden hadden. Ende is oversulx gevraecht hoe ende door wij[900] de gemaeckte vrede gebroken gheweest zij, waerop meester Jan Maertensz. geantwoordt heeft datter gheene vrede gemaeckt was, aengaende de principaele saecke, namelick het houden van de weeskinderen, naergelaten by meester Maerten Jansz. saliger maer alleenlick aengaende eenighe incidenten ende scheltwoorden die aen wederzyde ghevallen waeren. Maer is hiervan het contrarye meester Jan Maertensz. bewesen als daer uut bleek, dat se naer de ghemaeckte vrede het avontmael met melcanderen gehouden

898 De 'u' is nauwelijks als zodanig herkenbaar.
899 Tijdens de vergadering van 13 juli 1605.
900 Lees: 'wie'.

hebben ende dat de kercke van de selfde vrede door een seker formuliere daertoe van de broederen gestelt is verwitticht geworden.
Maer dewijl meester Jan Maertensz. desnietteghenstaende meende dat het principaele aengaende gheene vrede gemaeckt was, hebben de broederen by de classe gecommitteert goet gevonden de selfde vrede noch eenmael te maecken, soo 't mogelick waere, ende dat neffens de kerckenraet der voors. kercke, doch alzoo D. Vossius eenich bedencken hadde dat de selfde kerckenraet hier niet met meester Jan t'samenspande ende syn party was, syn de ouderlinghen ende diaconen welcke teghenwoordich waeren, vermaent gheworden[901] haer dies aengaende rondelick te verclairen, waerop sy geantwoordt ende verclaert hebben haer onpartydich te wesen ende Vossius te willen voorstaen ende verdedighen als haer herder ende leeraer in alles daerin sy verstaen zoude, dat hy recht hadde.
Maer alzoo haer de kerckenraet ondertusschen liet verluijden dat zy ooc enighe beschuldiginghe teghen Vossium hadden, is goet ghevonden daervan eerstelyck ende alvooren te handelen opdat alles tusschen de kerckenraet ende Vossium geeffent zijnde, de kerckenraet sonder eenich bedencken van partyschap met ons in de saecke tusschen Vossium ende meester Jan soude meughen treden. Eerstelyck dan hebben de ouderlinghen teghen Vossium ingebracht dat hy gheweyghert hadde een sekere crancke vrouwe te versoecken daertoe hy nochtans van de kerckenraet vermaent worde, alsoo haer de vrouwe by eenighe hadde laten verluijden dat sij gaerne soude vertroost gheweest zijn maer heeft Vossius gepersisteert by syne weygheringhe uut oorsake dat de vrouwe eens met syn dochter woorden gehadt hadde.
Ten 2^{den} dat hy een sekere weduwe in 't visiteren voor het avontmael niet aengesproken en hadde.
Ten 3^{den} dat hy in 't aenspreken van de lidmaten grote haesticheyt gebruickt, de luyden voor hooft slaet ende uut het huys weder stuift.
4. Dat hij het lant een seker man heeft onderheurt daerdeur hij de ongunst van de luyden op hem laet ende oorsake tot lasteringhe gheeft.
5. Dat hij traach is in 't nacomen van syn ampt, in 't besoecken van de lidmaten ende weduwen ende als hij by de ouderl[ingen][902] van eenighe dinghen tot stichtinghe dyenende aengesproken wordt, dat hy het van der hant wijst, ende in somma flau ende slap is.
Op het eerste heeft D. Vossius geantwoordt, dat hij gepresenteert heeft de vrouwe in haere crancheyt te versoecken, by soo verre als hy van haer door ymant soude ontboden worden; dat hy oorsaken hadde[903] om vanselfs niet te[904] gaen, dewijl het de vrouwe op Vossium seer quaelik hadde[905] ende haere dochters noch meer, gedreygt hebbende dat sy hem souden[906] doornemen.[907]
Op het 2de dat het door versuimenisse ende vergetenisse was gesciet ende dat hy het des avonts versint[908] hebbende, syn onschult aen de vrouwe heeft laten doen.
Op het derde dat het is gesciet ontrent een sekere vrouwe[909] die hem scholde ende hiete

901 Laatste lettergreep aan de rand weggevallen.
902 Blad hier beschadigd.
903 Origineel: 'hadden'.
904 Rand van de bladzijde beschadigd.
905 Rand van de bladzijde beschadigd.
906 Rand van de bladzijde beschadigd.
907 *doornemen*: onderhanden nemen, te pakken nemen, hardhandig aanpakken; met eenigszins verzwakte bet.: berispen, terechtwijzen, doorhalen (WNT).
908 *versinnen*: hier in de betekenis van 'herinneren, te binnen brengen' (Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 689).
909 Rand van de bladzijde beschadigd.

lieghen[910], daerover Vossius uut het huys gegaen is, beter achtende wech te gaen als met syne teghenwoordicheijt het quaetspreken van de vrouwe te voeden ende stoffe te geven.[911]

Op het 4de dat het lant een jaer te heure gestaen hadde, dat hij niet en meende dat het hem ymant quaelick soude afnemen, dat hij den voorgaenden bruicker selfs gevraacht heeft, of hy het hueren wilde, dat hy verstaende datter op gesproken worde, bereyt gheweest is het lant over te laten, heeft ooc belooft dat het niet meer zoude geschiede.

Op het vyfde dat hy is geweest by verscheyden luijden, die met peste versocht waeren, dat hij min gaet by de weduwen om alle opspraecke te vermyden, dat sy wel behooren te weten dat hy de lidmaten trouwelick versoeckt.

Hier beneffens heeft ooc Vossius de kerckeraet selve beschuldicht ende dat sy selve seer flau zyn om andere met haer exempel voor te gaen, selden ter kercke commen ende dat sy mede niet vry en syn van de ergernissen dieder gegeven worden, dat sommighe met kijven, vechten ende droncke drijncken haer verlopen hebben, dat hem een heeft laten verluyden dat hy niet en wil aengesproken of vermaent worden dat hij lyever uut de kercke wil blijven.

Aengaende van de kerckenraet teghen Vossium ingebracht gheweest is, heeft de kerckenraet de verantwoordinghe Vossii ten deele aengenomen, ten deele is ooc Vossius vermaent hem te beneerstighen in 't visiteren van de lidmaten in 't aenspreken van deghene die buyten syn ende daer hope toe is, dat se ghewonnen konnen worden ende hem te wachten van alles daer eenighe opspraecke soude konnen op vallen. Syn ooc aen d'ander zijde die van de kerckenraet vermaent haer ampt neerstelick waer te nemen ende te behertighen ende haere cudde met een goet exempel voor te gaen 'twelck soo Vossius als de kerckenraet hebben aengenomen ende tot een teken van onderlinghe lyfde ende eenicheyt melcanderen de hant gegeven.

Hiernaer is de saecke tusschen Vossium ende meester Jan Maertensz. aengaende het houden van de nagelaten kinderen bij Maerten Jansz. saliger voorgenomen ende eerstelick Vossius[912] seer ernstelick versocht ende vermaent een van de kinderen aen te nemen, waertoe hy niet en heeft konnen verstaen, voorwendende syne groote lasten ende de crancheyt van syn ouste dochter etc., 'twelck ooc meester Jan Maertensz. is voorgehouden. Ende alsoo Vossius niet verstaen konde de kinderen ofte een van die aen te nemen, is van 'sgelycke op meester Jan vryendelick begeert, dat hy doch de kinderen, welcke hy nu een jaer gehouden hadde ende welcke syn vleesch ende bloet waeren, voorts soude willen houden. Maer alsoo hij verclaerde dat de onstichtinghe niet en soude gebetert konnen worden, soo hy de kinderen moeste houden, is hem daerop geantwoordt dat de onstichtinghe wel soude gebetert connen worden, indien hy hem wilde laten verluyden by deghene, die hem naer de saecke souden vraghen, dat hy de kinderen vrywillich tot hem ghenomen hadde ende met Vossio tevreden was, sonder hem over Vossium by alle man te beclaghen, onvermindert nochtans de actie ende het recht 'twelck de kinderen teghen de weduwe souden meughen hebben, ende de voochden t'zyner tyt souden willen institueren. 'tWelck[913] Jan Maertens aennemende te doen, sal Vossius ofte s[yn][914] dochter gehouden wesen ten behoeve van den boel sodanighe goederen te restitueren, als syn dochter uut den boel tot haer heeft genomen, te weten een gouden rinck, den trourynck

---

910 *hieten lieghen*: 'iemand heeten liegen': iemand met nadruk en openlijk verklaren ('hem in zijn gezicht zeggen') dat hij liegt; hem voor leugenaar uitmaken (WNT).

911 Hier eindigt fol. 135v. waarna de tekst vervolgt op fol. 136v.

912 De tekst gaat hier weer terug naar fol. 136.

913 Bladzij hier beschadigd.

914 Zie voorgaande noot; alleen de 's' is deels te onderscheiden.

voor haer behoudende, item sal restitueren een silvere gordel, schorthaecken ende alles wat tot den louwerkorf[915] behoort, linde ende wollen. Item sullen de dochteren Vossii met den eersten betalen alsulcke somma als sy de boel schuldich sijn, blyckende by de coopzeel voor het goet by de dochteren Vossii Nysgen ende Annetgen gecocht.[916]
Excipieert Vossius op de voorgaende acte, dat hem uut den boel compt 26 gl. welcke hij versoeckt dat hem betaelt zouden worden.
Maeckt ooc daerin swaricheijt, dat de actie van de kinderen teghen de weduwe zoude gereserveert worden.
Verclaert ooc Gryetgen[917] Jans niet van sins te wesen meester Jan uut te keeren het alderminste ende in geenderley wyse de kinderen ofte kint te willen aennemen, tensy dat se van rechtsweghen daertoe gehouden zij.[918]
Heeft niet anders konnen geresolveert worden, als dat de saecke by rechtsgeleerden ofte onpartydighe mannen haer dies verstaende sal geoordeelt worden, voornemelick dewyl hem meester Jan Maertensz. laet verluyden by d'ien ende d'ander, dat hy groot ongelyck leet dat hy de kinderen moet houden. Ende syn daerentusschen de partyen vermaent, verwachtende de uutspraeke ende het oordeel van het recht, in goede vrede ende vryentschap met malcanderen omme te gaen ende alle onlusten, onminne ende viantschap af te leggen ende alsoo de onstichtinghe te minderen ofte ooc te verhinderen ende voor te commen.

1605 IV (visitatie). Nieuw-Helvoet, zondag 31 juli[919]
Inv. nr. E2, fol. 137.

Nieuw-Helvoet ~ Visitatie
De 31 julii gevisiteert de kercke van Hellevoet, doch sonder Jan Willemsz., alsoo't hem niet geleghen en was. Ende oversulx is gesproken van[920] de goederen onder de H[eylighe] Gheestmeesteren berustende, voornemelyck dewijl het Isbrandus, doe ick in loco was, niet raetsaem en vant ende hoopte dat het vanselfs zoude meughen comen. Voorts hebbe de stant der kercke redelyck bevonden ende uut de ouderlinghen ende diaconen sodanighe clachten niet konnen verstaen, als by vele over meester Isebrant gedaen worden.

915 *louwerkorf*: verm. luiermand; zie WNT onder 'luier'; aldaar ook genoemd Westvlaamse variant: luwer.
916 Annetje Jans, overl. Spijkenisse 21 nov. 1654, huwde in 1608 met Gerrit Jacobs, schoenmaker te Spijkenisse, Kwekel, 'Kwartierstaat Kwekel', 155.
917 Doorgehaald 'Tryntgen'.
918 De tekst gaat hier verder op fol. 137.
919 Theophilus Rijckewaert was op 10 mei en 13 juli 1605 met Jan Willemsz. gecommiteerd tot deze visitatie. Hij heeft die alleen uitgevoerd ('sonder Jan Willems.') en in de ik-vorm ('doe ick in loco was') geschreven. Het handschrift moet dus ook van Rijckewaert zijn.
920 Boven van staat nog een afkortingsstreep.

1605 V (ordinaris). Abbenbroek, dinsdag 4 oktober
Inv. nr. E2, fol. 138-139.[921]

Leiding
Syn naer aenroepinge des heylighen naemen Godes vercoren tot preses Henricus Hermanni, tot assesoer Willem Crynss.,[922] tot scriba Niclaes Nicolai.

Aanwezigen
Absenten: Isebrandus Sixtus ende Isebrandus Johannis.

Credenties
De credentien syn gelesen ende en is gheene swaricheyt bevonden, doch Johannes Vossius heeft gheenen credentie medegebracht.

's Gravenpolder ~ Dirksland ~ Beroep
Is gelesen eenen beroepinge van de plaetse oft dorp van 's Gravenpolder ende Serabtkercke in den lande van der Goes op den persoon van Johannes Damman, denwelcken is gevraegt waerom hy soude begeeren te vertrecken. Ende heeft voorgestelt zynen vryheyt, seggende dat hy niet verbonden en is aen de kercke van Dierixlant ende dat hy verhopet meerder stichtinge te doene in andere plaetsen. Daerop zyn gehoort de kercke van Dierixlant met de magistraet oft gecommitteerde derselver, welcke met credentie hebben vertoont alsdat zy niet en connen verstaen oft bewilligen in de voors. beroepinge Damanni, maer veel meer dat hy behoort te blyven dewylle zy aen hem een goet genoegen hebben ende hy met stichtinge dient.
Syn oock ingestaen Philippus Lansbergius, diennaer des heylighen Evangeli in der stede van der Goes ende de twee gedeputeerde uuytte kercken van 's Gravenpolder ende Serabtkercke, dewelcke aenhaelden alsoo Johannes Damman, soo sy seyden niet verbonden en was maar by provisie diende, soo drongen deselve daerop, dat hy behoorde te zynen vryheyt te hebben. Daerop is besloten, dat men die van de classe van der Goes soude voorstellen alsdat sy souden moghen aen de kercke van Dierxlant aenhouden ende soo sy verwilliginge der kercke conden vercrygen, soo sal de classe daerna doen naer behooren. Maer alzoo die van der Goes hebben voorgestelt, alsdat Johannes Damman was by provisie beroepen ende derhalven zynen vryheyt hadde, daerop is gesien de acte des classis, dewelcke bewijst dat 24 augusti 1598 in den Briel is absolute beroepinge gedaen ende aengenomen ende hierduer is de provisie gebroken doordien dat Johannes Damman is gebleven ende gheene veranderinge 't eynden het jaer is gesciet.
Dese handelinge is de broederen van der Goes aengeseyt ende hebben daerop begeert in presentie van Johannes Damman in de vergaderinge te mogen spreken ende hooren wat zyn antwoerde sal syn op haer vrage ende dit is gesciet. Ende daernaer is gevraecht oft die van der Goes hen willen submitteeren den classe. Daerop hebben zy haere antwoerde gedaen ende haer der redelyckheyt der broederen onderworpen. Alzoo syn die van Dierixlant oock gevraecht oft sy haer onderwerpen. Daerop zy hebben geseyt dat jae, het d'welc oock van gelycken heeft gedaen Johannes Damman.
Alzoo is dese sake geventilleert[923] ende overwogen ende de stemmen ende advysen gehoort, soo is eendrachtelyck, besloten alsdat de broederen gheene redenen en vinden waerduer Johannes Damman soude mogen vertrecken, dewylle hy soude van een meer-

921 Fol. 137v is blanco.
922 'Willem Crynss.' later in margine bijgeschreven.
923 *ventileeren*: met inachtneming van het voor en tegen, bespreken of behandelen (WNT).

dere in een mindere kercke comen ende hy in de kercke van Dierixlant verclaert wort goede vruchten te doene ende dat zyn vertreck soude schadelyck zijn, zoo achten de broeders ende besluyten dat Johannes Damman in Dirixlant sal blyven als een ordinaire diennaer totter tyt datter eenighe andere prengnante oorsake soude mogen voorvallen, daerdoor denselven Damman soude moghen stichtelyck vertrecken tot meerder oorboor der kercken met kennisse ende advys der classis.

Attestatie
Willem Crynz., dienaer in den Briel, is verschenen met credentie ende heeft oock getoont zynen attestatie van de kercke van Maeslant ende is voor goet gekent ende tot een lidtmaet des classis aengenomen.

Boete
Pieter Segerz. is voorgestelt zynde absent in de voorgaende classe ende sal derhalven eenen gulden betaelen tot brueke.

Predikantsweduwen
Is geaccordeert dat onse broeder Willem Crynz., gecommitteert synde om der weduwen penninghen te ontvangen, sal mogen alle jaer aen de rentmeestere Abraham Comersteyn ontfangen uuyt het subsidium vanwegen elcken predikant een pont groote ende dat het 'tselve soude een yegelyck diennaer afgehouden[924] ende cortten.

Oostvoorne ~ Tucht
Carolus Ryckewaert heeft voorgestelt, alsdat een vrouwe persoon, lidtmaet der kercke synde, duer haeren man geweldichlyck wort van den avontmael des Heeren gehouden. Ende tot dien eynde sullen Niclaes Damius ende Jan Hendrixs. den man van de voors. vrouwe aenspreken ende vermanen ende alle middelen gebruycken, dat de vrouwe mochte haere vryheyt genietten.[925]

Brielle ~ Doorhaling acta
Willem Crynz. heeft in zynen credentie vertoont eenen swaricheyt, beclagende over een acte in 't classeboeck gestelt is, die van den Briele aengaende begeerende, dat die soude mogen geredresseert worden.[926] Hierop is geresolveert dat men dese sake sal uuytstellen totte naeste classe.

Vacatures ~ Predikantsweduwen
Daer is oock besloten, dat de plaetsen die vaceren daer geen weduwe en blyft ende bedient worden, dat de penninghen die de weduwenborse compt uuyt deselve gagie sal genomen worden ende alsoo tot den weduwengelt sal gedaen worden.

Nieuwenhoorn ~ Predikant ~ Predikantsweduwe
Daer is oock te kennen gegeven dat de weduwe van Philippus Gallus is gestorven ende datter een weeskint is overgebleven. Ende is geordonneert dat Damius ende Willem Crynz. sullen opsicht nemen wat goederen ende middelen daer zyn, ende hoe het 'tselve met het kint soude mogen geadministreert worden.

---

924 Hierachter het doorgehaalde woord 'werden'.
925 Mogelijk gaat het hier om de op de particuliere synode te Gorinchem in 1606 ingebrachte casus, Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 252.
926 Dit betreft de onleesbaar gemaakte tekst in de vergadering van 12 juli 1604.

Overflakkee
Is voorgestelt, alsdat de diennaers van Overflacke sitten over het water ende alle dingen diere ende costelyck is, soodat de broederen hebben goet gevonden eenen generaele requeste, soo van die van Overflaque als de broederen in 't gemeen, betoonende dat den broederen over Mase ende Flacke niet meer en hebben als die van Hollant ende dat die van Seelant soo veel meer hebben tot subsidie, die maer haere naeste bueren syn, ende dat sij derhalven mogen oock geholpen worden met een subsidie.

Biert ~ Tucht
Pieter Pillius heeft voorgestelt alsdat Jan Bastiaenz., ouderlinck van Biert, hem soude verloopen hebben met hoochspreken van den wacht, hem toonende onwillich om in Symonshaven te waken ende is geseyt dat men kerckelyck daermede sal handelen ende soo sy hulpe behoeven, sullen sy de visitatoor ende naeste gesetene te hulpe nemen.

Propositie
Is geresolveert dat Niclaes Damius sal op de naeste classe proponeren ende dat op de boete van 15 st., ende dat Jan Hendrix oock in 't afgaen van de classe sal proponeren ende sal hem sulx aengeseyt worden. Ende sullen voortaen twee volghen elcke classe ende dat op deselve boete totter tyt dat het weder op syn streke compt.

Abbenbroek ~ Visitatie
Den predikant alhier is afgevraecht worden na den stant der kercken ende is oock den ouderlingen gevraecht oft oock alle dingen stichtelyck toegaen ende kerckelycke vergaderinge houden.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura[927] morum gehouden ende is de vergaderinge metten gebede gescheyden.

1605 VI (visitatie). Nieuw-Helvoet, woensdag 16 november
Inv. nr. E2, fol. 140-140v.[928]

Aanwezigen
Syn verschenen in Hellevoette Theophilus Ryckewaert, Willem Crynsz., Jacobus de Breuck ende Valerius Valerii, dienaeren des Woordts in den Briell, Rocange ende Oudenhoorn. Ende hebben by haer ontboden Bastiaen Henrixs. ende Cors Lenaertss., ouderlingen, mitsgaders Pieter Bastiaenss. ende Pieter Joosten, diaconen als representerende den kerckenraet aldaer.

Nieuw-Helvoet ~ Predikant
Na d'aenroepinghe van des Heeren heyligen naeme is den voors. kerckenraedt ghevraecht, oft sy op Ysebrandum, haren predicant, yet hadden te seggen, waeruyt arghernissen mochten rysen, als met naemen: off syne predicatien haerluyden wel aenstaen? Off hy in syne predicatien de luyden waerop hy 't gheladen heeft, met namen noemt? Waertoe sy op 't eerste 'ja', ende op 't 2e 'neen' gheantwoordt hebben. Hebben evenwel bekent, dat hy eens den schout met namen hadde vermaent, dat hy de clappaerts buyten der kercken staende, zoude ghebieden van daer te gaen etc.

927 Origineel: een verschrijving: 'censusura'.
928 Fol. 139v is blanco.

Ghevraeght synde, waeromme Ysebrandus meer moeyte ende ondanx hadde als de voorgaende predicanten ghehadt hadden, hebben gheantwoordt, omdat Ysebrandus beter orden in der kercken hieldt als d'andere ghedaen hadden, als in 't oprechten der gemeente ende invoeren der discipline, waervan veele vianden syn.
Als men haer vraechde, hoe 't Ysebrandus deur den dach al maecte, off hy oock wel by huys bleeff om te studeeren, ende off hij oock de ziecken wel besochte, hebben sy op 't eerste gheseyt, dat hij dickwils uyt is, 'tsy op de sluys ofte in 't velt by de vette beesten; ende op 't andere, dat hy daertoe versocht synde, wel by de ziecken gaet.
Ende als men haer seyde, dat het beesten coopen ende dierghelycke coopmanschap hem niet en betaemde, ende dat sy 't hem behoorden af te raden, seyden sy, dat sy 't wel hadden begonnen, maer niet connen volbrengen. Begheerden oversulx, dat het deur den broederen soude gheschieden ende verclaerden dattet henluyden aenghenaem wesen soude.
Daer is ghelesen eenen eysch van de gerechte van Hellevoette teghen Ysebrandum, inhoudende dat hy op den predickstoel, daer men ghewoon is Godts Woordt te predicken, soude gheseyt hebben:
1. dat de gerechten ende den meesten ryckdom van Hellevoette des armen goet besaten, dieven van den armen waren, haerluyder vleysch aten ende bloet droncken;
2. dat eene Witte Corneliss. den opp[er]sten[929] dieff was;
3. dat de bailliu van Voorne uyt het maken der redouten 3.000 guldens hadde ghemeent te sleypen, om syne schulden daermede te betalen etc.
Op 't 1e seyt den kerckenraedt, dat Ysebrandus op den predickstoel niet also en heeft ghesproken, maer aldus: het syn dieven van de armen, die der armen goet inhouden, waerin de wethouders van Hellevoet niet en connen onschuldich ghehouden worden, omdat sy volghens haerluyder ampt hare naersticheyt niet en doen om dese sake t'ondersoecken.
Op 't 2e syt den kerckenraet, dattet gantsch onwaerachtich is, waertoe oock Bastiaen Henrixs., ouderling, dit noch seyde: dat te synen huyse Ysebrandus den voornoemden Witte afghevraegt heeft, waerom hy hem sulcx na seyde, dat hy soude den oppersten dieff van hem ghemaect hebben, daer hij doch niet anders gheseyt en hadde, dan dattet dieven van de armen waeren, die henlieder goet inhielden. Waerop Witte antwoorde: 'ick hebbe 't also ghenomen'. Als nu Ysebrandus hem strafte, seggende: 'schaemt u so te lieghen, dat ghy op vermoeden my sulcke dinghen nasegt', antwoorde Witte daeroppe: 'souden se al doot syn die ghelogen hebben, daer souden veele weduwen wesen'. Dese redenen hadde Ysebrandus in kennisse gheleyt.
Het 3e ontkent den kerckenraedt expresselycken, seggende dat sulcx nimmermeer en sal bewesen worden.
Hierna sijn inghecomen Lenaert Janss. Couwenoordt, schout, met Witte Corneliss., Claes Pieterss. ende Cornelis Corneliss. Cuyper, schepenen, mitsgaders den secretarius van Hellevoette. Dewelcke afghevraecht synde, wat sy teghen haren predicant hadden, hebben de voorghemelde clachten by gheschrifte voorghestelt, deselve wat ghedestingueert synde.
Ende als men haer wilde vermanen, dat se so hard teghens haren predicant niet en behoorden te procederen, maer dat se hem voor den classe souden beschuldight hebben, antwoordeden sy: dat niet sy, maer Ysebrandus aldereerst bij den bailliu haer aengheclaecht hadde, waerdeur zy ghenootsaect waren haerselven ende hare eere te defenderen ende voor te staen. Seyden oock, dat het schelden van de predickstoel op henlieden

929 Staat aan de rand van de bladzijde.

vyff ofte ses jaren lang gheduyert hadde, 'twelck sy satt waren, ende begheerden seer ernstich, dat Ysebrandus van Hellevoette soude wechghenomen worden.
Tot verontschuldighinghe van 't verdonckeren des tarus, die den armen plach ghegheven te worden, brengen sy voorts dese redenen:
1. datter eertyts een seeckeren bedevaert in Hellevoet plachte te syn voor een ghenaemt Heylich Cruys, waerdeur veel taruw den armen ghegheven worde, 'twelck nu ophout;
2. datter verscheyden perceelen syn van landen, waervan eertyts taruwe voor den armen worde ghegheven, welcke perceelen nu ter tyt den armen gantsch ende al toebehoort, ende cesseert oversulx mede d'incomste van den taruw;
3. dat se Ysebrando alsoock de predicanten ende magistraten van den Briel de memorieboecken ende alle blyck dat se dese sake aengaende hadden, eertyts hadden in handen ghegheven, omme te deursoecken, presenterende so men yemant in Hellevoete schuldich bevinden conde, dat sylieden souden maecken dattet den armen ter handt quame.
Beclaechden haer oversulx dat Ysebrandus haer daghelyx beschuldichde als sodanighe die haer amptshalven in der armen zake niet en queten, daer noch hy, noch de dienaers ende magistraten van den Briel henlieden gantsch gheen openinghe en hadden connen gheven.
De broederen hebben de voornoemde wethouders vermaent, dat sy 't proces 'twelck voor den leenmannen begonnen is ende in state ghestelt was, souden laten varen, ende de sake den classi bevelen, die men daertoe beschryven soude, waerinne sy na lange debatt eynttelyck hebben gheconsenteert, mits dat de classis metten eersten vergaderen soude. Ende hebben 'tselve den bailliu schriftelycken ontboden.
Dit is Ysebrando te kennen ghegheven, ende met eenen vermaent, dat hy hem middelertydt soude stille houden, ende van de sake niet spreken. Item dat de bedieninghe des avontmaels ('twelck voorhanden was) so langhe soude opgheschorttet worden, ghelyck ook sulx den kerckenraedt mede is aengheseyt. Ende syn de broederen na de danckseggh-inghe tot Godt gescheyden.

1605 VII (extraordinaris). Brielle, maandag 5 december
Inv. nr. E2, fol. 141-141v.

Leiding ~ Aanwezigen
Vergaderinge gehouden in den Briel[930] den 5 december 1605 in tegenwordigeit van Niclaes Damius, Theophilus Ricwaerdt, Jacus de Bruick, Johannes Vossius, Rutgerus Henrix, Vallerius Valleri, Baltazaer Bemont, Carlus Rickwaerdt, Willems Crijns, Jan Henrix, Isbrant Janssen. Is tot preses gecoren Willem Crijnss. ende tot scribam Jan Henrixs.[931]

Nieuw-Helvoet ~ Predikant
Na aanrouping des naems Gods sin verschenen die van de kerck uuit Helvoit mit enen brieff welcke gelesen is.
Daerna syn die van de wet aldaer ingestaen mit hare missive, is ooc gelesen[932] en daerna hen gevraecht of sy haer aen de vergaderinge submitteren. Hebben geantwoort: by so

930 De woorden 'in den Briel' staat als invoeging aan de bovenrand van het blad; slechts deels leesbaar.
931 'ende tot scribam Jan Henrixs' met andere hand bijgeschreven.
932 Origineel: 'gelegen'.

verre hy wordt wech genomen, ten 2, dat de cost[933] by hen gedaen hen souden opgeleit worden van Issebrandt.
Is Issebrandt daerop gehoordt en gevraecht of hy wel van mening soude sin te vertrecken, so hy een ander plats wiste. Heft hem den raedt des classis onderworpen, maer begeert wel by sin kercke te bliven mits sin goet gehoor.
Is Wittens Cornelis ingeroupen en hem gevraecht over seker beschuldingen, daer Issebrant hem, Witte, overseyt soude hebben. Is verstaen dat het sin eigen verclaringe is, namelic Witten Cornelis, is derhalven bewecht by de sine te arbeiden om alles stichtelick soude thogaen.
Sin daerna die van de wet weder ingestaen, hebben verclaert dat sy by haren eisch bliven, namelic sin vertreck en oplegging harer costen. Sin vermaent de saec ten best te duiden, en daerop uuytgegaen. Sin weder ingestaen, hebben verclaert dat sy haer an den classis gedragen, mits dat Issebrant den oncost die sy daerom [hadden] gedaen, hem opleggen soude.

Spijkenisse ~ Predikant
Syn ingestaen die van de kercke van Spickenis, en hebben verclaert datter enige questie ys tussen den schoelmeister Jan Mertens[934] en Joanis Vossius vanwegen sin dochter, begerende dat de voors. questie nedergeleit soude worden, om also mit malcander tegen kersmis het avontmael te houden.
Is by de vergaderinge goet gevonden dat Niclaes Tickmaker, Jacobus Florianus, Baltazar van Bemont en Pilius daer in Spickenis sullen gaen ende de saeck op het alder stichtelixt nedergelecht en also mit makerderen[935] versoenen.

Nieuw-Helvoet ~ Predikant
Is by de vergaderinge goet gevonden dat men[936] de saeck van Helvoiten voer erst sal ondersoucken, offer so veel sin die hem begeren te houden alsser in de missive van de kerck an de vergaderinge gegeven, is gebleken; sal oversulx sin, te weten Issebrandt, sin schultbekenninge gedaen worden van den predicstoel van imant die't sal opgeleit worden.
Dit sal doen Jacus de Brueck.
Is ooc besloten dat de vergaderinge namals sal ondersocht worden of Issebrandus daer sal bliven oft sal wechgenomen worden, alles tot stichtinge dienende, is oversulx Issebrandus vermaent sich te onthouden op den predicstoel die van de wet niet te injurieren opdat also den onlust tussen hem en die van de wet mach gebetert te worden.

1605 VIII (extraordinaris). Brielle, maandag 12 december

Inv. nr. E2, fol. 142-142v.[937]

Aanwezigen
Presenten de dienaers in den Briele, Geervliet, Swartewaele, Hekelinge, Oostvoorn ende Johannes Vossius.

933 De dik geschreven 'c' staat over een eerder geschreven 'k'.
934 De naam van Jan Mertens staat in margine bijgeschreven; daarachter nog doorgehaald: 'Jans'.
935 Sic, een onduidelijk woord. In eerste instantie zou gedacht kunnen worden aan een verschrijving voor 'malcanderen', hetgeen past binnen de context. Maar mogelijk gaat het om een verbasterde schrijfwijze voor iets als 'makelen', door bemiddeling een verzoening tot stand brengen.
936 Het woord 'men' staat boven het doorgehaalde 'in' van 'inde'.
937 Dit blad is aan de rand beschadigd zodat hier en daar woorden zijn aangevuld. Voorzover nodig zijn aanvullingen tussen vierkante haken gezet.

Leiding
Tot preses vercoren Theophilus Ryckewaert ende scriba Niclaes Nicolai.

Spijkenisse ~ Schoolmeester ~ Predikant
In de vergaderinge is verstaen alsdat de schoelmeestere van Spijckenisse eenighe swaricheyt heeft tegen Johannes Vossius ende alzoo daertoe syn gecommitteert geweest in de voorgaende vergaderinghe over achte dagen dat[938] vier van de naeste gesetene kerckendienaer[en], ende alzoo Florianus ende Pilius niet en zyn verschenen in Spyckenisse, soo hebben de andere broederen het daertoe gebracht dat den schoelmeestere ende den kerckenraet souden desen dach in de vergaderinge alhier verschynen opdat den schoelmeestere ende den kerckendien[aer] mochte vereenicht worden.
Syn verschenen den kerckenraet[939] van Spyckenisse, dewelcke hebben versocht alsdat den schoelmeestere ende Johannes Vossius souden mogen bevrediget worden.
Is ingestaen den schoelmeestere meester Jan Merttenz. ende heeft hem beclaecht alsdat Johannes Vossius hem van de tafel des Heeren heeft bevolen te blyven, seggende dat hy oorsake was van alle de ergernisse dier geresen was duer den twist, die tusschen hem, meester Jan, ende Johannes Vossius ende synen dochter waren geresen.
Item heeft den selven geclaecht alsdat Grietken Jans, dochter van Vossius, hadde uuyt het sterfhuys van saliger meester Mertten Janz. h[aren] man, welcke sterfhuys sy hadde verlaten ende daermede genomen e[en] rinck ende silveren beslach oft riem ende eenen luyerkorf ende dat Johannes Vo[ssius] hadde doen beslaen oft arresteren het gelt d'welc de dochteren Vossii schuldich waren in het sterfhuys, ende alzoo hy belast bleef met 2 onmondighe weeskinderen van meester Mertten Jans synen sone, dewelcke hy pretendeerde dat Grietken Jan schuldich was te houden als den vader getrout hebbende, ende met eenen allen baten ende schaden met haeren man beheylict hebbende.
Hierop is de verantwoerdinghe Vossii gehoort ende besloten alsdat men soude meester Jan Merttenz. voorstellen om vrede ende eenicheyt te becomen ende alle twisten uuyt den wege te leggen, by conditien soo hy wilde de weeskinderen aen h[em] nemen ende geen questie meer daerom moveren ende oock vercryghen verwillinge ende vaste bescheet dat oock de voogden van de kinderen geen actie meer en sullen institueeren oft pretenderen tegen Grietken Jans, maer sullen haer tevreden houden in alles d'welc daer gesciet is, als den rinc ende alles wat haeren man saliger meester Mertten Jans haer heeft gegeven dat sy het 'tselve behoude.
Ende sullen tot bevredinghe de broederen des classis meester Jan voors. recompenseren tot behoef van den weesen met de somme van [***][940] handen van Johannes Vossius te betalen met 10 gl. 'tsjaers waervan d'ierst betalinge innegaen sal 't sint Jacopsdaghe ierstcommende 1606, ende soo voorts alle jaere totter voller betalinge van de voors. vyf ponden vlaemsch ende de classe sal voorts de andere resterende vyf ponden voldoen in gelycke payementen ende sullen het 'tselve onder haer vinden met de gevoegelycste middelen die sy sullen connen vinden.
Voort sullen dese twistige partyen haer metten anderen bevrediget houden[941] gelyck sy haer bevrediget hebben op deser conditien ende sal den vrede tot stichtinge der kercken in een formulier gestelt worden door Theophilus Ryckewaert ende sal der gemeenten

938 De woorden 'in de voorgaende vergaderinghe over achte dagen dat' in margine toegevoegd.
939 Hierna doorgehaald de woorden: 'ende den schoelmeestere'.
940 Hier is aan de onderkant van het blad een volledige regel weggesneden.
941 In margine is 'houden' bijgeschreven. Oorspronkelijk moet er alleen 'bevredigen' hebben gestaan.

vercondicht worden van den predickstoel door Johannes Vossius ter ierster gelegenheyt.

1606 I (extraordinaris). Brielle, maandag 6 maart
Inv. nr. E2, fol. 142v.

Aanwezigen
Den 6[en] martii isser vergaderinge van de naest gesetene predikanten gehouden in den Briele ende warent present Willem Cryns., Theophilus Ryckewaert, Johannes Vossius, Jacobus de Breucke, Rutgerus Heyndrici, Jacobus Florianus, Jan Heyndrixs.

Leiding
Tot preses is verkoren W. Cryns., tot scriba Jacobus Florianus.

Spijkenisse ~ Predikant ~ Schoolmeester
Johannis Vossius, om welckers saecke wille dese vergaderinge geleyt is, heeft voorgestelt hoe dat hy met den schoolmeester van Spyckenisse meester Jan Maertens. noch niet bevredicht en was, ter orrsaecken van de obligatie, die hy hem presenteerde waerin meester Jan seyt dat eenighe dingen gementioneert staen der waerheyt niet conform, als dat hy, meester Jan, Vossio de weeskinderen hadde willen te laste leggen.
De broederen des classis nochtans verstaen, dat het alsoo sy, dat meester Jan sulx op Vossio ten anderen tyden heeft versocht, als predikant ende amptsweghen dat schuldich wesende te doen, alhoewel sy niet goet en vinden dat in de obligatie vermaen daervan gedaen worde. Sal daerom van dese saecke aen de kercke van S[p]yckenisse geschreven worden hoe sy de saecke tot noch toe hebben verstaen ende men sal met eenen schryven dat haer de classe aen haere utspraecke niet en sal houden so sy vernemen dat de vrede waerop sy eygentlick gesien hebben, door meester Jan niet onderhouden en wort, al ware het oock datter een paye ofte 2 gegeven waere. Ende dit sal geschreven worden door de predikanten van den Briel.
Ende daer is verstaen dat Johannes Vossius een seker geschrift van de predickstoel afgelesen heeft aengaende de saecke tussen hem ende den schoolmeester sonder wete van de classis ende den kerkenraet. Waerover geresolveert is dat Vossio sal aangedient ende tot censure geseyt[942] worden dat de broederen des classis een seer quaet genoegen daeraen hebben als denwelcken geen behoorlick respect toegedraegen en is,[943] welcke sy oock gedencken den kerckenraet tot Spyckenisse ten haeren contentement te syner tyt aen te dienen.
Daer is oock verordineert[944] dat te syner tyt, als de vrede tussen Vossium[945] ende den schoolmeester gemaeckt sal syn, een predikant uut de classis in Spykenisse sal gesonden worden om denselven vrede te verkondigen in de tegenwoordicheyt van beyde partyen ende hiertoe is gedeputeert Jacobus Florianus in Suytlant.

942 De woorden 'censure geseyt' zijn in de marge tussengevoegd.
943 Lees: 'waaraan de classis zich zeer ergert, als degene die zonder behoorlijk respect is bejegend.'
944 Onduidelijk geschreven.
945 Origineel: 'Voss' met een neerwaartse verkortingshaal.

1606 II (ordinaris). Ooltgensplaat, maandag 3 april – dinsdag 4 april
Inv. nr. E2, fol. 143-144.

Leiding
Naer aenroepinge des heylighen name Godes is tot preses vercoren Arnoldus Timmerman, tot assessor Nicolaus Damius, tot scriba Petrus Pilius.

Aanwezigen
Absenten zyn geweest Henricus Coesvelt, Niclaes Tyckmaker, Johannes Vossius, Leoninus Leo, Sibrandus Sixtus.
Henricus Coesvelt, Nicolai Tyckmakers ende Johannes Vossius onschult is voor goet aengenomen.

Credenties
De credentien syn gelesen ende is in somiger swaricheyt geweest.

Boete
Van de absenten in 't naest voorgaende classe ordinaire is in de halve boete gevallen ende gecondempneert Issebrandus Joannis. Soo veel aengaet de absentie Sixti nu tot sekere reysen: is gediffereert tot zynen presentie ende is goet geacht dat de visitatuers des classis inspectie in zynen plaetse sullen doen.

Brielle ~ Doorhaling acta
Is aengevangen de swaricheyt, gementioneert in de credentie van die van den Briel, toescherende[946] de resolutie genomen in de classicale vergaderinge gehouden in den Briel in plaetse van Bomenede ende dat om de ongelegenheyt, ende is uuytgestelt tot het naestcomende classis.

Boeten ~ Predikantsweduwen
Jacobus Florianus heeft gedaen syn rekeninge van de mulcten[947] by hem ontfangen ende syn bevonden te bedraghen de somma van seven gulden, seven st. ende 12 p. waervan de weduwe van Mattys Pieterz., eertyts predikant in Abbenbroeck, is toegeleyt ses gl. ende noch 6 gelycke guldens uuyt het weduwengelt 'twelc by Henricum Coesvelt sal verstrect worden, gelyck dit hem oock tot betaling sal strecken.

Oudenhoorn ~ Schoolmeester
Heeft sich beclaecht Valerius Valeri, predikant in den Oudenhoorn, over 't ontrecken van haren schoelmeestere door die van de Oude Tonghe.

Dirksland ~ Middelharnis ~ Vacature
Aengaende de swaricheyt geroert by die van Dierixlant ende dat over het vaceren van haere kercke voor de middach, wanneer haren predikant waerneempt de vacerende plaetse in Middelherniszen is besloten dat men haer daervan sal contentement doen door sekere scryven.[948]

946 Verbastering van toucheren: raken, betreffen.
947 mulcten: boeten.
948 Gissing, slecht leesbaar.

Nieuw-Helvoet ~ Vacature
Syn verschenen den schout in Hellevoet met twee wethouders, versoeckende dat zy in plaetse van Isebrando mochten voorsien worden met [een] ander getrou predikant ende dat om de cleyne stichtinge welc hy daer doet, alzoo zy seyden.[949] Waerop Isebrandus is gehoort ende eyndelyck naer ryppe deliberatie geresolveert dat men Isebrando sal aenseggen, dat hy sich oft sal moeten voorsien aennemende een andere conditie oft desisteren van den dinst, mits dat men sal versoecken by de heeren Staten een eerlyck tractement. Welcke resolutie als sy Isebrando was voorgedraghen, heeft verclaert d'ierste te willen accepteren in sulcker voeghen dat men voor hem sal uuytsien dat hy toch tot een ander dinst mochte geholpen worden, d'welc hem de classe accordeert.[950]
Syn oock ingeroepen de schout ende gerechte voors., dewelcke is beloeft dat haerluyder plaetse volgende haer versoeck met een ander predikant sal voorsien werden ende dat met de ierste gelegenheyt mits conditie dat se sullen nalaten te eysschen de costen welc sy pretenderen; nopende den eysch des bailleus: dat de broeders uuyt den Briel dien sullen soecken af te doen, mitsgaders oock staen over het verscil d'welc daer is tusschen de overicheyt van Hellevoet ende Isebrandus Janz. om de huyshuere.

Middelharnis ~ Beroep
Syn verschenen voor de vergaderinghe den baillieu van Middelhernissen, vergeselschapt met een uuyt de overheyt ende een uuyt de gemeente, versoeckende dat haere beroep gedaen op Pieter Segerz., predikant in de Plaet zyn volle effect mochte sorteren.

Des anderen daechs den 4^{N} april[951]

Middelharnis ~ Vacature
Soo veel aengaet van de vacerende plaetse van Middelhernissen is goet gevonden dat die by de broederen van Overflaque van 14 dagen tot 14 dagen sal bedient worden, waervan de ierste sal syn de Oude Tonge, de 2^{e} de Nieuwe Tonge, de 3^{e} de Plate, de 4^{n} de Stadt, de 5^{e} Somersdyck, de 6^{e} Dirixlant.

Acta particuliere synode
Syn oock gelesen de acten des Suythollantschen synodi gehouden binnen Rotterdam, den 28^{n} augusti 1605.[952]

Des namiddaechs

Middelharnis ~ Ooltgensplaat ~ Beroep
Is wederom aengevangen de saecke aengaende de beroepinge gedaen[953] van die van Middelhernissen ende dat op den persoon van Pieter Segerz. tot welcken fynne voor-

949 'alzoo zy seyden' later in margine toegevoegd.
950 'd'welc hem de classe accordeert' later toegevoegd.
951 Origineel: 'den 5^{n} april'.
952 Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 228-239.
953 Slecht leesbaar.

ierst ingeroepen syn den kerckenraet van de Plate, dewelcke hebben verclaert dat sy hem (naerdien hy betuycht affectie te hebben tot die van Middelherniszen) op zyn vrye voeten setten te blyven ofte gaen. Ende naer lang debat ende partyen over beyde zyden gehoort, is eyndelyck geresolveert ende besloten dat men hem sal aenseggen dattet in zynen vryheyt gestelt is van de kerckenraet mitsgaders de overheyt ende classe 'tsy te gaen ofte blyven.
Welcke resolutie, als sy Pieter Segerz. voorgedragen was, heeft in tegenwoerdicheyt van de bailliou van Middelhernissen ende de 2 mannen, gelyck oock die van de kerckenraet van Oelkensplaet, verclaert te willen accepteren ende aennemen de beroepinge welc op hem was gedaen.

Agenda
Den tyt des naestcomenden classis is beraempt den 5^{n} juni ende dat in den Coorendyck.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden en de vergaderinge met de gebede besloten.

1606 III (ordinaris). Korendijk, dinsdag 6 juni – woensdag 7 juni
Inv. nr. E2, fol. 144v-145.

Leiding
Naer aenroepinge des naems Godts is tot preses vercoren Willem Cryns., tot assesoor Tobias Pilaert, tot scriba Jacobus Florianus.

Credenties
De credentien syn gelesen ende daer wert in eenighe swaricheyt gemoveert.[954]

Ooltgensplaat ~ Middelharnis ~ Beroep
Daer syn op den classe verschenen eenige gedeputeerde uuyt de overicheyt ende den kerckenraet van Oelkensplaete ende van Middelhernissen. Die van de overheyt uuyt de Plate versochten eerstmael seer instantelyck dat Pieter Segerz. by haerlieden gecontinueert mochte worden.[955]
Die van Middelhernissen daerentegen dat Pieter Segerz. voornoempt syn afscheyt uuyt de Plaete metten aldereersten wordde geconsenteert opdat hy henlieden bycomen ende synen beroepinge achtervolghen mochte.
Op beyder versoeck heeft de classis geresolveert sulx als in de navolgende acte is begrepen. Alzoo in de laeste classis, gehouden in de Plate, die van Middelhernissen ons vertoonden beroepinge, die zy deden op den persoon van Pieter Segerz., diennaer des heylighen evangeli in de Plate, opdat hy haer mochte bycomen in de plaetse van saliger Johannes Huekelum, soo is deselve beroepinge beyde den kerckenraet ende magistraet van de Plate behoorlyck voorgedragen geworden om haer advys daerop te hooren. Ende nadien de geheele sake den classi was in handen gestelt, soo heeft sy Pieter Segerz. de vryheyt gegeven om by syn gemeynte te blyven oft de beroepinge, die die van Middelhernissen op hem deden te volghen, gelyck oock die van de kercke ende magistraet gedaen hadden. Hierover heeft Pieter Segerz. die van Middelhernissen met hantastinge

954 De credentiebrief van Oude-Tonge in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 71.
955 Een pleidooi van gemeenteleden om Pieter Zegers te behouden: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 29.

belooft, dat hy de beroepinge van haer op hem gedaen, wilde achtervolghen, gelyck hy alsnoch verclaert dat dit syn alderuuyterste meyninge sy. Nademael daer nu op volcht dat op dese classis de magistraet van de Plate ende eenighe particuliere der gemeynte versoecken dat sy Pieter Segerz., haren predikant, moghen behouden ende dat ter anderer zyde die van Middelhernissen versoecken dat volgende het besluyt, in de voorgaende classe genomen, Pieter Segerz. haer met de iersten mochte bycomen, soo is 't dat de classis op alles ryppelyck gelet hebbende, resolveert by het 'tgene eenmael besloten is te persisteren ende dat dienvolgende Pieter Segerz. hem met den iersten by dien van Middelhernisssen voegen ende begeven sal, behoudende dat de weduwe aldaer haer onderhout sal trecken totten 1n augusti toecomende.

Des namiddaechs

Acta classis
Syn gelesen de acta van de naest voorgaende classis gehouden in de Plate.

Aanwezigen
Leoninus Leo ende Sibrandus Sixtus hebben de bruecken betaelt in dewelke sy door absentie vervallen waren.

Ooltgensplaat ~ Beroep
De kercke ende overicheyt van de Plate, van den haeren geautoriseert synde, hebben beroepinge gedaen ende scriftelyck vertoont op den persoon van Pieter Pyl, bedienner des goddelycken Woorts in Simonshaven ende Biert.[956] Doch Petrus Pillius heeft swaricheyt gemaect om die beroepinge absolutelycken aen te nemen om verscheyden redenen,[957] onderwerpende hemselven het oordeel ende den goeden raet des classis, dewelcke resolveert dat Pilius de beroepinge sal mogen volgen, mits dat de classis aen haer behoudet te zynner tyt uuytsprake te doen oft hy indien dinst aldaer gecontinueert sal blyven, dan oft hy sal worden getransporteert, namelyck indien het geviel dat die van de Plate ten eenighen tyde eenen onlust tegen hem aennamen oft soo hy daer niet wel en conde aerden.

Predikantsweduwe
Pieter Segerz., alsoo versocht werdde dat by de weduwe van Caerle van den Broeck soude in allen dat haer van hem compt contenteren, heeft begeert dat de sake soude gestelt worden in state tot de naestcomende classis.

956 Beide brieven in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 1v.

957 Pylius wilde wel al eerder naar Nieuw-Beijerland 'geern aldaer tot den dienst gevordert' worden, waar hij dan ook door de gemeente met instemming van de classis (die over hem niet anders dan 'gesontheyt der leere ende vromicheyt des wandels' vernam) is beroepen. Het beroep is op de weigering van de ambachtsvrouwe, Sabina van Egmond, afgeketst, die vreesde voor herhaling van eerdere problemen die zij met de vader van Pylius, ouderling in Oud-Beijerland, had gehad, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 100, 104, 163, 165, 176, 182, 183 (resp. 29 okt. 1603, 4-7 nov. 1603, 19 jan. 1605, 8-9 feb. 1605, 7-8 juni 1605, 20 juli 1605). Nieuw-Beijerland beroept later Samuel Tijckmaecker, de zoon van Nicolaes, *ibidem*, 193 (24 aug. 1605).

Traktementen
Daer is voorgeslagen dat het wel noodich soude zyn dat men eenmael ernstelyck aen de Edele heeren Staten versochte eenen algemeenen vermeerderinge van gagie voor de predikanten onses classis die ten platten lande woonen. Ende daer zynder eenighe verordineert die dat met requeste souden gaen versoecken te weten Willem Crynz., Pieter Segerz. ende Leoninus Leo.

Oude-Tonge ~ Visitatoren
De visitatores des classis worden noch belast de kercke van de Oude Tonge te visiteren volgende de resolutie in de Plate genomen.

Agenda
Den tyt des naestcomende classis is gestelt den 24 juli.

Censura morum ~ Sluiting
Eyndelyck is gehouden censura morum ende de vergaderinge is met den gebede verlaten.

Ondertekening
Ondertekend door praeses.

1606 IV (ordinaris). Brielle, maandag 24 juli –dinsdag 25 juli[958]
Inv. nr. E2, fol. 145v146v.

Leiding
Naer aenroepinge van des Heeren name syn tot preses vercoren Arnoult Timmerman, predikant in de Nieuwe Tonge, tot assesor Henricus Coesvelt, predikant in Heenvliet, tot scriba Pieter Pyl, predikant in de Plate.

Aanwezigen
Absenten: Jacobus de Brueck, Pieter Segerz., Leoninus Leo welcke zyn geexcuseert.

Credenties
De credentien syn gelesen ende is in deselve geen swaricheyt gevonden.

Simonshaven ~ Stad aan het Haringvliet ~ Beroep
Syn de vergaderinghe overgelevert geweest de beroepbrieven van Symonshaven, soo van de kercke als magistraet, gestelt op Tobias Pilaert, predikant in de Stadt.
Daerop ingeroepen syn den schout in de Stat ende de ouderlingen der kercke, dewelcke hebben aengehouden dat men Tobiam Pilaert door redenen van inductie soude beweghen om synen dinst by haer te continueeren, dewylle sy niet connen verstaen syn versoeck in redenen gefondeert te zyne, waerop gehoort is Tobias Pilaert, welc heeft voorgedragen 'tgene hem heeft beweecht om de beroepinge van die van Symonshaven aen te

958 'ten huyse van Theophili Ryckewaert'.

nemen ende heeft instantelyck begeert om de gecommitteerde van de Stadt te beweghen met gevoegelycke redenen tot ontslaginge syns persoons.

Naermiddach

Simonshaven ~ Beroep
Is wederom by de hant genomen de sake van Symonshaven aengaende de beroepinghe van Tobias Pilaert ende naer rype deliberatie is geresolveert dat Tobias Pilaert die van Symonshaven sal volghen, soo haest als die van de Stadt sullen voorsien syn van een ander getrouwe diennaer.[959]

Oude-Tonge ~ Visitatie
De visitatores rapoort gedaen hebbende van de visitatie in de Oude Tonge, is besloten dat men Sixtum sal vermanen om syn gemeente met alle vrundelyckheyt te bejegenen ende dat de sake in cessantie[960] sal gehouden worden tot het naeste classe, diewelcke aldaer sal gehouden worden ende sal naer den inspectie genomen worden.

Financiën
Is goet gevonden dat de gagie van de vacerende plaetse in een burse sullen gebracht worden om daermede te moghen vervullen d'oncosten dewelcke by de classe sullen gedaen worden.

Brielle ~ Predikant
Heeft Niclaus Damius voorgeslagen alsdat de kerckenraet mitsgaders de overicheyt van den Briele syn versoeck hebben geconsenteert, versoeckende derhalven oock op de classicale vergaderinge haer te willen met de vorige te conformeren, voegende sekere redenen daerby, welcke als de broeders[961] ryppelyck hebben overwoeghen ende overleyt, hebben geresolveert ende besloten dat sy (hoewel ongeerne) oock het 'tselve consenteren, welverstaende dat hy niet eer sal vertrecken voordat de kercke van den Briele met een ander getrouwe diennaer sal voorsien syn.

Des anderen daechs den 25n juli[962]

Aanwezigen
Syn te late gecomen Niclaes Tyckmaker ende Johannes Vossius.

Attestatie ~ Predikantsweduwen
Is goet gevonden ende besloten dat van nu voortaen niemant attestatie sal vergunt wor-

959 Van het laatste is meteen werk gemaakt door een beroep op Joris de Coster. Nolthenius uit Bommenede en Damman uit Dirksland gaan samen met afgevaardigden uit Stad a/h Haringvliet naar de classis Schouwen-Duiveland met een op 3 aug. 1606 gedateerde geloofsbrief, ondertekend door Timmerman en Pilius als praeses en scriba van de classis; GA Schouwen-Duiveland, AC Schouwen-Duiveland, inv. nr. 20.

960 *cessantie (= cessatie)*: stopzetting, beëindiging (WNT), hier op te vatten als tijdelijk stopzetten.

961 Origineel: 'broeder' tegen de rand van de bladzij.

962 Origineel: de 26e juli.

den om te vertrecken, welc niet betaelt sal hebben 'tgene hy van 't weduwengelt sal schuldich zyn.
Is wederom vernieut de acte besloten in de classe van Abbenbroec ende belast den ontfanger van de contributie tot behoef van de weduwen, dat hy by faute van goede betalinge eeniger diennaren sal mogen by den rentmeestere Commersteyn aenspreken ende aldaer de verloopen penninghen opbueren in afcortinge der gagie dergener die niet betaelt en hebben.

Visitatoren ~ Gedeputeerden
Om alle voorvallende saken te beslichten, is oock goet gevonden neffens de visitatores te ordineren twee mannen van over dese syde ende een over Flacque, waertoe voor dit jaer bestemt zyn Arnoult Timmerman, Jan Hendrixz., Jacobus Florianus.

Propositie
Is besloten dat op 't naestvolgende classis sullen proponeren Valerius Valeri de 95 vrage ende H. Nolthenius de 96. ende dat op de boete van 30 st. soo sy in gebreke syn, in welcke boete oock sullen vervallen een yder die 'tselve versuymt.

Visitatoren
Neffens Cornelium Daman, welc gecontinueert is, tot visitator vercoren Willem Crynz.

Gedeputeerden ter synode
Neffens de visitator des classis is gedeputeert op den synodum te trecken Pieter Pyl ende Jacobus Florianus.

Naermiddach

Aanwezigen
Syn te late gecomen Rutgerus Henrici ende Baltasar van Beaumont.

Gravamina synode
Syn de gravamina gelesen, welc op den synodum souden gebracht worden ende de advysen des classis daerby op den cant gestelt.[963]

Middelharnis ~ Predikant
Belangende den eysch die Pieter Segerz. hadde gedaen over de vercoopinge der boecken van Johannes Huekelom saliger, is geresolveert dat deselvige hem ontseyt sal worden uuyt oorsake dat deselve boecken ondertyen[964] vercocht zyn, als oock ondertusschen dat men besich was met syn saken. Is oock goet gevonden, aengesien Pieter Segerz. hem absenteerde, dat men hem op maendach eerstcomende sal bescryven.

Propositie
Nicolaes Damius heeft een propositie gedaen uuyt de 94 vrage ende Jan Hendrixs. uuyt de 95.

963 Het betreffende stuk in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 82.
964 *ondertyen, ondertiden*: ondertussen (Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 402).

Agenda
De tyt des classis den 2n octobris in de Oude Tonghe.

Censura morum ~ Sluiting
Naer censura morum is de vergaderinghe gescheyden met den gebede.

1606 V (extraordinaris). Brielle, zondag 30 juli
Inv. nr. E2, fol. 147.

Aanwezigen
Presenten: Theophilus Ryckewaert, Willem Crynz., Jacobus Florianus, Pieter Pyl, Valerius Valeri, H. Nolthenius, Carolus Ryckewaert ende Pieter Segerz.

Leiding
Is vercoren tot presidem Willem Crynz. ende tot scriba Carolus Ryckewaert.

Middelharnis ~ Predikant
Naer aenroepinge des naems Godts is Pieter Segerz., predikant in Middelherniszen voorgehouden vanwegen Franchyne Hacques, weduwe van wyllen Carel van den Broecke, het verschil dat tusschen haer ende den voors. Pieter Segerz. was aengaende de coopbrief van een huys, oft hy voorgenoempt gehouden is 'tsynen laste te dragen alle ongelden (als zynde besproken vry van alles) waerop den voors. Pieter Segerz. seyt hem te willen submitteren eenen rechtsgeleerden ende sich 'tgene daervan by denselven, beyde partyen gehoort zynde, uuytgesproken sal worden te onderwerpen. d'Welc van de broeders aengenomen is, dat het hier ten Briele gedaen sal worden oft tot Leyden by de partyen selve, nadien Pieter Segerz. verclaert met de weduwe alsoo overcomen te zyne.[965]
Is hem mede voorgehouden van 100 gl. dewelcke de weduwe haer seyt te competeren vanwegen de gagie die de weduwe naer haers mans doot toecompt, waerop Pieter Segerz. antwoort dat dese sake, eertyts in twyfel zynde, was gestelt by de voochden van dese partyen ter decisie van nuetraele persoonen.
Ende was alsdoen goet gevonden by den Edele Corput ende Wernerum Helmichium, op dien tyt gedeputeerde des synodi hiertoe vercoren, dat deselve gagie soude comen ten profytte niet van de weduwen alleen, maer van het geheele sterfhuys.

1606 VI (ordinaris). Oude-Tonge, dinsdag 3 oktober
Inv. nr. E2, fol. 148-149.[966]

DES VOORMIDDAECHS

Leiding
Naer aenroepinge des heylighen naems Godts zyn vercoren tot preses Theophilus Rykkewaert, predikant in den Briele, tot assesorem Thobias Pilaert, predikant tot Symonshaven ende tot scribam Johannes Damman, predikant te Dierixlant.

965 Een brief van Festus Hommius over de raadpleging van juristen hierover: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 31.
966 Fol. 147v is blanco.

Aanwezigen
Absenten: Florianus, Leo, Pieter Segers, Nolthenius. De andere absenten zyn geexcuseert als Coesvelt, Vossius, Rutgerus, de Bruec en Tyckmaker.

Credenties
Syn gelesen de credentien ende daer en is egheene swaricheyt inne gevonden.

Middelharnis ~ Predikant
Is in de vergaderinge voorgelesen eenen brief van de joncker van Thiennen,[967] waerin denselven Pieter Segerz. schelt een schandael ende peste der kercken, tot een tantstoker ende aenwas[968] der vianden der waerheyt, vermanende met eenen de classe opsicht op den voorgenompden predikant te willen nemen.
Welcken brief gelesen zynde, hebben de broederen eyndelyck op de sake wel gelet, geresolveert dat men neerstelyck naer de sake soude vernemen ende dat die van de classe wel souden informeren ende dan handelen met Pieter Segers naer behooren. Ende syn van de classe bestempt om naer alle saken neerstelyck te vernemen Willem Crynz., predikant in den Briele, Arnoult Timmerman, predikant in de Nieuwe Tonge ende Johannes Damman, predikant in Dirixlant. Ende de broederen des classis hebben dese resolutie genomen, niet alleen uuyt oorsake van den voors. brief, maer oock van andere clachten die de broederen hadden gehoort.

Oude-Tonge ~ Predikant
Is daernaer van de broederen des classis aengevangen de sake van de Oude Tonge ende syn voorierst ingecomen den kerckenraet van de Oude Tonge ende is van den preside haer afgeheyst dat sy souden seggen ende verclaren hoe de sake stont tusschen haer ende haeren diennaer Sybrandus Sixtus.
Den kerckenraet heeft daerop verclaert dat Sybrandus, comende uuyt den classe van de Corendyck, versocht heeft aen de kerckenraet dat se hem souden willen ontslaen, seer ernstelyck daerom aenhoudende, dewylle, also hy seyde, hem daeraen vele gelegen was, waerop den kerckenraet alsdan antwoerde, dat sy het niet alleen en conden op haer nemen maer dat se met de lidtmaten oock daervan moesten spreken. Dat nu gedaen zynde, hebben hem soo veel als den kerckenraet ende kercke aengaet ontslagen waervan sy hem oock volgens synen begeertte een acte hebben gegeven ende hem aengeseyt dat hy soude willen om zyn profyt uuytzien, gelyc sy oock om het haere souden doen, versoeckende derhalven dat Sibrandus soude moghen vertrecken ende dat de broederen des classis haer souden willen behulpich zyn, opdat se van een ander diennaer souden mogen voorsien werden.
Waerop Sybrandus ingeroepen zynde, heeft verclaert hoe ende op wat wyse hy zynen ontslaginge van de kerckenraet verheyst heeft, namelyck dat hy versocht heeft syn ontslaginghe niet om terstont van den dinst deser kercke ontslagen te zyne ende van haer terstont te scheyden, maer alleen ontslagen te zyn van die conditie van 10 jaeren, die hy met de kercke hadde gemaect. Evenwel zoo verclaerde Sybrandus voornoempt dat hy wel gesint is ter gelegener tyt met gevoech[969] te vertrecken.

---

967 Zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 70, ongedateerd (1608). Het moet hier gaan om Andries Jacobsz. van Thienen, geboren te Ooltgensplaat en later baljuw van Noordwijkerhout. Hij zal in Ooltgensplaat (materiële) belangen hebben gehad die door Pieter Zegers werden geschaad, Lucas, 'De familie van Thienen', 212-213, Hoek, 'Leenkamers Wassenaar', 550.

968 Origineel: 'aenvas'.

969 *met gevoech*: gepast, gevoeglijk (Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 217)

Syn over wederzyden haere redenen gehoort ende heeft eyntelyck de classe naer omstemminge met rype deliberatie dit in die sake besloten ende geresolveert ende beyde de partyen aengeseyt als namentlyck, dat die broederen des classis wel verstaen dat Sybrandus syn afscheyt absolutelyck van de kercke begeert heeft, dewelcke oock soo gevolcht is ende de classis verstaet dat Sybrandus wel hadde mogen wat voorsichtiger syn in het versoecken zyns afscheets ende oock dat de kerckenraet haren diennaer met beter billicheyt ende liefde hadde connen bejegenen in zyn versoeck.
De classe die verstaet oock dat Sybrandus volgens zynen begeertte van de kercke van de Oude Tonge is ontslagen ende dat Sybrandus mettertyt met stichtinge sal vertrecken, daertoe oock de classe sal arbeyden ende Sybrandus een andere plaetse hebbende, sullen sy met advys ende hulpe des classis een ander goet diennaer moghen beroepen.

Des naermiddaechs

Middelharnis ~ Predikantsweduwe
Is gecomen by de vergaderinghe den baillieu van Middelhernissen, versoeckende dat het gene Hueckelum saliger het classe geconsenteert ende toegevoecht was, bedragende 76 gl., dat hetselvige van de weduwe van Hueckelom wederom soude gegeven werden in handen van de baillieu, dewylle hy segt dat Hueckelom ooc sijn gagie tot den laesten toe in Nieuwlant getrocken heeft, soo heeft de classe daerop gelet ende daerop voor antwoerde gegeven dat het onbillick soude zyn dat hetgene Hueckelom eens met bewillinge der classe is gegeven, wederom van de weduwe soude afgeheyst worden. Is oock den baillieu voorgedragen dat men hem wel wilde betalen van de oncosten die hy gedaen heeft in 't ontfangen der dienaren ende den bailliou scheen het te refuseeren.

Stad aan het Haringvliet ~ Beroep
Is by de broederen des classis besloten dat men Jooris de Coster sal de kercke van de Stadt voorstellen. Ende is opgeleyt Pieter Segerz. dat hy de ierste voorstellinge doen sal op den 15^{n} dach octobris ende de tweede Sybrandus Sixtus den 22^{n} ende de bevestinge van Arnoult Timmerman den 29^{n} octobris 1606.

Particularia
Syn daernaer de broederen gevraecht ofter ymant yet hadde voor te stellen ende daer en is niet voorgevallen.

Acta particuliere synode
Syn gelesen de acten synodi particularis van Suythollant tot Gorinchem gehouden den 8^{n} augusti 1606.

Preparatoir examen
Is verschenen voor de broederen Job Huygenz., versoeckende dat hy mochte preparatoir geexamineert worden om hem in het proponeeren te oeffenen welcke versoeck van de broederen is aengenomen. Doch alsoo het ongelegen was op dese vergaderinge, is het uuytgestelt tot naestcomende classis waervan hy sal by tyde verwitticht werden ende is hem voorder opgeleyt dat hy voor dese classe sal een propositie doen.

Propositie
Heeft een propositie gedaen Valerino Valeri uuyt de 95^{e} vrage van de afgoderye ende heeft de broederen des classis wel behaecht.

Moet de naeste propositie doen Johannes Vossius, Niclaes Tyckmaker, Henricus Nolthenius, de 96e vrage Johannes Vossius, de 97e, Tyckmaker de 98e.

Censura morum
Is gehouden censura morum ende de vergaderinghe is met den gebede gescheyden.

1606 VII (extraordinaris). Brielle, dinsdag 31 oktober
Inv. nr. E2, fol. 149v-150.

Aanwezigen
Syn ontboden de naeste gesetene om te verhandelen eenighe voorvallende saken.

Leiding
Is vercoren tot preses als die laestleden classe preses is geweest, Theophilus Ryckewaert, ende tot scriba Niclaes Nicolai.

Spijkenisse ~ Predikant ~ Tucht
Johannes Vossius heeft de vergaderinghe voorgestelt een clachte over den kerckenraet van Spyckenisse, seggende dat hy niet en wort gesecondeert in de disipline, verhalende dat een vrouwpersoone, genaempt Leenken Arentz. haer seer dickmael vergrepen heeft met seer hooge kyvende woerden ende mishandelinge die deselve heeft gehadt met eenige haere voorkinderen ende dat deselve wort van de ouderlingen ende kerckenraet gedragen ende verschoont.
De kerckenraet is oock binne gestaen ende hebben haer verantwoerdinge gedaen, seggende dat haere different is of de schultbekenninghe sullen gescieden opentlyck oft alleen voor den kerckenraet. Den kerckenraet allegeert het exempel van [de] dochters van Vossius, die haere schult in gelycke saken alleen hebben bekent voor den kerckenraet.
De classe verstaet ende oordeelt dat de voors. Leenken sal haer schult bekennen voor den kerckenraet ende sal deselve schultbekenninge van de predickstoel bekent gemaect worden met verswyginge van haeren naem in deser voeghen:
Geliefde broeders ende susters in den Heere, alzoo zekere vrouwpersoon, lidtmaet onser kercke, haer eenige tyt heeft moeten afhouden van den avontmaele des Heeren ende nu hare schultbekenninge heeft gedaen voor den kerckenraet daerinne zy schult hadde ende haer met de kercke versoent heeft, soo wort dit bekent gemaect opdat alle ergernisse mach wechgenomen worden ende begeert daeromme dat alle degene die hierinne geergert syn haer dat willen vergeven, verhopende hierinne alles stichtelyck te dragen.
De broederen hebben raetsaem geacht dat men dese gelegenheyt soude waernemen om met eenen eene forme van visitatie te doene ende hebben derhalven den diennaer Johannes Vossius gevraecht oft hy yet hadde tegen zynen kerckenraet ende heeft daerover geclaecht dat de kerckenraet hem niet en willen credentie geven om op de classe te comen ende weynich orden hebben willen houden ende dat een ouderlinck, een cleermaker van zyn ambacht, gaet wercken op vast- ende bitdagen ende oock op sondagen, het d'welc ergernisse geeft ende oock lichtveerdige propoosten gebruyct in 't gemeyn.
De ouderlingen ende diakenen syn oock ingestaen ende gevraecht hoe het staet met haren dienaer ende synen dinst. Daerop dat zy geseyt hebben dat den diennaer hem in hare vergaderinge niet wel geseggelyck en wilt draghen ende niet wel de gemeyne lidtmaten en besoect ende somwyllen aenspreect ende dat hy hem niet wel vredelyck en draecht met zyne bueren ende desgelycx doen oock zynen dochters.
De broeders hebben beyde partyen vermaent tot beternisse, elck in 't zynen ende heb-

ben beloeft alle beternisse te bewysen ende syn met malcanderen versoent, ende hebben malcanderen de hant gegeven ende beloeft voortaen in vrede ende eenicheyt met malcanderen te leven.

Middelharnis ~ Predikant
Is beraemt om de sake van Pieter Segerz. by de hant te nemen, dat men den derden maendach in januari soude het classe houden in Suytlant, den 15 januari 1607.

1607 I (ordinaris). Zuidland, dinsdag 23 - woensdag 24 januari
Inv. nr. E2, fol. 150v–153v.

Leiding
Naer aenroepinghe des Heeren heylighen naeme is tot preses vercoren Jacobus Florianus, predikant in Suytlant, tot assessoor Jan Arentz., predikant in de Coorendyck, tot scriba Pieter Pyl, predikant in de Plate.

Aanwezigen
Absenten Henricus Coesvelt, de Brueck, Vossius, Bilant, Nolthenius ende Carolus Ryckewaert.

Credenties
Syn gelesen de credentien in welcke gheen swaricheyt is gementioneert geweest.

Goedereede ~ Predikant ~ Beroep
Is verschenen Marinus Joosten, diaken der gemeente van Goederee, met credentie, welc heeft overgelevert sekere missive in welcke versocht wert aen d'een zyde dat ordre soude mogen gestelt worden over de betalinge der schulden, welcke Wyckentoorn stervende heeft naergelaten, aen d'ander syde dat men henluyden wilde anoyeeren[970] 't beroep gedaen op den persoon van Cornelis Damman, predicant in 't Outdorp, waerop naer overlegginge der sake is geresolveert belangende d'ierste dat de classe sulx niet van meeninge en is te doen uuyt oorsake der quader consequentie; belangende het tweede dat men sal scryven aen die van Goereede dat men daer niet tegen en heeft, dat sy beroepinghe doen op den persoon voorgenoempt.

Goedereede ~ Predikantsweduwe
Is bestemt tot voocht van de weduwe van zaliger Wyckentoorn Cornelis Damman, predikant in Outdorp ende Marinus de Bock, diaken der gemeente van Goedereede.

Acta classis
Syn gelesen de acten van de naestgeleden classe gehouden in de Oude Tonge.

Naer middach

Stad aan het Haringvliet ~ Attestatie
Is in de vergaderinghe verschenen Jooris de Coster, predikant van de Stadt ende is gele-

970 *anoyeeren*: goedkeuren, honoreren (MNW).

sen de attestatie van de classis van Sirixzee toucerende[971] syn persoon, onder dewelcke hy als een lit des classis hadde geweest ende is als een lit des classis opgenomen.

Oude-Tonge ~ Predikant
Syn oock verschenen Bestman[972] Corneliz., ouderling der gemeente van de Oude Tonge, geassisteert met Gabriel Gabrielz., diaken der gemeente voors., versoeckende alsdat Sybrando Sixto, welcke nu alreede in de Oude Tonge van den dinst der kercke aldaer was ontslaghen, eenen prefixten tyt syns vertrex soude bestempt worden,[973] welc als Sixto is voorgehouden geweest, heeft verclaert wel gesint te zyn te vertrecken, edoch wanneer Godt zynen dinst elders sal gelieven te gebruycken. d'Welc versoeck de broederen voorgenoempt mitsgaders de verclaringhe Sixti daertegen, naerdat rypelyck was overwogen is eyntelyck geresolveert, besloten ende bestempt den tyt syns vertrex Sint Jacob[974] ende oversulx dat Sibrandus door alle gevoechelycke middelen sal arbeyden om elders voorsien te mogen worden, gelyck oock van gelycken de classe soo veel doenelyck is ende soo veel belangt die van de Oude Tonge dat se alsdan met advys des classis oock sullen moghen uuytsien naer een ander bequaem diennaer.
Welcke resolutie, naerdat partyen was voorgeslaghen,[975] soo heeft Sibrandus Sixtus als sich onvernoecht houdende, geappelleert op de synodale vergaderinghe.[976]

Des anderen daechs

Proponent
Is ingestaen Job Huygenz., versoeckende op de broederen dat sy hem eenen sekeren tyt souden willen predefinieren[977] om preparatoirie geexamineert te worden, 'twelc naerdattet van de classicale vergaderinghe was overwoghen, soo is bestemt de naestcomende classe, ende dattet gedaen sal worden duer Theophilus Ryckewaert, doch met soodanighe restrictie dat hy ondertusschen altemets sal proponeren voor de broederen van Overflaque als oock in den Briel wanneer eenighe van de broederen sullen overcomen.

Middelharnis ~ Predikant
Pieter Segerz., predikant in Middelhernissen, ingeroepen synde uuyt oorsake van 't rappoort d'welc de drie gecommitteerde mannen hebben gedaen volgende haer speciaele comissie syn voorgedraghen dese naervolgende puncten:
In den iersten dat de ses hondert guldens, waervan hy den capiteyn van de fregatten obligatie gepasseert heeft in qualiteyt als borger, synen eygenen schult is na de meeninge van de voornoempde capiteyn die 'tselfde genoechsaem buytten twyffel stelde als hem de gedeputeerde des classis daerna vraechden.
2[n] Dat denselven capiteyn den gedeputeerden voornoempt verclaert heeft Pieter Segerz. soo dickwils op luegenen bevonden te hebben dat hy hem in 't aensicht aengeseyt

971 Origineel: 'toucereen' met een bovenliggende afkortingsstreep.
972 Origineel: 'Betsman'.
973 De credentie- en instructiebrief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 72.
974 Zijn naamdag valt op 25 juli.
975 Niet erg duidelijk; de 's' is later door de 'l' geschreven.
976 Voor de behandeling van deze zaak op de particuliere synode van Delft in aug. 1607, zie Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 263-264.
977 Origineel: 'pdefinieren' met een onduidelijke 'd'.

hadde: “ghy zyt geen man met eeren, meester Pieter, men mach op uwe woerden niet staen” etc., item “’t is schande voor de classe dat se sulc een onder haer lydet”.

3 dat den kerckenraet in de Plate verclaert heeft dat hy, woonende in de Plate, dickwils plach te gaen tegen zynen huyse over, tot eenen weduwe die wyn tapt (onder ’t dexel dat hy haer voocht was), ende heeft daer somtyts in den nacht geseten, waeruuyt opsprake ende argernisse was gecomen ende hadde Pieter Segers sulx niet willen naerlaten duer de vermaninge des kerckenraets ofte der ouderlingen in ’t bysonder, maer ontkende sulx ende begeerde dat men’t wettelyck soude bewysen.

4 Dat hy hem het medecyn- ende chirugynampt onderwint, waervan niet wel gesproken en wort, in ’t generael als hebbende genoech te doen met het predickampt ende in ’t bysonder claecht een man in de Plate dat hy zynen huysvrouwe duer eenen dranc om den hals geholpen heeft.

5 dat hy onredelyck is in ’t eysschen van syn meesterloon als by exempel dat hy eenen man geheyscht hadde hondert vyftich gl. ende was geaccordeert op 35 gl. nadat de sake voor gerechte gebracht geweest waere.

6 dat hy sonder attestatie is vertrocken uuyt de Plate.

7 dat de kerckenraet van de Plate tegen de gedeputeerde des classis niet al en dorsten seggen wat sy wisten, uuyt vreese dat se met Pieter Segerz. in moytten souden geraken als wesende (soo sy seyden) loos ende onrustich. Baden daeromme dat men haer niet veel en soude vraghen, seggende dat sy nu van de man ende volgens van de moytten ontslagen waren (waervan sy Godt dancten) ende dat haer oversulx geen nieuwe moytte meer aen en stonde.

8 Dat hy Christiaen Merlin, diennaer in Somerdyck, byna in groote swaricheyt gebracht hadde duer ’t overbrengen eeniger woerden, die Christiaen gesproken hadde van eenen die in concubinaetschap stittet, die derhalven met gestoorde sinnen noch van denselven avont tot Christiaens quam om hem sulx te begroetten, dat hy oock den voornoempten Christiaen gedreycht heeft schueringe in zynner kercke te maken.

9 dat hy, comende in den Briel, totten ontfanger Commersteyn, onder denwelcken de heer van Opdam syn gelt hadde doen arresteeren, den voornoempden ontfanger, als oock den procuruer van den voornoempden Opdam, heeft gesocht wys te maken dat hy Opdam voors. hadde gecontenteert, ende heeft de penningen onder cautie gelicht. Maer Opdam in den Briel comende, verclaerde ‘tselve onwaerachtich te zyne, seggende soo hy ’t niet en hadde gelaten om andere vrome diennaers wille, hy soude Pieter Segerz. by den hals doen grypen ende op de vangepoort gesettet hebben.

10 dat hy, vercregen hebbende eenen ordinantie van hondert guldens op ’t comptoir van Commersteyn (die deselve niet en wilde aenleveren tensy dat hy mette penningen t’ontfanghen noch lange vertoefde) gegaen is op ’t comptoir van Alblas ende heeft de hondert gl. aldaer ontfangen, overmits hy seijde dat Commersteyn sulx op Alblas begeerde ende dat hy ’t den voornoempden Comersteyn weder soude cortten aen ’t subsidium, dat hy hem jaerelycx uuytkeeren moet, sonder nochtans dat Comersteyn sulx begeert heeft.

Ende niettegenstaende dit alles, heeft hy meester Mertten, die voor hem borge geworden is, geseyt: ‘Ghy en cont geen schade lyden, want daer rust noch onder Commersteyn een ordonnantie van 100 gl. die my aengaet, daeraen cont ghy u garant halen’.

11 Dat hy van een huysman over Flacque sekere penninghen hadde ontfanghen met belofte dattet hem betalinge soude verstrecken op ’t comptoir van Commersteyn (gelyck den huysman ’tselve totten rentmeestere naderhant liet aenteeckenen met goetkeuringe desselven rentmeesteres), maer Pieter Segerz. by den rentmeestere comende heeft sulx ontkent ende syn volle gelt ontfangen ende heeft alsoo den huysman noch eenmael (niet

sonder veel lasterens) moeten betalen nadat hy tot zynen groote costen mette duerwaerders daertoe is gedwongen geweest.
12 Dat hy voor de weduwe van Huekelom, diennaer geweest in Middelhernissen, gelt ontfanghen hebbende van [de] rentmeestere haer langen tyt wys maecte dat hy 't niet en conde gecrygen ende alsser scryvens uuyt den Briel quam dat hy 't ontfanghen hadde, seyde hy dat hy wel hadde ontfanghen assingnatie op eenighe boeten, maer en hadde het gelt noch niet connen gecrygen, hoewel hy 't daetelyck van den rentmeestere ontfanghen hadde.
13 dat hy de voors. weduwe in 't overleveren van 't gelt onder anderen oock gecortet heeft 9 gl. die hy seyde van harentweghen betaelt te hebben aen Willem Crynz., predikant in den Briel ende dat de voorgenoempde Willem Crynz. hem deselve 9 gl. in den Corendyck weder gepresenteert heeft, welcke alle beyde van Willem Crynz. ontkent wort.
14 dat hy de voornoempde weduwe nagegeven heeft dat zy met haren neve, die haer quam besoecken, ende om denwelcken zy metten baillieu (hoewel onschuldich synde) in moytten geraect is, eertyts ontuchtshalven is berucht geweest.
Ende en can 't de voornoempde weduwe niet anders daervoor houden dan dat duer Pieters aenreytsen[978] gesciet is: de weygeringe van hare attestatie ende naestinge vant 't huys ende andere swaricheden die men haer in Middelhernissen soect aen te doen.
15 dat hy soude geseyt hebben, daer waren dry predikanten gecomen om den rechtdach op te schortten, daerinne de sake van de weduwe voornoempt soude gehandelt werden, 'twelc niet alleen onwarachtich is maer oock streckende tot faemroovinghe van de weduwe.
16 dat hy den gedeputeerden des classis geclaecht hadde, Pillius dede hem groot onrecht daerinne hy hem de gereede bedongene penninghen van de coop van 't huys niet en wilde geven daer nochtans Pilius volbodich was wanneer hy de voorsproken woorden van 't huys te vryen voldede. Seyde Pieter oock tegen de voorgenompde gedeputeerde: hy wilde Pilium tot mey toe voor niet in zyn huys laten woonen ende binnen 24 uren synen verleyde penninghen wedergeven soo hy van de coop wilde afstaen, welcke presentatie hy tegen Pilium ontkent heeft die alsoo gedaen te hebben.
17 dat hy in sake van Jan van Dalen, schout in de Plate, contrarie depositie gedaen heeft.
18 dat de weduwe van Carel van den Broecke over hem claecht, dewylle hy haer niet tevreden en stelt niettegenstaende hy de classe gehouden in den Briel den 30^{n} juli 1606 beloeft hadden binnen weinighe dagen tot Leyden te trecken ende de sake den rechtsgeleerden laten beslichten, onder wiens oordeel hy hem wilde stellen, t'welc alsnoch niet gesciet en is.

Waerop hy dese verclaringhe heeft gedaen: nopende het 1^{e} dat het syn eyghen schult niet en sy maer syns swagers, op 't 2^{e} dat de capiteyn sulx in syn tegenwoerdicheyt niet sal seggen. Soo veel aengaet 't gaen tegenover syn duer wesende een wynsherberge, bekent dat hy wel sulx heeft gedaen doch dat hy daer niet zy gebleven tot over 10 uren, verclaert oock dat de kerckenraet noyt hem daerover heeft aengesproken, ja laet staen vermaent.
Op 't stuck van zyn meesteren dat hy haer maer een dranxken heeft gemaect ende niet meer en dat se daer goede bate van heeft gehadt, hoewel dat sy naer weynighe dagen is gestorven.

978 *aenreytsen, aenreisen*: aanvallen, aanranden, bestoken (Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 15).

Op 't overloon dat niet hy, maer de man hem voor recht heeft ontboden ende dat zy 't onder den anderen hebben gemodereert sonder tusschengaen van goede mannen.
Belangende zyn attestatie: betuycht dat zy hem deselvighe hebben gepresenteert, doch dat hy se niet en heeft begeert meenende deselve onnoodich te zyne.
Wat aengaet 'tgene welc gevallen is tusschen Merlinum: betuycht dat niet hy, maer de kerckenraet sulx de vrouwe heeft aengedient ende belangende de manpersoon, welc ten huyse van Merlyn quam dat het niet sy geweest op denselven avont maer sekeren tyt daernaer.
Nopende de heere van Opdam: dat hy deselvigen huysvrouwe heeft gesproken binnen haeren huyse ende dat sy met haren man door eenige andere van zynent t'wege tevreden gestelt is, namentlyck door Jan Haeck ende meester Gerit, welc haerselven borge stelden.
Op 't stuck van 't gelt dat hy voor de weduwe hadde ontfanghen: betuycht dat hy geen gelegenheyt en heeft gehadt om haer dat te behandighen, bekent oock dat 'tgunt de bailliou by de hant neempt tegens Iesken[979] maer vexatie en is ende dat hy 't wel wil uuytdragen om de weerde van een kanne wyns, als oock dat hy geen kennisse noch wetenschap en heeft van 'tgene waermede Iesken berucht wort.
Gevraecht zynde oft de twee mannen uuyt den kerckenraet, welc tot zynen huyse quamen, doen hy syn afscheytpredikinghe soude doen, hem syn predicatie hadde verboden, verclaert: neen.
Gevraecht zynde oft hy niet genoten en heeft oft eenige faveur gehadt, dat hy ten behoeve van de gesworens heeft gedeposeert ende haer alle hulp bewyst, verclaert: neen.
Gevraecht synde oft hy geen gemeenschap hout met eenen Tonis Boon, Adriaen Joosten ende met andere soodanige geselchap, betuycht: neen
Welcke synen verclaringhe de classicale vergaderinge overwogen hebbende, mitsgaders oock 'tgunt 'twelc te voren gepasseert was, alsoo hy tot anderen tyden hadde verclaert wel tevreden te zyne soo wanneer hy tot eenigen tyde hem wederom soude comen te verloopen, dattet oude met het nieuwe soude gedacht werden, soo hebben de broederen eensamentlyc geresolveert, geordeelt ende besloten dat soodanighe mishandelinge in een diennaer geensins behooren getollereert te werden, ende oversulx om haere consientie te quytten tot voorderinge van Godes eer ende stichtinge synder kercke dat se hem verclaeren weerdich van synen dinst gesuspendeert te worden behoudende om sekere oorsake d'uytsprake des tyts wanneer de suspentie zyn effect sal sorteren by haer.[980]
Welcke resolutie naerdat Pieter Segerz. was voorgedragen, soo heeft hy op de broederen versocht dat de gedeputeerden des synodi mochten ontboden werden ende derselviger advys gehoort op dese uuytsprake, sich geern submitterende derselviger advys ende oordeel. Waerop als is gelettet, soo hebben de broederen geresolveert ende besloten dat sy blyven by haere uuytsprake, soo hem sulx belieft te doene dat hy't doe edoch tusschen dit ende het naeste aenstaende classis.
Nu om te compareren voor de gedeputeerde des synodi van classis wegen, syn bestemmet neffens de visitatores de gecommitteerde des classis ende Johannes Damman ende Leoni[nu]s Leo.

Brielle ~ Onenigheid
Is van Willem Crynz. voorgeslagen 't verschil tusschen hem ende Rutgeren, versoeckende op de classicale vergaderinge dat 'tselvige soude mogen wechgenomen worden.

979 Iesken van Enema, de weduwe van Heuckelum.
980 De volledige versie van de sententie van de classis in: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 36 (24 jan. 1607).

Waerop als partyen syn gehoort, soo is de sake soo verde gebracht dat Rutgeren, welc de classe verclaert schult te hebben, syn schult heeft bekent als betuycht sulx hem leet te zyne, versoeckende dat Willem Crynz. voornoempt hem sulx willen vergeven, 'twelc oock gesciet is met onderlinge hantastinghe.

Propositie
Syn bestempt op 't naeste classe te proponeren Nolthenius de 96 vrage, Vossius de 97, Tyckmaker de 98e.

Agenda
Den tyt des naestcomenden classis is geordonneert den 23n appril.

Censura morum ~ Sluiting
Naer censura morum is de vergaderinge gescheyden met den gebede.

1607 II (ordinaris). Brielle, dinsdag 24 – woensdag 25 april[981]
Inv. nr. E2, fol. 155-157v.[982]

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts is vercoren tot preses Libertus Fraxinus, tot assesor H. Coesvelt, tot scriba H. Nolthenius, diennaren respectivelyck in den Briel, Heenvliet ende tot Bomenede.

Aanwezigen
Absenten zyn geweest Pieter Segerz., die de boete betaelt heeft, Petrus Pyl ende Rutgerus Henrici.

Brielle ~ Attestatie
Voorierst soo heeft Libertus Fraxinus de vergaderinge vertoont syn attestatie van de classe ende kercke van 's Gravenhage, die de broederen volcomen contentement hebben gegeven ende is alsoo van haer met hantastinge seer minnelycken tot een litmaet des classis ontfanghen ende opgenomen.

Propositie
Daerna soo heeft Nicolaes Nicolai, predikant tot Geervliet, geproponeert uuyt den cathechismo de 98e vrage ende heeft synen propositie den broederen wel bevallen.

Credenties
Syn voorders opgelesen de credentien ende en is [in] deselve gheene swaricheyt gevonden.

Acta classis
Hierna zyn gelesen de acten des voorgaenden ordinaren classis ende syn de excusen der absenten gehoort ende aengenomen.

981 'by Carolum Rijckewaert, predikant van Oostvoorn'.
982 Fol. 154 en 154v zijn blanco.

Goedereede ~ Beroep
Alzoo in de voorgaende classe die van Goederee volgens haer versoeck toegelaten was tot dinst haerder kercke in plaetse saliger Egidi Wyckentoorn te beroepen Cornelis Damman, predikant in Outdorp en daerop niet en is gevolcht dat tot kennisse van de classe gecomen is, soo is by de broederen besloten dat men aen die van Goederee sal scryven ende haer ernstelyck vermanen dat se haere kercke metten aldereersten met een dienaer gelieven te voorsien hetwelck by de vergaderinghe Willem Crijnz. is opgeleyt.

Goedereede ~ Predikantsweduwe
Cornelis Damman heeft voorgestelt hoe dat de weduwe van saliger Egidi Wyckentoren, in zyn leven predikant tot Goederee, noch in groote schulden steect, waertoe zy geen raet en weet om die te betalen ende waerop dat groote opsprake valt ende ergernisse onstaet, raet vragende hoe men daerinne tot ontlastinge van de beswaerde weduwe ende vermydinge van d'ergernisse best sal voorsien. Is besloten dat men een requeste diesaengaende sal overleveren aen [de] heeren Staten, het d'welck de kercke van den Briel opgeleyt is te doen ende sal men daertoe versoecken recomandatie van de magistraet van Goederee ende die aen die van den Briele overseynden.

Goedereede ~ Traktement ~ Financiën
Alzoo daer een quartier jaers vervallen is uuyt de bedieninge van de kercke van Goederee, heeft de classe geordonneert de helft voor Cornelis Damman die de plaetse bedient heeft ende sal d'andere helft voor haer behouden.

Middelharnis ~ Predikant
Syn gecommitteert Isebrant Janz. ende Jacobus Florianus ende Cornelis Damman om by een seker persoon te vernemen, soo sy achten, de waerheyt van hetgene Pieter Segerz. heeft geloochent ende tegengesproken.

Na middach

Predikantsweduwe
Is in de vergaderinghe verschenen Jan Gys,[983] stiesone van saliger Carel van den Broecke, voordragende dese 4 dinghen:
ten 1^{n} oft het gelt d'welc de predikantsweduwen na de doot haers mans uuyt de bedieninge der plaetse ontfangen, behoort half ende half te gaen, te weten d'eene helft voor de weduwe ende d'andere helft voor de kinderen.
Ten 2^{n} dat Pieter Segerz. geen bescheyt wil geven van sekere 25 gl. die de weduwe van Carel van den Broecke op de laeste paye van het huys aen Pieter Segerz. vercocht, moet ontfangen.
Ten 3^{n} dat hy niet en wil mede geven sekere 11 gl. ende 8 st. die F. Hacques te veel gegeven heeft.
Ten 4^{n} versoect hy sekere 3^{n} paert van 10 pont welc den weesen toecompt van des stiefvaders broeder.
Aengaende het 1^{e} verclaert Pieter Segerz. dat saliger Corputius ende Helmichius geor-

983 Jan Ghys was de zoon van Francine Hackes, de weduwe van Carel van den Broecke, uit haar eerdere huwelijk met Johannes Ghys, pred. te Oostende, overl. ca. 1585, Kleyn, *Bijzonderheden*, 28, Van Lieburg, *Repertorium* I, 81.

deelt hebben dat het half en half gaen soude, waermede haer de broederen des classis comformeren.
Op het tweede antwoert hy dat hy noyt weygerich geweest is ende alsnoch niet en is ende heeft dadelyck van de voors. 25 gl. obligatie gegeven.
Belangende het 3e seyt hy dat hy dat gelt inhout tegens de helft van de verpondinge die hy seyt dat hem van F. Haques is competerende, doch hebben J. Ghys van wegen zynen moeder ende Pieter Segerz. de sake gesubmitteert aen Abraham Janz. Commersteyn ende Gerit Arentz. Meewesteyn. Dit is afgedaen.
Op het 4n seyt hy dat hem dat niet aen en gaet, maer sal J. Ghys daervan scryven aen Paesschier Thomare, den bloetvoecht tot Londen ende daervan bescheyt hebbende, is Pieter Segerz. bereet hem voor syn 3e paert te betalen.

Examen
Is besloten dat D. Theophilus sal het examen preparatoir doen aen de persoon van Job Huygenz. Dancke.

Middelharnis ~ Predikant
Is in de vergaderinghe verschenen Pauwels Aertz. Steur,[984] bailliou tot Middelhernissen vergeselschapt met een schepen van daer, met namen Cornelis Lenaertz. mitsgaders met eenen Stoffel Lievens, diaken, toonende credentien van de magistraet ende kercke, versoeckende dat sy souden mogen tegenwoerdich wesen in de handelinge des classis met haren predikant Pieter Segerz. Item, alzoo daer eenige gecommitteert syn geweest by eenen Jan Geertz. van Dalen[985] om informatie te nemen van 'tgene Pieter Segerz. in de voorgaende classe heeft geloochent, versoect den bailieu, dat indien de gecommitteerde eenighe nieuwe beschuldinghen van de voors. Jan Geertz. op den persoon van Pieter Segerz. gehoort hebben, dat hem tyt gegeven werde om daerop te letten ende ter gelegener tyt synen verontschuldinghe daervan[986] in te brenghen.
Aangaende het 1e verstaet de classe dat sy sullen tegenwoerdich wesen in de verantwoerdinge van de beschuldingen op den persoon van Pieter Segerz. haeren predikant in de voorgaende classe gedaen.
Aengaende het 2e verclaren de gecommitteerde broeders datter geen nieuwe beschuldingen op den persoon van Pieter Segerz. gevallen zyn.
Daerna zyn de voornoemde persoonen ingecomen ende heeft Pieter Segerz. syn verantwoerdinge begonnen te doen op de poincten, die hem in den voorgaenden classe te laste geleyt waren.
Heeft voor ierst gepresenteert dat hy, by notaris ende getuygen ende dat met solemnelen eede bevesticht, sal doen blycken dat de 2 ierste articulen der beschuldinge in forma onwaerachtich zyn, uuytgenomen dat de capiteyn bekent geseyt te hebben, dat hy borge voor hem gebleven is.
Dese presentatie neempt de classis aen ende sal Pieter Segerz. oversulx van maendage toecomende acht dagen bescheyt brengen van de capiteyn, daermede hy met eede verclaert sulcke woerden noyt gedacht, veel min gesproken, te hebben als de drye gecommitteerde broeders van hem gehoort hebben; ende sal Willem Crynz., een van dese 3 gecommitteerde, uuyt naem van de classe aen de capiteyn eenen brief scryven,[987] hem

984 Hij behoorde tot de Brielse familie Steur, De Jager, De Brielsche vroedschap, 414.
985 Schout in Ooltgensplaat.
986 Origineel: 'vaer van'.
987 De minuut van deze brief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 44 (25 apr. 1607 door Willem Crijnsz.).

waerschouwen dat hy wel voor hem sie geenen valschen eet te doen om hemselven te beswaren ende de gecommitteerde te schande te maken, dewyl de gecommitteerde bereyt zyn met eede te verclaren deselve woerden in forma uuyt zynen monde gehoort te hebben, die hy oock in een seker gescrift met zyn eygen hant onderteeckent (van Pieter Segerz. den classi vertoont) bekent gesproken te hebben.
Aengaende d'andere articulen van beschuldingen heeft hem Pieter Segerz. in de verantwoerdinge derselver ten meesten deele beholpen met depositien gepasseert voor notaris en getuyghen, ende oock in somighe articulen geen uuytcompste geweest.
Siet hiervan de navolgende acten van de ordinare classe gehouden in den Briel den 7[n] augusti 1607.[988]

Des anderen daechs

Middelharnis ~ Predikant
Is wederom aengevangen de sake van meester Pieter Segerz.
Belangende het articule van de weygeringe van Ieskens attestatie, is besloten ende geaccordeert dat Pieter Segerz. van harentwege den kerckenraet tot Middelhernissen sal afvragen d'oorsake van de weygeringe haerder attestatie, ende voorders daerin tot faveur van de voorgenoempde weduwe soo vele te doene als de consientie mach lyden ende haere attestatie bevoorderen.
Aengaende de querele tusschen Pieter Segerz. ende Pieter Pilium van het huys verclaert Pieter Se[ge]rz. bereyt te zyn Pilium syn verschoten ofte verleyde penninghen weder te geven ende het 'tgene van hem in het huys behoorlyck verrepareert is.
Eyndelyck, belangende den naestlesten article dat Pieter Segerz. in contrarie depositie soude gedaen hebben, heeft hy beloeft maendaghe toecomende acht dagen betooch in te brenghen, dat hy niet contrarie[989] heeft gedeposeert ende dat synen depositie niet en is, die hem te laste geleyt is.
De broederen des classis de verantwoerdinge van Pieter Segerz. gehoort hebbende, ende siende dat de sake seer intricaet is, sullen deselve laten berusten tot de naeste vergaderinge om ondertusschen de sake wat naerder te ondersoecken ende sal Pieter Segerz. gehouden zyn alle de depositien over te leveren, 'twelc hy gedaen heeft, synde 4 stucken[990] met noch een attestatie van den baliou en gerechten van Middelhernissen, die van [de] broeders opgelesen ende gerecoleert[991] zynde, hem wederom ter goeder trouwen sullen behandicht worden.

Zuidland ~ Huwelijk
D. Florianus heeft voorgestelt datter tot zynent twee persoonen zyn die eenighe jaren lanck hoewel sulx niet een yegelyck kennelyck is, ongetrout hebben geseten, doch haere geboden op een andere plaetse gehadt hebben, waervan sy betooch sullen brenghen, vragende oft men die wel soude mogen trouwen sonder haer in zynen gemeynte geven.[992]
De classis verclaert: jae, oock dat de voors. personen elders by d'een of d'ander in de

988 Aan het origineel valt niet te zien dat Tijckmaecker deze laatste zin later heeft toegevoegd. Hij heeft dus deze acta pas maanden later, in elk geval na 7 augustus 1607, ingeschreven.
989 Hierna nog eens: 'contrarie'.
990 Vermoedelijk de stukken in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 38-41.
991 *recoleeren*: (rechtsterm) repeteeren, een verdachte of getuige (i.c. Pieter Zegers) zijn vroeger afgelegde verklaringen opnieuw, ter bevestiging, voorhouden (WNT).
992 Sic.

classe, om ergernisse te schouwen, sullen moghen getrout worden mits een bescheyken[993] van den hant D. Floriani met haer brengende.

Oude-Tonge ~ Proponent
Is ingeroepen een jonckgeselle van de Oude Tonghe, met namen Job Huygenz. Dancken, denwelcken de vergaderinghe heeft afgeeyscht attestatie van de kercke van de Oude Tonghe, daer hy lidtmaet is, gelyck hem in de voorgaende classe belast was. Heeft wel eenighe attestatie vertoont uuyt Scotlant,[994] daer hy eertyts gestudeert, heeft, van Amsterdam, daer hy mede lidtmaet geweest is, maer geene van de kercke, daer hy nu jegenwoerdich lidtmaet is. De classe verstaet dat hy noch voor dese reyse niet en sal tot de propositie toegelaten noch gepreexamineert werden, maer sullen Cornelis Damman ende Jooris de Costere de visitatie doen in de kercke van de Oude Tonge ende vernemen wat d'oorsake is, waerom hem attestatie wort geweygert, ende oft deselve gewichtich is oft niet mitsgaders na eenighe andere dingen den stant der kercke aldaer betreffende.

Na middach

Oude-Tonge ~ Diaconie
Sibrandus Sixtus, predikant in de Oude Tonghe, heeft den broederen vertoont een brief waermede by die van de Oude Tonge versocht wert dat de classe gelieve ordre te stellen dat de rekeninghe der armen die in eenen tyt van jaren niet gedaen geweest is, gedaen mochte werden.[995]
De classe adviseert dat de 2 gedeputeerde broeders de diaconen sullen afvraghen de redenen waerom sy in soo lange geen rekeninge gedaen hebben ende haer ernstelycken vermanen, mitsgaders hun induceren om deselve te doene omdat daerdoor de groote ergernisse en opsprake ende allen quaetsprekers den mont gestopt mochte werden.

Middelharnis ~ Predikantsweduwe
Willem Crijnz., predikant in den Briele, heeft versocht voor de weduwe van zaliger Johannes Huekelom, in zyn leven predikant tot Middelhernissen, dat haer beneffens anderen predikantsweduwen soude mogen volgen de weduwelycke alimentatie. De classe verstaet dat sy van haer recht niet en behoort versteken te werden, maer dewylle haer zaliger man niet lange en is in de classe geweest ende noyt tot onderhout der weduwen heeft gecontribueert (hoewel wy 't daervoor houden dat hy wel willich geweest is), dat sy oock soodanighe een weduwe is, die geen schulden noch cleyne kinderen en heeft achtergelaten ende oock redelycken wel gegoet is. Soo hebben de broeders eendrachtelycken ende eenstemmelycken goetgevonden dat men met haer in 't vriendelycken voor een ende voor al voor eenen redelycken penninck sal soecken te accorderen, waertoe de diennaers van den Briele gedeputeert syn, die tot faveur van de tegenwoerdighe ende toecomende predikantsweduwen mitsgaders tot contentement van de voors. weduwe hierinne haer beste doen sullen.

Nieuw-Helvoet ~ Predikant
Is de vergaderinge getoont een missive van de kerckenraet van Hellevoet, versoeckende dat Issebrant Janz., haeren predikant (welckes vertreck over een tyt versocht ende geac-

993 *bescheyken*: verkleinwoord voor bescheid, bewijsstuk.
994 Hij studeerde in St. Andrews in Schotland, zie Cameron, 'Students from the Netherlands', 55.
995 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 73.

cordeert was), soude mogen blyven, dewylle sy verclaren dat hy aldaer groote vrucht doet ende achten dat zyn vertreck schadelyck soude wesen.[996] De broeders verstaen, dat de sake, alreede in stilte gecomen is, in stilte sal laten blyven.

Nieuw-Helvoet ~ Schoolmeester
De broeders van den Briele is belast te spreken metten officier van den Briele ten eynde die van Hellevoet mochten geinduceert werden om haer van een goeden bequamen scoelmeestere te voorsien, waermede beyde de predikant en het dorp contentement mochten hebben.

Attestatie
Jooris de Costere, predikant op de Stadt, heeft vertoont attestatie van de kercke van Elckerzee, in den eylande van Schouwen, daer hy ontrent vier jaren lanck gedient heeft, waermede de broederen haer hebben vernoecht gehouden.

Oude-Tonge ~ Predikant
Aengaende de sake Sybrandi Sixti, uuyt de acte des voorgaenden classis[997] wel bekent, heeft de classe geresolveert dat de twee gecommitteerde broeders naerder informatie daervan nemen sullen ende den kerckenraet met alle gevoechelyckheyt soecken te beweghen om Sibrandum haren predikant soo lange te behouden, totdat hy bequamelyck voorsien sal wesen, welcke Sibrandus oock sal vermaent werden hemselven behoorlycken jegens synen kercke te dragen, geen conventicula buyten weten des kerckenraets te houden in somma te stichten 'tgene van hem ontstichtet is.
Deselve Sixtus heeft versocht copye van een sekeren brief, onder D. Florianus berustende, die hem de classe vergunt mits hebbende het advys van synen kercke. Ten 2^{n} heeft oock versocht copyen van de sententie jegens hem in de classe van de Oude Tonge ende Suytlant uuytgesproken, die oock syn geaccordeert.

Agenda
De naeste classe sal gehouden worden in den Briel den 2^{n} julii[998] maer sal een yegelyck voor zyn montcosten sorge draghen moeten. Ende sullen in desen classe proponeren H. Nolthenius ende Vossius.

Censura morum ~ Sluiting
Eyntelyck is censura morum gehouden ende de vergaderinge metten gebede ende danckseginge tot Godt besloten ende geeyndicht.

1607 III (extraordinaris). Brielle, maandag 14 mei
Inv. nr. E2, fol. 158-158v.

Aanwezigen
Present: Niclaes Nicolai Tyckmaker, Johannes Vossius, Jan Artz., Rutgerus Henrici, Theophilus Ryckewaert, Valerius Valeri, Carolus Ryckewaert, Willem Crynz. ende Libertus Fraxinus.

---

996 De brief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 85. Een eerdere brief d.d. 28 okt. 1606 van het gerecht van Nieuw-Helvoet, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 84.
997 Origineel: 'classi'.
998 Deze vergadering is gehouden op 7 augustus 1607.

Leiding
Preses Libertus Fraxinus, scriba Willem Crynz.

Middelharnis ~ Predikant
Den bailiou van Middelherniszen is met eenen ouderlinck der kercke aldaer in de vergaderinge verschenen ende versochten voor Pieter Segerz. dat men haer soude voor een ure oft twee overleveren de stucken ofte die depositien die Pieter Segers tot zynder defensie hadde in de laeste ordinaire vergaderinge den classi geexhibeert. Item dat men 2 oft 3 broeders soude deputeren om met haer te gaen by den capiteyn van de fregaten die in de stadt gecomen was ende met ymanden uuyt den vergaderinghe spreken wilde.
Op 't ierste antwoert de vergaderinghe, dewylle Pieter Segerz. selfs in de stadt is, ende hy de depositien op sulcke conditien overgegeven hadde dat men se hem wederom soude ter hant stellen, dat hy selfs come om de voornoempde stucken te ontfangen. Belangende het 2e syn gedeputeert Theophilus Ryckewaert ende Jan Aertz. om den capiteyn te noodigen tot dese vergaderinghe om alsoo met hem te spreken ende te handelen. Dese gecommitteerde broeders met den capiteyn gesproken hebbende, rapporteren dat hy niet en begeert in de vergaderinghe te verschynen, maer begeert dat men ymanden sal deputeeren (om met hem te spreken), soo vele als het de vergaderinghe sal goet vinden.
De vergaderinge en vint niet goet dat men yemanden daertoe deputeeren sal, als metten capiteyn niet uuytstaende hebbende, maer begeeren met Pieter Zegerz. te handelen, die den capiteyn met hem brenghen mach by soo verre het hem geraden duncket. Pieter Segerz. innecomende metten baillieu ende ouderlinck voornoempt, merckende dat alle de stucken niet by den anderen en waren (overmits dat eenighe broeders die nu absent waren ende die om t'ondersoecken mede genomen hebbende, deselve niet en hebben wederom gesonden), is weygerich om te doen 'tgene hy laestmael aengenomen hadde, namentlyck om in te brenghen de depositie negative van de capiteyn, alsoock 't bewys dat de depositie van meester Geeraert Verschueren gepasseert niet de synen en is, maer segt dat de classis synen partye is om dat se aen de capiteyn gescreven hadde wel toe te sien wat hy soude deposeren. Appelleert derhalven op den synodum particularem van Zuythollant.
Belangende het inbrengen van de redenen waerom den kerckenraedt van Middelhernissen Eva van Enuma attestatie weygert, heeft Pieter Zegerz. een gescrifte vertoont van de kerckenraet onderteeckent, waerinne verhaelt wort dat sy niet en connen daertoe verstaen maer zyn tevreden dat Eva selfs ofte een uuyt den classe voor haer verschyne om de redenen te aenhooren.
De bailliou ende ouderlinck hebben overgelevert een scriftelycke commissie van haere magistraet daerduer zy appelleren aen den synodum noemende de classe partye van Pieter Zegers. om oorsaken voors.
De vergaderinghe, siende dat se nu ter tyt niet meer en can uuytrichten antwoert henlieden dat se de sake sal uuytstellen tot op de naeste ordinaire classe, houdet haerselven nochtans als ompartydich, achtende dat zy als rechter wel mach, ja behoort ymanden te waerschuwen ende vermanen toe te sien dat hy geene valsche depositie en doe.

1607 IV (extraordinaris). Brielle, maandag 18 juni
Inv. nr. E2, fol. 159-159v.

Leiding
Preside D. Liberto Fraxino ende scriba H. Nolthenio.

Aanwezigen
Absenten syn geweest: H. Coesvelt, N. Nicolai, Jacobus de Brueck, Isebrandus Johannis, Cornelis Damman, Johannes Damman, Tobias Pillaert, Jan Hendrixz., Valerius Valeri, Baltesar van Beaumont, Carolus Ryckewaert.

Gravamina synode
D. Fraxinus heeft voorgedragen d'oorsaeck van dese geleyde vergaderinge, namelycken om den classi synodael tot Gorinchem volgens haere schriftelycke versoecken toe te seynden de gravamina, soo de broederen eenighe souden mogen hebben.
Syn de broeders d'een voor ende d'ander na gevraecht ende syn voor dese tyt geene gravamina bevonden noch voorgecomen.

Oude-Tonge ~ Predikant
Is in de vergaderinghe verschenen Gabriel Gabrielz., diaken in de Oude Tonghe, met credentie van de kercke aldaer, versoeckende dat de swaricheyt die se hebben met haren predikant mochte voor de synode gebracht werden ende met eenen biddende dat de broeders haer gelieven behulpich te wesen, mitsgaders eenighe uuytten haren te committeeren om by de lidtmaten ende gemeyne ingesetene van de Oude Tonge te vernemen oft zy niet noch meest alle gelyck tot het vertreck Sibrandi Sixti, haren dienaer gesint zyn. Door dese occasie is de gecommitteerde broederen afgevraecht wat sy in de kercke aldaer uytgericht hebben in hetgene haer in de voorgaende ordinaris classe opgeleyt was, waeronder dit mede een van de poincten haerder commissie was, dat se de kerckenraet souden met alle gevoechelyckheyt soecken te induceeren om haren predikant soo lange te behouden ter tyt toe dat sy bequamelyck sal voorsien wesen. Heeft Jooris de Coster verclaert dat se in die sake niet met allen hebben kunnen uuytrechten, noch op geenderley wyse de gemeente met haren predikant reconcilieeren.[999]
De broeders, het versoeck van Gabriel Gabrielz. uuyt naem van de kercke overleyt ende overwoghen hebbende en vinden niet raetsaem dat de sake tusschen haer ende haren predikant alsoo, sonder yet meer in te doen, voor den synodo soude comen maer hebben eenighe uuyt haren gecommitteert (namelyck Willem Crynz., Jan Artz. ende Jacobus Florianus) om te hooren ende te vernemen oft daer ymant in de classe begeerich ende willich soude zyn om te vertrecken om alsoo Sybrandum met gevoechelycken middelen van de Oude Tonge in zyn plaetse te stellen ende te transporteren ende, soo sy ymanden vinden, de kercken tot het vertreck van eenen [ende] het aennemen van den anderen te induceren. Hebben oock goet gevonden dat de voors. gecommitteerde, comende in de Oude Tonge de beschuldinghe des kerckenraets tegens Job Huygenz. Dancken, mitsgaders synen verantwoerdinge jegens den kerckenraet sullen hooren ende zynen attestatie bevoorderen opdat hy, die becomen hebbende, soude moghen gepreexamineert werden, gelyck hem is toegeseyt geweest.
Sibrandus heeft de vergaderinghe vertoont eenen sekeren brief van den bailliou van de Oude Tonghe, versoeckende copye van de brieven jegens haren predikant in de classe van Suytlandt overgelevert.[1000] De classe en verstaet niet dat men hem copye geven sal, alsoo het eenen kerckelycke sake is die hem, als een politick persoon wesende, niet aen en gaet.

---

999 In het extract van deze acta (SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 77) staat nog in margine het volgende: 'Wat aengaet den brieff in de voorgaende acte gemeldet, was den kerckenraedt wel te vreden Sybrando copie te leveren, midts dat hy haer oock geven soude copie van sekere brieven die hy tegen haer hadde, 'twelck Sybrandus afgeslagh[en] heeft.

1000 Brief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 76.

Middelharnis ~ Predikant
Aengaende Pieter Zegerz. in de voorgaende extraordinaire classe de classe voor partye scheldende, geappelleert heeft op de op de toecomende synodum, soo is het dat hem de broeders hebben afgevraecht oft hy begeert voorte gaen in zynen verantwoerdinghe op zynen beschuldinghen voor den classe dan oft hy by zyn appel blyft ende persisteert, hem van beyde kuere gevende.
Heeft geantwoort, dat hy zyn sake wel wil verantwoerden voor de classe, mitsdien hem tyt gegeven wordde tot de naestcomende classe alsoo hy tegenwoerdich (vermits van dese extraordinaire byeencompste geen voorweten gehadt heeft), daerop niet en is voorsien, belovende den broederen op zynen beschuldinge goet contentement te doen, het d'welc by den broederen is ingewillicht.

Oude-Tonge ~ Diaconie
Alzoo de diakenen van de Oude Tonghe gepresenteert hebben de rekeninge van de armen te doene, mits dat se van 2 broederen uuyt de classe om over deselve rekeninge te staen ende die aen te hooren geassisteert werden, heeft de vergaderinge om haer daaerin te gelieven daertoe gedeputeert Petrus Pilius ende Jooris de Coster.

Middelharnis ~ Goedereede ~ Predikant
Alzoo de broeders vernomen hebben, dat Baltazar van Doorne, eertyts predikant tot Middelhernissen, noch op het contoir van Coolwyck trect sekere subsidie van 200 gl., die hem by de Edele heeren Staten by versoec van de classe om redenen zyn toegeleyt geweest, ende dat den broederen van de kercke van den Briele in de voorgaende classe opgeleyt is by de Edele heeren Staten te versoecken sekere somme van penninghen tot betalinghe van de schulden, die saliger Wyckentoorn nagelaten heeft, soo is 't dat de vergaderinghe goet vint, dat men (om dit versoeck dies te beter te obtineren) dat den Edele heeren Staten op de voors. subsidie aenwysinghe gedaen sal worden, als d'welcke Baltezar voornoempt, mits dat hy weder in den dinst is, ja al een wylle tyt daerin geweest is, niet meer toecompt.

Sluiting
Hiermede is de vergaderinghe metten gebede ende danckseggginge tot Godt geeyndicht.

1607 V (ordinaris). Brielle, dinsdag 7 – woensdag 8 augustus
Inv. nr. E2, fol. 160-164v.

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts syn verkoren tot preses Willem Crynz., tot assessor Arnoult Timmerman, tot scriba Carolus Ryckewaert.

Aanwezigen
Absenten[1001] syn geweest: Henricus Coesvelt, Jan Damman, Pieter Pilius.
Isebrandus Sixti te late gecomen.

Credenties
De credentien syn van den broederen overgelevert ende gelesen ende en is geen swaricheyt gevonden. Somige van de broederen, die geen credentie medegebracht hadden,

1001 In margine: 'geexcuseert'.

als Leoninus Leo, Valerius Valeri, Jooris de Coster, Sibrandus Sixtus syn geexcuseert geworden.

Aanwezigen
Ru[t]gerus Henrici, absent geweest zynde in de classe gehouden in den Briel den 24^{n} april 1607, syn[1002] gecondempneert in de halve boete.

Oude-Tonge ~ Predikant
Bestman Corneliz., ouderlinck der gemeynte in de Oude Tonghe, is by den broederen met credentie verschenen ende heeft uuyt name der gemeynte, als sulx oock in de credentie versocht wert, den broederen des classis voorgestelt dat hare Edele soude believen te bevoorderen het vertreck Sibra[n]di Sixti, hares predicants na de uuytsprake, daerover gedaen in de Suytlandsche classe gehouden in desen jegenwoerdighen jaer, den 23 januari laestleden, in den aenstaenden synode op welcke Sibrandus voors. sich beroepen heeft.[1003] Waerop hem van den broederen des classis geantwoert is, dat het 'tselve van hare gedeputeerde, die op den synodo trecken, sal bevoordert worden.

Oude-Tonge ~ Predikant
Sibrandus voors. ingecomen synde is hem van de preside voorgehouden oft hy om te bevoorderen syn vertreck uuyt de Oude Tonghe syn debvoir in 't uuytsien van een andere plaetse gedaen hadde. Heeft daerop geantwoert: 'neen', om niet suspect te worden by synen gemeente, ende dat hy alsoo, op een ander niet opdoende, niet en soude tusschen beyden blyven sitten. Heeft voorder de voors. Sibrandus aengedient dat een van der gemeente wegen, daeronder verstaen somige lidtmaeten ende ingesetene van de Oude Tonge, gesonden was den broederen des classis wat voor te dragen.
Is gecompareert de gedeputeerde van sommige inwoonderen ende ingesetene in de Oude Tonge, Job Huygenz. Danken met Sibrando Sixti, predicant aldaer, ende heeft Job Dancken versocht dat Timmerman uuyt soude staen duer suspitie alsdat sy by hem bedraghen[1004] souden werden, maer en is van de broederen des classis niet connen verstaen worden dat Timmerman voors. uuyt sulcke redenen, als sy voorwenden, soude uuytstaen.
Daerna heeft de voors. Job Dancken overgelevert credentie, onderteeckent by sommighe soo lidtmaten als borgers die geen lidtmaten zynde, geern lidtmaten waren, soo hy seyde, met dewelcke sy versoecken om haren predikant op den aenstaenden synodum, op welcke hy voornoempt hem beroepen hadde, te verdedigen;[1005] de copyen van alle de beschuldinghen, beneven sententien, uuytspraken, acten tegen haren predikant voors. geinstitueert ende ingebracht, welcke Sibrandus mede afgevoordert heeft ende is by den broederen des classis geresolveert gelyck in voorgaende, dat de copye van de uuytsprake des classis over Sybrandum gedaen, hem niet geweygert werden, by soo verre hy die niet en hadde.
Maer aengaende den brief ofte copye van dien, gesonden van de kercke van de Oude Tonge in de classe, gehouden in Suytlant, die Sybrant voornoempt versocht is om sekere redenen, insichten, swaricheyt daerover by den broederen gemoveert, evenwel besloten dat deselve Sybrando soude ter hant gestelt worden, mits conditie dat hy soodanige co-

1002 Sic, in de plaats van het doorgehaalde 'is'.
1003 De credentiebrief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 79
1004 *bedraghen*: in rechte betrekken: aanklagen, beschuldigen (Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek*, 60)
1005 Deze credentiebrief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 78

pyen van de acten (die tegen den kerckenraet van Isebrando ende synen aenhanck geinstitueert syn) van hem ende den synen den kerckenraet mede ter hant gestelt sullen gestelt worden, gelyck als sulx te voren alreede in de Oude Tonge gepresenteert was. Doch alsoo Sixtus daerop excipieerde ende 'tselve afsloech, sal evenwel de copyen desselven briefs na syn versoeck Sybrando van den broederen gelevert werden, mits hy syn belofte nacome, die hy van selfs gedaen heeft dien niemanden te vertoonen oft laten sien) ende is hem alsoo de resolutie van den preside ende scriba met de andere acten geextraheert, overgegeven, doch heeft daerna 'tselve niet willen behouden.
Heeft voorders Sybrandus versocht van de broederen acte van authorisatie om de lidtmaten der gemeynte in de Oude Tonge die den brief geteeckent hebben, waervan Sybrando copye verleent is, by malcanderen te versamelen, die anders niet geerne (gelyck hy seyt) byeen comen en souden, als meenende daerin den classi wederstrevelich te zyne, doch is van de classe geantwoert niet te connen hem daertoe authoriseeren; hy mocht het voort doen gelyck hy dat verstont, maer daertoe niet den naem des classis misbruycken.
Alsoo in deselve sake Sybrandi Sixti in de voorgaende extraordinaire classe gehouden in den Briel den 18 juni 1607 was opgeleyt sommige broederen daertoe gecommitteert om te vernemen of men ymanden in de plaetse Sybrandi Sixti soude sonnen crygen ende alsoo hem met ymanden anders verwisselen ende de kercken van wedersyden daertoe te induceeren, is by den gecommitteerden daerin gearbeyt. Ende nadat zy al eenighe, hoewel te vergeefs, aengesocht hadden, hebben haer geaddresseert aen de kerckenraet van de Oude Tonge ende haer oock geinduceert in soodanige permutatie als die gevoechelyck conde gescieden 'twelc als sy Sybrando aenseyden, heeft Sybrandus voornoempt verclaert selfs daerin te willen arbeyden nadien hy meynde, soo hy seyde, ymant te weten die wel soude willen permuteeren hetwelck van hem gedaen zynde hy voors. daervan de gedeputeerde soude verwettighen, ende dat sy daerom soo lange in de sake niet meer souden doen noch uuytsien, 'twelc van Sybrando nochtans niet en is gedaen.

Oude-Tonge ~ Diaconie
De rekeninge der armen, die in de Oude Tonghe gedaen sal werden, sal gescieden hoe eer hoe beter in de presentie van de 2 broederen daertoe gecommitteert, namelyck Joori s de Coster ende Johannes Damman, alsoo het tot noch toe nagelaten is ter cause van de absentie Petri Pili. Ende sal Jan Damman verwitticht werden van Arnoult Timmerman.

Goedereede ~ Beroep
Is gelesen een missive van de kercke ende magistraet van Goedereede, waerin sy eenstemmich verclaren versoeckinge gedaen te hebben ende beroepinge op den persoon van de Edele Niclaes van Damme, om synen dinst in de kercke van Goeree te gebruycken, versoeckende door haren gedeputeerde dat de classe believe de sake te bevoorderen ende haer daerinne behulpich te wesen, 'twelc van de classe geerne haer toegeseyt is, mits dat de kercke van Goedereede daerin haer debvoir doe.[1006] Ende sal aen D. Damium uuyt den name des classis een missive gesonden werden, 'twelc den preside ende scriba belast is te doene.

Na middach

Aanwezigen
Is te late gecomen naer het gebet Cornelis Damman, maer geexcuseert.

1006 Deze brief van 5 aug. 1607 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 89.

Oude-Tonge ~ Predikant
Bestman Corneliz. heeft versocht in te staen, dewelcke ingeroepen zynde, heeft versocht dat notitie gehouden soude werden van 'tgene dat Theop[h]ilus Ryckewaert ende Cornelis Damman daertoe van de classe gecommitteert, rapporteeren souden van 'tgene sy in de Oude Tonge verstaen hadden. Ende verclaren de gecommiteerde dat sy na haere beste gehuegenisse noch uuyt den kerckenraet, noch uuyt den schoelmeestere in de Oude Tonge, die de stemme der gemeene lidtmaten gecolligeert hadde yet hebben connen verstaen, waeruuyt Sibrandus d'ontslaginge van het thienjarich verbont soude versocht hebben, Cornelis Damman spetialyck noch daertoe doende, dat hy in goede gehuegenisse hadde dat in die versamelinge der stemmen der gemeenen lidtmaten, aldaer van de schoelmeestere gedaen, van soodanige ontslaginge met restrictie niet geroert en was 'twelc de voorgenoempde Cornelis Dampman hem afvraechde.

Nieuw-Helvoet ~ Predikant
Is in de vergaderinge verschenen de schout van Hellevoete geassisteert met een schepen derselver plaetse. Witte Corneliz. versoect van de classe 't effect van 'tgene in Ooltkensplate by de classem over Ysbrant Janz., haren predikant besloten was,[1007] dat is, gelyck sy seyden, dat men hen haren predikant quyt soude maken ende hebben met eenen copye versocht van de acte gepasseert in Ooltkensplate voors. De broederen haer versoeck gehoort hebbende, hebben van haer gevoordert uuyt wiens naem sy, schout ende schepenen voornoempt, voor dese vergaderinge verschenen ende oft sy oock credentie medegebracht hadden.
Waerop van schout ende schepenen voorgenoempt toegeworpen is den broederen een mis[s]ive, onderteeckent by de wet van Hellevoeten, den segel daer afgetrocken ende het opschrift gemutuleert synde, waerinne sy verclaren onwederroepelyck te persisteren by 't gene dat Ysebrant, haren predikant, by de classe besloten is, mits by refus van dien te sullen tegen den classen procedeeren, bevestigende alsoo 't gene sy mondelyck voorgedragen hadden ende begeeren scriftelyck antwoert van de classe.[1008]
Gelet zynde op hare petitie is haer van de preside geantwoert uuyt den name der broederen dat men haer de acte des classis aengaende haren predikant, meester Ysebrant, voorlesen soude 'twelc van de scriba gedaen zynde, heeft de preses verclaert alles wat in de voornoempde acte begrepen is punctuelycken[1009] van de classe naergecomen te syn ende in geenen gebreke oft faulte te wesen ende dewylle sy, schout ende schepen, niet alleen lectuere maer oock copye van deselve acte instantelyck versochten, is haer sulx van de classe toegeseyt ter gelegener tyt te vergunnen.

Oude-Tonge ~ Predikant
Job Huygenz. Dancken, gedeputeert van de gepretendeerde gemeynte in de Oude Tonge, heeft versocht antwoerd te hebben van de classe op synen propositie gedaen van hem uuyt den naemen der voors. gemeynte om copyen te hebben van alle beschuldingen, brieven, acten, uuytspraken etc. tegen Sybrandum gedaen. Ende is hem dat plattelyck afgeslagen met cortte antwoerde dat de broederen des classis hem noch de zynen voors. voor geen soodanighe vergaderinghe en hout, dewelcke de classe gehouden souden zyn rekenschap te geven van haere handelinghe, mits overleverende copyen van allen acten, beschuldingen etc.

1007 Vergadering van 3-4 april 1606.
1008 Zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 86.
1009 Boven dit woord staat nog een verkortingsboog.

Acta classis
Syn herlesen de acte van de ordinaire classe gehouden in den Briel den 24n appril 1607.

Middelharnis ~ Predikantsweduwe
Is open gebleven de acte van de weduwe van Huekelom saliger, predikant in Middelhernissen.

Acta classis
Syn herlesen de acten van de extraordinaire classe gehouden in den Briel den 14n mey 1607.
Item gelesen de acten van de extraordinaire classe gehouden in den Briel den 18en juni 1607.

Middelharnis ~ Predikant
Alsoo Pieter Segerz., predikant in Middelhernissen, in de extraordinaire classe op den 18n juni lestleden gehouden in den Briele optie gegeven was van de broederen des classis syn beschuldinghen voor haer voornoempt te verantwoerden oft in zyn appel op den synodum te persisteren, heeft beloeft ende aengenomen voor den classe in dese vergaderinghe zyn sake te verhandelen ende zynen beschuldingen, daermede hij belast was, te verantwoerden.

Gravamina synode
De gravamina overgesonden van die van Gorinchem syn gelesen ende daerop by den broederen geadviseert om daermede op den synodum van SuytHollant te trecken.[1010]

Des anderen daechs den 8N augusti

Propositie
D. Henricus Nolthenius, predikant tot Bomenede heeft een propositie gedaen over de 96e vrage des cathecismi gelyck oock D. Johannes Vossius, predikant tot Spykenisse over de naervolgende 97. vrage ende is beyder propositie den broederen wel bevallen, die daer een seer goet genoegen inne gehadt hebben.

Particularia
Syn afgevraegt de particularia een yegelyck wat hy oft vanweghen zynen kercke ofte sich selfs hadde.

Abbenbroek ~ Predikantsweduwe
Ende is voorgestelt van Rutgero Henrici, predikant in Abbenbroec dat de weduwe van Mattys saliger, predikant eertyts geweest is in Abbenbroeck ende Hellevoete, van den broederen des classis versocht dat haer wat van de classe gelyck voormael wel gesciet was, soude toegeleyt worden om daermede in haren noot wat geholpen te zyne. Ende is geresolveert by den broederen dat men uuyt haer vernemen sal wat hare kinderen, die men verstaet by redelycken middel te zyne, by haer doen, ende soo hare kinderen in haren schuldigen plicht niet en doen ende gebrekelyck zyn, daervan by den classe te sullen vermaent werden, opdat de classe daerna, op haer versoeck naerder lette ende, na

1010 De gravamina in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 88.

dat behoorlyck gevonden sal werden, resolvere. Om dit te vernemen uuyt den broederen syn gecommitteert met Rutgero Florianus ende Jan Artz.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Item is voorgestelt van Rutgero voornoempt dat de schoelmeestere, die te Abbenbroek is, een ballinck zynde vanwegen een dootslach by hem bedreven, gansch ergerlyck van leven ende onduechdelyck is, als oock dat hy noch onlanx geleden gevochten hebbende, van anderen gequest is ende anderen gequest heeft, versoeckende op den broederen dat haer soude believen daertoe te arbeyden dat hy van de schooldinst aldaer geremoveert wordde, als onbequaem synde tot schoolampt ende oock het leesampt in de kercke, d'welc aen den jonker van Abbenbroeck van den broederen daertoe gecommitteert, welck syn Jacobus Florianus ende Jan Artz. ende Tobias Pillaert, versocht sal werden.

Nieuwenhoorn ~ Doop ~ Huwelijk
Heeft Leonius Leo, predikant in den Nieuwenhoorn, voorgestelt oft hy het kint [van] twee luyden die niet [getrout[1011]] en waren (uuyt oorsake de vrouwepersoone van haer man verlaten zynde, na seven jaren desen, by denwelcken sy dit kint gewonnen hadde, aengeslagen[1012] hadde), soude moghen doopen ende oft hy die luyden soude mogen trouwen. Antwoerde[n] de broederen op het 1e 'jae', gelyck oock op het andere naerdat hy acte hebbe van de wet hiervan te voren 7 jaren van haer man verlaten te zyn geweest.[1013]

Visitatoren
Syn met kuerstemmen vercoren tot visitatores classis in den toecomenden jaere, Johannes Damman predikant in Dirixlant ende Willem Crynz. predikant in den Briel aen dese zyde, dewelcke gecontinueert wert.

Deputaten
Syn tot deputatos des classis, den visita[to]res bygevoecht, vercoren Petrus Pillius aen geene ende Johan Hendrix ende Jacobus Florianus aen dese syde, dienaren respectivelyck van Oolkensplate, Swartewael ende Suydtlant.

Gedeputeerden ter synode
Om op den aenstaenden synodum van SuytHollant te reysen zyn van den broederen gedeputeert Willem Crynz., predikant in den Briel, Arnoult Timmerman, predikant in de Nieuwe Tonge ende Carolus Ryckewaert, predikant tot Oostvoorn.
Om sekere insichten ende aenmerkinghen heeft de classe goet gevonden den kerckenraet van den Briele vry in handen te stellen, wie sy deputeeren sal voor den vierden om met de gedeputeerden broederen des classis op den synodum te reysen 't sy ouderlinck oft predikant, daermede tevreden te zyne.

Middelharnis ~ Predikant
Antwoerde van meester Pieter Segerz. op de beschuldingen tegen hem gedaen in Suytlandt den 23n januari, vervatende mede sommighe antwoerden, gedaen in de classe van den Briel den 2n appril voorleden.

1011 Eigen aanvulling; bedoeld wordt in elk geval: niet officieel gehuwd; de vrouw had de man, zo blijkt hierna, wel 'aengeslagen'.
1012 *aanslaen*: hier in de betekenis: als echtgenoot aannemen (WNT).
1013 Sic, 'hiervan' is de oplossing van 'h' met suspensieboog + 'van'.

Op de 2 ierste articulen der beschuldinge brengt Pieter Segerz. depositie by notaris:[1014] den capiteyn ontkent sulx van hem gesproken te zyne, hoewel hy verclaert wel te gelooven dat den capiteyn sulx den broederen geseyt te hebben, willende alsoo syn lichtveerdicheyt vertoonen, hem reprocheeren[de].[1015]
Op den 3^{n} beschuldinge brengt hy depositie van een ouderlinck in de Plate, welcke verclaert niet te weten dat Pieter Segerz. de voors. wynherberge frequenteert heeft, veel min dat hem sulx in de consistorie soude aengeseyt zyn ende daerover vermaent soude wesen.
Op het 4^{e} op 't 2^{e} poinct brengt hy depositie van de man, die 'tselve ontkent geseyt te hebben.
Op het 5^{e} antwoert hy dien loon wel verdient te hebben, maer dat hy uuyt gratie hem een seker somme quytgescholden heeft.[1016]
Op het 6^{e} seyt dat de kerckenraet van de Plate hem heeft met hantastinge bedanct, nadat hy zyn afscheetpredike gedaen hadde; dat se hem oock hebben gepresenteert attestatie, dewelcke hy niet en begeerde, seggende: 'myn persoon is attestatie genoech'.
Op 't 7^{e} articule brengt hy attestatie daertegen van eenighe schepenen in Oolkensplate, die na haer beste wetenschap getuyghen, dat voor haer collegie ter presentie van de schout den kerckenraet verclaert heeft, dat sy Pieter Segerz. vertreck niet en sochten, noch op zyn persoon niet en wisten te seggen, gelyck hy in de voorgaende classe van haer seyde, dat se geseyt souden hebben: 'wy soecken zyn vertreck niet, de man is ons aengenaem', beschuldigende alsoo den kerckenraet van ongestadicheyt ende lichtveerdicheyt ende voorderende van den classe censure over deselve.
Op het 8^{e} beyde de poincten brengt contrarie bewys ende depositie in.
Op 't 9^{e} antwoert Pieter voornoempt dat het 'tselve oft qualyck verstaen oft qualyck overgebracht is.
Op het 10^{e} antwoert hy aengaende d'ieerste dat het alsoo niet toegegaen en is, gelyck de acte meldet als oock het 2^{e}.
Aengaende het 11^{e} heeft contrarie depositie.
Het 12, 13, 14 ontkent rondelycken.
Op het 15^{e} heeft in de voorgaende vergaderinge eenen brief van meester Geeraert Verschueren vertoont 'twelcke verclaert sulx noyt van Pieter geseyt te hebben.
Op 't 16^{e} beclaecht hy hem over Pylius selve, seggende van hem verongelyct te zyn.
Op 't 17^{e} en heeft niet ingebracht dat hy beloeft hadde in de ordinaire classe van den Briele[1017] seggende die van meester Geerit niet te connen becomen, noch van Sterck onder dewelcke die berusten.
'T leste seyt hy afgedaen te zyne.

Na middach des anderen daechs

Middelharnis ~ Predikant
De classe, oversiende de antwoerde van Pieter Segerz. by hem gedaen ende daerop lettende, staen mede met Pieter Segerz. vastelyck te gelooven dat de capiteyn d'ierste 2 articulen tegen hare gecommitteerde geseyt heeft.

1014 Oplossing van: 'depositie van notar.'. Bedoeld is een bij een notaris afgelegde verklaring.
1015 *reprocheren*: hier als rechtsterm gebruikt, met betr. tot getuigen of getuigenverklaringen: wraken, als bewijsmiddel ontoelaatbaar verklaren, verwerpen (WNT).
1016 In margine: 'questie oft dese sake voor 't recht geweest is.'
1017 Hiervoor staat het doorgehaalde 'Suytlant'.

Op 't 3e dat hy getuygenisse brengt van ouderlinck in de Plate dewelcke niet en weet etc., antwoert de classe dat Pieter selfs sulx in Suytlant bekent heeft, waerover hy, 't is wel waer niet collegialiter van de ouderlinghen maer particulierlyck van de diaken die 't wiste, vermaent is, gelyck de acte in 't leste sulx mede brengt.
Op het ierste van 't 4e en antwoort Pieter Segerz. niet, alsdat vast ende seker gaet, op 't 2e poinct sal Pilius breeder bescheyt inbrengen.
Op 't 5e staet te ondersoecken oft de sake voor de afmakinge in de herberge niet in 't recht geweest heeft; daerenboven is 't seker datter op gesproken is in de Plaet.
Op 't 6e sal Pylius verclaringe doen.
Op 't 7e belangende d'attestatie dunct de classe die niet vaste te zyn, omdattet soo segt, dat hy de kerckenraet lief ende weert soude syn en is de classe noyt gebleken, maer wel contrarie uuyt hetgene van hem gehoort is.
Op 't 8e verclaert Timerman Merlyn bereet te zyn in Pieters presentie syn depositien te controlueren.
Op 't 9e sal men den kerckenraet breeder verclaringe vraghen, alsoock op het 10e ende 11e.
Aengaende het 12e: 't is notoir by den classen.
Aengaende het 13e: staet open.
d'Ierste van 14e en loochent hy niet maer seyt sulx beclagenderwyse verhaelt te hebben; tweede ontkent hy.
Het 15e sal Timmerman ondersoecken.
Het 16e sal Pylius verantwoerden.
Op 't 17e verstaet de classe dat de depositien, die Pieter Segerz. presenteerde te vertoonen ende niet en can crygen na zyn seggen, noyt in recht gedient en heeft, ende oversulx daer geen vonnisse over gegaen is, derhalven heeft hy van valscheyt niet connen overwonnen worden, gelyck hy den classe soect wys te maken dat sulx sonder twyfel soude geschiet hebben.
Op 't 18e: hoewel de sake lange gestaen hebbende, eyndelyck afgedaen is, soo syn evenwel de clachten te voren gefundeert geweest.
Hier blyft noch open de beschuldinghe van joncker van Thienen.
De sake van meester Pieter Segerz. van den broederen seer verwerret gevonden zynde ende evenwel daervoor van haer gehouden dat alle synen antwoerden ingebracht niet suffisant en syn, soo hebben de broederen tegenwoordich geresolveert ende besloten dat zy noch in de ondersoeckinghe van synen antwoerden ende depositien (die hy den classe onder cautie van restitutie overleveren sal) haer tot breeder onderrichtinghe ende naerder versekeringe sullen informeeren om daerna finalyck in de sake Petri voors. te resolveren, ende hem die aen te seggen, vermanende daerentusschen Petrum Zegerz. dat hy van nu voortaen hem onthoude ende ontslae van alle ander oeffeninge niet aengaende zynen dinst ende predickampt, als namelyck van de medecynen ende chiru[r]gien ende andere actien als playdoyen rysende ten deele uuyt zynen meesteryen, streckende tot verachteringhe van zyn ampt waertoe sich alle diennaers, insonderheyt hy,[1018] sich behoorde geheel te verledigen ende employeeren, alsoo de classe vermerct dat meest alle quade geruchten ende opspraken uuyt oeffeningen van de voors. actien over Pieter Segerz. ontstaen.

1018 Over de examenprestaties van Pieter Zegers, zie de vergaderingen van 7 nov. 1594 en 10 april 1595.

Is Pieter Segerz. dese resolutie des classis voorgelesen, welck van hem is geaccepteert ende heeft beloeft onder inventaris[1019] synen stucken over te leveren.

Agenda
De naestcomende classe sal gehouden worden op Heer Symonshaven den 15n octobris 1607.

Propositie
Sullen proponeeren over de 99e vrage des catechismi Jooris de Coster, predikant in de Stadt, ende over de 100e Rutgerus Henrici, predikant in Abbenbroeck.

Censura morum ~ Sluiting
Eyndelyck is censura morum gehouden ende de versamelinghe met danckseggingе tot Godt verlaten.

Ondertekening
Willem Crijnsz., praeses

1607 VI (ordinaris). Simonshaven, dinsdag 16 oktober
Inv. nr. E2, fol. 165-166.

Leiding
Na den gemeenen gebede ende aenroepinghe Godts wiert met de meeste stemmen verkoren tot preses Theophilus Ryckewaert, tot assessor Johannis Vossius, tot scriba Jacobus Florianus.

Aanwezigen
Absenten: Arnoult Tim[m]erman, Pieter Segerz., Henricus Noltenius, Nicolaus Damius.
Arnoult Timmerman ende Nicolaus Damius hebben door missive haer onschult gedaen ende is van de broederen voor wettelyck aengenomen.[1020]
Pieter Segerz. heeft door Sybrandum Sixti eenen credentie aen den classen gesonden die by den kerckenraet was onderteeckent, niet anders luydende dan oft hy die hadde afgevoordert om selve op den classen te verschynen d'welc tot excuse niet en heeft connen strecken.
Henricus Noltenius heeft excuse gedaen ende is aengenomen den 22n appril.

Oude-Tonge ~ Diaconie ~ Predikant
De rekeninghe van de ontfanck ende uuytgeef der armen in de gemeynte van de Oude Tonge, die nu meermalen van Sybrando Sixti is versocht ende verordineert was, dat soude gedaen worden ten aenhooren van Johanne[1021] Dammanno ende Jooris de Coster, en is niet gedaen, doordien dat Sybrandus Sixti dat door syn scryven aen de broeders

1019 *onder inventaris*: rechtsterm; Pieter Zegers levert dus zijn stukken in na het opmaken van een wederzijds geverifieerde lijst van die stukken.
1020 De 'missive' van Timmerman in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 50. Hij was verhinderd en 'also onse goeden God mij nu 15 dagen alle dage met die curtsen besoucht heeft, als noch andere plaghen gelyck buckloop, geheel onbequame om op sulck een vergaderinghe te verschijnen'.
1021 Buigingsuitgang onduidelijk.

voornoempt heeft opgehouden ende verhindert uuyt den naem ende vanweghen eenige gecommitteerde der gemeynte, soo hy die noemde.[1022] Dit hebben de broeders des classis gehouden voor een nieu misbruyck van Sybrando begaen ende hebben hem afgevraecht waerom hy de ordinantie des classis syn effect niet en liet behouden, waerop hy antwoerde: om datter eenighe in die gemeynte waren die niet geerne en saghen dat predikanten uuyt andere plaetsen quamen sitten op de rekeninghe harer kercken, seggende: wy en comen op de rekeninghe van andere kercken niet soo, en willen wy oock niet dat ymant anders sal comen op de onse, ende is 't dat se komen, wy weten wat wy hebben te seggen. De classis, siende dat hetgene by haer was goet gevonden ende geordineert, niet en was nagekomen, heeft daerin niet voorder willen disponeren maer de sake laten berusten totdat van den synode een uuytsprake over het over het blyven ofte vertrecken Sybrandi, welcke eerstdaechs verwacht wort, sal syn gedaen.

Predikantsweduwe
Dat in de acte van de ordinaire gehouden in den Briel den 24^{n} appril laestleden gevonden wort aengaende de weduwe van saliger Johannes Hueckelom, daerop is geantwoert dat sy haer beraet heeft genomen om op het 'tgene haer voorgestelt wort te antwoerden ter tyt toe dat sy haer reyse die se voor hadde na Vrieslant te doen, soude volbracht hebben.

Des namiddaechs

Abbenbroek ~ Predikantsweduwe
Is geordonneert dat men de achtergelaten weduwe van Mattijs Pieterz., weleer predikant in Abbenbroeck, tot haren assistentie sal geven de somma van ses gl. 'twelck sal doen Henricus Hermani Koesvelt ende sal hem 'tselve strecken tot betalinge van een jaer weduwengelt.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Aengaende de sake van den schoelmeestere tot Abbenbroeck is rappoort gedaen van de broeders die tot den sake waren gecommitteert, dat sy uyt den joncker aldaer verstaen hadden dat de wethouders hem desen winter noch voorgenomen hadden te dulden.
De broeders des classis daerin gheen goet genoeghen hebbende, hebben gedeputeert Henricus[1023] Hermani ende Nicolaes Nicolai om by den joncker van Abbenbroeck ende de wethouders aldaer te gaene ende hem[1024] te remonstreren ten 1^{n} dat men de dootslagers sulcken vrygeleyt niet en behoort te geven als dien schoolmeestere heeft ende noch veel min totten schoeldinst behoort toe te laten. Ten 2^{n} dat in de schole behooren gestelt te worden soodanighe persoonen daer de kercke Godts mede gedient mach wesen, te weten die ten goeden naem ende faem staen ende in de gemeynte mogen het Woort Godts voorlesen.

Geschiedschrijving
Jaques de Bruecke nevens eenighe van de ouste predikanten is vermaent te willen in-

1022 Het korte briefje van Sibrandus aan 'frater Georgi' in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 80.
1023 Origineel: 'Henr' met een verkortingshaal en vervolgens nog eens 'Henricus'.
1024 Sic.

nebrengen eenighe gedenckweerdige geschiedenissen, die Emanuel Demetrius in zynen bescryvinge niet en heeft gestelt.[1025]

Oude-Tonge ~ Rederijkers
Sibrandus Sixti heeft te kennen gegeven, dat nu onlanx in de maent september laestleden een retoryckspel gespeelt in de Oude Tonge, waerin eenen is geweest den persoon onses salichmakers Jesu Christi, die oock van een ander, voerende den persoon Johannis des doopers, gedoopt wert.

Zuidland ~ Rederijkers
Alzoo is in Suytlandt oock over weynighe jaeren een spel gespeelt van den rycke man die tot syn selve seyde: 'rust, eet ende drinct ende weest vrolyck' etc., waerin oock eenen was, sustineerende den persoon Godts, onses hemelschen Vaders, die tot hem seyde: 'ghy dwaes, in desen nacht' etc.

Acta particuliere synode
De acta des laestleden Suythollanschen synodi gehouden binnen de stadt Delft[1026] syn gelesen ten aenhooren van de volle classe.

Goedereede ~ Traktement
Daer is gesproken van de tyt wanneer de gagie D. Nicolai Dami, die nu onlanx tot Goederee gecomen ende in den dinst bevesticht is, sal ingaen, ende die is bestemt den iersten juli laetstleden.[1027]

Middelharnis ~ Predikant
Eene der broederen des classis heeft verhaelt dat hy onlanx geleden, komende in den dorpe van Middelhernissen nu andermael uuyt den mont des baillieus huysvrouwe heeft gehoort groote clachten over den persoon van Pieter Segerz., bediener des goddelycken Woorts aldaer, dewelcke in een bysonder acte syn begrepen ende is verordineert, aengesien dat D. Libertus Fraxinus nu corts tot Delft by de gedeputeerde des synodi ende de naestgelegene classis moet comen, dat met hem sal reysen D. Wilhelmus Crynz. ende dat sy beyde den broederen aldaer vergadert over dese sake sullen consuleeren hoe men daer op het alderstichtelycxste in zal connen handelen.

Agenda
De predikanten in den Briel is opgeleyt het naest toecomende classen in de volgende jare 1608 tot synder tyt te beramen ende te bescryven.

Simonshaven ~ Visitatie
Syn ontboden de ouderlinghen ende diakenen van de plaetse ende als men haer ter eender syde heeft gevraecht na de leere ende het leven hares diennaers Tobie Pilaert, soo heeft men ter anderen syden gevraecht na de ouderlingen ende diakenen hoe haer die in haren dinst dragen ende hebben aen wedersyden malcanderen bedanct.

1025 Emanuel van Meteren, *Belgische ofte Nederlantsche historie van onsen tijden*, zie voorgaande noot 869 en art. 9 synode van Delft 14 aug. 1607, Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 266.

1026 Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 257-275.

1027 De brief van 14 okt. 1607 waarin Dammius het beroep aanneemt in Zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 90

Censura morum, sluiting en propositie
Daerna is gehouden censura morum ende de vergaderinge is met den gebede ende danckseggingh verlaten alsoo nochtans dat voor het scheyden eenen propositie is gedaen over de 99e vrage des cathechismi van Jooris de Coster, predikant in den dorpe van de Stadt ende Rutgerus Henrici is belast de laeste te doene over de 100e vrage naestvolgende.

1608 I (extraordinaris). Brielle, maandag 25 februari
Inv. nr. E2, fol. 167.[1028]

Aanwezigen
Presenten: de dienaren in den Briele, Swarttewaele, Geervliet, Abbenbroeck, Oudenhoorn, Rekaingne ende Oostvoorn.

Leiding
Preses als ordinaire de voorgaende Theophilus Ryckewaert ende scriba Niclaes Nicolai.

Heenvliet ~ Emeritaat
Is voorgelesen eenen brief van Edele heer van Cruyninghen, inhoudende een versoeck van attestatie voor Henricus Coesvelt, diennaer in Heenvliet om den tyt ende het leven des voors. diennaers te attesteeren ende alsoo aen de heeren Staten te versoecken allimentatie tot stilstant, aengesien zynen hoogen ouderdom ende quade dispositie.[1029]
Hierop is geresolveert dat men hem attestatie sal geven van leer ende leven ende den tyt zynnes levens ende is sulx opgeleyt N. Nicolai ende sal deselve in den Briel by den presidem gesonden worden te onderscryven.

Agenda
Is geresolveert de[1030] houden den dach des classis 14 daghen na Paeschen in Hellevoet.

Heenvliet ~ Vacature
De kercke van Heenvliet sal bedient worden alle 14 daghen den 9n meert Swartewael, den 23n Abbenbroeck, paeschen Briel, Geervliet den 13n appril.[1031]

Oude-Tonge ~ Brief
Is geseyt eenen brief te scryven aen de Oude Tonghe.

1608 II (ordinaris). Nieuw-Helvoet, dinsdag 22 april – woensdag 23 april
Inv. nr. E2, fol. 167v–169v.

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts is vercoren tot preses Nicolaus Tyckmaker, tot as-

1028 Fol. 166v is blanco.
1029 De brief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 91.
1030 Het MNW geeft 'te' als een mogelijke betekenis voor het hier gehandhaafde 'de', echter alleen in een comparatief.
1031 In het origineel staat 12 april, dat echter op een zaterdag viel.

sesor Jacobus Florianus, tot scriba Henricus Nolthenius, diennaren respectivelycken in Geervliet, Suytlant ende Bommenede.

Aanwezigen
Absenten: Henricus Coesvelt, Johannes Vossius, Pieter Segerz., Cornelis Damman ende Johannes Damman ende Sibrandus Sixtus.
Henricus Coesvelt ende Vossius syn geexcuseert, Pieter Segerz. te late gecomen synde, is gecondempneert in de boete, die hy oock betaelt heeft.

Credenties
De credentien syn gelesen ende is in deselve geene swaricheyt gevonden.
Is goet gevonden dat men een cort formulier van credentie sal maken, dienende voor dengenen die geen swaricheyt en hebben.

Goedereede ~ Predikant ~ Aanbeveling
Is in de vergaderinghe gelesen eenen brief van Tielmannus Cupus,[1032] bedienaer des Woorts tot Nieupoort, versoeckende dat men doch soude gelieven voor gerecommandeert te houden de sonen van saliger Egidius Wyckentoorn, ende haer behulpich zyn in het versoecken van sekere twee hondert gl. tot betalinge van de schulden by haren vader saliger nagelaten. Is besloten dat de broederen van Briele aen de voornoempde sonen Egidi sullen scryven om te vernemen oft sy noch niet en syn geholpen, gelyck sy verstaen hebben dat Jacobus Florianus ende Johannes Uuyttenbogaert sulx doen souden. Ende soo daer noch niet in gedaen en is, hebben de broeders van den Briele aengenomen de sake voor haer by de Edele heeren Staten by requeste te bevoirderen, gelyck sy al overlange hebben beginnen te doene doch niet uuytgerecht uuyt oorsake dat de requeste by haer aen de secretaris van de heeren Staten overgelevert synde, verdonckert ende verloren is.

Gravamina synode
Is oock gelesen eenen brief den broederen toegesonden van de classe van Delft, waerin de classe versoect dat men tegen den 15e mey de gravamina, soo de broederen eenige hadden, souden oversenden.
Hierop gelet zynde, is besloten dat soo ymant tegenwoordich eenich gravamen heeft dat hy dat soude aengeven ende soo ymant te huys comende eenighe gravamina bevindt by synen kercke, dat hy gehouden sal syn deselve van maendage toecomende in acht dagen over te zeynden ende in te brengen in den Briele, alwaer beneffens de diena[ren] van den Brielle ende gedeputeerde des classis aen dese syde sullen verschynen Carolus Ryckewaert, Jacobus de Brueck, Valerius Valeri, Leoninus Leo ende Nicolaus Nicolai, dewelcke last sullen hebben om op de sake te letten ende daerop te disponeeren na behooren. Is ommegevracht ende heeft niemant eenich gravamen gemoveert.

Biddagen
Alzoo daer clachte valt dat de brieven van de uuytscryvinge der biddagen somwyllen niet bytyts, somwyllen oock de coppyen daervan den dienaren niet en worden toegesonden, maer dickmael een slecht briefken van eenen jongen of anders ontfanghen, soo hebben de broeders geordonneert Theophilus Ryckewaert, Jan Janz., ouderlinck van den Briele ende Jan Hendrixz. om te gaen by de mannenbode[1033] oft by den bailliou ten

1032 Brief van 18 april 1608 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 93.
1033 *manbode*: gerechtsbode van feodaal hof (MNW)

eynde daerop van nu voortaen beter mochte gelet ende de copyen van de bidtdagen intyts overgesonden werden, opdat de dienaren na het inhout derselver hare predicatie mochten formeren.

Acta classis
Syn gelesen de acten van de voorgaende classe gehouden in Symonshaven.

Aanwezigen
Alzoo Pieter Segerz. in de classe absent geweest is ende maer alleen zynen credentie overgesonden heeft, hebben de broeders daerop zynen excuse gehoort ende aengenomen.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Belangende de sake van de schoelmeestere tot Abbenbroek, dewylle de gecommitteerde broeders by den joncker niet met allen hebben connen uuytrechten, dewelcke den schoelmeestere, die een dootslager is, vast de hant boven het hooft hout ende duldet, soo is goetgevonden by den [broederen] dat men noch sal scryven aen de wethouders van Abbenbroeck om haer ernstelyck te vermanen dat se doch haren schoelmeestere by haer niet langer en dulden maer haer schole met een man van goeden naem ende faem voorsien ende dat sy daerop metten alderiersten scriftelyck antwoerde seynden, wat sy daerin van meyninghe zyn te doen oft gedaen sullen hebben, opdat soo sy daerinne niet en voorsien van de classe by de synode daerinne voorsien mochte werden.

Middelharnis ~ Predikant
Alzoo Pieter Zegerz. in de classe gehouden in den Brielle, beloeft hadde synen antwoerde ende depositien den broederen toe te zenden ten eynde sy haer daerop naerder souden mogen informeeren ende sulx niet en heeft gedaen ende oock in de voorgaende classe, gehouden in Symonshaven, niet tegenwoordich geweest is om hem te ontschuldigen, waerom hy volgens zynen belofte de depositien den broederen niet en heeft toegesonden ende nu, daerover aengesproken synde, hemselven daermede excuseert dat hy sulx niet en heeft gedaen ende in gebreke gebleven, omdat hy niet en wilde dat de depositien by zynen partyen souden sonder synen weten besien oft gecopieert werden ende met eenen verclaert, dat hy willich is om de voors. depositien den broederen over te leveren onder deselve cautie dat se namelyck die sonder zynen wete van zynen partyen niet en sullen laten copieeren. Soo is 't dat de broeders, daerop gelet hebben, verclaeren dat se d'excuse Petri ganschelyck niet aennemen maer voor een uuytvlucht ende soeckinge houden ende oordelen dat hy hadde behooren syn belofte naergecomen te hebben. Ende dewylle hy in gebreke gebleven is, dat hy daerover billick meriteert gecensureert te worden, gelyck sy dan oock seggen dat hy niettemin vooralsnoch gehouden is de depositien volgens synen belofte over te leveren, 'twelc hy gedaen heeft tot seven in getale.

Oude-Tonge ~ Zuidland ~ Rederijkers
Is besloten, dat men den gedeputeerden des synodi sal aengeven datter, gelyck in de voorgaende classe betuycht is geweest, in de Oude Tonge retoryckspel gespeelt is, waerin onder anderen geweest is representeerende den persoon onses Salichmakers Jesu Christi, die oock van een ander, den persoon van Johannes de dooper voerende, gedoopt is. Item datter in Suytlandt een spel gespeelt is van den rycke man, die tot zyn zelve seyde: "rust, eet, drinct, weest goetsmoets" etc., ende daer oock eenen was sustineerende den persoon onses hemelschen Vaders die tot hem seyde "Ghy dwaes" etc.

Particularia
Is omgevraecht oft ymant wat hadde in 't particulier voor te stellen.

Rockanje ~ Schoolmeester
Jacobus de Brueck, mitsgaders synen kercke (gelyck oock haere credentie medebrengt), versoecken dat men haeren schoelmeestere, die in den langen strangen winter[1034] zeer verachtert is ende in schulden gecomen, yetwat soude toeleggen, opdat hy uuyt zyn schult mochte geraken ende de luyden, die hy schuldich is, voldoen, alzoo hy van haer[1035] vertrect. Is goet gevonden dat een yegelyck hem sal toeleggen 'tgene hem belieft, soo nochtans dat 'tselve in geen consequentie getrocken en wordde.

Propositie
Pieter Steyaert, schoolmeestere op de Stadt, heeft een propositie gedaen uuyt Lucas 11 verso 4 aen welcke de broeders een goet genoeghen gehadt hebben.

Na middach

Aanwezigen
Naer het gebet syn gecomen Arnoult Timmerman, Jaques de Brueck, Tobias Pylaert ende Valerius Valeri. Valerius heeft de boete betaelt ende d'andere syn geexcuseert.

Vergadering
Is voorgeslaghen oft het niet geraden en waere dat men van nu voortaen de classicale vergaderinghe soude houden binnen de stadt van den Briele, dan oft men by de oude ordre sal blyven. De meester stemmen ende advysen syn daertoe gecomen, dat men by de oude ordre sal blyven ende dat elcke kercke syn keer ende buertte sal houden om de broeders te ontfangen.

Nieuwenhoorn ~ Huwelijk
Leoninus Leo heeft gevraecht oft hy een seker manspersoon met een vrouwe, in zynen dorpe woonachtich zynde, soude mogen ondertrouwen, in het houwelyck bevestigen, daer de manspersoon geen bescheyt wil inbrengen van de plaetse, daer hy laest gewoont heeft, dat hy een vry persoon is. De classe verstaet dat de man by attestatie moet doen blycken dat hy vry is, eer hy in den houwelycken staet mach bevesticht worden.

Nieuw-Helvoet ~ Schoolmeester ~ Predikant
Syn in de vergaderinghe verschenen den schout ende schepenen van Hellevoeten, versoeckende ten 1[n] dat den schoelmeestere, die by haer aengenomen is, soude mogen trecken de 8 pont die den schoelmeestere in het regardt van het voorlesen toegevoecht zyn, ten 2[n] dat haren predikant Isebrant Janz. mochte vertrecken, gelyck henlieden in den classe gehouden in Oelkensplaete[1036] beloeft geweest is. Op het 1[e] geeft de classe dat voor antwoerde, dat het wel te wenschen waere dat sy soedanighen eenen schoelmeestere hadden daer beyde het dorp ende de kercke mede gedient waren. Ondertusschen

1034 De winter van 1607-1608 wordt door Buisman in de categorie 'zeer streng' ingedeeld: 'een winter, dat men by menschen memorie van dierghelijcke noyt ghehoort hadde', zie voor vele bijzonderheden Buisman, *Duizend jaar weer* IV, 245-257; het aangehaalde citaat: *ibidem*, 246.
1035 Oplossing van 'h' met een verkortingshaal; eventueel ook te lezen als 'hier'.
1036 Achter 'Oelkensplaete' staat nog eens 'gehouden'.

soo connen sy daertoe niet verstaen dat den schoelmeestere, by den gerechten aengenomen, de 8 pont soude trecken dewelcke voor dengenen die in de kercke voorlesen geordonneert syn, waertoe hy die geen lidtmaet en is ende een ergerlyck leven leyt, ombequaem is ende oversulx soo en can hy oock de gagie daervan niet trecken. Nochtans soo sy een schoolmeestere souden mogen becomen, die de kercke ende schole beter dinst soude konnen doen dan dengenen die tegenwoordich voorleest, soo beloeft de classe dat sy daertoe willen arbeyden dat sy de 8 pont gecrygen mogen. Op het 2e verclaert de classe dat de belofte, van het vertrecken Isebrandi gedaen, niet absoluet geweest is ende daerom verandert is, doordien de kerckenraet in Hellevoet op de laeste classe gehouden in den Briel den 24 appril 1607[1037] versocht heeft dat se haren predikant mochten behouden, dewylle hy goede vrucht dede ende achten dat syn vertreck schadelyck soude wesen ende de sake in stilte gecomen is ende dat sonderlinge tot ruste van Ysebrant sullen uuytsien dat hy met gelegentheyt mochte vertrecken ende in een ander plaetse getransporteert worden.[1038]

Des anderen daechs

Propositie
Rutgerus Henrici heeft een propositie gedaen uuyt de 100e vraghe des cristelycken cathecismi, die de broeders wel heeft bevallen, doch hadden wel gewunst dat hy niet soo wytloopich hadde geweest in het verhalen van vele dingen die buyten propooste waren ende dat hy de vrage selfs met haere antwoerde wat beter verclaert ende bevesticht hadde.

Nieuwenhoorn ~ Avondmaal
Is in de vergaderinghe verschenen Ariaentken Yssebrantz., haer beclagende over de resolutie jegens haer genomen in den kerckenraet van den Nieuwenhoorn, dewelcke haer niet en heeft willen totten avontmaele toelaten voor ende alleer dat se met Martgen meester Pieters versoent is, tot welcke versoeninge Ariaenken niet en wil comen, dewyl sy met haer (gelyck sy seyt) geen twist en heeft noch yet uuytstaende. Hierop is gehoort den diennaer ende kerckenraet van den Nieuwenhoorn, dewelcke verclaren onwarachtich te wesen, dat Ariaenken met Mariken Pieters niet met allen soude uuytstaende hebben ende dat se haer vanwegen de onderlinge onlust van de tafel des Heeren gehouden hebben. De classe gehoort hebbende aen d'een syde de clachte van Ariaenken Yssebrantz. ende aen d'ander syde de verantwoerdinghe des diennaers ende kerckenraet van den Nieuwenhoorn op deselve, verclaert met ongenoegen sulx aengehoort te hebben ende hadden wel gewenst dat het by de versoeninge, by de vier gecomitteerde broeders gedaen, gebleven geweest waere, gelyck sy noch verstaet dat het daerby behoort te blyven ende dat Ariaenken van nu voortaen sal ten avontmaele comen op haere beproevinghe ten waere datter eenige aenclachte van nieus tegen haer ingebracht werdde, waerop zy alsdan haer verantwoerdinge te doene sal hebben voor den kerckenraet, vermanende ondertusschen ernstelycken beyde de partyen by het voorgaende contract te blyven, namelyck van nu voortaen alle voorgaende questien te vergeven ende te vergeten sonder yet op te haelen om malcanderen tot groote schandale van de kercke te lasteren ende

1037 Er staat abusievelijk '1608'.
1038 Isebrandus heeft een jaar later nog zijn diensten aangeboden aan de classis Dordrecht, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 358 (1 juli 1609).

te blameeren ende spetialycken dat Ariaenken van nu voortaen haren predikant ende kerckenraet met meerder respect bejegene ende by andere lieden van hem spreke.

Oostvoorne ~ Pastorie
Carolus Ryckewaert, predikant tot Oostvoorn, de classe voorgedragen hebbende, hoe dat hy nu eenen ruymen tyt in de stadt van den Briele gewoont hebbende, uuyt oorsake datter geen gelegenheyt van huysinge en is, ende dat het hem vast verdriet ende geerne by synen gemeente tot Oostvoorne soude woonen, gelyck het behoort, ende dat die van Oostvoorn na lanckduerighen versoeck ende veelvuldighe instantien, bij hem gedaen, geen huys voor hem willen coopen noch timmeren, niettegenstaende dat hy haer presenteert de 7 ponden vlaems, die tot de huyshuere gegunt zijn. Is goet gevonden dat de schout ende gerechten met hulpe van de classe by de Edele heeren Staten sullen versoecken, dat het haere Edele gelieve den rentmeester Commersteyn te ordonneren dat te Oostvoorn een pa[s]toorshuys soude mogen getim[m]ert werden tot commoditeyt ende ten behoeve van de predikant. Ende syn hiertoe van de classe gedeputeert Willem Crynz. ende Leoninus Leo, om de magistraet tot Oostvoorn daertoe te induceeren.

Na middach

Middelharnis ~ Predikant
Alsoo Pieter Segerz. volgens synen belofte de depositien den broederen niet hadde toegesonden opdat hy haer naerder op syn saken mochte informeren ende nu sulx heeft gedaen, soo heeft de classe, om dese depositien te recoleren[1039] om naerder informatie van syn dingen te nemen, daertoe gedeputeert heeft Willem Crynz., Carolus Ryckewaert, Jooris de Coster ende Johannes Damman, visitator classis aen die syde tegen maendaghe naestcomende.

Heenvliet ~ Vacature
Is besloten dat de kercke van Heenvliet by provisie noch sal bedient worden Jan Hendrixz., Rutgerus Henrici, Valerius, Leoninus Leo, Nicolaes Nicolai den 4^{n} mey, den 18^{n}, den 1^{n} juni, den 15^{n} juni, den 29^{n} juni.

Agenda
De classe sal gehouden worden in 't Outdorp den 9^{n} juni ende sal proponeeren Pieter Zegerz. uuyt de 101 vrage des catechismi.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende de vergaderinghe metten gebede ende danckseggingе geeyndicht.

1608 III (extraordinaris). Brielle, maandag 5 mei
Inv. nr. E2, fol. 170.

Oude-Tonge ~ Vacature
Is besloten aengaende de kercke van de Oude Tonge dat dese 3 navolgende persoonen sullen moghen hooren, sonder de kercke yet van harentwege aan te diennen, namelyck

1039 *recoleren*: zie noot 991, pag. 390.

Anthonis Adriaenss. van Schiedam, den broederen gerecommandeert van leere ende leven ende D. Barleus ende Nicolaes Backer.[1040]

1608 IV (ordinaris). Ouddorp, dinsdag 10 – woensdag 11 juni
Inv. nr. E2, fol. 170v–174v.

Leiding
Naer aenroepinge des naems Godts is vercoren tot preses Nicolaus Damius, diennaer des goddelycken Woorts binnen Goedereede, tot assessor Willem Crynz., diennaer des goddelycken Woorts in den Briel, tot scriba Johannes Damman, diennaer des goddelycken Woorts in Dirixlant.

Aanwezigen
Absenten: Henricus Coesvelt, geexcuseert vanweghen zynen ouderdom, Jaques de Brueck, geexcuseert ende Vossius ende Jan Henrixz. mede geexcuseert, Nicolaes Nicolai, die heeft aen de broederen des classis eenen brief gesonden daerin hy zyn onschult doet het d'welc de broederen des classis niet genoechsaem en is ende derhalven niet geexcuseert. Isebrant Janz. is gewesen in de boete van eenen scellinck doordien hy naer 't gebet gecomen is; dese heeft betaelt. Leoninus Leo absent.

Credenties
De credentien syn gelesen ende daer is in eenighe swaricheyt gevonden, het d'welc hiernaer sal verhandelt werden.

Oude-Tonge ~ Beroep
Is inne gestaen Anthonis Crynz., diaken der gemeente in de Oude Tonge, met credentie, versoeckende aen de broederen des classis eenighe saken tot welstant haerder kercken.
Voorierst aengaende de ordinantie ende manniere van een diennaer te beroepen, alsoo de ambachtsheeren eenighe swaricheyt voorstellen ende versoecken uuyt cracht[1041] van eenige acte, die sy voorstellen, te staen over d'electie van een predikant.[1042]
Is daerop geresolveert, dat in het beroepen van een dienaer de kerckenordeninge sal onderhouden worden, namentlyck de verkiesinghe duer den kerckenraet ende diakenen, mitsgaders het oordeel der classe, ende dat se dan de overicheyt aengegeven werden om te vernemen oft sy haer levens ende burgerlycken wandels halven eenighe wettelycke oorsaken heeft te wederspreken.
Ten 2^{n} hebben sy versocht het advys der classe in het beroepen van een van die twee mannen als Barleus ende Anthonis Adriaenz. Is daerop geadviseert dat Barleus ende Anthonis beide de kercke souden voorgestelt werden, een yegelyck na zyn weerde, ende dat men sal vernemen naer beyde met alle neersticheyt, naer Anthonis te Schiedam ende andersins, naer Barleum tot Leyden ende waer men meynt bequaemst te wesen, waertoe vercoren syn Willem Crynz. ende Florianus, ende dat dan de gemeynte, hare vryheyt

1040 Het gaat om Nicolaus Backerus, rector in Brielle, die in 1612 predikant in Hedel werd; van Lieburg, *Repertorium* I, 12.
1041 In de plaats van het doorgehaalde 'oorsake'.
1042 De ambachtsheren hebben zich tot de Staten van Holland gewend om 'te hebben missive aen die van de classis van den Brielle en het Land van Voorne' waarin hun patronaatsrecht nog eens uitdrukkelijk bevestigd wordt. De Staten van Holland hebben aan dit verzoek gehoor gegeven, Van Alphen, *Nieuw kerkelijk handboek*, supplement II, 80.

hebbende, niet en souden letten op eenighe voorgaende recomandatien, maer doen het 'tgene sy in goeder consientie souden duncken best te zyn voor den welstant haerder kercken, ende dat met advys des classis, naer het rappoort dat Willem Crynz. ende Florianno doen sullen van haere ondersoeckinge.

Nieuwe-Tonge ~ Beroep
Sijn ingestaen Comer Janz., ouderlinck, ende Adriaen Reynen, diaken, met credentie versoeckende advys aen de broederen des classis om te beroepen Jonas Temmerman.
Waerop de broederen des classis hebben geresolveert dat de kercke van de Nieuwe Tonge sal ophouden met hare beroepinge, alzoo het de classe niet voor goet en vont voor dese tyt alzoo daer eenighe swaricheyt was voorgecomen, ende oock dat de kercke noch lange moeste bedient werden voor de weduwe, ende men sal ondertusschen vernemen naer de sake van Jonas Temmerman, waertoe vercoren syn Henricus Nolthenius ende Johannes Damman.

Des namiddachs

Oude-Tonge ~ Nieuwe-Tonge ~ Vacature
Is ordre gestelt om de kercke van de Oude ende Nieuwe Tonghe te bedienen in dese mannieren: den 15^{n} juni Nolthenius in de Oude Tonghe, den 22^{n} Tobias Pilaert in de Nieuwe Tonge, den 29^{n} in de Oude Tonghe Valerius Valeri, den 6^{n} juli Leo in de Nieuwe Tonghe, den 13^{n} in d'Oude Tonghe Beaumont, den 20^{n} juli in de Oude Tonghe Rutgerus.

Middelharnis ~ Predikant
Is ingestaen Anna Claes, huysvrouwe van den baillieu van Middelhernis, voordragende haere swaricheyt die sy hadde in Middelhernissen vanweghen het 'tgene dat sy hadde verstaen van de huysvrouwe van Pieter Segerz. hetgene dat sy aen haer hadde geclaecht van de swaricheyt die daer was tusschen haer ende haren man Pieter Segerz. van onnordentlyck leven met syn huysvrouwe. Welcke saeke Anna Claes van het avontmael gehouden heeft ende vant 't gehoor van Godes Woort, waernaer eenighe quade procedueren op haer gehouden zyn, waervan sy haer beclaecht aen de classe ende begeert dat de broederen des classis haer souden bevredighen, opdat het alles te rechte mach comen: voorierst van de voorstellinghe van haer met verswyginge haers naems ende van het scryven eens briefs aen de classe.
Waerop ingestaen zyn met twee van de kerckenraet met credentie, versoeckende mede te staen over de sake die van haren predikant sullen gehandelt werden ende de classe heeft haer voorgedragen de swaricheyt van Anna Claes, voorierst van hetgene dat Anna Claes (gehoort hebbende van[1043] Pieter Zegerz. wyf) geseyt heeft van het quaet leven met syn huysvrouwe, waerduer zy ongerust zynde, heeft haer uuyt de predicatie ende van 't avontmael gehouden waerop voor antwoerde van hem wert gesegt, dat die sake van de kerckenraet was ondersocht ende by haer afgehandelt, ende dat Anna Claes daerom haer niet en heeft onthouden van het avontmael maer om haer quaet leven, soo sy seyden.
Daernaer is haer voorgedraghen dat sy al te hardt hadden geprocedeert tegens Anna voornoempt, soo in haer af te condigen van de predickstoel met verswyginge haers naems als in het scryven eens briefs aen de classe[1044] waerin sy leelyck afgemaelt wert.

1043 Origineel: 'dat'.
1044 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 51.

Waerop Pieter Segers antwoerde dat[1045] haer af te condigen dat dat niet en was gedaen oft het was met deliberatie ende besluyt van den ganschen kerckenraet ende dat haer sake wel sulx hadde verdient ende aengaende den brief, dat die van den kerckenraet was gemaect ende gesonden, dat sy hem alleene wat van den inhout hadden gesegt.
De broederen des classis, wel lettende op de manniere van scryven ende woorden in den brief, begrepen dat het Pieter Segerz. geheele beleyt was ende syn eygen ontwerp. Hebben goet gevonden dat men den kerckenraet op hare consientie soude afvragen oft dien brief Pieter Segers beleyt ende ontwerp niet en was, waervan sy geen verclaringe en wilden doen, maer seyden dat haer docht datter den broederen des classis niet veel aen gelegen en was, oft hy het beleyt hadde oft niet.
De broederen des classis, geneghen zynde om kennisse van de saken te nemen, ten eynde sy na vaste kennisse de sake mochten afhandelen, hebben versocht lectuere vant 'tgene by den kerckenraet van Middelhernis in Anna Claes sake was gehandelt.
Die van de kerckenraet hebben ierst weygeringe gedaen, daernaer hebben sy verclaert dat se niet dan den nieuwen kerckenboec en hadden mede gebrocht in welcken niet alle dingen en stonden, denwelcken sy presenteerden te lesen gelyck sy deden in welcke boeck vele dingen tot beswaernisse van Anna Claes stonden.
De broederen des classis, siende ende overleggende dat de sake seer verwerret stont ende dat hiervan geen recht bescheyt en conde alsnu vernomen werden, hebben goet gevonden datter twee souden gesonden worden om in Middelhernissen naer de sake te vernemen, welcke last souden hebben die twee, die naer de sake van Jonas sullen vernemen.[1046]

Ouddorp ~ Predikant
De kerckenraet van 't Outdorp ingeroepen zynde ende gevraecht naer het leven ende leere van haren diennaer Cornelis Damman hebben hem van alles bedanct ende en weten niet tegen hem in te brenghen gelyck oock denselven dienaer tegens den voors. kerckenraet niet en heeft.

Vergaderingen
Is geresolveert dat men sal dynsdaechs 's morgens ten 7 uren de handelinge des classis beginnen, soo verre de tegenwoordighe broeders suffisant syn, namentlyck de helft van het getal na de kercken deses classis te rekenen. Ende soo wie alsdan na het gedaene gebet compt, sal verbueren 6 st., maer soo het getal niet tot de helft gecomen is, sullen evenwel diegene die naer 7 uren comen de 6 st. betalen.

DES WOONSDAECHS VOORMIDDACH

Aanwezigen
Naer aenroepinge des naems Godts syn te late gecomen Niclaes Dammius ende Isebrant Janz., geexcuseert.

Acta classis
Syn gelesen de acten van het voorgaende ordinaire classe, gehouden in Hellevoet.

1045 Hierna volgden oorspronkelijk: 'in het' waarbij alleen 'het' is doorgehaald.
1046 Te weten Nolthenius en Damman, zie hiervoor in deze vergadering.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Is geresolveert aengaende den schoelmeestere van Abbenbroeck, in de voorgaende classe geroert ende in de credentie van die van Abbenbroeck gestelt, datter 2 sullen werden gedeputeert uuyt den classis aen den joncker van Abbenbroeck als oock aen de magistraet aldaer, haer aendienende dat sy den schoelmeestere souden willen deporteeren ende soo sy daer weygerich in waren, dat die van de classe de saken aen de heeren Staten sullen bevoorderen, waeruuyt groote swaricheyt comen soude soo wel voor den schoelmeestere als voor den joncker ende de magistraet waervan de classe haer wilt gewaerschout hebben, opdat de swaricheyt werdde voorcomen ende protesteerden van voordere swaricheyt. Ende syn daertoe gedeputeert Libertus Fraxinus, diennaer des goddelycken Woorts in den Briele, ende Isebrant Janz. tot Hellevoet.

Des naermiddaechs

Middelharnis ~ Predikant
De classe, comende tot de sake van meester Pieter Segerz., hebben de gedeputeerde des classis rappoort gedaen van alle saken die zy van Pieter Segers handelingen hebben vernomen tot bevestinge van de artikelen, die in 't classe van Suytlant zyn voorgestelt. Ende rypelyck gelet op 't 'tgene ingebracht is ter verificatie van 't 1^{n} article daermede hy eertyts in 't Suytlant beschuldicht is, soo verstaet de vergaderinghe dat Pieter Segerz. niet alleen seer vele schulden onder verscheydene persoonen gemaect heeft, maer oock dat hy dese schult oft emmers seer vele partijen derselver seer schandelyck met groot bedroch gemaect heeft ende noch al in de slimmicheyt voortgaet paijende de lueden met luegenen sonder haer te betalen.

2

Het 2^{e} article, begrypende de opsprake die tot onneer van Pieter Segerz. volcht op de ombehoorlyckheyt van Pieter Segerz. schultmakinge ende uuytstellinge van de schultheeren en wort met de depositie des capiteyns niet omgestooten maer bevesticht gelyck noch andere dingen uuyt bewys van 't 1^{e} article deselve bevestigen.

3

Het 3^{e}, sprekende van frequentatie der herberghen tot in den nacht toe, verstaet de classe dat het overvloedich bewesen is, ende noch daertoe gecomen dat hy sulx by dage mede dickwils doet.

4 ende 5

De 4^{e} ende 5^{e} artikelen inhoudende dat Pieter Segerz. hem onderwint het medecyn- ende chiru[r]gynampt ende onredelyck is eyschende, de luyden voor recht roepende, 'twelc strect niet alleen tot verachteringe van zynen studie, daerop de classe seer siet, overmits Pieter Segerz. wel van noode heeft naerstich te studeeren als eenen die tot 2 mael toe niet en heeft connen bestaen in de examinatie, ende heeft de classis derhalven hem expres belast van sulcke dingen te desisteeren, maer het strect oock tot schandael van den dinst, dat een predikant de luyden voor het gerecht roept ende 4 oft 5 mael eyscht dat het by de goede mannen geaccordeert wort. Die artikelen syn oock duer 't innebrengen der gedeputeerde genoechsaem bevesticht.
Alsoo oock het 6^{e} dat hy vertrocken is sonder attestatie.

7^{e}

Het 7^{e} article sprekende van de vreese des kerckenraets in de Plate is genoechsaem bewesen ende compt daer noch by dat hy, Pieter Segerz. de classicale ende kerckelycke acten de officieren in handen gegeven heeft tot beswaringhe van de lidtmaten der ker-

cken, hetwelcke de classis seer qualyck is nemende, achtende dat men soodanigen man niet behoort de kerckelycke dingen te vertrouwen.

8

Op het 8e article handelende van Cristiaen Merlyn ende heeft Pieter Segerz. niet anders gedaen dan soeckende te refuteeren; is op vele luegenen bevonden soo van de gecommiteerde als van de kercke van Somersdyc.[1047]

9e

Alsoo oock het 9e van Opdam handelende waerin hy in 't refuteeren noch op meer luegens bevonden is.

10

Het 10e wort in beyde poincten warachtich bevonden.

11

Het elfde wort oock warachtich bevonden in de substantie, hoewel niet in de circonstantie, waerop de depositien, van Pieter Segerz. verovert,[1048] siet.

12, 13, 14

Dese artikelen ontkent Pieter Segerz. alle gelyck, maer de classe nochtans aenmerckende de omstandicheden, oock de clagende ende verantwoerdende partyen, heeft wel meer oorsake om de weduwe te gelooven dan Pieter Segerz.

15

Aengaende het 15e: de broeders des classis gelooven hierinne de 3 broeders liever dan meester Geerit.

16

Het 16n article sal in zyn weerde blyven.

17e

Op dit article en connen de broeders niet anders verstaen noch oordeelen dan dat Pieter Segerz. eenen valschen eedt gedaen heeft totdat hy anders doet blycken.

18

Het 18e is nu met de weduwe afgedaen duer toedoen des classis, maer in die tyt als den article gestelt werde, was het seer hatelycken.

Dese ende andere saken van Pieter Segerz. wel overwegen ende op alles rypelyck gelet hebbende, hebben eyndelyck met bedroefden hertten ende met goede consientie in de vreese des Heeren de saken in dese navolgende mannieren besloten, afgehandelt ende uuytgesproken:[1049]

Alzoo in de classe van Suytlandt, gehouden den 26 januari 1607 Pieter Segerz., predikant in Middelhernisse, sekere poincten van beschuldingen te laste geleyt zynde, by den broederen (die deselve rypelycken overleyt ende overwoghen hebben) geresolveert ende besloten is, dat hy, Pieter Segerz. weerdich is van den dinst gesuspendeert te worden, doch om oorsake wille d'uuytsprake van den tyt, wanneer hy dadelyck van den dinst afstant doen sal, aen haer behouden heeft, overmits hy voorwendede dat hem eenige dingen ongehoort ende onverwacht voorquamen, op dewelcke hy tyt begeerde om hem daerop naerder te bedencken ende den broeders syn onschult daerop te doen blycken, 'twelc hy heeft beginnen te doen in de classe gehouden in den Briele den 24n appril 1607. Maer alsoo doenmaels bevonden wordde dat de sake noch geheel intricaet was (dewyl sommige broeders van Overflacque eenige dingen contrarie Pieter Segerz. seggen meenden

1047 Extract uit het kerkenraadsboek Sommelsdijk en het verslag van een visitatie in Sommelsdijk, gedateerd 28 apr. 1608 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 52.

1048 Lees: 'de deposities (getuigenverklaringen) door Pieter Segerz. bemachtigd'.

1049 Een kopie van de minuut en het concept in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 55 en 56.

te doen blycken) soo syn de depositien, die hy tot bevestinge synner verantwoerdinge inbrachte, van hem gevoordert ten eynde haer de broeders daerop naerder mochten informeeren. Doch de magistraet ende kerckenraet in de volgende classe, gehouden den 14n mey, appelleerden op den volgenden synodum (hoewel sententie definitif noch niet gegeven en was), is de sake voor die tyt blyven hangen tot op de volgende extraordinaire classe, gehouden den 18n juni, in dewelcke hy (dewylle hem kuer gegeven was oft hy by zynen voorgaende appel wilde blyven ofte zynen verantwoerdinge vervolgen) gecoren heeft in zynen verantwoerdinge voort te gaen, mits dat hem tyt gegeven werde tot de naestcomende classen, gehouden den 7n augusti in den Briel, alwaer hy naer zynen beste vermogen op alle zynen verantwoerdinghe heeft gedaen, welcke verantwoerdinge de broeders wel bemercten niet suffisant te wesen. Doch en conden voor die tyt naert 't genomen besluyt in Suytlant niet procederen sonder breedere informatie, voorderende oversulx noch eenmael synen stucken noch die hy den broederen in cortte beloefde over te leveren, daervan dat hy evenwel in gebreke gebleven is tot de laeste voorgaende ordinare classe, gehouden in Hellevoete den 22n apprilis 1608, op welcke classe vier broeders gedeputeert syn om syn stucken die hy doemaels ierst heeft overgelevert te recoleeren[1050] ende den classe aen te wyssen 'tgene sy mogen achten daerop de classe eygentlyck moeste letten. 'tWelc gedaen zynde in dese tegenwoerdighe vergaderinge ende de broeders alles na voorgaende lange overlegginge ryppelycken overwogen hebbende in de vreese des Heeren, hebben de sake in soodanigen gestalte bevonden dat sy tot haren grooten leetwesen ende droefenisse (ter eeren Godts, tot welstant der kercke, wechneminge van alle ergernisse, behoudinge van een goede consientie, ten exempel van anderen en Pieter Segerz. verbeteringe, soo soo sy verhopen ende wenschen) genootsaect zyn de lange opgehouden finale uuytsprake tegenwoerdich te doen, gelyck sy doen mits desen, te weten dat hy van nu voortaen (als onweerdich daertoe zynde) van de bedieninge des goddelycken Woorts dadelycken sal desisteeren, sonder dat hy in toecomende tyden eenige kercke deses classis sal mogen aengenomen worden om den dinst des goddelycken Woorts te betreden ende wert Pieter Segerz. mits desen in den name Godts ernstelyck vermaent zynen schult te gevoelen ende te bekennen ende wel acht te nemen op zynen salicheyt ende de ergernisse by hem gegeven te beteren ende hem voortaen alsoo te dragen dat hy den vromen geen meerdere oorsake en geve om haer over hem te bedroeven ende den spotters om door hem den naem des Heeren te lasteren.
Aldus gedaen in onse classicale vergaderinghe gehouden in 't Outdorp den 10n juni 1608.

Is innegeroepen Pieter Segerz. met de gecommitteerde des kerckenraets ende is haer voorgelesen de beschuldinghe van Pieter Segerz. ende de verantwoerdinge met het besluyt des classis waerop sy voorierst hebben versocht copye van alles, waerop de broeders seyden dat sy dat om redenen niet en conden overgeven, voorierst omdat den kerckenraet de classe oock geweygert heeft acte van haere handelinghe, jae men heeft qualyck lectuere connen crygen, ten 2n doordien men op andere tyden qualyck mede geslaecht[1051] heeft als dat se voor de magistraet wierdt ende by spotters gelesen; maer haer is aengesegt dat se haren kerckenraet souden seggen dat soo hare kerckenraet wilde van alles hooren ende weten, dat sy souden comen maendage toecomende op den Briel, alwaer het dry daghen achtereen men soude haer genoech voorlesen ende te kennen geven. Soo heeft Pieter Segers voor hem geappelleert op het synode ende de gecom-

1050 *recoleeren*: zie noot 991, pag. 390.
1051 *geslaecht*: voltooid deelwoord van 'slaken', hier in de betekenis van 'uiten' (WNT).

mitteerde des kerckenraets vanweghen de kercke geprotesteert op de weygeringe ende oock geappelleert.

Goedereede ~ Traktement
Is goet gevonden by den classe, dat alsoo Cornelis Damman van te voren maer was toegeleyt een half vierendeel jaers vanweghen de bedieninghe van Goedereede, hebben het vermeerdert tot 75 carolusguldens.

Gedeputeerden ter synode
Syn gedeputeert om op het synodum te trecken Libertus Fraxinus, predikant in den Briel, Damius, predikant tot Goedereede ende Carolus Ryckewaert, predikant tot Oostvoorn. Sal op het synodus een propositie doen Libertus Fraxinus, predikant in den Briel.

Propositie
Nicolaus Damius sal een propositie doen de naestcomende classe de 101. vrage.

Middelharnis ~ Vacature
Is by de vergaderinge besloten dat N. Damius de kercke van Middelhernisse sal bedienen ende de suspensie van Pieter Segerz. afcondigen den 15^{n} juni ende Fraxinus den 22^{n}, Theophilus den 29^{n}, Willem Crynz. den 6^{n} juli, Ysebrant Janz. met Casparus Barleus den 13^{n}, Jan Artz. den 20 juli.

Middelharnis ~ Predikant
De forme van de afcondinghe, die in Middelhernissen geschieden soude, is aldus gestelt:
Geliefde in den Heere, eer wy tot het gebet comen, so hebbe ic Uwe Edele aen te dienen, dat de classis van Voorn ende Putten verscheydene handelinghen heeft gehadt met Pieter Segerz., diennaer des goddelycken Woorts, aengaende eenighe quade geruchten die hem nagingen, soo geduerende synen dinst in de Plate alsmede alhier ter plaetse tot Middelhernis[s]e. Maer overmits synen ontkenninge is dese sake langen tyt alsoo blyven staen, dat men daer niet en heeft konnen tusschen komen. Soo is 't dat de classis, niet willende haestelyck oft op bloote geruchten procedeeren tegens een diennaer der kercke, veroorsaect is geweest eenighe predikanten uuyt midden van haer te deputeeren, welcke na de gelegenheyt der sake van alles souden vernemen ende nadat deselve gedeputeerde soo nu soo dan tot verscheydene reysen haer geinformeert ende met alle neersticheyt na dese sake vernomen hadden, soo hebben sy op den laesten classe, gehouden in het Oudedorp in het eylandt van Godereede, van alles haer rappoort gedaen, daeruuyt de classis verstaen ende sekerlyck bevonden heeft dat hem, Pieter Segerz., in velen schandelueselyck ende heel anders als een diennaer Christi ende synner gemeynte betamelyck is, gedragen heeft. Ende dewylle de classe van Godes, haer ampt ende consientie weghe, schuldich is sorge te dragen dat alle schandalen ende ergernissen verhindert, geweert ende gebetert mogen worden, opdat het goede Woert Godts ende de gemeente Christi niet gelastert ende geblameert en worde, soo hebben de predikanten der voorgemelden classis de verantwoerdinge van Pieter Segerz. te voren gehoort ende deselve insuffisant ende ongenoechsaem bevonden hebbende, eendrachtelyck geresolveert ende besloten dat Pieter Segerz. van nu voortaen afstant sal doen van zynen dinst ende sal dese kercke by den dienaren des classis worden bedient ter tyt toe dat men een goet diennaer ende bequaem predikant in de plaetse van Pieter Segers sal becomen hebben, ende wil de classis in den name Christi vermaent ende gebeden hebben middelertyt uselven in behoorlycke stilheyt te draghen ende dese handelinge des classis alsoo te duyden dat de

classis tot wechneminge van de ergernissen, die Pieter Segers gegeven heeft, genootsaect is geweest dese uuytsprake tegens hem te doen, daervan sy tot allen tyden bereyt zyn reden ende rekenschap te geven allen die het aengaet, wanneer sy het 'tselve versoecken ende begeren sullen.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden ende de vergaderinge met den gebede gescheyden.

1608 V (extraordinaris). Brielle, donderdag 3 juli
Inv. nr. E2, fol. 175–176.

Leiding
Is vercoren tot preses N. Damius, diennaer des goddelycken Woorts in Goedereede ende tot scriba N. Nicolai, diennaer des goddelycken Woorts in Geervliet.

Middelharnis ~ Predikant
Syn in de vergaderinghe gecomen, duer inductie van Pieter Segerz., de gedeputeerde des synodi, by name Ruardus Acronius, Festus Homius, Jan Berentz. ende Libertus Fraxinus, diennaren van Schiedam, Leyden, Delft ende den Briele.
Is voorgestelt van D. Fraxinus oft hy hem in desen sal houden als een lidtmaet des classis oft als gedeputeerde synodi.
Alzoo de broederen hebben verstaen, alsdat de gecommitteerde des sinodi hebben voorhenen gescreven eenen brief aen de diennaren in den Briel, begeerende dat men tegen desen dage vergaderinghe soude leggen, omdat sy metten broederen souden mogen spreken om te beproeven oft zy het oordeel des classis over Pieter Segers in de voorgaende classe gegeven, soude mogen modereren opdat, soo het mogelyck ware, het 'tselve op de synodum niet en soude behoeven te comen.
Is de voors. brief gelesen ende daerop gelet alsdat Pieter Segerz. te kennen heeft gegeven dat hem copye is geweygert van de sententie des classis ende andere dingen meer waerop de gedeputeerde is verclaert alsdat Pieter Segers t'onrechte heeft geclaecht, want in contrarie van dien is verclaert dat hem copye [is gegeven] van seker rappoort dat in de classe was innegebracht.
Is besloten dat men d'articulen van beschuldinge de gecommitteerde sal voorlesen, mitsgaders eenige beschuldingen ende acten in classeboeck gestelt, opdat sy moghen weten wat in de saken al gedaen is.
Isebrant Janz., diennaer in Hellevoet, hoorende d'articulen lesen, seyde tot verificatie van Pieter Segerz. faulten dat den notarius meester Geert van de Schueren bekende dat meester Pieter Segerz. twee contrarie attestatien heeft gegeven belangende Jan van Dalen, schout in de Plate. Dit is geleden over twee jaren.
Alzoo de gecommitteerde des synodi hebben gehoort de handelinge die met Pieter Segerz. is gesciet ende wat stucken dat de broeders hebben om Pieter Segerz. van den dinst te destitueeren ende alsoo de gecommitteerde hebben gehoort de sententie die de classe heeft gegeven dewelcke de gecommitteerde hebben geacht, dat de laeste clausule der sententie soude verclaert ende breeder gestelt worden, het d'welc met rype deliberatie hierna sal moghen gescieden.
Hiernaer hebben de broederen raetsaem gevonden hare oordeel te onderwerpen de gecommitteerde des synodi, versoeckende soo meester Pieter Segerz. hem wilde onderwerpen, dat sy hem dergelycken souden onderwerpen. Ende hebben oversulx dit de gecom-

mitteerde voorgestelt, die daer haer beraet op hebben genomen tot naer den middach, ten welcken tyde sy haer verclaerden sulx niet te willen over haer nemen.

Des namiddaechs

Middelharnis ~ Predikant
Syn weder ingestaen de gecommitteerde ende hebben voorgestelt alsdat zy zyn aengesproken van die van Middelhernissen ende haren predikant ende hebben uuyt haren name voorgeslagen oft de classe niet en soude goet vinden dat de sake van Pieter Segers soude wederom op een nieu voorgelesen werden ende daerop deselve Pieter Segers antwoerde te hooren.
Daerop is geresolveert dat men de gecommitteerde sal vertoonen hoe meniffuldighe verantwoerdinge dat de voors. Pieter Segerz. heeft gehadt, vindende gheenen reden om wederom daerinne te treden.
Is oock voorgestelt dat Pieter Segerz. soude mogen beweecht worden tot een schultbekenninge ende dat men hem daerna soude een attestatie geven van zyn schultbekenninge ende belofte van beteringe. Maer alsoo dese sake niet en is connen te weghe gebracht worden, alzoo Pieter Segers hem niet heeft willen bewillighen, insonderheyt daerop siende dat, dat hy dadelyck van zynen dinst in Middelhernissen soude desisteren, daer hy hem niet en heeft willen toe laten. Maer heeft hem laten aensien dat hy wel soude bewilliget hebben in zynen schultbekenninge, soo hy hadde moghen daer blyven totter tyt dat hy een ander beroepinge soude becomen ende alsoo hy anders niet en wil, soo is 't besloten onse verantwoerdinghe te doen op den synodo.

Agenda
Is besloten te houden den 4^{n} augusti de classicale vergaderinge in Hekelinghe.

Middelharnis ~ Predikant
Alsoo den baillieu van den Briele als ambachtsheere in een gedeelte van Middelherniszen D. Fraxinus soude aenspreken nopende de sake van Pieter Segerz. die by den ambachtsheeren geclaecht hadde, dat men hem omverhoort hadde veroordeelt, is goet gevonden dat D. Fraxinus ende D. Damius de voornoempde baillieu souden van alles claer bericht doen, d'welc alsoo gesciet is.
Is oock besloten dat Willem Crynz. ende N. Tyckmakers souden in den name des classis de heeren Staten remonstreren[1052] hoe onwarachtelyck dat Pieter Segerz. de classe allomme beschuldicht, mitsgaders de resistentie die in Middelhernissen gesciet den dienaren des classis die aldaer comen om te prediken, dat se oock souden versoecken dat hare Edele ordre wilden stellen, opdat de voornoempde diennaren mochten onverhindert hare commissie uuytvoeren.

1052 Bij brief van 3 juli 1608, een kopie in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 57, zelfde datum.

1608 VI (extraordinaris). Brielle, maandag 21 juli[1053]
Inv. nr. E2, fol. 176v–177.

Aanwezigen
Presenten: Libertus Fraxinus, Theophilus Ryckewaert, Jaques de Brueck, Jacobus Florianus, Carolus Ryckewaert ende Willem Crynz.

Leiding
Preses Libertus Fraxinus.

Middelharnis ~ Predikant
De baillieu van Middelhernissen ingestaen zynde, seyde de vergaderinge aen dat men in Middelhernissen alle de schult van Pieter Segersz. deportement op hem ende op zynen huysvrouwe leyde, als oft hy duer haerluyder delateren[1054] ware van zynen dinst afgestelt. Versocht derhalven dat men hem wilde geven eenen attestatie na der waerheyt dat sulx niet en is.
Versocht voorts de coppyen van de iersten ende laeste se[n]tentien tegen Pieter Segerz. in 't Suytlant ende tot Outdorp uuytgesproken.
Ten laesten versocht hy in den name zyner huysvrouwe de copye des briefs die den kerckenraet van Middelhernissen aen de classe gescreven hadden tot nadeel zyner huysvrouwe.
De broeders hebben goet gevonden hem het 1e te accorderen aengesien de classis in 't afsetten van Pieter Segerz. haer in 't minste niet gefondeert en heeft op het seggen van den baillieu ende zynen huysvrouwe.
De twee andere refereren sy aen de ordinaire classe indien 't de bailliou daeraen sal believen te versoecken.
Daer is oock een missive[1055] gelesen, gescreven aen de classe ter ordonnantie van de baillieu ende schepenen in Middelhernissen, waerinne sy scryven haer van den beginne gereguleert te hebben naer het scryven van de heeren Gecommitteerde Raden ende haren ambachtsheeren, soo in 't doen afblyven van Pieter Segerz. van de predickstoel, als oock in 't toestaen van de prediken[1056] der predikanten des classis, indien sy gecomen waren, haer beroemende dat sy alle verhinderinghe ende belet van dien souden verhoet hebben. Maer alsoo sy sagen (scryven sy) dat den heeren Gecommitteerde Raden het contrarie van dien te kennen gegeven was,[1057] soo hebben sy daertegens in eenen remonstrantie haere Edele Mogentheyt van de ware gelegenheyt derselver sake onderricht, op welcke remonstrantie gestelt is eenen apostille (daervan sy copye[1058] oversenden) inhoudende: mits de remonstranten obedieeren de ordre ende bevelen van de classe, worden dieselve van de classe geordonneert aen Pieter Segerz. te doen kennen copye

1053 De conceptversie van de acta van deze vergadering: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 60. De verschillen met het actaboek zijn overwegend redactioneel van aard.
1054 *delateren*: verdachtmaken; aanbrengen; verklikken (WNT). Het concept heeft hier: *relateren*: mededeelen, vertellen (WNT).
1055 Zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 59 (19 juli 1608).
1056 Meervoud van znw *predike*: preek (MNW).
1057 Bij eerdergenoemde brief van 3 juli 1608, een kopie in SAVPR, Archief classis Brielle, inv. nr. E130, zelfde datum. De Staten van Holland besluiten de overheid van Middelharnis te schrijven dat 'die van de classe in hare genomen ordre mogen werden geobedieert ende degeene daer komende, omme den kerckendienst te verrichten, met alle stilligheydt geadmitteert', Res. Staten van Holland (gedrukt), 8 juli 1608, 149.
1058 Zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 58 (18 juli 1608).

van de uuytsprake off sententie 't synen nadeele gegeven, mitsgaders d'articulen van de beschuldinghe om zynen defensie daerjegens te moegen doen ingevalle hem sulx goet dunct. Actum in den Haghe 16 juli 1608.
Uuyt cracht deser apostille versochten sy dat men Pieter Segerz. eerstdaechs soude leveren copie van de uuytsprake ofte sententie t' synen nadeele gegeven, mette middelen daer deselve op wert gefondeert om alsoo t'syner defensie te comen ende dat de sake alles afgemaect mach worden. De vergaderinge, aenmerckende uuyt dit gescrift dat de magistraet voornoempt haerselven meer lofs toemeet dan sy wel verdient aengaende 't verhoeden van de beletselen der predikatien indien de predikanten gecomen waren, hier gelatende als oft niemant daer en waer geweest, daer nochtans D. Theophilus comende ten uuytersten geresisteert was, als oock dat duer bede van den haeren de laeste voorgaende predicatie was opgehouden ende dat se evenwel scryven gesien te hebben dat den heeren Gecommitteerde Raden contrarie van dien was te kennen gegeven, waerom sy haere Edel Mogende de waerheyt hadden geremonstreert, is goet gevonden dat men scryvende haer sal te kennen geven dat de vergaderinge niet bewust is yet contrarie de waerheyt geremonstreert te hebben ende nadien sy eenen appostille alleenlyck gesonden hebben, dat sy de remonstrantie mette appostille t'samen seynden willen oft copye autentyck van dien met belofte, dat de classe haer sal na den inhout der appostille reguleeren.[1059]

Middelharnis ~ Vacature
Is goet gevonden, dat op den toecomenden sondach in Middelhernissen prediken sal Jan Hendrixz. ofte, soo hy daertoe niet en mach vaceeren, Carolus Ryckewaert.

1608 VII (ordinaris). Hekelingen, dinsdag 5 augustus – woensdag 6 augustus
Inv. nr. E2, fol. 177v–179v.

Leiding
Naer aenroepinghe des goddelycken naems syn vercoren tot preses Libertus Fraxinus, tot assessor Johannes Vossius, tot scriba H. Nolthenius, diennaren des Woorts, respectivelycken in den Briel, Spyckenisse ende Bomenede.

Aanwezigen
Absenten: Henricus Coesvelt, die door een brief is geexcuseert geworden, Isebrandus Johannis, die mede geexcuseert is, Jan Arentz., Leoninus Leo ende Niclaes Damius, die insgelycx geexcuseert is door een missive.[1060]
Na den 7 uren is gecomen Libertus Fraxinus, Cornelis Damman, Carolus Ryckewaert die daerover elck de boete van eenen schellinck betaelt hebben ende Jacobus de Brueck, die geexcuseert is.

Credenties ~ Abbenbroek ~ Schoolmeester
De credentien syn overgelevert ende is in deselve egheene swaricheyt gevonden, dan alleene in de credentie van de kercke van Abbenbroeck belangende het deportement van haren schoelmeestere ende het aennemen van eenen anderen in zyn plaetse.

1059 De kopie van dit schrijven: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 68.
1060 Missive van 3 augustus 1608, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 105.

Oude-Tonge ~ Beroep
Is in de vergaderinge verschenen met credentie Marcus Janz. Vos, ouderlinck in de Oude Tonge,[1061] versoeckende uuyt naem ende van wege de gemeente van de Oude Tonge dat deselve met een goet diennaer mochte voorsien worden ende met namen dat se souden mogen beroepen eenen Anthonis Adriaenz. van Sciedam, dien sy in de voorgaende classe den broederen voorgestelt hadden, welverstaende soo de broeders niet met allen tegen syn persoon, leere ende leven hadden.
De broeders eerst ende alvoren gehoort hebbende het goede rappoort, welc de broeders, daertoe in de voorgaende classe gecommitteert, van des voorgaenden Anthonis Adriaenz. leere ende leven gedaen hebben, hebben eenstemmelycken goet gevonden dat deselve tot haren diennaer soude mogen beroepen worden. Ende heeft den voorgenoempden ouderlinck den broederen daerop vertoont een beroepbrief op den voornoempden persoon welcken beroepbrief op hope van het goede advys des classis op den persoon van Anthonis Adriaenz. by de kercke van de Oude Tonge gemaect ende den ouderlinck medegegeven was.[1062]

Nieuwe-Tonge ~ Beroep
Syn oock in de vergaderinghe verschenen Dirick Janz., schout van de Nieuwe Tonghe, vergeselschapt met een ouderlinck derselver plaetse, met namen Gommer Janz., versoeckende gelyck sy in den voorgaende classe gedaen hadden dat sy tot haren predikant souden mogen beroepen Jonam, den sone van Arnoult Timmerman saliger. De broeders haer versoeck gehoort ende overwogen hebbende vinden in goeder consientie niet raetsaem (ende dat vanwegen de quade geruchten, die van Jonam gaen), dat hy totten dinst der kercke soude mogen beroepen werden. Maer hebben haer, om haer contentement te doen voorgestelt ende gerecommandeert een godtsalich ende wel geleert jongman van den Briele, met name Nicolaus de Backer ende haer aengeboden denselven te hooren, opdat zy van de gaven desselven jonckmans by degene, van dewelcke dat se uuytgesonden zyn, rappoort souden mogen doen. Hebben oock de broeders Jacob de Brueck ende Valerius Valeri geordonneert om te gaen naer Schoonhoven ende aldaer te vernemen hoe hem Jonas Timmerman aldaer in het leven van syn broeder[1063] saliger gedragen heeft. Hebben insgelycx verwillicht N. Nicolai om ten huyse van den rentmeestere Coolwyck te vernemen naer een seker requeste, welcke Jonas ende Jeremias Timmerman aen de Edele heeren Staten hebben overgegeven ende de copye daervan te eysschen ende mede te brenghen.

Middelharnis ~ Predikant
Pieter Segerz. mitsgaders den kerckenraet van Middelhernisse hebben elck een brief gesonden aen de classe,[1064] waerin zy versoecken copije van de sententie ofte uuytsprake met de beschuldinge waerop de sententie tegens Pieter Segerz. gevolcht ende uuytgesproken is, ten eynde hy daerop zyn defenssie soude mogen doen. De broeders, haer scryvens gelesen ende versoeck gehoort hebbende, hebben den gecommitteerden van Middelhernissen, namelyck den twee ouderlingen die in de vergaderinge verschenen zijn, dat voor

1061 De credentiebrief voor Marcus Vos: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 81.
1062 Beroepbrief, approbatie van de classis en die van de ambachtsheeren in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 2-2v.
1063 Bedoeld wordt David Timmerman, predikant in Schoonhoven, aldaar overleden en die eerder (1601-1604) in Oude-Tonge stond; Lieburg, *Repertorium* I, 251, waar als overlijdensjaar 1609 wordt vermeld.
1064 Zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nrs. 61 en 63 (resp. 2 en 3 augustus 1608).

antwoerde gegeven, dat sy haer copye gevende van de remonstrantie, die sy aen de Edele heeren Staten hebben gedaen, waerop d'apostille aen de classe is gevolcht, niet weygerich zijn haer versoeck te accorderen, gelyck sy haerselven noyt te voren geweygert hebben, maer ter contrarien selfs gepresenteert, als het blycken mach by de handelinge des classis gehouden in 't Oudtdorp den 10n juni 1608. Doch alsoo de gecommitteerde seyden daertoe geenen last te hebben, heeft evenwel de classe haer scriftelycke ende mondelinge versoeck geaccordeert onder protestatie, nochtans dat de classe blyft by haer versoeck, te weten om te mogen hebben copye van de remonstrantie by de gerechten ende kerckenraet aen de Edele heeren Staten gedaen, waerop de voors. apostille gevolcht is.

Na middach

Nieuwe-Tonge ~ Vacature ~ Propositie
Niclaes Nicolai de Backer heeft by de broeders ten aenhooren oock van de gedeputeerde uuyt de Nieuwe Tonge een propositie gedaen uuyt Colossensen 4 : 5, die de broederen wel heeft gevallen; ende hebben de gedeputeerde van de Nieuwe Tonge versocht dat N. voornoempt eens soude ter gelegener tyt overcomen ende synen gaven in hare gemeynte laten hooren, 'twelc de broeders hebben ingewillicht ende haer geaccordeert. Dit is geschiet op den 17n augusti.

Oude-Tonge ~ Nieuwe-Tonge ~ Middelharnis ~ Vacature
Is by den broederen ordre gestelt om d'Oude ende Nieuwe Tonge mitsgaders Middelhernissen te bediennen.
Oude Tonge sal bediennen Rutgerus Henrici, 10 augusti, Pieter Pillius, den 29n, Jooris de Coster den 7n septembris, H. Nolthenius den 21n septembris, Pieter Pyl den 5n octobris.
De Nieuwe Tonghe: Nicolaus de Backer vergeselschapt met een diennaer uuijt den Briele, den 17 augusti N. Damius, den 31n augusti Cornelis Damman, den 14n septembris Johannes Damman, den 28 septembris.
Middelherniszen: Florianus den 17 augusti, Valerius den 31n, N. Nicolai den 14 septembris, Baltazar van Beaumont den 28n septembris, een van de broeders uuyt den Briel de 5 octobris.

Oude-Tonge ~ Nieuwe-Tonge ~ Beroep
Is in de vergaderinghe verschenen een notarius uuytten Briel, namelyck Jacob Pauwelz. Bossenbly,[1065] de classe insinueerende uuyt den naem ende vanwegen de ambachtsheeren van de Oude ende Nieuwe Tonge, dat sy niet en souden procedeeren tot beroepinge van kerckendiennaren in hare plaetse anders dan in conformité van de kerckenordeninge van den jare 1591,[1066] tot welcken eynde de notarius de classe heeft overgelevert een missive van de Edel Mogende heeren Staten, waerby haere Edele Mogentheyt door het aengeven ende remonstrantie van de ambachtsheeren van 'tgeen voorseyt is, de classe is vermanende. De broeders op de sake gelet hebbende, hebben den notario voor ant-

1065 Jacob Pauwelsz. Bossenblij (wonend in Den Briel; hij laat althans daar kinderen dopen, DTB Brielle) is in de hoedanigheid van notaris verder niet bekend in Den Briel; hij treedt wel enkele malen op als gevolmachtigde in enkele rechtszaken voor de schepenbank van de heerlijkheid van Heenvliet: 28 apr. 1604, 29 okt. 1605 en 21 mei 1607, SAVPR, verzameling fiches (bron: Archief Heerlijkheid Heenvliet, inv. nr. 126, Schepenvonnissenboeken). Vestigde zich in 1609 in Zierikzee, zie over hem voorts: De Vos, *Vroedschap Zierikzee*, 495-497; Vervloet, *De parenteel van Doen Beijensz*, 21-22.

1066 Bedoeld is de kerkorde van 's Gravenhage van 1591.

woerde gegeven, dat se daerin souden doen naer behooren. Voirts sal de missive van de Edele ende Mogende heeren Staten vanwegen den classe by die van den Briele beantwoert worden.

Simonshaven ~ Predikant ~ Pastorie
Is oock in de vergaderinghe verschenen de vader[1067] van Petrus Pillius, hem beclagende over Tobbias Pillaert dat hy niet en begeert te geven de huere van het huys daer Tobias inne woont, in conformité deselve door eenighe daertoe by haer gecoren gemaect is. Hierop is Pillaert gehoort, dewelcke dat den broederen heeft voorgedragen hoe dat de conditien in het contract oft huercele begrepen niet en zyn naergecomen ende meynt derhalven dat hy van het contract behoort ontslagen te wesen gelyck hy alreede de huyshuere tegens Bamis[1068] heeft opgeseyt. De broeders, hoewel haer de sake niet aen en gaet om daervan definetivelycken te oordeelen, hebben nochtans Jan Hendrixz. ende Jacobum Florianum geordineert om beyde de partyen te hooren, ende soo veel het mogelyck is haer te soecken te bevredigen, doch hebben niet connen uuytrechten.

Acta classis
Syn gelesen de acta van de ordinaire classe gehouden in 't Outdorp den 10^{n} juli.

Aanwezigen
Alzoo Niclaes Tyckmaker in de voorgaende classe absent is geweest, absent ende niet geexcuseert was, is in dese vergaderinge gehoort ende geexcuseert.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
D. Libertus Fraxinus heeft rappoort gedaen van het 'tgene hy met Isebrando by den joncker van Abbenbroeck heeft uuytgericht belangende het deportement van de schoolmeestere aldaer, waerop de kerckenraet door haere credentie den classe toegesonden, wederom instantelyck aenhout.
De classe heeft geraemt den tyt van ses weken, te weten van nu af totten 15^{n} septembris, in denwelcken soo den joncker den schoolmeestere niet en removeert, sullen Theophilus ende Leo het 'tselve aen den provinciaelen raet versoecken. Maer indien ondertusschen ymant van de broeders in dese sake wat goets by den joncker doen connen eer het ten uuytersten compt, sal sulx den broederen des classis aengenaem syn.

Acta classis
Syn gelesen de acta van de extraordinaire classe gehouden in den Briel den de 3^{n} juli ten overstaen van de vier gedeputeerde des synodi.

Middelharnis ~ Predikant
Alzoo de gedeputeerde des sinodi in de extraordinaire[1069] vergaderinghe begeert hebben dat de laeste clausule der sententie over Pieter Zegerz. in de voorgaende ordinaire classe gegeven tot gelegener tyt soude verclaert worden, so is 't dat de classe daervan dese verclaeringe doet, te weten dat Pieter Zegerz., nu tegenwoerdich, soo in dese als in andere classen ombequaem is den dinsts des goddelycken Woorts te betreden ende genoech, schoon hy namaels oprecht bewys ende leetweesen over synen voorgaende mishandelinge quame te betoonen ende ware teeckenen van boetveerdicheyt te bewysen

1067 Jan Pietersz. Pijl, ouderling in Oud-Beijerland.
1068 1 oktober, de naamdag van St.-Bavo.
1069 Dit woord in de plaats van het doorgehaalde 'laeste'.

ende oversulx t'eenigertyt van andere kercken in den dienst des Woorts soude moghen gebruyct worden, is t'eenemale de meyninghe des classis hem voor nemmermeer in dese classe wederom te ontfanghen.

Des anderen daechs

Aanwezigen
Naer het gebet syn gecomen Cornelis ende Johannis Damman, Jacobus Florianus, Carolus Ryckewaert ende Jooris de Coster ende hebben de boete daertoe staende betaelt.

Particularia
Is ommegevraecht oft ymant in 't particulier de vergaderinghe hadde voor te dragen.

Korendijk ~ Zuidland ~ Kerkdienst
D. Florianus heeft voorgestelt hoe dat in de kercke van de Coorendyck, nadat de predicatie gedaen is, die manniere is, dat de lidtmaten der kercke in 't bywesen van de predikant met voorgaende clockgeslach onder malcanderen lesen eenighe capittelen uuyt de Heylighe Schrift, ende dat die van Suytlant wel wenschten dat sulx oock onder haer gesciede, vragende hoe hy hem daerin sal hebben te dragen. De broeders hebben geadviseert, dat daer het met goede stichtinge kan gescieden, dat het daer doch met rypen raet ende met discretie ende voorgaende deliberatie geschiede ende dat het een yegelyck in zynen vryheyt gestelt wert.

Financiën
Wert in bedenkinge genomen tegens den naestcomenden classe dat degene, die nieuwe in den dienst comen, de plaetse daer se aengenomen werden ses weken sullen bediennen voor de classe tot vervallinge van de oncosten die vanwegen den classe gedaen werden.

Hekelingen ~ Visitatie
Den kerckenraet van Hekelinghen ingeroepen zynde ende gevraecht naer het leven ende leere van haren diennaer Balthezar van Beaumont, hebben hem van alles bedanct ende en weten niet tegen in te brenghen, gelyck oock denselven diennaer tegen de voors. kerckenraet niet en heeft.

Doop ~ Huwelijk
Is besloten, dat men aen de gedeputeerde des synodi sal versoecken copye van de wederlegredenen tegen het scrift Betii[1070] van de ongedoopte niet te trouwen.

1070 Bedoeld is een *Verhandeling over het trouwen der ongedoopten*, geschreven door de Dordtse predikant Johannes Becius (volgens *BLGNP* II, 52 in UB Leiden, in catalogus niet aangetroffen). Het stuk werd door de particuliere synode in Brielle in 1603 goedgekeurd, maar kennelijk niet unaniem. De synode besloot het niet in druk uit te geven maar de tegenargumenten te verzamelen (Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 204-205). De particuliere synode van Delft in 1607 vroeg de kerken de argumenten, die tegen het synodaal besluit van 1603 werden ingebracht, te weerleggen (Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 263). Van deze tegenargumenten vraagt de classis Brielle dus een kopie. Later, in 1618, heeft de particuliere synode van Delft het eerder ingenomen standpunt bekrachtigd (Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 301). In het classicaal archief van Dordrecht bevindt zich nog een handgeschreven *Wederlegginge der Redenen, die ingebracht worden tegen 't besluit van bij de Hollandse Synoden aangaande het trouwen der ongedoopten* (NA, AC Dordrecht, inv. nr. 111).

Agenda ~ Proposities
Is besloten dat men ordinaire classe sal houden in Rekaingnen den 6n octobris. Ende sullen in de classe moeten proponeeren N. Damius ende Jan Artz. gelyck henlieden in de classe van Outdorp was opgeleyt ende nu niet gedaen hebben, mits dat sy niet tegenwoordich en waren.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende de vergaderinge met den gebede ende danckseggingе tot Godt geeyndicht ende besloten.

1608 VIII (extraordinaris). Brielle, maandag 1 september
Inv. nr. E2, fol. 180.

Aanwezigen
Presenten: Nicolaus Tyckmaker, Jacobus de Brueck, Theophilus Ryckewaert, Jan Hendrixz., Rutgerus Henrici, Leoninus Leo, Jacobus Florianus, Valerius Valeri, Baltesar van Beaumont, Carolus Ryckewaert ende Willem Crynz.

Leiding
Preses Jacobus Florianus ende scriba Willem Crynz.

Oude-Tonge ~ Beroep ~ Examen
De oorsake waerom de broeders t'samen gecomen zyn, is eensdeels om de sake van de Oude Tonge, waervan voorgestelt is, dat die van de kercke met haren beroepen diennaer van de Oude Tonghe[1071] presenteren totte costen der examinatie vier ponden groot, by zoo verre voor den tyt van de ordinaire classe dat de examinatie alsdan geschieden sal, namelyck op den 6n octobris.
D'examinatie sal gedaen worden by D. Theophilus Ryckewaert.
Den text die men den examinand acht dagen te voren sal oversenden is uuyt 1 Timotheus 3, het laeste vers.

Nieuwe-Tonge ~ Vacature ~ Verzoek om standplaats
Jonas Timmerman heeft een brief gesonden, waerin hy versoect, dat de classe hem doch souden willen de goede hant bieden om hem voorte helpen, dewylle hy t'eynden raet ende middel is. Versoect derhalve dat men hem een middel soude aenwysen om hemselven te generen 'tsy dat men toestae de beroepinge van de kercke van de Nieuwe Tonghe op hem gedaen ofte andersins. De broederen aengehoort hebbende het rappoort van degene, die na zynen sake te vernemen opgeleyt waren, en vinden niet geraden hem totten dienst te voorderen ende wysen hem desen middel aen, oft dat hy hem voor eenen tyt met syn ambacht soude behelpen ende hem houden by de dienaren der kercken ter plaetse, daer hy woonen sal, om alsoo duer haer behulp gevoordert te werden, oft dewylle den schooldienst in de Nieuwe Tonge vaceert, dat hy soude soecken de conditie aldaer te becomen ende hem aldaer soo te dragen, dat de broeders hem in toecomenden tyt mochten voorderen, hetwelcke hem alsoo aengeseyt is.

Predikantsweduwe
Alsoo Jeremias Timmerman duer eenen brief de classe heeft verwitticht dat hy gesollici-

1071 Te weten: Anthonis Adriaensz. Nout.

teert hebbende voor synen schoonmoeder, de weduwe van Arnoult Timmerman saliger, verworven heeft tsestich gulden ende hy deselve penninghen by hem hout, sonder die de voornoempde weduwe uuyt te keeren, soo is besloten dat D. Theophilus aen hem uuyt den name des classes scryven sal, dat hy metten iersten het gelt aen de weduwe overseynden soude, oft by gebreke van dien, dat men sulx de heere[n] Staten te kennen geven sal.

Middelharnis ~ Predikant
De sake van Eva Enema is uuytgestelt tot het aenstaende ordinaire classe.

1608 IX (ordinaris). Rockanje, maandag, 6 oktober.
Inv. nr. E2, fol. 180v–182.

Leiding
Is het gebet gedaen ende vercoren tot preses Theophilus Ryckewaert ende tot assesor Jacobus Florianus, tot scriba Niclaes Nicolai.

Aanwezigen
Absenten: Henricus Coesvelt, Johannes Vossius, Petrus Pillius ende Baltasar van Beaumont.

Examen
Syn verschenen als gedeputeerde des synodi D. Libertus Fraxinus, dienaer in den Briele, ende D. Ruardus Acronius, diennaer tot Sciedam om te staen over d'examinatie van Anthonis Adriaenz. woonachtich tot Sciedam.
Is aengehoort een propositie by den voors. gedaen uuyt 1 Timotheus 3 verso 16 ende is alsoo den broederen bevallen dat sy geordeelt hebben te mogen gaen ende treden totter examinatie.
D'examinatie is voorgenomen door den preside volgende de 37 articulen der conffessie des geloofs, ende heeft hemselven in de examinatie alsoo gedragen ende gequeten in zynen antwoerde, dat de broeders hebben geordeelt dat hy bequaem mach gehouden worden totten dienst des goddelycken Woorts, ende heeft bekent dat hy geheel ende al niet en heeft tegen de conffessie ende cathechismus onser kercken, maer begeert die gewillichlyck te onderscryven ende hem daernaer in zynen dienst soude scicken ende voegen ende is hierop by den presidem met hantgevinge aengenomen ende heeft belooft alle ordre in den classe als van de weduwen ende andersins te onderscryven.

Middelharnis ~ Predikant
Pieter Segerz. heeft aen de broederen versocht dat hy met de classe soude mogen handelen, presenterende zynen schult te bekennen ende te volghen den raet die hem de gecommitteerde synodi hebben eertyts gegeven. Waerop de vergaderinghe heeft geordeelt dat sy eenige onder haer sullen deputeeren om met de gecommitteerde eenighe uuytcompste te ramen ende te besluytten wat sy in dese sake sullen doen oft laten.
Hiertoe zyn gedeputeert Carolus Ryckewaert, Leoninus Leo, Jan Arentz. ende Henricus Nolthenius ende oversulx naer den Briel te trecken ende aldaer met malcanderen te handelen.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
Syn gelesen de credentien ende in deselve gevonden de swaricheyt van Abbenbroeck

aengaende den schoelmeestere, daerover de kercke haer beclaecht, overmits dat se niet geholpen en wort tot ontslaghinge van zynen dinst. Waerop is geresolveert dat de voorgaende acte sal in 't werck gestelt worden namelyck dat Theophilus Ryckewaert ende Leoninus Leo sullen by den heeren Staten aenhouden dat denselven sal worden geweert, alsoo de heere baljou ende de joncker sulx niet ter hertten en nemen.

Nieuwe-Tonge ~ Vacature ~ Leertucht
Is voorgeslaghen dat Casparus Barleus, student, soude moghen geadvanseert worden in den dienst; daerop is gehoort dat deselve worde gesuspecteert in de opinie van Arminius, waerop hy is gehoort ende verclaert heeft geheel onschuldich te zyne ende gansch niet te hebben tegens den Catechismus ende 37 articulen ende de gemeene leere der kercke, belovende in goeder consientie te spreken ende hem in alle eenicheyt te houden ende te draghen als 't een dienaer betaemt, soodat de broeders hem niet en sullen hebben te beclagen. Ende is oock besloten dat hy toecomende sondach sal gesonden worden in de Nieuwe Tonge, vergeselschapt met eenen uuytten Briele, ende by hen sal worden gerecommandeert uuyt name ende vanweghen den classe.

Oude-Tonge ~ Beroep
Is besloten dat Anthonis Adriaenz. sal voorgestelt worden sondage toecomende ende dat Jooris de Coster soude de ierste zyn ende sal daerna volghen Pieter Pillius ende voor de 3^{e} reyse sal de bevestinghe doen Johannes Damman ende sal Anthonis Adriaenz. prediken ter tyt Pilii.

Middelharnis ~ Vacature
Is besloten dat in Middelherniszen sal prediken sondage naermiddach Johannes Damman ende den 26^{n} octobris Leoninus Leo, den 9^{n} novembris die van den Briele, den 23^{n} Anthonis Adriaenz.

Boeten ~ Financiën
Alsoo D. Florianus versocht ontslagen te wesen van zynen ontfanck van de boeten, is geresolveert dat voortaen Leoninus Leo sal de penninghen voortaen ontfangen ende opteekeninge daervan houden.
D. Florianus heeft zynen rekeninge gedaen ende afgetrocken de costen die hy gedaen heeft in 't reysen, ende resteert by hem noch 14 st. over.

Acta ~ Aanwezigen
De voorgaende acte is gelesen ende de persoon van Leoninus Leo gecondempneert in de boete tenzy dat hy hem weet met redenen te excuseeren, alsoo hy absent was in den Briel om de handelinge van Pieter Segerz. te verhandelen met andere gecommitteerde.

Predikantsweduwen
Is goet gevonden noch eens te scryven aen Jeremias Timmerman om hem te brenghen tot restitutie van de 10 ponden vlaems by hem ontfanghen voor de weduwe van Timmerman, ende soo sulx niet en geschiet, aen de heeren Staten te vertoonen.

Simonshaven ~ Pastorie
Is goet gevonden te scryven aen Pieter Pyl tot faveur van Tobias Pilaert om te comen tot moderatie van den huyshuere van Tobias voors.

Financiën ~ Predikantsweduwen
Is besloten dat men de vacerende plaetsen tot verval van alle oncosten, die de classe doet, sullen bedient worden 6 weken, nadat se tot behoef van de weduwen sal bedient geweest zyn.

Propositie
Is besloten dat N. Damius sal verdraghen worden in de propositie ende sal by Theophilus Ryckewaert een propositie gedaen worden toecomende classe uuyt de 102e vrage.

Gravamina synode
Syn gelesen de gravamina die ons toegesonden zyn geweest ende is daerop de antwoerde gestelt naer het advys des classis.[1072]

Visitatoren
Syn vercoren tot visitatores des classis D. Fraxinus ende Johannes Damman wort gecontinueert.

Gedeputeerden
Syn vercoren tot gedeputeerde des classis tot die van den Briel Leoninus Leo ende Carolus Ryckewaert om over dese syde alle voorvallende saken te handelen ende over Flacke Petrus Pillius wort gecontinueert.

Predikantsweduwe
Is voorgestelt de petitie van de weduwe van Johannis Hueckelom. Ende is geresolveert dat Willem Crynz. aen haer sal scryven dat zy wille consideratie nemen op den staet der weduwen, diewelcke nu vele zyn ende de borse seer onsterck, ende alsoo sy geheylict is, dat sy wille haer laten genoeghen in alle redelyckheyt oft de arme weduwen laten te goede blyven wat sy soude moghen eysschen.

Agenda
De dach der toecomende classe is gestelt in de discretie van den Briel ende gedeputeerde.

Brielle ~ Predikant ~ Acta classis
Is voorgeslagen, alsdat N. Damius hadde gecregen een copye van de acten die in 't boeck gescreven staen waeraen hy geen volcomen vernoeginge heeft gehadt. Ende is dese sake uuytgestelt tot de compste Dami in 't classe, die hem voorder sal verclaren in zynen begeertte.

Rockanje ~ Visitatie
Is Jacobus de Bruec, onse broeder, gevraecht naer den stant der kercke alhier, waerop hy heeft geexcuseert de presentie van de ouderlingen ende diaken ende is hem vermaent in zynen dinst getrouwelyck voor te varen.

Middelharnis ~ Predikant
Pieter Segerz. heeft op zynen mishandelinge, hem van de classe te laste geleyt, zyn schult bekent voor de gedeputeerde des synodi ende des classis. Ende is van zynen schultbe-

1072 Brief van 17 april 1608, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130 nr. 93.

kenninge een acte gemaect die hy heeft onderteeckent welcke schultbekenninge voor zynen gemeente sal voorgelesen worden.
Ende alzoo hy, Pieter Segerz., verclaerde uuyt zyn dorp niet te moghen vertrecken tenzy dat hem een half jaer gagie toegevoecht werde, soo is by den broederen voornoempt daerop gelet ende geresolveert dat hy synen gagie verschenen den laesten september sal genietten, mits dat daeruuyt betaelt wordde d'oncosten die by de broeders des classis in het bediennen van zyn plaetse gedaen zyn ende sal hem voorts van de classe recommandatie gegeven worden om te moghen aen de Edele Heeren Staten 'tgeen voors. is, te mogen versoecken.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden ende met den gebede gescheyden.

Verklaring van Pieter Segers[1073]
Ick, Pieter Seghersz., dienaer des godlijcken Woorts in Middelhernisse, ondergescreven, verclare ende bekenne midts desen opentlyck ende oprechtelyck voor God den Heere, de gedeputeerde des synodi[1074] ende myne medebroeders, de gedeputeerde dienaers des classis van Voorne ende Putten, dat ick [in de] laeste jaren staende in den dienst des godlijcken Woorts alsoo mij hebb[e] gedraghen, dat verscheijdene merckelijcke ergernissen door myne hand voornaemelyck met mijne crediteuren van mij sijn gegeven, waerd[uer] ick selve verstae dat mijn dienst in dese classe, daer deselve bekent [syn], voortaen niet vruchtbaerlijcken van mij sal connen betreden worden. [Bidde] derhalven van herten God den Heere dat hij om Christi wille alle mijne ergerlijcke mishandelinghen mij wil vergeven ende mijne medebroeders onder den classe voors. mitsgaders alle diegene die aen m[ij] souden moghen geergert wesen, sulxs alles uijt broederlycke genegenth[eyt] ten besten te houden. Belovende midts desen daetelyck van mynen dienst des Woorts in Middelhernisse mij te onthouden ende metten eerst[en] te vertrecken ende voortaen mij door des Heeren ghenade alsoo te gedraghen dat in toecomende tijden van mij geene clachten en sullen gehoort werden,

Pieter Zegers

1608 X (ordinaris). Brielle, dinsdag 4 november
Inv. nr. E2, fol. 182v–183v.

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts syn van de broederen vercoren tot preses Leoninus Leo, tot assessorem Theophilus Ryckewaert, tot scribam Johannes Damman, diennaren des goddelycken Woorts respective in den Nieuwenhoorn, Briel ende Dirixlant.

Aanwezigen
Absenten: Henricus Coesvelt, Vossius, Isebrandus Johannis, C. Damman, Jan Artz., Petrus Pyl, Tobbias Pilaert, H. Nolthenius ende Nicolaus Damius.

1073 Deze eigenhandig door Pieter Zegers ondertekende verklaring staat op een ingevoegd vel, ongeveer ter grootte van een half folio. De rechterrand is beschadigd, waardoor sommige letters zijn weggevallen. De toegevoegde letters zijn in de transcriptie tussen vierkante haken geplaatst op basis van een door Willem Crijnsz. vervaardigde in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 64 bewaard gebleven kopie.

1074 De woorden 'de gedeputeerde des synodi' later interlineair bovengeschreven.

Examen
Syn verschenen als gedeputeerde des synodi D. Ruardus Acronius, dienaer des goddelycken Woorts tot Schiedam, ende Libertus Fraxinus, om te staen over de examinatie Caspari Barlaei, student, woonende tot Leyden, beroepen synde tot den dienst van de Nieuwe Tonghe, blyckende by zynen beroepinge.
Is aengehoort een propositie, by den voors. Barlaeum gedaen uuyt het Evangeli Joannis aen 't 10 capittel versen 27 tot het 29e, ende heeft den broederen soo wel bevallen dat sy geordeelt hebben te mogen gaen ende treden tot d'examinatie.
Is voorgenomen d'examinatie door den presidem ende heeft hem de voors. Casparus alsoo gedragen ende gequeten dat de broeders hebben geordeelt dat hy bequaem is totten dienst des goddelycken Woorts, ende Barleus heeft bekent dat hy gansch niet en heeft tegens den cathechisme ende comfessie onser kercken, soowel ten aensien van de woerden ende van de sin, ende is hem aengesegt dat hy den cathechismus ende comfessie soude onderscryven ende dat hy hem daernaer deselvige in synnen dienst soude scicken ende voeghen. Ende is van den broederen des classis met hantgevinge aengenomen, ende hy heeft belooft alle ordre in de classe als van de weduwen ende andersins te onderscryven, hetwelc hy soo beloeft heeft.

Predikantsweduwe
Gelesen eenen brief van Jeremias Timmerman, aengaende de 't sestich gulden versocht voor het weeskint in welcken brief hy te kennen geeft, dat het gelt reede is mits dat die van de classe eenen ordineeren om het gelt te ontfangen. Is van de classe daerop geresolveert dat men eenen brief sal scryven door den scipper van den Briel dat Jeremias den scipper het gelt mede geeft ende byaldien Jeremias het gelt niet en geeft, dat hy ten minsten een recipisse brenge dat Jeremias den brief ontfangen heeft ende dan sullen de broederen des classis scryven aen D. Plantium.

Predikantsweduwe
Is goet gevonden dat alsoo de weduwe van de Nieuwe Tonghe de gagie moet trecken tot jaerdach ende dat Barleus daer metten iersten soude comen, dat men soude soliciteeren aen de heeren Staten voor hem. Ende syn daertoe geordonneert de gedeputeerde des classis aen dese syde met advijs van die van den Briel.

Nieuwe-Tonge ~ Bevestiging
Is van den broederen des classis verordineert dat Costerus de 1e voorstellinghe van Barleus in de Nieuwe Tonghe sal doen ende de 2e Tonis Adriaenz. veerthien daghen daernaer ende die bevestiginghe by Johannes Damman.

Acta particuliere synode
Syn gelesen de acten van het sinodus van Dordrecht gehouden in october 1608.[1075]

Nieuwenhoorn ~ Vacature
De broederen des classis hebben Isebrandus Johannis vanwegen synen dinst in voortyden gedaen in den Nieuwenhoorn toegeleyt 24 carolusgl.

1075 Zie Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 276-288. Kopie van het besluit van de Staten de synode te houden, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 103, de beschrijvingsbrief nr. 104.

Zuidland ~ Heenvliet ~ Doop
Is voorgestelt van Jacobus Florianus wat men doen sal wanneer een knecht ofte dochter gaende by een ander predikant om gedoopt te werden ende van dien predikant gedoopt synde sonder weten van den predikant ter plaetsen daer sy woonachtich zyn ende sonder ondersoecken of se wel van te voren ter kercken hebben gecomen ende oft sy andersins bequaem syn tot den heylighen Doop, gelyc als het onlanx is geschiet tot Heenvliet.
Is daerop geresolveert dat men so lichtveerdelyck niet en sal handelen maer dat se van de predikant ter plaetsen wel sullen ondersocht worden ende wel onderwesen in de leere, ende dat gedaen synde, soo sy beschaempt zyn, dat sy met een bescheyt van de predikant ter plaetse op een andere plaetsen mochten gaen om gedoopt te werden. Ende is oock geresolveert dat Coesvelt ernstelyck soude vermaent worden van sulcke onordentelyckeyt ende dat sal gedaen werden door Rutgerum, Tyckmaker ende Jan Hendrixz.

Middelharnis ~ Predikant ~ Attestatie
Is geresolveert, dat men sal scryven vanweghen het classis aen den predikant tot Bomel, dat sy ons verwittighen wat attestatie dat Pieter Segerz. heeft van synen kercke in Middelhernis[s]en ende dat men dat synen attestatie van [de] classe soude seynden, mits daerby stellende wat na zynen schultbekenninghe gevallen is.

Abbenbroek ~ Schoolmeester
D. Theophilus ende Leoninus Leo hebben rappoort gedaen van haere commissie haer in de laeste classe opgeleyt van den schoelmeestere in Abbenbroeck.

1609 I (extraordinaris). Brielle, maandag 26 januari
Inv. nr. E2, fol. 184–184v.

Aanwezigen
Syn vergadert geweest de gedeputeerde des classis aen dese syde neffens de dienaren der stadt ende hebben gehandelt van dese naervolgende poincten.

Hekelingen ~ Huwelijk
In den iersten heeft Willem Crynz. voorgelesen sekeren brief aen hem gescreven van Baltazar van Beaumont, daermede versocht wordde dat men de naestgesetene dienaren soude willen verscryven in den Briel te comen tegen den 2n febrewari, alsoo de kercke van Hekelinghen de broederen sekere sake hadden voor te dragen.[1076]
Is geresolveert dat de verscryvinge tegen den bestemden tyt gescieden soude.

Middelharnis ~ Vacature
Ten 2n is gesproken van de kercke van Middelhernissen, ende te kennen gegeven dat de Gecommitteerde Staten den ambachtsheeren van Middelhernissen aen[1077] de classe gescreven hadden op deselve classe te versoecken, dat sy souden willen uuytsien na een bequaem persoon tot den dienst der voors. kercke.
Item is voorgeslagen den persoon van Tobias Gellinckhuijsen, also van dewelcke men verstaet dat hy zeer bequaem sy om in de voors. kercke goeden dinst te doene indien hy te becomen waer.
Is hierop geresolveert dat men den ambachtsheeren sal te kennen geven dat men aen

1076 Zie volgende ordinaris vergadering.
1077 Hier meer in de betekenis van: ten opzichte van, met betrekking tot, betreffende.

den voors. van Gellinckhuysen gedacht heeft ende dat daerna, wanneer met Gellinckhuysen sal gesproken syn, dewelcke binnen weynich dagen in den Briel verwacht wordt, voorders sal moghen gehandelt worden om hem op het alderbequaemste tot den dienst der voors. kercke te beroepen.

Heenvliet ~ Vacature
Ten 3^{n} is gesproken van de kercke van Heenvliet. Ende alsoo men verstaet dat zy uuytsien ofte uuytgesien souden moghen hebben na een diennaer in plaetse van domini Henrici, die voortaen door synen groote ouderdom van den dienst stille staen sal.[1078]
Is goet gevonden, dat uuyt den name des classis aen de kercke van Heenvliet sal gescreven worden ende dat deselve kercke sal vermaent worden in de beroepinge eens diennaers goede kerckenordeninghe te volgen ende daerinne niet te doen sonder kennisse des classis ofte eenighe van dien.
Dit aen de kercke van Heenvliet te scryven is opgeleyt Carolo Ryckewaert.

1609 II (extraordinaris). Brielle, maandag 2 februari
Inv. nr. E2, fol. 184v.

Aanwezigen
Den 2^{n} febrewari syn verschenen in den Briel de gedeputteerde des classis neffens Jan Hendrixz. ende Theophilus Ryckewaert ende Baltezar van Beaumont met een ouderlinck der gemeente van Hekelingen.

Hekelingen ~ Huwelijk
Baltezar ende de ouderlinck hebben de broederen voorgedragen dat in haer plaetse een vroupersoon is, lidtmaet der gemeente, welc met een man ontrent 10 jaren getrout is geweest.[1079]

1609 III (ordinaris). Oudenhoorn,[1080] dinsdag 28 april
Inv. nr. E2, fol. 185-186v.

VOORMIDDACH

Leiding
Naer aenroepinghe van des Heeren heylighen naem, soo syn van de broederen eendrachtelyck met stemmen vercoren tot presidem Willem Crynz., diennaer des goddelycken Woorts in den Briel, tot assessorem Jacobus Florianus, diennaer des goddelycken Woorts in Suytlant, tot scribam Johannes Damman, diennaer des goddelycken Woorts in Dierixlant.

1078 De Staten van Holland hebben hem op 16 dec. 1608 *f*300 per jaar toegekend voor zijn levensonderhoud, Van Alphen, *Nieuw kerkelijk handboek*, supplement II, 48.
1079 Hier breekt de tekst af. In de vergadering van 17 juni 1612 komt de classis op deze casus terug.
1080 'in de plaetse van den Nieuwenhoorn.'

Aanwezigen
Absenten zyn geweest: Vossius, Nicolaus Damius, Carolus Ryckewaert[1081], diewelcke geexcuseert syn.
Petrus Pillius is de voorgaende vergaderinge absent geweest ende is geexcuseert om sekere redenen als oock Baltesar van Beaumont.
Leoninus Leo is vanweghen syn absentie gecondempneert in de geheele boete.

Oude-Tonge ~ Predikant ~ Financiën
Is by de broederen des classis uuyt versoeck van Anthonis Adriaenz. goet gevonden dat de maent tot behoef des classis hem soude ex gratia quyt gescholden werden, mits dat het niet in consequentie getrocken en wordde, maer dat voorts den artikel sal werden onderhouden.

Propositie
Alzoo het de buerte was van Theophilus Ryckewaert op dese classe te proponeeren uuyt de 102 vrage ende alzoo hy niet tegenwoerdich en was, soo sal hy gehouden wesen volgens d'advys der broederen de propositie te doen in de volgende classe.

Heenvliet ~ Beroep
Daer syn in de vergaderinge gelesen 2 brieven, eenen van Carolo Agricola en de andere van Johanne, zynen zone,[1082] die beroepen is in Heenvliet van den heer ende gemeynte, sonder advys des classis, hetwelcke is tegen de kerckenordeninghe, in welcken brieven sy beklagen die disordre, daerin gevallen.
Is oock overwogen by de broederen des classis die disordre, aldaer gevallen, ende overwoghen wat men in die sake voorder soude doen. Is entelyck voorgeslagen, dat men voorierst Joannes Agricola soude waerschouwen, dat hy daer niet en soude prediken, ende, soo het de heere begeerde op hem, dat hy hem soude aenseggen, dat hy moeste kerckelycke ordeninge onderhouden, ende byaldien dat hem de heer van Heenvliet versochte aen de gedeputeerde des classis, dat se hem souden willen voorstellen ende bevestighen. Is goetgevonden dat sulx soude gescieden ende daertoe sullen arbeyden Tyckmaker, predikant in Geervliet ende Rutgerus, predikant tot Abbenbroeck, welc van de classe daertoe syn bestempt ende sullen oock daertoe hebben credentie.

Classis Woerden
Is verschenen Jonas Timmerman, overleverende eenen brief gescreven van Petro de Bricken[1083] als scriba uuyt last ende in den naem des classis van Woerden ende Overreynlant, in welcke brief sy versoecken dat wy specialyck souden scryven die geruchten die van hem gaen ende dat men de classe van Woerden soude willen in goeder trouwen waerschouwen om alle ergernisse te weeren, alzoo Jonas voors. versoect in den dienst aldaer gevoordert te werden.
Waerop geresolveert is, dat men sal scryven aen die van Woerden ende aenwysen dat wy

1081 Mogelijk was Rijckewaert op dat moment in Den Haag: de predikanten E. Booth, H. Caesarius en J. Speenhoven hebben hem in april 1609 horen preken in Den Haag, hetgeen leidde tot een beroep op en het vertrek van Ryckewaert naar Utrecht: Op 't Hof, *Engelse piëtistische geschriften*, 408.
1082 Beide brieven resp. 12 en 13 apr. 1609 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 107 en 108.
1083 Bedoeld is Petrus de Bricquegny, geb. in Mechelen in 1557, predikant in Woerden van 1598 tot 1619 (afgezet als remonstrant), Van Lieburg, *Repertorium* I, 35.

redenen hebben waerom hy niet en behoorde vooralsdoen in den dienst gevoirdert te worden ende hem noch niet en connen recommanderen.[1084]

Oostvoorne ~ Pastorie
Is in de vergaderinge gelesen eenen brief van Carolus Ryckewaert, in welcken brief hy hem eensdeels excuseert, anderdeels versoeckende behulp aen de broeders des classis, ten eynde hy mochte becomen een bequame wooninge voor hem in Oostvoorn.[1085]
Waerop de broederen hebben geresolveert dat de classis met de kercke sullen stellen een requeste opdat sy versoecken daer het best behoort ende dat men oock de magistraet daertoe sal aenspreken ende de requeste vanweghen de classis door Libertus Fraxinus ende Leoninus Leo.

Goedereede ~ Proponent
Is oock in de vergaderinge eenen brief van D. Damio, daerin hy syn onschult doet syns afwesens ende oock recommandeert eenen jonckman met name Passchier Fyne, dewelcke ettelycke maelen heeft te Goedereede geproponeert.[1086] Is geresolveert dat men den jonckman sal hooren proponeeren.

Goedereede ~ Predikant ~ Studie
Is oock gesien eenen brief van Thielmannus Cupus[1087], predikant tot Nieupoort, versoeckende dat de classe soude gelieven te versoecken tot bevoordering van de studien der sonen Wyckentoorn. Is goet gevonden dat die van den Briel den Tielmannum souden

---

1084 De minuut van deze brief ingeplakt in het actaboek als fol. 185a. In de linkermarge van de brief staat een aanvulling op de tekst die hier op de juiste plaats is ingevoegd. Aangezien de linkerkant van de brief is beschadigd zijn enkele woorden van die aanvulling weggevallen; de hiaten en eigen aanvullingen zijn tussen vierkante haken geplaatst. De tekst luidt als volgt:
Godsalighe, welgeleerde ende eerwaerdighe broeders: uwer Edele schryvens aengaende Jonam Timmerman is door denselven de classicale vergaderinghe behandicht; den inhoudt van dien wel verstaen hebbende geven cortelycken tot antwoort dat wij sekeren tyd geleden een resolutie hebben genomen van Jonam voornoemt totten dienst der kercken by ons niet toe te laten om verscheydene gewichtighe redenen ende oorsaecken waerin wij alsnoch daghelicx versterckt werden door de quade geruchten over syne fouten [die] wy hem andersins [***] saliger vaders wille [***] syns vaders plaetse [be]vordert souden [he]bben oft andersins [ge]erne gevordert saghen. Uwer E. versoeckt wel dat wij specialycken ende naecktelycken souden ontdecken welcke dese onse gewichtighe redenen ende oorsaecken zijn, maer wert hetselve by ons ongeraden gevonden (ten ware meerder noot dronghe[)] uut oorsaecke dat hij al van outs van langhe ende verre gedreycht heeft te willen achterhalen ende waergemaeckt hebben 'tgeen tot syn nadeel van ijemanden soude moghen geseyt wesen ofte geseyt werden waeruut dat bij sommighe selfs in 't particulier eenighe swaricheden souden moghen veroorsaeckt werden, gelyck hij hem oock alreede heeft laten verluyden dat hij eenighe onser broederen van aensien moeyte aen te doen voor hebbe, wanneer hij maer in den dienst geraeckt ware, waeruut hij seijt, soo hij eens daerinne ware geraeckt, dat hem (het sijn syn eijghen woorden) den duyvel noch syn moer niet helpen en soude, waeruut de broeders zeer lichtelycken van de reste kunnen oordeelen.
Hiermede, godsalighe, welgeleerde, eerwaerdighe broeders, bevelen wij uwe Edele Gode ende het Woort syner ghenade, dien wy oock bidden dat Hy uwe kercke voor scandalen ende droeffenissen behoude. Actum in onse classicale vergaderinghe gehouden in den Nieuwenhoorn, den 28. aprilis 1609 ende uut last derselver by preside ende scriba onderteyckent.

1085 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 113.

1086 De brief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 110.

1087 De brief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 112 en een vervolgbrief, nr. 114.

scryven ende is oock besloten dat Damius ende Theophilus Ryckewaert souden uuyt last des classis solliciteren aen de heeren Staten tot ontlastinghe haerder schulden.

Des namiddaechs

Particularia
Is omgevraecht oft ijmant in 't particulier wat hadde voor te stellen.

Bommenede ~ Rederijkers
Is van Nolthenius voorgestelt dat, alsoo de heeren Staten van Zeelant hebben verboden geen rethoryckspelen noch vastelavontgrillen en souden geoeffent werden, dat die van Sonnemaer binnen Bomenede hebben gespeelt op den 2n paesdach door toelatinghe van den baillieu aldaer. Versoect derhalven advys aen de classe hoe men sulx soude connen verhoeden in toecomende tyden.
Is goet gevonden dat men aen de heeren Staten van Hollandt soude versoecken dat sy sulx souden willen weeren, waertoe gecommitteert syn Willem Crynz., predikant in den Briel ende Henricus Nolthenius.

Hekelingen ~ Onenigheid
Is voorgestelt van Baltazar van Beaumont de swaricheyt in zynen plaetse ende heeft aengewesen dat zy albereyt in rechte syn getreden ende versoect advys hoe hy hem voorts sal draghen.
De broeders hebben aengewesen dat hy soude willen den baljou aenseggen dat hy soude gelieven vrede te leggen by de partyen die sulcke moetwillicheyt aenrechten ende dat hy in stilheyt de uuytcompste soude verwachten.

Agenda
Is besloten dat de toecomende classe sal gehouden worden in den Briel by L. Fraxinus den 13n juli 1609.

Propositie
Paesschier Fyne heeft een propositie gedaen uuyt Joannes 17 verso 11, welcke propositie den broederen wel bevallen heeft ende hem aengeseyt dat tot verbeteringhe dient ende dat hy hem in alle neersticheyt soude oeffenen.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende de vergaderinghe is met den gebede gescheyden.

Ondertekening
Ondertekend door praeses.

1609 IV (extraordinaris). Brielle, maandag 4 mei
Inv. nr. E2, fol. 187.

Aanwezigen
Syn vergadert geweest de gedeputeerde des classis ende met haer de diennaren des Woorts van den Briele, Swartewael ende Abbenbroeck.

Heenvliet ~ Beroep
Voor dewelcke verschenen zyn, met credentie van den heer van Cruyningen, den ballieu met een schepen met twee van de kerckenraet van Heenvliet, met haer brengende Johannem Agricolam, haren beroepen predikant, versoeckende dat de vergaderde broederen souden ordre stellen dat den voorgenoemden Agricola in zynen dinst tot Heenvliet mochte bevestiget worden.[1088]
De broeders hebben overgelesen de attestatien Agricoli, soo van de kercke ende magistraet van Eertswoude als oock van de classe van Hoorn, aen dewelcke zy een goet genoeghen gehadt hebben.
Hebben voorts volgende 't besluyt des voorgaenden classis, gehouden in den Oudenhoorn, ordre gestelt alsdat op sondach toecomende, wesende den 10^{n} mey, de ierste voorstellinge soude gedaen worden duer Leoninum Leo, de tweede duer Rutgerum Henrici, ende de 3^{e} mitsgaders de bevestinge duer N. Tyckmakers.
Ende alzoo op den aenstaenden woonsdach, wesende den 6^{n} may, eenen biddach verordineert is, hebben de broeders goet gevonden, dat Agricola alsdan den dienst in Heenvliet doen sal, opdat de gemeente synen gaven aldaer muegen hooren, eer de voorstellinghen geschieden.
Oock sal Johannes Agricola in den Nieuwenhoorn ende tot Abbenbroeck prediken, terwyllen de diennaren der voornoempde kercken de ierste ende tweede voorstellinghen in Heenvliet sullen doen.

1609 V (extraordinaris). Brielle, dinsdag 30 juni
Inv. nr. E2, fol. 187v.

Aanwezigen
Syn vergadert D. Libertus Fraxinus, Willem Crynz., Nicolaes Nicolai, Tobias Pillaert, Rutgerus Henrici, Jacobus de Brueck, Baltesar van Beaumont, Jan Henrixz., Carolus Ryckewaert ende Ysebrandus Bilant, diennaren respective in den Briel, Geervliet, Abbenbroeck, Recaingne, Symonshaven, Hekelinge, Swartewael, Oostvoorn ende Hellevoet.

Leiding
Is tot preses vercoren Libertus Fraxinus ende tot scriba Willem Crynz.

Oostvoorne ~ Vacature
Syn ingecomen van Oostvoorn Joachim Arentz., ouderlinc, Cornelis Willemz. en Jan Symonz., diakenen der kercken aldaer, ende versochten advys ende raet aen de classe nopende het uuytsien na eenen predikant in de plaetse van Carolus Ryckewaert, verclarende dat, hoewel in hare kercke twee proponenten gepredict hadden, sy nochtans wel eenen bedaechden predikant souden begeeren.
De classis heeft haer geadviseert ende geraden, dewylle de classis ordinaire sal vergaren over 14 dagen, dat sy soo lange de sake souden insien ende in bedencken nemen. Ende indien sy middelertyt ymanden wilden hooren, dat sy het 'tselve moghen doen ende het rappoort daervan op de classicale vergaderinghe brengen.

1088 De brief vanwege de heer van Cruyningen in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 109.

1609 VI (ordinaris). Brielle, maandag 13 juli[1089]
Inv. nr. E2, fol. 188-188v.

Leiding
Naer aenroepinghe van des Heeren heylighen naem syn vercoren tot praeses Niclaes Damius, tot assessor Jacobus Florianus, tot scriba Pieter Pyl, respective predicanten binnen Goederee, Suytlant ende Plate.

Aanwezigen
Absent Johannes Damman, doch geexcuseert.

Middelharnis ~ Heenvliet ~ Attestaties predikanten
Syn gelesen de attestatien van Tobbias Gellinckhuysen, soo van de kercke als van de classe van Woerden, mitsgaders oock van Johannis Agricolae, soo van de kercke ende magistraet van Ertswoude als oock van de classe van Hoorn, aen welcke de broederen des classis een goet genoeghen hebben gehadt ende syn als leden des classis van de praeside met hantgevinghe opgenomen.

Credenties ~ Bommenede ~ Huwelijk
De credentien syn gelesen ende is in deselvige geen swaricheyt gevonden dan in de credentie van Bomenede ende Spyckenisse. Die van Bommenede onder andere vragende oft niet behoorlyck sy dat eenige, comende met attestatie uuyt een andere plaetse om getrout te worden, 'tselve in communicatie ierst wordde geleyt by die van de kerckenraet, waerop naer voorige deliberatie eyndelyck geresolveert is genoech te wesen, soo sulx by den predikant gedaen wort sonder 'tselvighe met den kerckenraet te communiceeren, welverstaen dat diewelcke soect in den houwelycken staet bevesticht te worden d'attestatie tyttelycken sal overleveren.

Spijkenisse ~ Predikant
Wat belangt in de attestatie van Spyckenisse haer beclagende hierover: de haesticheyt van Johannes Vossius alsmede de cleyne vruchten zynnes diensts in de kercke voors. Hierop is geresolveert dat de gedeputeerde des classis haer sullen vervoeghen in de plaetse voornoempt om de sake tot een geweynste eynde te brenghen naerdat se de sake wat naerder sullen ondertast hebben.

Acta classis
De acte van de voorgaende ordinaris clas[s]e gehouden in den Oudenhoorn in de plaetse van den Nieuwenhoorn syn gelesen, gelyc van gelycken de acten van de extraordinaire versamelinghen gehouden binnen de stadt van den Briele, den 4^{n} mey ende den 30 juni.

Predikantsweduwe
Blyven noch belast N. Damius ende Theophilus Ryckewaert om voor de weduwe van Wyckentoorn tot ontlastinge haerder schulden by de heeren Staten te soliciteeren.

Doop ~ Avondmaal
Op de vrage by Thobia Gellinckhuysen voorgestelt oft men persoonen, gecomen synde tot haren jaren, versoeckende gedoopt te worden, behoort terstont te constringeren tot het gebruyc des heylighen Avontmaels, is geantwoert dat, nadat men haer ierst sal vermaent heb-

1089 'ten huyse van D. Libertus Fraxinus.'

ben tot geloof ende boetveerdicheyt ende oock sulx eenigermaten metterdaet bewesen, dat men se sal doopen onder soodanige conditie dat se beloven ende voornemen met de ierste gelegenheyt tot 't gebruyc des heylighen avontmaels haer te begeven ende in plaetse van sulx niet te willen beloven, dat men hun den heylighen doop sal ontseggen.

Oostvoorne ~ Vacature
Is versocht by Jacobus de Brueck uuyt den naem van de kercke van Oostvoorn datter ordre mochte gestelt worden over 't bedienen der plaetse voornoempt, d'welc opgeleyt is de broeders van den Briele.

Des naermiddaechs.

Aanwezigen
Absenten: Theopilus Ryckewaert, Casparus Barleus[1090], Tobbias Gellinckhuysen.

Traktementen
Is goet gevonden dat Leoninus Leo ende Jooris de Coster by de gedeputeerde van de synodi af te veerdigen tot bevoorderinge van de algemeene verbeteringe der gagie, welcke men verstaet by de heeren Staten geaccordeert te zyne.

Financiën ~ Predikantsweduwen
Syn gecommitteert Jan Henrixz., Anthonis Adriaenz. ende Henricus Noltenius om te aenhooren ende te helpen besluytten de rekeninghe, welc by Willem Crynz. sal gedaen worden over zynen ontfanc ende uuytgeef van de incompsten der middelen des classis ende de weduwelycke allimentatie, 'twelc gesciet is.

Propositie
Pieter Steiaert, schoelmeestere van de Stadt, heeft een propositie gedaen.

Paesschier Fynne uuyt het 16e capittel Matthei verso 24, waeraen de broederen een goet genoeghen hebben gehadt, henluyden aengeseyt zynde door den preses wat tot verbeteringe diende. Is oock goet gevonden dat men Paesschier preparatoire sal examineren.

Agenda
De tyt des classis is geraemt den iersten maendach in october, doch oft geviel dat men de tyt moeste vervroegen, is gestelt tot discretie van de gedeputeerde des classis ende die van den Briel.

Propositie
Alsoo daer 2 propositien syn gedaen, is goet gevonden dat Theophilus Ryckewaert in de naeste classe sal proponeeren uuyt de 102 vrage, alsoo 't zyn buerte was.

Examen
Is totte examina bestempt Willem Crynz.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden synde, is de vergaderinge met den gebede gescheyden.

1090 In margine: 'Barleus geexcuseert.'

Begin deel 3

1609 VII (ordinaris). Dirksland, dinsdag 6 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 1-2.

Leiding
Naer het gebet is vercoren tot preses Willem Crynz., tot assessor Nicolaus Damius, tot scriba Henricus Nolthenius, diennaren respectivelycken in den Briel, tot Goedereede ende Bommenede.

Aanwezigen
Absenten zyn Nicolaus Nicolai, doch geexcuseert,[1091] Joannes Vossius[1092], Baltazar van Beaumont ende Casparus Barleus[1093].

Oostvoorne ~ Beroep
Hugo Stuer, by de gemeente van Oostvoirn beroepen tot haren kerckendiennaer, heeft een propositie gedaen Joannes 15 vers 1 ende 2, dewelcke by den broederen is overleyt ende overwogen, ende hebben in 't gemeen geordeelt, dat se geheel becommerlyck is toegegaen. Ende dewylle de propositie was gedaen, om daeruuyt te oordeelen oft men tot examinatie soude voortreden, soo syn soo D. Fraxinus, gedeputeerde des Synodi, als de broeders, elc in 't bysonder, gevraecht, oft men de examinatie soude by de hant nemen, ende geresolveert, dat men den proponent eerst op eenige poincten synder gedaner propositie soude examineren, alsoo daer vele dingen by hem waren geseyt, die gansch vremt luyden ende niet scriftmatich en waren, om daerop zynen verclaringe te hooren, ende voorts te oordeelen oft het oorboor ware, dat men tot de gewoonelycke examinatie voortginge. Hierop is Hugo Stuer, den proponent, ingeroepen, dewelcke op de poincten zyner propositie, by den broederen aengemerct, alsoo heeft geantwoert, dat de broederen niet raetsaem en vinden dat men tot de examinatie soude voortvaren, maer hebben hem geraden, dat hy hem soude vervoeghen in den Briele, aldaer proponeeren ende neerstich studeeren, opdat hy in toecomenden tijden met meerder bequaemheyt mochte gevoordert worden. Ende om hem daertoe te induceeren, soo syn uuyt de vergaderinge aen hem gesonden D. Fraxinus, N. Damius ende Jan Artz., dewelcke door hare inductie bij hem soo veele hebben te wege gebracht, dat hy den raet der broederen heeft ingewillicht, versoeckende dat de kercke van Oostvoorn oft den dinst derselver voor hem soude openblyven ende somwijlen aldaer gaen prediken. Welcke versoeck by de broederen des classis is afgeslagen die het 'tselve niet connen goet[vinden] maer veel meer [dat] de plaetse met den iersten met een goet diennaer versien werdde. Ende by provisie soo is goet gevonden dat de kercke van Oostvoorn sal bedient werden door Willem Crynz. den 11^{n} octobris, Jacob de Brueck den 18^{n} octobris, Briel den 25^{n}, Valerius den iersten novembris, den 8^{n} Briel, Leo den 15^{n}, Briel den 22^{n}, Jan Hendrixz. den 29^{n}.

1091 Hij zat met een ontstoken been of voet thuis, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. 130, nr. 116.
1092 Met andere hand bijgeschreven: 'geexc.'
1093 Met andere hand bijgeschreven: 'ooc beyde geexcuseert.'

Credenties
De credentien syn gelesen ende in deselve gheene swaricheden gevonden.

Acta classis
Daerna is gelesen d'acte des ordinaire classe gehouden in den Briel.

Spijkenisse ~ Visitatie
Fraxinus ende Leoninus Leo, gedeputeerden des classis, hebben haer rapport gedaen van hare commissie belangende de visitatie van de kercke van Spyckenis.

Predikantsweduwe
Alsoo D. Damius ende Theophilus Ryckewaert belast zyn om bij de Edele Heeren Staten te soliciteeren voor de weduwe van Wyckentoorn tot ontlastinge haerder schulden ende sulx noch niet en is gedaen, soo hebben de broederen goet gevonden, dewylle Damius hem by ha[e]rlieden[1094] vanwege de ongelegentheyt heeft geexcuseert, dat D. Theophilus sulx alleen sal doen ende daertoe de hulpe J. Uuyttenbogardi versoecken.[1095]

Goedereede ~ Bommenede ~ Huwelijk
Is in de vergaderinge gelesen eenen brief van de diennaren der kercke tot Brouwershaven, waerin sy aen de broederen versoecken, dat souden gelieven aen de Edele heeren Staten van Hollant versoecken, dat de disorde van trouwen tot Goedereede ende insonderheyt tot Bommeneede mochte geremedieert worden volgens haren placcate, dewylle veele uuyt Zeelant aldaer comen trouwen, daer nochtans het placcaet luydt, dat degene die haer in houwelyck wilden begeven, sullen verschynen ter plaetse haerder residentie, ende oock somige getrout werden, die men sulx in Zeelant om redenen weygert.[1096] Is besloten dat men haer sal antwoerden, dat men geerne om harentwille alles goets soude doen, doch dewyl sylieden het 'tselve even soo wel connen doen als de broeders des classis, dat sy de sake selfs by de hant souden nemen, niet twyfelende oft de broederen des classis van Schouwen soo goeden gehoor by den Rade Provinciael van Hollant ende Zeelant sullen hebben als de broeders des classis ende tot het scryven van dese antwoerde is geordonneert.[1097]

Predikantsweduwe ~ Acta classis
Is gelesen eenen brief van Nicolaus Tyckmaker waerin hy voorierst aen de broederen versoect dat men eenige soude deputeeren om voor de weduwe van Henricus te versoecken dat haer eenighen tyt van gratien soude mogen gegunt worden.[1098] Ende syn daertoe gedeputeert Niclaes Tyckmaker ende Joannes Agricola.
Ten anderen, dewylle het classeboeck vol is gescreven, soo versoect hy datter een ander boeck mochte gemaect worden ende een ander geordineert om daerin te scryven, mitsgaders oock dat hem wat voor syn moytte ende scryven, welc hy eenige jaren gedaen heeft, soude toeleggen gelyck hem wel somwyllen toesegginge daervan is gedaen. Op dit versoeck is geordonneert datter een ander classeboeck sal gemaect werden doch en kunnen hem niet ontslaen van de last van scryven maer tot versoetinge van de last van scryven hebben hem de broeders toegeleyt de somma van vyftich gulden.

1094 Oorspronkelijk stond geschreven: 'by hare E.'.
1095 Met andere hand bijgeschreven: 'Deze commissie is van Theophilo uutgevoert.'
1096 Brief van 3 okt. 1609 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 118.
1097 Eindigt de tekst.
1098 Brief van 4 okt. 1609 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 116.

Nieuw-Helvoetsluis ~ Schoolmeester
Is gelesen een request van de magistraet van Hellevoetsche Sluys, gena[e]mpt het Weergors,[1099] versoeckende dat men soude willen bevoorderen, dat haer eenich onderhout voor een schoelmeestere mochte toegevoecht ende hare plaetse van een schoelmeestere versorcht worden, welcke Willem Crynz. ende Isebrant Janz. is opgeleyt, doch sullen die van Hellevoetsche Sluys geen schoelmeestere t'eeniger tyt aennemen dan met advijs des classis.

Na middach

Propositie
Hebben propositie gedaen Passchier Fyne uuyt Joannes 17 ver[s] 14 ende Pieter Steyaert, schoelmeestere van de Stadt uuyt Mattheus 11 : 28, aen dewelcke de broederen een goet contentement gehadt hebben, doch syn haer eenige dingen aengeseyt, dienende tot haerder verbeteringe. Meester Pieter Steyaert heeft versocht dat hy de naestcomende classe mochte preparatorie[1100] gepreexamineert worden, 'twelc hem is geaccordeert ende is vermaent tot neersticheyt.

Oostvoorne ~ Examen
Hugo Stuer heeft versocht uuytstel van ses weken om alsdan wederom geëxamineert te werden, dewyl hy op dese tyt heel perplexst geweest is, verhopende dat hy alsdan den broederen in 't examen goet contentement sal doen, ende presenteert alle oncosten te dragen.
Welc versoec hem is geaccordeert ende daerby gevoecht, indien hy na des ses weken hem noch beswaert vint om 't examen aen te gaen, dat zy hem noch langer tyt sullen vergunnen. Ende is alsoo den tyt van het examen beraemt 24 novembris te geschieden in den Briel, ende sal den proponent 8 dagen te voren een texst gegeven werden by die van den Briele, ende sal geëxamineert werden door Willem Crijnz.

Particularia
Is omgevraecht oft ymant in 't particulier wat hadde voor te dragen.

Gravamina synode
Die van den Briel hebben aengedient, dat se eenen brief hebben gecregen, gescreven van Bethio, predikant tot Dordrecht ten eynde men soude overseynden de gravamina om te brengen op den synodum soo se eenighe hadden.
Is omgevraecht ende zyn gheene gravamina gemoveert.

Examen
Passchier Fyne is preparatorie[1101] gepreexamineert ende heeft de broederen goet contentement gedaen.

Dirksland ~ Visitatie
Syn in de vergaderinghe verschenen 2 ouderlingen der kercke tot Dirixlant, dewelcke gevraecht zynde na den standt haerder kercken, hebben haer van harer diennaer ende

1099 Origineel: 'Weergers'. De brief d.d. 6 okt. 1609 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 117
1100 'preparatorie' in margine toegevoegd.
1101 'Preparatorie' met andere hand bijgeschreven.

zynen dinst bedanct, gelyck oock den diennaer, innegeroepen synde, niet op de broederen des kerckenraets waer te seggen dat tot verbeteringe soude diennen.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende de vergaderinge metten gebede ende dancsegginge tot Godt besloten.

Ondertekening
Ondertekend door praeses.

1609 VIII (extraordinaris). Brielle, dinsdag 24 november
Inv. nr. E3a, fol. 2v-3.

Leiding
Preside Willem Crynz. ende scriba Henrico Nolthenio.

Sommelsdijk ~ Bommenede
Is in de vergaderinghe verschenen Johannes Tay, diennaer des goddelycken Woorts tot Brouwershaven, gecomitteert van de classe van Schouwen daeronder hy resorteert, versoeckende vanweghen zynen classe volgens synen credentie, hem daertoe by den classe verleent, dese 2 dinghen:
Ten iersten oft de broeders niet goet souden vinden dat by siecte, versterven oft by vertrecken van den predikant van Sommelsdyc de plaetse[1102] soude bedient worden by de dienaren van Overflacque, ende van gelycken by siecte, by sterven oft vertrecken van den predikant van Bommenede de plaetse soude bedient worden by de dienaren des classis van Schouwen. Ten anderen oft de broeders beneffens hem een souden gelieven te committeeren om aen Edele heeren van den Rade Provinciael van Hollant ende Zeelant te remonstreren de groote desordre die daer valt uuytten lande van Schouwen ende van elders tot Goedereede ende insonderheyt tot Bommeneede in het 'tsamen geven der houwelycx persoonen tegens den placcate van Hollant ende van Zeelant ende tegens de eerbaerheyt.
Wat het ierste aengaet: de classe vint het geheel goet ende dinstelycker voor den classen ten wedersyden ende soude oock daertoe wel verstaen, wanneer eenige kercken in den eylande van Overflacque vaceren dat die oock door den diennaer van Sommelsdyc mochte bedient werden ende van gelycken wanneer eenige kercken in den eylande van Schouwen vaceren door den predikant van Bomeneede, indien de kercken ten wederzyden daertoe conden verwillicht werden.
Op het 2^{e} heeft de classe goet gevonden, dat een uuytten haren gecommitteert sal werden ende hebben dese commissie opgeleyt Henricus Nolthenius, diennaer tot Bommeneede.

Commissies
Door occasie van sekere voorstellinghe eenes broeders uuyt de vergaderinghe, heeft de vergaderinghe goet gevonden dat voortaen niemant eenige commissie sal opgeleyt worden, die in de vergaderinghe niet tegenwoerdich is.

1102 'plaetse' in de plaats van het doorgehaalde 'welcke'.

Oostvoorne ~ Vacature ~ Propositie ~ Examen
Hugo Stuer, beroepen diennaer tot Oostvoorn, heeft een propositie gedaen uuyt Titus 3 : 8 dewelcke, hoewel sy cort geweest is, heeft nochtans den broederen den gedeputeerden des synodi, namelyck Ruardus Acronius ende Liberto Fraxino, mitsgaders den broederen des classis alsoo behaecht, dat sy geoordeelt hebben dat men tot het examen soude comen.
Het examen is geschiet door Willem Crynz. ende heeft Hugo Stuer redelyck geantwoert, soodat hem de broeders met hanttastingen totten dinst hebben opgenomen, mits dat hy eens ten 14 dagen ofte 3 weken, nadat het de broeders goetvinden sullen, hem sal voeghen in den Briel, om aldaer voor de broeders, die in 't stadt zyn sullen, die predicatie te doen, die hy sondaechs te voren in zijn dorp gedaen heeft, ten eynde sy vernemen mogen synen voortganck in zynen studien ende synen neersticheyt bespueren.

Na middach

Propositie
Jeremias Tyckmakers heeft een propositie gedaen uuyt Romeynen 1 : 16 aen welcke de broeders een goet genoeghen gehadt hebben.

Voorstelling
Is ordre gestelt op de voorstellinge ende bevestinge van Hugo Stuer, de ierste sal doen Jacobus de Brueck, de 2e Rutgerus Henrici ende de bevestinghe een van de dienaren in den Briel.

Ondertekening
Ondertekend door praeses.

1610 I (ordinaris). Heenvliet, dinsdag 20 april
Inv. nr. E3a fol. 4-5.[1103]

Leiding
Naer aenroepinge des naems Godts is vercoren tot preses Libertus Fraxinus, assessor Johannis Vossius, tot scriba Jacobus Florianus.

Aanwezigen
Absenten: Nicolaus Damius, geexcuseert, Jaques de Brueck, Isebrandus Johannis ende Leoninus Leo, maer syn alle geexcuseert gehouden.

Oostvoorne ~ Predikant
Alzoo Hugo Stuer, dienaer in Oostvoorn was opgeleyt dat hy alle 14 dagen oft 3 weken in tegenwoerdicheyt der broederen in den Briele synde ende daer 's maendaechs komende, soude doen die predicatie die 's daechs tevoren by hem in zynen plaetse is gedaen, ende dat tot noch toe niet en is geschiet, soo vinden de broeders goet dat, het alsnoch in toecomenden tyden sal gescieden alle dry weken, welcken tyt men sal beginnen te rekenen van den 26n april ende daertoe t'samen verschynen in den Briel ten half elfven in de plaetse onser versamelinge aldaer.

1103 Fol. 3v is blanco.

Gravamina ~ Huwelijk
Is goet gevonden, dat men alhier per memorie aenteeckenen, dat het te synner tyt van ons in den gravamen werde gestelt om op den synode te brengen ofte gepreexamineerde persoonen sullen mogen trouwen oft in den houwelycken staet bevestigen, die te bevestigen zyn ter plaetse daer zy comen prediken.

Ooltgensplaat ~ Brabant ~ Huwelijk
Petrus Pilius heeft voorgestelt, dat by haer in de Plate somwyllen voorvalt, dat persoonen die haer houwelycxsche proclamatien in hare gemeynte gehadt hebben ende op denwelcken in andere plaetsen te seggen valt ende oversulx van hem niet en can getraut worden, gaen in Brabant by de papen laten haer houwelijc bevestigen. d'Welc de broeders aengehoort hebbende, resolveren dat het sal goet wesen, dat men sulx den Provinciaelen Raet sal remonstreren, als synde een sake die haer eygentlycken aengaet ende dat men de classe van Dordrecht sal versoecken dat hen gelieve oock de hant hieraen te houden alsoo men verstaet dat gelycke disordren oock by haer voorvallen. Ende onsen broeder Pilius is belast de commissie te verrichten.

Ooltgensplaat ~ Prinsenland ~ Vacature
Heeft oock voorgestelt dat eenighe vrome lieden van 's Princenlant hem versocht hebben daer te willen comen prediken, waerin, alsoo hy swaricheyt heeft gemaect, vraecht hoe hy hierin sal mogen handelen ende is denselven wech wederom gewesen. Door denselven.[1104]

Simonshaven ~ Predikant
Onsen broeder Pilaert heeft voorgestelt, alzoo de Heere hem met lanckduerige cranckheyt besoect ende synen dienst niet en can doen, dat syn versoeck is dat de broederen des classis synen plaetse eenen tyt lanc willen bediennen, totdat de Heere[1105] hem stercte wederom verleent. Waerin de classe accordeert ende sal voor den iersten sondach gaen Pieter Steyaert om te prediken in Pilaerts bywesen, den 9^{n} mey Abbenbroeck, den 23^{n} mey Agricola, den 30^{n} mey Briel, den 13^{n} juni Jacobus Florianus, den 27^{n} Baltasar Beaumont.

Zwartewaal ~ Schoolmeester
Jan Hendrixz. heeft voorgedragen van een litmaet synner kercken Seger Corneliz., eertyts schoelmeestere aldaer, dat hy hem seer ombehoorlyck draecht en hem in verscheyden mannieren heeft vergrepen, soo tegen de kercke als de overheyt, ende dat hy is ongehoorsaem, de vermaninge verachtende, te procederen tot excommunicatie na ordre der kercke door behoorlycke trappen.
De broederen hebben hierop geresolveert, om in dese sake wel te handelen, dat derwaerts sullen gaen de visitatores[1106] des classis met de gedeputeerde ende dat sy de sake

1104 Twee jaar later (sept. 1612) wordt door de classis Tholen aan de classis Dordrecht gevraagd de bediening van Prinsenland voor hun rekening te willen nemen. De classis Dordrecht bedankt beleefd ('onsen classe veele lasten hebbende … onbequaemicheyt der plaetse, sonderlingh teghens de winter' etc.) en verwijst weer naar de classis Brielle, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 473 (4-5 sept. 1612).
1105 Hierna doorgehaald: 'syne siecte'.
1106 Origineel: 'visitar' met een bovenliggende afkortingsstreep.

aen wedersyden sullen verhooren ende daerna daerin handelen na den noot der saken haer sal duncken te vereysschen.[1107]

Hekelingen ~ Diaken
Baltasar Beaumont heeft voorgestelt dat by haer is een lidtmaet der gemeynte die wel over 2 jaren is vercoren tot diaken ende dat hy evenwel heeft geweygert dat ampt te bediennen, hoewel dickmael daertoe vermaent zynde. Vraecht hoe men met desen persoon sal handelen, oft men hem nu sal laten stil sitten. Is geantwoert dat men hem sal laten soo hy is, ende voortaen sal men den vercorenen verwittigen van hare verkiesinge om te hooren oft sy niet weygerich en waren ende indien sulx soude syn, haer soecken te induceeren.

Oostvoorne ~ Predikant
Hugo Stuer versoect dat gestelt worde den tyt wanneer syn gagie sal ingaen. De classe neempt denselven den 15^{n} novembris 1609.

Staten
Is gelesen eenen missive van de Edele heeren Staten, gescreven aen de classe den 11^{n} marti[i] anno 1610.[1108]

Synode
Is oock gelesen eenen brief, gescreven aen de classe van Joannis Becio in den name van de gedeputeerde des Hollantschen synodi, met een copye van de gedeputeerde des Gelderschen synodi.[1109] 'tGene de classe daerop adviseert is, dat men de gedeputeerde van Gelderlant sal bedancken voor de goede sorge die se dragen voor den welstant der kercke ende de sake ten principalen belangende, dat men daermede sal wachten totdat de vergaderinge sal gehouden syn, daer de heeren Staten alle onse classen van den 11^{n} martii hebben geadverteert.

Spijkenisse ~ Predikant
Is gelesen een brief, gescreven van de kerckenraet van Spyckenisse, waerin zy clagen over haren predikant Johannes Vossius ende den droevigen staet harer kercke.[1110] De classis ten wedersyden gehoort hebbende om de kercke van Spyckenisse tot goede ruste te brengen, heeft geraetsaem gevonden dat men de gedeputeerde van de kerckenraet soude voorhouden dat men haer van een bequaem leeraer in de plaetse Vossii soude soecken te voorsien ende Vossium[1111] te raden tot veranderinge van plaetse om te sien hoe sy ter wedersyden daertoe souden gesint zyn. Dit dien van de kerckenraet voorgehouden synde, is daertoe wel gesint geweest. D. Vossius heeft daerin oock geconsenteert ende is wel tevreden dat de classe daertoe arbeyde, dat men hem van een ander plaetse soecke te versorgen. Syn oock aen wedersyden vermaent om in goeden vrede met den anderen te leven ende de stichtinghe der gemeynte nae haer beste vermogen te voorderen.

1107 De zinsnede 'aen wedersyden (...) na den noot der saken' is dubbel genoteerd.
1108 Zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 120.
1109 Zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 121 en 122.. Besproken door De Jager, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in de voorm. classe van Voorne en Putten, in 't bijzonder te Brielle' I 245-246.
1110 Zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 123.
1111 Er lijkt te staan 'Vossii'.

Propositie
Pieter Steyaert heeft een propositie gedaen uuyt 1 Corinthen 15 : 17; Jeremias Tyckmakers uuyt Joannes 10 : 9 ende heeft den broederen wel bevallen. D. Gellinckhuysius is geordonneert om de naeste komende classe beyde dese broeders te preexamineren ende beyde 8 oft 10 dagen te voren eenen texst te geven.

Agenda
Den tyt des classis is tegenwoerdich niet beraemt om redenen ende is goet gevonden dat men den broederen van den Briele het uuytscryven desselfden soude bevelen opdat sy dat doen nae de gelegenheyt der sake.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum is gehouden ende de vergaderinghe is met den gebede gescheyden.

1610 II (ordinaris). Dirksland, dinsdag 15 juni – woensdag 16 juni[1112]
Inv. nr. E3a, fol. 6-7v.[1113]

Leiding
Syn naer aenroepinghe van de name Godts tot preses vercoren Jacobus Florianus, tot assessor Thobias Gellinckhuysen ende tot scriba Johannes Agricola, diennaren in Suytlant, Middelherniszen ende Heenvliet.

Aanwezigen
Absenten: Nicolaus Damius, Jacobus de Brueck, Ysebrandus Johannis. Hierna verstaen d'excuse van Damius ende Brueck ende deselve voor goet gekent.

Ooltgensplaat ~ Brabant ~ Huwelijk
Naerdemael Petrus Pilius niet heeft uuytgevoert zynen commissie aengaende eenighe desordre van somighe om haer [te] laten bevestigen in den houwelycken state, die eenighe contradictie gehadt hebbende, loopen in Brabant om te trouwen, soo is geresolveert dat hy alsnoch het 'tselve sal volbrengen in voorgaende classe besloten, mits hebbende credentie.

Zwartewaal ~ Schoolmeester
Hebben de gecommitteerde broeders belangende den handel tot Swarttewaele tusschen den kerckenraet ende Zeger Corneliz. haer rapoort gedaen, d'welc voor goet bekent zynde, is van onsen broeder Jan Heyndrixz. gebeden by de resolutie te willen blyven.
Beloeft ook Jan Hendrixz. den kerckenraet daertoe te induceren ende soo sulx niet bequaemelyck van hem can geschieden, so sal hy tot behulp moghen nemen twee van de naeste gesetenen broederen. De vercondinghe der versoeninghe tusschen Seger Corneliz. ende den kerckenraet sal op de voorbereydinghe van het avontmael geschieden.

Credenties
Syn de credentien gelesen ende deselve sonder eenighe swaricheyt bevonden.

1112 'in den dorpe van Dierixlant in de plaetse van de Nieuwe-Tonge.'
1113 Fol. 5v is blanco.

Middelharnis ~ Predikant
Den kerckenraet van Middelherniszen heeft overgelevert een requeste, versoeckende onderstant van de costen die zy gehadt hebben naer het afsetten van Pieter Segerz., biddende dat haer de helft van de penninghen van achte maenden by den classe ontfangen soude mogen uuijtgereijct worden.
De classe adviseert dat men se met alle beleeftheyt sal afslaen, overmits het den broederen ombillick schynt de costen, gedaen tot versoeck van een predikant, die selve te betalen.

Ooltgensplaat ~ Tucht
D. Petrus Pillius vraecht oft een lidtmaet, die des sondaechs den cloot geschoten hebbende, niet en behoort zyn schultbekentenisse opentlyck te doen.
Antwoert de classe dat men hem sal aendiennen hoe qualyck hy gedaen heeft om der ergernisse wille die hy gegeven heeft.

Nieuwenhoorn ~ Tucht
Wort van onsen broeder Leone gevraecht oft een lidtmaet soude moghen gaen in de papisten kercke ende daer een predicatie hooren; ofte deselve oock over den doop van een kint aldaer soude mogen staen.
Antwoert de classe dat men soodanighe lidtmaten ernstich sal vermanen sulx te laten overmits 't groote gevaer dat daeruuyt staet te onstaen.

Nieuwenhoorn ~ Tucht
Vraecht deselve hoe men sal handelen met een vrouwe die nadat se afgehouden geweest is een oft tweemael van 't aencomen totten avontmael selfs sonder voorweten van de predikant is aengecomen aen de tafel des Heeren ende noch bovendien haer ergelyck gedragen heeft.
Ant[woerden] de broederen dat men haer sal vermanen dat se qualyck gedaen heeft. Ende is 't dat se de vermaninghe niet aanneempt, dat men alsdan sal van de stoel afseggen dat men haer voor geen lidtmaet en hout, maer zoo zy de vermaninge aenneempt dat men se naer schultbekentenisse sal tot een lidtmaet ontfangen.

Gedeputeerden ~ Vergaderplaats ~ Financiën
Alsoo de gedeputeerde ende naeste gesetene predicanten by malcanderen comen in den Briel, wort goet gevonden dat de broederen in den Briel sullen met malcanderen spreken wie dat se onthalen sal, dewelcke de costen sal inbrengen om van de classe betaelt te worden.

Spijkenisse ~ Predikant
De kerckenraet van Spyckenisse heeft versocht aen de broederen des classis haer te willen behulpich wesen in 't versorgen van eenen nieuwen diennaer des Woorts in de plaetse D. Vossi, dewelcke zynen dinst opgeseyt heeft tegen den uuytganck deses loopenden maents juni.[1114]
Vossius afgevraecht zynde oft hy begeerde te continueeren in zynen dinst tot Spyckenisse heeft geantwoert liever van zynen dienst af te staen dan te blyven, mits dat hy vercrygt een goet onderhout ende om sulx aen de Edele heeren Staten te versoecken. Zyn verordonneert D. Theophilus Ryckewaert ende D. Casparus Barleus.
Is den kerckenraet van Spyckenisse beantwoert op haer versoeck dat zekere persoonen

1114 De brief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130 nr. 119..

zyn van [de] classe verordonneert om te versoecken onderhout voor D. Vossius, d'welc vercreghen hebbende dat men alsdan haer in alles tot bevoorderinghe van een ander predikant sal behulpich wesen, d'welc den kerckenraet geaccepteert heeft.
Syn verordonneert tot Spyckenisse te gaen, om in den kerckenraet met D. Vossio de saken aldaer tot houden des avontmaels te bereyden ende te slechten, een predikant uuyt den Briele ende D. Nicolaes Nicolai.

Oudenhoorn ~ Onenigheid
D. Valerius heeft gedolleert aen de classe datter aen D. Nicolae, predikant tot Rotterdam[1115], door een van de classe was overgedragen dat hy soude geseyt hebben dat hy weerdich was op een caeck gestelt te worden, d'welc naerdien het hem tot zynder onschult nageseyt is, heeft hy begeert ondersoeck van diegene die sulx hem na soude gegeven hebben.
De broederen des classis hebben goet gevonden dat men uuyt den name des classis aen D. Nicolao scryven soude, te willen soodanigen overdrager vermanen ende aenspreken over sulcke beschuldinge van D. Valerio gedaen en dat hy niet en behoorde selfs sulx overgeseyt te hebben aen Valerio.

Propositie
Meester Pieter Steyaert heeft een propositie gedaen, gelyck hem van de classe was opgeleyt uuyt Jacobus 2 : 24, gelyck oock Jeremias Tyckmakers uuyt Galaten 3 vers 29, in welcker beijde propositien[1116] de broeders een redelyck goet behagen gehadt hebben.

Des anderen daechs

Examen
Syn oock deselve proponenten van D. Tobia Gellinckhuysen gepreexamineert ende is meester Pieter Steyaert bevonden redelyck tot contentement den broederen geantwoert te hebben ende is oversulx toegelaten in tegenwoerdicheyt van een predikant te moghen opentlyck prediken ende hem oeffenen. Doch soo veel aengaet Jeremias Tyckmakers is goet gevonden dat hy alsnoch hem sal oeffenen ende niet tot openbare predicatie toegelaten werden.

Agenda
Den tyt van de naest aenstaende classe in Swarttewael is bestemt den 24[n] augusti.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende de vergaderinghe met den gebede besloten.

1610 III (extraordinaris). Brielle, maandag 21 juni
Inv. nr. E3a, fol. 8[r].[1117]

Gedeputeerden ter synode ~ Overheid van Den Briel
Alsoo de broeders in den Briel den 4[n] juni eenighe naeste gesetene hebben ontboden

1115 Hier moet de Rotterdamse predikant Nicolaus Grevinchovius zijn bedoeld.
1116 Origineel: 'propo' zonder suspensieteken.
1117 Twee folio's zijn als 8 genummerd.

om met haer advijs te nemen op de saeke, die haer van de Edele heeren magistraet was voorgedraghen, namentlyck dat sy souden willen noemen eenighe vreetsame predikanten, die zy souden moghen senden op den aenstaenden synode. Ende alsoo de meeste stemmen alsoo vielen dat de broederen van den Briele ten antwoert souden geven, dat zy geen onvreetsame onder haer en kenden ende dat myn heeren naer haer beliefte mochten doen. Ende overmits dit advys der broederen op den classe niet en is geratifieert, soo syn de naeste gesetene voornoempt wederom den 21^{n} derselver maent in den Briel verschenen ende hebben den broederen der stadt te kennen gegeven, alsdat zy persisteerden by haere voorgaende stipulatie, den 4^{n} vergadert zynde, gedaen te weten dat men d'advys op dien tyt genomen niet en soude houden als een resolutie des classis maer als een particulier bedencken ende dat zy daerom van haerder weghen wel moghen lyden, dat zy den heeren magistraet antwoerden te doen in desen, soo het haer best geraden sal duncken.

1610 IV (ordinaris). Zwartewaal, dinsdag 24 augustus
Inv. nr. E3a, fol. 8v^{1}-8^{2}.

Leiding
Is naer aenroepinghe van des Heeren heylighen naem gecoren tot preses Willem Crynz., tot assessor Henricus Nolthenius, tot scriba Johannes Damman, diennaren des goddelycken Woorts ten Briele, tot Bomenede ende Dirixlant.

Aanwezigen
Absent: Niclaes Damius, Cornelis Damman, Leoninus Leo. Ende sijn geexcuseert.[1118]

Huwelijk
Petrus Pilius blyft noch belast met zynen voorgaende comissie om te weeren eenighe desordre in 't houwelyck.

Credenties
De credentien zyn gelesen ende in somighe swaricheyt gevonden.

Spijkenisse ~ Predikant
Domini Theophilus ende Barleus blyven belast in 't versoecken des onderhouts domini Vossi.

Propositie
Nicolaus Nicolai heeft versocht dat synen sone Jeremias een propositie soude moghen doen d'welc de broederen hebben geconsenteert.

Tucht
Is door occasie voorgestelt wanneer een lidtmaet die duergaens uuyt de kercke soude mogen blyven, hoe men met denselvighen sal handelen. Is by de meeste stemmen van de broederen goet gevonden dat men desulcke ernstelyck sal vermanen ende by soo verre alsy haer ongehoorsaem toonen oft tot eenighe secten quamen te vervallen, dat men alsdan kerckelyck met desulcke soude procedeeren.

1118 Later bijgescheven.

Nieuwe-Tonge ~ Credenties
Die van de Nieuwe Tonghe verclaren in hare credentie dat sy haren diennaer Barleum niet meer met credentie te senden, tensy datter een ouderlinc mede gesonden wierde. Is geadviseert dat een yder predikant een ouderlinc behoorde mede te brenghen volgens de ordinantie des sinodi, mits dat sy sorge draghen dat de costen van de kercke betaelt worden, waervan dat acte hiernaer meldet.

Synode ~ Financiën
Alzoo de generaele sinodale kerckenordinantie medebrengt, dat uuyt een yder kercke, onder de classe behoorende, sal gesonden worden van de kerckenraet een predikant met een ouderlinc ende dat sulx in onse classe mettertyt by na vervallen is, soo heeft de classe, binnen Swartewaele vergadert synde, goet gevonden aen allen kercken in desen clas[s]em te scryven dat het haer gelieve van nu voortaen op de classe neffens haren predikant een ouderlinck te seynden, ende meteenen ordre te stellen dat de costen van deselve twee persoonen moeghen gevonden worden.

Spijkenisse ~ Predikant
Syn ingestaen D. Vossius met drij van de kercke van Spyckenisse met credentie, versoeckende dat Vossius van synen dinst afstae ende stille zy zonder prediken ende dat sy met den eersten van een ander bequaem diennaer wierden voorsien.
Is geantwoort, dat men naer het vercreghen onderhout Vossii d'welc met den iersten sal gescieden twee diennaren met credentie des classis sal toeschicken, dewelcke met den kerckenraet sullen spreken ende Valerium voorstellen. Ende syn van de broederen daertoe bestemt Willem Crynz. ende Jacobus Florianus.

Propositie
Jeremias Tyckmakers heeft een propositie gedaen uuyt den evangelio[1119] Johannis aen 't 3e capittel vers 27, welcke propositie den broederen redelyck wel heeft behaecht. Is oock van de broederen vermaent tot neersticheyt.

Des naermiddaechs

Examen
Is aengevanghen het preexamen uuyt begeerte ende versoeck Nicolai Tyckmakers aen synen sone Jeremiam, ende is syn antwoerde soodanich bevonden dat hem belast is in zynen studien neerstich voor te varen tot de ierstcomende classe in den jaere 1611 sonder opentlyc te prediken, selfs in de presentie eens diennaers. Doch byaldien hy ten tyde voorgenoempt goede getuygenisse brengt, sal dit examen voor een preexamen strecken ende gehouden worden, ende dat hy alsdan in presentie van eenen anderen predikant moghe prediken ende voor een geprexamineerde des classis gehouden werden.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum is gehouden ende is de vergaderinghe met den gebede gescheyden.

Ondertekening
Ondertekend door praeses.

1119 De laatste 'o' niet duidelijk leesbaar.

1610 V (ordinaris). Spijkenisse, woensdag 13 – donderdag 14 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 9-9v.[1120]

Leiding
Is naer aenroepinghe des naems Godts tot preses vercoren Jacobus Florianus, tot assesor Henricus Nolthenius ende tot scriba Johannes Agricola, dienaren des Woorts respective tot Suytlant, Bomene ende Heenvliet.

Aanwezigen
Absenten: Nicolaus Damius, Jaques de Brueck, Isebrandus Johannis, Cornelis Damman, Johannis Damman, Petrus Pillius, Leoninus Leo, Libertus Fraxinus, Anthonis Adriaenz., Casparus Barleus, Tobias Gellinchuysen, Hugo Stuer.
Syn alle gheexcuzeert om d'omstuymicheyt des weeders.[1121]

Credenties
Syn de credentien gelesen ende deselve sonder swaricheyt bevonden.

Heenvliet ~ Acta classis
Op 't versoeck van de kercke van Heenvliet dat sy souden moghen wete hebben ende rappoort van 'tgene in de classe gehandelt wort is geresolveert dat men den kerckenraet die dinghen mondelyck sal moghen aenseggen die tot stichtinge diennen oft strecken.

Aanwezigen
D'absenten in de voorgaende classe tot Swarttewael syn oock in dese classe absent geweest.[1122]

Commissie
Petrus Pilaert blyft belast met zynen voorgaende commissie.

Spijkenisse ~ Vacature
Is den kerckenraet van Spyckenisse ingestaen ende heeft begeert dat de belofte haer gesciet nagecomen soude moghen worden.
Is geantwoort dat de belofte haer gedaen sal met alle neersticheyt vervoordert worden.
Is derhalven haer afgevraecht op wien dat sy haer ooghen geslaghen hebben.
Hebben verclaert haer oogemerck genomen te hebben op een proponent van Dordrecht Davidt Thomaez.[1123]
Is haer voorgehouden Reginaldus van Hamme ende grootelycken gerecomandeert.

1120 Fol. 8²v is blanco.
1121 Deze zin met andere hand in margine bijgeschreven. Buisman, *Duizend jaar weer* IV, 274 meldt over deze maand dat het vaak waait uit noordoost tot zuidoost.
1122 Later door andere hand bijgeschreven: 'doch hebben haer naderhant gheexcuseert.'
1123 Het verzoek tot ontslag van Vossius en het horen van Thomasz. in een ongedateerde begeleidende brief, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 119.

Proponenten
Is gelesen het versoeck van Pieter Steyaert begeerende recomandatie in zynen noot aen de heeren Staten. Is het 'tselve hem toegesyt ende vergunt.
Heeft oock versocht attestatie Jeremias Tyckmakerus, dewelcke hem gegeven is.

Spijkenisse ~ Predikant
Heeft begeert D. Vossius dat D. Theophilus ende Barleus mogen blyven belast met hare commissie in 't versoeck van zyn verbeteringe, d'welc geschieden sal.

Spijkenisse ~ Vacature
Die van Spyckenisse persisteeren by haer voorgaende versoeck. Is haer vergunt dat Davidt Thomaez. voors. voor den broederen in den Briel ende naestgesetene sal mogen eens proponeeren. Is derhalven hem een texst gegeven Romeynen 5 : 1, d'welc hy tegens maendaghe acht dagen sal doen.
Johannis Vossius is versocht de kercke noch een maent te diennen om daerentusschen deselve te voorsien.

Financiën
Is verordineert de examinatie tot minderinghe van costen. Sal in Spyckenisse geschieden ende soo veel aengaet de costen, die maendage achte dagen sullen vallen, beloven de broederen tot Spyckenisse te furneren.

Propositie
Jeremias Nicolai heeft een propositie gedaen uuyt Mattheus 11 : 6 ende heeft den broederen wel behaecht oft gevallen.

Agenda
Is geresolveert dat het classis toecomende 's maendaechs na beloken paesschen den 24^{n} april sal gehouden worden.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende den staet goet gevonden ende metten gebede besloten.

1610 VI (extraordinaris). Brielle, maandag 25 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 10.

Propositie
Davidt Thomaez. heeft een propositie gedaen uuyt Romeynen 5 vers 1, dewelcke de broederen wel behaecht heeft.

Proponent ~ Examen
Is goet gevonden dat men aen die van Dort scryve om te vernemen nae de gelegenheyt des voors. proponents ende dat men, goet getuygenisse ontvangen hebbende, hem daerop sal preexamineren, welcken tyt bestemt sal worden van de broederen in den Briele, 't

getuygenisse gesien hebbende. Ende sal d'examen gedaen worden van D. Valerio Thophusio, den texst Mattheus 5 : 16 is hem tegens d'examen opgeleyt te doene.

1610 VII (extraordinaris). Brielle, maandag 8 november
Inv. nr. E3a, fol. 10.

Proponent
Alsoo de naestgesetenen volgens voorgaende besluyt te samen gecomen syn om, 't getuygenisse van D. Thomaez. gelesen hebbende, in syn sake voor te varen, doch alsoo de voors. D. Thomaez. niet verschenen is, soo heeft men goet gevonden dat men aen Davidt Thomaez. scryven soude dat de broederen alsnoch geresolveert zyn, zyn sake ter hant te nemen, mits dat hem voorgehouden wordde een seker acte synodi Gorcamia anno 1595 gehouden, articule 21,[1124] dewelcke soo hy wil naercomen, dat het classis hem na gedaene propositie sal preexamineren ende bekennen voor een proponent classis. Sal Davidt Thomaez. gehouden zyn den tyt tyttelyck te kennen te geven.

1610 VIII (extraordinaris). Brielle, maandag 22 november
Inv. nr. E3a, fol. 10v.

Aanwezigen
Syn verschenen: Jan Arentz., J. Florianus, Joannes Agricola, Niclaus Nicolai, Baltezar Beaumont, Valerius Valeri, Leo Leoninus.

Propositie ~ Examen
Is oock verschenen D. Thomaez. om een propositie te doene ende daerna te hooren het oordeel der broederen oft hy soude gepreexamineert worden. De propositie is aengehoort, die hy gedaen heeft uuyt Mattheus 5 : 16 ende heeft den broederen wel behaecht ende syn tot de examinatie gecomen die gesciet is door Valerius; ende heeft de preexamen den broederen wel gevallen ende oversulx hem geconsenteert tot Spyckenisse eenen predicatie te moghen doen. Maer is hem geseyt ende geordonneert dat hy niet en sal met haerlieden spreken van beroepinghe, voordat hy noch ettelycke malen sal voor de naeste gesetenen geproponeert hebben. Ende is besloten dat hy over dry weken wederom sal proponeren uuyt Romeynen 1 : 16. Is oock die van Spyckenisse geseyt hem niet aen te spreken totten dinst, voordat men hem meermalen sal gehoort hebben.

1610 IX (extraordinaris). Brielle, maandag 6 december
Inv. nr. E3a, fol. 10v.

Propositie
Den 6^{n} december 1610 is Davidt Thomaez. in den Briel geweest om te proponeren, doch

1124 Particuliere Synode te Gorinchem 1595, art. 21, Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 46. Het artikel bepaalde dat degenen, 'die hen ad ministerium begeven' en nog niet bekwaam genoeg waren, een studiejaar (incl. oefenen in het proponeren) werd voorgeschreven.

alsoo de broederen ten platten lande woonende duer het quaet weder[1125] verhindert waren binnen der stede te comen, soo is hy sonder proponeren vertrocken.

Spijkenisse ~ Beroep
Op die selve tyt hebben die van Spyckenisse aen de predicanten van den Briel twee missiven behandicht, een van de kercke ende een van de magistraet, synde in effect beroepbrieven op den persoon van D. Thomaez., ende waren gescreven aen de classe, versoeckende dat de classe deselve aen D. Thomaez. soude scicken soo haest het mogelyck syn sal ende also hare bewillinghe daertoe doen.[1126]

1610 X (extraordinaris). Brielle, maandag 13 december
Inv. nr. E3a, fol. 11.

Aanwezigen
Syn vergadert geweest beneffens de predicanten in den Briele, N. Tyckmaker, Johannes Vossius, Leoninus Leo, V. Valeri.

Spijkenisse ~ Beroep
Syn gelesen de brieven van kercke ende magistraet van Spyckenisse. Ende daerop besloten te scryven aen de magistraet van Spyckenisse, dat by sooverre sy raet wisten om de costen die tot de examinatie sal behooren, soo soude men de beroepbrieven metten eersten aen D. Thomaez. senden ende den dach der examinatie beramen ende soo niet, dat d'examinatie moeste uuytgestelt worden tot de ordinare classe.

Is oock goet gevonden, dat Johannes Vossius de gagie des kerckendienst tot Spyckenisse soude ontfangen totten laesten decembris.

Propositie
Jeremias Tyckmakers heeft een propositie gedaen uuyt Lucas 12 : 32: 'Vreest niet' etc.

Propositie
Is oock besloten dat men D. Thomaez. sal bescryven tegen den 3^{n} januari 1611 om een propositie te doene uuyt 1 Thessalonicenzen 5 : 19, 'Blust den Geest'.[1127]

1611 I (extraordinaris). Brielle, maandag 3 januari
Inv. nr. E3a, fol. 11v.

Aanwezigen
Beneffens die van den Briele zyn vergadert geweest Jan Artz., Rutgerus Henrici, V. Thophuysen, Jan Hendrix, Hugo Stuer. N. Tyckmaker heeft hem met een brief geexcuseert, doch evenwel syn advys overgesonden.

1125 'Op 2 december vriest het 'fingerdick' ijs, het blijft vorstig tot de 5de. Dan volgt een wisselvallig weertype. Op de 6de is het zacht (wind zuidwest) (...)', Buisman, *Duizend jaar weer* IV, 274.
1126 Beroepingsbrieven in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 3-3v.
1127 Een wat merkwaardige wijze van afkorten van deze, toch al korte, bijbeltekst.

Propositie
Davidt Thomaez. heeft geproponeert uuyt 1 Thessalonicenzen 5 : 19.

Spijkenisse ~ Beroep ~ Financiën
Daer is een brief gelesen, gescreven van de secretaris van Spyckenisse aen Willem Crynz., in denwelcken verclaert wort, dat die van Spyckenisse geenen raet en weten voor de costen van de examinatie, ende versoect niettemin dat men op 't spoedichste met de sake soude voortvaren. Laet hem duncken, dat de classe sulx uuyt liefde behoort te doene. De ouderlinghen van Spyckenisse hebben oock verclaert datter geenen middel en is dan soo sy selve uuyt haren eyghen buydel souden halen.
De broederen, overleggende den noot van de kercke van Spyckenisse, de ombequaemheyt des winters om deselve duer de naeste gesetenen te bediennen, de bequaemheyt van Davidt Thomaez. in 't proponeren, mitsgaders oock dat de kercke van Spyckenisse dese costen niet en mochten noch en behoorden te draghen, hebben goet gevonden in den name des classis de beroepinghe van de kercke ende magistraet tot Spyckenisse op D. Thomaez. gedaen te approberen ende hem te exhiberen, beteeckenende de dach van de examinatie den 21^{n} febrewari ierstcomende ende de plaetse den Briel, op de costen des classis, dewelcke men sal wedervinden aen de vacerende gagie te Spyckenisse, namelyck van den 1^{n} januari off totte examinatie ofte bevestinghe toe, nadat het de classe goet vinden sal.
De examinatie sal gedaen worden door Jacobus Florianus.

1611 II (extraordinaris). Brielle, maandag 7 februari
Inv. nr. E3a, fol. 12.

Aanwezigen
Syn verschenen beneffens de dienaren in de stadt N. Tyckmakers, Jan Artz., Jan Hendrix, Rutgerus Henrici, J. Florianus, Valerius Tophuijsius, Joannes Agricola ende te laet comende L. Leo.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Daer is een brief gelesen, gesonden van de gedeputeerde des synodi van Suyt- ende Noorthollant, inhoudende dat, alsoo de Edele Gecommitteerde Raden van Staten (beweecht synde duer sekere remonstrantie by eenighe predicanten haere Edel Mogende geexhibeert) aen eenighe classen gesonden hadden een missive ende daerbeneffens sekere vyf articulen, haer belastende dat sy de aencomende predikanten niet anders en souden examineren dan men eertyts plach te doen ende sonderlinghe in 't stuck van de predestinatie hooger noch swaerder, niet als deselve vyf articulen. Welcke articulen, alsoo deselve waren ten deele vermengt met duystere ende tweesinnighe woorden, ten deele strydende tegen de heylighe Scrifture, de gedeputeerde oft een uuyt haren name hadde aengenomen te wederleggen ende dat oversulx duer de Edel Mogende heeren Staten goet gevonden was, dat van elcke partye ses persoonen metten anderen souden treden in een vriendelycke conferentie over deselve articulen. Waerom de voorgenomde gedeputeerde versochten, dat dese classe eenen bequaemen persoon souden deputeren ende senden tegen den 22^{n} febrewari tot Amsterdam, om aldaer metten anderen te beramen ende te verkiesen soodanighe ses persoonen die sy bequaem achteden om dese conferentie aen te vanghen ende soo het de Heere toelaet te volvoeren. Soo is 't dat dese vergaderinghe tot dien eynde hebben gedeputeert D. Libertum Fraxinum, dewelcke met credentie uuyt den name des classis sal afgevaerdicht worden.

Examen
Ende alsoo de vergaderinghe sal gehouden werden ter selver tyt als wy beraemt hadden te vergaderen over de examina van D. Thomaz., soo is 't goet gevonden den tyt der examinatie noch acht daghen uuyt te stellen, te weten tot op den iersten maert toe. D. Florianus sal ter bequamer tyt aen D. Thomaz. eenen texst oversenden omme daerop eenen pro[po]sitie voor het examen te doen.

1611 III (ordinaris). Brielle, dinsdag 1 maart
Inv. nr. E3a, fol. 13-14.[1128]

Aanwezigen
Absenten: Valerius Tophuijsius,[1129] Jaques de Brueck, N. Damius ende Cornelis Damman ende Joannes Agricola die syn absentie heeft geexcuseert.

Leiding
Is vercoren tot praeses J. Florianus, tot scriba in plaetse van Joannes Agricola, N. Nicolai.

Gedeputeerden van de synode
Als gecommitteerde des synodi is verschenen L. Fraxinus ende D. Acronius, die heeft zyn excuse laten doen, die de broederen voor goet kennen.

Propositie
Davidt Thomaez. heeft een propositie gedaen uuyt Mattheus 15 : 12, dewelcke de broederen heeft behaecht om voorts te treden tot de examinatie.

Middelharnis ~ Beroep
Is verschenen Geeraert Thol, secretaris van Hasersouwe, met credentie van de magistraet ende kercke om de beroepinghe te bevoorderen op Tobias Gellinckhuijsen, D. in Middelhernissen.
Syn oock gelesen de beroepinghe van de kercke ende magistraet van de Hasersou op den persoon van T. Gellinckhuysen. Ende is uuytgestelt hiervan te spreken totdat die van Middelhernissen sullen gecomen zyn.

Spijkenisse ~ Beroep
Davidt Thomaez. heeft den broederen vertoont zynen beroepinghe van de overheyt ende kercke dewelcke goet gekent is, ende volgens dien de examinatie begonnen door J. Florianus.

Propositie
Pieter STayusaert heeft een propositie gedaen uuyt den iersten Timotheus 2 : 5 ende is hem aengedient wat tot verbeteringhe diende.

1128 Fol. 12v is blanco.
1129 In margine met andere hand: 'NB. Valerius is ghecondemneert in de boete van een schellinck, alsoo het een extraordinare classe was'.

Nieuw-Helvoet ~ Vacature ~ Proponent
Niclaus Backer, student, heeft begeert een recomman[datie] te moghen hebben op de kercke van Hellevoet.
Is besloten dat men hem sal laten prediken neffens andere ende sal de kercke aengedient worden van zynen gaven ende geleertheyt ende godtsalicheyt.

Des namiddaechs

Nieuw-Helvoet ~ Vacature
Syn verschenen in de vergaderinghe eenen ouderlinc ende 2 diakenen van Hellevoeten, versoeckende dat Reymont Segeri, student, die aldaer gepredict hadde, tegen sondage oft d'ierste gelegenheyt aldaer soude moghen comen prediken, waerop oock is rappoort gedaen van Willem Crynz., die van de schout ook is gebeden, dat men haer voor een tyt sal doen voorsien, dat hare kercke bedient sal worden alle 14 dagen ende dat de voors. student haer soude meermael toegesonden worden.[1130]
Is geresolveert, dat men die van Hellevoeten soude aenseggen dat de classe Niclaes de Backer soude gesonden worden, opdat zy hem souden moghen hooren ende daernaer Reynout Segeri oock, opdat zy daernaer souden de vryheyt hebben om eenen van dien te versoecken te gelegener tyt voor haren diennaer.

Examen
De examinatie van D. Thomaez. is geeyndicht ende heeft de broederen alsoo bevallen, dat zy hem bekennen bequaem om in den dinst der kercken gebruyct te worden. Ende is alsoo met hantgevinghe aengenomen.

Middelharnis ~ Hazerswoude ~ Beroep
De baljou ende rentmeestere van Middelhernissen met credentie van overheyt ende kerckenraet, versoeckende dat sy haeren diennaer T. Gellinckhuysen souden moghen behouden, alsoo hy goede stichtinge doet.
De vergaderinghe, gehoort hebbende dit versoeck, mitsgaders het versoeck van die van Hasersouwe, is besloten dat men die van Middelhernissen sal helpen om Gellinckhuysen te behouden. Ende tot dien eynde sal men scryven aen de Edele heeren [ende haer] Edelen de ontstichtinge, die daer rysen soude, sal vertoonen.
De secretaris van Hasersouwe is aengeseyt dat de classe alsnoch niet en verstaen tot het vertreck van Gellinchuysen, maer dat hy wille de heeren van Hasersouwe bidden dat sy willen tevreden syn in syn verblyven.

Spijkenisse ~ Bevestiging
Tot voorstellinghe van D. Thomaez. is geordonneert dat de ierste sal gedaen worden sondaghe duer Baltasar Beaumont met de 2e over acht daghen ende die van den Briele sullen de bevestinghe doen binnen 8 daghen daerna.
Is geordonneert dat om de kercke van Spykenisse te bevredigen met Johannes Vossius, dat D. Theophilus, J. Florianus ende Jan Hendryxz. sullen in maendaghe toecomende daerhenen trecken.

1130 In SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 134, een attestatie van 17 feb. 1611 over Regnerus Zegeri van de classis Delft.

Nieuw-Helvoet ~ Vacature
Die van Hellevoeten sullen bedient worden, ierst den 6n deses duer N. Backer, den 20n duer Reynoult Segeri, present Oostvoorn,[1131] Paesdach die van den Briele, den 17n duer Jan Hendryxz., den iersten mey Heenvliet.

Propositie
Jeremias Nicolai heeft een propositie gedaen uuyt Mattheus 16 : 24 ende heeft den broederen seer wel gevallen ende hebben de broederen hem geconsenteert (volgende de acte in Swarttewaele gestelt dat hy in tegenwoerdicheyt van een diennaer sal moghen opentlyck prediken om hem te oeffenen. Ende sal hem hierover attestatie gegeven worden.

Agenda
De toecomende classicale vergaderinghe uuyt te scryven is die van den Briele in handen gestelt.

1611 IV (extraordinaris). Brielle, maandag 28 maart
Inv. nr. E3a, fol. 14v.

Nieuw-Helvoet ~ Beroep
De naeste gesetenene met de diennaren in den Briel hebben gesien ende gelesen eenen beroepinghe gedaen by die van Hellevoeten op den persoon van Reynoult Zegeri ende hebben deselve voor goet gekent ende oversulx bestemt, dat hy sal geexamineert worden toecomende classe in den Briele, die oock met eenen besloten is te houden 8 dagen naer Pinsteren. Ende sal d'examinatie gescieden by Leoninus Leo.

Spaarnwoude ~ Spaarndam ~ Hekelingen ~ Beroep
Baltesar van Beaumont heeft de vergaderinghe vertoont eenen beroepinghe op zynen persoon gedaen by de kercke van Sparenwoude ende Sparendam, begeerende oversulx ontslaginge van zynen dinst tot Hekelinghe. De broederen hebben dese sake uuytgestelt totte classe ten eynde men de gemeente mochte horen.
Ende is goet gevonden dat de proponenten des classis moghen verwillicht worden om aldaer te gaen prediken ende alsoo te vernemen offer ymant ware onder deselve daertoe zy gesint souden moghen zyn.

1611 V (ordinaris). Brielle, dinsdag 31 mei – woensdag 1 juni[1132]
Inv. nr. E3a, fol. 15-16v.

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts is vercoren tot preses Leoninus Leo, examinator, tot assessor Niclaus Damius, tot scriba Henricus Nolthenius, respective dienaren in den Nieuwenhoorn, tot Goedereede ende Bommenede.

Predikantsweduwe
De weduwe van Egidius Wyckentoorn saliger, in syn leven dienaer tot Goedereede, heeft van de classe versocht te moghen hebben een vierendeel jaers gagie tot 125 gl., welc sy

1131 Dus in tegenwoordigheid van Hugo Steur, predikant van Oostvoorne.
1132 'by Willem Crynz.'

prentendeert haer te comen uuyt dien haren man saliger een vierendeel jaers te voren beroepen is, eer dat hy in den dinst bevesticht is.
De classe haer versoeck ende pretentie overweghen hebbende, heeft geordeelt dat se niet en is gefondeert; heeft niettemin om haer in haren noot eenichsins te assisteeren goet gevonden haer yetwat, doch uuyt gratie, te schencken, te weten de somma van vyftich ponden tot 40 gl.

Credenties
De credentien syn gelesen ende in deselve eegheene swaricheyt gevonden.

Examen
Reginaldus Segeri heeft een predicatie gedaen uuyt Philippensen 2 : 1, dewelcke den broederen des classis soo heeft bevallen, dat sy geordeelt hebben dat men tot het examen soude voortvaren.

Spaarnwoude ~ Spaarndam ~ Hekelingen ~ Beroep
Baltasar van Beaumont heeft vertoont eenen beroepinghe gedaen by de kercke ende magistraet van Spaerewoude ende Sparendam, versoeckende dat de classe hem gelieve te ontslaen ende totten dinst van de voornoempde kercke te laten gebruycken. Hierop syn de gecommitteerde van de kercke van Hekelinghe, namelyck Gooris Dierxz. ende Lenaert Baltenz. gehoort, beyde ouderlinghen ende schepenen, dewelcke vertoonende credentie van hare kercke, het vertreck van haren broeder Baltasar hebben gestelt in de handen van de classe om daerin te doene naer behooren.
De broederen des classis omgevraecht synde, hebben alle gelyck verclaert haer de bywooninghe van Baltazar lief ende weert soude wesen, nochtans acht nemende op de meeste stichtinghe, hebben syn versoeck ingewillicht ende hem van den dinst ende kercke tot Hekelinghe ontslagen om totten dinst der kercke van Sparewoude gebruyct te worden.

Namiddach

Examen
Is aengevanghen het examen van Reginaldus Segeri, beroepen diennaer tot Hellevoet ende dat ten overstaen van Libertus Fraxinus ende Ruardus Acronius, gedeputeerde des sinodi ende heeft Reginaldus voornoempt hemselven in examino[1133] al vry wat sober gequeten, doch alsoo de broeders sulx ten deele synen verbaestheyt toescryven ende goede hope van hem hebben, hebben hem evenwel totten dinst toegelaten met ernstighe vermaninghe van hemselven neerstich in het lesen ende ondersoecken der heylighe Scrifture ende goede autheuren te oeffenen. Ende is alsoo met hantgevinghe opgenomen ende hebben hem de broeders alle gelyc den segen Godts toegewenst.

Des anderen daechs

Aanwezigen
Naer het gebet is gekomen Anthonis Adriaenz. ende heeft de boete betaelt.

1133 Sic.

Middelharnis ~ Predikant
Is in de vergaderinghe verschenen Pauwels de cleermaker, Fransman, woonende tot Middelhernissen, hem beclagende over den predikant aldaer als dewelcke soude geleert hebben het 'tgene met Godts Woort ende de leere die tot noch toe in de kercken geleert is, soude stryden. Synen clachten ende poincten der beschuldinge zyn gehoort, die hy scriftelycken heeft overgelevert.[1134] Waerop Tobias Gellinckhuysen, predikant,[1135] zynen verantwoerdinghe mondelinghe heeft gedaen, doch is by den broederen goet gevonden dat Tobias voors. corttelyck synen antwoerde op de poincten der beschuldinghe soude by gescrifte stellen ende aen den broederen overleveren, het d'welc hy heeft ingewillicht.

Hekelingen ~ Vacature ~ Beroep
Alsoo Baltesar van Beaumont van den dinst tot Hekelinge is ontslagen, soo hebben de gecomitteerde van de kercke ende de magistraet aldaer aen de broederen versocht, dat se terstont wederom mochten voorsien werden ende tot dien eynde totten dinst haerder kercke mochten beroepen Pieter Steyaert, schoelmeestere op de Stadt, het d'welc haer is geaccordeert.

Gedeputeerden
Syn gecoren tot gedeputeerde aen dese syde Willem Crynz. ende Joannes Agricola ende aen gene syde Anthonis Adriaenz., ende last sal syn alle voorvallende kerckelycke saken te verhandelen, die sy sullen meynen te connen verrichten, behalven de beroepinghe der diennaeren. Ende sullen extraordinaire vergaderinghe, als het noodich sal syn, mogen bescryven ter plaetse daer het haer goet duncken sal.

Nieuw-Helvoet ~ Vacature
De voorstellinghe van Reginaldus Zegeri sal gescieden van 14 dagen tot 14 daghen, d'ierste door een van de dienaren uuytten Brielle, de 2e door Rutgerum Henrici ende de derde door Valerium die hem alsdan, soo hy thuys is, sal bevestigen, anders sal het t'synner compste gescieden door Jacobus de Brueck.

Hekelingen ~ Vacature
De kercke van Hekelinghe sal naer het vertreck van Baltazar bedient worden by Davidt Thomaez., Tobias Pilaert, Nicolaus Nicolai, Jacobus Florianus.

Spijkenisse ~ Traktement
De gagie van de predikant tot Spyckenisse sal ingaen half meert.

Agenda
De classe sal gehouden worden in den Oudenhoorn, den 1n augusti ende sal alsdan het examen van Pieter Steyaert geschieden door Joannem Agricolam, die hem oock 8 dagen te voren een texst sal geven.

Na middach

Aanwezigen
Stuer ende Barleus syn naer het gebet gekomen ende hebben betaelt.

1134 Vermoedelijk SAVPR, CA Brielle, inv. nr. E130, nrs. 129-131.
1135 Origineel: 'predit'.

Proposities
De propositien sullen gedaen worden by eenen yegelycken syn buertte ende dat op de boete van 30 st. volgens d'acte daervan gemaect in de Oude Tonghen.[1136]

Middelharnis ~ Predikant
Tobias Gellinckhuysen heeft op het versoeck van de classe als oock op zyn eyghen begeertte zynen verantwoerdinghe op de poincten zynner beschuldinghe scriftelycken overgelevert. Ende heeft de classe goet gevonden dat het oordeel van de zynen verantwoerdinghe sal opschortten tot de naeste classe ende de sake in zyn geheel blyven aen beyde zyden.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende de vergaderinghe metten gebede ende danckseggingh tot Godt besloten.

1611 VI (ordinaris). Oudenhoorn, maandag 1 augustus
Inv. nr. E3a, fol. 17-17v.

Leiding
Naer aenroepinghe des heylighen naems Godes is vercoren tot preses Niclaes Damius ende tot assessor Johannes Agricola, tot scriba Niclaus Nicolai.

Aanwezigen
Absenten: Jacobus de Brueck, doch is geexcuseert, Pieter Pillius, die is oock geexcuseert, Hugo Stuer sal synen verantwoerdinge doen in de naeste classe.

Propositie ~ Examen
Daer is een propositie gedaen by meester Pieter Steyaert, schoelmeestere van Stadt uuyt Romeynen 8 : 3 ende alzoo hy beroepen was van de kercke van Hekelinge, soo is deselve dienende geweest opdat daeruuyt soude geordeelt worden oft men totte examinatie soude voortvaren.
Syn oock verschenen als gecommitteerde D. Acronius ende D. Libertus Fraxinus, diennaer van den Briele ende van Sciedam.
De propositie aengehoort zynde, is daerna besloten voorte varen tot het examen.
De examinatie is aengevanghen door Joannes Agricola.

Naer middach

Aanwezigen
Naer het gebet is gekomen te laten Tobias Gelinckhuyssen ende Theophilus Ryckewaert ende hebben betaelt.

Examen
De examinatie geeyndicht. De gedeputeerde ende alle de broederen gevraecht zynde

1136 Dit berust vermoedelijk op een vergissing; de betreffende boete is vastgesteld op 25 juli 1606 in de vergadering te Brielle. In de vergadering van 3 oktober 1606 te Oude-Tonge staat niets over deze materie.

hoe haer de antwoerde behaechde ende hebben verclaert dat sy genoech gedaen zyn. Bidden den Heere hem te stercken.
Is goet gevonden dat de voorstellinghe sal geschieden voor d'ierste reyse die van Symonshaven ende voor de 2e reyse die van Spyckenisse ende de bevestinghe door die van den Briel.

Nieuw-Helvoet ~ Vacature
Die van Hellevoeten sullen sondaghe bedient worden door Valerius.

Acta ~ Middelharnis ~ Predikant
De acte van verledene classe is gelesen ende alzoo daerinne gevonden eenige swaricheyt van Tobias Gellinckhuysen waerop de voors. is aengesproken over een scrift het d'welc eenen Pauwels, Fransman, heeft overgegeven tegen Tobias voors., over welcke scriften hy hem heeft ten deele verclaert ende de broeders eyndelyck daermede syn vernoeget.[1137]

Middelharnis ~ Onenigheid
Daer is verordent dat Johannes Dampman ende Jooris de Coster sullen spreken met Henricus Joosten ende syn huysvrouwe om haer te bevredighen met haren diennaer ende haer wederom tot de kercke te begeven.

Nieuwenhoorn ~ Kerkgebouw
Is besloten dat onsen broeder Willem Crynz. ende D. Theophilus souden aenspreken de kerckmeesteres van den Nieuwenhoorn om te arbeyden dat de kercke oft koor van de voors. kercke soude moghen opgebout worden.

Middelharnis ~ Predikant
Is versocht van Tobias Gellinckhuysen een copye oft extract uuyt dese acte, waerop de broeders seggen als de noot sulx soude vereysschen het 'tselve alsdan te doen.

Agenda
Is besloten te houden toecomende classe in Geervliet, den 17n octobris toecomende.

1611 VII (ordinaris). Geervliet, dinsdag 18 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 18-18v.

Leiding
Syn naer aenroepinghe des naems Godes tot preses gecoren Jacobus Florianus, tot assessor Jan Hendrixz., tot scriba Joannes Agricola.[1138]

Aanwezigen
Absenten: Goeree, Outdorp, Dirixlant, Oude Tonge, Nieuwe Tonge, Bomenede, zyn geexcuseert; doch Briel, Hellevoet, die te late zyn gecomen ende hebben de boete betaelt.

1137 Met andere hand bijgeschreven: 'soo vele die sake aengaet.'
1138 De telling van de stemming voor praeses, assessor en scriba in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr 133, bijgehouden door Tijckmaecker, de scriba van de vorige vergadering. Florianus kreeg 6 van de 17 uitgebrachte stemmen, Jan Hendricksz. 5. Voor de functie van scriba kreeg Agricola 4 van de uitgebrachte 16 stemmen, de overigen 3 of minder.

Credenties
Syn de credentien gelesen ende sonder swaricheyt bevonden.

Middelharnis ~ Predikant
De ouderlinck der kercke van Middelhernissen Marcelis Pauwelz. heeft versocht, overmits 't vertreck hares predicants naer Woerden, dat zy versorcht mogen worden van een andere getrouwe predicant welcken last hy verclaert te hebben van de kerckenraet aldaer, gelyck oock onsen broeder Tobias Gellinckhuijsen datselvighe bevesticht heeft waer te wesen. Ende aengesien de kercke van Middelhernissen 't versorgen van een andere predikant in handen des classis gestelt heeft, ende sonder deselve[1139] beloeft in het beroepen van een andere predikant niet te attenteeren, soo heeft de classe sulx op haer genomen, mits dat men den ouderlinck een brief aen de kerckenraet mede soude geven, dit te kennen gevende. Ende is D. Valerio alderierst opgeleyt aldaer zyn gaven te laten hooren ende soo Valeri saeken niet succederen, dat alsdan Florianus sal scryven aen den broeder van Romerswael.[1140]
Heeft onsen broeder Tobias Gellinckhuysen vertoont zynen beroepinge van de kercke van Woerden op zyn persoon, verclarende ontslagen te wesen van zynen kercke tot Middelhernissen, versoeckende van de classicale vergaderinghe ontslagen te mogen worden.
Heeft de classicale vergaderinghe den voors. broeder zyn begeertte toegestaen ende denselven de gemeynte van Woerden vergunt. Tobias Gellinckhuysen attestatie versocht hebbende, is hem die van de broederen gegeven.[1141]

Middelharnis ~ Attestatie
Is gelesen een brief van Pauwels le Foierd, versoeckende attestatie van de classe overmits hem deselve van de kercke van Middelhernisse (nae het seggen van Henricus Joosten) geweygert was. Is geresolveert dat hy deselve van de kercke van Middelhernissen soude eysschen.

Proponent
Heeft Niclaes Backer versocht te mogen oock tot eenighe vacerende plaetse geadvanceert worden.
Is hy vermaent hem neerstelyck te willen oeffenen ende brengende getuygenisse van zynen oeffeninge ende gesontheyt der leere. Is hem belooft alle voorderinghe.

Spijkenisse ~ Predikant
Versoect de dochter Vossii saliger attestatie van haer vader belangende zynen dinst ende afscheyden van dien, ende ten anderen om te versoecken oft de twee hondert guldens haer vader in 't afgaen zyns dienst anno 1611 vergunt, op haer soude mogen comen.
Ende dat men voor haer soude mogen versoecken, om te mogen ontfangen de weduwengelt.
Is geresolveert dat men attestatie sal geven. Is oock Willem Crynz. ende Theophilus opgeleyt aen Comersteyn te gaen ende haere sake by hem voorderen ende soo Comersteyn daerinne niet en conde doen sonder voorgaende versoeck aen de Heeren Staten, dat sulx soude van Theophilo gedaen werden.

1139 T.w. de classis.
1140 T.w. Seger Pit, een Vlaming die 1607-1612 in Reimerswaal stond, Van Lieburg, *Repertorium* I, 192.
1141 De kladversie in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 133.

Agenda
Is besloten dat men de toecomende classe sal houden den iersten maendach in meyo in Bomenede.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende de vergaderinghe met den gebede gescheyden.

1611 VIII (extraordinaris). Brielle, maandag 28 november
Inv. nr. E3a, fol. 19.

Aanwezigen
Presenten: Theophilus Ryckewaert, Jan Hendrixz., Valerius Valeri, Willem Crynz. ende Reginaldus Zegeri.

Middelharnis ~ Predikant
Daer is eenen missive voorgelesen van de kerckenraet van Middelhernissen, waerinne sy te kennen geven dat eenen Jacob Carpentier, student, met eenighe recommandatie aldaer gecomen is ende zynen gaven heeft laten hooren, ende dat zy hem mitsgaders hare magistraet ende ambachtsheeren gesamentlyck hebben beroepen, versoeckende dat de broeders souden bevoirderen dat hy mochte geexamineert worden.
Het 'tselve heeft oock aen de vergaderinghe versocht van weghen de magistraet eenen Cornelis Adriaenz., lantman, schepen van Middelhernissen.
Jacobus Florianus heeft door eenen brief syn onschult gedaen van dat hy niet en mochte comen. Dan alsoo hy verstaen hadde, dat Carpentarius voornoempt in Middelhernissen beroepen was, liet hy weten dat hy voor zyn persoon in dat beroep niet en bewillichde.
'tSelve heeft oock D. Fraxinus (dewelcke mede niet compareren en mochte) de vergaderinghe duer Reginaldum ontboden.
De broederen hebben eyntelyck besloten die van Middelhernissen scriftelyck te ontbieden.
1. dat zy verwondert waren van dese handelinghe, omdat se in de voorgaende classe (soo't scheen) de sake den classe hadden in handen gegeven ende beloeft niet te doen sonder advys des classis;
2. dat dese beroepinghe niet en hadde hare volcomende leden, omdat de classe daer niet gekent en was;
3. dat Carpentier openbaerelycken berucht was van onsuyverheyt in de leere ende dat sy daeromme geenen tyt van synen examinatie conden beramen;
4. dat se evenwel om vast te gaen, twee uuyt den haren gedeputeert hadden om in Hollant hiervan breeder te vernemen; ende dat men na gedaen rappoort die van Middelhernisse souden laten weten, wat voorts in dese sake te doene zy.
Dese deputatie is opgeleyt Jan Hendrixz. ende Jacobus Florianus om metten iersten over te trecken. Haren last is haer te addresseren aen de kercke van Schiedam ende Leyden, sonder meer, ten ware dat die van de voorgenoempde kercke haer eenighe voordere aenwysinge dede.

1611 IX (extraordinaris). Brielle, vrijdag 16 december
Inv. nr. E3a, fol. 19v.

Aanwezigen
Presenten: Willem Crynz., Nicolaus Tyckmakerus, Fraxinus, Jan Hendrixz., Theophilus Ryckewaert, Rutgerus Henrici, Valerius, Anthonis Adriaenz., Leoninus Leo, Joannes Agricola ende Reginaldus Zegeri.[1142]

Middelharnis ~ Beroep
Hebben vertoont Anthonis Adriaenz., predikant in de Oude Tonghe, ende Cornelis van der Tocht, balliu ende ouderlinck der kercke van Middelhernissen, haer credentie, onse broeder Anthonis van de broederen van Overflacque ende de ballieu van de magistraet ende kercke van Middelhernissen breeder te ondersoecken dan aen de kercke voors. geschreven was, wat voor verhinderingen souden mogen meer wesen, waerom zy niet souden voortvaren in de beroepinghe van D. Jacobo Carpentario.
Haer versoeck gehoort synde, is naerder onderrichtinge van de broederen geschiet.
Heeft de ballieu voors. geinsisteert, versoeckende dat hy ter examinatie soude mogen gestelt worden, opdat alzoo de waerheyt van zynen suyverheyt oft onsuyverheyt in de leere soude mogen blycken. d'Welc de broederen geweygert hebben, beweecht zynde duer t'getuygenisse van de kercke van Schiedam. Doch hebben zy geraden gevonden, dat aen Carpentario geschreven soude worden van de kercke voors., dat hij hem soude suyveren by de kercke van Schiedam, die tegens hem getuycht.
Ten 2^{n} doordien de beroepinghe zyn volle leden niet gehadt en heeft, wenschten voort de broederen dat hij bewys van zyn preexamen inbrochte.

1612 I (extraordinaris). Brielle, maandag 13 februari
Inv. nr. E3a, fol. 20-20v.

Leiding
Is tot preses in de plaetse van Jacobus Florianus vercoren Willem Crynz.

Aanwezigen
Presenten: Niclaus Tyckmaker, Tobbias Pillaert, Jan Heyndrixz., Valerius Valeri, Joris de Coster, Libertus Fraxinus, Anthonis Adriaenz., Theophilus Ryckewaert, Joannis Agricola, Davidt Thomaez., Stuer, Barleus, Reginaldus Zegeri, Petrus Steyaert.

Middelharnis ~ Beroep
Is gelesen eenen brief, gesonden uuyt den Haghe van de ambachtsheeren van Middelhernisse, te weten, O. van Zeventer, Niclaus Cromhout, als voocht van de kinderen van wyllen de heer meester Jan van Santen, Johan Basius, mede als voocht van de kinderen voors., versoeckende voorderinghe op het beroep, gedaen van de kercke van Middelhernisse aen D. Carpentarium, mits belovende, soo wanneer dach des examens beraemt sal zyn, in te brenghen 'tgene te voren de classe van Carpentario afgevoordert heeft.
Is bovendien noch gehoort Cornelis van der Tocht, baljou ende ouderlinc der kercke voors., ende Cornelis Lenaertz. Lantman, die 'tselve versoeck bevesticht hebben.
Heeft oock Carpentarius voors. ingebracht bewys van zyn preexamen, gedaen by de

1142 Origineel: 'Zegegeri'

gedeputeerde classis Rotterdammensis, onderteeckent van Christophoro Hillero, Petro Cupo ende Adriaen Symonz., diennaren tot Rotterdam, Cralingen ende Charlois.
De broederen des classis en hebben niet verstaen 't voors. examen wettelyck te wesen ende suffisant om haer te voldoen.
De broederen hebben oock gesien ende gelesen d'attestatie, dewelck Carpentarius voornoempt van de kercke van Leyden heeft ingebrocht, onderteeckent uuyt den naem der broederen van Joannis Arnoldi, predikant tot Leyden, vervattende gesontheyt van leer ende leven.
Is omgevraecht oft men sal comen tot het examen des voors. Carpentari, doch is afgeslagen, overmits dat de acte, in de voorgaende vergaderinghe gemaect, niet en is voldaen.

Vacatures ~ Predikantsweduwen
Is gelesen een missive van Edele heeren Staten, belastende den broederen classis neersticheyt aen te wenden in 't versorgen der leeg liggende plaetsen, als dat zy toesien souden dat de kercken, daer naer dat sterven des predikants de weduwe blyft, dat deselve naer ses maenden met een ander predikant versorgt werdde.

Rockanje ~ Vacature
De broederen hebben oock gelesen het versoeck der kercke van Rekaingnen, te weten om noch ander te mogen hooren neffens Nicolaum Backer om dairuyt te kiesen, die zij bequaemst souden mogen vinden. Is oversulx van de broederen ghoet gevonden, dat men haer noch toesenden sal Benjamin Ryswyck, Joannis Alaertz., Samuel de Prince, de sieketrooster in den Hage, ende Jonas Joannis,[1143] om haer te laten hooren.

Aanbeveling
Nicolaus Backer heeft versocht recommandatie van de classe om gevoordert te worden aen de kercke van Rekaingne, doch dunct den classe dat hy genoech gerecommandeert is.

Ondertekening
Ondertekend door praeses.

1612 II (extraordinaris). Brielle, maandag 5 maart
Inv. nr. E3a, fol. 21.

Aanwezigen
Presenten: Jacobus Florianus, Niclaus Tyckmaker, Jan Artz., Tobias Pillaert, Jan Hendrixz., Valerius Valeri, Leo, Willem Crynz., Fraxinus, Joannis Agricola, Theophilus Ryckewaert, Rutgerus Henrici, Hugo Stuer, Davidt Thomaez., Pieter Steyaert, Reginaldus Zegeri.

Examen
Is gelesen een brief, gesonden by de Gecomitteerde Raden van Staten, aen de classe van den Briel belastende ende ordonneerende vergaderinghe te leggen den 19^{n} marti om alsdan Carpentarium te examineren.
De broeders hebben geresolveert aen de Staten scriftelycke remonstrantie te doen van

1143 Bedoeld is Jonas Jansz. Michaelius, vanaf 1612 predikant in Vlaanderen (van Lieburg, *Repertorium* I, 167).

de swaricheden, die de classis heeft in 't bevoorderen der sake Carpentari, ende om 'tselve over te leveren zyn gedeputeert Jacobus Florianus ende Leoninus Leo.

1612 III (ordinaris). Brielle, maandag 19 maart
Inv. nr. E3a, fol. 21v-22v.

Aanwezigen
Absenten Dirixlant, Coorendyck, doch syn geexcuseert.

Middelharnis ~ Beroep
Is ierstelyck gelesen een brief gesonden van de Staten van Hollant ende Westvrieslant aen de classe bevelende voor te varen in de examinatie van Carpentier.
De heeren van Middelhernissen, namentlyck de raetsheere Cromhout ende joncker O. van Seventer, mitsgaders de gedeputeerde van de magistraten ende van de kercke van Middelhernissen, hebben de vergaderinge voorgestelt, dat zij willen bevoorderen d'examinatie Carpentari, begeerende dat wy zynen beroepinge voor wettelyc souden willen aennemen, alhoewel dat zy sonder kennisse der classe gedaen soude moghen zyn, nadien nu alreede de classe kennisse genoech daer heeft van zyn beroep, verclarende de heeren voors. oock, dat zy niet en twyfelen oft Carpentarius sal, geexamineert zynde, den broederen contentement geven in zynen antwoerde.
De broederen hebben verclaert niet te connen syn beroep voor wettelyc aennemen, doordien deselve niet is gesciet volgende d'ordre, tot noch toe in onse kercken geobserveert, dewelcke sy oock seggen niet te moghen infringeren.
De heeren van Middelhernissen voornoempt hebben wederom instantelyck aengehouden om te bewilligen in het beroep Carpentari, ten minsten dat zy van nu af daertoe verstaen, terwyllen zy het van de classe versoecken, ende dat men het beroep als ongedaen souden considereren.
De broederen hebben geantwoert dat zy de heeren bedancken van dat zy hare bewillinge in het beroep der predicanten versoecken naer kerckelycke ordonnantie, onder haer tot noch toe gebruyckelyck.
Bidden oversulx, dat men op een nieu neffens Carpentario, dewelcke alreede van de kercke gehoort is, andere oock aldaer hare gaven laten hooren ende dat se alsdan na kerckelycke ordeninge willen procederen in 't beroep eens predikants.
De heeren van Middelhernissen hebben gepersisteert in hare begeertte ende daer by voegende groote beloften als dat het soude strecken tot groot voordeel, soo van onse kercken in den lande van Voorn ende Putte als van alle kercken in 't gemeyn, ende ter contrarie, soo 't geweygert wordde, dat evenwel d'examinatie soude gescieden door autoriteyt der heeren Staten, ende dat het alsdan soude gedyen tot groot nadeel van onse ende der gemeyne kercke. Beloofden voorder oock dat se altyt de goede ooge ende opsicht souden hebben op Carpentari leven ende leer, ende dat zy' t souden in alle neerstycheyt voorcomen, dat hy noch den classi noch den kercken eenighe moytte ende onrust sal maken.
De broederen, rypelyck op de sake gelet hebbende, hebben goet gevonden, dat men, om de heeren soo veel mogelyck is te gemoet te comen, sal treden met voorgaende propositie tot zyn preexamen, ende dat, by zoo verre de sake rechtelyck succedeert, dat alsdan die gedeputeert sullen worden om te ondersoecken den stant Samuelis de Prince, oock sullen vernemen na de gelegenheyt Carpentari, ende dat men alsdan sal comen tot het volle examen met ettelycke voorgaende propositien, ende zyn daertoe gecommitteert Leoninus Leo ende Joannis Agricola.

De heeren, als noch op de resolutie classis niet gecontenteert zynde, besonder overmits dat het uuytstel geene cleyne schade soude causeren in de kercke tot Middelhernissen hebben instantelyck wederom aengehouden dat men soude willen voortvaren met zyn examen. Hebben oock aen d'andere zyde de broederen volstantelyck gepersisteert by hare vorighe resolutie, mits belovende de kercke van Middelhernisse in haer vacerende tyt neerstelyck te versorgen. Doch alsoo de heeren seer instantelyck daerop hebben gedrongen, dat men Carpentarium soude examineren door verscheydene inductien als voren, soo is 't dat de broeders de heeren voornoempt daertoe hebben geinduceert ende geperswaerdeert, dat se verstaen hebben dat dadelyck een preexamen aen hem soude werden gedaen; hetwelc preexamen alzoo is gevallen, dat de broederen hebben geseyt, alsoo Carpentarius tot verscheydene maelen heeft verclaert in goede consientie ende oprechtelyck alsoo in zyn hertte te gevoelen, gelyc zyn antwoerden vielen, dat zy daerom bewillighen in zyn beroep ende oversulx dat hy den 2^{n} april sal geexamineert worden naer voorgaende propositie uuyt 2 Corinthen 5 : 21, welc examen opgeleyt is Johannis Agricola.
Is geresolveert dat de broederen der kercken van Schiedam sal verwittigen den ganschen handel van de classe belangende Carpentier, dat men haer oock soude afvoorderen, dat zy de broederen, soo sy hen met beter raet wisten te dienen, souden behulpich zijn ende dat het haer vry sal staen, soo 't haer belieft, mede in de vergaderinghe [te comen].

Rockanje ~ Beroep
De gemeente van Rekaingen heeft de classe voorgeslagen haer versoeck om tot haren predikant te moghen beroepen Samuel de Prince, student tot Leyden.[1144] Heeft de classe geantwoert dat, aengesien noch een te hooren was in hare kercke, dat sy souden willen patientie hebben in het vervoorderen des beroeps, totdat zy den laesten oock gehoort hadden.

Visitatie
Is geraetsaem gevonden, dat men op de naeste classe sal spreken van de visitatien der kercke, dewelcke nu voor een wyl achtergelaten is.

Agenda
Eeyndelyck is geordonneert, dat men den ordinaris classe versetten sal tot op den 21^{n} mey.

1612 IV (extraordinaris). Brielle, dinsdag 3 april
Inv. nr. E3a, fol. 23-23v.

Leiding
Preside Willem Crynz. ende scriba Henrico Nolthenio, respective diennaren in den Briele ende Bommenede.

Middelharnis ~ Vacature ~ Examen
Jacobus Carpentier, beroepenen diennaer tot Middelhernissen, heeft een propositie gedaen uuyt 2 Corinthen 5 : 20, 21, dewelcke den broederen alsoo heeft bevallen, dat sy alle te gelycke geordeelt hebben, dat men tot het examen soude treden; hebben evenwel

1144 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 139.

in synen propositie dat aengemerct, dat hy in 't verclaren eenighe dinghen seer cort is geweest, in dewelcke goet gevonden is, dat hy hem in het examen naerder sal verclaren. Het examen is aengevanghen door Johannis Agricola ten overstaen van D. Johannis Betius ende D. Festus Hommius, gedeputeerde des synodi, ende in het bywesen van eenige heeren van Middelherniszen ende gedeputeerde van de kercke ende magistraet aldaer, ende heeft Jacobus Carpentarius alsoo geantwoert dat hy de broeders in eenighe stucken der leere vry wat nadenckens gegeven heeft. Hebben evenwel geresolveert hem tot den dinst der kercken toe te laten,[1145] mits dat hy belove buytten ende tegen den catechismum ende de confessie niet te sullen leeren, noch eenighe moytte in de classe te sullen maken, ende soo hem eenich bedencken tegen de leere, in de Catechismus ende confessie vervattet, creghe, dat hy niet anders openbaerlyck sal leeren als tot noch toe in de gereformeerde kercke geleert is, maer daervan met de broeders des classis in liefde ende eenicheyt confereren, mits hem daerin onderwerpende het oordeel des classis oft sinode, welcke belofte hy gedaen heeft ende is alsoo met hantastinghe tot een lit des classis opgenomen.
Is ordre gestelt op de bedieninghe der kercke van Middelherniszen ende op de voorstellinghe Carpentari, dewelcke sal gescieden duer Barleum ende Anthonis Adriaenz., ende de bevestinge door Johannis Damman.

Rockanje ~ Vacature
D. Leo ende D. Joannis Agricola hebben rappoort gedaen van hare commissie ende niet dan alles goets vernomen van Samuel de Prince.

Rockanje ~ Beroep ~ Vacature
Syn in de vergaderinge verschenen 2 broeders des kerckenraets van Rakaingne, versoeckende, dat zy tot een bediennaer haerder kercke mochten hebben Samuel de Prince, in het verleden extraordinare classe by de kercke beroepen. De classe vint goet, datter twee broeders in Rekaingne sullen gesonden worden om aldaer met voorgaende aenroepinghe des naems Godts beyde met de magistraet ende de kercke te spreken van de beroepinge eens diennaers in plaets des overleden, opdat de beroepinge haer volcomen leden hebbe ende alles met goede ordre ende stichtinge toegae, te meer dewylle de magistraet ende kercke in de beroepinghe onneens syn, ende hiertoe syn gecommitteert Leoninus Leo ende Joannis Agricola.
Rekaingne sal bedient worden by die van den Briele sondage toecomende, ende paesdach daerna by Oostvoorn, Hellevoete, Nieuwenhoorn, Oudenhoorn, Heenvliet ende Swarttewaele.

Ondertekening
Ondertekend door praeses.

1612 V (extraordinaris). Brielle, maandag 16 april
Inv. nr. E3a, fol. 24-24v.

Aanwezigen
Presenten: Niclaes Tyckmakers, Theophilus Ryckewaert, Rutgerus Henrici, Jan Hendrixz., Leoninus Leo, Willem Crynz., Reynout Segers, Pieter Steyaert, Johannes Agricola.

1145 Origineel: 'toegelaten'.

Rockanje ~ Beroep

Theophilus Ryckewaert ende Willem Crynz. hebben de vergaderinghe aengedient, dat zij op huijden syn ontboden om te verschynnen voor de Edele magistraet deser stede Briel. Alwaer zy comende, is henlieden van den burgemeestere vertelt dat voor vierthien daghen de wethouders van Rekaingne met die van de kercke aldaer by haere Edele waren geweest ende van hare Edele ernstelyck versocht te willen beroepinge doen op Nicolaum Backer, haren alumnum, waerop die van Rekaingne hadden geantwoort haer te sullen bedencken ende na 14 dagen, namelyck op den huydighen dach, bescheyt in te brenghen. Vraechde derhalven den voornoempden burgemeestere, nadien die van Rekaingne niet en verschenen, den voors. broederen, oft sy niet en wisten, wat in de sake gedaen was.

De broederen, hiervan tot kennisse gekomen synde duer den Edelen heer baljou van Voorne, daer oock tegenwoerdich zynde, versochten aen synen Edele, dat hy van de sake den Edele magistraet wilde berichten, het d'welck hy doende, heeft verclaert, dat het schependom van Rekaingne by hem was gekomen ende verclaert dat sy eendrachtelyck waren geresolveert, gelyck sy oock tot dien eynde alt'samen hadden geteyckent, te beroepen eennen Geerardum Velsium, predikant tot Heteren in de Overbetuwe, versoeckende aen zynen Edele, dat hy henlieden in desen wilde de hant bieden. Hetwelcke hy henlieden niet en hadde connen weygeren om verscheydene redenen, die zynen Edele verhaelde, seggende daerby dat hy daertoe des te gewilliger was, om door dit middel N. Backer te voorderen, alsoo hy sach dat die van Recaingne hem niet en begeerden, te weten, dat hy Nicolaum soude duer goede recommandatie helpen in de plaetse Gerardi Velsii, waeraen hy niet en twyffelde oft het soude alzoo gescieden.

Myn heeren magistraten sochten den heere baljou te beweghen, dat hy met haer soude arbeyden om de schepenen van Rekaingne te doen veranderen ende N. Backer te beroepen; doch alsoo de baljou verclaerde dat sulx te vergeefs syn soude, ende hem versekert houdende van de volhardinge der schepenen in dese sake, soo hebben de voors. heeren magistraten op den voornoempden broederen begeert met den classe te willen arbeyden by de lidtmaten der kercke in Rekaingne, die in Velsi beroep niet en bewillichden, dat zy haer souden vervoegen met hare schepenen, opdat alsoo N. Backer mochte in Velsi plaetse comen.

De broederen des classis, dit verstaen hebbende, hebben in den iersten groote swaricheyt gemaect om de voors. lidtmaten hiertoe te raden, clagende dat het soo confusselyck met de beroepinghe der predikanten toeginck, ende dattet te beduchten is, dat sulx meermalen gescieden sal by gebreck van een geautoriseerde kerckelyke ordonnantie. Evenwel ryppelyck overwegende, dat het niet geraden en was die van [de] kercke te styven tegen die van de wet, overmits dat duer soodanighen middel grooten twist in [de] prochie van Rekaingne ontstaen soude ende dat de kercke ter selver oorsake jaer en dach soude mogen onvoorsien blyven van eenen ordinairen leeraer; dat oock de wethouders van Rekaingne van haer gaven aen de Edel Mogende heeren Staten te versoecken consent tot de beroepinge Velsii, waerdeur de aensienelycheyt der kercken noch meer soude comen te vercleynen: soo hebben sy eyndelyck goet gevonden achtervolgende de resolutie van de voorgaende ordinaris classis te arbeyden, om die van Rekaingne metten anderen te vereenighen, namelycken om die van [de] kercke te perswaderen haer te conformeeren[1146] mette schepenen, met die conditie dat Velsius soude gehouden zyn goede attesta-

1146 Origineel: 'confirmeeren'.

tie te brenghen van de suyverheyt synder leere ende christelycke wandelinge, ende dat van de classe van Niemeghen, van zynen kercke ende magistraet.[1147]
Tot desen eynde zyn de broederen van Rekaingne binnengeroepen, dewelcke niet en zyn te beweghen geweest om met de schepenen overeen te stemmen, blyvende by haer oude beroep, gedaen op Samuel de Prince, oft soo dat niet en mochte wesen, verclaerden sy meer gesint te zijn tot Niclaum Backer dan tot Velsium, soodat men doen ter tyt niet meer in de sake heeft connen doen, dan dat de broederen van Rekange by den classe vermaent zyn de sake wel te bedencken ende over acht daghen wederom te verschynen, met volle macht van de andere lidtmaten, om alsoo eenmael ten eynde te comen.

1612 VI (extraordinaris). Brielle, dinsdag 24 april
Inv. nr. E3a, fol. 25.

Aanwezigen
Presenten: Willem Crynz., Niclaes Nicolai, Theophilus Ryckewaert, Jan Heyndrixz., Leoninus Leo, Johannes Agricola, Hugo Stuer ende Pieter Steyaert.

Rockanje ~ Beroep
De Edele heer Otto van Seventer, baljou van Voorne ende de schout van Rakange hebben voorgestelt den broederen voorgenoempt, hoe dat de eersame magistraet van den Briele duer hare gecommitteerden hadden noch eens gearbeyt by de schepenen van Rekaingne, om af te staen van de beroepinge op den persoon Velsii ende in plaetse van dien haren alumnum te beroepen; doch al te vergeefs, waerom synen Edele versochte aen de vergaderinge, de wet ende magistraet der plaetse voors. eendrachtelyck te beroepen Gerardum Velsium. Versocht oock de heer baljou, vanwegen de magistraet van den Briel, dat de classe N. [Backer] eenen attestatie oft recommandatie souden scryven om deselve, in Gelderlandt comende, te mogen vertoonnen, waerover de broederen geene swaricheyt hebben gemaect, indien die van Rakaingne Velsium eendrachtelyck beroepen.
De gemeente van Rekaingne heeft haer gevoecht met den classe om te doen in de beroepinge eens predikants d'welc raedtsaemst ende dinstelyxst zal wesen. Derhalven de broederen classis de gemeente voornoempt met redenen soekende te beweghen en haer met de magistraet voors. te vereenighen in 't beroepen Velsii, soo heeft die uuyt name der gemeente voors. gekomen was, versocht om haer beraet met malcanderen te mogen nemen ende is oversulx goetgevonden dat D. Theophilus ende Hugo Stuer naer Rekaingnen souden gaen om de gemeynte van Rekaingne finalyck aff te vraghen haere meeninghe.

1147 Velsius toont in de vergadering van 20-22 apr. 1612 in de classis Nijmegen zijn beroep uit Rockanje, Ravensbergen (ed.), *Classicale acta Gelderland*, 120. Als de ambtman van Over-Betuwe zijn traktement niet weet te verbeteren en zijn vertrek niet tegenhoudt, zal de classis hem een 'eerlic testimonium' verstrekken.

1612 VII (ordinaris). Bommenede, dinsdag 22 mei
Inv. nr. E3a, fol. 26-27.[1148]

Leiding
Naer aenroepinghe des Heeren naems syn vercoren tot preses Jacobus Florianus, tot assessor Leo, tot scriba Johannis Damman, dienaren des goddelycken Woorts tot Zuytlant, Nieuwenhoorn ende Dircxlant.

Aanwezigen
Absenten: N. Nicolai, predikant in Geervliet ende is geexcuseert.

Credenties ~ Korendijk
De credentien syn gelesen, in de vergaderinge overgelevert ende daer en is geene swaricheyt bevonden dan een weynighe in de credentie van de Coorendyc.

Middelharnis ~ Attestatie
Is in de vergaderinghe gelesen eenen brief gescreven van Paulus le Fourt aen de vergaderinghe in welcken brief Paulus voornoempt vertoont, hoe dat die van Middelhernis hem weygeren attestatie te geven om in Sommelsdyck ten avontmael te gaen alwaer hy nu woont. Versoect dieshalven attestatie te hebben van de broederen des classis.
De broederen des classis, de sake in alles overweghen hebbende, geven voor advys datter twee sullen werden gesonden om met die van Middelhernissen te spreken ende haer te induceeren om hem attestatie te geven. Ende byaldien dat sy het daertoe connen brengen, soo sal het wel syn ende byaldien niet, soo sal de sake uuytgestelt werden totten toecomenden classe, die gehouden sal worden op de Stadt in 't eylant van Flacque om dan te doen naer behooren. Syn tot dien last bestempt Thonis Adriaenz. ende Jooris de Coster om met die van Middelhernissen te spreken.

Rockanje ~ Beroep
Is voorgestelt de sake van Rekange ende is vertoont hoe dat de beroepinge soude gedaen wesen op eenen Velsium, daer de kercke ende kerckenraet tegen was ende dat oock de sake niet wel en is beleyt sonder kennisse des classis door den Oom[1149] ende den magistraet aldaer.
De broederen des classis hebben verclaert dat de sake van Rekange alhier op dese classe moest verhandelt werden, ende dat se haer oversulx niet niet en hout aen hetgene in den Briele by somige broederen in de sake Velsii soude mogen gedaen syn, mits oock dat eenige broederen, die aldaer waren, niet en weten dat se laste hebben gehadt te spreken van de beroepinge, maer alleen van de vereeninge der kercke met den magistraet.
Soo hebben de broederen des classis verclaert, dat Velsius op sulcke abusivelycke beroepinge niet en behoort te comen nochte ontfangen te werden, als zynde buytten wete ende laste des classis.

1148 Fol. 25v is blanco.

1149 Sic. Hiermee kan niemand anders bedoeld zijn dan de bezitter van het collatierecht. Dat waren in dit geval de Staten van Holland (als rechtsopvolger van de graaf, i.c. Filips II). Namens de Staten trad de baljuw van Voorne in dezen op die hier, wellicht ook met een zekere mate van ironie, als 'den Oom' wordt aangeduid. Vergelijk ook wat het WNT geeft als één van de betekenissen van oom: 'Bij uitbreiding wordt oom gebruikt in toepassing op personen, die aan den spreker niet verwant zijn' onder meer 'met betrekking tot personen van rang en stand, en dan vaak ironisch' (WNT).

Is daerom goet gevonden dat aen Velsium sal worden gescreven, dat hy hem niet en vervoirdere op sulcke beroepinghe te comen.
Is oock geresolveert, dat men sal aen die van Rekaingne aenseggen,[1150] dat Velsius op sulc een beroep niet en sal comen. Ende byaldien, dat se daerin niet tevreden en zyn, soo sal men haer aenseggen, datter dry predicanten sullen comen, om in de vreese Godts met aenroepinge zyns naems om haer met malcanderen te vereenigen, blyvende de sake in haer geheel volgens de resolutie van den articule in de voorgaende classe, namentlyck dat se sullen last hebben om Samuel de Prince te recommanderen, alzoo de kercke van te voren op de Prince hadden gedaen beroepinghe, daertoe arbeydende dat de magistraet daertoe mochte werden verwillicht. En syn hiertoe van de broederen bestemt Jacobus Florianus, Leoninus Leo, Joannes Agricola met Dominus Fraxinus, predikant in den Briel, sal mede gaen soo het vanweghen zynen swackheyt gescieden can.

Abbenbroek ~ Predikantsweduwe
Rutgerus Henrici heeft voorgestelt dat tot synnent is een oude weduwe van een predicant[1151] sonder eenige middelen; versochte derhalven dat hy uuyt last des classis het pont groote haer eens soude mogen geven tot haren behoeve. Is daerop goet gevonden dat het Rutgerus geven sal ende dat het hem sal [tot] betalinge strecken.

Simonshaven ~ Waarneming
Tobias Pillaert versoect vanwegen zynen swackheyt dat de naeste gesetene alle 14 dagen den dinst willen waernemen. Is daerop bestemt dat die van Geervliet, Zuytlant, Abbenbroec, Spyckenisse ende Hekelinghe hem souden helpen.

Beroepingswerk
Is oock goet gevonden dat men voortaen om alle swaricheyt te verhoeden in de beroepinge van een diennaer op de dorpen geen beroepinge doen en sal dan in het bywesen van 2 ofte 3, die van de classe sullen werden gestempt, die met de kercke ende magistraet in de vreese Godts met aenroepinge van Godes naem de saeke stichtelyck sullen doen.

Agenda
Den tyt van het toecomende classis is bestempt op den 16^{n} juli 1612 op de Stadt.

Propositie
Theophilus Ryckewaert sal proponeeren den 102 vrage ende Thuenis Arentz. de 103^{e}.

Censura morum
Censura morum gehouden ende de vergaderinghe metten gebede geeyndicht ende gescheyden.

1612 VIII (extraordinaris). Heenvliet, woensdag 30 mei
Inv. nr. E3a, fol. 27v.

Aanwezigen
Presenten: Florianus, N. Tyckmaker, Pilius, Jan Hendrixz., Leoninus Leo, Theophilus Ryc-

1150 De zinssnede 'dat men sal aen die van Rekaingne aenseggen' is door Tijckmaeker per abuis herhaald.
1151 Bedoeld zal zijn Elsken Jansdr., de weduwe van Matthias Pietersz. Dijckman.

kewaert, Rutgerus Henrici, Willem Crynz., Joannes Agricola, Davidt Thomaez., Hugo Stuer ende Pieter Steyaert.

Rockanje ~ Beroep
Hebben somighe broederen voorgestelt oft 'tgene in de classe van Bommenede belangende de sake Velsii geresolveert was sal stadt grypen ofte niet, nademael de broederen de gedeputeerde met somighe van de naeste gesetene in den Briel vergadert zynde, seggen volgens last te hebben de kercke van Rekaingne met den magistraet te vereenighen in 't beroepen Velsii ende meennen dat het genoechsaem voor een wettighe beroepinge gehouden zy, alhoewel zy de volle classe niet en is vertoont, ende dat bysonderlyck om vrede te houden, soo in de kercke als in de classe.
Is geresolveert dat men sal scryven aen de broeders van Over[flacquee], hoe dat ten versoecke van eenighe onse medebroederen in desen eylande residerende is voorgestelt dat uuyt last ende resolutie, in de sake Velsi genomen, groote swaricheyt ende onneenicheyt, soo in [de] classe als in de kercke, soude moghen verwect worden, waer de meeste broedere syn bewoghen, daertoe te verstaen dat, soo 't mogelyck waer, alle de broeders des classis eens wederom mochten tesamen comen om met malcanderen te resolveren ende te delibereren, oft men in 't beroep Velsi niet en soude connen consisteeren ende van onse resolutie desisteren.

1612 IX (extraordinaris). Heenvliet, dinsdag 12 juni
Inv. nr. E3a, fol. 28.

Aanwezigen
Presenten zyn geweest: Florianus, N. Tyckmakers, Damius met zyn ouderlinck de Bock, Jan Aertz., Rutgerus, Theophilus, Willem Crynz., Pilaert, Jan Hendrixz., D. Fraxinus, Agricola, Barleus, Steyaert, Carpentier, Davidt Thomaz., Velerius Thophusius.

Nieuwe-Tonge ~ Vacature
Is ingestaen een ouderlinck van de Nieuwe Tonghe, met namen Jan Willemz., met credentie, die versocht heeft vanweghen de gemeente aldaer, alsoo Barleus sal comen te vertrecken oft den broederen des classis soude gelieven dat se souden moghen hooren den sieckbesoecker in den Hage Frederick Lettinck om te sien hoe haer de gaven mochten behagen. Daerop de broederen goet vinden dat het gesciede, ende so wanneer zy zynen gaven souden mogen hebben gehoort, dat sy niet en spreken van beroepinge sonder voirder met den classe te spreken, ten eynde alles ordentelyck mach gescieden.

Rockanje ~ Beroep
Is gelesen een brief gescreven aen D. Fraxinum van Samuel de Prince, die daerinne versoect, alsoo hy in een andere plaetse beroepen is, dat hem de broederen gelieve te verleennen een classicale attestatie, van dat hy van de plaetse van Rekaingne niet gefrustreert en is omme eenighe faulte ende abuys in leere ende leven, versoeckende ooc daerinne te stellen de redenen, waerom de beroepinghe op hem niet is voortgegaen. Is by de broederen daerop goet gevonden, dat hem goede attestatie in leere ende leven vergunt sal worden ende dat het tot leetwesen der broederen is geweest, dat hy daer niet en is gevoirdert.
Is by de hant genomen de sake Velsio ende is voorgestelt oft men niet en sal blyven by de resolutie des classis, genomen tot Bommenede, die verstaen heeft, dat men niet blyven sal by de beroepinge, gedaen op Velsium, oft dat men deselve sal retracteeren. Hebben

de broederen des classis, overwegen hebbende de redenen, geresolveert dat men blyven sal by de resolutie des classis, genomen tot Bommene, die verstaet dat Velsius op sulcke beroepinghe niet en sal comen.

1612 X (extraordinaris). Brielle, vrijdag 29 juni
Inv. nr. E3a, fol. 29.[1152]

Aanwezigen
Presenten: Tyckmaker, Theophilus, Willem Crynz., Pylaert, Rutgerus, Valerius, Hugo Stuer, Davidt Thomaez., Johannis Agricola, de gansche classe nochtans bescreven zynde.

Leiding
Syn tot preses vercoren: N. Tyckmakers, tot scriba Valerius Valeri.

Rockanje ~ Beroep
Is binnen gestaen de Edele heere baljou Otto van Seventer, diewelcke aen de broederen voorgestelt heeft mondelinghe synen laste, die hy heeft vanwegen de Edel Mogende Gecommitteerde Raden, hoewel niet scriftelyck, welcke is dat men sal voortvaren met de voorstellinge van Velsio in welcke voorstellinge swaricheyt gemaect is.
Syn binnen gestaen 2 broeders uuyt Recaingne, Cooman Jacobz. ende Aren Piers., denwelcken is van de broederen voorgestelt wat last de Edele heer baljou hadde van de Edele Gecommitteerde Raden aengaende de voorstellinge Velsii, daervan deselve was dat men na de voorstellinge soude voortvaren. Ende is haer voorgehouden wat sy daerop hebben te seggen; in welcke voorstellinge sy verclaren swaricheyt te maken, haer fondament nemende op de onnordentelyckheyt der beroepinge ende de soberheyt zynder gaven.
Is besloten dat men de voorstellinghe van Velsio sal laten haren voortganck hebben ende dat Valerius sal de 2^{e} doen sondaghe toecomende, te meer overmits de bevestinghe apparentelyck niet en sal gescieden voor den tyt des classis ordinare, die gehouden sal worden den 16^{n} juli op de Stadt over Flacke.

1612 XI (ordinaris). Stad aan het Haringvliet, dinsdag 17 juli
Inv. nr. E3a, fol. 30-31.[1153]

Leiding
Syn naer aenroepinghe des naems Godts vercoren tot preses D. Libertus Fraxinus, tot assessor D. Niclaus Tyckmakers, tot scriba Henricus Nolthenius, respective dienaren in den Briele, Geervliet ende Bommenede.

Aanwezigen
Absenten: N. Damius ende Reynout Segers.

Acta classis
Syn gelesen d'acten soo van voorgaende ordinare als extraordinaire classen gehouden in den Briel ende Heenvliet.

1152 Fol. 28v is blanco.
1153 Fol. 29v is blanco.

Middelharnis ~ Attestatie
In de acten van de ordinare classe staet noch over het versoecken van de attestatie van een Paulus le Fourdt, alsoo de broeders daertoe gedeputeert deselve niet en hebben konnen bevoorderen aen de kerckenraet van Middelhernissen, gelyck sy tegenwoerdich aen de broeders verclaert hebben. Deselve Paulus heeft noch een brief toegesonden in dewelcke hy aenhout als voren om syn attestatie te hebben. De classe verstaet dat de voorgaende broeders by haer in de extraordinaire classe geordonneert met deselve commissie sullen belast blyven.

Rockanje ~ Beroep
Is by de hant genomen de sake van Rekaingne waervan in de ordinare classe van Bommenede ende in 3 extraordinare classen is gehandelt.[1154] Ende is in de vergaderinge verschenen eenen Jacop Jacopz., overleverende 3 brieven.[1155] In de 2 geven eenige lidtmaten te kennen, hoe dat sy niet en verstaen tot de beroepinge Velsii, maer veel meer tot de beroepinge van Samuel de Prince, ende dat sy daertoe gedrongen zyn soo met beloften als insonderheyt met dreygementen tegen haer hertte ende gemoet de beroepinge van Velsii te onderteeckenen. In den 3^{n} brief geven sy te verstaen, dat sy haren schoelmeestere souden mogen behouden, oft immers, soo sy hem niet en mogen behouden, dat se van eenen goeden schoelmeestere, die een lidmaet is, mochten voorsien worden.
De classe vint goet, alsoo Velsius hier is, dat men hem in de vergaderinge sal ontbieden ende hem afvragen ('tgeene oock eenighe broederen in een extraordinaire classe opgeleyt was) oft hy meynt dat sulcke beroepinge wettelyck is, dewelcke tegen wille ende danc van de gemeente gesciet ende daer sij haer verscheyden malen tegen geopposeert heeft, selfs met verhinderinge van de proclamatien, ende derhalven oft hy in sulcken een kercke met vrucht ende stichtinge soude konnen diennen. Velsius, verschenen ende hem 'tvoors. voorgedragen zynde, heeft daerop geantwoert, dat hy verstaet dat de beroepinge in alle mannieren wettelyck is, alsoo se te voren by die van de kercke gesciet is ende de classe, soo hy segt, daertoe consent gedragen heeft, ende meynt dat hy daer stichtelyck dienen sal.
Om eenmael uuyt dese sake van Rekaingne te comen, hebben de broeders eendrachtelyck goet gevonden om te vragen oft men in de voorstellinghe ende bevestinge Velsii sal voortvaren ofte niet. De broeders alle te gelyck gevraecht zynde ende de zake van wedersyden wel ende ryppelyck overwogen hebbende, hebben die meeste stemmen dit wech gedragen, dat men daermede sal voortvaren, welcke stemmen ten meesten deele daertoe gekomen zyn, dat de broeders gesien hebben, dat in de sake te voren al vry wat onvoorsichtichlyck gehandelt is, soo by de kercke, die hem beroepen heeft, als oock eenighe broeders des classis, by dewelcke de naem des classis in de beroepinge Velsii misbruyct is, hoewel sy anders beneffens d'ander[e] broeders, die 'neen' geseyt hebben, de eerste beginselen der beroepinge voor ongoddelyck ende ombehoorlyck houden. Dit is den broeder Jacop Jacobz. voorgehouden ende syn by de vergaderinge persoonen gedeputeert, te weten D. Fraxinus, D. Leo ende Jan Henrixz., om de gemeente totten persoon Velsii te verwilligen, ende sal syn bevestinge gescieden by een uuytten Briel.

Proponent
Nicolaus Nicolai ende Joannes Agricola sullen scryven aen Samuel de Prince.

1154 Zie de vier voorgaande vergaderingen.
1155 Deze brieven in: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 142-144.

Nieuwe-Tonge ~ Vacature
Syn in de vergaderinge verschenen 4 broeders van de kerckenraet van de Nieuwe Tonge, te kennen gevende hoe dat de ambachtsheeren haer beclagen dat se sonder haer wete een Frederick Anthonisz.[1156] in hare gemeynte hebben laten prediken, meynende dat zy daerdoor vercort syn in haer recht, welck sy seggen te hebben in de beroepinge eens dienaers.

Na middach

Aanwezigen
Valerius Valeri is na het gebet gekomen ende heeft de boette betaelt.

Rockanje ~ Beroep
Is Velsius ingestaen, dewelcke synen attestatie van de classe van Niemegen ende de kercke van Heteren den broederen heeft vertoont ende verclaert niet te hebben tegen de confessie ende den catechismum, die hy oock beloeft heeft volgens d'ordre, by ons ende by anderen classen gebruyckelyck, te onderteeckenen.[1157]

Ondertekening belijdenisgeschriften
Jan Hendrix ende Leoninus Leo hebben last om van D. Theophilo te eysschen de confessie die by de broederen wort onderteeckent.

Nieuwe-Tonge ~ Vacature
Soo vele aengaet de sake van Nieuwe Tonge, voor den middach voorgestelt, de classe verstaet dat de kerckenraet niet te verre geprocedeert heeft ende dat d'ambachtsheeren autoriteyt daerdoor niet en is vercort. Ende zyn gedeputeert Johannes Damman ende Anthonis Adriaenz. om het 'tselve d'ambachtsheeren te remonstreren ende haer te vermanen dat sy de kercke van de Nieuwe Tonge, mitsgaders de classe wilde laten begaen in 't beroepen der diennaren, dewelcke hetselve sullen doen in gelyckformicheyt van 'tgene tot noch toe in alle kercken ende classen in 't beroepen der diennaren is gebruyckelyck geweest.

Goedereede ~ Predikant ~ Attestatie
Men sal den sone Egedii Wyckentoorn volgende syn versoeck attestatie geven.

Predikantsweduwen
Aengaende het versoeck van Willem Crynz. begeerende ontslaghen te zyne van den ontfanck der weduwen, hebben de broeders eendrachtelyck geadviseert dat men hem sal bedancken van zynen getrouwen dinst tot noch toe den classe bewesen ende met eenen bidden dat hy doch denselven dinst noch 1 jaer gelieve op hem te nemen, bereyt zynde hetselve met behoorlycke danckbaerheyt tegens hem te erkennen. Ende dit sal hem van de D. Fraxino uuyt naem der vergaderinge aengeseyt werden.

Deputaatschap
Dat oock deselve begeert ontslagen te zyn van de deputatie des classis ten minsten van

1156 Oplossing van 'Anth.' met bovenliggende contractiestreep.
1157 Zie ook noot 1147, pag. 473.

'tgene de gedeputeerde in de stadt gemeenlyck te buert valt om de classe extraordinare te bescryven, daertoe en kan de classe alsnoch niet verstaen.

Visitatoren
Is tot visitator des classis vercoren in plaetse D. Fraxinus D. Florianus.

Simonshaven ~ Vervanging
Tobias Pillaert heeft versocht dat zynen kercke vanwegen zynen swacheyt noch voor een tyt van 14 tot 14 dagen mochte bedient worden, hetwelc deselve broederen vrywillich hebben aengenomen, die het voor desen gedaen hebben.

Hekelingen ~ Tucht ~ Huwelijk
Wort by den kerckenraet van Hekelinge gevraecht oft een vrouwe, zynde van haren man ende alleen huyshoudende, ten avontmael behoort toegelaten te worden. De beantwoerdinge van dese vrage wort uuytgestelt tot de naeste classe dewylle de broeders huegenisse hebben dat daer yetwat van in extraordinare vergaderinge gehouden den 2n februarii 1609 gedaen is, waervan men tegen dien tyt het oude classeboeck sal moeten consuleren.[1158]

Agenda
De classe sal gehouden worden tot Goedereede den 8n octobris 1612.

Stad aan het Haringvliet ~ Visitatie
Een ouderlinck ende diaken deser plaetse, vervangende d'anderen, syn in de vergaderinghe verschenen gelyck oock den predikant ende hebben de broederen haer naer den stant ende gelegenheyt der kercken gevraecht, dewelcke goet bevonden is ende hebben haer soo den predikant als den kerckenraet van malkanderen bedanct.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende de vergaderinge metten gebede ende danckseggingе geeyndicht.

1612 XII (ordinaris). Goedereede, dinsdag 9 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 32-32v.[1159]

Leiding
Naer aenroepinghe van de name des Heeren syn gekoren tot preses Willem Crynz., tot assessor N. Damius, tot scriba Leo.

Aanwezigen
Absenten: N. Nicolai, Cornelis Damman, Johannes Damman, Pilius, Jan Hendrixz., Valerius Valeri, Joris Coster, Tonis Adriaenz., Hugo Stuer.
Jooris de Coster is gecondempneert tot de volle boete alzoo zyn excuse van hem overgescreven niet en can bestaen.[1160]

1158 Zie ACBr 2 feb. 1609 (1609 II): de tekst van de acta is daar echter niet uitgeschreven.
1159 De tekst op fol 31v. is doorgehaald met de aantekening: „dit is hierna gestelt' en op fol. 33 opnieuw ingeschreven.
1160 Zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, dd. 7 okt. 1612.

Credenties
Syn de credentien gelesen ende is geene swaricheyt gevonden.

Acta classis ~ Aanwezigen
Daerna zyn gelesen de acten van de verleden classe waerin absenten waren Damius; dan is geexcuseert gehouden. Item was doen absent Reginaldus Zegers ende is nu gecondempneert in de boete van eenen gulden.

Visitatoren
D. Florianus, het voorgaende classe geeligeert zynde om te wesen visitator van de kercken aen dese syde van Flacke, heeft versocht ontslagen te mogen zyn van dien last omdat andersins zynen kercke door zynen menichfuldige absentie groote schade soude lyden. Is geadviseert dat men hem sal byvoeghen een van de broederen uuyt den Briel met namen Fraxinus, opdat hy alzoo mocht ten halven verlicht zyn.

Zuidland ~ Verkiezing kerkenraad
D. Floriaen heeft oock den broederen raet gevraecht, naerdien de electie van de ouderlingen ende diakenen in Suytlant gesciet door de nominatie van eennen yegelyx manspersoon van de kercke, waerdoor menichmael ombequame persoonen comen genoempt te worden, hoe hy bequamelyck mochte dese gewoonte veranderen. De broederen hebben geraden dat men de gemeente mochte aendienen, dat dit gebruyck wel ierst in andere kercken, daer weynighe lidtmaten zyn, gebruyct is geworden, maer als de Heere grooten aenwas heeft gegeven, dat men dan sulcke usantie wel mochte veranderen omme het inconvenient voors. te verhoeden ende dat dit advys D. Floriaen in scrifte aen de kercke van Suylant sal medegeven, radende D. Floriaen dat hy met den kerckenraet een dobbelgetal van ouderlingen ende diakenen sal voorstellen daeruuyt men de electie sal doen.

Simonshaven ~ Attestatie
Pylaert heeft gevraecht wat hem te doene stonde ontrent een lidtmaet, die vertrocken was zonder attestatie te nemen van de kercke. Is geantwoert, dat men de dienaren van de kercke daer hy woont sal aendiennen by gescrifte dat sulcken persoon een lidtmaet is geweest van de kercke in Symonshaven ende dat sy voorts het ooge daerop willen houden.

Middelharnis ~ Financiën ~ Vacature
De broeders van Middelhernissen hebben versocht dat de classis in de oncosten die by haer gedaen syn, terwyl hare kercke ledich stont hen na discretie te willen te goede comen. Hebben de broeders geaccordeert de somma van thien ponden groot Vlaems.

Namiddach

Nieuwe-Tonge ~ Beroep
Syn ingestaen een ouderlinck ende diaken van de Nieuwe Tonghe, begerende op den classe, dat men haer wil assisteren met raet ende daet om een kerckendiennaer te becomen. Waerop de vergaderinghe goet gevonden heeft, dat men 2 persoonen uuyt den classe sal deputeren, die met D. Bernhardo Faile sullen spreken, hem te kennen gevende de onwillicheyt van de kercke in de Nieuwe Tonghe om zynen zoon te beroepen, ten eynde hy overlegge ofte geraetsaem zy dat hy de sake van zyn zoon late berusten, d'welc indien't hem goet dunct, sullen de gedeputeerde broeders met D. la Faille gelyckelyck

hem sulx aenseggen den ambachtsheeren van de plaetse, dat men dan oock by de voors. heeren eens voorstel op een nieu, den persoon van Frederick Lettinck. Dese gedeputeerde broeders sullen rappoort doen van haer wedervaren in den Briel op den 22n deser.

Gedeputeerden
De gedeputeerde van de classe syn noch een jaer gecontinueert.

Visitatie ~ Censura morum ~ Acta classis
Na gedaene visitatie van de kercke tegenwoordich is gehouden censure ende syn dese acten overlesen.

Hekelingen ~ Tucht
Noch hebben de broeders van Hekelingen voorgestelt dat een seker vrouwe, lidtmaet haerder kercke waervan t'anderen tyde in een extraordinare classe is gesproken, namentlyck dat se was vertrocken in Spyckenisse alwaer de broederen henlieden beswaert hebben haer ten avontmael toe te laten omdat het, soo sy meynen, niet soude stichtelyck hebben connen gescieden. Waerover de broeders van Hekelinghe haer beclaecht hebben, omdat de broeders van Spyckenisse de attestatie van Hekelinge door sulx in der daet wraecken, in hare kercke van Hekelinghe argernisse hebben veroorsaect ende alsoo de broeders van Spyckenisse contrarie sustineerden, hebben de broeders geoordeelt, dat die van Hekelinge met advys des classis wel gedaen hebben de voors. vrouwe ten avontmaele toe te laten eer de sententie van de wethouders aldaer gewesen was. Dat oock alsoo die van Spyckenisse wel gedaen hebben met de voors. vrouwe te weygeren toelatinge totten avontmaele, nadat de sententie wel gewesen ende niet geeffectueert oft volbracht en was. Oordeelen voorts dat de vrouwe de sententie behoort na te comen, eer zy ten avontmaele zal toegelaten worden.

Ondertekening
Ondertekend door praeses.

1612 XIII (extraordinaris). Brielle, maandag 22 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 33.

Leiding ~ Aanwezigen
Preside Willem Crynz. ende scriba Henricus Nolthenius ende waren beneffens dese tegenwoerdich D. Libertus Fraxinus, D. Theophilus, N. Nicolai, Reginaldus Zegeri, Gerardus Velsius ende D. Thomaz.

Nieuwe-Tonge ~ Vacature
Henricus Nolthenius heeft rappoort gedaen van zynen commissie hem benevens Joannes Agricola in de voorgaende classe opgeleyt. Is gelesen eenen brief, gescreven by Bernhardus Faille aen de classe, inhoudende zynen antwoerde op hetgene hem by de gecommitteerde broeders was voorgestelt. Den brief is gelesen ende dewylle die van de Nieuwe Tonge niet en zyn verschenen is goet gevonden, dat men haer den brief sal toeseynden ende raden dat se in 't beroepen eenes diennaers sullen doen 'tgeen sy tot meeste stichtinge haerder kercke sullen goet vinden.

Ondertekening
Ondertekend door praeses.

1613 I (ordinaris). Abbenbroek, dinsdag 16 – woensdag 17 april
Inv. nr. E3a, fol. 34-35.[1161]

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts syn vercoren tot preses D. Libertus Fraxinus, tot assessor Nicolaus Nicolai, tot scriba Henricus Nolthenius, repective dienaren in den Briele, Geervliet ende in Bommenede.

Credenties
De credentien zyn gelesen ende is in deselve geen swaricheyt gevonden.

Rockanje ~ Predikant
Geerardus Velsius is verschenen sonder credentie ende geeft voor geene te hebben oft te konnen hebben alsoo hy geen kerckenraet en heeft.[1162] Is by de broeders goet gevonden dat de visitatores des classis in zyn kercke sullen comen om te besien oft sy eenige bequame mannen sullen connen vinden om eenen kerckenraet op te richten.

Afwezigheid
Jooris de Costere, die in de voorgaende classe vanweghen zynen absentie was gecondempneert in de volle boete, is daervan gerelaxeert tot op de helft door de mondelycke excuse by hem gedaen.

Acta classis
De acten des voorgaenden, soo ordinaris als extraordinaren, classis syn gelesen ende is naergekomen 'tgeen daerin was gearresteert ende besloten.

Nieuwe-Tonge ~ Vacature
Syn in de vergaderinghe verschenen 4 mannen, representerende de kercke van de Nieuwe Tonge, met credentie, geteeckent van meest alle de lidtmaten derselver kercke, gesamentlyck ende met gemeener hant aen de broeders versoeckende hulpe ende assistentie in hare tegenwoerdige swaricheyt, ende dat se mochten vercrygen tot haren diennaer Frederick Anthoniss., daer zij meenen seer wel sullen gedient wesen, ende niet eenen Abraham Faille, denwelcken de ambachtsheeren haer tegen haren danck, sonder daertoe eenige sin oft genegentheyt te hebben, soecken op te dringen.
Is oock gelesen een missive van de Edel Mogende heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant van date 12 marti[1163] 1613, by dewelcke hare Edel Mogende de broederen des classis ordineren dat se metten alderiersten ende sonder eenich vertreck ofte uuytstel sullen procedeeren tot examinatie van de persoon van Abraham Faille, wettelycken kerckendienaer van de Nieuwe Tonge, alzoo hare Edele Mogentheden schryven. De broeders hebben goet gevonden Abrahamus la Faille dadelyck te ontbieden om te mogen sien de beroepinge, op zynen persoon gedaen by de ambachtsheeren, ende daeruuyt te vernemen waerop[1164] deselve gefondeert is ende alsdan naer bevindinge der sake te doen naer behooren.

1161 Fol. 33v is blanco.
1162 De kerkenraad is vermoedelijk afgetreden, hetzij vrijwillig, hetzij door druk van buitenaf. De eerdere kerkenraad was buitengewoon ongelukkig met Gerard van Velzen, zie brief van de kerkenraad (ongedateerd) SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 141.
1163 Sic.
1164 Origineel: 'naer op'.

Brielle ~ Beroep
D. Fraxinus ende Willem Crynz. hebben de broederen voorgedraghen den droevigen stant der kercke van den Briele in dewelcke sy tegenwoerdich is door de beroepinghe, die de heeren magistraten hebben gedaen op den persoon van Cornelis Burchvliet ende dat tegen wille ende danck[1165] van de kercke die, vermits de verscheydene geruchten die den voorgenoempden Burchvliet allerwegen hem nagaen,[1166] met goeder consientie de voornoempde beroepinge niet en can inwilligen. Soecken oversulx raet by de broeders wat sy in dese hoochwichtige sake best sullen doen.
Is by de broederen geadviseert dat men 2 broeders uuyt de vergaderinge sal deputeren die de broeders des classis van Woerden sullen gaen om na den persoon van Burchvliet te vernemen ende insonderheyt hoe het met de attestatie es toegegaan, die hy van zyn leere ende leven by eenige uuyt naem des voornoempden classis heeft verworven. Ende syn daertoe genomineert Jacobus Florianus, Leoninus Leo ende Joannes Agricola, die van haer dryen 2 sullen uuytmaken.[1167] Syn oock gecommitteert Pillaert ende Florianus om by meester Odon, woonachtich in Beyerlant, mede na den voornoempden Burchvliet te vernemen.

Des anderen daechs

Brielle ~ Beroep
Is wederom hernomen de swaricheyt, die in den Briele is in de beroepinge van voors. Burchvliet. Ende gemerct de classis mede heeft te adviseren in de beroepinge der dienaren, soodat de broeders na voorgaende rype deliberatie goet gevonden hebben een requeste aen de heeren magistraten van Briele over te leveren om daermede de voorgenoempde heeren te bidden, dat haer gelieve niet soo seere de beroepinge op den persoon van Burchvliet gedaen, te willen urgeeren, maer de ooge van hem afwenden ende gesamentlycken na een bequaem persoon van goet getuygenisse uuyt te sien, wanneer de noot sulx sal vereysschen, alssoo sy verscheydene quade geruchten van hem hooren ende eendrachtelycken verstaen, dat het een sake is, die vry wat verre siet ende geerne alle inconvenienten, die hem dagelyx in het stuck van de beroepinge der dienaren sien incruypen, souden voorcomen. Ende indien hare Edele van de voornoempde beroepinge niet en gelieven afstant te doene dat sy sullen genootsaect wesen haer mede op het stuck van Burchvliet te te informeren ende daermede betoonen dat sy nimmermeer de beroepinge van dienaren van quaden name ende faem sullen advoyeeren. Om dese requeste te presenteren, zyn gecommitteert Niclaes Nicolai ende Jacobus Florianus.

Nieuwe-Tonge ~ Beroep
Valerius, weder gekomen synde uuyt den Hage, heeft met hem gebracht Abrahamus la Faille, die den broederen heeft overgelevert de beroepinge, die op zyn persoon gedaen is by de ambachtsheeren.[1168]
De broeders, de voorgaende handelinge, in 't stuck van dese beroepinge gedaen, ryppelycken in de vreese Godts overwegen hebbende, hebben geraden gevonden den kerekenraet te beweghen ende te induceren om de beroepinge van de ambachtsheeren

1165 Origineel: 'tegen danck ende wille ende danck'
1166 *hem nagaen*: hem nagegeven worden (WNT).
1167 De geloofsbrief voor Jacobus Florianus en Leoninus Leo in HUA, OSA, inv. nr. 526.
1168 Kopieën van de beroepingsbrieven van ambachtsheren en kerkenraad en een aantal op dit beroep betrekking hebbende documenten in: HUA, OSA, inv. nr. 526.

in te willigen, te meer dewyl de heeren sulx op haer versoecken ende tot noch toe niet voorgecomen is, waerdoor de persoon van de voorgenomde la Faille billick behoorde gevraect te worden. Hierop zyn de voorgaende van de Tonge oft kerckenraet in de vergaderinge verschenen, dewelcke daertoe niet wel hebben connen verstaen, doch na lange inductie hebben sy haer selven soo verre innegelaten, dat sy met die andere lidtmaten der kercke souden spreken om Abraham la Faille noch eens te hooren ende dan te doen 'tgeen sy gelyckelyken sullen geraden vinden, mits conditie dat men de ambachtsheeren spreke dat se voortaen in 't beroepen van een diennaer in haer gemeente niet en sullen uuytgesloten werden, ter tyt toe datter een ander ordinantie by de Edel Mogende heeren Staten sal geraemt ende geautoriseert wesen, ende hiertoe syn gedeputeert Willem Crynz. ende Anthonis Adriaenz.

Aanwezigen
Reynout Segers des woonsdaechs absent.

Agenda
Den tyt des classis is gestelt op den iersten juli in de Plate.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum is gehouden ende de vergaderinge met danckseggingе tot Godt verlaten.

1613 II (extraordinaris). Brielle, maandag 6 mei
Inv. nr. E3a, fol. 35v.

Aanwezigen ~ Agenda
Syn vergadert geweest de gedeputeerde des classis, mitsgaders eenighe andere broeders, met name D. Theophilus Ryckewaert, Jan Aertz. ende Davidt Thomaez., predicanten respective in den Briel, Coorendyck ende Spyckenisse. Ende hebben metten anderen goet gevonden, alsoo D. Florianus ende Leoninus Leo van hare commissie wedergecomen waren, dat op morgen de voornoempde broederen sullen openinge doen van hare ondersoeckinge voor de gedeputeerde classis binnen de heerlyckheyt van Heenvliet, om daerna voorts te beramen wat noodich sal wesen gedaen [te worden].

1613 III (extraordinaris). Heenvliet, dinsdag 7 mei
Inv. nr. E3a, fol. 35v.

Brielle ~ Beroep
Syn de gedeputeerde des classis met eenighe andere broeders in Heenvliet vergadert geweest, voor welcke Jacobus Florianus en L. Leo hebben openinghe gedaen van hare ondersoeckinghe, ende de sake alsoo bevonden, dat het noodich sy de classe te bescryven tegen maendaghe toecomende te 10 uren in den Briel, ende middelertyt de heeren magistraten van Briele 'tselve te remonstreren ende daerby aen haer[1169] de geboden beclaghen, ten eynde dat se willen ophouden met de vardere procedure van [de] persoon Burgevlietii.

1169 Origineel: 'hare' waarbij de laatste 'e' is doorgestreept.

1613 IV (extraordinaris). Brielle, maandag 13 mei
Inv. nr. E3a, fol. 36-37.

Aanwezigen
Presenten: Nicolaus Nicolai, Theophilus Ryckewaert, Florianus, Pilaert, Jan Hendrixs., Willem Crynz., Jooris de Coster, Anthonis Adriaenz., Joannes Agricola, Hugo Stuer, Davidt Thomaez., Jacobus Carpentier, Velsius, Reginaldus Zegeri, Rutgerus Henrici ende Nolthenius.

Brielle ~ Predikant
Alzoo de gecommitteerde van de classe om te ondersoeken na den stant ende geruchten Burchvlietio naegaende haer last volbracht hebben, is haer in dese vergadering afgeheyst rappoort te willen doen.
Hetwelc de broeders classis gehoort hebbende, ende op de sake ryppelyck lettende, hebben goet gevonden den kerckenraet tegens den namiddach te doen vergaderen om van haer te voorderen 'tgeen sy van de persoon van Burchvliet hebben vernomen ende alsoo het hare by het onse te voegen ende daerna met malcanderen te beraetslaen, wat in dese droevige sake voorders tot welstant van de kercke van den Briele te doene staet.

Naermiddach

Brielle ~ Predikant
De kerckenraet is in de vergaderinge verschenen ende heeft haer op het versoeck der vergaderinge verclaert dat sy voor dese tyt noch niet gereet en is om openinghe te doen van de geruchten by haer van de persoon van Burchvliet vernomen, maer daertoe noch een dach oft 2 respyt van doen heeft ende met eenen versocht: ierstelyck dat de broeders[1170] gelieven te overwegen de artickelen by de gedeputeerde tegen Burchvliet ingebracht oft sy suffisant zyn om hem uuyt den dinst te weeren, ten anderen eenige uuyt den haren gelieven te deputeren met volle macht ende instructie om uuyt haren naem haer alsdan te assisteren ende met malcanderen te overwegen[1171] 'tgeen soo by de gedeputeerde des classis als by de kerckenraet tegen Burchvliet is innegebracht, ten eynde dese lanckduerighe swaricheyt eenmael een eynde mochte nemen.

Nieuwe-Tonge ~ Beroep
De classis, gehoort hebbende het rappoort, by Willem Crynz. ende Anthonis Adriaenz. gedaen, van de commissie, haer by de ambachtsheeren van de Oude ende Nieuwe Tonge opgeleyt, te weten dat de ambachtsheeren noyt in den sin gehadt hebben de kercke haer recht te benemen ende dat se haer daervan tegen de verhueringe van de thiende[1172] contentement sullen doen, heeft goet gevonden dat men die van de Nieuwe Tonge sal aenscryven de beroepinge, op den persoon van Abraham la Faille gedaen, niet langer

1170 Doorgehaald de volgende tekst: 'tegen dien tyt eenige van harentwegen gelieven te deputeeren.' De zinsnede 'gelieven te overwegen de artickelen (...) eenige uuyt den haren gelieven te deputeren' is als vervanging daarvan in margine bijgeschreven.
1171 Doorgehaald de woorden: 'tgeen sy'; een interlineaire doorhaling is niet leesbaar.
1172 Hier wordt gedoeld op het tijdstip waarop elk jaar de tienden in de heerlijkheid Grijsoord werden verpacht. Elk jaar in juli kwamen in Oude-Tonge, waar het ambachtsherenhuis stond, tijdens de tiendverpachtingen, de ambachtsheren bijeen om rekeningen af te horen, ambtenaren aan te stellen, verordeningen uit te vaardigen en andere voorkomende zaken te regelen, Van Aalst en Warning, *Inventaris archief van de heerlijkheid Grijsoord*, 18.

uuyt [te] stellen, maer hem dadelyck volgens hare inlatinge, in de laeste classe gesciet, te beroepen, alsoo haer versoeck is genoech gedaen. Ende is voort ordre gestelt, dat de examinatie sal gescieden in de ordinaire classe, om welc te doen D. Nolthenius bestemt is.

Brielle ~ Beroep

De broeders des classis, overwegen hebbende de swaricheyt geresen in de kercke van den Briel uuyt oorsake der beroepinge by de heeren magistraet is gesciet op den persoon van Cornelis Pieterz. Burchvliet, hebben geresolveert ende goet gevonden eenighe uuyt den haren te committeeren aen de heeren burchgemeesteren, versoeckende dat hare Edele gelieve de vergaderinghe van de Edele magistraet te samen te roepen om door die van de classe aen de voors. magistraet vertoont wordde, dat die van de classe gansch geneycht zyn om by de sake tusschen die van de magistraet ende kerckenraet te middelen ende te accomodeeren soo veel mogelyck zyn sal, opdat geresen misverstanden tot geen meerdere extremiteyt uuytbersten by soo verre dese dinst des classis die van de magistraet aengenaem soude wesen.

De heeren magistraten hebben vergaderinge geleyt ende syn vanwegen onse vergaderinghe daerhenen gedeputeert D. Florianus ende Anthonis Adriaenz. om de heeren magistraten te versoecken oft hare Edele niet en souden willen verstaen tot een middelwech, die de classis soude mogen beramen tot behoudinge van de goede eenicheyt ende vrede hetwelck hare Edele gewillich hebben aengenomen. Ende is het 'tselve de kerckenraet aengedient om te vernemen oft sy oock tot dese middelwech willen verstaen ende de classis als arbitres in dese sake te houden. De kerckenraet, alsoo sy niet en is in competenten getale, vint haer beswaert om daertoe te verstaen, versoect oversulx aen de classis dat haer gelieve hare vergaderinge op morgen te continueeren, verhopende dat sy dan in competenten getale sal verschynen, hetwelc haer is geaccordeert ende meteen goet gevonden dat men de heeren magistraten sulx aenseggen sal opdat hare Edele mogen weten dat in de sake door faute van de byeencompst des kerckenraets niet en is gedaen.

De kerckenraet, byeenvergadert zynde des anderen daechs, heeft de broeders gepresenteert openinge van het 'tgene sy van Burchvliet tot weeringe zyns persoons heeft vernomen, ende met eenen versocht openinge van 'tgene de gecommitteerde broeders des classis vernomen is om alsdan met malcanderen te overweghen ende te beraetslagen oft de sake accomodabel is ofte niet.

Hierop hebben de broeders des classis met malcanderen gesproken ende goet gevonden den kerckenraet aen te seggen, dat sy tot het 'tgene by hare gedeputeerde is innegebracht verstaen, dat de sake geaccomodeert kan werden ende bereyt zyn om aen te hooren 'tgene sy op den voors. Burchvliet hebben te seggen ende daerom met malcanderen te overleggen oft sy by hare voorige meyninge van accomodatie persisteeren.

De kerckenraet heeft opgelesen 'tgeen sy tegen Burchvliet hadden ende begeert dat de broederen des classis daervan willen oordelen oft sy de sake noch accomodabel vinden, soo nochtans dat zy haer oordeel vry sal hebben, sonder aen het oordeel des classis gebonden te wesen, indien het broeders des classis anders dan sy verstaen.

Is by de broeders des classis goet gevonden Burchvliet te ontbieden om te hooren synen antwoerde ende verclaringe op de poincten tegens hem by den kerckenraet ingebracht. Burchvliet is in de vergaderinge verschenen, vergeselchapt met de heer baillou, burgmeestere Quack ende out-burchmeestere Velsen, dewelcke daertoe niet wel en wilden verstaen dat Burchvliet synen verantwoerdinge ende verclaringe voor ons soude doen. Maer is naer onderhandelinge goet gevonden den kerckenraet te verwilligen, dat sy de beschuldinghe selfs souden willen doen in de tegenwoerdicheyt van de Edele heeren magistraet ende de broeders des classis ende heeft Burchvliet beloeft zyn schult sinceer-

lyck te sullen bekennen int 'tgene daer hy in is te beschuldigen ende synen verantwoerdinge te doen op hetgene daeraen hy geen schult heeft.
Hierop is de kerckenraet gehoort ende vint goet, dat de broeders des classis uuyt haren naem de heeren magistraten de poincten by haer van Burchvliet sullen voordragen, het d'welc alsoo is gesciet.
Heeft Burchvliet zynen verantwoordinghe ende veronschuldinge daerop gedaen dewelcke gehoort zynde, soo hebben de heeren magistraten[1173] geadviseert dat uuyt het 'tgene hare Edele hadde gehoort ter wedersyden niet en konde verstaen dat Burchvliet behoorde geweert te worden, maer dat zy by hare gedaene beroepinghe billick persisteren. Daerentegen de broeders des classis hebben geordeelt, dewylle het swaerste, welc in Burchvliet beschuldingen bevonden wort, is de sake tot Delft gepasseert dewelcke by dry getuygen worden gedeposeert. Soo is 't dat de broeders de 3 getuygen op het ontkennen Burchvliet niet en konnen reprocheren, te meer dewylle het zyn eygen selfs sake is, ende dat ons niet en blyct wat haer soude bewegen sulke een valsche getuygenisse tegen hem in te brengen ende dat noch een vierde depositie, die sake aengaende, wert verwacht. Ende indien bevonden wort dat Burchvliet de waerheyt van het voors. gedeposeerde ontkent, dat het grootelyx soude diennen tot zynen nadeel ende indien wy volle versekertheyt van waerheyt der sake hadde door contrarie depositie van de selfde persoonen, souden verhopen de sake te connen accomoderen.

1613 V (ordinaris). Ooltgensplaat, dinsdag 2 juli
Inv. nr. E3a, fol. 38-39.[1174]

Leiding
Is naer aenroepinghe van de name Godts tot preses vercoren N. Damius, tot assessor Theophilus Ryckewaert ende scriba Johannes Agricola, respe[c]tive diennaren tot Goeree, Briel ende Heenvliet.

Aanwezigen
Absenten: Nicolaus Nicolai, Leoninus Leo, Reginaldus Zegerus ende Pieter St[e]yaert.

Acta classis
Syn oock de acten van voorgaende[1175] ordinaris classe gelesen.

Rockanje ~ Instituering kerk
Velsius verclaert dat, niettegenstaende de gedeputeerde beyde niet zyn gekomen in zynen kercke, nochtans door neersticheyt te wege gebracht heeft, dat een ouderlinc ende 2 diakonen zijn ingestelt ende wettelyck bevesticht in zyne kercke ende dat het avontmael met stichtinge is gehouden geweest.

Brielle ~ Beroep
D. Florianus, rappoort gedaen hebbende van zynen commissie, soo aen de heeren van den Briel als van de ondersoeckinghe der gelegenheyt Burchvlitii ende oock D. Theophilus verhael gedaen hebbende van het accoort gemaect tusschen de heeren ende de kerckenraet van den Briele in 't aennemen van Cornelis Pieterz. Burchvliet, soo is 't

1173 Hierna de doorgehaalde woorden: 'de poincten by haer'.
1174 Fol. 37v is blanco.
1175 In de plaats van het doorgehaalde 'v;/s'

dat de broederen classis, uuyt de gedeputeerde van den Briel de stant der kercke aldaer verstaen hebbende, ende met namen dat de selfde kercke schynt geschapen wederom in geen cleene swaricheyt te sullen comen, vervallen uuyt oorsake dat die van de kerckenraet openbaer schultbekenninge van Burchvliets wegen vereysschen, die men verstaet, dat de magistraet beswaerelyck sal inwillighen, is 't goet gevonden eenighe broederen vanwegen de vergaderinge te committeeren ende na den stant ende gelegenheyt der voors. kercke nader te vernemen. Ende soo geen raet gevonden wort om de magistraet daertoe te verwilligen, dat de schultbekenninge opentlyck voorgestelt werde, den kerckenraet sullen voordragen radenderwyse een soo voegelyck middel als 't mogelyck zal zyn opentlyck te kennen te geven die genoechdoeninghe, die Burchvliet de magistraet ende kerckenraet gedaen heeft, sonder op dat woort schultbekenninghe te dringen.
Ende syn daertoe gecommitteert D. Florianus, Jan Hendrixs., Valerius ende Agricola.[1176]

Nieuwe-Tonge ~ Beroep
Is een brief gelesen, gesonden van Bernardus Faille aen de classe, versoeckende den dinst der classe in 't bevoirderen der saken van zynen sone tot contentement van d'een ende d'ander zijde, verclarende zyn bedencken vry te hebben oft geraden soude zyn, dat syn sone in soodanighe oneenicheyt ende partydicheyt der kercke soude in den dinst comen, nochtans hem ende den classe presenteert om hare meyninge verstaende hem daerna te reguleeren. Versoect oock dat zyn sone acte soude mogen gelevert worden, soo wanneer de sake door d'onwillicheyt van de kercke van de Nieuwe Tonge niet soude connen voortganc hebben.
Heeft Abraham Faille ingebracht de beroepinge, op hem gedaen van de ambachtsheeren van Grysoort, genaempt de Oude ende Nieuwe Tonge, mitsgaders den magistraet van de Nieuwe Tonge.
Heeft oock de classe de beroepinghe van de kercke afgeeyscht, diewelcke hebben geseyt geen beroepinge op Abraham Faille te hebben gedaen noch te konnen doen. Reden haer afgevraecht zynde, hebben geantwoert dat de gemeynte hem niet en begeert ende dat se geen reden en behoeven te geven van weygeringhe.

Namiddach

Simonshaven ~ Tucht
Tobias Pillaert heeft de vergaderinghe voorgedragen alsdat in zynen dorpe een vroupersoon is, lidtmaet zynde, dewelcke haer man doordien hy een neerlage[1177] bedreven hadde, wechgeloopen ende geweken zynde ende eenighe jaren achterblyvende sonder eenighe verwettinge zyns persoons gedaen heeft aen haer, ende zy eenighe tyt met een ander geseten heeft ende ten laesten getrout is van een pape; wat dat hy in dese sake te doene heeft: oft hy se voor lidtmaet sal bekennen ende toelaten tot den avontmael ofte niet. Is geantwoert dat de broeder voors. haer sal wysen totten magistraet ende sien oft de magistraet dese hare trouwe aprobeert oft niet.

Nieuwe-Tonge ~ Beroep
Is die van de Nieuwe Tonge afgevraecht oft zy haer willen submitteeren 't oordeel ende goetduncken der classe in haer sake. Is geantwoert dat zy haer submitteeren.
De broeders hebben geresolveert dat de kerckenraet van de Nieuwe Tonge dadelyck

1176 Kopie van dit besluit van de classis c.a.: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 150.
1177 *neerlage*: doodslag, manslag (WNT, lemma *nederlaag*).

beroepinghe[1178] sullen doen op de persoon van A. Faille in conformité van de beroepinge, op den voors. Faille gedaen by de ambachtsheeren ende magistraten van de Nieuwe Tonghe, als oock de resolutien, genomen[1179] op de ordinare als extraordinare classe, mits de voors. kerckenraet door procuratie van de classe sal ter hant bestelt werden acte, geteeckent bij de voors. ambachtsheeren, inhoudende in effecte dese belofte ende verclaringe, dat zy noyt hebben in den sin gehadt, als ooc noch niet en hebben, om de kercke te willen versteken in hare gerechticheyt, noch om den kerckenraet van de beroepinghe der predikanten te willen uuytsluytten, maer deselve te laten bij soodanighe vryheyt ende macht in 't voors. poinct, als van de heeren Staten is goet gevonden oft in toecomende tyden sal goet gevonden worden; daerenboven dat zy oock tevreden syn van de beroepinge, op de voors. Faille gedaen, te desisteeren, bij soo verre ymant yet wettelyx tegen zyn persoon hadde in te brenghen.
De broeders, de swaricheyt der kercke van de Nieuwe Tonghe ingesien hebbende, hebben goet gevonden oft een permutatie soude mogen gescieden, dat een predicant uuyt den classe in de Nieuwe Tonghe comende, Faille in zyn plaetse soude mogen ontfangen worden met goede ordre. Faille heeft hem in desen beswaert gevonden te antwoerden, vreesende dat zulx qualyck soude willen succedeeren.
Naer lange ende verscheyden voorstellinghen ende beraetslaginghe heeft eyndelyck de kerckeraet van de Nieuwe Tonge geantwoert haer te onderwerpen de ierste resolutie, ende hebben daerop de hant la Faille gegeven, die mede de selfde conditie hem vrywillich heeft onderworpen.

Particularia
Syn de broeders voor haer hooft afgevraecht oft zy yet hadden den classe voor te stellen.

Ooltgensplaat ~ Tucht
Pillius heeft voorgestelt oft een vrouwe, welcker man mennonist is ende de kinderen ongedoopt versoeckende ten avontmaele te gaen, oft men se soude mogen toelaten. Is geantwoert, soo wanneer zij haer uuyterse beste dede om haer man te perswaderen ende de kinderen ten doope brengt, dat zy alsdan wel als een lidtmaet mach ontfangen worden.

Nieuwe-Tonge ~ Beroep
Om dese voors. acte by de Gecomitteerde Raden van Staten te voorderen syn gecommitteert Theophilus Ryckewaert ende Jacobus Carpentier.

Agenda
Sal extraordinare classe gehouden worden in den Briel den 23^{n} juli ten negen uren 's morgens om te treden tot het examen van la Faille, d'welc door D. Nolthenium, als voorhenen besloten is, in de extraordinare classe sal gescieden.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden ende de vergaderinge met danckseggingе gescheyden.

1178 De beroepingsbrief van de kerkenraad en de kopie van die van het gerecht van Rockanje met diverse bijbehorende documenten in: HUA, OSA, inv. nr. 526.

1179 In de plaats van het doorgehaalde 'gedragen'.

1613 VI (extraordinaris). Brielle, dinsdag 23 juli
Inv. nr. E3a, fol. 40.[1180]

Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts zyn vercoren tot preses Nicolaes Nicolai, predikant tot Geervliet ende tot scriba Johannes Damman, predicant tot Dirixlant.

Aanwezigen
Presenten: Nicolaes Nicolai, Cornelis Damman, Jan Aertz., Johannes Damman, Rutgerus Henrici, Florianus, Jan Hendrix, Valerius, Nolthenius, Willem Crynz., Theophilus Ryckewaert, Anthonis Adriaenz., Leoninus Leo, Pieter Steyaert, Jacobus Carpentier ende Velsius.

Nieuwe-Tonge ~ Beroep
Is in de vergaderinghe vertoont ende gelesen de acte, die de gecommitteerde hebben verworven voor die van de Nieuwe Tonghe, inhoudende dat de ambachtsheeren hen in 't doen van de beroepinge sullen moeten reguleren naer d'ordre ende resolutie van de Edel Mogende heeren Staten van den voors. lande, die alreede op 't stuck van de beroepinge van de kerckendienaren genomen is oft hiernaer noch genomen sal moghen worden.
Is voorgestelt oft die van de Nieuwe Tonghe haer behooren te vergenoeghen met de acte.
Is met de meeste stemmen goet gevonden, dat de kercke van de Nieuwe Tonge haer behoort daermede te vergenoeghen, dewylle men niet voorder en can comen, waertoe men die van de kercke van de Nieuwe Tonge sal raden ende induceren.

Naer middach

Nieuwe-Tonge ~ Beroep (vervolg)
Is verordineert dat, alzoo Bernardus Faille voorstelde, dat men tot alle overvloet soude willen eenige toeseynden aen die van de Nieuwe Tonge, opdat hen soude werden vertoont de acte van de Edele heeren Staten ende haer in alles te verwittigen. Ende opdat sulx bequamelyck soude mogen geschieden, is belast D. Carpentier, dat hy aen haer de acte soude willen vertoonen ende haer te kennen geven, dat sy haer daernaer souden willen reguleeren; ende byaldien die van de Nieuwe Tonge daerin niet en syn te bewilligen, syn dan van de broederen des classis bestemt om by die van de Nieuwe Tonge te verschynen Willem Crynz. ende Jacobus Florianus, dewelcke haer in alles sullen soecken te bevredigen, ende dan sullen die gecommitteerde moghen beramen den tyt der examinatie ende classis.

1613 VII (ordinaris). Korendijk, maandag 23 – dinsdag 24 september
Inv. nr. E3a, fol. 41-41v.[1181]

Leiding
Naer aenroepinghe des Heeren heylighe name syn tot praeses vercoren Petrus Pilius, tot

1180 Fol. 39v is blanco.
1181 Fol. 40v is blanco.

assessor Henricus Nolthenius, tot scriba Valerius Valeri, respective diennaren in de Plate, Bomenede ende Oudenhoorne.

Aanwezigen
Absenten syn geweest de diennaers van den Briele, Anthonis Adriaenz., Hugo Steur, Regnaldus Segeri ende syn geexcuseert Thuenis Adriaenz. ende Velsen.
Syn naer het gebet gekomen Nicolaes Nicolai, Jacobus Florianus, Johannes Damman. Nicolaus is gecondempneert in de boete van 6 st., d'andere syn geexcuseert.

Credenties
De credentien syn gelesen ende in deselve gheene swaricheyt bevonden.

Examen
Abrahamus la Faille heeft een propositie gedaen uuyt het 23e capittel Matthei verso 17, welck de broederen des classis, mitsgaders de gedeputeerde van de Nieuwe Tonghe, redelycken wel heeft behaecht.
De voors. afgeheyscht zynde zynen attestatie, die hy mochte hebben van syn handel ende wandel, van dewelcke hy verscheydene getoont heeft, uuytgesondert de attestatie van de kercke van den Hage, daer hy laest gewoont heeft, die hy seyde by versuemenis achtergelaten te hebben. Daerinne de classe swaricheyt makende, hebben goet gevonden tot examinatie niet voorte varen dan voor en alleer hij deselve van de voornoemde kercke sal hebben getoont. Is oversulx na den Hage getoghen omme deselve te halen.

Acta classis
Syn gelesen de acta van de ordinaire als oock van de voorgaende extraordinaire classe gehouden soo in de Plate als daernaer in den Briel.

Aanwezigen
Nicolaus Nicolai, Leoninus Leo, Reginaldus[1182] Segeri ende Petrus Steyaert over hare voorgaende absentie uuyt den laesten classi haer onschult gedaen hebbende, syn alle geexcuseert, uuytgenomen Reginaldus Segeri, die niet is geexcuseert.

Naer middach

Brielle ~ Predikant
Is voorgestelt van somighe broederen in de classe wat remedie ende middel men soude moghen beramen om te remedieren de swaricheyt die in de bedroefde kercke van den Briele is ontstaen ende noch meerder soude ontstaen. Is geresolveert dat men een brief scryven soude aen de diennaren van den Briel ende een aen den kerckenraet ende door denselven haerlieden te adverteren daertoe te willen arbeyden, dat de kerckenraet soude willen by malcanderen vergadert wesen tegen dyssendage toecomende over 8 dagen, wesende den 8 octobris[1183] op welcken tyt eenighe broeders daer souden verschynen omme na den voornoemden droevighen stant van de kercke nader te vernemen, waerin gedeputeert syn Jan Hendrix, Jacobus Florianus ende Leoninus Leo. Ende soo sy de sake soo souden moghen bevinden gestelt, dat de classis daerin wat goets soude connen

1182 Origineel: 'Reginaldi'.
1183 Origineel: '18 oct.' De eerstvolgende dinsdagen vielen op 1 en 8 oktober.

doen, sal de uuytscryvinge desselven met advys van de naeste gesetene by deselve gedeputeerde broederen bestaen.

Particularia
Syn de broeders voor haer hooft afgevraecht oft sy de classe yet hadden voor te dragen daerinne sy desselven hulpe van doen hadden. Is geantwoort datter niet en was.

Des anderen daechs

Examen
Abraham la Faille, wedergekomen zynde uuyt den Haech, heeft zyn attestatie van de kercke van den Haech mede gebracht, met welcke de classis is vergenoecht geweest ende alsoo heeft goet gevonden tot de examinatie voorte varen.
De broeders de examinatie gedaen ende aengehoort hebbende, heeft hen redelyck wel behaecht, ende is oversulx van de broeders des classis geresolveert hem tot den dienst der kercken van de Nieuwe Tonghe toe te laten, mits conditie dat hy verclare oft syn gevoelen sulx is uuyt gront zyns hertten als hy mondelyc geantwoert heeft. Daerop Abrahamus voorscreven rondelyck verclaert heeft sulx zyn gevoelen van hertten te zyn, mitsgaders oock verclaert tegen de confessie ende den cathechismum niet te hebben, noch in woerden noch in de zin, ende de leere, daerin vervattet, tegen de wedersprekers te beschermen. Ende is alsoo met hantastinge van de broederen tot een lidt des classis aengenomen.
Is besloten dat de voorstellinghe Abrahami la Faille in de Nieuwe Tonge geschieden sal de ierste door D. Carpentarium den 29^{n} septembris, de 2^{e} door Costerum des sondaechs daeraen, ende de bevestinge door Johannem Damman.

Censura morum ~ Sluiting
Is eyndelyck censura morum gehouden ende de vergaderinghe met danckseggingh gescheyden.

1614 I (ordinaris). Brielle, dinsdag 8 april
Inv. nr. E3a, fol. 42-42v.

Leiding
Na aenroepinge van des Heeren heylighen name zyn vercoren tot preses D. N. Damius, tot assessor Henricus Nolthenius ende tot scriba Leoninus Leo respective diennaren in Goedereede, Bommenede ende Nieuwenhoorn.

Absenten
Was absent D. Florianus, geexcuseert.

Credenties
In de credentien is geen swaricheyt bevonden.

Commissarissen–politiek
Syn de vroetschappen der stede van den Briele op de tegenwoerdighe vergaderinge van [de] classis van Voorne gedeputeert, de heer bailjou, borgtmeestere in der tyt Jacob Allaertz. mitsgaders Jan Willemz. Verdam, vroetschap, om aldaer beneffens de gedepu-

teerde van de classis voors. te helpen adviseren ende bestemmen 'tgene den meesten oorboor ende opbauwinghe van Godts eere, stabiliment van 't classis, in 't generael ende perticulier, soude mogen strecken. d'Welc den broederen voorgehouden zynde, hebben verclaert 'tselve te houden voor aengenaem.[1184]

Acta ~ Particularia
Syn gelesen de acten van de laest voorleden classe, daerna de broeders afgevraecht zynde na particuliere gravamina, ende is niet sonderlinx voorgevallen.

Abbenbroek ~ Vacature
Werde versocht van de kerckenraet van Abbenbroeck dat sy mochten bedient worden op elcken sondach. Daerop last gegeven is hen te antwoerden dat men haer niet conde bequamelyck dan na gewoonte ten vierthien dagen bediennen waertoe is gestelt dese ordre: dat ierstelyck den 29 Agricola, ten 2^{n} den 11^{n} mey Tyckmaker, ten 3^{n} den 18 mey op Pinxteren een uuyt den Briele, ten 4^{n} den 25^{n} mey Floriaen ende daeraen den 8^{n} juni Jan Hendrixz. ende nadien den 22^{n} Valerius ende ten laesten den 6^{n} juli David Thomaez. den dienst in Abbenbroeck soude waernemen.

Abbenbroek ~ Predikantsweduwe
Is D. Theophilus opgeleyt een request te stellen tot fauveur van de weduwe Rutgeri, hetwelc Valerius Valeri aen [de] Edele heeren Staten sal presenteren.
Men sal oock de weduwe voors. aendiennen dat men tot haren behoef procureren sal 't onderhout over het vierendeel jaers in hetwelc Rutgerus saliger gestorven is.

Brielle ~ Predikant
D. Cornelis Burchvliet, diennaer in den Briel ende gecomitteert van de kercke omme op de tegenwoerdige vergaderinge te verschynnen, heeft hem gepresenteert voor de broeders des classis om als een lidt derselver erkent te moghen worden, 'twelc is geaccordeert waerop hem de hant van broederschap is gegeven.

Na middach

Vergaderplaats classis
Eenighe van de classe hebben voorgeslagen oft niet soude bequaem wesen, dat men de ordinaire classicale vergaderinge voorts soude houden in de stadt van den Briele, nochtans sonder bedwanck; d'welc gearresteert zynde, hebben de heeren gedeputeerde van de vroetschappen aengenomen sulx by haren principalen aen te diennen ende te bevoorderen 't defroyement[1185] der classen, soo veel doennelyck wesen sal.

Agenda
Is geraemt den 14^{n} juli de naeste classe te houden in de Oude Tonge.

Censura morum ~ Sluiting
Eyndelyck is gehouden censura morum ende de gansche handelinghe besloten met danckseggingе totten Heere.

1184 De context wordt geschetst door De Jager, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in de voorm. classe van Voorne en Putten, in 't bijzonder te Brielle', 249-251.
1185 *defroyement*: onkostenvergoeding (WNT).

1614 II (ordinaris). Brielle, vrijdag 15 augustus
Inv. nr. E3a, fol. 43-43v.

VOORMIDDACH

Leiding
Naer aenroepinge van des Heeren heyligen naem syn vercoren tot preses D. Henricus Nolthenius, tot assessor Nicolaus Nicolai, tot scriba Johannes Damman, respective predicanten tot Bomenede, Geervliet ende Dirixlant.

Aanwezigen
Syn absenten: Johannes Agricola ende Hugo Stuer.

Credenties
Syn de credentien gelesen ende in eenighe is swaricheyt voorgestelt.

Commissarissen–politiek
Syn gelesen de acten van de voorgaende classe en is by eenighe voorgestelt, dat sy den 1n article van het voorgaende classe niet en verstaen in sulcker voeghen als sy gestelt is, aengaende dat de vroetschappen van den Briel souden hare gecommitteerde senden op alle classicale vergaderingen, meynende dattet maer en was voor de vergaderinghe doen ter tyt.
Waeruuyt omvraghe is gedaen oft de Edele vroetschappen altyt hare gecommitteerde sendende, sullen aengenomen worden, soo is 't dat met de meeste stemmen is geresolveert dat de vroetschappen hare gecommitteerde op alle classen souden senden, mits dat se souden zyn lidtmaten der kercken ende haer onderwerpen de censura, indien sy haer quamen te ontgaen, waeraf de gedeputeerde aengenomen hebben aen de vroetschappen rappoort te doen.

Vergaderplaats classis
Is oock voorgestelt oft men de classe altyt sal houden in den Briel. Waerop met de meeste stemmen is geresolveert dat men sal alsnoch blyven by den voorgaanden artykel, in 't voorgaende classe voorgestelt, doch blyvende in vryheyt.

Predikantsweduwe
Alsoo de weduwe van Rutgerus saliger duer een missive heeft versocht, dat de broederen souden gelieven een request te maken om de vercrygen het onderhout van het derde vierendeel jaers in 'twelc haren man saliger gestorven was. Ende dewyl D. Theophilo sulx was opgeleyt in de voorgaende classe ende tot noch toe daer niet en is gedaen, soo blyft D. Theophilus alsnoch daermede belast.

Stad aan het Haringvliet ~ Beroep
Syn ingestaen met credentie van de kerckenraet ende magistraet van de Stadt op Herinckvliet meester Jacop van Mouden,[1186] ouderlinck ende Claes Lenaertz., secretaris, verclarende dat sy hadden gehoort eenen Johannes Georgi de Vries, haer toegesonden van

1186 Jacob (Jacques) van Mouden was landbouwer en in de jaren 1613-1621 gezworene en penningmeester van de polder Oude en Nieuwe Stad. Hij overleed op 5 maart 1621. Over hem: Braber, 'Van Mouden', 294-295.

den Edele heer van Schagen als oom ende voocht van den jonghen heer van de Stadt voors. op welcken de Vries sy hebben gedaen beroepinghe met dry naeste gesetene predicanten, den classe belovende voor de examinatie te leveren beroep van den heer van Schagen, alzoo dat zy versochten dat de classe soude tyt stellen om hem te examineren ende bequaem bevonden zynde tot den dienst toe te laten.
Is met de meeste stemmen besloten dat den tyt van examinatie niet en can bestempt worden van den classe, dewylle sy meynden dat de beroepinge niet en was gesciet naer de ordre in 't jaer van eenentnegentich gearresteert.[1187]

Na middach

Stad aan het Haringvliet ~ Beroep (vervolg)
Syn wederom ingestaen de gecomitteerde van de Stadt, versoeckende dat de classe soude willen stemmen tyt ende plaetse om den jonckman te examineren ende dat men alzoo soude hare sake resumeren. Is haer van de classe aengeseyt dat men sal blyven by de voorgaende resolutie te voren genomen.

Kerkorde van 1591
Is voorgestelt oft men sal versoecken aen de Gecommitteerde Raden om geautoriseert te worden, dat de classe van den Briel haer mochte houden aen de kerckenordeninghe nopende de beroepinghe der diennaren, gemaect in den jaere 91.
Is goet gevonden dat een yegelyck sal in zyn bedencken nemen totter naester vergaderinge.

Abbenbroek ~ Beroep
De broederen des classis hebben goet gevonden, dat men sal den heer van Abbenbroeck beleefdelyck voorstellen dat hy hem in 't beroepen van een predicant wille houden by de voornoempde ordre. Is daertoe bestelt Willem Crynz. ende Leoninus Leo.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende is de vergaderinghe metten gebede gescheyden.

1614 III (extraordinaris). Brielle,[1188] donderdag 2 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 44-44v.

Leiding
Naer aenroepinghe van des Heeren heyligen name syn tot preses gekosen Leoninus Leo, tot asses[s]or Petrus Pillius, tot scriba Valerius Valeri, respective diennaren in den Nieuwenhoorn, Plaet ende Oudenhoorn.

1187 Bedoeld is de Haagse kerkorde van 1591.
1188 De acta zelf vermelden geen plaatsbepaling; deze blijkt uit de resoluties van de Brielse vroedschap (25 sept. 1614): 'Es op 't aengeven van de predicanten geresolveert, dat men de beschrivinge van de classe op d'examen van D^{o} (J. de Vries) sal doen alhier in de herberge binnen deser stede op den 1^{en} deser toecomende maent october, omme op donderdach daeraen in besoengie te treden'; aangehaald door De Jager, 'De Remonstranten en Contraremonstranten in de voorm. classe van Voorne en Putten, in 't bijzonder te Brielle', 250.

Stad aan het Haringvliet ~ Beroep ~ Examen
Is gelesen een brief van de Edele Gecomitteerde Raden Staten aen [den] classe van Voorne ende Putte, daerinne begeerende van de classe Johannem de Vries te examineren ofte redenen te geven, waerom het examen soude mogen achterblyven.
Is op de begeertte van voornoempde heeren by de classe ommegevraecht oft de broeders connen verstaen om te comen tot examinatie oft niet. Is geantwoert met de meeste stemmen: "neen", ende dat om redenen die de broeders aen de Edele heeren sullen vertoonen.

Abbenbroek ~ Beroep
Is gelesen een missive van Edel Mogende heeren de Gecommitteerde Raden aen den classe van Voorne ende Putte, daerinne den classe belastende Celcaert, den beroepen predikant by de heer baljou ende magistraet van Abbenbroec, te examineren, 'twelc oock de heer ende den baljou, binnenstaende, aen de vergaderinghe versocht hebben.
Syn oock binnengestaen den kerckenraet van Abbenbroec, die de vergaderinghe ierstelyck, eer zy tot haer sake quamen, voorgedragen hebben oft dese vergaderinghe verstaet, dat zy een stemme behoort te hebben in de beroepinghe van een predikant.
Is bij de broederen ende meeste stemmen goetgevonden ende verstaen, dat se behooren in de beroepinghe een stemme te hebben.

Namiddach

Abbenbroek ~ Beroep (vervolg)
De broederen van den kerckenraet van Abbenbroeck binnengestaen zynde, is hen voorgehouden redenen te geven, waerom sy niet connen verstaen tot beroepinghe van Celkaert. Hebben geantwoert redenen dese te zyne: ten 1n omdat de gedaene beroepinge onordentelijcken is uuyt oorsake sy daerinne niet en syn gekent; ten 2n om hy hen ontstichtinghe hadde gegeven door eenighe mishandelinge, hen gegeven, waerdoor zy miscontentement in zyn persoon hebben gehadt; ten 3n omdat syn gevoelen stryt tegen het gesonde gevoelen der kercke, daerin zy zyn opgevoet, d'welc hy soo in hare tegenwoerdicheyt verclaert heeft, met haer arguerende, als met een depositie, by notario hiervan gedaen, daer hy van 3 dingen beschuldicht wert, ten 1n dat de mensche hem[1189] bekeeren can; ten 2n dat Godt de Heere soo veel doet in degene, die verloren gaen, als in degene, die salich worden; ten 3n als Godt aen de duere van een mensche cloept, het dan aen des menschen wille hangt open te doene ofte niet. Oversulx is by de meeste stemmen van de vergaderinge goet gevonden, dat [men] de beroepinghe ende examinatie van Celkaert voor een tyt opschortten sal, totter tyt toe dat den nieuwen baliou gekomen sal syn, die het den kerckenraet verboden heeft daervan te spreken in zyn afwesen.
Celkaert, ontboden zynde over dese beschuldinge, heeft hem op deselve verantwoert van punct tot punct ende heeft de broederen daerop contentement gedaen.

Stad aan het Haringvliet ~ Beroep ~ Examen
Is wederom de novo voorgestelt oft men sal comen tot examinatie van de Vries. Is by de meeste stemmen goet gevonden: jae. Sal d'examinatie gedaen worden over 14 dagen den 14n octobris door Cornelis Pieterz. Burchvliet.
Onse broederen Pilius, Jan Arentz., Pilaert protesteeren aen de classe over dese hande-

1189 Bedoeld is uiteraard: 'hemselven'.

linghe van de Vries ende versoecken dat haer protest mochte geteeckent worden, versoeckende dat haer acte daervan sal verjont[1190] worden.

Propositie
Is de Vries opgeleyt een propositie te doen uuyt Hebreen 4 : 13.

Besluit
Is met aenroepinghe des Heeren naem de vergaderinge gescheyden.

1614 IV (extraordinaris). Dinsdag 14 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 45.

Leiding
Naer aenroepinge van des Heeren heylighen name syn vercosen tot preses Cornelis Pieterz. Burchvliet, tot scriba is gecommitteert Valerius Valeri, respective predikanten in den Briel ende Oudenhoorn.

Abbenbroek ~ Beroep
Is voor het ierste by de hant genomen de sake van Selcaert ende is hem afgevoordert synen beroepinge die die van Abbenbroeck op syn persoon mochten hebben gedaen, mitsgaders synen attestatien die hy mochte hebben. De beroepinge gelesen zynde, is goet gevonden by de meeste stemmen, dat men sal voortvaren tot examinatie van Celcaert, toch dat men voorierst een bode vanweghe de classe aen de kerckenraet dadelyck sal senden, haer belastende vanwegen de vergaderinghe dadelyck hier te comen om hen de inductien tot deselve beroepinghe te verstaen.

Propositie ~ Examen
Syn de propositien gehoort van Johannes de Vries uuyt Hebreen 4 : 13 ende van Caspar Celkaert uuyt Lucas 24, welcke den broederen redelyck wel hebben behaecht. Is oversulx na de gelesene attestatien tot het examen gekomen, d'welc de broederen des classis redelyck wel behaecht heeft, oversulx syn met hantastinge tot leden des classis aengenomen.

Stad aan het Haringvliet ~ Abbenbroek ~ Bevestiging predikanten
De bevestinghe van de Vries sal gescieden door Johannes Damman ende van Celkaert door Tyckmaker.

Sluiting
Is de vergaderinge met 't danckseggingе tot Godt gescheyden.

1190 *verjonnen*: hier in de betekenis van vergunnen (WNT).

1615 I (extraordinaris). Oudenhoorn,[1191] **dinsdag 7 april (contraremonstranten)**
Inv. nr. E3a, fol. 63.[1192]

Aanwezigen
In den jaere na de geboorte onses Heeren Jesu Christi 1615, den 7^{en} april, zijn in den dorpe van den Oudenhoorn vergadert de broederen des classis, hierna genoemt: Tobias Pillaert, Jan Hendrixss., Petrus Pilius, Jacobus Florianus, Valerius Valerii, Petrus Steyaert, David Thomas., Leoninus Petri, Reginaldus Zegeri, Joannes Agricola, respective predicanten in Symonshaven etc.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Ende dewijle sommige, den remonstranten toegedaen, ons, die de Goddelycke waerheyt ende suyvere leere der gereformeerder kercken geerne saegen behouden, in onsen classem vele moeyten gemaeckt ende verscheyden onbehoorlycheden gepleeght hadden tot groot nadeel van eenige kercken, die onder onsen classem resorteren, ende haer alsoo draegen, dat het buijten alle hope scheen te wesen, dat zij haer door ons vermaen te rechte souden hebben laeten brengen,
soo is 't dat naer aenroepinge van des Heeren heylighen naem is gesproken van de leere ende het dryven der remonstranten, van hun in vijff artyckelen begrepen ende naderhandt door conferentie verclaert, ende is ommegevraeght wat gevoelen dat een yegelyc van ons van die haer leere hadde, ten eynde opdat wij daerna onse advjjsen mochten reguleren in 't overwegen oft het, voortaen geraden sal zijn onse classicale vergaderinge, langer met hun, die de remonstranten toegedaen zijn, te houden. Op de voorgestelde vraege hebben haer de broeders eendrachtelyc verclaert, dat zij naer neerstich overwegen van het gevoelen der Remonstranten, in de conferentie voorgestelt, niet anders en connen bevinden dan dat haer leere is een leere, die seer schadelyc ende valsch is.
Daerna isser gesproken van den tyd des ordinaren classis, die in 't gemeen naer Paesschen wert gehouden ende waervan de uijtschryvinge vele plach gedaen te worden door den predicanten in den Briel. Ende is goetgevonden, indien de classis op zijnen behoorlycken tyd van dien in den Briel niet en wert verschreven, dat dan de gedeputeerde des classis het terstont naer Paesschen sullen doen.
Ende nadat wij op alle swaericheden ende disordren, die in de voorgaende classen door de remonstrantsche onder ons waeren gevallen, serieuselycken hebben gelettet ende uyt hetgene ons was wedervaren genoechsaem hebben connen afnemen, datter voortaen geenderhande beteringe stont te verwachten, soo is verder goet gevonden ende geresolveert, dat wij op de naestcomende classis een afscheyt van de remonstranten sullen nemen, ons doen fonderende op dese naervolgende fondamenten:
1. Op de schadelycheyt ende valscheyt van de leere, die de remonstranten in de kercken onses classis soecken met gewelt in te dringen.
2. Daerop dat men ons metterdaet beneemt de goede kerckelycke ordonnantien, na dewelcke wij tot deser tyd toe de kercken onder ons vreedsamelyc ende stichtelyc hebben geregeert.
3. Op het schadelyc ende schandelyc incomen van sommige, door dewelcke de kercke Christi niet alleen niet wel gestichtet, maer ooc van den anderen gescheurt ende verwoest wort.

1191 Aanhef: 'Acte van een extraordinare bijeencomste, die onlanx voor de afscheydinge van de Remonstrantschen is gehouden in den Oudenhoorn.' Deze acta staan geschreven vlak achter de laatste door Tijckmaecker ingeschreven acta van 14 september 1618.

1192 Fol. 62v is blanco.

Ende hebben geoordeelt, soo lange als wij dese groote inconvenienten ende swaricheden niet connen verhoeden, dat wij onse classicale byeencomste met den remonstranten niet langer en behoeven noch en behooren te houden.

1615 II (extraordinaris). Brielle, maandag 25 – dinsdag 26 mei (contraremonstranten)
Inv. nr. E3a, fol. 63v-64v.

Aanleiding
Alsoo de classicale vergadering door de gedeputeerde des classis was verschreven in den Briel tegen den 26 may 1615, soo is 't dat de rechtgevoelende broeders des classis, daechs te voren in den Briel gecomen zynde, haer bijeen hebben laeten vinden ten huijse van Jan Janss. den Inner, ouderling der gemeynte aldaer.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Naer aenroepinge van de name Gods is vanwegen de broeders, die een wijle tyds daer te voren, namenlyc op den 7^{en} april, in den Oudenhoorn bij den anderen geweest waeren, verhael gedaen van de resolutie, bij hunluyden genomen, aengaende de vordere comparitie op de classicale vergaderinge, ende is voorgestelt dese vraege:
oft men oock voortaen stichtelycken op de classis soude connen compareren? Op welcke vraege rondelyc is geandwoort, dat men niet stichtelyc can vergaderen op sulc een voet als tot noch toe is geschiet, ende dat het daerom (indien men op sulc een voet soude willen voortgaen) hoog noodich is van degenen, die het met den remonstranten houden ende aenhangers derselver zijn, een afscheyt te maecken, maer dat men groote voorsichticheyt ende omsichticheyt daerinne moet gebruijcken.
Ende in het nemen van dese resolutie hebben de broeders gesien 1. op de oneenicheyt in de leere, 2. op het leven van eenige onder den remonstranten, 3. op het stuc van de beroepinge der predicanten.
Belangende de leere, dewijle de rechtgevoelende broeders met dengenen, die het met de remonstranten houden, in het stuck van de leere oneens zijn, ende dat eenige, die het met de remonstranten houden, seer schandelyc ende spottelyc van de waerheyt spreken ende deselvige op het hatelycste, soo op den predicstoel alsooc in de onderlinge t'samensprekingen, voorstellen.
Aengaende het leven, dewijle eenige, in welckers beroepinge de rechtgevoelende broeders een misnoegen hadden ende waertegens sij haer geopposeert hebben, haer schandelyc verloopen en den Woorde midsgaders den dienst Gods onbetamelyc wandelen, sonder dat men tot behoorlycke censure over deselve (als voor desen plach te geschieden) can comen; dewijle men de notoire ende openbare fauten ende groote ontstichtingen, daer men overal van weet te spreken, soeckt te verschoonen, ende van nooden is, ic en weet niet hoeveel getuijgen wel te hebben, om deselvige te bewaerheden.
Aengaende de beroepinge, dewijle datter eenige jaeren herwaerts sommige predicanten tegens wille ende danck der kercken in den dienst derselver gevordert ende ingevoert zijn, dewelcke de rechtgevoelende broeders ooc daerom geern hadden geweyrt gesien, om alle confusie ende disordre te ontgaen ende de stichtinge derselver, soo vele haer doe[n]delyc was, te bevorderen, alsoo wel te dencken is, dat door soodanige dienaers weynich vrucht te verwachten staet in die kercken, daer zij tegens wille ende danc der gemeynte worden ingedrongen.
Is goetgevonden ende besloten dat men dien, die de remonstranten toegedaen zijn, sal te kennen geven dat de rechtgevoelende broeders, die haer houden aen de suyvere ende waere leere des goddelycken Woorts, niet en connen verstaen dat haere bijeencompste

eenige vrucht can schaffen, soo lange dese onordentheyt niet en wort gebetert. Ende den last, om dese uijtspraecke des anderen daegs in de vergaderinge te doen, is opgeleyd Jacobo Floriano, predicant in Zuydlant, dewelcke van dese zyne commissie heeft gemaeckt een ondwerp, luydende aldus:

Eer wij comen in verder handelinge, soo heb ic de vergaderinge aen te geven, dat ic van die broeders, die haer houden aen de suijvere ende waere leere des goddelycken Woorts, eenen last hebbe aengenomen aen diegene, die het hier onder ons houden met dengenen, die haer selven noemen remonstranten, ende met denwelcken wij nu in vorige classen nu al eenige jaeren veelvuldige moeyten hebben gehadt. Ende 'tgene ic heb voor te draegen is aengaende:

1. den standt der kercken, over dewelcke dese die het met de remonstranten houden als predicanten ende leeraers zijn gestelt;

2. de leere, die zij voorstaen ende dryven.

Ende dat uyt oorsaeck dat beyde den stand der kercken ende haere leere soodanich is, dat wij ons met rechten daerover hebben te bedroeven.

Ende aengesien onse tegenwoordige classicale byeencompsten haer principalyck ooc daertoe strecken, dat wij hetgene noodige verbeteringe in dusdanige saecken van doene heeft, na onsen besten vermogen souden voorsien na den regel ende het voorschrift van des Heeren heylich Woort, uijt macht die ons daertoe van onsen Heere ende Salichmaecker Jesu Christo is gegeven, soo is het [dat sy] uyt wiens name ic dit voorstelle, dengenen die het met den Remonstranten houden, met welcker kercke ende leere het also gestelt is, als voren is geseyt, vraegen:

of sy haer in beyden saecken het oordeel ende censure van dese onse classicale vergaderinge (ten eynde alles naer behooren verbetert moge worden) begeeren te onderwerpen ofte niet? Dewijle dat sonder soodanige vrijwillige onderwerpinge het ons onmogelyc is, ons in onsen schuldigen plicht ende ampt recht te quyten.

Ende nadat dit concept op den 26 maij verscheyden broederen als D. Nicolao Damio, Jan Aertss., Tobias Pillaert, Joanni Damman, Henrico Nolthenio ende andere broederen is voorgelesen, dewelcke hetselve, als den inhoudt van de genomene resolutie wel vervatende, hebben geapprobeert, soo is het ooc desselvigen daegs voor de middag de gantsche vergaderinge voorgedraegen in tegenwoordicheyt van de eersame heeren Jacob van Velsen ende Jan Corneliss. Hartochvelt, borgemeesteren, ende Jan Willemss. Verdam, schepen der stede van den Briel, die op die tyd als gedeputeerde van de magistraet in de classe verschenen, ende wij hebben ooc de Remonstrantsche aengeboden, indien zij tot dese submissie verstonden, dat wij nae onsen vermeugen hun haere fauten in de leer aenwijsen souden.

Doch naedat zij waeren uijtgestaen ende weder ingecomen, hebben sij geandwoort, dewijle sij alsoo wel predicanten waeren als wij, dat zij onse oordeel in het stuc der leere niet onderworpen en begeerden te sijn. Op welcke weygeringe wij op dat mael hebben verklaert, alsoo wij saegen dat wij het eynde, waertoe onse vergaderingen aengeleyd ende gehouden behooren te werden, niet en connen becomen, ende dewyle ons ooc geduyrigen twist ende oneenicheyt niet aen en stondt, dat wij dan voortaen geen classicale vergaderingen meer met haer en conden houden.

Ende eer wij noch opstonden om uyt te gaen, soo verclaerde de borgemeester Jan Corneliss. Hertichvelt, rondelic zijn particulier gevoelen te wesen, soo lange als wij in de classis onder den anderen soo oneens waeren over het stuc der leere, dat wij nimmermeer met goede stichtinge classis souden connen houden; dat hij ooc niet en sach dat de saecke des geschils bij ons was te remedieren, maer dat de remedie noodsakelyc van hooger hand machte comen, ende dat, soo lang als dit niet en geschiede, dat onse bijeencomsten langer geen vrucht en conden schaffen.

Wanneer de vergaderinge in den Briel aldus was gescheyden op den 26 may 1615, soo isser des derdendaegs daeraen een missive aen eenige van onse broeders uytgesonden, luydende aldus:

Welgeleerde, vrome ende seer discrete,
Alsoo wij uyt het rapport van onse gecommitteerde hebben verstaen, dat de laetste classicale vergaderinge sulx is gescheyden, dat daeruyt niet alleene geene vruchten en zyn voortgecomen, dienende tot opbouw van Godes kercke, liefde ende broederlycke eenicheyt onder den lidmaeten derselven, die alle waere christenen ten hoogsten is gerecommandeert, maer ter contrarije met eenich misgenoegen, d'welc wij geern saegen weggenomen, ende vrede ende eenicheyt in de kercke gevordert, ende die gemoederen, die wat gealtereert zijn, tot broederlycke eenicheyt gebracht, soo en hebben wy niet connen naerlaeten (op vaste hope dat door intercessie van sulcke persoonen, die den standt der kercke geerne saegen in de meeste vrede ende eenicheyt herstelt, ijet goets sal worden gewrocht ende te wege gebracht) ulieden te verschryven, om andermael binnen dese stede op dynsdag eerstcomende, den 2e der toecomende maent junii, op de classicale vergaderinge te compareren, s'avonts binnen deser stede, om 's anderen daegs in besoingne te mogen treden. Waervan en wilt in geen gebreke blyven, alsoo den dienst ende welstant der kercke daeraen ten hoogsten is gelegen.
Hiermede, welgeleerde, vrome, seer discrete, syt den Almogende bevolen. Geschreven in den Briel den 29 mei 1615. Onder stont:
Ulieder gantsch goede vrunden borgemeester ende vroetschappen der stede van den Briel.
Ende was geteyckent by mij als secretaris, Been.

1615 III (ordinaris). Brielle, dinsdag 26 mei
Inv. nr. E3a, fol. 46-46v.[1193]

Leiding ~ Aanwezigen
Naer aenroepinghe van des Heeren heylighen name zyn vercoren tot preses D. Jacobus Florianus, tot assessor N. Damius, tot scriba H. Nolthenius, respective dienaren in Suytlant, tot Goedereede ende Bommenede.

Credenties
De credentien syn gelesen ende in eenighe van deselve is swaricheyt bevonden.

Acta ~ Commissarissen–politiek
Syn gelesen de acta des voorgaenden ordinaris classis, ende voorierst het articule van de comparitie der Edele Gecommitteerden der vroetschappen van den Briele in de classis; ende alzoo in dat artikel staet, dat de Edele Heeren Magistraten op de vergaderinghe sullen comitteeren lidtmaten wesende van de gemeynte ende professie der Christelycker religie doende, ende de Edele heeren voornoempt twee uuyt den haren hebben gecommitteert, geen professie der Christelycker religie doende, soo is wederom omgevraecht, oft het voornoempt articule sal blyven in state; waerop met de meeste stemmen is goet gevonden, dat de broeders bij haere voorgenomen resolutie blyven. Evenwel opdat se niet en souden schynnen de vergaderinge daeromme te willen verbreken, soo verstaen

1193 Fol. 45v is blanco.

se, dat men voor dese reyse de Edele Gecommitteerden van den vroetschappen sal dulden, sonder te trecken in consequentie.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Alzoo het nu eenen ruymen tyt seer onordentelycken in de vergaderinghe des classis heeft toegegaen door het misverstant, die daer is in het stuck van de leere, ende ongeregeltheyt in leven van sommige onder de diennaren is, ende [de broeders] niet langer stichtelycken connen vergaderen, soo langhe dit misverstant duert, soo is 't dat D. preses uuytten naem van de broeders, die by de suyverheyt der leere syn gebleven, heeft voorgestelt, om tot goede eenicheyt te comen, oft diegene, dewelcke haer Remonstranten noemen ofte haer daervoor uuijtgeven, haerselven willen onderwerppen de censure ende het oordeel van de broeders, die haer by de gesonde leere hebben gehouden, wanneer sy haer verloopen in leere ende leven, verclarende dat sy niet langer alsoo connen vergaderen, soo langhe die dinghen niet geremedieert werden, die te remedieeren syn, als daer is d'onordentelyckheyt in leere ende leven.[1194]

1615 IV (extraordinaris). Brielle, dinsdag 2 juni
Inv. nr. E3a, fol. 47-47v.

Inleiding
Alsoo de classicale vergaderinghe gehouden in den Briele den 26^{n} mey voorleden vruchteloos was gescheyden ter oorsake dat de propositie by de preses, doenmael voorgestelt ende in de voorgaende acte gemeldet, by eenighe broederen niet en conde ingewillicht worden, is daerop gevolcht dat de heeren magistraten van den Briel aen de respective broeders des clas[s]es uuytscryvinghe hebben gedaen,[1195] ten eynde dieselfde tegens den 2^{n} juni op de classicale vergaderinghe ten Briel soude verschynen, op welcke verscryvinghe de broeders verschenen syn, uuytgesondert eenighe uuyt Putten. Maer alzoo selfs onder die broederen, die verschenen waren eenighe swaricheyt maecten om classicaliter te handelen op de propositie van den heer baljou van Voorn vanweghen de Edele magistraten van den Briel voorgestelt, die oock na eenige debatten uuytgeaen zyn, is by de broederen, die gebleven waren, een preses vercoren ende na aenroepinghe van des Heeren naem in handelinge getreden.

Leiding
Is vercoren tot preses D. Cornelis Dampman, assessor Willem Crynz., scriba Theophilus Ryckewaert.

Aanwezigen
Presenten syn geweest: preses, assessor, scriba, Anthonis Adriani, Hugo Stuer, J. Carpentier, Velsen, la Faille, Burchvliet, de Vries, Celcaert.
Syn vanweghen de heeren magistraten van den Briel op dese vergaderinghe verschenen

1194 Hier eindigen de acta abrupt, de rest van deze bladzij is leeg. Uit de volgende, door de overheid uitgeschreven, bijeenkomst van 2 juni (zie direct hierna) blijkt dat de vergadering is uitgelopen op een – helaas niet genotuleerde - vruchteloze discussie.

1195 Res. Vroedschap Brielle 29 mei 1615: 'Es goetgevonden in den naeme van de vroetschappe de classicaele vergaderinge te beschryven jegens den 2en juny eerstcoemende', De Jager, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in de voorm. classe van Voorne en Putten, in 't bijzonder te Brielle' (1), 250.

den Edele heer baljou van Voorn, de heer borgemeestere Jacop Alaertz., de heer schepen Jan Willemz. Verdam.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Alzoo de broeders van dese vergaderinge met groote droefheyt ende leetwesen hebben gesien dat eenige broeders des classis haer beswaert vonden by de andere broeders, die dese classe geassisteert hebben, by te sitten, d'welc soude moghen tot een beclaechelycke schueringe gedyen, die in alle mannieren verhoet dient, soo het mogelyck is: soo is 't, dat goet gevonden is eenighe uuyt dese vergaderinge te comitteeren, die vanweghen de classe met alle gevoechelycke middelen sullen aenhouden ende arbeyden, ten eynde dat sy doch de eenicheyt, die wy tot noch toe in 't byeencomen op de classicale vergaderinghen gehouden hebben, niet en willen verbreken, om gesaemmentlyck daertoe te arbeyden, dat het vervallenne weder opgerecht ende het ongestichte gestichtet worde, ende wy met goede liefde ende eenicheyt in de vreese des Heeren de kercke moeghen stichten ende opbauwen.
Syn hiertoe gecomitteert op het quartier van Overflacque D. preses Cornelis Damman ende Anthonis Arientz., aen dese syde Willem Crynz. ende Theophilus Ryckewaert.

Agenda
Is goet gevonden ende geresolveert dat de naeste classe sal gehouden worden den 14^{n} september t'savons in de herberghe ende sullen de broeders des classis hiervan verwitticht werden door de voorgemelde gecomitteerde.

Censura morum
Censura morum is uuytgestelt tot de ordinare classis.

1615 V (extraordinaris). Brielle, dinsdag 2 juni (contraremonstranten)
Inv. nr. E3a, fol. 65-65v.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Alsoo de Edele heeren Magistraeten van den Briel de classe hadden beschreven op den 2^{en} junii, soo is 't dat eenige van de rechtgevoelende ende protesterende broeders, als namenlyc D. Nicolaus Damius, Henricus Nolthenius, Joannes Agricola, Valerius Valerii, Leoninus Leo, Reginaldus Zegeri, respective predicanten tot Goedereede, Bommenede, Heenvliet, Oudenhoorn, Nieuwenhoorn, Hellevoet, bij den anderen geweest zynde, goet gevonden hebben in de vergaderinge wel te verschynen, om aen te hooren 'tgene de gecommitteerde van de Edele heeren Magistraeten souden voorstellen, doch niet te gaen sitten, alsoo sy de laetste vergaderinge met een misgenoegen van den anderen gescheyden sijn. Ende wanneer de gedeputeerde van de Edele heeren Magistraeten haer propositie souden gedaen hebben, dat sy alsdan voor andwoorde sullen geven niet te connen in handelinge treden, voor ende aleer dat haer medebroeders tegenwoordich zijn, hetwelck uijt haeren naem D. Damio is opgeleydt te doen, sonder dat yemant wat daertoe soude doen ofte spreken, ende dat om in geen confusie te comen, noch ergens in behaelt te worden.

De tegenwoordich protesterende broeders, in de vergaderinge (bij de Edele heeren Magistraeten geleydt) verschenen zynde, hebben door haeren gedeputeerden, D. Damium, de Edele gecommitteerde van den Magistraet ende die het met haer houden afgevraeght, waerom de vergaderinge was geleydt. Waerop de bailliu uyt aller naem heeft

geandwoort, dat wij souden gaen sitten, hetwelcke wij geweygert hebben, omdat dese vergaderinge voor geen classicale vergaderinge konde gehouden worden, uyt oorsaeck dat wel een derdendeel derselver absent was. Ende hierop zijn vele woorden ende debatten ter wederzyden gevallen, ende onder anderen dese, dat de balliu met de andere broeders seyden, dat men wel meer classis gehouden hadde, daer minder broeders als nu tegenwoordich waeren, ende dat het niet dan te beter en was, omdatter eenige swaerhooffden absent waeren, daer niet goets van te verwachten en was.[1196]
Waerop wij antwoorden dat het nu een ander gelegentheyt was, dewijle wij, de laetste reyse met een misgenoegen van den anderen gescheyden zijnde, van nooden hadden alle wederom bijeen te comen, souden wij malcanderen recht verstaen ende het misgenoegen gebetert worden. Ende daerom soo hebben wij (opdat wij niet souden schynen den vrede ende de vereeninginge niet te willen soecken) eyndelyc desen voorslach ende presentatie gedaen, dat de classis noch eens met de eerste gelegentheyt soude beschreven worden, ten einde alle de broeders te gelyck bijeenvergadert zynde (gelyc het haer alle raeckt), haer miscontentement, welck sy hebben om langer op de classicale vergadering te verschynen, ten recht mochten voorstellen ende daerinne met malcanderen den besten middel, tot vereeniging ende vrede dienende, beraemen, belovende ondertusschen onse beste te doen ende aen te houden dat onse (jegenwoordige absente) broeders op die vergaderinge souden verschynen.

Welcken voorslach ende presentatie de gecommitteerde van de Edele heeren magistraeten ende die met haer geseten waeren, niet hebben willen inwilligen, maer dringen even hard daerop aen, dat wij souden gaen sitten, dat dit de plaetse was, daer de desordre, die daer was moste gebetert worden, dat wij daermede niet souden geprejudiceert wesen, al gingen wij sitten etc.. Waerop wij insisteerden als voren, dat de gantsche classe moeste bijeencomen, hetwelcke alsoo wij van haar Edele niet en conden obtineren, soo zijn wij van haer gescheyden, te meer omdat wij saegen, dat de balliu Otto van Zeventer, ons niet connende met soeticheyt na sijn sin ter neder setten, seer heeft tegens ons uijtgevaren, vele schandelycke ende smadelycke propoosten voerende, met namen dese:
1. dewijle bij ons door occasie van de outheyt der leere gewach gemaeckt werde, dat het een leere was van 40 jaeren, daer spottelyc byvoegende: 'een schoone outte'.
2. dat wij de kercken sochten te everteren.
3. datter eenige van onse broeders waeren, die beter meriteerden leecken dan predicanten te sijn.
4 dat wij conventiculen hielden bij leckers[1197], daer hij seyde wel wat mede te doen te hebben, soo hij naer rigeur wilde handelen.
Ende alsoo van haer gescheyden synde, hebben zij classicale vergaderinge gehouden ende besloten den classem uyt te schrijven tegen den 14 septembris, met die hope dat onse gemoederen wat beter ondertusschen sullen bedaert sijn.

Middelertyd quaemen Theophilus ende Willem Crynss. in sommige dorpen de broeders nooden ende vermaenen, om op den gestemden tyd wederom op de classis te compareren, doch en vercregen geen gehoor na haeren wensch, want de broeders wilden dat de Remonstranten eerst souden desisteren van haer valsche leere.

1196 Hier kan in principe elke niet-aanwezige contraremonstrant worden ingevuld: Florianus van Zuidland, Boon van Spijkenisse, Hendricksz. van Zwartewaal, Pylius uit Ooltgensplaat etc.
1197 *lecker*: oorspr. lekkerbek, gulzigaard, later ook de betekenis van klaploper, tafelschuimer, laaghartige, slechtaard e.d. (MNW).

1615 VI (ordinaris). Spijkenisse, dinsdag 28 juli (contraremonstranten)
Inv. nr. E3a, pag. 66-66v.

Aanwezigen
Op den 28en julii anno 1615 zyn in de classicale vergaderinge tot Spikenisse verschenen Nicolaus Damius, Cornelius Damman, Jan Aertss., Tobias Pillaert, Jan Heyndrijxss., Jacobus Florianus, Valerius Valerii, Leoninus Leo, Reginaldus Donteclock, David Thomass., Pieter Steyaert.
Waeren absent: Henricus Nolthenius, Joannes Damman, Joannes Agricola.

Leiding
Naedat men den name des Heeren hadde aengeroepen, sijn vercoren tot praeses Jacobus Florianus, tot assessor Nicolaus Damius ende tot scriba Leoninus Leo.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Is sekeren brief van Willem Crynss., den broederen toegesonden, in de vergaderinge voorgelesen, in welcken hij den broederen raede te verschijnen op de aenstaende bijeencomste der remonstranten, die gehouden sal worden in den Briel den 14 septembris naestcomende.
Ende alsoo Theophilus ende Willem Crijnss. over sommige daegen eenige broederen ten plattenlande hadden versocht op de voors. bijeencomste der remonstranten te willen compareren, hebben de broederen, nu bij malcandert versamelt, met alle de stemmen besloten niet te sullen verschynen, maer alleenlyc twee uyt het midden van ons te committeren, die in de bijeencomste der remonstranten haer sullen laeten vinden uyt onser aller naem, omme te verstaen wat syluyden mochten hebben den broederen des classis aen te dienen. Ende zijn daertoe gecommitteert Jacobus Florianus ende Leoninus Leo met expressen laste, hierachter volgende:

Alsoo twee gedeputeerde uijt de vergaderinge der remonstranten, op den 3 junii in den Briele gehouden, haer hier ende daer bij den broederen des classis ten plattenlande hebben laeten vinden om haer te verwittigen van den tyd, die de remonstranten tot haerder naester aenstaende vergaderinge hebben beraemt, ende ooc met eenen te versoecken, dat sij midsgaders haere andere medebroeders niet in gebreke en wilden blyven om haer, gelyc als voren in allen classen, alsoo oock in die vergaderinge te laeten vinden, opdat die afsonderinge, die daer geschiet is tot nadeel van de goede eenicheyt, die onder ons predicanten in 't gemeen behoort te wesen, niet en werde achtervolght, haer laetende verluyden evenals ofte in die haere vergaderinge met namen eenig middel soude worden voorgeslaegen ende beraemt, waerdoor wij noch langer bij den anderen souden connen worden gehouden.
Soo is 't dat wij alle gesamentlyc, aen dewelcke dit versoec wert gedaen ende die met den remonstranten om redenen, die sij uyt ons in 't breede hebben gehoort ende verstaen, onse vergaderinge niet langer en connen houden, uyt onser aller name hebben gecommitteert Jacobum Florianum ende Leoninum Leonem, beyde respective predicanten in Zuydlandt ende den Nieuwenhoorn, om in de voorgenoemde vergaderinge te verschynen ende aldaer aen te hooren wat hetgene is, dat deselve vergadering soude mogen hebben voor te slaen, ten eynde als voren gementioneert is, ende dan voorder raport daervan aen ons te doen, opdat hetgene van haer sal werden ingebracht van ons

rypelycken geextendeert[1198] ende overwogen mag werden naer behooren; want wij soodanige geensins en zijn, als hetgene wij verbeterens noodich geacht hebben naer eysch eenigermaeten gebetert ende geremedieert conde werden, die ons de goede vrede ende eenicheyt in het alderminste souden willen onttrecken, dewijle wij deselve ten allen tyden, soo in der leere als in der kercke, naer ons beste vermeugen hebben soecken te bevorderen, ende ooc tegenwoordich niet anders en soecken als goede verbeteringe van hetgene, dat nu eenen tyd lang in de classis seer gebreckelyc is bevonden.
Ende soo lange als dit niet wel in 't werck gestelt en wort, ofte de versocht[e] verbeteringe niet en can worden verworven noch becomen, ende wij die ooc aen de remonstranten oft diegene, die het met deselve houden, niet en bemercken, soo werden wij genootsaeckt bij hetgene, dat bij ons om hoogwichtige ende alle billycke oorsaecken (sooals voren geroert) gedaen is, [te] persisteren, van welcken onsen doen wij ten allen tyden willich ende bereyd zijn rekenschap te geven, daer wij sulx, des versocht ofte noodich zynde, schuldich ende gehoorich zijn te doen, soo tot onse defensie als om alle goede hulpe ende bijstandt in onse voorvallende saecken te versoecken.
Aldus gedaen in onse classicale vergaderinge, gehouden in Spijkenis, den 28 julii 1615, ende was uyt onser aller name onderteyckent: Nicolaus Damius, Tobias Pillaert.

Leiding ~ Aanwezigen
De tyd des aenstaenden classis is gestelt op den 5[n] octobris te houden in Suijdlandt.

1615 VII (extraordinaris). Simonshaven, donderdag 20 augustus (contraremonstranten)
Inv. nr. E3a, pag. 66v-67.

Aanwezigen
Sijn present geweest Nicolaus Damius, Cornelius Damman, Jan Aertss., Jacobus Florianus, Tobias Pillaert, Petrus Pilius, Jan Heyndryxss., Valerius Valerii, David Thomass., Petrus Steyaert, Reynout Zegerss.

Contacten andere classes
Is in de vergaderinge gelesen een sekere credentie van de kercke van Amsterdam, den broederen behandicht door twee ouderlingen van 2 cruijskerken, met naemen Rotterdam ende den Briel, waerin versocht wiert, dat den broederen beliefden met den eersten vergaderinge te houden, ende in deselve twee broederen te deputeren, die neffens andere broederen van andere classen ende kruyskercken verschijnen mochten tot Amsterdam den 25 augusti naestcomende, omme aldaer te helpen beraemen 'tgunt dienstelyc mochte wesen tot het beste van de bedroefde kercken.
Ende zijn daertoe gedeputeert Jacobus Florianus ende David Thomass. met behoorlycke credentie.

1198 *extendeeren*: hier in de betekenis van: '(een geschrift) opstellen; in een bepaalden vorm, in den vereischten vorm uitwerken' (WNT)

1615 VIII (extraordinaris). Zuidland, dinsdag 8 september (contraremonstranten)
Inv. nr. E3a, fol. 67-69.

Leiding ~ Aanwezigen
Sijn op de vergaderinge verschenen: Florianus, Pillaert, Jan Heyndrijxss., Leo, David Thomas., Steyaert, Reynout Zegerss.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Na de aenroepinge van de name des Heeren zijn gelesen de acta van de vergaderinge, gehouden t' Amsterdam in augusto laestleden, ende zijn weder gedeputeert J. Florianus ende David Thomass., omme te verschynen ter plaetse voornoemt den 28 deser maent septembris op de aenstaende vergaderinge, die daer gehouden sal worden.
Ende alsoo aldaer vertoont sullen worden sekere theses ende antitheses, aenwijsende het different tusschen de leere der kercken in Nederland ende de leere der Remonstranten, soo is den bovengenoemde broederen geconsenteert de gemelde theses ende antitheses voor haer particulier te mogen onderteyckenen, nadat haere conscientien sullen bevinden te behooren.

Is goet gevonden dat D. Florianus ende Jan Heyndryxss. met David Thomass. sullen spreken met Agricola, ten eynde, waer 't mogelyc, hy hem voortaen in onse tsamencomsten ende classen wilde laeten vinden.
Ende ten selven eynde sullen Jan Heyndryxss., Leo ende Reynout Willem Crijnss. aenspreken.

't Heeft den broederen ooc goet gedocht, dat men de redenen van onse afscheydinge van de remonstranten sal bij geschrifte stellen, waertoe genoemt zijn Pillaert, Leo, David Thomass. ende Steyaert, d'welc geschieden sal op den 24^{en} deser.

Remonstranten ~ Contraremonstranten

Redenen om dewelcke de bedienaeren des Goddelycken woorts in de classe van Voorne ende Putten, die bij de oude gereformeerde Christelycke religie syn gebleven, hebben geweygert haere classicale vergaderingen langer te houden met dengenen die de leere der vyff artyckelen der remonstranten onder hun toegedaen zyn geweest [1199]

Alsoo onse classicale vergaderingen insonderheyt gehouden worden ooc ten eynde dat wij de goede welstandt der kercken die onder onse classe zijn ende behooren, nae onsen besten vermogen, versorgen ende daerom dan ooc toesien dat die kercken dier comen open te staen met goede getrouwe herders voorsien mogen worden, die de waerheyt des goddelycken Woorts oprechtelyc toegedaen zijn ende beminnen.
Soo is 't dat wij, die ons nu over eenigen tyd van den sommigen uyt onsen classe hebben onttrocken, versocht zynde om schriftelyc redenen te willen overgeven van dien onsen doen, neffens desen eerst cortelyc verclaeren dat de oorsaeck van dien dese is: namenlyc dat wij met onse byeencomen al een wijle tyds voor desen geenderhande vrucht noch goeden dienst voor de kercken die daer sijn oft comen open te staen en hebben weten te doen met die te versorgen met soodanige leeraers als wij in conscientie meynen te

1199 Een enigszins afwijkende versie van dit betoog is gepubliceerd door De Jager, 'Verweerschrift', 286-294, zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 177.

behooren; namelyc die de suyvere waerheyt des goddelycken Woorts souden mogen toegedaen wesen, midsdien wij in haeren voornemen niet en hebben connen verhinderen die deurgaens sulcke hebben willen vorderen ende overal indringen die zij wisten dat de leere der remonstranten met hen toegedaen waeren, waertoe zij dan vele onbehoorlycke middelen gebruyckt ende verscheyden slimme wegen innegegaen hebben ende alles in het verwerde ende in oneenicheyt onder ons hebben gebracht.
Ende in desen gevalle, te weten wanneer wij niet meer tot goede stichtinge der kercken en connen doen ende dat wij het verderf derselver tegens onsen wille moeten aensien, soo en hebben wij geensins connen bevroeden waertoe dat onse vordere bijeencomsten souden strecken. Behalven dat het ten tyden als wij noch gesaemtlycken bijeenquamen seer bedroeflycken onder ons heeft toegegaen, door de groote confusie, oneenicheyt ende afkeeringhe der gemoederen, die onder ons vanwegen de verscheydentheyt des gevoelens is geweest.
Ende voorder achten wij ons oock tot onthouden van de vergaderinge met den remonstrantschen geoorsaeckt te zijn, overmids eenige van onsen classe ten tyden van goede vrede ende eenicheyt haer selfs van onse vergaderinge soo vele als affgesneden hebben, door haere heymelycke bijeencomsten ende secrete raedslaegen, buyten ende tegen den classe, als ooc door sekere onderteyckeninge gedaen in haere conventiculen, alles sonder te doen, voor ofte nae, eenige kennisse aen ons, haere medebroeders ende leden van een corpus.
Welcke saecken, niet anders zynde dan een soecken ende een preparaet om te scheuren, jae selfs een waerachtige scheuringe, beginsel zijn geweest van nadencken, afkeericheyt des herten, oneenicheyt in questien, verschillen in de leere ende andersins, die haer in onsen classe dagelyx meer ende meer hebben geopenbaert ende volgen[de] dien de eerste oorsaecke van onse scheydinge zijn.
Ende om van de oorsaecke deser scheydinge noch een weynich nader ende particulierder te spreken, soo is 't alsoo dat wij onse weygeringe van met den remonstrantsgesinden langer in classe te vergaderen, hebben gefondeert op dese drij gronden:
1. Op de groote onordentelycheyt die in de classe onder ons is ontstaen.
2. Op onse ampt ende 'tgene dat wij gehouden zijn te doen, wanneer wij ons recht sullen draegen naer het bevel dat God Almachtigh ons in zijn heylich Woort heeft gegeven.
3. Op de leere die de remonstrantschgesinde in de kercken onses classis hebben soecken in te voeren.
1. Wat het 1e, namenlyc de onordentheyt aengaet, die is eygentlyc daerin gelegen geweest dat t'sedert eenige jaeren herwaarts alle saecken in onsen classe sich hebben toegedraegen regelrecht tegens het scopum waertoe classicale vergaderingen gehouden worden, welcke is, dat men:
1. Malcanderen helpe adviseren tot den meesten opbouw der kercken in de respective quartieren.
2. De beroepingen ende examina der kerckendienaren na de beste ordre gheschicktelycken vordere.
3. Onderlinge censuren over misusen begaen in leere ende leven houde.
4. Vriendelyc conferere over de leere bij den kercken aengenomen wanneer yemandt aen de waerheyt derselver mochte bestaen te twijfelen.
5. Over alle voorvallende swaricheden ontrent kerckelyck[e] saeken door goeden raet elcanderen assisteren.
Doch het tegendeel van dien hebben wij dicwils in genere hooren proponeren ende in specie sien practiseren ende in 't werck stellen.
Want in genere heeft men de kerckelycke ordinantien in synodo nationali gemaeckt

ende bij den Edel Mogende heeren Staeten getolereert ende de classicale handelingen den voors. ordinantien geconformeert, dickwil schandelycken genaemt eene geusurpeerde ende ingecropene macht, door welcke niet anders als een nieuw pausdom gesocht wert. Ende hierdoor is het dat ons die ordeninge vast[1200] afhandich gemaeckt is ende dat alderhande confusien zijn ingevoert.

In specie heeft men aldus te wercke gegaen:

1. De advysen die natuyrlyckerwijse in all[e] vergaderinge vrij sijn, sijn in de classe menichmael bespot, verkeert, bedreyght ende altoos als zij den remonstranten niet en behaegden, voor niet gehouden ende veracht. Het meerder getal der keurstemmen heeft niet mogen gelden om daeruyt een resolutie te maecken, sulx dat wij niet anders hebben connen mercken dan dat de remonstrantsche op den classe comen met een voorhenen genomen vaste resolutie van 'tgunt[1201] zij soecken uyt te voeren ende door ons willen geeffectueert hebben, alsoo tot haere meyninge doordringende. Want somwylen wij haer hebben hooren seggen wanneer de suffragia haer tegen liepen, dat evenwel haeren voorslagh soude voortgaen of het den broederen beliefde ofte niet.

De gedeputeerde van de Edele Magistraet van den Briel, verschijnende op onse vergaderinge, hebben aldaer ronduyt verclaert in de classicale vergaderinge te willen ende sullen hebben somwijlen eene, somwijlen meer, ende als 't te passe soude comen, thien stemmen.

Item is van deselvige geseyt, men mochte debatteren ende adviseren soo men wilde, daer en soude niet geeffectueert worden dan dat haere Edele beliefde. Wyders, 't is geschiet wanneer d'advijsen liepen tegens het opset der remonstranten, dat sijluyden seyden, men behoefde niet te adviseren, want 'tgunt zy voren hadden, moeste doch geschieden.

2. Belangende de beroepinge der kerckendienaren, dese is niettegenstaende onse veelvuldige clachten ende protestatien tegens alle ordeningen toegegaen eenige jaeren herwaerts na den twist over de 5 articulen; ende de infracteurs der kerckelycke ordeningen zijn met voorspreken ende debatteren van de remonstrantsche voorgestaen.

Men heeft hier gehoort in de beroepinge ofte indringen van sekeren predicant tegens alle ordre, tegens den lust des kerckenraets ende der gemeynte, ooc tegens d'approbatie des classis, dat noch predicanten des classis, noch kerckenraden, noch de ledemaeten der vacerende kercke in de beroepinge des predicants te seggen hadden. Somtyts isser geseydt 'met de boeren en is niet bedreven' ende dus heeft men vast hier ende daer predicanten ingedrongen, niet lettende op de ruine der kercken die men daerdoor sach ontstaen.

3. De examina syn alsoo toegegaen dat daerdoor oorsaeken zijn gegeven van vele beroerten ende haperingen, waeruyt somwijlen de examinandi hun verstoutet hebben selfs in saecken buyten de 5 articulen, de broederen tot disputeren uyt te daegen, ende van de toehoorders der examinatie den examinanten op 't stoutst is toegedraegen: 'cruyst hem, cruyst hem'.

4. De onderlinge censuren over de fauten in de leere hebben t'zedert den tyd voorschreven geheel op-gehouden ende souden altoos moeten ophouden, staende onse classis als tegenwoordig. Hierdoor hebben sommige bestaen in de classe de fondamenten onses christendoms oneerbiedelycken aen te roeren. D'eene ontsiet hem niet te seggen getwijffelt te hebben oft Jesus waere Christus in sulcker voegen, dat hij Hem hadde opgehangen in een balance tegens eenen grooten sot (*absit dicto blasphemia*), versoeckende wie zijns bedunckens soude swaerder wegen.

Item getwijfelt te hebben van de Heylige Schrifture oft die zij Gods Woort ofte niet,

1200 Laatste letter aan de rand van de bladzijde moeilijk leesbaar.

1201 Origineel: 'vant 't gunt'.

maer nu versekert te zijn van beijden, doch verhalende redenen van zyne versekertheyt die 't herte des menschen niet en connen overtuijgen.
D'andere heeft geseyt dat men niet een eenige schriftuerplaetse conde vinde om de eeuwige godheyt Jesu Christi te bevestigen ofte te bewijsen. Tot welcke saecken niet gedaen en wort.
5.[1202] Over het argerlicke leven van de dienaren en is oock sedert den voors. tyt geen straff gebruijckt hoe seer menichwerven de sommige beklaeght syn geworden over lichtveerdigen ende straffelicken wandel waervan overvloedige documenten syn.
6. De ordre ende censuren aldus vervallen synde, is de classe geworden een vechtschole, daervan in de plaetse van vriendelicke conferentien over de leere der kerken deselve leere ende vrome leeraers sonder eenich respect heeft aengetarnt[1203] ende beschimt. Als wanneer onsen preses verhaelde dat men over de 40 jaren, ofte soo lange hier te lande de reformatie geduert heeft, met sonderlingen sorgen Godes over de republycke ende kercke, soo ende soo geleert hadde van de pointen daerover nu wort getwistet heeft men schamperlick geantwoort dat onse leere dan was van eenen schoonen ouderdom. Oock hebben de remonstrantsche de leere onser kercken seer smadelick, hatelick ende oock lasterlick voorgestelt, noemende deselve een valsche leere. Item dat wy niet en konnen salich worden door onse leere als synde valsch maer nochtans souden behouden worden (als hy verhoopte die het seyde) deur ons eerlick leven, dewelcke oock ronduyt meermaels geseyt heeft, te willen liever in geenen God gelooven dan in sulcken God als Johannes Calvinus beschryft daer hy handelt van de predestinatie, want die eenen quaden God ende tyran is.
Ons predikanten heeft men in de classe soo bitterlick men konde bejegent, ons noemende valsche leeraers, pieusen, schriftgeleerde, phariseen, adderengebroetsel, muggesofters, kemelverslinders, leckers[1204] etc. Men heeft de ouderlingen der kerken op den classe verschijnende mede niet verschoont, die noemende bedelaers, kattevillers etc.
Ende nadat wij dan in het verdragen van menigerleij smaet ende seer onbehoorlicke proceduren langen tyd de patientie hadden genomen, soo hebben wij eyndelicken geresolveert dat wy den remonstrantschgesinden souden te kennen geven dat wy niet en verstonden dat onse classicale bijeenkomsten voortaen eenige vrucht meer konde schaffen, soo lange als de onordentheyt, dier[1205] was, niet en wiert geremedieert, 'twelck haer is aengeseyt op den 26^{en} meij anno 1615, namelick alsoo wy saegen dat wy het eynde, waertoe onse vergaderingen aengeleijt ende gehouden behooren te werden, niet en konden bekomen, ende dewijle ons oock gedurige twist ende oneenicheyt niet aen en stont dat wy dan voortaen geen classicale vergaderinge meer met haer en konden houden, in sonderheyt oock overmits de bevelen die ons God Almachtich doet in syn heylich Woort als 2 Thessalonicensen 3 : 6, Romeynen 16 : 17, Titus 3 : 10, 2 Johannes vers 10, Mattheus 10 : 14.
Item dat wy het daervoor hielden dat met den remonstranschen classis te houden, argerlick was ten aensien van andere ende periculeus ten aensien van onsselven, dat wy ons

1202 Hier breekt de tekst af. Daarna volgen de 24 blanco folio's; de acta beginnen daarna op fol. 94 met de extraordinaire vergadering van 23 november 1618.
De hier opgenomen vervolgtekst is afkomstig uit een gedeeltelijk bewaard gebleven versie van deze 'Redenen', geschreven door Jacobus Florianus, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 178.

1203 *aantarnen*: aangrijpen, aanvatten, ter hand nemen (WNT); 'aengetarnt' hier dus te lezen als 'aangepakt'.

1204 Een woord dat de baljuw van Voorne in de mond had genomen, zie hiervoor pag. 505, noot 1197.

1205 *dier*: te lezen als 'die er'.

derhalven behoorden te reguleren naer het goddelick vermaen, 'twelcke is Apocalypsis 18 : 4.
Ende sluijten het verhael van de redenen onser scheydinge van den remonstrantschgesinden met de spreuck des propheten Amos 3 : 3 die vraechde: 'Konnen oock twee te samen wandelen, sij en sijn dan eens onder malkanderen?'.

1615 IX (ordinaris). Brielle, dinsdag 15 september[1206]
Inv. nr. E3a, fol. 48-49v.

Leiding
Naer aenroepinghe van Godes naem syn vercoren tot preses Niclaus Tijckmaker, tot assessor Willem Crynz., tot scriba D. Theophilus Ryckewaert, respective dienaren in Geervliet ende den Briele.

Aanwezigen
Syn op dese vergaderinghe verschenen de Edele heer baljou van Voorn, de heer burgemeestere Jacop Allaertz. van Couwenhoven, de heer schepen Jan Willemz. Verdam als gecomitteerde op de voors. vergaderinghe van de Edele heeren magistraten van den Briele.
Syn beneffens de voors. heeren verschenen de dry dienaren van den Briele, geassisteert met D. Francisco Vilerio, rectoor, als ouderlinck van den Briele, Niclaus Tyckmaker, Hugo Jacopz. Stuer, Geerardus Velsius, Jacobus Carpentier, Abrahamus la Faillie, Casparus Selcaert.
Anthuenis Arentz., Johannes Damman ende Johannes de Vries syn by de andere broederen vanweghen haere absentie geexcuseert.

Credenties
Syn eenighe credentien voorgelesen, daer gheene swaricheyt inne bevonden is. Ende alzoo somighe broeders gheene credentie hebben vertoont, doende hare excuse, is goet gevonden dat alle de broeders op alle classicale[1207] vergaderinghe met credentie sullen verschynen ende dat diegene, die sonder credentie verschynen, hare diffinitive suffragia sullen verliesen tenzy, dat se sulcke onschult weten voor te brenghen, daer de vergaderinghe mede gecontenteert is.

Contraremonstranten
Sijn in dese vergaderinghe verschenen D. Jacobus Florianus ende Leoninus Leo, respective predicanten van Suytlant ende den Nieuwenhoorn, haer qualificeerende als gecomitteerde van de classicale vergaderinghe, gehouden in Spyckenisse 1615 den 28^{n} juli, ende hebben de voors. broeders soo mondeling als naer inhout van sekere hare credentie vertoont, dat sy met de classe van den Briele gheene gemeenschap conden gehouden, soo langhe verscheydene desordre (sonder nochtans in 't besondere eenighe uuyt te drucken ende die se seyden voor desen vertoont te hebben) niet en souden gebetert wesen. Ende

1206 'Es verstaen, dat de classe by beurte in de herberge sal werden getracteert ende voor dese reyse in de herberge van 't gulden hooft', res. magistraat Brielle 14 sept. 1615 aangehaald door De Jager, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in de voorm. classe van Voorne en Putten, in 't bijzonder te Brielle' (1), 250-251.
1207 Origineel: 'clasicale', een verschrijving die enkele malen in deze acta voorkomt (ook 'clasem').

alzoo de voors. broeders als oock hare credentie schenen mede te brenghen, dat op dese vergaderinghe een middel soude geraemt worden, dienende tot de vrede ende wederbrenginghe van die broeders, die nu van de classe afgeweken waren, soo sy meynden uuyt Willem Crynsz. ende Theophilo, als gedeputeerde geweest aen haerluyden, verstaen te hebben, hebben versocht, uuyt dese vergaderinghe te verstaen oft by deselve eenich soodanich middel, dienende ten eynde als voren, beraemt was.
De broeders van dese vergaderinghe, op hare propositie ende credentie gelet hebbende, hebben goet gevonden de voors. broeders voorieerst aen te seggen, dat dese vergaderinghe ten hoochsten bedroeft is te hooren ende te sien soodanige procedueren, als sy meynnen, dat van de broederen, haer qualificerende de clas[s]icale vergaderinghe, gehouden in Spyckenisse, gepleecht worden, ende met namen van de twee voorgemelde broeders, dewelcke, met alle beleeftheyt gebeden synde de vergaderinghe by te woonen ende die met haer advys als leden derselver vergaderinghe te dienen, om te besien oft eenich middel tot contentement van de afgewekenen te vinden soude zyn, het 'tselve afgeslaghen hebben; ende alzoo de broederen des classis niet en verstaen, dat se met de voorgemelde broeders, haer qualificerende als voren, in eenighe actie met stichtinghe connen treden, hebben evenwel goet gevonden de voorgemelde broeders aen te seggen ende deselve te versoecken, dat hare Edele gelieve de afgewekene broeders vanweghe dese classe aen te dienen, dat de classe van ganscher hertten wenscht, dat de afgewekene broeders wederom haer selven by den clas[s]em tot stichtinghe vervoeghen. Ende alsoo de classe meent, dat verscheydene desordenen by de voors. afgewekene broeders gepleecht zyn, gelyck de afgewekenen meenen dat by die van den classe ergens waerin soude moghen gepexeert[1208] wesen, 'twelck nochtans dien van de classe niet en heeft gebleken, verstaet dese vergaderinghe, dat men niet eer aen wedersyden ten besten sal connen dienen, voor ende alleer dat de afgewekene broeders haer wederom naer behooren totten classem sullen vervoecht hebben ende van hare aengevangene onredelycke proceduere desisteren, daertoe sy mits desen vriendelyck versocht werden.
Alsoo de gedeputeerde des classis, die voor desen geweest zyn niet alleenelyck uuytgedient hadden, maer oock eenighe derselver desen classi ontrecken, is by dese vergaderinghe goet gevonden nieuwe gedeputeerde des classis te stellen, doch by provisie tot de naeste byeencompste alzoo men verhoept dat alle de leden des classis dan sullen verschynen, opdat alsdan de tegenwoerdighe ofte gecontinueert oft andere in hare plaetse gestelt worden. Ende syn daertoe genaemt Niclaes Tyckmaaker ende Theophilus Ryckewaert, J. Carpentier ende A. la Faille.

Predikantsweduwen
Dewyl de ontfanger Comersteyn nu eenighe tyt hem beswaert hadde aen de herheylicte[1209] weduwen van de overleden predikanten uuyt te keeren soodanighe subsidie als by de Edele heeren Staten aen de voors. weduwen vergunt is, ende dat uuyt cracht van sekere acte gestelt duer last van seker comissaris gedeputeert om neffens de heeren van den Briele te staen over de rekeninghe van de voors. ontfangher, is goet gevonden aen de Edele heeren gecomitteerde Raden van Staten te versoecken dat hare Edele gelieve de voors. acte te anuleeren; ende is daertoe gecomitteert Theophilus Ryckewaert.

Godsdiensttwisten
Alzoo verstaen wort dat eenighe naestgesetene predicanten in hare kercken totten avontmaele toelaten lidtmaten der gemeynte van Briele, d'welc dese vergaderinghe verstaet

1208 *pexeren*: zondigen (Lat. peccare), *VOC-glossarium*, 90.
1209 *herheylicte*: hertrouwde.

te wesen tegen ordre, gestelt van de synodo van Suyt-Hollant,[1210] is goet gevonden dat naerder by de gedeputeerde des classis sal gelet worden, die oock belast worden daerin te voorsien by gelegenheyt naer behooren, soo vele haer mogelyck syn sal.

Censura morum
Censura morum is gehouden ende alzoo de vergaderinghe voorgekomen is, dat eenighe geruchten de persoon van Caspar Celkaert nagaen streckende tot nadeel van zyn dinst, is goet gevonden op die sake te letten. Doch also hetgene tegens Celcaert voors. ingebracht werdde ten deele van hem ontkent wert, hebben de broeders goet gevonden na de sake naerder te doen vernemen ende tott dien eynde gecomitteert Willem Crynz. ende Theophilus Ryckewaert om na gedaene rapport in de sake gedaen te worden na behooren.

Sluiting
Is de vergaderinghe met danckseggінghe tot Godt ende aenroepinghe des Heeren naemen gescheyden.

1616 I (ordinaris). Brielle, dinsdag 10 mei
Inv. nr. E3a, fol. 50-50v.

Opening
Is de actie met de aenroepinghe van des Heeren naem aengevanghen.

Leiding
Heeft de vergaderinghe goet gevonden den presidem, assessorem ende scribam, die op de voorgaende classe gedient hadden, te continueeren om redenen den classe voor dit mael daertoe bewegende, sonder dat de sake in consequentie sal getrocken worden.

Aanwezigen
Syn op dese vergaderinghe verschenen de Edele heere Jonker Otto van Seventer, baljou van Voorn met de heer burgemeestere Cornelis Huybrechtz. ende de heer burgemeestere Lenaert Janz. als gecommitteerde van de heeren magistraten van den Briele.
De predicanten van den Briel, geassisteert met D. Vilerio, N. Tyckmakers, Leo, Nolthenius, Valerius, de Vries, Selcaert, Stuer, Velsen, Carpentier, Thuenis Arentz., la Faille.

Bemoeienis overheid
Is voorgelesen sekere missive van de Edele ende Moghende heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant, gedateert den 22[n] decembris 1615 verselschapt met verscheydene resolutien van hare Edele mogentheden,[1211] die de vergaderinghe oock voorgelesen zyn. Ende heeft na gedaene lectuere de heere baljou van Voorn, geassisteert met beyde de

1210 Het is niet duidelijk welk besluit men hier precies bedoelde. De particuliere synode van Leiden in 1600 bepaalde dat toelating tot het avondmaal elders alleen kon met een attestatie, maar die bepaling betrof de situatie van een verhuizing naar een andere plaats: Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 150. Bij een eerdere vraag betreffende de avondsmaalsgang van inwoners van Simonshaven in Hekelingen stelde de classis zich tamelijk soepel op: zie hiervoor ACBr 13 juli 1605, pag. 358-359.

1211 Voor 'mogentheden' lijkt een doorgehaald 'ende' te staan; alleen de laatste letter is nog leesbaar. Boven 'mogentheden' staat een verkortingsstreep.

burchmeesters van den Briele in dese vergaderinghe gecompareert, de vergaderinghe vanweghen de heeren magistraten van den Briele aengeseyt dat haer de leden deses classis na de voors. resolutien souden hebben te reguleeren.[1212]

Na middach

Opening
Is de actie na de aenroepinghe van des Heeren naem aengevanghen.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Alsoo D. Nolthenius, Leo, Valerius voor den middach de vergaderinghe bygewoont hadden, doch schenen swaricheyt te maken sulx te doen in qualiteyt als leden der vergaderinghe, maer alleenelyck om aen te hooren de resolutien van de heeren Staten aen den classem uuytgesonden, daerin men hare Edele geaccomodeert heeft, ende alsoo men na den middach wederom in handelinghe soude treden ende de voors. broeders daer oock gecompareert waren, heeft de heer baljou voorgestelt oft het niet goet ware dat de voors. broeders haer verclaren souden oft hare Edele als leden der vergaderinge souden willen bysitten, daertoe van de Edele heere baljou voors. als oock van Edele heer burchmeestere Lenaert Janz. verscheydene redenen van inductien gebruyct ende geallegeert geweest zyn. Ten anderen is oock by de voors. Edele heere baljou geproponeert dat men de lidtmaten deses classis soude laten volghen de copie van de brief ende resolutien van de heeren Staten om die in bedenkinghe te nemen ende daerop hare antwoerde in te brenghen op de naeste vergaderinghe.
D. Nolthenius, Leo, Valerius hebben de vergaderinghe te kennen gegeven dat se haer beswaren om haer te verclaren als ledematen derselver, versoecken copie van de brieven ende resolutien van de heeren Staten om tegen den naeste classe in te brengen hare gravamina, die sy seggen te hebben ende alsdan verclaringhe te doen haer gevoelen aengaen[de], belangende de resolutien voors., mitsgaders waervoor zy dese vergaderinghe sullen houden ende waer sy voortaen gehouden sullen wesen, belovende middelertyt de andere broeders te beweghen ten selven eynde soo veel doenelyck zyn sal.
Is geresolveert dat men de broeders de versochte copie sal laten volghen om die voor haer particulier in bedenckinge te nemen ende tegen de naeste classe haer antwoerde in te brenghen.

Agenda en sluiting
Classis is geleyt den 13 junii ende is de vergaderinge met danckseggingh tot Godt gescheyden.

1616 II (extraordinaris). Brielle, maandag 20 juni
Inv. nr. E3a, fol. 51-51v.

Aanwezigen
Presenten: die van den Briele ende eenighe naeste gesetenen.

1212 Hierover de De Jager, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in de voorm. classe van Voorne en Putten, in 't bijzonder te Brielle' (2), 156.

Goedereede ~ Vacature
Syn in onse vergaderinghe verschenen de heer baljou van Westvoorn, de heer burchgemeestere Arent Dam, als gedeputeerde van de Edele magistraet van Goedereede, mitsgaders Marinus Joosten als ouderlinck van de gemeente tot Goedereede, geassisteert met Cornelis Damman, bediennaer in 't Ouddorp. Ende hebben hare Edele ons vertoont, dat de kercke van Goedereede, tegenwoerdich onvoorsien zynde van een predicant door het vertrecken D. Dammii, van nooden hadden wederom met een goet ende getrouw diennaer voorsien te werden, versoeckende tot dien eynde op dese sake te hooren het advys van de broederen deser vergaderinghe. Waerop hare Edele voor antwoerde is gegeven, dat by sekere acte des classis wort verstaen wel ende gevoechelyck te gescieden, als tot den dinst van de vacerende kercken de leden des classis voor alle andere geprefereert ende versocht worden, indien ymant uuyt den classe tot soodanighe beroepinghe soude connen verstaen ende de vacerende plaetse met desselven dienst beholpen soude wesen, ende dat, ingevalle de Edele heeren ende die van de gemeynte tot Goedereede desen wech souden gelieven in te gaen, hare Edele ontwyffelyck daeraen den broederen des classis seer danckelyck souden doen, 'tsy dat hare Edele souden gelieven te gedencken aen D. Cornelium Damman, neffens denwelcken oock voorgeslagen zyn Anthonis Arentz., J. Carpentier, J. Agricola, respective predikanten in 't Outdorp, Oude Tonghe, Middelhernis ende Heenvliet, 'tsy aen ymant anders, die geneghen soude zyn met de broederen des classis goede gemeynschap ende correspondentie te houden, wenschende voorts dese vergaderinghe dat de vacerende kercke van Goedereede met soodanigen man voorsien mach worden, door denwelcken de eere ende dinst Godts ende de ruste ende stichtinge zynner gemeynte aldermeest bevoordert worde.

1616 III (ordinaris). Brielle, dinsdag 30 – woensdag 31 augustus[1213]
Inv. nr. E3a, fol. 52-52v.

Opening
Is de actie met d'aenroepinghe van des Heeren naem begonnen.

Aanwezigen
Syn op dese vergaderinge verschenen de Edele heer joncker Otto van Zeventer, ballieu van Voorn, joncker Carel van Matenisse, ruwaert van Putten, mitsgaders Cornelis Huybrechtz. ende Lenaert Janz., burgemeesteren der stede van den Briele.

Goedereede ~ Beroep
De heere baljou van Goereede heeft verclaert, hoe dat die van Goeree wettelyck beroepen hebben tot eenen kerckendienaer A. Romanum in plaetse van den gewesen diennaer Niclaes Dami; versocht oversulx dat hy dattelyck mochte geexamineert worden.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
De acte van de voorgaende classe zyn gelesen ende alzoo D. Nolthenius, Leoninus Leo, Valerius Valeri afgevoordert is, dat sy nu, volgens hare belofte in de voorgaende classe

1213 Res. Vroedschap Brielle 19 aug. 1616: 'Es geresolveert de classicale vergaderinge te houden jegens den 29^{en} deser maent Augustij, ende zijn daerthoe gecommitteert, omme de voorseyde vergaderinge te assisteren den heere balliu van Voorne ende den burgemeester, ende dat men sal beschryven den ruaert van Putten', De Jager, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in de voorm. classe van Voorne en Putten, in 't bijzonder te Brielle' (1), 250

gedaen, souden verclaren ten 1n wat sy van de resolutie der Edel Mogende heeren Staten houden; ten 2n dat se hare gravamina souden inbrenghen waerom sy haer van de classe afsonderen. Hebben op 't ierste voor dees tyt geweygert t'antwoerden. Wat het 2e belangt, hebben gepresenteert haer gravamina die sy meenen te hebben oft schriftelyck over te leveren doch onder conditie dat men haer ierst beloven sal oock scriftelyck te antwoerden ofte soo niet, presenteren dan mondelinge deselvige voor te stellen om mondelinge beantwoert te worden.
Hierop is voorierst goet gevonden de voornoempde persoonen haer credentie af te voorderen, waerop sy sekere credentie vertoont hebben, ontfangen van sesse persoonen die sy mondelinghe uuytgedruct hebben. De credentie luyde aldus: 'Wy broederen des goddelycken Woorts' etc. Hierna hebbben sy hare grav[am]ina[1214] opgelesen, dewelcke gelesen synde is Willem Crynss. mede opgestaen ende heeft hem by de voornoemde 3 broederen gevoeght, seggende dat dese gravamina oock de syne waren,[1215] ende is haer afgevraecht oft die voorseyde gravamina den ganschen classe oft maer alleen somige predikanten uuyt denselven aenginghen. Antwoerden dat se de geheele vergaderinghe beschuldichde ende in deselvige somighe in 't particulier d'welck aengehoort hebbende, joncker Otto van Seventer, baljeu van Voorn, joncker Carel van Matenisse, baljeu van Putte, mitsgaders den heeren borgemeesteren Cornelis Huybrechtz. ende Lenaert Janz. hebben haer ex autorita[te] belast een copie van de voors. beschuldinge hare Edelen in handen te bestellen ten eynde daerop totte meeste gerustheyt een goede ordre van hare Edele mocht gestelt worden, doch hebben 't geweygert.
Is by de broeders goet gevonden drye persoonen te committeeren om aen de heeren Staten te remonstreren het ongelyck 'twelcke de broederen des classis door de beschuldiginge van de voornoemde persoonen geschiet is ende syn daertoe gecomitteert N. Tyckmakers, Theophilus Ryckewaert, Jacobus de Carpentier respective predikanten in Geervliet, Briel ende der heerlyckheyt Middelhernissen.

Naer middach

Goedereede ~ Beroep ~ Examen
Is gesien het beroep, mitsgaders d'attestatie van D. Adriano Romano ende is goet gevonden dat hy op morgen naer gedaene propositie uuyt Joannes 13 : 11[1216] sal geexamineert worden, ende is tot de examinatie genomineert D. Cornelis Burchvliet.

Goedereede ~ Examen
Op den 31n augusti heeft Adrianus Romanus syn opgeleyde propositie gedaen, waerin de broederen goet genoeghen gehadt hebben, ende syn hiernaer tot het examen getreden, d'welc gedaen zynde, hebben geordeelt dat hij tot den dienst van Goeree, daer hy beroepen is, wel behoort gepromoveert te worden. Is oock goet gevonden, dat de voorstellinghe daertoe ende de bevestiginge van Cornelio Dammanno, predicant in 't Outdorp, soude gedaen worden.

1214 In plaats van het doorgehaalde: 'credentien', in margine geschreven door Willem Crijnsz.
1215 De tussenzin: 'dewelcke gelesen synde is Willem Crynss. mede opgestaen ende heeft hem by de voornoempde 3 broederen gevoeght, seggende dat dese gravamina oock de syne waren' is door Willem Crijnsz. in margine bijgeschreven. Waarschijnlijk heeft Crijnsz. deze toevoeging pas veel later (na de godsdiensttwisten) geschreven.
1216 Door aangebrachte verbetering is vers 13 ook eventueel mogelijk.

Zuidland ~ Predikant
Is oock geresolveert datter 2 broeders reysen souden naer Suytlant om haer te informeren op sekere geruchten die aengaende de persoon Floriani uuytgestroyt tegen de remonstranten[1217] worden oft se warachtich zyn oft niet, ende syn hiertoe gedeputeert D. Nicolaus Tyckmakers ende D. Villerius, rectoor ende ouderling der stat van den Briele.

Overflakkee ~ Gedeputeerden
Oft het geviel dat in Overflacque eenighe swaricheyt voorviel, daertoe dat men de hulpe van de gedeputeerde des classis van noode soude moghen hebben, is goet gevonden dat Anthonius Adriani, predicant in de Oude Tonghe neffens de 2 andere die daer syn in plaetse van een derde sal mogen geemployert worden.

Censura morum ~ Sluiting
Is eyndelyck censura morum gehouden ende daernaer de vergaderinghe met danckseginghe van des Heeren naem besloten.

1617 I (ordinaris). Brielle, maandag 26 juni[1218]
Inv. nr. E3a, fol. 53-58.

Leiding
Naer aenroepinghe van des Heeren naem syn vercoren tot preses van de vergaderinghe Nicolaus Tyckmakers, predicant tot Geervliet, ende tot scriba Theophilus Ryckewaert, predicant in den Briel.

Aanwezigen
Syn op de vergaderinghe verschenen de Edele Heeren joncker Otto van Sevender[1219], baillieu van Voorn, Andries Janz. de Jongh, Willem Willemz. Verdam als gedeputeerde vanwegen de Edele magistraet van den Briel om de tegenwoerdighe vergaderinghe by te wesen.

De tegenwoerdighe predikanten zyn geweest: Niclaus Tyckmakers, Theophilus Ryckewaert, Cornelis Borchvliet, Geerardus Velsius, Arnoldus Stuer,[1220] Casparus Celcaert, Adrianus Romanus.

Alle de gealtereerde broederen hebben geabsenteert, hoewel oock ontboden zynde opdat tot allen tyden soude blycken de genegentheyt, die de moderate broeders in desen droeve gelegenheyt der kercken vertoont hebben om alle schueringhe te myden, soveel mogelyck geweest is.

Alsoo daer niemant van de broeders van Overflacque op de tegenwoerdighe vergade-

1217 De woorden 'tegen de remonstranten' met andere hand in margine bijgeschreven.
1218 Vroedschap 19 juni 1617: 'Es goetgevonden de classis te beschryven tegen van dage acht dagen, mits dat de classis int generael wert beschreven': De Jager, De Jager, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in de voorm. classe van Voorne en Putten, in 't bijzonder te Brielle' (1), 250.
1219 Of 'Seventer'.
1220 Sic, bedoeld is hier uiteraard Hugo Steur. Het is overigens wel een opmerkelijke verschrijving van Tijckmaecker: de herinnering aan Arnoldus de Steur was bij hem kennelijk nog levend.

ringhe verschenen was, is goet gevonden ende geresolveert eenighe van de vergaderinghe aen de voorgenoempde broederen te zeynden om na de oorsaken van haer absentie te vernemen ende deselve broeders des noot zynde tot vlytighe comparitie op den classem, insonderheyt in dese tegenwoerdighe tyt ende gelegenheyt van saken, te vermanen ende zyn hiertoe gecomitteert preses ende scriba.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
De acten van de voorgaende classe syn opgelesen ende alzoo by seker article Nicolaus Tyckmakers, Theophilus Ryckewaert ende Jacobus de Carpentier gelast waren haer te addresseren aen de vergaderinghe van de Edel Mogende Heeren Staten om haer aldaer te beclaghen op de beschuldinginghen tegens dese vergaderinge ingebracht, daer dry predicanten daertoe specialycken gecomitteert vanwegen de gealtereerde broeders ende van welcke beschuldiginghen dese vergaderinghe behoorlycke copye geweygert was, is 't dat ter occasie van voorgemelde articulen Niclaes Tyckmakers ende Theophilus Ryckewaert, Carpentier absent zynde, rapport gedaen hebben van haer gebesoigneerde ende hebben de vergaderinghe voorgelesen sekere remonstrantie uuyt cracht van haer voorgaende commissie aen de vergaderinghe van de Edele Heeren Staten overgelevert, luydende aldus ende superscriptie:

Aen de Edel Mogende hoochgeleerde, wyse, gebiedende heeren, mynen heeren de Staten van Hollant ende Westvrieslant oft aen hare Edele Gecomitteerde Raden,

Alsoo de bedienaeren des goddelycken Woorts in de classe van Voorn en Putten, welcke altyt toegestaen hebben de onderlinge verdraechtsaemheyt achtervolgende de resolutien van uwe Edele Mogentheyt wel gewenscht ende verhoept hadden, dat uuyt haren classe nimmermeer eenige moyelycheden ende swaricheden ter oorsake van eenighe kerckelycke onneenicheden, die de vergaderinghe van uwe Edel Mogende zoude voorgecomen hebben, daertoe sy oock hares wetens alle haren actien altyt gedirigeert hebben, soo is 't nochtans dat door het bestaen van eenighe harer medebroeders dese hunne wensch ende hope gefrustreert wort als uwe Edele Mogentheyt uuyt een cortte ende bondige deductie van de sake sullen connen verstaen. Want voorierst is 't gebuert op den 26^{n} mey 1615, dat eenige broeders die met de schueringe swanger waren, om deselve eyndelyck te baren, in de volle vergaderinghe des classis geproponeert hebben, dat sy met andere hare medebroeders geen gemeenschap conden houden, tenware de selfde haer in leven ende leere verloopen hebbende, haer oock onderwerpen wilden de censure ende het oordeel van de broeders die haer, soo sy seyden, by de gesonde leere hebben gehouden ende dat derhalven degene, die haer remonstranten noemen oft haer daervoor uuytgeven (dus spreken se), opstaen souden om de uuytsprake van de andere te verwachten. Maer alzoo henlieden hiertegens met beleeftheyt vertoont werde, dat soodanich haer versoeck ombillick scheen te wesen, dat het 'tselve in te willighen niet anders en was als henlieden, die haer in effecte partye verclaerden, in te willighen die volle meesterschap op de persoonen ende diensten van de andere, dat men evenwel ende niettemin verstont soo hem[1221] ymant in leere ofte leven te buyten gegaen hadde, dat hy de censure des classis onderworpen was, mits behoorlycke beschuldinge ende verantwoerdinge voorgaende ende behoudens een wettelycke provocatie, ende niet het oordeel van eenighe weynighe, haer qualificerende de gesonde broeders: soo is 't dat hare Edele gelieft heeft, sonder over dese sake in verder debat te willen treden, de actie af te breken ende daerop henen te gaen. Daerna, alhoewel men hen weder ontbiedende ende door schryven ende

1221 Origineel: 'hen'.

beseyndinghen ende andersins met bidden ende smeecken by de afgewekene broeders veelvuldich aengehouden heeft, dat hare Edelen doch gelieven soude om de lieve vrede ende rust der kercke ende des vaderlants haer tot den classen wederomme te vervoeghen ende geen byeencompsten ende conventiculen apart te maken ende alsoo kerck tegen kerck te stichten, haer oock beloften gedaen heeft van dat men, by malcanderen zynde, alle voorvallende saken sulx soude overleggen, dat men in alle manieren arbeyden soude om hare Edele door alle redelycke ende gevoechelycke middelen goet contentement te doen op alles ende neffens hare Edele alle onordentelyckheden, die in voortyden gevallen souden moghen wesen, te helpen weeren, zijn evenwel desniettegenstaende by haer opset ende voornemen gebleven, totdat eyndelyck dry van de hare in de classicale vergaderinghe, gehouden den 10n mey 1616, verschenen zijnde, wel door geene middelen hebben connen bewogen worden om de voors. vergaderinge als leden derselver by te woonen, maer nochtans seyden verschenen te zijn om de missiven van uwe Edele Mogentheyt ende verscheydene resolutiën, daer neffens gaende, alles in date van den 22n decembris 1615 ende aen de classen in 't gemeyn uuytgesonden, te hooren lesen ende copie daervan te versoecken, belovende de drye voors. broeders, dat sy, voor haer hoofden ende wat hare persoonen aenginck, op de naeste, doenmael aenstaende vergaderinghe hare verclaringhe souden inbringhen nopende de voors. resolutiën van uwe Edel Mogende mitsgaders oock redenen van hare affsonderinghe ende wat gemeenschap dat men van henlieden in toecomende tyden te verwachten hadde, aennemende daerenboven by de andere broederen van hare gesintheyt te arbeyden, ten eynde deselfde op de voorgemelde vergaderinghe gelycke verclaringe zouden willen doen.
Waerop gevolcht is, dat de dry voors. broeders op de classicale vergaderinge, gehouden binnen den Briel den 31n augusti lestleden, ten overstaen van mynen Edele Heeren, den baljou van Voorn ende ruwaert van Putte, mitsgaders de Edele burgemeesteren der stede van den Briele verschenen zijnde, vertoont hebben sekere credentie, daerby zy belast waren uuyt den naem van eenighe andere redenen te geven van hare affsonderinghe, sulx dat zy lange te voren ab executione begost hebbende in de laeste voorgemelde vergaderinge een seker scrift hebben voorgelesen, inhoudende verscheyden beschuldinginghen tegen verscheyden persoonen, sonder nochtans ymants naem daerin uuyt te drucken, soeckende daermede haer schueringhe ende affsonderinghe te justificeren ende goet te maken, ende voorts blyvende in gebreke van haer te verclaren nopende de resolutiën van uwe Edel Mogende, achtervolgende hare beloften.
Ende overmits veele van de voorgemelde beschuldinghingen sulx zyn, dat deselve geverificeert zynde tot groot nadeel van vele zouden strecken, oock gestroyt zynde, hoewel niet geverificeert, schadelyck zijn voor degene, die daermede betycht worden, heeft de vergaderinge alle mogelycke instantie[1222] gedaen om van de voorgemelde beschuldighinge copye te hebben ende deselfde invoegen ende ter plaetse als het behooren soude, te verantwoerden. Doch en hebben de broeders, die de beschuldigingen innebrachten, niet connen verstaen noch door eenich middel, by de Edele heeren commissarisen ofte gecommitteerde op den classem oft by de voorgaende classe gebruyct, bewogen connen werden, dat zy den beschuldichden anders copye souden laten volghen als onder dese reserve, dat zy deselfde schriftelyck ende dat aen den beschuldigers souden beantwoerden. 'tWelc onses beduncken gansch ombillick zynde ende sulx dattet ontwyffelyc tot meerder onrust soude gedyen, soo is 't dat die van de classe genootsaect zyn haer toevlucht te nemen tot uwe Edele Mogentheyt ende deselve mits desen in alle eerbiedinge te bidden, dat Hare Edele Mogentheyt gelieve soodanighe order te geven, waerdoor de beschuldichde, ierst gehadt hebbende behoorlycke copie

1222 In de betekenis van 'aandrang'.

van hare beschuldiginge mitsgaders de documenten derselver, haere verantwoerdinge meuge doen in tyt ende plaetse voor soodanige persoonen als uwe Edel Mogende na gelegenheyt der sake daertoe sal gelieven te comitteeren. Ende aengemerct ondertusschen neffens andere swaricheden vernomen ende verstaen wort, dat binnen het begryp onses classis opentlyck geleert wort dat de Remonstranten Godt, hemel ende hel ende een leven na dit leven versaken, ende anderssins gedreven wort dat zy met hare leere, in de 5 articulen begrepen ende voor desen in seker remonstrantie aen uwe Edel Mogende overgelevert, niet anders en zijn als bespotters van de gansche Cristelycke religie, leerende dat Godt almachtich Hem de menschen niet aen en treect noch voor noch naer haer doot, ja, dat de mensche sterft als een beest; dat de remonstranten niet anders doen als de schriftuere conterfeyten ofte nabootsen ende de Cristelycke religie beguychen ende bespotten, ende dat hem derhalven een yegelyck christenmensche voor haere leere meer als voor een fenyn ende dootelycke peste behoort te wachten, want se inderdaet niet alleen versakers syn, maer oock grouwelycke bespotters Godts ende onses salichmakers Jesu Christi; dat oversulx door de ouderlycke duldinge de welstant der kercke geensins en is te betreffen, maer dat dien raet voor de kercke op het alderhoochste schadelyck is ende verderffelyck, doordien men daerdoor den wolf in de schaepskoye laet inbreken. Welcke alle onverdraechelycke lasteringen zyn ende die, die eenmael in de herten van de menschen ingeplantet zynde, alle hope van vereeninghe ende vrede tusschen de kerckendienaren ganschelyc ende geheelyck afsnyden, daerom wy oock uwe Edel Mogende ootmoedelyc bidden het onheyl, d'welc uuyt desen soude mogen ontstaen, ter hertten te nemen ende daertegens te voorsien door sulcke weghen ende middelen als uwe Edele Moghende na hare groote wysheyt ende voorsichticheyt sullen vinden te behooren.

Is voorder verhaelt, dat de heeren Staten de voors. remonstrantie gelesen hebbende, als oock een langhe scrift, inhoudende verscheyden beschuldiginge vanwegen de gealtereerde broeders, in dese vergaderinghe eertyts voorgelesen ende naderhant oock aen de vergaderinghe van de heeren Staten overgelevert, haere Edele goet gevonden hadden,[1223] eerst de respective broederen in hare vergaderinge daerop te hooren ende daerna comissarisen te zeynden in den Briel, die de geheele classe soude doen vergaderen uuyt den naem ende vanweghen de Hooge Overicheyt, ende daertoe arbeyden soude om de broederen tot een goede ende gewenschte eenicheyt te brenghen, soo het mogelyck waere. Tot welcke eynde by hare Edele gecomitteerde waren myn heere Muys, schout van Dort, myn heer Meerman, joncker Ot van Seventer ende joncker Carel van Mattenesse, neffens degene die daertoe souden gecomitteert werden by de Edele magistraet van den Briel, ende welcke geweest zyn de borgemeestere Cornelis Huybrechtz., A[ndries] d[e] Jong, Willem Willemz. Verdam.

Is Theophilus Ryckewaert belast notitie te maken van 'tgene den 27^{n} ende 28 septembris in tegenwoerdicheyt van de voorgemelde commissarisen gepasseert geweest is.[1224]

Rockanje ~ Huwelijk

D. Geerardus Velsius heeft de vergaderinghe voorgedragen sekere swaricheden hem in zyne kercke voorgekomen uuyt oorsaken van persoonen die haer houwelyxsche proclamatien versoecken, ende die hy meent dat vanweghen de al te na maeschap in houwe-

1223 Of: 'hebben'; beide varianten zijn door elkaar geschreven.

1224 Hierover De Jager, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in de voorm. classe van Voorne en Putten, in 't bijzonder te Brielle', 157.

lyck niet en moghen versamelen, uuytwysende Godes Woert ende de ordinantie van de heeren Staten daerop gemaect. Heeft oversulx het advys versocht van de vergaderinge, welcke de sake ende casum naerder verhoort hebbende, hebben geordeelt dat D. Velsius in zyne weygeringe gefondeert is ende hem vermaent daerin te continueeren oft de partijen te wysen aen de heeren Staten oft aen den baljou van Voorn.

Abbenbroek ~ Doop
D. Caspar Celcaert heeft oock het advys van de vergaderinge versocht belangende soodanige kinderen die ten doope gepresenteert worden sonder getuyghen ende welcke ouderen notoirlyck profaen ende godtloos zyn, meynende dat het syn swaricheyt hadde soodanige kinderen den doop mede de deyllen. De vergaderinghe heeft geadviseert dat men daerin sal doen na gewoonte op hope dat Godt eenighe goede luden sal verwecken die het debvoir 'twelc de ouders versuymen, sullen nacomen ende de kinderen in de kennisse van de christelycke religie onderwysen sullen ende totdat in dese by de kercken een gemeyne voet beraemt zal worden.

Goedereede ~ Onenigheid
D. Romanus heeft voorgestelt de swaricheden, ontstaen in zyne kercke, doordien hy oock van eenige met schueringe gedreycht wort. Syn gecommitteert D. Tyckmakers ende D. Theophilus om haer na Goedereede te transporteren ende te besien oft de sake aldaer tot goede ruste ende vrede can beleyt worden.

Agenda
Den tyt des aenstaenden classis is beraemt om gehouden te worden den 3^{n} octobris 1617.

Sluiting
De vergaderinghe is metten gebede ende danckseggingh tot Godt gescheyden.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Alsoo uuytwysende sekere acte des classis, gehouden den 30^{n} augusti 1616, eenighe broederen ghecomitteert waren om seker vertooch te doen aen de Edel Mogende Heeren Staten ter oorsake van verscheydene beschuldinghen by de afgesonderde des classis door hare gedeputeerde tegen de broederen des classis alhier ingebracht, daerop sy haere schueringhe waren fonderende, weygerende niettemin copye van haere beschuldinghe dan onder seker onbillycke conditien, soo is 't dat degene die het vertooch aen de Heeren Staten te doene belast was, haer in het beginsel van september in den Hage getransporteert ende haren last uuytgevoert hebben, alwaer sich oock die van hare partye waren hebben laten vinden ende syn gelyckelyck in de camer van de Heeren Staten verhoort. Waerop gevolcht is dat de Edel Mogende heeren Staten goet gevonden hebben alle de leden des classis, soo d'afgeschuerde als d'ander te belasten tegen de 27^{n} septembris 1616 ten Briel by malcanderen te comen om aldaer nader gehoort te worden voor commissarissen, die de Edele heeren Staten daertoe zouden comitteeren ende waren de voors. commissarissen de heere Muys, schout van Dordrecht, de heere Meerman van Delft neffens de respective heeren baljou van Voorn ende Putten, eenighe uuyt de magistraet van den Briel, welcke ten tyde voors. in den Briel gecompareert zynde ende voor hare Edele de voors. classis, is by hare Edele veelvuldighe instantien gedaen om den classen wederom te vereenighen ende te bevredighen, doch te vergeefs, alsoo degene die haer afgesondert hadden in gebreken waren ende tot geen reconciliatie wilden verstaen, oock mede de andere broederen geen classe wilden formeren, hoewel de voors.

heeren commissarissen soo op den 27n als 28 septembris daertoe seer instantelyck gearbeyt hebben de eyntelycke antwoerden, die na verscheyden proposten ende debatten hinc inde[1225] de heeren commissarissen van wederzyden ter hant gestelt zyn om volgende deselve by haer Edele rapoort gedaen te worden aen de heeren Staten, mitsgaders de remonstrantie by dese vergaderinghe om aen de heeren Staten overgelevert te worden, luydende als volcht:

De achtbare heeren,
Wy, onderschreven bedienders des goddelycken Woorts in de classe van Voorn ende Putte, hadden van hertten gewenscht, dat eenighe onse medebroederen belieft hadde neffens ons classem te formeren, ende is ons van hertten leet, dat sylieden daertoe door gheenen redenen noch instantien by uwe Edele ende Mogende veelvuldich gebruijck[t], hebben connen bewogen worden, want wy verhoept hadden dat ons door dat middel occasie soude gegeven geweest zyn, om ten overstaen van uwe Edele te beantwoerden ende te dilueren verscheyden beschuldinghen by henlieden tegen eenighe van de onsen aen de Edele ende Mogende heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant overgelevert, mitsgaders oock om haerlieden te vertoonen verscheyden erggernissen by den haren gegeven, oock leeringhen opentlyc voorgestelt uuytdruckelyck strydende tegen de fondamenten van onse christelycke reformatie ende onder ander met namen, dat men opentlyck op den predickstoel gewenscht heeft om sodanige kerckelycke regeringhe, als het pausdom is, daer haer de overicheyt met de kerck niet en bemoyen om haer op eenige behoorlycke beteringhe te versoecken. Maer dewylle het schynt, dat eenighe onser medebroederen het voors. ende hare sake desideren, gelyck wy haer oock opentlyck aengeseyt hebben, soo is 't ons ten hoochsten leet dat se door geene middelen daertoe gebracht hebben connen worden om met ons in eenighe classicale handelinge te treden. Syn evenwel oock verblyt ende dancken Godt dat haere lieve soo dickmael ende rondelyck voor uwe Edele ende Mogende hebben verclaert, dat het niet alleene[1226] syn de veelvuldighe beschuldinghen vervaet in seker gescrift ende voor desen aen Mynen Heeren de Staten van Hollant ende Westvrieslant overgelevert, ende ons oock by uwe Edele ende Mogende voorgelesen, welcke beschuldigingen dat men na hare verclaringe zouden hebben oversien ende dulden behoorlycke censure daerover gaende, maer dat het haer insonderheijt[1227] schort op de leere in de 5 articulen begrepen ende die de voorgemelde Edele en Mogende Heeren Staten toelaet ende verdraechelyck verclaert hebben, ende die wy niet en connen oordeelen valsch ende ketters te wesen ende onverdraechelyck, om dengenen die alzoo gevoelen christelycke gemeenschap ende broederschap op te seggen, waeruuyt blycken moet om al de voorgemelde beschuldiginghen niet anders als opgeraepte ende opgesochte pretexsten syn, welck voor uwe Edele ende Mogende geventileert zynde, geen proeve souden connen uuytstaen noch verdraghen ende dienen niet alleen tot groot nadeel ende blamatie van syne metbroederen door het lant heeft laten trotteeren, waervan men oock zyn roem gedraghen heeft, maer ooc seer abusivelyck myne Heeren de Staten van Hollant ende Westvrieslant ter hant bestelt heeft, al oft onse medebroeders uuyt de selfde beschuldiginge haer schueringhe hadden willen concluderen waermede men oock dengenen, die de voorgaende beschuldiginge gelesen hebben, heeft gesocht soo ongoedelyck ende ter quader trouwe soodanige inpressie te maken al oft onder ons openbaere blasphemie[1228] gebruyct geweest waere ende

1225 *hinc inde* (Lat.): van beide kanten.
1226 'alleene' later interlineair bijgeschreven.
1227 'insonderheijt' later interlineair bijgeschreven.
1228 Origineel: 'blaspemie' met een punt boven de 'p'.

die se gebruyct souden hebben van andere geleden soude worden, daerom de woerden, die gebruyct waren om Godt ende onsen salichmaker, den Heere Jesum Christum ten hoo[ch]sten te eeren, immers na de intentie van degene die se gebruycte duer verdrayinge ende misduydinge van eenen verkeerden sin heeft getrocken. Ende overmits onse medebroeders autheurs van de schueringe bevonden worden, moet oock met een authuer wesen dat midsaken[1229] alle kerckelycke censuren groot afbrueck lyden ende van al het onheyl d'welc de schueringe die den apo[stel] niet sonder oorsake een werck des vleeschs noempt, is mede brengende, dat oock in onse vergaderinge niet bereyct connen worden; waerover wy ons ten hoochsten beclagen, niettemin bereyt ende volveerdich zynde neffens de broederen alle kerckelycke dinst te doene ende kerckelycke censuren te gebruycken, haer in de selfde goede gemeenschap ende broederschap te houden, mits de moderatie, by de Edele ende Mogende Heeren Staten geresolveert ende de respective dienaren des goddelicken Woorts belast, te wederzyden toegestaen worden, biddende uwe Edelen ende Mogende van dese onse meyninghe ende goede intentie aen de Edele ende Mogende Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant, onse gebiedende heeren, favorabel rapoert te willen doen.

Copie van de scriftelycke antwoerde, overgelevert by de afgesonderde[1230]

Alsoo het kennelyck is 't dat alle de desorderen ende abusen, die in onse classe voorgevallen syn ende waerom wy onderscreven van de remonstrantsche syn afgescheyden, haren oorspronck genomen hebben uuyt de nieuwicheden die de remonstranten met het maken ende dryven eeniger articulen in de kercke Godts hebben gedrongen, streckende tot vercleeninge van de almachticheyt ende eere Godts ende verminderinge van de verdiensten onses Heeren Jesu Christi, als oock tot beneminge van de gewissen troost aller warer geloovigen. Ende wy oock tegenwoerdich bemercken dat omme dese onsalige fonteynne te stoppen ons alle hope benomen wort, dewylle de Edele heeren Gecommitteerde van de Edel Mogende heeren Staten haer selven alsoo verclaren dat tot de vereeninghe in de leere (bestaende in de behoudenisse van de oude suyverheyt) gansch geenen raet noch middel is, willende haere Edele wel arbeyden om de censuren te helpen vervoirderen op het argerlyck leven, maer niet op de onsuyvere leere der predikanten. Nadien wy oock verstaen dat nadien wy alschoon gereconcilieert waren, wy onselven alsdan souden hebben te reguleren naer sekere resolutien, dewelcke van onse partijen (naer allen oogenschyn[1231]) selve zyn geconcipieert ende by de Edele ende Mogende heeren Staten in 't gemeyn niet en zyn gearresteert, dewelcke oock met de heylsame leere onses meesters Jesu Christi niet in alles overeencomen. Soo is 't dat we mits desen verclaren gansch geen gemeenschap te connen houden op soodanigen voet met degene die de kercke Godts soo jammerlyck beroert hebben ende als overhoop geworpen, waervan sy noch recht te voren geen teecken van leetwesen bethoonen, ende willen hen selfs gevraecht hebben oft de invoeringe soodaniger articulen ter salicheyt noodich syn oft niet. Is se in haer meeninghe noodich soo en connen wy nootsakelyck met haer niet accorderen tensy dat wy de waerheyt verlaten ende de verscheyde articulen aennemen, van dewelcke wy abbhorreren), is se daerentegen onnoodich, soo wyst het hemselven dat de remonstrantsche van haren onnoodighen arbeyt moeten ophouden opdat wy met den anderen eendrachtelyck Godes kercke moghen bauwen ende stichten.

1229 Betekenis niet duidelijk; het gaat hier ook om een slecht lopende zin.

1230 Origineel in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 112.

1231 Hier is sprake van een verbetering; oorspronkelijke stond er: 'niet alleen oogenschynlyck'; het woord 'alleen' is in het origineel niet aangepast.

Wy geven dan henlieden te kiesen oft te deelen oft sy namentlyck staende houden dat de veranderinge noodich oft onnoodich zy ter salicheyt, ghelyck wy oock de Edele heeren comissarisen ende volgens de Edele ende Mogende heeren Staten te bedencken geven oft sulcke veranderinghe in de religie voor ons algemeene lieve vaderlant dinstich ende profytich zy. Ende alzoo wy ganschelyck vertrouwen dat sy sullen oordeelen: neen, soo is 't dat wy persisteeren by ons ootmoedich versoeck in onse requeste aen de Edel Mogende heeren Staten gedaen.

1617 II (ordinaris). Brielle, dinsdag 3 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 58v.

Leiding
Naer aenroepinge des Heeren heylighen naem is vercoren tot preses N. Tijckmaekers ende scriba J. de Carpentier, respective diennaren in Geervliet ende Middelhernissen.

Acta classis
De acta van de voorgaende classe syn gelesen ende is uuytgesonden aen D. Theophilus Ryckewaert (alsoo hy om syn siecte absent was) om te vernemen oft hy de notitie gereet gemaect hadde van 't 'tgene den 27^{n} ende 28^{n} septembris in jegenwoerdicheyt van de heeren commissarisen van de Edel Mogende heeren Staten gepasseert was, 'twelcke hem in de laeste gehouden classe opgeleyt was te doen. Heeft verclaert daerin noch niet gedaen te hebben ende derhalven is goet gevonden dat hy met het 'tselve alsnoch belast was. Dit is in de voorgaende classe hier te voren bescreven inne gestelt.

Attestatie
De attestatien van D. Nannio Geisterano syn gelesen ende syn goet ende loffelyck bevonden ende is solemnelyck oock van de broeders ontfanghen.

Gedeputeerden
Is een voorslach gedaen oft het niet goet en soude zyn nieuwe gedeputeerde des classis te stellen. Is geresolveert de laeste gedeputeerde alsnoch te continueeren.

Stad aan het Haringvliet ~ Schoolmeester
Is particulierelyck omgevraecht oft daer ymant soude mogen wesen die de classe noch yet hadde aen te diennen ende heeft D. de Vries verscheyden clachten gedaen over zynen schoelmeestere. Is goet gevonden uuyt de vergaderinghe D. la Faille ende J. de Carpentier te committeeren om haer daerop te informeren ende soo 't mogelyck is, de questie te bevredigen.

Censura morum ~ Sluiting
Is eyndelyck censura morum gehouden ende alsoo de vergaderinge met danckseggingе van Godes name besloten.

1618 I (ordinaris). Brielle, dinsdag 24 april
Inv. nr. E3a, fol. 59-60.

Leiding
Naer aenroepinghe van des Heeren heylighen naem syn vercoren tot preses Cornelis Burchvliet, tot scriba D. la Faille ende assessor J. de Carpentier.

Aanwezigen
Presenten zyn geweest de dienaren in den Briel met een ouderlinck ende de Edele heer Otto van Seventer, baljou van Voorn ende Andries Janz., schepene[1232] ende .....[1233] als gecomiteerde van de vroetschap.

Acta classis
Syn gelesen de acten van de voorgaende classe. Ende belangende de notitie die D. Theophilus was belast te maken over het gepasseerde in presentie der Edel Mogende heeren comissarissen uuyt de vergaderinghe der Edel Mogende heeren Staten op de 27^{n} ende 28^{n} septembris in de classe binnen den Briel: deselve is gestelt ende oock gelesen.

Stad aan het Haringvliet ~ Ooltgensplaat ~ Predikant ~ Godsdiensttwisten
Ommegevraecht zynde van den broederen oft oock eenighe swaricheden souden werden ingebracht vanweghen hare kerken, soo wiert geproponeert door Johannis de Vries, predikant op de Stadt, hoe zyn gemeente in omeenicheyt ende twist geraect zynde, meest naer den quaden droevighen huydendaeschen treyn, al wel om gewichtige, suffisante oorsaken, hy daerover wel soude willen met een ander plaetse permuteeren tot gerusticheyt derselver plaetse Daerom by den broederen rypelyck gelet zynde, oock besloten ende geresolveert, dat voor alleer de datelycke betrachtinge van verplantinge te consenteeren, ymant van de predicanten daertoe sal worden geadmitteert om predikende meteenen aldaer, oock naeder informatie te nemen van de gelegenheyt derselver plaetse. Ende is daertoe genomineert D. Theophilus Rijckewaert, geassocieert met J. Carpentier, die dit werck op den 6^{n} may sullen berechten, ende oock binnen de Plate informatie van de gelegenheyt te vernemen oft op het begeeren van somige remonstranten soude mogen werden geleert.
Oock soo wierde gecomitteert om te vernemen naer een behoorlycke permutatie aen de persoon D. Pollio,[1234] predikant tot Sluypick in de classe van Woerden ofte daerontrent, Abrahamus la Faille.

Nieuwenhoorn ~ Godsdiensttwisten
Is geproponeert door D. Selcart neffens D. Theophilus Ryckewaert het versoeck van somige lidtmaten uuyt de gemeente van Nieuwenhoorn, die in het stuck van de huydendaechsche kerckelycke verschillen met haren leeraer niet eens synde ende dat insiende, de contraremonstranten stout doen van te gaen prediken op particuliere dorpen voor weynich persoonen, oock wel souden ernstelyc verlangen dat van haer gelycken soude gescieden als die wel van hertten begeerden dat des Heeren Woort met meerder stichtinge ende suyverheyt haer mocht werden voorgedraghen als binnen haer plaetse gedaen wert, ende 'tselve geexamineert synde, oock tot voordeel van andere persoonen ende lidtmaten binnen andere dorpen. Is geresolveert dat, voor al eens te comen tot executie

1232 Origineel: 'schepenne'.
1233 Naam niet ingevuld.
1234 Assuerus Pollio (Sweder van der Poll) in 1619 afgezet, Van Lieburg, *Repertorium* I, 194.

van de sake, ierst sal informatie werden genomen van de gelegenheyt der plaetse ende getal, mitsgaders de gestaltenisse der persoonen, waervoor sulx tot voortplantinge van de waerheyt soude gescieden, daernaer dat hetselvige met den remonstranten binnen den Haeg ende Leyden gecommuniceert synde, alsdan requeste tot authorisatie by de Edel Mogende heeren Staten daerop soude werden versocht. Ende syn daertoe gecommitteert D. Theophilus Ryckewaert, Burchvliet, Tyckmaker ende Carpentier.

Goedereede ~ Predikant ~ Schoolmeester
Is geproponeert door den heer joncker Otto van Zeventer het miscontentement tusschen den officier de Leur[1235] ende den predicant Romanus ter Goereede over het absenteeren zyner jegenwoerdicheyt uuyt de kercke ende met eenen versoect dat de sake behoorde geremedieert te werden door behoorlycke middelen tot naerder verbintenisse. Ende syn daertoe gecomitteert D. Burchvliet ende Abraham la Faille, die oock sullen vernemen naer het comportement van den persoon, die tot schoelmeestere ende voorleser in de kercke soude aengenomen worden.

Nieuw-Helvoet ~ Huwelijk
Is geproponeert by D. Theophilus Ryckewaert, hoe dat op Hellevoet een lidtmaet van de gemeente genaempt de Cuyper, getrout zynde met een vrouwepersoon van al te na maeschap, door ordre nochtans van de predikant aldaer, ende die nu ontrust zynde door den predikant, die verclaerde dat hy ongoddelycken ende tot schaede van zyn salicheyt sulck een staet beleefde, hoe die persoon tot gerustheyt synder consientie[1236] sulx aen de classe versoeckende, daerinne hem sal hebben te draghen, 'tzy oft te moeten scheyden naer scriftuerelycke wetten 'tzy oft consent ende dispensatie hierover by de heeren Staten te versoecken. Ende is geresolveert by den broederen dat voor al den voors. Cuyper te beantwoerden, dat de voorgenoemde gecomitteerde predikanten dese saecke ierst met de remonstranten binnen den Haeghe ende Leijden sullen communiceren ende daernaer hem gerust stellen.

Gedeputeerden
Op de vraghe oft d'oude gedeputeerde des classis sullen verandert werden is geresolveert: neen.

Remonstrantie
Is oock gelesen seker remonstrantie, by de Remonstranten overgegeven aen de Edel Mogende heeren Staten, belangende den droevigen staet der kercken ende oft die met een synode jegenwoerdich behoort geremedieert te werden, mitsgaders een ander voorslach daertoe.

Agenda
Is besloten dat de classis ordinaire sal gehouden worden op den 7^{n} augusti binnen den Briel.

1235 Sic. Zijn naam wordt in Bijlage H van de Inleiding ('Cort ende waarachtig verhael') gespeld als 'de Leu'.

1236 Volgt hierna met enige spellingsvarianten opnieuw: 'sulke een staet beleefde, hoe die persoon tot gerustheyt zynder consientie'.

Censura morum
Is censura morum gehouden ende de vergaderinghe met danckseggingе besloten ende gescheyden.

1618 II (extraordinaris). Brielle, vrijdag 14 september
Inv. nr. E3a, fol. 61-62.[1237]

Leiding
Naer aenroepinghe van des Heeren naem is de actie voorts gedirigeert by Niclaes Tyckmaker, de notie van 't gebesoingeerde is gestelt by Theophilum Ryckewaert, sonder dat anders preses of scriba vercoren is, doordien de broeders verstonden dat dese vergaderinge voor extraordinaris zoude gehouden worden om eeniger broederen absentie wille.

Aanwezigen
Presenten zyn geweest: de dry predikanten uuyt den Briel, verselschapt met Pieter Engelbrechts. ouderlinck van den Briel, Nicolaus Tyckmakerus, D. Carpentier, Hugo Sturius, Gerardus Velsius, Casparus Selcaert.

Particuliere synode
Is in de vergaderinghe voorgelesen seker missive uuyt den naem van de gedeputeerde des classis van Dordrecht in dato van den 5[n] septembris 1618 ende geteeckent Johannis Debetius, houdende aen de predikanten ende ouderlingen, sorterende onder de classe van den Briel, daerby de voors. classe wort verwittich[t][1238] van de aenstaende provinciaele synode uuyt te scryven door last van de heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant, ten eynde deselfde classe haer gravamina aen de classe van Dordrecht zoude uuytsenden om op den voorgemelden synode gebracht ende verhandelt te worden etc. Is oversulcx by dese vergaderinghe gedelibereert wat te doen staet, doch alsoo eenighe broeders absent waren, te weten uuyt Flacque de la Faille ende de Vries, van Goedereede D. Romanus, andere de saken met hare respective kerckenraden niet en hadden gecomuniceert, is goet gevonden van de sake te handelen by provisie, opdat het 'tgene hier gebesoigneert ende geresolveert sal worden aen de respective kercken gerapporteert sal worden, dat oock de absenten door Carpentier daervan verwitticht sullen worden, ende daerentusschen geen uuytscryvinge aen die van Dordrecht sal gescieden sonder tot op sondachavont de naerdere advysen van de kercken verwacht te hebben, de sake in alle mannieren geen langer uuytstel lydende.
Vorts hebben de broeders die tegenwoerdich waren geresolveert ende goet gevonden de navolgende gravamina den classe van Dordrecht aen te scryven ende toe te zeynden.[1239]

1237 Fol. 60v is blanco.
1238 Rand van de bladzijde.
1239 De onderstaande gravamina lagen op 18-20 sept. 1618 bij de classis Dordrecht op tafel evenals die van de contraremonstranten, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 685. Het door Rijckewaert geschreven stuk bevindt zich in NA, AC Dordrecht, inv. nr. 34, nr. 42L. In de ingekomen stukken van de classis Brielle bevindt zich een door Jacobus Florianus van commentaar voorziene weergave van deze gravamina vergezeld van het motto: 'Eendracht maeckt macht, maer twist verquist', SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E130, nr. 98 (14 sept. 1618).
De gravamina van de contraremonstrantse classis, vastgesteld in hun vergadering van 11 sept. eveneens in NA, AC Dordrecht, inv. nr. 34, nr. 42B, ondertekend door Jacobus Florianus en Daniel van Laren 'in ecclesiam Brielanam pro tempore pastor'.

Voorierst dat de synode gelieve te dencken aen een goede goddelycke ende christelycke middel tot wechneminghe van de schueringhe soo in 't 'tgemeen als in 't bysonder, daermede eenighe predicanten ende lidtmaten in onse classe haer van onse gemeynschap onses achtens tegen ordre ende sonder wettige oorsake tot groote droefheyt ende ergernisse van velen hebben afgesondert.
Ten 2n, wat censure soodanich predikant meriteert ende wat satisfactie dat hy te doen heeft aen de beleedichde[1240] die opentlyck van de predickstoel ende oock scriftelijck in druck gedreven heeft dat de Remonstranten Godt, hemel ende hel ende een leven na dit leven versaken,[1241] dat se met haere leere in de vyf articulen begrepen niet anders en syn als bespotters van de gansche christelycke religie leerende dat Godt almachtich hem de menschen niet aen en trect noch voor noch nae haer doot, ja, dat de mensche sterft even als een beest, dat de remonstranten niet anders en doen als de schrifttuere conterfeyten ofte nabootsen ende de christelycke religie beguijgen[1242] ende bespotten ende dat derhalven een yegelyck christenmensche voor haer leere meer als voor een fenyn ende doodelycke peste behoort te wachten, want sy inderdaet niet alleen versakers zyn, maer oock grouwelycke bespotters Godts ende onses Salichmakers Jesu Christi ende meer andere diergelycke lasteringhen.
Ten 3n alsoo in een seker gedruct boexken[1243] uuytgegeven by een predikant die de schueringhe in den Briele heeft helpen styven geleert wert dat Godt eenige menschen sonder aensien van sonde heeft verworpen,[1244] daer door haer vele vrome luyden[1245] geergert hebben al oft sulx het gevoelen van de gereformeerde kercke waer, wert de synodus gebeden verclaringe te doen dat het voorgemelde gevoelen niet en is het gevoelen van de gereformeerde kercke noch vervaet is in den cathechismo ofte Nederlantsche belydenisse, opdat men te meer oorsake hebbe degene, die haer aen soodanigen gevoelen ergeren, gerust [te][1246] stellen.[1247]

1618 III (extraordinaris). Brielle, vrijdag 23 november
Inv. nr. E3a, fol. 94.

Aanwezigen
Presenten in dese vergaderinge zijn geweest Jan Heyndrijcss., Willem Crynss., Johannes

1240 Origineel: 'beleechdichde'.
1241 Boven 'versaken' staat in het origineel een verkortingsstreep.
1242 *beguijgen*: synoniem voor bespotten (WNT, lemma *guigen*).
1243 Waarschijnlijk wordt hier gedoeld op een door Willem Crijnsz. tijdens zijn verblijf in Delft gevoerde polemiek. Crijnsz. schreef in 1618 *Annotatien op de voor-reden van Cornelis Boogaerts Aendachtighe ghebeden ende meditatien over den 51en psalm Davids* (Delft, 1618); Knuttel, *Pamfletten KB*, nr. 2743. Boogaert antwoordde met: *Verdedinge van Cornelis Booghaert teghen de calumnien, hem opghedicht in een boeck gheintituleert: Annotatien* (Delft, 1618), Knuttel, *Pamfletten*, 2744, waarop Crijnsz. weer reageerde met: *Eenighe correctien ofte verbeteringhen ghedaen op de meditatien van Cornelis Booghaert over het 7. vers vanden 51. psalm Davids* (Delft, 1618), Knuttel, *Pamfletten KB*, nr. 2745.
1244 De zinsnede 'dat Godt eenige menschen sonder aensien van sonde heeft verworpen' is onderstreept. In de marge is bijgeschreven: 'Dit is een Arminiaensche leughen ende lasteringhe.'
1245 Hierna is het teken voor 'ende' doorgehaald; de woorden 'geergert hebben al' zijn als verbetering bij geschreven.
1246 Op deze plaats een gat in het papier.
1247 Hierna beginnen de acta van de contraremonstranten zonder folionummer.

Agricola, David Thomass., Reginaldus Zegeri, Pieter Steyaert ende Johannes Rycklem,[1248] respective predicanten in Swartewael, Briel, Heenvliet, Spijkenisse, Hellevoet, Hekelinge ende Sijmonshaven.

Synode ~ Capita accusationum
Is geopent ende gelesen een sekere missive van date den 20 novembris 1618 van de gedeputeerde synodi tot Delf gehouden (geordonneert zynde om inspectien te nemen op de classen in Suyd-Hollandt resorterende) aen de classe overgesonden, belastende dat deselve soude metten eersten ende aenvolgende weke vergaderen om te maecken hare capita accusationum die zij hadden in te brengen, ende dat zij de capita voornoemt den beschuldigden tydelycken souden behandigen. Hebben ooc de gedeputeerde voors. belooft de vergaderinge precijselycken den dagh van haer overcomste te verwittigen ende alsoo belast was de missive voors. den remonstranten mede te leveren, soo is hetselve dadelyc geschiet.
Is oversulx goet gevonden dat men den broederen classis soude aenschryven dat zij op den 27 novembris souden in den Briel vergaderen.

Brielle ~ Beroep
De kerckenraed van den Briel heeft de vergaderinge voorgestelt haer voornemen om te beroepen Tobiam Damman, predicant tot Nieuwerkerc in Zeeland, versoeckende d'advijs van de classe in desen. Doch alsoo de vergaderinge incompleet ende de volle classe op handen was, is goet gevonden desen handel tot op de volle classe uijt te stellen.

1618 IV (ordinaris). Brielle, dinsdag 27 november – dinsdag 11 december[1249]

Inv. nr. E3a, fol. 94v-110v.

Naer de middag des dynsdaegs

Leiding
Syn naer aenroepinge van de name Gods vercoren tot praeses Leoninus Leo, tot assessor Henricus Nolthenius, ende tot scriba Joannis Agricola, respective predicanten in den Nieuwenhoorn, Bommeneede ende Heenvliet.

Aanwezigen
Absenten zijn geweest Petrus Pijl, Valerius Valerii, Jan Arentss. (dewelc is geexcuseert), Johannes Rycklem. Syn ooc op de selftse vergaderinge de broederen der dolerende kercken van de Goedereede Gerrit Janss., ouderlyng, Crijn Pieterss., diacon, van de Nieuwe Tonge Cornelis Otten ende van Abbenbroec Willem Claess., ouderling verschenen.

Brielle ~ Beroep
De kerckenraed van den Briel heeft de vergaderinge voorgedraegen haer beroepinge die zij op Tobiam Damman, predicant tot Nieuwerkerc in Duyveland voorgenomen heb-

1248 Sinds 1617 predikant; SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 4-4v.
1249 Incl. de *capita accusationum* en *sententiae*. De vergaderdagen waren, 27-29 november, 3, 5-8 en 11 december, in totaal 9 dagen.

ben te doen, versoeckende dat de broederen souden willen verclaeren oft zij yet tegens zijn persoon hebben.
Is van de vergaderinge Willem Crijnss. particulierlyc gevraecht oft hij wel genegen is om Tobiam voors. tot zijn collegam te hebben. Heeft geandwoort: 'jae'.
Heeft ooc de classe goet gevonden dat men den kerckenraedt soude afvraegen off zij Willem Crijnss. believen voor haeren predicant ofte niet; ten 2n hoe verre zij in de beroepinge op Tobiam voornoemt zijn getreden.
De kerckenraed voors. heeft geandwoort dat zij Willem Crijnss. houden voor haeren predicant ende dat hij ooc bij de meeste stemmen van de kerckenraed daervoor wort bekent. Seght vorder dat de beroepinge op Tobiam voors. noch in zijn geheel is. Heeft derhalven de classis verclaert, dat zij tegens den persoon van Tobias voors. niet en heeft; dat zij oversulx met de beroepinge mogen voortvaeren.[1250]

Nieuwenhoorn ~ Nijmegen ~ Predikant
De kerckenraed van den Nieuwenhoorn heeft te kennen gegeven dat de kercke van Nieumegen door sekere missive heeft versocht haeren predicant Leonem bij leeninge te mogen voor sekeren tyd hebben. Waertoe die van de Nieuwenhoorn seyden, insiende de stand van haere kercke, niet te connen verstaen. Hebben oversulx aen de classe gesocht advijs in desen. Derhalven hebben de broederen classis geresolveert dat, alsoo de nood van de kercke van Nieumegen haer niet soo wel bekendt is, als den tegenwoordigen standt van den Nieuwenhoorn, dat Leo sal in zijn kercke blyven, totdat naerder de gelegentheyt van Nieumegen blycke. Welcke resolutie goet gevonden is, dat men de kercke van Nieumegen souden te kennen geven, gelyc sulx door een brief is geschiet.

Den 28 voor ende na de middag

Synode
Is gelesen een missive van de heeren Staeten van Hollandt ende Westvrieslandt, gedateert den 17 novembris 1618, waerin zij begeren, vermanen ende bevelen allen kerckendienaren van de classe om God vyerichlyc te bidden dat Hij met Zijn Heylige Geest in 't midden van de synodo nationali wil presideren ende deselvige alsoo dirigeren, dat alle droevige oneenicheden, in de kercken ontstaen, mogen worden geweert ende de voorgaende rust wederom mag worden becomen. Ooc wort door de missive voors. belast dat men God soude bidden voor de behoutenisse der kercken van Oostenryc ende Bohemen.[1251]

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Syn volgens de last der gedeputeerden der Suyd-Hollantsche synodi bij de classe gestelt capita accusationum tegens dese naestvolgende predicanten: Abrahamum la Faille, predicant in de Nieuwe Tonge, Casparum Celcart in Abbenbroeck, Theophilum Ryckewaerd, Cornelium Burgvliet ende Nannium Geisteranum in den Briel, Joannem de Vries in de Stad, Gerardum Velsium in Recaignen ende Jacobum Carpentarium in Middelharnisch.

1250 De kerkenraad van Brielle verzoekt de medewerking van de classis Schouwen-Duiveland bij brief van 19 dec. 1618, GA Zierikzee, AC Schouwen-Duiveland, inv. nr. 21.
1251 In SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 99.

1. Is Casparus bedriegelyc tegens alle kerckelycke ordre beroepen ende tegens danc den gemeynte opgedrongen.
2. Heeft hij hem onsuyver verclaert in leere al voor den tyd van zijn beroep, hebbende gesustineert, dat de mensche hemselven can bekeren. Ten 2n dat God de Heere soo vele doet in diegene die verloren gaen, als in diegene salich worden, ten 3n als God aen de deure van 's menschen herte clopt, dat het dan aen des menschen wille hanght open te doen ofte niet.
3. Casparus nu in den dienst zynde, heeft gedreven dat de mensche heeft een vryere wille, ende dat de menschen door de goede wercken den hemel connen verdienen ende eygentlyc verdienen. Item dat de martelaeren van onsen tydt niet waeren gestorven om het gelooven maer omdat zij de superstitien des pausdoms niet en wilden toestaen.
4. Dat Gode de ceremonien des Ouden Testaments niet en behaegden schoon dat zij van hem waeren ingestelt, maer dat hij se hadde gegeven voor een tyd, omdat het een slecht volxken was, dat tot den volcomen manlycken ouderdom in Christo noch niet en was gecomen. Ooc dat de ceremoniën de sonden niet al en conden wechnemen, maer dat zij maer waeren gegeven voor de daeglycke lichte en geringe sonden, maer dat zij swaere sonden als dootslach, overspel ende dieverye niet en conden wegnemen, maer dat Christus die moeste wegnemen. Item dat hij lasterlyc heeft gesproken op diegene die de name van waerheytbeminders ende leeraers willen draegen, ende nochtans leeren, datter twee willen in God zijn, namenlyc een geopenbaerden ende een verborgen wille, waervan d'eene tegens d'ander strijdt, alsdat Hij met Zijn geopenbaerden wille den menschen tot die bekeeringe roept, dewelcke Hij haer met Zijn verborgen wille niet en wil geven.
5. Item dat de leere die wij, die het tegen de[1252] Remonstranten houden, voorstaen ende leeren is een valsche leere, door dewelcke de mensche niet en can salich worden.
6. Item dat hij van de leeraers voors. verhoopt dat zij noch sullen salich worden dewijle zij noch wel leven, ende en waere haer leven niet beter als haer leere is, dat zij niet salich souden connen worden.
7. Item dat hij getwijffelt hebbende oft de Heylige Schrifture Gods Woort ende Jesus Christus de Soone Gods was, nu van beyden was versekert alleen door zijn eygen oordeel ende eenige redenen die hij bij hemselven hadde overwoogen, maer niet door de inwendige werckinge des Heyligen Geestes ende dat hij in 't reprenderen[1253] oft de Heere Christus de Soone Gods is, hadde overleyd dat Hij off de Soone Gods ofte een groote sot moeste geweest zijn ende alsoo door dat ondersoeck tot versekeringe waer gecomen, waervoor Hij mocht gehouden wesen.
8. Item dat hij heeft verclaert liever te willen gelooven datter geen God is dan datter eenen sulcken is als Joannes Calvinus, handelende in zijne Institutie van de predestinatie, beschrijft aengesien dat dien God een quade God soude zijn.
9. Item dat Joannes Calvinus met dat zijn scryven menige hadde bedrogen.
10. Item dat Casparus Celcart hem in zijn leven in velen heeft misdraegen, sulx dat ooc de borgemeester Velsen in volle vergaderinge van de classe heeft verclaert, dat hij niet weyrdich en was het predicampt te bedienen, gelyc hij overbodich was sulx over hem goet te doen.
11. Ooc heeft hij hem laeten gebruijcken tot handhavinge van de schandelycke daet ende lasteringe der waerheyt die Adrianus Romanus binnen Goedereede heeft met openbaeren gedruckten brief geattenteert.

1252 Origineel: 'te'.
1253 Lat.: reprendere, reprehendere, hier op te vatten in de betekenis van 'weerleggen'.

Sententie van de Gedeputeerden synodi Suydhollandicae tegens Casparum Celcart

De gedeputeerde des Suydhollantschen synodi, laest gehouden tot Delf ten overstaen van de gecommitteerde der Edel Mogende heeren Staeten van Holland ende Westvriesland binnen den Briel vergadert zynde, ende aengehoort hebbende de aenclachten tegens Casparum Celcart, predicant in Abbenbroec ingebracht, midsgaders ooc zyne verandwoordinge ende debatten aen wederzyden daerover gevallen, hebben bevonden waerachtich te wesen dat de voors. Celcart tegens alle wettelycke kerckenordeninge, sonder kerckelycke beroepinge, jae tegens danck van de kerckenraed ende gantsche gemeente totten kerckendienst, in Abbenbroec is ingecomen, ende voorts, aldaer in den dienst zynde, hemselven seer partydich heeft gedraegen, in 't point van de leere, 't gevoelen der contraremonstranten, noch bij geen wettige vergaderinge veroordeelt zynde, ten hoogsten lasterende, dat zij is een valsche ende onwarachtige leere, dat men daerinne, voor sooveel de leere aengaet, niet en can salich worden, dat die leere uyt haer eijgen nature den menschen sorgloos ende godloos maeckt, dat hij liever wilde gelooven, datter geen God is dan dat hij gelooven soude, datter sulcken God is als Calvinus beschrijft, daer hij handelt van de predestinatie, ende diergelycke lasteringe meer, die hij ooc in dese vergaderinge heeft gesustineert. Daerenboven hem ooc soo grouwelyc verloopen, dat hij heeft dorven seggen, dat hij, twijffelende oft de Heylige Schrifture Gods Woort was, niet door instortinge des Heyligen Geestes, maer uyt eenige redenen bij hem selven door zijn eijgen oordeel daervan was versekert geworden, beschuldigende diegene, die seggen dat se door ingevinge des Heyligen Geestes versekert worden, van geestdryverye, den Gereformeerden daermede genoegsaem te laste leggende alsoft zij eenige versekerheyt des Heyligen Geestes toestonden, affgescheyden van 't uijterlycke Woort Gods. Van gelycken heeft hy ooc dorven seggen, dat hy, getwijffelt hebbende oft Christus was de soone Gods, hemselven daervan versekert heeft door zijn eygen oordeel, dat hij bij hemselven hadde gedacht ('twelc wij sonder lasteringe gesproken hierin moeten insereren) dat Christus de Soone Gods oft een grooten sot moste geweest zijn, maer dat uyt zyne leere ende miraculen bleeck, dat hij geen sot en was, ende dat hy daeruyt hadde geoordeelt, dat hy de Soone Gods was. Heeft ooc geseyt, dat hy, om hemselven te versekeren, dat Jesus Christus, de Soone Gods is, hem hadde gebalanceert tegens een grooten sot, versoeckende wie zijns bedunckens soude swaerder wegen. Heeft ooc in 't oproerich voornemen Adriani Romani in Goedereede hem selven laeten vinden ende mede gebruycken, opentlyc van 't aenhooren des volx roepende tot de contraremonstranten, die daer bij hem tegenwoordich waeren, dat haere leere soo affschouwelyc ende grouwelyc was, dat zij hen schaemden die te openbaeren, 'twelc sonder twijffel streckende was tot meerder beroerte.

Dit alles de vergaderinge in de vreese des Heeren overwegende, hebben geoordeelt ende geresolveert dat de voors. Casparus Celcart van alle kerckelycke diensten sal wesen gedeporteert, gelyc zij hem deporteren bij desen ende wort hem voorts ontseyt de gemeynschap des heyligen avontmaels ter tijd toe hij zijne swaere sonden met behoorlycke leedwesen bekennende, hemselven met God ende zijne gemeynte, dat is de kercke van Abbenbroec, de classe ende synode naer behooren sal hebben versoent.

Aldus gedaen ende uytgesproken ter vergaderinge voors., gehouden in den Briel, den 7 decembris 1618. T'oorconde ooc dese was onderteykent, Michael Hogius, scriba.

Sententie tegens de kerckenraed van Abbenbroeck

De vergaderinge der gedeputeerden des Zuydhollantschen Synodi ten overstaen van de gecommitteerde der Edel Mogende Heeren Staeten van Hollandt ende Westvrieslandt, naerder lettende op den stand der kerck binnen Abbenbroec, heeft bevonden dat den ouderling ende diacon haer gedraegen hebbende als kerckenraedt D. Caspari Celcart, gewesene predicant aldaer, voor geen wettelycken kerckenraed (als van geen wettelycken predicant vercoren ende in den dienst gestelt zynde) gehouden can worden. Desgelyx dat se in haeren dienst haer niet behoorlyck en hebben gedraegen, niet lettende naer eysch van haer ampt op de leere van haeren predicant, last ende beveelt derhalven den gepretendeerden kerckenraed voornoemt, dat se van nu voortaen haer sal onthouden van alle regeeringe ende bedieninge der kercken, gelyc zij ooc ter verder bevrediginge derselver gemeente den kerckenraed der dolerende kercke van ouds daer wesende, wederom in haer volle bedieninge gestelt, haer bevelende, dat zij als goede opsienders in 't huys des Heeren de sorge der kercke sullen op haer nemen, dat zij ooc haer vervoegende bij de broederen des classis van der contraremonstranten zijde met den aldereersten sullen naer eenen goeden, getrouwen, rechtsinnigen ende bequamen kerckendienaer ommehooren, omme denselven met approbatie van haere magistraeten ende inwillinge des classis nae de aengenomene kerckenordeninge te beroepen ende in den dienst haerder kercken te stellen. Middelertyd verstaet de vergaderinge dat de voors. kercke bedient sal worden bij de broederen des classis voornoemt van haerentwegen daertoe te deputeren ende uyt te senden, ten eynde de goede gemeente, bij Celcart voors. geabuseert ende gealtereert is, wederom ten rechten ende tot goede eenicheyt gebracht mach worden.
Aldus gedaen ter vergaderinge voors. den 7 decembris anno 1618. T'oorconde deses was onderteyckent, Michael Hogius, scriba.

Capita accusationum tegens Jacobum Carpentarium[1254]

Sententie tegen Jacobum Carpentarium

Alsoo de vergaderinge der gedeputeerde des Zuijdhollantschen Synodi, ten overstaen van de gecommitteerde der Edel Mogende heeren Staeten van Hollandt ende Westvrieslandt, uyt 'tgene aen wederzijden hier aengehoort is op de beschuldingen, tegen D. Jacobum Carpentarium ingebracht, bevonden heeft dat D. Jacobus voors. door eenige propoosten, met sommige broederen des classis gehouden, denselven oorsaecke gegeven heeft om achterdencken op hem te hebben als oft hij onsuyver waere in 't stuck der leere aengaende de Godheyt Christi ende aengaende de erfsonde; overmids hij, hen ongerust makende, daerna geen contentement gegeven heeft door eene ronde verclaeringe, soodanige als hij hier voor dese vergaderinge gedaen heeft, namenlyc dat hij dienaengaende t' eenemael gevoelt met de Catechismo ende confessie deser Nederlanden, ende buijten de vijff artyckelen niets heeft tegens de voors. confessie ende catechismus; dat hij hem ooc verloopen heeft mids hemselven bijvoegende bij den schoudt ende andere in de Nieuwe Tonge, als zij beletteden de predicatie der gesepareerde vergaderinge, die D. Gosuinus Buytendyck daer quam doen. Soo heeft de vergaderinge goet gevonden ende besloten dat D. Carpentier daerover voor dese vergaderinge ende de broederen des classis alhier syne schult sal bekennen, ende voorts wat de reste aengaet, houdt de

1254 De rest van deze bladzij is leeg.

vergadering noch in suspens omme ter gelegener tyd daerinne te doen naer behooren, mids dat hij hem onderwerpe Synodo Nationali.[1255]
Actum in de vergaderinge als voren gehouden in den Briel, op den 6n decembris 1618, ende uyt den name derselver was onderteyckent, Michael Hogius, scriba.

Capita accusationum tegens Joannem de Vries

1. dat hij zijne kercke laet vaceren tot twee ofte dry sondaegen na malcandren, ooc tot verscheydene reysen om kermissen ende vrienden te besoecken, behalven dat zijn gemeynte over zijnen dienst claeght, soo van predicken als crancken besoecken.
2. dat hij op den predicstoel de leere der waerheyt ende derselver leeraers schandelycken heeft gelastert, alsdat by deselve wort geleert, dat men met geen sonden, schelmstucken noch rooverije, van de salicheyt can gebracht worden. Item dat twee jonge kinderen, van een[1256] moeder geboren, het een verdoemt, 't ander behouden wert. Item dat God het meeste deel der weerelt geschapen heeft tot de verdoemenisse, de leere der waerheyt uytroepende voor een duyvelsche leere ende de predestinatie voor een duyvelsche predestinatie.
3. dat hij door dese lasteringe heeft veroorsaeckt dat vele datelyc zijn uijt de kercke gegaen ende na de middag in merckelycken getaele op den Bommel gesonder spijse voor haere siele hebben gesocht.
4. dat hij den sabbath des Heeren met groote ergernisse opentlyc heeft ontheylicht, soo dat hij selfs over dit feyt van de schoutet is bekeurt.
5. dat hij in zijn ommegang seer onstichtelyc is met praetkens te maecken van Ulenspiegel ofte Broer Cornelis,[1257] voordat hij stichtelyc uyt Godes Woort soude spreken, ende meer hem bemoeyt met clappen ende cle[pe]rien[1258] langs de huijsen als met zijne boecken over zyne predicatien.
6. dat hij, de Vries voornoemt, eenige persoonen in zijn huijs particulierlyc heeft getrouwt sonder ijemandt daerbij te wesen.
7. Item dat hij, tot Abbenbroec gepredickt hebbende ende over zijn predicatie vermaent zijnde, als dat hij van de bekeeringe wat breeder ende wat grondiger moste ge-

1255 Origineel: 'Synodi Nationali'.
1256 Origineel: 'van' met een suspensieteken, hier op deze wijze opgelost.
1257 Twee figuren uit de toenmalige schelmenliteratuur. Het terloopse noemen van de namen wijst op de algemene bekendheid van deze twee figuren in die tijd. De eerste Nederlandse versie van *Ulenspieghel* werd rond 1515 in Antwerpen gedrukt, 'een opeenstapeling van gehaaide en bizarre streken'. Vanaf 1575 wordt het verhaal talloze malen herdrukt, vooral voor een 'publiek van plattelanders en kinderen', zie voorts Pleij, *Het gevleugelde woord* 539-549. Broer Cornelis was een uit Dordrecht afkomstige Brugse minderbroeder; hij heette in werkelijkheid Cornelis Adriaensz. Brouwer (ca. 1520 – 1581). In kringen van de vluchtelingengemeente te Norwich verscheen in 1569 de volgens Porteman en Smits-Veldt 'naderhand bij protestanten zeer populair geworden *Historie van broer Cornelis*, waarin de preken en de handelingen' van deze broer Cornelis als 'mateloos absurd werden voorgesteld', zie Porteman en Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen* 58. De preken van broer Cornelis staan 'vol van viezigheden en allerlei straattaal; verschillende gedeelten zijn op en top pornografie', aldus Kruitwagen OFM, die een uitvoerig artikel aan broer Cornelis wijdde in *NNBW* en, Boxhorn citerend, tevens meedeelt dat de preken in het 17e- en 18e-eeuwse Holland 'in aller menschen handen verkeerende, worden ghemeynelijck gelesen niet sonder seer overvloedich lachen'. Voor meer details, zie *NNBW* IV, 452-458.
1258 Het in het origineel geschreven 'clerien' is nergens gevonden. Het voorgestelde 'cleperien' is een afleiding van 'cleper' of 'clepper': babbelaar, zwetser, lasteraar (MNW).

sproken hebben, heeft geandtwoort dat hij het daerom heeft gedaen, omdat hy 't geerne aen beyde zyden wel soude maecken.

Sententie tegens Johannem de Vries

De vergaderinge der gedeputeerde des Zuydhollandtschen synodi, laest gehouden tot Delf ten overstaen van de gecommitteerde der Edel Hoog Mogende heeren Staeten van Hollandt ende Westvrieslandt, terwyle zij in den Briel vergadert was, heeft aengehoort de aenclacht tegen Johannem de Vries, predicant in de Stad ingebracht als ooc aen d'ander zyde zyne verandwoordinge daertegens gedaen, ende heeft daerover geresolveert dat men alle andere beschuldingen oversiende alleenlyc sal insisteren op de blasphemien van hem in de predicatie gesproken van de predestinatie, namelyc als hij heeft geseyt dat het niet zijn maer eeniger contraremonstranten gevoelen is dat men met geen sonden, schelmstucken, noch rooverye van de salicheyt can gebracht worden. Item twee jonge kinderen van [een] moeder geboren dat het eene verdoemt ende t'andere behouden wort, dat God het meestendeel der weerelt geschapen heeft ter verdoemenisse ende de leere eeniger der contraremonstranten te wesen een duyvelsche leere ende duyvelsche predestinatie. Dat men hem afvragen sal off hij ijemand noemen can onder de leeraers der gereformeerde kercke, insonderheyt onder diegene die hij hier te lande kent ofte gehoort heeft, die sulx souden leeren ofte dryven ofte schryven, d'welc hem duydelyc afgevraeght zynde, bekent heeft dat hij niemant en en weet. Ende voorgaende de vijf artyckelen, dat hy voorgenomen heeft hem gerust te houden in 't gene de synodus nationael dienaengaende besluyten zal, als vertrouwende dat die luyden, die daer vergadert zijn, sulx zijn dat dat zij daerin naer waerheyt sullen oordeelen.
Soo verclaert de vergaderinge bij desen dat Johannes de Vries voor dese vergaderinge zijne schult sal bekennen, als met die woorden hem swaerlyc verloopen hebbende tegens God ende de vrome leeraers der kercken, 't welc gedaen zynde, dat ooc sulcke zyne schuldbekenninge met 'jae' te antwoorden ende voorts tot betuyginge van zijn leedwesen sal een maend lang van zijn dienst desisteren, ende die maend geexpireert zijnde, alsdan wederom zijn dienst bij beurte waernemen, met modestie tot de uytcomste toe van de Synode Nationael: is 't niet alsoo ende en bekendt ghij niet midsdesen uwe schult voor God, ende zijne gemeynte, begerende 'tselve u om de liefde Christi will vergeven te worden.
Actum op huyden den 5 decembris 1618 in den Briel, tot oorconde was onderteyckent, Michael Hogius, scriba

Capita accusationum tegens Abrahamum la Faille

1. Heeft de classis (gelyc Paulus van sommige Galaten 2 seght) besyden ingecomen is, want onder een schijn van de gesonde leere der gereformeerde kercken toegedaen te wesen ende vreemt van de nieuwicheden der remonstranten, heeft den broederen des classis merckelyc geabuseert, wanneer hij in zijn examen op alle vraegen, selve de hedensdaegsche verschillen betreffende (want daerop wierdt bij den examinatores des classis gelet) den Woorde Gods ende de formulieren der eenicheyt conform heeft geantwoort. 2e. Wanneer hij voor de classe daerop als voor den Heere heeft verclaert, dat hij naer waerheyt ende 't gevoelen zyner conscientie in oprechticheyt gesproken hadde ende daerop met de praeside ende de gantsche vergaderinge den naem des Heeren aengeroepen hadde. 3e. Wanneer hij corts daeraen hem anders heeft geopenbaert, zyne belofte gebroken ende tegens de leere onser gereformeerde kercken, op dewelcke hij was

aengenomen, als ooc derselver leeraers ende kerckenordeninge, metten remonstranten geleydt ende gecant.
2. De kercke heeft tegens zijn beroepinge, dat hij genoegsaem tegens haeren danc haer opgedrongen is, gelyc het blyckt uyt de menichvuldige doleancien[1259] ende missiven, soo van de ambachtsheeren als van de Edele heeren Staeten.
3. Dat hij de heylige sacramenten tegens ende buyten alle kerckenordeninge ende misbruyc derselver bedient ende meer andere onordentelycheden begaen heeft, dit blyckende bij de doleancien van de kercke van Dirxsland ende attestatie van Sommelsdyc, als ooc uyt het aennemen van de schout tot het heylich avondmael.
4. Dat hij als autheur de gantsche plaetse van de Nieuwe Tonge heeft beroert, ende met groote onbehoorlycheyt ende peryckel van dootslaegen de bedieninge des Heyligen Evangelii bij de afgesonderde gemeynte verhindert. Dit is gebleken den 2 Christdag, wanneer la Faille heeft vergadert zijne kerckenraed, vergeselschapt met de schoudt ende schepenen, geassisteert met Carpentier ende den balliu van Middelharnisse ende twee diefleyders,[1260] met geloop in ende uyt zijnen huyse, tegens de comste van Gosuinus Buytendyc, de gantsche gemeente heeft op de been gemaeckt, ende groot qualyc spreken ende dreygementen by den onverstandigen veroorsaeckt, ende wanneer de predicatie des Heyligen Evangelii soude aenvangen, met den gemeenden hoop is in de plaetse ingedruijst ende met groote bitterheyt ende onordentelycheyt de predicatie geweert.
5. Dat hij hem niet heeft ontsien zijn Princelycke Excellentie Prince van Orangien seer schandelyc te diffameren.
6. Dat hij hem heeft laeten gebruycken tot handhaevinge van de schandelycke daet ende lasteringe der waerheyt, die Adrianus Romanus binnen Goedereede heeft met openbaeren gedruckten brief geattenteert.

Sententie tegens Abrahamum la Faille[1261]

Capita accusationum tegens Gerardum Velsium

1. Dat de gemeynte van Recaingen tot de beroepinge Velsii noyt vrijwillich heeft verstaen ende haer tot verscheyden mael hebben beclaeght over de onderteyckeninge, die zij eens door drang mede hebben gedaen, ende dat zij haer soo voor als naer de eerste proclamatie tegens deselve hebben geopposeert ende de eerste proclamatie beclaeght; ende alhoewel eyndelyc de meeste stemmen in de classe hebben doorgedrongen dat men met het beroep soude voortvaeren, dat evenwel deselve met de broeders, die daerin niet hebben geconsenteert, hebben bekent dat de eerste beginselen der beroepinge Velsii voor ongoddelyc ende onbehoorlyc zijn te houden.
2. Dat de schout ende schepenen van Recaigne versoecken, dat haeren predicant Gerardus Velsius van haer mach weggenomen worden, soo uyt oorsaeck van zyn onwettige beroepinge als ooc hetgene hij bij haer heeft geleert, strydende tegens de goddelycke waerheyt, als ooc vanwegen zijn quaet ende onbehoorlyc leven, hem naergaende, ende ooc omdat hij daer geenderhande stichtinge en doet, noch met leere noch met leven, waervan ooc bij eenige lidmaeten in 't bijsonder wort geattesteert. Dat hij ooc van de

1259 Hierna doorgehaald 'van de kercke van Dirxsland'.
1260 *diefleider*: dienaar van de schout, belast met het aanhouden en ter terechtstelling voeren van dieven en andere misdadigers of overtreders (WNT).
1261 De rest van deze bladzij en de volgende (fol. 100v) is blanco.

goddelycke predestinatie seer onbeschaemdelyc heeft gesproocken, die noemende een bescheten predestinatie, midsgaders van zijn Princelycke Excellentie; dat hij ooc de heeren van Amsterdam met den Briel gedreyght heeft.

Sententie tegens Gerardum Velsium[1262]

Capita accusationum tegens Theophilum Ryckewaert

Dat hy heeft geleydt d'eerste fondamenten der scheuringe in de kercke ende classe van den Briel.
In de classe doorgaens recommanderende remonstrantsgesinde predicanten ofte studenten, ooc in dien tyd eer men terdegen wiste van de Arminianen te spreken, noemende deselve godsalige, seer geleerde ende vreedsame lieden, als met namen eenen Joannem Narssium,[1263] al in den jare 1607 ofte daerontrent, welckers beroep evenwel geen voortganc gehad en heeft; item Caspar Barlaeus, door denwelcken de eerste moyelycheden in onsen classe ontstaen zijn. Ende heeft in somma deurgaens de handt gehouden aen de indringinge der andere Remonstranten, tegens dewelcke haer de kercken mette gesonde broeders des classis opposeerden, als aen de indringinge Abrahami la Faille, Carpentarii, Joannis de Vries, Celcart etc., over welckers beroepinge vele questien zijn geresen, alsooc over haerluyder comportement ten tyde haeres dienstes, welcke mesusen Theophilus altyt heeft verschoont.
Is ooc ten hoogsten schuldich aen de onwettige indringinge Burgvlietii in de kercke van den Briel, niet willende hemselven daertegens stellen met alle zijn vermeugen, jae niet willende yets dan pro forma daertegen doen, seggende dat hij daerinne niet en wilde handelen na conscientie, maer naer 'tgene dat uyterlyc conde blycken, waerdeur de scheuringe der kercke van den Briel veroorsaeckt is. Heeft ooc daerna geseyt tegens eenen ouderling: 'haddet ghyluyden met mij willen aenspannen ofte eens zijn, men soude Burgvliet hier wel uyt gehouden hebben'. Ergo, hij soude hem hebben connen weyren ende alsoo connen verhoeden de droefelycke moeyelycheden ende scheuringen der Brielscher kercken, die daerop gevolght zijn.
Heeft ooc Theophilus, als hij met D. Fraxino zaliger ende Willem Crijnss. in de kerckendienst was, zijnde de Brielsche kercke in goede ruste ende vrede, met eenige Arminiaensche predicanten in Hollandt, sonder zyne voors. medebroeders yets te openbaeren, correspondentie ende conventicula gehouden, omme te formeren argumenten tegens de praedestinatie Gomariana[1264] (soo zy 't noemden); heeft de Remonstrantie met de vijff artyckelen onderteykent (indien hij die niet heeft helpen maecken), ende alsoo de beginselen van de droevige scheuringe der kercken in 't gemeen helpen leggen.
Gelyc hij ooc syne predicatien somwijlen daertoe heeft gedirigeert als in den jaere 1615 den 11[en] augusti predickende uyt Colossensen 2 : 18: 'Dat u niemant qualyck regeere, eygenwillich door ootmoedicheyt ende dienst der Engelen, hemselven insteeckende in

1262 De rest van deze bladzij is blanco.
1263 Johannes Narsius, geb. Dordrecht 9 nov. 1580, predikant in Grave en Mill (1605-1615) en Zaltbommel (1615-1618); legde zijn ambt neer als remonstrant op 29 sept. 1619, daarna geschiedschrijver en lijfarts aan het hof in Zweden (1625-1632) en raad-geneesheer op Java, waar hij in 1637 overleed (bron: Van Lieburg, *Repertorium* I, 175). Van hem berust in de Koninklijke Bibliotheek een *Liber amicorum* (signatuur 131 E 11) met 116 inscripties waarvan een aantal door (toekomstige) predikanten van de classis Brielle (Nolthenius, Tophusisus, Gellinckhuysen enz.). Over hem voorts: *NNBW* V, 355-356.
1264 Schuin boven 'gomariana' staat een 'e' of een 'o'; hier genegeerd.

hetgene hy niet gesien en heeft' etc.[1265] heeft onder andere geseyt: 'Wy moeten dan vermaent zijn, dat wij die leeraers niet en hooren, welcke predicken dat zij niet gesien en hebben, dat is, dat zij niet en weten, ende daervan zij geen rekenschap en connen geven, als diegene zijn, welcke, niet tevreden zynde met de verborgentheyt des Evangeliums, predicken van een verborgen wille Gods.
Daerbeneffens heeft ooc Theophilus menigmael de gesonde leere onser kercken (insonderheyt het poinct van de volhardinge der geloovigen) op den predicstoel gesmadet ende gelastert, ooc wel buyten de vijf artyckelen gaende, sustinerende dat Judas soowel als d'andere apostelen van Christo was genaemt een goet sout.[1266] Dat de duyvel de geloovige niet en soude aenvechten, indien hij wiste dat zij niet en souden connen vallen. Ende heeft in sekere contenancie willen staende houden dat ooc Jesus Christus wel soude hebben connen vallen,[1267] voor reden gevende, indien Hij noodsaeckelycken moeste blyven staen in de gehoorsaemheyt, alsoo dat Hij niet vallen en conde, so en hadde Hij niet veel bijsonders uytgerecht, dewijle een ander mensche sulx ooc soude connen, jae moeten doen, wanneer hij soo gestelt waere, dat hij niet conde vallen.
Als Willem Crynss. eens hadde geciteert 1 Timotheus 2: "God wil dat alle menschen salig worden" ende geseyt hadde dat het woord 'alle' daer beteyckende 'allerley' ofte alle soorten ende conditien van menschen, ende dat sulx was 't gevoelen van onse algemeene gereformeerde kercke, blyckende uyt de annotatien van denselvigen text gestelt in de bybels, welcke zijn gedruckt met privilegie van de heeren Staeten,[1268] soo heeft Theophilus daeraen op den 6[en] april 1614 op Lucas 15 : 8 aldus geseyt: "Ic bekenne wel dat in de bybels, die met privilegie gedruckt zijn, geannoteert staet op 1 Timotheus 2 : 4 alle soorten van menschen, maer ic meene dat de heeren Staeten het mij niet qualyc sullen afnemen, dat ic segge dat het valsch is ende een glose tegens den text.
Item in deselve predicatie: is 't saecke dat niemandt sal salich worden dan die daertoe gepredestineert zijn ende dat deselve door geenderhande sonden connen verloren gaen, soo zijn te vergeeffs alle predicatien, alle noodingen, vermaningen, dreygingen etc. Ende staet de sake alsoo,[1269] soo loopt vrijelyc in bordeelen ende hoerhuijsen, bedryft bloedschande, beslaept u eygen jongwijffs ende maeckt se met kinde ende offert de kinderen andere vaders op, ende doe al wat ghij wilt, want hoe ghy 't maeckt, ghij sult alevenwel oft behouden oft verloren zijn etc.
Heeft[1270] ooc gepredickt, dat se God maecken tot een oorsaecke des quaets, welcke seggen dat hij eenige ten eeuwigen leven heeft gepredestineert, eenige niet, sonder bemerckinge van haer geloove ofte ongeloovicheyt.
Item dat die menschen de schuld der sonden op God leggen, welcke seggen dat God alles in allen werckt; dat God van de mensche niet meer en eyscht dan Hij hem geeft,[1271] want Hij hem genoegsaeme gaven [geeft] om te connen doen 'tgunt Hij van hem eyschet (dit worde geseyt van alle menschen ende kinderen der ongehoorsaemheyt[)].

1265 Hiernaast in margine: 'Scheurpredickinge'.
1266 Hiernaast in margine: 'Anno 1615 16 mart. uyt Luc. 14 : 34: Het sout is goedt.'
1267 Hiernaast in margine: 'Laster.'
1268 De gangbare calvinistische exegese en conform de kanttekening van de latere Statenvertaling bij deze plaats: 'Dit woordt alle wordt hier oock ghenomen voor allerley'. De basis voor deze exegese werd gelegd door de Latijnse tekst van Beza: 'Qui quosvis homines vult servari'. Vgl. hiermee de Vulgaattekst: 'Qui omnes homines vult salvos fieri'. Erasmus heeft 'cunctos' in plaats van 'omnes'.
1269 Hiernaast in margine: 'Argernisse.'
1270 Hiernaast in margine: 'anno 1616 15 jan. uyt Coll. 3 : 6: 'Om dewelcke de toorne Gods' etc.'
1271 Hiernaast in margine: 'openbare onwaerheyt.'

Dat[1272] alle mensche, die de roepinge des Evangeliums hooren, haer meugen versekeren dat God haer van te voren geordonneert heeft den beelde Zijns Soons gelycformich te worden. Datter is tweederleij lieffde Gods, eene waermede Hij de weerelt, dat is, alle creaturen lief heeft als zyne schepselen. Dese liefde streckt sich tot alle menschen, die in de weerelt zijn, ende dat soo verre dat Hij hen verschaffet genoegsaeme gaven ofte middelen ter salicheyt.
Dat[1273] d'uijtvercorene Gods connen verloren gaen. Item ic segge over geloovige, over wedergeborene, over uytvercorene, over al, is 't dat ghij naer den vleysche leeft, soo sult ghij sterven.
Dat[1274] alle wedergeborene niet en zijn uytvercorenen, dat is, zij alle en volharden niet in der wedergeboorte, maer vervallen eenige van haere kindschap Gods, als zij grove sonden bedryven; dat David niet meer en was een kind Gods, maer des duyvels, als hij met Bersabe etc.
Dat de Catechismus in de 6e andwoorde spreeckt van onherborene menschen.
Dat[1275] de geloovige niettegenstaende de voorbiddinge Christi het geloove wel connen verliesen door grove sonden; dat Petrus, zijne meester versaeckende, noch wel heeft het geloove behouden, achtervolgende de belofte Christi, dat hij voor hem gebeden hadde, maer dat quam om dieswille dat Petrus doen ter tyd niet groffelyc en sondichde metter herten ende bewillinge, zynde een lichte sonde, door onbedachtheyt ende swacheyt begaen.
Dat se sachte peuluwen ende cussens onder de ooren ende ellebogen der menschen leggen, welcke leeren dat de geloovige niet connen vervallen.
Ja[1276] dat desulcke een nieuw pausdom oprechten, seggende: 'De geloovige en connen niet vervallen', gelyc de pausgesinde seggen: 'De roomsche kercke en can niet dwaelen'.

Sententie tegens Theophilum Rijckewaert[1277]

Capita accusationum tegens Cornelium Burchvlietium

Dat hy is onordentelyc in de kercke van den Briel ingedrongen op 't simpel beroep van de magistraet tegens alle vermaningen, waerschouwingen, wille ende danc van de kerckenraed, die noyt in zijn beroep hebben willen consenteren, noch eenige beroepbrief schryven, uyt oorsaeck dat vele quade geruchten hem naerliepen, als dat hij was lichtveerdich, seer leugenachtich, dronckig ofte gulsich, oncuijsch, speelachtich met de caerten ende teerlingen ende frequenteren van suspecte plaetsen; maer is geproclameert van de secretario uyt het gestoelte der magistraeten, ende is ettelycke maenden daernae van de predicstoel bevesticht achtervolgende seker accoort, gemaeckt tusschen de gedeputeerde van de magistraet ende den kerckenraed, meer uyt drang ende dwang, om niet alles het onderste boven te werpen, als op hope dat zyn dienst ende comportement eenige vruchten schaffen soude.
Heeft[1278] hem oock meermael onsuyver verclaert in de leere te zijn, predickende dat het

1272 Hiernaast in margine: 'op Rom. 8 : 30.'
1273 Hiernaast in margine: 'op Romeynen 8 : 12 is 't dat ghy naer den vleysche etc.'
1274 Hiernaast in margine: 'op Luc. 15 : 8 den 6en mart. 1614.'
1275 Hiernaast in margine: 'Den 22en novemb. 1615 op Luc.. 22 : 32, Ick heb voor u gebeden.'
1276 Hiernaast in margine: 'Anno 1616 15n jan. op Col. 3 : 6.'
1277 De rest van deze pagina en de volgende pagina (fol. 104) is blanco.
1278 Hiernaast in margine: 'op Luc. 21 : 37.'

ordonnaire middel, waerdeur God de menschen salich maeckt, is dat de Geest Gods alle menschen, die onder hem willen ter schole gaen, het geloove geeft.
Item (meermalen) datter geen besluyt Gods en is, datter vele sullen verloren gaen, [niet] ten aensien dat se menschen zijn, maer ten aensien dat se ongeloovich zijn, dewelcke wel hadden connen gelooven, indien zij gewilt hadden.
Dat alle menschen, die 't Woort hooren, connen gelooven, indien zij willen.
Soe de mensche niet en can gelooven, als hij 't Woort Gods hoort predicken, soe en heeft God geen recht om hem van ongeloovicheyt te straffen.
Datter wel is een predestinatie, maer niet soodanich eene, dat God eenige menschen, die Hij uytvercoren heeft, soude trecken uyt het verderf, daerin zij laegen, sonder aensien van haere wercken ende geloove, ende d'andere voorbijgaen ende in haer verderf, daerin zij haerselven gestooten hadden, soude laeten leggen, want dan soude God wesen een uytnemer der persoonen.
Dat diegene, welcke stellen eene precise predestinatie, gelyc zijn den outsten broeder van de verloren soon, welcke zynen broeder misgunde, dat hij mede in des vaders kercken comen soude.
Dat[1279] het voornemen Gods can belet worden ende verhindert van de creaturen, exempel in de val Adams ende Actorum[1280] 7 : "Altyt wederstaet ghij den Heyligen Geest".
Item tot tweemael toe dat een droppel des bloets Christi Jesu genoegsaem is tot betaelinge voor aller menschen sonden.
Dat[1281] het lyden Christi is te bate gecomen den verdoemden menschen, namenlyc den geesten, die in de gevangenisse zijn, dewelcke ten tyde Noë op der aerden woonden in haere lichamen ende der predicatie Noë ongehoorsaem waeren. Item die van Sodom ende Gomorrha, die ten tyden Loths vergingen. Dit heeft hij noch gerepeteert in de volgende predicatie.
Dat[1282] de genade Gods ter salicheyt allen menschen even na is, dewyle Christus is gestorven voor alle menschen sonder onderscheyt, hooft voor hooft: gelyc se Christus ooc alsoo alle roept, Mattheus 11 : 28. 'Ende God en is geen uijtnemer der persoonen, niet begeerende dat yemant vergae' etc.
Dat[1283] diegene, die tot God bekeert zijn, de wet Gods wel volcomenlyc souden connen onderhouden, waer 't dat zij maer de leydinge des Heyligen Geestes volgden, die henluyden genoegsaeme gaven daertoe is gevende.
Dat de Phariseën niet en doolden daerin dat se door de wet wilden salich worden, want God hadde geseyt: Wie se doet, die salder deur leven. Maer doolden daerin dat zij de wet qualyc verstonden, te weten van eenige uytwendige onderhoudinge derselver.
Dat[1284] men de salicheyt niet en moet stellen op eenige verkiesinge Gods, noch op eenige roepinge, noch op de barmherticheyt Gods, maer daerop dat men een deuchtsaem leven leydt ende Christum naervolght. De roepinge is wel Godes, ende en comt van de mensche niet, maer de mensche moet in vreese ende beven zijne salicheyt wercken ende de roepinge gehoorsaem zijn. Christus is de weg, dat is, Hij heeft se ons gebaent, opdat wij die souden wandelen. Exempel aen de noodinge ter bruijloft Mattheus 20.

1279 Hiernaast in margine: 'Op de 6e vraege des Catechismi ende noch Sondaegs daeraenvolgende in exordio van de voormiddaegsche predicatie.'
1280 Oplossing van de in de Deux Aes gebruikelijke afkorting voor het boek Handelingen.
1281 Hiernaast in margine: 'Anno 1615 8en dec. op 1 Petr. 3 : 19.'
1282 Hiernaast in margine: 'Dit heeft hy dicwils gepredickt.'
1283 Hiernaast in margine: 'Op de 114 vraege'.
1284 Hiernaast in margine: 'Anno 1615 26 aug. op 1 Petr. 3 : 9.'

Men[1285] moet in der noot alleen steunen op het gebedt, als zynde het fondament ende het eenige steunsel van de vasticheyt onses vertrouwens ende het eenige middel onser hulpe. Men leest alomme van de cracht des gebeds. 't Is waer dat David in de 34[en] psalm Gode wel de eere geeft, dat Hij de rechtveerdige uijt alle nooden helpt, maer ondertusschen wijst hij mede aen hoe veel het gebedt helpen can.
Dat[1286] men dese andwoord niet en mach verstaen na de letter, indien men se met Gods Woort wil vast maecken, want daer geene menschen en zijn, die God haeten, maer God haeten moet aldus verclaert worden: dat de menschen van natuyre soodanige wercken doen, die van God gehaetet worden.
Van gelycken heeft ooc Burgvliet doorgaens de parthije der remonstranten gehouden in 't voorstaen van de onwettige incomingen eeniger derselver.
Heeft ooc noch, in den Briel zijnde, verscheyden mael met zyne lichtveerdicheyt christenen[1287] ergernisse gegeven.
Noch heeft de classis tegens Burgvliet dat hij hem heeft laeten gebruijcken tot handhavinge van de schandelycke daet ende lasteringe der waerheyt, die Adrianus Romanus binnen Goedereede heeft met openbaeren, gedruckten brief geattenteert.[1288]

Capita accusationum tegens Nannium Geisterianum

Dat hij is ingedrongen in de plaetse van Willem Crynss., eer deselve was wettelyc gedeporteert, dewijle het gepretendeerde deportement is geschiet simpelyc van de magistraet, sonder weten, veel min advys van de kerckenraed; ooc eer de Edel Mogende heeren Staten, die de saecke onder handen hadden, daervan hadden gedefinieert.

Syne verkiesinge is ooc door 't lot op 't stadhuijs geschiet tot aenstoot van eenige van haeren kerckenraed.

Heeft ooc in ettelycke predicatien de gereformeerde predicanten ende leere gecalumnieert ende ooc selfs het Synodum Nationael.[1289]

Den 29 voor de middag

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Sijn bij de classe gelast Leoninus Leo ende Henricus Nolthenius over te leveren de capita accusationum aen de Remonstranten, mids dat zij vicissim souden eysschen de beschuldingen der Remonstranten tegens den broederen classis.

Hebben de voors. gelaste gerapporteert, hoe dat de remonstranten hebben verclaert geen capita accusationum tegens de broederen contraremonstranten gestelt te hebben; dat zij ooc niet van meyninge en waeren voor desen tydt tegens haer ijet in te brengen ende oversulx dat zij ooc de gelaste capita aen de remonstranten niet hebben overgelevert, vraegende 't advijs der broederen wat men verder in dese saecke doen soude. Is

1285 Hiernaast in margine: 'Anno 1616 17[en] jan. op Luc. 22 : 40.'
1286 Hiernaast in margine: 'op de 5[e] andwoord, 14[en] jul. 1616.'
1287 Oplossing van 'C[n]'.
1288 Het volgende fol. 106 is blanco.
1289 Het volgende fol. 107 is blanco.

goet gevonden dat men den remonstranten evenwel sal overleveren de gestelde capita accusationum.

Sijn oversulx de twee gedeputeerde broederen wederom gegaen naer de remonstranten, haer behandigende de capita accusationum ende met haer brengende een geteyckende acte, geschreven van Abrahamo la Faille, scriba van de remonstrantsche vergaderinge, waerin zij verclaeren dat alhoewel zij groot misgenoegen gehad hebben in verscheyden dingen voorgevallen in de classe geduyrende dese kerckelycke alteratien ende insonderheyt daerover, dat eenige broeders sich van haere gemeynschap ende classicale vergaderinge affgesondert hebben, zij nochtans niet van meyninge en waeren daerover eenige beschuldingen te doen.

Goedereede ~ Beroep
Die van Goedereede hebben den classe voorgehouden hoe dat zij (soo 't anders de classe goetvont) wel tot haeren predicant souden willen beroepen Azariam Justini, dewelcke nu als proponent een wyle tyds haer kercke hadde besorght.
Is eerstelyc, alvoor men die van Goedereede heeft geandwoort, op haer voorstel in de vergaderinge omgevraeght off ijemand van de classe begeerde aldaer getransporteert te worden. Doch alsoo niemandt voor die tyd yet heeft geopenbaert, heeft het classis die van Goedereede vergunt haere beroepinge op Azariam voornoemt te moegen doen, haer belastende dat zij met den eersten souden formeeren een wettelyc beroep naer gebruijckelycke ordre met advijs der magistraeten. Dat zij ooc Azariam souden aendienen dat hij sich bereyde een propositie te doen om alsoo tot het examen vort te comen ende is tot examinator vercoren Leoninus Leo, welcke examinatie is bestemt op den 5 decembris.

Acta classis
De acten van de voorleden ordinairis classe gehouden in Outdorp den 3^{en} julii 1618 zijn gelesen.[1290]

Aanwezigen
Is goet gevonden dat de absenten voortaen sullen, is 't mogelyck door een briefken, haer onschult aen de classe doen, nochtans dat zij beneffens dit briefken oversenden de credentie van haer kercke.

Gedeputeerden ~ Visitatoren
Sijn tot deputati classis ende visitatores met meeste stemmen aen dese zyde van het Flackee vercoren, Willem Crynss. ende Leoninus Leo, ende over het Flackee Gosuinus Buytendyck, respective predicanten in den Briel, Nieuwenhoorn, Dircslandt.

Predikantenlijst
Is belast dat de scriba sal uytschryven alle de namen der predicanten die sint den jaere 1608 ofte in den dienst zyn nieuw gecomen ofte van plaetse verandert.[1291]

1290 Deze acta zijn niet ingeschreven in het classisboek.
1291 De lijst is terecht gekomen in het oud-synodaal archief: HUA, Oud Synodaal Archief, inv. 873.

Acta ~ Scribaat
De vergaderinge heeft besloten dat men van nu voortaen wederom de acta classis sal stellen ende schryven in de oude classisboeck, dewelcke naer de affsonderinge van de remonstranten was gebruyckt, welcke uytschryvinge geschieden sal door Joannem Agricolam.

Stad aan het Haringvliet ~ Onenigheid
Alsoo seker misverstandt is ontstaen tusschen meester Jacob van Mouden ende Adriaen Janss. Langen, schout van de Stad, streckende tot naerdeel van de dolerende kercke in de Stad voors., is bij den classe goet gevonden 'tselve ten eersten weg te nemen ende zijn daertoe genomineert Theunis Adriaenss., ende Buytendyc, respective predicanten in de Oude Tonge ende Dirxslandt, welcke swaericheyt ooc door de broeders voornoemt is nedergeleyt.

Lening van predikanten
Is gevraeght oft yemand bij leening versocht zynde in eenige plaetse, sulx sal gehouden zyn den classe aen te dienen. Is geandwoort sulx noodich te zijn, ofte ten minsten den gedeputeerden classis.

Remonstranten ~ Contraremonstranten
Daer is aen de classique vergaderinge overgelevert een missive, comende van de gedeputeerde synodi waerdoor zij de classe verwittigen van haer comste in den Briel tegens den eersten decembris om des maendaegs daeraen te besoigneren over de capita accusationum hiervoren gestelt. Derhalven de classe vermaent wort maendags daeraen bijeen te comen, ofte ten minsten diegene die zij daertoe sullen deputeren, begeerende dat men ordre stelle welcke saecke men voor ofte naer sal bij der hand nemen, welcken brief ooc belast wierd dat men se den remonstranten soude overleveren. d'Welc ooc terstont is geschiet.[1292]

Agenda
Is oversulx goet gevonden de ordinaris classis op den tyd van de uijtschryvinge van de comste der gedeputeerden te leggen in den Briel.

Acta classis
De vergaderinge heeft goet gevonden dat, soo wanneer de classe scheydt, dat men sal oplesen de acten bij den scribam geexcipieert, dewelcke alsdan van de pra[e]side ende scriba sullen worden geteyckent ende dat alsdan die acten te boecke gestelt zijnde, sullen worden in[1293] d'aencomende classe tegens de minute gecollationeert ende ooc van de praeside ende scriba geteyckent. Heeft de vergaderinge ooc goet gevonden ende geordonneert dat niemandt uyt de classe sal vertrecken voor aleer de geexcipieerde acten sullen zijn onderteyckent ende de gantsche handelinge sal wesen gesloten.

1292 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 100 (28 nov. 1618).
1293 In de plaats van het doorgehaalde 'tegens'; bij het bovengeschreven 'in" staat nog een suspensieteken.

Naer de middag

Nieuwenhoorn ~ Nijmegen ~ Beroep
Sijn drij brieven gelesen in de vergaderinge, een geschreven van Jacobo Verheyden, van Festo Hommio ende Henrico Arnoldi,[1294] gedateert van de 29 ende 30 novembris 1618, versoeckende eerstelyc dat de classe soude willen resolveren tot de leeninge Leonis in de kercke van Nieumegen. Heeft derhalven de classe goet gevonden den kerckenraed van de Nieuwenhoorn t'ontbieden ende haer 't versoeck van Nieumegen voor te stellen.
Uyt den name van die van den Nieuwenhoorn Leendert Janss. gecompareert zynde in de classe, zijn hem de missiven voors. voorgelesen, dewelck heeft geandwoort, dat de kerckenraed geensins en verstaet tot de voors. leeninge haers predicants, waerdoor de classis is beweeght geweest redenen van persuasie te gebruycken aen de kerckenraed voornoemt, bij dewelcke zij sooveel hebben geobtineert dat de kerckenraed op dese naervolgende conditien de leeninge hebben ingewilligt, te weten, soo haer kercke mocht versorght worden met een bequaem proponent voor Leonis vertrect ende ooc soo die van Nieumegen geen beroepinge beloven te maecken op Leonem.

Den 5 decembris na de middag

Stad aan het Haringvliet ~ Predikant
Alsoo bij de deputatis synodi Joanni de Vries is opgeleydt seker schuldbekentenisse te doen in zyne kercke, is sulx belast te geschieden door Gosuinum Buytendyck, dewelcke naer gedaene predicatie in de Stad deselvige de Vries sal voorhouden ende doen opentlyc beandwoorden. Hetwelcke alsoo geschiet is.

Den 6 voor de middag

Nieuwe-Tonge ~ Traktement
De dolerende kercke van de Nieuwe Tonge heeft versocht dat men soude willen ordre stellen op de betaelinge van haer proponent.[1295] Is bij de classe geresolveert, dat hij sal hebben gelyck onderhoudt als Azarias, welcke penningen hem sullen gegeven worden uyt de versamelde penningen berustende onder Leonem, namelyc 75 gulden.

Naer de middag

Brielle ~ Predikant
Willem Crijnss. heeft voorgesteld hoe dat hij van sommige van de kerckenraed van den Briel dat hij niet suyver en is in 't stuck van de vrije wille, ende dat dat alleen genoech is om hem uyt den kerckendienst van den Briel te weyren, gemerckt dat die de vrye wille toestaen openen de fonteyne van alle dwaelingen. Versoeckt oversulx van de broederen

1294 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nrs. 101 t/m 103.
1295 Jeremias Hennecart zie brief in: SAVPR, AC Brielle, Register, inv. nr. E70, fol. 5-5v.

dat se hem believen in dit poinct te examineren om hem daernaer, na bevindinge der saecke attestatie te geven.
Alsoo de broederen classis versekert waeren van het gesonde gevoelen van Willem Crynss. in desen, is bij de meeste stemmen geresolveert dat men hem daervan attestatie sal geven, d'welc gedaen is.[1296]

Propositie
Azarias Peutevinc heeft een propositie gedaen uijt Mattheus 19 ver[s] 13.

Den 7 voor de middag

Examen
Ende is zijn examen aengevangen in tegenwoordicheyt van een van de gedeputeerden synodi, d'welc alsoo 't soo door de cortheyt van de tyd die den examinando was geprescribeert als ooc door zyne beschroomtheyt niet en is soo gevallen, dat de classe ende de deputati synodi daeraen contentement hebben gehad, is goet gevonden dat men hem soude aenseggen dat hij hem noch voor een tyd neerstich soude oeffenen in het proponeren ende dat, hij ten dienste van de classe staende, 't classis ooc versorgen sal dat hij eenig tractement mach genieten.

Naer de middag

Nieuwenhoorn ~ Predikant
Alsoo Leoninus Leo verscheyden maelen attestatie versocht heeft van de classe, dewelc hem om sekere consideratien is geweijgert geweest, soo is 't dat ten laeste de classe daertoe verstaen heeft om hem een attestatie te geven, mids conditie dat hij die niet sal gebruycken tegens zijn parthye Pieter Jacobss., maer alleenlyc deselve sal toonen tot zijn verdedinge soo wanneer hy van yemand anders mocht gesuspecteert ende beschuldicht worden van eenige onsuyverheyt van leere ofte leven.

Abbenbroek ~ Vacature
Is opgeleyt van de vergaderinge Willem Crynss. ende David Thomass., respective predicanten in den Briel ende Spikenisse om te gaen bij de gedeputeerde synodi ende hen af te vraegen wat voor een voet men sal gebruijcken om te bevorderen een goet predicant tot Abbenbroec. De broederen voornoemt hebben gerapporteert dat de gedeputeerde synodi hebben verstaen dat men eerstdaegs sal versorgen de plaetse voornoemt met een predicant volgens d'ordre van den jaere 1586.

Abbenbroek ~ Vacature
Ordre beraemt om tot Abbenbroec te predicken: Heenvliet, Oudenhoorn, Spikenisse, Suydlant, Swartewael, Hekelinge, Symonshaven.

1296 De door Joannes Agricola geschreven attestatie van 6 dec. 1618 (SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 108), waarin wordt verklaard dat van Willem Crijnsz. nooit iets is gehoord ''twelc soude smaecken naer eenige onsuyverheyt ende gevoelen strydende tegens de aengenoemen waerheyt beleden ende waere gereformeerde christelycke kercke, betuygen ooc dat zij noyt hebben gespeurt in denselvigen eenich misverstant in het stuck van de leere van de vrije wille des menschen, maer is haer tot allen tyden contrarye gebleken.'

Brielle ~ Onenigheid
Willem Crynss. heeft gevraeght wat hij sal doen in zijn swaericheyt, die hij heeft met Meeuwesteyn. Is goet gevonden dat men den kerckenraed sal doen vergaderen, ende den stand der kercke van den Briel ondersoecken ende alsoo d'uyterste neersticheyt aen te wenden om deselvige swaericheyt af te maecken.

DEN 8 VOOR DE MIDDAG

Brielle ~ Onenigheid
De kercke van den Briel is gevisiteert ende naer den stand derselver gevraeght, denwelcken de classe alsoo heeft bevonden datter eenige swaericheyt was ende onlust tysschen Willem Crynss. ende Gerrit Aerentss. Meeuwesteyn, dewelcke sustineert dat Willem Crynss. geen predicant in den Briel en behoort te wesen, doch heeft de kerckenraed verclaert, dat zij als kerckenraed niet hadden in te brengen tegens haeren predicant Willem Crynss.
De classe heeft ooc gevraeght waerom de kerckenraed van den Briel niet en gaet tot de verkiesinge van ouderlingen ende diaconen. Is geandwoort, overmids vele begeeren dat men oude ende nieuwe kerckenraed sal vergaderen om de verkiesinge te doen, d'welc nieuwicheyt is. Derhalven is bij de classe goet gevonden dat men den ouden voet sal houden in 't verkiesen.
Meeuwesteijn heeft gesustineert dat de saecke, tusschen hem ende Willem Crijnss. staende, noch behoort tot den kerckenraed ende niet tot den classe. Doch alsoo de kerckenraed verclaerde dat zij nu menichmael met de saecke waeren besich geweest, ende niet hadden te wege gebracht, dat zij in de saecke niet meer wisten te doen. Is oversulx goet gevonden dat de saecke voor de classe soude dienen.

Goedereede ~ Beroep
Is geresolveert dat men D. Nolthenium ende Buytendyck sal senden aen de kercke van Goereede om die met raed bij te staen in 't beroepen van een bequaem predicant. Die van Goereede zyn vermaent in de beroepinge niet te willen doen sonder advys van de classe.

DEN 11EN VOOR DE MIDDAG

Brielle ~ Predikant ~ Onenigheid
Alsoo de classe volgens de voorgemelde resolutie Meeuwesteyn heeft vermaent zijn saecke tegens Willem Crynss. te willen inbrengen ende dat hij de saecke den classe als richter in desen soude willen toevertrouwen, soo heeft Meeuwesteyn daertoe niet willen verstaen, maer heeft zijn excuijse genomen dat dese saecke behoorde te dienen voor den kerckenraed; dat hij ooc geen last en hadde van Jan Janss. den Inner vandaege de schriften over te leveren. Dat ooc noch Pieter Jacobss. nochte Jan Janss. voors. mochte vaceren om by desen handel te zijn, sonder welcker tegenwoordicheyt hij niet wilde nochte conde yet doen. Van welc voornemen Meeuwesteyn niet heeft connen affgebracht worden, hoe dat ooc daertegens de classe heeft geinsisteert.

Brielle ~ Predikant ~ Onenigheid
Van gelycken is naer de middag Meeuwesteyn noch weygerlyc gebleven, verclaerende waer 't saecke dat de classis met de saecke voortginc, dat hij daertegens soude protesteren.
Heeft de classis goet gevonden Meeuwesteyn aen te seggen dat men sal soecken Jan Janss. ende Pieter Jacobss. by de wecke[1297] te crijgen tot bevorderinge van de saecke ende is 't saecke dat men de persoonen voornoemt niet can tegenwoordich hebben, dat men evenwel sal voortgaen, ende is 't saecke Meeuwesteyn daertoe niet wil verstaen, dat men de saecke sal brengen voor de deputatis synodi.
Sijn oversulx gedeputeert bij de deputates synodi te versoecken de presentie van Jan Janss. den Inner te weten Nolthenius ende Buytendyck dewelcke hebben gerapporteert dat Jan Janss. voors. voor de vergaderinge sal compareren.
Ende zijn alsoo gelesen de beschuldingen van Meeuwesteyn tegens Willem Crynss. ingebracht ende alsoo deselve voor dien tyd niet conden affgehandelt worden, ende de classicale vergaderinge nu langen tijd bijeen was geweest ende nu alle niet langer mochten present zijn, is goet gevonden met bewilliginge van parthijen aen wedersyden dat zij souden vier personen kiesen, elcke parthye twee, dewelcke zij de gantsche saecke souden toevertrouwen. Waertoe de saecke ten laesten is gebracht ende zijn van Willem Crijnss. daertoe vercoren Nolthenius ende Buytendyck, ende van Meeuwesteijn Valerius ende David Thomass., ende is bij deselvige broederen de gantsche saecke afgehandelt.

Brielle ~ Oudenhoorn ~ Predikant ~ Onenigheid
Te gelyc is ooc affgedaen door de gedeputeerden synodi de swaericheyt tusschen den borgemeester Pieter Jacobss. ende Leo, geresen door seker geschrifte Leonis.

Censura morum ~ Sluiting
Is censura morum gehouden ende de vergaderinge met dancsegginge gescheyden.

1619 I (extraordinaris). Brielle, maandag 21 januari
Inv. nr. E3a, fol. 111.

Leiding ~ Aanwezigen
Syn present in dese vergaderinge geweest Cornelius Damman, Leoninus Leo, Valerius Valerii, Wilhelm Crynss., David Thomass., Reginaldus Zegeri, Pieter Steyaert, Gosuinus Buytendyck, Johannes Ryckelem, Tobias Damman, respective predicanten in Ouddorp, Nieuwenhoorn, Oudenhoorn, Briel, Spykenisse, Hellevoet, Hekelinge, Dirxsland, Symonshaven ende Briele.

Goedereede ~ Dirksland ~ Beroep
Sijn binnengestaen eenige broederen van Goedereede met credentie van de kercke met namen Gerrit Janss., ouderling ende Cornelis Arienss. Boogerman, diacon derselver gemeente[1298] ende Jan Mariniss., gedeputeert met credentie van de magistraet van deselve plaetse, de vergaderinge voornoemt toonende een seker beroepinge, bij die van de

1297 Verm.: voor of binnen een week.
1298 Deze geloofsbrief (21 jan. 1619) in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 120.

kercke ende magistraet van Goereede gedaen op den persoon van Gosuino Buytendyck, predicant tot Dirxslant. De vergaderinge deselve gelesen hebbende heeft dese saecke in de vreese des Heeren overwogen ende goet gevonden voor desen dese beroepinge niet toe te staen maer binnen de 14 daegen beyde de kerckenraden soo van Goedereede als Dirxslant te ontbieden ende in de classicale vergaderinge te verschynen om alsdan volcomenlyc in dese saecke te handelen.

Abbenbroek ~ Vacature
Sijn twee broederen van de kercke van Abbenbroec binnengestaen met namen Willem Claess. ende Huijg Lauress., alsoo zij gehoort hebben de goede gaven van Jan de Courte, schoolmeester, wonende tot Delf, welcke haer gemeente redelycken wel hadden behaeght, versoeckende naerder advijs aen de classen wat dat zij sullen doen om te comen tot een beroepinge, 'tzy deses oft eens anderen.
Is geresolveert dat men Jan de Court sal ontbieden andermael tegen over 14 daegen omme andermael zijn gaven tot Abbenbroec te laeten hooren in tegenwoordicheyt selfs van de joncheer ende beyde balliuen, daer men haer vriendelycken sal versoecken, d'welc door Willem Crijnss. sal geschieden, dewelcke met hem heeft genomen Joannem Agricolam.

1619 II (extraordinaris). Brielle, dinsdag 5 februari
Inv. nr. E3a, fol. 111v-113v.

Aanwezigen
Tegenwoordich in dese vergaderinge zijn geweest Jan Heyndryxss., Leoninus Leo, Joannes Agricola, Reginaldus Zegeri, Gosuinus Buytendyc, Pieter Steyaert, Willem Crijnss., David Thomass. ende Tobias Damman, respective predicanten in Swartewael, Nieuwenhoorn, Heenvliet, Hellevoet, Dirxsland, Hekelinge, Briel, Spykenisse, Briel.

Abbenbroek ~ Beroep
Op het versoec van de classe aen de heeren van Abbenbroec dat zij souden willen hooren Jan de Court, hebben de heeren van Abbenbroec geandwoort, dat zij belangende de voorstellinge van de predicant aen haer gedaen tegens de persoon van Jan de Court niet en hebben, bij soo verre hij inbrenght goede attestatien, ofte eenen anderen die gestudeert heeft; ende dat de beroepinge mach geschieden naer gewoonte, dat is, dat de heeren haer recht mogen behouden, alsoo dat zij beroepinge doende, de kerckenraeden mede neffens haer de beroepinge teyckene, gelyc sulx is geschiet met Rutgero ende andere voorgaende. Souden de heeren voornoemt ooc begeeren, dat sich de predicant soo op de predicstoel soude draegen, dat hij met disputatien ende andersins niet meer verbitteringe verwecke, maar soecke de gemoederen te winnen.
Hier op gehoort zijnde Jan de Court, heeft verclaert dat hij geen genegentheyt en heeft tot de plaetse van Abbenbroec, ten waere saecke het beroep naer ordre in alle behoorlycheyt geschiede, begeerende het beroep ooc met de broederen van Delf te communiceren.
Is oversulx goet gevonden eenige uyt den classe te deputeren om met de heeren ende kerckenraed van Abbenbroec te spreken van de beroepinge op Jan de Court ofte yemand anders ende deselve helpen met malcandren stellen.[1299] Ende zijn daertoe genomi-

1299 Sic. Beter loopt: 'ende met malcandren deselve helpen stellen.'

neert Jacobus Florianus, Joannes Agricola ende David Thomass., mede draegende met haer credentie.

Nieuwe-Tonge ~ Godsdiensttwisten
Abrahamus la Faille is ingestaen ende heeft vertoont zyne credentie, als gelastet zynde om te versoecken dat in de gemaeckte lijste van de predickinge in de Nieuwe Tonge mede de remonstranten mochten even soo veel beurten hebben als de contraremonstranten, ende dat tot rust ende vrede van de gemoederen in de plaetse voornoemt.
Is geandwoort van de classe dat zij blijft bij de acte van de gedeputeerde synodi daervan verleent, ende oversulx bij d'ordre van predicken van haer gestelt. Willen oversulx de remonstranten eenige veranderinge, dat zij deselve versoecken bij de gedeputeerde synodi ende sij deselvige vercrygende, dat de broeders tevrede zyn die veranderinge te volgen.
Verstaet de vergaderinge ooc dat het niet dienstelyc en is voor de vrede der kercke dat de remonstranten haer beurte soo dicwils souden hebben als de contraremonstranten ende dat overmids haere onordentelycke ende ontstichtelycke predicatien blyckende bij sekere certificatien tegens Jacobum Carpentarium ende Joannem de Vries over sekere predicatie van elc van haer in de Nieuwe Tonge gedaen, den eenen voor, ende d'ander na de middag op den 4^{n} februarii 1619.
Is ooc goet gevonden dat men de gemaeckte ordre bij den classe sal vertoonen den deputatis synodi ende haer te bidden deselve ordre te willen ratificeren, tegelyc vertoonende bij sekere certificatien daerbij gaende, hoe de remonstranten haer in 't predicken draegen ende wat voorder te verwachten zij.[1300]

Goedereede ~ Dirksland ~ Beroep
Is gelesen een seker brief ter ordonnantie van balliu, borgemeesters ende schepenen der stede van Goedereede van date den 3^{en} februarii 1619, versoeckende dat de beroepinge van haer op Gosuinum Buytendyck gedaen, soude mogen voortganck hebben, opdat de gescheurde kercke aldaer wederom soude mogen worden geheelt, verclaerende haeren grooten noot dat haere kercke wert bestreden soo van de Remonstranten als wederdooperen.
Syn gecompareert op de vergaderinge met credentie de balliu van Dirxsland Ivo van Goorle, midsgaders Anthonis Franss., out-ouderling om te beletten de beroepinge van die van Goedereede op haeren predicant gedaen, ende dat omdat zy haeren predicant met groote costen hebben becomen, die nu maer de tyd van 2 jaeren is bij haer geweest ende omdat hy ooc wel is bemindt binnen Dirxsland ende aldaer goede vruchten doet.[1301]

Naer de middag

Dirksland ~ Beroep
Is goet gevonden dat men Gosuinus Buytendyc sal afvragen oft hij wel stichtelyc van zijn plaetse soude connen vertrecken, ende oft hij yemand wist die hij voor gerecommandeert hield in zijn plaetse. Heeft Gosuinus voornoemt geandwoort dat, soo wanneer een goet predicant in zijn plaetse gevordert waer, hij niet en soude twijfelen oft zyn vertreck soud[e] sonder schade connen geschieden. Seyde ooc dat hij wel specialyc niemandt en

1300 Een geloofsbrief voor Gosuinus Buytendyck en Cornelis Ottho in HUA, OSA, inv. nr. 526.
1301 Hun geloofsbrief (5 feb. 1619) in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 121.

wiste; dat hy nochtans niet en wilde veranderen voor aleer zijn plaetse van een ander waere versorght.
De classis, lettende op de redenen aen de wederzyden, soo aen die van Goereede, als Dirxslandt ingebracht, hebben ingewillight naer rype deliberatie dat Gosuinus Buijtendyc, predicant in Dirxslandt, sal volgen de kercke van Goedereede tot haeren wettelycken beroepen predicant, mids dat die van Goedereede te baete comen de costen die die van Dirxsland souden mogen op 't oncostelycst doen tot beroepinge van een ander predicant, volgens de declaratie daervan in te brengen in de classe, waervan de dispositie sal den classe toecomen. Dat ooc Gosuinus voornoemt niet en vertrecke uyt Dirxslandt vooraleer dat de kercke aldaer wederom versekert zij van een goet predicant, waertoe die van Goereede ende Dirxslant hebben verstaen.

Nijmegen ~ Beroep
Sijn gelesen twee missiven van Nieumegen, eene van de magistraet ende d'ander van de kerckenraedt van dato 9 januarii stilo veteri 1619, vertoont door D. Gijsium ende Jacobum Heydanum, versoeckende ernstelyc Leonem tot haeren predicant.[1302]
De beroepinge, op Leo gedaen, is de kercke van den Nieuwenhoorn voorgehouden, dewelcke daertoe niet hebben willen verstaen om haeren predicant Leonem van zynen dienst t'ontslaen, seggende dat dit strijdt tegens de gemaeckte conditie, waerop Leo die van Nieumegen is geleent, namenlick dat hij op soodanige voet daer gaen soude, mids dat hij van haer niet en soude worden beroepen; dat ooc de standt van de kercke van den Nieuwenhoorn niet en can lyden zijn vertrec. Ende alhoewel de classe haer aenwees, dat die conditie wel was aengeteyckent, maer van die van Nieumegen niet ingewillight, ende dat de noot van Nieumegen verre de noot van den Nieuwenhoorn overtrefte, soo hebben evenwel die van den Nieuwenhoorn het vertreck haers predicants niet geconsenteert voor die reyse.
Leo, zijn intentie afgevraeght zijnde, heeft geandwoordt dat hij wel wil blyven in den Nieuwenhoorn, siende op den standt zyner kercke, dat hij nochtans ooc wel wil vertrecken, lettende op de wetticheyt der beroepinge, doch bij hemselven niet wetende wat hij doen oft laeten sal, onderwerpt hem t' oordeel classis, begeerende nochtans niet verbonden te wesen aen die van Nieumegen, maer dat zij beyde haer vryheyt souden houden, malcander beproevende voor een jaer, welc laeste de classe Leoni heeft ontraden, d'welc Leo ooc gevolght heeft.
De broederen classis, de redenen soo van de kercke van Nieumegen, als ooc van den Nieuwenhoorn rypelyc hebbende overwogen, midsgaders Leonis meyninge in desen verstaen, hebben eyndelyc naer rype deliberatie, siende op den tegenwoordigen standt van Nieumegen ende de wettige beroepinge, op Leonem gedaen, eendrachtich geaccordeert het versoec van de kercke van Nieumegen, stellende de saecke gantschelyc aen de kercke van Nieumegen ende aen Leo, ten waere dat de kercke van den Nieuwenhoorn, 'tselve aengedient zynde, eenige redenen noch hadden in te brengen, die suffisant waeren tot verhindering van 't voors. consent. Ende alsoo de broeders van den Nieuwenhoorn niet nieuws hebben ingebracht, soo zyn de broeders classis gebleven bij haer voorgaende

1302 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 104, 105. Leoninus Leo, in december 1618 tijdelijk uitgeleend aan Nijmegen, was kennelijk in de smaak gevallen. In januari was hij alweer terug in Nieuwenhoorn wegens plotselinge ziekte van zijn vrouw. Daniël Gysius krijgt van de Nijmeegse kerkeraad op 4 januari de opdracht naar Nieuwenhoorn te gaan om de dimissie van Leo los te krijgen. Op 7 februari meldt hij dat Leo definitief naar Nijmegen komt, Janssen en Meeuwissen (ed.), *Kerkeraadsacten Nijmegen*, 139-140. Jacobus Heydanus was rector en ouderling te Nijmegen.

resolutie, mids dat Leo niet en vertrecke voor Paesschen aencomende,[1303] opdat men middelertydt mach uytsien naer een bequaem predicant in zijn plaetse.

Rockanje ~ Predikant
Is ingebracht in de vergaderinge dat Gerardus Velsius sich seer onbehoorlyc heeft gedraegen tegens den schout van Recangen. Is oversulx belast aen Meeuwesteyn bewijs daervan in te brengen.

Visitatoren ~ Gedeputeerden ~ Boeten
In de plaetse Leonis is tot visitator ende deputatus classis vercoren Jan Heyndrijcss., predicant tot Swartewael ende tot ontfanger van de classicale breucken Tobias Damman, predicant in den Briel.

1619 III (extraordinaris). Brielle, maandag 18 februari
Inv. nr. E3a, fol. 114-114v.

Aanwezigen
Presenten: Leoninus Leo, Jan Heyndrycssoon, Willem Crynss., Valerius Valerii, Joannes Agricola, David Thomass., Reginaldus Zegeri, Pieter Steyaert, Tobias Damman, respective predicanten in den Nieuwenhoorn, Swartewael, Briel, Oudenhoorn, Heenvliet, Spikenisse, Hellevoet, Hekelinge, Briel.

Nieuwenhoorn ~ Abbenbroek ~ Beroep
Syn ingestaen de gedeputeerde van den Nieuwenhoorn ende Nieuwe Gote, beyde van de kercke ende van de magistraet, de vergaderinge aenseggende dat zij hebben beroepen tot haeren predicant Jan de Courte, versoeckende dat de vergaderinge 'tselvige beroep souden willen inwilligen.[1304]
Desgelyx hebben ooc mede die van Abbenbroeck vertoont haer beroepinge op denselvigen Jan de Court voors.
De classis dese saecke overwegende, heeft goet gevonden dat men Jan de Court soude inroepen ende hem afvraegen waervoor hij beyde die beroepingen hielde. Heeft verclaert dat hij se beyde voor wettelyc bekent oversulx hij niet wetende, welc van beyde hij soude accepteren; heeft sich onderworpen 't oordeel van 't classis.
De classe rypelyc op dese beyde beroepingen lettende ende haer beswaert vindende sententie over deselvige te strycken, hebben goet gevonden naer vele ende sorgvuldige overwegingen bij lotinge dese beroepinge te scheyden. Sijn oversulx beyde de kercken ingeroepen, ende is haer de sake voorgehouden, denwelcken haer den classi onderwerpende, soo is naer aenroepinge van de name Gods gelotet van beyde kercken van den Nieuwenhoorn ende Abbenbroeck ende is Jan de Court bij de voors. lotinge toegevallen die van den Nieuwenhoorn. Is oversulx Leoni opgeleyt de voorstellingen ende bevestinge van Jan de Court in den Nieuwenhoorn voor zijn vertreck te doen.

Proponenten ~ Agenda
Alsoo de gedeputeerde synodi hebben goet gevonden dat die proponenten, die van de

1303 Leo Leoninus, inmiddels in Nijmegen bevestigd, wordt in de vergadering van 26-28 juli 1619 toegelaten tot de classis Nijmegen, gehoord het rapport 'sijner eerlijcke testimoniorum doctrinae et vitae van den deputatis classis', Ravensbergen (ed.), *Classicale acta Gelderland*, 199.
1304 Beroepbrief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 4v.

classe gebruyckt worden in de dolerende kercken, souden worden totaliter geexamineert, heeft de classe geordonneert dat men de ordinaris classe noch voor Paesschen soude houden, welcken tyd (alsoo de classis in den Nieuwenhoorn soude gehouden worden) Leo den classi soude aendienen, doch is 't classis overmids Leo swaericheyt maeckt door zijn vertreck tot op den ordinaris tyd uytgestelt. Ende het examen is opgeleydt Willem Crynss.

Rockanje ~ Beroep
Die van Recangien hebben versocht aen de classe dat zij souden mogen met bewilliginge desselven tot haeren predicant beroepen Azariam Peutevinck, sonder dat yemand anders op hem beroepinge soude mogen doen.
Is by de classe geandwoort, dat men haer met den eersten sal versorgen met een goet predicant ende dat men Azariam voornoemt daervan sal spreken.

1619 IV (ordinaris). Nieuwenhoorn, dinsdag 9 – woensdag 10 april
Inv. nr. E3a, fol. 115-117v.

Leiding
Naer aenroepinge van des Heeren heyligen naem zijn tot praeses vercoren D. Jacobus Florianus, tot assessor Petrus Pilius ende tot scriba Valerius Tophusius, respective predicanten tot Suydland, Ooltkensplaet ende Oudenhoorn.

Credenties
De credentien zijn gelesen ende in de[1305] sommige is swaericheyt gevonden op dewelcke hiernaer is gelet.

Geervliet ~ Predikant
Is gelesen een brief van Nicolaes Tycmaecker, predicant tot Geervliet, van date den 8 aprilis anno 1619, in dewelcke hij te kennen geeft zijn begeerte, die hij hadde om goede ordre te helpen onderhouden, gelyc hij sich altijt volgende de synodale acten alle goede ordre hadde onderworpen, waerin hij hoopte te continueren, doch dat voor dees tyd niet mogelyc was om de bruijloft, die tot zijnen huijse gehouden wierde, midsgaders ooc vanwege zyne swacheyt, nu op den classe niet en conde compareren, versoeckende dat de broeders hem voor dees tyd wilden geexcuseert houden, belovende op de toecomende classe te compareren ende alle goede ordre ende eenicheyt in leer ende leven te onderhouden, verclaerende in zyne kercke geen swaericheyt te hebben, noodich de vergaderinge voor te draegen.
Is omgevraeght off men op den brief voors. sal andwoorden ofte niet. Is bij de classe verclaert, dat men op zijn brief sal andwoorden, namenlyc dat het de broederen des classis houden voor een misslach, dat hij hem aen de classe excuseert van absentie, daer hij hem tot noch toe op geen gevoegelycke wijse bij de classe wederom heeft vervoeght, van dewelcke hij tot dese tyd toe hem heeft affgescheyden. Zal derhalven eerst in de classe verschijnen ende alsoo van zijn ontfangen met haer handelen. Ende om dit mondeling aen te seggen, zijn geordonneert D. Jacobus Florianus ende Jan Heynderycxss.

Attestatie
Sijn gelesen de attestatien van Jan de Court, soo van de classe van Delf als Rotterdam,

1305 Origineel: 'in' met een verkortingshaal.

van zyn leere ende leven, daeraen de classe een goet genoegen genomen hebbende, is van deselvige tot een lid des classis aengenomen.

Propositie
Sijn in tegenwoordicheyt van de gedeputeerden sijnodi, namenlyc D. Samuelis Gruteri ende D. Winandi Schulii, predicanten van Delfshaven ende Schevelingen, aengehoordt de propositien van Jeremia Hennekard, gedaen ex 2 ad Galaten vers 21 ende Azaria Justini ex 3io Joannis vers 6 ende ooc een propositie van Oliverio Hircino ex Romeynen 4 : 25, dewelcke overwogen zynde, is goet gevonden bij provisie tot de examinatie voort te vaeren.

Abbenbroek ~ Beroep
Is gelesen de beroepinge van die van Abbenbroec, gedaen op Olivier de Buck, ende daerop gelet zynde is bevonden dat in deselvige de magistraet principalyc de beroepinge doet ende de kercke maer simpelyc in 't mede beroepen wort aengeroert, daer de classe acht de beroepinge te behooren geschieden princepalyc van de kercke met approbatie van de magistraeten. Doch wort hetselve voor dees tijd geconniveert.

Stad aan het Haringvliet ~ Proponent ~ Beroep
Is voorgestelt van Jaques van der Mouden, ouderling van die van de Stad vanwegen de kercke ende magistraet aldaer, alsoo een Adriaen Lodewycss. de Herder, proponent in de classe van Schouwen zijn gaven heeft verscheyden maelen voor haere gemeynte laeten hooren met goet genoegen van de gantsche gemeente, jae ooc van de remonstrantsche aldaer, off de broederen niet souden goet vinden dat zij met denselven souden doen onderlinge provisionelycke beloften van beroepinge, totdat zij van Joannes de Vries mochten worden ontslaegen ende alsoo van zyn persoon souden mogen werden tydelyc versekert, middelertyd zyne gaven de gemeynte mededeelende.[1306]
Is geantwoort dat men haere begeerte sal inwilligen mids conditie dat vast gae dat hij peremtorie is geexamineert bij die van Schouwen, ende om alle goede ordre te onderhouden, dat zijn gaven bij de classe sullen worden gehoort ende zyne getuijgenisse gelesen, blyvende oversulx de classe in haer geheel om dat beroep te zyner tyd te approberen ofte niet.[1307]

Na de middag

Kethel ~ Proponent
Cornelis Janss., predicant in de Ketel, is voor de vergaderinge verschenen met zijn soon ende heeft voorgestelt drij dingen, 1e. alsoo zyn soon verscheyde mael heeft geproponeert ende ooc eenige jaren gestudeert, dat hij mochte doen een propositie voor de vergaderinge; 2e. dat hij mochte tegenwoordich zijn in het examen,[1308] datter geschieden soude; 3e. dat hy mocht werden gepreëxamineert.

1306 Kennelijk had Stad aan het Haringvliet ook in Walcheren gezocht naar een kandidaat. De classis Walcheren staat tenminste toe ook proponenten uit Walcheren te horen of te beroepen, Bouterse (ed.), *Classicale acta Walcheren en Zuid-Beveland*, 315 (18 feb. 1619).

1307 Zijn preparatoir examen voor de classis Schouwen-Duiveland: Uil (ed.), *Classicale acta Schouwen-Duiveland*, 26 apr. 1618; het beroep naar Stad a/h Haringvliet komt daar aan de orde op 24 apr. 1619.

1308 Origineel: 'het t'examen'.

Waerop de classe heeft geandwoort, dat zij wel willen aenhooren zyne propositie, soo het de tyd eenichsins leedt, maer dat zij tot de twee laetste niet conden verstaen, alsoo't buyten haer gebruyck is.

Examen
Is begonnen d'examinatie door Willem Crynss., predicant in den Briel aen Azariam Justini ende Jeremiam Hennekart, welcke examinatie bij de broederen, de gedeputeerde ende van de classe overwogen zynde met haere predicatien, hebben verclaert dat zij gewenscht hadden dat haere predicatien met beter ordre waeren gestelt geweest ende ooc dat haere examinatien beter uytgevallen hadde, doch evenwel goet gevonden haer toe te laeten, doch onder expresse conditie dat zij een geheel jaer sullen zijn gehouden in de ordinaere classe een gegeven text voor de classe uyt te leggen ende yeder in zynen ring alle maendt met een propositie voor de broederen te oefenen ende uyt de propositie ondersocht te worden.

Den 10[n] voor de middag

Oude-Tonge ~ Tucht
Heeft Anthonis Adriaenss. raed gevraeght aen de vergaderinge hoe hij voorders handelen sal met een manspersoon, lidmaet, welcke om in het huwelyc met een jongedochter te treden in Sommelsdyc woonachtich, die noch ongedoopt was ende sonder belydenise wilde den doop ontfangen. Heeft eyndelyc deselve laeten doopen bij een pape van 't Sand-daer-buyten, denwelcken de kerckenraed van de Oude Tonge laestmael heeft van het heylich nachtmael des Heeren afgehouden.
De classe hierop gelet hebbende, heeft Anthonis Adriaenss. aengeseyt dat zyne Edele met de kerckenraed in 't vermaenen aen die persoon sal aenhouden, opdat hij zyne sonden bekenne ende wederom ten rechten keere.

Abbenbroek ~ Beroep ~ Examen
Het examen aen Oliverium de Bock is begonnen door Willem Crijnss. als examinator, maer alsoo deselve candidatus door de cortheyt des tijds, dat hij van het examen kennisse hadde gehadt, hemselven weijnich bereyt vont, heeft op de classe versocht hem sekere tyd van voorbereydinge te vergunnen.
De vergaderinge, op de saecke in de vreese des Heeren lettende, heeft het examen tot de aenstaende classe uijtgestelt, ende hem tot neersticheyt in 't lesen van de Heylige Schrifture ende locis communibus vermaent, om alsoo wijder tot den dienst des Heyligen evangelii volgens de beroepinge, op hem gedaen, gevordert te worden, behoudens nochtans dat bijaldien bij de kercke van Abbenbroec middelertyd uyt haeren hoogen noot werde geopposeert, de candidatus alsdan evenwel sich tevreden sal houden ende de bevorderinge van de classe in eenige andere kercke verwachten.

Stad aan het Haringvliet ~ Beroep ~ Examen
Alsoo uyt D. Tobia Dammanno noopende Adriaen Lodewijcss., proponent in de classe van Schouwen, verstaen wert dat hij niet peremtorie is geexamineert, is goet gevonden dat wel die van de Stad volgens voorgaende acte met hem sullen mogen spreken, mids dat zij selve voor zyn tractament gelieven sorge te draegen. Ende aengaende zyne propositie: die sal geschieden den 6 maij op de Stad in tegenwoordicheyt van de broederen desselvigen rings ende eenige van dese zyde: D. Jacobus Florianus, Jan Aertss., David

Thomass. ende Petrus Steyaert, respective predicanten van Suydland, Coorendyc, Spykenis ende Hekelinge.

Rockanje ~ Beroep
Is in de vergaderinge verschenen Adriaen Huygess., schoolmeester van Recangen, met behoorlycke credentie van de magistraet, bij gebrec datter geen kerckenraed en is, versoeckende dat in dese casu volgens de kerckenordeninge van anno 1586 bij de classe beroepinge werde gestelt op Azariam Peutevinc, candidatum theologiae. De classe heeft het versoec van die van Recangen ingewillicht, dat bij de classe op het versoec van de magistraet ende ledemaeten de beroepinge sal gestelt worden, ende is alsoo geschiet.

Dirksland ~ Vacature ~ Nieuwe-Tonge
Syn vanwegen de kerckenraed van Dirxslandt verschenen Joris Anthoniss. als gecommitteerde schepen ende Gerrit Aelbreghtss. als oude[r]ling derselver gemeente met credentie van de gerechte ende kerckenraed, inbrengende sekere beroepinge op Jeremias Hennecart, proponent in de Nieuwe Tonge, versoeckende dat deselve bij de classe werde voorder ingewillicht.
De classicaele vergaderinge, aengehoort hebbende de oppositie, by die van de Nieuwe Tonge gedaen, ende de debatten, vanwegen van die van Dirxland daerover gevallen, heeft geoordeelt dat Jeremias Hennecard sal de kercke van de Nieuwe Tonge bijblyven ende dat die van Dirxland van haer beroepinge zullen desisteren.

Abbenbroek ~ Goedereede ~ Vacatures ~ Traktement
Willem Crynss. is opgeleydt bij de classe aen de Edele Gecommitteerde Raden te versoecken dat het tractement van de twee vacerende plaetsen Abbenbroec ende Goedereede bij de classe soude mogen genoten worden tot verlichtinge van de lasten die de classe van de proponenten is hebbende, ende is hem daertoe credentie medegegeven.

Nieuw-Helvoet ~ Huwelijk
Is verschenen Cornelis Corneliss. Cuijper van de kercke van Hellevoet, versoeckende dat zyne opschortinge van het Heylich Avontmael over zijn onbehoorlyc huwelyc bij Reginaldum Zegeri, predicant derselver gemeente gedaen, bij de classe soude mogen vernieticht worden.
De classe zijn versoeck aengehoort hebbende, heeft geandwoort dat zij blijft by de voorgaende resolutie, dat Cornelis Corneliss. behoort zyne sonden te bekennen ende hem sal onthouden van de tafel des Heeren, soo lange hij in deselve zonde van bloetschande is blyvende.

Goedereede ~ Dirksland ~ Beroep
Op 't versoeck gedaen bij Gosuinum Buytendyc om dadelyc metterwone te vertrecken naer Goereede, is eyndelyc geresolveert, lettende op de conditie, gestipuleert in de ontslaginge ende beroepinge desselvigen, dat Jacobus Florianus, geassisteert met Anthonis Nout, sich met de eerste gelegentheyt sullen vervoegen bij de gemeente van Dirxsland om met gevoegelycke middelen te bewegen tot vertreck van Buytendyc voornoemt, de kercke van Dirxland blyvende belast om op't spoedigste een ander te beroepen.

Abbenbroek ~ Goedereede ~ Vacature
Tot de bedieninge van de vacerende plaetsen van Abbenbroec ende Goederede zyn bestemt in Abbenbroeck voor den eersten sondag Hekelinge, voor de tweede Coorendyc, voor de derde Heenvliet, voor de vierde Swartewael, voor de vijffde Symonshaven, voor

de seste Suydland, voor de sevende Spykenis. In Goedereede voor de eerste sondag Oudenhoorn, voor de 2e de Nieuwe Tonge, voor de 3e Hellevoet, voor de 4e Bommeneede, voor de 5e Outdorp, voor de 6e de Oude Tonge, voor de 7 Recange, voor de 8e Nieuwenhoorn, voor de 9 Dirxsland, voor de 10e de Plaet.

Agenda
De aenstaende classis sal gehouden worden den 17 junii in den dorpe van de Oude Tonge over Flacque.

Propositie
Cornelis Damman blijft zyne propositie schuldich tegens de aenstaende classe.

Abbenbroek ~ Beroep
Jacobus Florianus ende Jan Aertss. sullen vanwegen de classe de heeren van Abbenbroec haere handelinge met Olivier de Boc, beroepen proponent in 't vriendelycke aendienen.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden zynde, is de vergaderinge met aenroepinge van de name des Heeren gescheyden.

1619 V (extraordinaris). Brielle, maandag 13 mei
Inv. nr. E3a, fol. 118.

Aanwezigen
Present: Jacobus Florianus, Willem Crijnss., David Thomass., Pieter Steyaert, Reginaldus Zegeri, Joannis Riclem, Tobias Damman, Jan de Courte ende Azarias Peutevinck, predicanten respective in Suydland, Swartewaele, Briel, Spijckenisse, Hekelinge, Hellevoet, Symonshaven, Nieuwenhoorn ende Recange.

Poortugaal ~ Nieuw-Helvoet ~ Beroep
Petrus Wassenburg ende Willem Heyndryxss., schout van Portugal, als gedeputeert zynde van de kercke van Portugael voors., hebben de vergaderinge voorgestelt, alsoo de kercke van Amersfoort hadde beroep gedaen op Wassenburgium voors. ende oversulx de kercke van Portugal wederom met eenen ordinaris dienaer des goddelycken Woorts moet werden voorsien, sijluyden beneffens de magistraeten van Portugal ende Hoogevliet, met approbatie des classis ende den ruard van Putten, hadden beroep gedaen op D. Reginaldum Donteclock, predicant respectivelyc in de kercke van Hellevoete, versoeckende tot dien eynde het behulp deser vergaderinge, aengesien die van Hellevoet henluyden hadden te kennen gegeven, dat zij in geenderley wijse en conden verstaen tot ontslaginge van D. Reginaldo voors.
Hierop zijn gehoort de gedeputeerde van Hellevoet, te weten Lenard Claess. Pille, schout, Thijs Thijss., ouderling, Cors Lenardss., ouderling ende Willem Wouterss., diacon, dewelcke hebben, soo schriftelyc als mondeling verclaert, dat zij in geenderley wijse conden sulcken beroep inwilligen, versoeckende dat de classe henlieden daerinne wilden assisteren ende de beroepinge afslaen oft dat zij andersins genootsaeckt souden zijn te protesteren.
Reginaldus Zegeri is ooc op desen gehoort, dewelcke verclaerde dat hij, gesien hebbende d'ongelycheyt van beyde plaetsen, soo in menichte als in yver, in welcke alle beyde

die van Portugal d'andere overtroffen, soo en soude hij niet vreemt zijn van deselve beroepinge t'accepteren, indien hetselve ordentelyc ende gevoegelyc soude connen geschieden.
De broederen d'eenes ende d'anders redenen rypelyc overwogen hebbende, vinden haer selven beswaert om tegenwoordelyc daerop finalyc te resolveren, maer hebben de saecke uytgestelt ende in haer geheel gelaeten tot den naestcomenden classe toe, dewelcke sal gehouden worden op den 17^{en} junii eerstcomende. Ende is dese resolutie beyde de kercken ende Reginaldo gelyckenlycken aengeseyt.

1619 VI (ordinaris). Oude-Tonge, dinsdag 18 – woensdag 19 juni
Inv. nr. E3a, fol. 118v-120v.

Leiding
Naer aenroepinge des naems Gods is vercoren tot praeses D. Tobias Damman, tot assessor D. Petrus Pilius ende tot scriba D. Henricus Nolthenius, respective predicanten in den Briel, Plaet ende Bommeneede.

Aanwezigen
Alle de broeders des classis zijn in de vergaderinge verschenen uijtgenomen Joannes Richlem, dewelc is geexcuseert.

Credenties
De credentien van ijeder kercke respective gelesen zynde, sijn in eenige derselver swaericheyt gevonden, waerop daernae in 't omvraegen naer den staet van elcke kercke is gelet geweest.

Nieuwe-Tonge ~ Predikant ~ Traktement
Jeremias Hennecart, vergeselschapt met zynen kerckenraed, hebben de broeders des classis eenige swaericheden voorgestelt, waerin zij den raet der broederen hebben versocht als namenlyc dat Jeremias voornoemt in de kercke van de Nieuwe Tonge, die hij nu eenen ruijmen tyd heeft bedient, soude mogen met den aldereersten voorgestelt ende bevesticht worden; dat hij ooc moge genieten, de huijsinge van de predicant met den aencleeff van deselve; dat zijn tractement moge versorght worden; dat den remonstrantschen schoelmeester, alsoo hij geen dienst en doet, zijn gagie mach opgeseyt worden ende eyndelyc hoe zy 't maecken sullen met alsulcke papistische ende remonstrantsche magistraeten als zij hebben.[1309]
Op welcken allen in de vreese des Heeren gelet zijnde goet gevonden is, alsoo de saecke Abrahami la Faille noch staet in suspensie, ende bij de gedeputeerden des synodi noch niet en is afgedaen, datter twee uijt den classe, beneffens een ofte twee van de Nieuwe Tonge, sullen werden gedeputeert, dewelcke haer bij de voorgenoemde gedeputeerden sullen vervoegen, om met haere Edele desen aengaende te spreken ende dat met den aldereersten, waertoe genomineert zijn D. Jacobus Florianus ende David Thomass.

Dirksland ~ Huwelijk
De broeders des kerckenraeds van Dirxslandt hebben voorgestelt sekere swaericheyt aengaende twee persoonen by haer ondertrouwt, dewelcke een proclamatie hebben gehadt, van welcke ondertroude persoonen de bruydegom versocht heeft, dat de geboden

1309 Zie beroepbrief SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 5-5v.

souden mogen opgehouden worden, alsoo hij voorgeeft dat zijn ondertroude bruijt haer selven voor datum van deselve niet eerlyc en heeft gedraegen. 'tWelc alsoo bij provisie bij den kerckenraed is gedaen om in dese classe daerop der broederen advijs te hooren. Soo is 't dat de broederen des classis goet vinden dat die van de kerckenraed voorts de geboden sullen ophouden ende eerst met den vader des bruydegoms spreken, die men verstaet dat in het huwelyc niet is gekendt ende daernae met den bruijdegom selve op zijne aenclacht, die hij op zyne ondertroude bruyt pretendeert met de verificatie derselver, te hooren.

Dirksland ~ Goedereede ~ Beroep
Alsoo D. Gosuinius Buijtendyck voor desen tot den dienst der kercke van Goedereede beroepen, ende van zijn gemeynte in Dirxslandt ontslaegen was, mids conditie dat hij niet eer en soude vertrecken voordatter een ander in zijn plaetse was beroepen, als uyt de voorgaende acten des classis blyckt. Soo is 't dat de broeders des kerckenraeds van Dirxslandt nae een bequaem persoon uytsiende, die de plaetse ende den dienst D. Buytendyck in haer gemeynte soude vervullen, nadat sij herwaerts ende ginswaerts gereyst hebben, eyndelyc goet gevonden hebben, ten overstaen van eenige naestgesetene broederen ende met approbatie van de magistraet tot haeren kerckendienaer te beroepen den eersamen Jan Simonss. van den Berge, wonachtig tot Ziericzee, dewelcke ontrent den tyt van ses jaeren in de cruijskercken tot Vlaenderen gebruijckt geweest is. Hebben oversulx hem ontboden, syne gaven gehoort ende daeraen goet contentement nemende, eenige naestgesetene broederen, namenlyc Petrum Pilium, H. Nolthenium, Anthonis Adriaenss. t'samen geroepen op den 14 maij 1619 ende alsoo solemnelycken in de consistorie van Dirxsland in de tegenwoordicheyt van den ouden ende nieuwen kerckenraed, midsgaders de gedeputeerde van de magistraet de beroepinge op den voors. Jan Symonss. gedaen ende ordre gestelt op zyne voorstellinge ende bevestiginge, gelyc ooc op de voorstellinge ende bevestiginge D. Buytendyck in de gemeynte van Goedereede, dewelcke op eenen tyd geschiet is den 2 junii door H. Nolthenium, predikant ter Bommenede.

Dirksland ~ Predikant ~ Attestatie
H. Nolthenius heeft op 't versoeck van Jan Symonss. voors. (alsoo hy op dese tyd op den classe niet conde verschynen) zyne attestatien de broederen des classis vertoont ten eynde hij voor een lid des classis soude mogen opgenomen worden. D'attestatiën gelesen zynde, zijn deselve bij de broeders des classis voor goet bekent; hebben ooc de voorgaende handelinge in zijn beroep geapprobeert ende is oversulx voor een lid onser vergadering erkent.

Stad aan het Haringvliet ~ Beroep
D. Buytendyck heeft rapport gedaen van hetgene bij hem ende bij eenige hem bijgevoegde broeders des classis is besoingneert in den dorpe van de Stad, aengaende Adriaen Loduwycxss. de Herder, bij de broeders van de Stad beroepen om haer gemeynte te bedienen, welcke gebesoigneerde bij de broeders des classis is geapprobeert. D'attestatien van Adriaen Loduwijxss., soo van de classis van Schouwen, als van de kercke van Oostduyveland, zijn gelesen ende voor goet gekent ende voor een lid des classis opgenomen bij provisie, welcke provisie sal ophouden wanneer de Vries van zynen dienst ende kercke van de Stad sal ontsettet wesen.

Ooltgensplaat ~ Elders kerken ~ Doop
D. Pijl heeft voorgestelt dese twee dingen: 1e oft ooc de lidmaeten, resorterende on-

der zijn kercke haer vermogen ordinaerlycken elders ter predicatie te vervoegen ende aldaer in den dienst der kercken te laeten gebruijcken. 2e oft zij ooc vermogen haere kinderen elders ten doope te presenteren. De broeders op dese vraegen gelet hebbende, verclaeren, hoewel men niemand daertoe can constringeren, dat hij bij zijn eygen kercke soo in 't hooren van Godes heylich Woort, als in het gebruyck der heylige sacramenten blyve, dat het evengelyck gevoegelyck is dat sulx geschiede. Vinden evenwel geen swaericheyt daerinne wanneer het somwylen anders geschiet, hetzij door d'ongelegentheyt om in zijn eygen plaetse te mogen comen, oft door andere oorsaecken, behoudelyc dat het niet geschiede uyt quaedwillicheyt oft uijt opgenomen haet ofte onlust tegens haeren eygenen predicant, in welcken gevalle de classis daerop sal letten, om sulx door gevoegelycke middelen te weyren.

Na de middag

Poortugaal ~ Nieuw-Helvoet ~ Beroep
Is in de vergaderinge verschenen D. Petrus Wassenburg, gewesen predicant in Portugael, vergeselschapt met meester Nicolaes[1310] in plaetse van een ouderling derselver gemeynte, versoeckende dat de broeders des classis souden gelieven te verstaen tot de beroepinge D. Reginaldi Donteclock, voor desen in een seker extraordinaris classis gehouden in den Briel vertoont ende versocht ende tot dese vergaderinge uytgestelt. Hierop zijn ooc ingestaen ende gehoort de ouderlingen der gemeynte van Hellevoet met namen Cors Leendertss. ende Thijs Thijss., versoeckende daerentegen dat se D. Reginaldum voornoemt, soo het mogelyc waere, souden mogen behouden. Is ooc daerbeneffens ingestaen D. Reginaldus, dewelcke eenige redenen heeft voorgestelt daerdoor hij als genootdruckt wort te verplaetsen ende de beroepinge hem bij die van Portugael gepresenteert ende aengeboden, aen te nemen.
De broeders, de saecke in de vreese des Heeren overwogen hebbende, hebben met gemeyne stemmen goet gevonden, nadat sy hadden verstaen de goede genegentheyt D. Reginaldi om te vertrecken ende ooc overwegen de redenen bij de gedeputeerde van Portugal geallegeert, D. Reginaldum voornoemt, denwelcken zij anders wel geerne behouden hadden, te dimitteren, aen welc goetvinden haer de gedeputeerde des kerckenraeds, hoewel ongeerne, hebben gedraegen, mids dat haere kercke wederom van een ander dienaer sal wesen voorsien eer hij van daer sal mogen vertrecken.

Stad aan het Haringvliet ~ Predikant
De broeders des kerckenraeds van de Stad, vergeselschapt met den schoutet, hebben verscheyden clachten gedaen over haeren predicant de Vries, waerover geresolveert is dat een yeder van deselve sal bij geschrifte stellen ende onderteyckenen 'tgene hij tot laste van de Vries heeft gehoort ende 'tselve over te leveren in handen van D. Florianus ende David Thomass., dewelcke sulx den gedeputeerden des synodi sullen aendoen om daerinne gedaen te worden naer eysch van saecke.

Propositie
Is D. Asaria opgeleyd in de toecomende ordinaris classe een propositie te doen uyt 1 Timotheus 3 : 16 ende D. Hieremia Hennecart uyt Esaias 53 : 1.

1310 Nicolaus Hoogvorst, schoolmeester in Poortugaal, die in 1619 predikant in Soest werd (Van Lieburg, *Predikanten* I, 104.)

Abbenbroek ~ Beroep ~ Proponent
Aengaende de handelinge, die de classis heeft gehad met Oliverio de Bock, daervan in de acten des voorgaenden classis wort gewach gemaeckt, die is t'eenemael vernieticht ende geannulleert, door de quade rapporten die men naer datum van dien van hem heeft gehoort.[1311]

Des anderen daegs wesende den 19 junii

Abbenbroek ~ Vacature
Alsoo de kercke van Abbenbroec nu een wijle tyds door het deportement C. Celcart heeft gevaceert, soo is 't dat de broeders des classis, niet lievers siende dan dat de voornoemde kercke wederom werde versorght, goet gevonden hebben denselve voor te stellen Jeremias Hennecard, dien de broeders om groote redenen haer daertoe moverende, achten verplaest te moeten worden.

Propositie
Is in de vergaderinge verschenen Petrus l'Empereur, die in de cruyskercken van Vlaenderen een wyle tyds is gebruyckt geweest, hebbende goede attestatien van zijn comportement ende recommandatie aen de broeders om bij haer gevordert te mogen worden. Is goet gevonden dat hij een propositie voor de broeders soude doen, 'twelck is geschiet uyt Psalter 50 : 15. De propositie gehoort zynde, is hem aengeseyt dat zij hem beneffens andere in onsen classe sullen voor gerecommandeert houden; doch alsoo indien hem ondertusschen eenige andere gelegentheyt soude mogen in andere classen voorvallen, dat hij die niet en soude versuijmen.

Trouwen ~ Dopen ~ Zondagsheiliging
De broeders des classis hebben goet gevonden, gearresteert ende besloten, dat van nu voortaen yeder kerckendienaer niemant sal vermogen te trouwen, noch ooc eenige kinderen doopen dan des namiddags, ende wort tot dien eynde yeder belast alle sondaeg tweemael te predicken, opdat alsoo den dage des Heeren behoorlyc mag geheylicht worden.

Propositie
D. Cornelius Damman blijft alsnoch belast om zijn propositie te doen, gelyc hem in de laeste classis was belast, sonder daervan te wesen in gebreke ende dat op de verbeurte van een daelder.

Agenda
De laeste ordinaris classis is geleyt de 22 octobris in den Briel, alwaer Tobias Damman volgens d'ordre de broeders sal ontfangen.

Nieuw-Helvoet ~ Vacature
Om de broeders van Hellevoet wederom te voorsien, zijn eenige voorgeslaegen, die haer

1311 De achtergrond hiervan is onbekend. Olivarius de Bucq (Hircinus) (1594-1663) werd in 1619 predikant in Capelle aan den IJssel, Van Lieburg, *Repertorium* I, 41. In de classis Rotterdam toonde hij 'verscheyden goede attestatiën aengaende syn leere ende leven, soo van D. Polyandro als oock van D. Festo Hommio, ende den classe van Leyden', Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 488-489 (7 okt. 1619).

gaven aldaer souden laeten hooren, als de soon van Jacobus Cornelii, predicant tot Middelborgh, ende meester Michiel Heyndrijxss.[1312]

Oude-Tonge ~ Visitatie
Sijn in de vergaderinge ontboden die van de kerckenraed van de Oude Tonge om te vernemen naer den standt van dese tegenwoordige kercke. De kerckenraed, als ooc den predicant eerst in 't gemeyn ende daernae elc in 't bijsonder gehoort zynde, hebben haer ter wederzijde van malcanderen bedanckt ende is den standt der kercke wel gestelt gevonden.

Censura morum
Censura morum gehouden zynde is de vergaderinge met dancsegginge tot God gescheyden.

1619 VII (extraordinaris). Brielle, maandag 1 juli
Inv. nr. E3a, fol. 121.

Aanwezigen
Presenten: D. Tobias Damman, Jan Heyndryxss., Willem Crijnss., Reginaldus Zegeri, Johannes Riclem, Jan de Court, Azarias Peutevinc, Jeremias Hennecart, predicanten respective in den Briel, Swartewael, Briel, Hellevoet, Symonshaven, Nieuwenhoorn, Recainge, Nieuwe Tonge.

Nieuwe-Tonge ~ Beroep
De broederen van de Nieuwe Tonge, namenlyc Jacob Romboutss., ouderling ende Frans Engelss., diacon, hebben vertoont sekere beroepbrief op Jeremiam Hennecart, in dewelcke zij hem beroepen tot ordinaris predicant in de kercke voors., versoeckende hiertoe het behulp van dese vergaderinge. [1313]
De broeders hierover gehoort hebbende de genegentheyt van Jeremia voors. hebben de beroepinge ingewillicht, mids dat de kercke eerst sal aenspreken de ambachtsheeren ende haere Edele approbatie versoecken. 'tWelc gedaen zynde, sal de voorstellinge ende bevestiginge metten eersten geschieden.

Gravamina synode
Is gelesen eenen brief geschreven van de predicanten van Delf, daerinne zij te kennen geven dat de bijeencomste des Suydhollantschen synodi is geaccordeert van de Edel Mogende heeren Staeten ende dat men oversulx aen henluyden, predicanten voors., soude seynden de gravamina des classis (soo daer eenige waeren) omme die beneffens andere op den synodum te brengen.
Hierop hebben de broeders goet gevonden denselven brief met Jeremia Hennecart den broederen over Flacque toe te seynden ende ooc den broederen aen dese zyde 't selve bekent te maecken.

1312 Bedoeld is Michiel Hendricksz. Bramius, schoolmeester te Delft, later predikant in Rhoon, Van Lieburg, *Repertorium* I, 33.
1313 Zie voor beroepbrief: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 5v.

1619 VIII (extraordinaris). Brielle, maandag 8 juli
Inv. nr. E3a, fol. 121v.

Aanwezigen
Present neffens de predicanten in den Briel, die van de Coorendyck, Oudenhoorn, Swartewael, Spijkenisse, Nieuwenhoorn ende Recangen.

Nieuw-Helvoet ~ Vacature
D. Reginaldus Donteclock, tegenwoordich beroepen ende ooc bevesticht predicant zijnde in Portugael[1314], heeft met eenige gedeputeerde van Hellevoete, afgeveerdicht met credentie, de vergaderinge voorgestelt, dat de kerckenraed van Hellevoete, met approbatie van de wethouderen aldaer, beroepinge waeren doende op den persoon Petri l'Empereur, ettelycke jaeren in Vlaenderen onder 't cruijs gepredickt hebbende; versoeckende de approbatie van dese vergaderinge. Op welc versoec de vergaderinge gelet hebbende, hebben eerst den voors. Empereur willen hooren spreken om zyne meeninge daerover te vernemen. Dewelcke verclaert heeft, dat hij de beroepinge aenneemt ende met eenen den kerckendienst, mids dat men hem vergonne den tyd van vier weken om afscheyt te nemen aen de cruijskercken, die hij in Vlaenderen bedient heeft; welcken tydt hem vergunt ende toegelaeten is, ende sal ingaen van nu aff ende uytgaen den 2^{en} augusti eerstcomende. Ende sal de eerste voorstellinge geschieden door Reginaldum op op den 21^{en} julii, de 2^{e} op den 28^{en} door Jan de Court, ende de derde deur Azaria[1315] Justini op den 4^{en} augusti, ende de bevestiginge sal gedaen worden door eenen uyt de stad Briel.

Abbenbroek ~ Vacature
In Abbenbroec sal predicken:
den 14 julii Joannes Agricola
den 21^{n} David Thomass.
den 28 Jacobus Florianus

1619 IX (extraordinaris). Brielle, donderdag 18 juli
Inv. nr. E3a, fol. 122-124.

Leiding
Praeside D. Tobia Damman ende scriba Henrico Nolthenio, respective predicanten van den Briel ende Bommeneede.

Aanleiding
D'oorsaeck van dese extraordinare byeencomste is dese, om namenlyc t'adviseren op de gravamina der respective classen van Zuyd-Hollandt, onsen classi door de classis synodael van Delf toegesonden, midsgaders om eenige uyt het midden van ons op den aenstaende synodum te committeren.

Geervliet ~ Predikant
Nicolaus Tijckmaecker heeft versocht binnen te staen ende ingestaen zijnde, begeert dat

1314 Hij wordt op 3 sept. 1619 als lid opgenomen in de classis Rotterdam: Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 486.
1315 Boven de laatste 'a' van Azaria staat een liggend streepje. 'Azariam' is echter grammaticaal niet logisch.

hij als een lid des classis ende vergaderinge mochte verschynen, alsoo hij tot allen tyden genegen was geweest (soo hij seyde) om hemselven na de synodaele ende classicale ordinantien te voegen. De broederen, op zijn versoeck gelet hebbende, hebben geresolveert ende goet gevonden hem aen te seggen, dat zij voor tegenwoordich met hem diesaengaende in geen handelinge connen treden, soo omdat het collegie van de broeders niet compleet en is, als ooc omdat op dese ende diergelycke saecken door de gestelde gravamina, op den aenstaende Suyd-Hollantschen synodum sal worden gelet.

Gravamina synode
Daernae heeft men aengevangen het lesen van de overgesonden gravamina des Suydhollantschen synodi zynde in getaele 28.[1316]

Aangaende het 1e gravamen wort de noodwendicheyt van hetselve toegestaen in alle manieren, ende belangende d'ordre daer 't gravamen gewach van maeckt, die men sal volgen soo over de predicanten als lidmaeten die geduyrende dese oneenicheden gevolght ende voorgestaen hebben het gevoelen ende proceduren der Remonstranten, adviseert de classis 1n dat men de predicanten, die haer selven willen voegen na het decreet des Synodi Nationalis, sal aennemen voor lidmaeten der gemeynte, mids doende openbaere schultbekentenisse voorde gantsche gemeynte, ende deselve een wyle tyds beproeven, ende wel beproeft zijnde, alsdan op een nieuw beroepelyc stellen; 2en dat men de lidmaeten wederom sal opnemen met voorgaende schultbekenninge, waerbij zij de leere der remonstranten versaecken ende de leere der kercken van herten toestaen, doch dat men particularia die soo onder de predicanten als onder de lidmaeten gevallen zijn, sal stellen in handen der classis, soo veel den predicanten ende in de handen der kerckenraeden soo veel de gemeyne lidmaeten aengaet. Ten 3en dat men met diegene die hardneckelyc persisteren sullen by haere opinien, soo veel de lidmaeten belanght (ingevalle zij na de vermaninge die men ondertusschen met alle discretien ende voorsichticheyt aen haer doen sal, niet en vragen) van vordere proceduren tegens haer sal supersederen tot den naeste synodum, ende soo veel aengaet de predicanten deselvige datelyc deporteren.
Op het 2e gravamen van het jus patronatus adviseert de classis, dewijl haer alsnoch niet gebleken en is dat daervan eenige decisie in de synodo nationali is gedaen, dat hetselvige in desen synodo by de hand genomen sal worden ende dat men aldaer middelen sal beramen hoe hetselve op het gevoegelycste geweyrt sal worden, insonderheyt dewijle haer daeraen door de groote inconvenienten daer uyt in haere classis op verscheyden tyden veroorsaeckt, op het hoogste gelegen is.
Op het 3e gravamen verclaert de classis dat zij den doop, bedient door de gedeporteerde predicanten nae haer deportement houdt voor nul ende van geender weyrden.
Op het 4e adviseert de classis dat een yeder sal gehouden wesen het formulier te volgen.
Op het 5e seght de classis: fiat.
Op het 6e is geandwoort dat het niet alleen raedsaem maer ooc gantsch nodich is.
Op het 7e verstaet het classis dat in het voorgestelde eenpaericheyt sal gehouden worden, welcke daerin bestaen sal dat men voor het predicken van de catechismum den text des catechismi die te verhandelen is, sal voorlesen.
Op het 8e andwoort de classe daer gebreck valt, dat men hetselve op het gevoegelyxste sal soecken te remedieren ende dat sulx sal geschieden door de kerckenraed van die plaetse.

1316 Een concept van deze gravamina door Willem Crijnsz. in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 115.

Op het 9e adviseert het classis dat het noodich is dat men in alle classen afschaffe het trouwen ende doopen des sondaegs voor den middag ende dat alle predicanten belast werde alle namiddagen te predicken opdat door soodanige nalatinge geen occasie en werde gegeven tot profanatien der sabbatthen.
Het 10e midsdien het gantsch noodich is, wort het ingewillicht.
Het 11e wort volcomenlyc toegestaen ende verstaen dat men daerop ernstelyc sal aenhouden, met namen ooc de profanatien die geschieden door coopen ende vercoopen, ryden ende mennen, dorschen ende clotten,[1317] het malen van meulens ende in somma allerhande slaevachtige wercken om tydelyc gewin wille.
Op het 12e artyckel vindt het classis goet 1n dat men bij de Edele heeren Staeten Generael sal aenhouden om te mogen hebben een eenparige geauthoriseerde kerckenordeninge oft soo dat niet soude connen vallen dat men sulx particulierlycken voor de Suyd- ende Noorthollantsche kercken sal versoecken bij de Edele Staeten van Hollant ende Westfrieslant; dat het noodich is dat in de kerckenordeninge gestelt werde dat ooc de vaders behooren te staen over den doop van haere kinderen ende tot dien eynde in de kercke ende voor den predicstoel verschynen. Vindt ooc ten 3n gantsch noodich dat in de kerckenordeninge gelet werde op de kerckelycke censuren tegen diegene die van de waere leere afwycken tot den wederdoopers, papisten ende andere secten, doch alsoo dat tusschen persoonen ende persoonen in 't censureren onderscheyt gemaeckt werde, te weten dat men met diegene die tot de wederdoopers vervallen ende soo verre gecomen zijn dat zij haer hebben laeten herdoopen sal procederen tot excommunicatie gelyc ooc met diegene die tot de papisten vervallen zijn, ende niet alleen die leere toestaen ende verdedigen maer ooc andere van de waere kercke tot haere secte soecken af te trecken ende te vervoeren, doch dat men den tyd sal insien met diegene die haerselven stil houden, oft haer God de Heere t'eeniger tyd gave dat zij haer bekeerden, ende de waerheyt wederom aennamen. 4e verstaet eyndelyc dat men tegens diegene die haer van 't gebruyc des heyligen avontmaels absenteren, al is 't dat zy daervan geen reden willen geven, sal procederen naer exigentie van de saecke dewijle daervan om de verscheyden omstandigheden die daer veelmael voorvallen geenen sekeren regel can gestelt worden.
Het 13n wort soo veel het 1e lid aengaet noodich geacht ende soo veel het 2e lid belanght onnoodich dewijle dat stuck den dooperen onder malcanderen, die daerover d'een met den anderen twisten, eygentlyc aengaet.
Op het 14e wort geseyt, soo het lidmaeten zijn der kercke, soo behooren desulcke openbaere schuldbekentenisse te doen eer sij ten avontmaele toegelaten worden.
Op het 15e adviseert de classis, soo veel het 1e lid aengaet dat het noodich is, ende het 2e dat het behoorlyc is ende het 3e dat het niet practicabel hoewel behoorlyc is, ende het 4e dat het noodich is ende derhalven geschieden moet.
Op het 16n wort geseyt indien men can crijgen een goede schoolordeninge, soo wort het 1e lid geremedieert ende soo veel het 2e lid aenlanght datter ordre gestelt worde, dat de sectarische scholen ende ooc sulcke die bij de Remonstransche predicanten gehouden worden by provisie afgeschaft worden.
Op het 17n wort geseyt dat alle particuliere kerckenordeningen bij particuliere kercken met kennisse ende goetvinden van de magistraeten gemaeckt, moeten affgeschaft worden ende dat gravamen alhier impertinent voorgestelt wort, alsoo het niet en staet in het vermogen des particulieren synodi daerover te disponeren ofte daerin te dispenseren.
Op het 18n wort verstaen dat het allebeyde mach geremedieert werden.
Het 19n wort, sooveel beyde de leden derselver aengaet, toegestaen.

1317 Hier wrsch.: turf steken.

Het 20e wort alsoo toegestaen datter sulcke officiers sullen gestelt worden die niet alleen niet partydich zijn maer professie doen van de christelycke gereformeerde religie.
Het 21e wort ingewillicht prout iacet.
Het 22e wort soo vele beyde de deelen aengaende toegestaen.
Het 23e wort geapprobeert.
Het 24e wort geseydt dat het noodich is dat de gedeporteerde predicanten uyt haeren plaetsen geremoveert worden.
Het 25e wort wel noodich bevonden, maer en is niet practicabel; doch dat evenwel daerop gelet word dat men d'aencomelingen van alle de hooftpoincten der christelycke religie ondervrage.
Het 26e wort gantsch noodich bevonden.
Op het 27e wort geseyt, alsoo de classis van die confessie geen kennisse en heeft, sullen haere gedeputeerden haer gedraegen aen het oordeel ende goetvinden des synodi.
Op het 28e wort geantwoort: neen.

Na den middag

Ooltgensplaat ~ Tucht
D. Pijl heeft voorgestelt hoe men handelen sal met die lidmaeten die haer verloopen met dansen, spelen, troeven, tictacken ende verkeeren, doelschieten op den sabbath, ende of men haer niet en sal over sulcken doen van den avontmaele weyren.
De vergadering verstaet dat men desulcke (eens ende andermael van dit haer onbehoorlyc doen vermaent zynde, ende na de vermaninge niet vraegende) van den avontmaele sal weyren.

Nieuwe-Tonge ~ Traktement
Is goet gevonden dat Jeremias Hennecart een requeste sal presenteren aen de Edele heeren Staeten van Hollandt ende Westvrieslandt waermede hij aen haere Edele sal versoecken alsoo hy 'tzedert october laestleden in den dienst des classis van Voorne ende Putten is gebruyckt geweest totten 1a aprilis toe, sonder yet daervoren van 't gemeyne land genoten te hebben ende in 't beginsel van den april door last des gedeputeerden synodi wettelyc is geexamineert ende ooc daernaer wettelyc tot den dienst der kercke in de Nieuwe Tonge beroepen, dat haere Edele gelieve voor zijn extraordinaris dienst (als voren) sulx toe te leggen ende te vergunnen als haer Edel Mogende nae haere Edele gewoonlycke discretie goetvinden sal, mitsgaders ooc ordonnantie te verleenen op zijn ordinaris tractement ingaende 1a aprilis[1318] als voren.

Synode
Op den aenstaenden Suydhollandschen synodum, d'welck sal gehouden worden den 23 julii binnen Leyden zijn bij ende vanwegen dese vergaderinge gecommitteert Willem Crynss., Henricus Nolthenius ende Gosuinus Buytendyck, predicanten respective in den Briel, Bommeneede ende Goedereede ende Jan Janss. Teerlinck, ouderling der gemeente van den Briel.

Sluiting
Ende hiermede is dese vergaderinge na gedaene dancsegginge tot God gescheyden.

1318 Buigingsuitgang van 'aprilis' moeilijk leesbaar.

1619 X (extraordinaris). Brielle, dinsdag 3 – woensdag 4 september
Inv. nr. E3a, fol. 124-127.

Leiding
Praeside D. Tobia Damman, assessore D. Petro Pylio ende scriba Henrico Nolthenio, predicanten respective in den Briel, Ooltgensplaete ende Bommeneede.

Reden vergadering
Dese extraordinaere vergaderinge is geleydt soo om te hooren het rapport van de gedeputeerden deses classis aengaende het gebesoigneerde op den laest gehoudene synodum binnen Leyden, als ooc om ordre te stellen op de bedieninge van eenige vacerende kercken, daer de predicanten gedeporteert ende affgeset zijn, als Middelharnis, Abbenbroeck, Oostvoorn.

Stad aan het Haringvliet ~ Beroep
Jaques van Mouden, ouderling van de Stad, heeft uyt de naem van de gemeente van de Stad versocht (alsoo Joannes de Vries in de synodo gehouden tot Leyden van zijnen dienst is ontsettet) dat Arien Lodewyx, die tot noch toe bij provisie de voors. gemeynte bedient heeft ende van deselvige beroepen is, volgens d'ordre der kercken soude mogen voorgestelt ende in zynen dienst aldaer bevesticht worden.
De vergaderinge, hierop omvraeg gedaen hebbende, verstaet dat sulx met den eersten sal geschieden. D'eerste voorstellinge sal [geschieden] door Jeremias Hennecart, de 2e door Jan Symonss. ende de derde met de bevestinge door D. Pylium, mids conditie dat die van de Stad de naeste ordinare classe sullen inbrengen de schriftelycke beroepinge op den persoon van Arien Lodewyxss. dewelcke bij haer is vergeten ende den classi in debita forma vertoont, gelyc wel behoorde om van deselve geapprobeert te werden.

Rectoren ~ Schoolmeesters
Is gelesen een sekere copie van een acte, geconcipieert in Synodo Nationali laest gehouden tot Dordrecht, dewelcke alle rectoren ende schoolmeesters (volgens desselven besluyt) gehouden zijn te onderteyckenen. Door occasie van welcke acte goet gevonden is te spreken van de schoolmeesters, daermede de dienaren dicwils groote moeyelycheyt hebben. Ende is vooreerst besloten, dat men die schoolmeesters, die haer qualyc hebben gecomporteert, soo in 't leven als ooc in 't lasteren ende qualyc spreken van de leere ende oversulx geoordeelt worden weyrdich te zijn om gedeporteert te worden, d'onderteyckeninge van de gemelde acte niet en sal voorhouden maer alleen alle die schoolmeesters tegens den naesten ordinaren classem tot sulcken eynde ontbieden, die haerselven eerlycken ende christelycken in beyde hebben gedraegen ende ooc diegene die haer in beyde verloopen hebbende, wederom met de kercke soecken te versoenen. Ende dat men middelertyt yder schoolmeester de copye van de voorgemelde acte ter hand sal stellen ende vermanen de catechismum, confessie ende canones synodi neerstelyc te overlesen om deselve met goede kennisse ende versekertheyt des gemoets ten voors. daege te connen onderteyckenen. Is ooc voorts besloten, dat van nu af alle schoolmeesters die van nieuws in eenige kercken aengenomen sullen worden, haer sullen sisteren voor den classe opdat haere beroepinge by den kerckenraet ende magistraet gedaen (naer voorgaende examinatie ende ondersoeck harer gaven soo van lesen als van singen) van de classe soude mogen worden geapprobeert ende alsoo alle ongeregelde ende onbequame schoolmeesters door dien middel behoorlycken mochten geweyrt worden, ende dat men tot dien eynde uyt den name des classis aen alle magistraet sal schrijven om geene sulcke schoolmeesters aen te nemen die niet (beneffens een goet getuijgenisse

van een godsaligen leven ende christelycken wandel) eenigermaeten die voorgemelde gaven van lesen ende van singen hebben. Waervan een projeckt gemaeckt, den classi voorgelesen ende den respective magistraeten toegesonden is, welcke aldus luydet:

Eersame, voorsienige, seer discrete,
Alsoo allen respectiven classen toegesonden is copye van sekere acte geconcipieert in den Synodo Nationali, laest gehouden tot Dordrecht, dewelcke alle rectoren ende schoolmeesters (volgens desselven besluyt) gehouden zijn te onderteyckenen, luydende aldus:
Wij, ondergeschrevene rectoren ende schoolmeesters van N.N. verclaren oprechtelyc in goeder conscientie voor den Heere met dese onse onderteyckeninge dat wij van herten gevoelen ende gelooven dat alle de artyckelen ende stucken der leere in dese confessie ende catechismo der Nederlantsche gereformeerde kercke begrepen, midsgaders de verclaeringe over eenige poincten der voorseyder leere in den nationalen synodo anno 1619 tot Dordrecht gestelt, in alles met Gods Woort overeencomen. Beloven derhalven dat wij de voors. leere getrouwelyc sullen voorstaen ende de joncheyt naer den eysch van onse beroep ende haer begryp naerstelyc inscherpen, op pene dat wij hiertegen doende, van onsen schooldienst sullen ontset wesen.
Soo is 't dat de classis van Voorne ende Putten om het goetvinden des synodi nationalis in desen te voldoen, goet gevonden heeft niet alleen alle de schoolmeesters tot sulcken eynde tegens den aenstaenden ordinaren classem voor haer te ontbieden, maer ooc alle respective magistraeten by desen ernstelycken te vermanen ende niet min vriendelyc te bidden, geene schoolmeesters meer aen te nemen om in den dienst der kercken gebruyckt te worden, die niet beneffens dat sy professie doen van de waere gereformeerde christelycke religie ende een goet getuygenisse van een godsalich leven ende christelycken wandel hebben, ooc eenigermaeten met de gaven van voorlesen ende voorsingen in de kercken voorsien zijn, waervan de classis sal oordeelen voor dewelcke alle alsulcke bij de kerckenraden ende magistraeten aengenomen schoolmeesters gehouden sullen worden tot sulc een eynde te verschijnen, opdat alsoo (naer voorgaende examinatie ende ondersoeck haerer gaven, soo van voorlesen als van voorsingen) haere aenneminge by den classis moge geapprobeert worden ende sij ooc aldaer de voorges. onderteyckeninge doen mogen ende door dien middel alle ongeregelde ende onbequaeme schoolmeesters mochten geweert worden als na behooren.
Waertoe wij ons verlaetende, willen uwe Edele, eersaeme, voorsienige, seer discrete hiermede in de bescherminge des Alderhoogsten bevelen.
Aldus gedaen in onse extraordonnere classicale bijeencomste gehouden in den Briel den 4 septembris anno 1619, ende uyt derselver naeme onderteyckent bij den presidem ende scribam.

Middelharnis ~ Vacature
Is gesproken van de bedieninge van de kercke van Middelharnis ende goet gevonden datter vanwegen de classis aen den balliu aldaer besendinge sal worden gedaen om aen hem te vernemen, oft men daer vrijelyc ende sonder eenigen tegenstand ende verhinderinge te verwachten soude connen predicken ende dienst doen, welckers sorge de classis bevolen is. Ingevalle hij verclaert 'jae', dat hij aen de gecommitteerde daervan sal geven asseurantie; ingevalle hij daervan geen versekeringe can doen, sullen haer de gecommitteerde adresseren aen de Edele Gecommitteerde Raden ende de gelegentheyt daervan aen haere Edel Mogende remonstreren, waertoe genomineert zijn Jan Aertss. ende Jacobus Florianus.
Ende nadatter goede ordre ende versekertheyt sal gestelt zijn om sonder eenich peryc-

kel den dienst aldaer te doen, soo sal de bedieninge gedaen worden op dese ordre: Adriaen Loduwijcss., Jan Symonss., Jeremias Hennecart, Anthonis Adriaenss., Petrus Pylius, Gosuinus Buytendyck, Henricus Nolthenius, Cornelius Damman.

Oostvoorne ~ Vacature
Om Oostvoorn te besorgen sullen gaen Azarias Justini, Willem Crijnss., Petrus l'Empereur, Jan de Court, Tobias Damman, Valerius Valerii, Jan Heyndryxss.

Abbenbroek ~ Vacature
Om Abbenbroeck te bedienen zijn genomineert Jan Aertss., Joannes Ryclem, Jacobus Florianus, David Thomass., Joannes Agricola, Pieter Steyaert, Nicolaus Tycmaecker.

Abbenbroek ~ Beroep
Is door occasie van de bedieninge van Abbenbroec van eenige broeders verhaelt, hoe dat Joris de Coster, eertyts gewesene predicant in onsen classe op de Stad ende nu predicant in Calishoeck, alhier gecomen zynde, zyn gaven in de voors. gemeynte van Abbenbroec heeft laeten hooren, ende dat die van de kerckenraedt ende magistraet aldaer, goet contentement hebbende in zyne gaven, met kennisse van die broeders soo verre met hem gesproken hebben, dat zij hem (ingevalle hij van zynen dienst in Calishoec can ontslaegen worden) tot den dienst derselver kercke wel soude willen laeten gebruycken, waervan hij metten eersten zijn wedervaren sal overschryven. De broeders des classis, hiervan met malcander gesproken hebbende (alsoo zij tegens den persoon van Joris de Coster voornoemt niet en hebben), vinden goet, indien hij behoorlyc can ontslaegen worden ende genegen is de voors. beroepinge aen te nemen, dat de kercke daermede sal voortgaen ende dat zij deselve in sulcken gelegentheyt approberen.

Oostvoorne ~ Vacature
Door occasie soo van de bedieninge van Oostvoorn als ooc dat eenige broeders van Oostvoorn haer hebben laeten vinden in den Briel met sulcke meyninge dat zij versoecken souden om wederom met den aldereersten met een goet kerckendienaer te mogen worden voorsien, ende alreede haere oogen hebben geslaegen op den persoon van Cornelis Damman. Is bij den broederen daervan gesproken geworden ende goet gevonden (alsoo de gemeente van Oostvoorn geenen kerckenraed en heeft) dat men uyt den naem des classis D. Cornelis Dammanno de beroepinge tot den dienst van de voors. vacerende kercke sal presenteren.

Geervliet ~ Predikant
Is in de vergaderinge verschenen Nicolaus Tycmaecker, predicant tot Geervliet, dewelcke ingebracht heeft twee attestatien, soo van de kerckenraed als van de magistraet van Geervliet, noopende zyn goet comportement in leere ende leven den tyd van 34 jaeren, regelrecht strydende tegens zijne schultbekenninge, die hij heeft gedaen in den synodo tot Leyden.

NA DE MIDDACH

Geervliet ~ Predikant
De saecke Nicolai Tycmakers wederom by de handt genomen zynde, is omgevraecht wat men in de saecke soude doen, alsoo hij met zyne voorgemelde ingebrachte attestatien syne gedaene schultbekenninge voor den synodo tot Leyden schijnt te willen omstooten

ende declineren. De broeders, daerop in de vreese des Heeren gelet hebbende, hebben alle te gelyc verstaen, dat men Nicolaum voornoemt sal affvraegen oft hij de schultbekenninge tot Leyden in de synodo oprechtelycken heeft gedaen ende alsnoch deselve bereyd is oprechtelycken voor dese vergaderinge ende ooc voor zijn gemeynte te doen; waerop hij ontboden ende ingestaen zynde, is hem de resolutie der broederen voorgehouden, luydende in voegen als volght:
Ic, onderschreven, bekenne mids desen voor God ende dese eerweerdige vergaderinge, dat ic, mijselven binnen eenige jaeren by de classicale vergaderinge der Remonstranten des classis van Voorn ende Putten begeven hebbende, verscheyden saecken hebbe helpen besluijten ende executeren, streckende aen d'een zijde om de valsche leere ende onbehoorlycke proceduren der Remonstranten te stijven ende te bevorderen, ende aen d'ander zyde om de rechtsinnige leere ende proceduren der Contraremonstranten, die bij de oude waere gereformeerde religie zijn gebleven, te becladden, odieus te maecken, tegen te staen ende, soo veel mogelyc was, te verdrucken, ooc soo verre dat ic mij hebbe laeten gebruijcken om de luijden van de rechtsinnige leere ende leeraers af te trecken. Waerinne ic bekenne voor God Almachtig ende dese eerwaerdige vergaderinge my selven swaerlyc ende menichvuldelyc vergrepen te hebben, versoeckende ende begeerende dat God Almachtich ende dese eerweerdige vergaderinge de voors. fauten ende ergernissen om Christi Jesu wille gelieve mij te vergeven ende ten goede te houden. Belove ooc voortaen mijselven in mijnen dienst alsoo te draegen, dat ick de gemeente de suyvere waerheyt volgens Gods Woort ende na de formulieren der eenicheyt midsgaders de verclaeringe des Nationalen Synodi sal voordraegen, ende diegene, die door mij verleydt ofte twijfelmoedich souden zijn gemaeckt, te onderrichten, stichten ende wederom tot de eenicheyt der kercke te brengen, biddende God, den Vader der lichten, dat hij mij daertoe zynen zegen verleene. In kennisse der waerheyt hebbe dit op den 3^{en} augusti 1600 ende negenthien gewillichlyc onderteyckent, Nicolaes Nicolai Tijckmaekers.

Dese forme van schultbekenninge bij hem aengehoort zynde, heeft opentlyc ende rondelyc verclaert hem van herten leedt te zijn dat hij de broeders des classis met zijn maniere van doen, in de forme van schultbekenninge gestelt, heeft bedroeft, ende daerbij gebeden dat ze hem sulx willen te goede houden ende van herten om Christi wille vergeven. Ende in kennisse der waerheyt heeft hij dit met zijn eygen handt, ten daege der handelinge des classis met hem, onderteyckent.
Ende dewijle volgens 't besluyt des Synodi tot Leyden de voorgemelde schuldbekenninge ooc voor de gemeynte van Geervliet moet gedaen worden in de tegenwoordicheyt N. Tyckmakers, die daerop rondelyc ende oprechtelyc met 'ja' sal gehouden zijn te andwoorden, soo heeft de classis daertoe genomineert D. Florianum.

Huwelijk
De naeste classe sal een yeder gehouden zijn in te brengen de casus matrimoniales, soo hij eenige heeft om die aen de gedeputeerden des synodi over te senden.

Abbenbroek ~ Predikant
Is ooc goet gevonden om redenen dat het deportement Caspari Selcaert, hoewel het velen wel bekent was, evenwel openbaerlyc van de predicstoel sal affvercondicht worden.

Zondagsheiliging
Door occasie van het oplesen van de resolutie des laest gehouden synodi, genomen op het 20^{e} gravamen dat namenlyc alle classen particulierlyc haere swaericheden souden bijeen stellen ende aen de gedeputeerde des synodi oversenden die zij hebben in het

comportement van de officieren ende secretarissen van haere plaetsen, waerop omvraeg gedaen zynde, bevonden is, datter in de plaetsen, resorterende onder onsen classe, soodanige schouten zijn, die herberge houden ende volc setten onder de predicatie; die dycken hebben geschouwt op sondaegen, onder de predicatie, om alsoo het volck, dewelcke op de schouwen moesten tegenwoordich zijn, uyt de predicatie te houden; die rekeningen doen onder de predicatie ende toelaeten datter onder de predicatien gecaest wort; item datter ooc onder haer zijn soodanige secretarissen, die, Remonstrantsgesint zynde, in de predicatie niet en comen ende lasterlyc van de gereformeerde leere spreken; ooc sulcke die andere bij den armen nemen, als zij nae de kercke gaen, om den cloot met haer te schieten.

Des anderen daegs

Rockanje ~ Predikant
Alsoo de synodus, laest gehouden tot Leyden, den classi belooft heeft met Gerardo Velsio te procederen tot excommunicatie, soo is 't dat den gedeputeerden des classis, namenlyc Willem Crijnss. ende Jan Heyndryxss., belast is Velsio voornoemt sulx te kennen te geven ende hem wel ernstelyck tot de versoeninge met de kercke te vermanen, opdat men niet genoodsaeckt werde tot de uijterste remedie te comen.

Stad aan het Haringvliet ~ Beroep
Jaques van Moude, ouderling op de Stad, heeft versocht attestatie van de classis aen de Edele Gecommitteerde Raden, dat Arien Lodewijxss. bij haer beroepen is in de maent van maij, ende in de gemeente op de Stad dienst gedaen heeft al in 't beginsel van april, ende dat oversulx zijn gagie van den 1^{en} april mochte ingaen, welcke hem is geaccordeert, mids dat Adriaen Lodewijxss. een maent tractament tot behoef van 't classis sal uytkeeren.

Nieuw-Helvoet ~ Traktement
Petrus l'Empereur heeft versocht attestatie dat syn tractament soude mogen ingaen van den 9^{en} julii, op welcken tyd hij is beroepen. De classis verstaet dat zijn tractament niet eer sal ingaen dan van den dach zyner bevestiginge, welc is den 11^{en} augusti 1619 ende dat Reginaldus Donteclock, indien hy de maent van julius van de rentemeester soude ontfangen hebben, wederom sal moeten uytkeeren.

Sluiting
Ende hiermede is dese vergaderinge na gedane dancsegginge tot God gescheyden.

Brielle ~ Schoolmeesters
Naer 't scheyden der vergaderinge is noch verhandelt dit naervolgende:
Petrus Boësius Bipontinus,[1319] conrector der stede van den Briel, Franciscus Villerius,[1320]

1319 Petrus Boetius Bipontinus woonde voor zijn conrectoraat in Brielle lange tijd in Zweibrücken (Bipontinus) in Duitsland. In 1620 werd zijn post opgezegd. *NNBW* III, 131.

1320 Franciscus Villerius, rector van de Latijnse school; De Jager, 'Bijdragen tot de geschiedenis van het schoolwezen', 457.

meester Carel van Wychuijs,[1321] meester Jean van Dorsen,[1322] Arien Janss. Stoeur, de schoolmeester naest Jacob Aertss., zijn voor de gedeputeerde des classis, verschenen, dewelcke haer hebben voorgehouden d'onderteyckeninge van de acte van de rectoren ende schoolmeesters in de Synodo Nationali gestelt, ende haer daerop beraed gegeven tot maendag toecomende in acht daegen, wesende den 17 septembris, en middelertyd den Catechismum, Nederlantsche Confessie ende de Canones Synodi Nationalis neerstelyc te overlesen, ten eynde deselvige met goede kennisse ende versekertheyt haeres gemoets van haer soude mogen onderteyckent worden.

1619 XI (extraordinaris). Brielle, maandag 16 september
Inv. nr. E3a, fol. 127v.

Aanwezigen
Present: D. Tobias Damman, Willem Crynss., Jacobus Florianus, Jan Hendrycss., Valerius Tophuijsen, David Thomass., Petrus Steyaert, Jan de Court, Azarias Peutevinck.

Ondertekening acten
Sijn verschenen in de vergaderinge ende hebben de acte onderteyckent Franciscus Villerius, rector ende Petrus Boësius Bipontinus, conrector der schole van den Briel, meester Carel van Wychuys. Meester Jacob heeft swaericheyt gemaeckt ende is noch gegeven tyd van beraed tot den ordinaren classe toe.
Gerrit Hermanss. verclaert te willen vertrecken te Bamisse[1323], Aeltge Jans verclaert dat zy niet verstaet wat in de synodo besloten is; wil haer nochtans wel leersaem stellen; ende is haer mede tyd gegeven tot den naesten classe toe.

Brielle ~ School
De huysvrouwe van meester Jan van Dorsen is verschenen ende heeft gepresenteert de acte te onderteyckenen ende dat zij de schole soude aenhouden ende dat haeren man de kinderen soude toomen. Presenteert de kinderen in den catechismo te onderwijsen, oock selfs haeren man. De broederen hebben niet goet gevonden dat de vrouwe onderteyckenen soude, maer geven meester Jean mede tyd van bedencken tot den classe toe. Ende ondertusschen sullen de broederen spreken met de heeren magistraeten.

1321 Carel van Wijckhuijs, sinds 1602 schoolmeester, later frans schoolmeester in Den Briel. Hij zou tot de Remonstrantse partij hebben behoord, ondertekende niettemin (zie hierna) de Dordtse canones; zie voorts over hem: De Jager, 'Bijdragen tot de geschiedenis van het schoolwezen', 269-271.

1322 Johan van Dorsen was eerder schoolmeester in Heenvliet; werd daar tegen mei 1612 ontslagen, SAVPR, fichesverzameling (bron: Archief Heerlijkheid Heenvliet, inv. nr. 126 Schepenvonnissenboeken, 4 nov. 1611); De Jager, 'Bijdragen tot de geschiedenis van het schoolwezen', 631-632.

1323 1 oktober, de naamdag van St.-Bavo; hij had vergunning tot die datum een bijschool te houden, De Jager, 'Bijdragen tot de geschiedenis van het schoolwezen', 392. Ook de hierna genoemde Aeltge Jans had een bijschool.

1619 XII (ordinaris). Brielle, dinsdag 22 – woensdag 23 oktober[1324]
Inv. nr. E3a, fol. 128-131.

Leiding
Nae aenroepinge van de naeme des Heeren syn tot directie van de classicale vergaderinge tot presidem vercoren Willem Crijnsz., tot assessorem Henricus Nolthenius, tot scribam Gosuinus Buytendijck.

Aanwezigen
De broederen des classis syn, uytgesondert Cornelius Damman, Jan Aertss., Nicolaus Tijckmaeckers ende Johan de Court, verschenen maer David Thomass., Valerius Valerii, Anthonis Adriaenss., Johannes Agricola, Petrus Steyardt, Azarias Justini, Adriaen Lodovyckss. ende Jan Heyndrickss. syn naer het gebedt gecomen, welcke op het oordeel der broederen, hebben de boete betaelt van elck 6 stuyvers.
D'excuse van David Thomass. vanwegen syn schoonvader Jan Aertss. nopende syn absentie gedaen, deur syne sieckte veroorsaeckt, is by den broederen aengenomen. [1325]
Is opgelesen in de vergaderinge eenen brief van Nicolaus Tijckmaeckers waerinne hy syne absentie by de classe vanwegen syne swackheyt excuseert, welcke excuse by de classe is aengenomen.[1326]

Credenties
De credentien syn van de broederen overgelevert ende by sekere gedeputeerde na de gewoone ordre des classis oversien. Ende is by deselve een credentie bevonden, in dewelcke den staet van de kercke niet en was uytgedruckt, welcken broeder is vermaent synen kerckenraedt daervan na desen te waerschuwen, alsoo dit by alle leden des classis behoort in observantie gehouden te werden. De credentien in dewelcke gravamina bevonden werden, syn daerna oversien ende verhandelt.

Nootdorp ~ Oudenhoorn ~ Beroep
Is voor de vergaderinge verschenen Johannes Venacolius, als gedeputeerde uyt de classe van Delff ende Delfflandt, verthoonende credentie van synen classe, onderteeckent by Henricum Arnoldi ende Gregorium Adriani,[1327] ende was geassisteert met Dierick Bou-

1324 De ondertekende minuutacta van deze vergadering in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 136.
In deze vergadering hebben alle aanwezige predikanten de Heidelbergse Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Canones van Dordrecht ondertekend, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. 80 met alle (ook latere) ondertekeningen.

1325 De kerkenraad geeft zijn geloofsbrief mee in de vergadering van 20 oktober 1622 in SAVPR, AHG Spijkenisse, Acta en notulenboeken, inv. nr. 1, pag. 32.

1326 Zijn brief van 20 okt. 1622 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 135. Hij meldt daarin ook de canones aan zijn schoolmeester overhandigd te hebben om die te ondertekenen. In de minuut van de acta is op deze plaats de volgende passage doorgehaald:
'Daerna geeft hij in deselve mede te kennen van zijnen schoolmeester dat hy van hope is dat hy zal teeckenen ende recommandeert zyne saecke den broederen om op het spoedigste te bevorderen.'

1327 Geloofsbrief van de classis Delft van 9 okt. 1619 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 134. Het eerdere voornemen en besluit om Tophusius te gaan horen en daarna te beroepen: Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 647, 655, 657 (resp. 5, 19 sept. en 7 okt. 1619).

dewijn, Cornelis van Diemen, Dierick Corneliss., met credentie van de schoutet, schepenen, kerckmeesters ende gemeene lidtmaten van Nootdorp, by den secretario onderteyckent, gaven t'saemen te kennen hoe dat sy tot versorghinge van de kercke van Nootdorp beroepinge gedaen hadden op D. Valerium Tophuysium, kerckendienaer in den Oudenhoorn, ende dat deselve by syne Edele op het advijs des classis was geaccepteert ende dat hy mede tot bevorderinge van de saecke by de kerckenraet ende magistraet van den Oudenhoorn syne ontslaghinge op het advys des classis hadde vercregen.
De classe, deser propositie aengehoort hebbende, heeft over dese saecke D. Valerium Tophuysium gehoort, welcke voor de broederen syne gene[ge]ntheyt tot de beroepinge verclaert ende alreede op de verhaelde wyse hadde aengenomen ende conditionelick van synen kerckenraet ende magistraet was ontslagen; heeft mede de beroepinge den broederen overgelevert.
Hierop syn oock gehoort die van den Oudenhoorn, waertoe verschenen syn Jacob Martenss., ouderling, ende Jacob Almonde, secretarius, als stadhouder van de schout, Adriaen Janss. ende Adriaen Willemss., schepenen, ende een van dien oock diacon, ende hebben verclaert dat sy op de instantie, aen haer gedaen, conditionael tot de ontslaghinge D. Valerii verstaen hadden ende noch op 't advys des classis verstonden.
De beroepinge gelesen ende de saecke by de broederen in de vreese des Heeren overwogen synde, hebben geoordeelt, dat de beroepinge hadde syne volle leden ende dat sy niet en hadden tegen de ontslaghinge D. Valerii, maer dat sy ongaerne hoorden ende verstonden, dat in dese beroepinge by de classe van Delff ende D. Valerium alsmede den kerckenraedt ende magistraet van den Oudenhoorn alsoo was geprocedeert, dat de classe alderlaetst werdt gekent. Dit oordeel des classis is eerst D. Valerio in t bysonder, daerna den gedeputeerdenvan den Oudenhoorn ende eyntelick de drie leden te saemen voorgehouden. Ende is aldus D. Valerius van de classe gedimitteert ende ontslagen

Bommenede ~ Schoolmeester
Is volgens de resolutie des vorigen classis van de aenneminge der schoolmeesters voor de classe verschenen Pieter Martenss., secretarius van Bommeneede, staende naer het schoolampt van de kercke van Bommeneede, ende heeft een capittel voorgelesen ende eenige verskens uyt de psalmen voorgesongen. De classe hem gehoort hebbende, heeft geoordeelt dat hy wel tot het lesen bequaem was, maer weynich ervaren in 't singen, alsoo dat hy na vigeur geoordeelt synde, onbequaem bevonden wirdt totten kerckendienst in 't voorsingen. Maer heeft evenwel geconsenteert dat hy by provisie tot de naeste classe sal toegelaten worden, midts dat hy binnen dien tydt soo veel in 't singen toeneme dat hy alsdan bequaemer van de classe mach geoordeelt worden om in den dienst gecontinueert ofte ter contrarien bevonden synde, werde gesuspendeert nae bevint van de saecke. Daertoe hy wederom voor de classe alsdan sal verschijnen, 'twelck hem by den presidem is aengeseyt ende van hem aengenomen.

Ouddorp ~ Vacature
Meester Edouard Zandevord,[1328] ouderling, ende Adriaen Janss., diacon van de kercke van Outdorp, syn voor de classe verschenen, vertoonende credentie van haere kercke, versoeckende dat haere kercke volgens de belofte der gedeputeerde in de ontslaghinge haers predicants Cornelis Damman aen haer gedaen, met de eerste gelegenheyt met een

1328 Eduard Sandifort (ca. 1575-1652) was chirurgijn, schoolmeester, voorzanger en voorlezer. Over hem en de familie: Schelhaas, 'De oudste generaties van het Ouddorpse geslacht Sandifort', 486 en 490; De Jager, *De Brielsche vroedschap*, 258-263

gequalificeert predicant wederom werde voorsien ende onderwijlen by de classe ordre gestelt, dat sy alle sondaeghs met Gods heylich Woordt bedient werden.
De vergaderinge, in de vreese des Heeren hierop lettende,[1329] heeft tot wederversorghinge derselver kercke goedtgevonden, dat D. Agricola, op de reyse om Johannes Fleurkens ontslaghinge te versoecken, meteen vernemen sal nae Petrum Jacobi Stermont,[1330] ofte een ander gequalificeert persoon.
Gosuinus Buytendyck heeft op 't versoeck ende resolutie des classis aengenomen om deselve kercke ondertusschen met Gods heylich Woordt te bedienen.

Propositie
In 't lesen van de acten des voorleden ordinairen classis is bevonden dat Cornelis Damman syne propositie schuldich blyft, waerop hy, midts syne jegenwoordige absentie, de naeste gelegenheyt sal gehoort worden ende ondertusschen met de propositie sal belast blyven.

Nieuwe-Tonge ~ Voorleser en voorzanger
Is oock voor dese vergaderinge verschenen Frans Engelss. (welcke staende de scheydinge van de kercke in de Nieuwe Tonge de dolerende gemeente bedient heeft met lesen ende voorsingen) met hem brengende een testimonium van de kerckenraedt, daerin getuyght werdt van syne godsaligheyt ende getrouwen vorigen dienst, daerby sy versoecken dat de classe soude gelieven hem als schoolmeester in deselven dienst te continueren ende synen dienst te approberen, also de magistraet belooft heeft haer aen de resolutie des classis te gedragen. Daertoe sy oock versochten dat hem acte aen de magistraet tot derselver contentement mocht verleent worden.
De vergaderinge de saecke ter herten nemende, hebben den voornoemden Frans Engelss. voor haer een capittel laten lesen ende oock laten singen, waerinne sy hem soodanich bevonden hebben dat de broederen des classis eendrachtelick hem tot soodanigen kerckendienst bequaem geoordeelt hebben om by de magistraet ende den kerckenraedt van de Nieuwe Tonge in denselven dienst gecontinueert te worden. Waervan hem acte sal mede gegeven worden.

Nieuwenhoorn ~ Vertegenwoordiging in de classis
Pieter Janss., ouderling van de Nieuwenhoorn is in de vergaderinge met credentie van syne kercke verschenen, om de vergaderinge met syne tegenwoordicheyt by te woonen in de plaetse van synen predicant Johan de Court, jegenwoordich van den Heere met swackheyt besocht synde. Ende is by de vergaderinge toegelaten.

Oudenhoorn ~ Midwoude ~ Vacature
Alsoo D. Valerius Tophuysius by de classe werdt ontslagen, is by hem den broederen voorgedragen, hoe dat op verscheyden recommandatien eenen Johannes Fleurkens[1331]

1329 In de minuut van de acta volgt de volgende doorgehaalde passage:
'hebben eerstelijck de kercke van 't Outdorp gerecommandeert zeeckeren proponent Hayman genoemt, woonachtich tot Zirickzee, ende is mede mentie gemaeckt van D. Torrentino, predicant tot Spranghe in de Langestraete. Tot bevorderinghe van de zaecke zijn gecommitteert D. Henricus Nolthenius ende Gosuinus Buytendijck om met die van 't Outdorp nae de persoon Hayman tot Zirickzee te vernemen ende den selven te versoecken.'

1330 Petrus Jacobusz. Stermont was op dat moment predikant in Wervershoof en vertrok 1620/1621 naar Hazerswoude, Van Lieburg, *Repertorium* I, 240.

1331 Over hem op de particuliere synode van Noord-Holland te Edam op 27 aug. 1619: Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* I, 72-74.

van Midwouw op sondach voorleden heeft gepredickt met goedt genoegen beyde van de magistraet ende kercke, ende dat hy op heden den predickstoel in de plaetse onses broeders Tobiae Damman soude becleeden. Daerop goedt gevonden is, om D. Petrum Pilium ende Jacobum Florianum te committeren om syne gaven te hooren, gelijck dit oock is aengeseyt, dat souden doen de gedeputeerde van den Oudenhoorn.
Na de predicatie die van den Oudenhoorn wederom binnengestaen synde, hebben verclaert, dat sy in de gaven des voornoemden Johannis Fleurkens een goedt gevallen hadden ende gaerne sien souden, dat hy haer tot een kerckendienaer by de classe vergunt worde. De broederen, welcke syne predicatie gehoort hadden, daerop gehoort synde ende verscheydene recommandatien van Johanne Venacolio, van Winando Sculio, als gedeputeerde des synodi particularis van Suyd-Hollandt op den synodum van Noordt-Hollandt, ende D. Hermanni ende Doreslaer[1332], predicanten van Enckhuysen, ende eyntelick D. Johannis Fleurkens genegentheyt aengehoort hebbende, heeft de classis deselve beroupinge ingewillight ende sal met die van den Oudenhoorn vanwegen de classis na Noordt-Hollandt gaen om de ontslaghinge te bevorderen D. Johannes Agricola.[1333]

Na den middagh

Middelharnis ~ Schoolmeester
Over d'absentie des schoolmeesters van Middelharnisse, Gosuinus Buytendijck openinge gedaen hebbende, heeft de classis daeruyt verstaen ende geoordeelt dat hy genoechsaem contumaceert[1334] ende goedt gevonden om de resolutie des synodi nationalis te voldoen, dat van de classe aen den bailliu ende magistraet sal geschreven werden, dat hare Edele volgens de resolutie des nationalis synodi ende voldoeninge van de voorgaende citatie des classis haeren schoolmeester vermaenen niet te contumaceren, maer aenseggen dat hy toecomende maendagh in drie weecken binnen Sommelsdyck voor soodanige broederen des classis verschijne, als daertoe sullen gedeputeert wesen om deselve syne finale resolutie ende bedenckinge te openen ende het oordeel des synodi nationalis deur de classe aen te hooren.

Doop ~ Huwelijk
Alsoo in 't oplesen der acten van doopen ende trouwen des sondaeghs na den middagh by eenige broeders daerinne opnieuws wierd' gedifficulteert, is deselve geresumeert ende by den broederen mette meeste stemmen geoordeelt dat de resolutie des classis, eenmael genomen ende deur het besluyt des particulieren synodi versterckt, sal in syne voorige cracht blyven ende by allen broederen benaerstight werden dat se in hare kercken geobserveert werde. Waertoe yder de acte des synodi met een gevoegelicke verclaringe des classis becleedt, medegedeelt sal worden ende dat in dese forma:

De classe van Voorne ende Putten, vergadert binnen den Briel, de stichtinge van de kercken in 't algemeyn ende particulier, alsmede de heylichmakinge van de sabbath des Heeren ter herten nemende, heeft goedt gevonden yder respective kercke onder haren classe bekent te maecken, niet alleen de resolutie des synodi nationalis, inhoudende dat

1332 Bedoeld zijn hier Hermannus Gerardi en Abraham van Dorselaer, zie Van Lieburg, *Repertorium* I, 73 en 51.
1333 Een verslag van deze missie d.d. 2 nov. 1619 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 137.
1334 *contumaceeren*: iemand die uit wederspannigheid niet in rechte verschijnt, het recht ontnemen om zich te verdedigen (WNT).

alomme ten plattenlande tweemael des sondaeghs sal worden gepredickt, opdat na den middagh des christelicken catechismus verclaert ende de jonge jeught daerinne opgequeeckt worde, maer bovendien oock aen te schryven het besluyt des synodi particularis, gehouden binnen Leyden over het 9e gravamen, artyckel 86, inhoudende: alsoo deur de bevestinge der huwelicken voor den middagh ende kinderdoop, waerop de bruyloftsende doopmalen volgende, de namiddaeghspredicatien seer verhindert werden, of het niet goedt en ware deur ordre daerinne te voorsien ende dese dingen tot na de middaechsche predicatien uyt te stellen, dat by denselven synodo daerop is besloten dat om alle profanatien van de rustdagh des Heeren te vermyden by de particuliere kercken gelett sal worden, dat op de beste forme het doopen ende trouwen voorders na den middagh geschiede. Alsoo nochtans dat de crancke kinderen in dese ordre exempt blyven ende wanneer maer eens gepredickt wordt den kinderdoop deur dese ordre niet verhindert werde. Sullen derhalven alle kerckenraden by desen versocht ende vermaent werden, haere predicanten in desen naerstelick de handt te bieden, opdat de goede resolutie des synodi ende classis tot Godes eere ende stichtinge syner gemeente vruchtbaerlick moge in 't werck gestelt worden. Aldus gedaen in onse classicale vergaderinge voorschreven, den 23en octobris anno 1619. Ende in derselver naeme onderteyckent by
Willem Crijnsz., praeses.

Winterseizoen
Tusschen dese ende d'aenstaende classe sal dese winter yder quartier aen wedersyden met syne gedeputeerden de voorvallende saecken verhandelen, behalven in cas van beswaringe om alsoo verscheyden moeyelickheyden ende costen te verhoeden.

Den 23N octobris

Goedereede ~ Predikant
De credentie van de kercke van Goedereede ende de missive van de Edele magistraet gelesen synde, heeft Gosuinus Buytendyck, volgens den inhoudt derselver aengehouden om assistentie, dat Adrianus Romanus wiens tegenwoordicheyt de kercke ende republycke van Goedereede seer schadelicken is, uyt de stadt mocht geweert worden. De broederen hierop in de vreese des Heeren lettende, hebben goedt gevonden de kercke[1335] met requeste te dienen om by die van de kerckenraedt neffens de gecommitteerde van de magistraet de Edele Gecommitteerde Raden verthoont te werden.

Bommenede ~ Tucht
D. Henricus Nolthenius heeft den broederen voorgestelt of hy sal soodanigen vrouwe tot het heylich avontmael toelaten welckers man deur hare gestadige kyvagie van haer alreede twee jaren is vertrocken geweest, doch in syn afwesen naerstich ter kercke coemt. De classe de saecke overwegende, heeft onsen broeder aengeseyt dat hy dese vrouwe vooreerst noch sal van den avontmale des Heeren afhouden ende aen haer vernemen na haer leedtwesen; ende off sy den man wederkeerende niet wel soude bereydt syn met hem te versoenen ende in beter ruste ende vrede te leven ende daerna alsoo na bevindt der saecke te handelen.

Ooltgensplaat ~ Huwelijk
D. Petrus Pilius heeft den broederen gevraeght off twee personen, staende onder hu-

1335 Oorspronkelijk: 'kerckenraedt'.

welicksche beloften, alsoo dat de proclamatien alreede over haer geschieden, wederom meugen malcanderen in haer privé alleen voor eenen notaris van de beloften ontslaen om een ander te trouwen? De vergaderinge, hierop lettende, heeft geantwoordt dat soodanige personen dit geensins en vermeugen te doen ende dat se behooren met elcander vereenicht te blyven, tensy dat se wettelick gescheyden worden by de magistraet.

Zuidland ~ Tucht
D. Florianus heeft de vergaderinge oock aengedient de questie welcke staet tusschen den kerckenraedt ende meester Boudewijn,[1336] nopende de censure over hem gedaen, over de clachte eens dochters over syn persoon, daervan hy oordeelt dat te hardt by den kerckenraet tegens hem werdt geprocedeert. De classe alles aengehoort hebbende, oordeelt dat de kerckenraedt wel ende christelick tot noch toe tegen den voornoemden persoon heeft geprocedeert ende alsoo procederen sal totdat hy behoorlyckerwijse met de dochter versoene ende hem christelick drage.
Heeft noch verhaelt dat vanwegen de groote onmaticheyt, die by eenige bierdragers, lidtmaten synde, in 't drincken begaen wordt, syn kerckenraedt van meeninge is om alle bierdragers generalick van het Heylich Avontmael af te houden, hierover aen den broederen raedt vragende.
De classis heeft ongeraden gevonden datter een generale censure sal geschieden, maer dat die personen, die haer verloopen hebben, particulierlick ernstich sullen vermaent ende na bevindt van sake met haer sal gehandelt werden.

Middelharnis ~ Waarneming
Gosuinus Buytendijck heeft de classe gerecommandeert seeckeren candidatum theologiae, genaemt Hayman,[1337] woonachtich tot Zierickzee, by de classe van Schouwen, ad publicas conciones[1338] wettelick toegelaten. De broederen hebben goedt gevonden denselven by leeninge op Middelharnisse te versoucken voor den tijdt van drie maenden. Ende sullen dit versouck doen Henricus Nolthenius ende Gosuinus Buytendijck by de eerste gelegentheyt.

Na den middagh

Predikantsweduwen
Alsoo deur de trouble tyden ende scheydinge des classis van de arminiaensche predicanten veele goede dingen vervallen waren, ende onder anderen de loffelycke ordre van de versorghinge der weduwen is, by den presidem de oude ordinantie des classis opgelesen synde, van de classe goedt gevonden deselve ordre over de weduwen te resumeren. Ende is daerby geordonneert dat de vier oude weduwen sullen gecontribueert worden ten hooghsten vijff ende twintich guldens 's jaers, ofte minder indien de beurse 'tselvige niet en mach verdragen. Is tot verbeteringe van de beurse oock geresolveert dat de aenco-

1336 Vermoedelijk toenmalig chirurgijn in Zuidland. Een chirurgijn met deze naam wordt in 1635 in het archief van Heenvliet genoemd; SAVPR, Verzameling fiches, (HvHeenvliet 127). Blom, *Genees-, heel- en verloskundigen*, geeft voor de periode 1603-1635 voor Zuidland 'onbekend'

1337 Cornelis Hayman (geb. 5 apr. 1593, ov. 12 mrt. 1635), zoon van de Zierikzeese raad en schepen Claes Pieterse Haijman. Hij werd later predikant in Noordgouwe en Kerkwerve, Nieuwerkerk (Zld.) en Zierikzee, Van Lieburg, *Repertorium* I, 89. Meer biografische gegevens in: De Vos, *Vroedschap van Zierikzee*, 200.

1338 Derhalve toegelaten om in het openbaar te proponeren.

melingen die bij ons in den dienst komen[1339] een pondt vlaems voor haer intreed' sullen contribueren.
Dese ordre nopende de ordinaris contributie van nieuws by den broederen te doen, sal ingaen metten eersten octobris deses loopenden jaers, maer de weduwen sullen des aenstaenden jaers anno 1620 haer eerste vierendeel jaers ontfangen den 1n aprilis.

Ondertekening formulieren door schoolmeesters
Syn op de voorgaende citatie des classis verschenen ende hebben met hare handtteyckeninge de confessie, catechismus ende canones synodi schriftmatich te syn verclaert ende beloeft na haer ampt ende begryp der jeught de leere daerin begrepen, de jonge jeught in te planten dese navolgende schoolmeesters: van Goedereede, Outdorp, Hellevoet, Simonshaven, Oude Tonge, Coorendijck, Oostvoorn, Suydtlandt, Abbenbrouck, Geervliet, Rocangien, Heenvliet, Stadt ende Diericxlandt, Nieuwenhoorn, Swartewael. Item meester Jacob Marck ende meester Cornelis Couwenhoven, schoolmeesters in den Briel.[1340]

Agenda
De naeste ordinaire classe sal gehouden worden in Diericxlandt op den ordinairen tydt na paesschen den 27n april des aenstaenden jaers 1620.

Censura morum en sluiting
Censura morum gehouden synde, is de vergaderinge in goeden vrede ende eenicheyt met danckseghinge tot God den Heere gescheyden op den 23n octobris anno 1619.

Ondertekening
Ondertekend door praeses.

1619 XIII (extraordinaris). Nieuwe-Tonge, maandag 18 november
Inv. nr. E3a, fol. 131v-132.

Aanwezigen
Presenten: Gosuinus Buytendyck, Henricus Nolthenius, Petrus Pilius, Jeremias Hennicart, Anthonis Adriaenss., Adriaen Lodovyckss. ende Jan Simonss., predicanten respective in Goedereede, Bommeneede, Oude ende Nieuwe Tonge, Stadt ende Dircxlandt.

Aanwezigen
De handelinge is aengevangen metten gebede deur D. Gosuinum, deputatum classis ende beschreven deur D. Henricum Nolthenium.

Middelharnis ~ Schoolmeester
Is in de vergaderinge verschenen meester Franchois van Geelbergen, schoolmeester tot Middelharnisse,[1341] denwelcken voorgelesen is de copie van de acte in de synodo nati-

1339 Bij de zinsnede 'die bij ons in den dienst komen' is sprake van enkele doorhalingen. Oorspronkelijk stond er: 'die noijt in den dienst en syn geweest'. In margine is het volgende toegevoegd: 'Dit aldus herstelt ende gecorrigeert by de volle classe op den 21. julii 1620 in de classe van Spickenisse. Onderteijkent bij mij, Tobias Dammanus, praeses classis.'
1340 De Ondertekeningen (ook de latere) bevinden zich in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. 80.
1341 Eerder schoolmeester in Middelburg, Briels, 'Biografische aantekeningen Zuidnederlandse onderwijskrachten' II, 110.

onali, laetst gehouden tot Dordrecht, geconcipieert om by allen schoolmeesters onderteyckent te worden ende d'onderteyckeninge derselver voorgehouden, waerinne hy in de laetste ordinaire classe in gebreke gebleven was ende dat uyt een frivole oorsaecke, als naementlick dat hy (overmidts syn sober tractement) niet en conde vervallen de oncosten van op het classis te reysen, welcke frivole excuse hy wederom om syne voorige absentie goedt te maecken, in dese vergaderinge heeft geallegeert ende daerby ten principale voor antwoordt gegeven dat hy vooralsnoch tot de geeyschte onderteyckeninge niet en was geresolveert, versoeckende dat hem daertoe noch langer tydt mochte gegunt worden, immers dien tijdt dat de kercke van Middelharnisse wederom met een predicant voorsien synde, hy alsdan metten selven over de Canones Synodi Nationalis mochte in communicatie comen, om deur dese onderlinge communicatie tot goedt verstant derselver gecomen synde, deselve naemaels met meerder kennisse ende versekertheyt syns gemoedts als wel tegenwoordich te kunnen teyckenen.
De broeders syne antwoorde ende versoeck gehoort hebbende, daerover met malcanderen gedebatteert hebbende, en connen niet verstaen dan dat hy uytvlucht soeckt, dewyle hem nu deur dese hare byeencomste, eygentlick om synent wille geleydt, syn vorige uytvlucht van 't vervallen der oncosten om by de broeders de[s] classis beneffens andere schoolmeesters te verschijnen, benomen synde, evenwel weygerich blijft om de gemelte onderteyckeninge te doen, meugelick deur een ydele hope, die hy hemselven beneffens andere remonstranten heeft ingebeeldet, dat het met de contraremonstranten niet lange sal duyeren. Ende also hy in syne antwoorde gewach gemaeckt hadde van metten toecomenden predicant over de canones synodi nationalis te communiceren, so is by den broederen goet gevonden hem noch eens t'ontbieden om van hem syn gravamina die hy soude meugen hebben, te vernemen, waerdeur hy hem beswaert vondt om op dese tijdt de geeyschte onderteyckeninge te doen, ten eynde hem deselve van haer benomen synde, hy hem daerna daertoe onbeswaert soude meugen voegen als na behooren. Doch en hebben de broeders geene van hem connen hooren, alleenlick dat hy daertoe nu niet gereedt en was, persisteerde oversulcx by syn voorgaende versoeck van noch wat langer tijdt te meugen hebben. Waerom de broeders, siende dat hy totte onderteyckeninge gantsch onwillich was, ende dat syn versoeck meer uyt crijgelheyt ende halsterricheyt dan uyt swackheyt voortquam (als die voor alle andere schoolmeesters des classis noch den tydt van een maent tot voordeel gehadt hadde om hem middelertydt te bedencken) ende noch daer beneffens dese eyndelinge verclaringe daerby dede met dese ronde woorden, dat hy voor dese tydt de geeyschte onderteyckeninge niet en conde doen, hebben hem volgens de resolutie ende last des synodi nationalis tot het schoolampt ende dienst der kercken inhabijl te wesen verclaert, 'twelck de magistraet van Middelharnisse deur D. Buytendyck ende Nolthenium sal aengedient werden. Gelyck oock desselven daechs op den avondt geschiedt is, die daervan acte heeft begeert om deselve haeren ambachts- ende overheeren te verthoonen welcke acte[1342] haer is geworden.

Middelharnis ~ Waarneming vacature
Is mede in de vergaderinge verschenen D. Cornelius Haymannus, student der heyliger theologie, wonende tot Zierickzee, metten welcken te spreken in de laetste ordinaire classe goedt gevonden was, ende hem vanwegen deselve de bedieninge van de kercke van Middelharnisse aen te bieden, 'tsy geheel ende t'eenemael ofte by leeninge, nadat men soude connen persuaderen. Heeft voor de vergaderinge verclaert niet te connen verstaen tot de totale aenneming van de kerckendienst voorschreven, om verscheyden redenen hem daertoe moverende, maer wel by provisie sonder aen eenigen tijdt gebon-

1342 Of: 'alle'; niet duidelijk leesbaar.

den te wesen. De broederen niet willende hem verder perssen als hy te voren by hemselven hadde geresolveert, hebben haer daermede laten genoegen, verhopende dat God almachtich synen dienst alsoo sal zegenen dat hy die wel in toecomenden tijdt soude meugen aennemen. Ende is hem beloeft een tractement van 300 gulden 'tsjaers na rato van den tijdt te rekenen, waervoor de classe sal sorge dragen. Ende sal hem deur Gods genade derwaerts voegen tegens den 8n decembris ende middelertijdt syne attestatien (die hy niet by de handt hadde, vermidts het classis van Schouwen in langen tydt niet en was byeen geweest ende nu dese weke soude gehouden werden) H. Nolthenio uyt naem deser vergaderinge thoonen.

Nieuwe-Tonge ~ Goedereede ~ Financiën
Volgens het besluyt des synodi in de maenden van julius ende augustus voorleden gehouden tot Leyden, belangende d'oncosten by de dolerende kercken gedaen, noch tot last staende, is by dese vergaderinge bevonden dat die van de Nieuwe Tonge tot oncosten hebben 600 gulden ende die van Goedereede 500 gulden, die noodich dienen gerestitueert ende derhalven besloten sulcx den Edelen gedeputeerden des synodi bekent te maecken.

Propositie
Jeremias Hennecard, die in de ordinaris classis belast was met een propositie uyt Esaias 53 : 1, heeft syn excuse gedaen voor dese tijdt d'selve niet wel te cunnen doen overmits een accident syner keele. Welcke syne excuse is aengenomen. Blijft oversulcx alsnoch daermede belast.

Sluiting
Ende hiermede is dese vergaderinge na gedane danckseghinge tot God gescheyden.

1619 XIV (extraordinaris). Brielle, maandag 9 december
Inv. nr. E3a, fol. 132v.

Aanwezigen
Waren present: Willem Crijnss., Cornelis Damman, Jacobus Florianus, Johannes Agricola, Tobias Damman, Asarias Peutevinck, Joris de Costere.

Heenvliet ~ Beroep
Syn binnen gestaen D. Isaacus Junius, bedienaer des heyligen evangelii tot Catwijck op den Rijn met twee lidtmaten der kercken van Noordtwijck by de classis van Leyden, gedeputeert om op onse vergaderinge te verschijnen ende te versoecken ontslaghinge van D. Johannes Agricola, predicant tot Heenvliet, om te meugen comen in de gemeente Jesu Christi tot Noortwijck.[1343]
D. Johannes Agricola heeft vertoont de beroepinge by de classis van Leyden, (vervangende de gemeente tot Noordtwijck) op syn persoon gedaen.
Syn binnen gestaen twee ouderlingen uyt de gemeente van Heenvliet ende nadat hun voorgedragen was 't beroep dat op den persoon haeres predicants by de classis van Leyden uyt den naem van de kercke van Noortwijck wierd' gedaen, hebben verclaert, nademael dat niemandt tegen syn gemoedt wel en is te houden, dat sy soo veel daer niet

1343 De geloofsbrief van de classis Leiden van 25 nov. 1619 voor Junius in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 128.

tegen en hadden, dat hy dat beroup soude volgen, maer doch dat sy daertoe niet en connen verstaen, dat hy nu soo metten eersten soude vertrecken, dewyle sy van hem van te voren niet en syn gewaerschouwt. Hebben oock betuycht dat de magistraet van de plaetse staet in 'tselve advijs met haer.
De broeders de voorgenoemde gedeputeerde ten wedersyden gehoort hebbende, nadat sy hadden overwogen of sy in sulcken cleynen getale by den anderen sijnde in dese saecke uyt den naeme van de broeders deses quartiers souden mogen treden, hebben om sekere consideratien goedt gevonden, dat de saecke moet dienen op meerder vergaderinge, dewelcke sal werden beschreven tegen maendagh toecomende, wesende den 16n decembris.
Ende is den gedeputeerden van wedersyden 'tselvige te kennen gegeven.

1619 XV (extraordinaris). Brielle, maandag 16 december
Inv. nr. E3A, fol. 133.

Aanwezigen
Waren present: Willem Crijnss., Cornelis Damman, Johannes Agricola, David Thomass., Johannes Ryckelem, Tobias Damman, Asarias Peutevinck, Johan de Court, Johannes Martini, Petrus l'Empereur.

Heenvliet ~ Beroep
Naer het gebedt syn de voorgaende acta gelesen, waeruyt Johannes Agricola heeft occasie genomen te versoecken dat hetgene over acht dagen aengaende 't beroep op synen persoon aengevangen was te handelen, mocht gebracht werden tot eenen goeden eynde.
Is binnen geroepen Willem Corneliss. van daer Buyten, ouderling in de gemeente tot Heenvliet, d'welcke verclaerde dat de heeren regeerders van Heenvliet haerselven qualick beloefden[1344] over 't vertreck van Johan Agricola. Hadde ghemeent dat den secretarius, also hy stadthouder was, selve soude verschenen hebben, ende den broederen des classis aengeseyt de meeninge ofte resolutie der heeren van Heenvliet.
Aengaende den kerckenraet seyde hy dat se na syn oordeel mettertijdt souden verstaen tottet vertreck Johannis Agricolae, maer meende dat de kercke eerst moeste met een ander predicant voorsien wesen.
Doch alsoo den voors. ouderling (gelyck als oock de twee voorgaende) sonder credentie was verschenen tot miscon[ten]tement der broederen, so is 't dat de broederen des classis voornoemt na rijpe deliberatie hebben geresolveert de saecke noch uyt te stellen eenen tydt van 14 daghen. Ende opdat men alsdan niet wederomme vruchteloos en vergadere, gelyck nu twee malen geschiedt is, is mede geresolveert dat men sal[1345] schryven aen de kerckenraedt ende oock aen de magistraet van Heenvliet, met vermaninge dat se alsdan in dese plaetse voor de vergaderinghe willen verschijnen omme hare uytterste meeninge in desen te verclaren ofte immers yemanden deputeren met behoorlicke credentie ende instructie ofte in cas van non comparitie voor de derde mael, dat de classe sal de saecke by der handt nemen ende daervan disponeren also sy het sal geraden vinden.

1344 *sich qualick beloven*: sterk betreuren (MNW).
1345 Eventueel zou hier *saen*: spoedig, welhaast, weldra (MNW) gelezen kunnen worden.

1619 XVI (extraordinaris). Brielle, maandag 30 december
Inv. nr. E3a, fol. 133v.

Aanwezigen
Syn present geweest alle de broeders des landts van Voorne ende Putten aen dese zyde, uytgeseyt alleen Jan Aertss., predicant in de Coorendyck.

Heenvliet ~ Noordwijk ~ Beroep
Na den gebede syn in de vergaderinge gebracht twee missiven, eenen van [de] classe van Leyden ende eenen van den advocaet Persyn,[1346] voeght van joffrouwen van Cruningen

ende Heenvliet.[1347]
De brieven gelesen synde, syn ingeroepen die van de magistraet ende kerckenraet van Heenvliet ende syn verschenen met behoorlicke credentien.[1348]
Die van de magistraet versochten instantelick dat D. Agricola van haer niet en werde gedimitteert, verclarende dat sy met hem seer wel syn gedient, voegende daerby, indien hy de beroepinge op hem gedaen soude moeten volgen, dat hy dan niet en wierde van de classe ontslagen, vooraleer dat hare kercke wederom van een ander ware voorsien, deurdien dattet anders staet te duchten datter afbreuck in hare gemeente deur den wederdooperen sal geschieden.
De broeders des classis, dese saecke overwegende, hebben vooreerst eendrachtelick verclaert dat sy niet en connen verstaen dat D. Agricola soude vertrecken eer de kercke van Heenvliet wederom met een ander leeraer sy voorsien. Ende hebben dit D. Agricola aengedient om te sien of sy hem conden bewegen tot het blyven by syne gemeente, beneffens noch meer andere redenen van persuasie ten selven eynde streckende.
D. Agricola verclaerde hem geneycht te syn te volgen het beroep by die van Noortwyck op synen persoon gedaen, ende dat om dieswille, dat apparent is goede stichtinge ende winste deur hem aldaer te sullen geschieden, daer doch jegenwoordich in Heenvliet cleynen aenwasch is van de gemeente.
De broederen des classis siende op de stichtinge van de kercke Gods in 't gemeen ende oock op de genegentheyt van D. Agricola, hebben verclaert dat sy die van Noordtwyck haer ernstich begeren ende beroep niet en connen afslaen ende dat sy deshalven toestaen dat hy henluyden volge, op conditie als voren, midts dat die van Heenvliet haer beste sullen doen om metten aldereersten een goedt leeraer te becomen. Dese resolutie is den gedeputeerden van Heenvliet ende Noordtwyck t'saemen met D. Agricola aengedient.

Heenvliet ~ Vacature
Daer is voorgeslagen dat men der gemeente van Heenvliet (om deselve met eenen anderen leeraer te voorsien) soude meugen recommanderen den sone van onsen broeder Joris de Costere ende daerop is goedt gevonden dat hy eerst by de classe sal worden ge-

1346 Mr. Reynier van Persyn, administrerend voogd van de vijf dochters van Maximiliaan van Cruyningen, 't Hart, *Heerlijkheid Heenvliet,* 205. De brief van de classis Leiden in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 140 (23 dec. 1619.
1347 Persyn treedt op namens Maximiliaans dochter Maria Sabina van Cruyningen (geb. 1602/1603) die in 1616 met de heerlijkheid was beleend als opvolgster van haar oudste, in 1616 overleden, zuster Jacqueline Oriane, 't Hart, *Heerlijkheid Heenvliet*, 205-206.
1348 Beide credenties van 29 dec. 1619 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nrs. 142 en 143.

hoort op den naestcomenden maendach den 6n januarii anno 1620 ende dat hy een propositie sal doen uyt Mattheus 5 : 20 'Ten sy dat uwe gerechticheyt overvloediger sy' etc.

1620 I (extraordinaris). Brielle, maandag 13 januari
Inv. nr. E3a, fol. 134.

Aanwezigen
Presentibus Wilhelmo Crijnss., praeside, Cornelio ende Tobia Damman, Jan Hendricks., Johanne Agricola, Johanne Ryckelem, Johanne de Court, Azaria Peutevinck, Petro l' Empereur.

Heenvliet ~ Noordwijk ~ Ontslag
Is gelesen vooreerst een seker absolvit ontslach D. Agricolae van de kercke ende magistraet van Heenvliet, mitsgaders een missive van de classis van Leyden, daerinne seer instantelick versocht wordt aen desen classem dat Johannes Agricola metten eersten soude meugen de kercke van Noortwyck volgen, dewijle den staet ende gelegenheyt dier kercke sulcx opten alderhoochste vereyschet.[1349]
Waerop de broeders in de vreese des Heeren lettende, daer beneffens oock op de vrye verclaringe van die van Heenvliet nopende d'ontslaghinge D. Agricolae, soo veel hun aengaet, niet hebbende oock eenige gewichtige redenen om den voornoemden Agricolam op te houden, hebben den classi van Leyden ende die van Noordtwijck haer versoeck ingewillight, ende D. Agricolam mits desen ontslagen om metten eersten hemselven tot Noordtwyck te transporteren.

Heenvliet ~ Vacature
Is mede ordre gestelt in absentie D. Agricolae de kercke van Heenvliet metten Woorde Gods te bedienen deur de navolgende broederen:
op den 2n februarii Abbenbrouck, den 9n dito Swartewael, den 16n Zuydtlandt, den 27en Oudenhoorn, den 1en martii Nieuwenhoorn, den 8n martii Simonshaven, den 15n Hekelinge, den 22n Spyckenisse, den 29n Hellevoette, den 5n april Rocange, den 12n Oudenhoorn, den 19n den Briel.

1620 II (extraordinaris). Brielle, maandag 16 maart
Inv. nr. E3a, fol. 134v.

Aanwezigen
Presenten: Cornelius Damman, Jacobus Florianus, Willem Crijnss., Jan Hendrixs., Azarias Peutevinck, Joris de Costere, Tobias Damman, predicanten respective in Oostvoorn, Suydtlandt, Brielle, Swartewael, Rocangie, Abbenbrouck.

Scherpenisse ~ Beroep
Syn verschenen Abraham Florianus ende Adriaen Adriaenss., ouderlingen van Scherpenisse in den lande van der Tolen ende hebben versocht dat de broederen souden willen de classe extraordinarie beschryven tegens overmorgen woonsdage eerstcomende om audientie te meugen hebben over ijets dat sy den classi hadden voor te dragen.
De broederen, verstaende dat syluyden souden versoecken den persoon D. Jacobi Flo-

1349 Brief van de classis Leiden van 6 jan. 1620 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 147.

riani ende ghissende dattet swaerlick soude succederen, hebben de voors. ouderlingen vooreerst wel willen waerschouwen datter misschien veele moeyten ende costen op sullen loopen ende dan noch avontuyerlick syn of sy tot hare meeninge sullen geraeken.
Gaven hun derhalven te bedencken oft hun niet beter geraden ware de saecke hierby te laten berusten ende hun naerder met hunne kercke t'adviseren om na eenen anderen leeraer uyt te sien.
Doch also sy seyden van haere kercke ende syne princelicke Exellentie (als heere van Scherpenisse) gelastet te syn alle meugelicke vlijt aen te wenden om D. Florianum te becomen, hebben de broederen haerlieder versoeck ingewilliget ende aengenomen de broederen des classis aen dese syde tegens overmorgen te beschryven.

1620 III (extraordinaris). Brielle, woensdag 18 maart
Inv. nr. E3a, fol. 135-135v.

Aanwezigen
Presenten: Jan Hendricxs., Jacobus Florianus, Willem Crynss., David Thomass., Peter Steyart, Tobias Dammannus, Johan de Court, Azarias Peutevinck, Petrus l'Empereur ende Johannes Martini, respective predicanten tot Swartewael, Suydtlant, Briele, Spyckenisse, Heeckelinge, Nieuwenhoorn, Recangie, Hellevoet ende Oudenhoorn.

Scherpenisse ~ Beroep
Na gedanen gebede syn in de vergaderinge verschenen Abraham Florianus ende Adriaen Adriaenss., ouderlingen van de kercke van Scherpenisse, d'welcke in de naestvoorgaende vergaderinge de dese hadden doen convoceren, om aen deselve te vertoonen ende te versoecken 'tgunt waertoe sy waren gelastet van haere kercke ende syn princelicke Exellentie. Hebben tot dien eynde overgelevert hare credentie midtgaders seecker beroepbrieff op den persoon van D. Floriano, gelyck syluyden oock daer beneffens mondelinge bericht hebben gedaen van de oorsaecke deser haerer besoigne, versoeckende aen de broederen dat se uyt haere voorgestelde redenen wilden aenmercken ende overwegen den hoochdringenden noodt van hare kercke, ende wilden helpen te wege brengen dat sy dit haer versoeck ('twelcke uyt den naem ende vanwegen haerer kercke mitsgaders syner princelycke Exellentie deden) ten dienste haerer kercken mochten becomen.
De broederen des classis dit alles verstaen hebbende, hebben insgelycks mede willen hooren de gedeputeerden van de kercke ende magistraet van 't Suydtlandt omme uyt henluyden te vernemen wat syluyden hiertegens hadden in te brenghen.
Syn oversulcks binnengecomen Aert Jacobss. Cuyper ende Dominicus Jobs., ouderlingen der kercke van Zuydtlandt met Mels Pieterss. ende Willem Janss. Veerman, gedeputeerde van de magistraet, elx met behoorlicke credentien, te kennen gevende de sonderlinge gewentheyt ende begeerte die syluyden gesaementlick hadden om D. Florianum te meugen behouden, alsoo hy henluyden seer lieff ende waerdt was ende in haere kercke seer goede stichtingge gedaen hadde. Dat oock deur syn vertreck de kercke van Zuydlandt merckelicken afbreuck ende schade overcomen soude, versoeckende seer ernstelick aen de broederen des classis dat henluyden doch behulpsaem ende favorabel wilden wesen opdat se haeren predicant ende seer lieven waerden broeder mochten behouden.
De broederen den gedeputeerden wedersydts gehoort hebbende, hebben goedt gevonden D. Florianum selve oock te hooren om van hem te meugen verstaen syne eygene genegentheyt ende gesintheyt, 'twelcke hem afgevordert synde, heeft verclaert in somma dat hy hemselven in dese saecke wilde gelaten stellen, niet connende geheelick de beroepinge by die van Scherpenisse op synen persoon gedaen tegenstaen, noch oock aen-

nemen, maer stelde de saecke in de handen der broederen des classis, betrouwende dat God de Heere deur den broederen voorschreven de saecke alsoo soude bestieren als Hy wiste synen persoon ende der kercke best ende profytelicxt te wesen.
De broederen des classis dan, nu aldus gehoort hebbende aen d'eene syde het ernstich versouck van die van Scherpenisse om D. Jacobum Florianum te mogen becomen tot haren ordinairen kerckendienaer ende aen d'andere syde verstaen hebbende wat die van 't Zuydtlandt daertegen hebben ingebracht, synde in somma dat se geensins connen toestaen ende inwilligen de dimissie van Floriano voornoemt die sy verclaren by allen die van der gemeente lief ende waert te syn ende groote vrucht aldaer gedaen te hebben; hebbende oock vernomen de meeninge D. Jacobi Floriani soodanich te syn dat hy hem in alles den wille des Heeren wil onderwerpen, te weten by soverre als syne gemeente van Suydtlandt met eenige redenen wierden bewogen om tot syne ontslaghinge te verstaen, dat hy bereydt was hem dan vorder in het naercomen van het beroup op hem gedaen te submiteren, ende indien niet, dat hy wel wilde blyven naerdat de broederen des classis hetselve souden bevinden te behooren. Soo is 't dat de broederen voornoemt op alles wel hebbende gelett ende de saecke in de vreese des Heeren overwogen hebbende niet en connen bevinden, dattet soude oorboorlick syn voor de kercke in 't gemeen, dat D. Florianus soude verplaetsen van Suydtlandt op Scherpenisse. Oordelen derhalven dat hy voor tegenwoordich alsnoch by syne kercke in Suydtlandt sal blyven. Welcke resolutie ofte oordeel des classis den gedeputeerde ouderlingen van Scherpenisse ende Zuydtlandt, mitsgaders D. Floriano t'samen ingeroepen synde, is te kennen gegeven.
Die van Scherpenisse dese sententie ofte oordeel des classis (die haer niet wel en geviel) gehoort hebbende, hebben daervan versocht copie die haer is gegeven geworden.

1620 IV (extraordinaris). Brielle, woensdag 25 maart
Inv. nr. E3a, fol. 136.

Aanwezigen
Presenten: Cornelius Damman, Jacobus Florianus, Willem Crijnss., Tobias Damman, Johan de Court, Azarias Peutevinck, Petrus l'Empereur respective predicanten in Oostvoorn, Suydtlandt, Briel, Nieuwenhoorn, Recangie, Hellevoette.[1350]

Scherpenisse ~ Zuidland ~ Beroep
Abraham Florianus, een van de gedeputeerde van Scherpenisse, hebbende voorleden maendach van de gedeputeerde des classis verworven de beschryvinge van dese tegenwoordige vergaderinge, heeft den broederen tegenwoordich vergadert synde, geexhibeert een missive van syn Princelicke Exellentie, waerinne de classe ernstelick wordt versocht van syne Vorstelicke Genade dat D. Florianus metten eersten mochte worden ontslagen van de kerckendienst van Suydtlandt ende toegevoeght die van Scherpenisse. Deze missive is den gedeputeerden van het Zuydtlandt (namentlick Aert Jacobss. Cuyper ende Marten Lenardtss., ouderlingen, midtsgaders den Edele schoutet met Arent Victorss. ende Willem Janss. Veerman, diaconen ende schepenen) voorgelesen ende behandighet. Dewelcke uytgegaen synde ende deselve metten anderen overwogen hebbende syn weder binnen gecomen, ernstelick versoeckende dat sy doch haren predicant D. Florianum souden meugen behouden, ende dat de broederen des classis niet en sou-

1350 Joris de Coster had zich afgemeld omdat hij 'noodelick met mijn huisvrouwe te Rotterdam eene reyze te doen' had. Hij adviseert de 'zaak Zuidland' met de prins zelf te bespreken. SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 149.

den treden tot definitive sententie in dese saecke voor ende aleer dat syluyden mede by syne princelicke Exellentie haere swaricheden hadden verthoont, waertoe sy oock versochten addres ende hulpe van de broederen des classis.
De broederen hebben dit versoeck ingewillight ende d'uytspraecke van de sententie opgeschortt, midts dat die van Zuydlandt op maendach toecomende den 30^{en} martii wederom alhier in de vergaderinge sullen verschijnen ende rapport doen van hare besoigne, omme andersins die van Scherpenisse niet al te lange op te houden.

1620 V (extraordinaris). Brielle, maandag 30 maart
Inv. nr. E3a, fol. 136v-137.

Aanwezigen
Presenten: Cornelius Damman, Jacobus Florianus, Willem Crynss., Jan Hendricxs., Tobias Damman, Johan de Court, Azarias Peutevinc, Petrus l'Empereur ende Johannes Martini, predicanten respective[1351] in Oostvoorn, Zuydlandt, Briele, Swartewael, Nieuwenhoorn, Recangie, Hellevoete ende Oudenhoorn.

Zuidland ~ Beroep
De vergaderde broeders hebben D. Floriano afgevraeght hoe 't hem met syne saecke, waeromme hy mette gedeputeerde van Zuydlandt by syne Exellentie geweest ware, hadde toegedragen?
Waerop D. Florianus heeft geantwoordt hoe dat, nadat de voors. gedeputeerde een requeste aen syn Exellentie hadden gepresenteert waerinne sy versochten dattet syne Vorstelicke Genade soude gelieven syne ondersaten van Scherpenisse te ordonneren, dat se van haer voors. versouck ende beroup van D. Floriano souden desisteren ende denselven te laten by syne gemeente in Suydtlant. Daerop gevolght is dat syne Vorstelicke Genade synen raedt daerop ontboden hebbende, die van Scherpenisse, Suydtlandt ende Florianum gehoort heeft elx à part, ende dat syne Vorstelicke Genade de requeste ende andere stucken synen raedt heeft in handen gegeven. Ende nadat de voornoemde parthien in de voors. raedt oock à part gehoort waren ende daervan rapport gedaen was aen syne Vorstelicke Genade, dat een van deselve raedtsheeren, den advocaet Dimmer,[1352] D. Floriano dit navolgende heeft aengedient:
1. dat syn Vorstelicke Genade goedt contentement hadde genomen aen syne redenen ende antwoorde 2. dat hy hem heeft bedanckt voor de moeyte by hem gedaen om by hem in 's Gravenhage te comen. 3. In wat saecke hy syn faveur mocht vandaen hebben, dat hy hetselve soude ondervinden. 4. dat hy hem tegen syn heuch uyt syne gemeente niet soude willen trecken.
D. Florianus heeft in somma den classi vertelt, dat syn Vorstelicke Genade mitsgaders synen raedt op de requeste ende redenen (die sy van elcx in 't bysonder gehoort hadden) gelett hebbende, goet gevonden ende geresolveert hadden, dat D. Florianus vooralsnoch volgens de resolutie des classis by syne gemeente in Zuydtlandt soude blyven, in welcke vertellinge ofte rapport de tegenwoordige broederen all' te saemen een welgevallen ende goedt genoegen hebben gehadt.

1351 Origineel: 'respectivin'.
1352 Mr. Erick Dimmer (ov. 1630), advocaat van het Hof van Holland en raad van Prins Maurits, zie: Vries e.a., *De heeren van den Raede,* 249.

Heenvliet ~ Beroep
Sijn oock ingeroepen ende gecompareert Willem Corneliss. van der Buyten ende Pieter Hugenss., ouderlingen van de kercke, midtsgaders meester Pieter van Campen ende Zeger Corneliss., [1353] gedeputeerde van de kercke ende magistraet der heerlickheyt van Heenvliet met behoorlicke credentien. In welcke credentien bevonden wierd, dat sy gesamentlick waren geneycht omme de facto te beroupen tot haeren predicant eenen proponent, woonachtig binnen Delft, genaemt Cornelis Simonss., dewelcke syne gaven in hare kercke hadde laten hooren met soodanich een welgevallen ende goedt genoegen der gantscher gemeente, dat se daerdeur eendrachtelick waren bewogen geworden om den voors. Cornelis Simonss. te beroupen. Hadden oock te dien selven eynde alreede geweest in 's Gravenhage by den Edelen heer Persyn, wesende voeght van de joffrouwen, dochteren van den Edelen heere Maximiliaen, baron ende heer van Cruningen etc., om syne toestemminge over deselve beroupinge, 'twelck sy oock hadden verworven, gelyck sy den broederen des classis verthoonden, dat hy, namentlick Persyn als voecht van de joffrouwen voornoemt, de kercke ende magistraet der heerlickheyt van Heenvliet inwillichde haere voorgenoemde begeerte ende syn consent gedroech om den voornoemden Cornelis Simonss. te beroupen. Versochten derhalven die van Heenvliet het advys ende toestemminge deser vergaderinge.
De broederen op dit versoeck in de vreese des Heeren lettende, ende oock gesien hebbende de agreatie van de voors. heer Persyn in qualité als voeght van de joffrouwen van Cruyningen ende vrouwen van Heenvliet, hebben eyndelick na rype deliberatie deur de meeste stemmen goedt gevonden ende geresolveert dien van Heenvliet toe te staen om de facto te meugen beroepen tot haren ordinairen predicant den voornoemden Cornelis Simonss., alsoo de broederen niet anders van synen persoon en hadden gehoort dan 'tgene loffelick is ende eenen goeden herder betaemelick.
Is oversulcx Cornelis Simonss. ingeroepen ende aengeseyt dat de broederen consenteerden in de beroepinge by die van Heenvliet op hem gedaen, dat hy deselve van henluyden wel mochte ontfangen. Item dat hy soude bereyden tegens het examen, d'welcke sal geschieden op den naest aenstaenden ordinairen classem binnen Dirckslandt opten 28^{en} april eerstcomende, ofte indien hy meende dat dien tydt al te cort wesen soude, dat hy sulcx vrymoedelick soude te kennen geven. Heeft geantwoordt dat hy met Gods hulpe tegen den voorgemelden tydt gereedt wesen sal.
De broederen hebben hem oock eenen tecxt aangewesen omme deur eene propositie voor 't examen deselve te verclaren, namelick het 17^{e} vers uyt het 1^{e} capittel Johannis: 'De wet is deur Mosen' etc..
Men heeft dien van Heenvliet mede ingeroepen ende geseyt dat de broederen tot de beroepinge voorschreven haer consent gedroegen ende waer ende wanneer de examinatie soude geschieden.

Sluiting
Ende is de vergaderinge met danckseghinge tot God gescheyden.

1353 Beide worden genoemd als schepen in Heenvliet, SAVPR, verzameling fiches (bron: Archief Heerlijkheid Heenvliet, inv. nr. 127, Schepenvonnissenboeken)

1620 VI (ordinaris). Dirksland, dinsdag 28 - woensdag 29 april
Inv. nr. E3a, fol. 137v-139v.

Propositie ~ Leiding
D'actie by D. Cornelium Dammannum predicant tot Oostvoorn met eene propositie uyt de 100e vrage des catechismi aengevangen synde, is daerna met de meeste stemmen der broederen vercoren tot praeses D. Jacobus Florianus, tot assessor D. Gosuinus Buytendyck, tot scriba Henricus Nolthenius, kerckendienaren tot Suydtlandt, Goedereede en Bommeneede.

Credenties
Het gemeyne gebedt voor de classicale handelinge is by den presidem gedaen, waerna de credentien syn overgelevert ende gevisiteert ende is in eenige derselver swaricheyt gevonden, waervan hierna in 't omvragen van de particularia sal gesproken worden.

Aanwezigen
Absenten syn bevonden N. Tyckmakers ende Jan Henricxz. d'welcke beyde syn geexcuseert, d'eene deur syne scriftelicke missive ende d'andere by mondelinge excuse voor hem gedaen deur W. Crijnss.

Bommenede ~ Schoolmeester
Is in de vergaderinge verschenen Pieter Martenss. die in de laetste ordinaire classis by provisie totten school ende kerckendienst van Bommeneede was aengenomen, omme van hem te vernemen hoe veele hy t'zedert in 't singen hadde toegenomen. Ende gehoort synde, is bevonden dat hy niet met allen ofte immers weynich toegenomen heeft, sulcx dat hy volgens het besluyt des voorigen ordinairen classis van synen voornoemden provisionelen dienst meriteerde gesuspendeert ofte gedeporteert te worden. Doch de broeders des classis, niet willende met hem het uytterste plegen, hebben geresolveert ende goedt gevonden hem aen te seggen dat hy by provisie alsnoch in den voors. dienst tot de laetste ordinare classis (deses jaers) toe sal worden gecontinueert ende hem middelertijdt in 't singen van eenige psalmen (als psalm 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 12, 15, 16, 19, 23, 24, 25, 50, 51, 95, 103, 119) alsoo oeffenen, dat hy alle deselve bequamelick alsdan can singen. Ende so niet, dat hy alsdan dadelicken sal worden gedeporteert ende den voornoemden school- ende kerckendienst voor eenen anderen sal impetrabel syn ende wederom de facto met een ander sal voorsien worden.

Heenvliet ~ Beroep ~ Examen
Daerna is men getreden tot het examen van Cornelis Simonsz., beroepen kerckendienaer tot Heenvliet, dewelcke des voorigen daeghs syne propositie uyt Johannes 1 : 17, hem gegeven, gedaen hebbende, by den broederen bequaem geoordeelt was om hem in de stucken der leere totten kerckendienst noodich, te ondersoecken.
't Examen is gedaen deur D. Gosuinum Buytendijck, ten overstaen van D. Henrico Arnoldi, gedeputeerde des Zuydthollantschen sinodi, die oock d'absentie D. Hugonis Beyeri, om beneffens hem als medegedeputeerde des voors. sinodi over dit examen te staen, heeft geexcuseert. Ende heeft Cornelis Simonss. voornoemt hemselven in 't antwoorden op hetgene hem is voorgehouden alsoo gequeten, dat hy allen den broederen goet contentement heeft gegeven ende oversulcx hem hebben bequaem geoordeelt om totten dienst van de kercke des Heeren gebruyckt te meugen worden. Waertoe sy dan voorder hem den zegen des Heeren hebben toegewenscht ende met handttastinge totten heyligen kerckendienst ende een lidt deses classis hebben opgenomen.

De voorstellinge van Cornelis Simonss. sal gheschieden in de kercke van Heenvliet deur Johannem Ryckelem ende Joris de Costere ende de bevestinge deur David Thomass.

Ooltgensplaat ~ Predikant ~ Tucht
Tegens den avondt, na de gedane examinatie, syn verschenen Cornelis van Daelhem, David van Keerbergen ende Herman van Weel, inwoonders van de Plate, dewelcke schriftelick beclach hebben overgelevert over de onbehoorlicke proceduren (na haer seggen) Petri Pilii, predicant aldaer, waervan dit de somma is:
Dat hy de voornoemde personen van den avontmale heeft afgehouden, deurdien sy hare gewoonlicke exercitie van de cruysboge niet willen nalaten. Waerby sy noch voegen sekere poincten van beschuldinge tegen den persoon Pilii voornoemt, als met namen van grondtrooff, van geldt- ende brievenroof ende van den onvruchtbaerheyt synes diensts. Hierop is D. Pilius gehoort, dewelcke heeft geeyscht copie van 'tgunt hem te laste geleyt wordt. Ende is voorts geresolveert datter uyt dese vergaderinge sullen werden gecommitteert vier personen om te gaen in de Plate tegen van huyden 14 dagen om aldaer t'aenhooren d'antwoorde D. Pilii op 't beclach ende beschuldinge voorschreven, ende voorts 'tgene d'aenclagers daerop sullen repliceren, ende van alles goede kennisse nemen, ende daervan in de naeste ordinaire classe rapport te doen, om alsdan in de saecke ten principale te sentencieren tot de meeste ruste ende stichtinge van de gemeente in de Plate. Waertoe syn genoemt D. preses, assessor ende scriba ende Jan Simonss. van den Berge.

Des anderen daeghs, den 29^{N} april

Midwoude ~ 's Heerenhoek ~ Attestatie
Syn gelesen d'attestatien Johannis Martini Fleurkens van de classe van Hoorn midtsgaders van de kerckenraedt, den ryckdom ende regeerders van de gemeente des dorps Midwoude, daeraen de broeders hebben contentement genomen.
Insgelycks is gelesen d'attestatie van Joris de Costere, hem gegeven van de dienaren ende ouderlingen der gemeente van Calis,[1354] die oock den broederen heeft bevallen. Ende syn beyde voor leden des classis erkent ende opgenomen.

Heenvliet ~ Onkosten beroep
D. Florianus ende David Thomasz. syn gedeputeert om dien van Heenvliet uyt den naem deser vergaderinge te persuaderen, dat se Jan Simonsz. yetwat willen toeleggen tot sublevement van de oncosten by hem gedaen in 't ontfangen der broederen op desen classem, dewijle deselve oncosten merckelick syn vermeerdert deur 't examen van Cornelis Simonss. haren beroepenen kerckendienaer.

Scribaat
Is by de meeste stemmen goet gevonden ende besloten, dat de acten des classis voortaen in 't classeboeck sullen geschreven worden by Willem Crijnsz., voorts 't schryven van de acten ende handelingen die noch open staen by hem voltrocken te worden.

1354 Bedoeld is *Calishoek*, een oudere naam van het Zeeuwse dorp *'s Heerenhoek*. Volgens de acta van de classis Walcheren zou de Coster echter niet in 's Heerenhoek maar in Calais gestaan hebben, Bouterse (ed.), *Classicale acta Walcheren en Zuid-Beveland*, 225 (24 mrt. 1614), 318 (25 mrt. 1619), 326 (niet gedateerd) en 329 (21 nov. 1619); vgl. daarentegen Van Lieburg, *Repertorium* I, 134 die het op 's Heerenhoek houdt.

Zuidland ~ Tucht
D. Florianus heeft uyt cracht van syne credentie de classis voorgestelt, eerst hoe dat hy ende synen kerckenraedt het sullen maken met meester Boudewijn daervan in de voorige ordinaire classe is gesproken. De classis verstaet dat men by meester Boudewyn alsnoch met vermaningen sal aenhouden.
Heeft wyders gevraecht hoe sy't sullen maecken met een seker persoon, die eertydts in den Briel professie van de religie gedaen hebbende, ende in 't Zuytlant is comen wonen ende noyt by haer ten avontmael is geweest, maer voor eenen tydt hem heeft begeven tot het hooren van der wederdoopers vermaningen, ende nu wederom naerstich ter kercken coemt, aensoeckende wederom tot de gemeenschap des heyligen avontmaels toegelaten te worden, hebbende hemselven nu cortelinge in verscheydene dingen groffelick verloopen.
De classis vindt goedt dat de kerckenraedt, beneffens de vermaningen ende onderwijsinge die sy aen hem sullen doen, haer hierinne sullen reguleren naer 'tgunt daervan in synodo Leydensis articul 78 nopende de gemeene lidtmaten is geresolveert.

Dirksland ~ Goedereede ~ Onkosten beroep
Syn in de vergaderinge verschenen den heer bailliu van Diricxlant met Joris Thoniss., schepen, overleverende declaratie van de oncosten by haer gedaen in 't uytsien na eenen anderen predicant in de plaetse domini Gosu[i]ni Buytendyck; welcke oncosten in een sekere extraordinaire vergaderinge gehouden in den Briel in februari 1619 goedt gevonden was, dat die van Goedereede souden helpen dragen, midts dat deselve op 't oncostelickste souden gedaen ende daerna tot dispositie des classis gestelt worden.
De classis verstaet, alsoo die van Goedereede hier niet tegenwoordich en syn, om de overgeleverde declaratie 't aenhooren ende oock daervan niet en syn gewaerschouwt, dat de dispositie van dese saecke sal uytgestelt worden totte naeste ordinaire classe tegen welcken tijdt die van Goedereede haerselven tot sulcken eynde aldaer sullen hebben te laten vinden.

Brielle ~ Amersfoort ~ Beroep
Willem Crijnss. ende Joris Gerritss., ouderling, hebben voorgestelt dat de kerckeraedt van den Briel voor haren derden kerckendienaer hebben voorgenomen te beroepen D. Petrum Wassenburgium, tegenwoordich predicant tot Amersfoort, versoeckende hierinne de approbatie des classis. De broederen hebben eensaementlick verclaert dat haer de bijcomste D. Wassenburgii aengenaem sal wesen met wensch dat de kercke van den Briel hem mochten tot haren predicant becomen, te meer omdat hy voor desen deselve goede diensten heeft gedaen.

Piershil ~ Vacature
De oude ende nieuwe kerckenraedt mitsgaders de magistraet van Piershil hebben aen de classe overgelevert seker geschrift, waerby sy versoecken dat se van eenen eygenen ende inwonenden predicant mochten voorsien worden om verscheijdene redenen in het schrift geallegeert. De classis vindt goedt dat Jan Aertss. cum suis hem vooreerst sal addresseren aen den ambachtsheer van Piershil ende dit haer versoeck, met redenen bekleedt, sullen openen om op hem te versoecken dat hy haer daertoe gelieve de handt te bieden, ende daerna haerselven voegen by de broederen des classis, die haer uyt den naem des classis daerin sullen behulpich wesen ende assisteren.

Ouddorp ~ Vacature
De gedeputeerde des kerckenraedts van 't Outdorp hebben de classe voorgestelt de

gelegenheyt van hare gemeente, ende heeft D. Buytendyck geclaecht over de moeyelickheyt van de bedieninge derselver, versoeckende dat syluyden met aldereersten met eenen bequaemen predicant mochten worden voorsien. Is goedt gevonden dat D. Buytendyck t'huys comende, sal spreken metten gheheelen kerckenraedt van 't Outdorp van den persoon C. Haymannus ende, so hare genegentheyt tot synen persoon niet en strecte deur vreese dat se hem niet lang mochten behouden, henlieden voorstellen een Jona Michielsz.,[1355] predicant in de classe van Enckhuysen om denselven totten dienst haerer kercke te beroepen. Ende by desen persoon blyvende sullen de broeders van de zyde over 't water dese sake nomine totius classis meugen voltrecken.[1356]

Middelharnis ~ Vacature
Is oock in de vergaderinge verschenen C. Haymannus, d'welcke zedert den 8n decembris by leeninge heeft bedient de kercke van Middelharnisse, waervan hem de broeders hebben bedanckt. Ende nadat sy uyt hem de gelegenheyt van de gemeente aldaer hadden vernomen ende hy daerby versocht ontslaghinge van den provisionelen dienst, die hy vrywillich hadde aengenomen, mitsgaders classicale attestatie van syn comportement in de tydt syner bedieninge, so is 't dat de broederen des classis op syn versoeck gelett hebbende, op hem hebben begeert, dat hy in dese provisionele bedieninge soude willen continueren tot pinxteren toecomende incluis. 'tWelcke hy heeft ingewillight, na welcken tydt de vorder bedieninge van de kercke den broederen van Overflacquee, Goereede ende Bommeneede sal bevolen syn, ten ware saecke dat D. Haymannus midlertijdt hemselven anders beraden hebbende, vrywillich wilde blyven in de begonnen bedieninge;[1357] ende syn affscheydt nemende van de gemeente ende alsoo van de classe sal hem nomine classis attestatie gegeven worden.[1358]

Na den middagh

Aanwezigen
Naer 't gebedt syn elff broederen te late gecomen ende hebben de boeten, daertoe staende, betaelt.

Classis Delft ~ Kerkorde
Is gelesen eenen brieff van de classe van Delff, waerby deselve classe aen de dese versoeckt advijs ende verclaringe over den 38n articul van de kerckenordeninge van den jare 1586[1359] aengaende de plaetse ende tijdt der classicale vergaderingen, mitsgaders wat diesaengaende in onse classe is gepractiseert, als oock van de comparitie van de gedeputeerden der magistraten op de classen. De classis den artyckel ingesien hebbende,

1355 Jonas Jansz. Michaelius stond in Hem (West-Friesland) van 1614-1624. Daarna vertrok hij naar West-Indië, Van Lieburg, *Repertorium* I, 167.

1356 De classis Walcheren besluit de kerkenraad van Ouddorp uit te nodigen proponenten in Walcheren te komen horen, Bouterse (ed.), *Classicale acta Walcheren en Zuid-Beveland*, 362 (5 aug. 1620).

1357 Oorspronkelijk: 'ende in de begonnen bedieninge voortvaren'; in de tekst is alleen 'voortvaren' doorgehaald.

1358 De bedoeling van deze passage is wel duidelijk maar de zin loopt niet, een zeldzaamheid bij Willem Crijnsz.

1359 De brief, gedateerd 6 apr. 1620, in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131,nr. 151; het betreffende artikel: Rutgers, *Acta*, 495-496; het betreffende besluit van de classis Delft: Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 677-678.

verstaet denselven also: dat de nominatie van de plaetse ende tydt des classis staet by de classe ende dat sulcx oyt ende oyt in dese classe is gepractiseert, ter tijdt toe dat deur schoone beloften van de heeren magistraten van den Briel, remonstrants gesint synde, in de vorige becommerlicke tyden de oude gebruyckelicke ordre is gebroken, die nu wederomme al over de twee jaren op den ouden voet gebracht is, houdende de classe by gebeurte in elcke kercke, sonder bywesen van de gedeputeerden der magistraten, gelyck dat oock noyt t'zedert van de Edele magistraet versocht en is. Dit sal men den classi van Delff schriftelicken adviseren.[1360]

Spijkenisse ~ Nieuwe-Tonge
Also uuyt de credentien der kercken van Spyckenisse ende de Nieuwe Tonge verstaen wordt datter noch hier ende daer onchristelicke magistraten syn, waervan de kercken groote schade ende interest lyden, so is goet gevonden dat de dienaers van de voornoemde kercken sulcx den Edele gedeputeerden des Suydthollandschen synodi sullen aendienen ten eynde haere Edele sulcx by de Edele heeren Gecommitteerde Raden voor de kercke in 't gemeen gelieven te remonstreren dat daerin meuge voorsien werden. Ende in gevalle dat sulcx niet en geschiedt, dat men dan dit sal stellen voor een gravamen in den aenstaenden synodum.

Spijkenisse ~ Kerkenraad
David Thomass. heeft gevraeght of hy 't getal van de kerckenraedt wel souden meugen vermeerderen ende of de stemmen in 't verkiesen van 't dubbeld getal der ouderlingen ende diaconen heimelick of openbaerlick behooren gecollecteert te worden. De classis verstaet, also 't getal der manspersonen der gemeente tot Spijckenisse redelicken groot is, dat David Thomass. om redenen by hem geallegeert 't getal wel mach vermeerderen ende eenen kerckenraedt maken van vier ouderlingen ende twee diaconen. Ende dattet gevoegelicker is dat de verkiesinge met heymelicke stemmen gesciede, gelyck dat by meest alle kercken wordt gepracticqueert.[1361]

Hekelingen ~ Huwelijk
Petrus Steyaert heeft den classi voorgedragen hoe dat hy versocht wordt om een weduwe te ondertrouwen d'welcke ontrent 14 weken is weduwe geweest, ende raedt gevraecht wat hy daerinne doen sal. De classis heeft goedt gevonden onsen broeder aen te seggen dat hy de weduwe sal vermaenen dat d'eerbaerheyt wel vereyscht dat se noch 14 dagen ofte een maent vertoeve. Ende in gevalle sy daertoe niet en can gepersuadeert worden, dat hy hen dan d'ondertrouwe sal afnemen.

Nieuwenhoorn ~ School
Johan de Court heeft voorgestelt dat de wethouders van den Nieuwenhoorn het gewoonlick schoolhuys vercocht hebbende, de schole nu doen houden in de kercke waerdeur grooten stanck ende vuylicheyt in de kercke wordt gebracht, versoeckende dat daerin meuge werden voorsien. Waerop is goedt gevonden dat de gedeputeerde classis hierover mette magistraeten sullen spreken ten eynde sulx meuge werden geremedieert.

1360 De brief van de classis lag 7 mei bij de classis Delft op tafel, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 679.

1361 Over de credentie van Spijkenisse: zie de kerkenraadsvergadering van 26 april 1620. David Thomasz. brengt op 3 mei verslag daarvan uit in de kerkenraad; de broeders van de kerkenraad hebben daarin 'redelyck contentement' gehad: SAVPR, AHG Spijkenisse, Acta en notulenboeken, inv. nr. 1, pag. 39.

Dirksland ~ Visitatie
Deur oorsake van 't houden des classis alhier, is dese kercke van Dirixlant gevisiteert, den predicant ende kerckenraedt elx à part gehoort ende hebben malcanderen ten wedersyden elcks in de haren bedanckt. Waerom sy by den classe vermaent syn alsoo te continueren ende hun de zegen des Heeren daertoe gewenschet.

Geervliet ~ Predikant
Werdt alhier genoteert pro memorie dat N. Tijckmakers in de aenstaende classe sal gehouden syn te onderteyckenen de acte syner schultbekenninge die in 't classeboeck gecopieert is.

Propositie
De naestvolgende propositie sal gedaen worden by Petrum Steyaert uyt de vrage des catechismi 101.

Agenda
D'aenstaende classe sal gehouden worden den 13^{n} julii tot Spyckenisse in plaetse ende voor de beurte van Heenvliet.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden synde is de vergaderinge na gedane danckseggh inge tot God gescheyden.

1620 VII (extraordinaris). Brielle, maandag 29 juni
Inv. nr. E3a, fol. 140.

Aanwezigen
Presenten: Jacobus Florianus, preses, Jan Aertss., Jan Hendrixs., Willem Crijnss., Petrus Steyaert, Tobias Damman, Johannes Ryckelem, Azarias Peutevinck, Johannes Fleurkens, Joris de Costere ende Cornelis Simonss.

Gravamina ~ Agenda
Is gelesen een missive uyt de classe van Rijnlandt, in dewelcke wordt versocht dat dese classis haere gravamina souden oversenden tegen den sesten julii eerstcomende.
Waeromme de broederen (die hier van te voren deur de gedeputeerde des classis waren verwitticht) eenige gravamina by geschrifte hebben gestelt ten eynde als voornoemt.
Was oock aen den broederen van over geene zyde geschreven, dat haere Edelen soude gelieven, so haest meugelick was, by den anderen comen ende haere gravamina (so daer eenige waren) metten eersten oversenden.
Om de gravamina van alle de classen des Suydthollandschen synodi in een corpus vervaettet te bequaemer t'ontfangen ende t'overwegen, is de ordinaire classe den tijdt van acht dagen uytgestelt, namelick tot op den 20^{n} julii.

1620 VIII (ordinaris). Spijkenisse, dinsdag 21 - donderdag 23 juli
Inv. nr. E3a, fol. 140v-143v.

Leiding
Die actie by D. Jacobo Floriano, predicant in 't Suytlandt metten gebede aengevangen

synde, is daerna mette meeste stemmen der broederen vercoren tot preses D. Tobias Damman, tot assessor D. Petrus Pilius en tot scriba Johannes Floerkens, respective predicanten van den Briele, Plate ende Oudenhoorn.

Credenties
Syn hierna de credentien overgelevert ende by de gedeputeerde des classis gevisiteert, ende is in eenige derselver swaricheyt gevonden, waervan hierna sal gehandelt worden.

Aanwezigen
Onder den broederen is niemandt absent bevonden als D. Gosuinus Buytendijck, die namaels noch gecomen is met een ouderling van syne kercke genaemt Gerrit Jansz. ende syn om redenen geexcuseert.
Is noch verschenen Edouard Zandiffordt, ouderling der kercke van Outdorp, medebrengende goede credentie.[1362]

Acta classis
Syn de acten des voorgaenden ordinairen ende extraordinairen classis voorgelesen, waerinne verscheyden saecken syn, daervan hierna breeder sal gesproken worden.

Heenvliet ~ Financiën
De gedeputeerde des classis aen de kercke van Heenvliet om te versoecken sekere penningen tot dragen van de oncosten over 't examen van haren predicant gevallen, hebben rapport gedaen ende verclaert dat haer goede hope van desen gegeven is, maer dat noch ten fine in desen niet gehandelt is; daerom denselven gedeputeerden belast is in desen aen te houden opdat se ten goeden eynde gebracht werde.

Ooltgensplaat ~ Predikant
De gedeputeerde des classis in de sake van de Plate hebben rapport gedaen. Ende is bevonden dat sy deur Gods segen de sake ten goeden eynde gebracht hebben, als blyckt uyt de schriftelycke acten die sy hebben overgelevert, die oock by de broederen des classis syn geordineert dat se van woorde tot woorde hierna sullen te boeck gestelt worden. Ende syn de gedeputeerde over de handelinge van desen vriendelick bedanckt.

Piershil ~ Vacature
In de sake van Piershil is gerapporteert, hoeverre deselve is gebracht ende bevonden uyt de appostille haerer requeste, dat se tot haer voornemen gecomen syn om te meugen beroepen eenen eygenen predicant, tot welcken eynde sy aen de broederen des classis versocht hebben haer de behulpelicke handt te bieden. Ende alsoo sy hadden een seker jongman gereedt, geheten Reynerus Vervoren, daeraen sy wel lust ende zin hadden, is by de broederen geresolveert, alsoo men niet anders als goedt van de voors. jongman en hoorde, dat hy eens ter proeve sal gestelt worden om te sien wat gaven hy van den Heere heeft ontfangen, ende of hy suffisant is om de kercke van Piershil te bedienen.

Propositie
Alsoo volgens de acten des voorgaenden ordinairen classis D. Petrus Steyaert was opgeleydt uyt de vrage 101 des christelycken catechismi te proponeren ende D. Steyaert

1362 De kerkenraad van Spijkenisse besluit in de vergadering van 19 juli 1620 dat ouderling Willem Willemsz. de classicale vergadering zal bijwonen: SAVPR, AHG Spijkenisse, Acta en notulenboeken, inv. nr. 1, pag. 44.

verclaerde jegenwoordich niet wel gereedt te syn, versoeckende uytstel, so hebben de broederen besloten dat D. Steyaert (om geen inbreuck toe te laten in dese soo goede sake) hem sal gereedt maecken tegen morgenochtent om te proponeren, ofte dat hy de boete van 30 st. sal betalen.

Oudenhoorn ~ Schoolmeester
Is verschenen Meynard Pieterss., schoolmeester van den Oudenhoorn. Ende heeft versocht dat hy na ordre mach beproeft worden in voorlesen ende voorsingen, ende toegelaten om de canones synodi metten aencleven van dien te onderteyckenen. Ende hebben de broederen so in 't lesen ende singen contentement gehadt. Maer also hy noch geen lidtmaet der gereformeerde kercke en was, heeft hy geseyt bereydt te syn [sich] metten eersten daertoe te begeven. Gevraeght synde, of hy de canones synodi, confessie ende catechismus wel hadde gelesen[1363] heeft geantwoordt de confessie noyt gelesen noch gesien te hebben, dat hy de catechismus menichmael gelesen ende den kinderen geleert hadde. Hadde oock gelesen de canones voorschreven, tegen welcke beyde schriften hy niets en hadde ende was gewillich deselve te onderteyckenen. Syn hem daerom ter handt gestelt de canones synodi nationalis ende tydt verleent tot morgen om dan deselve wel gelesen hebbende ende syne attestatie gesien synde, syn antwoordt te brengen, ten eynde de classis met vrucht daerin mach handelen.

Bommenede ~ Tucht
Sijn oock gelesen de acten des laetst gehouden ordinairen classis in den Briel, dewelcke in de classe van Diericxlandt niet gebracht synde, aldaer niet en conden gelesen worden. In desen is gevonden de handelinge met eene sekere vrouwe, lidtmaet der gemeente tot Bommenede die om sekere swaricheden ende kyvagien met haren man voor eenen tijdt is van den avontmael des Heeren afgehouden ende nu wederomme versoeckt tot de gemeenschap derselver aengenomen te werden. De classis heeft geresolveert dat deselve vrouwe met bekentenisse van haere schuldt ende belofte, indien haren man wederom soude comen, metten selven in eere, liefde ende vrede te verkeeren ende om te gaen, sal op- ende aengenomen worden.

Ondertekening acta
Is voorgestelt, of niet noodich is dat preses ende scriba, die de acten in de minute ingestelt onderteyckenen, nadat deselve in 't classicale boeck gestelt syn ende met de minute gecollationeert, niet en behooren mede van preside ende scriba in 't boeck onderteyckent te worden? De classis verstaet dat sulcx goedt ende ende noodich is, ende voortaen sal geobserveert worden.

Na den middagh

Dirksland ~ Goedereede ~ Beroep
Syn in de vergaderinge verschenen den heer bailliu van Diericxlant geassisteert met Anthonis Franss., ouderling, gelyck oock Jan Marinuss. de Bock, schepen der stadt Goedereede, medebrengende credentie ende volmacht van bailliu ende burgemeesteren ende schepenen derselver stede om volgens de acte des voorgaenden classis te aenhooren de

1363 Deze vragende tussenzin wordt op deze plaats in het origineel geaccentueerd door een vraagteken.

visitatie van de rekeninge ende oncosten by die van Diericxlandt geleden in 't beroepen van eenen predicant in de plaetse D. Gosuini Buytendyck, beroepen op Goedereede.
De rekeninge gevisiteert synde, is geoordeelt dat die van Goedereede sullen metten eersten uytkeeren aen die van Diericxlandt de somma van 12 ponden grooten Vlaems, sonder meer, also de classis bevindt dat eenige oncosten by die van Diericxlandt waren gestelt, welcke tot de beroepinge van haren predicant niet en behooren.

Piershil ~ Beroep
Is verschenen in de vergaderinge Reynerus Vervoren op denwelcken de gemeente van Piershil haer oogh geslagen hadden, die oock tot dien eynde versocht hebben dat syne gaven eens voor de vergaderinge souden gehoort worden om te sien of hy suffisant was de kercke van Piershil te bedienen. Hetwelcke is geaccordeert, ende hy doende eene propositie over de woorden Mattheus 5 : 16, hebben de broederen redelick contentement daeraen gehadt, doch evenwel voor noodich geoordeelt dat voornoemde Reynerus noch meermael sal gehoort worden ten eynde men syne bequaemheyt totten kerckendienst te beter mach bemercken. Ende is hem daertoe eenen tecxt gegeven uyt den brief Pauli totten Philippensen capittel 2 vers 13 - 14 te verclaren op den 29^{n} julii eerstcomende des namiddaeghs binnen Geervliet, ten aenhooren der broederen deses sijdts.

Des anderen daeghs, den 22^{N} dito

Propositie
Is de vergaderinge 's morgens begonnen met de propositie D. Petri Steyaert uyt de vrage 101 des christelicken catechismi, d'welcke de broederen moet goedt contentement hebben aengehoort. Denselven Steyaert bedanct ende tot vorder naersticheyt vermaent.

Gravamina synode
Men is daerna gecomen tottet lesen van de gravamina om over deselve te resolveren ende den gedeputeerden deses classis die op den synodum sullen verschynen hare instructie te formeren.[1364]

1. Op het 1^{e} gravamen sprekende van 't versoecken eener kerckenordeninge uyt 'twelcke bleve 't gunt het jus patronatus aengaet, is geresolveert by den broederen dat gelyck sy voor desen hebben verclaert dat het jus patronatus behoorde uyt de kercke geweert te worden, vermidts hetselve de kercke Gods soo in 't gemeen als in 't bysonder groote schade gedaen heeft, dat sy alsnoch van den selven advyse syn. Maer ingevalle het niet en can geweert worden, dattet dan worde gelimiteert met sulcke restrictien als in Synodo Nationali syn ontworpen.
2. Op het 2^{e} gravamen is geresolveert dat het naer 't oordeel des classis te vroegh ingebracht wordt ende dat daervan te syner tijdt sal connen gesproken worden, als de kerckenordeninge gearresteert sal syn.
3. Het 3^{e} gravamen wordt gantsch noodigh bevonden.
4. Op het 4^{e} gravamen seyt de classis fiat.
5. Het 5^{e} wordt oock geacht goedt ende noodigh.
6. Op het 6^{e} is besloten, dattet oock seer goedt ende noodich is. Ende sullen de gedeputeerde totten synodum openinge doen van sekere middelen die de classe goedt gevonden heeft in dese saecke.

1364 De toezendbrief (8 juli 1620) van de gravamina namens de classis Leiden, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 153.

7. Het 7e werdt geheel noodigh gehouden ende 't rechte middel om totte practycke desselfs te comen is, dat de prophanatien, die te overvloedigh op veele plaetsen sondaeghs achtermiddaeghs gebeuren, werden geweert.
8. Op het 8e gravamen vinden de broederen des classis goedt, dat eenparicheyt daerin gehouden werde. Wat aengaet het formulier by eenigen in synodo nationali gestelt, voor die, die haer ten avontmael begeven, verstaet de classis dattet noodigh is ende doleert dat hun het formulier niet en is toegesonden, volgens het artickel 101 in synodo Leydensi gearresteert.
9. Het 9e gravamen wordt goedt geoordeelt. Ende oock noodich geacht dat deur de gedeputeerde des synodi by de Hooghmogende heeren Staten versocht werdt ordre in desen te stellen.
10. Op 't 1e lidt van 't 10e gravamen is de classe gecontenteert met de verclaringe gedaen by het synodus van Leyden in 't eynde des 78 artyckels.
Op het 2e lidt refereert sich de classis tot het 100e artyckel synodi Leydensis. Ende alsoo men dagelycks noch veel quade exempelen siet, wenscht de classe dat se op de gevoegelickste maniere gecommodieert worden.
Op het 3e lidt is geresolveert dat men desulcke sal aenhouden met vermaenen ende dreygen.
Het 4e lidt wordt gerefereert tot de 7e sex[1365] des 78n artyckels synodi Leydensis in de woorden: 'Maar die geene' etc.
Op 't 5e lidt wordt geantwoordt, dat sulcx bewesen synde, den heeren Staten deur de gedeputeerde des synodi sal geremonstreert worden.
Op 't 6e lidt: dat men de trappen der excommunicatie tegen deselve sal beghinnen, alsoo sy haer genoechsaem als doode leden verthoonen.
11. Op het 11e gravamen heeft de classe geresolveert dat het synodus hiermede niet sal gemoeyt syn, maer dat elcke kercke die hiermede gegraveert is sich tot haere magistraet sal voegen ende haere doleantie doen.
12. Op het 12e gravamen is besloten dat men daerin sal doen volgens het 91e artyckel synodi Leydensis ende 'tgene vorder besloten is gedaen te worden. Ende wat aengaet degene die niet begeeren d'acten des synodi t'onderteyckenen, dat men tegen soodanige sal procederen als wederhoorige des synodi. Ende belangende de schoolvrouwen dewijle sy 't selve ampt van de schoolmeesters bedienen, sal met deselve als mette schoolmeesters gehandelt worden. Insgelycx oock dat de publycke schoolmeesters behooren lidtmaten der gemeente te syn; des by ons tot noch toe gepractiseert is. Aengaende de byscholen, dat daerinne na gel[eg]enheyt van saecken ende personen sal gehandelt worden, welverstaende dat deselve evenwel sullen gehouden syn de acta des synodi te onderteyckenen.

Na den middagh

13. Het 1e lid des 13e gravamen is by ons practycke et fiat ipsa per alios
Op 't 2e lidt is besloten volgens het 50e artyckel des synodi van den Haghe dat men sal blyven by den artyckel oock in die plaetsen daer men twee mael predict.
Het 3e lidt werdt gerefereert totten 89n artyckel synodi Leydensis die voorts wijst op den 57n artyckel van de geresumeerde kerckenordeninge.
Op 't 4e lidt dat men daerin na discretie ende noodt van saken sal handelen.
Op 't 5e lidt is geresolveert dat men sulcke niet toelaten sal, maer dat die kercke

1365 Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 387.

haer sal reguleren na andere kercken ende volgens na den 50n artyckel des synodi van 's-Gravenhage.

Het 6e lidt oordeelt de classis niet wel practicabel te syn.

Het 7e lidt is hier impertinent dewyle het strijdt tegen den voorseyden 50n artyckel des synodi van 's Gravenhage.

Op 't 8e lidt is besloten dat de saecke polityc is, ende derhalven de hooge overheyt om te verbeteren sal geremonstreert worden.

Op 't 9e lidt is besloten dat men sulcke kinderen den doop niet sal weygeren.

Het 10e lidt is een politycke sake ende en can by de synode onses oordeels niet geremedieert worden.

14. Op het 14e gravamen is geresolveert: neen.
15 Op het 15e gravamen seyt de classis: fiat, volgens den 90n artyckel synodi Leydensis. Ende aengaende 't weygeren van trouwen by den magistraten der remonstrantse personen werdt geoordeelt wel gedaen te syn, overmidts dese vryheyt alleen den papisten ende mennoniten is gegeven.
16. Op 't 16e gravamen is besloten dat men eenparicheyt houden sal.
17. Op 't 17e seyt de classis dat men versoecken sal dattet placcaet dies aengaende van de Edel Mogende heeren Staten werde gerenoveert. Ende aengaende de reste werdt gerefereert ad articulum 88 synodi Leydensis.
18. Op 't 18e is geseyt dattet goedt ende noodich is.
19. Op 't 19e is geresolveert dat die, welcke daerin gegraveert syn, oock onder andere middelen hare lidtmaten insonderheyt in hare cranckheyt behooren te instrueren, dat se na haren doodt geene lyckpredicatien laten geschieden, dewijle deselve gantsch onnoodich syn.
20. Op 't 20e gravamen oordeelt de classis dat die, welcke sulcke conditionele subscriptie hebben toegelaten behooren gecensureert te worden. ende dat sulcke conditionele subscriptie sal geweert worden, vermidts deselve strijdt tegens de acta synodi nationalis.
21. Op 't 21e gravamen is geresolveert dat men moet versoecken dat by publycke autoriteyt daerin werde voorsien.
22. Op 't 22e seyt de classe fiat. Per deputatos.
23. Op 't 23e werdt geantwoordt: hoewel de classe niet en weet dat of in hare of in andere kercken swaricheyt is, mach nochtans wel lyden dat dese saecke by tydts werde voorgecomen, met te blyven by de Catechismus ende confessie artyckel 22.
24. Op 't 24e is besloten dat alsulcke syn censurabel volgens het 112e artyckel synodi Leydensis.
25. Op 't 25e wert geantwoordt dat daerop in alle manieren behoort gelet te worden.
26. Op 't 26e seyt de classis dat daerin sal gevolght worden den artyckel 78 synodi Leydensis.
27. Op 't 27e gravamen verclaert de classis dat alsulcke na omstandicheyt der saken censurabel syn.
28. Op 't 28e is geresolveert dattet noodich is, ende dat dese sake by yder classe sal besorght worden.
29. Op 't 29e werdt geantwoordt: dat hoewel de discipline in alsulcke plaetse ongewoon ende in lange niet gebruyckt en is geweest, daerom deselve niet en moet nagelaten worden.
30. Op het 30e gravamen wordt geantwoordt: jae.
31. Op 't 31e werdt geresolveert dattet een wenschelycke saecke is.
32. Op 't 32e is besloten dat de classe lief is dat daerin voorsien worde. Ende werdt alsulcken belast 'tselve te remonstreren daer 't behoort.

Gedeputeerden ter synode
Syn gedeputeert vanwegen dese classe te gaen op den synodum D. Tobias Damman, D. Gosuinus Buytendijck, D. Jacobus Florianus, respective predicanten als vooren.

Geervliet ~ Visitatie
Is uyt insichte der kercke van Geervliet besloten dat deselve eerstdaechs sal worden gevisiteert. Daertoe Willem Crijnss. toecomenden sondach, den 26^{en} julii, sal gaen om de predicatie t'aenhooren ende woonsdach daeraenvolgende hem sal voegen by den broederen aldaer vergadert op de propositie Reyneri Vervoren om alsdan de volle visitatie te doen.

Oudenhoorn ~ Schoolmeester
Is wederom verschenen den schoolmeester van den Oudenhoorn, denwelcken nadat syne attestatien gesien ende gelesen waren, is toegelaten dat hy in synen dienst sal continueren ende soo haest hy mette kercke sal hebben gecommuniceert, dat hy alsdan in den Briel sal comen om de canones synodi nationalis te onderteyckenen.

DES DERDEN DAEGHS, DEN 23^{EN} DITO

Spijkenisse ~ Visitatie ~ Wederdopers
Tot de visitatie der kercke van Spyckenisse is, beneffens den predicant, ontboden die van de kerckenraedt, dewelcke elx apart gehoort synde, is bevonden dat syluyden elc anderen hertelyck bedancken met wenschinge dat de voortgang van dien lange mach duyeren. Ende hebben verclaert, dat by henlieden alle goede ordre ende discipline werdt onderhouden. Ende syn beyde parthien vermaent in 't goede te volharden ende aen te houden tydelick ende ontydelick met vermaenen, bidden, straffen etc. ende syn eyndelick den zegen des Heeren toegewenscht.
De voors. kerckenraedt heeft gevraeght hoe sy sullen handelen met drie personen, lidtmaten haerer kercke, d'welcke vertragen in 't gehoor des goddelycken Woorts, den eenen voedende in hem een libertijnschap, den anderen hellende na de mennoniten ende de derde hem excuserende met syne doovicheyt.[1366]
Is henlieden geantwoordt, dat sy de voornoemde personen naerstelyck sullen vermanen ende na gelegenheyt des tydts ende der saken dreygen, straffen etc. met alle sachtmoedicheyt ende leere.

Middelharnis ~ Vacature
Is voorgestelt, hoe men handelen sal mette kercke van Middelharnisse, die na 't vertreck D. Haymanni niet seer wel en is bedient geweest. Ende is geresolveert dat men om redenen wille drie uyt de classe sal bestemmen die elck voor een maent die plaetse sullen bewaeren; ende in loco synde, naersticheyt aenwenden met aenspreken ende vermaenen om de inwoonderen te disponeren tot het frequenteren der predicatien. Hiertoe syn bestemt ende geordonneert Jan Aerts., Jan de Court ende Adriaen Lodovycks., welckers

1366 Kerkenraadsvergadering van 19 juli 1620, SAVPR, AHG Spijkenisse, Acta en notulenboeken, inv. nr. 1, pag. 44. De kerkenraad besluit de classis tevens de vraag voor te leggen hoe te handelen met leden die van mening zijn dat de kerkenraad de kerkelijke tucht niet toepast 'naer 't behooren'. De classis belooft een tweetal te deputeren om deze gemeenteleden daarop aan te spreken en van hun mening te 'desisteren'.

kercken wederom sullen bewaert worden by de naestgesetenen, die daertoe oock syn genomineert.

Rockanje ~ Tucht
Is voorgestelt van D. Azaria Peutevinck, dat hy wordt gemolesteert omdat hy weygerich is eenen van de predickstoel af te lesen als kerckmeester, dewelcke bevonden wordt in openbare bloedtschande te leven. Ende is geresolveert dat hy sulcx weygerende welgedaen heeft ende belastet daerin te continueren.

Ooltgensplaat ~ Tucht
D. Pilius heeft gevraeght oft niet goedt ware dat men de aencomende lidtmaten in de Plate beloftenisse afnaeme, dat sy haer tot het gilde van de cruysboge niet en sullen begeven.
Waerop geoordeelt is, alhoewel dese saecke geensins is te prijsen, nochtans by ons niet en can worden geremedieert. Dat daeromme D. Pilius wel ernstelick mach vermaenen van dese ende alle andere lichtvaerdicheden haer te wachten, maer niet constringeren met afnemen van eenige beloftenisse.

Nieuw-Helvoet ~ Huwelijk
Petrus l'Empereur heeft voorgestelt dat tot synent is een seker persoon, goedt, godsalich ende vroom van leven, yverich in 't gehoor van Gods Woordt, welcke hem bereydt totte gemeenschap der kercken te begeven, dan maeckt l'Empereur voors. swaricheyt dat hy twee rechtssweerinnen[1367] na malcanderen getrouwt heeft.
De classe verstaet dat desen persoon wel mach ten avontmael des Heeren toegelaten worden vermidts het geen bloetschande is.

Propositie
De naestvolgende propositie sal gedaen worden by Anthonis Adriaenss. Nout uyt de 102 vrage des catechismi.

Agenda
De aenstaende classe sal gehouden worden den 19^{en} octobris eerstcomende in den Oudenhoorn in de plaetse van de Nieuwe Tonge ende dat deur 't ernstich versoeck ende bidden van Jeremias Hennicart om d'ongelegenheyt syner huysvrouwe, met belofte dat Hennicart voorschreven wederom sal de classe ontfangen in de gebeurte van den Oudenhoorn ofte de costen van dien dragen.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden synde, is de vergaderinge na ghedane danckseghinge tot God in vrede gescheyden.

Ondertekening
Ondertekend door scriba.

1367 *rechtzwerin*: volle nicht (Van Dale onder rechtzweer; WNT).

1620 IX (extraordinaris). Abbenbroek, woensdag 26 augustus
Inv. nr. E3a, fol. 144.

Aanwezigen
Sijn present geweest Willem Crijnss., Nicolaus Tyckmakers, Jan Aertss., Jan Heyndrickss., Jacobus Florianus, David Thomass., Petrus Steyard, Johannes Riclem, Joan de Court, Petrus l'Empereur, Joris de Costere, Johannes Floerkens ende Cornelis Simonss.

Piershil ~ Proponent
Alsoo in de laetste ordinaire classe, gehouden tot Spyckenisse, den broederen desen zijdts was belast seker student, genaemt Reynerus Vervoren, op denwelcken de gemeente van Piershil haer ooghe geslagen hadden, meermalen te hooren proponeren om te vernemen wat gaven hy hadde van den Heere ontvangen ende off hy suffisant soude wesen die kercke te bedienen, so is 't dat de broederen hem nu meermalen gehoort hebbende, over verscheydene plaetsen der Heyliger Schriftuyren, so in de kercke van Geervliet, Heenvliet ende Abbenbrouck, verclaren dat sy redelick goedt contentement in syne propositien hebben, hopende dat hy deur des Heeren zegen mettertydt een nut en bequaem instrument in des Heeren wijnbergh worden sal.
Syn verschenen Vincent Annocque, schout ende secretarius van Piershil, geassocieert met eenen Pieter Janss., als gedeputeert synde van de gemeente van Piershil, versoeckende alsoo 't vast na den winter toegaet ende hare gemeente seer verlangde Reynerum voorschreven eens te hooren, dat de broederen den voornoemden proponent beliefden praeparatorie te examineren, ten eynde syne gaven in de kercke van Piershil eens mochte gehoort worden.
De broederen hebben dese sake in advise genomen, ende Reynerum voorschreven gevraeght of hy wel in corten tijdt hem soude connen gereedt maken tot het praeperatorie examen. Waerop hy geantwoordt heeft: 'ja'.
Ende also noodich is, eer men daertoe come, dat men sie de attestatien van syn comportement, leven ende wandel, is hem belast ter naester reyse mede te brengen schriftelycke attestatie der broederen dies quartiers, onder dewelcke hy heeft geproponeert.
Dewyle oock D. Schulius ende Jacobus Leeuwius, respective predicanten van Westmase ende Oudtbeyerlant, nu tegenwoordich waren, hebben de broederen met hun van syn comportement gesproken, die alles goedts van hem hebben getuycht.
Is eyntelyck geresolveert dat D. Reynerus hem noch sal gereedt maken tot een propositie over de woorden Jacobi capittel 1 vers 22 ende met eenen tot het prae-examen, 'twelck alles gedaen sal worden den 7^{n} septembris in den Oudenhoorn ende sal D. Florianus d'examinatie doen.

Agenda
De vergaderinge sal aenvangen ten 9 uyren precyse op de boete daertoe gestelt.

Sluiting
Na desen is de vergaderinge met danckseghinge tot God geeyndiget.

1620 X (extraordinaris). Oudenhoorn, maandag 7 september
Inv. nr. E3a, fol. 144v.

Aanwezigen
Presenten: D. Jacobus Florianus, David Thomass., Johannes Riclem, Joan de Court, Pe-

trus l'Empereur, Joris de Costere, Johannes Floerkenius ende Cornelis Simonss., respective predicanten etc.[1368]

Piershil ~ Proponent ~ Beroep ~ Examen ~ Attestatie
Volgende 't besluyt van de laetste vergaderinge in Abbenbrouck (op 't ernstige versoeck van die van Piershil) heeft Reynerus Vervoren gedaen een propositie over den tecxt Jacobus 2 vers 22 met redelick contentement der broederen. Is oock denselven preperatorie geexamineert ende hebben de broeders in synen antwoorden gehadt goedt contentement, hem vermanende tot naerstige ondersoeckinge ende oeffeninge in 't Woordt des Heeren ten eynde hy soo lange soo meer een bequaem instrument in den oegst des Heeren worden mochte.
Deur last van de magistraet ende kerckenraedt van Piershil syn verschenen Vincent Annocque, schout ende secretarius, Arien Janss., Corstiaen Jacobss. ende Cornelis Pieterss. versoeckende dat Reynerus eens mochte gehoort worden in haere kercke. 'tWelck de broederen hebben geconsenteert, ende sal geschieden in de tegenwoordicheyt van Jan Aertss., predicant op den Coorendyck ende Piershil.
Is Reynero voorts aengeseyt, indien die van Piershil souden voortgaen mette beroepinge, dat hy hem soude moeten gereedt maecken om op den 19n october eerstcomende in de ordinaire classe ten vollen geexamineert te worden, welck examen sal gedaen worden ende achtervolght van D. Jacobo Floriano die het preperatorie examen gedaen heeft.
Reynerus Vervoren heeft overgelevert twee attestatien, welcke geordineert syn te bewaren totte naestcomende ordinaire classe om voor de gantsche vergaderinge gelesen te worden.

Sluiting
Ende is alsoo de vergaderinge na desen met danckseghinge tot God geeyndiget.

1620 XI (extraordinaris). Brielle, donderdag 17 september
Inv. nr. E3a, fol. 145.

Aanwezigen
Presenten: D. Tobias Damman, preses, Cornelius Damman, Jan Hendrixss., W. Crijnss., Gosuinus Buytendyck, Azarias Peutevinck ende Petrus l'Empereur.

Dordrecht ~ Goedereede ~ Beroep
De vergaderinge was geleydt ten versoecke van de gedeputeerde der kercke ende magistraet van Dordrecht, dewelcke na gedaenen ghebede syn ingeroepen, naemelyck den Edele Cornelis Baen, gedeputeerde van de Edele magistraet voorschreven, midtsgaders D. Daniel Demetrius, predicant ende Paulus Claess. de Haen, ouderling ende gedeputeerden der kercke, verthoonende behoorlycke credentie[1369] alsoock sekere beroepbrieven van beyde de collegien gedaen op den persoon D. Gosuini Buytendyck, predicant tot Goedereede, ende versochten aen dese vergaderinge daerinne te willen arbeyden dat haere beroepinge mochte volcomen effect sorteren, also sy verclaerden met goede ordre begonnen te hebben ende tot dien eynde den kerckenraedt ende magistraet van

1368 Sic.
1369 Hun geloofsbrief SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 156 (10 sept. 1620).

Goederee hadden aengesproken, die oock eenen expressen hadden afgevaerdight om de saecke met die van de classe in communicatie te leggen.[1370]
De beroepbrieven, gelesen synde, werden bevonden wettich te wesen.[1371]
Is oock binnen geroepen de afgevaerdichde van Goederee, met naem Jan Marinuss. de Bock, verthoonende sekere instructie (van de magistraet van Goederee) in plaetse van credentie, inhoudende dat hy, Jan de Bock voorschreven, soude toestaen het versoeck van die van Dordrecht midts dat deselve van Dordrecht sullen supporteren de costen gevallen in Diericksland over 't beroep van de predicant aldaer in de plaetse van den voornoemden Buytendijck.[1372]
D. Buytendyck, gevraeght synde na syne genegentheyt over de beroepinge voorschreven, heeft verclaert dat hy, de saecke in de vreese des Heeren overwogen hebbende, geen redenen can bedenken om de conditie niet aen te nemen, ten waere datter sulcke redenen by dese vergaderinge of yemant anders[1373] wierden bygebracht, waerdeur hy van meninghe soude meugen veranderen.
De broederen, alles overwogen hebbende, vinden goedt de saecke uyt te stellen totten ordinariam classem om redenen 1. dat dese vergaderingh geheel swack ende van cleynen getale is; 2. omdat d'instructie van Goederee niet suffisant en is, gemerckt deselve alleen is geschreven ende geteeckent in de naem van de magistraet, sonder die van de kercke daerin bekent te syn; ende ('twelck meer is) dat se niet en is geaddresseert aen den classem.
Dit is die van Dordrecht ter presentie van D. Buytendyck ende Jan Marinuss. aengeseyt. Die van Dordrecht is hiervan (op haer versoeck) gegeven copie.

Sluiting
Ende is de vergaderinge (Gode gedanckt hebbende) gescheyden.

1620 XII (ordinaris). Oudenhoorn,[1374] dinsdag 20 - woensdag 21 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 145v-148.

Opening en leiding
Naer d'aenroepinge van de naem des Heeren syn vercoren tot presidem Henricus Nolthenius, tot assessorem Petrus Pilius ende tot scribam David Thomass.,[1375] respective predicanten tot Bommeneede, Plate ende Spyckenisse.

Aanwezigen
Syn naer 't gebedt absent geweest, Jeremias Hennecaert, Cornelis Simonss. ende Cornelis Damman, welcke syn geexcuseert. Syn te laet gecomen Petrus Steyaert, Jacobus Florianus, Willem Crijnss. ende Jan Heyndrickss. betalende de boeten ende Joris Costere dewelcke is geexcuseert.

1370 De Dordtse kerkenraad vraagt in de vergadering van de gedeputeerden van de classis op 9 sept. 1620 of zij bezwaar hebben tegen het beroep op 'den eersamen persone D. Gosuinum Buytendijc'; er bestaat geen bezwaar, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 777 (9 sept. 1620).
1371 Beroepbrief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 155, (10 sept. 1620).
1372 Deze instructie in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 157, (15 sept. 1620).
1373 Origineel: 'yemant anden'.
1374 'in de plaetse van de Nieuwe-Tonge'.
1375 Hij krijgt in de kerkenraadsvergadering van 18 okt. 1620 zijn geloofsbrief, SAVPR, AHG Spijkenisse, inv. nr. 1, pag. 49.

Propositie
Anthonis Adriaenss. heeft eene propositie gedaen over de 102e vrage des catechismi, die den broederen wel bevallen heeft.

Credenties ~ Ouddorp ~ Beroep
De credentien gelesen synde, wierd' bevonden in de credentie van 't Outdorp dat versocht wordt aen de broederen dat hare beroepinge gedaen op eenen Nicolaum Russchium soude meugen voortgangh hebben.
De broederen hierop, als' oock op 't mondeling versoeck der gedeputeerde gelett hebbende, hebben na verscheydene debatten ende ommevraghingen goedt gevonden dat men eerst moeste sien syne testimonia ende oock syne gaven hooren.
Russchius, ingeroepen synde, heeft syne testimonia overgelevert, eene van de kercke van Amsterdam, eene van D. Amesio[1376] ende Thomas Potius[1377], predikant van d'Engelsche gemeente tot Amsterdam ende een uyt de plaetse daer hy gewoont hadde in Engelandt.
Dese attestatien gaven te saemen seer goede getuygenissen van Domino Russio voornoemt nopende syne geleertheyt ende godsalicheyt. Doch alsoo uyt deselve niet en conde blycken dat hy was geweest in actuelen dienst, is goedt gevonden dat men hem hiervan naerder soude ondervragen, als oock na d'oorsaecke van syn vertreck uyt Engelant.
D. Russchius heeft hierop verclaert, dat hy twee jaren ende ses maenden was geweest in actuelen dienst ende deur den bisschop d'oplegghinge der handen ontfangen hadde, presenterende 'tselve te doen blyken wanneer 't den broederen believen soude.
Aengaande d'oorsake syns vertreckens uyt Engelant was, so hy seyde, dat hy verclaecht was dat hy in den kerckendienst comende, niet en hadde onderteyckent de gemeene ordonnantie die aldaer was, dewelcke hy met goeder conscientie niet onderteyckenen conde, overmidts sekere cruyssingen ende andere superstitien die by hun gebruyckt worden.
De broederen dit alles verstaen hebbende, hebben geresolveert dat de beroepinge der kercke van 't Outdorp op D. Russchium gedaen sal meugen haren voortgangh hebben, wanneer hy sal hebben gedaen blycken syne bevestinge met oplegghinge der handen totten kerckendienst ende syne gaven sullen syn gehoort by de broederen des classis, ende dese dingen werden bevonden naer behooren.

Korendijk ~ School
Sijn ingestaen Jacob Janss. ende Gielis Gieliss., ouderlingen van de Coorendyck, dewelcke hebben voorgestelt sekere swaricheyt betreffende den schooldienst in haere plaetse. Want alsoo den voorgaenden schoolmeester fugitijff was om eenige quade acten by hem bedreven, liettet sich aensien[1378] dat haere wethouderen eenen anderen in de plaetse wilden stellen, welcke mede het beste loff niet en voerde. Versochten derhalven in desen der broederen hulpe, goeden raedt ende advijs hoe sy haer hierinne souden hebben te dragen.
Op dese clachte ende versoeck is goedt gevonden die van de Coorendijck behulpelyck te wesen met eene schriftelycke acte te senden aen de voors. wethouderen, dewelcke oock dese ouderlingen is mede gegeven.

1376 Guilelmus Amesius (William Ames), over hem o.m.: *BLGNP* I, 27-31.
1377 Thomas Potts was daar predikant vanaf 1617 tot aan zijn overlijden in 1631, eerder stond hij in Middelburg en Vlissingen, zie over hem Carter, *The English Reformed church*, reg. i.v.
1378 Origineel: 'aansiet'.

Dordrecht ~ Goedereede ~ Beroep
Alsoo de Edele gedeputeerde der kercke ende magistraet van Dordrecht D. Daniel Demetrius, predicant, Paulus Claess. de Haen, ouderling der voors. kercke, met Cornelis Corneliss. Baen, ouderling ende schepen in de extraordinaire classicale vergaderinge binnen den Briel opten 17^{en} septembris hadden vertoont brieven van beroepinge op den persoon D. Gosuini Buytendyck ende deselve sake van de voornoemde vergaderinge om sekere redenen van gewichte was uytgestelt tot dese ordinaire vergaderinge, so is 't dat op huyden alhier wederom verschenen syn de voors. D. Demetrius ende Cornelis Baen, gedeputeert synde van de voornoemde kercke ende magistraet, met versoeck dat de voorgemelde beroepinge nu mochte voltrocken ende toegestaen worden.
Hier beneven syn oock verschenen vanwegen der kercke ende magistraet tot Goederee met behoorlycke credentie Jan Arentss. Boogerman, ouderling ende Cornelis van Dam, schepen, synde van hare principalen geauthoriseert om toe te staen de dimissie D. Gosuini voorschreven, midts dat de kercke conditioneerde dat Buytendyck niet en soude vertrecken, voordat sylieden weder met eenen anderen goeden herder waren voorsien of daervan versekert.[1379] Hier beneffens reserveerde de magistraet noch dese 2 dingen: 1. dat die van Dordrecht tot haeren last sullen nemen die costen welcke die van Goederee verstreckt hebben aen die van Diericxlandt in 't beroepen van eenen predicant in Buytendycks plaetse dewelcke die van Dierixlandt onder die conditie hadden ontslagen 2. dat die van Dordrecht oock dragen sullen de costen by die van Goederee te doen in de beroepinge van eenen toecomenden predicant.
De broederen des classis, op alles rypelyck ende in de vreese des Heeren lettende, naerdat sy de gedeputeerde beyder plaetsen ende D. Gosuinum Buytendyck elcx in 't bysonder ende iterativelycken gehoort ende van een yder respective vernomen hadden 'tgunt ter saecke dienende was, hebben dit navolgende geresolveert ende besloten:
1. dat sy verclaerden geaffectioneert te syn tot D. Gosuinum Buytendyck ende oversulcx syne Edele gaerne bij hun souden houden, maer siende aen d'eene syde de wetticheyt der beroepinge by die van Dordrecht op synen persoon gedaen, ende aen d'andere syde hoorende syne genegentheyt om deselve (onder 't oordeel des classis) te volgen, mede wetende den noodt van de Dordtsche kercke ende 't profyt dat in die groote gemeente te doen is, oordeelen dat D. Buytendyck de beroepinge voorschreven volgen sal;
2. dat hy niet eer en sal vertrecken dan als den beroepen dienaer in 't Outdorp sal wesen bevesticht;
3. dat die van Dordrecht aen die van Goederee sullen uytreycken ende betalen de somma van 12 ponden groten Vlaems by de Goereesche aen die van Diericxlant verstreckt ter sake meermael verhaelt. 'tWelck die van Dordrecht sullen doen niet omdat sy 't schuldich syn, maer als een gratuiteyt ten aensien van de cleyne middelen der voors. stadt ende van den corten tydt, die Buytendyck by haer geweest is om wiens wille sy de voornoemde costen hebben gedragen, salvo dat dit voortaen niet en worde getrocken in consequentie. Dit is henlieden altesaemen eendrachtelyck aengeseyt ende by haer altesaemen ingewillight.

Propositie
Reynerus Vervoren heeft gedaen eene propositie uyt Hebreen 9 vers 27-28. En is d'ommevraghinge derselver uytgestelt tot na den middach.

1379 Geloofsbrief voor Johan Boogerman en instructie voor Van Dam in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nrs. 161 en 162 (17 en 18 okt. 1621).

Aanwezigen
Sijn te laet gecomen Nicolaus Tyckmakers, Willem Crijnss. ende Jan Janss., ouderling ende hebben betaelt naer behooren.

Spijkenisse ~ Dirksland ~ Stad aan het Haringvliet ~ Schoolmeesters
Syn by ordre ingestaen dese navolgende schoolmeesters:
Eerst Adriaen Martenss., schoolmeester tot Spijckenissen ende heeft voorgelesen het 2e capittel Matthei, 'twelcke den broederen alsoo heeft bevallen dat se hem oordeelen bequaem om in de voors. kercke te meugen voorlesen. Belangende het singen, also hy verclaerde daerin weynich geoeffent te syn ende versocht dat men hem voor ditmael wilde verschoonen, belovende in den naestcomenden classe daervan een preuve te doen. Is hem 'tselve geaccordeert, met vermaninghe van hemselven naerstelycken te oeffenen. Ende syn hem eenige psalmen voorgeschreven om deselve te leeren voorsingen.
Daerna Samuel de Swaeff, schoolmeester in Diericxlant.[1380] Dese heeft gelesen het 1e capittel Matthei ende gesongen den 15n ende 37n psalm, uyt welcke beyde hem de broeders bequaem geoordeelt hebben om de kercke voorschreven met lesen ende voorsingen te bedienen. Heeft oock de canones synodi nationalis mette confessie ende catechismus onderteyckent.
Ten derden Pieter Heyndrickss., schoolmeester op de Stadt ende heeft gelesen uyt het 3e capittel Matthei, singende den 51n psalm ende den lofsang Simeonis, waeruyt de broeders hebben geoordeelt syne bequaemheyt om de kercke voorschreven te meugen met lesen ende singen dienen. Heeft oock neffens d'andere schoolmeesters de canones etc. onderteyckent.

Melissant ~ Preekbeurten
Job Jobss., schout van Melissant heeft by monde ende geschrifte versocht dat de plaetse van Melissant somtijdt met predicatie mochte worden gedient in hare kercke opdat alsoo deur dit middel de inwoonders derselver plaetse te beter geleert ende onderwesen mochten worden. D'antwoorde op dit versoeck is uytgestelt tot morgen toe.

Examen
Het examen aen Reynier Vervoren is aengevangen deur D. Florianum ten overstaen van D. Samuele de Gruter, gedeputeerde des synodi, also uyt de propositie by Reynerus voorschreven voor den middach gedaen geoordeelt was, dat het examen soude voortgaen. Doch heeft Reynerus soo soberlyck geantwoordt dat D. deputatus ende alle de broeders gesamentlyck hebben verclaert hem voor desen tydt niet te connen admitteren totten kerckendienst, maer hebben hem ernstelyck vermaent tot naerstige ondersoeckinge der Heyliger Schriftuyre ende hem daerinne te bevlytigen deselve Schriftuyere ende de fondamenten des geloofs grondelyck te leeren verstaen. Waertoe hem noch vergunt is geworden den tydt van de eerste aenstaende classe om alsdan weder van nieuws geexamineert te worden.

1380 Briels, 'Biografische aantekeningen Zuidnederlandse onderwijskrachten' III, 274.

Opening
Naer 't gebedt syn gecomen Willem Crynss. ende Jan Janss., ouderling, Joan de Court ende den ouderling van Goederee. Ende hebben betaelt.

Piershil ~ Vacature ~ Examen
Reynerus Vervoren ende oock synen oom D. Schulius hebben versocht aen de broederen dat het examen tegenwoordich soude werden hervatt, alsoo hy meende het voorige deur verbaestheyt geschiedt te syn, hopende nu ter tydt den broederen een beter contentement te sullen geven indien 't haer beliefde noch een uyrtjen daeraen te cost te hangen ofte eenige uytten haren deputeren, die neffens de gedeputeerde des synodi daervan de proeve wilden nemen.
Ommegevraeght synde, is geresolveert het versoeck in te willigen met d'examen te hervatten in tegenwoordicheyt aller broederen.
Vervoren nu eenen sekeren tydt weder ondersocht synde, en heeft met syne antwoorden den broederen geen meerder hope van syne bequaemheyt gegeven als daeghs te vooren, sulcx dat se eenstemmelyck (als oock den deputatus) persisteren by de eerste resolutie. Hebben hem evenwel beloeft dese syne saecke die van Piershil op 't alderfavorabelste te sullen voordragen ende arbeyden dat de beroepinge op synen persoon gedaen noch onverandert bleve. Om 'twelcke te bevorderen syn verordineert Joan Aertss. Teckman ende Jacobus Florianus.

Ouddorp ~ Beroep
D. Nicolaus Ruschius heeft gedaen eene propositie uyt Ephesen 4 vers 8, waeruyt de broeders hebben geoordeelt (gesien hebbende syne getuygenissen vooren verhaelt, als oock van de bevestinge syns dienst in Engelandt) dat die van 't Outdorp volgende 't wettigh beroep op synen persoon gedaen, hem sullen genieten als haeren predicant ende leeraer. Ende hem met handttastinge als een lidt des classis erkent ende ontfangen.
De voorstellingen ende bevestinge D. Ruschii sullen gedaen worden in de kercke van Outdorp deur D. Gosuinum Buytendyck.

Goedereede ~ Ouddorp ~ Traktement
D. Buytendyck heeft versocht dat de broederen gelieven te resolveren over syn tractement by hem t'ontfangen uyt de vacerende gagie van Outdorp voor synen dienst in deselve kercke nu sekeren langen tydt gedaen. Item dat men eene attestatie van syne leere ende leven wilde gereedt maecken.[1381]
Op 't eerste is hem geordonneert t'ontfangen de somma van hondert guldens; het 2e is opgeleydt W. Crijnss., predicant in den Briel.

Nieuwe-Tonge ~ School
Uit de credentie van de Nieuwe Tonge als oock uytten mondt van den ouderling Frans Engelss. is verstaen dat aldaer onder anderen oock swaricheyt is nopende het schoolampt. Waeromme goet gevonden is dat D. Petrus Pilius ende Anthonis Adriaenss. hun aldaer sullen laten vinden uyt last ende vanwegen deser vergaderinge om te vernemen

1381 Buytendyck levert op 1 dec. zijn attestaties in bij de classis Dordrecht en wordt als lid van de classis ontvangen, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620,* 793 (1 dec. 1620).

hoe sich de saken aldaer toedragen ende de swaricheden, soo veel meugelick, is wech nemen.

Dirksland ~ Melissant
Sullen oock deselve broederen in den naem als voren die van Diericxlant aenspreken, om haer te bewegen dat deur haren predicant die van Melissant meugen werden bedient, ter drie weken eens, met eene achtermiddaechsche predicatie achtervolgende haer versoeck aen dese vergaderinge gedaen.

Gedeputeerden ~ Visitatoren
D. Petrus Pijlius is geordonneert in de plaetse D. Gosuini tot eenen deputatus ende visitator classis aen geene zyde des waters.

Goedereede ~ Vacature
Also de kercke van Goederee deur 't vertrecken D. Gosuini comt te vaceren, so heeft dese vergaderinge (ter herten nemende de versorghinge der kercken deses classis) de gedeputeerde van Goedere[e] op desen classem afgevraeght off sy d'ooge geslagen hadden op yemanden om denselven te beroepen tot haren predicant in D. Gosuini plaetse? Ende alsoo sy verclaerden: 'neen', is by den broederen geordonneert dat D. Henricus Nolthenius en Joan Simonss. van den Berge haer sullen transporteren tot Goederee ende met D. Gosuino aenspreken den kerckenraedt ende magistraet aldaer van de beroepinge eens predicants. Ende indien sylieden noch niemanden in d'ooge en hebben, dat dan dese gedeputeerde hun drie personen uyt desen classe sullen voorstellen om te vernemen off yemandt van deselve de kercke voors. soude meugen voorstaen ende dienen met syne gaven.

Middelharnis ~ Vacature
De broederen, die by gebeurten hebben wesen predicken in Middelharnisse, rapporteren dat henlieder tegenwoordicheyt ende predicatien aldaer redelycken vruchtbaer geweest is ende hebben goede hope dat de kercke Gods aldaer dagelycks sal wassen ende toenemen soo men een goedt minister in loco can beschicken.
D. Pilius ende Adriaen Lodovycks. hebben de vergaderinge aengedient ter begeerte des baillius van Middelharnisse dat syne Edele oordeelt goedt te wesen datter noch geenen eygenen predicant in die plaetse werde beroepen, maer dat de kercke aldaer noch desen winter mocht werden bedient by den predicant van den Ouden- ofte Nieuwenhoorn, of by dien op de Stadt, ofte van hun alle te saemen.
De broederen des classis dit alles in de vreese Gods overwogen hebbende, verstaen alderbeste te syn, dat de voors. kercke metten eersten mochte werden voorsien met eenen ordinairen getrouwen herder, opdat de vergaderde schapen mochten bewaert ende de verstroyde dagelycks daertoe gebracht worden, hetwelcke oock is de goede meeninge ende den last van de Edele heeren Gecommitteerde Raden der Staten. Om dan sulx den heer bailliu van Middelharnisse te kennen te geven, syn gedeputeert Anthonis Adriaenss. ende Joan Simonss.
Middelertydt sal de voors. kercke (naer t'advys van syne Edele) worden bedient by den broederen van den Ouden- ende Nieuwenhoorn ende op de Stadt.

Nieuw-Helvoet ~ Schoolmeester
Cornelis Anthoniss. Duyvelandt, schoolmeester in Hellevoete, is op syn versoeck gehoort, singende den 134 psalm ende eenige andere meer. Ende is geoordeelt bequaem

om in de voors. kercke voor te singen. Heeft oock beneffens de andere schoolmeesters onderteyckent de canones synodi etc.

Na den middagh

Aanwezigen
Sijn na 't gebedt gecomen D. Florianus ende Petrus Steyaert, betalende de boete.

Agenda
In d'ommevrage heeft Jan Heyndricks. swaricheyt voorgewendt over het houden des toecomenden classis op den ordinairen tydt. Om waerinne syne Edele t'accommoderen is geresolveert, dat men classem houden sal dijnsdaeghs na Paesschen op de gewoonelycke uyre, waerna hun alle de broederen sullen hebben te reguleren.

Oude-Tonge ~ Doop
Anthonis Adriaenss. vraeght off hy doopen sal een kindt ghewonnen synde in overspel ende bloedtschande. Is geoordeelt dat het kindt (desversocht synde) moet gedoopt werden, hoewel het stichtelycker[1382] soude geschieden in een andere plaetse daer de misdaedt onbekent is.

Financiën
D. Dammannus blyft niet alleen belast, maer wordt oock wederom van nieuws gelastet aen de Edele Heeren Gecommitteerde Raden te versoecken de gagie van de vacerende kercken deses classis.

Propositie
Joan de Court is gehouden in de aenstaende ordinaire classe de propositie te doen uyt de 103^{e} vrage des catechismi.

Sluiting
Censura morum gehouden synde, is de vergaderinge metten gebede tot God gescheyden.

Ondertekening
Ondertekend door praeses en scriba.

1620 XIII (extraordinaris). Dirksland, dinsdag 24 november
Inv. nr. E3a, fol. 148v-149.

Aanwezigen
Naer aenroepinge van den waerden naem Godts syn tegenwoordich geweest Petrus Pylius, Jacobus Florianus, Henricus Nolthenius, Anthonis Nout, Joan de Court, Jeremias Hennicard, Jan Simonss., Johannes Fleurkens, Nicolaus Russchius.

Middelharnis ~ Beroep
Anthonis Nout, vergeselschapt met Jan Simonss. van den Berghe, respective predican-

1382 Origineel: 'stichtelichtelycker'.

ten van de Oude Tonge ende Diericxlandt, hebben de vergaderinge gerapporteert dat op hunne aensprake (volgens den last des classis) den bailliu van Middelharnisse heeft betuycht, geneycht te syn om te beroepen den persoon van Johan Fleurkins tot hunnen ordinaris predicant, ingevalle de classis den persoon voornoemt souden erkennen bequaem te syn om de gemeente Christi in hunne plaetse op te bouwen, met versoeck dat men den persoon voort soude bewegen 't beroep aen te nemen, als oock de gemeente van den Oudenhoorn persuaderen tot ontslaghinge desselven. Waerop als de vergaderinge rypelick hadde gelett, is goedt gevonden dat men de saecke soude uytstellen tot de naeste versamelinge, welck tegen den eersten maendach van 't nieuwe jaer is beraemt binnen Middelharnis, opdat de broederen van d'andere zyde hier oock op gelettet hebbende, haer advijs mochten laten weten deur hunne gedeputeerde op deselve vergaderinge.

Kruiningen ~ Stad aan het Haringvliet ~ Beroep
Jacob Valkier, ouderling, ende Edouard de Bets, rentmeester, gedeputeerde van de kercke ende magistraet der heerlickheyt Cruningen, hebben de vergaderinge voorgedragen mondeling ende schriftelyck 't beroep by hen gedaen opten persoon van Adriaen Lodovycxs;. 'twelck nadattet de gedeputeerde der kercke ende magistraet van de Stadt was voorgehouden, soo hebben sy overgegeven eene schriftelycke instructie, waermede instantelyck wierd versocht dat doch Adriaen Lodovycxs. mocht by haer blyven, sonder dat dese vergaderinge soude verstaen tot syn vertreck. Waerop als Adriaen Lodewickss was gehoort (welck sich de vergaderinge submitteerde) so is 't dat de broeders de saecke in de vreese des Heeren overwogen hebbende de voorgemelde gedeputeerde beyder kercken met Adriaen Lodovycxs. hebben aengeseyt, dat gelet synde op d'instantie gedaen by die van de Stadt men geensins en can verstaen tot d'ontslaghinge van den persoon voornoemt, versoeckende oversulcx aen de gedeputeerde van Cruningen geen vorder moeyte in toecomende tyden te willen doen.

Goedereede ~ Nieuwe-Tonge ~ Beroep
Syn oock verschenen de gedeputeerde van de kercke ende magistraet tot Goedereede, met naemen Gerrit Janss., ouderling, Jan Marinuss., diacon, Johan de Leu, bailliu van Westvoorn ende Cornelis Boogerman, burgemeester, om te bevorderen 't beroep gedaen op Jeremias Hennicard. Waerop oock gehoort syn Jacob Romboutss., ouderling, Cornelis Ottenss. ende Cornelis Marinuss., diaconen ende gedeputeerde van de kercke in de Nieuwe Tonge, dewelcke ernstelycken op de vergaderde broeders versochten te willen arbeyden deur alle gevoegelycke middelen om haeren predicant te meugen houden, also nu haere kercke deur den segen des Heeren over synen arbeydt in redelycke goede gestalte was, dewelcke apparentelycken soude vervallen by syn vertreck, ja dat de parthyen niet lievers souden sien dan dat de [kercke] mochte ontbloottet worden van haerer herder om middelertydt eenige onruste te maecken, te meer omdat de plaetse in dese conjuncture des tijdts niet metten eersten met eenen bequaemen leeraer soude connen worden voorsien.
Daernaer als J. Hennicard afgevraeght was syne genegentheyt totte voorgemelde beroepinge heeft betuyght allenthalven daertoe gesint te syn.
De broederen in de vreese des Heeren rijpelicken gelett ende overwoghen hebbende op alles, niet alleen de redenen by die van de Nieuwe Tonge geallegeert, maer oock mede de saecke selve by haer in consideratie genomen, hebben geoordeelt dat Hennicard voornoemt by syne kercke sal blyven. Ende met eenen goedt gevonden die van Goederee te vermaenen van in toecomende tijden voorsichtelycker te handelen in 't beroepen van

eenen predicant, kennende diegheene welcke na ordre der kercke daerin moeten gekent wesen. 'tWelck henlieden altesamen alsoo aengeseyt is.
De gedeputeerde van Goederee voorschreven hebben op dese resolutie geappelleert, hetwelcke de vergaderinge met een misnoeghen aenghehoort hebbende, is goedt gevonden met J. Hennicard in 't bysonder te handelen ende de redenen by haer in consideratie genomen te openbaren ten eynde hy daerdeur mocht bewogen worden van de gemelde beroepinge te desisteren sonder hemselven wyders met de appellanten te vermengen. Dese redenen by hem aengehoort synde, hebben by hem plaets gegrepen, sulx dat hy hemselven heeft volcomentlick onderworpen het oordeel des classis, van de beroepinge gedesisteert ende sulcx selfs den gedeputeerden van Goederee in tegenwoordicheyt der gedeputeerde van de Nieuwe Tonghe aengeseyt. Ende die van Goederee bedanckt, versoeckende dieshalven geen verde[1383] moeyte te willen doen.

Melissant ~ Combinatie
Tot de bedieninge der kercke van Melissant alle drie weecken eens (also den kerckenraedt ende magistraet van Diericxlandt niet conde bewogen worden vooralsnoch, dattet by haeren predicant per combinatie soude worden bedient) is d'eerste bestemt Johannes Fleurkins, de 2e Jan Simonss. van den Bergh, de 3e Jeremias Hennicard, de 4e Adriaen Lodovyckss. ende de 5e Anthonis Adriaenss. Nout.

Goedereede ~ Vacature
Met de kercke van Goederee is belast den 29n novembris Jan Simonss. , den 6n decembris Henricus Nolthenius, den 13n Johannes Fleurkius, den 20en Anthonis Nout, den 27en Petrus Pilius ende den 3n januarii 1621 Adriaen Lodovyckss.

Sluiting
Is de vergaderinge metten gebede gescheyden.

1620 XIV (extraordinaris). Brielle, maandag 28 december
Inv. nr. E3a, fol. 149v.

Aanwezigen
Presenten: Cornelius Damman, Jan Heyndricxs., David Thomass., Willem Crynss., Petrus Steyaert, Johannes Ryclem, Tobias Damman, Jan de Court, Joris de Costere, Azarias Peutevinck, Petrus l'Empereur ende Cornelis Simonss.

Propositie
Azarias Peutevinck heeft gedaen een propositie uyt 1 Timotheus 3 : 16 achtervolgende seeckere resolutie eertydts in de classe genomen. Waeraen de broederen hebben gehadt contentement.

Classis
Johannis de Court heeft gerapporteert dat syn persoon met D. Floriano (van dese zyde

1383 Sic. Het kan een schrijffout zijn; vgl. echter de opmerking in WNT onder het lemma *ver*: 'Verde laat zich het eenvoudigst verklaren als een nieuwe positief uit den comp. (...) Aangezien verde zoo buitengewoon veelvuldig wordt geschreven en bovendien, zij het in gedepalataliseerden vorm, wordt aangetroffen in het dial. van West-Voorne, is het niet onwaarschijnlijk dat deze vorm, althans in Holl. en Zeeland, ook in de spreektaal voorkwam.'

gedeputeert synde) waren geweest by de vergaderinge der broederen over Flacquee. Alwaer gehandelt is geworden van de beroepingen van die van Cruningen ende Goederee op de persoon van Adriaen Lodovycks. ende J. Hennicard, breeder blyckende by de acte daervan synde.

Middelharnis ~ Beroep
Seyde voorts dat Anthonis Adriaenss. ende Jan Simonss. (dewelcke van de classe waren gedeputeert geweest aen de magistraet van Middelharnis) de vergadering voorschreven hadden aengedient dat de voornoemde magistraeten aen de classe versochten:
1. dat de classe voor henlieden souden willen beroepen Johannes Fleurkius, predicant in den Oudenhoorn;
2. dat men de kercke van den Oudenhoorn daertoe soude soecken te disponeren;
3. dat men hun (van Middelharnisse) soude toonen copie van de apostille der heeren Staten, daerin de classis wordt gelastet de voornoemde kercke metten eersten te voorsien met eenen ordinairen predicant.

Oudenhoorn ~ Middelharnis ~ Beroep
Van den Oudenhoorn is binnengecomen den geheelen kerckenraedt, waeronder waren twee wethouders, versoeckende (also sy verstonden dat de broederen over Flacquee meenden te vergaderen ten versoecke van die van Middelharnisse om J. Fleurkens, haren predicant, te beroepen) dat de broederen wilden overwegen de swaricheyt welcke apparentelick soude ontstaen in hare kercke, indien haeren predicant quaem te vertrecken, ende oversulcx wilden vonnissen, dat hy by syne kercke soude blyven, also syluyden geensins conden bewilligen in syn vertreck, te meer omdat Fleurkens selve (so sy seyden) geenen lust hadde te veranderen, 'twelcke Joan de Court bevestichde, sulcx uyt Fleurkens mondt verstaen te hebben.
De broederen, dit alles in de vreese Gods overwogen hebbende, verstaen (hoewel sy gaerne sagen de kercke van Middelharnisse metten eersten voorsien) dat D. Fleurkinus vooralsnoch by syne kercke sal blyven ('twelck den voors. kerckenraet tot haer groot welgevallen is aengeseyt). Ende goedt gevonden sulcx den broederen genes zijdts over te schryven, opdat hare beraemde vergaderinge mocht achterwege blyven; item te schryven aen Fleurkius dat hy tegen sondagh toecomende wilde t'huys comen, alsoo synen tydt niet langer soude duyeren als tot jaersdach ofte vrydach toecomende.

Goedereede ~ Middelharnis ~ Vacature
Joan de Court heeft getoont eenen brief, van synen kerkenraedt geschreven, waerin sy versoecken dat de beurte haeres predicants in Middelharnis te predicken mochten afgedaen worden, also syluyden daertoe niet en conden verstaen vanwegen verscheydene swaricheden die sy tot dien eynde bybrachten. Doch de broederen hebben goedt gevonden dat de resolutie des classis in desen soude haer effect sorteren ten ware dat de Court ijemanden conde bewilligen om syne beurte waer te nemen.

Sluiting
Is de vergaderinge nae danckseghinge tot God gescheyden.

1621 I (ordinaris). Zwartewaal, dinsdag 20 – woensdag 21 april
Inv. nr. E3a, fol. 150-152v.

Leiding
Naer den gedaenen gebede is vercoren tot presidem D. Petrus Pilius, tot assessorem Willem Crijnss. ende tot scribam Petrus Steyaert, bedienaers des goddelycken Woordts respectivelick in Sint Odulphusplate, Briele ende Heeckelingen.

Aanwezigen
Absenten: D. Jacobus Florianus ende Johan de Court ende syn geexcuseert. Nicolaus Russchius is te laet gecomen ende geexcuseert.

Credenties
De credentien syn gelesen ende in eenige derselver swaricheyt gevonden, waervan hierna sal gehandelt werden.

Acta classis
Syn gelesen de acta van sekere extraordinaire vergaderingen, die gehouden waren voor de naestlaetste ordinaire classe, ende daerin niets gevonden vorder verhandelens vereysschende.

Syn oock gelesen de acten van de laetste classe gehouden in den Oudenhoorn in de plaetse van de Nieuwe Tonge.

Bestuur classis
Is deur 't overlyden van D. Tobiae Dammanno saliger gedachte, questor ende pretor classis, noodich geweest eenen anderen te verkiesen, ende is met de meeste stemmen daertoe geordineert D. Jacobus Florianus.

Propositie
Johan de Court, gehouden synde na ordre des classis te proponeren, is om redenen voor ditmael geexcuseert, doch blyft daermede belast tot de aenstaende ordinaire classe.

Acta classis
Syn voorts gelesen de acten van de extraordinaire classe gehouden in Diericxlandt op den 24^{en} septembris anno 1620.

Melissant ~ Vacature
Om de kercke van Melissant te bedienen syn belast de naestgesetene tot de naeste ordinaire classe toe.

Propositie
Also Jeremias Hennecard, volgens de ordonnantie des classis noch niet en hadde geproponeert ende nu tegenwoordich daertoe niet bereydt en was, is hem belast te proponeren voor den broederen van gene syde voor den tydt des aenstaenden classis.

Goedereede ~ Beroep
Syn verschenen Jan Marinuss. de Bock, burgemeester van Goedereede, Jan Arentss. Bogaertman ende Gerrit Janss., ouderlingen der kercke voorschreven met behoorlicke authorisatie ende credentie van de Edele magistraet ende kercke aldaer, versoeckende

d'approbatie des classis over seker beroup by henlieden te doen op Johannem de Court, predicant in den Nieuwenhoorn. Welcke beroupinge by den classe is goedt gekent ende geapprobeert. Ende is om d'absentie Johannis de Courts wille uytgestelt tot na den middach.

Ouddorp ~ Predikant
Alsoo in de credentie der gemeente van 't Outdorp wordt verhaelt sekere swaricheyt derselver gemeente tegens haren predicant D. Nicolaum Russchium, welcke swaricheyt de ouderlingen souden den classi voordragen. So hebben de afgevaerdichde ouderlingen Willem Janss. ende Jan Lievenss. sulcx by monde ende geschrifte gedaen.[1384]
Waerop de defentie D. Russchii gehoort synde, is goet gevonden ende besloten dat de broeders van gene zyde hun metten eersten sullen laten vinden binnen 't Outdorp, visiterende de kercke aldaer ende alle mogelycke vlyt aenwenden om de questien t'assopieren[1385] ende de broederen metten anderen te bevredigen.
Ende syn die van 't Outdorp wederzijdts vermaent ondertusschen metten anderen vriendelycken omme te gaen, 'twelck sy oock beloeft hebben.

Spijkenisse ~ Schoolmeester
Adriaen Maertss., schoolmeester tot Spyckenisse, heeft tot een proeve eenige verssen uyt de psalmen Davids gesongen ende hoewel het den broederen niet en geviel, so is nochtans deur tusschensprekinge van David Thomass., predicant aldaer den voornoemden Adriaen Maertss. toegelaten als schoolmeester midts beloftenisse dat hy hemselven naerstelyck oeffenen sal in 't leeren der musycke.

Na den middagh

Goedereede ~ Nieuwenhoorn ~ Beroep
Men heeft Johan de Court voorgehouden de beroupinge van die van Goedereede ende met eenen gevraeght hoe dat hy tot deselve genegen was. Heeft verclaert geen oorsaecke te hebben om te veranderen van plaetse, doch so wanneer hy conde mercken, dat God synen dienst elders wilde gebruycken, was hy bereydt den wille Gods te volgen ende stelde hemselven desaengaende onder 't oordeel des classis.
De broeders dit verstaen hebbende, hebben eendrachtelyck besloten ten aensien dat de kercke van Goedereede seer desolaet gestelt ende die van den Nieuwenhoorn in eenen goeden standt is, te arbeyden met alle meugelicke middelen by die van den Nieuwenhoorn, dat de beroupinge voorschreven soude meugen voortgaen ende haer effect sorteren.[1386] Doch alsoo die van den Nieuwenhoorn niet tegenwoordich en waren, is de saecke tegens haere comste in state gestelt.

Bommenede ~ Schoolmeester
Is ingestaen Jan Corneliss., beroupen schoolmeester tot Bommeneede, ende heeft voor de vergaderinge gelesen ende gesongen met goedt contentement der broederen, die hem

1384 Hun geloofsbrief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 166. De door 12 leden ondertekende brief SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 167.
1385 *assopieeren*: sussen, in der minne schikken (WNT).
1386 Mogelijk werd de classis aangespoord door een brief van Buytendijck over de toestand van de gemeente in Goedereede die hij omschrijft als een 'tortelduyffken onder de ravens', SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 165 (17 apr. 1621).

bequaem geoordeelt hebben in de kercke den dienst te doen van voorlesen ende singen. Doch also hy verclaerde de confessie ende de canones synodi nationalis niet gelesen te hebben is hem belast deselve met aendacht te deurlesen, ten eynde hy, daerinne gheen swaricheyt vindende, deselve na ordre mocht onderteyckenen.

Piershil ~ Beroep ~ Examen
Is binnengestaen Vincent Annocque,[1387] schout ende secretarius van Piershil, met authorisatie van de magistraet aldaer ende Pieter Janss. vanwegen de kercke voorschreven, overleverende wettige beroepbrieven bij hen gedaen op Regnerus Vervoorn, om hem te hebben tot haeren ordinairen bedienaer des goddelycken Woordts.[1388] Welcke beroepinge by de vergaderinge is wettich erkent ende goedt gevonden wederomme tot de examinatie te comen, om daerna te handelen naer bevindinge van de saecke.
Het examen is gedaen deur D. Jacobum Florianum ten overstaen van D. Samuele Grutere, deputatus synodi. Ende syn de antwoorden Regneri soodanich bevonden, dat de deputatus 'tsampt de gantsche vergaderinge daeraen genomen hebben contentement ende is Regnerus dienvolgende met handtgevinge tot een lidt deses classis aangenomen.

Middelharnis ~ Oudenhoorn ~ Beroep
Is daerna ingestaen den Edelen Cornelis van der Tocht, baelju van Middelharnisse, met authorisatie van de magistraet derselver plaetse, als oock met sekere missive van de heeren ende vrouwen der plaetse voorschreven, mitsgaders een missive van Edel Mogende heeren Gecommitteerde Raden van de Staten van Hollandt ende Westvrieslant, alle te saemen daertoe streckende dat D. Johannes Fleurkens, bedienaer des Woordts in den Oudenhoorn, mochte worden getransporteert in Middelharnisse om als ordinaris predicant de kercke aldaer met syne gaven te dienen ende op te bouwen.
Tot welcke eynde de vergaderinge heeft ondersocht, hoe Johannes Fleurkens hemselven daertoe was geroert vindende, die hemselven heeft verclaert daertoe niet te connen verstaen om sekere redenen by hem geallegeert. Versouckende aen de broederen, dat sy den bailliu ende volgens syne principalen van synentwegen souden bedancken van de eere die syluyden in desen hem hadden aenghedient ende alsoo met beleefdicheyt syne Edele afsetten opdat hy (Fleurkens) by syne gemeente mochte blyven.
Den heer bailliu, dese antwoorde van D. preside verstaen hebbende, heeft gepersisteert by syn voorgaende versouck ende is hetselfde D. Fleurkens aengesyt, ende hem geraden de saecke in bedencken te nemen tot des anderen daechs toe, of hy misschien van anderen advijse mochte worden ende daertoe eenichsins verstaen.

Des anderen daeghs den 21ᴺ april

Middelharnis ~ Oudenhoorn ~ Beroep
Na gedaenen gebede is D. Fleurkens afgevraecht, hoe hy hemselven beraden hadde over de saecke van Middelharnisse? Heeft verclaert dat hy om gewichtige redenen hem noch niet anders en hadde connen beraden. Versocht oock dat synen kerckenraedt dewelcke hy was verwachtende, daer oock op mochten gehoort worden, opdat de broederen dies

1387 Vincent Robbrechtsz. Annoque, geb. Geervliet 1568, overl. 1626, was secretaris, stedehouder en rentmeester te Piershil tussen 1596 en 1626, MacLean, 'Het bestuur van Piershil voor 1811', 298; Annokkee, *Hanoke, Annoque, Annokkee*, 31, 297-282.
1388 De beroepbrief in AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 6.

te beter uytspraecke van alles mochten doen. Ende is alsoo de saaecke tot na den middach uytgestelt.

Financiën
Also Jeremias Hennecard den classi moet uytkeeren sekere thien ponden groten Vlaems ende eenen geruymen tydt in gebreke gebleven is, is hem by de vergaderinge belast binnen den tydt van eene maent deselve somma in handen des questors te leveren ende te voldoen.[1389]

Nieuwenhoorn ~ Goedereede ~ Beroep
Syn ingestaen Lenard Lenardss. Gotenaer ende Jacob Jacobss., ouderlingen der kercke van den Nieuwenhoorn, mitsgaders Lenard Janss. 't Ghilde, schout ende Jan Wesselssen, schepen van den dorpe voorschreven, met credentien van haere principalen,[1390] eendrachtelyck versouckende, dat de classis daertoe wilde arbeyden, dat sy haeren predicant mochten behouden ende die van Goedereede te persuaderen van de beroupinge te desisteren.
De vergaderinge dit aengehoort hebbende, heeft goedt gevonden beyde parthien daertoe te brengen, dat se haer het oordeel des classis souden onderwerpen. Welcke resolutie henluyden allebeyde voorgehouden synde, hebben eensaementlyck daerin geconsenteert.
Waeromme de broederen op alles rijpelyck lettende ende den standt beyder kercken overwegende in de vreese des Heeren, hebben eendrachtelyck geresolveert ende geoordeelt, dat Joan de Court sal volgen de beroupinge van Goedereede op hem gedaen.[1391] Ende dat men sal arbeyden om metten eersten de kercke van den Nieuwenhoorn met eenen goeden herder te versorgen, waertoe syluyden oock haere naersticheyt sullen moeten doen. Ende is dese uytspraecke gedaen in 't aenhooren van beyde de parthien.

Goedereede ~ Vacature
De kercke van Goedereede sal worden bedient deur:
Jeremias Hennicard op den 25^{n} april,
Anthonis Adriaenss. op den 2^{n} mey,
Jan Simonss. van den Berge op den 9^{n} mey,
Henricus Nolthenius op den 16^{n} dito,
Adriaen Lodovycss., den 23^{n} dito,
Nicolaus Russchius den 30^{n} op Pinxteren,
Petrus Pilius op den 6^{n} junii.

Piershil ~ Bevestiging
De voorstellingen ende bevestighinge van Regnero Vervoorn sal gedaen worden deur Jan Aertss. Teckman in de kercke van Piershil.

1389 In margine: 'Dit is alsoo geschiedt in Heenvliedt, den 15 julij 1621.
1390 De beide credentiebrieven 19 resp. 20 apr. 1621 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nrs. 175 en 176.
1391 De beroepbrief in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 5.

Aanwezigen
Nicolaus Russchius is ingecomen na 't gedaene gebedt ende heeft de boete, daertoe staende, betaelt.

Goedereede ~ Beroep
Die van Goedereede hebben versocht dat haeren beroupenen predicant J. de Court metten eersten soude voorgestelt ende bevestight worden.
Waerop de vergaderinge heeft geresolveert dattet sal geschieden, sulcks dat de 1e voorstellinge sal gedaen worden op den 9n mey deur Jan Simonss., de 2e op den 16en deur H. Nolthenius ende den 23en de derde deur Cornelium Dammannum.

Middelharnis ~ Vacature
Ordre om Middelharnisse te bedienen:
den 25en april Anthonis Adriaenss. na den middagh
den 2en mey Regnerus Vervoorn
den 9n mey Petrus Steyaert
den 16en Azarias Peutevinck
den 23en Anthonis Adriaenss.
den 30en Cornelis Simonss.
den 6en junii Joris de Coster
den 13en Jan Aertss.
den 20en Petrus l'Empereur
den 27en Jan Heyndricxs.

Predikantsweduwen
Alsoo gevraeght wierd' of de weduwen, welckers mannen niet en hebben gecontribueert aen 't gene tot d'onderhoudinghe der weduwen is geordonneert te geven, is besloten, indien daervan geene wet is gemaeckt, dat de weduwen mette welcke het alsoo gestelt is, niet en sullen uytgesloten wesen. Maer wordt van nu af gearresteert, dat degene welcke niet en hebben gecontribueert, oock het beneficium niet en sullen genieten.

Middelharnis ~ Oudenhoorn ~ Beroep
Adriaen Willemss. Wagemaker ende Jacob Maerts. Strueyten, schepenen ende kerckenraden, met noch twee andere van den kerckenraedt van den Oudenhoorn, syn ingecomen met behoorlicke authorisatie, dewelcke van D. preside verstaen hebbende het versouck van die van Middelharnisse hiervoren aengeroert, hebben volgende haere instructie verclaert geensins te connen verstaen totte dimissie van haeren predicant.
Syn met veele inductien daertoe gebracht, dat se haer 't oordeel des classis hebben onderworpen; doch met ernstige begeerte dat de classe tot haeren nadeel niet en souden resolveren.
Van gelycken heeft de vergaderinge oock begeert, dat Johannes Fleurkens hemselven soude submitteren, maer en heeft daertoe niet connen gebracht worden.
De vergaderinge op alles rijpelick gelett ende de sake in de vreese des Heeren overwogen hebbende, heeft geoordeelt dat D. Fleurkens by syne kercke voor tegenwoordich sal blyven. 'tWelcke hunlieden al tesaemen is aengeseyt ende is den heer bailliu geraden den synen te vermaenen van geen voorder moeyte in desen te willen doen.

Agenda
De volgende ordinaire classe sal gehouden worden op den 19n julii eerstcomende binnen de heerlyckheyt van Heenvliet.

Propositie
Ende sullen aldaer proponeren Joan de Court ende Jan Simonss. indien 't de broeders alsoo goedt vinden.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden synde, is de vergaderinge met danckseghinge tot God gescheyden.

Ondertekening
Ondertekend door praeses en scriba.

1621 II (extraordinaris). Nieuwenhoorn, dinsdag 4 mei
Inv. nr. E3a, fol. 153-153v.

Aanwezigen
De broeders waren meest alle tegenwoordich, behalven D. Pilius, Anthonis Adriaenss. ende Jeremias Hennicard.

Brielle ~ Beroep
Na den gebede heeft Willem Crijnss., predicant ende Pieter Melss. Nocke, ouderling der kercke van den Briel, vanwegen derselver kercke verthoont sekere credentie, waerin aen de vergaderinghe wirdt versocht haer advijs ende oordeel over de personen D. Florianus ende D. Taurinus, naemelyck off deselven souden bequaem wesen om van de voors. kercke te meugen beroupen worden totten kerckendienst aldaer, alsoo den kerckenraedt hadde goedt gevonden deselve te beroupen.
De advysen der broederen hierover gehoort sijnde, ende de saecke in de vreese des Heeren overwogen hebbende, is eendrachtelyck geoordeelt aengaende D. Florianus dat de vergaderinge tegen synen persoon niet en heeft ende dat de kercke van den Briel denselven vryelick sullen meugen beroupen. Maer belangende D. Taurinus hebben de broederen geoordeelt dat hy voor dese tydt niet met stichtinge aldaer soude connen beroupen worden ende vruchtbaerlyck deselve kercke bedienen om sekere redenen wille, die de classe by haer behoudt ende niet oorbaerlyck dunckt deselve uyt te drucken by geschrifte.

Nieuwenhoorn ~ Goedereede ~ Beroep
Syn ingestaen de gedeputeerde van kercke ende magistraet in den Nieuwenhoorn (om welckers wille dese vergaderinge is geleydt) met credentie ende authorisatie van haere principalen waerin verhaelt worde, dat haere gedeputeerde op den classe, laetst gehouden tot Swartewale, haeren last waren te buyten gegaen met haer te submitteren het oordeel des classis, houdende daeromme sulcken submissie voor nul ende van onwaerden.[1392] Ende versouckende dat de saecke nopende 't beroup by die van Goederee gedaen op haren predicant ende by de classe geapprobeert, soude meugen werden geresumeert ende als van nieuws hervatten, opdat syluyden mochten haeren predicant deur een contrari

1392 Beide brieven van 2 mei 1621 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nrs. 177 en 178.

oordeel des classis behouden. Ofte soo de classis by 't voorgaende persisteerde, dat se de saecke op een meerder kerckelycke vergaderinge mochten betrecken.
Waerop oock gehoort syn de broederen gedeputeerde van Goederee, dewelcke hebben gepersisteert by haer beroup, versouckende dat de vergaderinge den noodt haerer kercke wilden ter herten nemen ende haere voorgaende resolutie maintineren.
De vergaderinge, den gedeputeerden wederzydts gehoort hebbende, hebben na rijpe overlegghinge geoordeelt de saecke te resumeren, also die van de Nieuwenhoorn verclaerden in de voorgaende classe haeren last te buyten gegaen te hebben deur onwetenheyt, ende dat de classe niet goed en vondt yemanden te vercorten deur verhaestinge en begrypinge in dingen, welcke deur onwetenheyt geschiedt syn.
Doch de saecke resumerende ende alles overwegende, syn de broeders eenstemmelyck gebleven by de voorige resolutie ende hebben noch geoordeelt, dat Johan de Court sal volgen het beroup van Goederee op synen persoon gedaen.
Dese sententie den gedeputeerden in 't gemeen voorgedraghen synde, hebben die van de Nieuwenhoorn geappelleert op den toecomenden synodum particularem.[1393]

Ouddorp ~ Predikant
D. Henricus Nolthenius heeft rapport gedaen van de commissie des classis eenigen broederen gegeven, te verrichten binnen 't Outdorp aen de predicant ende kerckenraedt aldaer (breeder geroert in de acta des voorgaende classis van Swartewale) ende heeft verclaert dat de broederen gecommitteerden seer weynich hadden uytgericht omme de eene ende d'andere te bevredigen.
Is daerom noodigh bevonden, dat vanwegen deser vergaderinge sal worden geschreven aen den voorseyden kerckenraedt met vermaninge van haerselven te benaerstigen om de predicatien te comen hooren ende anderen tot haere navolghinge ernstelyck te vermanen, opdat het onheyl niet en vermeerdere. Ende dat men ondertusschen sal arbeyden om haeren predicant te verplaetsen.

Sluiting
Ende is alsoo de vergaderinge met danckseghinge tot God gescheyden.

1621 III (extraordinaris). Brielle, woensdag 16 juni
Inv. nr. E3a, fol. 154.

Aanwezigen
Presenten: Cornelis Damman, Henricus Nolthenius, Willem Crynss., Azarias Peutevinc, Jeremias Hennicard, Johan van den Berge, Adriaen Lodovycs., Petrus Steyard, Johannes Fleurkens, Georgius Costerus ende Cornelis Simonss.

Brielle ~ Leiderdorp ~ Beroep
Naer d'aenroepinge van den heylige naeme Gods, hebben W. Crijnss., predicant met Pieter Melss. Nocke ende Joris Gerritss., ouderlingen der Brielscher kercke, de vergaderinge aengedient dat haer ende der Edele heeren Magistraten gedeputeerde hadden gehoort de predicatie D. Johannis l'Empereur, bedienaer des goddelycken Woordts tot

1393 Het appel werd behandeld op de synode van Rotterdam (20-30 juli 1621). Nieuwenhoorn werd in het ongelijk gesteld, de Court mocht naar Goedereede vertrekken; zie Knuttel, (ed.), *Acta particuliere synoden van Zuid-Holland* I, 27.

Leyderdorp ende dat se inclineerden omme denselven te beroupen, versouckende tot dien eynde het advys deser vergaderinge.
Waerop na behoorlycke overlegghinge is geresolveert ende die van den Briel geadviseert, dat ingevalle syluyden gesint syn om de beroupinge voorschreven te doen, dese vergaderinge gantsch niet daertegen heeft.

Proponent
Jeremias Hennicard heeft de vergaderinge voorgestelt, dat Lievinus Stamperius versouct tot syner oeffeninge te meugen gebruyckt worden by provisie in de kercke van Middelharnisse, om deselve voor eenen tydt met syne gaven te dienen.
Waerop is geresolveert, dat de broederen op 't versouck Stamperii toelaten hem te oeffenen in de kercken Overflacquee, dewelcke sullen ledich staen, wanneer de broeders derselver uyt syn om de kercke van Goederee te bedienen.

Sluiting
Is alsoo de vergaderinge met danckseggh inge tot God gescheyden.

1621 IV (extraordinaris). Brielle, dinsdag 29 juni
Inv. nr. E3a, fol. 154v.

Aanwezigen
Presenten: Cornelius Damman, Jan Heyndricxs., Willem Crijnss., Pieter Steyard, Johannes Riclem, Azarias Peutevinck, Jeremias Hennicard, Adriaen Lodovycxs., Johannes Fleurkens, Petrus l'Empereur, Joris de Costere ende Cornelis Simonss.

Leiding
Willem Crijnss. als assessor, in absentie van de preses, heeft de actie metten gebede aengevangen, Petrus Steyardt als scriba heeft notitie gehouden.

Gravamina synode
D'oorsaecke deser vergaderinge was, omdat de classe synodael van der Goude eene missive hadde gesonden, by soo verre in onse kercken eenige gravamina waren op den aenstaenden synodum te verhandelen, dat men haere Edele die soude senden tegen den 5^{n} julii eerstcomende.[1394]
Is daeromme goedt gevonden de voorige gravamina van den jare 1620 te deursien off daerinne noch ijets was overgebleven om wederomme te hervatten.
Ende is bevonden dat het eerste gravamen, nopende 't arrest van de kerckenordeninge by de Edel Mogende heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt te doen, noch niet en is voltrocken. Waerom de classis noodich achtet hetselve wederom te stellen, opdat by haere Edel Mogende worde aengehouden, dat de voornoemde ordre moge werden gearresteert.

Kermis ~ Zondagsheiliging
Voorts, aengesien de kermissen (welcke grootelycks strecken tot prophanatie van de sabbatthen) niet en connen geheelyck afgeschaffet worden, oft niet goedt en waere te versoecken dat deselve, insonderheyt ten plattenlande deur d'authoriteyt der hooge overheyt wierden verboden te celebreren op de sabbatthen.

1394 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 179.

Feestdagen
Wordt oock gestelt, per memorie, dat onse gedeputeerde ad synodum sullen aenhouden dat eenparicheyt mach gehouden werden in het vyeren van de jaerdach ende hemelvaertsdach.

Agenda
Is oock besloten dat het toecomende ordinaire classis binnen Heenvliet sal gehouden worden op den 14^{en} julii eerstcomende.

Sluiting
Ende is de vergaderinge met danckseggh inge tot God gescheyden.

1621 V (ordinaris). Heenvliet, woensdag 14 juli – donderdag 15 juli
Inv. nr. E3a, fol. 155-156v.

Leiding
't Gebedt deur den presidem des voorgaenden classis gedaen synde, so syn by de meeste stemmen der broederen vercoren tot preses D. Jacobus Florianus, tot assessor Willem Crynss. ende tot scriba D. Henricus Nolthenius, dienaren des Woordts Gods respective in 't Suydtlandt, Briele ende Bommeneede.

Aanwezigen
Absenten syn bevonden Anthonius Adriaenss. ende Cornelius Dammannus, dewelcke deur haere siecte sijn geexcuseert.

Hekelingen ~ Schoolmeester
Richard Beaumondt, beroepen schoolmeester tot Hekelinge, heeft syne gaven van lesen ende singen voor de vergaderinge laten hooren, die soodanich geweest syn, dat se hem totten schooldienst als tot het lesen ende singen voor de gemeente bequaem geoordeelt heeft ende oversulcks totten selven opgenomen ende toegelaten met vermaninge om hemselven in synen dienst getrouwelycken te quyten.

Monster ~ Predikant
Sijn in de vergaderinge verschenen D. Henricus Roseus ende D. Winandus Sculius, dewelcke uyt den naem des classis van den Hage (die hun hadden afgevaerdight) onsen classi hebben gerecommandeert D. Ysebrandum Guilhelmi, predicant tot Monster, die om redenen dient verplaetst te worden, gevende goedt getuygenisse van syn persoon, leere ende leven.[1395] De broederen de saecke overleydt hebbende, alsmede daerop gelett dat D. Ysebrandus voornoemt by de classe van den Hage is gejustificeert van de quade geruchten die hem naghingen, houden hem voor gerecommandeert. Ende alsoo daer voorslach was gedaen by de gedeputeerde om hem te brenghen op Middelharnisse, is by den broederen goedt gevonden dat D. Ysebrandus voor een tydt van vier of vyf maenden in de gemeente voorschreven by leeninge soude worden gebruyckt, omme t'eynde diens na bevindt van saecke daerin te handelen tot de meeste stichtinge derselver. Hebben

1395 Het besluit van de classis 's Gravenhage op 28 juni 1621: 'D. Rosaeus ende Schulius syn gecommitteert om nae den Briel te gaen om aldaer by die classicale vergaderinghe die den 29 junii gehouden sal worden te versoecken off Isbrandus Wilhelmi op Middelharnis conde beroepen worden', NA, AC 's-Gravenhage, inv. nr. 2, Registers acta, pag. 100.

oock de broederen des classis den voornoemden gedeputeerden voorgehouden of men niet en soude connen practiseren een verwisselinge met Nicolaas Rushius ende Ysebrandus voorschreven, eensdeels omdat de broederen meenen dat Ysebrandus beter in 't Outdorp soude dienen als in Middelharnisse ende anderdeels omdat verstaen wordt dat de heeren van Middelharnisse geen contentement in Ysebrando hebben. Waerop syluyden hebben geantwoordt dat se geenen last en hadden om van de permittatie te spreken, hoewel sy wel wilde beproeven of sulcks soude connen vallen. Maer van Middelharnisse hoepten sy beter succes ende naemen aen om de heeren tot dien eynde te bewilligen.[1396]

Questor classis
D. Jacobus Florianus, die in de laetste ordinaire classe vercoren was tot quaestor classis in syn absentie, is op syn versoeck daervan ontslagen ende in syn [plaetse] voor den tydt van een jaer bewillight Willem Crijnss. Doch is D. Florianus het pretorschap opgeleydt.

Goedereede ~ Vacature
Is ordre gestelt om Goederee te bedienen.
Nicolaas Rushius, den 18^{en} julii, Anthonis Adriaens. den 25^{en}
Adriaen Lodovyxs. den 1^{n} augusti, Nicolaas Rushius den 8^{en} augusti
Jeremias Hennicard den 15^{en} augusti, Petrus Pilius den 22^{en} augusti
Jan Simonsz. , den 29^{en} augusti, Henricus Nolthenius den 5^{n} septembris.

Middelharnis ~ Vacature
In Middelharnisse sal predicken:
R. Vervoren den 18^{n} julii, Jan Heyndrixz., den 25^{en} julii
Petrus Steyaert den 1^{n} augusti, Azarias Justini den 8^{en} augusti
Cornelis Simonsz., den 15^{en} augusti, Costerus den 22^{en} augusti
Joannes Fleurkens den 29^{en} augusti, Petrus l'Empereur den 5^{en} septembris.
Jan Aertsz. den 12^{n} septembris, Joannes Ryclem, den 19^{en} septembris.

Ouddorp ~ Predikant
Willem Janss., ouderling der kercke in 't Outdorp, gedeputeert van de kercke aldaer, is in de vergaderinge verschenen om met den broederen te spreken van de staet derselver kercke, dewelcke bevonden is soodanich noch te wesen ende niet beter als voor desen daervan rapport was gedaen deur eenige broeders tot de visitatie van die kercke gedeputeert. De broeders op 't hooghste hierover bedroeft synde, hebben raedtsaem gevonden de vermaninge, laetst schriftelyck aen den kerckenraedt gedaen, weder aen haer te vernieuwen om deselve wel te practiqueren. Hebben oock D. Rushium vermaent tot sachtmoedicheyt tegens de ledematen der gemeente om daerdeur haere affectie t'hemwaerts te winnen, item tot de besoeckinge derselver. Oock dat hy hem soude benaerstigen om des namiddaeghs den Catechismum te predicken, ten eynde den sabbath na behooren

1396 Op 18 juli brengen Rosaeus en Schulius verslag uit: de classis Brielle stemt toe dat Isbrandus voor enkele maanden naar Middelharnis gaat; mocht hij daar niet bevallen dan zal de classis Brielle haar 'naarsticheydt' doen voor een ander beroep. Om deze resolutie te bevorden zijn Schulius en Busonius (predikant in Voorburg) 'uyt last des classis, by den griffier Rosa die de ambachtsheer representeert om te versoecken dat Isbrandus by leeninghe nae Middelharnis mochte gaen, maer alsoo sy die saecke in bedencken naemen en uytstel begeerden, soo is voor dien tydt daer niet anders in connen gedaen worden.' NA, AC 's-Gravenhage, inv. nr. 2, Registers acta, pag. 101-102.

mochte gevyert werden. Ende opdat de vermaninge te meer gewights ende crachts soude hebben, is goedt gevonden dat de broeders die voor desen de kercke van 't Outdorp gevisiteert hebben, hun wederom derwaerts sullen vervoegen om deselve op 't ernste in 't werck te stellen ende den predicant met de gemeente ende lidtmaten te bevredigen ende also daerna tot een teecken van liefde ende eenicheyt het avontmael des Heeren met malcanderen te houden. Waertoe beraemt is den 22[en] augusti.

Credenties
Nadat de credentien waren overgelevert ende gevisiteert ende in eenige derselver swaricheyt gevonden was, so is op deselve ordentelyck gelett.

Brielle ~ Beroep
De credentie van den Briel brengt mede dat sy met approbatie van den Edele magistraet van meeninge syn te beroepen tot haeren ordinaren kerckendienaer den vromen, Godsaligen ende welgeleerden D. Johannem Volcerum, predicant tot Vollenhove ende versochten daerop het advys des classis. De broederen op dit versoeck rypelyck gelet hebbende, geven daerop voor antwoorde: alsoo sy D. Johannem Volcerum niet en kennen ende maer op de recommandatie van eenen ontboden is sonder[1397] de classi bekent te maecken, dat sy niet en weten wat sy daerop sullen adviseren ende daeromme die van den Briel vermaenen toe te sien[1398] dat sy wel doen.

Na den middagh

Korendijk ~ Schoolmeester
Also Dierick Corneliss. beroepen was totten schooldienst in den Coorendyck, is denselven alhier verschenen ende heeft syne gaven van lesen ende singen laten hooren; waermede hy den broederen contentement gegeven hebbende, is syne aenneminge totten schooldienst by hen voor goedt gekent ende geapprobeert.

Ooltgensplaat ~ Schoolmeester
D. Pilii credentie brengt mede dat de swaricheyt, die in de kercke van de Plate was, by hem mondeling ende schriftelyck soude aengedient worden, 'twelck hy gedaen heeft. De swaricheyt was 't quaedt comportement van de schoolmeester, versoeckende van de classe dat daervan informatie mocht genomen werden. De classis vindt goedt dat Jan Heyndrixs. ende Adriaen Lodovycxs. haer in de Plate sullen vervoegen om volcomen kennisse van de saecke te nemen ende die hebbende, hun daerna te voegen by den ambachtsheer ende hem de gelegenheyt der saecke ten besten van de gemeente aldaer te remonstreren.

Abbenbroek ~ Onenigheid
Joris de Costere heeft vanwegen syn kercke, volgens syne credentie voorgestelt, datter sekere oneenicheyt is tusschen Willem Claess. ende den bailliu Vaneveldt,[1399] waerdeur

1397 Hierna doorgehaald: 'sulx yemant van de'.
1398 In het origineel: 'ende dat daeromme'; 'vermaenen' en 'te' zijn als wijziging boven en onder de regel toegevoegd. De oorspronkelijke bijzin was dus: 'ende dat daeromme die van den Briel toesien dat sy weldoen'.
1399 Pieter van Vaneveld, baljuw in Abbenbroek, later (1627) ook in Heenvliet (overl. in of voor 1638). Verwantschap met het Veluwse geslacht Van Vaneveld kon niet worden vastgesteld.

de kerckenraedt hem heeft aengeseyt dat hy van 't aenstaende avontmael des Heeren sal moeten afblyven ingevalle hy niet en versoent met Vaneveldt voorschreven, versoeckende hierop het advijs des classis. De classis na gedaene omvraghinge vindt het oordeel des kerckenraedts voor goedt, ende heeft Costerum vermaent hetselve te volgen, midts dattet in de vryheyt van Willem Claess. staet yemandt tot hem te nemen om de versoeninge metten bailliu Vanevelt dies te beter t'effectueren.

Gravamina synode
Daerna syn by der handt genomen de gravamina onsen classi van de classe synodael van der Goude toegesonden, op dewelcke ordentelycken is geadviseert.[1400]

Piershil ~ Predikant
R. Vervoren heeft voorgestelt, also hy beroepen is geweest in octobri des voorleden jaers ende eerst in aprili daerna is geexamineert ende daerna bevestight, dat hem het tractement van den tydt syner beroepinge mocht vergunt werden, also hy ondertusschen den meesten tydt de plaetse van Piershil hadde bedient. De classis op syn versoeck gelett hebbende, heeft verstaen, alsoo R. Vervoren voornoemt heen last gehadt heeft om de plaetse voorschreven te bedienen, ja hem sulcx was verboden, dat hy tottet ontfangen des voors. tractements geen recht en heeft, maer dat Jan Aertss. daervan sal genieten 25 guldens ende de classis de reste. Ende dat syn gagie sal ingaen van den 1^{n} april. Om het tractement voor de kercke van Piershil te versoecken, is Vervoren toegevoeght D. Azarias Justini.

Gedeputeerden ter synode
Om te gaen totten aenstaenden synodum, die gehouden sal worden tot Rotterdam den 20^{en} julii, syn gedeputeert, Willem Crijnss., Petrus Pilius ende Henricus Nolthenius.[1401]

Des anderen daeghs

Propositie
Jeremias Hennicard heeft een propositie gedaen uyt Esaias 53 : 1 ende is hem aengeseyt 'tgene tot syner verbeteringe diende. Is hem oock wyders opgeleydt, dat hy in de aenstaende vergaderinge, welcke wesen sal in 't Outdorp ende oock in de naeste ordinaire classe die predicatien doen sal, die hy des sondaeghs te voren in syn gemeente gedaen heeft.

Dirksland ~ Melissant ~ Vacature
Is verstaen dat die broeders die op 't Outdorp sullen gaen, haer sullen voegen by de magistraet ende kerckenraedt van Diericxlandt om met haer te spreken van de resolutie der Edel Mogende heeren Staten genomen op het bedienen van Melissant by haeren predicant Jan Simonss., om deselve sonder eenige swaricheyt te maecken, in te willigen.

Agenda
De ordinaire classis sal gehouden worden in den Briel den 18^{n} octobris.

1400 In SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 181 met in de marge de adviezen van de classis.
1401 Zie voor de acta: Knuttel, (ed.), *Acta particuliere synoden van Zuid-Holland* I, 1-37.

Heenvliet ~ Visitatie
Deur d'occasie van 't houden des classis alhier in Heenvliet, is de kercke gevisiteert, als den predicant ende kerckenraedt ten wedersyden ende hebben elcanderen over ende weder bedanckt. Ende syn by de classe vermaent getrouwelyck in haer ampt voort te varen.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden synde, is de vergaderinge metten gebede ende danckseggh-inge tot God almachtigh gescheyden.

1621 VI (extraordinaris). Brielle, maandag 23 augustus
Inv. nr. E3a, fol. 157-157v.

Leiding en afwezigen
Preside W. Crijnss. ende scriba H. Nolthenius, in dewelcke meest alle de broederen tegenwoordigh syn geweest, uytgenomen Jan Aertss., Jacobus Florianus, P. Steyard, Jeremias Hennicard, Anthonis Adriaenss., Jan Simonss., Adriaen Lodovyxs. ende Regnerus Vervoren.

Nieuwenhoorn ~ Beroep ~ Propositie ~ Examen
De vergaderinge is geleydt geweest ter oorsaecke van de examinatie Petri Montani, die totten dienst der kercken in den Nieuwenhoorn is beroepen, in de plaetse van Johan de Court, welcke met advys des classis ende oock het oordeel des Suydhollantschen synodi, gehouden binnen Rotterdam,[1402] gevolght heeft de beroepinge der kercke ende magistraet tot Goedereede, lange voor desen op syn persoon gedaen, ende in den dienst derselver kercke bevestight is op den 15[en] augusti laetstleden deur Henricum Nolthenium, predicant tot Bommeneede.
Petrus Montanus heeft voor de tegenwoordige broederen een propositie gedaen uyt Mattheus 26 versus ultimus[1403] sprekende van de bekeeringe Petri, dewelcke haer sulcx heeft bevallen, dat se goedt gevonden hebben tot de examinatie van syn persoon in de stucken der christelycker leere voort te gaen.
't Examen is gedaen deur W. Crijnss. ten overstaen D. Henrici Rosaei ende D. Samuelis Gruteri, gedeputeerde des Suydhollantschen synodi.
D'antwoorden dewelcke Petrus Montanus voornoemt gegeven heeft up de vragen hem voorgehouden, hebben den broederen soo wel bevallen dat se, beneffens de voornoemde gedeputeerde des synodi, hem totten kerckendienst hebben bequaem geoordeelt, waertoe hy (nadat syne beroepinge mitsgaders d' attestatien syner studie, leere ende leven waren overgelevert ende gelesen) met handttastinge is opgenomen ende ernstelyck vermaent met naersticheyt in syne aengevangene studien te continueren.
D'eerste voorstellinge Montani sal gedaen worden deur Azariam, de 2[e] deur l'Empereur ende de bevestinge deur Johannem Fleurkenium.

Proponent
D. Azarias heeft versocht uyt den naem van Johan Merlinus, dat hy tot een proponent onses classis soude meugen aengenomen werden ende in toecomende tyden caeteris

1402 Zie hiervoor noot 1393.
1403 Origineel: 'vers. ult.'. Het betreft Matth. 26 : 75.

paribus in onsen classi gevordert worden. 'tWelck oock van Lievino Stamperio is voorgestelt, ende van de classe toegestaen ende geaccordeert.

Ouddorp ~ Predikant

D. Pilius heeft rapport gedaen van syne commissie, hem beneffens andere broeders des classis opgeleydt om te visiteren de kercke van Outdorp, ende heeft verhaelt den droevigen staet derselver, alsoock met naemen dat D. Rushius twee dagen daer te voren, daer ende tot Goedereede een merckelycke argernisse heeft gegeven met het slaen van syn jongwyf. Is omgevraeght hoe dat die argernisse by hem gegeven op het gevoegelickste best soude geremedieert ende wegh genomen worden, alsoock den grooten onlust die men verstaet dat in syn gemeente is over syn persoon, synde soodanich dat alle de broeders (al voor desen) hebben geoordeelt dat hy noodich dient verplaetst, want hy nu sekeren tijt genoechsaem tegens wille ende danck derselver gemeente deur d'intercessie des classis aldaer is gehouden.[1404] De broeders des classis op het hooghste met dese saecke becommert synde ende niet meer ter herten nemende als de stichtinge ende opbouwinge van Gods gemeente ende met naemen der gemeente van 't Outdorp hebben, na rype deliberatie ende overweginge in de vreese des Heeren, verstaen ende geresolveert dat D. Rushius syne schuldt over het slaen ende mishandelen van syn jonghwijf sal bekennen, eerst voor de classe ende daerna voor den kerckenraedt ende dat dese schuldtbekenninge in beyde de kercken tot Outdorp ende Goedereede, tot weghneminge van de argernisse sal bekent gemaeckt worden. Ende in gevalle dat hy daertoe niet en can ofte wil verstaen, dat hy by provisie van synen dienst sal werden gesuspendeert ter tydt toe dat de classis de saecke met de gedeputeerde des synodi sal in communicatie geleydt ende haer advijs daerop gehoort hebben, om haer daerna te reguleren.

Dit is D. Rushio aengeseyt, ende gevraeght of hy bereedt was schultbekenninge te doen. Waerop hy niet alleen hemselven heeft weygerich getoont, seggende dat hy wel, ja christelyck ende conscientieuselyck gedaen hadde, ende 'tselve noch duysentmael doen soude wanneer hem duysentmael sulcke occasie wierde gegeven. Maer heeft oock tegen de sententie des classis geprotesteert met seer groote ongestuymicheyt ende veele bittere ende smadelycke woorden tegen de broederen sonder eenich respect uytvarende, onder anderen seggende dat hy van syne leefdagen sulcke onwetende predicanten niet en hadde gesien; dat hy ten minsten hadde gemeent, soo hy geen predicanten alhier conde vinden, dat hy menschen soude gevonden hebben; dat de broeders waren vianden Gods ende syns Woordts, die met de Goedereesche honden tegens de menschen (alias hem) basten. Item dat de broederen de schriftuire (die sy gealligeert hadden om hem tot zedicheyt te vermanen) misbruycken ende niet en verstaen; ende indien sy mette andere schriftuyrplaetsen alsoo handelen, dat se niet waerdich syn predicanten genaemt te worden etc.

Waerop hem cortelyck geseyt is dat hy hem sal houden als gesuspendeert tot den voorges. tydt toe. Ende is goedt gevonden dat David Thomass. uyt den naem deser vergaderinge desen aengaende sal schryven aen de gedeputeerde synodi om van haer te vernemen oft haere Edele belieft in den Briel te verschynen, ofte anders plaetse ende tydt te ordonneren om by haer te comen, alwaer haer dan sullen laten vinden de gedeputeerde deses classis ende Henricus Nolthenius.

1404 De laatste zinsnede: 'want hy nu sekeren tijt genoechsaem (...) aldaer is gehouden' is in de marge toegevoegd.

1621 VII (ordinaris). Brielle, dinsdag 19 – woensdag 20 october
Inv. nr. E3a, fol. 158-159.

Leiding
Naer d'aenroepinge des heyligen naems Gods is tot preses vercoren Cornelius Damman, tot assessor Joannes Fleurkens, tot scriba Joannes Ryckelem.

Aanwezigen
Absenten: Petrus Pilius, Henricus Nolthenius, Jacobus Florianus ende David Thomass., dewelcke syn geexcuseert. Voort Jan Simonss. van den Berge, Jeremias Hennicard ende Joris de Coster te laet comende, hebben elcks eenen schelling gegeven.

Middelharnis ~ Beroep
Alsoo de kercke van Middelharnisse langen tydt gevaceert heeft van een ordinairen kerckendienaer ende dat Samuel Veltius, die deselve kercke eenigen tydt by provisie hadde bedient, was beroepen tot Arlanderveen, so hadden eenige broederen deses classis aldaer by provisie gesonden D. Jacobum Ridderum (die by den synodum was aen allen classen gerecommandeert ende oock voor-schryven hadde van D. Festo Hommio) dewelcke nu twee sondagen aldaer gepredickt hebbende, alhier in de vergaderinge verschenen is met een missive van de bailliu van Middelharnisse, inhoudende, in gevalle de classis oordeelde dat D. Ridderus de kercke van Middelharnisse met stichtinge soude bedienen, men alsdan ordentelick mocht procederen tot beroupinge van syn persoon.[1405] De broederen (also sy geene kennisse hadden van de gaven D. Ridderi, mede oock weynich van syn persoon ende comportement) hebben goedt gevonden ende geresolveert dat de naestgesetene broederen over Flacquee haer sullen transporteren tot Middelharnisse ende daerontrent om te vernemen hoe de gaven Ridderi den toehoorderen bevallen. Ende in gevalle daer goedt behagen in genomen wordt, sullen alle de broederen geenes zijdts in den naeme des classis ende met approbatie van de heeren van Middelharnisse mette beroupinge voortvaren.[1406]

Propositie
Jeremias Hennicard, dewelcke belast was te proponeren, so in de extraordinaire vergaderinge op het Outdorp als in dese tegenwoordige vergaderinge, is vanwegen syne swackheyt geexcussert, midts dat hy belast blyft om te proponeren in de naeste aenstaende extraordinaire vergaderinge binnen Middelharnisse ende oock in de naeste ordinaire classe binnen den Oudenhoorn, op de boete van eenen daelder.

Attestatie
Syn gelesen de attestatien ende dimissien D. Joannis l'Empereur, beroepen predicant der kercke van den Briel ende syn deselve voor goedt ende volcomen opgenomen.[1407] Gelyck mede syn persoon by hanttastinge aengenomen is tot een lidt deses classis.

1405 De brief van de magistraat van Middelharnis om Veltius te mogen beroepen in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 183 (23 sept. 1621).
1406 Beroepbrieven classis, ambachtsheren en magistraat in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 7-7v.
1407 Dimissie van de classis Leiden in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 180.

Credenties
De credentien overgelevert ende gevisiteert synde, syn degeene waerinne swaricheyt bevonden is, bewaert om t' syner tydt op gelett te worden.

Propositie
Johanni de Court, in de voorgaende classe opgeleydt synde in ordine te proponeren ende nu wederom swaricheyt maeckende, is gelast tegens morgen hem gereedt te maecken op de boete van een daler.

Vergaderorde
Alsoo bevonden wordt dat deur het uytgaen der broederen sonder oorloff groote disordre in de vergaderinge geschiedt, is geordonneert dat voortaen niemandt sich vervorderen sal uyt de vergaderinge te gaen sonder oorlof van de preses op de boete van ses stuyvers.

Goedereede ~ Mennisten ~ Tucht
In de credentie der kercke van Goederee wierd swaricheyt gemaeckt over twee vrouwen, lidtmaten der kercke, van dewelcke d'eene haer voeght by de mennisten, verwerpende alle aensprake by den kerckenraedt aen haer gedaen. D'andere die geen swaricheyt en maeckt in de leere onser kercken onthout haer nochtans van het gehoor, seggende geargert te syn in de daedt ende woorden van seecker lidtmaet der gemeente. Hierop is by den broederen goedt gevonden, dat Johan de Court met goede vermaningen by alle beyde sal aenhouden tot de naestcomende ordinaire classe, om alsdan naer bevindinge der saecken naerder resolutie te nemen.

NA DEN MIDDAGH

Zondagsheiliging
Alsoo deur het caetsen, balslaen, ryden, mennen etc. op de sabbatthen den godsdienst in onse classe seer wordt gevioleert, is goedt gevonden de Edele baillius hierover aen te spreken ende vriendelick te versoecken dat haere Edele met alle meugelycke vlyt gelieven te arbeyden om soodanige abuisen te weeren. Waertoe gedeputeert syn in t' Voorn D. assessor ende D. Joannes l'Empereur ende in Putten Jan Aertsz. ende Johannes Ryckelem.

Ouddorp ~ Predikant
Alsoo in de laetste extraordinaire classe Nicolaas Rushius, predicant in 't Outdorp, over syne mishandelinge, wrevelige hardicheyt ende ongebonden spreken was gesuspendeert van synen dienst ter tydt toe dat de gedeputeerde deses classis met de gedeputeerde des synodi de saecke souden hebben gecommuniceert ende haer advys gehoort, hoe verder in de saecke soude te handelen syn, so is 't dat de gedeputeerde des classis hebben gerapporteert dat se op ghisteren binnen Delff mette Edele gedeputeerde des synodi daervan hadden gesproken, doch dat, overmidts d'absentie Rushii niets en hadde connen gedaen worden. Verclaerden voorts onse gedeputeerde dat de gedeputeerde des synodi haer lieten verluyden een mishagen in de handelinge des classis te hebben als ware het te haestich ende sonder haer Edele advys geschiedt, achtende noodich de saecke noch eens te hervatten om tot eenen goeden eynde te meugen brengen.
De broederen, dit verstaen hebbende, hebben na rype overlegghinge Willem Crynss. gelastet in haeren naem aen de gedeputeerde des synodi te schryven dat [de] classe ver-

staet macht te hebben by haerselven ende sonder verder advys eenen predicant, onder haer resorterende, te suspenderen wanneer sy bevindt dat synen dienst vruchteloos ende schadelyck in de kercke is; dat de classe voorhenen dickwils hadde gearbeydt ende alle meugelycke vlyt aengewendet om Rushium met syne gemeente te versoenen maer niets hadden uytgericht vermidts de onreckelickeyt Rushii ende syne seer ongewoone, harde, ja bittere wyse van spreken, waerdeur hy de gemoederen syner lidtmaten t'elcken wederom van hem vervreemde, sulcx dat de classis geenen raedt meer en wiste ende oversulcx geenen moedt en hadden om de saecke met noch eens te hervatten tot een goedt eynde te brengen. Niettemin, indien de Edele gedeputeerde des synodi beteren raedt ende middel wisten, het soude den classi aengenaem syn dat haere Edele geliefden selfs in de plaetse te reysen ende alles ondersoecken ende beproeven. Ende sal de classis in dien gevalle haere gedeputeerden van wedersyden daerneffens senden ende geselschapt met D. Henrico Nolthenio ende Joan de Court.

Des anderen daeghs

Aanwezigen
Syn te laet gecomen Jan Aertss., Jan Henrixs., David Tomasz., Joannes Ryckelem, Adriaen Lodovyxs., Pierre l'Empereur, Joannes Fleurkens ende Joris Gerritss., ouderling van den Briel.

Propositie
De vergaderinge is aengevangen met de propositie Johannis de Court uyt de 103e vrage des catechismi ende is de Court daerover bedanct ende tot voorder naersticheyt vermaent.

Ouddorp ~ Vervanging
De kercke van 't Outdorp sal geduierende de suspentie Rushii bedient worden deur L. Stamperium.

Brielle ~ Visitatie
Deur d'occasie van 't houden des classis in den Briel is de kercke aldaer nae gewonelicke ordre gevisiteert. Ende hebben de predicanten aen d'een syde ende den kerckenraedt aen d'ander syde elcanderen gepresen ende bedanckt. Ende syn vermaent also elck in syn ampt getrouwelicken voort te varen.

Propositie
De naestvolgende propositie sal gedaen worden deur Jan Simonss. van den Berge uyt de 104e vrage des catechismi.

Agenda
Sal de naeste ordinaire classis gehouden worden in den Oudenhoorn op den 4n april anno 1622.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden synde, is de vergaderinge na gedane danckseghinge tot God gescheyden.

1621 VIII (visitatie). Ouddorp, dinsdag 14 december[1408]
Inv. nr. E3a, fol. 159v-160.

Ouddorp ~ Predikant
Naer het gebedt hebben de voornoemde broederen N. Russio aengeseyt het eynde haerer commissie, welcke was om te besien of men hem ende syne kercke metten anderen soude connen bevredigen, ende of men hem van syne suspentie gevoegelicken soude meugen ontslaen, ende hem gevraeght of hij niet gewilligh en waere met haer in onderhandelinge te comen?
Waerop Rushius geantwoordt heeft mette gedeputeerde broederen in geene onderhandelinge te willen treden, ten waere dat sy hem eerst eene schriftelycke acta uyt den naem des classis gaven, waerinne sy bekenden hem t'onrechte ende sonder oorsaecke gesuspendeert te hebben, oock haere schuldt daervan bekenden, dat se soo onbehoorlyck met hem gehandelt hadden, sonder welcke hy niet en begeerde met hun te onderhandelen, noch ontslagen te syn van syne suspentie, seggende dat hem sulcx van treffelycke personen deses landts geraden was.
Versochte oock dat de classis hem soude restitueren alle de costen die sedert de suspentie met reysen ende anders hadde moeten doen.
De voornoemde broeders hebben hem hierop cortelyck geantwoordt dat sy niet machtich, noch oock niet willigh en waren soodanigh syn versoeck in te willigen, achtende oock dat de classis daertoe nimmermeer en sal verstaen, also sy noch in gevoelen syn dat syne suspentie voor eenen tijdt hoogh noodigh was ten aensien van de gemeente in 't Outdorp, waervan sy hem oock eenige redenen gegeven hebben.
Over welcke redenen eenige debatten gevallen synde ende niet connende eens worden is hem van de broederen wederom gevraeght off hy (midts houdende de saecke in state, die hy meende tegen den classem te hebben) met hen wilde treden in onderhandelinghe, om te sien off hy stichtelyck van de suspentie soude connen ontslagen worden ende weder tot het predicken toegelaten.
Waerop hy als voren geantwoordt heeft, dat hy eerst wilde hebben een schriftelycke acte van de schultbekenninge des classis over d'onbehoorlickheyt die se hem hadde aengedaen.
De broeders, siende het geduyrigh aenhouden Rushii ende hem niet connende van syn propoost doen veranderen, hebben hem aengeseyt dat hy wel mocht vertrecken also sy niet en waren gesint syn versoeck in te willigen, sulcx dat de suspentie deur syne schuldt noch soude moeten continueren ende de saecke waerom sy gecomen waren, ongedaen blyven.

Rushius, vertrocken synde, hebben de broeders gesproken metten kerckenraedt, ende naer den stant der kercken vernomen hebbende, haer afgevraeght of sylieden niet genegen waeren met haeren predicant te vereenigen. Ende indien hy van de suspentie stichtelycke conde ontslegen werden, off sy dan niet en wilden beloven hem te hooren ende anderen die onwilligh waren daertoe te vermanen, ende haer tegens hem te dragen als het den christenen betaemt haer te dragen tegens haren predicant? Opdat se, haer alsoo vreedtsaem metten anderen leevende, te beter mochten geraken tot verwisselinge of veranderinge, so het noodich soude syn.
De kerckenraedt heeft verclaert van herten geneyght te syn tot vrede, bereydt ende gewillich om hem te hooren ende na haer vermeugen te arbeyden (so Rushius van de

1408 'by forma van visitatie (...) deur David Thomass., Jan Simonss. van de Berge ende Johan de Court.'

suspentie ontslagen wi[e]rde) dat de ongewillige hem oock souden comen hooren. Ende is den kerckenraedt voor datmael henen gegaen nadat de gedeputeerde broederen hun hadden vermaent van haren schuldigen plicht ende haeren dienst hun aengeboden hadden.
Hebben oock de voornoemde broederen Rushio aengeseyt, also hy niet en hadde willen met haer handelen in maniere boven verhaelt, dat sy van meeninge waren te vertrecken.
'tWelck Rushius hoorende, seyde dat hy meende men soude hem van de suspentie ontslagen hebben, excuserende hemselven dat hy der broederen voorslagh niet wel en hadde verstaen, seggende dat hy gewilligh was in sodanige maniere met hen te handelen.
De broeders dese excuse gehoort hebbende ende die aennemende in quantum pro hebben hem gevraeght of hy wel ende oprechtelyck wilde beloven, wanneer men hem ontslagen hadde van de suspentie, dat hy in syne predicatien, handel ende wandel alsoo soude dragen, als een Godsaligh predicant toestaet te doen, ende stichtinge deser syner gemeente, als die nu seer teeder was, soude vereysschen? Heeft geantwoordt 'jae', ende beloeft hem alsoo te dragen, dat hy haer geene oorsaecke van ergernisse soude geven.
Hierop is den kerckenraedt ingeroepen ende hun aengeseyt de belofte ende 't voornemen Rushii. Waerinne sylieden haer oock hebben vergenoeght, wederomme belofte doende van haer tegens hem te dragen als het den oprechten leden Christi ende eenen Godsalighen kerckenraedt toebehoort. Ende souden de gedeputeerde broederen arbeyden dat tot voltreckinge deser saecke eene extra-ordinare vergaderinge soude werden geleght. Ende elcx van wedersyden ernstelyck tot onderhoudinge des gunts voorseyt is, so is (na de ontslaghinge Rushii) de vergaderinge metten gebede gescheyden.

1622 I (ordinaris). Oudenhoorn, dinsdag 5 – woensdag 6 april
Inv. nr. E3a, fol. 160-162v.

Leiding
Is naer aenroepinge des naems Gods vercoren tot praesidem D. Jacobus Florianus, tot assessorem, D. Henricus Nolthenius ende tot scribam David Thomass.

Aanwezigen
Syn absent geweest D. Cornelius Dammannus en Petrus l'Empereur, ende syn alle beyde geexcuseert.

Brielle ~ Attestatie
D. Johannes Volcerus, beroepen kerckendienaer in den Briel, heeft verthoont ende overgelevert syne testimonia van de kercke ende classe van Vollenhoo, uyt dewelcke hy vertrocken was.[1409] Dewelcke gelesen synde, hebben de broederen al tesamen daeraen gehadt een goedt gevallen. Ende heeft de preses in den naeme des classis syne Edele met handttastinge ende toewenschinge van den genadigen zegen des Heeren in synen dienst als een lidt deses classis ontfangen.

Middelharnis ~ Attestatie
D. Jacobus Ridderus heeft van gelycke syne testimonia den classi geexhibeert, soo van de classe als de kercke van Leyden, mitsgaders de beroepinge by de gedeputeerde onses

1409 Zijn dimissie van de classis Vollenhove in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 182 (13 aug 1621 o.s.).

classis op synen persoon gedaen. Van gelijcken de approbatie gedaen by den voeght der kinderen des ambachtsheers ende vervangende alle d'andere heeren van seeckere gedeelten in Middelharnisse als van haere Edele daertoe geauthoriseert sijnde.[1410] Item d'approbatie van de magistraet tot Middelharnisse aen dewelcke de broederen oock goedt genoeghen hebbende, is de voors. Ridderus in manieren als vooren tot een lidt des classis aengenomen.

Financiën ~ Predikantsweduwen
Hebben oock beyde dese broeders ingewillight de ordre by de classe gebruyckelyck naer te comen als daer is de contributie, soo voor de costen des classis als de onderhoudinge der weduwen geordonneert.

Propositie
Hieremias Hennicard heeft eene propositie gedaen uyt den 15^{n} psalm vers 1, deselve van den broederen gehoort ende ommegevraeght synde, is goedt gevonden hem eenige dingen aen te seggen tot verbeteringe. Is hem oock van de classe wederom eenen tecxt gegeven om in de naestcomende classe te proponeren uyt Ephesen 5 vers 8.

Credenties
De credentien syn overlesen ende degene waerinne eenige swaricheden waeren gestelt, bewaert om ter gelegener tydt te verhandelen.

Zondagsheiliging
De acta des voorgaenden ordinaren classis overlesen synde, hebben de Edele broederen, welcke last hadden te spreken met de hooftofficieren van Voorne ende Putten aengaende het vieren des sabbaths, 't gebruyck van de jaerdagh ende des hemelvaerts Christi, rapport gedaen, haere commissien voltrocken te hebben, sulcx dat de gemelde officieren hebben beloeft naer haer vermeugen de violatien des sabbaths te verhinderen ende ordre te stellen dat op de andere feestdagen sonder verhinderen sal meugen gepredict werden.

Ouddorp ~ Predikant
Van de saecke Rushii, gehandelt op den 14^{n} decembris laetstleden deur David Thomass., Jan Simonss. ende Jan de Court, hebben deselve broederen rapport gedaen ende deselvige schriftelick overgelevert (synde 't gemelde geschrifte hier vooren geinsereert) waeruyt verstaen worde dat de voors. drie broeders Rushio by provisie ende onder sekere conditien van de suspentie hadden ontslagen, ende wederom te predicken toegelaten. Ommegevraeght synde off de voornoemde broederen in desen wel gedaen hadden, is geoordeelt dat de broeders (ten aensien des tydts ende gelegenheyts) wel gedaen hadden met sulcken conditionelen ontslaghinge.

De vergaderinge heeft voorts de saecke Rushii by der handt genomen om 'tgunt begonnen was te voltrecken ende tot dien eynde met Rushio gesproken, om te besien wat nu wyders ten besten der kercke ende weghneminge van de voorige swaricheden nodich wesen soude. Maer Rushius is (naer syne voorgaende gewoonte) wederom seer hevich uytgevaren tegen de eerwaerdige vergaderinge, haer onder anderen stoutelick aenseggende, dat se in 't verhandelen syner saecke haer alle te saemen hadden betoont te wesen mannen sonder conscientie, dat se den naem des Heeren wel aenriepen, als of

1410 Beroepbrief en approbatie zie SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E70, fol. 7 en 7c.

sy voor hadden oprechtelick ende godsalichlick met hem te handelen. Maer bethoonen haerselven tegens hem in dese syne seer rechtvaerdige, goede ende billicke saecke die hy gedaen hadde, soo gantsch onbehoorlick ende grouwelick als off hy eene groote ende leelycke sonde hadde gedaen. Ende also Rushius in de discourssen met hem gehouden seer groote ende hooge dingen den classi afeyschte, is hem gelastet synen eyschen by geschrifte te stellen ende den classi t'exhiberen opdat deselve ingesien synde, hem daerop mochte geantwoordt worden.

Naer den middagh

Ouddorp ~ Predikant
Dewyle Rushius besich was met synen eysch by geschrifte te stellen, syn binnen geroepen de ouderlingen van 't Outdorp, om te vernemen den tegenwoordigen standt haerer kercke, welcke verclaerden dat het sedert het afdoen der suspentie Rushii redelicken hadde toegegaen, doch niet alsoo als [sy] wel wenschten. Versochten derhalven, nadien daer noch veele swaricheden wegh te doen waeren ende dat in den geheelen tydt dat Rushius daer geweest was, het heylige avontmael noyt en was gecelebreert, dat de classis twee of drie uyt den haeren geliefden aldaer te senden omme te arbeyden dat de voorgemelde swaricheden mochten werden weghgenomen, also sy verclaerden dattet deur Rushium niet en soude connen geschieden. Op welck versoeck sy seer aenhielden ten eynde dat deur der broederen hulpe het heylige avontmael eenmael onder haer mochte werden gecommuniceert, waerna veele goede ende godsalige herten waren verlangende.
Waerop hun geantwoordt is, dat de classis sal ordre stellen nadat de saecke met Rushio sal afgedaen wesen.

Rushius heeft synen eysch by geschrifte den classi geexhibeert, die aldus luyde:

Also een yegelick mensche, insonderheyt Christenen ende onder dien de dienaers des goddelycken Woordts, verbonden syn haere eere ende reputatie, als die haer onrechtvaerdelick ontnomen worden, voor te staen ende te verdedigen, ende also den goeden naem ende reputatie Nicolai Rushii, dienaers des goddelycken Woordts tot Outdorp in 't landt van Westvoorn, hem onrechtvaerdelick ontnomen is, deurdien dat de Edele broeders des classis van den Briel, hem sonder oorsaecke (so hy Rushius machtich ende bereydt is te bewysen tot aller stondt) van synen dienst gesuspendeert hebben in den Briel den 24^{n} augusti in 't jaer 1621. Ende deurdien dat hy, Rushius, volgens syn suspentie van den heyligen avontmael des Heeren is gehouden geweest, dewelcke straffingen de alderhooghste syn ende op de aldersnootste boosdoenders plegen geleydt te worden, so versoeckt hy, Rushius, seer ernstelick dattet de Edele broeders des voorseyden classis, die hem so mishandelt hebben, hem van syne suspentie deur een vrye bekentenisse van haere onbehoorlicke procedure met hem, hem in schrift overgelevert te ontslagen, oock daer beneffens hem eenige bequaeme reparatie van syn eere ende reputatie (daer hy aen, deur de voorseyde suspentie, so groote schade gedaen[1411] heeft) met een restitutie der oncosten, die hy ter oorsake[1412] van dien heeft moeten doen, dewelcke niet cleyn en syn. Dit doende de voorseyde classe, so sal hy, Rushius, hem gecontenteert houden ende het uytterste des rechts tegen haer niet vervolgen, maer ingevalle dat de voorseyde classe dit syn versoeck niet en sal willen inwilligen, so sal hy Rushius genootsaeckt syn,

1411 Doorgehaald: 'geleden'
1412 Doorgehaald: 'occasie'

syn toevlucht te nemen tot diegene, die syne ende des voorseyden classis rechters syn, ende by haer aen te houden dat sy de saecke willen na gerechticheyt insien.

Was onderteyckent
Nicolaas Rushius, dienaer des godlycken Woordts tot Outdorp.

De broederen, desen eysch Rushii overlesen hebbende, hebben daerin onder anderen aengemerckt dat hy, Rushius, de classe beschuldight van onrechtvaerdicheyt ende onbehoorlicke hardicheyt aen synen persoon gepleeght. Mede dat hy aen haer versoeckt gantsch groote ongerijmde ende onbehoorlicke dingen tot vilipendentie deser eerwaerdiger vergaderinge streckende, die hy nochtans van haer wil gedaen hebben, so sy niet en willen dat hy het uytterste recht tegens haer vervolge. Ende also de classis verstondt dat se wel eer te slap als te strengh met hem van aen beghinne hadde gehandelt, ende hem geen oorsaecke en hadde gegeven tot dusdanich eene beschuldinge, eysch ende dreyghinge, so is met hem wederom mondelinge van de saecke geconfereert en hem aengewesen datter niet alleenlick eene, maer verscheydene oorsaecken waren waerom hy voor eenen tydt was gesuspendeert geweest. Doch also Rushius stoutelick wilde staende houden, dat de broeders anders niet tegens hem en hadden als het slaen van syn rebellich meijssen, die hy oock somtyts diefachtich noemde ende hem alleen daerom gesuspendeert hadden, so is hem beneffens anderen gevraeght: indien hy niet anders gedaen en hadde, waeromme dan synen kerckenraedt in alle classicale vergaderingen die sedert syne coemste in 't Outdorp gehouden syn, geduyerichlycken over hem geclaeght hebben van verscheydene onbehoorlycke acten by hem gepleeght? Heeft daerop geantwoordt dattet van haer geschiedt was uyt loutere schelmerie, sonder eenige oorsaecke daertoe te hebben.
Heeft oock alsdoen (gelyck te voren menichmael van hem gedaen was) wederom seer stout ende onbeschaemt beghinnen uyt te varen, so tegens de broederen in 't gemeen, als tegen eenige derselver in 't bysonder, in 't gemeen seggende hem te verwonderen dat de duyvel haer al t'saemen soo vervoerde dat se haer soo onbehoorlyck ende onrechtvaerdelyck tegens hem (die geheel onnosel was) hadden gestelt ende van den duyvel in dit haer quaetdoen so verhardt wierden dat se tegen haere eigene conscientie bleven volharden in het quade, dat se soo wredelyck en onbehoorlyck met hem handelen ende gehandelt hebben als ware hy onder de Turcken gevangen, in 't bysonder seyde hy tegen D. Nolthenium dat hy van een leugen geen groot werck en maeckte.

Dewijle dan Rushius in somma daerop bleef insisterende, dat de classis sonder oorsaecke hem hadde gesuspendeert, is hem belastet by geschrifte te stellen de oorsaecken waerom hy meende t' onrecht gesuspendeert geweest te syn, ende is also weder uytgestaen.

Voorts nadien hy nu so menichmael tegen dese vergaderinge soo stout, onbeschaemt, ja lasterlycken uytgevaren was (als uyt het weynige 'twelck uyt veelen getrocken ende hierboven gestelt is, blycken can), so is na verscheydene overlegghinge eendrachtelyck goedt gevonden ende besloten dat men sulck een mensche in dese eerwaerdige vergaderinge, daerin den naem des Heeren heylichlyck wordt aengeroepen, niet langer als een lidt derselver en mach laten sitten, 'twelcke hem sal worden aengeseyt, ten sy dat hy behoorlicke schuldtbekenninge doe, van dese vergaderinge in 't gemeen als oock eenige leden derselver in 't bysonder soo onbeleefdelyck ende onbetaemelyck bejegent ende toegesproken te hebben.
Rushius wederom binnen comende, heeft schriftelyck overgegeven de oorsaecken ofte

redenen waerom de classis (naer syn oordeel) hem voor eenen tydt van synen kerckendienst t'onrechte hadde gesuspendeert ende luydt van woordt tot woordt aldus:

De onrechtvaerdicheyt van de suspentie die de Edele broeders des classis van den Briel tegen my uytgesproken hebben, blyckt hier uyt, dat sy dat gedaen hebben mitsdien dat ick een diefachtighe, rebellige dienstmaecht, die ick hadde, met slagen strafte ende om geenerley andere oorsaecke die sij my doenmaels te kennen gaven, ofte tot noch toe gegeven hebben ofte connen geven.
Was onderteyckent,

Nicolaas Rushius, dienaer des goddelycken Woordts tot Outdorp

De broeders dese acta Rushii nopende syne suspentie gelesen hebbende, syn daerover als over notoire onwaerheyt grootelix verwondert geweest. Hebben derhalven goedt gevonden dat men de redenen van syne geseyde suspentie (die onder dese generale termen 'Droevigen stant der kercken van 't Outdorp') Item dat alle de[1413] broeders (al voor desen) hebben geoordeelt dat hy noodigh ware verplaetst, so in d'acte van de extraordinaire classe van 23^{en} augusti te sien is) wat naerder en claerder soude uytdrucken, hetwelcke te doen opgeleydt is D. Nolthenius, Joan de Court ende Petrus l'Empereur.
Voorts is Rushio gevraeght oft hem niet leedt en ware dat hy dese eerwaerdige vergaderinge so onwaerdichlyck hadde bejegent ende toegesproken? Waerop hy heeft geantwoordt: 'neen', item dat het geseyde hem geensins en conde leedt wesen, also hy alles uyt den grondt syns herten gesproken hadde. Ende dat de classis deur haere onrechtvaerdige handelinge ende voortgang in 't quade tegens syn persoon die geheel onnoosel was ende een seer goddelycke rechtvaerdige saecke hadde, hem rechtvaerdige oorsaecke hadde gegeven om haer alsoo te bestraffen ende aen te spreken. Waerover weder eenige debatten gevallen, daerinne het Rushius wederom gemaeckt heeft als voren.
Is hem ten tweeden gevraeght of hy dan wel met een goede conscientie conde sitten in soodanigen vergaderinge die hy oordeelde dat sonder conscientie handelde, ende van den duyvel soo verre vervaert ende verhardt waren dat se soo onrechtvaerdelyck als Turcken met hem handelden etc. Heeft geantwoordt dat hy de onbehoorlickheyt, die de classis tegen hem pleechde nu voor desen tydt met gedult verdragen soude, seggende wel te weten dat de kinderen Gods swaerlyck connen comen te vallen.
Doen is hem de resolutie des classis aengeseyt te weten: nadien hy de broederen soo calumnieerde ende traduceerde ende dat uytten grondt syns herten, sonder daervan eenich leedtwesen te connen hebben, dat de broederen niet en verstonden dat hy met haer als een lidt der vergaderinge mochte blyven sitten, maer dat hy daeruyt soude vertrecken ende blyven. Ende dat de classis met de eerste gelegenheyt soude schryven om de gedeputeerden des synodi ende hem oock van den tydt ende plaetse der vergaderinge verwittigen.
Is voorts goedt gevonden den 25^{n} deser maent april extraordinairlyck te vergaderen in den Briel ende aldaer de gedeputeerde des synodi tegens dien tydt te beschryven om te besien off met haere Edele advys de saecke Rushii mocht ten eynde gebracht worden. Ende is Rushio denselven tydt mede aengeseyt.

1413 Onderstreping cfm. origineel.

Aanwezigen
Syn naer 't gebedt gecomen J. Ridderus ende P. Montanus ende elcks de boete betaelt.

Ouddorp ~ Vervanging
Johan de Court is van de classe toegeleydt vijftien guldens tot recompentie van dat hy Stamperium hadde gedefroyeert den tydt dat hy de kercke van 't Outdorp geduyrende de suspentie Ruschii hadde bedient.

Aanbieding diensten
D. Lievinus Stamperius, vertrocken synde naer Leyden, heeft deur D. Nolthenium synen dienst den classi van nieuws aengeboden ende geseyt hemselven aen niemanden te sullen verloven als aen desen classe.

Nieuwe-Tonge ~ Tucht
De swaricheyt, aengeroert in de credentie van de Nieuwe Tonge, heeft D. Hennicard verclaert dusdanigh te wesen, dat naemelyck een seker lidtmaet aldaer hemselven heeft verloopen met eenige maten gerste synen meester te ontdragen, vragende de classe wat daerinne te doen ware tot de meeste stichtinge der kercke? De broeders, verstaende dat desen overtreder boetvaerdigh was, oock geneyght ende willigh om de kercke genoegh te doen, hebben geadviseert, dat hy van dese misdaedt syne schuldt bekennen sal voor den kerckenraedt ende dat sulcx der gemeente met verswyghinge syns naems sal bekent gemaeckt worden.

Ooltgensplaat ~ Visitatie
In de credentie van de Plate wordt versocht dat de visitatores classis mochten aldaer comen visitatie doen. Ende is goedt gevonden dat hetselvige sal geschieden.

Goedereede ~ Wederdopers
Die van Goedereede stelden voor dat twee lidtmaten haerer kercke de kercke verlieten ende by den wederdoopers ghingen, doch dat de eene de zinnen niet wel vast hebbende, de dwalinge der wederdoopers wel metten monde verwierp, dan niettemin haere predicatien frequenteerde; d'andere daerentegen strenge voor de wederdoopers dwalinge ende tegen de waerheyt was strydende, willende geen van beyden ter kercken comen. Ende heeft de Court gevraeght: hoe die van Goederee haer in desen hebben te gedragen?
Is geantwoordt dat se noch al sullen aenhouden ende de voornoemde personen naer de beste gelegenheyt moeten vermaenen.

Zuidland ~ Wederdopers
D. Florianus heeft gevraecht, hoe de kercke van Suytlandt handelen sal met een vrouwe die van de wederdooperen gedoopt synde, nu naerstigh ter kercken coemt ende haer apparentelyck tot het gebruyck des heyligen avontmaels sal soecken te begeven? Is geadviseert, dat men dese persone in den kerckenraedt sal laten verschijnen, de wederdoopersche dwalinge aldaer sal laten versaecken ende sy sulcx doende met leedtwesen te thoonen over de voors. dwalinge ende belydenisse doende van de leere onser kercke, deselve bekennende te wesen de eenige ende waerachtige leere ter salicheyt. Dat sy

alsdan, synde oprecht van handel ende wandel, mach totten gebruyck des avontmaels toegelaten werden.

Oude-Tonge ~ Huwelijk
Anthonis Adriaensz. heeft voorgestelt, dat sekere jonge dochter van Pragen of daer ontrent geboren in d'Oude Tonge nu ontrent een jaer gewoont hebbende, versoeckt dat haere houwelycksche geboden mochten gegeven ende sy also in den echten staet mocht bevestight worden. Maer also de plaetse haerer geboorte ende laetste[1414] wooninge niet alleen verre, maer oock seer periculeus is, en weet sy geenen middel om getuygenisse, dat se vry is, te becomen. Heeft niettemin van allen die se hier te lande kennen, dat se haerselven altoos so lange sy hier gewoont heeft, wel ende eerlyck heeft gedragen ende oock naerstich is geweest om Gods Woordt te hooren etc. Is de vrage hoe men daerinne handelen sal?
Is geadviseert, dat de broeders des kerckenraedts van de Oude Tonge met eenige uyt de magistraet aldaer dese dochter scherpelick sullen examineren ende indien sy haer soodanigh bevinden dat se haer contentement geven can, dat se dan haere houwelicksche geboden geven sullen ende de saecke voorderen.[1415]

Dirksland ~ Avondmaal
Jan Simonsz. heeft gevraeght wat hun in Diericxlandt te doen staet met een persoon, die aldaer op geleyde[1416] woont ende seer naerstigh ter kercken coemt, off hy dien persoon sal meugen vermaenen hemselven te begeven tot de taefel des Heeren? Is geadviseert: neen, maer dat men dien persoon sal laten geworden ende indien hy selve quaeme sulcx te versoecken, dat men hem alsdan soude vermanen eerst te arbeyden om syn pardon te becomen.

Brielle ~ Financiën
De broeders van den Briel hebben voorgestelt dat de waert in den Toelast aen de Edele broederen deses classis versochte hem die vriendschap te willen doen met schrijven aen de classe van Leyden, dat haer Edele geliefde ordre te stellen dat hy mocht geraecken aen syne penningen, by desen classe ende de gedeputeerde des classis van Leyden te synen huyse verteert op de beroepinge D. Joannis Agricolae voor de kercke van Noordtwyck. Hetwelcke dese vergaderinge heeft ingewillight ende oock dadelycken gedaen.

Middelharnis ~ Huwelijk
Jacobus Ridderus vraeght: off hy eenen knecht van Middelharnisse ende nu tot Heusden wonende ende binnen thien jaren tot Middelharnisse niet gewoont en heeft, op syn versoeck mach houwelickschen geboden geven? Is geadviseert dattet niet en mach geschieden sonder eerst van Heusden goedt bescheydt te brengen dat hy aldaer ondertrouwet ofte andersins vry is.

1414 'geboorte ende laetste' staat in margine geschreven.

1415 Op 1 mei 1622 zijn Jan Huijbrechtsz., jongeman uit Doesburg en Theunken Davits, jongedochter 'ontrent Prage' in Oude-Tonge gehuwd, SAGO, AHG Oude-Tonge, inv. nr. 78.

1416 *op geleyde*: onder begeleiding (WNT). De betekenis is niet duidelijk, ook niet in het licht van het laatste zinsdeel van dit artikel: 'dat men hem alsdan soude vermanen eerst te arbeyden om syn pardon te becomen.'

Middelharnis ~ Kerkenraad
Deselve heeft oock gevraeght op hoedanige wyse hy eenen kerckenraedt verkiesen sal? Ende is geantwoordt 't selve te doen met de naestgesetene predicanten deses classis.

Oudenhoorn ~ Visitatie
De kercke van den Oudenhoorn is gevisiteert ende is geen swaricheyt in deselve gevonden maer hebben de broeders ten wedersyden elcanderen bedanckt. Syn van de classe vermaent in 't weldoen voort te gaen ende metten anderen de stichtinge der gemeente met vlyt te bevorderen.

Ouddorp ~ Predikant
Den ouderlingen van 't Outdorp is aengeseyt dat nu voor desen tydt haer versoeck (hierboven verhaelt) niet en can naergecomen worden, also Rushii saecke niet en was afgedaen, maer dat se sullen verdacht[1417] syn eenige van de haren te senden in den Briel tegen den 25^{n} deses, alwaer de gedeputeerde des synodi sullen beschreven werden om te besien wat uytcoemste de Heere alsdan geven sal, opdat men alsdan, naerdat sich de saecke toedraeght, met haere kercke ten besten handele. Syn oock tot haeren schuldtplicht ernstigh vermaent ende also verlaten.

Financiën
D. Johannes Volcerus ende D. Johanne l' Empereur hebben in de overlesinge deser acta geseyt te hebben tegens 't artijckel dat de nieuw-incomende predicanten den classi een maent gagie sullen laten genieten.[1418] Doch is op haer begeeren de saecke in state gestelt tot de naeste vergaderinge.

Agenda
Is oock tot deselve vergaderinge gerefereert de beraeminge van den tydt ende plaetse des naestcomenden ordinairen classis.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden synde, is de vergaderinge deur den gebede geeyndiget.

1622 II (extraordinaris). Brielle, dinsdag 26 april
Inv. nr. E3a, fol. 163-165v.

Aanwezigen
Absenten: Jan Aertss., Pieter Steyaert, Adriaen Lodovyxs. ende Reynier Vervoren.

Ouddorp ~ Predikant
Also in de voorgaende ordinaire vergaderinge D. Nolthenio ende eenige andere broederen was opgeleydt te stellen de capita[1419] accusationum tegen N. Rushium omme den Edele gedeputeerden des synodi te verthoonen waeromme Rushius ware gesuspendeert geweest, so syn deselve capita, by eenigen gestelt, by den anderen gebracht ende ineen

1417 *verdacht*: hier in de betekenis van 'bedacht zijn op, voorbereid zijn op' (WNT).
1418 Doorgehaald de woorden: 'als oock de weduwen etc.'
1419 Origineel: 'caputa', evenals verderop in de zin.

getrocken, oock den broederen des classis voorgelesen, welcke verclaerden deselve na waerheyt gestelt te syn, ende luyden als volght:[1420]

Nicolaas Rushius, synen dienst in Engelandt verlaten ende hem in Hollandt begeven hebbende, is deur recommandatie eeniger broederen van Dordrecht (ten aensien van synen hoogh dringenden noodt ende last der kercke van Dordrecht synes onderhouts halven) totten kerckendienst aengenomen van de gemeente van 't Outdorp, sonder voorweten ende kennisse des classis, hoewel met conditie dat de classis het beroep soude moeten approberen.
Deselve Rushius, also beroepen synde, heeft (voorwendende eenige swaricheden) hemselven getransporteert met syn huysgesin binnen 't Outdorp, aleer de classis vergadert was ende syne beroepinge geapprobeert hadde.
De classis, nu vergadert synde ende alles aengehoort hebbende, is wel by eenige broederen swaricheyt gemoveert over de ongewoonelycke wyse van doen. Doch is van d'andere, na den aert der liefde ten besten geduydet, also dat men tot de saecke selve heeft begonnen te treden.
Ende alhoewel men niet recht en wiste of Rushius was geweest in actuelen dienst, ende so hy daerin geweest ware, waerom hy die hadde verlaten, so heeft nochtans de compassie ende goede hope de overhandt genomen tegen alle suspitien ende besorghingen des quaets, sulcx dat de beroepinge is geapprobeert ende hy eyntelyck in de voors. kercke is bevestight geworden.
In den kerckendienst synde, heeft hy hem alsoo gedragen, dat den kerckenraedt van 't Outdorp geduyerichlycken op alle classicale vergaderingen over hem heeft geclaeght met verscheydene clachten betreffende syn ampt ende huyshoudinge.

Aengaende syn ampt

1. Dat hy syne predicatien niet aen en stelt na de gemeene wyse van predicken, hier te lande gebruyckelick, sulcx dat de toehoorders geenen troost, leeringen noch vermaningen daeruyt connen scheppen, ende de lieden ten meesten deel uyt de kercke blyven tot grooten afbreuck, ja ruine derselver, niettegenstaende den voors. kerckenraedt op het aenmaenen der gedeputeerde des classis haer debvoir hebben gedaen mette luyden te vermaenen, dat se doch de kercke niet en souden verlaten.
2. Dat hy in 't bidden na de predicatien niet en volght de formulieren van de gebeden, in onse kercken gebruyckelick, maer een gebedt uyt syn hooft formeert, vol rediten, duyerende byna een half uyer lang, tot verdriet der toehoorders, die daerom lachende uyt de kercke loopen. Oock onder 't bidden vreemde gesten gebruyct ende 't gebedt besluytende, sonder 't gebedt onses Heeren Christi daerby te voegen.
3. Dat hy in 't verclaren des catechismi de orden desselvigen niet en volght, also dat hy in 't eerste deel na de 3e vrage heeft aengevangen te verclaren de thien geboden, niettegenstaende hy vermaent was also niet te doen, dewyle het soude genomen worden even off hy de catechiseurs wilde verbeteren ende alle kerckendienaren contra-rolleren.
4. Dat hy tegen syne belofte ende onderschrijvinge het gevoelen der kercken van 't

1420 Minuutversie van het hierna volgende inclusief conceptbrief aan de deputati synodi in SA-VPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 173 minuut (zie lijst)

nederdalen Christi ter hellen in eene openbare predicatie (eenen bysonderen tecxt daertoe nemende) heeft wederleydt.[1421]

5. Dat hy opentlick in 't predicken heeft geseyt: men behoorde tegen de mennoniten niet te disputeren met monde of geschrifte, maer met galgen ende stroppen.

6. Dat hy een vrouwe, die overluydt in de kercke geeude, van den predickstoel met hevicheyt aldus aengesproken heeft: 'So daer een koe sate, daer ghy sitt, sy soude haer christelicker dragen' etc. ende syn boeck toesluytende, is van den stoel gegaen, de predicatie onderlatende, sonder gebedt te spreken ofte psalm te doen singen. Als hem die van de kerckenraedt daerover aenspraken, seyde hy: 'ick gelove dat de vrouwe van ulieden daertoe moet gehuyert ofte gecocht wesen', scheldende henlieden met veel kyvens voor valsche, godloose menschen ende duyvels blaesbalcken, voegende daerby: 'ick sal sulcx bewysen, of ick sal den grootsten schelm syn van 't landt; ick wilder mijnen hals voor laten'. Item: 'ick sal soo verre van u trecken als t' oosten van 't westen, ende meught ghylieden dan sien, dat ghy een stier ofte koe op den predickstoel cryght.

7. Dat [hy] niemandt van de gemeente aen en spreeckt, de swacke niet en versterckt, de siecken niet besoeckt, daertoe versocht synde, seggende: 'sal ick predicant wesen ende schoolmeester, sal ick de lieden leeren lesen ende schryven?' etc.

8. Dat hy, staende synen dienst, in geduierige onruste met syne gemeente heeft geleeft ende dickwils onbehoorlick ende onchristelick (selfs in de tegenwoordicheyt der gedeputeerde des classis, die de kercke visiteerden) is uytgevaren, die noemende duyvelsche menschen, duyvels blaesbalcken, vilainen, honden etc. Waerover hy noyt syne schuldt heeft willen bekennen, maer heeft hemselven alle tydt gepooght te verdedigen, doch met sulcke maniere van doen ende injurieuse woorden, aen dewelcke de broederen des classis groot misnoegen hadden, ende hebben hem altijdt vermaent sachter ende beleefder woorden te gebruycken, opdat hy synen kerckenraedt ende andere lidtmaten niet t' eenemael en verbittere, maer heeft de vermaningen des classis noyt willen aennemen, seggende, dat syluyden (van 't Outdorp) niet waerdigh waren sachter toegesproken te worden, ende dat hy, henlieden noemende duyvels, duyvelsche menschen etc., niet anders en sprack dan Christus ende Joannes de dooper gesproken hadden. In somma en gaff geen (of weynigh) hope om vreedsaemelick met syne gemeente te leven, hoewel hy gemeenlick seyde, dattet voortaen aen hem niet gebreken soude, al soude hy den vrede op syn knien versoecken; maer daer is niet anders nagevolcht.

9. Hy heeft oock gesocht syne gemeente ontydigh te verlaten, haer synen dienst opseggende, als hy van een ander plaetse soude wesen voorsien, ende heeft herwaert ende derwaerts omgeloopen, na andere plaetsen te vernemen.

Belangende syne huyshoudinge

Hy heeft in corten tydt 14 off 15 jongwyfs versleten; want niemandt by hem blyven wil, dienende tot groote onstichtinge der gemeente, want so yemandt syn eygen huys niet en weet te regeeren, hoe sal die de gemeente Gods regeeren.

Uyt welcken alles de broederen des classis meermael hebben geoordeelt dat de kercke van 't Outdorp deur hem niet en sal connen gesticht worden, maer dattet oorboir soude syn hem van die plaetse te removeren.

Niettemin bewogen synde met medelyden ten aensien dat hy een vreemdeling is ende

1421 Rushius zou over Christus' nederdaling ter helle het standpunt van de Engelse puritein William Perkins (1558-1602) hebben aangehangen, overeenkomend met de Westminster Confessie, Op 't Hof, *Engelse piëtistische geschriften*, 590n. Kennelijk had Rushius beloofd zich op dit punt te conformeren aan de Nederlandse Geloofsbelijdenis.

voornamelyck ten aensien van syne huysvrouwe ende kinderen, hebben de broederen voorschreven langen tydt gepooght, oock met tegenwil van die van 't Outdorp hem aldaer in den dienst te houden, immers ter tydt toe dat hy soude meugen van eenen anderen kerckendienst wesen voorsien. Waertoe de classis oock heeft gearbeydt met schryven ende recommanderen aen andere kercken ende kerckendienaren in syn faveur, het beste dat men conde van hem betuygende ende de fauten bedeckende (ja, die oock wel op eenige syner gemeente leggende) maer en heeft tot noch toe geen andere plaetse connen becomen.
Men heeft (om hem in synen kerckendienst te houden) de afgesondene van de kerckenraet op de classen somwijlen gecensureert ende wel in 't particulier ernstigh versproken als die te nauw sagen op haeren predicant, haer menichmael vermaent tot gedult ende tot continuatie in 't aenhooren van syne predicatien. Dat se oock de andere lidtmaten daertoe vermaenen souden, verhopende dat se metter tydt elcanderen souden leeren verstaen ende gewennt worden.
Dit niet helpende, heeft de classis in 't Outdorp gesonden haere gedeputeerde, dewelcke alle naersticheyt hebben aengewent om Rushium aldaer in den dienst te houden. 'tWelck sy evenwel niet en hebben connen verwerven dan met de kercke hope te geven dat men Rushium soude verplaetsen. Ende hielden de gedeputeerde voorschreven die van 't Outdorp voor oogen, dat sy moesten met Rushio vereenigen ende schicken vreedtsaem met hem te leven of dat de classis anders geenen raedt en wiste om hem op eene andere plaetse te crygen.
Deur soodanige persuasien hebben die van 't Outdorp haer laten geseggen ende beloeft alle voorgaende dingen te laeten varen om van nu voorts op het nieuwe als broeders metten anderen in 't huys des Heeren te verkeeren. Doch so en heeft men Rushio nauwelicx daertoe connen brengen, dat hy verclaerde leedtwesen te hebben over syne voorgemelde harde maniere van spreken ende procederen, sulcx dat alle tydt de meeste schuldt aen syne zyde geweest is.
Somma, de geduyerige haperinge, die aldaer gevallen syn, can claerlyck bewesen werden daermede dat het avontmael des Heeren aldaer noyt en is bedient geweest, soo lange Rushius in 't Outdorp gestaen heeft, hoewel de kerckenraedt hetselve seer gaerne hadde gesien ende somwylen daerover aen de classe heeft geclaeght, versouckende datter eenige souden meugen werden gedeputeert om de lidtmaten aen te spreken ende te bevredigen 'twelcke deur Rushium niet en conde gedaen worden, omdat de herten te seer van hem vervreemdt waren.

Als nu de gedeputeerde des classis noch eens weder in 't Outdorp quaemen om alle differenten aen d'een syde te leggen, so sy meenden, hebben op 't nieuw wederom verstaen, dat Rushius (die nu al 14 of 15 jongwyfs versleten hadde) met syne doenmaels tegenwoordige dienstmeyt, synde van Engelsche ouderen ende wat subjecter dan de Nederlantsche meyssens, soo huyshield', dat se hem was ontloopen naer Goedereede, ende dat hy selve haer was gevolght tot in Goedereede toe: alwaer hy se, naerdat se hem eenmael uyt vreese van qualick getracteert te worden, deur eenen omwegh ontweken was, ten tweeden male gevonden hebbende, met geweldt heeft aengegrepen ende in presentie van alle de toesienders metten arm genomen ende voortgetrocken ofte gestooten tot buyten der stadt, ende alsoo voorts naer 't Outdorp toe, snydende onderwegen een roede van de boomen, doch t' huys comende, heeft de roede gespaert ende in plaetse van dien de meyt met een geknoopt touw geslagen: waerdeur de meyt hem wederom ontloopen is ende d'oorsaecke van dien ruchtbaer gemaeckt, also dat men hem, wanneer hy binnen Goedereede quam, opentlycken by der straten nariep, ende binnen 't Outdorp was daerom groote ontsteltenisse onder alle personen.

De broederen des classis dit met droefheyt verstaen hebbende, ende niet siende met wat stichtinge dat Rushius in 't Outdorp soude predicken, mede niet hoe men hem aen een andere kercke soude connen recommanderen, hebben goedt gevonden Rushio te vermaenen (om syn volck wat te stillen) dat hy voor de classe soude bekennen al te hevigh met syne meyt gehandelt te hebben, als een acte hier te lande ongebruyckelick synde. Ende dat men sulcken bekentenisse beleefdelicken binnen de kercken van Goedereede ende Outdorp soude afcondigen, achtende 'tselvige voor dat mael den alderbequaemsten middel te syn om de ergernisse te minderen ende mettertijdt te slyten.

Welcken voorslagh van Rushio verstaen synde, heeft na syn oude gebruyck in 't minste niet willen verstaen tot schultbekenninge, seggende wel gedaen te hebben ende indien in toecomende tyden de gele[ge]nheyt sick duysentmael alsoo presenteerde, so soude hy oock duysentmael alsoo wederomme doen.
De broeders dan, niet siende waermede men andersins yets goedts uytrechten conde, hebben hem andermael aengeseyt: dat sulcx te doen noodtwendigh was ende dat sonder hetselve de kercke van 't Outdorp (die nu menichmael deur syn doen gealtereert was) geheelyck soude comen te vervallen ende te verstroyen. Daeromme indien hy in syne opinie persevereerde, soude de classis genootsaeckt syn hem van den kerckendienst te suspenderen, totdat se naerder mette Edele broederen gedeputeerde des synodi de saecke souden hebben overwogen, of men met hem verder soude procederen ofte niet.

Hetwelcke Rushius hoorende, is sonder eenich respect boven maten hevigh uytgevaren tegen de eerwaerdige vergaderinge ende gantsch onbetaemelicke lasteringhen uytwerpende, als dat hy van syne leefdagen sulcke onwetende predicanten niet en hadde gesien; dat hy hadde gemeent, so hy geen predicanten alhier hadde connen vinden, tenminsten menschen gevonden soude hebben; dat de broeders waren vianden Gods ende syns Woordts, die met de Goedereesche honden tegens de menschen (alias hem) bassen. Item dat de broeders de schrifture (die se geallegeert hadden om hem tot zedicheyt te vermaenen) misbruycten ende niet en verstaen ende indien se mette andere schriftuyerplaetsen alsoo handelen, dat se niet waerdigh en syn predicanten genaemt te worden.
Welcke onredelickheyt de broederen (synen toorn wyckende), voor datmael hebben verdragen ende hem tydt van bedencken gegeven tot 's anderen daeghs toe, meenende dat middelertydt de cholere soude verminderen om goeden raedt te volgen.
Doch heeft Rushius 's anderdaeghs noch gesproken als vooren, daertoe soo grouwelick gefulmineert dattet eenen wagenaer ofte sackedrager misvoegen soude, sulcx dat na lange vermaningen ende beschryvinge van de toecomende swaricheden die hem nakende waren, ende waerop hy seyde niet te passen, hem eynttelick is aengeseyt dat hy hemselven moeste houden als gesuspendeert van synen dienst tot naerder advys ende communicatie metten Edele deputatis synodi te nemen.

Middelertydt is deur den raedt der Edele gedeputeerde voorschreven (welcke niettegenstaende het ernstige versoeck des classis difficulteerden om in 't Outdorp te comen) by eenige gedeputeerde broeders des classis de suspentie by provisie afgedaen ende syn die van 't Outdorp wederom gepersuadeert de predicatien Rushii te comen hooren, die 'tselvige oock hebben aengenomen met de voorgaende insichte ende hope van hem dies te eer te sullen quyt worden.

Rushius van de suspentie ontslagen synde ende meenende dat de classis daertoe is gedwongen geweest deur de gedeputeerde des synodi, heeft in plaetse van de classi grootelycx te bedancken ende met eenen voortaen meerder voorsichticheyt te gebruycken,

heeft hem geheel wreveligh beghinnen te thoonen als eenen, namentlick die hemselven t'eenemael met bitterheyt tegen den classem begeert te canten, ende in syne oude onvoorsichticheyt voort te varen, seggende tegens eenige van synen kerckenraedt, dat hy nu met hen wilde in vrede leven om dies te beter stoffe te hebben den classi te vergelden den smaedt die se hem hadden aengedaen mette suspentie syne[s] diensts. Ende is daertoe gecomen dat evenals als hadde hy noyt yet anders gedaen dan d'ontstichtinge met syne laetste dienstmaeght ende om anders geene redenen en ware gesuspendeert, hy hemselven opblaest als een overwinner des classis, eenen grooten eysch aen deselve is doende, opdat hy se voortaen met vrede laete. Welcken eysch met syn eygen handt geschreven van woorde te woorde aldus luydet: 'Also een yegelick' etc., siet in de voorgaende acta.
Als nu de broeders over desen onbehoorlicken eysch Rushii met hem in debatt quaemen, is hy wederom seer onbehoorlick tegen den classem uytgevaren, in 't algemeen ende oock in 't bysonder. In 't algemeen den classi aengeseyt, dat hy hem verwonderde dat de duyvel haer alsoo vervoerde, dat se haerselven soo onbehoorlick ende onrechtvaerdelick tegen synen persoon (die geheel onnoosel was) hadden aengestelt ende van den duyvel in dit haer quaetdoen tegens syn persoon alsoo verhardet worden, dat se tegen haere eygene conscientie bleven volharden in het quade, dat se soo wredelick ende onbehoorlick tegen syn persoon handelen ende gehandelt hadden, als ware hy onder de Turcken gevangen; tegen D. Henricum Nolthenium in 't bysonder geseyt, dat hy van een leugen geen groot werck en maeckte.

En als desen Rushius daerop bleef insisteren dat de classis hem sonder oorsake onrechtvaerdelick hadde gesuspendeert, so is hem van de classe aengeseyt: hy soude de oorsaecke waerom hem de classis (na syn oordeel) van de kerckendienst voor eenen tydt hadde gesuspendeert, by geschrifte stellen ende hen overleveren.
Waerop hy dan dusdanigen geschrifte ingebracht heeft, van woorde te woorde aldus luydende: 'De onrechtvaerdicheyt' etc. Siet mede in de voorgaende acta.

Welcke saecken alle by den anderen geleydt synde, als oock hetgene de ouderlingen van 't Outdorp noch op een nieuw verclaert hebben (als datter niet dan vijf of ses manspersonen ter kercke comen, die oock seggen te sullen achterblyven ingevalle Rushius niet en werde geremoveert), so is 't dat de broeders geen ander noch beter middel en weten dan hem 't eenemael van de kerckendienst in 't Outdorp te ontsetten.

Van de Edele gedeputeerde des synodi syn op dese vergaderinge verschenen de Edele broederen D. Henricus Rosaeus ende D. Henricus Swalmius ende syn haere Edele dese voors. capita ende soo voorts de handelinge des classis metten persoon Rushii voorgelesen. Dewelcke na de overlesingen deselvighe met haer genomen hebben, omme deselve in haere Edele logiment te overwegen ende alsoo daerna den classi met haer advys te dienen.

De capita by haere Edele overlesen synde, syn sy weder in de vergaderinge gecomen ende begeert dat se Rushium op elck poinct in dese vergaderinge mochten hooren. 'tWelcke alsoo geschiedt is, ende syn syne antwoorden by haere Edele als oock by onsen scribam aengeteyckent.

Rushius en heeft geene van de voors. poincten rondelycken ontkent, maer alleenlick gesocht te beweeren dat hy niet qualick maer wel gedaen hadde.
Welcke verantwoordinge weder als vooren met quaetspreken is gelardeert geweest,

stoutelick seggende tegen den presidem 'Ghy segget valsch,' tegen D. l'Empereur dat hy sonder schaemte was, tegen de vergaderinge in 't gemeen, dat se met treken[1422] ommeghingen deur dewelcke sy quaet sochten te bevorderen, dat se huychelaers waren ende wederom nieuwen twist sochten te maecken tusschen hem ende syne kercke, dat se geen vreese Gods, gheen liefde der waerheyt, geen conscientie en hadden, noch by haer niet en was te vinden.

De Edele broederen gedeputeerde synodi, de antwoorden Rushii gehoort hebbende, hebben verclaert also sy maer onder hen tween waren, nu niet en conden den classi met haer advijs dienen om de saecke volcomentlick af te doen, maer dat sy 'tgunt sy gehoort hadden, eerst wilden communiceren den anderen haere medegedeputeerde broederen, om alsoo metten eersten haerlieder advijs over te senden.
Ende alsoo de capita accusationum[1423] niet en was gecopieert, is haere Edele toegeseyt dat hen de copie metten eersten sal toegesonden werden, hetwelcke Willem Crijnss. ende H. Nolthenius sullen versorgen

Is oock goedt gevonden, dat, wanneer de gedeputeerde synodi haer advys sullen overgesonden hebben, alsdan de broeders van den Briel de gedeputeerde des classis met Bommeneede, Oudenhoorn ende Hellevoete ende voorts welcke van de broeders daerby sullen believen te comen, metten anderen in den naem des classis dese saecke sullen by der handt nemen ende daerin handelen nadat sy verstaen sullen te behooren.

Nieuw-Helvoet ~ Rockanje ~ Begrafenissen[1424]
Sal oock Johannes Fleurkens ende een uyt den Briel spreken metten bailliu ende de wethouders van Hellevoet ende Rocanien om te weeren sekere abuisen nopende de begravinge der dooden onder de predicatie.

Ooltgensplaat ~ School
D. Johannes Volcerus ende D. Jacobus Florianus ende David Thomass. sullen gaen na de Plate ten versoecke D. Pilii om inspectie te nemen op de schole ende schoolmeester.

Sluiting
De vergaderinge is metten gebede gescheyden.

Memorie

Op den 24[en] meye hebben de gedeputeerde des synodi tot advys overgesonden dattet geraden sy de saecke Rushii uyt te stellen tot den toecomenden synodum, om aldaer deselve finalicken te meugen afhandelen. Hebben derhalven de boven gemelde gedeputeerde broederen des classis de saecken laten aenstaen ende gerefereert aen den naestcomenden classem ordinarem.

1422 *treek*: list, sluwe daad, bedriegerij (WNT).
1423 Origineel: 'caputa accusationen'.
1424 Dit artikel staat in de marge bijgeschreven.

1622 III (extraordinaris). Brielle, dinsdag 24 mei
Inv. nr. E3a, fol. 166-167.

Opening ~ Aanwezigen
Den naem des Heeren aengeroepen synde, is bevonden dat uyt Voorn ende Putten syn absent geweest, Geervliet, Corendyck, Heenvliet, Hekelinge ende Piershil, ende van Overflacquee alle de broeders absent, behalven D. Pilius.

Ouddorp ~ Predikant
Is vooreerst gelesen sekere missive, die de gedeputeerde synodi met eenen expressen hadden gesonden, inhoudende dat haere Edelen gedeputeerde op de sake Rushii hadde gelett, ende goedt gevonden dat de classis niet wyders op ditmael daerin souden treden, maer deselve brengen op den aenstaenden synodum, stellende niettemin de saecke in de vryheyt des classis om na haer goedtduncken daerin te handelen ende 't oordeel des synodi daerover te verwachten.
De vergaderde broeders hebben eerst voor goedt ingesien te hooren het rapport domini Johannis l'Empereur, Fleurkenii ende de Court, die gelast waren geweest visitatie te doen in 't Outdorp, omme daerna t'overleggen wat in Rushii saecke voorts soude te doen wesen.
Ende hebben gemelte broederen rapport gedaen, dat se in de predicatie welcke Rushius gedaen hadde, geen genoegen hadden gehadt, dat sulcke predicatien gants niet en conden dienen tot stichtinge van soodanigen eenvoudigen gemeente. Datter oock weynige toehoorders waren geweest ende in somma, dattet aldaer jammerlycken gestelt was.
Voorts dat hare Edele metten kerckenraedt ende alle manspersonen der gemeente aldaer hadden gesproken, dewelcke claeghden dat haere kercke dagelycks afnam ende datter veele den wederdooperen toevielen. Waeren nochtans dese broeders van 't Outdorp alle t'saemen seer becommert met Rushio, verclarende eendrachtelyck noch liever eenigen tydt hem met gedult te willen verdragen ende syne predicatien aenhooren (hoewel sy daerdeur niet gesticht en wierden) opdat hy also eenichsins eerlyck van haer mochte scheyden, dan dat hy soude worden gedeporteert ende met schanden vertrecken.
Rapporteerden oock de voors. broeders met Rushio gesproken te hebben, die hemselven datmael geheel redelick hadde laten vinden, eenigermaten syne schuldt bekent, van synen onbehoorlicken eysch aen de classe gedaen desisterende ende beloeft hadde den classi satisfactie te sullen doen van syne onbehoorlickheden tegen deselvige begaen.
De broederen des classis hebben Johanni de Court (die nu rechts van Goedereede quam) op 't nieuw gevraeght of het sich met Rushio ende syne gemeente noch alsoo toedroegh als nu gerapporteert was. Welcke geantwoordt heeft: 'neen', maer dat de saecke wederom in 't geheel was ontstelt. Dat Rushius hemselven beclaeghde omdat hy de visiterende broederen soo veel hadde toegeseyt, seggende dat se hem op syn weecksте gevonden hadde ende dat hy nu wel anders spreken soude. Voorts aengaende de gemeente: deselve waren uyt soodanige ende andere propoosten Rushii wederom soo onstichtet als oyt te vooren ende noch meer synde nu geheel onwilligh om hem voortaen te hooren, vermanende malcanderen uyt de kercke te blyven ende deselve te sluyten.
De broeders sulcx met droefheyt verstaende, opdat sy (gelyck als voren) in de vreese des Heeren de saecke mochten rypelycken overwegen, hebben goet gevonden ende geresolveert tot overvloet noch eenmael in 't Outdorp besendinge te doen deur D. Nolthenium ende de Court, dewelcke visitatie sullen[1425] doen ende van alles hoe 't sich daer toedraeght, goede notitie houden ende in den naesten ordinairen classe rapport doen.

1425 Origineel: twee keer 'sullen'.

Gravamina synode
Is daerna gelesen een missive van de classe synodael van Rotterdam, inhoudende dat het synodus van ZuydHollandt soude vergaderen op den 4^{n} julii eerstcomende binnen Gorrichem, ende dat derhalven onse classis haere gravamina, so sy eenige hadde, souden aen haer oversenden. Ende syn van den broederen dese navolgende gestelt ende overgesonden:[1426]

I.
Off het niet noodigh syn sal, aengesien dat in de kercke Gods binnen dese landen voor eenige jaren soo grooten onheyl is ontstaen deur 't ontbeeren van eene geauthoriseerde kerckenordeninge ende apparentelycken te syner tydt wederom gelycke ofte meerdere te verwachten staet, dat men by hare Edel Mogende aenhoude dat doch de kerckenordeninge moge werden geauthoriseert. Ende ingevalle sulcx niet en can worden geobtineert, of dan niet alle kercken deses synodi sullen gehouden syn haer te houden aen de ordre in den synodo nationali gestelt?

II.
Off het niet noodigh sy, dat elcke classis hebbe een exemplaer van alle 'tgene in 't synodo[1427] nationali verhandelt is, buyten ende boven hetgene dat deur den druck is gemeen gemaeckt, waervan soo nu, soo dan wat by occasie voortcoempt, als 't regelement van 't jus patronatus, assertiones de sabbatho, de veranderingen in de liturgien etc.

III.
Off het niet van noode wesen sal dat de Edele broederen die van de synodo nationali geordonneert syn, om den catechismum te oversien, aengemaent sullen worden om dat werck te bevorderen ende daerinne met namen te willen letten op dese twee dingen:
1. op de sondagen ofte afdeelingen, dewelcke, gelyck se in alle gedructe exemplaren niet al even eens en syn gestelt, also oock op sommige plaetsen wat ongevoegelyck comen als men met naemen sondagh 18 ende 19 sien mach.[1428]
2. op het verbeteren van onsen tecxt naer den originalen latynschen off hooghduytschen tecxt, also tusschen beyden seer merckelycke verschil is.[1429]

IV.
Oft niet noodigh syn sal aen te houden, dat de schoolordeninge bevordert worde, ende dat daerinne met naemen op dese drie dingen worde insonderheyt gelett ende geinsereert:
1. Dat bij de praeceptis artium eenparige ordre gehouden werde.
2. De rectores overal belast hoedanige authoren sullen gelesen worden ofte te lesen toegelaten. 3. Dat de catechetica institutio mach werden ten vlytichste besorght ende oock De principia Theologiae Methodicae.

1426 Toezendbrief van 14 juni 1622 en volledig concept van de gravamina in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 184.

1427 Origineel: 'sonodo'.

1428 Vraag 50 over het zitten van Christus 'ter rechter handt Gods' stond in zondag 18; vraag 51 over de nuttigheid daarvan in zondag 19. Zie voor deze vroegere indeling: Bakhuizen van den Brink, *De Nederlandse belijdenisgeschriften*, 177.

1429 Er waren verschillende vertalingen in omloop; zie voor de tekstgeschiedenis van de catechismus: Bakhuizen van den Brink, *ibidem,* 29-40 en de daar genoemde literatuur.

V.
Oft niet noodigh sal syn aen te houden dat de houwelycksche ordinantie bevordert werde, ende dat daerin met naemen op dese drie dingen mochte werden gelett: 1. dat de gradus in dewelcke te houwelycken is geoorloft of verboden duydelyck moge werden gedefinieert. 2. ordre gestelt naer welcke weduwenaers ende weduwen naer 't overlyden haerer echtgaden wederom te trouwen wert toegelaten. 3. dat oock lichtvaerdige echtmydingen werden geremedieert.

VI.
Oft niet van noode wesen sal, also eenige schouten ten plattenlande, vermaent synde te verhinderen de schendinge des sabbaths, dewelcke met hare kennisse selfs onder de predicatie geschiedt deur 't drincken, caetsen etc. tot antwoord' geven, dattet haer ampt niet en is soodanigen misbruyck te verhinderen, dat men by hare Edel Mogende aenhoude, dat haere Edel Mogende gelieven eenmael een serieus placcaet tegen de verbrekinge des sabbaths te stellen, off de gestelde ende voor desen aen allen steden van Hollant ende Westvrieslant overgesonden ende gepubliceert, doen emaneren ende strictelyck onderhouden. Dat oock alle schoutten ten plattenlande deur hare Edel Mogende specialyck worden gelastet elcx in de plaetse haerer residentie de overtreders des sabbaths ende van hare Edel Mogende placcaten ende ordonnantien naer behooren tegenstaen ende straffen, opdat het schandelyck misbruyck des sabbaths geweert ende het loflyck exempel van Zeelandt nagevolght worde.

VII.
Off het niet noodigh sy, den noodt van de predicanten ten plattenlande ten meestendeel seer groot synde, dat by de Edel Mogende heeren Staten worde aengehouden naer 't exempel der armer weduwe, om verbeteringe der gagie, op hope dat hare Edel Mogende haer derselver noodt eenmael meugen laten ter herten gaen ende het tractement der voornoemde predicanten, als oock in de cleyne steden, verbeteren.

Agenda en sluiting
De toecomende ordinaire classe sal gehouden worden tot Geervliet den 20^{n} junii, ten ware dat in deselve weke eenen bidde wierde uytgeschreven, in welcken gevalle de vergaderinghe sal worden uytgestelt tot den 27^{en} dito. Ende is de vergaderinge metten gebede geeyndt ende besloten.

1622 IV (ordinaris). Geervliet, dinsdag 28 juni – woensdag 29 juni
Inv. nr. E3a, fol. 167v-170.

Opening en leiding
D'actie metten gebede aengevangen synde, so syn tot directie derselver vercoren tot praeses D. Johannes Volcerus, tot assessor D. Petrus Pilius ende tot scriba D. Henricus Nolthenius, dienaren respective in den Briel, Plate ende Bommenée.

Aanwezigen
Absenten syn geene geweest dan Jeremias Hennecard, dewelcke geexcuseert is, ende blijft belast met de propositie hem in den laetsten classi opgeleydt, om die in den aenstaenden classem te doen.

Ouddorp ~ Predikant
De credentien syn overgelevert, doch D. Dammannus ende D. Ridderus noch geenen kerckenraedt hebbende en hebben geen connen inbrengen. So verclaerde oock D. Rushius dat synen kerckenraedt hem credentie hadde geweygert om sekere argernisse die sy seyden by hem gegeven te syn in eene predicatie die hy op den pinxterdagh gedaen heeft, met eenen versoeckende dat hy wederom met de classe mocht versoent werden.
Hierop syn gelesen de acten in den ordinairen classe van den Oudenhoorn, gelyck mede in de extraordinaire vergaderinge die daerop gevolght is, gehouden in den Briel van Rushio gestelt, dewelcke dit medebrachten: dat hy vanwegen syn quaet comportement in de classe in deselve geen sessie soude hebben ter tydt toe dat hy syne schuldt daervan behoorlyck sal bekent hebben.
Is wyders omgevraeght, wat in de saecke Rushii te doen stondt. Ende goedt gevonden Rushio aen te seggen dat hy eerst ende alvoren (om de versoeninge met de classe terdege ende na behooren te doen) van synen eysch aen de classe gedaen, sal desisteren ende daerna syn schuldt bekennen van 'tgene daermede hy de classe, so in 't gemeen als oock eenige leden derselver in 't bysonder heeft beleediget. Hetwelcke Rushio voorgehouden synde, heeft hy verclaert van den voorseyden onbehoorlycken eysch te desisteren, gelyck mede dattet hem van herten leedt is dat hy soo hevigh ende oneerbiedentlycken tegen de classis in 't gemeen ende tegen eenige broeders in 't bysonder is uytgevaren. Dat hy sulcke harde ende hevige woorden als hy gebruyckt heeft, sonder dat hem van de classe daertoe oorsake gegeven was, wel hadde meugen sparen, ende oversulcx den broederen ernstelick biddet dat se hem sulcx wilden ten goede houden ende 'tselve om Christi wille vergeven. Belovende dat hy hem voortaen alsoo tegen de vergaderinge sal dragen dat hy deselve geen oorsaecke en sal geven om sulcke droevige ende qualick luydende acten tegens hem te stellen, gelyck sy voor desen genoodight is geweest te doen, ende oock na waerheyt gedaen heeft. Ende tot meerder versekertheyt van dese verclaringe ende schuldtbekenninge Rushii, so heeft hy deselve met syn eygen handt onderschreven.

Onderwylen dat de broederen des classis in den voors. handel met Rushio waren, so is goedt gevonden de sake tusschen hem ende syne kercke wyders te verhandelen. Tot dien eynde hebben H. Nolthenius ende Joan de Court rapport gedaen van hare commissie, haer opgeleyt om voor de laetste reyse de kercke van 't Outdorp te visiteren,[1430] ende de lidtmaten derselver capitatim dese vrage voor te stellen: off D. Rushius staende synen dienst in 't Outdorp, hemselven also heeft gequeten ende gedraeghen ende alsnoch so quytet ende draget, dat hy de gemeente by de voorige dienaren deur Gods genadigen zegen vergadert, daerdeur soo in 't prediken als ommegang met de lidtmaten ende besoecken der crancken eenigermaten heeft byeen gehouden ende gestichtet,[1431] alsnoch byeen houdt ende stichtet ende ende of oversulcx de gemeente haer metten selven synen dienst gecontenteert houdt? Ende hebben gerapporteert dat alle de manspersonen, hooft voor hooft hebben verclaert synen dienst aldaer tot noch toe onstichtelick geweest te syn ende alsnoch is, ende dat hy, so lange hy daer staen sal, geen vrucht noch stichtinge sal doen ende met hem geen avontmael connen houden. Dit rapport gehoort synde, is ommevraegh gedaen, hoe men voorts in dese saecke Rushii tot de meeste stichtinge van syne gemeente sal handelen. Ende is eendrachtich goedt gevonden ende besloten dat deselve by hare gedeputeerde sal gebracht worden op den aenstaenden synodum ende met deselve daerover adviseren, midts doende voor deselve een deductie van de gant-

1430 Dit heeft plaatsgevonden 5 juni 1622, een verslag van dit *interrogatorium*: SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 170.
1431 Hierna het doorgehaalde 'ende'.

sche handelinge ende proceduren tusschen hem ende syne kercke, verscheyden malen gehouden, gelyck dat den classi is bekent gemaeckt. Midtsgaders oock de verclaringe des classis dat Rushius noodtsaeckelycken dient verplaetst (gelyck hy selve mede oordeelde ende versochte) soude de kercke van 't Outdorp behouden blyven ende niet t'eenemael in den grondt geseylt worden, gelyck sy alreede ten tyde synes diensts in groot verloop gecomen is.

Bommenede ~ Predikant
Henricus Nolthenius heeft den classi geexhibeert sekere *Theses de peccato originalis*,[1432] deselve beneffens andere gedediceert ende toegeeyghent van Levino Stamperio. Waervoor hem, gelyck oock voor synen dienst den classi, insonderheyt in 't bedienen van 't Outdorp, gedaen tot vereeringe is toegeleyt de somma van twintich gulden.

Heenvliet ~ Noordwijk ~ Predikant
Is in 't oplesen van de acten des voorgaenden ordinaren classis gelesen eenen brief by de classe van Leyden aen dese vergaderinge gesonden, waerinne sy te kennen geven niet gerechticht te syn te betalen alsulcke oncosten gedaen in de dimissie D. Joannis Agricolae, als deur aenschryven van deselve haer werde te laste geleyt. De broeders op desen haeren brieff ende aengeven lettende, verclaren als voren dat die van Leyden totte betalinge der voornoemde oncosten gewisselicken gerechtet syn ende dat om dieswille dat D. Isaacus Junius van de classe van Leyden om de ontslaghinge D. Agricolae te bevorderen gedeputeert, de maeltijdt voor de broeders hadde doen bereyden ende oock haer genoodight ende comende also syne gasten heeft gewellecoemt.

Ooltgensplaat ~ School
De broeders, welcke waren geweest in de Plate om de schole aldaer te visiteren, hebben gerapporteert dat den schoolmeester hem seer wreveligh tegens haer heeft betoont, niettegenstaende sy hem met alle vriendelickheyt hadden bejegent, niet willende dat syn saecke kerckelyck soude afgehandelt worden, beroepende hemselven deurgaens op syne meesters, naemelick de Edele magistraten van de Plate.

Gravamina synode
Hierna is men getreden tot de resolutien over de gravamina den classi by de classis synodael van Rotterdam toegesonden om in den aenstaenden synodo tot Gorichem verhandelt te worden.

Zwartewaal ~ Diaconie
Ad particularia gecomen synde, heeft Jan Henricxs. voorgestelt hoe de diaconen best sullen connen becomen sekere ghifte van hondert gulden, den armen tot Swartewael by seker persoon aldaer opgedragen, dewelcke by de vrienden na synen doodt is uytgekeert aen de Heylige-Geest-armen, so men se abusive noemt, daer nochtans den testateur het heeft besett den kerckenarmen in de tegenwoordicheyt van Jan Henricxs. De classe vindt goedt dat Jan Heyndricxs. ende de diaconen met alle gevoegelickheyt yetwat van de voornoemde ghifte sullen sien te crygen, also het te presumeren is, dat sy, willende het uytterste plegen, niet wel tot hare gerechticheyt en sullen connen comen.

1432 Sic. Vermoedelijk een exemplaar van door Nolthenius tijdens zijn studie in Leiden verdedigde theses. Hoewel er verscheidene van Nolthenius bekend zijn is een exemplaar van deze theses niet gevonden.

Financiën
Is by de broeders van 't gene in 't voorgaende classis was open gebleven nopende het contribueren van een maent gagie by den predicanten die in de classe comen. Ende hoewel daervan geen expresse wet was gemaeckt ende in scriptis gestelt, so is nochtans na voorgaende omvraghinge verstaen dat de gheduirige practijcke ende costume in dese onse classe van over 22 jaren voor eene wet gehouden wordt, ende voortaen also sal onderhouden worden ende dat men den predicanten, in desen classem incomende, sulcx sal te kennen geven ende beneffens andere saecken afvorderen. Ende dewijle D. Volcerus ende Johannes l'Empereur het recht van dese geeyschte maent gagie te geven tot desen classem hadden uytgestelt om haer middelertijdt daerin te beraden, so is 't dat om redenen by D. Volcero de vergaderinge voorgedragen, goedt gevonden dat hy aen de classe niet dan de helft van de maent gagie uytkeeren sal ende D. l' Empereur de geheele maent gagie. Sal oock D. Florkenius, die tot noch toe niet en hadde aen den classem gecontribueert, aen deselve (om sekere consideratie haer daertoe moverende) uytkeeren de somma van achtien gulden, sonder dat sulcx by yemanden sal meugen getrocken worden in consequentie.

Des anderen daeghs

Aanwezigen
Naer het gebedt is gecomen D. Florianus ende heeft een stuyver tot boete gegeven.

Spijkenisse ~ Predikant
Is gelesen de credentie van de kerckenraedt tot Spyckenisse, versoeckende aen d'eene zyde dat de classe gelieve de goede handt te houden aen den welstandt haerer kercke ende met naemen haer de handt te bieden in eene sekere swaricheyt die sy hebben met eenen haer broeder, meester Cornelis Henricxs., schout, die hem beclaeght over de onbehoorlickheyt des kerckenraedts, die sy aen hem ende de syne souden gepleeght hebben, alsmede over de predicatien haeres predicants. Ende aen d'andere zyde te kennen gevende dat den stant haerer kercke soodanigh is, dat deselve, so veel haer bekent is, in goede ruste ende prosperiteyt is ende niet en weten datter een eenigh lidtmaet qualick tevreden is ofte misnoegen heeft in de predicatien haeres predicants ofte aen syn leven, handel ende wandel, als alleen den voornoemden meester Cornelis Henricxs. ende syne huysvrouwe. David Thomasz. heeft oock opgelesen uyt het kerckenboeck van Spyckenisse de handelingen des kerckenraedts met meester Cornelis voorschreven.[1433] Is in deliberatie geleyt off de saecke in de volle classe sal verhandelt worden dan off daertoe eenige uyt de classe gedeputeert de saecke sullen in handen nemen ende eyndigen. Ende is goedt gevonden, opdat de classe in haere besoignen mochte voortgaen, dattet sal geschieden deur gedeputeerde. Waertoe syn genomineert Cornelius Damman, Petrus Pilius, Jacobus Florianus, Azarias Justini, J. Fleurkens ende C. Simonsz.

Goedereede ~ Wederdopers
Johan de Court heeft uyt den naem des kerckenraedts tot Goedereede voorgestelt hoe dat sy onder haer hebben seker vrouspersone, met naemen Wijbe Claes, welcke totte secte der wederdoopers is vervallen. Ende daervan tot verscheyden tyden vermaent synde, niet alleenlyck hardtneckich blyft maer oock de gereformeerde leere lastert ende

1433 Het betreffende relaas van de kerkenraadsvergadering van 19 juni 1622 in SAVPR, AHG Spijkenisse, Acta en notulenboeken, inv. nr. 1.

andere van deselvige soect af te trecken, vragende hoe sy vorder met dese vrouwe sullen handelen. Ende is na omvraghinge goedt gevonden dat de kerckenraedt van Goedereede dese vrouwe nochmaels sal aenspreken ende haer met de uytterste remedie van de excommunicatie dreygen ende de swaricheyt van die straffe voorhouden ende ingevalle sy daerna niet en vraeght, dat sy alsdan de behoorlycke trappen van excommunicatie tegens haer sullen gebruycken ende in 't werck stellen.
Heeft oock Johan de Court voorgestelt, dat de mennoniten in den eylande van Goedereede seer lasteren, niet alleen de magistraten, haer noemende duyvelsdienaers, maer oock onse gereformeerde religie ende veele met haer lasteren tot hare verderffelicke secte soecken te brengen, raedt vragende of men daerinne niet en soude connen voorsien ende de lastermonden deser mennoniten wat inbinden ofte stoppen? Is goet gevonden dat men hierover de heer bailliu ende leenmannen van Voorne sal aenspreken ende haer vermanen dat haere Edele gelieve met authoriteyt daerinne te voorsien. Waertoe genomineert syn D. Joannes Volcerus, Joannes Henrix ende Joannes Fleurkens.

Heenvliet ~ Schoolmeester
Cornelis Simonsz. versoect, also syn schoolmeester hemselven niet wel en comporteert, so in dronckenschap als oock met syn huysvrouwe qualick huys te houden, waerdeur groote argernisse ontstaet ende daerover vermaent synde, syne schult wel heeft bekent, doch evenwel hemselven niet en betert, dat hy mochte voor dese vergaderinge ontboden ende wel ernstelick van syne fauten vermaent worden, hem met deportement dreygende, ingevalle hy hem niet en betert. 'tWelcke goedt gevonden synde, is geschiedt.

Middelharnis ~ Remonstranten ~ Mennonieten
D. Jacobus Ridderus stelt twee dinghen vooren.
I. Also de remonstranten in Middelhernisse seer stout worden ende noch menichmael vergaderinghen houden ende by den officier daerinne niet en wordt voorsien na behooren, gelyck hy wel soude connen, oft niet goedt en ware uyt den naem des classis den officier wel ernstigh te vermaenen het placcaet van de Edel Hoogmogende heeren Staten tegen de vergaderingen der remonstranten geemaneert te executeren. De vergaderinge verstaet dat sulcx gantsch noodigh is ende oock gedaen sal worden.
II. Also de mennoniten tot Middelharnisse een huys gecocht hebben om daerin haren dienst openbaerlick te doen 'twelck sy noyt voor desen soo openbaerlick gedaen hebben, ende 'tselve albereedts daertoe is geprepareert ende oock te vreesen is dat onder dit decksel veele remonstranten haer aldaer mede sullen laten vinden, offer geen middel en waere om sulcx te stueyten ende te verhinderen. Is goedt gevonden dat hiervan oock den officier schriftelycken sal vermaent worden.

Brielle ~ Predikant ~ Traktement
Domino Johanni Volcero is voor het tractement der broederen deses classis, tot twee verscheydene malen gedaen, toegeleydt de somma van tsestigh guldens.

Agenda
De aenstaende ordinaire classis sal gehouden worden tot Bommeneede op den 5^{n} septembris eerstcomende.

Geervliet ~ Visitatie
Deur d'occasie van 't houden des classis alhier binnen Geervliet, is de kercke gevisiteert ende den kerckenraedt gehoort synde over het comportement haeres predicants in synen dienst, hebben daervan goedt getuygenisse gegeven. Van gelycken den predicant

gehoort synde over het comportement des kerckenraedts in haeren dienst, houdt hemselven daermede vergenoeght.

Goedereede ~ Schoolmeester
Also meester Giellis, schoolmeester tot Goedereede, de broeders, die na 't vertreck van Buytendyck de kercke aldaer bedient hebben, ontfangen heeft ende tot noch daervoor niet en heeft genooten, so is hem daervooren toegeleydt twaelff guldens.

Gedeputeerden ter synode
Op den aenstaenden synodum, dewelcke den 4^{n} julii sal begonnen worden tot Gorrichem, syn vanwegen deser vergaderinge gedeputeert D. Joannes Volcerus, D. Jacobus Florianus ende D. Henricus Nolthenius met een ouderling van den Briele.[1434]

Na den middagh

Spijkenisse ~ Predikant
De broeders, gedeputeert over de questieuse sake van Spijckenisse, hiervooren gementioneert, hebben rapport gedaen van haer gebesoigneerde in deselve. Ende is goedt gevonden, dat de broeders des kerckenraedts aen d'eene zyde, ende den schout aen d'andere zyde voor de geheele vergaderinge sullen worden gehoort, om te vernemen off sy yetwes buyten ende boven 't gene by de gedeputeerde broeders gehandelt was, in haere saecke hadden te seggen. Ende nadien sy elcx respective waren gehoort, is in de questieuse saecke dit geresolveert:
I. Dat, gelyck vooren in 't particulier verhaelt is, uyt de predicatie van David Thomass. gedaen, niet en heeft connen blycken deselve spetialick de magistraet te raecken, weshalven sy haerselven sulcx niet hadden behooren te belgen.
II. Dat de handelinge by den kerckenraedt gepleeght niet onbehoorlicks inporteert, waeromme oock den schout in de vergaderinge ontboden synde, niet en hadde behooren deselve te deterderen,[1435] noch oock deur hevicheyt hem laten afrucken om daerop verwytelick te spreken.
III. Dat oock in 't tegendeel, David Thomass. ten huyse D. Jacobi Floriani, den schouttet wel met meerder vriendelickheyt hadde meugen bejegenen, ende in somma elcanderen, elck in syn ampt na behooren gerespecteert hebben.
Welcke differenten nu afgedaen ende vereenicht synde, voorts in 't vier der liefde sullen begraven worden, sonder dat d'een sich over d'ander sal hebben te beroemen of te beclagen. Ende sal van dese vereenighinge eene acte, tot dien eynde gemaeckt, der gemeente van den predickstoel voorgelesen worden, waerinne sonder quetsinge van d'een oft d'ander sulcx sal bekent ghemaeckt worden.

Welcke acte aldus luydet:
Alsoo eenige onwillicheyt ontstaen is tusschen Cornelis Henricxs., schouttet ter eener ende David Thomass., predicant tot Spyckenisse ter anderer syde, so is 't dat de classis elck respective lange ende veel daerover gehoort hebbende, na rype deliberatie geoordeelt heeft ende oordeelt, dat dese saecke gantsch ende geheel in 't vyer der lieffde sal

1434 De ouderling was Pieter Jansen van Schoor; zie Knuttel, (ed.), *Acta particuliere synoden van Zuid-Holland* I, 38.
1435 Sic, het WNT noch het MNW kennen echter 'deterderen'; waarschijnlijk is hier 'detraheren' bedoeld in de betekenis van 'ten kwade duiden' (WNT).

begraven ende vergeten worden, sonder deselve nu ofte immermeer tot dien of d'anders nadeel op te halen ende elcanderen voortaen met eere, liefde ende vrientschap bejegenen. 'tWelck wy niet hebben connen nalaten de gemeente uyt last derselver bekent te maecken. [1436]

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum gehouden synde, is de vergaderinge, na gedaenen gebede ende danckseghinge tot God, in liefde ende eenicheyt gescheyden.

1622 V (extraordinaris). Ouddorp, woensdag 27 juli[1437]
Inv. nr. E3a, fol. 170-170v.

Ouddorp ~ Predikant
Omme in dese saecke vruchtbaerlick te handelen, is goedt gevonden de gedeputeerde des synodi voor te stellen, also wy voor hadden in handelinge te treden ende dat metten broederen des kerckenraedts van 't Outdorp, of het haere Edele beliefde eenige by ons te senden, die beneffens ons kennisse daervan mochte nemen. Waerop sy tot antwoordt hebben gegeven, dat hoewel sy ons niet en conden voorschryven in deselve handelinge te treden, nochtans goet vonden, dat, eer men tot de saecke der kercken quaeme, met ons als classe eerst souden tracteren nopende de saecke Rushii. Waerby sy oock versochten, dat se vanwegen de meerderheyt haeres getals ende cleynheyt van de plaetse, souden meugen met ons permuteren. Waerop de broeders hebben gerepliceert, dat sy eygentlick gecomen waren om over de saecke der kercken, als hare bysondere sorge bevolen synde, haer te informeren, hoe namentlick het comportement Rushii in deselve tegenwoordich mochte wesen ende dat sy de plaetse aengaende stercker van getal souden worden ende oversulcx haer die niet en conden inruymen. Dit is haer deur D. Florianus ende David Thomass. aengedient ende voor antwoordt becomen, dat sy raedtsaem vonden dat wy haer Edele ten besten souden informeren van de tegenwoordigen standt der kercken, om die informatie hebbende, daerna daerover volgens haeren last synodaliter te besluyten. 'tWelck onse broeders hebben ingewillight.

Sijn daerom ontboden de broederen des kerckenraedts, naemelyck Jan Jacobss., Jan Lievenss. ende Hubrecht Janss., ouderlingen ende Pieter Janss. met Leunis Thijss., diaconen, met noch eenige lidtmaten by de handt synde, denwelcken is afgevraeght off sy by de verclaringe, gedaen den 5^{n} junii voorleden blyven, dan off Rushius hem t'zedert alsoo heeft gedragen dat sy rechtvaerdige oorsake hadden om daervan te desisteren ende haerselven met synen tegenwoordigen dienst nu tevreden houden? Waerop sy alle eendrachtelick ende met eenen monde in oprechter conscientie ende met goeden ernst hebben verclaert, dat sy by de voorgemelde verclaringe persisteren ende alsnoch verclaren dat de gemeente deur synen dienst t'eenemael t'ondergaet, vermits het gehoor alle dage afbreeckt, also dat in plaetse van thien personen qualick drie ter kercke comen ende dat-

1436 De afhandeling door de classicale gecommitteerden, Johannes Volcerus en Henricus Nolthenius hiervan op 29 juni 1622 in SAVPR, AHG Spijkenisse, Acta en notulenboeken, inv. nr. 1.

1437 '(...) deur eenighe gedeputeerde derselver gehouden in 't Outdorp tot eyndelicke beslichtinge der swaricheden in de gemeente aldaer ontstaen, ten overstaen ende beneffens drie gedeputeerden des synodi ende twee dienaers uyt den classe van Dordrecht ende twee uyt den classe van Rotterdam (...).'

tet alle dage noch erger wordt, sulcx dat sy dien ondergang der kercken niet langer connen sien noch gedoogen. Dat sy oock haerselven soo lange by Rushium ende de kercke niet en souden hebben gehouden, ten ware deur verscheydene inductien des classis met belofte van verplaetsinge by de eerste gelegentheyt. Ende ingevalle verstaen wierd, dat hy daer noch langer soude moeten blyven, dat se dan alle gelyck de kercke sullen verlaten ende dat sy (kerckenraedt) niet langer met goede conscientie de gemeente met hem connen noch sullen regeeren. Bidden daerom dat men haer in desen bedroefden stantt haerer kercke eenmael eyntelicken tot ontslaghinge Rushii van den dienst derselver wil de handt bieden.

Dit is de gedeputeerde synodi voorgedragen, dewelcke na langhe overlegghinge ende communicatie met de broederen des classis hebben geoordeelt ende gecentencieert dat Nicolaas Rushius niet langer in 't Outdorp den kerckendienst waernemen mach, maer daedelick daervan sal afstant doen ende t'eynden eene maent uyt de plaetse vertrecken, midts dat de gagie hem noch een jaer lang sal volghen.

1622 VI (ordinaris). Bommenede, dinsdag 6 september
Inv. nr. E3a, fol. 171-172v.

Leiding
Is naer aenroepinge van de naeme Gods, vercoren tot presidem D. Petrus Pijlius, tot assessorem D. Jacobus Florianus ende tot scribam David Thomasz.

Aanwezigen
Waren absent N. Tyckmakers, Jan Aertss., Jan Henricxs., Pieter Steyard ende Cornelis Simonss. Syn alle, uytgenomen Cornelis Simonss., geexcuseert.

Propositie
Jan Simonss. heeft de propositie gedaen over de 104^{e} vrage de[s] catechismi.

Propositie
Jeremias Hennicard, denwelcken was opgeleydt voor dese vergaderinge te proponeren, is voor ditmael om redenen geexcuseert, midts dat hy sonder eenige excusatie in den naest-aenstaenden classe proponeren moet op de verbeurte van drie guldens.

Credenties
De credentien syn overgelevert, sonder die van Oostvoorn ende Middelharnisse, overmidts daer geen kerckenraden syn. Ende de swaricheden die in sommige credentien staen, sal men in de particularia verhandelen.

Ouddorp ~ Predikant
De acta des voorgaenden classis syn overlesen ende onder anderen de handelinge tot Geervliet met Rushio gehouden, nopende syne versoeninge met de classe, ende dat de saecke tusschen de kercke van 't Outdorp ende hem deur onse gedeputeerde broederen op den synodum te Gorrichem, soude werden gebracht om desselvigen advys daerover te hooren, hoe men voorts doen soude totten welstandt der gemelder kercken.

Waerop de broeders welcke op den synodum waren geweest, openinge hebben gedaen. Als namelick dat Rushius voor de synodale vergaderinge hadde gerevoceert van de re-

conciliatie, die hy met de classe hadde aengegaen. Ende voorts over de classis seer hadde geclaeght, oock seer onbehoorlick (na syne gewoonte) was uytgevaren, waervan de gedeputeerde broeders hebben notitie gehouden ende oock voor den synodo gerefuteert.
Ende alsoo dese saecke geheelycken af te doen veele tydts vereyschte, hadde de synodus geproeft deur eenige uyt den haren buyten de vergaderinge 'tselvige te doen, hetwelcke niet geluckende, waren voorts van den synodo gedeputeert D. Johannes Dibbetius, Johannes Bocardus, Gerardus Verstegen, Petrus Nienrodius, Samuel Gruterus, Winandus Sculius ende Reginaldus Donteclock, omme te trecken in persoon binnen 't Outdorp ende alles ondersoecken ende overwegen, met volcomene synodale last om de sake volcomentlick af te handelen, so sy souden verstaen de eere des classis, den welstandt der kercken aldaer ende des persoons Rushii te vereysschen.[1438]
Verthoonden oock de voors. broederen hoe sy mette voornoemde gedeputeerde op den 27^{n} julii in 't Outdorp hadden gebesoigneert, waervan in de voorige acta bescheydt te vinden is. Ende dit noch dient tot specialer aenwijsinge, namelick dat de deputatis synodi geheel magistraliter nomine synodi hadden gehandelt, haere vergaderinge a part gehouden ende de gedeputeerde des classis, mitsgaders den kerckenraedt van 't Outdorp ende Rushium verscheyden malen hadden ontboden ende gehoort, ende eyndelicken eene sententie hadden uytgesproken van desen inhoudt synde:
Dat haere Edele verclaeren ende bekennen den persoon Rushii een goedt predicant ende dienstknecht Christi te wesen, bequaem om de kercke Gods in andere plaetsen te bedienen, maer niet en verstaen dat hy de kercke van 't Outdorp langer met stichtinge soude connen bywoonen. Dat hy oversulx sal gehouden wesen van nu aen synen kerckendienst aldaer te verlaten ende t' eynden eene maent van daer vertrecken, ende dat de classis een geheel jaer deselve kercke tot synen profyte sal bedienen.
Ende alhoewel de gedeputeerde, onse broederen, veele redenen daertegen allegeerden, so van de ongelegenheyt dier plaetse als andersins ende oversulcx eenen corteren tydt versochten, so en hebben sy by hare Edele daermede niet connen uytrechten, voor antwoordt crygende, dat de classis haer noch hadde te bedancken, dat se den man alsoo quyt worden etc.

Brielle ~ Betaling logies
Daer is eenen brieff gelesen van Henric Meeuwesteyn, waert in de Toelast binnen den Briel, waerin hy weder aen de classis versoeckt te willen bevorderen syne betalinge voor de costen t'synen huyse gedaen ten tyde der dimissie Joannis Agricolae ende nu al drie jaren geleden was. Waerop geresolveert is, dat Meeuwesteyn noch eenmael ernstigh ende scherp aen de classis van Leyden schryven sal. Ende indien hy alsdan noch niet en can geraken aen syne penningen, dat het hem uyt de middelen onses classis sal gegeven ende betaelt worden.[1439]

Bommenede ~ Schoolmeester
D. Nolthenius heeft voorgestelt, dat syne plaetse is sonder schoolmeester ende in d'ooge hadden om tot het schoolampt te gebruycken een seker jonghman, wesende een neve van den heer bailliu van Bommenede, dewelcke, hoewel hy noch geen lidtmaet der kercken is ende weynich ervaren in 't singen, nochtans goede hope van hem geeft om in cor-

1438 De benoeming van deze gedeputeerden 'tot beslichtinge van de swaricheyden ontstaen in de classe van den Briel aengaende D. Nicolai Russi, predicant van Outdorp' is het enige wat in de synodale acta onder art. 42 hierover wordt vermeld, Knuttel, (ed.), *Acta particuliere synoden van Zuid-Holland* I, 57-58.

1439 Rond april/mei 1623 betaalt de classis aan Meeuwesteijn *f* 29, SAVPR, CA Brielle, inv. nr. F1.

ten tydt totte gemeenschap der kercken ontfangen te worden ende oock bereydt is om hemselven van nu voorts in 't singen te oeffenen ende te laten oeffenen, versoeckende hierop advys.
De classis op dese voorstellinge lettende, heeft goet gevonden ende verstaen, dat men desen jongman by provisie wel sal meugen gebruycken totten schooldienst om de jonge jeught te leeren, maer niet om in de kercke voor te lesen ende singen voordat hy een lidtmaet derselviger is. Waeromme oock deselvige niet geraden gevonden heeft syne gaven van lesen ende singen alsnu na de ordre by haer gebruyckelick te hooren, maer stelt dat uyt tot de naeste ordinare classe om alsdan te vernemen wat profyt hy middelertijt in 't singen sal gedaen hebben. Ende indien hy alsdan eenigermaten bequaem bevonden werde volcomentlicken totten school ende kerckendienst voornoemt toegelaten te worden, midts onderteyckenende alsulcke acten des synodi, daertoe alle de schoolmeesters volgens derselver besluyt gehouden werden.

Acta particuliere synode
D. Nolthenio is van de classis toegeleyt ses gulden voor synen arbeydt te Gorrichem gedaen in 't uytschryven van de synodale acten voor desen classe.[1440]

Oude-Tonge ~ Huwelijk
Anthonis Adriaenss. heeft voorgestelt, dat in syne plaetse was eene sekere vrouwe, welckers man naer Oostindien is verreyst ende nauwelicks ses weecken wech geweest synde, haerselven hadde verloeft aen eenen Hans van der Straten, die nu oock na Oostindien was ende aen deselve vrouwe geschreven hadde. Dat oock dese vrouwe haerselven daerna noch wederom verloeft heeft aen eenen anderen, metten welcken sy versoeckt getrouwt te worden, also haeren man, so sy seyt, doodt ende in Oostindien den hals afgesneden is, 'twelck sy wil bewysen met eenige brieven, die sy seyt van Oostindien gecomen te syn maer en can 'tselvige noch niet bewysen uyt het register der Oostindischer Compagnie. Ende heeft de classis raet gevraeght, hoe hy hem in dese sake gedragen sal. Hierop is geadviseert dat d'eerste belofte deser vrouwe aen Hans van der Straten gedaen, geen belofte en can wesen, alsoo den man doen noch leefde. Ende daerom wanneer de vrouwe uyt het register van de Oostindische Compangie soude blyck ende sekerheyt toonen van den doodt haeres mans, dat hy dan deselve met dien waermede sy nu versoect te trouwen, soude meugen bevestighen.

Melissant ~ Waarneming
Jan Simonss. heeft aen de vergaderinge versocht hare getuygenisse, dat hy den kerckendienst in Melissant waerneemt, ende by requeste aen hare Edel Mogende te versoecken syn toegeseyde sallaris. Hetwelcke hem ingewillicht is.

Nieuw-Helvoet ~ Huwelijk
Petrus l'Empereur versoeckt advys om hem daerna te reguleren aengaende eene vrouwe in syne plaetse, welcke wil getrouwt syn, sonder te connen bewijsen het overlyden haeres eersten mans. Waerop is geadviseert die niet te trouwen voordat sy haeres mans afstervinge doet blycken ofte dat hy se tot de magistraet versende.

1440 Zie voor de acta: Knuttel, (ed.), *Acta particuliere synoden van Zuid-Holland* I, 38-64.

Ouddorp ~ Vacature
Lievinus Stamperius heeft gedaen eene propositie uyt 1 Joannes 4 : 6, dewelcke den broederen wel heeft bevallen. Ende is goet gevonden dat D. Nolthenius Stamperium soude sonderen of hy daer toe soude verstaen indien de classis de beroepinge van 't Outdorp op synen persoon conden bevorderen om deselvige aen te nemen, onder die conditie (nadien Rushius moet genieten een jaer gagie na syn vertreck) dat hy voor 't eerste jaer niet meer en soude ontfangen als twee hondert guldens. Waerop Nolthenius, naer voorgaende t'samensprekinge met Stamperio, heeft gerapporteert dat Stamperius, in gevalle de beroepinge voortgaet met de voorseyde somme sal tevreden syn.
Hierop is goedt gevonden te deputeren Cornelis Damman, H. Nolthenium ende J. de Court, om te gaen in 't Outdorp ende metten kerckenraedt ende magistraet handelen om te besien of de beroepinge voorschreven soude connen stichtelick bevordert werden. Ende indien ja, so sal deselve gedaen worden by die van Overflacquee. Om 't examen te doen is den Edele praeses genomineert. Doch alsoo syne hemselven met redenen excuseerde, heeft Nolthenius deur het tusschenspreken der broederen 'tselvige aengenomen.

Is oock ordre gestelt om middelertydt de kercke te bedienen als volght:
Den 11^{n} septembris Cornelis Damman, den 18 Jacobus Ridderus, den 25^{n} Jan Simonss., den 2^{n} octobris Harderius, den 9^{n} Hennicard, den 16^{n} Anthonis Nout, den 23^{n} Pylius, den 30^{n} Jan de Court.

Indien de beroepinge voorschreven voortgaet, sullen beneffens de gedeputeerde broeders over Flacquee op 't examen verschynen met de deputatis classis, Johan Fleurkens, Azarias Peutevinck ende een der broederen van den Briel. Den tydt is beraemt den eersten dijnsdagh in november.
Sal oock een der broederen van den Briel hem vervoegen by de Edele deputatis synodi, wanneer deselvige vergaderen om met hare Edele advys ende hulpe by requeste te versoecken aen de Edel Mogende Gecommitteerde Raden, eenich subsidium ten behoeve des classis, in aenmerckinge dat Rushius een jaer lang de gagie der kercke van 't Outdorp ontfangen sal ende dat den nieuw beroepenen niettemin is toegeseyt de halve gagie.

Bommenede ~ Visitatie
De kercke van Bommeneede is gevisiteert. Ende na alle behoorlicke afvraghingen bevonden, dat soowel den predicant als de ouderlingen ende diaconen, elck in 't syne, haer getrouwelicken quyten, waerover sy vermaent syn alsoo in het goede tot stichtinge der kercken te continueren.

Propositie
Cornelis Simonss. werdt belast hem te bereyden om in den aenstaenden classe naer ordre te proponeren over de 105^{e} vrage des catechismi.

Censura morum ~ Sluiting
Censura morum is gehouden, ende de vergaderinge met danckseghinge tot God gescheyden.

1622 VII (extraordinaris). Brielle, maandag 26 september
Inv. nr. E3a, fol. 173.

Aanwezigen
Waren present D. Joannes Volcerus, Joan l'Empereur, Cornelis Damman, J. Florianus, Jan Henrix, Azarias Justini ende Petrus l'Empereur, respective predicanten in den Briel, Oostvoorn, Suydlant, Swartewael, Rocangie ende Hellevoette.

Oostvoorne ~ School
Cornelius Dammannus heeft voorgestelt, dat (alsoo meester Meldard[1441] synen schooldienst in Oostvoorn hadde geresigneert) eenen sekeren Jan Janss., tegenwoordigh collecteur van d'accysen, deur recommandatie van den heer officier seer instantelick arbeyde, om deselven dienst te becomen, niettegenstaende hy geen lidtmaet van de kercke is, ende niet wel ervaren in 't singen, so hy self bekent hadde. Mede, dat noch een ander bequaem jongman ter selver plaetse was gerecommandeert, synde een lidtmaet van de kercke al over 9 jaren geweest, bequaem in 't voorlesen ende singen ende wel ter penne. Begeerde derhalven, dat de broeders hem hierinne met goeden advise wilden dienen ende wat in de saecke best te doen stonde raden.
Waerop de broeders hebben goedt gevonden, dat men twee uyt den haeren soude committeren, om te gaen by den heer officier ende syne Edele te induceren, dat hem gelieven wille, in dit cas den classi (terwylen tot Oostvoorn noch geen kerckenraedt en is, denwelcken sy nu moet vervangen) haren gebruyck te laten houden dat namelick voor denselven, beyde gerecommandeerde personen meugen beproeft worden, ende den bequaemsten ende stichtelicksten der kercke toegeoordeelt tot de meeste opbouwinge derselver. Waertoe gecommitteert syn D. Joannes Volcerus ende D. Jacobus Florianus, die haer terstont by den heer officier hebben vervoeght ende na eenige onderlinge debatten, syne Edele daertoe verwillight, sulcx dat beyde de personen op maendagh toecomende, 'twelck wesen sal den 3^{n} octobris, gehoort ende beproeft sullen werden.

1622 VIII (extraordinaris). Brielle, maandag 3 oktober
Inv. nr. E3a, fol. 173.

Oostvoorne ~ School
Op den 3^{n} octobris syn wederom eenige broeders vergadert geweest ende heeft de voorgemelde Jan Janss. deur vermaninge der broederen van selfs afstandt gedaen, ende daerby verclaert niettemin hemselven als een lidtmaet der kercken (waervan hy nu veele jaren hem onthouden hadde) te laten aenschryven. Weshalven de broederen hebben beloeft ter eerster gelegentheyt, na haer vermeugen te recommanderen ende te bevorderen. Is oock den voorgemelden jongman gehoort soo in 't lesen als in 't singen ende bequaem geoordeelt totten schooldienst voorschreven.

1441 Briels, 'Biografische aantekeningen Zuidnederlandse onderwijskrachten' II, 131.

1622 IX (extraordinaris). Dirksland, dinsdag 8 – woensdag 9 november[1442]
Inv. nr. E3a, fol. 173v-174.

Aanwezigen
Op dese vergaderinge syn verschenen D. Petrus Pilius, D. Henricus Nolthenius, David Thomass., Azarias Justini, Joan de Court, Jan Simonss., Petrus Montanus, Joannnes Volcerus ende Jacobus Ridderus, respective predicanten in de Plate, Bommenee, Spyckenisse, Rocangie, Goedereede, Dierickslandt, Nieuwenhoorn, Briele ende Middelharnisse.

Leiding[1443]
(2) Ende alsoo den voorgaenden praeses D. Pilius noch absent was, heeft D. Thomas. naer gewoonte zijn plaetse moeten becleeden ende is mette meeste stemme tot scribam geeligeert J. Volcerus.

Examen
D'actie metten gebede aengevangen wesende, ende tot opteyckeninge van de handelinge derselver Joannes Volcerus vercoren synde, isser in 't beghin eenige swaricheyt voorgecomen over het examen domini Lievini Stamperii, om 'twelcke te doen de broederen van de voorgaende classe waren gecommitteert deurdien de deputati synodi niet tegenwoordigh waren. Waerop D. Pilius verhaelde hem van Ioanne Dibbeto aengeseyt te syn, byaldien den tydt niet en conde versett worden noch langer uytstel lyden, dat men met d'exame[n] wel mochte voortgaen, ende ofwel de classis 'tselve soude willen 14 dagen uytstellen, syne Edele nochtans niet en soude connen vaceren noch so dickmaels in den ongelegen wintertydt vermeugen te reysen overmidts syne swackheyt. Verclarende oock David Thomass. hem op syn 2^{n} brief, deur den schipper van de gedeputeerde, die tot Rotterdam vergadert waren, gerapporteert te syn van D. Debetio 'twelck oock D. Nieuwenrodius hadde toegestemt by sooverre niemant van de gedeputeerde voornoemt en quaeme, de classis wel mochte tot het examen treden, dewelcke sylieden de saecke toebetrouwden.
Terwyle dan de ongelegenheyt des wintertydts, ongevallighheyt van reysen alsmede den noodt der kercken van 't Outdorp, mitsgaders de exessive costen die'r hierop gedaen waren, niet toe en lieten dat dese handelinge onvruchtbaer soude verlaten werden, so hebben de broeders mette meeste stemmen goedt gevonden tot het examen te procederen ende heeft Lievinus Stamperius eerst eene propositie gedaen uyt 2 Petrus 1 : 19, in dewelcke de broeders goedt contentement hebben genomen. Volgens oock gesien de testimonia professorum ende classis van Rijnlandt in dewelcke van syn comportement in d'academie tot Leyden ende prae-examen getuyght worde, tegens dewelcke niet en was te seggen.
Het examen is 's anderen daeghs deur D. Henricum Nolthenium aengevangen, ende na de gelegenheyt des tydts over de voornaemste hooftpoincten der christelicker religie gehoort, waerover de broeders haer oordeel hebben opgeschort ter tijdt toe Dominus Lievinus claerder getuygenisse van de kercke van Leyden soude gebracht ende aen de broeders van den Briel getoont hebben, dewelcke daervan Joan de Court deur brieven souden adverteren, om so deselve suffisant waren, de voorstellingen ende bevestinge te doen.

1442 Concept van de acta van deze vergadering 9 nov. 1622 in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 186. Op een aantal punten wijkt het concept af van de in het actaboek opgenomen versie. De afwijkende delen zijn hier opgenomen. In het concept zijn de artikelen genummerd.

1443 Dit artikel komt alleen voor in het concept.

Ende is Lievino voorgedragen, so wanneer de classis ordinaria, in denwelcken de aenwesende broeders aengaende het verhandelde examen sullen rapport doen, noch breeder met hem begeerden te handelen, hy sich daertoe bereydt sal houden. 'tWelcke hy gewillich aengenomen heeft.

Examen[1444]

(3) D'actie metten gebede aengevangen zynde, alsoo dese vergaderinghe geleijt was om het examen met Domino Levino Stamperio aen te vanghen, zyn daer in den beginne eenighe swaricheden voorgevallen, doordien dat ter eener zyde de deputati synodi absent waren, ter ander zyde oock een brieff was geschreven van den kerckenraet tot Leyden, in denwelcken de attestatie, dewelcke D. Levino voornoemt gegeven was, wederroepen wierde. Soo zijn daerover verscheyden debatten gevallen aengaende 't vervolch van 't bestembde examen, ende in deliberatie geleijt of men om dese 2 oorsaken wille 'tselve soude doen zijnen voortganck nemen?

(4) Betreffende d'absentie deputatorum verhaelden D. Pilius, hem van Domino Joanne Dibbetis aengeseijt te zijn, bijaldien den tydt niet en conde versettet worden, noch langer uutstel lijden dat men wel mochte met het examen voortgaen ende ofwel de classis 'tselve soude willen 14 dagen langer uutstellen, zijn Edele nochtans niet en soude connen vaceren noch soo dickwils in desen ongelegen wintertydt reijsen, vermits zijn swackheyt. Verclaerde oock David Thomas. hem op zijn 2de brieff door schipper van de gedeputeerde die tot Rotterdam vergadert waren, gerapporteert te zijn van D. Dibbetio, 'twelck oock D. Nienrodius hadde toegestemt, bij sooverre niemandt van de deputaten voornoemt en quame, de classis wel mochte voortvaren, derwelcker zijlieden de saken geheel ende al vertrouwden.

(5) Ende den brieff aengaende hebben de broeders uut denselven anders niet connen verstaen dan dat de principaelste swaricheden door eenige onbetaelde schulden waeren gecauseert, die nochtans niet dan eerlyck waren, ende verclaerde voorts D. Ridderus dat D. te Dieu ende D. Cuchlinus, mette welcke hij dienaengaende de verledene weke hadde gesproeken, hem hadden aengeseijt dat de classis met het examen wel mochte voortgaen, opschortende de voorstellinge ende approbatie ter tydt toe de crediteuren voldaen waren, 'twelck geschiet zijnde, seyden D. te Dieu dat selieden niet meer te seggen hadde.

Wieshalven d'eerwaerde D. Abrahamus Stamperius aenaem de facto zijnen broeder Levinum na Leyden te senden ende met de penningen te versien dat dienaengaende de classis gheen vordere clachten soude hebben te besorgen ende dat zijn broeder daervan soude attestatie medebrengen ende den classi vertoonen.

(6) Terwijle dan d'ongelegenheyt des wintertydts, ongevallenheyt van reijsen ende excessive costen die hyrop waren gedaen niet toe en lieten dat desen vergaderinghe onvruchtbaerlick soude verlaten worden, soo hebben de Edele broeders mette meeste stemme goet gevonden op d'anbiedinge van D. Levino ende zijnen broder Abrahamo tottet examen te procederen, onder dese reserve dat bijaldien boven de uutgedruckte schulden, eenighe andere swaricheden mochten opstaen ende bekent worden, het examen van null ende gheener waerden gehouden soude werden 't welck Domino Levino in presentie syns broeders Abrahami is aengeseijt ende oock by hem aengenomen.

(7) Soo is dan de classis totte actie getreden ende heeft eerstelyck de propositie uut 2 Petrus 1 : 19 aengehoort in dewelcke de broeders goet contentement genoemen hebben, volgens oock gesien de testimonia professorum ende classis van Rhijnlandt in dewelcke

1444 De versie zoals die in het concept staat.

van zyn comportement in d'academie tot Leyden ende prae-examen getuicht wierde, tegens dewelcke niet en was te seggen.
(8) Het examen is 's anderen daechs door D. Henricum Nolthenium aengevangen ende na gelegentheyt des tydts over de voornaemste hoofftpoincten der christelycker religie gehoort waerover het classis haer oordeel opschort ter tydt toe D. Levinus claere getuichenisse van de kercke van Leyden sal gebracht hebben ende aen J. Volcero vertoont, dewelcke daervan Joan de Court door brieve sal adverteeren.
(9) Ende is mede D. Levino voorgedragen, soo wanneer de classis ordinaire in den welcken de aenwesende broeders aengaende het verhandelde examen sullen report doen noch breeder met hem begeerde te handelen hij sich daertoe sal bereijt houden, 'twelck hij gewillich heeft aengenomen.

Stad aan het Haringvliet ~ Vacature
Syn oock gecompareert de gecommitteerde broeders uyt de kercke van de Stadt op Harinckvliet, met naemen meester Pieter Henricxs., ouderlingh ende Henric Hermanss., diacon ende versochten, dewyle haren herder na den wille Godes deser werelt overleden was, syluyden ondertusschen met predicatien voorsien mochten werden, totdat het halve jaer voor de weduwe soude wesen geexpireert ende sy met eenen bequaemen dienaer versorght. Waerop denselven, wederom binnen gestaen synde, is bescheydt gegeven dat de classis soude ordre stellen om by beurten de plaetse te bedienen in voegen als volght:
Rocangie den 13^{n} novembris, Middelharnis den 20^{n}, Hellevoet den 27^{n} dito, Diericxlandt den 4^{n} decembris, Nieuwenhoorn den 11^{n}, Plate den 18^{en} dito, Merlinus den 25^{en}, Abbenbrouck den 1^{n} januarii 1623, Oude Tonge den 8^{en}, Piershil den 15^{n}, Nieuwe Tonge den 22^{en}, 't eylant Goeree den 29^{n} januarii.
Ende is henlieden aengeseyt, dat se in 't stuck van de beroepinge voorsichtelick haer souden dragen ende niets voornemen sonder voorweten ende kennisse des classis, 'twelck tot inbrekinge der kerckenordre soude meugen strecken. 'tWelck syluyden oock hebben belooft naer te comen.

Vergaderplaats classis
Aengaende 't houden des volgenden ordinaren classis ende de plaetse van dien, dewelcke op de Stadt gevallen was, is verstaen dat D. Pilius met de weduwe aldaer sal spreken, ingevalle haer boven het vierendeel jaers, daerin haren man is overleden, noch een half jaer tractement mach passeren, welcken tydt geduirende de classis by beurte als voorschreven is, de kercke sal bedienen, of sy dan sal willen de broeders ontfangen ende indien ja: dat men alsdan d'ordre sal volgende ende aldaer vergaderen. Maer so sy haer daerin beswaert vindt, dat men dan op Goedereede sal compareren ende 'tgene Joan de Court sal te swaer vallen, hem te bate comen.

Ouddorp ~ Vacature[1445]
Eyndelyck indien D. Stamperius genoechsame getuichenisse sal brengen van Leijden is Johan de Court opgeleyt de voorstellinghe ende bevestinghe te doen.

Sluiting
Volgens is dese vergaderinge naer danckseghinge tot God voor syne genadige assistentie in broederlycke vrede, eendrachticheyt ende liefde gescheyden.

1445 Dit (genummerd) artikel komt alleen voor in het concept.

1623 I (extraordinaris). Brielle, maandag 3 april
Inv. nr. E3a, fol. 174v.

Aanwezigen
Syn present geweest de broederen van Geervliet, Swartewale, Bommeneede, Briele, Suydtlandt, Spyckenisse, Hellevoet, Oudenhoorn, Heenvliet, Nieuwenhoorn ende Piershil.

Nieuw-Helvoetsluis
Daer syn binnengestaen de gedeputeerde van Hellevoetsluys (om welckers wille dese vergaderinge geleydt was) te weten meester Pieter Charles, dyckgraef ende Lenard Diericxs. Heertjens,[1446] geassocieert met Johan Hermanss.,[1447] predicant van sekere vlote, die alle den winter in de haven der voors. sluys gelegen heeft. Ende hebben de vergaderinge, soo mondelinge als schriftelick voorgedragen het groot profyt dat den Heere Christo ende syne gemeente deur den dienst des goddelycken Woordts (die denselven winter aldaer gedaen is) is geschiedt, versoeckende derhalven (dewijle daer soo goeden beghinsel was) dat men haer wilde behulpsaem wesen dat se mochten by combinatie bedient worden ende van de Edel Mogende heeren Staten worden voorsien met soodanigen subsidium als andere gecombineerde plaetsen genieten.[1448]

De broederen, overwegende de redenen by de voorschreven gedeputeerde ingebracht, hebben eensaementlick goedt gevonden, dat Hellevoetsluys by provisie deur combinatie sal worden bedient, deur den predicant van Hellevoette met expresse conditie dat de lidtmaten aldaer van [de] kercke in Hellevoete niet en worden gesepareert. Ende dat in deser vougen, dat voor den middach in Hellevoet ende na den middach op de Sluys, alle sondagen sal gepredict worden. Ende opdat de leere des catechismi hierdeur niet onderwege en blyve, so sal men oock voor den middach om d'anderde weke in Hellevoete uyt den catechismo predicken ende alsoo oock 's namiddaeghs op de Sluys.

Om het subsidium te versoucken, is Johannes Fleurkens ghedeputeert, ende die van de voors. tot een assistent bygevought, die men oock tot dien eynde credentie van de classe sal mede geven.

Sluiting
Ende is de vergaderinge met danckseghinge tot God gescheyden.

1446 Zijn geloofsbrief SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 188.
1447 Het moet hier gaan om Johannes Hermanni Follinus, geb. Edam, later werkzaam als vlootpredikant, Van Lieburg, *Repertorium* I, 67.
1448 Het schriftelijk verzoek in SAVPR, AC Brielle, inv. nr. E131, nr. 189.

Bijlagen

Bijlage A

Lijst van predikanten per gemeente

Abbenbroek

1574 – 1576	Hermannus Geldraeus (Geldorpius)
1577 – 1579	Everhardus Gualtheri (Evert Woutersz.) Wittius (Bommelius)
1582 – 1591	Matthias Pietersz. Dijckman (Dickinus)
1591 – 1595	Albert Selcart
1598 – 1599	Gerardus Vinhemius
1599 – 1614	Rutgerus Henrici van Onna
1614 – 1619	Caspar Selcart
1619 – 1631	Joris de Coster

Bommenede

1585 – 1585	Erasmus Puttaert
1585 – 1587	Casper van Bijgaerden
1588 – 1589	Florentius Marci ab Halle
1589 – 1590	Joost (Jodocus) de Neve
1594 – 1595	Isebrandus Johannis van Byland
1596 – 1603	Ephraïm Jansz. Dierckens
1603 – 1631	Henricus Nolthenius

Brielle

1572 – 1578	Andries Cornelisz.
1573 – 1574	Gerardus Gallus (Gallinaceus, de Haan)
1575 – 1593	Aegidius Johannis Frisius
1579 – 1580	Andreas Simonsz. Hagius (Frisius)
1581 – 1585	Jacobus Postelius
1585 – 1606	Nicolaas Dammius
1592 – 1600	Reynier Reyniersz. Donteclock
1600 – 1619	Theophilus Rijckewaert
1605 – 1616	Willem Crijnsz. van Naeldwijck
1606 – 1613	Lubbertus Fraxinus (van Eyck)
1613 – 1617	Cornelis Pietersz. Burgvliet
1617 – 1619	Nannius Geesteranus
1618 – 1636	Willem Crijnsz. van Naeldwijck
1619 – 1621	Tobias Damman
1621 – 1625	Johannes Volkerus
1621 – 1629	Johannes l'Empereur (van Opwijck)

Dirksland

1574 – 1577	Michiel Andriesz. (Watsenius)
1577 – 1579	Johannes Dorpius
1581 – 1585	Simon Johannes Philaeus
1586 – 1594	Jacobus de Vroe
1595 – 1598	Cornelis Adriaansz.
1598 – 1615	Johannes Damman
1616 – 1619	Gosuinus à Buytendyck
1619 – 1629	Jan Simonsz. van den Berg

Geervliet

1573 – 1574	Gerardus Jacobi Rossius (ook: Douwe)
1574 – 1586	Johannes van Steenbergen
1586 – 1624	Nicolaas (Nicolai) Tijckmaecker

Goedereede

1574 – 1577	Albertus Allardi
1577 – 1593	Adrianus Johannis
1595 – 1600	Abraham Jansz.
1601 – 1607	Aegidius Johannis Wijckentoorn
1607 – 1616	Nicolaas Dammius
1616 – 1618	Adrianus Adriani Romanus (Romijn)
1619 – 1620	Gosuinus à Buytendyck
1621 – 1647	Johannes Willemsz. Courtenius

Heenvliet

1573 – 1574	Michiel Andriesz. (Watsenius)
1574 – 1576	Jacobus Orphanus
1576 – 1577	Robbert Woutersz. de Ridder
1578 – 1579	Andreas Simonsz. Hagius (Frisius)
1579 – 1581	Hector Claesz. Schepene
1583 – 1609	Henricus Hermansz. Coesvelt
1609 – 1620	Johannes Agricola
1620 – 1646	Cornelis Simonsz. Oomius

Hekelingen

1575 – 1580	Wilhelmus Adriani van Eck
1596 – 1597	Cornelis Damman
1600 – 1603	Elias van Campen
1604 – 1611	Balthasar van Beaumont
1611 – 1629	Petrus Steyaert

Korendijk (Goudswaard)

1574 – 1579	Jan Anthonisz. (Teunisz.)
1579 – 1581	Adriaen Claesz. Froonen
1581 – 1583	Ephraïm Jansz. Dierckens
1587 – 1590	Henricus Lucasz. (Hendrick Luytjens) van Steenwijk
1590 – 1591	Jan Theunisz.
1592 – 1596	Ephraïm Jansz. Dierckens
1596 – 1625	Jan Arentsz. Teckman

Middelharnis

1575 – 1583	Ajax (Haycko) Westerwold
1583 – 1586	Franciscus Nicolaas Borluyt
1586 – 1592	Arnoldus Arnoldi Michiels Hovaeus (van den Hove)
1593 – 1600	Balthasar van Doorne
1601 – 1604	Gerson Panneel
1604 – 1606	Johannes van Heukelum
1606 – 1608	Pieter Jansz. Zegers
1609 – 1611	Tobias van Gellinckhuysen
1612 – 1619	Jacobus Carpentarius
1621 – 1663	Jacobus Ridderus

Nieuwe-Tonge

1584 – 1608	Arnoldus Gillisz. Timmerman
1608 – 1612	Casparus Barlaeus
1613 – 1619	Abraham de la Faille
1619 – 1634	Jeremias Hennecart

Nieuwenhoorn

1574 – 1574	Johannes Wilhelmi
1578 – 1583	Franciscus Gootens
1584 – 1594	Adrianus de Jonckheere
1596 – 1600	Willem Crijnsz. van Naeldwijck
1600 – 1603	Philippus Gallus (de Haan)
1604 – 1619	Leo Petri de Leeuw van Coolwijck
1619 – 1621	Johannes Willemsz. Courtenius
1621 – 1638	Petrus Montanus

Nieuw-Helvoet

1572 – 1574	Johannes Culhemius
1591 – 1593	Matthias Pietersz. Dijckman (Dickinus)
1595 – 1598	Wouter Hendricksz. Pannekoek
1598 – 1611	Isebrandus Johannis van Byland
1611 – 1619	Reynout Segersz. Donteclock
1619 – 1628	Petrus l'Empereur

Ooltgensplaat

1574 – 1576	Joost (Jodocus) Jansz. Emels (Amel)
1578 – 1580	Theodorus Siligineus (Rogge)
1580 – 1584	Albert Jansz. Schagen
1584 – 1585	Joost (Jodocus) de Neve
1585 – 1590	Erasmus Puttaert
1590 – 1596	Joost (Jodocus) de Neve
1596 – 1600	Carel van den Broecke
1601 – 1606	Pieter Jansz. Zegers
1606 – 1647	Petrus Jansz. Pylius

Oostvoorne

1573 – 1575	Wilhelmus Adriani van Eck
1575 – 1577	Adrianus Johannis
1577 – 1586	Arnoldus Arnoldi Michiels Hovaeus (van den Hove)
1586 – 1597	Franciscus Nicolaas Borluyt
1597 – 1603	Gosuinus Picardus
1604 – 1609	Carolus Rijckewaert
1609 – 1619	Hugo Jacobi Steur
1619 – 1627	Cornelis Damman

Ouddorp

1595 – 1597	Jacobus Cornet
1597 – 1619	Cornelis Damman
1620 – 1622	Nicolaas Rushius
1622 – 1633	Levinus Stamperius

Oude-Tonge

1576 – 1582	Johannes Horstius
1583 – 1585	Gisbertus Samuels
1586 – 1601	Joachim Horstius
1601 – 1604	David Timmerman
1604 – 1608	Sibrandus Sixti
1608 – 1644	Anthonis Adriaensz. Nautius

Oudenhoorn

1574 – 1576	Theodorus Gerardi (Dirck Gerritsz.) Roestius
1577 – 1580	Balthasar van Dijcke
1584 – 1603	Pieter Jansz. de Geytere
1603 – 1603	Maerten Leendertsz.
1604 – 1619	Valerius Tophusius
1619 – 1625	Johannes Martini Fleurkens

Piershil

(tot 1605 bij Goudswaard, 1602-1620 bij Nieuw-Beijerland onder de classiss Dordrecht)

1621 – 1657	Reinier Vervoorn

Rhoon

(vanaf zomer 1574 onder de classis Rotterdam)

1574-1578	Govert Claesz. Bax

Rockanje

1574 – 1579	Hector Claesz. Schepene
1581 – 1587	Henricus Lucasz. (Hendrick Luytjens) van Steenwijk
1587 – 1588	Pieter Hazaert
1589 – 1591	Henricus Petri Crieckenbeeck
1591 – 1611	Jacobus de Breuck
1612 – 1619	Gerard van Velsen
1619 – 1629	Azarias Justinus Peudevin

Simonshaven en Biert

1574 – 1588	Jacobus Johannesz. Louff
1589 – 1592	Nicolaes (Claes) Adriaansz. (Arentsz.)
1593 – 1595	Wouter Hendricksz. Pannekoek
1595 – 1601	Pieter Jansz. Zegers
1601 – 1606	Petrus Jansz. Pylius
1606 – 1617	Tobias Pijlaert
1617 – 1658	Johannes van Rijckelem

Sommelsdijk

(vanaf zomr 1574 onder de classis Schouwen-Duiveland)

1573-1575	Arnoldus Fransz. de Steur

Spijkenisse

1574 – 1574	Allardus Theodori
1576 – 1580	Theodorus Gerardi (Dirck Gerritsz.) Roestius
1582 – 1583	Johannes Florianus (Blommaerts)
1583 – 1593	Aegidius Notaeus (Swertensis)
1594 – 1610	Johannes Vossius
1611 – 1654	David Thomasz. Boon

Stad aan het Haringvliet

1593 – 1601	Philippus Lowich (Louwijck)
1601 – 1606	Tobias Pijlaert
1606 – 1614	Joris de Coster
1614 – 1619	Johannes Georgii (Jan Jorisz.) de Vries
1619 – 1622	Adriaan (Lodewijksz.) de Herder

Zuidland

1574 – 1583	Johannes Hendriksz. Ossius
1583 – 1591	Johannes Tayus
1591 – 1594	Henricus Petri Crieckenbeeck
1594 – 1595	Petrus (van) Berck
1596 – 1599	Rudolphus van Uiterwijk
1601 – 1637	Johannes Florianus

Zwartewaal

1574 – 1576	Florentius Gerardus
1577 – 1581	Henricus Petri Crieckenbeeck
1584 – 1586	Nicolaas (Nicolai) Tijckmaecker
1586 – 1593	Johannes van Steenbergen
1594 – 1602	Gregorius Adriaensz. Blijvenburgh
1602 – 1626	Jan Hendriksz.

Bijlage B

Examens voor de classis Brielle

Tussen april 1574 en 1620 hebben de volgende personen examen afgelegd voor de classis Brielle.

Naam	*Datum examen*	*Soort examen*	*Resultaat*	*Datum afwijzing toelating*
Theodorus Roestius	14 sept. 1574	Propositie	Toegelaten	14 sept. 1574
Adrianus Joannis	28 juni 1575	Propositie	Toegelaten	28 juni 1575
Jacobus Louff	14 mei 1576	Classicaal	Toegelaten	14 mei 1576
Arnoldus Arnoldi	2 juli 1577	Classicaal	Toegelaten	voor sept. 1577
Jan Anthonisz.	2 juli 1577	Classicaal	Afgewezen	15 juli 1577
Balthazar van Dijck	2 juli 1577	Classicaal	Toegelaten	15 juli 1577
Jan Thuenisze v. Leijden	5 aug. 1591	Classicaal	Afgewezen	5 aug. 1591???
Balthasar van Doorne	8 jan. 1593	Classicaal	Toegelaten	8 jan. 1593
Philippus Louwijck	26 juli 1593	Classicaal	Toegelaten	26 juli 1593
Isebrandus Byland	2 mei 1595	Classicaal	Bij provisie	10 april 1595
Gregorius Ariensz.	2 mei 1594	Classicaal	Bij provisie	2 mei 1594
Jacobus Cornetius	7 nov. 1594	Classicaal	Afgewezen	7 nov. 1594
Pieter Segers	7 nov. 1594	Classicaal	Afgewezen	7 nov. 1594
Isebrandus Bijlant	10 april 1595	Classicaal	Toegelaten	10 april 1595
Jacobus Cornetius	10 april 1595	Classicaal	Toegelaten	10 april 1595
Petrus Segerus	10 april 1595	Classicaal	Voorw. toegelaten	10 april 1595
Cornelis Arensze	10 april 1595	Classicaal	Toegelaten	10 april 1595
Willem Crijnsz.	23 mei 1596	Classicaal	Toegelaten	23 mei 1596
Jan Aertsz. Teckman	15 okt. 1596	Classicaal	Toegelaten	15 okt. 1596
Johannes Damman	28 okt. 1598	Peremptoir	Voorw. toegelaten	28 okt. 1598
Philippus Gallus	26 april 1600	Peremptoir	Toegelaten	26 april 1600
Theophilus Rijckewaert	26 sept. 1600	Peremptoir	Toegelaten	26 sept.1600
Elias van Campen	26 sept. 1600	Peremptoir	Toegelaten	26 sept.1600
Petrus Pillius	17 april 1601	Peremptoir	Toegelaten	17 april 1601
Jacobus Florianus	26 juni 1601	Peremptoir	Toegelaten	26 juni 1601
Gerson Pannelius	2 oktober 1601	Peremptoir	Toegelaten	2 oktober 1601
Davidt Timmerman	2 oktober 1601	Peremptoir	Toegelaten	2 oktober 1601
Henricus Nolthenius	16 juni 1603	Peremptoir	Toegelaten	16 juni 1601
Valerius Valeri	7-8 april 1604	Peremptoir	Toegelaten	onbekend
Leo de Leeuw van Coolwijck	7-8 april 1604	Peremptoir	Toegelaten	onbekend
Baltasar van Beaumont	7-8 april 1604	Peremptoir	Toegelaten	onbekend
Carolus Rijckewaert	8 juni 1604	Peremptoir	Toegelaten	8 juni 1604
Samuel Tijckmaecker	8 juni 1604	Praeparatoir	Doorgelaten	
Sibrandus Sixtus	27 okt. 1604	Peremptoir	Toegelaten	27 okt. 1604
Job Huygensz Dancke	25 april 1607	Praeparatoir	Niet afgenomen	

Naam	*Datum examen*	*Soort examen*	*Resultaat*	*Datum afwijzing toelating*
Anth. Adriaensz	6 okt. 1608	Peremptoir	Toegelaten	6 okt. 1608
Caspar Barlaeus	4 nov. 1608	Peremptoir	Toegelaten	4 nov. 1608
Passchier de Fyne	6 okt. 1609	Praeparatoir	Doorgelaten	6 okt. 1609
Hugo Steur	24 nov. 1609	Peremptoir	Toegelaten	24 nov. 1609
Pieter Steyaert	11 juni 1610	Praeparatoir	Doorgelaten	11 juni 1610
Jeremias Tijckmaecker	11 juni 1610	Praeparatoir	Opgehouden	11 juni 1610
Jeremias Tijckmaecker	24 aug. 1610	Praeparatoir	Voorwaardelijk	24 aug. 1610
Davidt Thomasz. Boon	22 nov. 1610	Praeparatoir	Doorgelaten	22 nov. 1610
Davidt Thomasz. Boon	1 maart 1611	Peremptoir	Toegelaten	1 maart 1611
Regnerus Donteclock	31 mei 1611	Peremptoir	Toegelaten	31 mei 1611
Pieter Steyaert	1 aug. 1611	Peremptoir	Toegelaten	1 aug. 1611
Jacob Carpentier	19 mrt. 1612	Praeparatoir	Toegelaten	19 mrt. 1612
Jacob Carpentier	3 april 1612	Peremptoir	Toegelaten	3 april 1612
Abraham de la Faille	23 sept. 1613	Peremptoir	Toegelaten	23 sept. 1613
Johannis de Vries	14 okt.1614	Peremptoir	Toegelaten	13 okt 1614
Caspar Celcaert	14 okt.1614	Peremptoir	Toegelaten	13 okt 1614
Adrianus Romanus	31 aug. 1616	Peremptoir	Toegelaten	30 aug. 1616
Azarias Peudevin	7 dec. 1618	Praeparatoir	Doorgelaten	7 dec. 1618
Azarias Peudevin	9 apr. 1619	Peremptoir	Toegelaten voorw	9 apr. 1619
Jeremias Hennecart	9 apr. 1619	Peremptoir	Toegelaten voorw.	9 apr. 1619
Olivier de Bock	10 apr. 1619	Praeparatoir	Uitgesteld	10 apr. 1619
Cornelis Simonsz.	28 apr. 1620	Peremptoir	Toegelaten	28 apr. 1620
Reynerus Vervoorn	7 sept. 1620	Praeparatoir	Doorgelaten	7 sept. 1620
Reynerus Vervoorn	21 okt. 1620	Peremptoir	Afgewezen	21 okt. 1620
Reynerus Vervoorn	20 apr. 1621	Peremptoir	Toegelaten	20 apr. 1621
Petrus Montanus	23 aug. 1621	Peremptoir	Toegelaten	23 aug. 1621
Lievinus Stamperius	9 nov. 1622	Peremptoir	Toegelaten	onbekend

Bijlage C

Proposities door proponenten en kandidaten voor de classis Brielle

Naam	*Datum propositie*	*Aanleiding propositie*	*Tekst*	*Vindplaats ACBr*
Adriaen Claesz.	30 juli 1577	Oefenen	Onbekend	15 juli 1577
Hermannus Wilmsz.	10 juli 1581 (vermoed.)	Oefenen	Onbekend	10 juli 1581
Jan Adriaensz.	na 24 juni 1591	Beoordelen	Onbekend	24 juni 1591
Jan Thuenisze van Leijden	5 aug. 1591	Oefenen	Joh. 17 : 3	5 aug. 1591
Philippus Louwijck	30 sept. 1591	Oefenen	Joh. 17 : 3	30 sept. 1591
Philippus Louwijck	22 juni 1592	Oefenen	Rom. 5 : 12	22 juni 1592
Philippus Louwijck	18 aug. 1592	Oefenen	Jac. 2 : 18	18 aug. 1592
Balthasar van Doorne	8 jan. 1593	Voor examen	Onbekend	8 jan. 1593
Philippus Louwijck	26 juli 1593	Voor examen	1e vr./antw. HC	26 juli 1593
Isebrandus Byland	13 juni 1594	Oefenen	Joh. 3 : 16	13 juni 1594
Gregorius Ariensz.	13 juni 1594	Oefenen	Rom. 5 : 1	13 juni 1594
Isebrandus Byland	25 juli 1594	Oefenen	Joh. 3 : 16	25 juli 1594
Jacobus Cornet	19 sept. 1594	Oefenen	Luc. 9 : 1	19 sept. 1594
Pieter Segers	19 sept. 1594	Oefenen	Matth. 16 : 13	19 sept. 1594
Jacobus Cornet	7 nov. 1594	Voor examen	Joh. 3 : 16	7 nov. 1594
Pieter Segers	7 nov. 1594	Voor examen	Joh. 3 : 16	7 nov. 1594
Jacobus Cornet	10 apr. 1595	Oefenen na ex.	Luk. 8 : 1 e.v.	10 apr. 1595
Pieter Segers	10 apr. 1595	Oefenen na ex.	Matth. 11 : 28	10 apr. 1595
Cornelis Adriaensz.	10 apr. 1595	Oefenen	2 Tim. 3 : 16	10 apr. 1595
Leenaert Jansz.	27 sept. 1595	Oefenen	Joh. 3 : 16	27 sept. 1595
Willem Crijnsz.	16 okt. 1595	Op verzoek	Onbekend	16 okt. 1595
Rodolphus van Uiterwijk	16 apr. 1596	Op beroep	Joh. 1	16 apr. 1596
Willem Crijnsz.	17 apr. 1596	Op beroep	Marc. 2	17 apr. 1596
Willem Crijnsz.	23 mei 1596	Voor examen	Luk. 8	23 mei 1596
Geeraert Jansz. van Schueren	29 juli 1596	Oefenen	Joh. 3 : 16	29 juli 1596
Carel van den Broecke	29 juli 1596	Op beroep	Tit. 2 : 11	29 juli 1596
Geeraert Jansz. van Schueren	19 aug. 1596	Oefenen	Hand. 13 : 38	19 aug. 1596
Jan Arentsz. Teckman	15 okt. 1596	Voor examen	Rom. 3 : 23	15 okt. 1596
Geeraert Jansz. van Schueren	16 okt. 1596	Oefenen	Rom. 12 : 1	16 okt. 1596
Jacobus Cornet	17 juni 1597	Oefenen na ex.	Luk. 10 : 38	17 juni 1597

Naam	*Datum propositie*	*Aanleiding propositie*	*Tekst*	*Vindplaats ACBr*
Geeraert Jansz. van Schueren	17 juni 1597	Oefenen	Matth. 11 : 28	17 juni 1597
Lauwerens Dooremans	28 juli 1597	Oefenen	1 Joh. 4 : 1	28 juli 1597
Geeraert Jansz. van Schueren	30 juli 1597	Oefenen	Matth. 6 : 12	30 juli 1597
Gielis Jansz.	14 apr. 1598	Oefenen	Joh. 3 : 16	14 apr. 1598
Johannes Damman	16 juni 1598	Oefenen	Joh. 14 : 1	16 juni 1598
Philippus Gallus	27 apr. 1599	Oefenen	Rom. 5 : 1	27 apr. 1599
Philippus Gallus	22 juni 1599	Oefenen	Matth. 7 : 12	22 juni 1599
Philippus Gallus	18 okt. 1599	Oefenen	7e vr./antw. HC	18 okt. 1599
Philippus Gallus	1 nov. 1599	Oefenen	Matth. 8 : 1-4	18 okt. 1599
Philippus Gallus	26 apr. 1600	Voor examen	Rom. 3 : 24	26 apr. 1600
Johannes Damman	8 aug. 1600	Oefenen na ex.	Ef. 2 : 8	8 aug. 1600
Theophilus Rijcekwaert	26 sept. 1600	Voor examen	Matth. 18 : 1	26 sept. 1600
Elias van Campen	26 sept. 1600	Voor examen	Tit. 2 : 14	26 sept. 1600
Petrus Pylius	11 dec. 1600	Oefenen	Onbekend	11 dec. 1600
Petrus Pylius	17 apr. 1601	Voor examen	Marc. 13 : 24	17 apr. 1601
Jacobus Florianus	26 juni 1601	Voor examen	Joh. 15 : 4	26 juni 1601
Abrahamus Costerus	26 juni 1601	Oefenen	Matth. 4 : 17	26 juni 1601
Gerson Pannelius	2 okt. 1601	Voor examen	Joh. 15 : 1	2 okt. 1601
Davidt Timmerman	2 okt. 1601	Voor examen	1 Joh. 5 : 7	2 okt. 1601
Henricus Nolthenius	16 juni 1603	Voor examen	Luk. 10 : 21	16 juni 1603
Valerius Valeri Tophusius	7 apr. 1604	Voor examen	Rom. 1 : 16	7 apr. 1604
Leo de Leeuw van Coolwijck	7 apr. 1604	Voor examen	Matth. 13 : 52	7 apr. 1604
Balthazar Beaumont	7 apr. 1604	Voor examen	Marc. 1 : 40	7 apr. 1604
Samuel Tijckmaecker	8 juni 1604	Voor examen	Matth. 15 : 21-28	8 juni 1604
Carolus Rijckewaert	8 juni 1604	Voor examen	2 Tim. 1 : 13	8 juni 1604
Samuel Tijckmaecker	12 juli 1604	Oefenen	Matth. 7 : 24-28	12 juli 1604
Samuel Tijckmaecker	4 okt. 1604	Oefenen	1 Tim. 1 : 15	4 okt. 1604
Sibrandus Sixtus	27 okt. 1604	Voor examen	Rom. 3 : 26	27 okt. 1604
Pieter Steyaert	22 apr. 1608	Oefenen	Luc. 11 : 4	22 apr. 1608
Nicolaes Backer	5 aug. 1608	Oefenen	Kol. 4 : 5	5 aug. 1608
Anthonis Adriaensz. Nautius	6 okt. 1608	Voor examen	1 Tim. 3 : 16	6 okt. 1608
Casparus Barlaeus	4 nov. 1608	Voor examen	Joh. 10 : 27-29	4 nov. 1608
Passchier de Fyne	28 apr. 1609	Oefenen	Joh. 17 : 11	28 apr. 1609
Passchier de Fyne	13 juli 1609	Oefenen	Matth. 16 : 24	13 juli 1609
Hugo Steur	6 okt. 1609	Voor examen	Joh. 15 : 1-2	6 okt. 1609
Passchier de Fyne	6 okt. 1609	Oefenen	Joh. 17 : 14	6 okt. 1609
Pieter Steyaert	6 okt. 1609	Oefenen	Matth. 11 : 28	6 okt. 1609
Hugo Steur	24 nov. 1609	Voor examen	Tit. 3 : 8	24 nov. 1609
Jeremias Tijckmaecker	24 nov. 1609	Oefenen	Rom. 1 : 16	24 nov. 1609
Pieter Steyaert	20 apr. 1610	Oefenen	1 Kor. 15 : 17	20 apr. 1610
Jeremias Tijckmaecker	20 apr. 1610	Oefenen	Joh. 10 : 9	20 apr. 1610

Naam	*Datum propositie*	*Aanleiding propositie*	*Tekst*	*Vindplaats ACBr*
Pieter Steyaert	11 juni 1610	Voor examen	Jac. 2 : 24	11 juni 1610
Jeremias Tijckmaecker	11 juni 1610	Voor examen	Gal. 3 : 29	11 juni 1610
Jeremias Tijckmaecker	24 aug. 1610	Voor examen	Joh. 3 : 27	24 aug. 1610
Jeremias Tijckmaecker	14 okt. 1610	Oefenen	Matth. 11 : 6	14 okt. 1610
Davidt Thomasz. Boon	24 okt. 1610	Oefenen	Rom. 5 : 1	24 okt. 1610
Davidt Thomasz. Boon	22 nov. 1610	Oefenen	Matth. 5 : 16	22 nov. 1610
Davidt Thomasz. Boon	6 dec. 1610 (verhinderd)	Oefenen	Rom. 1 : 16	22 nov. 1610
Jeremias Tijckmaecker	13 dec. 1610	Oefenen	Luk. 12 : 32	13 dec. 1610
Davidt Thomasz. Boon	3 jan. 1611	Oefenen	1 Thess. 5 : 19	3 jan. 1611
Davidt Thomasz. Boon	1 mrt. 1611	Voor examen	Matth. 15 : 12	1 mrt. 1611
Pieter Steyaert	1 mrt. 1611	Oefenen	1 Tim. 2 : 5	1 mrt. 1611
Jeremias Tijckmaecker	1 mrt. 1611	Oefenen	Matth. 16 : 24	1 mrt. 1611
Pieter Steyaert	1 aug. 1611	Voor examen	Rom. 8 : 3	1 aug. 1611
Jacobus Carpentier	3 apr. 1612	Voor examen	2 Kor. 5 : 20-21	3 apr. 1612
Abraham de la Faille	23 sept. 1613	Voor examen	Matth. 23 : 17	23 sept. 1613
Johannes de Vries	14 okt. 1614	Voor examen	Hebr. 4 : 13	14 okt. 1614
Casparus Celkaert	14 okt. 1614	Voor examen	Luk. 24	14 okt. 1614
Adrianus Romanus	30 aug. 1616	Voor examen	Joh. 13 : 13	30 aug. 1616
Azarias Justini Peudevin	6 dec. 1618	Voor examen	Matth. 19 : 13	6 dec. 1618
Jeremias Hennecart	9 apr. 1619	Voor examen	Gal. 2 : 21	9 apr. 1619
Azarias Justini Peudevin	9 apr. 1619	Voor examen	Joh. 3 : 6	9 apr. 1619
Oliverus de Bucq	9 apr. 1619	Voor examen	Rom. 4 : 25	9 apr. 1619
Petrus l'Empereur	19 juni 1619	Oefenen	Ps. 50 : 15	19 juni 1619
z.v. Joris de Coster	6 jan. 1620	Oefenen	Matth. 5 : 20	30 dec. 1619
Cornelis Simonsz.	28 apr. 1620	Examen	Joh. 1 : 17	28 apr. 1620
Reinier Vervoorn	21 juli 1620	Oefenen	Matth. 5 : 16	21 juli 1620
Reinier Vervoorn	29 juli 1620	Oefenen	Phil. 2 : 13-14	21 juli 1620
Reinier Vervoorn	7 sept. 1620	Prep. examen	Jac. 2 : 22	7 sept. 1620
Reinier Vervoorn	20 okt. 1620	Voor examen	Hebr. 9 : 27-28	20 okt. 1620
Nicolaes Rushius	21 okt. 1620	Onderzoek	Ef. 4 : 8	21 okt. 1620
Azarias Justini Peudevin	28 dec. 1620	Oefenen na ex.	1 Tim. 3 : 16	28 dec. 1620
Jeremias Hennecart	15 juli 1621	Oefenen na ex.	Jes. 53 : 1	15 juli 1621
Petrus Montanus	23 aug. 1621	Voor examen	Matth. 26 : 75	23 aug. 1621
Jeremias Hennecart	5 apr. 1622	Oefenen na ex.	Ps. 15 : 1	5 apr. 1622
Lievinus Stamperius	6 sept. 1622	Oefenen	1 Joh. 4 : 6	6 sept.1622
Lievinus Stamperius	8 nov. 1622	Voor examen	2 Petr. 1 : 19	8 nov.1622

Bijlage D

Classicale regelgeving

Extract uuyt desen classeboeck van de articulen die het classis in 't gemeen aengaen om in 't cortte byeen te vinden de resolutien die voortyden zyn genomen gedaen by laste der vergaderinge gehouden in den Oudenhoorn den 10n mey 1605 duer Jacobus Florianus ende Niclaes Nicolai

Inv. nr. E2, fol. 189-189v.[1449]

Den 10n appril 1595 in de classe van Recangien

Is by den broederen eendrachtelyck geadviseert dat men voortaen geen plaetse en sal overslaen in het houden des classis 'tsy dan datter predikanten in de plaetse syn oft niet. Soo daer geen predikant en is, sal men de costen aen den rentmeestere vinden.
Item is geadviseert dat de minister loci daer 't classis gehouden sal worden altyt de propositie doen sal.
Item dat soo een predikant quame te vertrecken ofte sterven op den tyt dat syn buertte sal syn 't classem te houden dat gelycke wel de costen des classis sullen staen ten laste van de vertreckenden ofte gestorvenen predikant.
Item dat de scriba duer het geven van de stemmen vercoren sal worden doch dat men voorhenen de acten in een cladde sal stellen dewelcke daerna pertinentelyck door eenen die daertoe verkoren wort, sullen uuytgeschreven ende in het classeboeck gestelt werden.

Den 29n juli 1596 in de classe van de Nieuwe Tonghe

Is besloten wanneer de faulten ende gebreken eeniger predikanten soo in leer als in leven geheel ruchtbaer zyn, dat hy sal van den classen oft ymant uuyt deselve mogen vermaent ende aengesproken worden oftschoon de kerckenraet van te voren het hare niet en hadden gedaen doch soo men in voorder handelinge met denselven predikant komt te treden, soo sal men synen kerckenraet advertentie doen ten eynde sy eenige uuyt den haren den classe byvoegen wanneer de sake hares predikants gehandelt wort.

Den 15n appril 1601 in de classe van 't Outdorp

Is geresolveert ende eendrachtichlyck besloten dat dese onse classe niet meer en sal gescheyden wesen maer dat de broeders van wedersyden het water gehouden sullen wesen op alle classicale vergaderinge te verschynen.

1449 Fol. 190 en 190v zijn blanco.

Item dat een yder predikant sal gehouden wesen hem in den classe te laten vinden 's daeghs 's morgens voor de aenroepinge van de name Godts op de verbuerte van eenen schellinck, soo hy compt nadat het eerste gebet gedaen is ende soo hy kompt na het 2e sal hy eenen gulden geven.
Item dat om alle questien te vermyden van nu voortaen een yegelyck predikant 'tsy dat hy op den classe compt oft niet sal betalen eenen gulden. Item op 't classe van den 15n appril 1602.

Den 26n juni 1602 in de classe van den Briel

Is besloten dat men aen alle kercken sal versoecken volgende het gebruic van de andere classen dat se yets jaerlycx contribueeren tot vervallinge van de oncosten die in den classe gedaen worden van ergens in commissie te reysen ende andersins. Dit sal elck predikant syn kerckmeesteren voorstellen ende soo hy niet can obtineeren sullen eenige van des classis wegen gesonden worden om met den kerckenraet te spreken.

Den 8n appril 1603 in de classe van Heenvliet

Is verordineert en alsoo verstaen dat de weduwen de weduwelycke allimentatie alleen sullen genietten nadat se van hare kinderen moghen gescheyden zyn.

Den 16n juni 1603 in 't classe van de Nieuwe Tonghe

Is gestatueert dat van nu voortaen geen stipulatien en sullen valideren ende by den classen sullen geaccepteert worden die een predikant met zynen gemeente soude mogen maken sonder voorweten van de classe.
Item alsoo onse classe uuyt velen dienaren bestaet is goet gevonden van nu voortaen tot behulp des presides eenen asses[s]or sal vercoren worden dewelcke altyt wesen sal die de meeste stemmen heeft naest den presidem.

Den 8n juni 1604 in de classe van Geervliet

Is in de vergaderinghe voorgehouden oft het geviele datter een plaetse quaeme te vaceren daer een weduwe waere ende die se bedienden voor haeren arbeyt niet en conden genietten hoe dat men dan die plaetse sal bedienen. Soo is daerop geresolveert ende goet gevonden dat de naestgesetenen gelyckelyck die plaetse sullen bediennen voor de weduwe ende soo het dan geviele datter een plaetse vaceerde daer geen weduwe en ware, sullen die naeste gesetenen oock die plaetse gelyckelyck bediennen mits dat de penningen comende oock voor degene die de plaetse van de weduwe bewaert hebben opdat zy daervan gelyck geniet hebben.

De 10n mey 1604 in de classe van den Oudenhoorn

Is geordonneert dat van nu voortaen voor het scheyden des classis de acten van yder classe sullen onderteeckent worden van presidem ende scriba soo wel die cladde als daerna het principael.

Bijlage E

Lijst bewaard gebleven uitgegane en ingekomen stukken

In het archief van de classis Brielle bevinden zich ingekomen en uitgegane stukken onder de inventarisnummers E130 en E131; de opsteller van de inventaris, H.T. Colenbrander, gaf er ten onrechte de beperktere benaming 'Ingekomen stukken' aan. De stukken zijn met potlood voorzien van een nummer en worden die volgorde bewaard. De stukken liggen niet op strikt chronologische volgorde; in beperkte mate valt soms nog de indeling in borderellen zoals die in de inventaris van 1739 is aangehouden te herkennen.

Inventarisnummer E130 – Ingekomen stukken 1584-1616

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
1	13 sept. 1581	Afschrift reglement van de classis Dordrecht inzake het onderhoud van de predikantsweduwen
2	2 juni 1586	Attestatie voor Gil. Puel, schoolmeester, van Nicolaas Dammius en Arnoldus Arnoldi
3	6 juni 1589	Brief van de classis Leiden met verzoek gravamina voor de particuliere synode te Gouda in te dienen
4	17 juli 1597	Advies gecommitteerden van de classes Delft, Rotterdam en 's Gravenhage inz. Abraham Jansz. te Goedereede
5	28 aug 1597	Brief van schoolmeester Cornelis Jansz. namens overheid en broeders van Hekelingen over ontslag en opvolging van Cornelis Damman
6	1 sept. 1597	Brief van R. Donteclock aan de schout van Hekelingen over predikantsvacature
7	± 13 apr. 1598	Brief van R. Donteclock aan de schout van Hekelingen over predikantsvacature
8	18 mei 1598	Brief van gerecht van Hekelingen aan de predikanten van Brielle over predikantsvacature
9	15 juni 1598	Brief van Joh. Vossius, Spijkenisse aan de classis inzake controverse met Hekelingen over invulling van vacature
9a	24 aug. 1598	Brief van R. Donteclock aan de Staten van Holland inzake controverse met Hekelingen over invulling van vacature
10	4 jan. 1598	Brief aan predikanten van Brielle van schout en schepenen etc. van Nieuw-Helvoet met verzoek om Isebrant Jansz. als predikant
11	1 juni 1598	Brief van kerkenraad van Wijk bij Duurstede aan de kerkenraad van Rotterdam over een schuld ad *f*25 van R. Uytterwyck, predikant te Zuidland
12	10 juni 1598	Brief aan classis Brielle van Jacob van Egmond over het beroep op Cornelis Adriaensz. te Dirksland naar Maassluis
13	15 juni 1598	Brief van secretaris van Dirksland, H. Postelius, namens ambachtsheer en gerecht van Dirksland over het beroep op Cornelis Adriaensz.

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
14	24 aug. 1598	Geloofsbrief van afgevaardigde van de ambachtsheer van Dirksland i.v.m. beroep op Joh. Damman
15	25 mrt. 1599	Attestatie en ontslag voor Joachimus Jansz. te Oude-Tonge vanwege beroep uit Amsterdam "om met de schepen naer Oostindien te vaeren"
16	16 aug. 1600	Aanbevelingsbrief van Cornelis Adriaensz. te Maassluis voor de timmerman Crijn Jorisz. 'also de visscherie althans seer sooper afloopt'
17	4 sept. 1602	Brief van P. Lansbergius aan R. Donteclock over onenigheid tussen predikant en schoolmeester van Rockanje
18	22 sept. 1602	Brief van P. Lansbergius aan R. Donteclock over onenigheid tussen predikant en schoolmeester van Rockanje
19	27 sept. 1602	Brief van schoolmeester van Rockanje aan R. Donteclock over de onenigheid tussen hem en de predikant
20	okt. 1602?	Ongedateerde concept-brief van R. Donteclock aan P. Lansbergius over de onenigheid rond de schoolmeester van Rockanje
21	13 mei 1603	Afschrift van brief van Nic. Dammius aan Arent Cornelisz. te Delft over zijn vertrek en komst van Crijnsz.
22	25 jan. 1606	Afschrift van het besluit van de kerkeraad van Brielle op ontslagverzoek van Dammius
23	10 jun. 1603	Brief van de classis van Schielandt aan de classis Brielle over de beschrijving van de particuliere synode
24	4 juli 1603	Brief met gravamina van de classis Rotterdam en Schielandt aan de classis Brielle
25	24 juni 1604	Modelbrief van Nicolaas Dammius aan de diverse classes met verzoek hun gravamina in te dienen
26	15 juli 1604	Modeltoezendbrief van Nicolaas Dammius aan de diverse classes bij de ingediende gravamina
27	1 juli 1605	Brief van Libertus Fraxinus en Daniel Dolegius (gedeputeerden synode) aan de kerkenraad van Brielle over onenigheid tussen Dammius en Donteclock
28	5 juli 1605	Minuut-brief van kerkeraad van Brielle aan Daniel Dolegius (gedeputeerde synode) over onenigheid tussen Dammius en Donteclock
29	20 mei 1606	Brief aan classis van leden van de kerk van Ooltgensplaat over de "grooten oproer ende scheuringhe" i.v.m. mogelijk vertrek van Pieter Zegers.
30	26 mei 1606	Geloofsbrief voor Willem Crijnsz. en Jan Jansz. (ouderling) van kerkenraad van Brielle om bij baljuw van Voorne maatregelen tegen de rederijkers te bepleiten
31	26 mei 1606	Brief aan classis Brielle van Festus Hommius over kooptransactie van Pieter Zegers met de wed. van Carel van den Broecke
32	29 juli 1606	Kopiebrief aan Hubert Jansz., biersteker, Ooltgensplaat "over de sake van de Noortpolder" geschreven door notaris J. Meerhout
33	6 dec. 1606	Kopieën van enkele deposities e.d., ondertekend door J. van Dalen, notaris Meerhout
34	21 jan. 1607	Brief van Gerrit Jansz. van Schuren aan Willem Crijnsz. over zaak tussen van Enema en de schout van Middelharnis
35	21 jan. 1607	Attestatie van verhoor van Willemtje Jans, huisvrouw van Hubrecht Ariens, uit Ooltgensplaat over Pieter Zegers

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
36	24 jan. 1607	Sententie van de classis in Zuidland vergaderd inzake de zaak van Pieter Zegers
37	24 jan. 1607	Toestemming van Pieter Zegers voor levering van afschrift van een depositie ten laste van Dalen.
38	3 feb. 1607	Twee stukken over obligatie op Pieter Zegers, van Jan Huybrechtsz. van Gageldonck en secretaris van Middelharnis
39	17 apr. 1607	Kopie van enkele attestaties voor notaris Jan Jansz. Haeck in Ooltgensplaat in de zaak van Pieter Zegers
40	17 apr. 1607	Kopie van attestatie van Aert Dircksz. voor notaris Jan Jansz. Haeck in Ooltgensplaat in de zaak van Pieter Zegers
41	22 apr. 1607	Kopie van attestatie van Stoffel Lievensz. en Hendrick Jacobsz. voor notaris Gerrit Jansz. van Schuren in de zaak van Pieter Zegers)
42	23 apr. 1607	Brief aan Willem Crijnsz. van Geerit Jansz. van Schuren over zaak met de weduwe van Johannes van Heuckelom
43	24 apr. 1607	Afschrift van verklaring van kapitein Frans Speck op het 1e en 2e artikel in de zaak van Pieter Zegers
44	25 apr. 1607	Minuut van brief van de classis aan kapitein Frans Speck over zijn verklaring over Pieter Zegers
45	1 mei 1607	Afschrift van een attestatie door kapitein Frans Speck voor notaris Jan Jansz. Haeck in Ooltgensplaat in de zaak van Pieter Zegers
46	12 mei 1607	Afschrift van een attest van notaris Geerit Jansz. van Schuren te Middelharnis over meester Gerrit in de zaak van Pieter Zegers
47	13 mei 1607	Brief van de kerkenraad van Middelharnis met weigering afschriften uit de kerkenraadsacta te sturen.
48	5 aug. 1607	Acte uit het kerckenboeck van Middelharnis inz. Eva van Enuma in de zaak van Pieter Zegers
49	7 aug. 1607	Geloofsbrief van de kerkenraad van Middelharnis voor Cornelis Leenaertsz.
50	14 okt. 1607	Brief van Arnout Timmerman met excuus voor afwezigheid
51	20 apr. 1608	Brief van kerkenraadsleden van Middelharnis over Zegers met ingestoken copie van voor de gemeente te lezen verklaring (gelezen 10 juni 1608)
52	28 apr. 1608	Extract uit het kerkenraadsboek van Sommelsdijk van 28 october 1607 in de zaak van Pieter Zegers
53	28 apr. 1608	Verslag van visitatie van Willem Crijnsz. c.s. in Sommelsdijk en Middelharnis in de zaak Pieter Zegers
54	8 juni 1608	Geloofsbrief voor Pieter Zegersz en twee ouderlingen van de kerkenraad van Middelharnis in de zaak van Pieter Zegers
55	10 juni 1608	Afschrift van de minuut van de sententie tegen Pieter Zegers
56	10 juni 1608	Concept van de sententie tegen Pieter Zegers
57	3 juli 1608	Afschrift van remonstrantie van de classis aan de Gecommitteerde Raden van Holland over de visie van de classis op de zaak Pieter Zegers
58	18 juli 1608	Afschrift van apostille op remonstrantie van overheid Middelharnis, Gecomm. Raden dragen de classis op Pieter Zegers kopie van sententie te geven
59	19 juli 1608	Missive van het gerecht van Middelharnis in de zaak van Pieter Zegers gelezen 21 juli 1608
60	21 juli 1608	Kladversie van de acta extraordinaris vergadering op die datum

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
61	2 aug. 1608	Brief aan de classis van de kerkenraad van Middelharnis met verzoek om kopie van de sententie van de classis etc.
62	aug. 1608	Rapport van de gedeputeerden van de classis over de 18 beschuldigingen tegen Pieter Zegers
63	3 aug. 1608	Brief van Pieter Zegers aan de classis met verzoek om kopie van de sententie van de classis
64	8 okt. 1608	Kopie van schuldbekentenis van Pieter Zegers.
65	1608	Minuut van brief van classis aan Gecommitteerde Raden met verzoek Zegers in zijn schulden te helpen en kopie-attestatie van classis voor Pieter Zegers
66	1608	Los vel papier met diverse (deels ondertekende) verklaringen
67	1608	Afschrift van attestatie voor notaris van der Schueren door Willem Harrentsz. over ds. Merlijn in de zaak van Pieter Zegers
68	± 1608	Afschrift van een missive van de classis aan de magistraat van Middelharnis als reactie op stuk nr. 59.
69	23 juni/juli ??	Brief aan de classis over de zaak Pieter Zegers (in de lengte de helft afgescheurd)
70	sept. 1606	Brief aan de classis van jonkheer van Thienen over het gedrag van Pieter Zegers
71	4 juni 1606	Geloofsbrief voor Sibrandus Sixtus van de kerkenraad van Oude-Tonge aan de classis
72	20 jan. 1607	Geloofsbrief van Bestman Cornelisz. en Gabriel Gabrielsz. van Oude-Tonge
73	20 apr. 1607	Brief van leden uit Oude-Tonge over de afrekening van de armenkas
74	21 apr. 1607	Brief van de kerkenraad van Oude-Tonge aan de classis over de gang van zaken rond Sibrandus Sixti
75	16 juni 1607	Geloofsbrief voor Gabriel Gabriels van Oude-Tonge voor de vergadering van 17 juni
76	17 juni 1607	Brief van substituut baljuw aan de classis met verzoek om kopieën van stukken inzake Sibrandus Sixti
77	18 juni 1607	Extracten uit acta classis van 3 okt. 1606, 23 jan. 1607, 24 apr. 1607, 18 juni 1607
78	5 aug. 1607	Brief uit Oude-Tonge met verzoek aan de classis om afschriften van de stukken betreffende Sibrandus Sixti
79	6 aug. 1607	Geloofsbrief voor Bestman Cornelisz. aan de classis
80	11 aug. 1607	Brief van Sybrandus Sixtus aan de gedeputeerden van de classis over het horen van de rekening van de armengoederen.
81	3 juli 1608	Geloofsbrief voor Marcus Jansz. van Oude-Tonge aan de classis met verzoek om opvolger voor Sibrandus Sixti (voor de vergadering te houden in Hekelingen op 5 augustus)
82	12 juni 1606	Gravamina synodi uit Rotterdam voor de part. Synode te Gorinchem
83	23 sept. 1606	Synodale missive inhoudend aansporing stukken in te dienen over zondagsrust etc.
84	28 okt. 1606	Brief van schout en schepenen van Nieuw-Helvoet over het toegezegde verplaatsing van de predikant
85	22 apr. 1607	Brief van kerkenraadsleden van Nieuw-Helvoet aan de classis met verzoek de predikant te mogen houden

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
86	7 aug. 1607	Brief van schout en schepenen van Nieuw-Helvoet over de toegezegde verplaatsing van de predikant
87	28 apr. 1607	Afschrift-attestaties (2) van schepenen van Ooltgensplaat over het vertrek van Pieter Zegers.
88	18 juli 1607	Gravamina particuliere synode door de classis Gorinchem voor de part. Synode te Delft
89	5 aug. 1607	Brief van kerkeraad en overheid van Goedereede met kennisgeving van beroep op Dammius
90	14 okt. 1607	Brief van Nic. Dammius aan de classis over het beroep naar Goedereede
91	17 feb. 1608	Brief van heer van Cruyningen inz. emeritaat van Henricus Coesvelt te Heenvliet
92	17 apr. 1608	Brief van classis Delft over aanstaande particuliere synode (pas in nov. 1608 te Dordrecht)
93	18 apr. 1608	Brief van Tielmannus Cupus met aanbeveling voor de zonen van Aegidius Wijckentoorn
94	20 apr. 1608	Brief van de kerkenraad van Goedereede over de komst van Nic. Dammius
95	26 juni 1608	Gravamina particuliere synode door classis Delft (pas in nov. 1608 te Dordrecht)
96	28 juni 1608	Afschrift van de missive van de Staten van Holland aan de predikanten te Delft over uitstel synode
97	17 juli 1608	Brief van de classis Delft aan de classis van Voorne over het tijdstip van de aanstaande synode
98	30 juli 1608	Diverse extracten uit schepenregister van Ooltgensplaat 1604-1608 inz. Pieter Zegers
99	2 aug. 1608	Extract uit schepenregister van Ooltgensplaat rechtdag op 30 nov. 1607 inz. Pieter Zegers
100	2 aug. 1608	Extract uit schepenregister van Ooltgensplaat rechtdag op 30 apr. 1605? inz. Pieter Zegers
101	2 aug. 1608	Extract uit schepenregister van Ooltgensplaat rechtdag op 18 jan. 1608 inz. Pieter Zegers
102	2 aug. 1608	Extract uit schepenregister van Ooltgensplaat rechtdag op 11 jan. 1608 inz. Pieter Zegers
103	31 juli 1608	Kopie van de brief van de Staten van Holland aan de classis met aankondiging van de aanstaande provinciale synode
104	1 aug. 1608	Beschrijvingsbrief van de classis synodaal van Delft
105	3 aug. 1608	Brief van Nicolaas Damius aan de classis over zijn absentie te Hekelingen
106	1608	Stellingen "van Arminianen uytgestroyt (…) soo men seyde in den jare, 1608" met 2 bijlagen met commentaar (handschrift Willem Crijnsz.)
107	12 apr. 1609	Brief van Joannes Agricola aan de classis over het beroep op hem naar Heenvliet
108	13 apr. 1609	Brief van Carolus Agricola aan de classis over het beroep op zijn zoon Joannes naar Heenvliet
109	1 mei 1609	Brief vanwege de heer van Cruiningen met verzoek aan classis op 4 mei een vergadering te beleggen om Agricola als predikant te aanvaarden

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
110	20 apr. 1609	Aanbevelingsbrief van Nic. Dammius voor de proponent Passchier de Fyne
111	24 apr. 1609	Brief aan classis Brielle van classis Woerden met verzoek om informatie over Jonas Timmerman
112	25 apr. 1609	Brief aan de classis van Tielmannus Cupus over de studie van de zoons van Wyckentoorn
113	26 apr. 1609	Brief aan de classis van Carolus Rijckewaert met excuus en over de pastorie van Oostvoorne
114	27 apr. 1609	Vervolgbrief van Tielmannus Cupus op nr. 112.
115	10 sept. 1609	Brief aan classis Brielle van Alardus Tengnagel over een loterij voor het fraterhuis te Delft
116	4 okt. 1609	Brief van Nicolaes Tijckmaecker over de weduwe van Coesvelt, excuus afwezigheid etc.
117	6 okt. 1609	Brief aan classis Brielle van dijkgraaf en schepenen van 't Weergors (Hellevoetsluis) om een schoolmeester gelezen 6-10-1609
118	3 okt. 1609	Brief van de predikanten van Brouwershaven over het sluiten van huwelijken
119	juni 1610	Brief aan classis Brielle van de kerkenraad van Spijkenisse over ontslag Vossius en Thomasz. te mogen horen
120	11 mrt. 1610	Brief van de Staten van Holland inz. provinciale synode en publicatieverbod inz. geschilpunten
121	16 mrt. 1610	Brief van de Gelderse classes inz. theologische geschillen
122	4 apr. 1610	Brief van de gedeputeerden van de Zuid-Hollandse synode over de provinciale synode in 's Gravenhage
123	18 apr. 1610	Brief aan classis Brielle van de kerkenraad van Spijkenisse over situatie in de kerk aldaar
124	8 mei 1610	Kopie van uitnodiging van Grevinchoven voor beraad over de theologische geschilpunten te Kralingen, Latijn en Nederlands
125	22 aug. 1610	Diverse extracten uit de classes Leiden en Woerden over theologische geschilpunten etc. met weergave gebeurtenissen rond examen van Theodorus Swanius etc.
126	2 dec. 1610	Brief aan classis Brielle van de Ridderschap van Holland inz. het beroep op Gellinckhuizen door kerk van Hazerswoude
127	14 jan. 1611	Brief aan classis Brielle van de Ridderschap van Holland met verzoek het beroep op Gellinckhuizen niet op te houden
128	10 mrt. 1611	Brief over beroep op Gellinckhuijsen gelezen 13 maart 1611
129-131	1611	Aantekeningen van Paulus Le Fourt betreffende door Gellinckhuijsen gehouden preken
132	1611	Weergave discussie tussen gemeentelid en Gellinckhuysen over leerpunten
133	18 okt. 1611	Concept-attest voor Gellinckhuijsen - stemming preases en scriba
134	17 feb. 1611	Attestatie van de classis Delft voor Reynerus Zegeri
135	4 apr. 1611	Brief aan classis Brielle van de kerkenraad van Hekelingen over beroep van Spaarndam en Spaarnewouden op Baltazar van Beaumont
136	6 juni 1611	Afschrift van het advies der gedeputeerden over de conferentie met Conradus Vorstius
137	3 dec. 1611	Afschrift van de resolutie van de Staten van Holland over de prediking

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
138	29 jan. 1612	Brief aan classis Brielle van kerkenraad van Rockanje over vacature predikant
139	mrt. 1612	Brief van kerkenraad van Rockanje met verzoek om Samuel Prins te willen examineren en als predikant te verkrijgen
140	12 juni 1612	Brief aan classis Brielle van leden van de kerk te Rockanje over invulling vacature predikant
141	1612	Brief aan classis Brielle van kerkenraad van Rockanje
142	15 juli 1612	Brief aan classis Brielle van leden van de kerk te Rockanje inz. schoolmeester
143	15 juli 1612	Brief aan classis Brielle van leden van de kerk te Rockanje tegen het beroep op Van Velsen
144	15 juli 1612	Brief aan classis Brielle van leden van de kerk te Rockanje tegen het beroep op Van Velsen
145	6 feb. 1612	Brief van Gecomm. Raden met aansporing de voorkomende vacatures in de kerken niet onnodig lang te laten voortduren
146	7 okt. 1612	Brief aan classis Brielle van Joris de Coster over zijn afwezigheid
147	1611-1613	Handelinghe van den kerckenraedt in den Briel nopende de saecke D. Liberti Fraxinii ende Cornelis Burchvlied
148	14 apr. 1613	Attest van Johannes Lydius uit Oudewater op verzoek van Burgvliet
149	15 apr. 1613	Attest van Franciscus Lansbergius uit Rotterdam op verzoek van Burgvliet
150	1613	Kopie van besluit van de classis in de vergadering van 2 juli 1613 c.a. over beroep op Burgvliet
151	7 okt. 1613	Attest van Lambert Collet over kerkelijke situatie in Brielle
152	1612	Attestatie van een lid van de oude kerkenraad over het ontslag van Fraxinus
153	15 mei 1613	Afschrift extract gastding te Delft tussen Pieter Melsz. en Jan Jansz. van Ortegem, diakenen in Brielle en Jacob Cornelisz. van der Burch
154	28 mei 1613	Attestatie van Albert de Gelder voor notaris Commersteyn te Rotterdam op verzoek van Burgvliet
155	29 mei 1613	Extract uit het certificatieboek van Delft op verzoek Pieter Melsz. en Jan Jansz. Van Ortegem, diakenen in Brielle
156	1613	Interrogatorien op verzoek van Pieter Melsz. en Jan Jansz., diakenen in Brielle om Jacob Cornelisz. van der Burch als getuige te hooren
157	17 mei 1613	Attest van Aelbert de Gelder voor notaris Jan Molyn den Jonge
158	9 mei 1613	Attest van ds. Hendricus Arnoldi op verzoek van twee diakenen van Brielle voor notaris Cornelis Coeckebacker te Delft
159	30 apr. 1613	Kopie van het besluit van de vroedschap van Brielle op verzoek van kerkenraad Fraxinus aan te houden en beroep op Burgvliet te staken
160	7 juni 1613	Attest van Albert de Gelder voor notaris Tobias Commersteijn
161	1613	Brief van de kerkenraad van Brielle aan overheid van Brielle het beroep op Burgvliet te staken
162	30 sept. 1613	Verklaring van Thomaes Everaerdt over een discussie in Brielle in de herberg 'de Prince' over de godsdiensttwisten
163	1606	Formulier voor de bevestiging van ds. Fraxinus in 1606 te Brielle in handschrift Willem Crijnsz.

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
164	30 mei 1613	Geloofsbrief Maerten Ruichaver en Robbrecht van Schilperoort voor de magistraat van Brielle
165	24 okt. 1613	Afschrift van het besluit tot verbanning uit Brielle van Cornelis Arensz., wever "zynde een perturbateur van de ghemeene ruste"
166	20 nov. 1613	Memorie van Willem Crijnsz. over de godsdiensttwisten te Brielle tot aan november 1613
167	juni 1607	Brief van de classis van Gorcum over in te dienen gravamina
168	4 sep. 1614	Brief van Gregorius Adriaensz. predikant te Overschie aan Willem Crijnsz. te Brielle
169	12 sep. 1614	Brief van Gregorius Adriaensz. predikant te Overschie aan Willem Crijnsz. te Brielle
170	13 mrt. 1615	Minuut van advies van Willem Crijnsz. over herstel van de goede verhoudingen te Brielle
171	2 nov. 1615	Getuigenverklaring door Casper Brouhuys en Jacob Jacobsz. Cramers over uitlatingen van Pieter Jansz. over de catechismus
172	6 nov. 1615	Kopie van brief van Willem Crijnsz. aan de kerkenraad van Brielle over de benoeming van Pieter Jansz. Backer in de kerkenraad
173	7 dec. 1615	Minuut van brief van Willem Crijnsz. aan contraremonstrantse collega's om onderlinge correspondentie te houden
174	17 juni 1616	Attestatie over verantwoording van leden van de gemeente van Maasland inz. absentie in de kerk en aan het avondmaal
175	30 aug. 1616	Afschrift van de redenen van afscheiding - 1e versie
176	1616	Afschrift van rekest van Willem Crijnsz. aan de staten van Holland
177	30 aug. 1616	Kopie van de redenen etc. - 2e versie
178	30 aug. 1616	Kopie van de redenen etc. in handschrift Florianus - incompleet
179	28 sep. 1616	Redenen van afscheiding gegeven aan de gedeputeerden van de Staten voorzien van bewijs ende verclaringe
180	28 sep. 1616	Bewijs ende verclaringe der redenen van afscheydinge gegeven aan de gedeputeerden van de Staten
181	28 sep. 1616	Afschrift van brief van Jan Ghijsbertsz. over attestatie betreffende Geesteranus
182	31 okt. 1616	Afschrift van brief van ds. Becius aan Willem Crijnsz.
183	29 dec. 1616	Minuut van een antwoord van Willem Crijnsz. aan de regering van Brielle
184	ongedateerd	Afschrift van een Remonstrantie (niet dezelfde van 1610)
185	maart 1611	Afschrift van de Contra-Remonstrantie aan de Staten van Holland door Plancius, Becius, Acronius, Fraxinus, Bogaert, Hommius
186	1616	Notitien eeniger gepredicter dingen in de Brielsche kercke strydende tegen onse confessie
187	1616	2e versie van de Notitien eeniger gepredicter dingen in de Brielsche kercke strydende tegen onse confessie
188	1616	Brief van Willem Crijnsz. aan de gemeente te Brielle na zijn verbanning
189	1616	Attestatie over het verbranden van onderlinge correspondentie tussen Willem Crijnsz. en Pieter Jansz. Backer

Inventarisnummer E131 – Ingekomen stukken 1617-1625
In deze lijst zijn opgenomen de stukken tot en met maart 1623.

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
1	± 1617	Remonstrantie van Willem Crijnsz. aan de Staten van Holland over zijn afzetting als predikant (na sept. 1616)
2	± 1617	Brief van Willem Crijnsz. aan de magistraat van Brielle inz. zijn afzetting
3	15 jan. 1617	Acte van de verbanning (afschrift) van Willem Crijnsz. uit Brielle
4	18 jan. 1617	Afschrift resolutie vroedschap van den Briel inz. verbod conventikelen en prediken van contraremonstranten
5	20 jan. 1617	Afschrift brief van Maurits met opschorting verbanning Willem Crijnsz. komt voor in de acta kerkenraad
6	15 jan. 1617	Verslag vergadering dolerende kerkenraad van Brielle
7	18 jan. 1617	Afschrift van resolutie inz. verbod conventikelen en prediken van contraremonstranten en antwoord daarop
8	20 jan. 1617	Idem als nr. 5
9	23 jan. 1617	Minuut van een brief van Willem Crijnsz. gezonden aan de burgemeester Pieter Jacobsz. in Amsterdam
10	31 jan. 1617	Afschrift verslag onderhoud vroedschap en Meeuwesteijn en Gellinckhuijsen, afgevaardigden van de dolerende gemeente in Brielle
11	9 feb. 1617	Afschrift attestatie over verschijnen gedeputeerden van dolerende gemeente in Brielle
12	15 feb. 1617	Afschrift ontbieden Willem Crijnsz. bij Staten van Holland
13	16 feb. 1617	Afschrift brief kerkenraad van de dolerende gemeente in Brielle aan de Staten van Holland
14	19 feb. 1617	Geloofsbrief van de dolerende kerkenraad van Brielle voor Pieter Jacobsz. en François van Gellinckhuysen
15	6 maart 1617	Geloofsbrief van de kerkenraad van de dolerende gemeente in Brielle aan de vergadering van de kruiskerken in 's-Gravenhage
16	8 mei 1617	Acte inz. vergadering van de vroedschap te Woerden n.a.v. een rekest van contraremonstranten te Woerden
17	15 juni 1617	Verklaring over de toestemming van de verkoop in Woerden van een remonstrants geschrift van Bleiswijk en Zevenhuizen door een landloper
18	23 juli 1617	Verklaring over het houden van godsdienstoefeningen door de contraremonstranten te Woerden
19	20 sept. 1617	Attestatie betr. de verhindering van een contraremonstrantse dienst in een particulier huis in Nieuwkoop op 17 sept. 1617
20	23 sept. 1617	Afschrift van begeleidende brief van prins Maurits bij een rekest van dolerende gemeente van Nieuwkoop
21	24 sept. 1617	Attestatie voor het gerecht van Nieuwkoop over conventikelen
22	30 sept. 1617	Besluit van Gecommitteerde Raden inzake conventikelen in Nieuwkoop en Aarlanderveen
23	1 okt. 1617	Attestatie van Gijsbert Aertsz., Barent Jansz. en Lambert Jacobsz. uit Nieuwkoop over de prediking van Wouter Cornelisz., predikant te Nieuwkoop
24	1 okt. 1617	Attestatie van Pieter Pouillion en Barent Jansz. uit Nieuwkoop over het prediken door Wouter Cornelisz., predikant tot Nieuwkoop

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
25	1 okt. 1617	Attestatie van Gijsbert Aertsz., Barent Jansz., Jeremias Dircksz. en Lambert Jacobsz. uit Nieuwkoop over de prediking van Petrus Paludanus
26	2 okt. 1617	Attestatie van Petrus Paludanus, predikant
27	1617	Attestatie over Wouter Cornelisz.
28	9 okt. 1617	Verbaal van het Hof van Holland over gebeurtenissen in Nieuwkoop
29	19 okt. 1617	Notitie van advies in de zaak van Jeremias Dircksz. c.s. etc.
30	19 mei 1617	Afschrift van propositie van de Staten van Zeeland, Friesland, Groningen en Gelderland aan de Staten van Holland betr. godsdienstt-wisten
31	20 mei 1617	Afschrift van een "seker briefken 'twelck my is voorgelesen van eenen camerbewaerder der heeren Staten" met commentaar van Willem Crijnsz.
32	± mei 1618	Afschrift van brief van Willem Crijnsz. aan burgemeester van Brielle (antwoord op nr. 83)
33	8 juli 1617	Afschrift acte van de Gec. Raden inz. de betaling van verblijfkosten van Willem Crijnsz. in 's-Gravenhage en de continuatie van zijn tractement
34	8 juli1617	Idem als nummer 33
35	22 juli 1617	Brief van Gellinckhuijsen namens de dolerende kerkenraad van Den Briel aan Willem Crijnsz.
36	9 aug. 1617	Brief van Crijnsz. aan burgemeesters en raden van Brielle om toestemming in de stad te mogen komen voor zijn verhuizing
37	25 aug. 1617	Afschrift van resolutie van de magistraat van Dordrecht inzake de Scherpe Resolutie
38	25 aug. 1617	Afschrift van resolutie van de magistraat van Amsterdam inzake de Scherpe Resolutie
39	1 oct. 1617	Afschrift van een brief van Oldenbarnevelt inzake de Scherpe Resolutie
40	13 okt. 1617	Brief van Willem Crijnsz. naar aanleiding van een beroep naar Oud-Beijerland met de vraag of hij te Brielle wordt begeerd
41	1617	Rekest van Willem Crijnsz. aan het Hof van Holland over zijn verbanning
42	1617	Verweerschrift van Willem Crijnsz. tegen de justificatie van de Brielse vroedschap
43	1617	Afschrift van justificatie door de vroedschap van den Briel over procedure tegen Willem Crijnsz.
44	1617	Idem als nummer 43
45	1617	Punten van beschrijving voor een nationale synode
46	± 1617	Minuut van reactie van Willem Crijnsz. op resolutie van de magistraat van Brielle
47	± 1617	Afschrift rekest van de dolerende kerkenraad van Brielle aan de Staten van Holland
48	± 1617	Afschrift rekest van de dolerende kerkenraad aan burgemeesters en vroedschap van Brielle
49	± 1617	Naerder bewys van den schuldigen plicht der afsonderinghe der gereformeerde predikanten van de remonstrantschen

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
50	1617	Afschrift rekest van Willem Crijnsz. aan het Hof van Holland
51	± 1617	Minuut brief van Willem Crijnsz. aan Florianus ter rechtvaardiging van zijn oproep met Rijckewaert
52	± 1617	Memorie niet meer met eenige broeders van Den Briel te handelen als gedeputeerden van den kerckenraedt tensy dat se verthoonen hare credentie
56	± 1617	Brief van Willem Crijnsz. aan baljuw, burgemeesters en raden van Brielle tegen de rederijkers
57	± 1617	Anoniem stuk over de godsdiensttwisten
58	1617	Brief aan burgemeesters en vroedschappen van Brielle van Willem Crijnsz. over zijn verbanning
59	± 1617	Besluit van "Emmanuel, de Sone Gods" etc. dat besluiten tegen de contra-remonstranten moeten worden ingetrokken etc.
60	± 1617	Afschrift brief aan burgemeesters en vroedschap van Brielle over de godsdiensttwisten
61	± 1617	Minuut stuk over het verbod huisgodsdienstoefeningen te houden van Willem Crijnsz.
62	± 1617	Minuut verhandeling over de godsdiensttwisten van Willem Crijnsz.
63	1593?	Instructie voor de gedeputeerden ter synode van de classis Brielle verm. particuliere synode van Brielle 1593
64	± 1617	Acte particuliere synode 1596 art. 30 over de rederijkers
65	na 1619	Afschrift van afstandsverklaring van Theoph. Ryckewaert in handschrift Willem Crijnsz.
66	± 1617	Anoniem stuk over de godsdienstpolitiek van de Staten van Holland
67	± 1617	Anoniem stuk over de godsdiensttwisten met kanttekeningen van Willem Crijnsz.
68	± 1617 (?)	Beschouwing van Willem Crijnsz. over het besluit een nationale synode samen te roepen
69	1617 (?)	Theses van de verkiesinge Godes ende de salicheyt der uytvercorenen van Willem Crijnsz.
70	1617 (?)	Afschrift van anoniem stuk over godsdiensttwisten gelijk aan stuk 57
71	± 1617	Brief van Willem Crijnsz. aan Pieter Jacobsz. aan de dolerende kerk in Brielle (vochtschade)
72	± 1606	Redenen van de kerkenraad van Brielle voor het ontslag van Dammius
73	± 1617	Behandeling door Willem Crijnsz. van een vraag over de werking van de H. Geest
74	13 feb. 1618	Brief van de magistraat van Brielle over het gebruik van de Maerlantse kerk
75	± 1618	Brief van de kerkenraad van Brielle over het gebruik van de Maerlantse kerk
76	14 feb. 1618	Besluit van de magistraat van Brielle over het gebruik van de Maerlantse kerk
77	14 feb. 1618	Brief van de dolerende kerkenraad van Brielle over het gebruik van de Maerlantse kerk

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
78	16 feb. 1618	Presentatie van de magistraat van Brielle aan de dolerende gemeente
79	22 feb. 1618	Afschrift van apostille van de Staten van Holland omtrent voorstel van de magistraat van Brielle
80	7 mrt 1618	Brief van magistraat van Brielle over de toestemming tot het gebruik van de Maerlantse kerk
81	7 mrt 1618	Afschrift in handschrift van Willem Crijnsz. van voorgaand stuk
82	20 mrt. 1618	Verslag van bijeenkomst van gedeputeerden van de kerken van Gouda, Rotterdam, Brielle, Schoonhoven, Woerden, Alkmaar etc.
83	25 apr. 1618	Brief aan Willem Crijnsz. te Delft van Pieter Jacobsz.
84	27 apr. 1618	Minuutbrief Willem Crijnsz. aan Petrus Wassenburg over onenigheid etc. met Henricus Arnoldi
85	27 apr. 1618	Conceptbrieven van Willem Crijnsz. aan Petrus Wassenburg en Pieter Jacobsz over onenigheid etc. met Henricus Arnoldi
86	mei 1618	Antwoord aan Willem Crijnsz. van Pieter Jacobsz.
87	22 mei 1618	Brief van David Jacobsz. van der Heul aan Willem Crijnsz. (nr. 1)
88	1618	Brief van David Jacobsz. van der Heul aan Willem Crijnsz. (nr. 2)
89	1618	Brief van David Jacobsz. van der Heul aan Willem Crijnsz. (nr. 3)
90	1618	Brief van David Jacobsz. van der Heul aan Willem Crijnsz. (nr. 4)
91	28 mei 1618	Brief van Niclaes Crijnsz. aan Willem Crijnsz. over brief van Pieter Jacobsz.
92	6 juni 1618	Brief van François van Gellinckhuijsen aan Willem Crijnsz.
93	9 juni 1618	Brief van David Jacobsz. van der Heul c.s. aan Willem Crijnsz.
94	16 juni 1618	Brief van Willem Crijnsz. aan de kerkenraad van Brielle over zijn terugkeer etc.
95	3 juli 1618	Brief van Willem Crijnsz. aan Petrus Wassenburg
96	14 juli 1618	Afschrift van rekest van Willem Crijnsz. aan het Hof van Holland
97	23 aug. 1618	Brief van Willem Crijnsz. aan kerkenraad van de dolerende kerk in Brielle o.m. over onenigheid met Petrus Wassenburg
98	14 sept. 1618	Gravamen ontleend aan acta 14 sept. 1618 van commentaar voorzien door Jacobus Florianus
99	17 nov. 1618	Brief van de Staten van Holland om voorbede voor synode etc.
100	28 nov. 1618	Afschrift brief gedeputeerde van de ZuidHollandse Synode over de komst van de gedeputeerden van de synode naar Brielle
101	29 nov. 1618	Brief van Henricus Arnoldi betr. lening van predikant aan Nijmegen
102	29 nov. 1618	Brief van Festus Hommius betr. lening aan Nijmegen
103	29 nov. 1618	Brief van Jac. Verheyden betr. lening van predikant aan Nijmegen
104	9 jan. 1619	Brief van magistraat van Nijmegen betr. lening van predikant aan Nijmegen
105	9 jan. 1619	Brief van kerkenraad van Nijmegen betr. lening van predikant aan Nijmegen
106	23 jan. 1619	Brief van Festus Hommius betr. lening van predikant aan Nijmegen
107	4 dec.1618	Extract acta van de classis Schouwen betr. beroep op Tobias Damman
108	6 dec. 1618	Àttestatie van de classis Brielle ten gunste van Willem Crijnsz.
109	30 ?? 1618	Brief aan Willem Crijnsz. (te Delft) van Pieter Jacobsz.
110	1617/1618	Rekest van Willem Crijnsz. aan de Staten van Holland

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
111	± 1618	Brief van Willem Crijnsz. aan de kerkenraad van Brielle
112	juni 1617	Acte van Afscheydinge opgesteld in vergadering van correspondentie
113	± 1618	Brief aan de Staten van Holland van de dolerende kerkenraad van Brielle
114	± 1618	Afschrift van brief over vrije wil c.a. van Willem Crijnsz. aan P.J. (Pieter Jacobsz.)
115	juli 1618	Concept gravamina van 1619 en lijst van remonstrantse predikanten
116	± 1618	Brief van de kerkenraad van de "heymelicke ende ware gereformeerde kercke" aan magistraat van Brielle
117	± 1618	Korte opsomming van Willem Crijnsz. van aantal theologische geschilpunten tussen remonstranten en contraremonstranten
118	8 jan. 1619	Afschrift van brief van Zuid-Hollandse synode over Assuerus Pollio te Sluipwijk en Petrus de Bricquigny te Woerden
120	21 jan. 1619	Geloofsbrief van Goedereede voor Gerrit Jansz. , Cornelis Boogerman etc.
121	5 feb. 1619	Geloofsbrief van magistraat van Dirksland inz. beroep op Buytendyck
122	feb. 1619	Brief van magistraat van Sluipwijk inzake ds. Van der Poll
123	22 mrt. 1619	Brief van Buytendyck over zijn verhuizing van Dirksland naar Goedereede
124	24 mrt 1619	Brief van Ouddorp over de steun door de predikant aan de gemeente van Goedereede
125	24 mrt. 1619	Beroepbrief van magistraat van Goedereede op Buytendyck
126	20 juni 1619	Brief van gedeputeerden synode van Leiden met verzoek om een predikantenlijst sinds 1608
127	26 juli 1619	Afschrift door Willem Crijnsz. van brief van Gecommitteerde Raden van Holland over ondertekenen van acte van stilstand door afgezette predikanten
128	29 juli 1619	Afschrift door Willem Crijnsz. van brief van Velsius aan synode te Leiden
129	3 aug. 1619	Extract uit de acta inzake censuur tegen Tijckmaecker
130	3 aug.1619	Afschrift schuldbekentenis van Tijckmaecker
131	3 aug. 1619	Afschrift van Willem Crijnsz. van het synodaal besluit tot afzetting van Nannius Geesteranus en Cornelis Burgvliet
132	3 aug. 1619	Synodaal besluit betreffende de afzetting van Cornelis Burgvliet
133	8 aug. 1619	Besluit gedeputeerden van de classis betreffende de afzetting Theophilus Rijckewaert
134	9 okt. 1619	Geloofsbrief van classis Delft voor Johannes Venacolius i.v.m. beroep op Tophusius
135	20 okt. 1619	Excuusbrief van Tijckmaecker voor vergadering van 22-23 okt. 1619
136	23 okt. 1619	Minuut van de acta van de classisvergadering van 22-23 okt. geschreven door Buytendyck
137	2 nov. 1619	Verslag van bezoek om beroep Fleurkens naar Oudenhoorn te bevorderen
138a	25 nov. 1619	Geloofsbrief van classis Leiden voor Isaacus Junius

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
138b	7 dec. 1619	Brief van R. van Persyn over beroep op Agricola
139	10 dec. 1619	Inventaris van stukken etc. door Brielle geleverd aan de Staten van Holland ten laste van Otto van Zevender
140	23 dec. 1619	Brief van de classis Leiden over beroep op Johannes Agricola
141	25 dec. 1619	Brief van Tobias Damman namens de kerkenraad van Brielle om Pieter Jacobsz. als baljuw aan te stellen
142	29 dec. 1619	Geloofsbrief afvaardiging van de magistraat van Heenvliet ivm vacature Johannes Agricola
143	29 dec. 1619	Geloofsbrief van de kerkenraad van Heenvliet ivm vacature Johannes Agricola
144	wrsch. 1611/1612	Brief kerkenraad Rockanje aan Willem Crijnsz. inz. horen van proponenten ivm vacature Jacobus de Breuck
145	ongedateerd (1619)	Gravamina der kerken van Zuid-Holland
146	ongedateerd (> 1619)	Minuut brief van de kerk van Brielle aan de Staten van Holland over gecommitteerden van de magistraat bij de bedeling van de armen
147	6 jan. 1620	Brief van de classis Leiden over de overkomst van Joh.Agricola
148	11 jan. 1620	Brief van de magistraat en kerk van Heenvliet over vertrek van Joh. Agricola
149	23 mrt. 1620	Excuusbrief Jooris de Coster voor extraordinaris vergadering op 25 maart 1620
150	29 mrt. 1620	Brief kerkenraad van Heenvliet over vacature
151	6 apr. 1620	Brief van classis Delft betr. interpretatie art. 38 kerkorde van 1586
152	12 mei 1620	Rapport van classicale gecommitteerden over kwestie met ds. Pylius te Ooltgensplaat
153	8 juli 1620	Toezendbrief gravamina van de classis Leiden
154	17 juli 1620	Gravamina van de classis Leiden
155	10 sept. 1620	Beroepbrief van de magistraat van Dordrecht (door Becius namens de kerk ondertekend) op Buytendyck
156	10 sept. 1620	Geloofsbrief van de kerk van Dordrecht voor Demetrius, Baen en De Haen inz. beroep op Buytendyck
157	15 sept. 1620	Instructie voor Jan Marinusz. de Bock van de kerk en magistraat van Goedereede inz. beroep van Dordrecht op Buytendijck
158	10 okt. 1620	Brief van secretaris Vincent Annoque inz. beroep Vervoorn naar Piershil
159	12 okt. 1620	Geloofsbrief van de kerk van Dordrecht voor Demetrius en Baen geschreven door Becius inz. beroep van Buytendijck
160	16 okt. 1620	Geloofsbrief magistraat van Dordrecht inz. beroep op Buytendijck
161	17 okt. 1620	Instructie magistraat Goedereede voor Cornelis van Dam betr. beroep Buytendijck naar Dordrecht
162	18 okt. 1620	Geloofsbrief voor Jan Ariensz. Boogerman, ouderling van Goedereede
163	31 dec. 1621	Propositie van Brielse kerkenraad met verzoek geen gecommitteerden van de magistraat van Brielle te sturen bij armenbedeling
164	15 jan. 1621	Brief van Gecommitteerde Raden aan diaconie met bevel tot toelating gecommitteerden van de magistraat van Brielle bij armenbedeling
165	17 apr. 1621	Brief van Gosuinus Buytendijck over vacature in Goedereede

Nr.	*Datum*	*Omschrijving*
166	18 apr. 1621	Geloofsbrief kerk van Ouddorp voor Willem Jansz. en Jan Lievensz.
167	18 apr. 1621	Brief van (12) leden van de kerk van Ouddorp over Nic. Rushius
168	7 mei 1622	Brief van Henricus Swalmius aan de classis over de behandeling van de kwestie Rushius
169	8 mei 1622	Memorie van de classicale visitatie te Ouddorp op 8 mei 1622
170	5 juni 1622	Interrogatorium van classicale visitatoren gehouden te Ouddorp
171	7 juli 1622	Weergave van door Rushius geuite beschuldigingen tegen de classis
172	maart 1622	Memorie van de kerkenraad van Ouddorp over kwestie Ruschius en notitie van een woordenwisseling
173	april 1622	Minuut-nota ('narré) van de classis over kwestie Rushius, grotendeels gelijkluidend opgenomen in de acta van 26 april 1622
174	18 apr. 1623	Brief van Dibbetzius, Bocardus en Gruterus over kwestie Rushius
175	19 apr. 1621	Geloofsbrief voor Lenard Lenardsz. Gotenaer en Jacob Jacobsz.
176	20 apr. 1621	Geloofsbrief voor Lenard Jansz. 't Ghilde, schout en Jan Wesselsz.
177	2 mei 1621	Geloofsbrief van schout en schepenen van Nieuwenhoorn
178	2 mei 1621	Geloofsbrief van de kerkenraad van Nieuwenhoorn
179	< 29 juni 1621	Verzoek indienen gravamina door classis Gouda voor part. synode te Gouda
180	30 juni 1621	Dimissie Johannes l'Empereur uit de classis Leiden
181	juli 1621	Gravamina classis Gouda particuliere synode te Rotterdam
182	13 aug. 1621(os)	Dimissie Johannes Volcerus uit de classis Vollenhove
183	23 sept. 1621	Brief van magistraat van Middelharnis met verzoek om eventueel Samuel Velsius te beroepen
184	14 juni 1622	Toezendbrief classis van Rotterdam bij ingebrachte gravamina particuliere synode te Gorinchem
185	14 juni 1622	Gravamina voor particuliere synode in Gorinchem
186	9 nov. 1622	Concept van de acta van de vergadering van 8-9 nov. 1622 in Dirksland
187	15 mrt. 1623	Concept-acte van stilstand (vermoedelijk) bestemd voor Theophilus Rijckewaert
188	25 mrt. 1623	Geloofsbrief voor Leonardt Dirricxs. Heertjens namens leden uit Hellevoetsluis
189	maart 1623	Verzoek dijkgraaf en schepenen Weergors (Hellevoetsluis) om combinatie met Nieuw-Helvoet
190	maart 1623	Afschrift acte van stilstand voor Theophilus Rijckewaert

Bijlage F

Prosopografie van predikanten in de classis Brielle

Bij de inventarisatie van de predikanten die in de classis Brielle hebben gediend in de periode 1574 – 1623 is in eerste instantie gebruik gemaakt van:
- A. Kastelein, *Predikanten die kwamen en gingen. Predikantenlijsten van de Classis Brielle der Ned. Herv. Kerk vanaf de Reformatie tot heden* (Middelharnis, 1995)
- F.A. van Lieburg, *Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816* (2 dln) (Dordrecht 1996)

Voor de schrijfwijze van de namen is in principe het *Repertorium* van Van Lieburg aangehouden.
Vrijwel alle hierna genoemde predikanten komen meer of minder uitgebreid aan bod in de artikelen van De Jager in de *Navorscher* en (waar het de Brielse predikanten betreft) in het *Algemeen Nederlandsch Familieblad* (zie literatuurlijst); verwijzingen naar deze artikelen zijn achterwege gelaten.
Een deel van de hierna genoemde predikanten heeft tevens gediend in de classis Delft en Delfland. Abels en Wouters hebben in hun *Nieuw en ongezien* deze predikanten reeds beschreven.[1450] De aldaar gepresenteerde gegevens zijn hier overgenomen en voor zover mogelijk aangevuld met extra bijzonderheden. De manier van documenteren komt vrijwel geheel overeen met de door Abels en Wouters gekozen opzet. De rubrieksindeling per predikant is als volgt:
a. Biografische gegevens (geboorte, doop, overlijden, huwelijk incl. echtgenote)
b. Overige familierelaties
c. Opleiding en levensloop voor predikantscarrière
d. Carrière als predikant
e. Publikaties
f. Overige bijzonderheden

1. Adriaansz. (Arentsz.); Nicolaes (Claes)[1451]
a. Overl. 1610.
b. Niet bekend.
c. Ouderling en ondermeester stadsschool Rotterdam; classicaal ex. 4 april 1589 voor de classis Rotterdam.[1452]
d. Pred. Simonshaven 16 april 1589;[1453] pred. Warmenhuizen aug. 1592.
e. Geen.
f. Geen.

1450 *Nieuw en ongezien* I, bijlage E, 605-625.
1451 *NNBW* I, 30.
1452 Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 111-112 (4 april 1589).
1453 ACBr 10 apr. 1589.

2. Adriaensz.; Cornelis[1454]

a. Geb. verm. Holland; poorter in Vlaardingen 21 dec. 1580; overl. aug. 1602.
b. Niet bekend.
c. Snijder, later lakenkoper te Vlaardingen 1580-1595; vroedschap, diverse malen schepen, thesaurier en burgemeester van Vlaardingen 1584-1595; proponent-ouderling te Vlaardingen 1595; classicaal examen 10 april 1595.[1455]
d. Pred. Dirksland mei 1595; Maassluis okt. 1598.
e. Geen.
f. Portret aanwezig in de consistoriekamer van de Grote Kerk te Maassluis.[1456]

3. Agricola; Johannes[1457]

a. Geb. Brugge (Vlaanderen) jan. 1583; gehuwd met Rachel le Gace.[1458]
b. Zoon van de predikant Carolus Petri Agricola;[1459] vader van Johannes Agricola, eveneens predikant.
c. Student litt. Leiden 17 feb. 1599.[1460]
d. Pred. Aartswoud 1607; Heenvliet 24 mei 1609; Noordwijk aan Zee 23 feb. 1620; Noordwijk-Binnen 1646; emer. 28 nov. 1655.
e. Geen.
f. Geen.

4. Allardi; Albertus

a. Geh. NN.
b. Niet bekend.
c. Monnik te Alkmaar.
d. Pred. Goedereede april 1574; afgezet 18 juni 1577.[1461]
e. Geen.
f. Geen.

5. Andriesz. (Watsenius/Vicemius); Michiel[1462]

a. Overl. te Westerhusen bij Emden 10 april 1593; geh. met Trijntje Meindertsdr.
b. Zoon van Adrianus Michaels, substituut grietman en dijkgraaf.
c. Pastoor Lekkum, gevlucht naar Emden (Oostfriesland) 1567; stud. Heidelberg 16 apr. 1568.
d. Pred. Vlissingen 1572, 's-Gravenhage 1572, gevlucht 1573, Heenvliet 1573, Dirksland voor 19 april 1574, Zevenhuizen 1578, afgezet mei 1581, pred. Woubrugge 1583, afgezet 1584, pred. Westerhusen (Oostfriesland) ca. 1585.
e. Geen.
f. Geen.

1454 *NNBW* I, 30.
1455 ACBr 10 april 1595.
1456 Afgebeeld in: Abels en Wouters, *Nieuw en ongezien* I, 605.
1457 *NNBW* I, 46.
1458 Bijleveld, 'Iets over de bevolking in Rijnland 1622', 247.
1459 *NNBW* I, 44-45, *BWPGN* I, 54-56.
1460 Du Rieu, *Album studiosorum*, 55.
1461 ACBr. 18 juni 1577.
1462 *NNBW* IX 25; Hofman, *Eenich achterdencken*, 113, 130, 156-157; diverse gegevens in databestand bij Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, doc.nr. 02492.

6. Anthonisz. (Teunisz.); Jan

a. Overl. voor 1 okt. 1579.
b. Niet bekend.
c. Ex. classis Brielle 2 juli 1577[1463].
d. Pred. Korendijk en Piershil na aug. 1577[1464].
e. Geen.
f. Geen.

7. Barlaeus (van Baerle); Casparus[1465]

a. Geb. Antwerpen (Brabant) 12 feb. 1584, overl. Amsterdam 14 jan. 1648.
b. Zoon van Caspar en Cornelia Eerdwijn.
c. Woonde 1595-1600 bij zijn oom Jacobus van Baerle[1466] in Brielle; stud. theol. Leiden 15 dec. 1600;[1467] verdedigde theses 1601, 1602 (2x), 1603 (2x), 1605 (2x); per. ex. classis Brielle 14 nov. 1608.[1468]
d. Pred. Nieuwe-Tonge 30 nov. 1608 tot aug. 1612; onderregent Statencollege Leiden 1612, tevens hoogleraar 1618, afgezet als remonstrant juli/aug. 1619; hoogleraar Illustere School Amsterdam 1631.
e. Een volledige bibliografie beslaat bij Petit 28 pagina's.[1469] Genoemd worden hier:
– *Bogermannus ελεγχόμεος* (1615)
– *Dissertatiuncula, in qua aliquot patria nostrae theologorum ac ecclesiastarum malesana consilia et studia justa orationis libertate reprehenduntur* (1616)
– *Epistola ecclesiastarum, quos in Belgio Remonstrantes vocant, ad exterarum ecclesiarum reformatos doctores, pastores, theologos .....* (1617)
– *De ente rationis* (inaugurale rede Leiden, 1618)
– *Clachte ende bede der remonstranten hier te lande aen den Hoogh gheb. doorl. Prince van Oraengien (...)*, anoniem (1618)
– *Vertroostinghe aen de remonstrantsche kercken hier te lande ghesonden, anoniem*, (1619)
– *Novus orbis, sive descriptio Indiae Occidentalis* (1622)
– *Nova et accvrata Italiae hodiernae descriptio* (1626)
– *Poemata tum quae antehac edita fuerunt tum quae iam singulari libro nova in lucem prodierunt* (Lugd. Bat. 1630)
– *Medicea Hospes* (Amsterdam, 1639)
– *Mercator sapiens, sive oratio de conjungendis mercaturae et philosophiae studiis (...), inaugurale rede Amsterdam 1632, gepubliceerd onder de titel: Verstandige coopman, oratie handelende van 't samenvoeginghe des koophandels ende philosophie (...)* (Enkhuizen 1642)
– *Rerum per octennium in Brasilia et alibi nuper gestarum, sub Praefectura .... I. Mauricii, Nassoviae etc. Comitis* (Amsterdam, 1647)

1463 ACBr 18 juni 1577.
1464 Kastelein en Van Lieburg melden vóór 28 juni 1574.
1465 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* II, 9-10; *NNBW* II, 67-74; *BWPGN* I, 284-288. Briels, J., 'Biografische aantekeningen Zuidnederlandse onderwijskrachten', 280.
1466 Over hem: *Nationaal Biografisch Woordenboek* VI, 13-15; *NNBW* II, 71.
1467 Du Rieu, *Album studiosorum*, 60.
1468 ACBr 14 nov. 1608.
1469 Petit, *Bibliographische lijst ,* 193-221.

– *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* (1651-1653)

f. Leed aan "vlagen van zwaarmoedigheid" en zou een "zenuwachtig" man zijn geweest.[1470]

8. Bax, Govert Claesz.[1471]

a. Overl. 1597.

b. Gehuwd, een zoon Jan Govertsz., gehuwd met Claesge Ariensdr., ambachtssecretaris (1592-1635) en ouderling te Overschie; minstens één broer, Pieter in 1588 wrsch. woonachtig in Haarlem.

c. Geen academische opleiding.

d. Pred. Rhoon 1574-1578, Overschie 1578-1589 (ontslagen), Asperen 1591-1595, emeritus 30 mei 1595.[1472]

e. Geen.

f. Geen.

9. Beaumont, van; Balthasar[1473]

a. Geb. Alkmaar?, overl. 1633.

b. Onbekend.

c. Onbekend.

d. Pred. Koedijk en St. Pancras 1587, Hekelingen april 1604, Spaarndam juni 1611.

e. Geen.

f. Geen.

10. Berck, (van); Petrus[1474]

a. Overl. 24 mei 1595.

b. Gehuwd.

c. Onbekend.

d. Pred. Vreeswijk 1583, Bolsward 1592, Polsbroek 1593,[1475] Zuidland nov. 1594.

e. Geen.

f. Geen.

11. Berg, van den; Jan Simonsz.

a. Overl. 26 sept. 1629.

b. Onbekend.

c. Mogelijk dezelfde als Jan Simonsz. die op verzoek van Festus Hommius door de classis Schouwen-Duiveland in 1611 preparatoir wordt geëxamineerd, hij mag daarna proponeren;[1476] woonde in 1619 in Zierikzee.[1477]

1470 *BWPGN* I, 287-288.

1471 Abels en Wouters, *Nieuw en ongezien* I, 605.

1472 In Verschoor (ed.), *Classicale acta Gorinchem*, 83 (9 mei 1595) is sprake van een verplaatsing naar Spijk.

1473 Door Janssen, *Kerkhervorming in Vlaanderen* I, 57 wordt een Baltasar van Beaumont genoemd als predikant in Adegem. Zijn naam wijst eerder op een Vlaamse dan op een Noord-Hollandse afkomst.

1474 In *NNBW* I, 309-310 is sprake van naamsverwaring met Petrus Harritius.

1475 Beroep naar Zuidland: ACBr 24 okt. 1594.

1476 Uil (ed.), *Classicale acta Schouwen-Duiveland*, 25 mei 1611.

1477 ACBr 18 juni 1619.

d. Pred. in Vlaanderen (6 jaar),[1478] Dirksland 2 juni 1619.
e. Geen.
f. Geen.

12. Bijgaerden, van; Casper[1479]

a. Geb. Brussel ca. 1530; huwde 1566 NN; woonde te Delft zonder bediening 1593-1598; overl. na 6 apr. 1598.
b. Zou afkomstig zijn van Margaretha de Baenst, vrouwe van Bijgaerden, die in 1547 op het slot te Vilvoorde wegens reformatorische sympathieën ter dood werd gebracht.
c. Preekte te Zwijndrecht 1563; in 1566 als ketter te Brussel veroordeeld; aanwezig als *futurus minister* op het convent van Wezel (1568) en synode van Emden (1571); verbleef 1580-1582 te Antwerpen.
d. Pred. Brouwershaven 1582-1584, Bommenede 1587, waar hij wordt geweerd door de classis Brielle,[1480] vestigde zich in Delft in okt. 1588, daarna pred. Overschie 1589-1590 (bij provisie), De Lier 1592-1593 (bij provisie).
e. Een tweetal geschriften zijn door de Zuidhollandse synoden ongeschikt bevonden om te worden uitgegeven:[1481]
   – Verhandeling over de *Heerlijckheijt des Soons Godts*
   – Een commentaar op de brief van Paulus aan de Romeinen
f. Ondertekende de acta van de synode van Emden als *futurus minister*.[1482]

13. Blijvenburch; Gregorius Adriaensz.[1483]

a. Geb. De Lier; overl. april/mei 1630; gehuwd.
b. Vader van Henricus Gregorius Blijvenburch, die in 1619 als remonstrants predikant in Zoetermeer is afgezet.
c. Onbekend.
d. Pred. Zwartewaal 22 mei 1594, Overschie 16 okt. 1602, emer. 1626.
e. Geen.
f. Geen.

14. Boon; David Thomasz.[1484]

a. Geb. Antwerpen 1578/1579; overl. 22 febr. 1659; geh. (1) met Aeltgen Jans, ov. 5 juli 1623, dochter van Jan Arentz. Teckman;[1485] geh. (2) te Rotterdam 20 sept. 1626 met Syburchien Jacobsdr. Duyns, ov. Spijkenisse 1 nov. 1652; geh. (3) te Spijkenisse 2 juni 1656 met Maria de Graaf, wed. van Petrus Pylius, pred. te Ooltgensplaat.
b. Zoon van Thomas Boon, overl. Spijkenisse 20 jan. 1626; vader van Thomas (uit

1478 Ibidem.
1479 Abels en Wouters, *Nieuw en ongezien* I, 606.
1480 ACBr 13 apr. 1587.
1481 Diverse particuliere synodes 1591-1597: Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* II, 388-389, 467 en *ibidem* III, 14-15, 31-33, 53-55, 69 en 80.
1482 Rutgers, *Acta*, 119.
1483 Abels en Wouters, *Nieuw en ongezien* I, 605.
1484 Auwerda-Berghout, 'Ds. David Thomasz. Boon'.
1485 SAVPR, AHG Spijkenisse, inv. nr. 1, pag. 1 (ledenlijst); haar grafsteen bevindt zich in de kerk van Spijkenisse, 'Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden', 46.

het 2e huwelijk), later predikant in Spijkenisse.
c. Huistimmerman te Dordrecht 1608, proponent te Dordrecht.
d. Pred. Spijkenisse 27 maart 1611, emer. 30 juni 1654.
e. Geen.
f. Geen.

15. Borluyt; Franciscus Nicolaas[1486]
a. Geb. Gent (Vlaanderen); overl. Brielle 9 jan. 1606; geh. met Perijna Matthijsdr.
b. Zoon van jhr. Jean Borluut (Borluyt, Bolluyt), heer van Volander (bij Wevelgem), en jvr. Margriete Cabeliau; drie kinderen.[1487]
c. Monnik van de Benedictijnerabdij in Sint-Winoksbergen.[1488]
d. Pred. Lissewege (Vlaanderen);[1489] Middelharnis aug. 1583, overplaatsing naar: Oostvoorne okt. 1586, emer. 1 juli 1597.
e. Geen.
f. Geen.

16. Breuck, de; Jacobus
a. Overl. aug./sept. 1611; geh. (1) NN, geh. (2) 25 feb. 1604 Aechgen Eeuwoutsdr., wed. van mr. Jacques Vercammen, wonende in Den Briel.[1490]
b. Drie kinderen.[1491]
c. Onbekend.
d. Classis Hoorn, pred. Rockanje 1 nov. 1591.
e. Geen.
f. Geen.

17. Broecke, van den; Carel
a. Geb. Vlaanderen; overl. najaar 1600; tr. Leiden 27 juni 1587 Francine Hackes, overl. 1629/1630.[1492]
b. Zijn broers Matthijs en Pieter waren eveneens predikant.
c. Onbekend.
d. Pred. Petegem, Stalhille, Moerkerke, Oostende, Klemskerke (Vlaanderen) 1581, gevlucht, pred. Renesse 11 nov. 1583, Scherpenisse 21 aug. 1591, Ooltgensplaat okt. 1596.
e. Geen.
f. Geen.

1486 Enkele biografische details in Braber, *Historie Nederlandse Hervormde kerk Middelharnis*, 63-64; Janssen, *Kerkhervorming in Vlaanderen* I, 286-290.
1487 SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1385, 55.
1488 Geldhof, 'De politieke en religieuze situatie in het Brugse Vrije 1578 — 1584', 67.
1489 De Coussemaker, *Troubles religieux* I, 343: 'Le prédicant de Liessenberghe fut frère N. Borluut, religieux apostat, natif de Bruges'.
1490 DTB Brielle.
1491 SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1385, 56.
1492 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3. Francine Hackes was de weduwe van Johannes Ghys, pred. te Oostende, Kleyn, *Bijzonderheden*, 28.

18. Burgvliet; Cornelis Pietersz.[1493]

a. Geb. Brielle 1579; begr. Brielle 24 aug. 1622; geh. met Margaretha Delfs op 12 sept. 1604.

b. Zoon van Petrus Cornelii Burchvliet, bakker en Marijtge Dircsd.[1494]

c. Stud. theol. Leiden 1596 (alumnus Statencollege),[1495] verdedigde theses in 1598 (2 x), 1599, 1600, 1601 (5 x),[1496] Genève 15 sept. 1601-1603, verdedigde theses in 1601;[1497] student rechtsgeleerdheid te Leiden 29 nov. 1619;[1498] directeur Westindische Compagnie 24 juli 1621.

d. Pred. Nieuwkoop juli 1604; Brielle 1 sept. 1613; afgezet als remonstrant 1619.

e. Geen.

f. Geen.

19. Buytendyck, à; Gosuinus[1499]

a. Geb. (Utrecht?) 1585; overl. 4 juli 1661, begr. Dordrecht, Augustijnenkerk, 10 juli 1661;[1500] gehuwd met N. Tonsor, dochter van Otto Tonsor, predikant te Leiden.

b. Zijn zoon Petrus was eveneens predikant.

c. Stud. Statencollege Leiden 27 juli 1604,[1501] verdedigde in 1605 *theses exercitii gratia*.[1502]

d. Pred.'s Gravenmoer 1610; Dirksland nov./dec. 1616; Goedereede 2 juni 1619; Dordrecht 5 dec. 1620.

e. – *Harmonie van het lijden Jesu Christi. Dat is: overeenstemminge van de vier H. Evangelisten over de historye van het bittere lyden onses Salichmaeckers, gelyck deselve jaerlycks, in seven-en-tsestich predicatien, zal verklaert worden tot dienst der Christelycke gemeynte alhier binnen Dordrecht* (1635, herdr. 1694 en 1701); in 1764 en 1820 in bewerkte vorm uitgegeven onder de titel van: *Ordre der Texten, uit welken ter gedagtenisse van Jezus Christus geboorte en besnydenis, lyden, sterven en begravenisse, opstandinge en hemelvaart, als mede over de uytstortinge van den Heiligen Geest gepredikt wordt, in de Christelyke Gemeente te Dordrecht*; van der Aa vermeldt dat de laatste druk nog "heden" (1855) bij de Hervormde Gem. te Dordrecht in gebruik is.
– *Wonderlycke verborgenheden der Jesuyten*, Dordrecht 1639.
– *De roemgierige Jesuyt, vertoont in Pater de Landsheer, Jesuyt tot Antwerpen*, Dordrecht 1648.

f. Geen.

1493 *BLGNP* II, 111; De Jager, 'De vervanging van Libertus Fraxinus door Cornelis Pietersze Burchvliet'; De Vries, *Genève pépinière*, 173.
1494 Over het Brielse geslacht Burgvliet, De Jager, *De Brielsche vroedschap*, 229-234.
1495 Du Rieu, *Album studiosorum*, 144.
1496 Molhuijsen, *Bronnen Leidsche universiteit*, 468.
1497 De Wal, *Nederlanders te Heidelberg en te Genève*, 42, 165; De Vries, *Genève pépinière*, 64.
1498 Du Rieu, *Album studiosorum*, 144.
1499 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* II, 517; *BWPGN* I, 734-737; *NNBW* VI 245-246.
1500 Nelemans, *Sepulture ofte graftboeck*, 138.
1501 Du Rieu, *Album studiosorum*, 75 onder de naam 'Goswinus Henrici Ultrajectinus'.
1502 Molhuijsen, *Bronnen Leidsche universiteit*, 468.

20. Byland, van; Isebrandus Johannis

a. Overl. Nieuw-Helvoet 8 feb. 1611.[1503]
b. Ontving supplement op zijn traktement vanwege de 'veelheijt zijnder kinderen'.[1504]
c. Onbekend.
d. Pred. Jaarsveld in 1589 (tevens schoolmeester); Bommenede mei 1594; Pietersburen okt. 1595; Nieuw-Helvoet vóór 13 april 1598.
e. Geen.
f. Geen.

21. Campen, van; Elias

a. Geb. Dordrecht; overl. voor 7 okt. 1603.
b. Zoon van Johannes van Campen, predikant.
c. Stud. theol. Statencollege Leiden 30 aug. 1595;[1505] verdedigde theses in 1598 (2), 1599 (2);[1506] per. ex. cl. Brielle 26 sept. 1600.
d. Pred. Hekelingen 15 okt. 1600.
e. Geen.
f. Geen.

22. Carpentarius; Jacobus[1507]

a. Geb. Schiedam ca. 1584; overl. 16 jan. 1625.
b. Zoon van Petrus Carpentarius, predikant.
c. Stud. litt. Leiden 17 feb. 1599;[1508] verdedigde theses in 1605;[1509] stud. med. Leiden 10 sept. 1619.[1510]
d. Pred. Middelharnis 22 april 1612, afgezet als remonstrant 17 aug. 1619.
e. Geen.
f. Geen.

23. Coesvelt; Henricus Hermansz.

a. Overl. 1609/1610; geh met Margrieta Heijmans.
b. Tenminste 2 zoons: Jan en Willem.[1511]
c. Onbekend.
d. Pred. Strijen 1575/1576; Heenvliet voor 3 maart 1583; emer. voor 26 jan. 1609.
e. Geen.
f. Geen.

1503 Arkenbout, 'Grafzerken in de Ned. Herv. Kerk te Nieuw-Helvoet', 130 en 132-133.
1504 SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1387, 89.
1505 'student wesende in 't collegie te Leyden', ACBr 26 apr. 1600; inschr.: Du Rieu, *Album studiosorum*, 43, onder de naam 'Helias Campensis Dordracensis'.
1506 Molhuijsen, *Bronnen Leidsche universiteit*, 468.
1507 Tideman, *Remonstrantsche Broederschap*, 416-417.
1508 Du Rieu, *Album studiosorum*, 43, onder de naam 'Jacobus Carpentarius Schiedamensis'.
1509 Molhuijsen, *Bronnen Leidsche universiteit*, 468.
1510 Du Rieu, *Album studiosorum*, 143, inschrijving: 'Jacobus Carpentarius Schiedamensis, 33 M.'
1511 De Jager, *De Brielsche vroedschap*, 444.

24. Coolwijck, de Leeuw van; Leo Petri

a. Geb. Woerden april 1580, overl. 17 dec. 1630.[1512]
b. Gehuwd; vader van Martinus de Leeuw van Coolwijck, predikant.
c. Stud. Statencollege Leiden 30 sept. 1587;[1513] verdedigde theses in 1599 (2), 1600 (4), 1601, 1602 (2), 1603;[1514] per. examen cl. Brielle 7 apr. 1604.
d. Pred. Nieuwenhoorn 20 mei 1604; Nijmegen feb. 1619.[1515]
e. Geen.
f. Geen.

25. Cornelisz.; Andries[1516]

a. Geb. Brielle; overl. okt. 1578; gehuwd met Lijntgen Ambrosius, overl. voor 30 mrt. 1605.[1517]
b. Zoon van Cornelis 'den barbier'.
c. Organist Brielle 1550, submonitor en onderschoolmeester 1552, kapelaan Brielle 1565
d. Pred. Brielle 1566; gevlucht 1567; pred. Brielle 11 aug. 1572.
e. Geen.
f. Ondertekende de acta van de synode van Emden als 'Brielensis minister'.[1518]

26. Cornet; Jacobus

a. Geb. Meesen (Vlaanderen); overl. 1620; tr. Vlissingen 19 jan. 1591 Lydia Plateels, jd. van Londen, won. te Tholen.[1519]
b. Onbekend.
c. Preceptor Vlissingen 1591-1595; schoolmeester Poortvliet.
d. Pred. Ouddorp 30 april 1595; Steenbergen (NBr) 16 juni 1597.
e. Geen.
f. Geen.

27. Coster, de; Joris

a. Overl. voor 4 okt. 1633; geh. met Cathalina Kies.[1520]
b. Onbekend.
c. Schoolmeester Ouwerkerk (Zld)

1512 Begraven te Nijmegen in de 'Groote Kerck op 't choor (…) ende driemael beluijt (…)', Janssen en Meeuwissen (ed.), *Kerkeraadsacten Nijmegen*, 197.
1513 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 51 onder de naam 'Leoninus Petri Wordanus'.
1514 Molhuijsen, *Bronnen Leidsche universiteit*, 470, 'Leo (Leeuwius), Leon. Petri fil.'.
1515 In 1625 wordt De Leeuw van Coolwijck vergeefs beroepen door Brielle: Janssen en Meeuwissen (ed.), *Kerkeraadsacten Nijmegen*, 175.
1516 *NNBW* VI, 681-682 onder de foutieve naam Hagius; hij is ook nooit predikant in Sneek geweest. Over hem uitgebreid: De Jager, 'Andries Cornelisze'.
1517 De Jager, 'Andries Cornelisze', 155.
1518 Rutgers, *Acta*, 118.
1519 Briels 'Biografische aantekeningen Zuidnederlandse onderwijskrachten' I, 297.
1520 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.

d. Pred. Elkerzee 1602; Stad a/h Haringvliet 29 okt. 1606, 's Heerenhoek 1614;[1521] Abbenbroek 1619; emer. nov. 1631.
e. Geen.
f. Geen.

28. Courtenius; Johannes Willemsz.
a. Overl. Brielle voor 1654
b. Onbekend.
c. Schoolmeester,[1522] proponent in de classis Delft;[1523] per. ex. classis Delft en Delfland jan. 1619.[1524]
d. Pred. Nieuwenhoorn voor 9 april 1619; Goedereede 15 aug. 1621, emer. 24 sept. 1647.
e. Geen.
f. Geen.

29. Crieckenbeeck; Henricus Petri
a. Geb. Utrecht (gewest),[1525] overl. voor 12 juni 1595.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Zwartewaal mei 1577;[1526] Muiden jan. 1581; Rockanje mei 1589; Zuidland 1591.[1527]
e. Geen.
f. Geen.

30. Culhemius; Johannes
a. Overl. (pest) 16 juli 1574.[1528]
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Nieuw-Helvoet ca. 1572.
e. Geen.

1521 Volgens de acta van de classis Walcheren zou de Coster echter niet in 's Heerenhoek (toen Calis geheten) maar in Calais hebben gestaan, Bouterse (ed.), *Classicale acta Walcheren en Zuid-Beveland*, 225 (24 mrt. 1614), 318 (25 mrt. 1619), 326 (niet gedateerd) en 329 (21 nov. 1619).

1522 Wellicht identiek met de Jan Willemsz. die vanaf 1616 in Delft schoolmeester is, Abels en Wouters, *Nieuw en ongezien* II, 436 (onder nr. 129).

1523 Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 613-616 (onder de naam Jan de Corte).

1524 Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 616: op 31 jan. 1619 wordt van zijn examen 'een zee treffelick ghetuijchenisse' voorgelezen.

1525 Zie ACBr 29-6-1579: waar Utrecht zijn 'vaderlandt' wordt genoemd.

1526 In 1580 is er sprake van een beroep naar het Vlaamse Blankenberg: Janssen, *Kerkhervorming in Vlaanderen* I, 94.

1527 Zie ACBr 29 apr. / 30 sep 1591.

1528 Tijdens de pestepidemie in 1574, GAD, AHG Delft, inv. nr. 40. Latere aantekening in: ACBr 15 juli 1574.

f. Dr. Daelmans uit Brielle legt op 22 okt. 1575 verantwoording af van de afwikkeling van het sterfhuis van Culhemius.[1529]

31. Damman; Cornelis[1530]

a. Geb. Sandwich (Engeland); overl. 24 feb. 1627; geh. met Mayken Damman.[1531]

b. Zoon van Gunther Aldegonde Damman,[1532] predikant, broer van Tobias Damman, predikant

c. Stud. theol. Leiden 30 sept. 1587.[1533]

d. Pred. Heinsdijke en Pauluspolder 1593, verdreven, Hekelingen voor 15 okt. 1596; Ouddorp kort 6 sept. 1598 (tevens Goedereede juni 1600 tot aug. 1601); Oostvoorne okt. 1619.

e. Geen.

f. In 1604 wordt Damman na een overval door kapers gevangen genomen en naar Brugge gevoerd.[1534] Er wordt een hoge losprijs (1000 gulden) geëist. De Delftse classis stelde 100 gulden ter beschikking. In de classis Rotterdam komt het geval op 1 mrt. 1605 ter sprake; enkele maanden later keert de classis 150 pond uit.[1535] De kerk van Brielle droeg 100 gulden bij.[1536] Zijn vader, predikant in Serooskerke, vraagt de classis Walcheren om hulp; men besluit te schrijven aan Uytenbogaert om de Staten-Generaal aan te spreken. Later wendt de classis Walcheren zich tot de gouverneur van Oostende, Van der Noodt, in een poging hem te ruilen tegen een burger van Brugge, die in Sluis gevangen zit.[1537]

Het betrof een expeditie in 1604 onder de Antwerpse admiraal Jacob Jansz. Boeij.[1538] Wernerus Helmichius ergert zich in een brief aan Arent Cornelisz. aan de weinig doortastende manier waarop de classis Brielle dit geval aanpakt: 'Aengaende den brieff van den Briel op 't stuck van den gevangen predikant, onse classis was verwondert dat die van Suydthollandt, onglijck meer classen in getale desen synode offte dese kercke moeyde, doch hebben geresolveert ende geantwoordt dat sijn classis bestelle dat eerstdaechs het rantsoen verschoten worde, opdat de broeder niet langhe in ongemack sitte, ende dat alsdan de contributiën vergadert worden tot die somme; dat de onse mede geerne de handt bieden sullen, so verre de somme onder de classen van Suydthollandt niet gefurneert en werdt. Ende my dunckt oock dat dit geen quaden voet is om den

1529 Acta kerkenraad Brielle, geciteerd bij De Jager, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeenten te Nieuwenhoorn en Nieuw-Helvoet', 238.

1530 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* IV, 14; *BWPGN* II, 366-367.

1531 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.

1532 *BWPGN* II, 367-368.

1533 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 23.

1534 Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 341, 344, 351 (resp. 3 feb. 1605, 10 mrt. 1605 en 28 juli 1605).

1535 Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 289, 291 en 299 (1 mrt., 18 apr. en 8 aug. 1605).

1536 Kwitantie van ds. Lansbergius aan ds. Dammius d.d. 22 juni 1605, SAVPR, AHG Brielle, inv. nr. 31.

1537 Bouterse (ed.), *Classicale acta Walcheren en Zuid-Beveland*, 50 en 54 (27 dec. 1604, 21 mrt. 1605, 4 apr. 1605). De brief van de classis Brielle die op 21 mrt. ter sprake komt gaat vermoedelijk over dit onderwerp.

1538 Van Dam, *Korte beschrijvinge van het eylandt Westvoorn*, 110.

man met den eersten te helpen, want te wachten totdat de penningen hier ende daer vergadert worden, dat is te lang'.[1539]

32. Damman; Johannes Abr.z.[1540]

a. Geb. Kassel (Vlaanderen) ca. 1575, geh. Dirksland 1615 met Jannetje van der Stege Romboutsdr., wed. van Corn. Hendriksz. Moij, gesch. en hertr.; na zijn afzetting in 1625 rooms-katholiek geworden.
b. Onbekend.
c. Examen cl. Brielle 28 okt. 1598.[1541]
d. Pred. Dirksland ber. 24 aug. 1598, Zundert sept. 1615, Rijsbergen 1616; Made en Drimmelen 1616; Capelle (NBr) 28 nov. 1619, afgezet 1625.
e. Geen.
f. Geen.

33. Damman; Tobias[1542]

a. Geb. Sandwich (Engeland); overl. 22/23 feb. 1621; geh. met Tanneken Cordiers.[1543]
b. Zoon van Gunther Aldegonde Damman,[1544] predikant, broer van Cornelis Damman, predikant; zijn zoon Tobias was eveneens predikant.
c. Stud. theol. Leiden 30 sept. 1587.[1545]
d. Pred. Oud-Vossemeer 4 apr. 1593, Ovezande 23 juli 1596, Nieuwerkerk (Zld) 5 apr. 1609, Brielle 20 jan. 1619.
e. Vertaalde een werk van J. Crespin, boekdrukker te Genève (overl. 1572): *Den staet der kercken, mitgaders de regieringe en de menschelicke insettingen der pausen. En oock de bysonderste geschiedenissen dewelcke (...) over den geheelen aertbodem gebeurt zijn (...) van den tijde Christi af, tot den tegenwoordigen toe etc.* (Berghen op Zoom 1606)
f. Geen.

34. Dammius, Nicolaas[1546]

a. Geb.'s Gravenhage ca. 1546; overl. na 1619.
b. Zoon van Joost van Dam, secretaris van het hof van Holland en Catharina van den Bouchorst; geh. (1) met Elisabeth Jans Hubrechtsdr. en (2) met Maria van Cuylenburch, wed. van Ant. Mijs; vader van Theodorus Dammius,[1547] med. doctor; schoonvader van Theophilus Rijckewaert.

1539 Jansen en Toorenenbergen (ed.), *Brieven* (Delft), 261-262.
1540 *BWPGN* II, 368.
1541 De classis Brielle wordt op de particuliere synode van Den Haag vermaand de conditie waarop hij is aangenomen 'neerstelyck t'onderhouden', Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 130.
1542 *BWPGN* II, 373-374.
1543 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.
1544 *BWPGN* II, 367-368.
1545 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 23.
1546 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* IV-1, 11; *BWPGN* II, 357-358; *BLGNP* II, 152-154.
1547 Theodorus proponeerde in 1613 in Oudenbosch en voor de classis Dordrecht, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 507, 510-511 (resp. 10 juli 1613, 6-8 aug. 1613).

c. Stud. Leuven 1564, hoogleraar Latijn en retorica in Leiden 1575-1579;[1548] rector Latijnse school Dordrecht 1579-1585.
d. Pred. examen 22 mrt. 1583; pred. Groote Lindt 1583 (tevens rector Dordrecht); Brielle nov./dec/ 1585; 's Gravenhage (bij lening) okt. 1606,[1549] Goedereede okt. 1607, emer. juni 1616.
e. Geen.
f. Geen.

35. Dierckens; Ephraïm Jansz.[1550]
a. Geb. Vlaanderen; overl. voor 8 apr. 1603, geh. met Ariaentje Jansd. de Moor.[1551]
b. Dochter Mayken, geb. Vossemeer ca. 1584.
c. Onbekend.
d. Pred. in Vlaanderen, Korendijk 1581, Oud- en Nieuw-Vossemeer (tevens schoolmeester) 1583, afgezet 1587,[1552] Oosthuizen 14 mei 1590, Goudswaard apr. 1592, Bommenede mei 1596.
e. Geen.
f. Geen.

36. Dijcke, van; Balthasar[1553]
a. Geb. in Holland,[1554] gehuwd.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Oudenhoorn, aug. 1577, afgezet 20 juni 1580, pred. Knokke (Vlaanderen) 1581 tot 1582.[1555]
e. Geen.
f. Geen.

37. Dijckman (Dickinus); Matthias Pietersz.[1556]
a. Overl. sept. 1593, gehuwd met Elsken Jansd.[1557]
b. Vier kinderen.[1558]

1548 Otterspeer, *Groepsportret met een dame* I, 105-106, 389, 398.
1549 In 1601 bracht Dordrecht al een beroep op hem uit, Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 27 (3 dec. 1601).
1550 Leune, *Kwartierstaat Leune*, 357.
1551 *Ibidem*, SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1388, fol. 100.
1552 Wegens onmin met zijn vrouw, Van Lieburg (ed.) *Classicale acta Tholen,* o.m. 21 apr. en 13 juli 1587.
1553 Over hem: Janssen, 'Knokke', 24-30; Jansen, *De kerkhervorming in Vlaanderen* I, 58-59, 272-273.
1554 Zie: Janssen, 'Knokke', 45, noot 25.
1555 Zie over hem bij Van der Bauwhede, 'De kerkelijke situatie in het Brugse Vrije', 189-190.
1556 Een korte impressie van Dijckman in zijn Ridderkerkse periode van Van Lieburg in: Hofman en Houtman (ed.), *Een gemeente in opbouw*, 17-18. Zie voorts: Van Dooren, *Classicale acta Dordrecht 1573-1600*, reg. i.v.
1557 SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1388, fol. 99v.
1558 SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1385, 57.

c. Class. examen cl. Dordrecht 3 mei 1575.[1559]
d. Pred. Ridderkerk 1575, Westmaas 1 mei 1579, Abbenbroek mei 1582, Montfoort 1583 (enkele maanden), Nieuw-Helvoet 26 juli 1591.
e. Geen.
f. Geen.

38. Donteclock; Reynier (Reginaldus) Reyniersz.[1560]

a. Geb. Ieper (Vlaanderen) ca. 1545, overl. Delft 1613; geh. met Erckge van Bleijswijck, dr. van Dirck van Bleijswijck (Delftse familie van brouwers en regenten).
b. Zijn zuster Maritge tr. Jacobus Florianus, predikant in Zuidland; 2 dochters: Anna en Jannetge.
c. Stud. Heidelberg 3 apr. 1570;[1561] ouderling Wezel 1574;[1562] stud. med. Leiden 9 mei 1590.[1563]
d. Pred. Hoogkarspel 1575, Delft 1577, neergelegd 1590, pred. Voorschoten 1591, Brielle juni 1592, neergelegd 1600; rector Latijnse school Brielle 1604-1605.[1564]
e. – *Ondersoeck des ongehoorden middels, onlancx versiert ende uutgheghevenvan D. V. Coornhert, tot mindering der secten ende partijschappen (...)* (Delft 1582; opgesteld met Arent Cornelisz.)
– *Remonstrantie aen (...) de Staten 's landst van Hollandt (...). In dewelcke gheantwoort wordt op eenen brief Dirck Cornhert aen de voorsz. Staten (...)* (Delft 1583; opgesteld met Arent Cornelisz.)
– *Wederlegginghe eens boecxkens ghenaemt Proeve van den Ned. Catechismo (...)* (Delft 1585; met Arent Cornelisz, tegen Dirck Volckertsz Coornhert)
– *Responsio ad argumenta quaedam Bezae et Calvini ex tractatu de praedestinatione in cap. IX ad Romanos* (met Arent Cornelisz, tegen de supralapsarische opvatting der predestinatie bij Calvijn en Beza; wrsch. niet in druk uitgegeven)
– *Antwoordt op een boecxken van de predestinatie ofte verkiezinghe Gods, eertijds ghedruckt onder den name van Sebastiaan Castellion* (Delft 1607)
– *Proeve des Goudschen Catechismii (...)* (Delft z.j.; tegen de catechismus van Herman Herberts)
– *Tsamenspreeckinghe van de vertaelde theses ofte disputatien, de eene doct Francisci Gomari, de andere doct. Iacobi Arminij, aenghaende de Goddelicke predestinatie (...)* (Delft 1609)
– *Antwoorde op een seker schrift eens onbekenden, t'onrechte geintituleert, Christelicke ende ernstighe vermaninghe tot vrede, aen R. Donteclock, over sijne 't Samenspreeckinghe (...)* (Delft 1609; de onbekende was Johannes Arnoldi Corvinus, predikant te Leiden)

1559 Uitslag: 'noch niet in al sufficient maer is geconfirmeerd', Van Dooren, *Classicale acta Dordrecht 1573-1600*, 36-37.
1560 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* IV-1, 81-82; *BWPGN* II, 537-547; *NNBW* VIII, 412-414; *BLGNP* II, 173-176; Abels en Wouters, *Nieuw en ongezien* I, 609.
1561 De Wal, *Nederlanders te Heidelberg en te Genève*, 61 ('Reginaldus Donteclock Hyperius').
1562 Van Booma en Van der Gouw, *Communio et mater fidelium*, reg. i.v.
1563 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 27. Mogelijk betreft dit een inschrijving van Reynout Segersz. van Ham alias Donteclock (zie hierna).
1564 Briels 'Biografische aantekeningen Zuidnederlandse onderwijskrachten' II, 106; De Jager, 'Het schoolwezen te Brielle', 202-205.

– *Bedenckinghe op de verantwoordinge D. Vorstij, ghedaen ende uytghegeven over de propositie der E.E. heeren curateuren van de universiteyt ende burghemeesteren der stadt Leyden, aengaende syn beroepinge tot de professie der h. theologie (...)* (Delft 1611)
– *Een grondich onderrecht wt Godts Heilighe Woort van de predestinatie (...)* (Leiden 1611)
– *Overlegginghe van de oorsaecken der schadelicker twist in de kercken van Hollant ende West-Vrieslant (...)* (Delft 1612, door de Staten van Holland verboden)
– *De kercken-ordeninghen der Gheref. Kercken in de Vier Nationale Synoden (...) ghearresteert (...)* (Delft 1612)
– *Oordeel ende censure der hoochgheleerder ende wijt vermaerder mannen Francisci Iunii, Luce Trelcatii ende Francisci Gomari (...) over de doolinghen van Cornelis Wiggersz. (...)* (Delft 1612)
– *Christelicke overdenckinghe van de veelvoudighe heerlijckheydt, ende heerlijckmakinghe des eenighen Gods in der Drie-eenicheyt (...). Door Mathias Martinius. Ende nu uyt der Latijnscher tale getrouwelijck overgeset (...)* (Amsterdam 1612)
– Een verhandeling over de doop (gericht tegen Luther) en enkele strijdschriften tegen de Davidjoristen en Brownisten werden niet gepubliceerd.

f. Donteclock stond bekend om zijn opvliegend karakter. In Wezel moest hij vermaand worden tot 'sachmoedicheyt'.[1565] In de classis Brielle gaf hij eens toe 'eenige hevighe woerden tegen Vossium ende Pieter Segers uuyt haesticheyt' gesproken te hebben.[1566]

39. Donteclock (of: van Ham); Reynout Segersz.[1567]

a. Overl. Poortugaal 19 dec. 1626;[1568] geh. met Barbara Jansd., geb. ca. 1591, ov. Nieuw-Helvoet 3 feb. 1616.[1569]
b. Onbekend.
c. Stud. med. Leiden 9 mei 1590;[1570] ex. classis Brielle 31 mei 1611.
d. Pred. Nieuw-Helvoet juli 1611, Poortugaal en Hoogvliet 7 juli 1619.
e. Geen
f. Geen.

40. Doorne, van; Balthasar[1571]

a. Geh. met Janneke van Kerrebronck, vroedvrouw te Brouwershaven.
b. Onbekend.

1565 Van Booma en Van der Gouw, *Communio et mater fidelium*, 193.
1566 ACBr 16 nov. 1598.
1567 *NNBW* VIII, 414.
1568 Vermaat, 'Genealogische en andere merkwaardigheden in de Hervormde kerk te Poortugaal', 132.
1569 Arkenbout, 'Grafzerken in de Ned. Herv. Kerk te Nieuw-Helvoet', 132 en 135.
1570 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 27 (mogelijk de inschrijving van Reynier Donteclock, zie hiervoor).
1571 Gegegens grotendeels ter beschikking gesteld door H. Uil te Zierikzee.

c. Dominicaner monnik te Antwerpen voor 1591; woonachtig te Middelburg 1591, student 1593; gedurende een halfjaar waarnemend schoolmeester in Middelharnis 1601; latijns schoolmeester te Brouwershaven 1601-1603.

d. Pred. Middelharnis 20 sept. 1593, afgezet 25 sept. 1600, pred. Abcoude 1606 tot 1617.[1572]
e. Geen.
f. Was in 1603 nog kandidaat voor tijdelijk predikant te Calais, hetgeen door de classis Walcheren werd ontraden.[1573]

41. Dorpius; Johannes
a. Overl. 1583.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Dirksland na 20 mei 1577,[1574] Bergen op Zoom voor 18 mei 1579, Tholen 1580, IJlst 1583.
e. Geen.
f. Geen.

42. Eck, van; Wilhelmus Adriani
a. Overl. mei/juni 1580.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Oostvoorne 15 juli 1573, geschorst 12 apr. 1575, weer aangenomen 16 mei 1575, pred. Hekelingen okt. 1575.
e. Geen.
f. Geen.

43. Emels (Amel); Joost (Jodocus) Jansz.
a. Overl. 27 apr. 1582.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Ooltgensplaat 5 juli 1574, Oud-Beijerland juni 1576.
e. Geen.
f. Geen.

44. Empereur (van Opwijck), l'; Johannes
a. Geb. Bremen (Duitsland) 1594/1595; overl. 22 aug. 1637, begr. in de Kloosterkerk in 's-Gravenhage; geh. met Abigael Thysius, dr. van de hoogleraar Anth. Thysius.[1575]

1572 Abels, 'Naamlijst Utrechtse (probleem)predikanten', 91.
1573 Bouterse (ed.), *Classicale acta Walcheren en Zuid-Beveland*, 20, 22 (3 en 6 mrt. 1603).
1574 De rekening van de geannoteerde en geconfiskeerde goederen over 1576 meldt 19 mei 1577 als begindatum; NA, Rekenkamer ter Auditie, inv. nr. 4601A, fol. 49v.
1575 De Wal, *Nederlanders te Heidelberg en te Genève*, 168.

b. Zoon van Antonius Caesar (Imperator), die om het geloof uit Brabant naar Bremen was uitgeweken; broer van Constantijn Empereur van Opwyck, hoogleraar theologie en Hebreeuws in Harderwijk.[1576]
c. Stud. theol Heidelberg 24 juli 1616.[1577]
d. Pred. Leiderdorp 13 okt. 1619, Brielle 12 sept. 1621, 's-Gravenhage 6 aug. 1629.
e. Geen.
f. Geen.

45. Empereur, l'; Petrus
a. Overl. 16 juni 1628, geh. met Barbara Setters.[1578]
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. in Vlaanderen, Nieuw-Helvoet 11 aug. 1619.
e. Geen.
f. Geen.

46. Faille, de la; Abraham[1579]
a. Geb. 's Gravenhage, overl. 1 jan. 1653.
b. Zoon van Bernardus de la Faille, predikant.[1580]
c. Stud. Statencollege Leiden 14 juni 1603;[1581] verdedigde theses 1604, 1605 (3);[1582] per. ex. classis Brielle 23 sept. 1613.
d. Pred. Nieuwe-Tonge 13 okt. 1613, afgezet als remonstrant aug. 1619, remonstrants predikant Rotterdam 1621, 's Gravenhage 1624, Gorinchem en Zaltbommel 1630, Vlaardingen 1632 (i.c.m. Maasland),[1583] emer. 1652.
e. Geen.
f. Geen.

47. Fleurkens; Johannes Martini
a. Overl. (voor 10 april) 1646.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Den Helder en Huisduinen 1595, Midwoud 1608, Oudenhoorn dec. 1619, Geervliet 9 mrt. 1625.
e. Geen.
f. Geciteerd op de particuliere synode van Noord-Holland te Edam in 1619 vanwege het zich inlaten met 'alzulcke proceduren, waerdoor de Remonstrantsche dolyngen syn gestyft geworden'.[1584]

1576 *BWPGN* II, 35-39; *BLGNP* II, 187-188.
1577 De Wal, *Nederlanders te Heidelberg en te Genève*, 85
1578 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.
1579 *NNBW* VI, 505-506.
1580 *NNBW* VI, 506.
1581 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 70.
1582 Molhuijsen, *Bronnen Leidsche universiteit*, 469, 'Faillie (Faelius), Abr. B. fil.'.
1583 Tideman, *Remonstrantsche Broederschap* 238-239 en 266-267.
1584 Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* II, 72-74 en 78-80.

48. Florianus (Blommaerts); Johannes[1585]

a. Geb. Antwerpen (Brabant) 1520/1522, gevlucht 1560, vermoord door verdrinking te Beveren (Vlaanderen) 4 apr. 1583.

b. Vader van Jacobus, predikant.

c. Rector Latijnse school te Antwerpen, '50-er jaren 16e eeuw; rector Latijnse school Norden, 1566.

d. Pred. Pylsum 1572,[1586] Sint-Maartensdijk en Scherpenisse 1578, Oostfriesland 1579, Spijkenisse en Hekelingen 1582, Brussel (Brabant) 1583.

e. – Vertaling: *Metamorphosis dat is die Herscheppinge oft veranderinge, beschreven int latijn vanden vermaerden en gheleerden poëet Ovidius* (Amsterdam, 1588 en latere edities; de eerste editie, waarvan geen exemplaren bekend zijn, verscheen in Antwerpen, 1552)

– Vertaling uit het Italiaans in het Latijn van: Johannes Leo Africanus, *De totius Africae descriptione libri IX (...) in latinam linguam conversi Joan. Floriano interprete* (Antwerpen 1556)

– *Grammatica Latina conscripta*, (Antwerpen 1557)

– Vertaling: *Wtlegghinghe op alle de sendbrieven Pauli end' op den Sendbrief tot de Hebreeën*, vertaald door J.D. en J.F,[1587] (Emden, 1566)

– *Reynaert de Vos. Een seer genouchlike ende vermakelicke historie, in franchoyse ende nederduytsche* (Antwerpen, 1566)

– Vertaling van *Joh. Calvinus, De Handelingen der Apostelen* (Antwerpen, 1582); gedrukt achter de *Harmonia (...)* van Gerardus Gallinaceus (zie hieronder)

– Vertaling van het door Lambert Daneau geschreven: *Christelycke antwoorde op den eersten boeck der lasteringhen en vernieude valscheden van twee apostaten Mattheeus de Launoy, priester, ende Hendrick Pennetier, die eertydts ministers gheweest hebben, ende nu wederom tot hare vuytghespogen vuylicheyt, ghekeert zyn ... midtsgaders een stichtelycken brief Thomae Tilii / Nu eerst uit het franchoys getrouwelyck overgeset door Joannem Florianum*, (Antwerpen, 1583)

f. Ontving op de synode van Middelburg in 1581 de opdracht de preken van Calvijn over Job te vertalen. Tot een uitgave is het niet gekomen.[1588]

49. Florianus; Jacobus[1589]

a. Geb. Antwerpen (Brabant) ca. 1570; overl. 20 sept. 1637; geh. 1 sept. 1602 te Brielle met Maertge Donteclock, zuster van Reynier Donteclock; zwager van Theophilus Rijckewaert.[1590]

b. Zoon van Johannes Florianus (Blommaerts); vader van Johannes, predikant.

1585 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* V-1, 35; *NNBW* IV, 604-606; *BWPGN* III, 69-71; Lammerts, 'Predikanten te Brussel' 20-22, *Biographie Nationale de Belgique* VII (Bruxelles, 1880-1883) 116-117 (Ch. Rahlenbeek).

1586 In 1574 sloeg hij een beroep naar Emden af: Schilling en Schreiber (ed.), *Kirchenratsprotokolle Emden* I, 512n.

1587 Met 'J.F.' moet Florianus zijn bedoeld, die toen in Emden verbleef, zie *NNBW* IV 604.

1588 Synode van Middelburg, Rutgers, *Acta*, 368; *NNBW* IV 606.

1589 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* V-1, 35 (onder Johannes Florianus); *NNBW* IV, 605 (onder Johannes Florianus).

1590 *NNBW* IV, 605 (onder Johannes Florianus).

c. Stud. theol. Leiden 23 dec. 1594;[1591] verdedigde theses in 1598, 1599 en 1600.[1592]
d. Pred. Zuidland 15 juli 1601.
e. Geen.
f. Geen.

50. Fraxinus (van Eyck); Lubbertus[1593]

a. Geb. Leuven (Brabant) 1547, overl. Leiden 1621; geh. met Heylken Andries (Heylwig Heimans) ov.1610, wed. van Hendrik van den Corput, pred. te Dordrecht.
b. Onbekend.
c. Stud. vroege jaren '70 in Lausanne, Genève 3 nov. 1572/11 dec. 1572,[1594] Heidelberg 20 juli 1573,stud. Leiden 13 mei 1616.[1595]
d. Pred. Keulen (Duitsland) (Nederlandse gemeente) 17 nov. 1575,[1596] Oudenaarde (Vlaanderen) aug. 1578,[1597] Antwerpen (Brabant) juni 1581, verdreven 1585, pred. 's-Gravenhage 29 okt. 1585, Brielle ber. 29 aug. 1606, emer. 1 mei 1613.
e. – *Bedenckingen over de beroepinghe C. Vorstii (...)* (met o.m. Ruardus Acronius)
– *Den staet van de voornaemste quaestien ende geschillen die gedisputeert worden tusschen de oude rechtgesinde contra-remonstranten ende de nieuw-gesonde remonstranten* (Amsterdam 1616)
f. Geen

51. Frisius; Aegidius Johannis[1598]

a. Geb. Friesland, overl. na 1 nov. 1593,[1599] geh. met Emmetgen Lievens.[1600]
b. Onbekend.
c. Onbekend.[1601]

1591 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 41.
1592 Molhuijsen, *Bronnen Leidsche universiteit*, 469.
1593 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* V-1, 64-65; *BWPGN* III, 120-125; *NNBW* VIII, 567-568; *BLGNP* IV, 138-139; De Jager, 'De vervanging van Libertus Fraxinus door Cornelis Pietersze Burchvliet'; Marnef, *Calvinistisch bewind te Mechelen*, 259; De Vries, *Genève pépinière*, 87-88.
1594 De Vries, *Genève pépinière*, 49, 87, eerstgenoemde datum is de inschrijving in *Registre des habitants*, 'venu à Genève avec une attestation de mr. Marcuard recteur de Lausanne.'
1595 'pour obtenir l'exemption des impôts', De Vries, *Genève pépinière*, 67n, 88n.
1596 Janssen en Toorenenbergen (ed.), *Handelingen kerkeraad Keulen*, 79n.
1597 *Ibidem*, 119.
1598 Enkele biografische bijzonderheden in Ten Boom, *De Reformatie in Rotterdam*, 155-157.
1599 De inschrijving in ACBr 1 nov. 1593 is nog in zijn handschrift.
1600 SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1387, 99v (rekening 1610).
1601 In het databestand bij Zijlstra, *Het geleerde Friesland* is Aegidius Johannis niet aangetroffen.

d. Pred. Goch ca. 1570?,[1602] Rotterdam 1573 (ontslagen),[1603] Brielle 22 jan. 1575.
e. Geen.
f. Ten Boom kenschetst hem als een 'man van gemeenteopbouw en pastoraat (…) werkzaam volgens de aanwijzingen van de synode van Emden in gematigd Calvinistische zin'.[1604]

52. Froonen; Adriaen Claesz.

a. Onbekend.
b. Onbekend.
c. Schoolmeester Goudswaard;[1605] na enkele jaren proponeren heeft de classis 'voor goet ingesien dat den voors. voortgaet in sijn beroepinge tot breder verschrijvinge'.[1606]
d. Proponent Goudswaard en Piershil 1579 tot 1581.
e. Geen.
f. Geen.

53. Gallus (de Haan); Philippus

a. Geb. Gent (Vlaanderen); overl. juli/nov. 1603; geh. met Levijntgen Damman, begr. 3 okt. 1605.
b. Zoon van Abraham Gallus, predikant in o.m. Gent, vader van Abraham Gallus (de Haan), predikant (geb. 1599 te Brielle; de classis en de stad Brielle ontfermen zich over dit weeskind van Gallus).[1607]
c. Stud. Lat. school Gent,[1608] conrector Brielle 1598, schoolmeester Nieuwenhoorn 1599.
d. Pred. Nieuwenhoorn 14 mei 1600.
e. Geen.
f. Geen.

1602 Ten Boom, *De Reformatie in Rotterdam*, 155: 'Aegidius is mogelijk identiek met Edo of Aegidius Jentkens die kort voor 1570 predikant te Goch was en in 1571 als predikant in de synode van Gulik wordt vermeld. Tussen 1569 en 1575 wordt echter ook te Emden onder de door de diaconie bedeelden een Aegidius Johannis aangetroffen'.

1603 Op 8 dec. 1574 door het stadsbestuur vanwege zijn verzet tegen de benoeming van Pieter de Zuttere (Hyperphragmus) tot predikant, Callenbach, 'De Nederduitsche Hervormde Kerk', 13-14. Ook de Emder kerkenraad wordt er door Aegidius in betrokken, Schilling en Schreiber (ed.), *Kirchenratsprotokolle* I, 512n.

1604 Ten Boom, *De Reformatie in Rotterdam*, 157.

1605 ACBr 15 juli 1577.

1606 ACBr 7 aug. 1581.

1607 ACBr 4 okt. 1605. Zie voorts De Jager, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeenten te Nieuwenhoorn en Nieuw-Helvoet', 237-238.

1608 Decavele (red.), *Einde van een rebelse droom*, 70.

54. Gallus (Gallinaceus, de Haan); Gerardus/Geert Martensz.[1609]

a. Geb. Utrecht, overl. te Dordrecht of Brielle 19 okt. 1574; ondertr. apr. 1562 Maria Sterck.

b. Onbekend.

c. Monnik abdij te Middelburg tot 1561; daarna naar Londen getrokken; bevond zich in het voorjaar van 1563 en augustus 1563 in Brugge.[1610]

d. Pred. Kings Lynn (Engeland)[1611] (Nederland 1568 tot 1572, pred. Dordrecht 1572,[1612] Delft nov. 1572 (bij lening Dordrecht feb. 1573), Brielle mei 1573.

e. – Vertaling van Bullinger, *Homiliae* (waarschijnlijk niet uitgegeven)[1613]
– *Vertaling van Joh. Calvijn Harmonia, dat is een tsamenstemminghe gemaect uut de drie evangelisten namelick, Mattheo, Marco, ende Luca, met de uutleggінge van Ian Calviin. Overgheset uut den Latijnsche, by Gerardum Gallinaceum. Hier by zijn gevoecht de handelingen der Apostelen, van nieus overgesettet by Iohannem Florianum* (Leiden 1582).

f. Was visueel gehandicapt, 'tuerto de un ojo', wordt omschreven als een predikant met 'eene leepe ooge' of als 'Schelen Gerrit'.[1614]

55. Geesteranus; Nannius[1615]

a. Geb. Alkmaar 2 nov. 1588, overl. 8 maart 1650.

b. Zoon van Everardus Geesteranus, predikant; broer van Petrus, Johannes Geesteranus, predikanten.

c. Stud. Statencollege Leiden 15 jan. 1609.[1616]

d. Pred. Moordrecht 1614, Brielle sept. 1617, afgezet als remonstrant 1619.

e. Geen.

f. Geen.

56. Geldraeus; Hermannus (Geldorpius)

a. Overl. 1576; gehuwd met Anna Juriaens.[1617]

b. Onbekend.

c. Onbekend.

d. Pred. Abbenbroek apr. 1574.

e. Geen.

f. Op 14 okt. 1574 schrijft hij namens de gemeente van Schiedam een beroepingsbrief op Petrus Carpentarius die toen in Engeland was; de ondertekening wekt

---

1609 *BWPGN* III, 171-172; *NNBW* VI, 541-542, Van Schelven (ed.), *Kerkeraadsprotocollen Londen*, 220n, Abels en Abels, *Nieuw en ongezien* I, 611; Rooze-Stouthamer, *Hervorming in Zeeland*, 187n.

1610 In Brugge was hij vermoedelijk lid van het consistorie, Decavele, *Dageraad* I, 349.

1611 Van Schelven, *Vluchtelingenkerken*, 202; Van Schelven (ed.), *Kerkeraadsprotocollen Londen*, 487.

1612 Jensma, *Uw rijk kome*, XII, waar hij als hulppredikant te boek staat.

1613 Provinciale synode van Haarlem in 1582: Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* I, 101.

1614 Rooze-Stouthamer, *Hervorming in Zeeland*, 187n.

1615 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* V-2, 23; *NNBW* III, 446-447; *BWPGN* III, 193.

1616 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 94 onder de naam 'Nannius Everardi Geistranus, 18 C. al.'.

1617 Jensma, *Uw rijk kome*, 181; Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* II, 182.

de indruk dat Geldraeus op dat moment als predikant van Schiedam werkzaam was.[1618]

Over zijn staat van dienst wordt in de particuliere synode van Zuid-Holland te Schoonhoven in 1579 meegedeeld dat hij 'onder 't cruijs in vele steden in Holland heeft geleert ende oock een tijtlang voor XII jaren te Amsterdam ende in de laetste troublen te Delft, ter Goude, te Abbenbrouck ende eenige mael te Dordrecht'.[1619]

57. Gellinckhuysen, van; Tobias

a. Geb. 's-Gravenhage ca. 1581; overl. 1617.
b. Mogelijk verwant met het Brielse geslacht Gellinckhuysen.[1620]
c. Stud. litt. Statencollege Leiden 19 juni 1596;[1621] verdedigde theses in 1598, 1600 (2), 1601 (2), 1602 (2).[1622]
d. Pred.Waarder 1603, Middelharnis voor 13 juli 1609, Woerden okt. 1611.
e. Geen.
f. Geen.

58. Gerardi Embdanus; Florentius/Leeuwen, van; Floris Gerritsz.[1623]

a. Geb. Leeuwarden; verblijft in 1577 in Emden,[1624] woont 22 dec. 1581 te Brielle; overl. na 1596.
b. Zijn vader, Gerrit Florusz. van Delff, was lakenverkoper en schepen (1563, 1567) in Leeuwarden; snijder in Emden.[1625]
c. Stud. Heidelberg 19 mei 1571.[1626]
d. Pred. Zwartewaal 28 mrt. 1574;[1627] voor 19 april 1574 (bij lening Abbenbroek 1574), neergelegd 8 okt. 1576, emer. 1577.[1628]
e. Geen.
f. Uit de acta van de particuliere synode te Dordrecht in 1590 blijkt dat hij "vast krancksinnich ommeloopt in den Haghe ende elders tot groote opspraecke over

1618 Hessels, *Epistulae et tractatus* III, 178-179.
1619 Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* II, 182.
1620 De Jager, *De Brielsche vroedschap*, 107.
1621 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 46.
1622 Molhuijsen, *Bronnen Leidsche universiteit*, 469.
1623 De Jager, 'De eerste predikanten der Herv. gemeente te Zwartewaal'; enkele biografiscche bijzonderheden in een brief van Aegidius Johannis Frisius (18 jan. 1577) aan de kerk te Emden, Jansen en Toorenenbergen (ed.), *Brieven* (Emden en Delft), 19-24; databestand bij Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, doc.nr. 02295.
1624 In 1578 vraagt hij steun aan de kerkenraad van Dordrecht die hem verwijst naar de classis Brielle. Ook vraagt hij een predikantsplaats; de kerkenraad verwijst hem naar de classis met de aantekening dat hij een attestatie nodig heeft van de classis Brielle en van Emden; Jensma, *Uw rijk kome*, 121-122. Kennelijk is hij dan uit Emden terug waar hem was aangeraden naar de Delftse rector Wibrandus Hallennus te gaan om daar zijn boetvaardigheid (waarom is niet bekend) te tonen: Schilling en Schreiber (ed.), *Kirchenratsprotokolle Emden* II, 666.
1625 In 1576 wordt gewag gemaakt van 'des sniders helent mit Gerryths soen (…)', Schilling en Schreiber (ed.), *Kirchenratsprotokolle Emden* II, 652.
1626 De Wal, *Nederlanders te Heidelberg en te Genève*, 72 ('Florus Gerardus Frisius').
1627 NA, Rekenkamer ter Auditie, inv. nr. 4591, fol. 262v.; Smit, 'Enige gegevens', 243.
1628 Vermoedelijk is hij de Florentius wiens levensonderhoud in de classis Delft ter sprake komt, Abels en Wouters (ed.), *Classicale acta Delft en Delfland*, 17 (9 apr. 1584).

de kercke van wegen den dienst, daer hy eertyts in ghestaen heeft". Men zal de Staten verzoeken om ervoor te zorgen "dat hy stille mach gehouden ende besloten worden"; ook in 1591 wordt hij aangeduid als een "crancksinnigen diener".[1629]

59. Geytere, de; Pieter Jansz.

a. Geb. in Vlaanderen, overl. maart 1621.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Eeklo (Vlaanderen) ca. 1580, Oudenhoorn voorjaar 1584, Zonnemaire aug. 1603.
e. Geen.
f. Geen.

60. Gootens; Franciscus

a. Geb. Mechelen (Brabant); overl. eind 1583; geh. met Soetgen Pietersdr..[1630]
b. Onbekend.
c. Woonde te Brielle maart 1577.
d. Pred. Nieuwenhoorn begin 1578.
e. Geen.
f. Ontving september en november 1577 ondersteuning van de Brielse kerkenraad.[1631]

61. Hagius (Frisius); Andreas Simonsz.[1632]

a. Geb. in Friesland 1545, overl. 22 nov. 1589.
b. Onbekend.
c. Stud. Heidelberg 14 apr. 1568.[1633]
d. Pred. Sneek voor 1572, Heenvliet feb. 1578, Brielle maart 1579, Sneek aug. 1580, Rijnsburg 1583, Hoorn 1586.
e. Geen.
f. De inschrijving als stud. theol te Leiden 9 jan. 1581 van 'Andraeas Hagius Frisius' betreft waarschijnlijk een naamgenoot.[1634]

1629 Part. synode Dordrecht: Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* II, 376, part. synode 's-Gravenhage: Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* II, 392. Idem in de classicale acta 's-Gravenhage, NA, AC 's-Gravenhage, inv. nr. 1, pag. 90 en 95 (resp. 30 juli 1590 en 7 jan. 1591).

1630 De Jager, 'Eerste predikanten te Nieuwenhoorn en Nieuw-Helvoet' 42 (1892) 229, noot 1.

1631 De Jager, 'Eerste predikanten te Nieuwenhoorn en Nieuw-Helvoet' 42 (1892) 228. Veltenaar, *Kerkelijk leven*, 131 betrekt dit besluit ten onrechte op Johannes Wilhelmi.

1632 *BWPGN* III, 453-454; *NNBW* VI, 681 waar zijn levensloop met die van Andries Cornelii wordt verward, zie hierover ook De Jager, 'Andries Cornelisze' 125-155; databestand bij Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, doc.nr. 02271.

1633 De Wal, *Nederlanders te Heidelberg en te Genève*, 69.

1634 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 8.

62. Halle, ab; Florentius Marci

a. Geb. Emden (Oostfriesland), overl. 24 dec. 1622.
b. Gehuwd, vader van Marcus Florentii, predikant.
c. Stud. theol. Leiden 22 mrt. 1580.[1635]
d. Pred. Haastrecht 1585, Bommenede dec. 1588 (bij provisie), Moordrecht apr. 1589, Mijnsheerenland 1589, Aarlanderveen 1590, Oegstgeest 1601, Sluis 3 dec. 1606.
e. Geen.
f. Geen.

63. Hazaert; Pieter[1636]

a. Geb. Belle of Dudzele (Vlaanderen) ca. 1518, overl. Naaldwijk 31 mei 1598, aldaar begr. 2 juni 1598; gehuwd.
b. Wellicht zoon van Simon Hazaert, predikant in Vlaanderen.[1637]
c. Verm. monnik tot 1547; verbleef/preekte in West-Vlaanderen ca. 1555, uitgeweken naar Engeland ca. 1560, verbleef korte tijd in Parijs,[1638] Antwerpen (Brabant) e.o. 1562, Vlaanderen 1566, Breda (Brabant) 1567, Norwich (Engeland) 1567, Emden (Oostfriesland) 1568, land van Kleef 1571.
d. Pred. Sluis (Vlaanderen) ca. 1578, Vlaardingen 1580, Naaldwijk 1581, Emmerik (Kleef) 1585,[1639] Rockanje 1587, diverse plaatsen aan de Beneden-Rijn (o.a. Keulen en Emmerik in het land van Kleef) 1588.[1640]
e. De laatste door hem uitgesproken preek is uitgegeven door Petrus Lodewijck, predikant in Naaldwijk onder de titel: *De uutcomste der wandelinge van den eerweerdigen getrouwen ende Godsaligen Dienaer Jesu Christi ende zijns heyligen woorts Pieter Hasaert, mitsgaders zijn laatste predicatie door hem gepredickt in der gemeente te Naaldwijc op Pingsterdach wesende den 10 Mey in 't Jaer 1598* (Delft 1598).
f. Van Schelven citeert een portret van Hazaert: "in Ynghelant omme zijn vehementie in 't predeken ghenaempt (…) drayliert", is: [in 1569 vermoedelijk] "oudt omtrent 40 jaeren; draecht ghemeenlic eenen hooghen zijden hoet, zeer dikke ghestaen met eenen mantele ende eene langhe sayen casacke, met blaye upgherolde slopkouskens, die ghemeenlic ooc gedreghen worden bij d'andere broeders".[1641]

1635 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 6.
1636 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* VI, 77; *NNBW* I, 1037-1040; *BWPGN* III, 593-596; Abels en Wouters, *Nieuw en ongezien* I, 613; Bauwens en Van der Bauwhede (bew.), *Acta kerkeraad Sluis*, 35-36; Decavele, *Dageraad der Reformatie* I, 397-399; II, 118-119; Van Bergen, 'Een hageprediker'; De Coussemaker, *Troubles religieux* I, 55-56, 345, 347.
1637 Decavele, *Dageraad der Reformatie* II, 118-119.
1638 Decavele, *Dageraad der Reformatie* II, 426.
1639 Over deze periode: Faulenbach, 'Die Prediger der reformierten Gemeinde zu Emmerich', 57-59.
1640 Najaar 1590 is hij in Keulen: Janssen en Toorenenbergen (ed.), *Handelingen kerkeraad Keulen*, 354.
1641 Van Schelven, *Nederduitsche vluchtelingenkerken*, 195n.

64. Hendricksz.; Jan

a. Overl. 1626; gehuwd met Grietge Claesdr., overl. 1630/1631.[1642]
b. Onbekend.
c. Proponent in de classis Dordrecht; prep. examen cl. Dordrecht 25 juli 1601;[1643] per. examen cl. Dordrecht 16-17 aug. 1601.[1644]
d. Pred. Klaaswaal 1602, Zwartewaal sept. 1602.
e. Geen.
f. Geen.

65. Hennecart; Jeremias

a. Geb. Leiden 1587, overl. voor 7 nov. 1634.
b. Onbekend.
c. Stud. theol Leiden 15 nov. 1617;[1645] per. ex. cl. Brielle 9 apr. 1619.
d. Pred. Nieuwe-Tonge juli 1619.
e. Geen.
f. Geen.

66. Herder, de; Adriaan (Lodewijksz.)

a. Overl. voor 9 nov. 1622; geh. met Claesien Ariens.[1646]
b. Onbekend.
c. Woont te Bruinisse, proponent in de classis Schouwen-Duiveland, prep. ex. cl. Schouwen-Duiveland 26 apr. 1618.[1647]
d. Pred. Stad a/h Haringvliet sept.1619.
e. Geen.
f. Geen.

67. Heukelum, van; Johannes[1648]

a. Geb. Nijmegen;[1649] overl. voor 3 april 1606; geh. met Eva van Enema/Enuma.
b. Zwager van ds. Henricus Bernardi van Berkel, geh. met Anna van Enema.[1650]
c. Mogelijk identiek met pastoor Johannes van Heukelum in Irnsum (1544).[1651]

1642 Ledenlijst voorin het kerkenraadsboek: SAVPR, AHG Spijkenisse, inv. nr. 1; SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.
1643 Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 15.
1644 Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 16-17.
1645 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 133, waar hij wordt ingeschreven als 'Jeremias Hennecart Leidensis, 30, T.'.
1646 Hij mag zich voor het preparatoir examen voorbereiden: Uil (ed.), *Classicale acta Schouwen-Duiveland*, 27 nov. 1617 en 26 apr. 1618.
1647 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.
1648 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* VI, 225; Bergsma, *Tussen Gideonsbende en publieke kerk*, 509, 513-514; Kalma, *Classisboek Bolsward- Workum*, 406.
1649 Ravensbergen (ed.), *Classicale acta Gelderland*, 944 (20 mei 1595 (O.S.)): 'Alsoo Joh. Hoekel, staende tegenwoerdich op 't Niuwe Lant by Bolswaert begeert heeft om in zijn vaderlant te dienen ende insonderheit wel soude begeeren het durp Putten (...)'.
1650 Kalma, *Classisboek Bolsward- Workum*, 400-401.
1651 Kalma, *Classisboek Bolsward- Workum*, 406.

d. Pred. Maastricht (Limburg) 1570, Aken (Duitsland) ca. 1571 tot 1578;[1652] pred. Nijland 23 juli 1589/1585, Middelharnis najaar 1604.[1653]
e. Geen.
f. Ondertekende de acta van de synode van Emden als 'Aquisgranensis ecclesiae minister'.[1654]

68. Horstius; Joachim Jansz.[1655]
a. Geb. 1560/1561, wrsch. Friesland, overl. 1603.
b. Zoon van Johannes Horstius.[1656]
c. Stud. artium liberalium Leiden 7 apr. 1581,[1657] ex. classis Leiden 21 apr.1586.[1658]
d. Pred. Oude-Tonge juni 1586, Alphen aan den Rijn sept. 1601.
e. Geen.
f. Geen.

69. Horstius; Johannes
a. Overl. na 8 okt. 1582, geh. met Grietge Jacobsd.[1659]
b. Vader van Joachim Horstius.
c. Pastoor.[1660]
d. Pred. Nieuwerkerk (Zld) 1 juni 1574, gevlucht eind sept. 1575; pred. Oude-Tonge en Nieuwe-Tonge voor 18 juni 1576.[1661]
e. Geen.
f. Geen.

70. Hovaeus (van den Hove/Meerhovianus); Arnoldus Arnoldi Michiels
a. Overl. juli 1609.
b. Onbekend.
c. Onbekend.

1652 In de acta van de classis Keulen wordt hij na oktober 1578 niet meer genoemd; Janssen en Toorenenbergen (ed.), *Classicale en synodale vergaderingen in het land van Cleef, Keulen en Aken*, zie register i.v.
1653 Kalma, *Classisboek Bolsward- Workum*, 32 en 37-38 (resp. 13 apr. 1604, sept. 1604).
1654 Rutgers, *Acta*, 118.
1655 Vermelding in databestand bij Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, doc.nr. 04154.
1656 Zijn patroniem blijkt uit ACBr 16 okt. 1595 waar hij als Joachim Janss. onder de aanwezigen wordt vermeld; zie voorts Jager, H. de, 'Bijdragen tot de geschiedenis van het schoolwezen', 449.
1657 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 9, waar hij wordt ingeschreven als Joachimus Horstius Frisius.
1658 Kok (ed.), *Classicale acta Leiden en Woerden*, 14.
1659 SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1385, 61v.
1660 Van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek* VIII, 151-152, 'volgens overlevering'. In de Emder kerkenraadsprotocollen wordt een uit Vlissingen afkomstige Johannes Horstius genoemd die als doorreizend man op 7 mei 1574 in Emden tot het avondmaal wordt toegelaten, Schilling en Schreiber (ed.), *Kirchenratsprotokolle Emden* I, 503-504; het is echter volstrekt onzeker dat het hier om dezelfde Horstius zou kunnen gaan.
1661 Volgens de rekening van de geannoteerde en geconfiskeerde goederen over 1577 zou hij gediend hebben 'zedert den vyffentwintichsten augustus anno xv^{c} zeven ende tzeventich totten sesentwintichsten novembris achtentzeventich'; NA, Rekenkamer ter Auditie, inv. nr. 4601B, fol. 49.

d. Pred. Oostvoorne voor 27 sept. 1577, Middelharnis okt. 1586, Renesse 1 feb. 1592.
e. Geen.
f. Geen.

71. Jansz.; Abraham[1662]
a. Geb. IJsselmonde, overl. Schiedam 1601.
b. Onbekend.
c. Tot 1579 doopsgezind.
d. Pred. De Lier 1581, Delfshaven 1591, IJsselmonde 1594, Goedereede 1 jan. 1595 (in 1597 enige tijd geschorst door de classis Brielle, later weer in de dienst hersteld, Waarder voor 25 aug. 1600, afgezet 1600.[1663]
e. Geen.
f. Geen.

72. Johannis; Adrianus
a. Onbekend.
b. Onbekend.
c. Ex. cl. Brielle 28 juni 1575.
d. Pred. Oostvoorne juli 1575, Goedereede en Ouddorp juli 1577, vertrokken 31 juli 1593 (naar Coevorden?)
e. Geen.
f. Geen.

73. Jonckheere, de; Adrianus
a. Geb. Land van Waas (Vlaanderen); gehuwd; overl. 1611.
b. Drie kinderen.[1664]
c. Onbekend.
d. Pred. Nieuwenhoorn voor 9 april 1584, afgezet 5 nov. 1594; pred. Midsland (= Oost-Terschelling) en West-Terschelling 1597.
e. Geen.
f. Geen.

74. Leendertsz., Maerten
a. Overl. 1604.
b. Liet een weeskind na.[1665]
c. Onbekend.

1662 Over hem en een naamgenoot: Wesselo, 'Abraham Jansz. – 'dyenaer des woordts tot de Lier' en Abraham Jansz. – 'dyenaer des woordts tot Pinaecker'.
1663 De classis Brielle wilde hem geen attestatie verlenen, ACBr 20 juni 1600. De kerk van Lisse heeft hem in 1598 nog willen beroepen maar werd daarvan weerhouden door de classis Leiden, Kok (ed.), *Classicale acta Leiden*, 44 (6 apr. 1598).
1664 SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1385, 55v.
1665 Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 160 en 247 (resp. 24-25 nov. 1604 en 7-9 nov. 1606).

d. Pred. Oudenhoorn (onwettig) sept. 1603, afgezet 1603;[1666] pred. Westmaas okt. 1603.[1667]
e. Geen.
f. Geen.

75. Louff; Jacobus Johannesz.
a. Gehuwd,[1668] overl. Delft na 20 sept. 1593.
b. Onbekend.
c. Prior in convent den Donck,[1669] te Wezel (Kleef); examen cl. Brielle 14 mei 1576.
d. Pred. Simonshaven sept. 1574, emer. 1 okt. 1588.
e. Geen.
f. Geen.

76. Lowich (Louwijck); Philippus
a. Overl. voor 6 apr. 1604.
b. Onbekend.
c. Schoolmeester Dirksland.
d. Pred. Stad aan het Haringvliet 15 aug. 1593, neergelegd aug. 1601.
e. Geen.
f. Geen.

77. Montanus; Petrus[1670]
a. Geb. Delft 1595, overl. Nieuwenhoorn na 24 aug. 1638, begr. Delft (Nieuwe Kerk) 30 aug. 1638; ondertr. 21 mei 1622 Delft met Aeltgen Ariens uit Buren.
b. Onbekend.
c. Stud. theol. Leiden 25 okt. 1619.[1671]
d. Peremptoir examen 23 aug. 1621;[1672] pred. Nieuwenhoorn sept. 1621.
e. *Bericht van een niewe konst, genoemd de spreeckonst, waerin den rechten en tot nu toe verborgen aert van alle uitspraec: als met naemen van de oude ende veel niewe letteren* (Delft 1635).[1673]
f. Geen.

1666 ACBr 7 okt. 1603.
1667 Hij wordt als 'den dienaer van Oudenhoorn' door Westmaas beroepen. De classis accepteert hem op basis van het beroep en de attestaties; Roelevink (ed.), *Classicale acta Dordrecht 1601-1620*, 15. De classis Brielle had hem echter een attestatie geweigerd, ACBr 7 okt. 1603.
1668 Van Eeghen (ed.), *Dagboek Wouter Jacobsz.*, 371.
1669 *Ibidem*.
1670 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* VIII-2, 312; *NNBW* X, 646.
1671 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 143.
1672 ACBr 23 aug. 1621.
1673 Hierover: Hulsker, *Petrus Montanus' Spreeckonst (1635) nader besproken,* waarin ook biografische gegevens.

78. Naeldwijck, van; Willem Crijnsz.[1674]

a. Geb. Delft; begr. te Brielle 5 jan. 1638; geh. met Jannetge Jans. (ov. voor 17 mrt. 1626), hertr. Catharina Pieters (geb. te Brielle, begr. te Brielle 13 nov. 1637, dochter van Pieter Jacobsz. van Cranenborch, korenkoper, vroedschap, schepen, thesaurier en burgemeester van Brielle en van 1619 tot 1622 baljuw van de stad Brielle en het land van Voorne).

b. Zoon van Crijn Willemsz., kleermaker.

c. Geen acad. opleiding, schoolmeester Vlaardingen tot 1595, kandidaat voor de functie van ziekentrooster in Delft,[1675] proponent in classis Brielle 1595-1596, predikantsexamen classis Brielle 25 mei 1596.[1676]

d. Pred. Nieuwenhoorn 16 juni 1596, Maasland 5 mrt. 1600, Brielle juni 1605, politiek afgezet en verbannen 1 sept. 1616, hersteld 22 apr. 1618, emer. 22 apr. 1636.

e. – *Annotatien op de voorredenen van Cornelis Boogaerts Aendachtige ghebeden ende meditatien over den 51sten Psalm Davids* (...) (Schiedam 1618).[1677]
– *Eenighe correctien ofte verbeteringhen ghedaen op de Meditatien van Cornelis Booghaert over het 7. vers van den 51. Psalm Davids* (Delft 1618).[1678]

f. Geen.

79. Nautius; Anthonis Adriaensz.

a. Geb. Schiedam?, overl. 1649.

b. Vader van Adrianus Nautius, predikant.

c. Per. examen cl. Brielle 6 okt. 1608.

d. Pred. Oude-Tonge 26 okt.1608, emer. mei 1644.

e. Geen.

f. Geen.

80. Neve, de; Joost (Jodocus)

a. Geb. in Vlaanderen (Hulsterambacht),[1679] overl. 1611.

b. Onbekend.

c. Onbekend.

d. Preekte in Vlaanderen 1566, pred. Kloetinge,[1680] Ooltgensplaat okt. 1584, Edam sept. 1585, Wormer en Jisp apr. 1587, afgezet 1587, Beverwijk (bij provisie) 1588, Bommenede mei 1590,[1681] Ooltgensplaat 1590, Ellewoutsdijk apr. 1596, Westmaas 1604.

e. Geen.

f. Geen.

1674 Abels en Wouters, *Nieuw en ongezien* I, 501-502, 608; Bijlage G - Notitie van Willem Crynsz., pag. 739-763.

1675 Jaanus, *Hervormd Delft*, 53.

1676 ACBr 25 mei 1596.

1677 Knuttel, *Pamfletten KB*, nr. 2743.

1678 Knuttel, *Pamfletten KB*, nr. 2745.

1679 Eggen, *Invloed van Zuid-Nederland op Noord-Nederland*, 59.

1680 *Ibidem*.

1681 Ondertekent kerkorde van 's-Gravenhage als predikant van Bommenede, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. A1.

81. Nolthenius, Henricus[1682]

a. Geb. Medemblik 30 dec. 1580, overl. Bommenede 18 mrt. 1631; geh. 1 dec. 1604 te Kampen met Burgje Cornelisdr., ov. te Brielle 28 jan. 1653.
b. Zoon van Georgius Nolthenius (ov. Brielle 1590); vader van Georgius Nolthenius (1613-1654); grootvader van Henricus Nolthenius (1640-1677).
c. Leerling Lat. School te Brielle; stud. theol. Leiden 26 juni 1596-31 juli 1602; theses verdedigd 1598 (2), 1599, 1600(5), 1601(6), 1602(4).
d. Pred. Bommenede 22 juni 1603.
e. – *Een ordentelijck cort begrijp der voornaemste dwalingen der Wederdooperen: met een teghenstellinghe der rechtghevoelende Waerheydt* (Middelburg 1616, met Godeschalc Aeltius, predikant).
f. Geen.

82. Notaeus (Swertensis);[1683] **Aegidius**

a. Geb. Schwerte? (Duitsland); overl. 1622.
b. Zijn zoon Samuel was stud. fil. in Leiden, 15 dec. 1601;[1684] mogelijk was Marcus Gillisz. Nothaeus ook een zoon van hem.[1685]
c. Stud. theol. Leiden 11 sept. 1579.[1686]
d. Pred. Pernis 1581, neergelegd 1583; pred. Spijkenisse en Hekelingen juli 1583, afgezet 1 mrt. 1593; pred. Lopik 1594, Sluipwijk 1599, Nieuwland 1604.
e. Geen.
f. Geen.

83. Onna, van; Rutgerus Henrici

a. Overl. voorjaar 1614; geh. met Maria Moreau, overl. 1628/1629.[1687]
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Hengelo (Gld.) 1598, Abbenbroek juni/juli 1599.
e. Geen.
f. In een brief van P. Bertius aan Hugo Grotius (raadpensionaris van Rotterdam) heeft Bertius een zekere "frisium" aanbevolen ter vervulling van de daar ontstane predikantsvacature (N.B. Rotterdam had het collatierecht te Capelle). Zondag 2 juni 1613 heeft Van Onna met toestemming van Franciscus Lansbergius (Rotterdam) een proefpreek te Capelle a/d IJssel gehouden. Mogelijk komt Van Onna dus uit Friesland.[1688] Ook in de acta van de classis Rotterdam wordt

1682 Tutein Nolthenius, *Het geslacht Nolthenius*, 7-9.
1683 De toevoeging 'Swertensis' duidt op zijn mogelijke afkomst uit de Duitse stad Schwerte, zuidoostelijk van Dortmund. De door hem geschreven acta (zie bijv. ACBr 15 juni 1587) verraden eveneens een Duitse achtergrond.
1684 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 60 onder de naam 'Samuel Nothaeus Bemicensis Transmosam. 19, P'.
1685 Van Lieburg, *Repertorium* I, 180.
1686 Du Rieu, *Album Studiosorum*, 5, Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* II, 181 (part. synode van Schoonhoven 1579): 'Te gedencken des studiosi Aegidii Nothaei Swertensis, die recommandatie gebracht heeft van de professoren te Leijden'.
1687 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.
1688 *The correspondance of Grotius* I, 257 noot 10 en 259. Van Onna komt overigens niet voor in het databestand bij Zijlstra, *Het geleerde Friesland*.

de naam van Van Onna in verband met de vacature te Capelle genoemd.[1689]

84. Oomius; Cornelis Simonsz.

a. Geb. Turnhout (Brabant) ca. 1576, overl. 8 mei 1653.
b. Vader van Simon Oomius (1630-1706), predikant.[1690]
c. Schoolmeester Delft (lezen, schrijven), 13 nov. 1615, ex. classis Brielle 28 apr. 1620.[1691]
d. Pred. Heenvliet mei 1620, emer. 10 apr. 1646.
e. Geen.
f. Geen.

85. Orphanus; Jacobus

a. Geb. Brugge[1692] (Vlaanderen), overl. in Vlaanderen mei 1581; gehuwd NN.
b. Onbekend.
c. Bedelmonnik in Brugge (niet bekend welke orde; volgens De Coussemaker franciscaan);[1693] in 1570 is hij in Emden waar hij over het predikantsschap wordt gepolst.[1694]
d. Pred. Heenvliet[1695] voor 19 april 1574, afgezet 18 juni 1576, pred. Damme (Vlaanderen) tot 28 febr. 1581, Moerkerke maart-mei 1581.[1696]
e. Geen.
f. Geen.

86. Ossius; Johannes Hendricksz.

a. Overl. voor 17 apr. 1583,[1697] geh. met Lintge Govertsdr.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Zuidland voor 19 april 1574, afgezet voor 25 april 1583.
e. Geen.
f. Geen.

87. Panneel; Gerson

a. Geb. Norwich (Engeland) 1576, overl. 4 juni 1636.

1689 Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 402 (1 juli 1603).
1690 *BLGNP* VI, 211-212.
1691 Abels, *Nieuw en ongezien* II, 432.
1692 De Coussemaker, *Troubles religieux* I, 342.
1693 Decavele, *Dageraad* I, 346, *ibidem* II, 156-157; De Coussemaker, *Troubles religieux* I, 342: 'apostat religieux, cordelier de Bruges'.
1694 Schilling en Schreiber (ed.), *Kirchenratsprotokolle Emden* I, 375.
1695 Smit, 'Enige gegevens', 243.
1696 De laatste twee gemeenten vermeld bij D. van der Bauwhede 'De kerkelijke situatie in het Brugse Vrije' 189, 196-197; Janssen, *Kerkhervorming in Vlaanderen* I, 166-168.
1697 SAVPR, Verzameling fiches, zijn weduwe compareert op die datum bij het Hof van Holland (nr. 1689).

b. Zoon van Michiel Panneel (ov. 1604), predikant,[1698] broer van Johannes Panneel (1573-1633), predikant.[1699]
c. Stud. theol. Leiden 11 juli 1596,[1700] verdedigde theses in 1598, 1599 en 1601,[1701] per. examen cl. Brielle 2 okt. 1601.
d. Pred. Middelharnis 21 okt. 1601, Grijpskerke 29 april 1604, Middelburg 11 okt. 1615.
e. Geen.
f. Geen.

88. Pannekoek; Wouter Hendricksz.

a. Overl. voor 3 apr. 1598.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Krommenie 1584, afgezet 1592, pred. Simonshaven voor 21 juni 1593, Nieuw-Helvoet apr. 1598.
e. Geen.
f. Geen.

89. Peudevin; Azarias Justinus

a. Geb. Warmond 1594, gehuwd.
b. Vermoedelijk broer van de schoolmeester Jeremias Peutevinck.[1702]
c. Stud. Leiden 7 mrt. 1615,[1703] candidatus theologiae in 1619,[1704] inschrijving te Leiden 28 juni 1659 ('pastor emeritus').
d. Hulppred. Goedereede 1619, pred. Rockanje 23 okt. 1619, Hekelingen 18 mrt. 1629, Voorschoten 15 mei 1639, emer. 1659.
e. Geen.
f. In 1613 wil de kerk van Sluis de gaven van Azarias Justini ('student in de theologie') horen. De classis Walcheren wenst eerst zijn attestaties te zien en verlangt dat zijn vrouw lidmaat van de kerk wordt.[1705] In 1615 toont Azarias attestaties van Polyander, Hommius en Rosaeus "belangende synen vromen wandel ende voortganck in de studie der heylige theologie" en vraagt de classis Walcheren een praeparatoir examen. De classis wil echter verzekerd zijn van "de wettelijcheijt syner afcompste" en de "christellijcken ijver tot de gereformeerde kercke" van zijn vrouw. Informatie zal bij zijn vrienden in Sommelsdijk worden ingewonnen via Gerson Panneel, "die denselvigen seer wel bekent zijn." Azarias' verzoek wordt echter "om ghenoechsaeme redenen" afgewezen.[1706]

1698 *BLGNP* III, 291; Op 't Hof, *Engelse piëtistische geschriften*, 466-468.
1699 *BLGNP* III, 290-291.
1700 Du Rieu, *Album studiosorum,* 46.
1701 Molhuijsen, *Bronnen Leidsche universiteit,* 471.
1702 Briels, 'Biografische aantekeningen Zuidnederlandse onderwijskrachten' II, 142.
1703 Du Rieu, *Album studiosorum*, 119.
1704 ACBr 9-10 apr. 1619.
1705 Bouterse (ed.), *Classicale acta Walcheren en Zuid-Beveland*, 215 (4 sept. 1613).
1706 Bouterse (ed.), *Classicale acta Walcheren en Zuid-Beveland*, 245-247 (13 juli 1615, 10 aug. 1615 en 2 sept. 1615).

90. Philaeus; Simon Johannes[1707]

a. Geb. Groningen, overl. voor 25 maart 1603.
b. Onbekend.
c. Stud. Leiden 28 juli 1587.[1708]
d. Pred. Bovenkarspel 1580,[1709] Dirksland mei 1582, afgezet 2 sep. 1585, pred. Oudewater 14 apr. 1586, Oostzaan 1588, afgezet 1589, Scherpenisse 1589-1591, tijdelijk Wageningen 1591, pred. Hellum 1595, Slochteren 1596, Haren Gr. juli/sept. 1598, Meppel voor juni 1598, afgezet 8 sept. 1601, pred. Genemuiden 1601.
e. *Een leerachtige verclaring der Historie ofte parabel van den rijcke man ende den armen bedelaar Lazaro, vervatet in 12 Predikatiën*, door ds. S. Jansz. Philaeum, predikant te Oostzaan, in 1587 gehouden binnen Leiden.[1710]
f. Geen

91. Picardus; Gosuinus

a. Overl. voor 7 okt. 1603.
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred.Vleuten ca. 1580, Wijk bij Duurstede 1589, Oostvoorne okt. 1597.
e. Geen.
f. Geen.

92. Pijlaert; Tobias

a. Overl. 1618; geh. met Janneken Antonis.[1711]
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Barsingerhorn 1581, Stad aan het Haringvliet voor 2 okt. 1601, Simonshaven okt. 1606, emer. 1617.
e. Geen.
f. Geen.

93. Postelius, Jacobus[1712]

a. Geb. Keulen (Duitsland).
b. Zijn zoon Paulus studeerde theologie in Leiden,[1713] zijn broer Henricus was schoolmeester en secretaris in Dirksland.
c. Onbekend.

1707 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* IX-3, 81; *NNBW* VII 975-976.
1708 Du Rieu, *Album studiosorum,* 22.
1709 Van Lieburg vermeldt in zijn repertorium ook een Simon Jansz., predikant in Bovenkarspel in 1580 en overleden in 1583, zie zijn *Repertorium* I, 113. In *Repertorium* II, 50 wordt onder 'Bovenkarspel' alleen Simon Jansz. Philaeus vermeld.
1710 Kleyn, *Bijzonderheden*, 26-27.
1711 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.
1712 De Jager, 'Jacobus Postelius Coloniensis'.
1713 Du Rieu, *Album studiosorum,* 11 (27 apr. 1582); De Jager, 'Bijdragen tot de geschiedenis van het schoolwezen', 449.

d. Pred. Culemborg 27 juli 1578,[1714] Brielle feb. 1581, vertrokken naar Duitsland mei 1585.
e. Geen.
f. Geen.

94. Puttaert; Erasmus[1715]
a. Overl. na aug. 1592; tr. Frankenthal 7 nov. 1568 Catharina Ruyters; hertr. Frankenthal 9 dec. 1571 Maiken Quetstrois.[1716]
b. Twee kinderen: Erasmus, geb. 2-10-1570; Erasmus 8-10-1572.
c. Schoenmaker Antwerpen (Brabant), 1568 tot 1572 te Frankenthal (Palts).
d. Pred. Verrebroek bij Kieldrecht (Vlaanderen) zomer 1579 tot voorjaar 1580, Bommenede 1585, Ooltgensplaat sept. 1585.
e. Geen.
f. Geen.

95. Pylius; Petrus Jansz.
a. Geb. (Beijerland) 1578, overl. 23 juni 1647, geh. met Maria de Graaf.
b. Zoon van Jan Pietersz. Pijl, ouderling in Oud-Beijerland.[1717]
c. Stud. theol. Leiden 3 jan. 1596.[1718]
d. Pred. Simonshaven 6 mei 1601, Ooltgensplaat en Den Bommel juli 1606, Ooltgensplaat 1642.
e. *Disputatio physica de Cometis. 6 Kal. Mrt. 1598* geschreven voor de promotie tot *magister artium* (afgewezen).
f. Geen.

96. Ridder, de; Robbert Woutersz.
a. Geb. in Vlaanderen, overl. 1603.
b. Onbekend.
c. Pastoor Oostburg (Vlaanderen) 1566 tot 1571.[1719]
d. Pred. Eeklo (Vlaanderen) 1571, gevlucht 1573, pred. Schouwen 1572, Dreischor 1573, verdreven eind sept. 1575, (classis 's Gravenhage?), pred. Heenvliet 1576, Dreischor eind 1577, Heinkenszand 1580, Baarland sept. 1581, neergelegd 17 mrt. 1585, pred. Nieuwkoop aug. 1588, emer. okt. 1591, pred. Wassenaar 1601.
e. Geen.
f. Geen.

97. Ridderus; Jacobus
a. Geb. Leiden 1595, overl. 1663.

1714 De Jong, *De Reformatie in Culemborg*, 206-210.
1715 *NNBW* IV, 1099.
1716 Hendrickx, 'Vlaamse families te Frankenthal', 165.
1717 Hamoen, *Begin van de Reformatie*, 57.
1718 Du Rieu, *Album studiosorum*, 44.
1719 De Coussemaker, *Troubles religieux* I, 343: 'apostat prestre et curé d'Oostbourg'.

b. Vader van Franciscus Ridderus (1621-1683), predikant.[1720]
c. Stud. theol. Leiden 13 apr. 1619.[1721]
d. Pred. Warmenhuizen 1617, ontslagen 1619; weer toegelaten 1620;[1722] pred. Middelharnis 30 nov. 1621.
e. Geen.
f. Geen.

98. Rijckelem, van; Johannes

a. Ged. Arnemuiden 14 nov. 1599.[1723]
b. Zoon van Johannes (Jan) van Rijckelem (ov. 1616), predikant.
c. Onbekend.
d. Pred. Simonshaven 1617, emer. 1658.
e. Geen.
f. Geen.

99. Rijckewaert; Carolus[1724]

a. Geb. Ieper (Vlaanderen) 20 aug. 1582, overl. 11 jan. 1650.
b. Zoon van Carolus Theophilus Rijckewaert (ov. 1583), predikant en Lowyseken Coolmans Beveren.
c. Stud. litt. Leiden 9 nov. 1593;[1725] per. examen cl. Brielle 8 juni 1604; mede-ondertekenaar van de Remonstrantie 1610.
d. Pred. Oostvoorne 27 juni 1604, Utrecht 1609, afgezet als remonstrant 1619; remonstrants pred. Utrecht 18 okt. 1631.[1726]
e. – *Brief aan de verdruckte Ghemeynte Jesu Christi binnen de stadt Utrecht* (z.p. 1619)
– *Consideratien van eenighe ledemaeten van de ware, suyvere, christelijcke kercke, ghereformeerde kercke, op 't boecxken van C.V.D. onlancx tot Utrecht uytgegheven met den titel van Redenen van Consideratie* (z.p. 1626)
– *Een korte brief aan de remonstranten, streckende om haer met kloeckmoedigheydt te onderstutten, teghens den Brief die vanweghen de H.H. Staeten van Hollandt tot onderstuttingh van hare felle placcaten ende tot contentement van hare meesters de predicanten in sommige plaetsen is afghelesen* (z.p. 1627)
– *Kort vertoogh van den schuldighen plicht der christenen tot het gebruyck des H. Avontmaels. Gedaen ten dienste ende tot nut van alle goede christenen* (Rotterdam 1640)
– *Laetste predicatie van (...) C. Rijckewaert (...) over de woorden Pauli Ephes. V, xi, in de vergadering der remonstrantsch-gereformeerde christenen binnen*

1720 *BLGNP* V, 426-428.
1721 Du Rieu, *Album studiosorum*, 140.
1722 Reitsma en Van Veen, *Acta provinciale en particuliere synoden* III, 462 (part. synode van Gouda 1620)
1723 Abels en Wouters, *Nieuw en ongezien* I, 619 (zie onder Johannes Ryckelem).
1724 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* X-1, 191; *BLGNP* I, 306-307; *NNBW* IX, 917-918.
1725 Du Rieu, *Album studiosorum*, 38.
1726 Tideman, *Remonstrantsche Broederschap* 309-310.

Utrecht gepredickt, des avonds op den eersten dagh van 't jaer 1650 (Utrecht 1650)

f. Geen.

100. Rijckewaert; Theophilus[1727]

a. Geb. Den Briel ca. 1578; geh. met Magdalena van Dam, dr. van Nicolaes van Dam (Dammius);[1728] overl. 4 feb. 1658.

b. Zoon van Carolus Theophilus Rijckewaert;[1729] vader van Justus, stud. Siena, Padua en Leiden, later medicus te Roterdam.[1730]

c. Stud. Leiden 3 juli 1590,[1731] stud. theol. Genève 20 mei 1598,[1732] stud. Bazel dec. 1598,[1733] mede-ondertekenaar van de Remonstrantie 1610.

d. Pred. Brielle 1600, afgezet als remonstrant 1619; remonstrants pred. Brielle 1630-1658.[1734]

e. Geen.

f. Geen.

101. Roestius; Theodorus Gerardi (Dirk Gerritsz.)

a. Overl. 1581;[1735] gehuwd.

b. Onbekend.

c. Onbekend.

d. Pred. Oudenhoorn sept. 1574, Spijkenisse juli 1576, IJsselmonde aug. 1580.

e. Geen.

f. Geen.

102. Romanus (Romijn); Adrianus Adriani[1736]

a. Geb. Rotterdam ca. 1592.

b. Onbekend.

c. Stud. Statencollege Leiden 9 mrt. 1604;[1737] per. examen cl. Brielle 31 aug. 1616.

1727 *BLGNP* I, 307; *NNBW* IX, 918.

1728 Den Tex, 'Nederlandse studenten in Padua', 137.

1729 Volgens de Vries, *Genève pépinière*, 158 is hij een zoon van Charles dit Theophile. Carolus zou weer zoon van hem zijn: *ibidem*: 'Ne pas confondre avec Charles le fils de celui-ci, qui fut également remonstrant.'

1730 Den Tex, 'Nederlandse studenten in Padua', 137.

1731 Du Rieu, *Album studiosorum*, 28; De Vries, *Genève pépinière*, 158, ingeschreven als: 'Theophilus Ryckwardt Hecfordianus. L(itterarum).' Het adjectief 'Hecfordianus' is niet duidelijk; Hofmeier, *Westfälische Studenten*, 67, leest 'Herfordianus' en beschouwt hem (vrijwel zeker ten onrechte) als een student uit Herford in Westfalen. Wellicht is er verband met Hackford dat in de buurt ligt van Norwich, waar Rijckewaert sr. heeft gestaan (of zelfs Thetford).

1732 De Vries, *Genève pépinière*, 62, 158; De Wal, *Nederlanders te Heidelberg en te Genève*, 41, 161 'Theophilus Ryckwerd Belga'.

1733 De Vries, *Genève pépinière*, 158.

1734 Tideman, *Remonstrantsche Broederschap*, 246-248.

1735 Zijn boeken zullen in de classis worden verkocht 'sub auctione', Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 28 (29 jan. 1582).

1736 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* X-1, 136.

1737 Du Rieu, *Album studiosorum*, 96.

d. Pred. Goedereede 1616, afgezet als remonstrant 1618; medicus.
e. Geen.
f. Geen.

103. Rossius (ook: Douwe); Gerardus Jacobi[1738]
a. Geb. verm. Gouda; overl. 1595.
b. Onbekend.
c. Monnik in Den Hem bij Schoonhoven.
d. Pred. Boskoop 1572(?), tijdelijk Geervliet voor 29 januari 1573, Stolwijk 1574, Boskoop 1575, Westmaas 1575, Waddinxveen 1577 (tevens Boskoop tot 1592).
e. Geen.
f. Geen.

104. Rushius; Nicolaas
a. Geb. in Engeland ca. 1590, overl. (verdronken) voor 7 sept. 1627; gehuwd.
b. Onbekend.
c. Fellow van het Christ's College in Cambridge, daar verwijderd 1609.
d. Legerpred. Breda ca. 1614; pred. Ouddorp 1620, afgezet 1622,[1739] pred. Sint-Anthoniepolder 1622.
e. Geen.
f. Geen.

105. Samuels; Gisbertus[1740]
a. Geb. Aelst (Vlaanderen).
b. Onbekend.
c. Schoolmeester Oude-Tonge.
d. Pred. Oude-Tonge voor 6 juni 1583, attestatie geweigerd 1586,[1741] pred. Scherpenisse 1586, afgezet aug. 1588.
e. Geen.
f. Geen.

106. Schagen; Albert Jansz.
a. Geb. 1531.[1742]
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Beverwijk 1578, Ooltgensplaat sept. 1580, afgezet 1584,[1743] pred. Ouderkerk aan den IJssel (onwettig) 1585, afgezet 1585, schoolmeester Rotterdam,

1738 Smit, 'Enige gegevens', 241, 244.
1739 ACBr 27 juli 1584.
1740 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* X-2, 20; Van Lieburg, 'A reformed minister'.
1741 ACBr 14 apr. 1586.
1742 Hania, *Helmichius*, 161.
1743 ACBr 28 mei 1584.

woont in 1592 te Vianen,[1744] pred. Leerdam (ingedrongen) en Heukelum 1593,[1745] afgezet 1594.

e. Geen.

f. Geen.

107. Schepene; Hector Claesz.

a. Overl. sept. 1581, gehuwd met Maertgen Dircksdr.[1746]

b. Onbekend.

c. Onbekend.

d. Pred. Rockanje voor 19 april 1574, Heenvliet april 1579.

e. Geen.

f. Geen.

108. Selcart; Albert[1747]

a. Geb. Zaltbommel ca. 1568; overl. begin 1614/1615; geh. met Stijntgen Morings, ov. 9 nov. 1612; hertr. met Catelijntje van der Elst.[1748]

b. Oom van Caspar Selcart (zie hierna).

c. Onbekend.

d. Pred. Abbenbroek 5 aug. 1591, Vianen okt. 1595, Zaltbommel 1608.

e. Geen.

f. Geen.

109. Selcart; Caspar[1749]

a. Geb. Rotterdam ca. 1591, overl. Friedrichstadt (Holstein) ca. 11 mrt. 1630.

b. Zoon van Otto Jaspersz. Selcart, schoenmaker en Janneke Christiaensdr.

c. Stud. Statencollege Leiden 7 mei 1608;[1750] per. examen cl. Brielle 14 okt. 1614.

d. Pred. Abbenbroek nov. 1614, afgezet als remonstrant 1619; remonstrants pred. Friedrichstadt 25 apr. 1627.[1751]

e. Geen.

f. Geen.

1744 Verschoor (ed.), *Classicale acta Gorinchem*, 68 (6 juli 1592). Hij zou zijn ambt hebben verlaten vanwege zijn opvattingen over de predestinatie.

1745 Verschoor (ed.), *Classicale acta Gorinchem*, CXXXI.

1746 In de Rekeningen der geannoteerde geestelijke en wereldlijke goederen 1574 komt (over 1575!) een post voor waarbij aan Hector 'als man ende voocht' van Maertgen, 'eertyts geprofessyde' in het convent van Bethanien te Brielle, 27 pond wordt uitgekeerd, NA, Rekenkamer ter Auditie, inv. nr. 4592, fol. 253v; over het jaar daarna (1576) eenzelfde post van 36 pond, NA, Rekenkamer ter Auditie, inv. nr. 4593, fol. 198v.

1747 *NNBW* V, 718-719.

1748 Van Dam tot Hekendorp, 'Genealogische bronnen te Zaltbommel', 181.

1749 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* X-2, 188; *BLGNP* I, 339; *NNBW* X, 909-910.

1750 Du Rieu, *Album studiosorum*, 90.

1751 Tideman, *Remonstrantsche Broederschap* 399 en 400-401.

110. Siligineus (Rogge); Theodorus

a. Uit de Palts, overl. ca. 1610.
b. Geen.
c. Onbekend.
d. Pred. Ooltgensplaat jan. 1578,[1752] Hulst (Vlaanderen) aug. 1580, verdreven 1583, pred. Leerdam 1589, Veenendaal 1592.
e. Geen.
f. Geen.

111. Sixti; Sibrandus[1753]

a. Geb. 1583? Sneek in Friesland; overl. voor 3 sept. 1617.[1754]
b. Zoon van Sicke Sircxzn Adama, in 1580 uitgeweken.
c. Stud. fil. Franeker 14 apr. 1603,[1755] stud. theol. Leiden 9 mrt. 1604;[1756] per. examen cl. Brielle 27 okt. 1604.
d. Pred. Oude-Tonge nov. 1604, Ochten mei 1608 tot 1617.
e. Geen.
f. Geen.

112. Stamperius; Levinus

a. Geb. Dreischor ca. 1602, overl. 1651.
b. Zoon van Anthonius Laurentii Stamperius, predikant, broer van Johannes en Abraham Stamperius, predikanten.
c. Stud. theol. Leiden 18 okt. 1619;[1757] per. examen cl. Brielle 9 nov. 1622.
d. Pred. Ouddorp nov. 1622, ontslagen 4 juni 1633.[1758]
e. Geen.
f. Geen.

113. Steenbergen, van; Johannes[1759]

a. Gehuwd; overl. voor 20 aug. 1596.[1760]
b. Had 2 dochters.
c. Onbekend.

1752 Volgens de rekening van de geannoteerde en geconfiskeerde goederen over 1577 krijgt hij betaald 'zedert den eersten decembris anno xv^{c} zeven ende tzeventich totten eersten novembris achtentzeventich'; NA, Rekenkamer ter Auditie, inv. nr. 4601B, fol. 49-49v.
1753 Databestand bij Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, doc.nr. 01865 en 04290.
1754 Ravensbergen (ed.), *Classicale acta Gelderland*, 944.
1755 Fockema Andreae en Meijer (ed.), *Album studiosorum*, 33, onder de naam 'Sibrandus Sixti ab Adama, Snecanus'.
1756 Du Rieu, *Album studiosorum*, 73, onder de naam 'Sibrandus Sixti ab Adema, 21 T.'
1757 Du Rieu, *Album studiosorum*, 143.
1758 Ontslagen op eigen verzoek na beschuldigingen van aanranding van zijn dienstbode, SAVPR, AC Brielle, inv. nr. 3b, 5 apr. en 4 juni 1633.
1759 De Jager, 'De eerste predikanten der Herv. gemeente te Zwartewaal', 148-152.
1760 De classis Brielle wil zijn alimentatie dan 'transporteren' naar Franciscus Borluyt, die dan met emeritaat gaat, ACBr 20 aug. 1596.

d. Pred. Geervliet 30 mei 1574,[1761] Zwartewaal apr. 1586, emer. 10 okt. 1593.
e. Geen.
f. Geen.

114. Steenwijk, van; Henricus Lucasz. (Hendrick Luytjens)[1762]

a. Overl. 1594.
b. Is ooit genoemd als mogelijke zoon van Rudolphus Steenwijck.[1763]
c. Onbekend.
d. Pred. Ameide juni 1578, Rockanje mei 1581, Goudswaard en Piershil apr. 1587, afgezet 18 juni 1590, pred. Etersheim 1592, Zwartsluis aug. 1592.
e. Geen.
f. Geen.

115. Steur; Arnoldus Fransz. de[1764]

a. Geb. omgeving Roeselare (Vlaanderen), overl. ca. 15 okt. 1592.
b. Onbekend.
c. Voormalig priester, hulppredikant en ziekentrooster in Londen 1569, proponent in Londen 1570.
d. Pred. Sommelsdijk 1573; Zwijndrecht 1575, afgezet 1577, 1582; pred. Roeselaere (Vlaanderen) 1577, verdreven 1578; pred. Axel 24 dec. 1578 tot 6 okt. 1579; Oud-Beijerland 1582; Brandwijk en Molenaarsgraaf 1584.
e. Geen.
f. Geen.

116. Steur; Hugo Jacobi

a. Geb. ca. 1582 Rotterdam of Brielle.[1765]
b. Onbekend.
c. Stud. theol Leiden 2 juni 1601;[1766] verdedigde theses in 1604.[1767]
d. Pred. Oostvoorne 13 dec. 1609, afgezet als remonstrant 1619, vertr. naar Norden (Oostfriesland).
e. Geen.
f. Geen.

1761 Door de synode van Dordrecht van 1574 werd hij nog beroepen om tijdelijk de gemeente van Gouda te dienen, Rutgers, *Acta*, 170.

1762 Hij ondertekent zelf met: Henrick Luijtjenss.: ACBr 18 juni 1590. Van Lieburg noemt twee predikanten Van Steenwijk: Henricus Ludolphi en Henricus Lucasz. (of Henricus Luytjens), zie *Repertorium* I, 239. Volgens Kalma, *Classisboek Sneek*, 219 zou het om één en dezelfde persoon moeten gaan. In dat geval is hij dan ook nog predikant in Schoterland en Oppenhuizen geweest; zie Kalma, *ibidem*, i.v. De 'Friese' Van Steenwijk komt later in problemen in verband met een boekje tegen de wederdopers, Kalma, *ibidem*, 370-375.

1763 In het databestand bij Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, doc.nr. 02274, onwaarschijnlijk vanwege patroniem en de bekende biografische feiten.

1764 *NNBW* III, 1201-1203; Boersma, *Vluchtig voorbeeld*, 140; Hamoen, *Begin van de Reformatie in de Alblasserwaard*, 84-85.

1765 *NNBW* III, 1203 onder Arnold de Steur.

1766 Du Rieu, *Album studiosorum*, 74.

1767 Molhuijsen, *Bronnen Leidsche universiteit*, 472.

117. Steyaert; Petrus/Pieter[1768]

a. Geb. 1574, Zwijnaarde? (Vlaanderen), ov. 14 juli 1657, begr. in de kerk van Heenvliet; geh. met Maaiken van Roo, ov. Hekelingen 2 jan. 1622; hertr. 20 nov. 1622 Adriaantje Pietersdr. van den Bol, dr. van de secretaris van Spijkenisse en Hekelingen, geb. 16 mei 1600, overl. 4 feb. 1666, begr. 7 feb. 1666 in de kerk van Heenvliet.
b. Meerdere kinderen waarvan verscheidene jong overleden; zijn zoon Pieter uit het 1e huw. was stud. theol. Leiden 28 apr. 1624.[1769]
c. Schoolmeester Stad a/h Haringvliet; preexamen classis Brielle 11 juni 1610; per. examen classis Brielle 1 aug. 1611.
d. Pred. Hekelingen aug. 1611, Nieuw-Helvoet en Nieuw-Helvoetsluis 21 jan. 1629, Nieuw-Helvoet 1640, emer. maart 1644.
e. Geen.
f. Geen.

118. Tayus; Johannes[1770]

a. Gehuwd; hertr. 1623 Neeltje Cornelisdr.
b. Vader van Johannes Tayus (ov. 1630).
c. Onbekend.
d. Pred.Zuidland sept. 1583, Brouwershaven mei 1591, emer. 25 mei 1625.
e. *Proeve van de leere der Wederdooperen* (Leiden, 1601).
f. Geen.

119. Teckman; Jan Arentsz.

a. Overl. 1 dec. 1625; geh. met Heyltje Lambrechts, overl. 1630/1631.[1771]
b. Onbekend.
c. Proponent op de propositieschool in Dordrecht.
d. Pred. Goudswaard en Piershil 10 nov. 1596, Goudswaard 1605, met emeritaat wegens ziekte 18 nov. 1625.[1772]
e. Geen.
f. Geen.

120. Theodori, Allardus

a. Overl. voor 6 okt. 1574.[1773]
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred. Monster 1571/1572 tot 1574, bij lening Spijkenisse aug. tot okt. 1574.
e. Geen.
f. Geen.

1768 SAVPR, Collectie Genealogieën, Stamreeksen en Kwartierstaten, inv. nr. STEYA, Genealogien van Steyaert, Rolandus en aanverwante geslachten.
1769 Du Rieu, *Album studiosorum*, 177.
1770 Van der Aa, *Biographisch woordenboek* XI-1, 10 (waar zijn levensloop ten onrechte gecombineerd wordt met die van zijn zoon Johannes); *NNBW* III, 1234.
1771 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.
1772 ACBr 18 nov. 1625. (inv. E3b).
1773 Tijdens de pestepidemie in 1574, GAD, AHG Delft, inv. nr. 40.

121. Theunisz. (Anthonisz. van Broeckhuijsen); Jan[1774]

a. Overl. voor 11 maart 1591.
b. Niet bekend.
c. Niet bekend.
d. Pred. Jutphaas zomer 1587, afgezet 1587,[1775] pred. Korendijk 1590.
e. Geen.
f. Geen.

122. Tijckmaecker; Nicolaas (Nicolai)

a. Geb. in Vlaanderen; overl. voor 14 okt. 1624; geh. met Catharina van Duyn.[1776]
b. Vader van Samuel Tijckmaecker (ca. 1580-1613), predikant en Jeremias Tijckmaecker (1587-1648), predikant.
c. Examen classis Hulst 4 jan. 1580.[1777]
d. Pred. Beoosten Blija (Vlaanderen) jan. 1580,[1778] Zwartewaal juli 1584, Geervliet april 1586, emer. 4 juni 1624.
e. Geen.
f. Geen.

123. Timmerman; Arnoldus Gillisz.

a. Geb. Beveren in Vlaanderen, overl. apr./juni 1608.
b. Vier kinderen,[1779] vader van David Timmerman, predikant, van Jonas,[1780] van Jeremias, conrector Latijnse school in Brielle,[1781] liet bij zijn overlijden een thuiswonend kind na.[1782]
c. Onbekend.
d. Pred. Belsele (Vlaanderen) voor 1581,[1783] Nieuwe-Tonge voorjaar 1584 (tot 1593 tevens Stad aan het Haringvliet).
e. Geen.
f. Geen.

1774 Bij Van Lieburg onder de naam: Jan Anthonisz. Ondertekent de kerkorde van 's Gravenhage als: 'Joannes Anthonii a Broeckhuijssen, minister verbi Dei in de Coorndijck', SAVPR, AC Brielle, inv. nr. A1.
1775 Abels, 'Naamlijst Utrechtse (probleem)predikanten', 92.
1776 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.
1777 Janssen, *Kerkhervorming in Vlaanderen* I, 92.
1778 *Ibidem*, 92-93.
1779 SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1385, 58.
1780 Jonas doet in 1608 een vergeefse poging zijn vader in Nieuwe-Tonge op te volgen, ACBr 5 aug. 1608.
1781 De Jager, 'Bijdrage tot de geschiedenis van het vaderlandsche schoolwezen' 79-81; Briels, 'Biografische aantekeningen Zuidnederlandse onderwijskrachten' II, 275.
1782 In ACBr 4 nov. 1608 is sprake van een weeskind.
1783 Janssen, *Kerkhervorming in Vlaanderen* I, 91.

124. Timmerman; David

a. Geb. Brussel (Brabant); overl. 1608;[1784] geh. Oude-Tonge 1 juni 1602 met Elizabeth Jans van Arendonc uit Dordrecht.[1785]
b. Zoon van Arnoldus Gillisz. Timmerman, predikant.
c. Stud. Statencollege Leiden 13 feb, 1597,[1786] per. examen cl. Brielle 2 okt. 1601.
d. Pred. Oude-Tonge 21 okt. 1601, Schoonhoven okt. 1604.
e. Geen.
f. Geen.

125. Tophusius; Valerius Valerii[1787]

a. Geb. Rotterdam ca. 1578, overl. 22 jan. 1623; gehuwd.
b. Zoon van Valerius Pauli Tophusanus, predikant. Had stiefdochter Hester Aerts.
c. Lat. school Rotterdam, stud. theol. Leiden 9 aug. 1595 – 13 jan. 1601, theses verdedigd in 1597, 1598 (3x), 1599 en 1600 (2x), prep. examen classis Rotterdam en Schieland 13 mrt. 1601,[1788] predikantsexamen classis Rotterdam en Schieland 23 juli 1602 (niet voldaan),[1789] predikantsexamen classis Brielle 7 apr. 1604.[1790]
d. Hulppred. Kralingen,[1791] proponent in de classis Rotterdam en Schieland, pred. Oudenhoorn april 1604, Nootdorp nov. 1619.
e. – *Odæ triumphales de præclara victoria quam [...] victis trimestri spatio Berka, Meursa, Grolla [...] locisque vicinis, retulerunt illustr. Ordines confœderatarum Belgicæ Provinciarum* (Leiden 1597)
– *Theses physicae de Sensibus quinque externis. 5 Mrt. 1598* geschreven voor zijn promotie tot *magister artium* (afgewezen)
f. Valerius beschuldigde in 1616 Victor Ryckelsma, predikant in Kralingen, ervan dat hij de stiefdochter van Valerius 'in onecht oude hebben beslapen', een beschuldiging die uiteindelijk niet bewezen kon worden, hoewel Ryckelsma zich 'onvoorsichtich ende eenichsins lichtvaerdich' had gedragen.[1792]

126. Uiterwijk, van; Rudolphus

a. Geb. Overijssel; geh. met Griet Gerritsdr; overl. 1622.
b. Onbekend.
c. Onbekend.

1784 Zijn weduwe ontvangt krijgt een vol jaar traktement na het overlijden van haar man: Res. Staten van Holland, 12 sept. 1608, Van Alphen, *Nieuw kerkelijk handboek. Supplement* II, 59.
1785 SAGO, AHG Oude-Tonge, Huwelijksinschrijvingen inv. nr. 78.
1786 Du Rieu, *Album studiosorum*, 47, onder de naam 'David Arnoldi Bruxellensis C. al.'
1787 Abels en Wouters, *Nieuw en ongezien* I, 623.
1788 Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 224.
1789 Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 249-250.
1790 ACBr 7 apr. 1604.
1791 Er worden in Kralingen klachten over zijn levenswandel geuit; een beroep naar Kralingen gaat dan ook niet door: Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 255-256, 259, 261, 265, 266 (4 nov. 1602, 7 apr., 9 juni, 15 sept., 6 okt. 1603.
1792 Bouterse (ed.), *Classicale acta Rotterdam en Schieland*, 429-432 (18 okt., 1-28 nov. 1616).

d. Pred. IJtens 1588, Burgwerd 1589, afgezet 1590, pred. Wons 1592, afgezet 1594, pred.Cothen 1594, Zuidland apr. 1596, Wons dec. 1599, Koekange 28 juli 1602, Staphorst nov. 1602, emer. 1617.
e. Geen.
f. Had een groot gezin, dat permanente armoede leed. Vandaar knoeierij, schulden enz.[1793]

127. Velsen, van (Velsius); Gerard
a. Geb.Schipluiden ca. 1585, woonde na zijn afzetting in Rotterdam.
b. Zoon van Jan Laurensz. van Velsen, predikant.
c. Stud. theol. Statencollege Leiden 7 juni 1602.[1794]
d. Pred. Heteren ber. 20 sept. 1610, Rockanje aug. 1612, afgezet als remonstrant 1619.
e. Geen.
f. Geen.

128. Vervoorn; Reinier
a. Overl. 1659.
b. Grootvader van Reinier Vervoorn, predikant.
c. Prep. examen classis Brielle 7 sep. 1620,[1795] predikantsexamen classis Brielle 20 apr. 1621.[1796]
d. Pred. Piershil mei 1621, emer. 17 mei 1657.
e. Geen.
f. Geen.

129. Vinhemius/Winsemius (Dominici, Dominicus); Gerardus[1797]
a. Geh. met Barbara Gellius.
b. Zoon van Douwe Jans en Geys Gerritsdr.; had een broer Dominicus; zijn zoon Isaac was conrector te Leiden.
c. Stud. theol. Franeker 15 nov. 1588;[1798] ziekentrooster Groningen 1608(?); woont in 1613 te Sneek.
d. Pred. Heeg 1593, 1595, Gaast en Ferwoude 1596/1598, Abbenbroek voor 17 juni 1598, Noordwolde (Fr) april 1599, afgezet mei 1600, 1604-1609 predikant te Hommerts, 1609 emeritus.[1799]
e. Geen.
f. Geen.

1793 Kalma *Classisboek Bolsward-Workum*, register 415, met nog enkele biografische gegevens.
1794 Du Rieu, *Album studiosorum*, 66.
1795 ACBr 7 sep. 1620.
1796 ACBr 20 apr. 1621.
1797 Verscheidene gegevens in het databestand bij Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, doc.nr. 01430.
1798 Fockema Andreae en Meijer (ed.), *Album studiosorum Academiae Franekerensis*, 14, onder de naam 'Gerardus Dominicus'.
1799 Zijn loopbaan is in Friesland vastgelopen, zie Kalma, *Classisboek Sneek*, register i.v. Zie ook Bergsma, *Tussen Gideonsbende en publieke kerk*, 511.

130. Volkerus; Johannes

a. Overl. jan 1625; geh. met Anna Rolofs van Steenbergen.[1800]
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred.Vorden 1605, Ter Borg 1609, Zwartsluis 1611, Vollenhove 23 mei 1619, Brielle 19 sept. 1621.
e. Geen.
f. Geen.

131. Vossius (van Kellendonck); Johannes

a. Overl. 25 juli 1611;[1801] gehuwd.
b. Had drie dochters, Grietken, Annetje en Niesken, en een zoon Henricus.
c. Onbekend.
d. Pred. Zuid-Scharwoude 1591, Spijkenisse apr. 1594, emer. 31 dec. 1610.
e. Geen.
f. Geen.

132. Vries, de; Johannes Georgii (Jan Jorisz.)

a. Geb. ca. 1591; overl. 1665.
b. Zoon van Joris de Vriese, pred. te Petten 1596-1607.
c. Stud. litt. Leiden 9 mei 1605;[1802] prep. ex. cl. Leiden 3 sept. 1612,[1803] herex. 3 dec. 1612;[1804] per. examen cl. Brielle 14 okt. 1614, stud. med. Leiden 9 okt. 1619;[1805] chirurgijn te Nieuwkoop 1621 tot 1623.[1806]
d. Pred. Stad a/h Haringvliet nov. 1614, afgezet als remonstrant aug. 1619, pred. Kalslagen ber. 10 okt. 1624, emer. juli 1663.
e. Geen.
f. Geen.

1800 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.

1801 Zijn grafsteen met de overlijdensdatum bevindt zich in de kerk van Spijkenisse: 'Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden', 44.

1802 Du Rieu, *Album studiosorum*, 78, onder de naam 'Joannes de Vries Pettenus, 14 L.'

1803 Zijn examen was nog 'vrij wat swak (…) ende dat hy meest impertinentelyc antwoorde op 'tgene hem wierde afgevraeght'; hij moet dan ook herexamen doen, Kok (ed.), *Classicale acta Leiden en Woerden*, 256.

1804 Op 3 dec. 1612 wordt het door de gedeputeerden van classis Leiden toegestaan 'hemselven te moghen voor de gemeenten publyckelick te oeffenen' Kok (ed.), *Classicale acta Leiden en Woerden*, 262.

1805 Du Rieu, *Album studiosorum*, 143, onder de naam 'Joannes de Vries Pettensis, M.'

1806 De classis Leiden verzoekt de baljuw van Nieuwkoop hem in de gaten te houden 'dat door hem geen onruste in de kercke van Nieucoop mochte verweckt werden' Kok (ed.), *Classicale acta Leiden en Woerden*, 412 (27 aug. 1620)

133. Vroe, de; Jacobus[1807]

a. Overl. 3 okt.1594.
b. Drie kinderen.[1808]
c. Onbekend.
d. Pred. Dirksland juni 1586.
e. Geen.
f. Geen.

134. Westerwold; Ajax (Haycko)

a. Geb. Vlaanderen(?).
b. Onbekend.
c. Naar verluidt de laatste pastoor van Middelharnis.
d. Pred. Middelharnis na 14 maart en voor 16 mei 1575,[1809] afgezet 11 juli 1583.
e. Geen.
f. Zijlstra noemt in het databestand bij *Het geleerde Friesland* een Arnoldus Westerwold 'frisius groningensis', die hij vereenzelvigt met Ajax.[1810] Inderdaad wijst de naam 'Westerwolt' eerder op een afkomst uit Friesland, Groningen of Drenthe dan Vlaanderen. Arnoldus heeft in Leuven gestudeerd (voor 1557), hetgeen met Aiax ook het geval zou kunnen zijn. Onwaarschijnlijk is dat Aiax in Heidelberg heeft gestudeerd zoals Arnoldus. Dat Aiax dezelfde is geweest als Arnoldus is al met al hoogst onzeker.

135. Wijckentoorn (Wijckentorre); Aegidius (Gillis) Johannis

a. Geb. Vlaanderen, overl. voor 23 jan. 1607; geh. met Maritje Jans., overl. voor 1623.[1811]
b. Vader van Arent Wijckentoorn, predikant.
c. Onbekend.
d. Pred. Damme (Vlaanderen), Koudekerk aan den Rijn 1 okt. 1578, Abbekerk nov. 1580, Goedereede sept. 1601.
e. Geen.
f. Geen.

1807 Decavele, *Dageraad van de Reformatie* II, 196-197 noemt een Jacob de Vroede uit Hondschoote die in 1561 naar Londen uitweek en in 1562 werd verbannen met confiscatie van zijn bezittingen. Het is niet bekend of deze identiek is met de Dirkslandse predikant of met de Jacob de Vroe die in 1567 de marteldood stierf (Verheyden, *Het Gentse martyrologium (1530-1595)*, 44.

1808 SAVPR, Stadsarchief Brielle, inv. nr. 1385, 58v.

1809 In de rekeningen der geannoteerde en geconfiskeerde goederen over 1576 krijgt hij 'twee jaeren negen maenden' huishuur uitgekeerd. Dat zou kunnen betekenen dat hij op 1 april 1574 als predikant is begonnen. De voorgaande post, deels geheel onleesbaar door vocht, betreft zijn traktement. Nog leesbaar is de datum 'eersten aprilis LXX?'; NA, Rekenkamer ter Auditie, inv. nr. 4601A, fol. 49.

1810 Databestand bij Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, doc.nr. 02422.

1811 SAVPR, AC Brielle, inv. nr. F3.

136. Wilhelmi; Johannes

a. Overl. voor 6 okt. 1574.[1812]
b. Onbekend.
c. Onbekend.
d. Pred.Nieuwenhoorn april 1574 tot okt. 1574.
e. Geen.
f. Geen.[1813]

137. Wittius (Bommelius); Everhardus Gualtheri (Evert Woutersz.)[1814]

a. Geb. verm. Zaltbommel, verdreven uit de Palts 1576, overl. 1609.
b. Vader van Daniel Wittius, remonstrants predikant (ca. 1583-1650).[1815]
c. Onbekend.
d. Pred. Abbenbroek nov. 1577, Gouda 1579 (bij lening Leiden 1582), Voorschoten 1592, Noordwolde (Gr) 1595, Benschop 1597, IJsselstein 1598.
e. Geen.
f. Geen.

138. Zegers; Pieter Jansz.

a. Geb. Gent (Vlaanderen) 1572.
b. Onbekend.
c. Franse-schoolmeester Dordrecht 1591-1595.[1816]
d. Pred. Simonshaven 30 apr. 1595, Ooltgensplaat maart 1601, Middelharnis juni 1606, afgezet 10 juni 1608, pred. Kerkdriel 1609,[1817] afgezet 1620.
e. Geen.
f. Geen.

1812 Tijdens de pestepidemie van 1574, GAD, Archief Herv. Gem. Delft, inv. nr. 40.

1813 De mededeling van Veltenaar, *Kerkelijk leven*, 131, dat de kerkenraad van Brielle hem in verband met zijn behoeftige omstandigheden op 14 sept. 1577 enkele guldens toestond voor zijn onderhoud en vanaf 9 nov. 1577 15 stuivers per week is onjuist: dit besluit betrof Franciscus Gootens.

1814 *NNBW* I, 401-402; Hania, *Helmichius*, 169n; Kist, 'Casper Coolhaes en Everardus van Bommel, predikant in Gouda' 473-477.

1815 *BLGNP* I, 435.

1816 Briels 'Biografische aantekeningen Zuidnederlandse onderwijskrachten' III, 290.

1817 De classis Tiel/Bommel wil hem pas na behoorlijke attestatie van de classis Brielle en de gemeente van Middelharnis toelaten tot de kansel in Kerkdriel, waar men hem heeft beroepen, Ravensbergen (ed.), *Classicale acta Gelderland*, 257 (12-15 sept. 1608). De classis Brielle wil van de predikant te 'Bomel' weten welke attestatie Pieter Zegers heeft meegekregen uit Middelharnis (ACBr 4 nov. 1608).

Bijlage G

Notitie van Willem Crynsz.[1818]

Notitie van de kerckelicke saecken gevallen in den Briel ende lande van Voorn tzedert den jare 1600

De kercke van den Briel (in welcke stadt de Reformatie aldereerst is geplant, deurdien deselve stadt wierd' overvallen van den grave Van der Marck op den eersten april 1572) is geweest een van de vreedsaemste gereformeerde kercken in de Geünieerde Provintien, van den beghinne der reformatie totten jare 1612 toe, synde op dien tijdt in deselve kercke bedienaers des Goddelicken Woordts den eerwaerdigen ende welgeleerden D. Libertus Fraxinus, Theophilus Rijckewaert ende Willem Crijnsz. Ende heeft de oneenicheyt in de voorgemelde kercke haer beghin genomen uyt dese volgende oorsaecke.
D. Fraxinus (beroupen synde uyt 's Gravenhage totten kerckendienst in den Briel anno 1606) hadde hemselven niet vastelick willen verbinden aen de kercke voorss., also hij een oudt man was ende niet en wiste of hy de lucht, die in den Briel wat hard is, soude connen verdragen: bedongh derhalven syne vryicheyt te meugen houden, om uyt den voorss. dienst te scheyden, als 't hem soude geraden duncken; behoudelick dat hij sulcx niet en soude doen lichtvaerdelycken ende sonder de kercke tijdelicken te waerschouwen.

De voorgemelde Fraxinus, eenen geruymen tijdt den kerckendienst in den Briel met eeren ende goeden vrede bedient hebbende, heeft in den jare 1611 (nadat de Conferentie in den Hage gehouden was) eenigen van den kerckenraedt in 't bysonder verscheyden malen verclaert van meeninge te syn den kerckendienst te verlaten ende de kercke by tijdts te waerschouwen, om na eenen anderen getrouwen dienaer des Goddelicken Woordts uyt te sien, also hy, langs so meer syne swackheyt gevoelende, wel merckte, dat hy eerlange soude genoodtsaeckt syn van den dienst afstandt te doen; maer alsoo de broederen sulcx syne waerde altydts afrieden, omdat het met veele kercken in Hollandt seer qualicken stondt deur het incruypen van seeckere nieuwicheden in de leere, genaemt de arminiaensche ofte remonstrantsche factie, ende te beduchten was dat deur dit middel de kercke van den Briel mede in swaricheyt mocht geraecken, so heeft hy de saecke vertrocken tot 'et volgende jaer 1612 in jannuario, in welcken tydt hy syne voorseyde meeninge geopenbaert heeft aen den geheelen kerckenraedt, dewelcke evenwel de saecke heeft uytgestelt ende vertrocken.

Den 1[n] junii daeraenvolgende heeft D. Fraxinus wederom den kerckenraedt voorgehouden syne groote swackheyt ende wanhope van beteringe, met vermaninge dat den kerckenraedt soude uytsien na eenen kerckendienaar, die in syne plaetse mochte comen tegens Baefmisse daeraenvolgende, dewyle hy genen moet en hadde om in den winter te treden ende synen dienst continueren. 'Twelck den kerckenraedt verstaende ende hem niet connende bewegen tot continuatie, hoewel sy presenteerden synen dienst te verlichten, heeft (metten ouden kerckenraedt) besloten op den 5[n] junii dese saecke de Edele

1818 Eerder gepubliceerd door De Jager, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in het land van Voorne in 't bijzonder te Brielle in de jaren 1612-1619. Notitie van Willem Crijnsz.'

magistraet bekent te maecken ende met eenen versoecken, dat hare Edele neffens den kerkenraedt soude gelieven te arbeyden, dat D. Fraxinus by de kercke mochte blyven.

De magistraet, op dat mael ten grootsten deele niet seer religieus synde ende van overlange gehaeckt hebbende, om 't recht der kercken aen haer te trecken, heeft dese gelegenheyt wel weten waer te nemen, ende heeft wel de mine[1819] gemaeckt om deur eenige gedeputeerde D. Fraxinum te disuaderen[1820] van syn voornemen; maer, syne redenen van 't verlaten des diensts verstaen hebbende, heeft geoordeelt deselve suffisant te wesen, ende D. Fraxinum terstont geaccordeert tegens Baefmisse te meugen rusten ende van den kerckendienst ontslagen te syn, sonder dat hare Edele 't selfde eenmael metten kerckenraedt in communicatie geleght hadden, maer heeft hare Edele den kerckenraedt laten weten, wat sy in de saecke Fraxini hadde gedaen, henlieden oock met eenen een anderen kerckendienaer voorslaende, genaemt Cornelis Burchvliet, predicant tot Nieuwcoop, sijnde alumnus ende een burgers kindt van den Briel, doch seer gedebaucheert ende berucht met soodanige scanda[len],[1821] die een gemeen christen onbetamelicken syn ende voor de werelt eerloos maecken.

De kerckenraedt, dit verstaan hebbende, heeft de magistraet eerbiedentlick vertoont, dat se sulcx aen haere Edele niet en hadden versocht, noch oock niet van haer verwacht; maer simpelick dat men soude arbeyden om D. Fraxinum by de kercke te houden: badt derhalven dat men daerop alsnoch soude aenhouden, als noodich synde voor den tegenwoordigen standt der kercken; doch en wilde de magistraet daer niet na hooren, maer bleef bij hare resolutie, belastende den kerckenraedt beroupinge te doen op den voorsz. Burchvliet, of redenen in te brengen, waerom sy sijn persoon onwaerdich achteden totten kerckendienst.

De kerckenraedt, dit siende ende wel wetende dat de kercke met den voorsz. Burchvliet niet en soude wel gedient syn, heeft met D. Fraxino soo verre gesproken, dat syne W[aerde] beloefde tot mey toecomende anno 1613 in den dienst te blijven, ofte (so de Heere hem eenige cloeckheyt verleende) soo lange totdat de kercke wel soude wesen voorsien.

Dit heeft de kerckenraedt de Edele magistraet aengedient, dewelcke daermede niet en heeft willen tevreden syn, willende dat men met de beroupinge Burchvlietii soude voortvaren, ofte redenen van weygeringe inbrengen. Ende hoewel de kerckenraedt dese reden gaf, dat se geenen anderen predicant en behoefden, so en heeft de magistraet die reden niet willen aennemen.

Desen twist heeft lange geduyert tusschen de magistraet ende den kerckenraedt, ende is soo verre gecomen (deur 't beleydt van Ottho van Sevender, bailliu van Voorne), dat oock de Edel Mogende heeren Gecommitteerde Raden der Staten van Hollandt ende Westvrieslandt (dewelcke geabuseert worden van den advocaet Barneveldt) hun daermede hebben gemoeyt in faveur van de magistraet, so deur missiven, deur besendinge van commissarissen, als deur ontbieden van den kerckenraedt voor haere Edel Mogende Vergaderinge, waerdeur soo veel is te wege gebracht, dat veele van den kerckenraedt syn

1819 *mine maken van iets*: zich gedragen alsof men datgene wil doen wat in de bepaling wordt genoemd, hetzij dat men werkelijk die bedoeling heeft of niet (WNT).
1820 *dissuadeeren*: afraden, ontraden (WNT).
1821 Geschreven tegen de rand van de bladzijde.

gekeert aen de zyde van de magistraet, dat eenige van dien syn flauw ende wanckelmoedich geworden, ende dat die, welcke stantvastich bleven, eenen grooten haet op haer geladen hebben.

Daer syn wel veele getuygenissen ingebracht aengaende 't quade comportement van Cornelis Burchvliet, om hem uyt den kerckendienst van den Briel te weeren; maer ten mochte al niet helpen, dewyle doch de magistraet gantsch geresolveert was de kercke te vermeesteren ende sulcke predicanten te stellen als 't hun beliefde.

Ende opdat immers de beroupinge soude voortgaen, heeft de magistraet selve die gedaen, sonder de bijgevoechde beroupinge van de kerckenraedt: heeft oock de magistraet deur haren secretarium de proclamatien gedaen in de kercke uyt der heeren banck ofte sitplaetse, tegen alle ordre. Ende niettegenstaende dese proclamatien wierden beclaecht, om deselve te stueyten, hebben sy niettemin haren voortgang gehadt, doch en hebben hare Edele geenigen predicant connen bewilligen, noch binnen noch buyten de stadt, om den onwettigen beroepenen ende geproclameerden Burchvliet te bevestigen.

Heeft oock de magistraet in april 1613 D. Fraxinum laten weten, dat hy hem niet en soude verstouten na meydach eerstcomende op den predickstoel te treden, of sy souden met authoriteyt daerin voorsien.

Somma alle debvoir ende naersticheyt, die gedaen is, so by den kerckenraedt als by de classe, bestaende in menichvuldige remonstrantien, supplicatien ende vermaningen, en heeft niet connen tewege brengen, om de magistraet in 't minste [te] bewegen tot afstant van haer voornemen: seggende eenige van henlieden wel rondelicken, dat Burchvliet soude predicant van den Briel wesen, al soude het onder van de stadt boven keeren.

Burchvliet is oock tegens meye 1613 in de stadt comen wonen, ende hebben de magistraten hem terstont laten genieten de vryheyt, die een stadtspredicant aldaer heeft, te weten vry te syn van des stadts accijnsen, den accijnsenaers belastende, dat se van nu voorts D. Fraxinum het accijnsgelt souden afvorderen.

De kerckenraedt, siende de ernstige procedure der magistraten, ende vreesende dat alles soude in bordell loopen,[1822] hebben eyndelick deur haere gedeputeerde mette magistraet verdragen op dese wyse: dat Burchvliet soude schultbekentenisse doen van alle syne voorighe mishandelingen, ende soude alsoo stille sitten sonder kerckendienst totten eersten septembris toe; ende in gevalle hy tot dien tijdt toe stichtelick bevonden worde, so soude men hem in den kerckendienst bevestigen. Dit accord is geagreëert bij de heeren Gecommitteerde Raden in de maent van junio, ende is de bevestinge Burghvlietii daerop gevolght den 1[en] septembris 1613. Op soodanige wyse is de magistraet van den Briel in desen tot haere meeninge gecomen, nadat de questie tusschen haere Edele ende den kerckenraedt meer dan een jaer lang hadde geduyert, tot scandale van veele eenvoudige ende hertenleedt van veele vrome lieden.

Het Avontmael des Heeren ('twelck om dese questie wille langen tydt hadde geschort geweest) is wederom gehouden in october daeraenvolgende. Ende waren weynige lidtmaten die absenteerden, sulcx datter apparentie was, dat metter tijdt alles in vergeten

1822 *in bordel loopen*: in de war lopen, in 't wilde lopen, in verval raken, verkeerd lopen, te niet gaan (WNT).

soude gecomen syn, hadden maer de predicanten ende de magistraten haer gedragen naer behooren.

Maer als Theophilus Ryckewaert hemselven nu ontslagen vandt van de tegenwoordicheyt D. Fraxini (die hy seer ontsien ende gerespecteert hadde), begonst hy hemselven allengskens meer te openbaren op den predickstoel, ende daerbeneffens in 't heymelick te arbeyden by de gequalificeerste personen, om 't gevoelen der remonstranten in credijt te brengen. Ende Burchvliet (die voor den tijdt syner beroupinge voor een contraremonstrant wilde aengesien wesen) en maeckte het niet veel beter, soeckende by den luyden suspect te maecken het punct der leere van de perseverantie ofte volhardinge der geloovigen, gebruyckende tot dien eynde sulcke hevige, ongerijmde, ja scandaleuse manieren van spreken, dat veel vrome lidtmaten van dien tijdt af hem niet meer en wilden hooren.

Waerop gevolght is, dat een lindewever, genaemt Cornelis Bloemaert, met syn buyerwijf pratende, onder anderen seyde, dat Theophilus niet recht en leerde, ende dat hy oock een was van de nieuwicheyt-dryveren, als veele in Hollandt waren. 'Twelcke gecomen synde tot kennisse der magistraten, is den voorss. Bloemaert op 't stadthuys ontboden den 22 octobris 1613, ende gelastet binnen 24 uyeren uyt de stadt te trecken; niettegenstaende hy presenteerde te bewysen 'tgunt hij geseyt hadde, maer de magistraet en wilde het bewys niet hooren. Deur dese procedure syn veeler gemoederen, die nu een weynich gestilt waren, weder ontrustet, ende en wilden eenige der lidtmaten niet meer ten avontmael comen, hoewel veele derselver noch quaemen tottet gehoor, als Willem Crijnss. predicte. Sommige quaemen nimmermeer ter kercken. Ende alsoo wierd' de scheuringe begonnen.

Welcke scheuringe onlangs daerna vermeerdert is deur eene andere onordentelicke procedure, by den magistraten begaen, dat sy namentlick een diacon, contraremonstrants gesint synde, van syn ampt afstelden, sonder den kerckenraedt eenige kennisse daervan te doen, ende dat meer is, sonder eenige wettige oorsaecke. Deur welcke procedure (als voorhenen diergelycke noyt gehoort synde) veeler gemoederen soo werden ontstelt, dat se uyt de kercke bleven, ende haer voechden by de eerste afgescheydene broederen.

Tegens dewelcke de magistraet aen d'eene syde, ende bailliu ende leenmannen 's landts van Voorne aen d'andere syde, strenge placcaten lieten publiceren, by dewelcke sy worden verclaert te syn turbulente personen, ende hun verboden eenige vergaderingen binnen of buyten der stadt te maecken, op seeckere groote boeten. Also is de kercke van den Briel in 't verwerde gecomen: ende is evenwel noch in tamelycke stilte gebleven, tot in den jare 1616 toe, waervan hiernaer wat breeder sal worden gehandelt, als van de saecken, in den classe voorgevallen, mede sal openinge gedaen wesen.

Den heer bailliu, mitsgaders de twee predicanten Theophilus ende Burchvliet, arbeyden met alle vlyticheyt, dat in de kercken ten platten lande, wanneer eenige derselver quaemen te vaceeren, remonstrantsche predicanten mochten comen: verschijnende tot dien eynde den voorss. bailliu met eenige uyt den magistraten op alle classicale vergaderingen (welcke bysittinge hare Edele aldereerst van de classe was vergunt in 't eynde des jaers 1613 deur seeckere schoon-schijnende bedriegelycke redenen, by hare Edele voortgebracht) ende maeckte den voornoemden bailliu hemselven genoechsaem

preside[nt][1823] des classis, nauwelicks toelatende dat yemandt yet sprack tegens syn believen, ende bracht soo veel te wege, met de hulpe der remonstrantsche predicanten (die in den eersten weynich waren), dat in de vaceerende kercken remonstrantsche predicanten worden ingedrongen, somtijts deur de bevelende missiven van de heeren Gecommitteerde Raden, somtyts tegens wille ende danck van den kerckenraedt, somtijts oock sonder eenige kerckelicke orden, ende deurgaens tegens d'advijsen van de meeste stemmen der classicale vergaderinge, dewelcke den bailliu seyde geen seggen te hebben in 't beroupen der predicanten: hij noemde de kerckenordeninge eene geusurpeerde macht ende nieuw pausdom, ende de predicanten, die se voorstonden, scriben ende phariseen, muggesifters etc. Somma hy maeckte het soo grof, dat veele van de predicanten niet meer in de vergaderingen, daer den bailliu alsoo domineerde, en quaemen, maer hielden vergaderingen op haerselven. Ende alsoo quam de scheuringe mede in de classe, wasschende mettertydt altydts meer totten jare 1616 toe.

In welckers jaers aenvang seeckere resolutien aen de voorsz. classem (alsoock aen alle andere classen) wierden gesonden van de heeren Gecommitteerde Raden, dragende den naem van Resolutien der Edel Mogende heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt, ende vervatende sekere puncten, so der leere, als der beroupinge van de predicanten, waer[nae] de kerckendienaren ende kerckenraden hun souden hebben te reguleren totten aenstaenden synodum nationalem. Om welcke resolutien te overlesen, de predicanten van den Briel, aen dewelcke sy gesonden waren, de classe hebben beschreven, om tegen den ordinairen tijdt (te weten dicht aen Paesschen, 'twelck om des winters wille aldaer gebruyckelick is) in den Briel te verschijnen. De afgesonderde contraremonstrantsche predicanten souden op den beschrevenen tydt twee van haere medebroeders, naementlick Leoninum Leo ende Valerium Tophuisium, predicanten in den Nieuwen- ende Oudenhoorn, om in den naem van haere principalen de voorss. resolutien (nadat se van de remonstranten souden gelesen syn) te eysschen ende in haere vergaderinge te dragen. Op die selve tijdt was oock in den Briel gecomen Henricus Nolthenius, predicant tot Bommeneede, die hemselven oock neffens de twee voorss. gedeputeerde gevoeght heeft. Dese drie, nadat se haren last hadden te kennen gegeven, syn van den heer bailliu seer ernstich aengesproken, bekeven, berispt ende gedreycht, hun onder anderen verwytende, dat se [haer] sonder redenen scheurden van de remonstranten, 'twelck hunluyden noch suyer opbreecken soude. Ende alsoo de andere, haer excuserende, seyden suffisante redenen te hebben, belastede haer den heer bailliu in den naem van de hooge overicheyt, deselve in te brengen. 'tWelcke sy beloefden te doen na drie weecken. Gelyck sy oock te dier tijdt gereedt waren: maer also doenmaels het Engelsch garnisoen uyt den Briel moeste trecken, ende den bailliu daerna uytgereyst was in Noordt-Hollandt (sonder wiens tegenwoordicheyt de remonstranten egeene inportante dingen derfden by der handt nemen), is by ordonnantie der magistraten van den Briel den tydt uytgestelt tot den 30^{n} augusti toe.

De predicanten, welcke de redenen van afsonderinge gestelt ende onderteyckent hadden, waren met naemen, ende gelyck se by ordre in den classe saten, dese navolgende:
Nicolaus Dammius, eertydts predicant in den Briel, ende doen ter tydt predicant tot Goereede.
Jan Aertsz. Teckman, predicant in den Coorendijck ende op Piershil
Jacobus Florianus, bedienaer des H. Evangelii in 't Zuydtlandt
Petrus Pilius, kerckendienaer in S^{t}. Odulphus Plate.

1823 Geschreven tegen de rand van de bladzijde.

Johan Henricx, bedienaer des goddelicken Woordts tot Swartewael.
Leoninus Leo Petri, predicant in den Nieuwen-Hoorn.
Valerius Valerii Tophuisius, predicant in den Ouden-Hoorn.
Willem Crijnsz. Naeldwijck, bedienaer des Woordts Gods in den Briel
Tobias Pillard, predicant in Heer Simons-Haven ende Biert
David Thomasz. Boon, predicant tot Spijckenisse.
Mr. Pieter Steyaerdt, predicant in Heeckelinge.
Reginaldus Dontedock Zegeri, predicant in Hellevoette.
Voorts was Johannes Agricola, predicant tot Heenvliet, mede gewillich tot de onderteyckeninge; dan versocht alleenlick eerst te spreken met den Edele heer Persijn, ingestelde voecht van de weeskinderen van den heer van Cruningen, dewelcke op dat mael niet by huys en was.

Den 30n augusti gecomen ende de remonstranten classicaliter vergadert synde binnen den Briel, sijn de voorss. drie gedeputeerde van de contraremonstranten voor henlieden verschenen, ende hebben hare redenen van afsonderinge, by geschrifte gestelt synde, opentlycken voorgelesen: presenteerden oock daervan te geven copie, byaldien de remonstranten wilden beloven by geschrifte t'andtwoorden, bekennende haere schulden daerin sy schuldich waren, ende haere defentie doende daerin sy meenden onschuldich te wesen. Maer de remonstranten wilden sulcx niet beloven, sochten alleenlick met woorden eenige dingen te debatteren, ende wilden niettemin copie hebben, om d'selve de hoge overheyt (die sy den rechter noemden) te verthoonen. Doch en wilden de gedeputeerde voornoemt op sulcken voet geen copie geven, volgende daerinne den last ende instructie van hare principalen, seggende dat se geene copie mochten overleveren dan op de voorgestelde conditie; dat sy de redenen niet en hadden gestelt om tegen henlieden te pleyten, maer simpelick om te thoonen, waerom sy niet langer met henlieden dassicaliter wilden vergaderen; dat sy tot dien eynde geene politycke rechters en behoefden, maer conden de swaricheden wel beslichten onder malcanderen, indien sy maer tot redenen wilden verstaen. Evenwel, indien de remonstranten immers wilden, dat dese redenen souden worden geexamineert by de Edel Mogende heeren Staten, so souden sy (geputeerde) selfs die hare Edel Mogende exhiberen ter naestcomender vergaderinge. In dese vergaderinge der remonstranten waeren present den meer-gemelten bailliu van Voorne, myn heere den ruwaerdt van Putten, met twee heeren burgemeesteren van den Briel.

Den 1n septembris daeraenvolgende, de magistraet van den Briel vergadert synde, ende den bailliu sulck een rapport gedaen hebbende als het syne Edelheyt geraden vondt, wierden de drie stadtspredicanten op 't stadthuys ontboden. Ende worde Willem Crijnss. aengeseyt, dat het de heeren seer qualick naemen, dat hy hemselven afscheurde van de classe, ende hem voechde bij de scheurmakers etc. Waerop hy antwoorde, dat de heeren in desen waren geabuseert ende qualick geinformeert, meenende dat hy hemselven afscheurde van de classe, overmidts de predicanten, mette welcke hij vereenicht bleef, waeren meerder in 't getal dan d'andere. Soo men dan een van beyde de deelen wilde noemen de classis, so moest ongetwijffelt den grootsten hoop dien naem dragen, insonderheyt nadien sy de goede saecke aen hare zyde hadden. Seyde voorder, dat syne ende syner medebroeders meeninge niet en was, hun langer van 't classicael geselschap der remonstranten te onthouden, dan totdat seeckere mesusen, so in de leere als in 't beroupen der predicanten, souden gebetert syn: van welcke mesusen sy aen den remonstranten seeckere openinge hadden gedaen, als redenen synde van haere provisionele afscheydinge. Badt ende vermaende haere Edelen om de goede handt daeraen te willen houden, dat alle confusien ende disordre uyt de classe mocht worden geweert. De heeren deden

de predicanten voorss. in de vertreckcamer gaen, ende van daer weder ingeroepen synde, seyde den bailliu, dat de heeren verstonden, dat Willem Crijnss. hem soude houden by de classe, daer hare gedeputeerde compareerden, ofte dat hij hem soude houden voor gedeporteert. Willem Crijnss. antwoorde als vooren, dat hy in die vergaderinge wel wilde comen, wanneer de abusen ende mesusen gebetert wierden, maer dat hy sulcx niet en conde doen, staende de saecke als tegenwoordich. Daer werden verscheydene redenen meer, desen aengaende, gebruyckt, waervan het eynde ende slot was, dat W. Crynss. hem moeste houden voor gedeporteert. Dit geschiede aldus simpelick op 't stadthuys, sonder advijs ende voorweten van den kerckenraedt ende classe, tegens alle usantie ende kerckelicke ordre. Alsoo heeft dan W. Crynss. voor dat mael moeten de patientie nemen ende den publycken kerckendienst in den Briel moeten verlaten, niet sonder alteratie veeler burgeren ende ledematen der kercken aldaer, dewelcke haer noch hadden gehouden by de publycke kercke, maer nu van deselve afscheyden, voegende haer by de eerste, welcke (als vooren verhaelt is) om de onwettige proceduren der magistraten, in den jare 1613 geschiedt, alsoock om seeckere kennisse, die sy hadden, van de onsuyverheyt Theophili ende Burchvlietii, haer hadden afgesondert ende weynich in getale waren.

Willem Crijnss. heeft over dese onbehoorlicke daedt des magistraets gedoleert aen [de] Edel Mogende heeren Staten. Van gelycken heeft hy oock neffens syne medebroeders, de contraremonstrantsche predicanten des classis van Voorne ende Putten, aen haere Edel Mogende verthoont de redenen van haere afsonderinge, gelyck haere gedeputeerde den remonstranten hadden beloeft te sullen doen. Haere parthyen, de remonstranten, compareerden mede, overleverende seeckere remonstrantie tot haerer verschooninge. Beyde parthyen wierden gelyckelycken binnengeroepen ende tegens elcanderen gehoort op den 22^{n} septembris na den middagh. De contraremonstranten (haere schriftelicke redenen overgelevert hebbende) wierden van den heere advocaet gevraecht na sommige puncten, daerinne vervatet synde, waerop sylieden mondelinge verclaringe deden in tegenwoordicheyt haerer parthyen, ende presenteerden voorts het voorgemelte geschrifte van punct tot punct te bewysen, indien hare parthyen deselve derfden ontkennen, opdat alsoo haere Edel Mogende mochten oordeelen, off deselve redenen suffisant waren om te scheyden of niet. De parthyen en derfden deselve niet ontkennen, maer sochten se in alle manieren te verschoonen ende cleyn te maecken, ende nadien syluyden op die tydt groot faveur hadden in dat collegie, so en worde den contraremonstranten geen bewys afgevordert; worden oock niet berispt van wegen haere afsonderinge, maer seyde den advocaet simpelick, dat de heeren Staten op de saecke naerder letten souden, ende dattet haere ernstige meeninge was, dat de predicanten als broeders metten anderen in liefde ende vrede souden leven. Waerop de contraremonstranten antwoorden, dat sulcx te doen hun onmeugelick was, de saecke soo staende als sy tegenwoordich stonde. Ende syn alsoo op dat mael gescheyden.

's Anderen daechs 's morgens weder ingeroepen synde, wierd' hun alt'saemen aengeseyt, dat haere Edel Mogende souden besendinge doen in den Briel van twee commissarissen, om rypelick te letten so wel op de questie der predicanten des classis in 't gemeen, als op die van W. Crijnss. met de magistraet in 't bysonder.

De heeren commissarissen syn in den Briel gecomen op den 26^{n} septembris, ende syn den 27^{n} in besoigne getreden in der kerckencamer. Alle de predicanten des classis ten wedersyden (weynige uytgenomen) waren tegenwoordich. So waren daermede den heer bailliu van Voorne, den heer ruwaerdt van Putten ende de gedeputeerde van de magistraten van den Briel.

Men heeft den gantschen dach gebesoigneert, maer niets uytgerecht. D'oorsaecke was, omdat de Edele heeren commissarissen volgende haere instructie niet en wilden sitten als rechters, om te oordeelen tusschen parthyen, ende spetialicken om te verclaren of de redenen van afsonderinge, by den contraremonstranten gestelt, suffisant waeren, waerop de contraremonstranten drongen, om de rechtvaerdicheyt haerer saecke staende te houden. Maer wilden haere Edelen slechts besoigneren als middelaers ende moderateurs, om de parthyen te vereenigen bij middel van tusschen-sprekinge etc. Dit begeerden oock de andere heeren voornoemt, mitsgaders de remonstranten; maer de contraremonstranten en conden daertoe niet verstaen, wel wetende dat het stuck daermede niet gerechtet, noch de goede saecke geholpen soude worden. Ende is alsoo den geheelen dach deurgebracht met persuasien ende debatten over d'een ende d'ander syde.

De saecke van W. Crijnss. in 't particulier bleef mede ongedaen om deselve oorsaecke, dewyle de heeren commissarissen wilden deur intercessie ende biddens wyse arbeyden by de heeren magistraten, dat W. Crijnss. weder op den predickstoel worde gestelt, hetwelcke W. Crijnss. niet en verstondt den rechten wech te wesen, om dieswille dat men, soo doende, den magistraten soude in handen geven het recht van predicanten aen te nemen ende af te setten, sonder daerin te kennen de kercke ende classe. Versocht derhalven aen den heeren commissarissen, dat se haer wilden gedragen als rechters (niet als voorbidders) om te aenhooren wat clachte hy te doen hadde, ende hoe de magistraet daertegen haer soude defenderen, opdat hij daerna, als bij forme van justitie, mochten worde verclaert ofte rechtelick ofte onrechtelick gedeporteert te syn. Seyde oock de voorss. W. Crijnss., dat hij met syne collegen (die remonstranten waren) niet langer en conde den dienst betreden, tenware datter eene reformatie in de gantsche classe geschiede, welcke reformatie de contraremonstranten eensamentlick hadden versocht aen de Edel Mogende heeren Staten, ende tot welcken eynde hy meende, dat hare Edel Mogende dese commissarissen hadden gesonden. Doch also de commissarissen verclaerden soodanigen last niet te hebben, so soude de saecke weder moeten gebracht worden voor 't collegie van haere Edel Mogende.

Des anderen daechs, den 28^{n} septembris, verschenen de heeren commissarissen weder in der kerckencamer, mitsgaders de voorgemelte heeren ende de remonstrantsche predicanten, omme noch te besoigneren als voren, te weten, om 't verschil te vereffenen, sonder eenich oordeel uyt te spreken tegens d'eene of d'andere parthye. De contraremonstranten, oock binnen comende, gaven den heeren commissarissen een seecker geschrift in handen, by hun allen onderteyckent, waerinne sy cortelick verclaerden, dat sy, om te bewaren de zuyverheyt der leere, het recht der kercken ende de gerustheyt haerer conscientie, niet en conden metten remonstranten op soodanigen voet langer gemeenschap houden. Begeerden daerom niet meer te disputeren van den middel der vereeninge, nademael deselve doch niet en soude connen getroffen worden, sonder merckelicke quetsinge van de eere Gods ende den welstandt der kercken. Ende also is dese vergaderinge vruchteloos gescheyden.

De heeren commissarissen naemen 't voornoemde geschrift naer haer, om 't selfde ter naestcomender vergaderinge der Edel Mogende heeren Staten te verthoonen ende rapport te doen van haer gebesoigneerde. Hetwelcke geschiedt synde, is de saecke daerby gebleven, sonder dat hare Edel Mogende daertoe yets meer hebben gedaen. Sulcx dat een yeder predicant des classis ten wedersyden in syne kercke ende dienst ongemoeyt gelaten is, uytgenomen alleen W. Crijnss., die deur de hardicheyt der magistraten van den Briel aen d'een syde, ende d'ooghluyckinge der heeren Staten aen d'ander syde,

niet en conde comen tot verantwoordinge syner saecke, ende volgens tot synen voorigen dienst.

Den lantdach ofte vergaderinge der voorgemelte heeren Staten geschiede in december daeraenvolgende; tegens welcken tydt W. Crijnss. hem gereedt maeckte, om aen haere Edel Mogende te versoecken, dat hy mochte worden gehoort, opdat syne saecke by hare Edel Mogende afgedaen worde. Doch hy wierd geprecipiteert ende voor-gecomen van de voornoemde magistraten van den Briel, dewelcke, eer deses lantdaeghs-vergaderinge aenving, ende oversulcx eer de gemelte commissarissen hadden rapport gedaan, ende eer de saecke tusschen hare Edele ende W. Crijnss. was gedetermineert, hebben begonnen te procederen tot de beroupinge van een predicant in W. Crijnss. plaetse, daermede genoechsaem thoonende, alsoo te steunen op hare authoriteyt, dat se niet en souden passen op eenige resolutie, die by de Edel Mogende heeren Staten soude meugen genomen worden in faveur van W. Crynss. rechtvaerdighe saecke. Over dese onbillicke procedure heeft W. Crijnss. mede gedoleert aen de voorgenoemde Edel Mogende vergaderinge; doch en heeft noch antwoorde noch apostille connen verwerven. Den predicant, die in den Briel wierd' beroupen, was genaemt Nannius Geysteranus, synde niet alleen in 't algemeen gevoelen der remonstranten maer oock der socinianen, deur denwelcken de gemeente binnen den Briel noch te meer is verdorven ende van de waerheyt afgekeert geworden.

Als de mare van de afsettinge van W. Crijnss., op den eersten septembris geschiedt, aldereerst onder de burgerye quam, syn veele van dien daerover ontroert geworden, dewelcke niet meer en wilden comen ter kercken nochte ten avontmael. De twee blyvende predicanten arbeydeden seer om de gemeente te stillen, voorgevende datter een deyn misverstant geresen was tusschen de magistraet ende W. Crijnss., 'twelck haest soude wechgenomen worden, also dat W. Crijnss. in corten weder predicken soude; deur welck voorgeven sy het volck in balance hielden voor eenen tydt; maer als deur de voorverhaelde procedure het contrarie nu opentlicken bleeck, hebben veele lidtmaten haer van de publycke kercke onthouden. Eenige van dien ghinghen sondaechs ter kercken in de dorpen van Swartewael, Nieuwenhoorn ende Hellevoete; eenigen voeghden haer by degene, welcke in den eersten afgescheyden waren, vergaderende binnen de stadt in eenige huysen, ende hen behelpende met voorlesen sonder predicatien. Tegen dese vergaderingen hadden de magistraten (so hierboven aengeroert is) eene scherpe keure in den eersten gemaeckt ende in 't openbaer doen aflesen, oock voor 't stadthuys doen aenplacken. Waeromme de broeders goedt vonden eenige huysinge te huyeren in den banne van Rugge, dicht by de stadt ende buyten den vrydom derselver, meenende aldaer by den anderen onverhindert te comen. Doch sulcx is hen oock terstont verboden geworden deur den bailliu ende leenmannen 'slandts van Voorne, dewelcken lieten publiceren, dat niemandt sich soude vervorderen binnen den lande van Voorne eenige byeencoemste te maecken om te predicken of te lesen, dan alleen in de publycke kercken, op seeckere groote peyne van geldt straffe ende arbitrale correctie. Deur welcke strenge placcaten de voornoemde broeders sijn genoodtsaeckt geweest, ofte mede (gelyck veele andere) in de landtkercken te gaen, ofte seer heymelick met een cleyn getal binnen de stadt byeen te comen.

Sy versochten menichmael aen de magistraten, dat men hun doch soo veel vryheyts soude gunnen als de mennisten ende martinisten hebben, maer conden sulcx niet verwerven.

Ten laetsten, als deur den winter de wegen ongebruyckelick wierden, hebben die, welcke

in de dorpen ter predicatie ghingen, oock moeten t'huys blyven, haer voegende bij de andere, ende quaemen metten anderen overeen, om W. Crijnss. aen te spreken ende aen hem te versoecken, dat hy henlieden met syne gaven dienen soude, sustinerende dat hy was haren predicant, alsoo daer noch veele onder henlieden waren van den ouden kerckenraedt, dewelcke hem totten kerckendienst van den Briel hadden beroupen in den jare 1605. Op welck versoeck W. Crijnss. hemselven tot henlieden heeft gevought, ende hebben metten anderen goedtgevonden, in den naeme des Heeren de suyverheyt der leere met ernst te handthouden ende daervan opentlick, soo 't eenichsins meugelick ware, d'exercitie te doen. Tot welcken eynde syluyden besendinge deden aen de cruyskercken binnen Rotterdam, 's-Gravenhage, Vlaerdingen, Schoonhoven, Maeslandt, Soetermeer etc., haer vermanende ende oock bewegende, om op den aenstaenden lantdach of byeencomste der Edel Mogende heeren Staten (welcke, als boven geseyt is, in december gheschieden soude) eendrachtelick te versoecken vrye ende openbare exercitie van de ware, gereformeerde religie, elck in die plaetse daer sy woonachtich waren, also deselve religie in de voorgemelde ende meer andere plaetsen genoechsaem ondergedruckt ende gelyck als verbannen was. Dit is by alle de voorgemelde cruyskercken ingewillicht, ende hebben ter voornoemder vergaderinge (met voorgaende communicatie syner Exellentie prince Mauritius) elcx een requeste, van inhoude als voren, overgegeven.

De heeren Staten, de requesten gelesen hebbende, conden metten anderen niet accorderen, ende is oversulcx geen resolutie daerop genomen, 't sy om de exercitie toe te laten, of te verbieden, sulx datter geene apostillen op de requesten wierden geschreven. Oock en wierden de doleanten niet binnen geroepen, ofte yet aengeseyt van de meeninge der heeren Staten, maer bleef alles in der stilte. De doleanten addresseerden haer aen eenige heeren in 't bysonder, die de religie waren toegedaen, om te vernemen hoe sy haer gedragen souden, welcke antwoorden, de gemoederen veeler heeren soo aengemerckt te hebben, datter geen hope was van eene generale resolutie te sullen genomen worden, waerdeur de vrye exercitie der religie in den steden, daer de remonstranten meesters waren, soude werden vergunt; seyden niettemin, soveel in de saecke gedaen te syn deur de goede heeren, dat men den doleanten wel soude ongemoeyt laten, ingevalle sy op haer eigen selfs costen den godsdienst bestonden aen te vangen.

Dese tijdinge heeft in den kerckenraedt van de dolerende gemeente binnen den Briel soo veel vruchts geschaffet, dat se, den 24^{n} decembris 's avonts vergadert synde, resolveerden des anderen daechs op den Christdagh in den naem des Heeren te beghinnen, 'twelcke oock alsoo gedaen is. Ende is aenmerckenswaerdich, dat gelijck binnen den Briel anno 1572 aldereerst de reformatie der religie heeft (alsoo) begonnen, dat se heeft statt gegrepen ende sich heeft uytgebreydt totten nabuyrigen steden ende landen, nu oock wederom in deselvige statt anno 1616 de eerste predicatie is gedaen (wel verstaende in amplissima forma) van alle de dolerende kercken in Hollandt, welcke predicatien oock hebben gecontinueert op alle sabbatthen, voor ende na den middagh, sonder eene eenige achter te laten, wat moeyte ende list de partydige magistraten daertegen hebben aengewendt om te beletten. So is dan d'eerste formele predicatie in den cruyskercken gedaen binnen den Briel deur Willem Crijnss., predicant der gemeente aldaer, te voren onwettich uyt den kerckendienst gestooten deur de magistraten (so boven aengewesen is) ende nu wederomme van de rechtgesinde aengenomen. Voor ende na de predicatie wierd' met groote vrymoedicheyt ende blyschap gesongen den 40^{n} psalm: Nadat ick langen tijdt hebbe verwacht etc. Naer 't gebedt is gepredickt de historie van de geboorte Christi Luce 2 vers 1, 2 etc. De plaetse deser vergaderinge was een groote kamer ten huyse eenes ouderlings, genaemt Jan Jansz. Taerling, nu ter tydt schepen van den Briel,

wonende in de Nobelstraet, in 't aensienlickste ende byna in 't midden van de stadt. Ende hoewel de gemeente hiervan niet en was verwitticht deur last van den kerckenraedt, so waren nochtans in d'eerste predicatie ongevaerlick 150 personen van de aensienlickste burgers, meestal lidtmaten der kercke (synde de lidtmaten, alt'saemen opeen gerekent, niet boven de 700, also de stadt niet voltimmert, noch volckrijck en is). Na den middach was 't getal der toehoorders seer vermeerdert, ende daer worde een kindeken gedoopt, ende 's anderen daechs, den 26^{n} decembris, warender ontrent 250 toehoorders. In alle dese predicatien (alsoock in d'andere daeraenvolgende) liet hem den stadthouder van den bailliu vinden, om te besichtigen wat men daer dede ende wie daer quaemen, sonder nochtans yemanden te moeyen of aen te spreken.

Dit exempel is nagevolcht bij die van den Hage, Rotterdam, Schoonhoven etc., ende is also dit gebruyck aengevangen in alle plaetsen, daer de remonstranten de publycke kercken inne hadden.

Staet nu mede wat te schrijven van den wederstandt deses heyligen ende christelycken gebruycks. Wat aengaet het gepasseerde in den Briel, de magistraten lieten haer verluyden (als sy van haere gecommitteerden, uytten Hage thuys comende hadden verstaen wat op den landtdagh gepasseert was) dat, ingevalle de slickgeusen (so noemde men de gereformeerde) op haar eygen costen eenen predicant wilden houden, ende voorts alle lasten, die daerop loopen, dragen, dat men hun wel soude laten begaen by forme van ooghluyckinge; maer dattet hun nimmermeer bij resolutie van de Staten of magistraten soude worden vergunt, om dieswille dat haere Edel Mogende geen twee geauthoriseerde religien tot haeren laste in 't landt wilden houden. Also liet sich de saecke in den eersten aensien, dat alles gevoegelycken soude toegaen ende wel afloopen.

In dit jaer was de voorsittende burgemeester van den Briel eenen Jacob Jansz. Velsen, een openbaer David-Jorist, dewelcke tegens syne huysvrouwe Godelieve Boogaerts (de ware religie sonderlinge toegedaen ende een lidtmaet der kercke synde) meermalen voor desen, eer aldus in den Briel gepredict wierd', geseyt hadde, dat hy niet en conde toestaen, dat men de luyden (meenende de gereformeerde) alsoo drong ende quelde in haer gemoedt; dat hy haer (syne huysvrouwe voornoemt) toeliet ter kercken te gaen daer 't haer beliefde, ende dat hy haer metten wagen daer wilde laten voeren: dat meer is, indien hy geen publyck persoon en ware, hy wilde se wel vergunnen in syn huys te predicken. Sy (de huysvrouwe) was oock met syn voorweten op den voornoemden Christdach geweest in de predicatien, sulcx dat de broeders van deses burgemeesters beleefdicheyt groote hope hadden: in welcke hope sy haest wierden [bedrogen] want nadat Theophilus Ryckewaert op den 26^{n} decembris des namiddachs seeckeren tydt by desen Velsen was geweest, ende hem 'k en weet [niet] wat dingen hadde wysgemaeckt, is hy verandert geworden van opinie, ende heeft hem van die tijdt af gehouden als een van de hardtste ende bitterste parthijen.

't Gemeen gevoelen van de magistraten was in den eersten soodanich, dat de vergaderingen der contraremonstranten niet te beduyden souden wesen, seggende dattet al om vijfthien of sesthien harde coppen te doen was: achteden oversulcx dat se niet machtich souden syn eenen predicant t' onderhouden, ende dat se derhalven het predicken van selfs souden moeten verlaten, maer nu siende dat de vergaderinge soo sterck was ende reys op reys vermeerderde, hebben sy raedtsaem gevonden deselve in den aenvang te steuyten ende te dempen.

Syn derhalven de vroedtschappen vergadert geweest op den 27n decembris, ende W. Crynss. voor haer ontboden hebbende, is hem voorgelesen sekere nieu-genomen resolutie, inhoudende: alsoo W. Crynss. hemselven hadde onderwonden in een huys te predicken, ende de sacramenten te bedienen, streckende tot vercleyninge van d'authoriteyt der heeren Staten ende der magistraten, dat geresolveert was hem 'tselfde te verbieden, van nu voorts sulcx meer te doen, op peyne dat daertegens soude worden voorsien met publycke authoriteyt. Item dat W. Crijnss. soude gehouden syn daettelick te antwoorden, wat hy in den zin hadde te doen, opdat men daerop mochte voorder resolutie nemen etc. Hiervan versocht W. Crijnss. copie, om bequaemelick te meugen antwoorden, d'welck hem wierd' geweygert ende niettemin daettelicke antwoorde afgevordert, mits dat men hem presenteerde de resolutie noch eens voor te lesen, of soo dickwils als hy 't begeerde. Deselve dan weder voorgelesen synde, antwoorde hy: ick sal doen sulcx als ick in conscientie sal bevinden te behooren. De heeren, met dese antwoorde niet tevreden synde, begeerden dat hy hem rondelicken met ja of neen soude verdaren. Doch also hy seyde voor dat mael niet anders te connen antwoorden, wierd' hem tydt van bedencken gegeven tot den 29n decembris toe. Welcken dach gecomen synde, wierd' hy weder op't stadthuys ontboden ende antwoordt afgevordert. Doen begonst hy met sekere omstandige woorden te verhalen, hoe haere Edelen met hem hadden gehandelt in 't beghin van september laetstleden, sonder eenich recht of reden. Ende also hy meende voort te gaen, om te bewijsen synen plicht ende recht om te predicken etc., brack de burgemeester Velsen syne redenen, seggende: men soude daertegens oock wel connen seggen. W. Crijnss. seyde: myn heer, ick bidde, laet my doch uytspreken, ende seght dan daertegens soo veel als 't u belieft. Maer de burgemeester antwoorde, dat de redenen al te lang vallen souden om t'onthouden. W. Crijnss. seyde: ick sal se by geschrifte stellen ende Uwe Edele in handen geven. Wy en syn (seyde de burgemeester) met schryven niet vermaeckt, antwoordt cortelick wat ghy in den zin hebt te doen of te laten. Doen seyde W. Crijnss.: mijn heeren, 't en dunckt mij niet raedtsaem met simpel ja of neen te antwoorden, maer is my noodich mijne meeninge met redenen te becleeden; derhalven nadien Uwe Edelen de patientie niet willen nemen om sulcx t'aenhooren, so en can ick tegenwoordich niet anders antwoorden als vooren, naemelick, dat ick doen sal, gelyck ick in conscientie sal bevinden te behooren: w[aermede][1824] ick oock achte genoechsaem geantwoordt te hebben, dewyle men binnen weynige dagen sal connen sien, w[at][1825] het is, dat ick in conscientie oordeele behoorlick te syn. De burgemeester vermaende hem met dreygende woorden, seggende, dat hy toesien soude wat hy dede, want, in gevalle hy wederom binnen der stadt predicte, souden haere Edele met authoriteyt daerin voorsien etc.

De kerckenraedt, dit vernemende ende vreesende deur dit middel van haren predicant berooft te sullen worden, vondt raedtsaem voor eenen tijdt te versoecken ende te gebruycken den dienst van de nagebuyer[de][1826] predicanten, in welckers plaetse W. Crijnss. soude onderwijlen predicken op de dorpen, ende hebben daertoe eerst versocht ende bewillight D. Leoninus Leo, predicant in den Nieuwenhoorn, dewelcke voor ende na den middach predicte ten huyse eener weduwe, genaemt Aeltjen Jans mede in de voorss. strate, ende naerder by de marct dan 't voorgenoemde huys van Jan Janss. Dit geschiede op den 1n januarii anno 1617, ende was 't getal der toehoorders merckelycken vermeerdert.

1824 Geschreven tegen de rand van de bladzijde.
1825 Geschreven tegen de rand van de bladzijde.
1826 Geschreven tegen de rand van de bladzijde.

De magistraten, deur dit middel gediverteert synde van haer voornemen ende nochtans willende het predicken beletten, lieten op den 3n januarii van 't stadthuys aflesen, dat egeene predicanten van buyten hen souden vervorderen binnen der stadt te predicken in eenige huysen, op peyne van 150 guldens, t'elcken reyse te verbeuren, ende [die] syne huysinge daertoe liet gebruycken, soude verbeuren 100 guldens.

Als nu de dolerende gemeente verstondt, dat tot peyne over 't predicken gestelt waren geldtboeten ende niet bannissementen, werdt goedtgevonden de predicanten van buyten te verschoonen, ende haeren eygenen predicant (die oock daertoe gewillich was) te gebruycken. Hetwelcke de magistraten vernemende of vermoedende, lieten W. Crynss. des saterdaechs den 7n januarii weten, dat hy des anderen daechs, sondaechs 's morgens ten acht uyren, soude comen ten huyse van den stedehouder, alwaer den bailliu gelogeert was, om metten selven bailliu te spreken. Ende niettegenstaende dat dese uyre, om der studie wille, ongelegen ende de plaetse suspect was om gearresteert te worden, nochtans om te voorcomen alle naspraecke van inobedientie, so is hy met advys des kerckenraedts derwaerts gegaen, vindende den bailliu met beyde de burgemeesters Velsen ende Quack, dewelcke verscheydene propoosten gebruyckten, so beloften als dreyghingen, om W. Crijnss. af te brengen van syn voornemen om te predicken. Welcke redenen W. Crijnss. beleefdelick refuteerde, henlieden bewijsende hoedanich syn ampt ende last was; ende dat haere Edelen in dien regarde over hem niet mochten commanderen, als synde subalterne magistraten, dewelcke (na Uyttenbogards eygen seggen in 't boeck van 't ampt der overheyt in kerckelycke saecken) staen niet boven, maer beneffens de predicanten, elcx in haer ampt, alle beyde onder de hooge overicheyt, op welcke hooge overheyt hy, W. Crijnss., hem meermael beroepen hadde ende noch beriep. Somma, hij seyde henlieden soo veel, dat se hem lieten gaen ten negen uyeren om te predicken. Welcke predicatien dies daeghs wederom gedaen worden ten huyse van Jan Janss., ten aensien van den stedehouder.

's Maendaechs den 9n januarii, 's morgens, quam den stedehouder ten huyse van W. Crynss. ende Jan Janss., eyschende in den naem ende van wegen de burgemeesteren ende magistraten van den Briel, van den eersten de somma van 300, ende van den anderen 200 guldens, promptelick te betalen, voor de voormiddachsche ende namiddachsche predicatien, opten 8n dito gedaen. Waerop W. Crijnss. antwoorde, dat hy sulcken somma in gereeden gelde niet en conde promptelick betalen, als soo veel geldts niet in huys hebbende, ende dat daerom de magistraten souden gelieven een weynich te pacienteren, totdat hy beter soude voorsien wesen van gelde. Jan Janss. antwoorde, dattet geen gebruyck en was alsoo tegens de burgers te procederen. Na den middach quam de stedehouder wederom met een stadtsbode, die henlieden sommeerde de voorss. somma te betalen binnen 24 uyren, na welcke gedaene sommatie Jan Janss. ghing totten burgemeester Velsen, hem voorhoudende de costume van de stadt, soodanich synde, dat de burgers in de eerste sommatie wordt eenen tydt gegeven van acht dagen. Maer de burgemeester seyde, dat dit een geheel ander saecke was, ende dat hy soude gehouden syn te betalen 't eynde de 24 uyeren. Boven dese sommatie quam desselven avonts tusschen seven ende acht uyeren een ander 's heeren bode, die W. Crijnss. ende Jan Janss. elcx à part belaste van 'sheeren wegen, des [dat] sy des toecomenden daechs niet en souden uyt den huyse gaen voor den negen uyeren des morgens.

Syluyden, niet wetende wat sulcx beduyde, oock d'een van d'ander niet wetende, bleven by huys ende wierden beyde op 't stadthuys ontboden des morgens den 10n dito. Alwaer comende ende binnengeroepen synde voor de vroedtschappen, seyde den heer baillliu,

dat syluyden wel waren vervallen in de voorgemelde boeten om dewelcke te innen de heeren magistraten hem oock last gegeven [hadden], gelyck sy uyt den eysch ende sommatie, op ghisteren geschiedt, hadden verstaen. Doch hadden de heeren tegenwoordich een ander resolutie genomen, om de ruste van de burgerye ende vreedts wille, te weten, dat de heeren metten dolerende broederen wilden treden in eene vriendelicke conferentie, om te besien waerin eygentlick de questie bestondt, ende of de saecke niet en soude connen soo verre werden gebracht, dat yedereen soude hebben contentement; dat oock middelertydt ophouden soude het eysschen van de boeten, om dewelcke syluyden waren gesommeert. Dese resolutie was van den secretario bij geschrifte gestelt ende worde henluyden voorgelesen. De voorss. twee comparanten bedanckten hare Edele van de resolutie, naemen aen haeren broederen sulcx te rapporteren, ende versochten copie van de resolutie, dewelcke hun wierd' geaccordeert, om deselve na den middach op de secretarie te meugen halen. Ende waren dese twee voor dat mael ontslagen van de betalinge der voorgemelde geldtstraffe.

Na den middagh Jan Janss., op de secretarie gaende, verworf de copie, maer by W. Crijnss. [synde] om d'selve te deursien, bevonden sy, dat se niet en was onderteyckent, waerom Jan Janss. weder ghing bij den commijs, die deselve geschreven hadde, welcke seyde geenen last te hebben om t'onderteyckenen, behieldt niettemin de copie om den secretarium daervan te spreken. 's Anderen daeghs, den 11^{n} dito, Jan Janss., op de secretarie comende, vant de copie noch ongeteyckent. Willem Crijnss. ende Jan Janss. vonden evenwel goedt, den kerckenraedt van alles te verwittigen, also de weke vast deurliep, opdat de heeren geen oorsaecke en souden hebben te clagen, van haer niet geantwoordt te hebben op den voorslach van de conferentie. Den kerckenraedt wierdt byeengeroepen den 12^{n} januarii, donderdaechs-avondts; het rapport worde gedaen, ende men sondt totten secretarium om de copie; dan was noch niet onderteyckent. Waerom den kerckenraedt vermoeden creech, dattet de heeren niet wel met haer en meenden, ende vonden niet geraden op den voorslach van haere Edele yets te besluyten of te besoigneren, voordat de copie soude onderteyckent syn. Sonden derhalven de copie wederom totten secretarium met bede ende begeerte dat se doch mocht onderteyckent worden. Vrydaechs avondts vergaderde den kerckenraedt weder ter saecke als voren, ende sendende om de copie, was deselve oock als voren. Sonden daerom den kerckenraedt twee uyt den haeren aen den borgemeester Velsen, om syne Edele aen te dienen, dat d'oorsaeck, waerom de kerckenraedt totnochtoe niet en hadde connen antwoorden, was dat sy geene autentycke copie van hare Edele resolutie en hadden connen becomen. Waerop de burgemeester antwoorde, dat hy de magistraten sulcx soude te kennen geven.

Des anderen daechs, saterdaechs 's morgens, worden dieselve twee, welcke by den burgemeester waren geweest, op 't stadthuys ontboden, ende de copie, geteyckent synde, behandicht. Men sprack daer een weynich van den tijdt der conferentie, dat namelick deselve niet en soude connen syn dan in de toecomende weecke. Seyden daerom de heeren, dat de dolerende middelertydt moesten aflaten te predicken, gelyck syluyden soo lange aflieten met de boeten te eysschen: ja seyden noch daerenboven, dat sulcx op dyngsdach voorleden was ingewillight ende beloeft bij W. Crijnss. ende J. Janss. Doch de twee tegenwoordige broeders seyden daervan niet te weten, also daervan geen rapport was [gedaen] in hare vergaderinge.

De magistraten, dese twee mette onderteeckende copie oorlof gegeven hebbende om te gaen, hebben voor haer ontboden W. Crijnss. ende J. Janss., willende henluyden met cracht over den hals dringen, dat se voorleden dijngsdach hadden beloeft reciproce niet

te sullen predicken, gelyck de heeren hadden beloeft niet te sullen boeten eysschen, soo lange totdat de conferentie soude gehouden syn. W. Crijnss., daerop antwoordende, seyde, dat haere Edele haerselven abuseerden, dat sulcx henlieden niet en was voorgehouden, veelmin van henlieden geconsenteert, proberende hetselfde met twee vaste redenen,
1. omdat hiervan gantschelick geen gewach en worde gemaeckt in de resolutie, die henlieden voorgelesen was ende waervan sy nu hadden de autentycke copie, daerin wel staet dat de heeren sullen supercederen met 't eysschen van de boeten, maer niet dat de dolerende gemeente moet ophouden te predicken;
2, dat syluyden alle beyde waren verschenen als particuliere personen, sonder last ende voorweten van den kerckenraedt, waeruyt volghde, dat syluyden geen vermeugen hadden om alsulcken belofte te doen, die de gantsche gemeente concerneerde.
De heeren, wel merckende dat de redenen waren gefondeert, seyden, dattet nochtans redelick was, dattet alsoo geschiede, gelyck wanneer eenige parthyen, in den oorloge willende parlementeren, ondertusschen aen wedersyden hun onthouden van alle hostiliteyt. W. Crijnss. antwoorde, dat soodanige comparatie alhier ongerijmt was, aengesien in de predicatien gantsch geen hostiliteyt en worde gebruyckt, maer dat de gemeente worde onderwesen, om in de ware, suyvere religie te volharden, ende hare overheydt in alles, wat niet daertegens strede, gehoorsaem te syn; dat oock aldaer worde gebeden voor den welstant van haere Edelen na ziel ende lichaem, 'twelcke geen hostiliteyt en conde genaemt worden. De heeren verstonden 'tselfde oock seer wel, doch niettemin sy begeerden, dat dese twee der gemeente souden voorhouden haerer Edele billicken eysch (so sy meenden) van de predicatien te schorten.

Doch de kerckenraedt en conde daertoe niet verstaen, maer resolveerde in 't predicken te continueren om verscheydene insichten wille, ende niettemin de magistraet te presenteren met hare Edele in conferentie te treden, wanneer 't hare Edele soude believen. Dit worde den borgemeester Velsen van dien avondt aengedient van wegen der vergaderinge. Worde oock eene antwoorde bij geschrift gestelt op de voorgemelde resolutie van de magistraet, also daerin eenige harde manieren van spreken gevonden worden, als oock om haere Edele meeninge op alles te beter te vernemen.

Des sondaeghs, 's morgen den 15^{n} januarii, syn de vroedtschappen by den anderen op 't stadthuys vergadert, hetwelcke W. Crijnss. vernomen hebbende ende wel denckende, dat men hem aldaer soude ontbieden ende houden, om alsoo de predicatien te beletten, is uyt den huyse gegaen, sonder syn huysgesin te seggen waerhenen, opdat se geen aenwysinge souden connen doen, indien nae hem gevraecht worde. Daer worde van des heeren wegen om hem gesonden, worde oock gesocht, doch te vergeefs. Weshalven de magistraten eenen bode last gaven te gaen ende te blyven ter plaetse, daer men predicken soude, ter tydt toe dat W. Crijnss. aldaer comen soude. Dese plaetse was dat mael (gelyck van doen af voorts, totdat hen geoorloft wierd' in de Maerlandtsche kercke te predicken) ten huyse van den oudt-burgemeester Pieter Jacobss., tegenwoordich bailliu van den Briel ende den lande van Voorne. Willem Crijnss., ten negen uyeren in de vergaderinge comende, terwyle den psalm gesongen worde, seyde de bode tot hem, dat de heeren begeerden, hy soude met hem op 't stadthuys gaen, alwaer haere Edele, vergadert synde, met hem wilden spreken. Hy antwoorde, dattet nu al te laet was op 't stadthuys te gaen, dewyle hy terstont moeste predicken, achtende oock dat de heeren selve nu al waren gescheyden ende na de kercke gegaen. De bode ghing henen, ende quam ontrent een half uyere daerna wederom met des stadts chierurgijn (een lidtmaet synde van de dolerende gemeente), ende seyde de bode overluydt: W. Crijnss. ick gebiede u van 's heeren wegen,

dat ghy wat ophoudet. Waerop W. Crijnss. swygende, seyde de chierurgijn: broeders, mijn heeren hebben my belast alhier te gaen neffens den bode om ulieden dit aen te seggen, namelick dat W. Crijnss. daettelick by haer come op 't stadthuys, alwaer sy hem noch syn verwachtende; so hy niet en comt, so en sullen de heeren haer niet laten contenteren mette boete, die sy op 't predicken hebben gestelt, maer sullen de straffe verswaren, W. Crijnss. ontseggen syn tractement, syn huys ende de stadt, ende dit alles binnen 24 uyeren. De toehoorders, die ontrent 400 in 't getal waren, riepen confuselick over den anderen: hy salder niet gaen, wy willen hem hier houden etc., sulcx dat de kerckenraedt henlieden qualick conden stillen. Ende W. Crijnss. seyde met corte woorden: broeders, weest tevreden, den wille des Heeren geschiede. Ende heeft weder aengevangen te predicken, de bode henen gaende.

Onder de namiddaechsche predicatie quam de stehouder van den bailliu, dewelcke, nadat den zegen gegeven was, versochte met W. Crijnss. te meugen spreken, ende, gaende met hem in eenen hoeck van de solder, seyde, dat de bailliu eens gaerne in 't vriendelick met hem spreken soude, vragende oft hem beliefde mede te gaen. W. Crijnss. leyde dit in communicatie metten broeders, dewelcke het gantsch ongeraden vonden, overdenckende het dreygement, dat voor den middach van wegen de magistraet gedaen was. Deputeerden daerom ses personen uyt den haeren, die by den bailliu gaen souden, eensdeels om de noncomparitie haeres predicants t'ontschuldigen, ende anderdeels om te vernemen wat den bailliu hem wilde seggen. Dese by den bailliu comende ende haere boodtschap gedaen hebbende, antwoorde syne Ed[elhey]t dat hy niet anders voor en hadde dan met W. Crijnss. in 't vriendelick te spreken, dat hem in 't alderminste geen leedt en soude wedervaren, dat hy soo vry weder uyt den huyse soude gaen als daerbinnen comen, ende dat hy den aenstaenden nacht soo gerust op syn bedde soude meugen slapen als eenich ander burger, in somma, dat tegens hem geen quaet en soude aengevangen worden, also daer geen resolutie tegens hem genomen was. Als daerop wierd' gerepliceert, dat nochtans voor den middach uyt den naem van de heeren was gedreycht, dat men hem binnen 24 uyren soude doen vertrecken etc., antwoorde den bailliu, dat sulcx maar was geseyt van den burgemeester Velsen, doch niet als geresolveert synde. Seyde noch voorts: mannen, 't is nu den rechten tydt om uwen predicant wat goedts te doen, dewyle wy[1827] aenbieden met u in conferentie te treden; derhalven draecht ulieden gevoegelicken ende alles sal wel ten besten comen. Als dan dese broeders eyntelicken seyden: wy sullen dan onsen predicant laten comen op u woordt, antwoorde hy: doet soo, ende wilt ghy mijn woordt niet gelooven, ick wil soo veel eeden daerom sweeren als ghy begeeren sult.

Dese gedeputeerde, wedercomende by den broederen, die haer uytgesonden hadden, ende alles verhaelt hebbende, is goedt gevonden, dat W. Crijnss. soude henengaen met twee broeders, d'welcke hem tottet huys toe souden geleyden. Doch eer hy noch henen ghing, quam een stadtsbode metten lantaern hem halen, met denwelcken hy ghing ten huyse voorss., alwaer hy neffens den bailliu vandt beyde de burgemeesters Velsen ende Quack. De salutatien gedaen synde, seyde de bailliu met corte woorden: domine W. Crijnss., also de heeren uwen persoon voor den middach hadden ontboden by haer te comen ende ghy hen inobedient geweest syt, so laten sy u deur my aenseggen, dat ghy binnen 24 uyeren sult ontruyminge doen van haer huys, waerin ghy woont, ende oock der stadt. W. Crijnss., meenende dat syluyden dit alsoo seyden, om hem te vervaren, antwoorde, dat hy sulcken bevel niet en conde aennemen, ten ware hem deur eene acte

1827 Origineel 'dewyle de aenbieden'.

wierde getoont, dat dit was de resolutie van de vroedtschappen. Waerop sy antwoorden: wy sullen u morgen ten 8 uyren eene acte beschicken, gelyck sy oock deden.

Willem Crijnss., de acte insiende, ruymde daettelick het woonhuys, liet syne meeste meublen brengen tot syn schoonsoon, ende de reste tot syne dochter. Hij nam oock voor, binnen 24 uyren uyt der stadt te gaen ende tegen den sondach weder binnen te comen, also de acte geenen tydt en stelde van uyt te blyven. Doch de broeders en vonden sulcx niet geraden, maer begeerden dat hy in de stadt heymelycken blyven soude tot naerder advys. Sy sonden eenige van den haeren na den Hage, [omme] te vernemen by den heeren Gecommitteerde Raden, of het den wille was van de heeren Staten, dat men alsoo tegens haren predicant soude procederen. Dese gesanten conden geen audientie crygen, voordat de magistraten van den Briel tegenwoordich waren. 't Welck W. Crijnss. vernomen hebbende ende oock verstaende dat de gedeputeerde van de magistraet derwaerts reysden op den 20^{n} januarii, is met Jan Janss. henluyden daettelick gevolght, ende hadden alle gelyck audientie den 21^{n} dito tegen den avondt, by de twee uyeren lang, een yeder syne saecke na vermeugen defenderende. Ende also de dolerende verscheyden reysen vraeghden, of het den wille was van de Edel Mogende heeren Staten, dat men alsoo tegens haren predicant procedeerde, cregen sy geen ander antwoorde van den advocaet dan: het is den wille van den Staten, dat ghylieden metten anderen in vrede ende eendracht leven sult, sonder den magistraten te vermanen afstandt te doen van alsulcke proceduren.

De dolerende claeghden haeren noodt aen syne Princelicke Exellentie welcke henlieden riedt, hun t'addresseren aen 't Hoff van Hollandt. Welcken raedt volgende, cregen een besloten missive, om den magistraten t'exhiberen, waerinne haere Edelen wierde gelastet, aen den Hove voorss. over te schryven haere redenen van de voorss. proceduren, ende dat se ondertusschen van deselve souden ophouden.

Dewyle dit aldus in den Hage passeerde, worden eenige van den kerckenraedt der dolerende gemeente in den Briel op 't stadthuys ontboden den 18^{n} januarii, ende wierd' hun van de magistraten voorgeslagen (om vreeds wille, so sy seyden), dat se souden predicken in de groote kercke, neffens de remonstranten, by gebeurten, d'eene voor ende d'andere na den middagh, midts dat se daertoe souden gebruycken de predicanten van Swartewael, Oudenhoorn ende Hellevoet, contraremonstranten synde: gevende hun acte van dese presentatie. 't Welck de dolerende niet conden aennemen om dese redenen, 1. omdat se niet en waren geholpen met eene predicatie op den sondagh, ende dat men hun wel beter conde accommoderen, dewyle in de stadt noch twee tempelen ledich stonden; 2. omdat se selve eenen predicant hadden, ende oversulx onnoodich den dienst van anderen te gebruycken; 3. omdat se merckten dat de magistraten sochten deur dit middel te usurperen het recht van henlieden predicanten te beschicken, twelck hun eens toegelaten synde, souden eerlang wel andere, namentlick remonstrantsche predicanten, tot haer seynden. Derhalven versochten sy reverentelick, dat de magistraten hun gelieften toe te laten den dienst van haeren eygenen predicant met vreden te laten genieten in een van de ledich staende kercken. Maer dit wierd' haer afgeslagen.

Den 23^{n} januarii heeft W. Crijnss., uyt den Hage comende, de missive van surcheantie aen de magistraet gesonden ende heeft alsoo, onder de sauve garde des Hoffs van Hollandt, vry gegaen by der strate tot den 28^{n} toe, synde saterdach, op welcken dach hy hem prepararende om 's anderen daeghs te predicken, weder op 't stadthuys wierd' ontboden ende belast terstont uyt der stadt te trecken. Ende off hy schoon voorwende de authoriteyt des

hoffs voorss., creegh hy ter antwoordt, dat de heeren haer niet en hadden na de brieven van 't hoff te reguleren; maer indien hy over henlieden wilde clagen, so moeste hy hem addresseren aen 't collegie van de heeren Staten.

Hierdeur was W. Crijnss. weder genoodtsaeckt hem in 't verborgen te houden, ende den 2n februarii te trecken na den Hage, alwaer hy aen 't hoff vertoonde syn wedervaren. Ende alsoo de Edel Mogende heeren Staten niet en waren vergadert, versocht ende verwurf hy van den hove een mandament penael opten 4n februarii, in 't welcke den bailliu ende vroedtschappen wierden gelastet op sekere groote peyne, den voornoemden W. Crijnss. met vreden te laten ende alles te repareren wat tot synen nadeel was aengevangen. Dit mandament is deur eenen deurwaerder 's Hoffs van Hollandt gepresenteert aen de voorss. magistraten, vergadert synde op 't stadthuys, den 7n februarii, die hem dat mael seyden, dat hy syn exploict soude uytstellen totten naestvolgenden dach, in dewelcke de vroedschappen souden vergadert sijn. De deurwaerder, hem latende geseggen, verscheen des anderen daeghs wederom, ende in de camer gecomen synde om syn exploict te doen, wierd' hem van de heeren verboden het mandament te lesen. Ende also den deurwaerder synen stock in de handt nam, om also na 't gebruyck in den naem van de hooge overheyt synen last uyt te voeren, nam de bailliu hem bij den arm ende stiet hem ter camer uyt. Niettemin ghing de deurwaerder na den middach in de huysen van de vroedtschappen, om syn exploict aen een yder derselver in 't bysonder te doen. Maer den meestendeel en wilden na hem niet luysteren, lieten hem staen ende ghingen henen; sommige sloten hem de deure voor het hooft. Alsoo vilipendeerden dese magistraten d'authoriteyt des Hoffs van Hollant.

Boven desen wilden de magistraten in alle manieren W. Crijnss. uyt der stadt helpen, beschickende in der stilte, dat eene veerschuyt gebracht worde dicht bij 'thuys van syn schoonsoon, daer hy gelogeert was, synde een hoeckhuys op 't Maerlandt, niet verre van de Waterpoort, ende den stedehouder in 't voorss. huys, met meeninge om W. Crynss. in de schuyt te leyden ende over de Mase te voeren. Maer W. Crijnss. en was juyst doenmaels niet in huys, synde ontboden van den kerckenraedt op een andere plaetse byna in 't midden van de stadt, daer den kerckenraedt vergadert was ten versoecke van de dolerende gemeente tot Rotterdam, dewelcke twee gedeputeerde hadden gesonden om advys over seeckere presentatie, [by de][1828] magistraet van Rotterdam aen henluyden gedaen, nopende het predicken in de kercke neffens den remonstranten by gebeurten. Deur dese occasie quam den stedehouder tweemalen te vergeefs na W. Crijnss. vragen in 't huys van synen schoonsoon, ende was alsoo desen aenslach der magistraten vruchteloos.

De kerckenraedt, noch byeen synde, dit vernomen hebbende ende wel denckende dat de magistraten niet en souden rusten, lieten hare Edele weten, waer W. Crijnss. was. Staet hier te noteren, dat de vroedtschappen doen ter tydt niet en waren vergadert op 't stadthuys, maer dat den bailliu metten burgemeesteren ende weynige andere waren in een herberge, genaemt de Keyser, maeckende malcanderen deur de hitte des wijns noch dies te hittiger dan sy anders genoechsaem van natuiren waren. Dese dan (usurperende den naem van de vroedtschappen) sonden terstont den stedehouder ter plaetse, daer den kerckenraedt vergadert was; dewelcke tot W. Crijnss. van 's heeren wegen seijde, dat hy daettelick uytter stadt vertrecken soude, ofte dat hy, stedehouder, tegens hem feytelicken soude procederen. W. Crijnss. antwoorde, dat hy seer verwondert was over

1828 De hoek rechts onderaan is beschadigd.

dese proceduren der magistraten, nadien hy, hebbende een mandament van den Hove aen haere Edele gethoont, behoorde ongemoeyt te blyven, totdat de heeren, die nu met hem in rechte stonden, hadden den rechteren bewesen, wat redenen sy hadden om alsoo te procederen. De stadthouder, daermede henen gaende, quam eerlange wederomme, seggende, dat de heeren met die antwoorde niet tevreden waren, maer hem belasteden daettelick uyt de stadt te gaen. De kerckenraedt, wetende dat de heeren niet waren op 't stadthuys vergadert, seyden den stedehouder, dat hy dese boodtschappen deden sonder last van haere Edelen, weshalven zy deselve niet en conden van waerde houden. Hierom ghing hy henen ende quam weynich tydts daerna voor de derde reyse wederom met een billet, geschreven in den naem vanden bailliu ende vroedtschappen, waerin geschreven stondt als vooren, dat W. Crijnss. hem terstont uytter stadt maecken soude etc. 't Welck gelesen synde, seyde den kerckenraedt, dat se morgen (alsoo 't nu avondt was) daerop souden schriftelicken antwoorden ende haere Edelen, waer 't meugelick, contentement geven. Hiermede is den stedehouder henen gegaen, ende quam terstont ten vierden mael weder, seggende, dat de heeren geen antwoordt en begeerden, maer enckelick wilden, dat W. Crijnss. soude uytter stadt gaen; ende hem na W. Crijnss. wendende, seyde hij: weest u selven niet al te wijs, want ick hebbe last om my tegens u sterck te maecken. Dit geruchte allengskens onder 't volck comende, wierd' het seer woelende ende levendich op der straten, ende insonderheyt ontrent ende in 't huys daer den kerckenraedt vergadert was: waerom de magistraet machschien van dien avondt niet meer en hebben derren[1829] attenteren. Werde oock by den broederen goedt gevonden, dat W. Crynss. dienselven nacht aldaer soude blyven, ende hem niet op der straten, noch op den hoeck van 't Maerlandt begeven, opdat daerdeur geen ongemack veroorsaeckt en worde. Dit alles geschiede den 8^{n} februarii.

Op den 9^{n} dito liet de magistraet W. Crijnss. ongemoeyt, ende vergaderde na den middach den bailliu metten burgemeesteren in een ander herberge, genaemt het Gouwen Hooft, ontbiedende tegen den avont bij hen in der herberge d'officiers van de soldaten, die in garnisoen lagen, synde drie Walsche compagnien, eene van Don Wilhelmo Prince van Portugal, waerover Bockhoven commandeerde als lieutenant, d'andere onder capiteyn Tims, die doenmaels in den Hage was, de derde onder den lieutenant Lansbergen (nu capiteyn van deselve compagnie synde). Dese drie lieutenants wierden van den bailliu overredet ende wijs gemaeckt, dat de magistraat, als een lidt van de souverainiteyt, het commandement hadden over het garnisoen, soo lange in de stadt geenen gouverneur ofte commandeur en was, waeromme hare Edele dese luytenants ordonneerden met haer crychsvolck[1830] gewapent te comen voor 't stadthuys in de toecomende middernacht ten twaelff uyeren, om eenige oproeren (so sy voorgaven) te stueyten ende beletten. Van gelycken ontboden sy in de herberge voorss. den capiteyn van 't eene ende den lieutenant van 't andere vendel schutters (also doen ter tydt daer niet dan twee vendels waren), haer lastende, dat sy selve in persoon souden aenspreken alle de schutters, die sy betrouden, ende deselve op den eedt beveelen ter voornoemder uyere ende plaetse met haer gheweyr te verschynen.

De kerckenraedt van de dolerende gemeente, sulcx uyt eenen sergeant vernemende, souden noch van dienselven avondt aen de heeren in de herberge sekere supplicatie in forme van protestatie, in welcke sy den heeren reverentelicken baden te willen desisteren van soodanige proceduren, ofte so eenich ongemack daeruyt quaeme t'ontstaen,

1829 *derren*/*dorren*: durven (WNT).
1830 Origineel: 'cryschvolk'.

so wilden syluyden onschuldich gehouden sijn, als degene die niet en vermochten dengeenen te stillen, d'welcke maghschien eenigen tegenstant souden willen doen. Doch de voorss. heeren waren nergens mede te bewegen, ja, de burgemeesters selve ghingen de schutters aenspreken, ende op den eedt vermaenen, dat se souden doen als voorss. is.

De dolerende waren hierdeur niet weynich gealtereert, niet wetende wat de heeren eygentlick in den zin hadden of sy simpelick den predicant wilden soecken om uytter stadt te setten, dan of sy den eenen metten anderen wilden uytdryven. Daer worden verscheydene voorslagen bij henlieden gedaen. Eenige meenden goedt te syn, om den aenslach te beletten, dat alle de contraremonstranten, schutters synde (die in redelicken getale waren), mede met hare wapenen ter plaetse ende uyere voorss. souden comen, ende hun onder de andere schicken. Andere meenden beter te syn, dat een yeder hem soude sterck maken in syn eygen huys. Eyntelick worde geresolveert, dat se haer alt'saemen souden stille houden ende Gode de saeck bevelen.

De burgemeester Quack hadde onlangs-leden syne dochter ten houwelick besteedt, waervan men op dienselven avondt de weerreyse van de bruyloftsfeest soude houden, daar oock den bailliu ende de burgemeester Velsen genoodt waren; om welcker oorsaecke wille (soo men meent) de bestemde uyere van 't vergaderen der soldaten ende schutters is verandert ende vertrocken tot 's morgens ten vijff uyeren.

's Morgens den 10^{n} februarii in 't aftrecken van de wacht, hebben de heeren voornoemt met haer gewapent volck de parade gedaen (nadat den bailliu met een lange harangue op syne wyse de gewapende schutters ende soldaten hadde gesocht te animeren ende op te hitsen tegen de slickgeusen, verthoonende het protest, dat sy daechs te voren aen hare Edele hadden gesonden, ende 't volck wijsmakende dat de heeren daermede worden gedreycht, sulcx dat se genoodtsaeckt waren op dusdannige wyse daerinne te voorsien, om den sedicieusen eenen schrick aen te jagen). Ende was d'ordre deser parade dusdanich. In de voortocht worden gestelt twee compagnien soldaten. De middeltocht ofte slachordeninge worde geleydt van jonckheer Ottho, bailliu van Voorne, gaende tusschen beyde de voorss. burgemeesteren, die elcx hadden den degen aen de zyde ende 't hellebardt in de handt. Achter den bailliu ghingh synen stedehouder met 's heeren dienaers, hebbende elck eenen grooten smitsvoorhamer in de handen. Achter de burgemeesters ghingen de stadtsboden, mitsgaders de canonniers, meters, sackedragers ende andere, die, in des stadts dienst synde, met eede tot sulcke wercken verplichtet waren. Elck van hunluyden hadden behalven haer zydgeweyr een halve pijcke op de schouderen. Dese voorss. heeren met hare trawanten ende lyfguarde waren besloten van de gewapende schutters, soo veele sy daertoe hadden connen bewilligen. Alsoo was den middeltocht gestelt.
Den hindertocht ofte achterhoede was bevolen eene compagnie soldaten. In soodaniger orden trocken sy van de marct; naer 't logiment van W. Crijnss., staende op den hoeck van 't Maerlandt, 'twelcke sy van vooren ende ter syden besetteden. Ende hoewel sy wisten, dat W. Crijnss. niet daerbinnen was, gelyck ook de voordeure open stont, so is nochtans den stedehouder met des baillius dienaers furieuselick daerin geloopen, slaende met de voor-hamers op soodanige binnedeuren, welcke noch gesloten waren, besoeckende 't huys boven ende beneden, achter ende vooren. Ende niets vindende, syn se weder in ordonnantie afgetrocken tot voor 't stadthuys, een yder oorloff gevende te vertrecken, schenckende de schutters ende de soldaten ettelicke tonnen biers voor 't heroijcke exploict, by henlieden uytgerechtet.

In 't scheyden is 't gebeurt, dat ontrent het stadthuys eene muys met verbaestheyt quam

geloopen dwers over de strate, waerna de soldaten, trappende, jockswyse riepen hier, hier etc. Dit geroep verweckte onder dengenen, die wat verre van daer waren, eenen nieuwen alarme ende toeloop na de woelende schare, dewelcke met een gelach gescheyden is. Ende alsoo waren de bergen swanger, maer hebben eene muys gebaert.

Willem Crijnss. was in dien nacht ten huyse van eene remonstrantsche weduwe, die hem gaerne herberchde, ende ghingh 's morgens ten huyse van eenen contraremonstrant, ende van daer tot een ander broeder, tot op den 16n februarii; doen quam hy weder tot syn schoonsoon. Ende soude wel voorts in de stadt gebleven hebben, deurdijen mijn heer de Prins van Orangien d'officiers van 't garnisoen seer ernstich hadde bekeven, omdat se sulcx hadden aengevangen sonder synen last; maer de partydige magistraet en conde niet rusten, achtende dat haere authoriteyt onder de voeten lach, so lange sy W. Crijnss. in der stadt moesten lyden. Weshalven sy te wege brachten deur den advocaet, dat W. Crynss. by eene missive ter ordonnantie van [de] heeren Gecommitteerde Raden wierde ontboden te comen in den Hage, alsoo haere Edel Mogende hem eenige noodtsaeckelicke dingen hadden te communiceren. Waerop 't advys des kerckenraedts gehoort hebbende, is hy den 17n dito vertrocken, ende in den Hage comende, liet 'tselfde haere Edel Mogende weten. Is op den 18n ontboden ende verschenen voor de gemelte vergaderinge. Ende na behoorlycke salutatie seyde den advocaet: Willem Crijnss., de heeren hebben u alhier ontboden, om met u te spreken van saecken, welcke betreffen de ruste der kercke ende uws persoons ende ('twelck het meeste is) des landts; doch alsoo sy nu veel te doen hebben ende daervan tegenwoordich niet meugen handelen, dattet oock morgen sondach sal syn, sult ghy de patientie nemen ende alhier in den Hage blyven (buyten uwe costen), totdat de heeren met u sullen gesproken hebben. Deur dit middel is W. Crijnss. van de remonstranten behendichlick uyt den Briel getrocken ende in den Hage gehouden tot op den 8n julii daeraenvolgende. Want hoewel W. Crijnss. dickwils ghing by den advocaet, biddende, dat de heeren hem wilden communiceren 'tgunt waeromme sy hem hadden ontboden, so creegh hy geen ander antwoordt dan dattet noch niet te passe quam, ende dat hy noch een weynich moeste patienteren. Vragende of hy in den Hage was geconfineert, creegh tot antwoordt neen, dat hy gaen mocht werwaerts hy wilde, sonder alleen in den Briel, ten ware met consent van de magistraet aldaer.

D. Nicolaus Dammius, die eertijdts by de 24 jaren de kercke van den Briel loffelick hadde bedient, ende naderhandt, binnen Goedereede staende, deur eene groote cranckheyt, alsoock ten aensien sijns ouderdoms, van den kerckendienst was ontslagen, woonde doen ter tijdt in den Hage. Waerom de broeders van de dolerende gemeente in den Briel (vreesende dat W. Crynss. tegens Paesschen niet en soude meugen t'huys comen) aen syne waerde versochten, dat hy te Paesschen met syne gaven haere gemeente wilde dienen, also hy nu wederom, na syne jaren, seer cloeck ende gesont was. Ditselfde heeft den goeden ouden man ingewillight. Maer Theophilus, predicant van den Briel ende Dammii schoon[soon] synde, die doen oock in den Hage was, dit vernomen hebbende, heeft gearbeydt sulcx te beletten, wel wetende dat het soude strecken tot afbreuck der remonstranten. Want sy maeckten de burgerye wijs, dat syluyden bleven by de oude leere ende dat de dolerende nieuwicheden voortbrachten. 'tWelck sy voortaen niet souden hebben connen doen, wanneer de gemeente gesien hadden, dat dien oude man, van denwelcken sy veel hielden, onder de dolerende gemeente predickte. Heeft derhalven Theophilus den bailliu ende de gedeputeerde heeren van den Briel, die in den Hage op den dachvaert waren, sulcx aengedient; ende hebben de voornoemde heeren allerley redenen van persuasien gebruyckt, om den ouden man van syn voornemen te trecken. Maer siende dat hy daerin persisteerde ende gereedtschap maeckte om na den Briel te gaen, brachten

sy te weghe, dat hy wierde ontboden te comen voor de heeren Staten. Ende alsoo hy al vertrocken was, eer de bode t'synen huyse quam, worde hem eenen expressen bode nagesonden met een missive, by dewelcke haere Edel Mogende hem belasteden niet in den Briel te predicken, ten ware dan in de groote kercke, die de remonstranten in hadden. Also heeft D. Dammius hem van 't predicken in den Briel onthouden, gaende niettemin in de predicatien by de dolerende.

Willem Crynsze versocht oock tegens Paesschen te meugen t'huys reysen voor eenen dach, drie of vier, also de heeren doch in die dagen niet en souden besoigneren. Hem worde afgevraeght, of hy wilde beloven aldaer niet te predicken, so wilden haere Edel Mogende arbeyden bij de magistraet van den Briel, dat hy aldaer comen soude. Hoewel nu dese belofte beswaerlick was, beloefde hy 't nochtans uyt affectie van eens te meugen t'huys comen. Hare Edel Mogende sonden terstondt eenen bode na den Briel met een missive aen de magistraet aldaer, dewelcke, op den Paeschdach 's morgens vroech wedercomende, tydinge bracht, dattet de magistraet niet raedsaem vondt. Daerna, alsoo twee heeren commissarissen reysden naer Hellevoetsluys, is hun bevolen van de heeren Gecommitteerde Raden, dat se in't deurtrecken de magistraeten aenspreken souden, om W. Crijnss. toe te laten voor een dach twee of drie t'huys te comen, also hy noodtsaeckelick daer wat te doen hadde. Maer dese en richteden oock niet uyt. Noch eens is deur den advocaet neffens W. Crijnss. aengehouden by den bailliu ende gedeputeerde der magistraten van den Briel, in den Hage synde, om deselve saecke: welcke beloefden daerom te arbeyden bij de vroedschappen. Maer weder in den Hage comende, brachten tydinge dat de vroedschappen daerin niet hadden connen accorderen. Eyndelick nadat W. Crijnss. was gelicencieert van Hare Edel Mogende uyt den Hage te gaen, ende een huys binnen Delff gehuyert hadde, en heeft hem de magistraet niet willen toelaten in den Briel te comen, om syne papieren ende meublen te schicken ende uyt der stadt te voeren.

W. Crynss. werde van de heeren Gecommitteerde Raden vryheyt gegeven uyt den Hage te meugen woonen of te blijven op den 8^{n} julii 1617 op dese wyse. Ontboden synde voor hare Edel Mogende, seyde den advocaet, dat men [hem] uytten Briel ontboden hadde deur vreese dat syne inwooninge aldaer groote moeyte ende bloedtstortinge soude veroorsaeckt hebben, ende hare Edel Mogende hem niet anders hadden te seggen. Hebben hare Edel Mogende oock ordonnantie gegeven tot betalinge van syne teercosten ende acte van de continuatie syner gagie. Ende is also gaen woonen in syne vaderlicke stadt Delff totten eersten novembris 1618.

Middelertydt heeft de almachtige God syne handt genadelick gehouden over de dolerende gemeente binnen den Briel, dewelcke geduyerichlick des sondaechs, sowel na als voor den middach, is bedient geworden met predicatien, sonder eene eenige reyse te missen (ten huyse van den eersamen oudt-borgemeester Pieter Jacobss., tegenwoordich bailliu van den Briel), ende dat openbaerlick, op deselve uyere als men in de kerck predicte. Hebben oock gehadt 't gebruyck der sacramenten des doops ende avontmaels, sulcx dat hun niets en ontbrack dan een ruymer plaetse om bijeen te versaemelen. Dese kerckelicke bedieningen syn gedaen ende waergenomen geweest, eerst bij de rechtgesinde predicanten desselven classis ende daerna deur predicanten uyt andere quartieren, welcke hun by leeninge werden toegesonden.

De dolerende gemeente van 's-Gravenhage hebben in den jare 1617 consent gecregen om te predicken, eerst in de Engelsche kercke, ende daerna (also dese kerck te cleyn

was) in der Jacobynen Cloosterkerck. Waerom de dolerende gemeente van den Briel met dies te meerder fondament ende vrymoedicheyt continuelicken hebben versocht ende aengehouden by haere magistraten, dat men hun mede sodanigen vryheyt wilde vergunnen, dewyle doch binnen der stadt twee kercken ledich stonden, te weten, de Engelsche ende Maerlandtsche, maer hebben niet connen verwerven voor den 13^{n} februarii 1618, op welcken dach de heeren magistraten de dolerende hebben aangeboden (bijna op deselve wyse van s'jaers te voren op den 18^{n} januarii, hierboven verhaelt) te weten, dat de dolerende souden meugen predicken in de groote kercke, ende daertoe te gebruycken den dienst van twee contraremonstrantsche predicanten, dewelcke neffens de remonstrantsche predicanten souden predicken, oock met hun eenicheyt ende broederschap onderhouden, sonder d'een den anderen in hare predicatien te refuteren, schelden of lasteren, dat oock het ouderlingschap ende diaconschap in gelyckheyt soude gehouden worden etc. Ende ingevalle de doleanten hun in dese presentatie beswaerden, so behieldt de magistraet de saecke in bedencken den tijdt van drie weken, om daer op 't versoeck der doleanten eyntelick ende absolutelick te disponeren van de inruyminge eener kercke. Dese presentatie, mitsgaders eenige poincten der remonstrantscher leere, is op den 16^{n} februarii daeraenvolgende van 't stadthuys afgelesen, ende daerna deur den druck alle de werelt bekent gemaeckt.[1831]

De dolerende gemeente, het daervoor houdende, dat dese presentatie niet dienstich was tot voortplantinge der waerheyt, vreesende oock dat sy t' eynde de drie weken noch even verre souden syn, versochten by requeste aen de Edel Mogende heeren Staten, dat hare Edel Mogende met authoriteyt hierinne wilden voorsien etc. Ende cregen apostille op den 22^{n} februarii, inhoudende, dat hare Edel Mogende verstaen, dat de supplianten wel doen sullen als goede gereformeerde christenen in den heuren met alle bescheydenheyt naerder te overleggen den voorslach, henluyden bij den magistraten gedaen, ende bevindende deselve voor henlieden niet te wesen aennemelick, sy, supplianten, als goede, getrouwe ende gehoorsaeme christelicke ondersaten betaemt, met patientie te willen afwachten den voorss. tydt van drie weecken, om daerna met alle respect ende zedicheyt hun wederom aen de magistraeten t' addresseren ende derselver eyndelicke dispositie versoecken.

De drie weken omgecomen synde, hebben de dolerende weder versocht aen de magistraten, dat henlieden een van de ledich staende kercken vergunnet werde. Ende is hun opten 7^{n} martii 1618 toegelaten te predicken in de Maerlantsche kercke, synde eene kercke sonder vloer, bancken ende glasen, seer ontstelt ende vol timmerhoudt ende ammonitiegoedt, also deselve veele achtereenvolgende jaren was gebruyckt tot een stadtstimmerhuys, ende ammonitie in te leggen. Daerentegen de andere ledich staende kercke, die men den dolerenden weygerde, was schoon ende polijt, vol bancken ende glasen, bequaem om daerin te predicken, sulcx dat de magistraten totten laetsten toe thoonden hare afgunsticheyt tegen de ware gereformeerde religie. Wilden oock den dolerenden niet een stuyver te bate comen in alle de oosten, die sy moesten doen, met uytruymen, schoonmaken ende repareren van de voorss. kercke. De dolerende niettemin, Gode voor syne genade danckende, grepen het werck aen met gemeener handt, yver ende vrolickheyt, ende dat met sulck eene ongeloovelicke vaerdicheyt, dat twee dagen daerna, opten 10^{n} martii, wesende sondach, de eerste predicatie daerin worde gedaen deur Petrum

1831 Opgenomen in Van Alkemade en Van der Schelling, , *Beschrijving van de stad Briele*, 1:148-151.

Wassenburgium, predicant tot Portugael in den lande van Putten, die op deselve tijdt de gemeente bij leeninge bediende.

Op den 22n septembris 1618 quam mijn heer de Prince van Orangien in den Briel ende versette des anderen daeghs de meergemelte quaetgesinde magistraten, nemende andere in haerlieder plaetse. Ende worden burgemeesters de eers[ame] Pieter Jacobss., in welckers huys de dolerende deurgaens gepredict hadden, ende Leonard Janss., coorencooper, ende so voorts van de contraremonstrantsch gesinde. Over welcke veranderinge groote blyschap onder den gereformeerden gecomen is.

De nieuw-gecorene magistraten hebben den remonstranten onlangs daerna gelastet de groote kercke te ruymen. Ende is d'eerste predicatie van de gereformeerde wederom daerin gedaen op den 20n octobris 1618, deur Daniel van Laren, predicant tot Vlissingen, die op dat maal de gemeente in den Briel by leeninge bediende. Sondaechs daerna den 27n dito heeft Willem Crijnss. in de groote kercke gepredickt, nadat hy meer dan twee jaren uyt deselve was gestooten geweest. Neffens hem is van de gemeente beroupen ende becomen D. Tobias Damman, doen ter tydt predicant synde tot Nieuwerkerck in Duyvelandt, onder de classis van Schouwen.
Den remonstranten is bij de magistraten toegelaten te predicken in d' Engelsche kercke.
In 't begin van december syn in den Briel gecomen de gedeputeerde des Suydthollantschen Synodi, geassocieert met eenige gecommitteerde van de Edel Mogende heeren Staten, om inspectie te nemen op alle de predicanten van dat quartier, hoe sy haerselven, staende de troublen, hadden gedragen in leere ende leven. Dewelcke, van alles goede informatie genomen hebbende, hebben gedeporteert Cornelis Burchvliet, predicant in den Briel, Casparus Scelcart, predicant in Abbenbrouck, ende Gerardus Velsius, predicant in Rocangie. Theophilus Rijckewaert, voor hare Edele geciteert ende gecompareert synde, dede syn onschuldt, om rekenschap te geven van sulcx als hem te laste geleydt wierd', daermede, dat hij terstont moeste gaen na Dordrecht, also hy beschreven was van den Synodo Nationael, ende mede belast daerhenen te trecken van de Hoogh Mogende heeren Staten Generael. De voorss. gedeputeerde des Synodi hebben oock gesuspendeert van den kerckendienst, totten uytgang des Synodi Nationalis toe, Abrahamus la Faillie, predicant in de Nieuwe Tonge; Johannes de Vries, predicant op de Stadt, een dorp alsoo genaemt, wierde gesuspendeert voor eene maent, midts doende sekere openbare schuldtbekentenisse voor de gemeente. Adrianus Romanus, predicant in de Goeree, was gesuspendeert van den Synodo Delphensi in de vorige maent novembris 1618.
Nannius Geysteranus is in den Briel gelaten als predicant voor de remonstranten totten uytgang des Synodi Nationalis toe. Welcke synodus, geeyndicht sijnde, is Theophilus Ryckewaerdt, neffens andere meer, van denselven synodo gedeporteert; ende (also hy niet en wilde beloven hemselven stille ende burgherlyck te houden) van de Hoogh Mogende heeren Staten Generael gebannen uyt de Geünieerde Provintien ende gebracht tot Waelwyck in Brabandt.
Daerna, in augusto 1619, sijn in den synodo van Suydthollant, gehouden tot Leyden, gedeporteert den voornoemden Nannius, predicant van den Briel, Abrahamus la Faillie, predicant van de Nieuwe Tonge, Johan de Vries, predicant op de Stadt, Jacobus Carpentarius, predicant in Middelhamisse ende Hugo Steur, predicant in Oostvoorn. Ende also is de geheele classe gesuyvert van de remonstrantsche predicanten, dewelcke meestal onordentelick in den kerckendienst waren ingedrongen.

Extract uyt het kerckenboeck van den Briel den 5en martii 1620

Is vergaderinge gehouden van den ouden ende nieuwen kerckenraedt midtsgaders oock van sommige andere, (welcke heugenisse hadden van 't gepasseerde), ende is in deselve gelesen seker schrift inhoudende notitie van 'tgene in dese kercke gepasseert is staende de kerckelycke swaericheyt ontstaen in 't stuck van de leere ende enige onbehoorlicke proceduren daeraen clevende van den jare 1600 tot 1619 incluys, te saemen gestelt deur onsen broeder Willem Crynss. om t'syner tydt (volgende 't besluyt des synodi Leydensis) D. Latio geexhibeert te worden etc. Ende is dit voorgemelde schrift geoordeelt wel ende behoorlick gestelt te wesen ende in sich vervatende de volle waerheyt van 'tgene voornoemt.
Tobias Damman, scriba consistorii.
Dit geschrift is oock gelesen in de classe gehouden in Diericxlandt op den 29en april 1620, ende is van de broederen voor goedt gekent.

Bijlage H

Cort ende waarachtig verhael

cort ende waerachtich verhael van den staet der kercke Jesu Christi, vergaedert binnen der stede Goederede op 't eijlandt van Westvoorne sedert den jaere 1600 tot 1619 de berorten ende swaricheden in deselve onstaen ende weder ter neder geleijt[1832]

De Christelike gemeijnte, vergaedert binnen Goederede in 't eijlandt van Westvoorne, sedert den tijdt der reformatie bij verscheijden predikanten des Heijligen Evangelii bedient, is binnen den selven tijdt ende bijsonderlick van den jaere 1600 gewest onder haere predikanten in Christelike eenicheijt ende heijlsaeme vrede, beijde des gelofs ende des wandels, lest werdende bedient tot in den jaere 1616 van den Edele ende godtsaligen Nicolaus Dammius, dewelcke in dit jaer van wegen sijnen ouderdom ende daglickse swackheden als emeritus uth den kerkendienst is gescheijden, om sijne overijge jaeren in ruste, met een prive leven te eijndigen.

Doch de ruste ende afscheijt deses vornomden Nicolai Dammii is geweest het begintzel van de onruste ende van verscheijden kerkelike ende burgerlike berorten derselver gemeente, want also door de opgeresen verschillen in de lehre vast hier ende daer de gemeenten in Hollandt werden berort, de kerken gedeelt, eenige classen waeren gescheijden ende onder deselve de classis van Voorn ende Putten, onder welcke de kerke van Goederede is resorterende, heft de partie der remonstranten, hiertho misbruikende de hulpe ende autoriteijt van haeren baljuw Johan Wielandt ende mr. Adriaen van Spreuwesteijn, in sijn leven dijckgraef, in desen vacerenden kerkendienst tegen lust van den kerkenraet ende met bedriglike beloften gesurrogert ende gebracht Adrianum Sara alias Romanum, student der Heijliger Theologie, een persoen haer gevoelen ende factie toegedaen.

Adrianus Romanus, anno 1616 in septembri in sijnen dienst getreden sijnde, heft van beginne af, hoewel eerst heijmeliker, niet naegelaeten 'tgene tot verstoringe van de eenicheijt der gemeijnte ende ruste der gemoederen der lidtmaten was streckende: want eerstelick heft hij met verbrekinge van sijne heijlige belofte (dat hij hem getrouwelick soude houden bij de lehre der gereformeerde kerke, hoedanich deselve uth Godes Heijlich Woort in de Nederlantsche Confessie ende Heijdelberchschen Catechismus (als formulieren der eenicheijt) is begrepen ende in de selve kerke bij de voorgaende predikanten was geleert ende gepredickt) geweijgert niet alleen den catechismum te verklaeren, maer daervan ooc verachtelick beginnen te spreken: daernae geseijt datter tot noch toe een valsche lehre was gepredickt, ende dat hij de keerse op den kandelaer soude stellen; somwijlen grover uthvaerende, nomde de leere der kerken een duijvelsche, godtlose

1832 Dit 'verhael', geschreven door de predikant Gosuinus Buytendyck, bevindt zich achter in het tweede actaboek van de classis Brielle. Het is eerder gepubliceerd door De Jager in 'De Brielsche archieven'. Een andere versie van dit relaas bevindt zich in het archief van de voormalige gemeente Goedereede, SAGO, Archief voormalige gemeente Goedereede, inv. nr. 2699. Deze versie is eerder in 1942 gepubliceerd door Van Schouwen in het tijdschrift *Historia* (zie literatuurlijst).

ende valsche leere; droch langs de deuren het fameus libell Henrici Slatii,[1833] die naederhandt van wegen sijne valsche leere, schandelick leven ende onbehoorlike proceduren van den kerkendienst van Bleijswijck bij den synodum Delphensem in den jaere 1618 is gedeporteert. Op een tijdt heft hij hem niet ontsien op 't stadthuijs voor de Edele Magistraet te seggen, datter tot noch toe was een valsche leere gepredickt, ende dat hij stants vooets wilde bewijsen, hoewel het bewijsen wel achterblef. Heft eijndelick alle dese sijne propoosten versegelt met een dwaese schilderie, in welcke hij hem heft doen schilderen met een kandelaer ende brandende keerse in sijn slinkerhandt.
Ende alhoewel alle het verhaelde niet en waeren dan onheijlsame actien, tenderende tot lasteringhe der waerheijt, tot ontrustinge ende berorte van de goede gemeente, heft Romanus voornomt dies niet tegenstande so weijnich de aensprake des kerkenraets ende eeniger broederen der gemeente daerover aengenomen, dat hij se ter contrarien in 't particulier niet alleen onchristeliken heft bejegent, maer ooc op den predickstoel, door invectiven, met scheltwoorden voor de ghemeente geschavotteert; ende ghebrantmerckt met benaemingen van *onrustighe menschen, ghelovers van onghehoorde dinghen, strijdende tegens Godes woort ende natuerlike verstant*: hierbij met grote exclamatien wenschende dat hij van sulcke mesters mochte ontslagen werden; de leere der gereformeerde kerke heft hij niet min schandeliken als valschelick op den predickstoel getraduceert, seggende, dit is het gevoelen der·contraremonstranten, dat Godt het eene kindt schept ter verdoemenisse ende 't ander ter salicheijt; hier bij voegende dese patetice aensprake, 'o ghij vrouwen, denckt aan uwe onnosele kinderen, alse jonck sterven.'
De kerkenraet ende een goet deel der voornamster lidtmaten, haer niet meer ter harten gaende dan de waerheijt des Heijligen Evangelii ende den bouw van haere kerke, welcke beijde Romanus met sijne lehre ende proceduren viandt was, hebben hem verklaert, dat zij, de sake so staende met goeder conscientie met hem niet en konden de kerke bedienen ofte gemeenschap hebben, ende oversulcks, naedien sij nu eenen goeden ende ruijmen tijdt te vergefs nae sijne verbeteringe verwacht hadden, hoewel met drufheijt in de vreese des Heeren hadden besloten van hem, maer niet van·de kerke te scheijden ende gesonder spijse voor haere zielen te soecken: den welcken desen harder all lachende antwoorde, *ick sal wel sulcke ouderlinghen ende diakonen krijgen*, henlieden sijn handt tot een spottelick adieu uthstekende. Sulck een werck maekten hij van de schapen Christi, die hem vertrouwt waeren.
De kerke aldus in den jaere 1617 in junio in druvighe twespalt gevallen sijnde, zijn de dolerende lidtmaten sonder exercitie des Godtliken Woorts in Goederede gewest, tot dat den 22 novembris desselven jaers de predikatie des Heijligen Evangelii, ten huijse van Gerrit Jansen, ouderling, door Goswinum Buijtendijck, respective kerkendienaer des Heijligen Evangelii in Dirrickslandt, uth last des classis is begonnen ende bij gebeurten door de predikanten desselven classis eenen geruijmen tijdt is gecontinueert.
Onder dese bedieninge is Romanus ende sijne onbehoorlickheijt de gantze ghemeijnte also bekent geworden, dat over drie ofte vier lidtmaten derselver zijne factie alleene sijn gevolgt, sodat, de kamer voor de dolerende lidtmaten te kleijn sijnde, bij deselve aen de Edele Magistraet is angehouden, dat haer een predikatie des dingsdachs in de kerke mochte vergunt werden. Het antwoort ende resolutie hierover wert uthgestelt totte verkiesinge van de niuwe magistraet, in dewelcke de voornomde Romanus bij den heere Otto van Zevender, op die tijdt baljou van Voorne ende het voornamste hooft

1833 Hier wordt gedoeld op het pamflet van Henricus Slatius, *Bewijs dat de schuerpredikanten zijn vrienden en toestanders van dese leere: dat Godt onmondighe jonge kinderkens, die in hare onbejaertheyt sterven, zelfs der gheloovighen, van eeuwigheyt heeft verworpen ende in tijde verdoemt* (1617), Knuttel, *Pamfletten KB*, nr. 2977).

der remonstranten deses quartiers, heft so vele te wege gebracht, datter een goet deel notoire ende bittere personen, sijne factie toegedaen, in de regieringe sijn gekommen, door dewelcke hij het goet ende heijlich voornemen ende versoek der dolerende lidtmaten heft so verre verhindert, dat sij, siende haer alle naeste wegen opgegraven, door advijs van notabele personen van state ende een goet deel van de magistraet der stadt, de lehre ende kerke toegedaen, resolutie genomen hebben om op vreijdach, wesende den 19 januarii anno 1618, in haere kerke te prediken, tot welcke bedieninghe sij den ehrsaemen ende godtsaligen Cornelis Damman, predikant des Heijligen Evangelii in 't Outdorp, hebben verwilligt.

Des vreijdachs is de gemeente des morgens ten 8 uhren op het geluijdt in alle stillheijt te saemen gekommen ende de predikatie begonnen; doch Romanus, tot noch toe oproerich ende ongerustich, heft hem hier noch veel seditieuser bewesen, jae soude sijn gewest een auteur van een druvich blootbadt ende doot veler onnosele menschen, indien het Godt de Heere niet gudertierentlick voorsien hadde. Want hij, half gekleet, op het trecken van de klocke voor de deure kommende, riep tot eenige vischers, sijne factie toegedaen, anders menschen sonder religie: lustich mannen, vecht nu voor de kerke; tot voorder ophitsinghe dienden sijne bijgaende woorden dat de gemeente met geweer in de kerke waeren ende dat sulcks van sijne dienstmacht gesien was. Door dese ende diergelike propoosten isser binnen korten tijdt een woelenden hoop met stocken, vorcken, roers ende ander geweer, op de been gekommen met resolutie om de vergaederinge, omtrent van 70 so mans als vrouws personen, in de kerke te overvallen ende doot te smiten, waertoe sij, met een trommel allarm makende, sijn nae de kerke gelopen ende souden haer boosz voornemen angeleijt hebben indien sij [niet] door het goet ende wijsz beleijt van den heere Johan de Loe, baljouw der stadt, ende Cornelis Casteleijn (van twee personen der vergaederinghe in arrest te nemen) waeren te rugge gehouden gewest: gelick den baljuw terstont nae de predicatie gedaen heft, met hem leijdende, ten huijse van Dirrick Arentz. Pater, Krijn Pietersz.·ende Cornelis Bogerman, beijde diakonen der dolerende gemeijnte.

Doch desen niet tegenstaende, als de gemeijnte uth de kerke kommende ijder meende sijns wegs in vrede nae sijn huijsz te gaen, is desen woelenden hoop, in haere boosheijt gelick een vier ontbrandende, op dese ongewapende schare gevallen, hebben eenen groten allarm van slaet doot, slaat doot, met roepen gemaekt, ende met stenen, stocken ende vorcken dese goede lieden terugge gedreven; die 't niet konden ontlopen, most door haere vuijsten ende stocken breken, waerdoor een oude vrouwe, Angneta de Bock genamt, wiert ter aerden geslagen, haere huijck genomen, sodat sij eenige dagen bedtlegerich was. Haere moetwille hebben sij voornamlick in de kerke bedreven, alwaer sij noch vonden den predicant vornomt, met noch eenige broeders, onwetende van die swaricheijt: want doorsoekende de gantze kerke, ende met pijcken seker stroo, dat in eenen hoeck lach, doorstekende, om te treffen die haer daer onder mochten verborgen hebben, so hebben sij voor all den predikant met Marinus de Bock, ouderlingh, ende mr. Gillis Hoen, schoolmester, gevanckelick uth de kerke getrocken, ende den predikant so met een vorck van achteren ende ponjaert van vooren de doot gedreijgt, dat de steke alrede op sijn opperkleet sijnen ganck begonde te hebben, maer doch door des Heeren beschickinghe is opgehouden; ende sijn ooc onbeschaedigt desselvigen dachs loosz gelaten. Voornamlick was verwonderlick haere woedende rasernie tegen Daniel Jansen, thresorier der stadt, in wiens doot sij gesworen hebben, soodat hij qualick haere blootdorstige handen soude ontkommen wesen, ten waere hij, langhs een sperre opklimmende, hem in 't kerkegewelf versteken, ende in de dackgote begeven hadde, so dat dese druvige revolte noch sonder bloetstortinge door des Heeren wonderlike regieringe is afgelopen.

Ende is hier notabel dat de vornamste belhamers dien dach, tot een triumphe van sulck een mannelike daet, met drincken ende schincken hebben gepasseert.
Den 20 januarii, wesende saterdach, desen woelende hoop, in haere moetwille voortvaerende, hebben voor allen dingen, nae wijse van alle factieuse, eenen electo verkoren ende opgeworpen, Jan Gerritsz. genamt, een man van kleijne ehre ende een favoriet sowel van de mennonitsche als remonstrantsche secte, ende sijn ten selven dage in de raetkamer gedruijst, door haeren electo willende ende met eenen versoekende dat de naevolgende artijculen haer terstont souden geaccordeert werden, seggende, wij willen't dat ghij 't doet, of wij sullender op smiten. De artikulen waeren dese:

I. dat terstont een publicatie gedaen werde, daerbij de dolerende gemeente op grote pene verboden wert in de kerke, huijsen of schuren te predicken.
II. dat den thresorier Daniel Jansen met drie schepenen, sijnde van de dolerende gemeente ende lidtmaten, de facto van haeren dienst souden werden ontslagen, sonder weder op 't stadthuijs te kommen, of sij souden haer de beenen in stucken smijten.
III. dat ooc de schoolmester datelink van den school- ende kerkendienst werde ontslagen.
IV. dat de heer balju bij hen soude ter kerken kommen, of dat sij hem souden van de kaije in de haven werpen.

Het 1. ende 3. artijcle is haer bij de remontrantsche magistraet lichteliken ingewilligt, maer het tweede, als niet sijnde in haere macht, geweijgert; op het vierde, van wegen de disordre en is haer bij den voornomden baljuw op dese tijdt niet geantwoort.
Desselven dachs uth den Haegh komende Azarias Justini, candidatus theologiae, om op sonnendach de dolerende gemeente met Godts woort te bedienen, heft dese godtlose bende sijne aenkomste met een groot tumult verwacht, hem tegen lopende, om hem op den wegh doot te smijten, wartho deselve geanimeert werden door haeren electo, welcke seijde, dat sij hem vreij souden doot smijten, want hij soude henlieden alles daervan komende uthdragen. Maer Azarias voornomt, dit verstaende, heft sijnen wech van de stadt gedeclineert ende is naer het Outdorp gegaen; aldaer gepredickt hebbende, is wederom buijten om de stadt naar den Haghe gereijst.
Des avonts isser wederom een ander rumoer gewest, want dese menschen riepen, dat den thrisorier voorsz. bij sijn Princelicke Excellentie was om tot haeren last soldaten mede te brenghen, roepende ten huijse van den burgemeester Casteleijn: wij sijn verraden, wij sijn verraeden, wij willen eerst de gevangenen doot smiten ende dan ons tegen de soldaten weeren, soo lange wij staen moghen. Tot contentement van dese moetwilligers wiert bij den burgemeester Casteleijn met noch drie schepenen ende den secretario Leenart Leenartsz. geordoneert, datter die nacht twintich mannen souden waken, die met haers gelicken denselven nacht met drincken ende andere moetwillicheijt hebben overgebracht.
Des sonnendachs den 21 januarii heft dese woelende menichte tot haerder versekeringhe (so sij seijden) met advijsz van de remonstrantse heeren des morgens wel vroch het geschutt uth de kerke ende noch eenighe steen stucken van het stadthuijsz gehaelt, ende met scherp gelaeden hebbende; op de marckt gestelt; hierbij vier corporaelschappen, ijder van 22 mannen, gemaekt ende met stadts wapenen gemonteert, ende also langhs de straten met vliegende vendel ende trommel getrocken, met verbintenisse om de stadt (so sij seijden) getrouw te wesen ende met goet ende bloot malkanderen bij te staen, in't weeren van des lants soldaten, daervan den eedt bij den secretarius henlieden wert voorgelesen; heft ooc die nacht een corporaelschap gewaekt. De remonstrantsche heeren ooc guet vindende om den burgemeester Cornelis Casteleijn nae den Haghe af te senden, om advijsz in dese gelegentheijt over de gevanghenen aen de Edele Gecommit-

teerde Raeden te versoecken, heft de ontstelde menichte sulcks niet willen toelaeten, ten waere dan dat haeren electo medeginge; hebben in zijn absentie met dobbel sentenellen scherpe wacht gehouden ende vier nachten met drincken ende schincken alles ten laste van het stedeken met alle dertelheden doorgebracht.
Op donderdach, wesende den 25 januarii, sijn de genomde gecommitteerde weder thuijsz gekommen, ende niet langhe naer hen den heere Johan Wielandt; oudt baljou derselver stadt, tot beslechtinghe van dese burgherlike berorten, hij voornomt sijnde bijgevocht eenen van de Edele Gecommitteerde Raeden, ende rapporteerden dat den advocaet Barnevelt, haer uthgehoort hebbende, haer met noch eenige heeren van de Gecommitteerde Raeden in 't particulier hadde geraeden de sake niet voor het collegium te brengen, maer alle middelen aen te wenden, dat de gemeente de wapenen aflegge, de poorten openen, de gevangenen uthlaeten ende dat sij alle het gepasseerde souden in stilte houden.
Terstont op de ankomste des baljou voornomt wert het geschutt van de marckt gedaen ende het waken afgeschaft, maer des anderen·dachs vrijdachs, wesende den 26 januarii, heft deselve baljou voornomt dese sijne commissie de gantze gemeente op 't stadthuijsz eerst voorgedragen, 'twelck niet sonder knersselinge der tanden wert van velen ontfangen, vernemende dat sij haeren moetwille aen de gevangenen niet en mochten gebruijken; nae vele tegenworstelinge wert immers de sake so verde gebracht dat sij de wapenen hebben afgeleijt.
Edoch also niet min de dolerende gemeijnte haere swaericheijt door sekere gecommitteerde de Edele Gecommitteerde Raeden hadden te kennen gegeven, hebben haere Edel Moghende afgesonden den heere fiscael N. Kinschot, vergeselschapt met een deurwaerder, om hem op alles te informeren, met expresse last om de gevangenen te ontslaen, de wachten af te schaffen, 't geschutt te ruijmen ende voorts alle disordre te weeren. Hadde ooc acte om uth den Briel een goet getall musquettiers tegen alle resistentie die hem mochte ontmoeten, te lichten. Maer kommende vont alles in een onverwachte stilte, hebbende vif offte ses dagen gebesongeert, heft een publicatie laeten doen uth naeme van de hooghe overheijt, waerbij alle ingesetene belast wiert, hen in alle modestie te gedragen, ende is daernae vertrocken.
Door dese factie heft den kerkendienst voor de dolerende gemeente van den 19 januarii tot in martio stille gestaen, ende als door het goetvinden van een deel des magistraets bij deselve Edele wederom op den 4 martii soude werden gepredickt, is wederom een grote bitterheijt van eenige aengestelt, nu willende door een gedrongen acte van den borgermeester Casteleijn door den heere baljou, Johan de Leu, den predikant uth de stadt leijden, nu alle de toehoorders doot smijten, totdat op den 19 martii den baljou vornomt voor de magistraet heft geopent een missive, geschreven bij den baljou van Voorne, inhoudende dat de heeren Staten verstonden, dat de contraremonstranten bij ooghluekinge in alle·stillheijt souden in particuliere husinghe prediken, ende dat dese resolutie soude plaetze grijpen, sonder ijmants teghenspreken, sijnde dese resolutie genomen in 's-Gravenhage den 15 martii; want alhoewel op dese tijdt bij 16 ofte 18 persoenen wederom op het stadthuijsz grote moetwille ende wederhoricheijt bedreven wert, so heft nochtans de goede gemeente voorders in meerder ruste haeren godtsdienst geplegt.
Adrianus Romanus, genochsaem principaele auteur van dese kerkelike ende burgerlike tragedie, heft so weijnich door alle dese swaricheden konnen vermorwet worden om de wonden, die hij geslagen hadde, wederom te heelen ende de gegeven ergernissen wech te nemen, dat hij 't noch erger heft gemaekt, so door invectiven op den predickstoel, als door particuliere beschuldinghen teghen de lehre der gereformeerde kerken, als de belijders derselver: insonderheijt wanneer hij heft gestelt ende openbaer doen aenplacken seker lasterschrift, 'twelck hij nomde een *Onderrichtinghe voor de goede*

ingesetene van Goederede, maer inderdaet geschreven met een scherpe penne, met galle overgoten ende met onwaerheijt doornaijt, waerin hij niemant en spaerde, noch magistraet noch ouderdaen, dan die sijne factie volgde; dede ooc twee verscheijden exemplaeren drucken van ongelicken inhout, waervan hij het eene heft angeslagen ende het ander onder de vrienden gestroijt. In ditselve, nae dat hij hooch ende leegh met sijn penne heft doorgestreken, valt·hij seer bitterlick up de leere ende verscheijden godtsalige leeraers der gereformeerde kerke, seggende in sijn *Onderrichtinghe*, dat de leeraers derselver van Godt wel gevoelen, dat hij eerst den mensche ten verderve bereijt ende daernae gaet oorsake soeken; daernae stelt hij seer vremde theses ende antitheses tot vergelickinghe der leere der remonstranten ende contraremonstranten nopende Godts eewijge praedestinatie, het lijden Jesu Christi, de bekeeringhe des menschen ende volstandicheijt der heijlighen; want den lehre der gereformeerde stelt hij darin ten toone, niet met haer eijgen formulieren van spreken, maer met theses gesmedet nae sijn eijgen fantesie. Hiertegen stelt hij voor de remonstranten blote ende enkele schriftuerplaetzen, sonder eenige definitie, nae den aert der dwaelgeesten, om met deselve sonder eenige vasticheijt te spelen. Met dit placcaet heft bij wel expresselick den schurprediker (so verachtelick nomde bij de predikanten des Heijligen Evangelii, die in de schure predickten) tot openbaere conferentie uthgedagt. De sake van de classe met advijsz van de Edele Magistraet daer henen gebracht sijnde, dat den 27 junii desselven jaers met sekere ordre een conferentie tuschen twee ende twee aen wedersijden soude aengestelt werden ende de colloquenten ten voorsz. dage alreede verschenen waeren, van de sijde der contraremonstranten Jacobus Florianus ende Goswijnus Buijtendijck ende Henricus Nolthenius als scriba respective kerckendienaeren van Suijdtlandt, Dirricklandt ende Bommenede, ende aen de ander sijde Adrianus Romanus voornomt, Casperus Selcart als sijne assistent ende Abrahamus la Faillje als scriba, respective kerkendienaeren van Abbenbroek ende Niuwe Tonghe, so is deselve conferentie bij een expresse mandement van de Edele Gecommitteerde Raeden gestoijt ende opgehouden, ende naederhandt sekerlicke verstaen, dattet door den baljou van Voorne voornomt also was geprocureert, niet sonder kennisse van den remonstranten, hoewel haere onbeschamtheijt soo hooghe was uthgewassen, det sij 'tselvijge niet sonder perijckel van oproer den contraremonstranten ten genomden dage te laste leijden; ende aldus is Romani uthdaginge verdwenen in eenen crachtelosen blixem.

Als nu door des Heeren genaedige ontferminghe over sijn volck ende de schapen sijner kudde allomme de dolerende kerken door de Hoch Moghende heeren Staten werden verlichtet, is ooc de dolerende gemeente door twe commissarisen, van de Edele Gecommitteerde Raeden uthgesonden, mijn heere Gerrit Jacob Wittensz. van Amsterdam ende mijn heere Dierhout van Gorichem, op den 23 septembris geauthoriseert anni 1618, omme met gebeurten des sonnendachs in de kerke te prediken. Dit gedurende tot dat Adrianus Romanus in novembri daeraen voor den synodum particularem van Suijdt-Hollant, binnen Delft vergaedert, ontboden sijnde, omme van sijne leere, leven ende proceduren rekenschap te geven, hij om sijne frivole antwoorde ende ijdele excuse van den kerkendienst bij deselve vergaederinghe de facto is gedeporteert ende van het Heijlich avontmael gesuspendeert, tot dat hij de kerke sal hebben satisfactie gedaen. Aldus is de goede gemeente nae veel duchten ende suchten wederom tot ruste gekommen, welcke nae eenighe maenden tot haeren ordinaeren kerkendienaer heft beroepen ende verkregen Goswijnum Buijtendijck, sijnde predikant in Dirrickslandt. Met de reformatie der kerke is mede verselschapt gewest de reformatie in de regieringhe der stadt, extraordinaer door een missive van sijn Princelicke Excellentie gedaen met het beginsel van den jaere 1619. Godt de Heere verleene over beijden sijnen genaedigen seghen tot

grootmakinghe sijns heijligen naems, handthavinghe der salichmakende waerheijt, sijns Heijligen Evangelii ende stichtinge sijner gemeente. Amen.

VAN DE KERKE VAN DE NIUWE TONGHE IN DEN EIJLANDE VAN OVERFLACQUE

Hoewel de remonstranten alomme op de predickstoelen ende in particuliere anspraken staken de vredebasuijnen, om quanswijs de eenicheijt des geestes, gelick de apostel spreekt, te behouden door den bandt des vredes, so is nochtans hierteghens allesints gebleken ende openbaer geworden, dat sij sijn gelick gewest de valsche propheten, die tot Israel riepen vrede, vrede, so doch daer geen waere vrede en was, ende selfs de vrede, die daer noch overich mochte wesen, verstorende, sijnde auteurs van verwerringhe ende grote onordentlickheden onder het volck des Heeren. Dit bevestigt ooc onder de classe van Voorn ende Putten de berorte der kerke, in de Niuwe Tonghe ontstaen onder ende door de bedieninghe Abrahami la Faillje, want dese eerst door hulpe van de remonstrantsche, onder den schijn van een suijver leeraer, volgens sijne bedrieglike antwoorden, in examine gedaen; ende valsche verklaringhe dat hij in oprechticheijt als voor den Heere hadde gesproken, aldaer tot het predickampt gekommen sijnde, niet sonder tegenlust ende veelvoudighe doleantien des kerkenraets, welcke door de autoriteijt der ambachtsheeren sijn eijntelick overstemt geworden, so heft hij hem van vooren gehouden aen de sijde der remonstranten ende hemselven gekant ende getant in leere ende proceduren tegen de lehre der gereformeerde kerken. Als dit eenighe vrome ende godtsalighe lieden sijner gemeente, die in dese bedrufde tijden wat nauwer op't stuck van de religie, so voor haerselven als ten goede van de gantze gemeente, letteden, hoe langer hoe meer gewaer wierden ende hem darover aenspraken, heft hij de vrede so weijnich naegejagt, dat hij se wrevelich heft bejegent, waerdoore sij met den jaere 1617, sijnde voorhenen niet dan in ruste ende eenicheijt gewest, haer tot Somelsdijck, so tot gehoor des godtliken woorts ende gebruck der heijlige sacramenten, bijnae een ront jaer begeven hebben, binnen welcken tijdt la Faillje voornomt met Jacobus Carpentier, predikant tot Middelharnisz, van sijne humeuren, hij gepoght heft met dese ledematen door behoorlike middelen met hen wederom te versoenen, maer alleen, sonder hem te beteren, om haer de predikatie ende gebruck des heijligen avontmaels in Somelsdijck te verhinderen.

De sake ende staet der kerke in desen tijden vereijschende dat bij Goswijnus Buijtendijck, predikant des Heijligen Evangelii in Dirricklandt, voor de dolerende gemeente (sijnde van goeden getaele) op een solder in de Niuwe Tonghe op den 26 decembris des jaers 1617, den tweden Christdach, soude gepredickt werden, heft hij, dit vernomen hebbende, een so grote bitterheijt tegen dese vergaederinge uthgegoten, dat hij genochsam was een oorsake tot blootstortinghe, alleen verhindert door de sonderlinghe gudertierentheijt onses Godts; want hij binnen sijnen huijse hebbende vergaedert de magistraet, sijnen kerkenraet ende sijn frere compaingon Jacobus Carpentarius voorsz., met Cornelis van der Tocht, baljou van Middelhernisz, ende des baljous dienaer van de Oude Tonghe, heft hier door eerstelick sulcken leliken geschreij over 't dorp gemaekt, dat alle man, jonck ende oudt, hem heft op de straten begeven, ende vele boswichten door allerleij vuijl geroep hebben voorgenomen den voornomden Buijtendijck in sijn inkomste, gelick den heijligen Stephanum, met stenen te overvallen ende bedecken; eenighe haere messen uthtreckende, om de straetstenen uth te steken.

De predikant vornomt is, van alles onwetenden, eenich te peerde angekommen, in de vrese des Heeren sijne predikatie ofte materie overleggende, totdat hij aen de huijsen des dorps van eenighe broederen is all klagende ontfangen, alwaer hij met deselve, niet tegenstaende het oproer, in den naeme des Heeren heft geresolveert, om in alle stilheijt te prediken ende rekenschap sijner belijdenisse te geven, indien het doenlick ende no-

dich waere, ende is also, van 't peert stijgende, met dese broederen te voet binnewaerts gegaen, gesterckt sijnde door de bewaringhe Godts, die hier wonderlick is gebleken. Want alhoewel eenighe als brieschende leuwen te vooren hadden geschuijmbeckt, so en heft doch niemant eenen vinger uthgesteken; nae dat de predikant tot den Heere gebeden hadde, is hij vorders met de broeders nae het huijsz op de solder gegaen, alwaer de gemeente vergaedert was; aldaer sijn hem die twe voornomde predicanten met haere gantze bende sehr bitterlick gevolgt ende heft den schout Job Huijgen[1834] met sonderlinghe heevicheijt ende oneerbiedinge den predikant Buijtendijck eerst autorisatie om aldaer te mogen prediken afgevordert, daernae ooc met scheltwoorden uthgestreken, onder andere redenen seggende, dat hij denselven niet en nomde bij sijnen naeme omdat hij niet werdich was bij sijnen naeme genomt te werden. Voorts was 't niet dat ghij van de predikanten ende haere bende hoordet, dan ghij oproermaker, scheurmaker, moijtmaker, met so grote onordentlickheijt tegen hem ende de broederen der dolerende gemeijnte, dat een rechtveerdige verantwoordinghe daer niet gehoort en was, maer eer een gevecht ende dootslaen was te verwachten, gelick noch ten laesten een vechtinghe tuschen twee vrouwen is ontstaen ende confusie opgeresen datter eenige bancken gebroken wierden, doch haest wiert gestilt. Men is eijndelick gekommen tot conferentie over de laeste woorden van de 54 antwoorde ende vrage *waervan ick een levendich lidtmaet ben ende eewichlick sal blijven*. Buijtendijck met de schriffture betuijgende ende beschermende een volstandicheijt der heijligen, welcke sij lasterden ende tegenspreken, maer door den segen des Heeren, tot haer eijgen schande ende schamte, ende vreijsprekinge der waerheijt sijn vele door dese conferentie gesterckt geworden; men is met den donckeren avont sonder predikatie gescheijdan, de Heere sonderlinghe den predikent ende de gantze gemeente voor alle overlast also bewaerende, dat hij in goede vrede tuschen de troupen is wederom naer huijsz gekeert.

Abrahamus la Faillje heft terstont alle middelen angewendt om dit goet werck te verhinderen ende door verkeerde beschuldingen so vele bij joncker Otto van Sevender, op die tijdt baljou van Voorne, te wege gebracht, dat hij terstonts door een mannenbode den voorsz. predikant heft gesonden een scherp interdict om hem te wachten aldaer ofte elders binnen sijn resort te prediken, offte dat hij tegen hem soude procederen als den meesten perturbateur van de gemeene ruste; doch Godt, die de sijne noijt en verlaet, maer insonderheijt in den tijdt der drufheijt bijwoont, heft deselve dolerende gemeente nae langhe verwachtinge wederom adem laaten scheppen, also dat sij door het consent van de hoge overheijt in martio des jaers 1618 wederom op de solder sonder verhinderinghe hebben beginnen te prediken, totdat sij eijndeliken door groter heijl, bij de Gecommitteerde Raeden, door twee commissarisen Gerrit Jacob Wittensz., vanwege Amsterdam, ende mijn heere Dierhout, vanwege Gorinchem, sijn wederom in de kerke gestelt, om bij gebeurte tot het eijnde des synodi nationalis bedient te werden. Ende heft, also Goswijnus Buijtendijck in de kerke de eerste predicatie ende danckseggingh gedaen, op den 23 septembris desselven jaers, uth den 68 psalm vs. 5: Singet Gode, etc.; gedurende dese ordre totdat Abrahamus le Faillje, bij de gedeputeerde des synodi van Delft eerst gesuspendeert sijnde, daernae volkommelick van sijnen dienst is ontsett.

VAN DE KERKE VAN DE STADT

Op dese voor verhaelde wijse hebben 't de remonstrantsche predikanten vast allomme in haere kerken aengestelt, dat sij de gesonde ende vredtsaeme predikanten hebben

1834 Job Huygensz. Dancke, eerder ouderling en proponent in Oude-Tonge, nu schout in Nieuwe-Tonge.

verstoorders genomt, sij den vrede predikende, daer sij ondertuschen selfs de kerken gescheurt ende verdeelt hebben. Dit heft ooc gedaen Johannes de Vries, onder de gemeente op de Stadt, welcke behalven dat hij alomme seer versmadelick ende lasterlick van de lehre der gereformeerde kerke was sprekende, dat niet min in't openbaer op den predickstoel gedaen hefft, voornamlick in een predicatie, in welcke hij met sonderlinghe ongeschicktheijt uthbreckt, dat de leere eeniger contraremonstranten was, dat men met geen sonden, schelmstucken noch roverie van de salicheijt kan gebracht worden; item dat twee jonge kinderen, van een moeder gebooren, het eene verdoemt ende het ander behouden wert; dat Godt het meestendeel der weerelt geschepen heft ter verdoemenisse. Ende riep dat de leere eeniger contraremonstranten was een duijvelsche leere, een duijvelsche predestinatie, hoewel hij naederhandt niet alleen bij de gedeputeerde des synodi van Delft, maer ooc door haere sententie ende last in 't openbaer, voor denselven predickstoel op den 9 decembris anno 1618 de afvraginge geschiedende bij Goswijnus Buijtendijck, predikant des Heijligen Evangelii op die tijdt in Dirrickslandt, rondt uth bekent hefft, dat hij niemant en wiste die also leerde. Over dese ende diergelike proceduren, leeringhen ende lasteringen heft hij, mede de gemeente, die eens ende vredsam was, ontrust ende in hoopen gedeelt, dat men eenen goeden tijdt verscheijdelick hefft gepredickt, tot dat, hij in synodo Leijdensi van sijnen dienst volkommelick ontsett sijnde, deselve gemeente bij een gesont harder in den jaere 1619 is begonnen wederom vergaedert te worden.

VAN MIDDELHARNISZ

Van Middelharnisz is dit in Jacobus Carpentarius, die nae sijn deportement is geworden doctor medicinae, verwonderlick dat hij, die genochsam andere sijne medebroederen auteur ende hulper is geweest van scheuringe ende gedeeltheden in haere kerken, wesende een geformaliseert remonstrant, sijne toehoorders, seer weinige uthgesondert, so behendelicken heft weten in sijne predikatien te beleijden, dat hij genochsam de gantze menichte heft vervoort ende verleijt, jae om met Paulo te spreken, so heft betovert, dat sij, welcke in den geest hebben begonnen, nu in den vlesche willen voleijnden ende geheel als tot een ander evangelium sijn overgebracht, sodat den gantzen kerkendienst 't sedert sijn deportement heft onder de voet gelegen ende nae menschelike wijse qualick raet gevonden kan werden, om deselve wederom op te rechten ende dese vervoerde gemeente wederom te rechte te brengen. So hast kant goet, dat met groten arbeijt ende in vele jaeren gewonnen ende verkregen is, door de bedrichlike arbeijders ende vleijende monden verlohren ende verstroijt werden. Doch 'tgene onmogelick is bij den menschen, dat is mogelick bij Godt, welcke de harten leijdet als de waterbeken: die geve door sijne genade 'tgene sijnen name eerlick ende tot stichtinge sijner kerken dienende is.

Geraadpleegde bronnen en literatuur

Archiefbronnen

Nationaal Archief, 's-Gravenhage

Rekenkamer ter Auditie en Opvolgende colleges, toegang 3.01.28

- Inv. nr. 4590, Rekening van Allaert van Honcop Pietersz. van de geannoteerde wereldlijke en geestelijke goederen in het land van Voorne, Putten en Overflakkee, 1572 Augustus 1 - December 31
- Inv. nr. 4591-4593, Rekeningen van Mr. Joos van Alblas van de geannoteerde geestelijke en wereldlijke goederen in het land van Voorne aan de Oostzijde van Flakkee, 1573-1575
- Inv. nr. 4598, Rekeningen van Mr. Willem Pauwelsz. van de geannoteerde wereldlijke goederen in het land van Putten, en oudere restanten, 1572
- Inv. nr. 4601, Rekening van Jooste Steyn Augustijnsz., ontvanger der kerke- en kapelleriegoederen in Overflakkee, 1576
- Inv. nr. 4658 en 4659, Rekeningen van Jan Commers van de pastorie-, vicarie-, memorie- en getijdengoederen in Voorne aan de beide zijden van Flakkee met de heerlijkheid Heenvliet, bestemd tot onderhoud der predikanten, schoolmeesters en kosters
- Inv. nr. 4658, Rekening der geestelijke goederen 1 okt. 1578-30 sept. 1579 (fragment; bevat alleen de ontvangsten)
- Inv. nr. 4659, Rekening der geestelijke goederen 1 okt. 1588-30 sept. 1589
- Inv. nr. 4660, Rekening der geestelijke goederen over 1591

Ontvangers Geestelijke Kantoren Delft, Brielle en Leiden, toegang 3.01.34

- Inv. nr. 625, Staten en andere stukken betreffende geestelijke goederen in Brielle, Voorne, Putten, de Alblasser- en de Zwijndrechtse Waard, hiervan stuk 625N.

Rijkscommissie voor de Vaderlandse Geschiedenis, toegang 3.12.13

- Inv. nr. 191, Notulen en bijlagen van de vergaderingen van de Rijkscommissie 1953
- Inv. nr. 293, Ingekomen stukken 1954
- Inv. nr. 362, *Jaarverslagen van de Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis over 1952 – 1955* ('s-Gravenhage 1956)

Archief van de classis Dordrecht, toegang 3.18.63.01

- Inv. nr. 6 en 7, Acta classis
- Inv. nr. 33-34, Ingekomen en afschriften van uitgaande stukken en verdere bijlagen bij de acta classis

Archief van de classis 's-Gravenhage, toegang 3.18.63.02

- Inv. nr. 1 en 2, Registers van de handelingen van de classis 's-Gravenhage

Handschriften derde afdeling tot en met 1950, toegang 3.22.01.01

- Inv. nr. 774, Cleijne of korte cronijck van Voerne door Adriaen Willemsz. Terling

Het Utrechts Archief, Utrecht

Oud Synodaal Archief van de Nederlandse Hervormde Kerk 1566-1816 (de inventarisnummers verwijzen naar A. Fris, *Inventaris van de archieven behorend tot het 'Oud Synodaal Archief'*, zie aldaar voor de volledige beschrijvingen)

- Inv. nr. 518, Verklaring predikanten classis Brielle
- Inv. nr. 526, Stukken betreffende het onderzoek door gedeputeerden van de Zuid-Hollandse synode tijdens de visitatie van de classes in de periode nov. 1618 t/m mrt. 1619
- Inv. nr. 666, Stukken betreffende de afzetting uit het predikambt van Albert Jansz. Schagen, predikant in Ooltgensplaat en later Leerdam
- Inv. nr. 669, Stukken betreffende de onenigheid tussen de predikant Johannes Steenbergius en de gemeente Zwartewaal
- Inv. nr. 670, Stukken betreffende het appèl van Abraham Jansz., oud-predikant van Goedereede, tegen het besluit van de classis Voorne en Putten om hem attestatie te verlenen
- Inv. nr. 1285, Brief van Reginaldus Donteclock inzake Balthazar van Doorne

Streekarchief Voorne en Putten, Brielle

Archief van de classis Brielle

- Inv. nr. A1, Band met synodale acta vanaf Emden 1571 – Brielle 1593
- Inv. nr. E1-3B, Acta classis Brielle 1574-1648
- Inv. nr. E70, Register van beroupinghen gedaen van de respectieve kercken resorterende onder de classis van Voorn en Putten, gecopieert van Jacobus Ridderus, dienaer Jesu Christi in Middelharnasch door last des classis, anno 1646
- Inv. nr. E72, Naamlijst der heeren predikanten welke in de classis van Voorne en Putten sedert meer dan 200 jaaren geleeden beroepen, verplaatst, emeriti of overleeden zijn, bijeenverzamelt in den jaare 1807
- Inv. nr. E72a, Register ende lijste van alle schriften ende papieren, tegenwoordich berustende in de classicale kiste van Voorn ende Putten 1653
- Inv. nr. E73, Register ende lijste van alle boeken, schriften ende papieren, tegenwoordich berustende in de classicale kiste van Voorn ende Putten 1739
- Inv. nr. E74, Inventaris van het archief van de classis Brielle 1895
- Inv. nr. E75, Correspondentie over de tot stand gekomen inventaris a° 1895
- Inv. nr. E76, Rekening en verantwoording door de scriba classis van de ontvangen gelden voor de restauratie enz. van het classicale archief 1895
- Inv. nr. E77, Lijst van archiefstukken behorende tot het archief van de classis bij de overname van het scribaat 1896
- Inv. nr. E80, Perkamenten band met o.m. Heidelbergse Catechismus (Middelburg 1611), de Nederlandse Geloofsbelijdenis (Middelburg 1611) en het *Oordeel des Synodi Nationalis* etc. (Dordrecht 1619) met de ondertekeningen door predikanten en schoolmeesters
- Inv. nr. E130, Ingekomen stukken over 1581-1616
- Inv. nr. E131, Ingekomen stukken over 1617-1625
- Inv. nr. F1, Rekening en verantwoording van de quaestor classis 1621-1795
- Inv. nr. F3, Rekening en verantwoording der classicale weduwenbeurs 1619-1795
- Inv. nr. M16, Notulen van de vergaderingen 1952-1975
- Inv. nr. M17, Notulen van het Breed Moderamen, 1963-1979
- Inv. nr. M20, Stukken betreffende inventarisatie archief en uitleen van stukken, 1895-1971

Archief Hervormde gemeente Brielle
– Inv. nr. 1-4, Acta van de kerkenraad
Stadsarchief Brielle
– Inv. nr. 1385-1389, Rekeningen van de ecclesiastique of geestelijke goederen, opgemaakt door de ontvanger en afgehoord door een gecommitteerde van de Staten van Holland, alsmede door het stadsbestuur, als zijnde gecommitteerd door de Staten
– Inv. nr. 1385, 1592/93
– Inv. nr. 1386, 1601/02
– Inv. nr. 1387, 1609/10
– Inv. nr. 1388, 1613/14
– Inv. nr. 1389, 1614/15

Archief Hervormde gemeente Zwartewaal
– Inv. nr. 1, Acta van de kerkenraad 1611-1713

Collectie Genealogieën, Stamreeksen en Kwartierstaten
– STEYA, Genealogien van Steyaert, Rolandus en aanverwandte geslachten (begin 19e eeuw)

Streekarchief Goeree-Overflakkee, Middelharnis
Archieven van de gemeente Oostflakkee
– Inv. nr. 1, Resolutieboek
– Inv. nr. 27, Ingekomen stukken 1596-1600
– Inv. nr. 28, Ingekomen stukken 1601-1605

Archieven van de voormalige gemeente Goedereede
– Inv. nr. 683, Brief van Adriaen Florisz. van Utrecht aan het stadsbestuur etc.
– Inv. nr. 691, Missive vanwege de graaf van Bossu (…) waarbij het stadsbestuur wordt opgeroepen zich in Den Haag te verantwoorden over de geringe aanhang van de katholieke religie etc., 1568
– Inv. nr. 694, Stukken betreffende beroeping, bevestiging en het vertrek van predikanten 1593-1759
– Inv. nr. 2699, Ds. Gosuinus Buytendijck, Cort ende waerachtich verhael van de kerckelijkcke ende burgerlijcke beroerte, bij Adrianus Sara, alias Romanus, Remonstrantsche predicant, binnen der Stadt Goedereede op Eylandt van Westvoorne veroorsaeckt. Handschrift circa 1619

Archief Hervormde Gemeente Oude-Tonge
– Inv. nr. 78, Huwelijksinschrijvingen met daarin Acta kerkenraad

Gemeentearchief Delft
Archief van de hervormde gemeente Delft
– Inv. nr. 38-73, Ingekomen en minuten van uitgaande stukken, 1570-1819

Hervormde Gemeente Middelharnis
Archief kerkvoogdij
– Inv. nr. 127, Rekeningen 1591-1614
– Inv. nr. 128, Rekeningen 1614-1639

Hervormde Gemeente Goedereede
Archief kerkenraad
– Inv. nr. 1, Handelingen kerkenraad

Internet
Correspondentie van Willem van Oranje
– Overzicht van brieven (URL: http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/WVO/ menukeuze: overzicht van brieven)

Gedrukte en uitgegeven bronnen

Abels, P.H.A.M., A.Ph.F. Wouters (ed.), *Classicale acta 1573-1620. Classis Delft en Delfland 1572-1620*, RGP Kleine serie 93 ('s-Gravenhage 2001)

Ankum, J.A., J.Th. de Smidt (ed.), *Mini-plakaatboek. Zeven van de belangrijkste wetten uit het oud-vaderlandse recht* (Leiden 1968)

Beeldsnijder, G.J. (ed.), *Het album van Johannes Narsius van Dordrecht, lijfarts en geschiedschrijver van Gustavus Adolphus, koning van Zweden* (Utrecht 1837)

Booma, J.G.J. van, J.L. van der Gouw, *Communio et mater fidelium. Acta des Konsistoriums der niederländischen reformierten Flüchtlingsgemeinde in Wesel 1573-1583* (Köln 1991)

Bouterse, J. (ed.), *Classicale acta 1573-1620. Classis Rotterdam en Schieland 1580-1620*, RGP Kleine serie 69 ('s-Gravenhage 1991)

Bouterse, J. (ed.), *Classicale acta 1573-1620 IV. Provinciale synode Zeeland: Classis Walcheren 1602-1620, Classis Zuid-Beveland 1579-1591*, RGP Kleine serie 79 ('s-Gravenhage 1995)

Brom G., (ed.), 'Verslag over de Hollandsche missie ten jare 1617'. In: *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht* 17 (1889) 457-472

Brom, Gisb., A.H.L. Hensen (ed.), *Romeinsche bronnen voor den kerkelijk-staatkundigen toestand der Nederlanden in de 16e eeuw*, RGP Grote serie 52 ('s-Gravenhage 1922)

Donner, J.H., S.A. van den Hoorn (ed.), *Acta of handelingen der Nationale Synode* (repr. Utrecht z.j.)

Dooren, J.P. van (ed.), *Classicale acta 1573-1620. Classis Dordrecht 1573-1600,* RGP Kleine serie 49 ('s-Gravenhage 1980)

Eeghen, I.H. van (ed.), *Dagboek van broeder Wouter Jacobsz (Gualtherus Jacobi Masius), prior van Stein. Amsterdam 1572-1578 en Montfoort 1578-1579* 2 dln. (Groningen 1959-1960)

Fockema Andreae, S.J., Th.J. Meijer (ed.), *Album studiosorum Academiae Franekerensis (1585-1811, 1816-1844)*. I. *Naamlijst der studenten* (Franeker 1968)

Fredericq, Paul, *Corpus documentorum haereticae pravitatis Neerlandicae. Verzameling van stukken betreffende de pauselijke en bisschoppelijke inquisitie in de Nederlanden*. Dl. IV en V *Tijdvak der Hervorming in de zestiende eeuw (1514-23 september 1525 en 24 september 1525-31 december 1528)*, (Gent/'s-Gravenhage 1900, 1902)

Fruin, R. (ed.), *Enqueste ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant, gedaen in den jaere MCCCCXCIIII* (Leiden 1876)
Fruin, R. (ed.), *Informacie up den staet, faculteyt ende gelegentheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daernae te reguleren de nyeuwe schiltaele gedaen in den jaere MDXIV* (Leiden 1866)
Fyne, Passchier de, 'Het leeven en eenige bysondere voorvallen van Passchier de Fyne, in zijn leeven predikant onder de Remonstranten tot Haarlem door hem zelve beschreeven' in: *Wonderlijke geschiedenissen. Enkele prozageschriften uit de 17e eeuw*. Spectrum van de Nederlandse Letterkunde 11 (Utrecht/Antwerpen 1971)
Hessels, J.H. (ed.), *Epistulae et tractatus cum reformationis tum ecclesiae Londino-Batavae historiam illustrantes; Ecclesiae Londino-Batavae Archivum II en III* (Cantabr. 1889-1897)
Hessels, J.H. (ed.), *Register of the attestations or certificates of membership, confessions of guilt, certificates of marriages, betrothals, publications of banns, etc., etc. preserved in the Dutch Reformed Church, Austin Friars, London, 1568 to 1872* (Londen/Amsterdam 1892)
Hoogland, A.A.J. (ed.), 'Jacobus de la Torre. Descriptio status, in quo anno 1638 erat religio catholica in Hollandia (…)'. In: *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht* 12 (1884) 189-213
Janssen, H.Q., J.J. van Toorenenbergen (ed.), *Brieven uit onderscheidene kerkelijke archieven* (Emden en Delft) WMV, serie III, deel II (Utrecht 1878)
Janssen, H.Q., J.J. van Toorenenbergen (ed.), *Brieven uit onderscheidene kerkelijke archieven* (Delft) WMV, serie III, deel IV (Utrecht 1880)
Jelsma, A.J., O. Boersma, *Acta van het consistorie van de Nederlandse gemeente te Londen 1569-1585*, RGP Kleine serie 76 ('s-Gravenhage 1993)
Kalma, J.J., *Een kerk in opbouw. Classisboek Bolsward-Workum 1600-1633* (Leeuwarden 1981)
Kalma, J.J., *Een kerk in opbouw. Classisboek Sneek 1583-1624* (Leeuwarden 1978)
Knuttel, W.P.C. (ed.), *Acta der particuliere synoden van Zuid-Holland 1621-1700, 1e deel, 1621-1633* RGP Kleine serie 3 ('s-Gravenhage 1908)
Kok, M. (ed.), *Classicale acta 1573-1620. Classis Leiden 1585-1620. Classis Woerden 1617-1620*, RGP Kleine serie ('s-Gravenhage 1996)
'Een Lietboecxken, tracterende van den Offer des Heeren'. in: S. Cramer en F. Pijper (ed.), *Bibliotheca Reformatoria Neerlandica. Geschriften uit den tijd der Hervorming in de Nederlanden* II ('s-Gravenhage 1904) 487-663
Molhuijsen, P.C., *Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche universiteit* I RGP Grote serie 20 ('s-Gravenhage 1913)
Rappard, F.A.L. ridder van, S. Muller (ed.), *Verslagen van kerkvisitatiën in het bisdom Utrecht uit de 16e eeuw* (Amsterdam 1911)
Ravensbergen, C. (ed.), *Classicale acta 1573-1620.* IX *Provinciale synode Gelderland. Classis Nijmegen 1598-1620 – Classis Tiel/Bommel 1606-1613 – Classis Tiel 1613-1620 – Classis Bommel 1614-1620 – Classis Zutphen 1593-1620 – Classis Over-Veluwe (Arnhem) 1598-1620 – Classis Neder-Veluwe (Harderwijk) 1592-1620* RGP Kleine serie 111 ('s-Gravenhage 2012)
Reitsma, J. en S.D. van Veen (ed.), *Acta der provinciale en particuliere synoden, gehouden in de Noordelijke Nederlanden gedurende de jaren 1572-1620* 8 dln. (Groningen 1892-1899)
Rieu, W.N. du, *Album studiosorum Academiae Lugduno Batavae MDLXXV-MDCCCLXXV* ('s-Gravenhage 1875)

Roelevink, J. (ed.), *Classicale acta 1573-1620. Classis Dordrecht 1601-1620 – Classis Breda 1616 – 1620* RGP Kleine serie 68 ('s-Gravenhage 1991)
Rutgers, F.L. (ed.), *Acta van de Nederlandsche synoden der zestiende eeuw* (Utrecht 1899)
Schilling, Heinz en Klaus-Dieter Schreiber (ed.), *Die Kirchenratsprotokolle der Reformierten Gemeinde Emden 1557-1620* 2 dln (Köln/Weimar/Wien 1992)
Smit, J., J. Roelevink (ed.), *Resolutiën der Staten-Generaal. Nieuwe Reeks, 4e deel 1619-1620* RGP Grote serie 176 ('s-Gravenhage 1981)
Verschoor, A.J. (ed.), *Classicale acta 1573-1620.* VIII *Classis Gorinchem 1579 – 1620* RGP Kleine serie 108 ('s-Gravenhage 2008)

Literatuur

Aa, A.J. van der (red.), *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden* 13 dln. (Gorinchem 1839-1851)
Aa, A.J. van der (red.), *Biographisch woordenboek der Nederlanden* 12 dln. (Haarlem 1852-1878)
Aalst, G.M. van, *Inventaris van de archieven van de ambachtsheerlijkheid Grijsoord 1410-1984, de hoge heerlijkheid Klinkerland 1505-1809, het Oude Vrouwenhuisje te Oude-Tonge 1616-1981* ('s-Gravenhage 1994)
Abels, P.H.A.M., 'Naamlijst van Utrechtse (probleem)predikanten'. In: *Nederlands Tijdschrift voor Kerkgeschiedenis* 5 (2002) 89-97
Abels, P.H.A.M., A.Ph.F. Wouters, *Nieuw en ongezien. Kerk en samenleving in de classis Delft en Delfland 1572-1621* (Delft 1994)
Alkemade, K. van, P. van der Schelling, *Beschrijving van de stad Briele en den lande van Voorn* (Rotterdam 1729)
Annokkee, Dick M., *Hanoke, Annocque, Annokkee: de geschiedenis van een Hollands geslacht (1384-1984)* (Haren 2001)
Apeldoorn, L.J. van, *Geschiedenis van het Nederlandsche huwelijksrecht* (Amsterdam 1925)
Apeldoorn, L.J. van, 'Het voortbestaan der parochies na de Reformatie. Bijdrage tot de geschiedenis van het recht omtrent de kerkelijke goederen ende armengoederen'. In: *Christendom en historie* (Kampen 1931) 25-63
Arend, O. van den, *Zeven lokale baljuwschappen in Holland* (Hilversum 1993)
Arkenbout, A.A., 'Grafzerken in de Ned. Herv. Kerk te Nieuw-Helvoet'. In: *Ons Voorgeslacht* 10 (1965) 128-135
Auwerda-Berghout, A.M., 'Ds. David Thomasz. Boon, predikant te Spijkenisse 1611-1654'. In: *Ons Voorgeslacht* (54) 1999, 14-17
Baan, J. van der, 'Naamlijst der predikanten te Bommenede, volgens het 'Kerkelijk register' van Soermans, aangevuld door J. van der Baan'. In: *De Navorscher* 41 (1891) 475-479
Bakhuizen van den Brink, J.N., *De Nederlandse belijdenisgeschriften in authentieke teksten met inleiding en tekstvergelijkingen* (Amsterdam 1976)
Bas, A., *Solus Deus adorandus. Angelus Merula (1487-1557) en de heiligenverering* diss. Kampen (Gouda 2011)

Bauwens, A., D. van der Bauwhede, *Acta van de kerkeraad van de Nederduits gereformeerde gemeente te Sluis 1578-1587* (Torhout 1986)
Bauwhede, D. van der, 'Het 16de eeuwse Protestantisme te Knokke, Heist, Westkapelle en Ramskapelle'. In: Gerard F. Willems (samenst.), *Bijdragen tot een geschiedenis van de Protestantse Gemeente te Knokke* (Antwerpen/Vrouwenpolder/Westminster, 2008) 7-37
Benedict, Philip, *Christ's churches purely reformed. A social history of Calvinism* (New Haven/London 2004)
Bergen, E. van, 'Een hageprediker'. In: *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem* 35 (1913), 84-98
Bergsma, W., *Tussen Gideonsbende en publieke kerk. Een studie over het gereformeerd protestantisme in Friesland, 1580-1650* (Hilversum/Leeuwarden 1999)
Beuningen, W. van, *Het geestelijk kantoor van Delft. Eene bijdrage tot de geschiedenis der geestelijke goederen en van den vroegeren kerkelijken toestand van onderscheidene gemeenten in een gedeelte van Holland* (Arnhem 1870)
Bie, J.P. de, J. Loosjes (red.), *Biographisch woordenboek van protestantsche godgeleerden in Nederland* 5 dln. ('s-Gravenhage 1903-1949)
Bijleveld, W.J.J.C., 'Iets over de bevolking in Rijnland 1622'. In: *De Wapenheraut* 13 (1909) 241-263
Blom, J.F., *Genees-, heel- en verloskundigen in Voorne-Putten en Rozenburg in de 15de-18de eeuw* (Bernisse 1995)
Bloys van Treslong, P.C. en J. Belonje, *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken de provincie Zuid-Holland*, 2 dln. (Utrecht 1922)
Boers, B., *Beschrijving van het eiland Goedereede en Overflakkee* (Sommelsdijk 1843)
Boersma, O, *Vluchtig voorbeeld. De Nederlandse, Franse en Italiaanse vluchtelingenkerken in Londen, 1568-1585* (Kampen 1994)
Boheemen, F.C. van, Th.C.J. van der Heijden, *Met minnen versaemt. De Hollandse rederijkers vanaf de middeleeuwen tot het begin van de achttiende eeuw* (Delft 1999)
Boom, H. ten, *De reformatie in Rotterdam 1530-1585* (z.p. 1987)
Boom, H. ten e.a., *Geloof, opbouw en strijd. De geschiedenis van de classis Rotterdam* (Delft 2001)
Booy, E.P. de, *De weldaet der scholen. Het plattelandsonderwijs in de provincie Utrecht van 1580 tot het begin der 19de eeuw* (Utrecht 1977)
Bouman, H., *Gereformeerd kerkrecht* deel II (herdruk Kampen 1985)
Braber, J.L., *Historie Nederlandse hervormde kerk Middelharnis* (Middelharnis 1976)
Braber, J.L., 'Van Mouden'. In: *Gens Nostra* 28 (1973) 294-295
Breidfeldt, Silverius, 'De Clarissen van Brielle'. In: *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem* 28 (1904), 8-23
Bremmer, R.H., 'De Nationale Synode van Middelburg (1581); politieke achtergronden van kerkelijke besluitvorming'. In: *De Nationale Synode te Middelburg 1581. Calvinisme in opbouw in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden* (Middelburg 1981), 1-62
Briels, J., 'Biografische aantekeningen betreffende Zuidnederlandse onderwijskrachten in Noordnederland 1570-1630'. In: *Archief voor de geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland* I 14 (1972) 277-298, II 15 (1973) 103-149 en III 263-297
Briels, J., 'Reyn genuecht'. Zuidnederlandse Kamers van Rhetorica in Noordnederland 1585-1630 in: *Bijdragen tot de geschiedenis* 57 (1974) 3-89
Briels, J., *Zuid-Nederlanders in de Republiek 1572-1630. Een demografische en cultuurhistorische studie* (Sint-Niklaas 1985)

Briels, J., 'Zuidnederlandse onderwijskrachten in Noordnederland 1570-1630. Een bijdrage tot de kennis van het schoolwezen in de Republiek'. In: *Archief voor de geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland* 14 (1972) 89-169
Broeke, C. van den, *Een geschiedenis van de classis. Classical type tussen idee en werkelijkheid (1571-2004)* diss. VU Amsterdam (Kampen 2005)
Brouwer, Albert en Ingena Vellekoop, *Spaans benauwd. Strijdende Geuzen en Spanjaarden in het Maasmondgebied 1568-1575* (Vlaardingen 1984)
Brünner, E.C.G., 'Recuel uyte overgesonden cedullen van de wapenschouwinghe over Hollandt belast te doen'. In: *BMHG*, 42 (Amsterdam 1921), 113-143
Bruin, M. P. de, 'Bommenee'. In: *Tijdschrift van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap* 71 (1954) 13-17
Buisman, J., *Duizend jaar weer, wind en water* 3 en 4 (Franeker 1998/2000)
Bussy, A. de, 'De eerste informatie naar Merula's ketterij (1533)'. In: *NAK*, Nieuwe serie, 16 ('s-Gravenhage 1921), 129-143
Caland, Fred., 'Bijdrage tot de kerkelijke geschiedenis van Goedereede', *De Navorscher* 31 (1881) 536-544
Callenbach, J.R., 'De Nederduitsche Hervormde Kerk'. In: *Rotterdam in den loop der eeuwen* 2e ged., 3e stuk (Rotterdam 1909)
Cameron, J.K., 'Some students from the Netherlands at the university of St. Andrews in the late sixteenth and early seventeenth centuries'. In: Chr.G.F. de Jong en J. van Sluis (ed.), *Kerkhistorische opstellen aangeboden aan prof. dr. W. Nijenhuis ter gelegenheid van zijn vijfenzeventigste verjaardag* (Leiden 1991) 49-72
Capelli, A., *Dizionario di abbreviature latine ed italiane* (Milaan 1987)
Cappon, C.M., H. van Engen, 'Stad door stadsrecht? De betekenis van de stadsrechtverlening voor de stadjes Goedereede (1312), Brielle (1330 en 1343), Geervliet (1381) en Brouwershaven (1403)' in: *Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis* 4 (Hilversum 2001) 168-188
Cappon, C.M., H. van Engen, 'De stadsrechtoorkonden van Brielle (1330 en 1343): inleiding en editie'. In: *Verslagen en Mededelingen [van de] Stichting tot Uitgaaf der Bronnen van het Oud-Vaderlandse Recht.* Nieuwe reeks 10 (1999) 135-162
Carter, Alica Clare, *The English Reformed Church in Amsterdam in the seventeenth century* (Amsterdam 1964)
Dam, H. van, *Korte beschrijvinge van het eylandt Westvoorn ende de geschiedenissen van de stadt Goedereede* (Rotterdam 1680)
Dam tot Hekendorp, D.W. van, 'Genealogische bronnen te Zaltbommel, II Huwelijksproclamatieboeck 1609-1618'. In: *De Wapenheraut* 1920, 181-196
Dankbaar, W.F., 'De kerkvisitatie in de Nederlandse Gereformeerde Kerk in de 16de en 17de eeuw'. In: *NAK* (1951) 38-64
Decavele, J., *De dageraad van de Reformatie in Vlaanderen (1520-1565)*, 2 dln. (Brussel 1975)
Decavele, J., 'Reformatie en begin katholieke restauratie 1555-1568'. In: *Algemene geschiedenis der Nederlanden* VI (Haarlem 1979) 166-185
Dekker, D., R. Baetens, S. Maarschalkerweerd-Dechamps, *Album paleographicum XVII Neerlandicarum* (Turnhout/Utrecht 1991)
Demoed, V.E.M., *'Wie van gevaar houdt, moet dat met de dood bekopen': De opiniërende strategieën van de toneelschrijver Gulielmus Gnapheus (1493-1568)*, diss. Universiteit van Amsterdam (z.p., z.j.)
Deursen, A. Th. van, *Bavianen en slijkgeuzen. Kerk en kerkvolk ten tijde van Maurits en Oldenbarnevelt* (Franeker 1974 1991)

Deursen, A. Th. van, *Een dorp in de polder. Graft in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 1994)
Deursen, A. Th. van, *Mensen van klein vermogen. Het 'kopergeld' van de Gouden Eeuw* (Amsterdam 1991)
Dillen, J.G. van, 'Summiere staat van de in 1622 in de provincie Holland gehouden volkstelling', *Economisch-historisch jaarboek,* XXI (1940), 167-189
Dixhoorn, Arjan van, *Lustige geesten. Rederijkers in de Noordelijke Nederlanden (1480-1650)* Amsterdam 2009
Dobbe, Ingrid, 'Requirements for Dutch reformed ministers, 1570-1620'. In: *NAK* 83 (2003) 191-203
Don, Peter, *Voorne-Putten. De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst* (Zwolle 1992)
Dooren, J.P. van, 'Lijst van deelnemers aan de synode'. In: D. Nauta en J.P. van Dooren, *De nationale synode van Dordrecht 1578. Gereformeerden uit de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden bijeen* (Amsterdam 1978) 197-201
Duke, Alastair, *Reformation and Revolt in the Low Countries* (Londen/New York 2003)
Eggen, J.L.M., *De invloed door Zuid-Nederland op Noord-Nederland uitgeoefend op het einde der XVIe en het begin der XVIIe eeuw* (Gent 1908)
Eijnatten, Joris van, Fred van Lieburg, *Nederlandse religiegeschiedenis* (Hilversum 2006)
Elliott, John Paul, *Protestantization in the Northern Netherlands. A case study, the classis of Dordrecht 1572-1640* ongepubl. diss. (New York 1990)
Evenhuis, R.B., *Ook dat was Amsterdam.* I. *De kerk der hervorming in de gouden eeuw* (Amsterdam 1965)
Faulenbach, 'Die Prediger der reformierten Gemeinde zu Emmerich, 1570-1817'. In: *Monatshefte für Evangelische Kirchengeschichte des Rheinlandes* 28 (1979) 51-94
Feen, G.B.Ch. van der, 'Bijdrage tot de geschiedenis van de Heeren van Abbenbroek en hun aanverwante geslachten, de Heerlijkheid Abbenbroek en de vicarie op het altaar van St. Lucas in de Nieuwe Kerk te Delft' II. In: *De Nederlandsche Leeuw* 36 (1918) 84-105
Fockema Andreae, S.J., 'De hoge en vrije heerlijkheid Putten'. In: *Zuid-Hollandse studiën* deel II (Voorburg 1952) 21-36
Fockema Andreae, S.J., *De Nederlandse staat onder de Republiek* (Amsterdam 1973)
Frijhoff, Willem, *Wegen van Evert Willemsz. Een Hollands weeskind op zoek naar zichzelf, 1607-1647* (Nijmegen 1995)
Fris, A., *Inventaris van de archieven behorend tot het 'Oud Synodaal Archief' van de Nederlandse Hervormde Kerk – 1566-1816* (Hilversum 1991)
Geerts, G., *Genus en geslacht in de Gouden Eeuw. Een bijdrage tot de studie van de nominale klassificatie en daarmee samenhangende adnominale flexievormen en pronominale verschijnselen in Hollands taalgebruik van de zeventiende eeuw* (Brussel 1966)
Gelder, H.A. Enno van, *Getemperde vrijheid. Een verhandeling over de verhouding van Kerk en Staat in de Republiek der Verenigde Nederlanden en de vrijheid van meningsuiting inzake godsdienst, drukpers en onderwijs gedurende de 17^e^ eeuw* (Groningen 1972)
Geldhof, J., 'De politieke en religieuze situatie in het Brugse Vrije 1578 — 1584'. In:. *Brugge in de Geuzentijd* (Brugge 1982) 55-70
'Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken van het Beneden Maasgebied, niet beschreven door mr. P. C. Bloys van Treslong Prins'. In: *Ons Voorgeslacht* 20 (1965) 43-48

Geudeke, E., *De classis Edam 1572-1650. Opbouw van een nieuwe kerk in een verdeelde samenleving* diss. VU Amsterdam (Gouda 2010)
Ghijsen, Ha.C.M., *Woordenboek der Zeeuwse dialecten* (Krabbendijke 1991)
Ginkel, A. van, *De ouderling. Oorsprong en ontwikkeling van het ambt van ouderling en de functie daarvan in de Gereformeerde Kerk der Nederlanden in de 16e en 17e eeuw* (Amsterdam 1975)
Golverdingen, M., *De strijd om het kerkrecht in de Gereformeerde Kerken in Nederland van 1926 tot 1944* (ongepubliceerde scriptie Apeldoorn 2001)
Gottschalk, M.K. Elisabeth, *Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland*, deel II, de periode 1400-1600 en III (Assen 1975)
Gouw, J.L. van der, 'Geervliet wordt een stad' in *Geervliet 600 jaar stad, een verzameling opstellen over de geschiedenis van Geervliet* (1981) 62-66
Gouw, J.L. van der, 'De kerk in het Land van Putten tijdens de late Middeleeuwen' in: *Heidenen, papen, libertijnen en fijnen. Artikelen over de kerkgeschiedenis van het zuidwestelijk gedeelte van Zuid-Holland van de voorchristelijke tijd tot heden* (Delft 1994) 59-81
Gouw, J.L. van der, *Oud schrift in Nederland* (Alphen a/d Rijn 1978)
Gouw, J.L. van der, 'Keuren van Drenkwaard (Zuidland)'. In: *Bronnen van het oud-vaderlandse recht* Nieuwe reeks dl. 6 (Meppel 1990) 7-49
Gouw, J.L. van der, 'Rechtsbronnen van Stad aan 't Haringvliet'. In: *Bronnen van het oud-vaderlandse recht* Nieuwe reeks dl. 5 (Zutphen 1987) 65-94
Gouw, J.L. van der, *De Regulieren van Rugge* (Alphen a/d Rijn 1986)
Gouw, J.L. van der, *De Ring van Putten. Onderzoekingen over een hoogheemraadschap in het Deltagebied* diss. Leiden ('s-Gravenhage 1967)
Graaf, H. van der, C. Wind, *Rockanje, wording en groei* (Alphen a/d Rijn 1985)
Gras, Harry, 'Armen en armenzorg in Drenthe; een beknopte schets'. In: *Groniek* 152 (2001) 343-358
Groenhuis, G. *De predikanten. De sociale positie van de gereformeerde predikanten in de Republiek der Verenigde Nederlanden voor ± 1700* (Groningen 1977)
Groenveld, S., 'Beeldvorming en realiteit. Geschiedschrijving en achtergronden van de Nederlandse Opstand tegen Filips II'. In: P.A.M. Geurts en A.E.M. Jansen (samenst.), *Geschiedschrijving in Nederland. Deel II: Geschiedbeoefening* ('s-Gravenhage 1981)
Groenveld, S., *Haarlemse glasraamschenkingen. Stedelof tussen dominee, regent en koopman* (Gouda 1998)
Groenveld, S., *Huisgenoten des geloofs. Was de samenleving in de Republiek der Verenigde Nederlanden verzuild?* (Hilversum 1995)
Groenveld, S., 'Het Mekka der schrijvers? Statencolleges en censuur in de zeventiende-eeuwse Republiek'. In: H. Duits, A.J. Gelderblom, M.B. Smits-Veldt (red.), *Eer is het lof des deuchts. Opstellen over renaissance en classicisme aangeboden aan dr. Fokke Veenstra* (Amsterdam 1986)
Groenveld, S., 'Een notabele frontiere. Breda en zijn regenten in het spanningsveld tussen noord en zuid, 1576-1610'. In: *Jaarboek 'de Oranjeboom'* 43 (1990) 16 - 40
Groenveld, S., *Regeren in de Republiek. Bestuurspraktijken in de 17e-eeuwse Noordelijke Nederlands: terugblik en perspectief.* Afscheidsrede Leiden (Leiden 2006)
Groenveld, S., *Unie – Bestand – Vrede. Drie fundamentele wetten van de Republiek der Verenigde Nederlanden* (Hilversum 2009)
Groenveld, S., 'Unie, religie en militie. Binnenlandse verhoudingen in de Nederlandse Republiek voor en na de Munsterse Vrede'. In *De zeventiende eeuw*, 13 (1997), 67-87

Groenveld, S., J.J.H. Dekker, Th.R.M. Willemse, *Wezen en boefjes. Zes eeuwen zorg in wees- en kinderhuizen* (Hilversum 1997)
Groenveld, S., H.L.Ph. Leeuwenberg, *De Tachtigjarige Oorlog. Opstand en consolidatie in de Nederlanden (ca. 1560-1650)* (Zutphen 2008)
Groenveld, S., J. Vermaere, 'Zeeland en Holland in 1569. Een rapport voor de Hertog van Alva'. In: C. Dekker e.a. (ed.), *Nederlandse historische bronnen* 2 ('s-Gravenhage 1980) 103-174
Groot, A.G. de, 'Zweder en Jacob van Gaasbeek in Zuid-Holland'. In: *Zuid-Hollandse Studiën* dl. VIII 39-99
Guicciardini, Lodovico, *Beschryvinghe van alle de Nederlanden, anderssins ghenoemt Neder-Duytslandt* (…), (Amsterdam 1612)
Haitsma, J., 'De remonstrantse en contraremonstrantse twisten in Woerden'. In *Holland* 9 (1977) 97-111
Haks, Donald, *Huwelijk en gezin in Holland in de 17de en 18de eeuw. Processtukken en moralisten over aspecten van het laat 17de- en 18de-eeuwse gezinsleven* (Utrecht 1985)
Hallema, A., 'Hoe de Hervormde gemeenten in Brabants Noordwesthoek zijn ontstaan. De oudste Protestantse kerkgeschiedenis van de z.g. Westhoek, 1570-1590'. In: *NAK* (1951) 193-223
Hamoen, G., *Begin van de Reformatie in de Alblasserwaard* (z.p. 2010)
Hania, J., *Wernerus Helmichius* (Utrecht 1895)
Hart, G. 't, *Historische beschrijving der vrije en hoge heerlijkheid van Heenvliet* (Den Helder 1949)
Heijden, Manon van der, *Huwelijk in Holland. Stedelijke rechtspraak en kerkelijke tucht 1550-1700* (Amsterdam 1998)
Hendricks, Jef, 'Vlaamse families te Frankenthal'. In: *Van Vlaamse stam* 4 (1968) 154-167
Heuvel, P. van den, *De Hervormde kerkorde. Een praktische toelichting* (Zoetermeer 1991)
Hoek, C., 'De heren van Voorne en hun heerlijkheid'. In: *Van Westvoorne tot St. Adolfsland. Historische verkenningen op Goeree-Overflakkee* (Ouddorp 1979)
Hoeven, L.M. van der, 'Schoolmeesters binnen de classis Schieland (1572-1795)'. In: H. ten Boom, e.a., *Geloof, opbouw en strijd. De geschiedenis van de classis Rotterdam* (Delft 2001) 51-70
Hof, W.J. op 't, *Engelse piëtistische geschriften in het Nederlands 1598-1622* diss. Utrecht (Rotterdam 1987)
Hoffmann, Hermann Edler von, *Das Kirchenverfassungsrecht der niederländischen Reformierten bis zum Beginne der Dordrechter Nationalsynode von 1618/19* (Leipzig 1902)
Hofman, M.G., C.J. Houtman (ed.), *Een gemeente in opbouw. De kerkenraadsnotulen van Ridderkerk 1574-1675* (Zoetermeer 2010)
Hofman, T.M., *Eenich Achterdencken. Spanning tussen Kerk en Staat in het gewest Holland tussen 1570 en 1620* (Heerenveen 1997)
Hofmeier, Heinrich Karl, *Westfälische Studenten der Rechte, Medizin und Theologie an der Universitat zu Leiden von 1575-1813. Ein Beitrag zu den kulturellen Beziehungen zwischen den Nederlanden und Deutschland* (Dortmund 1962)
Hoop Scheffer, J.G. de, *Geschiedenis der kerkhervorming in Nederland van haar ontstaan tot 1531* (Amsterdam 1873)
Hoorn, F. van, *Geervliet, 'stedeke in Putten'* (Bernisse 1993)
Horsman, P.J., Th.J. Spoelstra, J.P. Sigmons, *Schriftspiegel. Nederlandse paleografische teksten van de 13e tot de 18e eeuw* (Zutphen 1984)

Hovy, L., *Ooltgensplaat, een ambachtsheerlijkheid tijdens de Republiek* (Amsterdam 1977)
Howell, T.B., *A complete collection of state trials and proceedings for high treason and other crimes and misdemeanors from the earliest period to the year 1783* XXII (London 1817)
Hulsker, J.L.M., *Petrus Montanus' Spreeckonst (1635) nader besproken. Een bijdrage tot de geschiedenis van de Nederlandse taalkunde. Een wetenschappelijk proeve op het gebied van de letteren* diss. Nijmegen (Renkum 1991)
Jaanus, H.J., *Hervormd Delft ten tijde van Arent Cornelisz. (1573-1605)* diss. Leiden 1950 (Amsterdam 1950)
Jager, H, de, 'Andries Cornelisze' in: *De Brielsche archieven. Geschiedkundige mededeelingen* 125-155 (Brielle 1883/1884)
Jager, H. de, 'Baljuwen van Voorne en Brielle'. In: *Algemeen Nederlandsch Familieblad* 17 (1905) 49-64 en 97-117.
Jager, H. de, 'Bijdrage tot de geschiedenis van het klooster van en de goederen der Regulieren te Rugge', *BVGO* Nieuwe reeks, 10e deel (1880) 1-28
Jager, H. de, 'Bijdrage tot de geschiedenis van het klooster van St. Andries te Rugge en van de kloosters der Cellezusters en Cellebroeders te Brielle', *BVGO* 3e reeks, 1e deel (1882) 119-175
Jager, H. de, 'Bijdragen tot de geschiedenis van het schoolwezen'. In: *De Navorscher* 43 (1893) 72-82, 263-271, 380-398, 447-458, 630-635
Jager, H. de, 'Bijzonderheden uit het 2e notulenboek der voormalige classe van Voorne, Putten en Overflakkee'. In: *De Navorscher* 42 (1892) 365-380, 540-549, 589-607, 43 (1893) 103-114, 310-319, 531-544
Jager, H. de, 'Bijzonderheden uit het 3e notulenboek der voormalige classe van Voorne, Putten en Overflakkee'. In: *De Navorscher* 45 (1895) 530-531, 46 (1896) 67-85, 476-484, 47 (1897) 165-181, 353-364, 48 (1898) 109-129, 583-601, 656-664
Jager, H. de, 'Bijzonderheden uit het verleden van Den Briel en Nieuw-Helvoetsluis'. In: *De Navorscher* 46 (1896) 245-265
Jager, H. de, *De BrielscheVroedschap in de jaren 1618-1794* (Rijswijk 1904)
Jager, H. de, 'Dissenters op het kussen'. In: *De Brielsche archieven. Geschiedkundige mededeelingen* 212-216 (Brielle 1884)
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeente te Abbenbroek'. In: *De Navorscher* 36 (1886) 440-446, 569-570
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeente te Bommenede'. In: *De Navorscher* 41 (1891) 370-379
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeenten te Dirksland en Sommelsdijk'. In: *De Navorscher* 37 (1887) 136-144, 278-279
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeenten te Geervliet, Nieuwe-Tonge en Stad aan het Haringvliet'. In: *De Navorscher* 41 (1891) 479-487
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeenten te Goedereede en Oud-dorp'. In: *De Navorscher* 36 (1886) 348-353
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeente te Heenvliet'. In: *De Brielsche archieven. Geschiedkundige mededeelingen* Eerste stuk (Brielle 1883) 58-66
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeenten te Korendijk (Goudswaard), Piershil en Hekelingen'. In: *De Navorscher* 37 (1887) 279-287
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeente te Middelharnis'. In: *De Navorscher* 38 (1888) 428-435, 488-494

Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeenten te Nieuwenhoorn en Nieuw-Helvoet'. In: *De Navorscher* 42 (1892) 227-242
Jager, H. de, 'Ooltgensplaat. De eerste predikanten'. In: *De Navorscher* 39 (1889) 131-140
Jager, H, de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeente te Oostvoorne'. In: *De Brielsche archieven. Geschiedkundige mededeelingen* Tweede stuk (Brielle 1884) 222-229
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeenten te Oudenhoorn en Spijkenisse'. In: *De Navorscher* 41 (1891) 247-258
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeente te Oude-Tonge'. In: *De Navorscher* 38 (1888) 69-74
Jager, H. de, 'De eerste predikanten te Rokkanje'. In: *De Navorscher* 38 (1888) 246-251
Jager, H. de, 'Simonshaven. Eerste predikanten'. In: *De Navorscher* 39 (1889) 381-388
Jager, H. de, 'De eerste predikanten te Zuidland'. In: *De Navorscher* 37 (1887) 456-466
Jager, H. de, 'De eerste predikanten der Hervormde Gemeente te Zwartewaal'. In: *De Navorscher* 41 (1891) 141-153
Jager, H. de, 'Jacobus Postelius Coloniensis'. In: *De Navorscher* 35 (1885) 327-336
Jager, H. de, 'De predikanten der Nederduitsch-Hervormde Gemeente te Brielle'. In: *Algemeen Nederlandsch Familieblad* 14 (1901), 241-248 en 15 (1902), 1-8, 49-56 97-104
Jager, H. de, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in de voorm. classe van Voorne en Putten, in 't bijzonder te Brielle' in: *De Navorscher* I 51 (1901) 244-258 en II 56 (1906) 148-160
Jager, H. de, 'De Remonstranten en Contra-remonstranten in het land van Voorne in 't bijzonder te Brielle in de jaren 1612-1619. Notitie van Willem Crijnsz.' in: *ANK* 3 (1889) 337-399 en 4 (1893) 196-220
Jager, H, de, 'Het schoolwezen te Brielle' in: *De Brielsche archieven. Geschiedkundige mededeelingen* 1-24 en 189-211 (Brielle 1883/1884)
Jager, H. de, 'De vervanging van Libertus Fraxinus door Cornelis Pieterz. Burchvliet. Eene bladzijde uit de geschiedenis der Ned. Herv. Gemeente te Brielle'. In: *ANK* 7 (1899) 1-57
Jager, H. de, 'Verweerschrift van den contra-remonstrantschen predikant Willem Crijnsze, door de Brielsche regeering afgezet en verbannen'. In: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap* 17 ('s-Gravenhage 1896) 107-294
Jager, H, de, 'Vluchtelingen uit Bommenede'. In: *De Brielsche archieven. Geschiedkundige mededeelingen* (Brielle 1883/1884) 232
Jager, H. de, 'De voormalige kerk van het Zuideindsche gasthuis te Brielle, in 1528 een kweekplaats van de 'nyeuwe religie aldaar'. In: *De Navorscher* 29 (1879) 441-457
Janse, Antheun, *Ridderschap in Holland. Portret van een adellijke elite in de late Middeleeuwen* (Hilversum 2009)
Janse, H., 'De Sint-Catharijnekerk te Den Briel'. In: *Bulletin van de Koninklijke Nederlandsche Oudheidkundige Bond* 64 (1965) 97-108
Janssen, A.E.M. en W.J. Meeuwissen (ed.), *Kerkeraadsacten van de Nederduits Gereformeerde Gemeente te Nijmegen 1592-1651* (Nijmegen 1996)
Janssen, H.Q., *De kerkhervorming in Vlaanderen historisch geschetst meest naar onuitgegeven bescheiden* 2 dln. (Arnhem 1868)
Janssen, H.Q. 'Knokke'. In: Janssen, H.Q., J.H. van Dale, *Bijdragen tot de oudheidkunde en geschiedenis inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen* II (Middelburg 1857) 3-46

Jong, D.L. de, *Nieuw-Helvoeterland binnen en buiten den Nieuwenhoorn. De opkomst van de Voornse gemeenten Oudenhoorn, Nieuwenhoorn, Nieuw-Helvoet en Nieuw-Helvoetsluis*, Zuid-Hollandse Studiën VII (Brielle 1957)
Jong, O.J. de, *De Reformatie in Culemborg* diss. UvA (Assen 1957)
Joosse, L.J., *'Scoone dingen sijn swaere dingen'. Een onderzoek naar de motieven en activiteiten in de Nederlanden tot verbreiding van de gereformeerde religie gedurende de eerste helft van de zeventiende eeuw* (Leiden 1992)
Joosting, J.G.C. en S. Muller (ed.), *Bronnen voor de geschiedenis van de kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht in de middeleeuwen. Eerste afdeling. De indeeling van het bisdom*, ('s-Gravenhage 1915)
Kalma, ''s Lands voedsterlingen en de Friese kerk. Het alumniaat in Friesland, studiebeurzen voor predikanten in spe.' In: G.Th. Jensma, F.R.H. Smit (ed.), F. Westra, *Universiteit te Franeker 1585-1811. Bijdragen tot de geschiedenis van de Friese hogeschool* (Leeuwarden 1985)
Kastelein, A., *Predikanten die kwamen en gingen. Predikantenlijsten van de classis Brielle der Ned. Herv. Kerk vanaf de Reformatie tot heden* (Middelharnis 1995)
Kersten, G.H., *Kerkelijk handboekje* (Utrecht 1937)
Kist, N.C., 'Casper Coolhaes en Everardus van Bommel, predikant in Gouda'. In: *Kerkhistorisch Archief* II (Amsterdam 1859) 473-477
Kleijntjens, J., 'Oude-Tonge', *Haarlemse Bijdragen. Bouwstoffen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem*, 57 (1939) 353-376
Kleyn, H.G., *Algemeene kerk en plaatselijke gemeente* (Dordrecht 1888)
Kleyn, H.G., *Bijzonderheden uit de Nederlandsche kerkgeschiedenis in de Kerkelijke Courant* ('s-Gravenhage 1896)
Klok, J., *Brielle. Stad der Watergeuzen* (Oostvoorne, z.j.)
Klok, Jac., '"Gedenkt sy den armen alsoo ook gy eens arm waert." Armenzorg in Brielle door de eeuwen heen'. In: *Brielse Mare* 19-2 (2009) 41-46
Klok, J., *Voorne en Putten* diss. Utrecht (Utrecht 1939)
Klueting, Harm, 'Die Reformierten im Deutschland des 16. und 17. Jahrhunderts und die Konfessionalisierungsdebatte der deutschen Geschichtswissenschaft seit ca. 1980'. In: Matthias Freudenberg (Hg.), *Profile des reformierten Protestantismus aus viet Jahrhunderten* (Wuppertal 1999) 17-47
Knappert, L., *Het ontstaan en de vestiging van het protestantisme in de Nederlanden* (Utrecht 1924)
Knetsch, F.R.J., 'Een classis in wording'. In: *NAK* dl. 63 (1983)
Knoop, L.C. van der, 'Resultaten van een onderzoek naar de historische ontwikkeling van het Brielse stadsbestuur gedurende de Middeleeuwen' in: *Zuid-Hollandse studiën* dl. XI (Voorburg 1965)
Kok, J.A. de, *Nederland op de breuklijn Rome-Reformatie. Numerieke aspecten van Protestantisering en Katholieke herleving in de Noordelijke Nederlanden 1580-1880* (Assen 1964)
Kokken, H., *Steden en Staten. Dagvaarten van steden en Staten van Holland onder Maria van Bourgondië en het eerste regentschap van Maximiliaan van Oostenrijk (1477-1494)* ('s-Gravenhage 1991)
Kooi, Christine, *Liberty and religion. Church and state in Leiden's Reformation, 1572-1620* (Leiden 2000)
Kooi, Gerard van der, *De Wynberch des Heren. Godsdienstige veranderingen op Texel 1514-1572* (Hilversum 2005)
Koopmans, J.W., *De Staten van Holland en de Opstand. De ontwikkeling van hun functies en organisatie in de periode 1544-1588* ('s-Gravenhage 1990)

Korne, A. de, T. Rinkel, *Cursus zestiende- en zeventiende eeuws Nederlands* (Groningen 1987)
Kort, J.C., *Inventaris van het archief van de Heren van Voorne, Burggraven van Zeeland, 1272-1371* ('s-Gravenhage 1972)
Kuyper, H.H., *De opleiding tot den dienst des Woords bij de gereformeerden*, I ('s-Gravenhage 1891)
Kuys, Jan, *Kerkelijke organisatie in het middeleeuwse bisdom Utrecht* (Nijmegen 2004)
Kwekel, F., 'Kwartierstaat Kwekel'. In: *Kwartierstatenboek* II (Delft 1992) 59-278
Lammerts, M.D., 'De predikanten van de Ned. Herv. Kerk te Brussel in het jaar 1585'. In: *NAK* 31 (1940) 15-22
Lamping, A.J., 'Geloofsstrijd en kerkpolitiek'. In: Boom, H. ten e.a., *Geloof, opbouw en strijd. De geschiedenis van de classis Rotterdam* (Delft, 2001), 33-50
Langeraad, L.A. van, 'Handelingen van de vergaderingen van correspondentie, van 1614-1618 in Holland gehouden'. In: *N.A.K.G.*, nieuwe serie, 1e deel, 's-Gravenhage 1902, p. 47-81 en p. 163-213
Leune, J.M.G., *Kwartierstaat van Johannes Marinus Gommert Leune* (Capelle a/d IJssel 2003)
Lieburg, F.A. van, *Een eiland na de Reformatie. Schouwen-Duiveland 1572-1700* (Amsterdam 2011)
Lieburg, F.A. van, 'Preachers between inspiration ans instruction: Dutch reformed ministers without academic education (sixteenth-eighteenth centuries). In: *NAK* 83 (2003) 166-190
Lieburg, F.A. van, *Profeten en hun vaderland. De geografische herkomst van de gereformeerde predikanten in Nederland van 1572 tot 1816* diss. VU Amsterdam (Amsterdam 1996)
Lieburg, F.A. van, *De reformatorische profetie in de Nederlandse traditie* (Apeldoorn 2001)
Lieburg, F.A. van, 'A reformed minister sentenced by the Synod of Zeeland' in: Aza Goudriaan, Fred van Lieburg (ed.), *Revisiting the Synod of Dordt (1618-1619)* (Leiden/Boston 2011)
Lieburg, F.A. van, *Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816*, 2 dln (Dordrecht 1996)
Lommel, A. van, 'Guilielmus de Lange, regulier kanunnik voor 't gerechtshof te 's Hage. A° 1603.' In: *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem*, 19 (1894) 119-128
Lommel, A. van, 'De kerksieraden te Bommenede op het eiland Schouwen in Zeeland – anno 1570'. In: *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem*, 10 (1882) 445-446
Luttikhuis, B.A.M., *Een grensgeval. Oorsprong en functie van het territoriale beginsel in het gereformeerde kerkrecht* diss. Groningen (Gorinchem 1992)
Mack Crew, Phyllis, *Calvinist preaching and iconoclasm in the Netherlands 1544-1569* (Cambridge 1978)
MacLean, J., 'Het bestuur van Piershil voor 1811'. In: *Ons Voorgeslacht* 18 (1963) 297-298
Magnin, J.S., *Overzigt der kerkelijke geschiedenis van Drenthe* (Groningen 1855)
Marcus, Jacob, *Sententien en indagingen van den hertog van Alba uitgesproken en geslagen in zynen bloedtraedt* (Amsterdam 1735)
Marnef, Guido, *Antwerpen in de tijd van de Reformatie. Ondergronds protestantisme in een handelsmetropool 1550-1577* (Antwerpen/Amsterdam 1996)
Marnef, Guido, *Het Calvinistisch bewind te Mechelen 1580-1585* (Kortrijk-Heule 1987)

Margry, Peter Jan, 'De creatie van heilige ruimten in negentiende-eeuws Nederland: het martelveld te Brielle'. In: *Heidenen, papen, libertijnen en fijnen. Artikelen over de kerkgeschiedenis van het zuidwestelijk gedeelte van Zuid-Holland van de voorchristelijke tijd tot heden* (Delft 194), 249-276
Margry, Peter Jan, Charles Caspers, *Bedevaartplaatsen in Nederland* I: *Noord- en Midden-Nederland* (Hilversum 1997)
Meij, J.C.A. de, *De Watergeuzen en de Nederlanden 1568-1572* (Amsterdam/Londen 1972)
Molhuysen, P.C., P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch biographisch woordenboek* 10 dln. (Leiden 1911-1937)
Mooij, C.C.M., *Geloof kan bergen verzetten. Reformatie en katholieke herleving te Bergen op Zoom, 1577-1795* diss. Nijmegen (Hilversum 1998)
Nauta, D., 'De Nationale Synode van Dordrecht (1578)'. In: D. Nauta en J.P. van Dooren, *De nationale synode van Dordrecht 1578. Gereformeerden uit de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden bijeen* (Amsterdam 1978) 9-52
Nauta, D., A. de Groot e.a. (red.), *Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme* 4 dln. (Kampen 1978-1996)
Nelemans, A., *Sepulture ofte graftboeck van de Augustijnenkerck te Dordrecht* (Dordrecht 1998)
Nierop, H.F.K. van, *Van ridders tot regenten. De Hollandse adel in de zesteinde en de eerste helft van de zeventiende eeuw* (Dieren 1984)
Niet, Johan de, *Ziekentroosters op de pastorale markt 1550-1880* (Rotterdam 2006)
Nijenhuis, W., 'Varianten binnen het Nederlandse Calvinisme in de zestiende eeuw'. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis,* 89 (1976), 358-372
Nobel, Arjan, *Besturen op het Hollandse platteland. Cromstrijen 1550-1780* diss. Leiden (Zutphen 2012)
Nolet, W., P.C. Boeren, *Kerkelijke instellingen in de middeleeuwen* (Amsterdam 1951)
Noordegraaf, Leo, Gerrit Valk, *De Gave Gods. De pest in Holland vanaf de late Middeleeuwen* (Amsterdam 1996)
Opmeer, Petrus, *Martelaarsboek ofte Historie der Hollandse martelaren welke om den christen catholijke godsdienst van de hervormde nieuwgesinden seer wreed sijn omgebracht* II (Antwerpen 1700)
Opstand en pacificatie in de Lage Landen. Bijdrage tot de studie van de Pacificatie van Gent (Gent 1976)
Otterspeer, Willem, *Groepsportret met Dame I. Het bolwerk van de vrijheid. De Leidse universiteit, 1575-1672* (Amsterdam 2000)
Petit, Louis D., *Bibliographische lijst der werken van de Leidsche hoogleraren van de oprichting der hoogeschool tot op onze dagen, Faculteit der Godgeleerdheid, 1e afd. (1575-1619)* Leiden 1894)
Pettegree, Andrew, *Emden and the Dutch revolt. Exile and the development of Reformed Protestantism* (Oxford 1992)
Pettegree, Andrew, *Foreign protestant cummunities in sixteenth-century Londen* (Oxford 1986)
Pleij, Herman, *Het gevleugelde woord. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1400-1560* (Amsterdam 2007)
Plokker, W., *Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van het eiland Voorne en Putten, benevens het eiland Rozenburg* (Zwijndrecht 1851)
Plomp, J.. 'De kerkorde van Emden'. In: D. Nauta, J.P. van Dooren, O. J. de Jong (ed.), *De synode van Emden, oktober 1571. Een bundel opstellen ter gelegenheid van de vierhonderdjarige herdenking* (Kampen 1971) 88-121

Pollmann, Judith, 'The bond of Christian piety: the individual practice of tolerance and intolerance in the Duth Republic'. In: R. Po-Chia Hsia, Henk van Nierop (eds.), *Calvinism and religious toleration in the Dutch Golden Age* (Cambridge, 2002) 53-71
Pols, M.S., 'De ambachtsheerlijkheid van Dirksland'. In: *Verslagen en mededeelingen Oud-vaderlandsch Recht* II (1890), 270-288
Pols, M.S., 'Oudste rechten van de stad Geervliet' dl. 2. In: *Verslagen en mededeelingen Oud-vaderlandsch Recht* I (1883), 78-107
Pols, M.S., 'Oudste rechten van het land van Putten'. In: *Verslagen en mededeelingen Oud-vaderlandsch Recht* I (1885), 122-162
Pols, M.S., 'De rechten der stad Goedereede'. In: *Verslagen en mededeelingen Oud-vaderlandsch Recht* II (1890), 288-357
Porteman, Karel en Mieke B.Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1560-1700* (Amsterdam 2008)
Post, R.R., *Kerkelijke verhoudingen in Nederland vóór de Reformatie van ±1500 tot ±1580* (Utrecht/Antwerpen 1954)
Post, R.R., *Kerkgeschiedenis van Nederland in de middeleeuwen* 2 dln (Utrecht/Antwerpen 1957)
Priester, Peter R., *Geschiedenis van de Zeeuwse landbouw, circa 1600-1910* (''t Goy-Houten 1998)
Putman, J en A.A.J. van Rossum, 'Invoering der zoogenaamde Hervorming en eenige stukken over de eerste predikanten te Montfoort'. In: *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht* 4 (1877) 1-15.
Rademaker, C.S.M., *Leven en werk van Gerardus Joannes Vossius (1577-1649)* (Hilversum 1999)
Roelevink, J., 'De herder als schaap. Begeleiding en correctie van moeilijke dominees'. In: *Nederlands Tijdschrift voor Kerkgeschiedenis* 5 (2002) 67-74
Rogier, L.J., *Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de zestiende en zeventiende eeuw* 5 dln. (Amsterdam/Brussel 1964)
Rollin Couquerque, L.M., 'Heksenprocessen te Goedereede'. In: *Tijdschrift voor strafrecht* 12, Leiden 1899, 116-141 en 331-358
Roodenburg, Herman, *Onder censuur. De kerkelijke tucht in de gereformeerde gemeente van Amsterdam, 1578-1700* diss. VU Amsterdam (Hilversum 1990)
Rooze-Stouthamer, C., *Hervorming in Zeeland (ca 1520-1572)* (Goes 1996)
Rooze-Stouthamer, C., *De opmaat tot de Opstand. Zeeland en het centraal gezag (1566-1572)* (Hilversum 2009)
Rutte, Reinoud, 'Projectontwikkelen in de zuidwestelijke delta. Adriaan van Borselen, Anna van Bourgondië en de nederzettingen in de grote 15e-eeuwse bedijkingen'. In: Jan J.J.M. Beenakker e.a., *Landschap in ruimte en tijd. Liber amicorum aangeboden aan prof. dr. Guus J. Borger* (Amsterdam 2007) 321-332
Schelhaas, T.N., *Inventaris van de bestuursarchieven betreffende het Land van Voorne 1594-1811* ('s-Gravenhage 1974)
Schelhaas, T.N., 'De oudste generaties van het Ouddorpse geslacht Sandifort'. In: *Gens Nostra* 54 (1999) 485-501
Schelven, A.A. van, 'Een Luthersch Den Briel'. In: *NAK* 17 (1924) 226-230
Schelven, A.A. van, *De Nederduitsche vluchtelingenkerken der XVIe eeuw in Engeland en Duitschland in hunne beteekenis voor de Reformatie in de Nederlanden*, diss. VU Amsterdam ('s-Gravenhage 1908)
Schokking, H., *De leertucht in de gereformeerde kerk in Nederland tusschen 1570 en 1620* diss. UvA Amsterdam (Amsterdam 1902)

Schouwen, G.A. van, 'Kerkelijke twisten te Goedereede in 1618'. In: *Historia. Maandschrift voor geschiedenis en kunstgeschiedenis* 8 (1942), 200-206
Slee, J.C. van, 'Levensbericht van Hendrik de Jager, 5 November 1834-7 Juni 1903'. In: *Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden over het jaar 1903-1904* (Leiden 1904), 149-181
Smit, J., 'Eenige gegevens voor de oudste geschiedenis van enkele Zuid-Hollandsche protestansche gemeenten' in: *NAK* dl. 25, 1932 239-245
Smit, J., 'Michiel Andrieszoon, de eerste predikant van Den Haag, medestander van Coolhaas in zijn strijd tegen kerkorde en confessie'. In: *NAK* dl. 24, 1931, 25-68
Smit, J., 'De vestiging van het protestantisme in Den Haag en zijn eerste voorgangers'. In: *NAK* dl. 19 (1926) 205-264
Spaans, Joke, *Haarlem na de Reformatie. Stedelijke cultuur en kerkelijk leven, 1577-1620* diss. Leiden ('s-Gravenhage 1989)
Spijker, W. van 't e.a. (ed.), *De kerk. Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen 1990)
Spijker, W. van 't, 'De kerkorde van Dordrecht (1578)'. In: D. Nauta en J.P. van Dooren, *De nationale synode van Dordrecht 1578. Gereformeerden uit de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden bijeen* (Amsterdam 1978)
Sprunger, Keith L., *Dutch Puritanism: a history of English and Scottish churches of the Netherlands in the sixteenth and seventeenth centuries* (Leiden 1982)
Strien, Ton van, Els Stronks (ed.), *Het hart naar boven. Religieuze poëzie uit de zeventiende eeuw* (Amsterdam 1999)
Stuve, W., *'Krupende door het land van Voorn'. De geschiedenis van de doopsgezinden op Voorne-Putten-Rozenburg* (Bernisse 1999)
Teixeira de Mattos, L.F., *De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland* VII[i] De eilanden, afd. III Het eiland Voorne en Putten met de Welplaat ('s-Gravenhage 1952)
Teixeira de Mattos, L.F., *De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland* X[i] De eilanden, afd. VII Het eiland Goeree en Overflakkee ('s-Gravenhage 1941)
Tex, J. den, 'Nederlandse studenten in de rechten te Padua 1545 -1700'. In: *Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome* 3[e] reeks X (1959) 45-165.
Tex, J. den, *Oldenbarnevelt*, 5 dln. (Haarlem 1960-1972)
Tideman, Joannes, *De Remonstrantsche Broederschap. Biographische naamlijst van hare professoren, predikanten en proponenten met historische aantekeningen omtrent hare kweekschool en gemeenten*, 2[e] dr. bew. H.C. Rogge (Amsterdam 1905)
Tielhof, M. van, *De Hollandse graanhandel 1470-1570. Koren op de Amsterdamse molen* ('s-Gravenhage 1995)
Troost, W. en J.J. Woltjer, 'Brielle in Hervormingstijd'. In: *BMGN* 87 (1972) 307-353
Tukker, C.A., *De classis Dordrecht van 1573-1609. Bijdrage tot de kennis van in- en extern leven van de gereformeerde kerk in de periode van haar organisering* (Leiden 1965)
Tukker, C.A., 'The recruitment and training of protestant ministers in the Netherlands in the sixteenth century'. In: *Miscellanea historiae ecclesiasticae*, III (Louvain 1970) 198-215
Tutein Nolthenius, R.P.J., *Het geslacht Nolthenius (Tutein Nolthenius)*. (Haarlem 1914/1930)
Unger, W.S., 'De Hollandsche graanhandel en graanhandelspolitiek in de Middeleeuwen II. De graanhandel'. In: *De economist* (1916) 337-386
Unger, W.S., *De levensmiddelenvoorziening der Hollandsche steden in de Middeleeuwen* diss. Leiden (Amsterdam 1916)

Veltenaar, C., *Het kerkelijk leven der Gereformeerden in Den Briel tot 1816* (Amsterdam 1915)
Vermaat, G.J., 'Genealogische en andere merkwaardigheden in de Hervormde kerk te Poortugaal'. In: *Ons Voorgeslacht* 19 (1964) 121-179
Verseput, J., *Middelharnis, een eilandgemeente* (z.p. z.j.)
Verseput, J., 'Het ontstaan van Goeree-Overflakkee' in: *Zuid-Hollandse studiën* I (Voorburg 1950) 68-82
Verseput, L.M., 'Bommenede, geschiedenis van een verdronken plaats'. In: *Zeeuws Tijdschrift* 13 (1963) 69-77
Verseput, L.M., 'Enige bijzonderheden over Bommenede in de zeventiende eeuw'. In: *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap* 73 (1956) 172-175
Verseput, L.M., 'De Hervormde gemeente van Bommenede'. In: *NAK* 43 (1960) 51-54
Vervloet, J.J., *De parenteel van Doen Beijensz.* (Rotterdam 1989)
Vervloet (ed.), *Omgeroepen van de pui te Ooltgensplaat (1584-1811)* (Rotterdam 2010)
Vis, G.N.M., J.J. Woltjer, 'De predikanten in Holland in 1566'. In: *NAK* 80 (2000) 20-45
Vliet, A.P. van, *Vissers en kapers. De zeevisserij vanuit het Maasmondgebied en de Duinkerker kapers (ca. 1580-1648)* ('s-Gravenhage 1994)
VOC-glossarium. Verklaringen van termen, verzameld uit de Rijks Geschiedkundige Publicatiën die betrekking hebben op de Verenigde Oost-indische Compagnie. Instituut voor Nederlandse Geschiedenis ('s-Gravenhage 2000)
Vogelaar, K., 'Enkele hoofdstukken uit de kerkgeschiedenis van Geervliet'. In: *Geervliet 600 jaar stad, een verzameling opstellen over de geschiedenis van Geervliet* (z.p. 1981) 79-106
Vos, K., 'De dooplijst van Leenaert Bouwens' in: *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap,* jrg. 36, 1915, 39-71
Vos, P.D. de, *De vroedschap van Zierikzee van de tweede helft der 16de eeuw tot 1795* (Middelburg 1931)
Vries, O., 'Geschapen tot een ieders nut. Een verkennend onderzoek naar de Noordnederlandse ambtenaar in de tijd van het Ancien Régime'. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 90 (1977), 328-349
Vries, O., *De heeren van den Raede. biografieën en groepsportret van de raadsheren van het Hof van Friesland, 1499-1811* (Hilversum 1999)
Vries, Jan de, *The Dutch rural economy in the Golden Age, 1500-1700* (New Haven/Londen 1978)
Vries van Heekelingen, Herman de, *Genève, pépinière du Calvinisme Hollandais.* I. *Les étudiants des Pays-Bas à Genève au temps de Théodore de Bèze* (Fribourg 1918)
Waardt, Hans de, *Toverij en samenleving. Holland 1500-1800* ('s-Gravenhage 1991)
Wal, J. de, *Nederlanders, studenten te Heidelberg en te Genève sedert het begin der kerkhervorming* (Leiden 1865)
Walters, J.J., 'Over de vestiging van veren aan de Nieuw-Helvoetse sluis en de weg van Holland naar Zeeland' in: *Holland* 17 (1985) 3-13
Weekhout, Ingrid., *Boekencensuur in de Noordelijke Nederlanden. De vrijheid van drukpers in de zeventiende eeuw* ('s-Gravenhage 1998)
Weijnen, A., *Zeventiende-eeuwse taal* (Zutphen z.j.)
Wesselo, D.J., 'Abraham Jansz. - „dyenaer des woordts tot de Lier' en Abraham Jansz. - „dyenaer des woordts tot Pinaecker'. In: *Ons Voorgeslacht* 34 (1979) 313-318
Wils, M.P.A., 'Beeldenstorm in Heenvliet', *Bijdragen tot de geschiedenis van het bisdom Haarlem* 54 (1936) 464-465

Wils, M.P.A., 'De Reformatie en beeldenstorm in Den Briel'. In: *Bijdragen tot de geschiedenis van het bisdom Haarlem* 56 (1938) 398-434
Woud, Auke van der, *Koninkrijk vol sloppen. Achterbuurten en vuil in de negentiende eeuw* (Amsterdam 2010)
Woude, A.M. van der, *Het Noorderkwartier. Een regionaal historisch onderzoek in de demografische en economische geschiedenis van westelijk Nederland van de late Middeleeuwen tot het begin van de 19e eeuw* (Utrecht 1983)
Ypey, A., I.J. Dermout, *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk* 4 dln. (Breda 1819-1827)
Zee, G. van der, 'Kerkgeschiedenis van Goeree-Overflakkee'. In: *De Zaaier, orgaan van de Hervormde gemeenten op Goeree en Overflakkee* 38 afleveringen: 40e jg. nr. 6 (10 aug. 1974) tot 41e jg. nr. 7 (2 aug. 1975)
Zee, G. van der, 'Transcripties der oudste gegevens uit het classicaal archief van Den Briel, anno 1574'. In: *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift* 30 (1929/30) 186-197
Zijlstra, S., *Het geleerde Friesland – een mythe? Universiteit en maatschappij in Friesland en Stad en Lande ca. 1380-1650* (Leeuwarden 1996)
Zijlstra, S., *Om de ware gemeente en de oude gronden. Geschiedenis van de dopersen in de Nederlanden 1531-1675* (Hilversum-Leeuwarden 2000)

Afkortingen

AC	Archief Classis
ACBr	Acta Classis Brielle
AHG	Archief Hervormde Gemeente
ANK	*Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis*
BLGNP	Nauta, de Groot e.a. (red.), *Biografisch Lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme*
BMGN	*Bijdragen en medelingen voor de geschiedenis der Nederlanden*
BVGO	*Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*
BWPGN	De Bie, Loosjes (red.), *Biographisch woordenboek van protestantsche godgeleerden in Nederland*
GA	Gemeentearchief
HUA	Het Utrechts Archief, Utrecht
Knuttel	*Catalogus van de pamflettenverzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*
NA	Nationaal Archief, 's-Gravenhage
NAK	*Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis*
NNBW	Molhuysen, Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*
OSA	Oud Synodaal Archief van de Nederlandse Hervormde Kerk 1566-1816
SAGO	Streekarchief Goeree-Overflakkee te Middelharnis
SAVPR	Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg te Brielle
WMV	Werken der Marnix-vereeniging
WNT	*Woordenboek der Nederlandsche Taal* (online-versie)

Algemene index

A

Aalmoezen, zie Collecten.
Aalst, in Vlaanderen: 77, 728.
Aanneming, zie Lidmaten.
Aarlanderveen: 628, 685, 715.
Aartswoud (Eertswoude): CCLXX, 438-439, 693.
Abbekerk: 302, 737.
Abbenbroek: XL, L, LII, LV, LX, LXXI, LXXIX, LXXXI, CII, CXII, CXIX-CXXI, CXXIII, CXLII, CLXXXV, CCXX-CCXXII, CCXXIX, CCXXXIV-CCXXX-VI, CCXXXVIII, CCXLIII, CCLXVII-CCLXXI *passim*, CCLXXVII, CCLXXXII, CCLXXXIV, CCXCIX, CCCIX, CCCXII-CCCXIII, 6, 15, 26-27, 33, 37-38, 40, 43, 47, 55, 62-63, 65, 68, 70, 74-76, 78, 82, 86-87, 94, 110, 119, 124-134 *passim*, 138-142, 145, 147, 149, 152, 156, 161-162, 166, 168, 172, 181-182, 198-200, 203, 208, 210, 212, 222-224, 226, 230-232, 236-238, 241-242, 245, 249-250, 255-257, 260, 262-264, 270, 279, 286, 288, 291, 294-295, 303-304, 306, 322, 325-326, 330-331, 335, 359, 363, 365, 371, 377, 399-400, 403-404, 408, 415, 422, 435, 437-438, 475, 483, 494, 496-498, 522, 530-535 *passim*, 546, 549, 552, 554-557, 561, 563, 567, 569-570, 584, 602-603, 624, *665*, 701, 705, 712-713, 721, 729, 735, 738, 762, 769.
– baljuw van: 62, 120, 429, 497; zie ook Kamerling; Vaneveld.
– heer (heren, jonker) van: LXXI, CXX, CCLXVII-CCLXVIII; zie ook Abbenbroek; Merode-Westerloo; Montfoort.
– hoge heerlijkheid: LXVIII, LXX-LXXI.
– kapittel van: LXXVII-LXXVIII.
– pastorie: CCLXXVIII, 101.
– school(meester) te: LXXI, CCXXXV-CCXXXVI, 279, 286, 288, 294, 303-304, 306, 322, 325-326, 400, 404, 408, 415, 422, 425, 428, 433, 579.
– secretaris van: 286.
Abbenbroek, Hugo van, heer van Abbenbroek: LXXI.
Abbenbroek, Nicolaas I van, heer van Abbenbroek: LXXI, CCXXXV, CCLXX, 120, 130, 139, 141, 199-200, 230, 232, 256, 279, 286, 288, 303, 306, 326, 335.
Abbenbroek, Nicolaas II van, heer van Abbenbroek: LXXI, CCXXXVI, 400, 404, 415, 425, 429, 496, 549, 557.
Abbenbroek, Nicolaas III van, heer van Abbenbroek: LXXI.
Abcoude, Zweder van, heer van Gaasbeek en van Putten en Strijen: LXXII-LXXIII.
Abcoude: CCIV, 707.
Abortus: CCIV, 280.
Accijnzen, zie Imposten.
Accoord van 23 augustus 1566: XC.
Achtken, uit 's-Gravenhage: CCXVII, 218.
Acronius, Johannes, predikant te Deventer: CCLXVI.
Acronius, Ruardus, predikant te Schiedam: CLXXIV, CCXCII, 419, 428, 432, 445, 458, 461, 463, 684, 710.
Adama, Sicke Sirxz.: 730.
Adamenus, Jacobus, uit Middelharnis: 347.
Adegem, in Vlaanderen: 695.
Adriaens, Sijtgen, uit Spijkenisse: 154.
Adriaensz (Arentsz.)., Adriaen, ouderling te Scherpenisse: 584-585.
– Anthonis, zie Nautius.
– Claes (Nicolaes), predikant: XLVII, 120-121, 134, 143, 149-150, 168, 189, 669, *692*.
– Cornelis, predikant: L, LVIII, CLXX, 178, 184-186, 190, 207, 212, 222, 229, 236, 239, 242-243, 246, 252-253, 310, 666, 677-678, *693*
– Cornelis, schepen van Middelharnis: 466.
– Gregorius, zie Blijvenburch.
– Jan, schoolmeester te Nieuwpoort: 140.
Adriani, Wilhelmus, zie Eck.
Adrianus VI, paus, zie Florisz., Adriaen.
Aelbrechtsz., Gerrit, ouderling te Dirksland: 556.
Aeneis (Vergilius): CCCXXII.
Aerssen, François van, heer van Sommelsdijk en Ooltgensplaat: LXXIV.
Aerts, Hester: 734.
Aertsz., Aert Michiels, zie Hovaeus.
– Gijsbert, uit Nieuwkoop: 685-686.
– Jacob, schoolmeester te Brielle: 572.
Agricola, Carolus, predikant te Purmerend: CCLXX, 435, 693.
Agricola junior, Johannes: 693.
Agricola senior, Johannes, predikant: CIV, CVII, CXLIX-CL, CLXXXIX, CCLXX-CCLXXI, CCCII-CCCIII, CCCXXVI, 435, 438-439, 442, 446, 448, 453-464 *passim*, 467-

478 *passim*, 482, 484, 486, 488-489, 494-495, 499, 504, 506, 508, 516, 529-530, 544, 546, 549-550, 552, 556, 563, 569, 573, 575-576, 581-584, 638, 650, 656, 666, 681, 689-690, 693, *744*.
Aken: 717.
Aken, Jacobus van, predikant te Melsen: 81.
Albertsz., Emanuel, uit Amsterdam: CCIII.
Alblas, Joost of Jacob, belastingontvanger te Brielle: 341, 384.
Alexandrië, Catharina van: LXXVII.
Alkmaar: CXCV, 9, 688, 693, 695, 712.
– classis: 143, 294.
Allaert, priester te Brielle: LXXXIX.
Allaertsz., Jacob, zie Couwenhoven.
Allardi, Albertus, predikant: CXII, CXCIII, CXCV-CXCVI, 4-5, 9, 12, 24, 26, 28, 30-32, 34, 666, *693*.
Allartius, Johannes, proponent: 468.
Allerheiligenvloed (1570): XL, XLII, XLVI, LVII, LXXII, XCVI, CCLXXXVIII.
Almonde, Jacob van, secretaris van Oudenhoorn: 574.
Alphen aan den Rijn: CXXXIX, CLXXXIX, 295, 297, 300-302, 717.
Altaren: LXXVIII, CI.
Altius, Godschalcus, predikant te Bolsward: 721.
Alumni, zie Studenten.
Alvarez de Toledo, Ferdinand, hertog van Alva, landvoogd: XLVI, LII, XCI, XCIII, XCVI, CIX.
Ambrosius, Cornelis, schoolmeester te Hekelingen, daarna Piershil: CLXX, 52, 62-64, 69, 84.
Ambrosius, Lijntgen: 700.
Ameide: 731.
– predikant te, zie Auricanus.
Amersfoort: CXVII, 557, 591.
– classis: CCXXXVII.
Amesius (Ames), Guilelmus (William), theoloog: CCIX, 605.
Amsterdam: LXII, LXIV, LXXXII, LXXXVI, XCIV, CXIV, CXXV, CXXXIX, CLXIII, CXCII, CCIII, CCIX, CCLII, CCLXXIV, CCLXXXVIII, CCXCVI, CCCIII, 277, 280, 332, 391, 457, 507-508, 538, 605, 678, 685-686, 694, 706, 709-710, 713, 769, 771.
– classis: XXXVIII, CX.
– Engelse gemeente te: CCIX, 605.
Andriesz., Michiel, predikant: CXI, CXIII-CXVI, CXXXVIII, CXCIII, CXCVII, 4-5, 7-8, 11-23 *passim*, 27, 31, 93, 666, *693*.
– vrouw van, zie Meindertsdr., Trijntje.
Anjou, hertog van, zie Valois.
Anloo: CCVI, 247.
Annocque, Vincent, schout en secretaris te Piershil: 602-603, 616, 690.
Anthonisz. (Teunisz., Thonisz.), Jan, predikant: CLXXII, 33, 35-36, 666, *694*.
– Joris, schepen van Dirksland: 556, 591.
– Cornelis, ouderling en diaken te Korendijk: 130-131, 183.
– Frederik, proponent: 333, 479, 483; zie ook Lettinck.
Antonis, Janneken: 724.
Antwerpen: XCII, XCVI, CLXVII, CLXX, CCIII, CCLX, 8, 77, 81, 694, 696, 702, 707, 709-710, 715, 725.
– Clarissenklooster te: XCV.
– Latijnse school te: CLXXI, 709.
Appingedam: LXXXVI.
Approbatie
– van de classis: 510, 557, 563, 591, 615, 661.
– van de overheid: XXVI, CCLXXI, 534, 554, 557, 559, 562-563, 624, 628, 633.
Arcerius, Johannes, predikant te Brouwershaven: 19, 21.
Archiefzorg, zie Classis Brielle.
Arendonc, Elizabeth Jans: 734.
Arentsdr. (Arents, Ariens), Aeltgen: 719.
– Claesge: 695.
– Claesien: 662, 716.
– Leenken, uit Spijkenisse: 381.
Arentsz. (Aertsz.), Arien, uit Korendijk: 130-131.
– Christoffel, pastoor van Ouddorp: CI, CCLXXV.
– Cornelis, uit Middelharnis: 74.
– Dymmen, uit Brielle: LXXXIII.
– Hubrecht, uit Ooltgensplaat: 678.
– Huibert, uit Korendijk: 183.
– Jan, zie Teckman
– Joachim, ouderling te Oostvoorne: 438.
Arkel: XXXVI, CCIX.
Armenmeesters, zie Heiligegeestmeesters.
Armenzorg: XIX, XXIII, XXV, XXXI, XXXIV, LXII, CXLIII, CLXII, CCLXVI, CCLXXXIV–CCLXXXVIII, CCLXXXIX, 314, 690; zie ook Collecten; Diaconie; Heiligegeestmeesters.
Arminianen, zie Remonstranten en contraremonstranten.
Arminius, Jacobus, hoogleraar te Leiden: CLXXV, CCXCI, 429, 705.
Arnemuiden: 726.
Arnhem: CLXXVII, CCXCIX.
Arnoel, Pieter, proponent uit Zeeland: CXC, 240.
Arnoldi, Arnoldus, zie Hovaeus.
Arnoldi, Henricus, zie Linde.

Arnoldi, Johannes, zie Corvinus.
Asperen: 695.
Astbroeck, Frans Jansz. van, predikant te Westmaas: 139.
Attestaties: XLIII, CLX, CCXXXV-CCXXXVI, CCXLVIII, 9, 14, 34, 53, 61, 100, 126, 130, 150, 168, 183, 246, 273, 283, 305, 325, 385, 390-391, 393-394, 402, 409, 419-421, 439, 454, 460, 465, 474, 478-479, 481-482, 537, 571, 575, 596, 600, 677-678, 680, 683-686; zie ook Predikanten, attestaties.
Augustijner orde: LXXVII, LXXXIII.
Augustijnsz., Floris, uit Middelharnis: XLIII.
Augustijnsz., Joost, ontvanger van de kerkegoederen van Overflakkee: XCVII.
Augustinusz., Jan, schoolmeester te Nieuwe-Tonge: CCXXXIV.
Auricanus, Edzardus Fredericus, predikant te Ameide: CCCIX.
Avonddiensten, zie Middagdiensten.
Avondmaal, Heilig: XXIV, LXXXIX, CV, CXXIV, CXL, CLXXXIII, CXCVII, CCXII, CCXXXII, CCXLV, CCLXIII, CCLXV, CCXCVIII, 24-25, 56-58, 106, 118-119, 128, 183, 188, 191, 234, 264, 276, 296, 308, 359-360, 364, 367-368, 410, 413, 439-440, 448-450, 474, 488, 490, 513, 565, 591, 598, 624, 634, 637-638, 642, 649, 741, 760, 770.
– mijding van: 119, 269, 307, 413, 742, 747.
– toelating tot: CIII, CCL, CCCII, 327, 480, 482, 489-490, 577, 591, 601, 638; zie ook Lidmaten, aanneming; Tuchtprocedures.
– voorbereidingspreek (proefpredike): 188, 234, 313.
Axel: 731.

B

Baardwijk: CCXCVI.
Baarland: 725.
Bachusius, zie Packhusius.
Backer, Arien de, uit Goedereede: 24.
Backer, Jan de, burgemeester van Goedereede: XCV.
Backer, Jan Hendricksz., secretaris van Spijkenisse: CC, 153-154.
Backer, Nicolaas, conrector te Brielle, proponent: CCXCV-CCXCVI, CCCIII, 412, 423-424, 459-460, 465, 468, 472-473.
Backer, Pieter Cornelisz., uit Brielle: 307-308.
Baen, Cornelis Cornelisz., ouderling en schepen te Dordrecht: 603, 606, 690.
Baenst, Margaretha de, vrouwe van Bijgaerden: 696.
Baerle senior, Caspar van: 694.
Baerle junior, Caspar van, zie Barlaeus.
Baljuw(schap), zie Putten, ruwaard van; Voorne, baljuw van; Westvoorne, baljuw van; en onder diverse plaatsen.
Balspelen: CCLVI, CCLVIII, 629.
Baltensz., Lenaert, ouderling en schepen te Hekelingen: 461.
Barentsz., Cornelis, uit Brielle: 141.
– Jan, zie Oosterwijck.
Barlaeus (van Baerle), Casparus, predikant: CLXIV-CLXV, CLXVII, CLXXVIII, CCLXIII, CCXCI-CCXCIII, CCXCVI, CCCX-CCCXI, CCCXIII, 412, 418, 429, 432, 440-441, 449, 451-454, 462, 467, 471, 476, 538, 667, *694*.
Barlaeus (van Baerle), Jacobus, rector te Brielle: CLXVII, 332, 694.
Barsingerhorn: 300, 724.
Baselius, Jacobus, predikant te Bergen op Zoom: 248.
Basius, Johan, rekenmeester in de Grafelijkheidsrekenkamer van Holland: 467.
Bastiaensz., Jan, ouderling te Biert: 365.
– Pieter, diaken te Nieuw-Helvoet: 365.
Baudartius, Wilhelmus, predikant te Kampen: CLXVII.
Bax, Govert (Godefridus) Claesz., predikant: CXII-CXIII, 4-5, 668, *695*.
Bax, Jan Govertsz., secretaris en ouderling te Overschie: 695.
Bax, Pieter Claesz., te Haarlem: 695.
Bazel: 727.
Beaumont, Balthasar van, predikant: CLXXV, CLXXXV, CCXXXII, 336, 358-359, 367-368, 377, 394, 413, 424, 426-428, 433-435, 437-438, 441, 446-447, 455, 459-462, 666, 682, *695*.
Beaumont, Richard, schoolmeester te Hekelingen: 622.
Becius, Johannes, predikant te Dordrecht: CLXXV, CCLII, CCLIV-CCLV, CCCXVII, 426, 443, 447, 471, 684, 690.
Bededagen, zie Bid- en vastendagen.
Bedelarij: CCLXXXVII, 307.
Bedevaarten: CCLXXXVII, 367.
Beeldenstorm: XC, XCII.
Been, Jan Michielsz., secretaris van Brielle: 502.
Begijnen, zie Brielle, Kloosters en religieuze instellingen.
Begraafregister: CXCVIII, 79, 87.
Begrafenisgebruiken: CI, CCXXI, 4, 106, 191, 358, 599, 645; zie ook Lijkpredikaties.
Beieren, graaf van Holland en heer van Voorne, Jan van: LXXI.
Beijerland: 484.

Belastingen: XCVI; zie ook Imposten; Oortjesgeld.
Belezen, zie Toverij.
Belijdenisgeschriften.
– ondertekening van: 308.
– – door predikanten: CXLI, CCCX, 10, 55, 73, 86, 479.
– – door schoolmeesters: CCXXXVI, CCXXXVIII, 95, 567-568, 572, 579-580, 596, 598, 600, 607, 610, 616, 657.
– zie ook Catechismus, Formulieren van Enigheid, Geloofsbelijdenis, Nederlandse (Zevenendertig Artikelen), Westminster, Geloofsbelijdenis van; Synode, Nationale.
Belle, in Vlaanderen: 715.
Bels, Simon Petrusz. de, predikant in Nieuw-Beijerland: CCCVI.
Belsele, in Vlaanderen: 733.
Benschop: 738.
Beoosten Blija, in VLaanderen: 733.
Beoosterschelde, classis, zie Schouwen-Duiveland, classis.
Berck, Petrus (Pieter) (van), predikant: 179, 183, 186, 188, 669, *695*.
– weduwe van: CCLXXXII, 188, 205.
Berg, Jan Simonsz. van den, predikant: CXXI, CLIV, 559, 567, 569, 579, 590, 594, 609-610, 612-613, 617-620, 623-633 *passim*, 638, 655, 657-658, 660, 662, 666, *695*.
Bergen op Zoom: LXXXVI, XCIX-C, CX, 703, 707.
– predikant te, zie Baselius; Hondsbergen.
– weeshuis te: 247-248.
Berkel, Henricus van, predikant in Friesland: 716.
– vrouw van, zie Enema (Enuma), Anna van.
Bernisse: XL, LX-LXI, LXXIV.
Beroepen: XXVI-XXVII, XXIX, XXXI, XXXVII, CLXXXIII–CXC, CCLXVI–CCLXXI, CCXCIII–CCXCIX, CCCVII, CCCXI, CCCXVI, 8, 10, 13, 28, 32, 34-35, 37, 40, 42, 46, 49-50, 53, 61, 67, 71, 74, 100-101, 119, 138, 140, 143-150 *passim*, 155-156, 158, 163, 165-166, 168, 175, 178-180, 183, 185-186, 192, 195, 199, 201-202, 205, 209, 223, 226, 230, 239, 242, 245-246, 249, 251-253, 255, 262, 266-267, 269, 273-276, 279, 284, 286-292 *passim*, 295, 297, 300-302, 305, 310, 312, 315, 317, 319-320, 324, 331, 339-340, 342, 346-348, 363, 372-376, 382, 387, 397, 412-413, 423-424, 427, 429, 435, 438, 441, 456-461, 467, 469-479, 481, 484-489, 491, 495-498, 516-517, 530, 543, 545, 547-562 *passim*, 567, 569, 571, 573, 581-589, 591, 596-597, 603, 605-620 *passim*, 624, 626, 628, 677-678, 681-683, 686, 689-691, 711, 713, 741, 751, 769.
Beroepingsbrieven: CCLXXI, CCCXXII, 456, 484, 490.
Beroerten, Raad van: XCI.
Bertius junior, Petrus, regent van het Statencollege: 721.
Bertius senior, Petrus, predikant te Heinkenszand: 178.
Besnijdenis van Jezus, zie Nieuwjaarsdag.
Besoyen: CCVIII-CCIX.
Bestand (Trèves), Twaalfjarig: XXIV, LXIV, CXL, CCLXV, CCLXXXIX, CCCXVIII-CCCXIX.
Bestandstwisten, zie Remonstranten en contraremonstranten.
Bets, Edouard de, rentmeester te Kruiningen: 611.
Beurzen, zie Studenten.
Beveren, in Vlaanderen: 42, 709, 733.
Beverwijk: CXCVIII, 50-51, 720, 728.
Bevestiging, zie Predikanten, bevestiging.
Beyen (Beijerus), Jan, ouderling te Nijmegen: 289-290.
Beyerus, Hugo, predikant te 's-Gravenhage: CCCIX.
Beza, Theodorus: CCXCIX, 539, 705.
Bid- en vastendagen: CCLVI, 229, 232-233, 279, 407, 438, 648.
Bidden, zie Gebed.
Bierdragers: 578.
Biert: XL, LII, LVI, LXXIX, CXIX, CCLXVII, 44, 55, 120, 149, 238, 263, 266, 292, 365, 374, 744; zie ook Simonshaven.
Biest, Merten (Martijn) van der: CCXXXVI, 100, 104.
Bigamie: 6.
Bijbel: CCXLII, CCXCIX, 135, 539.
Bijgaerden, Casper van, predikant: CXVIII, CLXV, CLXXXII, CCLXIII, 107-108, 665, *696*.
Bijgeloof, zie Superstitie.
Bijscholen: CCXXXVIII, 286, 565, 572, 598.
Blankenberg, in Vlaanderen: 701.
Bleijswijck, Dirck van, uit Delft: 705.
Bleijswijck, Erckge van: 705.
Bleiswijk: 107, 685.
– predikant te, zie Follinus; Slatius.
Blenkvliet, zie Zuidland.
Blijvenburch, Gregorius (Gooris) Adriaensz., predikant: CLXXXVIII, CCXXIX, CCLXXX, 170-172, 174, 177, 180, 184, 188, 193, 197, 199, 203-204, 207-210, 222, 224, 226, 229, 231, 236-238, 244, 246, 248-250, 253-256, 258, 260, 264, 268, 273-275, 277, 283, 287-288, 291-292, 295-296, 298, 303, 309-313, 573, *669*, 684, *696*.

Blijvenburch, Henricus Gregorius, predikant te Zoetermeer: 696.
Block, Henricus Theunisz., schepen van Ouwerkerk: 319.
Bloedschande: CCII, CCXIII, CCXLIII, CCXLIX-CCLI, CCXCIX, 6, 9, 127-128, 130, 180, 220, 527, 539, 556, 601, 610.
Bloemaert, Cornelis, uit Brielle: CCC, 683, 742.
Bloemesteyn, Jacobus Bartholomeusz., predikant: 166.
Bloemkamp, klooster, bij Bolsward: LXXXVI.
Blois van Treslong, Willem, commandant van de watergeuzen, baljuw van Voorne: LXXII, CCXIV, CCXLIV, 9, 13, 19, 20.
Blommaerts, zie Florianus.
Bocardus, Johannes, predikant te Hendrik Ido Ambacht: 656, 691.
Bock, Agneta de, te Goedereede: 766.
Bock, Jan Marinusz. de, diaken, schepen en burgemeester in Goedereede: 548, 596, 604, 611, 614, 690.
Bock, Marinus de, diaken en ouderling in Goedereede: CCLXXXI, 382, 476, 766.
Bockhoven, legercommandant: 757.
Boeij, Jacob Jansz., kapitein, later vice-admiraal van de Admiraliteit van de Schelde te Antwerpen: 702.
Boeken, geschriften en pamfletten: XCIX, CLXXXI, CCXVII, CCLXII-CCLXIII, CCC, CCCXXX, 96, 163, 169, 217, 231, 237, 348, 377, 426, 529, 532, 535, 537, 542, 647, 650, 694, 696, 698, 703, 705-706, 709-710, 712, 715, 719-721, 724-727, 731-732, 734, 765, 768-769.
Boekencensuur: CCLXIII, CCLXII–CCLXIII.
Boeten: CXXXII, CXXXVII-CXXXVIII, CXL, 3, 17, 54, 322, 371, 629, en *passim*.
– collecteur van de: zie Classis Brielle, collecteur van de boeten.
Boethius Bipontinus, Petrus, conrector te Brielle: CCXXXVII, 571-572.
Boeyens, Adriaen Florisz., zie Florisz.
Bogaert, Godelieve: CCLV, 749.
Bogaert, Johannes, predikant te Haarlem: CCLV, 684.
Bogardus, Henricus, pastoor te Nieuw-Helvoet: LXXXI, XCV.
Bohemen: 531.
Bol, Adriaantje Pietersdr. van den: 732.
Bol, Pieter van den, secretaris van Spijkenisse en Hekelingen: 732.
Bollaert, Jan Jacobsz., diaken te Brielle: 317.
Bolsward: LXXXVI, 232, 695, 716.
– classis: XXXI, CXXIX, CCLXXXI, CCCXIV-CCCXV, 242, 273, 351.
– synode te: 273.
Bommel, Den: CXXI-CXXII, 323, 535, 725.
Bommenede: XXXIX, XLII-XLIII, L, LII, LXXII, XCIV-XCV, XCVII, CIII, CXVI-CXVIII, CXXV, CXXXVII, CXXXIX, CXLIX, CLVII, CLIX, CLXV, CCXXXIII-CCXXXIV, CCXXXVII-CCXXXVIII, CCXLII, CCLXII-CCLXIII, CCLXVIII, CCLXXXVII, 107, 111, 114, 117, 119, 124, 126, 131, 145, 158, 165, 168-169, 171, 175, 179, 187, 189, 192, 196-197, 200, 205-206, 223, 237-238, 240, 242, 315-321 *passim*, 325, 333, 336, 340, 342, 371, 376, 387, 399, 407, 422, 437-444 *passim*, 451, 453, 460, 464, 466, 470, 474, 476-478, 483, 492-493, 495, 502, 504, 530, 558-559, 563, 566-567, 574, 577, 579, 592, 596, 626, 645, 650, 652, 655-656, 658, 660, 663, *665*, 696, 699, 704, 715, 720-721, 725, 743, 769.
– baljuw van: LXXII, CXVIII, CCLXVIII, 108, 111, 174, 437, 656.
– predikant te: 444.
– schoolmeester te: 223, 656; zie ook Cornelisz., Jan; Martensz., Pieter.
– secretaris van: CCXXXVII, 574; zie ook Martensz., Pieter.
– voorzanger te: 589.
Boogaert, Cornelis: 720.
Boogerman (Bogaertman), Jan Ariensz., ouderling te Goedereede: 606, 614, 690.
Boogerman, Cornelis Ariensz., diaken en burgemeester te Goedereede: 548, 611, 689, 766.
Boogschieten: CLIV, CCXLIII, 566, 590, 601.
Boomgaard, zie Predikanten, traktement van en subsidie voor, emolumenten.
Boon, David Thomasz., predikant: XLV, CV, CXXXVI, CLXXXI, CCXXXII, CCXXX-VIII, CCCIII, CCCVI, 453-459, 462, 467-468, 475-477, 482, 485-486, 494, 499, 506-508, 530, 546, 548-550, 552, 555-558, 560, 563, 569, 572-573, 582, 584-585, 590, 593, 602, 604, 612, 615, 627-628, 630, 632-633, 645, 651, 653-655, 660-661, *669*, 682, *696*, 744.
– vrouw van, zie Duyns; Graaf; Jans, Aeltje.
Boon, Thomas: 697.
Boon, Thomas Davidsz.: 697.
Boon, Tonis: 386.
Booth, Everardus, predikant te Utrecht: 435.
Borch, Nicolaas van der, inquisiteur: LXXXIX.
Bordelen: CCXCIX, 539.
Borgstelling: CCVI, 215, 337, 341, 344, 384, 386, 389.
Borluut (Borluyt), Franciscus Nicolaas, predikant: CI, CXXXV, CXXXVIII, CLIV, CXCVII, CCXXI-CCXXII, CCXLIV,

CCLXXXIV, 55, 75-76, 78, 82-83, 91, 93-94, 98-99, 103-107, 131, 134-135, 137, 143, 149, 153, 157-158, 160, 165, 179, 183, 187-188, 191, 193, 195, 197, 199, 204, 208, 210, 222-223, 226-228, *667-668*, *697*.
– vrouw van, zie Matthijsdr., Perijna.
Borluut (Borluyt), Jean, heer van Volander (bij Wevelhem): 697.
– vrouw van, zie Cabeliau.
Borre, Adrianus van den, predikant te Schoonhoven: 269, 273.
Borsele, geslacht Van: LXXII.
Bos, Jan Jansz., uit Spijkenisse: CC, 153-154.
Boskoop: 728.
Bossenblij, Jacob Pauwelsz., notaris te Brielle en Zierikzee: 424.
Bossu, zie Hennin-Liétard.
Bouchorst, Catharina van den: 703.
Boudewijn, Dirk, uit Nootdorp: 573-574.
Boudewijn, uit Zuidland: 578, 591.
Bourgondië, Filips van, graaf van Holland: LXXII.
Bourgondië, Karel van, graaf van Holland: LXXII.
Bouwens, Catelijne, uit Zuidland: LXXXIV-LXXXV.
Bouwens, Lenaert, doopsgezind prediker: LXXXVIII, XCIII-XCIV.
Bovenkarspel: CCXV, 251, 724.
– predikant te, zie Wallesius.
Brabant: LXI, CXXXVIII, CLXVII, 446, 448, 708.
Brabant, Raad van, te 's-Gravenhage: 446.
Bramius, Michiel Hendricksz., schoolmeester te Delft: 562.
Branden: XLVII, LIX, LXXII, XCV-XCVI, CXIX, CXXI, 296.
Brandwijk: 731.
Brant, Jan Jansz. uit Zuidland: LXXXVIII.
Breda: CCVIII, CCXXXV, CCLXV, 61, 185, 715, 728.
– classis: CX, CLVII.
Bredae, Gijsbrecht van, schoolmeester en ouderling te Oude-Tonge: CCXXII, CCXXXIV, 75, 90, 301.
Bremen: 707-708.
Breuck (Broock), Jacobus (Jacques) de, predikant: CLII, CCXLIV, CCXCV, 56, 144-145, 156, 160, 163-165, 168, 177, 179, 183, 188, 192-193, 197, 199, 204-205, 226, 231, 248, 255, 269, 274, 287-288, 291-293, 295-296, 302, 305-306, 317, 327, 329-330, 332, 338, 340, 342, 353, 365, 367-368, 370, 375, 379, 382, 394, 404, 406-407, 409, 412, 421-423, 427, 430, 438, 440-441, 445, 448, 453, 458, 462-463, *668*, 678, 690, *697*.
– vrouw van, zie Eeuwoutsdr., Aechgen.
Bricquegny, zie De Bricquegny.
Brielle: *665*, *passim*.
– baljuwen van: LXVII, LXXXIV, CXCIV, 720, 757, 760; zie ook Voorne, baljuw van.
– burgemeester(s) van: LXIX, XC, CCCIV, 352, 487, 520, 686, 744, 757-758; zie ook Couwenhoven; Cranenborch; Hartichvelt; Jansz., Lenaert; Huybrechtsz.; Lenaertsz., Jan; Velsen.
– classis, zie Classis Brielle.
– Engelse gemeente: CXXV, CCXII.
– Engelse kerk: CXXV, 761-762.
– gedeputeerden ter dagvaart van: LXX, 759.
– herbergen te: 334, 512, 638, 656, 683, 756-757.
– inname van: XCIV, XCVIII, CX, 739, 748.
– kapittel van: LXXXIX.
– kerkenraad (consistorie) van: XCI, CXXV, CLIX-CLXI, CXCV, CCXIII-CCXIV, CCXLII, CCL, CCLV, CCLX, CCLXIV, CCLXXXVI, CCXCVII-CCXCVIII, CCCXVI, CCCXVIII, CCCXXV, 4-6, 11, 14, 17, 19, 46, 52, 70-71, 112, 118-119, 123-124, 132, 136, 144, 151, 164, 179, 194, 252, 265, 279, 289, 307-308, 314, 320, 325, 333, 340, 352-353, 355-357, 376, 400, 486-489, 492, 530-531, 540, 545, 547, 591, 624, 678, 683-684, 687-690, 714, 738-743, 745, 748.
– kloosters en religieuze instellingen: LXXVII, LXXXIII, XCIV, 729.
– Latijnse school en (con)rectoren te, zie Latijnse scholen.
– Maerlantse kerk: LXXVII-LXXVIII, LXXXI, LXXXIX-XCI, CCCVI, 687, 753, 761.
– overheid (magistraat) van: XXXV, LXIX, CLXXXVIII, CCLXXXIII, CCCII, 118, 223, 227, 239, 265, 269-270, 279, 289, 303, 313-314, 318, 320, 332, 340, 367, 376, 451, 472-473, 484, 493, 495-496, 501-504, 510, 514-515, 518, 521-522, 593, 683-690 *passim*, 740-762 *passim*.
– parochie: LXXVII.
– predikant(en) te: XLIV, CIX-CX, CXII, CXIV, CXX, CXLV, CLX-CLXI, CLXXVII, CCVII, CCXIV, CCXVIII, CCXX, CCLXXIX, CCCXVI, *665*, 677, 743, *passim*.
– rechtsboek: LXV.
– schepen van, zie Jongh; Verdam.
– schoolmeester(s) te, zie Aertsz., Jacob; Couwenhoven; Dorsen; Marck; Sterlinx; Stoeur; Wijckhuijs.
– schouten van: LXIX.
– secretaris van, zie Been; Matthijsen.

– Sint-Catharijnekerk: LXXVII-LXXVIII, LXXXI, LXXXIII, LXXXIX-XCI, CLXV, CCXCVIII, CCCVI, CCCVIII, CCCXX, 24, 755, 760-762.
– synode te: CLV-CLVI, CLVIII-CLIX, CLXXIII, CCLXXVII, 162, 166, 169, 305, 329, 426, 687.
Broecke, Karel van den, predikant: CLXXIX, CLXXXIX, CCVI, CCLIX, CCLXI, CCLXXIV, 207, 210, 223, 227, 233, 236, 240, 246, 255, 258-260, 263, 282, 287, 378, 388, *667*, *697*.
– weduwe van, zie Hacques.
Broecke, Matthijs van den: 697.
Broecke, Pieter van den: 697.
Broeckhuijsen, zie Theunisz., Jan.
Bronckhorst, familie uit Brielle: LXXIV.
Bronckhorst, Nicolaas III van, heer van Stad aan het Haringvliet: 316.
Bronckhorst, Nicolaas IV van, heer van Stad aan het Haringvliet: 496.
Brouhuys, Casper: 684.
Brouwer, Cornelis Adriaensz., minderbroeder: 535.
Brouwer, Johannes, pastoor te Nieuwland: XCII.
Brouwershaven: LXIX, XCV, CXVI, CLXV, CCXXIV, CCLXXXVII, 107, 138, 145, 196, 442, 444, 682, 696, 706-707, 732.
– predikanten te, zie Arcerius; Monier; Tayus.
– schoolmeester te: CCIV; zie ook Doorne.
Brownisten: 706.
Brugge: CXLVII, CXCIII, 85, 233, 535, 693, 702, 712, 722.
– classis: XXIX, CCXXI, 75.
Bruiloften: CXL, 215, 300, 577.
Bruiloftsmaaltijden: CCLVIII.
Bruinisse: 716.
Brussel: XCIII, XCV, 696, 709, 734.
Bruynne, Jan de, ouderling te Dirksland: 243.
Buchelius, Arnoldus: CCXCII.
Bucq (Hircinus), Olivarius de, proponent: CCLXXI, 554-555, 557, 561.
Bulaeus, Justus, student te Leiden: CLXXXVI.
Bullinger, Heinrich: 712.
Burch, Jacob Cornelisz. van der, uit Delft: 683.
Buren: CX, CLX, 719.
– classis: XXXVI.
– graven van: XXXVI, CLX.
Burgerwacht: 75, 365.
Burgvliet, Cornelis Pietersz., predikant: CCX-CVII-CCXCVIII, CCCIII, CCCIX-CCCXI, CCCXVI, 484-489, 494, 497-498, 503, 517-518, 526-527, 531, 538, 540, 542, *665*, 683, 689, *698*, 740-742, 745, 762.
– vrouw van, zie Delfs.
Burgvliet, Petrus Cornelii, uit Brielle: 698.
Burgwerd: CCLXXX, 735.
Busonius, Joost, predikant te Voorburg: 623.
Buyten, Willem Cornelisz. van der, ouderling te Heenvliet: 582, 588.
Buytendyck, Gosuinus, predikant: XLIII, CXXXVI, CXLII, CLIV, CCIX, CCXCV, CCCV-CCCVII, CCCXXIV-CCCXXV, 534, 537, 543-545, 547-551, 556-557, 559, 566, 569, 573, 575-580, 589, 591-592, 595, 597, 600, 603-604, 606, 608-609, 653, *666*, 689-690, *698*, 764-765, 769-772.
– vrouw van, zie Tonsor, N.
Buytendyck, Petrus: 698.
Byland, Isebrandus Johannis van, predikant: CV, CXXXII, CLIII, CLXXXII, CLXXXIV, CCLXVIII, CCLXXVII, CCLXXXI, CCLXXXVI-CCLXXXVII, 165, 169, 171-175 *passim*, 185, 187, 189, 192, 196-200 *passim*, 203, 239, 243, 255, 260, 264, 274-275, 278-279, 282, 287-288, 291-292, 295-296, 301, 304, 309-310, 314, 317, 322, 326, 329-338 *passim*, 342, 344-345, 351, 358, 362-368 *passim*, 371-372, 388, 391-392, 394, 398, 409-415 *passim*, 418-419, 422, 425, 431-432, 438, 443, 445, 448, 453, *665*, *667*, 677, 680-681, *699*.

C

Cabeliau, Margriete: 697.
Caesar, Antonius, uit Brabant: 708.
Caesarius, Henricus, predikant te Utrecht: 435.
Calais: CLXVII, CCIV, 590, 701, 707.
Calis(hoek), zie Heerenhoek, 's.
Calvijn, Johannes: XCII-XCIII, CCXLVI, CCXC, 511, 532-533, 705, 709, 712.
Calvinisme, calvinisten: XC-XCII, XCVIII-XCIX, CVIII, CCLIX.
Cambridge, Christ's College: CCVIII, 728.
– St. Mary's Church: CCVIII.
Campen, Elias van, predikant: CLXXXVII, 276, 284, 288-289, 291, 293, 295, 302, 305, 307, 312, 317, 319, 322, 334, *666*, *699*.
Campen, Jan van, predikant te Oud-Beijerland: CCV, 284, 329, 699.
– weduwe van: 334.
Campen, Pieter van, schepen van Heenvliet: 588.
Capelle aan den IJssel: 561, 721-722.
Capelle, in Noord-Brabant: 703.
Cappelleman, Gellius (Gielis), predikant te Hoogkarspel, daarna Oosthem: CLXXXIV, 166, 168.

Carpentier (Carpentarius), Jacobus, predikant: CLXXVIII, CCXCIII-CCXCV, CCCII-CCCIII, CCCVIII, CCCX-CCCXI, 466-471, 476, 486, 490-491, 493, 503, 512-519 *passim*, 525-528, 531, 534, 537-538, 550, *667*, *699*, 762, 770, 772.
Carpentier (Carpentarius), Pieter, predikant te Schiedam: CCXVI, 699, 713.
Casteleijn, Cornelis, burgemeester van Goedereede: 766-768.
Casuweele in Vlaanderen: CCXXXV, 100.
Catechese: XCIX, CCXXXIII, CCXLV, 61, 95, 577, 579, 647, 657.
Catechismus, Goudse: 705.
– Heidelberger: XCIX, CL, CLXXV, CLXXVII, CXCVIII, CCIII, CCXXI, CCXXX, CCXXXIII, CCXXXVI, CCXXXVIII, CCLVIII, CCXCI, CCCVI, 9, 32, 59, 67, 95, 156, 204, 236, 262-263, 294, 300, 305-306, 335-336, 348, 428-429, 432, 471, 479, 529, 534, 540, 564, 567-568, 572-573, 577, 579, 596, 599, 607, 640, 663, 705, 764.
– – herziening van: 647.
– van Calvijn: LXXXIX.
Catechismusprediking: CCX, CCLVIII, 263, 271, 305-306, 335, 564, 577, 623, 640, 663, zie ook Proposities, in de classis.
Cats, Jacob, advocaat: CCXVIII.
Celibaat: LXXX-LXXXI.
Celisz., Gerrit (Geeraert), uit Korendijk: 130-131, 183.
Celosse (Slosse), Hermes (Herman), proponent: 178.
Censura morum: XXV, CXXXI, CLIII, 24-25, 38, 47, 102, 187, 265, 337, 504, 514, en *passim*.
Censuur, zie Boeken en Geschriften.
Centsdr., Marytken, uit Brielle: 141.
Charles, Pieter, zie Vinck.
Charlois: LXIII.
– predikant te, zie Simonsz., Adriaen.
Châtillon (Castellio), Sébastien (Sebastian), hoogleraar te Bazel: 705.
Christiaensdr., Janneke: 729.
Claes (Claesdr.), Anna, uit Middelharnis: 413-414.
– Grietge: 716.
– Wybe, uit Goedereede: CIII, 651.
Claesz., Adriaen, zie Froonen.
– Hector, zie Schepene.
– Jan, schepen van Middelharnis: 146.
– Jan, uit Brielle: LXXXIX.
– Victor, ouderling te Zuidland: 179, 188.
– Willem, ouderling te Abbenbroek: 530, 549, 624-625.
Classicaal examen, zie Examen.
Classicale assistentie: 36.
Classis Brielle: XXXVI, CLXXVIII, 96, 159, 197, 271, 426, 713, *passim*; zie ook Boeten; Censura morum; Credentiebrieven; Ringen; Visitatie, classis; Zegels.
– acta van: CXXVII-CXXVIII, CXXXI, CXLIX, CCCV, 3, 55, 75, 78, 81-82, 113, 178, 184, 187, 191, 202, 207, 212, 243, 247, 250, 262, 285, 346, 351, 354, 364, 419, 430, 442, 480, 544, 590, 594-596, 675, 689-690, en *passim*.
– archief van: CCCXIX–CCCXXVI.
– assessoren van: CXXVII, CXXXI, CXLVI, 204, 211, 213, 276, 318, 322, en *passim*.
– collecteur van de boeten: 330, 371, 429, 552.
– commissarissen-politiek in de classis: XXVII, CXLVIII, 493-495, 502-504, 510, 512, 516, 518, 521, 526, 592.
– contraremonstrantse classis: CCCI, 499-500, 504, 506-508, 743.
– financiën van: 6-7, 10, 14, 32, 36, 45, 74, 104, 170, 184, 187, 190, 193, 243-244, 272, 278, 288, 293-294, 298-299, 302-303, 308-309, 317, 321, 341, 347, 352, 354, 376, 388, 426-427, 429-430, 435, 440, 449, 452, 454, 456-457, 481, 577, 581, 595, 601, 610, 617, 631, 633, 638-639, 651, 656, 661.
– gebied van, zie Kerkelijke indeling, classicaal.
– gecommitteerden van: CLIV, 34, 66, 71, 83, 87-88, 93, 100, 105, 124-125, 145, 147-148, 173, 183, 187, 189, 193-195, 199, 225, 232, 249, 262, 288, 309, 311-313, 326-327, 341, 343, 353, 358-360, 369, 383, 388-389, 392-394, 397-398, 400-401, 404, 408, 410, 416, 423, 429, 437, 440, 444, 448, 469, 471, 482-491 *passim*, 502, 504, 506, 512, 514, 517, 519, 522, 526-527, 568, 590, 620, 659-660, 690.
– gedeputeerden naar de Particuliere Synode, zie Synode.
– gedeputeerden van: CXXVI, CLIV, 298, 377, 430, 432-434, 437, 440, 462, 482, 485, 500, 518, 525, 527, 544, 595, 680, 689.
– geheimhouding: CXXXII, CCXXIV, 14, 138, 180, 322.
– inspectoren van, zie Classis Brielle, visitatoren van.
– maaltijden van: CXXXIV-CXXXV, CXLI, 106, 191, 288, 294, 392.
– ontvanger van de kosten van: CXXXIV, 294.
– orde (wetten, constitutiën) van: CXXVI-CXXVII, 264, 351, 675.
– praesidiaat van: CXLIII–CXLVI, 3, en *passim*.
– praetor: 614, 623.
– quaestor: 614, 617, 623.

– scribaat van: CXLVI, CXLVII-CXLIX, CCI, CCCXIX, 3, 184, 187, 442, 544, 590, en *passim*.
– vergaderingen van.
– – frequentie van: CXXVIII–CXXX, 3.
– – plaats en tijd: XLII, XLIV, CXVIII, CXXVII, CXXXI-CXXXV, CXXXVII, CXXXIX, CXLI, CLXII, CCCXXIII-CCCXXV, 3, 12, 17, 45, 78, 99, 111, 184, 223, 243, 293, 354, 409, 414, 449, 494-495, 592, 662, 778.
– – presentie en rangorde: CXXXVI, CXLIII, 743.
– – quorum: CXXXVI, 39, 414.
– – stemrecht: XXVI, CXXXVI, CCXXI, 134, 512.
– visitatoren van: XXVI, CLV-CLVII, CCI, CCVI, CCXL-CCXLI, 104-117 *passim*, 122-128 *passim*, 132, 135-136, 140-141, 143-144, 147-152 *passim*, 160-162, 164, 169, 172, 174, 184, 240-241, 252, 284, 323, 325-326, 329, 337, 345, 353, 357-359, 375-377, 386, 400, 411, 430, 446, 480-481, 483, 543, 552, 609, 637, 690.
– winterdeputaten: CLIV, 19, 26, 37, 41, 45, 52, 60, 66, 76-77, 86, 97, 105, 112, 118, 120, 128-129, 136, 144, 167, 177-178, 199, 212, 272, 305, 314, 577.
Classis Voorne en Putten (en Overflakkee), zie Classis Brielle.
Cock, Dirck, rector te Brielle: LXXXIX, XCII, CCLIX.
Cock, Sebastiaan, uit Brielle: CCXLII, 261, 307-308.
Coeckebacker, Cornelis, notaris te Delft: 683.
Coesvelt, Henricus Hermansz., predikant: CXXXIX, CXLV, CLI, CLIV-CLV, CXC-VII, CCXX, CCXXIV-CCXXV, CCLXXIX, 55, 63-64, 67-70, 80, 82, 86-87, 89, 91, 93-94, 101, 104-105, 108-110, 113-117, 120, 123-130 *passim*, 134, 140-141, 143, 146, 151, 157, 160, 164-166, 177-179, 184, 193, 197-203 *passim*, 208, 210, 222, 226-227, 231, 236, 238-239, 252, 258-260, 264, 274-276, 278, 283, 287-288, 291, 295-296, 301, 304, 309, 312, 317-318, 325-327, 329-330, 333, 338, 346, 351, 353, 363, 371, 375, 379, 382, 387, 394-395, 404, 406-407, 412, 422, 428, 431, 433-434, *666*, 681, *699*.
– weduwe van, zie Heijmans.
Coesvelt, Jan Hendricksz.: 699.
Coesvelt, Willem Hendricksz.: 699.
Coevorden: CVII, 718.
Coligny, Louise de: 24.
Collatierecht: LXX-LXXI, zie Patronaatsrecht.
Collecten: XLVII, CCLXXXIV, 247, 276, 296.
College voor de Grote Visserij: CXLIV.
Collegium Ordinum, zie Statencollege.
Collet, Lambert: 683.
Combinaties, zie Kerkelijke indeling, lokaal.
Commersteyn, Abraham Jansz., ontvanger der geestelijke goederen te Brielle: CCVII, CCLXIX, CCLXXXIII, 248, 253, 327, 330, 364, 377, 384, 389, 411, 465, 513.
Commersteyn, Tobias, notaris te Rotterdam: 683.
Commersz., Jan, ouderling en ontvanger der geestelijke goederen te Brielle: CXV, CLXXIX, CXCVIII, CCLXVIII, CCLXXIV, 7, 50, 53, 68, 75, 79, 86-87, 118-124 *passim*, 136, 174, 181, 190, 205, 249, 253-254, 259, 272-273, 279.
Compagnie, Oostindische: CCLII, 657.
Congregationalisme: XXI.
Coninck, Pieter Jansz., uit Brielle: LXXXIX.
Consistorie, zie Kerkenraad.
Contraremonstranten, zie Remonstranten en contraremonstranten.
Conventikels: LXXXVI, CXXII, CCC, 259-260, 392, 426, 505, 509, 520, 538, 685, 687.
Coolhaes, Caspar Jansz., predikant te Leiden: CLVIII, CCXC, 45, 74, 96.
Coolmans, Lowyseken, uit Beveren: 726.
Coolwijck, Cornelis van, ontvanger-generaal van de geestelijke goederen: CCLXXIII, 115, 289, 329, 395, 423.
Coolwijck, Leo (Leoninus) Petri de Leeuw (Leo) van, predikant: CLXXV, CLXXXI, CLXXXIV, CLXXXIX, CCXLII, CCX-LVIII, CCXCI, CCCII-CCCIV, CCCVII-CCCVIII, CCCXI, CCCXIII, 336, 339, 346, 348, 351, 354, 371, 374-375, 379, 386, 396, 400, 407-413 *passim*, 422, 425-442 *passim*, 445, 449-457 *passim*, 460, 467-475 *passim*, 478-480, 484-485, 488, 491-493, 496, 499, 504, 506, 508, 512, 514-516, 530-531, 542-553 *passim*, *667*, *700*, 743, 744, 750.
Coolwijck, Martinus de Leeuw van: 700.
Coornhert, Dirck Volckertsz.: CLXI, 705.
Coppin, Nicolaas, inquisiteur: LXXXII-LXXXIII.
Cordiers, Tanneken: 703.
Cornelii, Andreas, zie Cornelisz., Andries.
Cornelii, Jacobus, predikant te Middelburg, zoon van: 562.
Cornelis, uit Brielle: 700.
Cornelisdr., Burgje: 721.
– Neeltje: 732.
Cornelisz., Andries, predikant: L, LXXXIX-XCII, XCVI, CXII, CXVI, CXXVI, CLXXXV, CXCIII-CXCIV, CCXIII-CCXIV, CCCXXII-CCCXXIII, 4-26 *passim*, 31-39 *passim*, *665*, 700, *714*.

– – vrouw van, zie Ambrosius, Lijntgen.
– Arent, predikant te Delft: L, XCIX, CI, CXI-CXII, CXV, CXVII, CLX, CLXXV, CLXXXIV, CLXXXIX-CXC, CXCIII-CXCIV, CCXIII-CCXIV, CCXLV, CCCXVII, 13, 15, 74, 96, 204, 255, 304, 318, 353, 355-356, 678, 702, 705.
– Bestman (Betsman), ouderling in Oude-Tonge: 301, 383, 396, 398, 680.
– Cornelis, schout te Geervliet: 95.
– Dirk, schoolmeester te Korendijk: 624.
– Dirk, uit Nootdorp: 574.
– Gijsbrecht, uit Hekelingen: CCXLII, 135.
– Jan, kandidaat-schoolmeester te Bommenede: CCXXXVII, 615.
– Job, diaken in Oude-Tonge: 346.
– Maerten, uit Heenvliet: XCVI.
– Pieter, secretaris van Spijkenisse: 349.
– Witte, schepen van Nieuw-Helvoet: 366, 368, 398.
– Wouter, predikant te Nieuwkoop: 685-686.
– Zeger, schepen van Heenvliet: 588.
– Zeger, schoolmeester te Zwartewaal: 446, 448.
Cornet (Cornetius), Jacobus, predikant: CXX, CXXIII, CLXXIX, 176, 178, 181, 184-186, 190, 204, 210, 226, 230, *668*, *700*.
– vrouw van, zie Plateels.
Corput, Henricus van de, predikant te Dordrecht: CLXXXIX-CXC, CCCXVII, 44, 179, 185, 294, 317, 378, 388, 710.
Correspondentie, vergaderingen van: CCCIII, CCCVII-CCCVIII, 507-508, 688.
Corsel, Henrick van, uit Abbenbroek: 126.
Corvinus, Johannes Arnoldi, predikant te Leiden: 468, 705.
Coster, Joris de, predikant: XLIII, CXL, 376, 380, 382, 391-397 *passim*, 403, 406, 411, 424, 426, 429, 432, 440, 464, 467, 474, 480, 483, 486, 493, 569, 581, 584, 586, 590, 594, 602-604, 612, 618-625 *passim*, 628, 662, *665*, *669*, 683, 690, *700*.
– vrouw van, zie Kies.
– zoon van: 583.
Costerus, Abraham, predikant te Klaaswaal: 298.
Cothen: CCLXXIX-CCLXXX, 231, 735.
Courtenius (de Court), Johan Willemsz., predikant: CIII, CXLII, CCXXXIV, 549, 552-553, 557, 562-563, 569, 572-573, 575, 582, 584-587, 593, 600, 602, 608-620 *passim*, 626, 629-631, 633, 636-637, 646, 649, 651-652, 658, 660, 662, *666-667*, *701*.
Couwenhoven, Cornelis, schoolmeester te Brielle: 579.
Couwenhoven, Jacob Allaertsz. van, burgemeester van Brielle: CCXCVIII, 493, 504, 512.
Couwenoordt, Lenaert Jansz., schout te Nieuw-Helvoet: 366.
Cramers, Jacob Jacobsz.: 684.
Cranenborch, Pieter Jacobsz. van, Pieter, ouderling, burgemeester van Brielle en baljuw van Voorne: CIII, CCLVIII, CCCIII-CCCIV, CCCVI, CCCVIII, 118, 127, 317, 547-548, 633, 652, 685, 687-689, 720, 753, 760, 762.
Credentiebrieven: XXVI, XLIII, CXXXI, CXXXVI, CXLII, CLII, CCLXX, CCXCII, 44, 96, 98, 101, 103, 134, 138, 144-146, 156, 161-162, 164-165, 168, 171-172, 174-175, 182, 187-188, 192, 194-196, 201, 203, 211, 227, 232, 237-238, 240, 242, 245-246, 258, 263, 265, 268, 270, 287, 289, 301, 304, 306, 310, 312-314, 317, 320-321, 324, 326, 328-329, 333, 336, 338, 342, 346, 350-351, 354, 363-364, 371, 373, 375-376, 379, 381-382, 387, 389, 394-396, 398, 403, 407-409, 412-413, 415, 422-423, 425, 428, 435, 438-439, 442, 444, 448, 451-453, 457-459, 461, 465, 467, 474, 476, 481, 483-484, 492-493, 495, 502, 507, 512-513, 517, 520, 543, 548, 550, 553, 556, 558, 563, 573-575, 577, 581-583, 585, 588-596 *passim*, 603-608 *passim*, 614-615, 617, 619, 624, 629, 633, 637, 649, 651, 655, 663, 678-680, 683-691 *passim*.
Crespin, Jean, uit Genève: 703.
Crieckenbeeck, Henricus Petri, predikant: XLIX, CXXXVIII, CLIV, CCXXVII, 33, 36-40, 42, 46, 49, 53, 58, 119, 122-125, 127, 130-131, 134, 137, 139-140, 153, 158, 160, 166, *668-669*, *701*.
– weduwe van: CCLXXXIV, 165, 189, 207, 212, 236.
Crijnsz., Anthonis, diaken te Oude-Tonge: 412.
– Niclaes: 688.
– Pieter, ouderling te Vlaardingen: 315.
– Willem, zie Naeldwijck.
Croeck, deurwaarder te Goedereede: 218.
Cromhout, Nicolaas, raadsheer in het Hof van Holland: CCXCIV, 467, 469, 471, 623, 628, 633.
Croy, Johan van, graaf van Solre en heer van Ooltgensplaat: LXXIV.
Cruyningen (en Heenvliet), jonkvrouwen van: LXX, 583.
Cruyningen, Adriaan van, heer van Heenvliet: LXX.
Cruyningen, Adrianus Johannis van, predikant te Hillegersberg: 290.
Cruyningen, geslacht Van: LXX, CCLXVIII.
Cruyningen, Jacqueline Oriane van: 583.

Cruyningen, Joost van, heer van Heenvliet: LXXXIII.
Cruyningen, Maria Sabina van: 583.
Cruyningen, Maximiliaan van, heer van Heenvliet: LXX, XCV, CXX, CXCIII, CCLXI, CCLXX, 23, 43, 406, 438, 588, 681.
– dochters van: 588.
Crynnen, Cornelis, uit Zuidland: 308.
Cuchlinus, Hermannus, predikant te Leiden: 661.
Cuijper, Cornelis Cornelisz. de, schepen van Nieuw-Helvoet: CCL, 366, 527, 556.
Culemborg: XXXVI, LXX, CCXXXIX, 54, 725.
– graven van: XXXVI, CLX; zie ook Pallandt.
Culhemius, Johannes, predikant: L, CXII, CXXI, CXXXVIII, CLXIV, 4, 6, 8, *667*, *701-702*.
Cupus, Petrus, predikant te Kralingen, daarna te Woerden: CCCV, 468.
Cupus, Tilemannus, predikant te Nieuwpoort (ZH): CCLXXXI, 140, 407, 436, 681-682.
Cuylenburch, Maria van: 703.
Cuylenburg, Gerardus van, predikant te Zierikzee: 15, 32, 35, 48.
Cuyper, Aert Jacobsz., ouderling te Zuidland: 585-586.

D

Daelhem, Cornelis van, secretaris van Ooltgensplaat: CCXLIII, 590.
Daelmans, Anthonis, uit Brielle: 702.
Dalen, Jan Geertsz. van, schout in Ooltgensplaat: 385, 389, 401, 419, 678-679.
Dam, Arent, burgemeester van Goedereede: 217, 516.
Dam, Cornelis van, schepen van Goedereede: 606, 690.
Dam, Joost van, secretaris van het Hof van Holland: 703.
Dam, Magdalena van: 727.
Damius, Johannes, superintendent in de Palts: 37.
Damman, Cornelis, predikant: CXXI, CXLVII, CLI, CLXVII, CLXXX, CLXXXV, CCLXIX, CCLXXXI, CCCII-CCCIV, CCCVII, 211, 226, 230, 250, 263, 301-307 *passim*, 311-312, 316-318, 335, 338, 345, 377, 382, 388, 391, 394, 397-398, 407, 414, 418, 422, 424, 431, 451, 453, 458, 480, 491, 503-504, 506-507, 516-517, 548, 557, 561, 569, 573-575, 581-589 *passim*, 603-604, 612, 618, 620-622, 628, 632, 649, 651, 658-659, *666*, *668*, 677, *702-703*, 766.
– vrouw van, zie Damman, Mayken.
Damman, Gunther Aldegonde: 702-703.
Damman, Johannes Abrahamsz., predikant: CIII, CV, CLII, CLXXVIII, CLXXXII-CLXXXIII, CXC, 244-246, 250-255 *passim*, 263, 282-283, 293, 301, 305, 309, 314, 316-317, 322, 324, 326, 338, 341, 343, 350, 363-364, 372, 376, 378-379, 386, 394-395, 397, 400, 403, 407, 411-414, 424, 426, 429-432, 434, 439, 451, 453, 464, 471, 474, 479-480, 491-493, 495, 498, 501, 506, 512, *666*, 678, *703*.
– vrouw van, zie Stege.
Damman, Levijntgen: 339, 347, 364, 711.
Damman, Mayken: 702.
Damman junior, Tobias: 703.
Damman senior, Tobias, predikant: 530-531, 548-549, 552, 555, 557-558, 561-563, 567, 569, 572, 576, 579, 581-587 *passim*, 594-595, 600, 603, 610, 612, 614, *665*, 688-689, *702-703*, 762-763.
– vrouw van, zie Cordiers, Tanneken.
Damme: CXCIV, 722, 737.
Dammius (Damius), Nicolaas, predikant: XCI, CVII, CXXXIV, CXLI, CXLV, CL-CLI, CLV, CLIX, CLXIV, CLXXI, CLXXX, CLXXXIV-CLXXXVI, CC, CCIV, CCXXII, CCLXIX, CCLXXXI, CCLXXXIII, CCCIII, CCCX, CCCXVII, 99-100, 103-118 *passim*, 122, 124, 127-131, 134, 136-141 *passim*, 144-148, 151, 157-158, 161, 163, 166, 168, 170-171, 174, 176, 179-181, 186-187, 192, 194-196, 198, 203, 205, 208-211, 214, 222, 226-227, 232, 236-244 *passim*, 248-253 *passim*, 256, 258-259, 269, 271, 274-275, 279, 287, 289-292, 297, 299, 302, 304, 309--322 *passim*, 325, 327, 330-331, 333-334, 338-347 *passim*, 351-358, 364-365, 367, 371, 376-377, 397, 403, 405, 412, 414, 418-420, 422, 424, 427, 430-431, 435-442 *passim*, 445, 448, 451, 453, 458, 460, 463, 476-477, 480-481, 488, 493, 501-507 *passim*, 516, *665-666*, 677-678, 681-682, 687, 702-*703*, 727, 743, 759-760, 764.
– vrouw van, zie Cuylenburch; Hubrechtsdr., Elisabeth Jans
Dammius, Theodorus, medisch doctor: 703.
Dancke, Job Huijgensz., uit Oude-Tonge, proponent, daarna schout in Nieuwe-Tonge: CCCVI, 380, 383, 389, 391, 394, 396, 398, 534, 771.
Daneau, Lambert, hoogleraar te Genève: 709.
Danielsz., Joris, ouderling en schoolmeester te Zuidland: 116, 188, 275.
Danneken, uit Goedereede: 218.
Dansen: 162, 566.
Darmel, Odon van, ouderling te Alphen aan den Rijn: 297.
Dathenus, Petrus, predikant te Frankenthal: 37.

Davidjoristen: LXXXVII, CCLV, CCLXV, 706, 749.
Davids, Teunken, uit Oude-Tonge: CCXLVIII, 638.
De Bricquegny, Petrus, predikant te Woerden: 435, 689.
Decker, Lenaert den, uit Geervliet: 259.
Delff, Gerrit Florusz. van: 713.
Delfland, hoogbaljuwschap: XXXIII.
Delfs, Margaretha: 698.
Delfshaven: LVIII, CCXVI, 168, 554, 718.
Delft: XXXIII, L, LIX, LXIV, XCI, XCV, XCVII, CVIII, CXI-CXII, CXV, CXLVI, CLX, CLXXI, CXCIII, CCXIII, CCXXXVI, CCXLV, CCLX, CCLXV, CCLXVIII, CCLXXIV, CCLXXXVIII, CCCV-CCCVI, CCCVIII, CCCXVI, CCCXXVIII, CCCXXX, 4, 15, 74, 85, 98, 100-101, 108, 119, 165, 194, 315, 318, 358, 405, 488, 522, 549, 588, 629, 678, 681-683, 688, 696, 705-706, 712-713, 715, 719-720, 722, 760.
– classis: XXX-XXXVIII *passim*, CII, CVIII, CX, CXV, CXXIV-CXXV, CXXVII, CXXIX, CXXXIII, CXXXV, CXLIII-CXLIX *passim*, CLVII-CLVIII, CLX, CLXV-CLXVIII, CLXXV, CLXXXVI, CLXXXIX, CXCII, CXCVII, CXCIX, CCXI, CCXVIII, CCXXX, CCXXXIV, CCXXXVIII, CCXLV, CCLVII, CCLXXVI, CCLXXXII-CCLXXXIII, CCCXV-CCCXVI, CCCXXVII, 4, 9-10, 12, 14, 16, 23, 43, 62-64, 71, 82, 84, 96, 100, 108, 124, 146, 151, 194, 206, 224, 229, 235-236, 242, 250, 253, 266, 269-270, 274, 296, 310, 315-316, 340, 345, 358, 407, 459, 553, 563, 573-574, 592-593, 677, 681-683, 688-690, 692, 701-702.
– predikant(en) te: XXXIV, CXLVI, 86, 93, 165, 549, 562; zie ook Oosterwijck; Cornelisz., Arent; Dolegius; Donteclock; Helmichius; Mijle.
– schoolmeester te, zie Bramius.
– synode te: CVII, CLVIII-CLIX, CLXXIII, CXCIX, CCLX-CCLXI, CCLXXVI, CCCVII-CCCVIII, CCCX, CCCXII, 109, 111, 207, 211, 220, 383, 405, 426, 536, 681, 762, 765, 769, 771-772.
– vergaderingen van correspondentie te: CCCVII.
Demetrius, Daniël, predikant te Dordrecht: 603, 606, 690.
Demetrius, Emanuel, zie Meteren, Emanuel van.
Den Bommel, zie Bommel, Den.
Den Helder, zie Helder, Den.
Den Hem (bij Schoonhoven), zie Hem, Den.
Dendermonde: 77.
Denemarken: LIX.
Deventer, classis: CCCXIV.
Diaconie: CXCIII, CCLXXXIV-CCLXXXIX, 79, 233, 244, 391, 395, 397, 403, 650, 690.
Diakenen: XXII, CCLXXXIV-CCLXXXVI, 91, 102, 138, 146, 150-151, 156, 183, 233, 244, 309, 317, 334, 357, 360, 362, 365, 381, 389, 391, 395, 405, 412-413, 430, 438, 459, 488, 530, 534, 548, 557, 562, 574, 586, 611, 650, 654, 658, 662.
– afvaardiging naar classis: XXXII.
– bevestiging van: 325.
– verkiezing van: CCXXXII, 447, 481, 547, 593.
Dibbetzius (Dibbets), Johannes, predikant te Dordrecht: CCVIII, CCXI-CCXII, 528, 656, 660-661, 691.
Diefstal: CCLXXXVI, 223, 532, 637.
Diemen, Cornelis van, uit Nootdorp: 574.
Dienstboden: CCIII-CCIV, CCX, CCXIII, CCXL, CCXCIX, 280, 350, 539, 627, 636, 641-642, 644, 766.
Dierckens, Ephraïm Jansz., predikant: CXVIII, 56, 145, 160, 165, 168, 177, 182-183, 193-194, 197, 202, 204, 208, 210, 223, 232, 237-238, 240, 263, 293, 304, 325, 330, *665-666*, *704*.
– weduwe van: zie Moor.
Dierckens, Mayken: 704.
Dierhout, Johan Claesz. van, gedeputeerde van Gorinchem in de Staten van Holland: 769, 771.
Diericksz., Frederik, ouderling te Zuidland: 275.
Dieu, Ludovicus de, predikant te Leiden: 661.
Dijck, Hans van, ouderling te Brielle: 269.
Dijcke, Balthasar van, predikant: CLIII, CLXXII, CXCIII, CXCVI, 33, 36, 46-48, *668*, *704*.
Dijcke, Cornelis van, secretaris van Geervliet: 95.
Dijckman (Dickinus), Matthias Pietersz., predikant: L, CXXI, CXXIII, CCXX-CCXXI, CCLXXVII-CCLXXVIII, CCLXXXII, 55, 62, 65-66, 68, 70, 75-76, 82-84, 87, 94, 101-102, 109, 113, 117, 119, 124-135 *passim*, 139-141, 143, 155, 160, 164, *665*, *667*, *704*.
– weduwe van: CCLXXXII, CCLXXXIV, 165, 212, 236, 241, 309, 371, 399, 404, 475; zie ook Jansdr., Elsken.
Dijkschouwing: 571.
Dimmer, Erick, advocaat bij het Hof van Holland, raad van Prins Maurits: 587.
Dircksdr., Maertgen: 729.
– Marijtge: 698.

Dircksz., Abraham, ouderling te Vlaardingen: 315.
– Aert, te Ooltgensplaat: 679.
– Goris, ouderling en schepen te Hekelingen: 461.
– Jeremias, uit Nieuwkoop: 686.
– Rochus, uit Geervliet: 95.
Dirksland, polder: XLI.
Dirksland, dorp, heerlijkheid: XLI, XLIX-L, LII, LVII, LXVIII, LXXII, LXXIX, XCV, XCVII, CIII, CXI, CXIII-CXVI, CXIX-CXXI, CXXVI, CXXXIII, CXXXVIII, CLXXXIII, CXC, CXCIII, CXCVII, CCXV, CCXXII, CCXXV, CCXXXIX, CCXLIV, CCLIII, CCLVI, CCLX, CCLXVII, CCX-CV, CCCV-CCCVI, 5, 7-8, 13-27 *passim*, 31, 33-34, 41, 44, 55, 61, 69, 72, 74, 76, 81-88 *passim*, 93-98, 101-103, 109, 140, 153, 158, 163, 171, 178-180, 185, 190, 193-195, 203, 207, 212, 236, 239, 242-243, 245-246, 255, 283, 312, 318, 326, 338, 350, 363-364, 371, 376, 378-379, 400, 412, 431, 434, 441, 443, 448, 451, 464, 469, 474, 491, 495, 537, 543-544, 548-551, 556, 558-559, 579, 589, 591, 594, 596-597, 604-614 *passim*, 625, 638, 660, *666*, 677, 689, 691, 693, 696, 698, 703, 707, 719, 724, 737, 763, 765, 769-770, 772.
– baljuw van: 19-22, 185, 591, 596; zie ook Goorle.
– heer van, zie Gruyter.
– schepen van, zie Anthonisz., Joris.
– schoolmeester te: 579; zie ook Louwijck; Postelius; Swaeff.
– secretaris van: 179; zie ook Postelius.
Dobbelspelen: CCLVI, CCXCVIII, 540.
Doens, Jacob, pastoor te Goedereede: XCV.
Doesburg: CCXLVIII, 638.
Dokters, zie Heelkunde, uitoefening van de.
Dolegius, Daniël, predikant te Delft: 267, 269, 348, 678.
Dolerende kerken, zie Remonstranten en Contraremonstranten.
Donck, Den, convent bij Heusden: 719.
Donteclock, Maritge (Maertge): 705, 709.
Donteclock, Reynier Reyniersz., predikant: XCI, CII, CIX, CXXXIV, CXLV-CXLVI, CLIX, CLXIV-CLXV, CLXVIII, CLXXVI, CCI-CCVI *passim*, CCXVIII, CCXXII, CCXXVIII-CCXXIX, CCXXXIV, CCLXI-II, CCLXIX, CCLXXX-CCLXXXI, CCXC, CCCXVII, 98, 149-160 *passim*, 164-186 *passim*, 192, 194, 197, 200-206, 210, 212-217, 222, 224, 227, 233-234, 239-240, 244, 248-258 *passim*, 264-265, 268, 274, 276, 278, 287-289, 292-293, 297, 299, 301-302, 308, 311-312, 315, 317-325, 329-334, 345-347, 352, 355-358, *665*, 677-678, *705-706*, 709.
– vrouw van, zie Bleijswijck, Erckge van.
Donteclock, Reynout Segersz., predikant: CLXXVI, CCL, CCXCVI, CCCII, CCCVII, 453, 459-462, 466-468, 471, 477, 481-482, 485-486, 488, 492, 499, 504, 506-508, 530, 548-549, 552, 556-563 *passim*, 571, 656, *667*, 682, *706*, 744.
– vrouw van, zie Jansdr., Barbara.
Doodslag: CCXXXV-CCXXXVI, 137, 306, 400, 489, 532.
Doop(bediening): LXXXIX, XCII, CCXV, CCXXVII, CCXLIII, 3, 183, 222, 327, 522, 560, 706, 760.
– aan kinderen: CCXLIII, CCLXIII, 4, 136, 183, 275, 358, 400, 577, 599, 610.
– aan volwassenen (bejaarden): CCXXIV, CCXLV, 176, 433, 439.
– bevoegdheid tot: 564.
– doopgeld: 3-4.
– getuigen bij: CCXLIV, 321, 449, 565.
– registratie van: 321, 350.
Doopdiensten: CCXLIV-CCXLV, CCLVIII, 23, 81, 136, 561, 565, 576-577.
Doopmaaltijden: CCLVIII, 577.
Doopsgezinden: LXVIII, LXXXII, LXXXV-LXXXVII, LXXXV–LXXXIX, XCII-XCIV, XCVIII, CII-CIV, CI–CIV, CVI-CVIII, CLXXXIII, CXCI-CXCII, CXCIV, CCXXIV, CCXXVII-CCXXVIII, CCXXXV, CCXXXVIII, CCXLI-CCXLII, CCXLIV-CCXLV, CCXLVII, CCLIII-CCLIV, CCLXV, CCLXXXVIII, 29, 58, 108, 137, 232, 255, 271-272, 327, 335-337, 340, 351-352, 354, 490, 550, 565, 583, 591, 599-600, 629, 637, 641, 646, 651-652, 718, 721, 731-732, 747, 767; zie ook Davidjoristen.
– bijschool te Abbenbroek: 286.
Dooremans, Lauwerens, schoolmeester te Rockanje: CLXXXII, 233.
Doorne, Balthasar van, predikant: CLXXV, CLXXX, CXCIII, CCIII-CCIV, CCLVIII, CCLXXXI, 155-156, 159, 163, 165, 176, 178, 187, 189, 192-193, 195, 198, 200, 203-204, 208, 213, 244, 246, 249, 252, 255, 260, 262, 277-279, 282-284, 287, 289, 291, 311, 321, 395, *667*, *706*.
Dordrecht: XXVI, XXXII, LXI, LXIII-LXV, LXXXIII, C, CII, CXII, CXV, CXXXVI, CLVI-CLVII, CLIX-CLX, CLXVIII, CLXXX, CXCV, CCIX, CCXI, CCXIII, CCLXXV, CCLXXXVII, CCCVI, CCCX-VI-CCCXVII, 18, 21, 24, 38, 176, 178, 207, 231, 331, 426, 453, 535, 538, 603-604, 606, 640,

686, 690, 697-699, 704, 710, 712-713, 716, 734, 738, 762.
– Augustijnenkerk: CLXXVII, CCIX, 698.
– classis: XXIV-XXXVII *passim*, XLIV, XLVII, CI, CX-CXI, CXIII, CXVII, CXXI-CXXVII *passim*, CXLIV, CXLVI, CLIV, CLVII-CLVIII, CLX, CLXIV, CLXVIII, CLXXII, CLXXVII-CLXXIX, CLXXXI, CLXXXV-CLXXXVII, CXC, CXCV, CXCVII, CCV, CCVIII-CCIX, CCXI-CCXII, CCXX, CCXXX, CCXLIX, CCLI, CCLVII, CCLXXVII-CCLXXVIII, CCLXXXII-CCLXXXIII, CCLXXXVII, CCLXXXIX, CCCVI, CCCXV-CCCXVI, CCCXXVII, 5, 10, 16, 18, 23, 26, 44, 47, 62-64, 67, 69-71, 99, 124, 144, 190, 194, 200, 206, 218, 231, 287, 296, 312, 315, 317, 331, 342, 410, 446, 528, 608, 654, 677, 703, 705, 716.
– Gasthuis: CLXXVII.
– Latijnse School: 704.
– oefenschool: CLX, CLXVIII, CLXXVII, CLXXIX-CLXXXI, CLXXXVII, 212, 732.
– predikanten te: 7, 26-28, 30, 36, 38, 139, 454; zie ook Becius; Corput; Demetrius; Dibbetzius; Lydius.
– schepen van, zie Baen.
– synode te: CXXI, CXCV, CXCIX, CCXXVII, CCXLIV, CCLIV, CCXCI, 134, 136, 251, 271, 432, 681, 713.
Doreslaer, Abraham van, predikant te Enkhuizen: CCXCIX, 576.
Dorp, Willem van, commandant van de watergeuzen: XCVII.
Dorpius, Johannes, predikant: 33-34, 41, *666*, *707*.
Dorpsscholen: CCXXXII–CCXL, 104, 121, 167, 207, 248, 309, 593, 605, 608, 645, 650, 659; zie ook Schoolmeesters.
– goederen van: CCXXXIV, 593.
Dorsen, Johan (Jean) van, schoolmeester te Brielle, eerder te Heenvliet: 572.
Dortmund: CXCIX, 721.
Douwe, zie Rossius.
Dreischor: XCV, CXVI, CXLVII, CLXXXVIII, CCCXXII, 32, 34-35, 37, 725, 730.
Drenthe: CCXVI, CCXXXIX, 737.
– classis: CCVI, CCXVI, 247.
Drimmelen: 703.
Dronkenschap: CLIII, CXCVI, CCXIV-CCXV, CCXX, CCXXXV, CCXLII, CCLXI, CCLXXX, CCXCVIII, 10, 17, 34, 48, 66, 117, 128, 198, 218, 221, 234, 259, 264, 279, 307, 327, 652.
Dronrijp: 46.
Dudley, Robert, graaf van Leicester: XXVI, LXIII-LXIV.
Dudzele, in Vlaanderen: 715.
Duinkerken: LVIII.
Duinland, polder op Westvoorne: 155.
Duits (Hoogduits): CXC, 647; zie ook Taalproblemen.
Duitse klerken: CLXX, CCXXX, 14, 59, 194.
Duitsland: XXI, 725.
Duivel: CLXXX, CXCVIII, CCXIII, CCLXXX, 73, 261, 539-540, 635-636, 644.
Duiveland, zie Schouwen-Duiveland.
Duppengieser, Stephanus, predikant te Heinenoord: CCV.
Dussen (Munsterkerk): LXXVII.
Duvenvoorde, Jacob van, heer van Obdam: CCVII, 384, 386, 416.
Duyn, Catharina van: 733.
Duyns, Syburchien Jacobsdr.: 696.
Duyvelandt, Cornelis Anthonisz., schoolmeester te Nieuw-Helvoet: CCXXXVIII, 609.
Dwalingen, zie Leer(tucht).
Dwingelo: CCVI, 247.

E

Echtscheidingen: CCXLIX, CCLI, 252, 527, 578; zie ook Verlating.
Eck, Wilhelmus Adriani van, predikant: CXII, CXXI, CXXXVIII, CLXXII, CCXIV, CCXLIV, 4, 9, 10, 15, 17, 18, 20, 23, 26, 27, 32, 34, 39, 42-43, 48, *666*, *668*, *707*.
– weduwe van: CCLXXXII, 55, 66.
– wezen van: CCLXXXII, 55.
Edam: CLX, CCXLV, 575, 708, 663, 720.
– classis: XXXVI-XXXVIII, CII, CVIII, CXXIV, CXXVII, CXXIX, CXXXV, CXLVI, CLX, CLXXIII, CLXXV, CXCII, CCXXXVIII, CCXLV, CCLIV, CCLXXIX, CCCXV-CCCXVII.
Eeklo, in Vlaanderen: 77, 714, 725.
Eenrum: 243.
Eerdwijn, Cornelia, moeder van Casparus Barlaeus: 694.
Eertrijck (Aertrijck), Jan van, uit Zuidland: CCXX, 130, 132.
Eeuwig Edict 1540: CCXLVI, CCLIII, 340.
Eeuwoutsdr., Aechgen: 697.
Egmond Kenenburg, Jan van, baljuw van Voorne: CCXLVII, 232, 271, 366.
Egmond, abdij van: XLI.
Egmond, huis van: 136.
Egmond, Jacob van, heer van Maasland en Schipluiden: 242, 677.

Egmond, Sabina van, vrouwe van Beijerland: CLXXXVII, 374.
Elizabeth I, koningin van Engeland: LXIII.
Elkerzee: 392, 701.
Ellewoutsdijk: CCXXIX, 720.
Elst, Catelijntje van der: 729.
Emden (Embden): LXXXIX-XCII, XCVIII, CXXXIX, CLXXVII, CXCIV-CXCV, 27, 693, 709, 711, 713, 715, 717, 722.
– coetus van: XXII.
– synode van, zie Synode van Emden (1571).
Emels (Amel), Joost (Jodocus) Jansz., predikant: 7, 9, 13, 17-18, 23, 27-29, *667*, *707*.
Emmerik: 715.
Emolumenten, zie Predikanten, traktement van en subsidie voor, emolumenten.
Empereur, zie L' Empereur.
Enema (Enuma), Anna van: 716.
Enema (Enuma), Eva (Iesken) van: CCLXXXIII, 380, 385-386, 390-391, 393, 399, 404, 428, 430, 678-679, 716.
Engeland: XXI, LXIII, XCI, CLXVIII, 605, 640, 713, 715, 728.
– Engelse kerk: CLXXVIII.
Engelbrechtsz., Pieter, ouderling te Brielle: 528.
Engels (taal): CXC, CCIX, CCCXXX; zie ook Taalproblemen.
Engelsz., Frans, diaken, ouderling en schoolmeester te Nieuwe-Tonge: 562, 575, 608.
Engwier: 273.
Enkhuizen: LVIII, CXCV, 8, 576, 694.
– classis: 251, 592.
Episcopalisme: XXI, XXVI, CLV.
Episcopius, Simon, proponent: CLXXV.
Erasmus, Desiderius: 539.
Erfenissen, zie Legaten.
Erfzonde (peccatum originale): 534, 650.
Erichem (Erigem), in Vlaanderen: CLXV.
Ernst, Barthold, griffier van het Hof van Holland: XLVI.
Essen, Hans van, ouderling te Dordrecht: CXCVII, 63-64.
Etersheim: CCXXVI, 731.
Everaerdt, Thomas: 683.
Everardi, Petrus, predikant te 's-Gravenhage: 108, 114.
Everswaert, Marinus, pastoor te Zuidland: LXXXVIII.
Ewoutsz., Cornelis, uit Brielle: LXXXIX.
Examen: CLXXI–CLXXVI, CCXXX.
– van proponenten: 670, en *passim*.
– van schoolmeesters: CCXXXVII-CCXXXVIII, 567-568, 574, 589, 596, 607, 609, 615-616, 622.
Examinatoren: CLXXV, 156, 204, 211, 276, 389, 428, 432, 445, 450, 455, 463, 470-471, 555, 589, 603, 607, 616, 626, 660, 662.
Excommunicatie, zie Tuchtprocedures.

F

Faille, zie La Faille.
Farnese, Alexander, hertog van Parma, Spaans legerleider: 85.
Faukelius, Herman, predikant te Middelburg: CCXCIX.
Feestdagen, kerkelijke, zie Kerkelijke feestdagen.
Fenacolius, Johannes, predikant te Maassluis: 573, 576, 689.
Ferwoude (Verwolden): CCLXX, 242, 735.
Fijnaart: CXV, CLXXXVI, 81.
Filips II, koning van Spanje: XXXIX, LXIII, LXXII, CCLVI, CCLXVIII, 474.
Financiën, zie Classis Brielle; Collecten; Geestelijke Goederen; Kosterijgoederen; Pastoriegoederen; Tienden.
Flakkee, eiland, zie Overflakkee.
Flakkee, water, XL-XLIII, XLV-XLVI, LXVII-LXVIII, LXXIII, CXXXIX, CLIX, 8, 167-168, 289, 322, 365, 377, 384, 430, 477, 481, 543, 557, 562, 613, 628, 658.
Fleurkens, Johannes Martini, predikant: CVI, 575-576, 582, 584-585, 587, 590, 594-595, 602-603, 610-613, 616, 618, 620-621, 623, 626, 628, 630, 645-646, 651-652, 658, 663, *668*, 689, *708*.
Florianus, Abraham, ouderling te Scherpenisse: 584-586.
Florianus, Anna: 705.
Florianus, Jacobus, predikant: CV, CXXVII, CXXXVII, CXL, CXLV, CLIV, CLVI, CLXXXVIII, CCXXIV, CCXXXII, CCLXI, CCXCIV, CCCII-CCCIII, CCCVIII, CCCXXV, 294, 298-299, 306, 315-318, 321, 326-330, 333, 336, 340, 342, 348, 350-358 *passim*, 368-373 *passim*, 377-379, 382, 388, 390-392, 394, 400, 403, 407, 412-413, 421, 424-429, 433-434, 439, 445-446, 448, 452-459 *passim*, 462, 464-469, 474-476, 480-481, 484-494 *passim*, 499, 501-502, 506-508, 512, 518, 528, 546, 550, 553-560 *passim*, 563, 568-570, 572, 576, 578, 581, 584-591 *passim*, 594, 600, 602-604, 607-608, 610, 612, 614, 616, 619, 622-623, 626, 628, 632, 637, 645, 651, 653-655, 659, *669*, 684, 686, 688, 705, *709*, 743, 769.
– vrouw van, zie Donteclock, Maritge.
Florianus, Jannetge: 705.
Florianus junior, Johannes: 709.

Florianus senior (Blommaerts), Johannes, predikant: CLXIV, CLXXI, *669*, *709*.
Floris, Lenaert, uit Oude-Tonge: LXXXVII.
Florisz., Adriaen, pastoor van Goedereede, later paus: LXXXII.
Follinus (Hartmannus), Johannes Hermanni, predikant te Bleiswijk: 119.
Follinus, Johannes Hermanni, (vloot)predikant: 663.
Foppensz., Jan uit Dordrecht: 38.
Formulieren van Enigheid: CCXXXVI-CCXXXVII, CCCXII, 536, 570, zie ook Belijdenisgeschriften.
Fourt (Foiert), zie Le Fourt.
Franeker: CLXXIII, CCXCIX; zie ook Universiteit van Franeker.
– classis: XXXI.
– synode te: 273.
Frankenthal: 725.
– predikant te, zie Dathenus.
Frankrijk: XXI, LIX, LXIII.
– Gereformeerde kerken in: 4.
– kerkorde: XXII, CCXIV.
Fransz., Anthonis, ouderling te Dirksland: 550, 596.
– Arie, diaken te Spijkenisse: 151.
Fraxinus, Lubbertus, predikant: XLVII, CLVI, CLIX, CLXVIII, CLXXV, CCXCII-CCXCIV, CCXCVII-CCXCVIII, CCCXVI-CCCXVII, 211, 269, 336, 356, 387, 392-394, 405, 415, 418-422, 425, 428, 430, 432, 436-442 *passim*, 445, 453, 457-458, 461, 463, 466-468, 475-484, 538, *665*, 678, 683-684, *710*, 739-742.
– vrouw van, zie Heimans.
Fredericksz., Egbert, uit Goedereede: CCXVIII, 214-217.
Friedrichstadt (Holstein): 729.
Friesland: LXXX, XCVI, XCVIII, CVIII, CXV, CXVII, CLXVII, CLXXIX, CLXXXIV, CCII, CCLXX, CCLXXVII, CCLXXIX-CCLXXXI, CCLXXXIII, 46, 73, 93, 95, 189, 198, 201, 228, 239, 243, 266, 351, 404, 710, 714, 717, 721, 730, 735, 737.
– Staten van: CCLXIV, CCLXXX, 686.
Frisius, Aegidius Johannis, predikant: XXVI, XLIII, XCVIII, CI, CXI, CXVII, CXXX, CXXXIV, CXXXVIII, CXCIII-CXCIV, CCXXVII-CCXXVIII, CCXLV, CCCXVII, CCCXXII-CCCXXIII, 24-60 *passim*, 63-74 *passim*, 77-88 *passim*, 91-94, 97-101, 104-105, 107, 109, 111, 114, 116, 118, 122-126, 129, 133-134, 137-142, 145, 147-148, 153, 155, 157-158, 161, 165, *665*, *710-711*, 713.
– vrouw van, zie Lievens, Emmetgen.
Froonen, Adriaen Claesz., schoolmeester en proponent te Korendijk: CLXIV, 35, 59, *666*, *711*.
Fyne, Passchier de, proponent: CLXXX-CLXXXI, 436-437, 440, 443, 682.

G

Gaast: CCLXX, 735.
Gabrielsz., Gabriel, diaken in Oude-Tonge: XLIII, 383, 394, 680.
Gace, zie Le Gace.
Gadifer, Nicolaas de, ontvanger van de geannoteerde goederen: XCVII.
Gaesbeek, Jacob van, heer van Putten en Strijen: LXXII.
Gageldonck, Jan Huybrechtsz. van, uit Middelharnis: 679.
Gallinaceus, Gerardus, predikant: L, CXI-CXII, CXV, CXXII, CCXIII, 3-18 *passim*, *665*, 709, *712*.
– vrouw van, zie Sterck.
Gallus (de Haan) junior, Abraham: 364, 711.
Gallus (de Haan) senior, Abraham: 711.
Gallus (de Haan), Philippus de, predikant: CLXXXII, 259, 262, 265, 268, 274, 276, 278, 287, 292, 298, 304, 307, 310-311, 314, 317-318, 322-323, 329, 334, 344, *667*, *711*.
– weduwe van, zie Damman, Levijntgen.
– wees van van, zie Gallus (de Haan) junior.
Gallus, Gerardus, zie Gallinaceus.
Gareel, Petrus Petri, uit Brielle: XCIII.
Gars, Bernardus, predikant te Zuiderwoude: CCCVI.
Gasselte: 247.
Gast, Hans (Matheus?): 8.
Gasthuizen: LXXXIII, CXXV, CCLXXII; zie ook Brielle, kloosters en religieuze instellingen.
Gebeden: CLII, CCXV, 119, 186, 306, 418, 640.
– bij opening en sluiting van classicale vergaderingen: CXLIII, 65, 294, 322, 414, en *passim*.
Gebouwen, zie Kerkgebouwen; Pastorieën.
Gedeputeerden, zie Classis Brielle.
Geelbergen, François van, schoolmeester te Middelharnis: CCXXXVII, 576, 579-580.
Geertruidenberg: CCXXXV, 18, 61.
Geervliet: XL-XLI, XLVI, L, LII, LVI, LXI-LXII, LXIX, LXXIII-LXXIX *passim*, LXXXII-LXXXIV, LXXXVIII, XCIII, XCVIII, CVI, CXII, CXIX-CXX, CXXXI-II-CXXXIV, CXXXVII-CXXXVIII, CX-LV-CL *passim*, CLX, CLXIV, CLXXXVI, CCXXVI-CCXXVII, CCXXIX, CCXLII, CCLVI, CCLX, CCLXVII, CCLXXXIX,

CCCXIII, 9, 14, 16, 23-28, 31-32, 35-36, 38-40, 44, 49-50, 52, 55, 60, 68, 70, 74, 77-80, 82, 86-88, 90, 93, 95-96, 98, 104, 109-110, 113, 117, 120, 122, 125-126, 128, 138, 140-141, 147, 151-153, 156, 165, 168, 175, 179, 181, 187, 189, 195, 200, 204, 206, 224, 231-233, 235-241 *passim*, 252, 256-259, 267-268, 272-273, 275, 283, 287, 291, 296, 299, 306, 331, 337-338, 341-343, 346, 348, 368, 387, 407, 419, 435, 438, 464, 474, 477, 483, 491, 495, 512, 517-518, 525, 553, 564, 569-570, 594, 597, 600, 602, 616, 646, 648, 652, 655, 663, *666*, 708, 728, 731, 733.
– baljuw van: LXXV, LXXXV, 162; zie ook Putten, baljuw van; Mathenesse; Rhoon.
– burgemeester van: LXXIV.
– kapittel van: XLVI, LXXII, LXXVII, CCLXXIV.
– kerkgebouw: LXXVII-LXXVIII, CCLXXIV.
– koster te, zie Moens.
– pastorie: CCLXXVIII.
– predikant te: CCLXXI.
– rector te, zie Cappelleman.
– school(meester) te: CCLXXIV, 579; zie ook Moens.
– schout van: LXXIV, 234, zie Cornelisz., Cornelis.
– secretaris van, zie Dijcke.
– visitatie te: 86, 224.
Geestelijk Kantoor: CXXIII.
– Brielle: CXXII, CCVII, CCLXXI, CCLXXIV, CCLXXXIII, CCLXXXVIII, 384.
– Delft: CXXII, CXXIV, CCLXV, CCLXVIII, CCLXXI, CCLXXIII-CCLXXIV, 289, 329, 395.
Geestelijke en psychische aandoeningen: XLIX, CXCV, CCXX, 128, 695, 713.
Geestelijke goederen: CCLXXI–CCLXXV.
– ontvanger(-generaal) (rentmeester) van de: LXXV, CXXI, CXXIII-CXXIV, CCXXVI, CCLXVIII-CCLXIX, CCLXXI, CCLXXXIII, 31, 46, 50, 68, 79, 81, 99, 108, 113, 115, 169, 174, 181, 184, 188, 205, 223-224, 244, 248-249, 253-254, 259, 264, 272-273, 279, 322, 327, 330-331, 347, 351, 364, 377, 384-385, 411, 423, 571; zie ook Commersz.; Commersteyn; Coolwijck.
Geesteranus, Everardus, predikant te Rijnsburg, daarna te Alkmaar: 712.
Geesteranus, Johannes, predikant te Vreeland, daarna te Alkmaar: 712.
Geesteranus, Nannius, predikant: CCCV, CCCX, CCCXII, CCCXVI, 525, 531, 542, *665*, 684, 689, *712*, 747, 762.
Geesteranus, Petrus, predikant te Egmond aan Zee: 712.
Geheimhouding, ambtelijke: 271; zie ook Classis Brielle, geheimhouding.
Gelder, Aelbert de, uit Rotterdam: 683.
Gelderland: 289, 447, 473.
– classes in: XXXI, 682.
– Staten van: 686.
Geldraeus, Hermannus, predikant: CXII, 4, 10, 13, 15-16, 19, 22-23, 26-27, 30, *665*, *712-713*.
– vrouw van, zie Jurriaens, Anna.
Gellinckhuysen, François van, uit Brielle: 685-686, 688.
Gellinckhuysen, Tobias van, predikant: CLXXXIV, CCXLV, CCXCIII, 333, 433-434, 439-440, 448, 450, 453, 458-459, 462-465, 538, *667*, 682, *713*.
Gellius, Barbara: 735.
Geloofsbelijdenis, Apostolische: CCXLV.
– Confessio Brylensis: LXXXIX.
– Nederlandse (Zevenendertig Artikelen): CXLI, CLXXV, CXCVI, CCXXIII, CCXXXVIII, CCXC-CCXCI, CCXCIX, 10, 55, 73, 85, 142, 308, 348, 428-429, 432, 471, 479, 493, 529, 534, 567-568, 572-573, 579, 596, 599, 607, 616, 641, 764.
Geloofsbrieven, zie Credentiebrieven.
Gels, Willem Gelisz., ouderling te Nieuwe-Tonge: 75.
Gemeentezang, zie Psalmen.
Genemuiden: LXXXVI, 724.
Genève: XXII, 7, 703.
Gent: 85, 697, 711, 738.
– Latijnse School te: 711.
– Pacificatie van: CCLXXV.
Gerardi (Gerritsz.), Florentius (Floris), predikant: XLIX, CII, CV-CVI, CX, CXII, CXCIII-CXCV, CCCXXIII, 3-9 *passim*, 12, 15-31 *passim*, *669*, *713-714*.
Gerardi, Hermannus, predikant te Enkhuizen: 576.
Gerobulus, Johannes, predikant te Vlissingen: XCI-XCII, XCIX, CXI.
Gerritsdr., Geys: 735.
– Griet: 734.
Gerritsz., Dirck, zie Roestius.
– Jacob, schout te Piershil: 63.
– Jan uit Goedereede: 767.
– Jan, uit Goedereede: 217.
– Joris, ouderling te Brielle: 591, 620, 630.
Geschiedschrijving: 112, 348, 404-405.
Geschillen: CC, CCXV, CCXVIII, CCXXII, CCXXV-CCXXX, CCXXXVIII-CCXL, CCLXXXVI, 86, 125, 130-133, 173, 188, 193, 195, 196, 349, 369, 425, 437, 678, 688; zie ook Predikanten, ontslag, schorsing; Tuchtprocedures.

– bemoeiing met: CCVII, CCXXXIX-CCXLI, 81, 84, 89, 91-92, 98, 118-128 *passim*, 198, 224, 240, 244, 248, 250, 253, 256, 268, 287, 291, 296, 299, 307, 325, 335, 353, 355, 357, 386, 450, 464, 522, 544, 547-548, 625, 677.
– verzoening van: 85, 88, 90, 113, 115, 198, 208, 335, 387.
Getuigschrift, zie Attestaties; Predikanten, attestaties.
Geytere, Pieter Jansz. de, predikant: CLI, CLXXVI, CLXXXVIII, CCLXXIX, 56, 77, 98, 117, 123-124, 134, 138, 147, 156, 160, 164-165, 170, 177, 179, 184, 188-189, 192-199 *passim*, 202-203, 205, 208, 210-211, 222-223, 226, 228, 230-231, 236, 238, 247-249, 255, 274-275, 278-279, 283, 286-293 *passim*, 296, 306, 315, 317, 324, 328, 330, 333-334, *668*, *714*.
– vrouw van: 328.
Gheeresen, Cornelis, ouderling te Brielle: 95.
Ghilde, Lenard Jansz. 't, schout te Nieuwenhoorn: 617, 691.
Gielisz., Gielis, ouderling te Korendijk: 605.
– Willem, uit Zuidland: LXXXVI.
Giessen-Oudekerk: CCIX.
Gieten: 247.
Gijsbertsz., Jan: 684.
Gijssenborch, Engelbert, uit Brielle: CCXLII, CCXC, 307-308.
Gijzeling: CXLVII, CC, 150.
Gnapheus, Giulielmus, rector te 's-Gravenhage, daarna te Geervliet: LXXXV.
Goch: 711.
Godslastering: CCCIX, 510, 529, 533.
Goedereede: XLI-XLII, XLVI, L, LII, LVI, LX-LXII, LXVIII-LXX, LXXIX, LXXXII, LXXXIV, XCIV-XCV, C-CI, CIII, CVII, CXII, CXVI, CXIX-CXX, CXXXI, CXXXIII-CXXXVIII, CXLI-CXLII, CXLV, CLX, CLXXX, CLXXXIV, CXCI, CXCIII, CXCV-CXCVI, CCX-CCXII, CCXVI-CCXX, CCLVI, CCLX, CCLXVII, CCLXXV, CCLXXXI, CCC, CCCIII-CCCIV, CCCVII-CCCVIII, CCCX, CCCXII-CCCXIII, CCCXXIV, 5-6, 9, 11-12, 15, 24-39 *passim*, 44, 48-50, 52, 55, 59, 61-62, 67-68, 75-76, 79, 81, 83, 85, 88, 96, 100, 104, 114-115, 126-127, 131, 138, 140, 143, 152-153, 155, 158-159, 161, 166, 168, 172, 175, 182, 185, 192, 200-201, 206, 209, 213-226 *passim*, 229-230, 235, 241-247 *passim*, 250, 253, 260, 262, 271, 278-279, 284, 286, 291-292, 300-306 *passim*, 309, 313-314, 325-326, 353-354, 359, 382, 387-388, 395, 397, 405, 407, 412, 418-419, 436, 439, 441-442, 444, 460, 464, 479-480, 488, 493, 502, 504, 516-517, 522, 527-533 *passim*, 537, 542-543, 547-551, 556-557, 559, 566, 577, 579, 581, 589, 591, 596-597, 603-623 *passim*, 626-627, 629, 637, 642-643, 646, 651-653, 660, 662, *666*, 677, 681, 689-690, 693, 698, 701-702, 704, 718, 723, 728, 737, 743, 759, 762, 764-770.
– baljuw van: LXVIII, XCIV, CCCIII, 68, 175, 216-217, 355, 516.
– burgemeester(s) van: LXX, 34, 68, 215, 355; zie ook Backer; Bock; Boogerman; Casteleijn; Dam.
– gedeputeerden ter dagvaart: LXX.
– kerkgebouw: LXI, CCLXXV, 355.
– pastoor te: XCIV; zie ook Doens; Florisz., Adriaen.
– schepen van, zie Bock; Dam, Cornelis van.
– school(meester) te: CCXXXV, 220, 305-306, 309, 527, 579; zie ook Hoen.
– schout van: LXX.
– secretaris van: XCIV, 34; zie ook Lenaertsz., Leendert.
Goeree, eiland, zie Westvoorne.
Goeree-Overflakkee: XXXVIII, LIII, LIX, CCCXVII; zie ook Overflakkee; Westvoorne; Zuidvoorne.
Goes: 202, 363.
Gomaristen, zie Remonstranten en contraremonstranten.
Gomarus, Franciscus, hoogleraar te Leiden, later te Sedan en Groningen: 705-706.
Goorle (Goirle), Ivo van, baljuw te Dirksland: 550.
Goote (water): LVIII.
Gootens, Franciscus, predikant: CXXXVIII, CLXXII, 33, 46, 51-52, 55-56, 62, 65, 68, 70, 72, 74, 76, *667*, *714*, 738.
– vrouw van, zie Pietersdr., Soetgen.
Gorinchem: XXXVI, CCXVIII, 708, 769, 771.
– classis: XXXI, XXXV-XXXVII, XLIV-XLV, CX, CXXX, CXLIV-CXLV, CLII, CLVII, CLX, CLXVIII, CXCIX, CCIX, CCCXV-CCCXVI, CCCXXVII, 54, 110, 121, 123, 159, 199, 394, 399, 681, 684.
– martelaren van: XCVI, CCXIII.
– ringen: XXXVI.
– synode te: CLVIII, CXCIX, CCXI, CCLV, 194, 198, 364, 380, 455, 650, 653, 655, 680, 691.
Gotenaer, Lenard Lenardsz., ouderling te Nieuwenhoorn: 617, 691.
Gouda: LXIV, CLXIV, CCL, CCXC, 12, 36, 47, 49, 96, 128, 219, 271, 688, 713, 728, 731, 738.
– classis: XXIV, CX, CLVII, CXCVIII-CXCIX, CCLXI, CCLXXXII, 87, 310, 621, 625, 691.
– synode te: C, CLVIII, CCXVI, CCXXIV, 292, 677, 691.

Goudswaard, zie Korendijk.
Gouthoek, polder: XL.
Govertsdr., Lintge: 722.
Graaf, Maria de: 696, 725.
Graft: CCLXV.
Gravamina, zie Synode.
Grave (en Mill): CLXXXIV, 538.
Gravenhage, 's: XLIII, LXXXII, LXXXIV, XCIV, CXIII, CXV, CLIX, CXCV, CCIV, CCXVII, CCL, CCLXXVI, CCCXVII, 4-5, 41, 71, 118-119, 137, 214, 218-219, 222, 250, 253, 269-270, 272, 277, 281, 283, 318, 336, 387, 422, 435, 467-468, 476, 484, 492-493, 522, 527, 685-686, 693, 703-704, 708, 710, 713, 739, 748-749, 756-757-760 *passim*, 768.
– classis: CII, CCXVIII, CCXCVI, 30, 108, 110, 116, 146, 224, 229, 235, 250, 268, 317, 320, 387, 622, 677, 725.
– conferentie van (1611): CCXCIII, 739.
– Engelse kerk: 760.
– Kloosterkerk: 707, 760.
– Latijnse school: LXXXV.
– predikanten te: 116; zie ook Beyerus; Everardi; La Faille, Bernardus; Rosaeus; Uytenbogaert.
– synode te: CLXXIII, CLXXVIII, CCXXVII, CCXXXI, CCLIV, 55, 73, 86, 144, 159, 270-271, 682, 703.
Gravenmoer, 's: 698.
Gravenpolder, 's: CXC, CCLXVIII, 111, 363.
Gravenzande, 's: 37.
– convent van: CCLXXXII.
Grevinchovius, Caspar, predikant te Rotterdam: CLXXXIV, CLXXXVII, CCCXVII, 139, 211, 288, 294, 298, 353, 355.
Grevinchovius, Nicolaus, predikant te Rotterdam: 450, 682.
Grijpskerke: 331, 723.
Grijsoord: LXV, LXVII-LXVIII, LXXI, LXXIX, CCLXVII-CCLXVIII, 9, 486.
– baljuw van: LXXI.
– heren van: LXXI, C, CCXCVII, 412, 424, 486, 489-491, 562.
– substituut-baljuw van: 680.
Groede: LXXXVII-LXXXVIII.
Groenlo (Grol): 734.
Groningen: CCVI, CCXVI, CCLXX, CCLXXVII, CCCXVIII, 239, 724, 735.
– gewest: 737.
– Staten van: 686.
Groote Lindt (De Lindt): 99, 704.
Groot-Oosterland, polder: XL.
Grootschermer en Schermerhorn, predikant te, zie Steengracht.
Grotius, Hugo, raadpensionaris van Rotterdam: 721.
Gruterus, Samuel, predikant te Delfshaven: 554, 607, 616, 626, 656, 691.
Gruyter, Jan de, heer van Dirksland: 179, 245, 677-678.
Guicciardini, Lodovico, geschiedschrijver: LX.
Guilhelmi, Ysebrandus, predikant te Monster: 622-623.
Guilonard, Pieter, uit Brielle: CCCXX.
Gulik, synode van: 711.
Gysensz., Renger, uit Goedereede: LXXXII.
Gysius, Daniël, predikant te Nijmegen: 551.
Gysius junior, Johannes, predikant te Streefkerk: 388-389.
Gysius senior, Johannes, predikant te Oostende: 388, 697.

H

Haamstede: CXVI.
Haan (Haen), zie Gallinaceus.
Haan, zie Gallus, Philippus.
Haarlem: LXIV, LXXVIII, CVIII, CCLV, CCLXXIV, CCCXVIII, 50-51, 695.
– bisdom: LXXVI.
– classis: 50.
– synode te: CXLI, CLVII, CLIX, CCXC, 712.
Haastrecht: 715.
Hacques, Franchyne: CCVII, 374, 378, 385, 388, 678, 697.
Haeck, Jan Jansz., notaris in Ooltgensplaat: 386, 679.
Haen, Paulus Claesz. de, ouderling te Dordrecht: 603, 606, 690.
Haerentvaer, Pieter, uit Brielle: LXXXIII.
Haesevelt, zie Hasseveld.
Haestrecht, Jan, notaris in Brielle: CCXXVIII.
Hagius (Frisius), Andreas Simonsz., predikant: CXXXVIII, 38-51 *passim*, *665-666*, *714*.
Halle, Florentius Marci ab, predikant: 119, *665*, *715*.
Halle, Marcus Florentii ab: 715.
Hallennus, Wibrandus, rector te Delft: 713.
Hals, den (water): XLI.
Ham(me), zie Donteclock, Reynout.
Haren: 724.
Harenkarspel: 294.
Harlingen: CCLXXIX.
– synode te: CLXXII.
Harrentsz., Willem uit Middelharnis: 680.
Harritius, Petrus, predikant: 695.
Hartichvelt, Jan Cornelisz., burgemeester van Brielle: CCCII, 501.

Hasseveld, Johannes, predikant te Heukelum: 117, 121, 123.
Hayman, Claes Pietersz., raad en schepen van Zierikzee: 578.
Hayman, Cornelis, waarnemend proponent in Middelharnis: 575, 578, 580, 592, 600.
Hazaert (Hasert, Haeseert), Pieter, predikant: CLXIV, 107, 110-113, 170, *668*, *715*.
Hazaert, Simon, uit Vlaanderen: 715.
Hazerswoude (Hasersouwe): 458-459, 575, 682.
– secretaris van, zie Thol.
Heck, Jacob Woutersz. van, kloosterling in Rugge: CCLXXV.
Hedel: CCXCVI.
Heeg: 735.
Heelkunde, beoefening van de: XLI, XLVII, LXXXIX, CCV-CCVII, CCXLII, CCLIX, CCLXXVII, CCLXXX, 149, 260, 308, 344, 349, 384, 402, 415.
Heenvliet: XXIX, XL, LII, LV, LX-LXI, LXVI, LXVIII-LXX, LXXIII, LXXIX, LXXXIII-LXXXIV, LXXXVII, XCI-XCIII, XCVI, XCVIII, C-CIV, CVII, CXI-CXIII, CXV, CXIX-CXX, CXXXII-CXXXIII, CXXX-VIII-CXXXIX, CXLV, CXLVII, CLVII, CLX, CLXXXIX, CXCIII, CCIII, CCXXIV, CCLII, CCLX-CCLXI, CCLXVII-CCLX-VIII, CCLXX-CCLXXI, CCLXXXVII, CCCIII, 4, 6, 10, 23, 25-43, 46, 49, 64, 67-68, 74, 76, 85-87, 93-94, 96, 104-105, 109-110, 115-117, 127, 138, 140-143, 146, 151-153, 162, 164, 166, 172, 178-179, 181, 186, 191, 198-201, 206, 210, 227, 237-238, 242, 275-276, 301, 307, 314, 323, 327, 338, 351, 375, 387, 406, 411, 424, 433-435, 438-439, 445, 448, 453, 460, 475-477, 485, 488, 504, 516, 530, 549, 552, 572, 581-584, 588-590, 594-595, 602, 617, 619, 622, 624, 626, 646, 650, 652, 663, *666*, 681, 689-690, 693, 699, 714, 722, 725, 729, 744.
– baljuw van, zie Meer.
– heer van: CXX, zie Cruyningen; Polyander junior.
– herberg De Moriaen: CCLXI.
– kapelaan te: XCIII.
– kerkgebouw: 732.
– pastoor te, zie Henrick; Merula, Angelus; Lauwens; Wollebrandus.
– schepen van, zie Campen, Pieter van; Cornelisz., Zeger.
– schoolmeester te: 579, 652; zie ook Dorsen.
Heenvliet, Hugo van, heer van Heenvliet: LXX.
Heer Abtskerke, 's: CCLXVIII, 111, 363.
Heer Simonshaven, zie Simonshaven.
Heerenhoek, 's: 569, 590, 701.
Heertjens, Lenard Dircksz., uit Nieuw-Helvoet: 663, 691.
Heicoop: XXXVI.
Heidelberg: 7.
Heidelberger Catechismus, zie Catechismus, Heidelberger.
Heilige-geestmeesters (armenmeesters): LXXXIV, CCLVII, CCLXXII, CCLXXXIV-CCLXXXVI, CCLXXXVIII-CCLXXXIX, 112, 358, 362, 650.
Heimans, Heylken Andries, vrouw van Hendrik van de Corput, daarna van Lubbertus Fraxinus: 710.
Heimans, Margrieta: 442, 682, 699.
Heinenoord: XCVI, CCLXXXIX.
– pastoor te, zie Wouters.
– predikant te, zie Duppengieser.
Heinkenszand: 725.
Heinsdijke en Pauluspolder: 702.
Hekelingen: XL, LII, LVI, LXXIV, LXXIX, CXIX, CXXI-CXXII, CXXXIII, CLXI, CLXXXIV-CLXXXV, CXC, CC-CCI, CCV, CCXIV-CCXV, CCXXXII, CCXXXV, CCXLII, CCL, CCLIII, CCLXVII, CCLXIX-CCLXX, CCLXXV, CCLXXX, CCLXXXII, CCLXXXVI, 26-27, 31-32, 34, 37-48 *passim*, 52, 55, 63-64, 66, 71-73, 121, 127-128, 130, 135, 157, 160-161, 174, 190, 198, 211, 233, 237-240, 244-257 *passim*, 260-269 *passim*, 272, 274-279 *passim*, 283-284, 288, 303-304, 315, 329, 335-336, 338, 341, 346, 358-359, 368, 420, 422, 426, 433-434, 437-438, 447, 460-463, 480, 482, 514, 530, 548-549, 552, 556-557, 585, 593, 614, 622, 646, *666*, 677, 680-682, 695, 699, 702, 707, 709, 721, 723, 732, 744.
– kerkgebouw: 315, 335.
– schepen van, zie Baltensz.; Dircksz., Goris.
– schoolmeester te: CCXXXIV, 240, 264, 272, 276, 279; zie ook Ambrosius; Beaumont; Jansz., Cornelis; Jansz., Gielis.
– schout van: CCLXIX, 52, 677; zie ook Reijersz.
– secretaris van: CCV.
– tol bij: 358-359.
Helder, Den: 708.
Hellerus (Hillerus), Christophorus, predikant te Rotterdam: 468.
Hellevoet, zie Nieuw-Helvoet.
Hellevoetsluis: XLII-XLIII, CXXIV, CXXXI, 9, 366, 443, 663, 682, 691, 732, 760.
– schoolmeester te: 443, 682.
Hellum: 724.
Helmichius, Wernerus, predikant te Delft, later te Amsterdam: CCXX, CCLXXIX, CC-

CXVII, 169, 179, 185, 201, 214, 253, 255-256, 292, 378, 388, 702.
Hem, in West-Friesland: 592.
Hem, Den (bij Schoonhoven): 728.
Hemelvaartsdag: CI, 105, 622, 633.
Hendricksz., Bastiaen, ouderling te Nieuw-Helvoet: 365-366.
– Cornelis, schout van Spijkenisse: 651, 653.
– Gerardus, schoolmeester te Spijkenisse, daarna te Middelburg: CC, CCXXXIX, 91, 171, 173.
– Hendrick, doopsgezind profeet: LXXXVI.
– Jan, predikant: CV, CLVI, CCLXXXVI, CC-CII, CCCXI, CCCXXV, 312-313, 317, 320, 326, 329-330, 332, 335, 339-340, 346, 348, 351, 364-365, 367, 370, 377, 394, 400, 406-407, 411-412, 422, 425, 427, 433-434, 437-438, 440-441, 446, 448, 456-457, 459-460, 464, 466-468, 471-480 *passim*, 486, 489, 491-492, 494, 499, 506-508, 529, 546, 549, 552-553, 556, 562, 569, 571-573, 584-585, 587, 589, 594, 602-604, 610, 612, 618, 621, 623-624, 630, 650, 652, 655, 659, *669*, *716*, 744.
– – vrouw van, zie Claesdr., Grietge.
– Pieter, ouderling en schoolmeester te Stad aan het Haringvliet: CCXXXVIII, 607, 662.
– Willem, schout te Poortugaal: 557.
– Wouter, zie Pannekoek.
Hengelo, in Gelderland: CCLXX, 721.
Hennecart, Jeremias, predikant: XLIV, CXLII, CLXXXII-CLXXXIII, 545, 554-562 *passim*, 566-567, 569, 579, 581, 601, 604, 610-614, 617-628 *passim*, 633, 637, 648, 655, 658, 662, *667*, *716*.
Hennin-Liétard, Maximiliaan de, graaf van Bossu, stadhouder: XCV.
Henrici, Rutgerus, zie Onna.
Henrick, Augustijner, pastoor te Heenvliet: LXXXIII.
Herbergen (tapperijen), herbergiers: CXXX-CXXXI, CXXXIV, CC, CCVII, CCLVI, CCLXI, CCLXXX, 63, 148, 153, 221, 234, 259, 325, 384-385, 401-402, 415, 496, 504, 512, 571, 638, 656.
Herberts, Hermanus, predikant te Gouda: CCXC, 162, 705.
Herder (Harderius), Adriaan Lodewijksz. de, predikant: XLIV, 554-555, 559, 567, 569, 571, 573, 579, 600, 609, 611-613, 617, 620-626 *passim*, 630, 639, 658, 662, *669*, *716*.
– weduwe van, zie Ariens, Claesien.
Herkingen: XLI, LII, LXVIII, LXXII, LXXIX, CXIX-CXXI, CCLXVII, 44.
Hermansz., Gerrit, bijschoolhouder te Brielle: 572.
– Henric, diaken te Stad aan het Haringvliet: 662.
Herrentsz., Pauwel, uit Sommelsdijk: LXXX-VII.
Hertogenbosch, 's: LXXVII.
Hesse, Johan van, heer van Piershil: LXXIV, CXXIV, 591.
Heteren: CCXCV, 472, 479, 735.
Heukelum: 117, 121, 123, 729.
Heukelum, Johannes van, pastoor in Irnsum: 716.
Heukelum, Johannes van, predikant: CLXXXIV, CLXXXV-CCVII, 232, 333, 339, 342, 347, 351-359 *passim*, 373, 377, 380, *667*, *716*.
– weduwe van, zie Enema (Enuma).
Heul, David van der, stadschirurgijn en ouderling te Brielle: CCCVI, 688, 753.
Heusden: 638.
Heyden, Gaspar van der, predikant te Middelburg: XXIV.
Hille (Hillenius), Cornelis van, predikant te Rotterdam: 269.
Hillegersberg, predikant te, zie Cruyningen.
Hilvarenbeek, Adriaan van, pastoor van Monster: XCVI.
Hoeckmaker, Paulus de, uit Goedereede: LXXXII.
Hoedekenskerke: 162.
Hoekse Waard: XL, LIII, XCVII.
Hoen, Cornelis 't: LXXXV.
Hoen, Gielis, schoolmeester te Goedereede: 653, 766.
Hoererij, zie Ontucht.
Hoevel, Jan van, ouderling te Nijmegen: 289-290.
Hoge Raad: CCXVIII.
Hogius, Michael, predikant te Breda: CCCIX, 533-536.
Holland: XLIII, L-LII, LXI-LXIII, LXXIX, CLXXIII, CCXLV, 90, 365, 693, 704, 708, 720, 739, 742, 748, 764.
– graven van: LXIII, CCLXVII.
– Hof van: XLVI, LXIV, LXXIII, LXXXIII-LXXXVI, XCI, XCIII, CCXVIII, 261, 444, 587, 686, 688, 703, 755-756.
– Staten van (Hoge Overheid, Edel Mogende Heren): XXIII-XXIV, XXVI-XXVII, XLII, LXI-LXXV *passim*, XCVIII, C, CXVIII-CXXIV, CXLIV, CLVI, CLVIII, CLX, CXCIX, CCXVIII, CCXXVIII, CCXXXIII, CCXLVII, CCXLIX, CCLI, CCLVII, CCLXII, CCLXVII-CCLXIX, CCLXXII-CCLXXVII, CCLXXXI-CCLXXXII, CCXCI, CCXCIII, CCXCVII, CCXCIX,

CCCIII-CCCV, CCCXVI, 20, 22, 43-44, 53, 57, 62, 64, 67, 72, 75, 85, 111-112, 115, 117, 138, 148, 159, 166, 171, 176, 188-190, 203, 210, 212, 214, 219-222, 225-226, 228, 239, 241, 244, 248-259 *passim*, 264, 267, 271-273, 279, 282, 287, 289, 291, 296, 299-305 *passim*, 310, 330, 334, 341, 343, 347, 372, 375, 388, 395, 406-407, 411-412, 415, 420-425, 428-429, 431-432, 434, 437, 439-440, 442, 447, 449, 454, 457, 465, 468-469, 472, 474, 483, 485, 490-491, 494, 510, 513-528 *passim*, 531, 533-534, 537, 539, 542, 562, 565-566, 598-599, 613, 621, 625, 647-648, 652, 657, 663, 677, 681-690 *passim*, 706, 714, 743, 747-748, 755-756, 759, 761-762, 768-769.
– – Gecommitteerde Raden van: LXIV, LXIX, CCXIX, CCLXXXIII, CCXCIV, CCCX, 284-285, 421-422, 433, 457, 468, 477, 490, 496-497, 513, 519, 556, 568, 571, 577, 593, 609-610, 616, 658, 679-680, 683, 685-686, 689-690, 740-746 *passim*, 755, 759-760, 767-769, 771.
– – ridderschap: LXIV-LXV, 682.
Hommerts: 735.
Hommius, Festus, predikant te Leiden, daarna regent van het Statencollege aldaar: CLXXIII, 378, 419, 471, 545, 561, 628, 678, 684, 688, 695, 723.
Honcop, Allaert van, belastingontvanger: XCVI-XCVII.
Hondsbergen, Johannes, hulppredikant te Bergen op Zoom: 152.
Hondschoote: 737.
Hooft, Pieter Cornelisz.: CCCXXVIII.
Hoogkarspel: 705.
– predikant te, zie Cappelleman.
Hoogvliet: CXIII, 557, 706.
Hoogvorst, Nicolaus, schoolmeester te Poortugaal: 560.
Hoorn: LXIV, 714.
– classis: 144, 438-439, 590, 697.
Horrenaer, Cornelis Cornelisz., uit Ouddorp: 155.
Horstius, Joachim Jansz., predikant: XLIV, CXXXIX, CLXXII, CLXXXIX, CCLXXVIII, CCCXXIII, 100, 103, 109, 112-114, 122, 124, 131, 134, 140, 142-145, 147, 153, 156, 163, 169, 172-173, 175, 187, 189, 192, 195, 199-200, 204, 207, 213, 233-234, 243, 245, 248-249, 252, 255, 261, 263, 268, 295, 297, 300-302, 321, *668*, 678, *717*.
– weduwe van: 321-322.
Horstius, Johannes, predikant: CXXIII, CCXXII, 29, 33, 36, 47-65 *passim*, 151-152, 188, 208, 262-263, *668*, *717*.
– vrouw van, zie Jacobsdr., Grietge.
Horstius, Johannes, uit Vlissingen: 717.
Houte, Gillis van den, predikant te Sluis: CCLXVIII, 111.
Hovaeus (van den Hove), Arnoldus Arnoldi Michiels, predikant: CXLIX, CLXXII, CCXXI, 33, 35, 42-68 *passim*, 74, 78, 81-82, 85-87, 91-93, 100-105, 107, 110, 114-117, 121, 124-125, 134, 138, 140, 143, 145-148, 196, 319, *667-668*, 677, *717*.
Hubrechtsdr., Elisabeth Jans: 356, 703.
Huisbezoek: 360-361, 641; zie ook Ziekenbezoek.
Huisdoop: CI, CCXIV, CCXXI, CCXLIV, 19-20, 51, 106, 191.
Huisduinen: 708.
Huishuur, zie Predikanten, traktement van en subsidie voor, emolumenten.
Hulst: CLXXXIX, CCXLIV, 49-51, 730.
– classis: CXLIX, 733.
Hulst, Frans van der, inquisiteur: LXXXII.
Hulsterambacht: 211, 720.
Huwelijk: XXVI, XCIX, CCXLVI–CCLV, 7, 100, 150, 180-181, 212, 433-434, 439, 451, 570.
– afkondiging (proclamatiën, (kerk)geboden): CCXLVII, CCLV, 6, 275, 310, 323, 340, 390, 446, 521, 558, 578, 638.
– beletselen: CCXLVII-CCXLVIII, 6, 9, 23-24, 409, 448, 638, 657; zie ook Verwantschapsgraden.
– belofte: CCXLVIII-CCXLIX, CCLII, 5, 10, 15-16, 578, 657.
– clandestien: CCXLVI, CCXLIX, CCLII.
– echtmijding: 648.
– ondertrouw: CCXLVIII, CCLII-CCLIII, CCLV, 409, 558, 593, 638.
– plakkaat van de Staten van Holland op: CCXLVII-CCXLIX, CCLIV, 310, 442, 444, 648.
– plakkaat van de Staten van Zeeland op: 442, 444.
– sluiting (bevestiging) en registratie van: CII, CCXXI, CCXLVII-CCXLVIII, 3, 6, 103, 183-184, 271, 275, 311, 327, 350, 409, 439, 446, 535, 577, 682.
– toestemming voor: 5, 16, 559.
– trouwgeld: 3-4, 24.
– tweede: CCXLIX, CCLIII, 340, 593, 648.
– van ongedoopten: CCXLV, CCXLIX, CCLII-CCLV, 162, 310, 426, 555.
– zie ook Bigamie; Bloedschande; Bruiloften; Echtscheidingen; Ontucht; Samenwoning; Schaking; Verlating.
Huwelijksdiensten: CCLVIII, 106, 191, 561, 565, 576.
Huwelijksformulier: CCXLVIII.

Huybrechtsz., Cornelis, burgemeester van Brielle: 514, 516-517, 521.
– Jan, uit Oude-Tonge: 67.
– Jan, uit Doesburg: CCXLVIII, 638.
Huyge(n)sz. (Hugensz.), Adriaen, schoolmeester te Rockanje: 556.
– Job, zie Dancke.
– Pieter, ouderling te Heenvliet: 588.

I

Ieper (Yperen): 705, 726.
IJlst: 707.
IJsbrands, Ariaentje, uit Nieuwenhoorn: CCXLII, 410-411.
IJsselmonde: CCXVI, CCXVIII, 42-43, 49, 175, 185, 221, 718, 727.
– eiland: LXIII, CXII-CXIII, CXIX, CXXVI, 73.
– predikant te: 197; zie ook Jansz., Abraham.
– schoolmeester te: 220.
IJsselstein: 738.
Illustere School te Amsterdam: 694.
Imposten: 741.
– innen van de: CCVI, CCXX, CCLXXVII, 119, 337.
– inners van (accijsenaren): 341, 741.
Impotentie: CCIV, 280.
Independentisme: XXI.
Indringers: CLXV, CLXXVI, 107, 328.
Inner, Jan Jansz. den, ouderling in Brielle: 407, 500, 547-548, 566, 607-608, 678, 748, 750-752, 755.
Inquisitie: LXXXII, LXXXIX-XC.
Inspectoren, zie Classis Brielle, Visitaties en Visitatoren.
Irnsum: 716.
Isebrantse, Jan, predikant te Rotterdam: CCXC.
Iserman, Johannes, predikant: 77.
Itens: CCLXXX, 735.

J

Jaarsveld: 699.
Jacobsdr., Anna, uit Sommelsdijk: LXXXVII.
– Grietge: 717.
Jacobsz., Cooman, uit Rockanje: 477.
– Corstiaan, uit Piershil: 603.
– Frans, chirurgijn te Brielle: LXXXIX.
– Gerrit, uit Spijkenisse: 362.
– Govaert, zie Tijckwever.
– Hendrick te Middelharnis: 679.
– Jacob, ouderling te Nieuwenhoorn: 617, 691.
– Jacob, uit Rockanje: 478.
– Jan, ouderling te Ouddorp: 654.
– Lambert, uit Nieuwkoop: 685-686.
– Lenaert, schepen van Middelharnis: 146.
– Pieter, uit Brielle, zie Cranenborch.
– Pieter, schout te Nieuwenhoorn: 347, 546.
– Wouter, prior van het klooster Stein bij Gouda: XCVII.
Jacomynken, uit Ooltgensplaat: CCLI, 282.
Janneke, weduwe van Melchior Simonsz. uit Brielle: LXXXVII.
Jans (Jansdr.), Aeltje, bijschoolhoudster te Brielle: 572.
– Aeltje, uit Brielle: 750.
– Aeltje: 696.
– Anneken, uit Brielle: LXXXVII.
– Barbara: 706.
– Elsken: 475, 704.
– Jannetge: 720.
– Maritje: CCLXXXI, 382, 388, 439, 442, 460, 737.
– Willemtje, uit Ooltgensplaat: 678.
Jansius, Teunis, uit Geervliet: 95.
Jansz. (Janssen), Abraham, predikant: CXXXV, CXCI, CCXVI-CCXX, CCXXII, CCXXXI, 63, 168, 171, 175, 185-186, 204, 209-210, 213-226 *passim*, 229, 235-236, 244-247, 250, 253, 260, 262-263, 271, 278-279, 284-285, 291-292, 303, 313, *666*, 677, *718*.
– vrouw van: 218.
– Adriaen, zie Johannis, Adrianus.
– Adriaen, diaken te Ouddorp: 574.
– Adriaen, schepen van Oudenhoorn: 574.
– Adriaen, uit Brielle: LXXXVI.
– Albert, zie Schagen.
– Arien, uit Piershil: 603.
– Barent, uit Nieuwkoop: 685-686.
– Berwout, kanunnik te Brielle: XCV.
– Commer, ouderling te Nieuwe-Tonge: 413.
– Cornelis, predikant te Westzaan, daarna te Kethel: 139, 554.
– Cornelis, schoolmeester te Hekelingen: CCXXXV, 279, 677.
– Cornelis, uit Brielle: LXXXVII.
– Daniël, thesaurier van Goedereede: 766-767.
– Dirck, schout te Nieuwe-Tonge: 423.
– Dirck, uit Ooltgensplaat: 341.
– Douwe: 735.
– Duenis, uit Korendijk: 346.
– Ephraïm, zie Dierckens.
– Gerrit, ouderling te Goedereede: CXLII, CCCVII, 530, 548, 595, 611, 614, 689, 765.
– Gielis (Aegidius), schoolmeester te Hekelingen, daarna predikant te Dwingelo: CLXXXIII, CCVI, 240, 247, 286.
– Hendrick, uit Geervliet: 153.

– Henricus, uit Rotterdam: CCLXXX, 261.
– Herman, uit Ooltgensplaat: 337, 341, 344.
– Hubert, uit Ooltgensplaat: 678.
– Hubrecht, ouderling te Ouddorp: 654.
– Jacob, ouderling te Brielle: 87, 148, 179-180.
– Jacob, ouderling te Korendijk: 605.
– Jan, collecteur van de accijnzen te Oostvoorne: 659.
– Jan, uit Arnhem: CCXCIX.
– Jan, zie ook Inner.
– Joos, uit Sommelsdijk: XCIV.
– Leenderts, uit Nieuwenhoorn: 545.
– Lenaert, proponent, ouderling en burgemeester te Brielle: CLXXXII, 194, 197, 514-517, 762.
– Maerten, schoolmeester te Oudenhoorn: CCXL, 324, 349-350, 357, 359, 361, 369.
– Pieter, diaken te Ouddorp: 654.
– Pieter, ouderling te Nieuwenhoorn: CXLII, 575.
– Pieter, uit Oudenhoorn: 324.
– Pieter, uit Piershil: 602, 616.
– Simon, zie Philaeus.
– Willem, ouderling te Ouddorp: 615, 623, 690.
– Wouter, uit Spijkenisse: 227, 232, 237.
– Yman, uit Veere: 24.
Java: 538.
Jezuïeten: XLVIII, C.
Jicht (artyck): CXXXVIII, 8.
Jisp: 720.
Joachimi, Henricus, secretaris van Zwartewaal: 142.
Jobsz., Cornelis, diaken te Middelharnis: 283.
– Dominicus, ouderling te Zuidland: 585.
– Job, schout te Melissant: CXXI, 607.
Joden: 73.
Johannis, Adrianus, predikant: CVII, CXVII, CXX, CLXXI, 25-26, 32-35, 41, 45, 49-50, 52, 55, 58, 61-68 *passim*, 72, 75-76, 83, 88, 93, 96, 100, 104, 114, 122, 125, 127, 131, 138, 140, 142-143, 152-153, 155, 159-160, *666*, *668*, *718*.
– zie ook Frisius.
Jonckheere, Adrianus de, predikant: CXXXVI, CXCIII, CCI-CCII, CCXXXIV, CCL, CCLXXXV, CCCXXVIII, 56, 77, 82, 86-87, 104, 107-109, 112, 114, 117-118, 122, 125, 127-134 *passim*, 139-140, 143-148 *passim*, 152-160 *passim*, 164-166, 168, 171, 174-182 *passim*, 185-187, 189, 192, 194, 198, 200, *667*, *718*.
– vrouw van: 148.
Jongh, Andries Jansz. de, schepen van Brielle: 518, 521, 526.
Joost: 162.
Joosten, Adriaen: 386.
– Henricus, uit Middelharnis: 464-465.
– Jan, priester te Goedereede, doopsgezind prediker: LXXXII.
– Jan, uit Middelharnis: 74.
– Marinus, diaken en ouderling te Goedereede: 382, 516.
– Pieter, diaken te Nieuw-Helvoet: 365.
Joris, David, doopsgezind leider: LXXXVII, CCLV.
Jorisz., Crijn, uit Maassluis: LVIII, 678.
Joure, synode te: CCLXX.
Junius, Franciscus, theoloog: 706.
Junius, Isaac, predikant in Katwijk aan den Rijn: 581, 650, 689.
Jurriaens, Anna: 712.
Jus patronatus, zie Beroepen, Patronaatsrecht.
Justini, zie Peudevin.
Jutphaas: 135, 733.

K

Kaartspelen: CCLVI, CCXCVIII, 540, 566.
Kaatsen: CCLVI, CCLVIII, 571, 629, 648.
Kalslagen: 736.
Kalverdijk: 294.
Kamerling, Gerard, baljuw van Abbenbroek: 549.
Kampen: 721.
– classis: CCCXIV.
– predikant te, zie Baudartius.
Karel V, keizer: LIX, LXXXII, CCXLVI.
Kassel, in Vlaanderen: 703.
Katwijk aan den Rijn: 581.
Keerbergen, David van, uit Ooltgensplaat: CCXLIII, 590.
Kempe, Johannes Cornelisz., predikant te Sommelsdijk: 41, 56-57, 59, 61.
Kennemerland, baljuwschap van: LXV.
Kerkbezoek: LXXXI, CV, CVII, CXXIV, CLXXXIX, CXCIV, 29, 305, 600, 646.
Kerkdiensten: CCLVIII, 23, 143, 259, 318, 324; zie ook Doopdiensten; Huwelijksdiensten; Middagdiensten; Weekdiensten.
– incidenten tijdens: CCXVII, CCLVII, 221, 365, 641.
– tijdstip van: CCXXVI, 80.
Kerkdriel: CCVIII, CCXXX, 738.
Kerkelijke feestdagen: 104, 633; zie ook Hemelvaartsdag; Kerstfeest; Pasen; Pinksteren.
Kerkelijke goederen: XCVII, CCLXXVII-CCLXXVIII, 101; zie ook Geestelijke goederen.
Kerkelijke indeling, classicaal: XXIII, XXX-VIII, XLIV, CX-CXVIII *passim*, CXXV-

CXXVI, CLVII, 5, 10, 13, 15, 19-22, 25, 239, 243, 293.
– lokaal (combinatie): LXXII, CXIX-CXXI, CXXIII, CXXVI, CCXXI, CCXXV-CCXXVI, CCLXVIII-CCLXIX, CCLXXVI, 43-44, 57, 59-60, 62, 98, 135-136, 168, 326, 612, 663, 691.
– nieuwe predikantsplaatsen: CXXII–CXXIV, 63, 75, 120, 155, 159, 163, 175, 591, 595.
Kerken onder het Kruis (Kruiskerken)
– dolerende kerken, zie Remonstranten en contraremonstranten.
– Vlaanderen: 559, 561, 563.
Kerkenraden: XXI, XXV, XXIX, CIII, CXXII, CXXIV, CLXXXVIII, CXCI, CCXXII, CCXXIV, CCXXXII, CCXLI-CCXLII, CCXLVII, CCLI, CCLVII, CCLXIII, CCCXVIII, 161, 206-207, 412, 556, 577, : en *passim*.
– acta van: XXXIII, XCI, CLIII, CLVII, CCXXXIX, CCCXVIII, CCCXXV, 296, 307, 317, 350, 414, 651, 679.
– verkiezing van: CCXXXII, 481, 483, 639.
Kerkfabriek: CXIX, CCLXXI-CCLXXII, CCLXXIV, CCLXXXIV.
Kerkgang: CII, CIV.
Kerkgeboden (afkondigingen van politie): 336, 485; zie ook Huwelijk, afkondiging.
Kerkgebouwen: LXI, LXXVII-LXXIX, XCV, CXXIII-CXXIV, CCLXV, CCLXXI-CCLXXII, CCLXXIV-CCLXXV, CCLXXVIII, 9, 43, 98, 169, 190, 202, 205, 207, 212, 223, 241, 309, 311, 315, 327, 335, 355, 464.
Kerkklokken, zie Klokken.
Kerkmeesters: CCXVII, CCLI, CCLXXI, CCLXXIV, CCLXXVIII, 190, 219, 298, 464, 601.
Kerkorde: XXV, CCXV, CCXLIV, CCLXX, 81, 104, 106, 108, 191, 201-202, 412, 434-435, 533-534, 537, 565, 597-598, 621, 647, 706, 743.
– van Emden (1571): CCXIV.
– van Middelburg (1581): CXLIII.
– van 's-Gravenhage (1586): 546, 556, 592, 720.
– van 's-Gravenhage (1591): XXIII, XXVII, 424, 496, 690.
– van Dordrecht (1619): XXIII.
Kerktorens: CCLXXIV.
Kerkwerve: 578.
Kerkzang, zie Voorzangers.
Kermissen: CCLVIII, 535, 621.
Kerrebronck, Janneke van, vroedvrouw te Brouwershaven: 706.
Kerstfeest (Kersdaghen, Christdach, Kersmisse): CI, CCCIV, CCCVI, 18, 105, 221, 296, 332, 368, 537, 748-749, 770.
Kethel, predikant te, zie Jansz., Cornelis.
Ketterijen: XXV, LXXXII-LXXXV, LXXXVIII-LXXXIX, XCIV, CVIII, CXLIII, CLXXV, CLXXX, 523; zie ook Leer(tucht).
Keulen: 710, 715, 724.
– classis: 717.
– vluchtelingengemeente te: 170, 715.
Keyser, Leonardus de, doopsgezinde te Brielle: XCIII.
Kieldrecht, in Vlaanderen: 725.
Kies, Cathalina: 700.
Kinderdoop, zie Doopbediening, aan kinderen.
Kinderen, buitenechtelijke: CCIII, CCLI, 6, 277, 280-282, 400, 610.
Kings Lynn: 712.
Klaaswaal: CCLXXXVI, 298, 312, 315, 317, 320, 716.
Kleef, Land van: 170, 715.
Klein-Oosterland: CXIX, 43.
Klemskerke, in Vlaanderen: 697.
Klimaat: XLV-XLVI.
Klinkerland, polder en hoge heerlijkheid op Overflakkee: LXVI, LXVIII, LXX.
Kloetinge: 720.
Klokken: CI, CCCVII, 9, 426, 766.
Kloostergoederen: 111.
Kloosters: LXXVII.
Klootschieten: 449, 571.
Klundert: XLVIII, CXV-CXVII.
Knokke: CXCVI, 704.
Koedijk: 695.
Koekange: 735.
Koortsen: XLVIII.
Korendijk (Goudswaard): XXXIX-XL, XLIII, XLIX, LII, LVI, LXXIV, LXXIX, CI, CXIX, CXXI, CXXIV-CXXV, CXXXII, CXXXIX, CLXXII, CLXXVII, CLXXXI, CLXXXIII, CCXXV, CCLVIII, CCLXVIII-CCLXIX, CCLXXXII, 33, 35, 44, 56, 59, 76, 107, 111, 113, 116-117, 120, 123, 126-127, 130-131, 134-136, 138, 145, 160, 168, 172, 182-183, 190, 194, 202, 205, 208-211, 223, 257-259, 261-262, 272, 275, 312-313, 327, 346, 373, 379, 382, 385, 426, 469, 474, 485, 491, 556, 563, 583, 603, 605, 624, 646, *666*, 694, 704, 711, 731-733, 743.
– schoolmeester te: 579; zie ook Claesz., Adriaen; Cornelisz., Dirck; Pietersz., Wijckman.
Kosterijgoederen: CCLXXII-CCLXXIII.
Kosters: C, CCXXXIII-CCXXXV, CCLXXII, CCLXXIV, 61.
Koudekerk aan den Rijn: 737.
Kraaijerpolder, Oud- en Nieuw, heerlijkheid op Overflakkee: LXXII.
Kralingen: 682, 734.
– predikant te, zie Cupus; Minellius; Ryckelsma.

Krankenbezoekers, zie Ziekentroosters.
Krommenie: CCXXIX, 723.
Kruiningen: 611, 613.
Kruiskerken, zie Kerken onder het Kruis.
Kruizen: CCX, CCLXXXVII, 106, 191, 367, 605.
Kwakzalverij, zie Geneeskunde.

L

Laat, IJsbrand Willemsz. de, zie Guilhelmi, Ysebrandus.
Labije (Labie) Lodewijk (de), ouderling, chirurgijn en burgemeester te Geervliet: CCXLII, 233-234, 238, 240, 258, 267-268, 272-273, 287, 291, 296, 299.
Labije, Lodewijk de, kanunnik te Geervliet: 233.
Lacops, Jacques, kapelaan van Monster: XCVI.
La Faille, Abraham, predikant: XLIII, CXLII, CCXCVII, CCCII, CCCVI, CCCIX-CCCX, CCCXII-CCCXIII, 483-486, 489-490, 492-493, 503, 512-514, 525-528, 531, 536-538, 543, 550, 558, *667*, *708*, 762, 769-771.
La Faille, Bernard, predikant te ´s-Gravenhage: CCXCVII, 244, 288, 298, 304, 318, 346, 481-482, 489, 491, 708.
Lalaing, George van, graaf van Rennenberg: LXXII.
Lambrechts, Heyltje: 732.
Lambrechtsz., Lambrecht, uit Brielle: LXXXII.
Landsadvocaat: LXIV; zie ook Oldenbarnevelt, Johan van.
Lange, Willem de, priester: C.
Langen, Adriaen Jansz., schout te Stad aan het Haringvliet: 544.
Langstraat: 575.
Lannoy, geslacht: LXXIV.
Lansbergen, N.N., legercommandant: 757.
Lansbergius, Franciscus, predikant te Rotterdam: CCXX, CCLXXIX, 201, 253, 256, 269, 276, 292, 321, 348, 683, 702, 721.
Lansbergius, Philippus, predikant te Goes: 363, 678.
Lantman, Cornelis Lenaertsz., uit Middelharnis: 467.
Laren, Daniël van, predikant te Vlissingen: CCCVI, CCCVIII, 528, 762.
Laren, Joos van, predikant te Vlissingen: CCCVI.
Lasco, Johannes à: XXII, XCIX.
Latijn: CLXIX, CCCXXVIII, CCCXXX, 80, 647.
Latijnse scholen: CCXCV, 571, 721.
– (con)rectoren van: LXXXV, CLXV, CLXXI, CCXXXVII, CCXCV, 332, 567-568, 647, 705, 733.
Latius, Johannes, ouderling te Leiden: 763.
Launoy, Mattheus de, (ex)priester, predikant: 709.
Laurens, Janneken, vrouw van David van Valckesteyn: 218.
Laurensz., Huig, uit Abbenbroek: 549.
– Jan, zie Velsen
Lausanne: 710.
Lauwens, Jan, kapelaan te Heenvliet: XCII.
Leendertsz., Maerten (Mertten), predikant: CLXV, CLXXVI, 328-329, 331, *668*, *718*.
Leenmannen, functie, zie voorts Putten, leenmannen van; Voorne, leenmannen van.
Leer(tucht): CI, CIII, CLXXVIII, CCXXI, CCXLII, CCLXIII, 103, 135, 191, 429, 462, 466-467, 501, 503, 531, 637, 652, 682; zie ook Remonstranten en contraremonstranten.
Leerdam: CXCIX, 159, 729-730.
Leerregels, Dordtse, zie Synode, Nationale te Dordrecht 1618-1619, canones van.
Leeuwarden: CXVII, CXCIV-CXCV, 46, 93, 713.
– classis: 201.
– synode te: CXVII, 93.
Leeuwen, Adriaen van, kanunnik te Oostvoorne: XCIII.
Leeuwenhorst, abdij: XLI.
Leeuwius, Jacobus, predikant te Oud-Beijerland: 602.
Lefèvre d'Étaples (Faber Stapulensis), Jacques: LXXXIII.
Le Fourt (Foiert), Paulus, uit Middelharnis: CCXCIII, 462, 464-465, 474, 478, 682.
Le Gace, Rachel: 693.
Legaten: CCLXXXVI, 650.
Leicester, zie Dudley.
Leiden: LXIV, XCVIII, CLXXVII, CLXXIX, CLXXXI, CCL, CCXCIII-CCXCIV, CCXCVII, 74, 96, 100, 142, 158, 194, 346, 378, 385, 412, 432, 466, 468, 470, 527, 632, 637, 660-662, 694, 697-698, 706, 710, 712, 716, 724-725, 734-735, 738; zie ook Statencollege; Universiteit van Leiden.
– classis: XXXI, XXXV, XLIV, CXXV, CLVII, CLXXIII, CCXCI, 93, 96, 110, 127, 300, 561, 581, 583-584, 594, 597, 632, 638, 650, 656, 660-661, 677, 682, 689-691, 717-718, 736.
– Pieterskerk: XXXV.
– predikant te, zie Coolhaes; Corvinus; Cuchlinus; Dieu; Hommius.
– synode te: CLIX, CCXIX-CCXX, CCXXIV, CCXXVII, CCXXIX, CCLIV, CCLVI,

CCCX-CCCXII, 150, 159, 167, 287, 297, 514, 566-567, 569-571, 577, 581, 591, 598-599, 689, 762-763, 772.
Leiderdorp: 620-621, 708.
Lekkum: CXV, 693.
L' Empereur (van Opwijck), Constantijn, hoogleraar in Harderwijk: 708.
L' Empereur (van Opwijck), Johannes, predikant: 620, 628-629, 639, 645-646, 651, 659, *665*, 691, *707*.
– vrouw van, zie Thysius, Abigael.
L' Empereur, Petrus, predikant: CCL, 561, 563, 569, 571, 582, 584-587, 601-603, 612, 618, 621, 623, 626, 630, 632, 636, 657, 659, 662, *667*, *708*.
– vrouw van, zie Setters.
Lenaertsz., Claes, secretaris van Stad aan het Haringvliet: 495.
– Cornelis, schepen van Middelharnis: 389, 679.
– Cornelis, uit Nieuwenhoorn: 141.
– Cors, ouderling te Nieuw-Helvoet: 365, 557, 560.
– Jan, ouderling en burgemeester te Brielle: CLXXXII, 163, 194.
– Leendert, secretaris van Goedereede: 767.
– Vranck, schepen van Zuidland: 308.
Leo (Leoninus), zie Coolwijck, Leo.
Leo Africanus, Johannes: 709.
Leo, Henricus, predikant te Zaltbommel: 433, 738.
Leo, Johannes, predikant te Zaltbommel: 142.
Lepflerus, Hendricus, predikant te Nijmegen: 290.
Lettinck, Frederik, ziekentrooster te 's-Gravenhage: CCXCVI, 476, 482; zie ook Anthonisz., Frederick.
Leu(r), Johan de, baljuw van Westvoorne en Goedereede: 527, 611, 766, 768.
Leupes, Leybe, uit Zuidland: LXXXIV.
Leuven: 710; zie ook Universiteit van Leuven.
Lexmond: XXXVI.
Leydecker, Wilhelmus Gerardi, predikant te Gouda: CCLXXXII, 49.
Libertijnen: 600.
Lidmaten, aanneming van: CIII, CCLXV, 564, 637.
– aantallen: CIV–CVIII.
– zie ook Geloofsbelijdenis, Tucht.
Liefhebbers der waarheid: CIV, CVII-CIX, CLXVI, zie Lidmaten, aantallen.
Lier, De: CCXVI, 170, 315, 696, 718.
Lievens, Emmetgen: 710.
Lievensz., Jan, ouderling te Ouddorp: 615, 654, 690.
– Stoffel, diaken te Middelharnis: 389, 679.
Ligarius, Johannes, Luthers predikant: LXXXIX.
Lijkpredikaties: CI, 4.
Lillo, fort van: 341.
Linde, Henricus Arnoldi van der, predikant te Delft: 545, 573, 589, 683, 688.
Lisse: 718.
Lissewege: CCXXI, 75, 697.
Liturgie, zie Kerkdiensten.
Livius, Gerardus, predikant te Nijmegen: 290.
Lodenstein, Johannes van, proponent: 333.
Lodewijck, Petrus, predikant te Naaldwijk: 715.
Loen, Jacob, diaken te Renesse: 146.
Londen: XXII, CXIV, CCLX, 389, 700, 712, 731, 737.
– vluchtelingengemeente te: XC, CXI, CXIV, CXVI, 8.
Lopers: CLXXI, CLXXXV, CXCVIII.
Lopik: CCI, 201, 721.
Losgeld, zie Rantsoenering.
Louff, Jacobus Johannesz., predikant: CXVII, CXXXIV, CLXXII, CCXXIX, 16, 18, 23, 26-28, 33-35, 39, 43, 47, 52, 55, 62, 65, 69-70, 82-83, 86, 93, 107, 111-115, 117, 121, 125, 165, *669*, *719*.
Louwijck (Lowich), Philippus, predikant: CXXIII, CLXV, CLXXX-CLXXXI, CCXXXIV, 143, 148, 151, 163, 192, 199, 201, 204, 206, 208, 227, 237, 241-244, 249, 268, 278, 282, 290, 296, 300, *669*, *719*.
– weduwe van: 334, 346.
Lucas, uit Goedereede: CCXVII, 214, 216.
Luiden, zie Klokken.
Lumey, zie Marck.
Luther, Maarten: LXXXIII-LXXXIV, LXXXIX, XCII, CVIII, 706.
– Postillen van: LXXXIX.
Lutheranen (Martinisten): XXI, XXVI, LXXXII-LXXXV, LXXXIX, 747.
Luyken, Jan, dichter: CXC.
Lydius, Balthazar, predikant te Dordrecht: CCIX.
Lydius, Johannes, predikant te Oudewater: 683.

M

Maas: XL, LXVI, XCV, XCVIII, CXIX, CCLX, 365.
Maasland: CXLIV, CLXXXVIII-CLXXXIX, 139, 266-270 *passim*, 364, 684, 708, 720, 748.
– heer van, zie Egmond, Jacob van.
Maassluis: L, LVIII, XCV, 239, 242, 246, 677-678, 693.
– Grote Kerk: 693.
Maastricht: 717.

Maccovius, Johannes, hoogleraar te Franeker: CLXXII.
Made: 703.
Maecht, Paschasius de, schoolmeester te Nieuw-Helvoet: 168.
Maerland, zie Petri, Nathanaël.
Maerlant, parochie: LXXVII, LXXXI.
Maertensz. (Martensz., Maertsze, Maerten), Adriaen, schoolmeester te Spijkenisse: CCXXXVIII, 607, 615.
– Cornelis, uit Brielle: LXXXIII.
– Cornelis, uit Ooltgensplaat: 240.
– Jacob, schepen van Oudenhoorn: 574.
– Jan, schoolmeester te Spijkenisse: CCXL, 349-350, 359-362, 368-370.
– Jan, schepen van Piershil: 63.
– Pieter, secretaris van en schoolmeester te Bommenede: CCXXXIV, CCXXXVII, 574, 589.
Malaria: XLVIII, L.
Marck, Jacob, schoolmeester te Brielle: 579.
Marck, Willem van der, heer van Lummen (Lumey): LXXXI, XCV-XCVII, 739.
Marinusz., Cornelis, diaken te Nieuwe-Tonge: 611.
Martelaren: LXXXVII-LXXXVIII, XCIII; zie ook Gorinchem, martelaren van.
Martinius, Matthias, theoloog, rector te Bremen: 706.
Masius (Maes), Nicolaes (Claes), proponent: 143.
Mathenesse, Karel van, baljuw van Geervliet, ruwaard (baljuw) van Putten: CCXLVII, CCLVIII, CCLXI, 271, 275, 343, 352, 354, 437, 516-517, 520-522, 557, 633, 744-745.
Matthijsdr., Perijna: CCLXXXIV, 697.
Matthijsen (Matthijsz.), Jan, secretaris van Brielle: LXV.
– Pieter, uit Brielle: CCCVI.
Maurits, prins van Oranje, graaf van Nassau: CLXXXII, CLXXXVIII, CCCV, CCCVII-CCCVIII, CCCXI, 247, 310, 537-538, 585-587, 685, 748, 755, 759, 761, 767, 769.
– Raad van: 587.
Mechelen: CCLX, 435, 714.
Medemblik: 721.
Medicijnen, zie Heelkunde.
Meer, Jacob van der, baljuw van Heenvliet: CCLXX, 438.
Meerhout, J., notaris: 678.
Meerkerk: 166.
Meerman, Dirck, gedeputeerde van Delft in de Staten van Holland: 521-522.
Meesen, in Vlaanderen: 700.
Meeusz., Jan, schoolmeester te Rockanje: 144.
Meeuwesteyn, Gerrit Arentsz., uit Brielle: 389, 547-548, 552, 685.
Meeuwesteyn, Hendrik, uit Brielle: 656.
Meindertsdr., Trijntje: 693.
Meldert, Aert van, schoolmeester te Oostvoorne: 659.
Melissant: XLI, LII, LXVIII, LXXII, LXXIX, CXIX-CXXI, CCLXVII, 44, 318, 324, 326, 607, 609, 612, 614, 625, 657.
– schout van, zie Jobsz., Job.
Melsen: 81.
Mennisten, zie Doopsgezinden.
Meppel: CCXVI, 724.
Merlinus, Christianus, predikant te Sommelsdijk: 319, 372, 384, 386, 402, 416, 680.
Merlinus, Johannes, proponent: 626, 662.
Merode, Anna van, vrouwe van IJsselmonde: 175, 185.
Merode-Westerloo, Floris van, heer van Abbenbroek: 549, 557.
Merula, Angelus, pastoor te Heenvliet: LXXVII, LXXXIII-LXXXIV, LXXXVII, LXXXIX, CCCXVII.
Merula, Paulus: 348.
Merwede: XXXVI, XLV.
Metamorphosis, Ovidius: 709.
Meteren, Emanuel van: CCLXIII, 348, 405.
Meurs (Moers): 310, 734.
Meusevoet, Vincent, predikant te Zevenhoven: 166.
Michaelius, Jonas Jansz., proponent, daarna predikant te Hem: 468, 592.
Michaels, Adrianus, substituut-grietman en dijkgraaf: 693.
Michiels, Arnoldus Arnoldi, zie Hovaeus.
Micron, Martinus, predikant te Londen, later te Norden: XCIX.
Middagdiensten: CXX-CXXI, CCX, CCXLV, CCLVIII, 259-260, 262, 318, 561, 565, 577, 623, 663.
Middelburg: LXII, LXXXII, CC, CCIII, CCXXXIX, CCXCIX, 156, 171, 277, 280, 331, 562, 579, 605, 707, 721, 723.
– abdij: 712.
– patronen van: 332.
Middelharnis: XXIX, XLI, XLIII, LII, LVI-LVII, LXI, LXV-LXVI, LXXIV, LXXIX, CI-CIII, CVI, CXIX, CXXIV, CXXXIII, CXXXV, CXXXVII, CXLIX, CLXXX-CLXXXI, CLXXXIV-CLXXXV, CXCIII, CXCVI-CXCVII, CCI-CCVII *passim*, CCXXI, CCXXXVII, CCXLV, CCXL-VIII, CCLVIII, CCLXVIII, CCLXXII, CCLXXXIII, CCXCIII, CCXCV, CCCII-CCCIII, CCCX-CCCXI, CCCXIII, CC-

CXX, 11, 13, 22-23, 27, 32-33, 35, 37, 41, 44, 47-64 *passim*, 70-71, 73-74, 85, 92-93, 96, 99-105 *passim*, 115, 117, 129, 143, 145-148, 152-153, 155-156, 159, 165, 168, 172, 176, 187, 189, 191, 193, 198, 200, 203, 214, 222, 228, 244, 246, 249, 260, 262, 272, 277-291 *passim*, 294-295, 302, 305, 311, 319, 321, 331, 337-344 *passim*, 347, 351-352, 354, 371-374, 377-385 *passim*, 388-395 *passim*, 399-401, 405, 408, 411-425 *passim*, 428-431, 433, 439, 448-449, 458-459, 462-471 *passim*, 474, 478, 481, 516-517, 525, 531, 567-568, 576, 578-580, 592, 600, 609-610, 613, 616, 618, 621-623, 628, 632-633, 638-639, 652, 655, 660, *667*, 679-680, 691, 697, 699, 707, 713, 717-718, 723, 726, 737-738, 762, 770, 772.
– baljuw van: LXXIV, CCXCIV, 13, 146, 319, 323, 331, 347, 372-373, 380, 389-390, 393, 413, 421, 459; zie ook Steur; Tocht.
– echtgenote van: 405.
– heren van: 421, 433, 466; zie ook Santen; Zevender.
– leenmannen: LXXIV.
– pastoor te, zie Ortzen.
– rentmeester te: 459.
– schepen van, zie Adriaensz., Cornelis; Claesz., Jan; Jacobsz., Lenaert; Lenaertsz., Cornelis.
– school(meester) te: CCIV, 106, 191, 280; zie ook Geelbergen; Noort; Verschueren.
– schout van: 678.
– secretaris van: 679.
Midsland (Oost-Terschelling): 718.
Midwoude: 575-576, 590, 708.
Miggrodius, Johannes, predikant te Veere: XCIX, CXI, 24.
Mijle (Milius), Jan van der, predikant te Delft: 100.
Mijnsheerenland: CLXXXV, 715.
Mijs, Ant.: 703.
Minellius, Philippus, predikant te Kralingen: 178.
Mis: LXXVIII, LXXXI-LXXXII, XCI, XCV, C, CXXI, CCLVI, CCLIX, CCLXXII.
Mochaert, Matthias, predikant te Mijnsheerenland: CLXXXV.
Moded, Hermanus, predikant te Zierikzee: CXIV-CXV, 5, 15, 18-21.
Moens, Martinus (Maerten), schoolmeester, koster en notaris te Geervliet: CCXXXIV-CCXXXV, 61, 93, 95-96.
Moerkerke, in Vlaanderen: CXCIV, 697, 722.
Moestuin, zie Predikanten, traktement van en subsidie voor, emolumenten.
Moij, Cornelis Hendriksz.: 703.
Molenaarsgraaf: 731.
Molijn, Jan, notaris te Delft: 683.
Mondragón, Cristobál de, Spaans legercommandant: XLII, CXVII.
Monier, Elias de, predikant te Brouwershaven: 442.
Monnickendam: CLX, CCXLV.
Monster: L, XCVI, CLXIV, 8-10, 12, 622, 732.
– pastoor te, zie Hilvarenbeek; Lacops.
– predikant te, zie Guilhelmi.
Montanus, Petrus, predikant: CCCXXIX-CCCXXX, 626, 637, 660, 662, *667*, *719*.
Montfoort: 76, 705.
Montfoort, Johan III van, heer van Abbenbroek: LXXVII, 76.
Moor, Ariaentje Jansdr. de: 330, 704.
Moordrecht: 712, 715.
Moreau, Maria: 494-495, 721.
Morgendiensten (predikatie): CCXIX, CCXXVII, CCXLIV-CCXLV, CCLVI, CCLVIII, 154-155, 663.
Morings, Stijntgen: 729.
Mouden, Jacob (Jacques) van, ouderling in Stad aan het Haringvliet: 495, 544, 554, 567, 571.
Muiden: XLIX, 53-54, 122, 701.
Mulder, Simon, uit Brouwershaven: 138.
Münster: LXXXVI-LXXXVIII.
Münster, Sebastian: CCXVII, 217.
Munsterkerk, zie Dussen.
Munten: CCIII, 277, 281.
Muys van Holy, Hugo, gedeputeerde voor Dordrecht in de Staten van Holland: 521-522.
Muysenholius, Abrahamus, predikant te Breda: CCCVIII-CCCIX.

N

Naaldwijk: 715.
Nachtmaal, zie Avondmaal.
Naeldwijck, Willem Crijnsz. van, predikant: LIX, CVI, CXLIV-CL *passim*, CLVI, CLXI, CLXX, CLXXXII, CLXXXV, CLXXXVI-II-CLXXXIX, CXCII, CCXXXIV, CCLXII, CCLXX, CCLXXVII-CCLXXVIII, CCLXXXIII, CCXC, CCXCVIII-CCCV *passim*, CCCVIII, CCCX-CCCXII, CCCX-VI-CCCXVII, CCCXXIV-CCCXXVI, 194, 200-211 *passim*, 230-232, 238, 241, 244-249 *passim*, 255, 258, 260, 262, 266-270, 274-275, 310, 340, 345, 358, 363-365, 367, 370, 373, 375, 377-379, 385-395 *passim*, 400, 403, 405, 411-413, 418, 420-421, 427, 430-431, 433-434, 437-445 *passim*, 451-452, 457, 459, 462, 464-473 *passim*, 476-486 *passim*, 491, 496, 503-506, 508, 512-514, 517, 529, 531, 538-539,

542-543, 545-549, 552-553, 555-557, 562, 564, 566, 569, 571-573, 577, 581-594 *passim*, 600, 602-604, 607-608, 612, 614, 619-626 *passim*, 629, 645, *665*, *667*, 678-690 *passim*, *720*, 739, 742, 744-763 *passim*.
– vrouw van, zie Jans, Jannetge; Pieters, Catharina.
Narsius, Johannes, predikant te Zaltbommel: CLXXXIV, CCCXI, 538.
Nassau, graaf Willem Lodewijk van: CCXVI.
Naters, heerlijkheid op Voorne: LII, LXVI, LXVIII, LXX.
Nautius (Nout), Anthonis Adriaensz., predikant: CVI, CLI, CLXXV, CCXLIII, CCCII-CCCIII, 412, 423, 427-429, 432, 435, 440, 453, 459, 461-462, 467, 471, 474-475, 479-480, 485-487, 491-492, 503-504, 512, 516, 518, 544, 555-557, 559, 569, 573, 579, 601, 605, 608-613 *passim*, 617-619, 622-623, 626, 638, 657-658, 662, *668*, *720*.
Nautius, Adrianus: 720.
Nederlands (taal): CLXXXII, CCCXXX, 197.
Nederlandse Geloofsbelijdenis, zie Geloofsbelijdenis, Nederlandse.
Neder-Rijn: 170.
Neder-Veluwe, classis: CLXXXV.
Neut, Jacob, kanunnik in Geervliet: LXXXII-LXXXIII.
Neve, Joost (Jodocus) de, predikant: XLIII, CCXXV, CCXXIX, 56, 122, 124-125, 131, 159, 162-163, 178, 188-189, 193, 195-197, 202, 204, *665*, *667*, *720*.
Nevenwerkzaamheden, zie Predikanten.
Nicolai, Martinus, zie Scheer, Martinus Nicolai.
Nicolai, Petrus, kettermeester: LXXXIV.
Nicolai, Wollebrandus, pastoor te Heenvliet: XCII.
Nienrodius, Petrus, predikant te Rotterdam: 656, 660-661.
Nieuw-Beijerland: CLXXXVI-CLXXXVII, CCCVI, 136, 374.
– predikant te, zie Bels.
Nieuwe Gote, polder op Voorne: CXLVI, 241, 552.
Nieuwenhoorn: XL, L, LII, LV, LXXII, LXXIX, LXXXI, CXII, CXIX, CXXI-CXXII, CXLII, CXLIV, CXLVI, CXLIX, CLXXII, CLXXXVIII-CLXXXIX, CXCIII, CCI-CCII, CCXVI, CCXXI, CCXXIX, CCXXXIV, CCXLII-CCXLIV, CCXLVIII, CCL-CCLI, CCLX-CCLXI, CCLXVII, CCLXX, CCLXXV, CCLXXXV, CCLXX-VIII, CCCII, CCCXIII, CCCXXIX, 6, 19, 33, 38, 42-43, 45-46, 48, 51-52, 55, 62-63, 68, 74, 76, 83, 87, 97, 104, 107-109, 112, 117, 122, 125, 128, 131, 135, 141, 143, 147-148, 151-156 *passim*, 160, 164, 166, 168, 172, 174, 179-182, 184-189, 192-194, 197-207 *passim*, 227, 230, 232, 241-242, 244-245, 248, 258, 262, 266-270, 274, 278, 288, 291, 295, 304, 306, 309, 311, 332, 334, 336, 338-339, 344, 347, 364, 400, 409-410, 431-439 *passim*, 449, 460, 464, 474, 493, 496, 504, 506, 512, 526, 530-531, 543-553 *passim*, 557, 562-563, 575, 585-587, 593, 609, 615, 617, 619-620, 626, 660, 663, *667*, 691, 700-701, 711, 714, 718-720, 738, 743-744, 747, 750.
– kerkgebouw: 207, 241, 309, 311.
– pastorie: CXLVI, CCLXXVIII, 241.
– schepen van, zie Wesselsz..
– school(meester) te: CCLXXVII, 207, 248, 259, 262, 265, 268, 276, 334, 344, 347, 579, 593.
– schout van: CXLVI, 188, zie Ghilde; Jacobsz., Pieter.
Nieuwerkerk, in Zeeland: CXXIII, 530, 578, 703, 717, 762.
Nieuwe-Tonge: XLI, XLIII, XLVII, LII, LXXI, LXXIX, CXIX, CXXIII-CXXIV, CXXX-VII, CXLII, CXLV, CCXXIII, CCXXXIV, CCXXXVII, CCLXVII-CCLXVIII, CCX-CI-CCXCIII, CCXCVI-CCXCVII, CCCII, CCCVI-CCCVIII, CCCXII-CCCXIII, 44, 63, 71, 75, 79, 83-85, 89, 93-95, 103, 105, 107, 109-110, 117, 143, 153, 159, 161, 163, 165, 189, 195, 198, 200, 204, 206, 208, 210, 232, 245, 262, 264, 268, 285, 296, 318, 342, 348, 350, 375, 379, 400, 413, 423-424, 427, 429, 432, 452, 464, 476, 479-486 *passim*, 489-493, 530-531, 534, 537, 545, 550, 556, 558, 562, 566, 575, 579, 581, 593, 601, 604, 608, 611-612, 614, 637, *667*, 694, 708, 716-717, 733, 762, 769-771.
– heren van, zie Grijsoord.
– schoolmeester te, zie Augustinusz.; Engelsz..
– schout van: LXXI; zie ook Dancke; Jansz., Dirck.
Nieuw-Helvoet: XL, L, LII, LV, LXXII, LXXIX, XCV, CI, CV, CXII, CXIX, CXXI-CXXIV, CXXXII-CXXXIII, CLVI-CLVII, CCXXI, CCXXIX, CCL, CCLVII, CCLX-VII, CCLXXVII, CCLXXXI, CCLXXXVI-CCLXXXVII, CCXCVI, CCCII, 6, 8, 19, 43, 62, 120, 139-141, 143, 152, 161, 164-166, 168, 192, 206, 208, 212, 216-217, 221, 239, 256, 264, 279, 282-283, 301, 309, 312, 314, 327, 331, 335, 344, 353, 358, 362, 365-368, 372, 391-392, 398-399, 406, 409-410, 414-415, 417, 419, 438, 459-462, 464, 504, 527, 530, 548-549, 552, 556-557, 560-563, 571, 579, 585-587, 601, 609, 645, 657, 659, 663, *667*, 677, 680-681, 691, 699, 701, 705-706, 708, 723, 732, 744, 747, 755.

– pastoor te, zie Bogardus.
– schepen van, zie Cornelisz., Witte; Cuijper; Pietersz., Claes.
– schoolmeester te: 392, 409; zie ook Duyvelandt; Maecht.
– schout van: 372, 398; zie ook Couwenoordt; Pille.
– secretaris van: 366.
– visitatie te: CCCXXV, 353, 362, 365.
Nieuwjaarsdag: CI, CCCIV, 105, 432, 613, 622, 633.
Nieuwkoop: CCXCVII-CCXCVIII, 685-686, 698, 725, 736, 740.
– predikant te, zie Burgvliet; Cornelisz., Wouter.
Nieuwland, in Vijfherenlanden: 721.
Nieuwland, bij Brielle: LIV, LXXVII, LXXIX, XCV, CXIX-CXX, CCLXVII, 43.
– pastoor te, zie Brouwer.
Nieuw-Oosterland, parochie bij Brielle: XCII.
Nieuwpoort, in Holland: CCLXXXI, 140, 407, 436.
– predikant te, zie Jansz., Adriaen.
Nieuwpoort, in Vlaanderen: LVIII.
Nieuwveen: 143.
Nieuw-Vossemeer: 704.
Nijland: CLXXXIV-CLXXXV, CCLXXXIII, 232, 351, 380, 716-717.
Nijmegen: CLXXXIX, 289-290, 531, 545, 551-552, 688, 700, 716.
– classis: CCXCVI, 473, 479, 552.
Nocke, Pieter Melsz., diaken, ouderling te Brielle: 619-620, 683.
Nolthenius, Georgius: 721.
Nolthenius, Henricus, predikant: CXVIII, CXXXVII, CXLIX-CLI, CLIV, CLXXXIV, CCXXXVII, CCXLII, CCLXII, CCCIV, CCCVIII, CCCXI, 315, 318, 325, 328, 334, 336-337, 340, 342, 353, 376-382 *passim*, 387, 392-393, 399, 403, 407, 413-414, 422, 424, 428, 431, 437, 440-441, 444, 451, 453, 460, 470, 477, 482-483, 486-487, 490-493, 495, 501-502, 504, 506, 514-516, 530, 538, 542, 547-548, 557-559, 563, 566-567, 569, 573-581 *passim*, 589, 604, 609-610, 612, 617-632 *passim*, 635-637, 639, 644-650 *passim*, 653-662 *passim*, *665*, *721*, 743, 769.
– vrouw van, zie Cornelisdr., Burgje: 721.
Noordgouwe: 578.
Noord-Holland: LII, LXXXVI, CLXXXV, CCXXVI, CCCIII, 8, 162, 180, 300, 302, 576, 743.
– classis in: CLVIII.
Noordpolder, polder bij Ooltgensplaat: 678.
Noordwijk aan Zee: CIV, CVII, CXLIX-CL, CLXXXIX, 581, 583-584, 638, 650, 693.
Noordwijk-Binnen: 693.
Noordwijkerhout: CCVII, 379.
Noordwolde: CCLXX, 735, 738.
Noordzee: XL.
Noort, Adriaen van, schoolmeester te Middelharnis: 283.
Nootdorp: 573-574, 734.
Norden: 731.
– Latijnse School te: 709.
Norwich, in Engeland: 535, 715, 722, 727.
Notaeus (Swertensis), Aegidius, predikant: CLV, CXCIII, CXCIX, CCI, CCV, CCXXIV, CCXXXIX, CCXLII, CCL, CCLXIX, CCLXXVI, CCLXXVIII, 55, 71-72, 76, 91-97, 102, 105, 108-117 *passim*, 120-122, 125, 127-140 *passim*, 143, 146-154, 157, 165, 198, 201, 224, 227-228, 232, 257, *669*, *721*.
Notaeus, Marcus Gillisz.: 721.
Notaeus, Samuel: 721.
Nout, zie Nautius.

O

Obdam, heer van, zie Duvenvoorde.
Ochten: 730.
Odon, mr., uit Beijerland: 484.
Odulphusplaat (Sint), zie Ooltgensplaat.
Oefeningen, zie Conventikels, Proposities.
Oegstgeest: C, 715.
Oisterwijk, Jan van, augustijn uit Rugge: XCVI.
Oldenbarnevelt, Johan van, landsadvocaat: XXVII, LXIII, LXV, CCXCIII, CCCIV, CCCVIII, 686, 740, 768.
Ondersteuning, zie Armenzorg.
Ondertrouw, zie Huwelijk.
Onderwijs, zie Dorpsscholen; Latijnse scholen; Schoolmeesters; Statencollege; Universiteiten.
– doelstellingen van het: CCXXXIII.
Onenigheid, zie Geschillen.
Onna, Rutgerus Henrici van, predikant: CLII, CCLXX, 157, 260, 262-264, 270, 274-275, 278, 283, 287, 293, 299, 305, 317, 326, 329-330, 335, 339, 348, 367, 370, 377, 379, 386-387, 392, 396, 399-400, 403, 406, 410-411, 413, 424, 427, 433, 435, 437-438, 445-446, 456-457, 462, 467-468, 471, 475-476, 486, 491, 494-495, 549, *665*, *721-722*.
– weduwe van, zie Moreau.
Ontucht (overspel, hoererij, oneerbaarheid): XCIX, CXIV, CCXIII-CCXIV, CCXVII, CCXLIII, CCLI, 9, 123, 162, 221, 223, 252,

280, 309, 327, 532, 610; zie ook Bloedschande; Samenwoning.
Oogsttijd: CCLVI, CCLVIII, 75.
Ooltgensplaat (de Plaat): XLI, LII, LVI-LVII, LXXII-LXXIV, LXXIX, XCVII, CII, CXVI, CXIX-CXX, CXXXIII-CXXXIV, CLIV-CLV, CLXIX, CLXXIX, CLXXX-VII, CLXXXIX-CXC, CXCIII, CXCVIII-CXCIX, CCVI-CCVII, CCXXII, CCXXIX, CCXXXVI, CCXXXIX, CCXLIII-CCX-LIV, CCLII, CCLIX-CCLX, CCLXVIII, CCLXXIV, CCLXXIX, CCLXXXVI, 7, 9, 13, 17-18, 20, 23, 27-29, 33, 37-39, 44-45, 48-52, 54-56, 59-60, 62-63, 67-68, 72, 76-90 *passim*, 95, 98, 100-101, 104, 109, 113-114, 117, 120, 123, 126, 151-152, 155, 159, 167, 174, 187-189, 193, 195, 202, 204, 208-209, 223-224, 233, 236-237, 240, 242, 246, 249, 252-253, 259-261, 282, 290, 292-293, 305, 310, 319, 322-323, 333, 335, 337, 341, 343, 347, 371-375, 379, 382, 384-385, 398, 400-402, 409, 415, 418-419, 439, 446, 448-449, 485, 488, 492, 496, 505, 526, 553, 558-559, 566-567, 577, 590, 595, 601, 604, 614, 624, 637, 645, 648, 650, 660, *667*, 678-679, 681, 690, 696-697, 707, 720, 725, 728, 730, 738, 743.
– baljuw van: CCXXXVI.
– gouverneur (stadhouder) van: CCLXXVIII, 9, 29, 260.
– heer (heren) van: CCLXXVIII, 624.
– kerkgebouw: 9.
– pastorie: CCLXXVIII, 7, 9, 13.
– schoolmeester te: CCXXXVI, 67, 95, 104, 624, 645, 650; zie ook Biest; Thonisz., Mertten.
– schout van, zie Dalen.
– secretaris van, zie Daelhem.
Oomius, Cornelis Simonsz., predikant: 588-590, 594, 602-604, 612, 618, 620-621, 623, 651-652, 655, 658, *666*, *722*.
Oomius, Simon Cornelisz., predikant te Purmerland, daarna te Kampen: 722.
Oorlog: LVIII, XCVI, XCIX, CXIX-CXX, CCXLVIII, CCCXVII.
Oortjesgeld: 233.
Oostburg: LXXXVII, 725.
Oostdijk, Oude, polder op Westvoorne: XLI.
Oostende: 388, 697, 702.
Oostenrijk: 531.
Oostenrijk, Margaretha van, landvoogdes: LXXXII.
Oosterland: 203.
Oosterwijck, Albertus van, predikant te Delft: 315.
Oosterwijck, Jan Barentsz. van, predikant te Delft: 419.
Oost-Friesland: 709.
Oosthem, predikant te, zie Cappelleman.
Oosthuizen: 704.
Oost-Indië: CXXXIX, CCLII, 297, 657, 678.
Oost-Terschelling, zie Midsland.
Oostvoorne: XL, LII, LV, LXXII, LXXVII, LXXIX, LXXXI, LXXXIV, XCIII, CXII, CXIX-CXX, CXLIX, CLXXII, CLXXV-CLXXVI, CXC, CCXIV, CCXXI, CCXLIV, CCLXVII, CCLXXVIII, CCCX, CCCXII-CCCXIII, 6, 9-10, 14-18, 20, 23, 25-26, 32-38 *passim*, 41-43, 46-48, 50-51, 54-55, 60, 62-65, 68, 74, 86-87, 91-93, 101, 103, 105, 127, 130, 132, 143, 151-153, 158, 160, 165, 168, 170-172, 181, 183, 191, 206, 210, 223, 226, 228, 237, 239, 245, 248, 256, 264-265, 268-269, 275, 283, 295, 329-330, 332-333, 338, 340, 359, 364, 368, 387, 400, 411, 418, 436, 438, 440-441, 443, 445, 447, 460, 567, 569, 584, 586-587, 589, 655, 659, *668*, 697, 702, 707, 718, 724, 726, 731, 762.
– pastorie: CCLXXVIII, 411, 436, 682.
– school(meester) te: 333, 579, 659; zie ook Meldert.
– schout van: 20, 333.
Oostzaan: CCXVI, 724.
Oppenhuizen: 731.
Opvoeding, zie Catechese, Onderwijs.
Oranje, Willem van, zie Willem I.
Orgels, organisten: CCLXXIV, 700.
Orphanus, Jacobus, predikant: CXII, CXXX-VIII, CXCIII-CXCIV, CCLII, 4, 10, 12, 16, 23, 25-27, 29, 31, *666*, *722*.
– vrouw van: CXCIII, 27.
Ortegem (Backer), Jan Jansz. van, diaken te Brielle: 683-684.
Ortzen, Iman, pastoor te Middelharnis, daarna predikant te Wezel: LXXXV.
Ossius, Johannes Hendricksz., predikant: CXII, CLXIV, CCXV, CCLXXVII, 4, 6, 9, 14-19 *passim*, 27, 33-34, 39-41, 44-45, 49, 52, 54-55, 59, 62-68 *passim*, 93, *669*, *722*.
– vrouw van, zie Govertsdr., Lintge.
Ottensz., Cornelis, diaken te Nieuwe-Tonge: 530, 550, 611.
Oud-Beijerland: CLXXXVI-CLXXXVII, CCV, 28, 374, 686, 707, 725, 731.
– predikant te, zie Campen; Leeuwius; Schuylius, Everhardus; Steur, Arnoldus de; Swalmius, Henricus.
– vrouwe van, zie Egmond, Sabina van.
Ouddorp: XLI-XLIII, XLV-XLVI, LII, LVI, LXXII, LXXVI, LXXIX, LXXXII, C-CI, CIV, CVII, CXIX-CXX, CXXIII, CXXV, CXXVIII, CXLI-CXLII, CXLVII, CLX-VII, CLXXX, CLXXXV, CXCII-CXCIII, CCVIII-CCXII, CCXVII, CCLVI, CCLX-

VII, CCLXIX, CCLXXXI, CCCII-CCCIII, CCCVII, 44, 152, 155, 175-176, 178, 186, 190, 192, 200, 219, 226, 228, 230-231, 293, 298, 302-303, 382, 388, 411-412, 414, 417-418, 421, 424-425, 427, 464, 516-517, 543, 548, 574-575, 591-592, 595, 605-606, 608, 615, 620, 623-646 *passim*, 649-650, 654-662 *passim*, *668*, 689-690, 700, 702, 718, 728, 730, 766.
– pastoor te, zie Ariensz., Christoffel.
– schoolmeester te: 579.
Oude en Nieuwe Stad, polder op Overflakkee: 495.
Oude Nieuwland, heerlijkheid op Westvoorne: 155.
Oude Oostdijk, heerlijkheid op Westvoorne: 155.
Oudeland van Middelharnis, polder op Overflakkee: XLI.
Oudeland van Ooltgensplaat, polder op Overflakkee: XLI.
Oudeland van Oude-Tonge, polder op Overflakkee: XLI.
Oudeland van Sommelsdijk, polder op Overflakkee: XLI.
Oudeland, heerlijkheid op Westvoorne: XLI, LXXII, 155.
Oudenaarde: 710.
Oudenbosch: 703.
Oudenhoorn: XL, XLII, LII, LV, LXXII, LXXIX, CXIX-CXX, CXXXIV, CLI, CLXV, CLXXVI, CLXXXII, CLXXXVI, CLXXXVIII, CXCIII, CXCVI, CCIX, CCXXXIII-CCXXXIV, CCLXI, CCLXVII, CCCI, CCCX, CCCXXVIII, 14, 16-17, 33, 36-38, 43, 46-48, 53, 56, 86, 98, 103, 107-108, 138, 145, 147, 151, 156, 164, 166, 168, 172, 179, 224, 227-228, 231, 241, 256, 286, 288, 314-315, 319, 324, 328-336 *passim*, 345-350 *passim*, 365, 371, 434, 438-439, 450, 462-463, 492, 496, 498-500, 504, 548, 552-553, 563, 573-576, 585, 587, 595-596, 601-602, 604, 609-618 *passim*, 628, 630, 632, 639, 645, 649, 663, *668*, 689, 704, 708, 714, 719, 727, 734, 743-744, 755.
– pastoor van: XCIII.
– pastorie: CCLXXIX.
– schepen van, zie Jansz., Adriaen; Martensz., Jacob; Strueyten; Wagemaker; Willemsz., Adriaen.
– school(meester) te: CCXXXIII, 53, 166-167, 371, 600; zie ook Jansz., Maerten; Pietersz., Meynard.
– schout van: CCXXXIII.
– secretaris van, zie Almonde.
Ouderkerk aan den IJssel: CXCVIII-CXCIX, 728.
Ouderlingen: XXI-XXII, CIII, CXXIII, CXXXIII, CXLII, CLV, CXCVII, CCXXV-CCXXVI, CCXXXIX, CCXLII, CCLI, CCLVII, CCLXVIII, CCLXXX, CCLXXXV-CCLXXXVI, CCCII-CCCIII, CCCVII, 8, 42, 63-64, 75, 79, 82, 89-91, 95-96, 100-103, 106, 113, 135, 138, 146, 150-151, 156-157, 178, 180, 188-189, 191, 195, 208, 214, 219-220, 222-224, 232-234, 243, 245, 259, 264-266, 269, 273, 275-276, 292, 297, 301, 305, 309-319 *passim*, 334, 336, 346, 350, 355, 357-358, 360, 362, 365-366, 375, 381, 383-384, 393, 396, 401-402, 405, 407, 413, 423, 425, 430, 434, 438, 443, 457, 459, 461, 465, 467, 476, 480-481, 488, 495, 500, 507, 512, 516, 518, 528, 530, 534, 538, 548, 550, 554, 556-557, 560, 562, 566-567, 571, 574, 581-590 *passim*, 596, 603, 605-606, 608, 611, 614-615, 617, 623, 634, 639, 644, 654, 658, 662; zie ook Kerkenraden.
– afvaardiging naar classis: XXII, XXIV-XXV, XXXII, CXXXV-CXXXVI, CXLI-CXLII, CLXII, CCIII, CCXCIII-CCXCIV, 63, 106, 172, 175, 191, 213, 452, 511, 526, 528, 575, 591, 595, 607, 619-620, 630, 653.
– afvaardiging naar synode: CXV, CXXXV, CXLI, CLVIII-CLIX, 5, 116, 127, 144, 151, 163, 194, 207, 236, 248, 264, 287, 345, 400, 653.
– bevestiging van: 325.
– verkiezing van: CCXXI, CCXXXII, CCLVII, 106, 191, 274, 481, 547, 593.
Oude-Tonge: XLI, XLIII, XLVIII, LII, LVII, LXXI, LXXIX, LXXXV, LXXXVII-LXXXVIII, C, CVI-CVII, CXIX, CXXII-CXXIII, CXXVIII, CXXXIII, CXXXVIII-CXXXIX, CLI, CLXI, CLXVII, CLXXII, CLXXXV, CLXXXIX, CCXXII-CCXXIII, CCXXXIV, CCXXXIX, CCXLIII, CCXLV, CCXLVIII, CCLII, CCLVII, CCLXI, CCLXVII-CCLXVIII, CCLXXVIII, CCLXXXV-CCLXXXVI, CCXC, CCCIII, CCCXXIII, CCCXXVIII, 10, 12-13, 32-34, 37, 44, 49-56 *passim*, 59, 63, 67-72 *passim*, 75-76, 81, 85, 88-94 *passim*, 97-103 *passim*, 109-110, 113, 117, 122, 124, 143-144, 147, 151-153, 161, 164, 171-172, 189, 195, 206, 233, 245, 248-249, 252, 260-261, 263, 268, 295, 297, 301-302, 305, 321, 346-348, 373-383 *passim*, 391-398 *passim*, 403, 405-406, 408, 411-413, 423-424, 427, 429, 435, 463-464, 467, 486, 494, 516, 518, 544, 555, 557-558, 562, 579, 610-611, 638, 657, *668*, 678, 680, 717, 720, 728, 730, 734.
– baljuw van: CXXII, 10, 12-13, 233, 394, 770.
– heren van, zie Grijsoord.

– schoolmeester te: 69, 89, 91-92, 371, 398, 579, 728; zie ook Bredae.
– schout van: LXXI.
Oudewater: CCXV-CCXVI, 97, 683, 724.
Oud-Piershil: LXXIV.
Oudshoorn (ZH): CLXXXIX.
Oud-Vossemeer: 703-704.
Ouwerkerk, in Zeeland: 316, 319, 700.
– schepen van, zie Block.
Overbetuwe: 472-473.
Overflakkee: XXXIX-XLVIII *passim*, LII, LV-LVII, LXI-LXII, LXVI-LXVIII, LXXI-LXXII, LXXIV, LXXVII, XCIV-XCV, XCVII, C, CXII, CXIV-CXVI, CXX-CXXI, CXXV-CXXVI, CXXXIX, CLIV-CLV, CLIX, CCCII, 11, 15, 17, 25, 27, 30-32, 38, 42, 55, 60, 83, 109-117 *passim*, 137, 140, 156, 160, 164, 168-169, 172, 174, 200, 207, 231, 236, 239, 244, 258, 268, 277-278, 282, 287, 295, 298, 300, 302, 316, 333, 343, 347, 365, 372, 383, 416, 444, 467, 474, 476, 504, 518, 528, 592, 621, 646, 658.
Overheden.
– landelijke, zie Staten-Generaal.
– plaatselijke, zie de afzonderlijke steden en dorpen.
– provinciale, zie Holland, Staten van.
Overijssel: 734.
– classes: XXXI.
Overschie: CLXXXVIII, 253-255, 273, 310-311, 684, 695-696.
Overspel, zie Ontucht; Samenwoning.
Overstromingen: XLVI.
Overzetveren, zie Verkeer en vervoer.
Ovezande: 703.
Ovidius Naso, Publius, Romeins dichter: 709.

P

Paarden, zie Verkeer en vervoer.
Packhusius, Johannes, predikant uit de Palts: CLXIV.
Padua: 727.
Pallandt, Floris I van, graaf van Culemborg: 54.
Palts: CLXIV, 37-38, 730, 738.
Paludanus, Petrus, predikant te Zoetermeer: 686.
Pamfletten, zie Boeken, geschriften en pamfletten.
Pancrasgors, polder op Voorne en hoge heerlijkheid: LXVI, LXVIII.
Panneel, Gerson, predikant: CLXXXII, 302, 304, 316-317, 319, 326, 331-332, *667*, *722-723*.
Panneel, Johannes: 723.
Panneel, Michiel: 723.
Pannekoek, Wouter Hendricksz., predikant: CCXXV, CCXXIX, 160, 164-166, 173, 176, 188, 193, 195, 197, 204, 210, 213, 232, 239, *667*, *669*, *723*.
Panser, Jacob, stadhouder van de baljuw van Voorne, 751, 754, 756-758.
Parijs: LXXXIII, 715.
Parma, hertog van, zie Farnese.
Parma, Margaretha van, landvoogdes: LXXX-VIII, XC-XCI, XCIII.
Paschasius, Jan, inquisiteur: LXXXIX.
Paschasius, predikant: CXVII, CLXIV, 30; zie ook Packhusius.
Pasen: CI, 68, 105, 145, 217, 262, 295, 406, 437, 460, 471, 499, 552-553, 579, 610.
– Beloken: CXXX, 203, 454.
Pastoors (papen), zie Rooms-Katholieken.
Pastorieën: CXX, CXXXIV, CXLVI, CCLXXII, CCLXXVII-CCLXXIX, 7, 9, 43, 101, 105, 169, 241, 411, 425, 429, 436, 682.
Pastoriegoederen: LXI, CI, CCLXXII, CCLXXIV; zie ook Geestelijke goederen.
Pater, Dirck Arentsz., te Goedereede: 766.
Patronaatsrecht (collatierecht): CXIX, CLXXXVII, CCLXVI–CCLXXI, CCLXXI, CCLXXIII, CCLXXXVIII, 328, 412, 479, 564, 597, 647.
Paus: CXCVII.
– Adrianus VI, zie Florisz., Adriaen.
Pauwelsz., Marcelis, ouderling te Middelharnis: 465.
Pennetier, Hendrick, predikant: 709.
Pensaert, Paschasius, predikant te Klundert: XLVIII, CXVII.
Peremptoir examen, zie Examen.
Perkins, William, predikant in Cambridge: 641.
Pernis: LXIII, LXXVIII, CXIII, CXIX, CX-CIX-CCI, 71, 73, 721.
– waardin te: CC, 153.
Persyn, Reinier van, advocaat en voogd: LXX, 583, 588, 689, 744.
Pest: L, LI, XCVI, CXXI, CXXXI, CXXXVIII, CLXIV, 8, 12, 361, 701, 732.
Petegem, in Vlaanderen: 697.
Petraeus, Petrus, predikant te Woerden: 352, 354.
Petri, Nathanaël, predikant te Schiedam: 336, 339.
Petri, Theodorus, predikant te Voorburg: 108.
Petten: 736.
Peudevin (Peutevinck), Azarias Justinus, predikant: XLIV, CLXXVI, CLXXXII-CLXXXIII, CCXXII, CCLI, CCCVII, 543, 545-546, 553-557, 560, 562-563, 569, 572-573,

581-587 *passim*, 594, 601, 603, 612, 618-626 *passim*, 651, 658-660, 662, *668*, *723*, 767.
Peutevinck, Jeremias, schoolmeester: 723.
Philaeus, Simon Jansz., predikant: XLIX, CLIV, CCXV-CCXVI, CCXXII, CCXXXIX, CCXLIV, 55, 61-76 *passim*, 81, 83-85, 88-97 *passim*, 101, 189, *666*, *724*.
Picardus, Gosuinus, predikant: CCLXXIX, 201, 222, 226, 245-249 *passim*, 260, 264, 269, 275, 283, 287-288, 290-291, 295-296, 298, 301, 312-313, 315, 318, *668*, *724*.
Piers, Aren, uit Rockanje: 477.
Piershil: XXXIX-XL, LII, LVI, LXXIV, CV, CXIX, CXXI, CXXIII-CXXV, CXXXIII, CXXXVII, CXXXIX, CLXX, CLXXVI, CCXXV-CCXXVI, CCLXVIII-CCLXIX, 44, 62-64, 69, 84, 113, 116, 135-136, 183, 259, 591, 595, 597, 602-603, 608, 616-617, 625, 646, 663, *668*, 690, 694, 711, 731-732, 735, 743.
– heer van, zie Hesse.
– schepen van, zie Maerten, Jan.
– schoolmeester te, zie Ambrosius.
– schout en secretaris van, zie Annocque; Gerritsz., Jacob.
Pieterburen: 243, 699.
Pieters (Pietersdr.), Catharina: 720.
– Mariken (Martgen), uit Nieuwenhoorn: CCXLII, 410.
– Pierijntje uit Amsterdam: CCIII.
– Pierijntje, uit Middelburg: CCIII, 279, 283.
– Soetgen: 714.
– Theuntgen, uit Zwartewaal: 258.
Pietersz., Adriaen, uit Brielle: LXXXIX.
– Claes, schepen van Nieuw-Helvoet: 366.
– Cornelis,uit Brielle: LXXXV.
– Cornelis, uit Piershil: 603.
– Crijn, ouderling te Goedereede: CCCVII, 530, 766.
– Henricus: 308.
– Jacob, ouderling te Ooltgensplaat: 79.
– Matthias, zie Dijckman.
– Mels, uit Zuidland: 585.
– Meynard, schoolmeester te Oudenhoorn: CCXXXVIII, 596.
– Wijckman, ouderling en schoolmeester te Korendijk: 130-131.
Pijl, Jan, ouderling te Oud-Beijerland: CLXXIX, CLXXXVI-CLXXXVII, 292, 305, 374, 425, 725.
Pijlaert, Tobias, predikant: CXL, CLXV, CCXXXV, 294, 300, 304-305, 309, 311, 313, 316-317, 319, 322, 325-326, 329-330, 332, 337, 341-343, 372-378 *passim*, 394, 400, 405, 409, 413, 425, 429, 431, 438, 446, 453, 462, 467-468, 475-477, 480-481, 484, 486, 489, 497, 499, 501, 506-508, *669*, *724*, 744.
– vrouw van, Antonis, Janneken.
Pilius, zie Pylius.
Pille, Lenard Claesz., schout te Nieuw-Helvoet: 557.
Pinksteren: CI, 105, 203, 205, 275, 295, 494, 592, 617, 649, 715.
Piscator, Johannes: CCXCIX.
Pistorius, Johannes (Jan de Bakker), priester: LXXXV.
Pit, Seger, predikant te Reimerswaal: 465.
Plancius, Petrus, predikant te Amsterdam: CXXXIX, 432, 684.
Plateels, Lydia: 700.
Pluel, Willem, schoolmeester in Stad aan het Haringvliet: CCXXXV, 100, 309, 313, 316, 677.
Poll (Pollio), Sweder van der (Assuerus), predikant te Sluipwijk: 526, 689.
Polsbroek: 179, 695.
Polyander à Kerckhoven junior, Johannes, heer van Heenvliet: LXX.
Polyander à Kerckhoven senior, Johannes, hoogleraar te Leiden: LXX, 561, 723.
Poon, Floris: 10.
Poortugaal: LXIII, LXXVIII, CXIII, CXIX, CCI, 224, 557-558, 560, 706, 761.
– predikant te, zie Donteclock, Reynout; Wassenburg.
– schoolmeester te, zie Hoogvorst.
– schout van, zie Hendricksz., Willem.
Poortvliet: 176, 700.
Postelius, Henricus, schoolmeester en secretaris te Dirksland: CCXV, CCXXXIX, 81, 83-84, 677, 724.
Postelius, Jacobus, predikant: CXXXIV, CLXXXIX-CXC, CCXXXIX, 54-55, 60, 63, 65, 70, 72, 74, 78, 81, 84-85, 87-88, *665*, *724*.
Postelius, Paulus: 724.
Potts (Potius), Thomas, Engels predikant te Amsterdam: CCIX, 605.
Pouillon, Pieter, uit Nieuwkoop: 685.
Praag: CCXLVIII, 638.
Praedestinatie, zie Uitverkiezing.
Predikanten: XXXVII; zie ook Beroepen; Examens; Duitse klerken; Proponenten; Studenten; Vacatures.
– attestaties (testimonia): CII, CXV, CXVII, CXXIII, CLXIV, CLXXII, CXCI-CCVI *passim*, CCXV-CCXVI, CCXIX-CCXXIV, CCXXV, CCXXVIII, CCXXX, CCXLIV, CCLXIX, CCLXXIX, CCLXXXIII, CCXC, CCXCVI, CCXCVIII, CCCXII, 4-5, 16-18, 20, 23, 26-27, 29-30, 33-34, 37-38, 47-48,

50-51, 54, 62, 67, 69-70, 72, 75-82 *passim*, 90, 93, 97-103 *passim*, 116-117, 120, 122, 131, 135-142, 145-146, 149-150, 156-158, 163, 165, 168-169, 172, 180, 183-190 *passim*, 194, 197-206 *passim*, 211, 223, 226, 230-231, 239, 242, 246, 250-252, 263-264, 270-271, 274, 278-279, 284-285, 302, 304, 311, 313, 317-318, 320-321, 328-330, 333-334, 351, 357-358, 364, 376, 383-384, 386-387, 392, 401, 406, 415, 433, 438-439, 465, 468, 472-473, 476, 479, 484, 492-493, 498, 517, 525, 546, 549, 553, 559, 561, 569, 571, 581, 590, 592, 602-603, 605, 608, 626, 628, 632, 661, 678, 682, 688, 723.
– bevestiging (confirmatie) van: CCIII, 165, 205, 211, 278, 288, 295, 299, 303, 336, 340, 380, 429, 432, 438, 445, 457, 459, 464, 471, 477-478, 493, 498, 517, 552, 559, 562-563, 567, 571, 590, 605, 608, 617, 626, 660, 662, 683.
– geografische herkomst: CLXV–CLXIX.
– kinderen van: CXCV-CXCVI, CCVI, CCXXI, CCLXXV, 34, 407, 436.
– lening van: XLIII, CLXXXIX, CXCVI, CC-CVI, 12, 531, 544-545, 578, 580, 622, 760-762.
– nevenwerkzaamheden/bijverdiensten: CC, CCXVII, CCXX, CCXXXIV, CCLXXVI-CCLXXVII, CCLXXIX, 119-120, 153, 174, 217, 221-222, 360, 384-385.
– ontslag (losmaking) van: 28-30, 35, 54, 79, 93, 97-98, 101, 103, 137, 139, 199, 226, 230, 253, 274, 297, 313, 315, 318, 344, 373, 380, 462, 563, 678.
– – gedwongen (afzetting): CXCI, CXCII–CCXII, CCCVIII–CCCXII, 10, 29, 34, 48, 64, 79, 134, 157, 180, 289, 417, 559, 564, 567, 644, 656; zie ook Remonstranten en contra-remonstranten.
– – vrijwillig (emeritaat, stilstand): XL-VIII, CLXIV-CLXV, CLXXII, CCXXII, CCXXIX, CCLXXXI, CCCXIII, 166, 226, 228, 406, 434, 678.
– opleiding: CLXXI, CLXXVII, CLXXIX-CLXXXI, 164, 181, 212.
– schorsing (suspensie) van: CXII, CXCI, CCIX-CCXI, CCXII–CCXXII, CCXXVII, CCXXX, CCC, 17-18, 20, 23, 96, 154, 221-222, 224-226, 229, 235, 250, 284, 287, 289, 386, 416, 418, 535, 558, 574, 627, 629-637, 639, 643-644; zie ook Remonstranten en contra-remonstranten.
– traktement van en subsidie voor: CCLXXV–CCLXXIX, 14, 16, 19, 26, 44, 98, 111, 114-115, 223, 244, 259, 274, 279, 286, 305, 311, 329, 333-334, 338, 343, 347, 365, 375, 388, 405, 418, 440, 447, 462, 545, 556, 558, 566, 571, 608, 652.
– – emolumenten: CCLXXVII-CCLXXIX, 221, 227, 247, 372, 411.
– vervanging van: 200, 227, 231, 475.
– vrouwen van: XLIX, CXCVI, CCI, CCXV, CCL, 8, 34, 47, 61, 72, 77, 148, 179-181, 191, 218, 242, 318, 328, 337, 356, 413, 601, 642.
– weduwen van: CXXVII, CLXIV, CCLXXXI–CCLXXXIV, 49, 54-55, 66, 99, 138, 165, 188-190, 200, 202, 205, 207, 212, 223, 236, 241, 291, 309, 315, 321, 325, 334, 338-339, 344, 346-347, 354, 364, 371, 374, 378-391 *passim*, 399, 404, 413, 416, 428-430, 432, 439, 442, 460, 468, 475, 494-495, 513, 578-579, 618, 662, 677.
– wezen van: CCLXXXII, 364, 432.
– woonplaats van: CXXIV, CCLXXVIII, 411, 436; zie ook Pastorieën.
Predikantsplaatsen, nieuwe, zie Kerkelijke indeling.
Preekconsent: 198, 450, 452, 455, 460, 578.
Preken: 3, 24, 105, 209, 682; zie ook Catechismuspreken; Doopdiensten; Huwelijksdiensten; Lijkpredikaties; Middagdiensten; Morgendiensten; Proposities.
Preparatoir examen, zie Examen.
Presbyteriale-synodale stelsel: XXI.
Prince, Samuel de, proponent: CCXCIV-CCXCVI, 468-478 *passim*, 683.
Prinsenland: 446.
Proefpreken, zie Proposities; Avondmaal, Heilig, voorbereidingspreek.
Proponenten: CLXXVI–CLXXXIII, 34-36, 57, 59, 69, 75, 140, 142-143, 148, 151, 165, 173, 176, 207, 302, 383, 391, 436, 454-455, 459, 465, 478, 552, 554, 561, 602-603, 621, 626.
– toelating van: CLXXIX, 69, 181, 194, 259, 441, 455, 621, 626.
Proposities: CLXXII, CLXXIV, CLXXVI, CLXXXV, CLXXXVII, CCIII, CCV, CC-VIII, CCXXX, CCXCI, 28, 156, 169, 178, 200-201.
– in de classis: XXIII, XXV, CXXVII, CXXXI, CLI, CL–CLII, CCXXI, CCXXIII, 3-4, 9, 18, 32, 80, 97, 184, 194, 305, 316, 338, 343, 347, 365, 463, 557, 561, 575, 648, en *passim*.
– oefening: XLIV, CLXXI, CLXXIV, CLXX-VI–CLXXXIII, CCIII, CCXCIV, 35, 69, 142, 144, 156, 171, 445, 455, 555, 672, en *passim*.
– ter synode: 342.
Provinciale Raad van Holland en Zeeland, zie Holland, Hof van.
Psalmen: LXXXIX, XCIII, CXIV, CCXXXVII, 221, 574, 589, 607, 609, 615, 641.
Psychische aandoeningen, zie Geestelijke en psychische aandoeningen.
Puel, zie Pluel.

Puriteinen: CCXII, CCLIX.
Purmerend: CVIII, CLX.
– predikant te, zie Agricola, Carolus.
Puttaert, Erasmus, predikant: CLXX, CCXXII, 56, 91-92, 94, 99, 103, 108, 110, 114, 127, 131, 135, *665*, *667*, *725*.
– vrouw van, zie Quetstrois; Ruyters.
Putten, dekenaat: LXXVI, LXXVIII, LXXX.
Putten, dorp: XL, XLVI, LXXVI, LXXIX, CXIX.
Putten, eiland: XXXVIII-XL, XLVI, XLVIII, LII-LIII, LVI, LIX, LXI-LXII, LXVI, LXXIV, LXXXI, LXXXIV, CXII, CXVI, CXXV, CXXXI, CXXXIX, CLIX, CCCI, CCCXVII, 9, 15, 17, 27, 242.
Putten, heerlijkheid: XL, LI, LIII, LXII-LXIII, LXVI, LXXII-LXXV, LXXVII, LXXX, LXXXIV, CXIII, CXIX, CCXV, CCLXVII, CCLXXIV, 169, 207, 237, 259, 279, 286, 503, 629, 761.
– baljuw (ruwaard) van: LXXIV-LXXV, LXXXIV, CCXXXIII; zie ook Geervliet, baljuw van; Mathenesse; Rhoon.
– stadhouder van: LXXIII, CCLIII, 340.
– Hof van: LXXIII-LXXIV, LXXXVIII.
– leenmannen van: LXXIII.
Putten, in Gelderland: 716.
Putten, Nicolaas van, heer van Putten: LXXII, LXXVII.
Puttershoek: 69-70.
Pylius, Petrus Jansz., predikant: CLIV, CLXXIX, CLXXXVI-CLXXXVII, CCX-LIII, CCXLVII, CCLIX, CCLXXIX, CC-CXXII, 291-292, 294, 299, 305, 307, 311, 317, 321, 329-330, 332, 335, 342, 346, 351, 353, 358, 365, 368-369, 371, 374-378, 382, 385, 387, 390, 395, 397, 400-402, 424-425, 428-431, 435, 439, 446, 448-449, 451, 453, 463, 475, 480, 490-491, 496-497, 499, 505, 507, 530, 553, 557-559, 566-567, 569, 576-577, 579, 590, 595, 601, 604, 608-610, 612, 614, 617, 619, 623-628 *passim*, 645-646, 648, 651, 655, 658, 660-662, *667*, *669*, 690, 696, *725*, 743.
– vrouw van, zie Graaf.
Pylsum, in Oost-Friesland: 709.

Q

Quack, Adriaen Cornelisz., burgemeester van Brielle: 487, 751, 754, 758.
Quetstrois, Maiken: 725.

R

Raedt, Joris de, predikant te Hoedekenskerke: CLXXXV, 162, 163.
Ransdorp: CXCV.
Rantsoenering: CXLVII.
Rechtspraak, kerkelijke, zie Tuchtprocedures.
– wereldlijke: 10, 252, 311, 349, 362, 489, 578; zie ook Holland, bestuursinrichting.
Rederijkers: CI, CXCVI, CCLIX-CCLXII, CCLIX–CCLXII, CCLXIV, CCLXXXVII, 47, 58, 260, 352, 354, 405, 408, 437, 678, 687.
Reijersz., Geeraert, schout te Hekelingen: 276.
Reimerswaal: 465.
Rekesten: LXXV, CCXVIII, CCLXXIV, CCLXXVI, CCLXXXI, 7, 14, 72, 95, 130, 133, 142, 144, 149, 189-190, 199, 214, 219-225 *passim*, 229, 241, 248-256 *passim*, 259, 268, 303, 326, 334-335, 343, 365, 375, 388, 407, 423, 436, 443, 449, 484, 494-495, 525, 527, 566, 577, 587, 595, 657-658, 684-686.
Reliquien van heiligen: CI, 106, 191.
Remonstranten en contraremonstranten: XXXI, XXXV, XLIII, CXXIX, CXL, CXLII, CX-LIX, CLXI-CLXIII, CLXXVIII, CCXXX, CCL, CCXC, CCXCIII, CCLXXXIX–CCCXIV, CCCXVI, CCCXXVI, 457, 499–545 *passim*, 550, 553, 564-565, 570, 575, 578, 580-581, 652, 681-689, 706, 708, 710, 726, 739–772.
Renesse: CXVI, 145-146, 196, 319, 697, 718.
– schout van: 146.
Renesse, geslacht Van: LXXIV.
Rentmeester van de Geestelijke Goederen, zie Geestelijke Goederen.
Reynen, Adriaen, diaken te Nieuwe-Tonge: 413.
Rheinberg (Berka, Rijnberk): 734.
Rhoon: LXIII, CXII-CXIII, CXIX, CXXXVII, 5-6, 140, 562, *668*, 695.
– predikant te: zie Bax; Swalmius, Henricus.
Rhoon, Pieter van, baljuw van Geervliet en Putten: LXXV, CC, CCLVII, CCLXXVIII, 9, 53, 60, 95, 104, 109-110, 113, 169, 176, 184, 233-234.
Ridder, Robbert Woutersz. de, predikant: CX-LVII, CLXXXVIII, CCCXXII, 29-38, *666*, *725*.
Ridderkerk: CCXX, CCXXXII, CCLXXXVII, 704-705.
Ridderus, Franciscus: 726.
Ridderus, Jacobus, predikant: CIII, CCCXXII, 628, 632-633, 637-639, 649, 652, 658, 660-662, *667*, *725*.
Rijckelem junior, Johannes van, predikant: CCXCV, CCCV, 530, 546, 548, 556-558, 562, 582, 584, 590, 594, 602, 612, 621, 628-630, *669*, *726*.
Rijckelem senior, Johannes (Jan) van: 726.

Rijckewaert, Carolus, predikant: CLXIV, CLXXXIV, CCLXXVIII, CCCXIII, 339-340, 347-348, 359, 364, 367, 378, 382, 387, 392, 394-395, 400, 406-407, 411, 418, 421-422, 426-428, 430, 435-436, 438, *668*, 682, *726-727*.
Rijckewaert, Carolus Theophilus: 726-727.
Rijckewaert, Justus: 727.
Rijckewaert, Theophilus, predikant: CLI, CLXI, CLXXXIV, CLXXXVII, CCXL, CCL, CCLVII, CCLXXXI, CCLXXXIII, CCXCIII, CCXCV-CCXCVI, CCXCIX-CCC, CCCII, CCCVIII, CCCXI-CCCXII, CCCXXIV-CCCXXV, 288-289, 302, 304, 306, 309, 311, 329, 332-334, 338-339, 342, 345-359 *passim*, 362, 365-370 *passim*, 375, 378, 381, 383, 389, 392-393, 398, 403, 406-407, 418, 421-422, 425-442 *passim*, 449, 451, 454, 459, 463-468, 471-479 *passim*, 482, 485-491 *passim*, 494, 495, 503-506, 512-514, 517-522 *passim*, 525-528, 531, 538-540, *665*, 686-687, 689, 691, 703, 709, *727*, 739, 742, 745, 749, 759, 762.
– vrouw van, zie Dam, Magdalena van.
Rijnland, classis, zie Leiden, classis.
Rijnsburg: 714.
Rijsbergen: 703.
Rijswijk, Benjamin, proponent, later predikant: 468.
Ringen: XLIV-XLV, CLXXXIII, 555.
Rockanje: XL-XLI, XLIX, LII, LV, LXVIII, LXX, LXXII, LXXIX, LXXXI, CI, CVI, CXII, CXIX-CXX, CXXIV, CXXXIII, CXXXVIII, CLXIV, CCXLIV, CCL, CCLXVII, CCXCV-CCXCVI, CCCXI-CCCXIII, 6, 8, 27, 31-33, 37-38, 43, 53-56, 62-63, 72, 76, 81-82, 87-88, 94, 107, 109, 111, 117, 119, 122, 132, 134, 139, 144-145, 151, 156, 164, 168, 170, 172, 179, 182-183, 206, 231, 233, 237, 242, 256, 258, 275, 301, 304, 314, 327, 331, 365, 409, 427-428, 430, 438, 468-479 *passim*, 483, 488, 490, 521, 531, 537, 552-553, 556-557, 562-563, 571, 584-587, 601, 645, 659-660, *668*, 678, 682-683, 690, 697, 701, 715, 723, 729, 731, 735, 762.
– schoolmeester te: XLVI, CCXXXIV, 237, 478, 579, 678, 683; zie ook Dooremans; Meeusz.; Huygesz..
– schout van: 473, 552.
Roddel: 14, 16, 93, 102, 214, 385, 450; zie ook Smaad.
Roelantsz., Daniël: 299.
Roelofsz., Dirk, uit Cothen: CCLXXX.
Roeselare: 731.
Roestius, Theodorus Gerardi (Dirck Gerritsz.), predikant: CXLIII, CLXXI, CCLXXV, 14, 16-18, 23, 33-34, 36-37, 41-44, 46, 49, *668-669*, *727*.
Roggius, Johannes, proponent: CLXXXV, 231.
Rolde, classis te: 247.
Romanus (Sara), Adrianus Adriani, predikant: CCC, CCCIII-CCCIV, CCCVII, CCCX, CCCXII, 516-518, 522, 527-528, 532-533, 537, 542, 577, *666*, *727*, 762, 764-769 *passim*.
Romboutsz., Jacob, ouderling te Nieuwe-Tonge: 562, 611.
Romijn, zie Romanus.
Roo, Maaiken van: 732.
Rooms-Katholieken: CIV, CL, CCI, CCXLIV, CCLIV, 271, 449, 558, 565, 599.
– regulieren: CLXXII, 156.
– secularieren (pastoors, papen): LXXXII, C, CCXLVI-CCXLVII, 446, 489, 555.
Rosaeus, Henricus Clementis, predikant te 's-Gravenhage: CCXI, 310, 622-623, 626, 644, 723.
Rossius, Gerardus Jacobi, predikant: CXII, CCXXVI, *666*, *728*.
Rotterdam: LIII, LVIII, LXI, LXXXVII, CXI, CXXV, CXXXVIII, CXCIX, CCXVII, CCLX, CCLXXX, CCXC, CCCXVI, 107, 123, 217, 261, 269-270, 292, 325, 507, 660-661, 677, 680, 683, 688, 696, 708, 711, 721, 726-727, 729, 731, 734, 735, 748-749, 756.
– classis: XXXI, XXXV, XLVII, LXIII, CII, CX, CXIII, CXXV, CXXIX, CXXXIV, CXLIV, CXLVII, CLVII, CLX-CLXI, CLXXV, CLXXXII, CLXXXVI, CXCVII, CXCIX-CC, CCXVIII, CCXXXIV, CCCXXVII, 10, 43, 49, 62, 64, 71, 73, 120-121, 123-124, 147, 150, 172, 175, 185, 206, 224, 229, 235, 250, 268, 296, 322, 336, 468, 553, 561, 563, 647, 650, 654, 677-678, 691-692, 702, 722, 734.
– Latijnse school te: 734.
– predikant(en) te: 201; zie ook Grevinchovius; Hellerus; Hille; Lansbergius; Nienrodius.
– stadsschool: 692.
– synode te: XXIV, CXLII, CLVII-CLVIII, CCL, CCLII, CCLIV, CCLIX, CCLXXVI, 24, 54-55, 58, 100-101, 159, 174, 358, 372, 620, 625-626, 691.
Roxenisse: LXXIX, CXIX.
Rozenburg, eiland: XL.
Rugge, dorp: XLI, LII, LIV, LV, LXXVII, LXXIX, LXXXI, XCV-XCVII, CXIX-CXX, CCLXVII, CCLXXV, 43, 747.
Rugge, polder: XL.
Ruichaver, Maerten: 683.
Rushius, Nicolaas, predikant: CIV, CVII, CXXV, CXLI, CLXVIII, CLXXIX, CXC, CXCIII, CCVIII-CCXII, 605, 608, 610, 614-

615, 617-618, 623, 627-646 *passim*, 649-650, 654-656, 658, *668*, 690-691, *728*.
Ruyters, Catharina: 725.
Ryckelsma, Victor, predikant te Kralingen: 734.

S

Sabbat, zie Zondag.
Sacramenten: LXXVI, CCXXI, 103, 259, 537, 560; zie ook Avondmaal; Doopbediening; Stervenden, sacrament der.
Samenwoning: CCXLIII, CCLI, 6, 9, 384, 390, 400, 489.
Samuels (Sammel), Gisbertus, predikant: CVI, CXXIII, CLI, CLIV, CCXXII-CCXXIII, CCXXXIX, CCXC, 56, 70, 74, 76-78, 89, 91-92, 94, 97-98, 102-103, *668*, *728*.
Sandifort, Eduard, schoolmeester en ouderling te Ouddorp: CXLII, 574, 595.
Sandwich: 702-703.
Sandyck, Nicolaas van, uit Brielle: LXXXIX.
Santdaerbuyten, zie Standdaarbuiten.
Santen, Jan van, heer van Middelharnis: 467.
Sara, zie Romanus.
Sara, vrouw van Willem Pluel: CCXXXV, 100.
Saravia, Adrianus de, predikant en hoogleraar te Leiden: 100.
Schagen, Albert Jansz., predikant: CLIV, CX-CIII, CXCVIII-CXCIX, CCLXXXVI, 50-52, 55, 59-60, 63, 65, 67-68, 72, 75-82 *passim*, 87-88, 90, 95, 98, 101, 123, 159, 167, *667*, *728*.
Schagen, Johan van, heer van Schagen, Borchharen en Barsingerhorn: 496.
Schaking: CCLXXXVI, 223, 282.
Schapengors, heerlijkheid op Voorne: LXXII.
Scharrezee: XLI.
Scheer, Martinus Nicolai, predikant: CCCIX, 315.
Schepene, Hector Claesz., predikant: CXII, CXXXVIII, 4, 8, 12, 16-17, 19-20, 24, 31, 33, 42-44, 49, 55-56, 58-59, *666*, *668*, *729*.
– vrouw van, zie Dircksdr., Maertgen.
Scherpe Resolutie (1617): CCCV, 686.
Scherpenisse: CV, CLXXIX, CLXXXVIII, CCXXIII, CCXC, 103, 207, 210, 223, 584-587, 697, 709, 724, 728.
Schiedam: LVIII, LX, CCXVIII, CCXX, CCLX-CCLXI, CCXCIV, 412, 423, 428, 466-467, 470, 699, 713, 718, 720.
– predikant te, zie Acronius; Carpentier; Petri.
– synode te: CXXXVI, CLIX, CLXXIV, CLXXXIII, CCLIV-CCLV, CCLXXVI, 116, 314.
Schieland, baljuw van: CXXV.
Schilperoort, Robbrecht van: 683.
Schingen (Terschingen): 46.
Schipluiden: 735.
– heer van, zie Egmond, Jacob van.
– predikant te, zie Velsen.
Schipper, Beije Thijsz., ouderling te Spijkenisse: 157.
Schoenmaker, Harmen, doopsgezind profeet: LXXXVI.
Scholen, zie Dorpsscholen; Latijnse scholen.
– schoolorde: 565, 647.
Schoolmeesters: XXXVII, CCXXXII–CCXLI, 10, 14, 52-53, 59, 61-63, 69, 72, 83-84, 89-95, 100, 104, 121, 163, 166, 168, 183, 233, 237, 240, 246, 248, 264, 279, 286, 288, 294, 303-306, 309, 311, 313, 315-316, 322, 325-327, 333-334, 336, 344, 347, 349, 357, 369-371, 392, 400, 404, 408-409, 415, 422, 425, 429, 433, 443, 446, 448, 525, 527, 567-568, 571-572, 574, 576, 579, 589, 596, 598, 600, 605, 607, 609, 615, 622, 624, 645, 650, 652-653, 656-657, 659.
– inkomen: CCXXXIII, 53, 72, 121, 168, 171, 223, 276, 327, 409, 653.
Schoolvrouwen: 598.
Schoonhoven: CCLVII, 183, 346, 423, 688, 728, 734, 748-749.
– predikant te, zie Borre; Timmerman, David.
– synode te: CXX, CLVII-CLVIII, CXCIX, CCLIV, 44-45, 240, 713, 721.
Schoor, Pieter Jansz. van, ouderling te Brielle: 653.
Schoterland: 731.
Schotland: 391.
Schouwen(-Duiveland): XXXVII, XXXIX, XLII, LXXII, XCIV-XCVII, LVIII, CXIV, CXVI-CXVII, CXXIII, CXXV, CXLVII, CLXVI, CCXXXII, CCLXII, 145, 197, 319, 334, 392, 444, 530, 725.
– classis: XLI, CX, CXIV-CXIX, CXXIV, CXXVI, CCLXXXVII, CCCII-CCCIII, CCCXIV, 5, 13, 15, 19-21, 32, 138, 145-146, 196-197, 203, 205, 316, 319, 324, 330, 334, 383, 442, 444, 531, 554-555, 559, 578, 581, *669*, 688, 695, 716, 762.
Schulden: XLVI, CCLXXIX–CCLXXXI, 244, 265-267, 299-300, 308-309, 341, 347, 366, 382, 388, 395, 407, 409, 415, 437, 439, 442, 661, 677.
Schuren, zie Verschueren.
Schuylius, Everhardus, predikant te Westmaas, daarna Oud-Beijerland: CXXIV, CLXXVI, 602, 608.
Schuylius, Winandus, predikant te Scheveningen: 554, 576, 622-623, 656.
Schwerte, in Duitsland: CXCIX, 721.
Sedeon, Adriaen, uit Goedereede: 217.

Segers, zie Zegers.
Segersz., Reynout, zie Donteclock, Reynout Segersz..
Selcart, Albert, predikant: CLXXXV, CCLXX, 139, 141-142, 145, 147, 151, 156, 160-169 *passim*, 172-179 *passim*, 182-188 *passim*, 194, 198-199, 264, 291, 333, *665*, *729*.
– vrouw van, zie Elst; Morings.
Selcart, Caspar, predikant: CCXLIII, CCLXXI, CCXCIX, CCCIX, CCCXII, 497-498, 503, 512, 514, 518, 522, 526, 528, 531-534, 538, 561, 570, *665*, *729*, 762, 769.
Selcart, Otto Jaspersz.: 729.
Serooskerke: 702.
Seroyen, Michael, predikant Engelse gemeente te Brielle: CXXV.
Sescamp, Claes Hermansz. van: XCIV.
Setters, Barbara: 708.
Setubal, in Portugal: LIX.
Sevender, zie Zevender.
Siena: 727.
Siligineus (Rogge), Theodorus, predikant: CLXXXIX, CCXLIV, 33, 38-39, 49-51, 54, *667*, *730*.
Simonie: CXVI.
Simonshaven: XL, XLVII, LII, LVI, LXXIV, LXXIX, C, CXIX, CXXXIII-CXXXIV, CLVII, CLXXII, CLXXXVII, CCV-CCVI, CCXXIX, CCLXVII, CCLXIX, CCLXXV, CCXCV, CCCI, CCCXXII, 23, 27, 31, 33, 38-39, 44-48, 52, 55, 60, 63, 65-66, 94, 111-121 *passim*, 125-126, 130-131, 138-139, 143, 145, 149-150, 165, 168, 171-178 *passim*, 186, 190, 198, 202, 205-207, 210, 232-233, 238, 247, 250, 255, 263, 266, 275, 279, 283, 290-292, 295, 305, 307-308, 312, 341-342, 359, 365, 374-376, 378, 403, 405, 408, 425, 429, 438, 446, 464, 475, 480-481, 489, 499, 507, 514, 530, 548, 557, 562, 579, *669*, 692, 719, 723-726, 738, 744.
– kerkgebouw: CCLXXV, 190, 202, 205.
– pastorie: 425, 429.
Simonsz., Adriaen, predikant te Charlois: 468.
– Jan, diaken te Oostvoorne: 438.
– Johannes, predikant te Puttershoek: 69.
– Melchior: LXXXVII.
– Menno, doopsgezind leider: LXXXVII, XCIII.
– zie ook Oomius.
Sinapius, Christianus, predikant te Oudewater: CXCIX, 90.
Sint Adolfsland: CXXI, CCLXVIII.
Sint Anna ter Muiden: CXCVI.
Sint Annapolder, heerlijkheid op Voorne: LII, LXXII.
Sint Anthoniepolder: CCXII, 728.
Sint Felixvloed: XLVI.
Sint Maartensdijk: 46, 709.
Sint Michiel in Putten, zie Middelharnis.
Sint Odulphusplaat, zie Ooltgensplaat.
Sint Pancras: 695.
Sixti, Sibrandus, predikant: CVI-CVII, CLXIII, CLXXXV, CCLXI, CCLXXXV, 346, 348, 351-354, 363, 371-372, 374, 376, 379-380, 383, 391-398 *passim*, 403-405, 407, *668*, 680, *730*.
Slatius, Henricus, predikant te Bleiswijk: CCC, 765.
Sliedrecht: CLXXXV.
Slochteren: 724.
Slosse, zie Celosse.
Sluipwijk: 526, 689, 721.
Sluis: 702, 715, 723.
– classis: XXIX.
Smaad: CCI, 82, 102, 224, 227, 450; zie ook Geschillen; Roddel.
Smout, Adrianus, predikant te Amsterdam: CLXIII.
Sneek: 40, 46, 232, 700, 714, 730, 735.
– classis: XXXI, CLXVII, CXCII, CCCXIV.
Socinianen: 747.
Soest: 560.
Sommelsdijk: XLI, XLII, XLVI, L, LXXIV, LXXIX, LXXXVII, XCIII-XCV, CI, CXI, CXIV-CXIX, CXXV-CXXVI, CXXXI, CLXX, CXCVII, CCXLVI, CCLXXXVII, CCCII, 7-15 *passim*, 18, 20-21, 56-57, 61, 64, 319, 384, 416, 444, 474, 537, 555, 576, *669*, 679, 723, 731, 770.
– baljuw van: 10-11, 13.
– predikant te: 444; zie ook Steur, Arnoldus de; Kempe; Merlinus; Stamperius.
Sonnemare (water): XLII.
Sonnius, Franciscus, inquisiteur: LXXXVII.
Spaanse pokken (syfilis), *zie* Ziekten.
Spaarndam: 460-461, 682, 695.
Spaarnwoude: 460-461, 682.
Spanaeus, Bernardus, predikant te Cothen: 231.
Spanjaarden: LXXII, XCV-XCVIII, CXIII, CXV, CXXIII.
Spanje: LIX.
– koning van: 300; zie ook Filips II.
Spankeren, Jan Dirk van, predikant te Goedereede: CCCVII.
Speck, Frans, kapitein: 679.
Spelen, zie Volksspelen.
Spenhovius (Speenhoven), Johannes, predikant te Utrecht: 435.
Spijk: 695.
Spijkenisse: XL, L, LII, LVI, LXXIV, LXXIX, XCIII, CII-CVII *passim*, CXIX, CXXI-CXXII, CXXXIII, CXXXVI-CXXXVII,

CXLIII, CXLVI, CLI, CLXIV, CLXXXI, CXC-CXCI, CXCIII, CC-CCI, CCV-CCVI, CCXXIV, CCXXXII, CCXXXVIII-CCXLI, CCXLIII, CCLI, CCLIII, CCLVII, CCLXV, CCLXVII, CCLXIX, CCCI, CCCVI, CC-CXXIV, 8-10, 12, 15, 19, 30, 33, 37, 40-49 *passim*, 64, 67-73 *passim*, 83, 85, 91-93, 96, 105, 109-110, 113, 117, 120-122, 125, 131-132, 137, 143, 146-161 *passim*, 168-169, 173-174, 181, 183, 190, 195, 201-202, 206, 210, 213, 224, 227-228, 232-233, 237, 239, 247, 250, 256, 263, 266, 271-272, 311-312, 325-326, 329, 331, 335, 340, 348-349, 357, 359, 362, 368-370, 381, 399, 422, 439, 442, 447-459 *passim*, 462, 464-465, 482, 485, 505-507, 512-513, 530, 546, 548-549, 552, 556-557, 563, 573, 579, 585, 593-595, 600, 602, 604, 607, 615, 651, 653, 660, 663, *669*, 677, 682, 696-697, 709, 721, 727, 732, 736, 744.
– kerkgebouw: CCLXXV, CCLXXVIII, 43, 190, 202, 315, 327.
– pastorie: CCLXXVIII, 43, 105, 169.
– schoolmeester te: CLVI, CC, 69, 83, 91, 94, 271, 369, 615; zie ook Hendricksz., Gerardus; Maertensz..
– schout van: 52, 121, 150, 232; zie ook Hendricksz., Cornelis.
– secretaris van: 457; zie ook Backer; Bol; Cornelisz., Pieter.
– visitatie te: CCCXXV, 329, 357, 359, 442, 600.
Sprang: 575.
Spreeuwesteyn, Adriaen de Vogel van, dijkgraaf van Westvoorne: 764.
Spui: XL.
Stad aan het Haringvliet: XLI, XLIV, XLVII, LII, LXXIV, CXIX, CXXI-CXXIV, CXXXIII, CLVII, CLXV, CCLVI-CCLVII, CCLXVIII, CCXCIX, CCCXIII, 44, 98, 100, 159, 163, 172, 192, 201, 206, 227, 237-238, 241-243, 249, 268, 278, 282, 290, 293, 300, 309, 311, 313-314, 316, 346, 375-376, 380, 382, 392, 403, 406, 462, 474-475, 477, 480, 495-498, 525-526, 531, 536, 544-545, 554-555, 559-560, 567, 569, 571, 579, 607, 609, 611, 662, *669*, 701, 716, 719, 724, 732-733, 736, 762, 771.
– heer van, zie Bronckhorst.
– kerkgebouw: 98.
– schoolmeester te: 525; zie ook Hendricksz., Pieter; Pluel; Steyaert.
– schout van: 375, 560; zie ook Langen.
– secretaris van, zie Lenaertsz., Claes.
Stadhouder, gewestelijk: LXIV-LXV; zie ook Willem I, prins van Oranje; Maurits, prins van Oranje.
– lokaal en regionaal ('stedehouder'): CCVI, 260, 340, 343-344, 751, 756-758; zie ook Panser; Substituut-baljuw.
Stalhille: 697.
Stamperius, Abraham, predikant te Sommelsdijk: 661, 730.
Stamperius, Anthonius Laurentii, predikant te Dreischor: 730.
Stamperius, Johannes, predikant te Elkerzee: 730.
Stamperius, Levinus, predikant: CXCII, 621, 627, 630, 637, 650, 658, 660-662, *668*, *730*.
Standdaarbuiten: CCXLVI, 555.
Staphorst: CCLXXXI, 735.
Statencollege (Collegium Ordinum), te Leiden: CLXV, CLXXII-CLXXIII, CCXCIII, CCXCVI, 276, 284, 300, 302, 694, 698-700, 708, 712-713, 727, 729, 734-735.
– regent van, zie Bertius; Hommius; Vossius.
Staten-Generaal: XXVI, LXIII, CCLXIII, CCCXI-CCCXII, 247, 348, 565, 702, 762.
Statenvertaling: 539.
Steenbergen (Steenbergius), Johannes van, predikant: CVII-CVIII, CXII, CXXXIV, CXXXVII-CXXXVIII, CXLIII, CL-CLII, CLIV, CCXXV-CCXXIX, CCXXXI, CCLXXIX, CCCXXVIII, 9-16 *passim*, 23-27, 31-36, 39-42, 47, 49, 52, 55-56, 58-59, 62, 65-74 *passim*, 77-102 *passim*, 107-108, 110, 113, 115, 123, 125, 127, 130-135, 137, 140, 142-143, 145, 149, 158, 162, 166, 210, 223, *666*, *669*, *730*.
Steenbergen: 226, 230, 700.
Steenbergen, Anna Rolofs van: 736.
Steengracht, Jan, predikant te Grootschermer en Schermerhorn: 158, 169, 178, 180.
Steenwijck, Rudolphus: 731.
Steenwijk, Henricus Lucasz. van, predikant: XLIX, CVI, CXX, CXXXII, CCXXV-CCXXVI, CCLXIX, 55, 58-59, 65, 72, 76, 81, 94, 102, 107, 110-111, 113, 116-117, 126-127, 130-131, *666*, *668*, *731*.
Steenwijk-Vollenhove, classis: CCCXIV, 632.
Stege, Jannetje Romboutsdr. van der: 703.
Sterck, Maria: 712.
Sterlinx, Pieter, rederijker, schoolmeester te Brielle: CCLX-CCLXI.
Stermont, Petrus Jacobusz., predikant te Wervershoof: 575.
Stervenden, sacrament der: LXXXI.
Steur, Arnoldus Fransz. de, predikant: CXI, CXIV-CXVI, CLXX, CCXXVI, 7, 9-11, 15, 17-21, 67, 518, *669*, *731*.
Steur, Hugo Jacobi, predikant: CLXXV-CLXXVI, CLXXIX, CCCX-CCCXII, 441, 443,

445, 447, 453, 456, 460, 462-463, 467-468, 471, 473, 476-477, 480, 486, 492, 495, 503, 512, 514, 518, 528, *668*, *731*, 762.
Steur, Pauwels Aertsz., baljuw te Middelharnis: 146, 352, 389.
Steyaert junior, Pieter: 732.
Steyaert senior, Pieter (Petrus), schoolmeester te Stad aan het Haringvliet, daarna predikant: CLXXV, CLXXIX-CLXXX, CCLIII, 409, 440, 443, 446, 448, 450, 454, 458, 462-463, 467-468, 471, 473, 475-476, 491-492, 499, 506-508, 530, 546, 548-549, 552, 556-557, 569, 572-573, 584-585, 593-595, 597, 602, 604, 610, 612, 614, 618, 620-621, 623, 626, 639, 655, *666*, *732*, 744.
– vrouw van, zie Bol, Adriaantje Pietersdr. van den; Roo.
Stilstand, acte van: 689, 691; zie ook Remonstranten en contraremonstranten.
Stoeur, Arien Jansz., schoolmeester te Brielle: 572.
Stolwijk: CLXXXV, 161, 728.
Straatsburg: XXI.
Straten, Hans van der: CCLII, 657.
Streefkerk: CCLXXXVII.
Strijen: CLXIX, CXCVII, 64, 67, 287, 346, 699.
Strijen, Aleida van: LXXII, LXXVII.
Strueyten, Jacob Maertsz., schepen van Oudenhoorn: 618.
Struve, François Françoisz., uit Renesse: 145.
Studenten: CLXXIV, CCXCIV-CCXCV, CCCX, 244, 254, 276, 284, 300, 302, 346, 429, 432, 459, 466, 470, 538, 580, 602.
– alumni van de Staten: 267, 272-273.
– alumni van de steden: CCXCV-CCXCVII, 472-473.
Studie: CLXXVI, CLXXXI, 156, 163, 186, 231, 445, 461, 603, 607.
Superintendent: XXI, XXVI, CLV, 37.
Superstitie: CCX, CCLIX, 4, 532, 605; zie ook Begrafenisgebruiken; Klokken; Toverij.
Susanna, dochter van Pierijntje Pieters: CCIII.
Swaeff, Samuel de, schoolmeester te Dirksland: CCXXXVIII, 607.
Swalmius, Arnoldus, predikant in Westmaas: CLXXXV, 140.
Swalmius, Henricus, predikant te Rhoon, daarna Oud-Beijerland en Delft: CLXXXV, CLXXXVII, CCXI, 140, 644, 690.
Swanius (Swaen), Theodorus, proponent: 682.
Swerinchusius (Sweerinckhuysen), zie Grevinchovius.
Syfilis, zie Ziekten.
Synode: XXI, 142, 527.
– Nationale: CCLV, CCCVIII, CCCXIV, 509, 686-687, 706.
– – Dordrecht 1578: XXIV-XXV, CI, CXVII, CXXVIII, CXXXV-CXXXVI, CXLI, CLIII, CLVII-CLVIII, CLXXII, CCXXXII-II, CCXLIII, CCXLVII, CCLIII, CCLX, CCLXII, CCLXXVII, CCCXVII, 38-40, 45, 50, 58, 340.
– – Dordrecht 1618-1619: XXIII, XXVII, XXXV, CXXIX, CLXXIII, CCXXII, CCXXXVI-CCXXXVII, CCLVIII, CCCIX-CCCX, CCCXII, CCCXIX, 531, 536, 542, 564, 568, 572, 576, 579-580, 597, 647, 657, 688, 743, 762, 771.
– – – canones van: CCXXXVII-CCXXXVIII, CCCX-CCCXI, CCCXIX, 567, 572-573, 579-580, 596, 600, 607, 610, 616.
– – Emden 1571: XXIII, XXV, XXVII, XXVIII, XXXVIII, XCI, XCVIII, CIX, CX, CXXVIII, CXLIII, CL, CLIII, CLIV, CLXXI, CLXXXV, CCXLI, CCLIII, CCLXXXV, CCCXV, CCCXVII, 3, 4, 696, 700, 711, 717
– – Middelburg 1581: XXV-XXVI, CXXIX, CXLI-CXLIV, CXLVI, CLVII, CLXXII, CCXXXI, CCXLII-CCXLIII, CCXLIX-CCL, CCLIII, CCLXII, 59, 340, 709.
– – ‚s-Gravenhage 1586: XXVI, CXX, CXLIII, CXLVI, CLIV, CLXXIII, CCLIV-CCLV, CCLVIII, 104, 320, 598-599.
– Particuliere/Provinciale: XXIII-XXIV, XXXI, XXXV, XXXVII, CCLXIII.
– Particuliere, van Noord-Holland: CCXVI, CCCVIII, 74, 575-576, 708.
– – – gedeputeerden van: 457.
– – van Zuid-Holland: XXIV, C, CVII, CXVIII, CXX-CXXI, CXXX-CXXXI, CXXXVI, CXLII, CLV-CLX, CLXII, CLXXIII-CLXXIV, CLXXVIII, CLXXXIII-CLXXXIV, CLXXXVI, CXCV, CXCVII, CXCIX, CCXI, CCXVI, CCXIX, CCXXIV, CCXXVII-CCXXIX, CCXLIV, CCXLIX-CCLVI, CCLIX-CCLXI, CCLXIII, CCLXXVI-CCLXXVII, CCXCI, CCXCIII, CCCVII-CCCVIII, CCCX-CCCXII, CCCXXI, 24, 44, 54-56, 58, 73-74, 86, 93, 101, 104, 106, 111, 136, 159, 169-170, 174, 185, 191, 194, 205, 236, 239, 243, 245, 251-252, 259, 271, 278, 284-285, 292, 297, 303, 305, 321-322, 327, 340, 342, 345, 348, 352, 364, 405, 418, 426, 452, 455, 471, 514, 528-530, 533, 564-571 *passim*, 581, 591, 626, 628, 646-647, 678, 681-682, 687, 689, 691, 703, 713, 762-763, 765, 769, 771-772.

– – – acta van: 45, 111, 128, 135, 159, 166, 198, 211, 239, 270, 304, 314, 329, 372, 380, 405, 432, 553, 567, 657.
– – – appel op en verwijzing naar: CLXXXIX, CCXV-CCXVII, CCXX, CCLV, 71, 119, 142, 150, 154, 197, 205, 220, 284-286, 292, 325, 358, 383, 393-396, 399, 404, 408, 417, 419-420, 620, 645-646, 649, 654, 656.
– – – gedeputeerden naar: CLVIII-CLIX, 44, 54, 60, 72, 100, 109-110, 116, 127, 134, 144, 151, 163, 174, 194, 207, 236, 246, 248, 264, 284, 287, 303, 311, 321, 325, 345, 358, 377, 396, 400, 418, 451, 566, 600, 622, 625, 653, 655, 687.
– – – gedeputeerden van: CLIX, CLXXIII, CLXXV-CLXXVI, CCIV-CCV, CCVIII, CCXI-CCXII, CCLXI, CCXCII, CCCVIII, 169, 178-179, 181, 184-185, 202, 204, 211, 219, 250, 252, 254-256, 268-270, 276-277, 285, 288-289, 292, 294-295, 298, 304, 318, 321, 336, 339, 348, 353, 355, 378, 386, 405, 408, 419, 425-432 *passim*, 440, 445, 447, 457-458, 461, 471, 531, 533, 536, 544-554 *passim*, 558, 560, 570, 576, 581, 589, 593, 607-608, 616, 626-627, 629-630, 636, 639, 643-646, 654-661 *passim*, 682, 688-689, 762, 772.
– – – gravamina voor: CLVIII, CCXXXVIII, CCLVIII, CCCVIII, 44, 69, 72, 82, 110, 127, 134, 144, 151, 162-163, 167, 169, 172, 206, 209, 232, 236, 300, 303, 310, 312, 322, 325, 342, 345, 352, 354, 358, 377, 394, 399, 407, 430, 443, 446, 528, 562-566, 570, 577, 593-594, 597-599, 621, 625, 647, 650, 677-678, 680-681, 684, 688, 690-691.
– Provinciale, van Friesland: CXVII, CLXXII, CCLXX, CCLXXIX, 93, 273.
– – van Gelderland: 447.
– – van Groningen: CCXVI, 243.
– – van Holland: 90.
– – – Dordrecht 1574: XXIV-XXV, XXVIII, XXXVIII, XLIII-XLIV, L, XCIX, CI-CII, CXI-CXIII, CXV-CXVI, CXXV, CXXVIII, CXXXII, CLVII, CLIX, CLXVII, CLXX-CLXXI, CXCV-CXCVII, CCXIII-CCXIV, CCXLVIII, CCL, CCLIV-CCLV, CCLXII, CCLXXV-CCLXXVIII, CCLXXXI, CCLXXXIV, CCCXVII, 4-8, 11-13, 15, 19, 21, 58, 239, 731.
– – – Haarlem 1582: CXLI, CLVII, CLIX, CCXC, 60-61.
– – van Zeeland: CXVIII, CCXXIII.
– visitatie van classis, zie onder Visitaties.

T

Taalproblemen: CXC, CCVIII.
Taerlinck (Teerlinck), zie Inner.
Taffin, Jean, hofprediker van Willem van Oranje: CXVI, CCLX, CCLXXV-CCLXXVI, 17-21, 24.
Tapperijen, zie Herbergen.
Taurinus, Johannes, predikant te Maasland: 619.
Tavernier, Gillis, predikant te Casuweele: 100.
Tayus (Tay, Taey) senior, Johannes, predikant: CII, CLV, CCXXIV, CCXXVI-CCXXVII, CCLXXXVII, 56, 75, 81, 85-101 *passim*, 104-105, 108-121 *passim*, 124-127, 130-139 *passim*, 145-146, 196, 328, 442, 444, *669*, *732*.
– vrouw van, zie Cornelisdr., Neeltje.
Tayus junior, Johannes: 732.
Teckman, Jan Arentsz., predikant: CXXIV, CLXXVII, CLXXXI, CLXXXIII, 207, 209, 211, 226, 238, 248-249, 257, 259-261, 269, 272, 275, 283, 287-288, 290, 293, 312, 317, 319, 322, 325, 327, 330, 337-338, 346, 348, 357, 359, 382, 392-394, 400, 418, 422, 427-428, 431, 441, 455-457, 468, 476, 485, 491, 497, 501, 506-507, 530, 555-557, 568-569, 573, 583, 591, 594, 600, 602-603, 608, 617-618, 623, 625-626, 629-630, 639, 655, 666, 696, *732*, 743.
– vrouw van, zie Lambrechts, Heyltje.
Teellinck, Willem, predikant te Burgh-Haamstede, daarna te Middelburg: XCIX, CLXX.
Tengnagel, Alardus, te Delft: 682.
Ter Borg: 736.
Terling, Adriaen, priester te Brielle: XCV.
Terschelling: CCII.
Testamenten: CCLXXVII, CCLXXXVI, 650; zie ook Legaten.
Teunisz., Jan, zie Anthonisz., Jan.
Texel: LXXX, LXXXVIII, XCIII, CII, CXC-VII.
Theodori, Allardus, predikant: L, CLXIV, 8-17 *passim*, 669, *732*.
Theses: 694, 698-700, 708, 710, 713, 721, 723, 731, 734; zie ook Boeken, geschriften en pamfletten.
Theunisz. (van Broeckhuijsen), Jan, predikant: 134-139 *passim*, 666, *733*.
– weduwe van: CCLXXXII, 138.
Theunisz., Cornelis, zie Anthonisz., Cornelis.
– Jan, proponent uit Leiden: 142.
Thielt (Tilius), Thomas van, predikant: 709.
Thienen, Andries Jacobsz. van, baljuw van Noordwijkerhout: CCVII, 379, 402, 680.
Thijs (Thijsz.), Denijs: LXXXVIII.
– Leunis, diaken te Ouddorp: 654.

– Thijs, ouderling te Nieuw-Helvoet: 557, 560.
Thol, Geeraert, secretaris van Hazerswoude: 458-459.
Tholen: CX, 42, 46, 210, 700, 707.
– classis: CX, CCXXIII, CCXC, CCCXIV, 103, 210, 223, 230, 446.
– eiland: XCV.
Thomare, Passchier, uit Londen: 389.
Thomasz., zie Boon, David.
– David, predikant: 453, 593, 631.
Thonisz. (Theunisz.), Mertten, schoolmeester en ouderling te Ooltgensplaat: CCLI, 188, 241, 252, 282, 384.
Thysius, Abigael: 707.
Thysius, Anthonius, hoogleraar te Leiden: 707.
Tiel, N.N., uit Zuidland: LXXXIV.
Tiel/Bommel, classis: CCXCVI, 738.
Tienden: CCLXXII, 486.
Tijckeman, zie Tijckmaecker.
Tijckmaecker, Jeremias (Nicolai), proponent: CLXXIX, CLXXXVI, CCLXXXIX, 445, 448, 450-456 *passim*, 460, 733.
Tijckmaecker, Nicolaes (Nicolai), predikant: CVI, CXXVII, CXXXI, CXXXVII-CXL, CXLV, CXLIX, CLII, CLXIV, CLXIX, CLXXIX, CLXXXV-CLXXXVI, CXC, CC, CCXXVII, CCXXIX, CCXLII, CCLXIII, CCLXXIV, CCLXXIX, CCCVIII, CCCXII-CCCXIII, CCCXXIV-CCCXXVI, 56, 80, 82-83, 86-88, 91-93, 98-106 *passim*, 109, 113, 115, 117, 120, 122, 125-127, 129-130, 133-150 *passim*, 153, 156-161 *passim*, 165-179 *passim*, 182-189 *passim*, 193, 195, 197, 199-200, 204-205, 208, 211, 213, 222-243 *passim*, 248-249, 252, 255-260, 264, 267-268, 271-275, 277-278, 283, 287-288, 290-291, 293, 295-299, 301, 305-306, 309, 311-312, 315-317, 325, 327, 329-333, 335, 341, 346-348, 351, 353-354, 358-359, 363, 368-369, 371, 376, 379, 381, 387, 390, 392, 394, 404, 406-407, 411-412, 419-420, 423-425, 427-428, 433, 435, 438, 441-442, 450-452, 455-458, 462-464, 467-468, 471, 473-488 *passim*, 491-492, 494-495, 498-499, 505, 511-514, 517-519, 522, 525, 527-528, 553, 564, 569-570, 573, 589, 594, 602, 607, 655, *666*, *669*, 682, 689, *733*.
– vrouw van, zie Duyn.
– zoon van: 267, 272, 287.
Tijckmaecker, Samuel (Nicolai), proponent: CLXXXVI, CCCXII, 291, 338-339, 342-343, 347, 374, 733.
Tijckwever, Govaert Jacobsz., ouderling te Ooltgensplaat: CCLI, CCLXXXVI, 188, 223, 277, 282.
Tijdrekening (oude/nieuwe stijl): CCCXXIII, 70, 76, 164, 172, 178, 182, 551.
Timmerman, Arnoldus Gillisz., predikant: XLVII, CXXIII, CXXXVII, CXL, CXLV, CLVI, CCXXIII, CCLXIII, 56, 77, 79, 83, 89, 94-95, 98, 103, 105, 107, 111-112, 114, 122, 134, 145, 149, 153, 156, 159, 163-165, 167, 174, 185, 187-189, 194, 198-199, 203-205, 208-210, 212, 222, 229, 231-232, 240-241, 245, 247, 252, 258, 260-261, 264, 268, 279, 285, 296, 302, 305-306, 309, 311-314, 317-318, 325-326, 330, 334, 337-338, 341-343, 348, 350, 353-354, 357, 371-372, 375-377, 379-380, 395-397, 400, 402-403, 409, 413, 423, *667*, 679, *733-734*.
– weduwe van: 428-429, 432.
– wees van: 432, 733.
Timmerman, David, predikant: CVI, CXXVIII, CLXXXII, CLXXXV-CLXXXVI, CCLVII, 302, 304, 317, 322, 341-347 *passim*, 423, *668*, *733-734*.
– vrouw van, zie Arendonc, Elizabeth Jans.
Timmerman, Jeremias, conrector te Brielle: 423, 427, 429, 432, 733.
Timmerman, Jonas: 413, 423, 427, 435-436, 682, 733.
Tims, N.N., legercommandant: 757.
Tocht, Cornelis van der, baljuw en ouderling te Middelharnis: 467, 537, 568, 576, 609, 611, 616, 628, 770.
Tonsor, N.: 698.
Tonsor, Otto, predikant te Leiden: 698.
Tophusanus, Valerius Pauli, predikant te Rotterdam: 734.
Tophusius, Valerius Valerii, predikant: CXXXIV, CLXXV, CLXXXII, CLXXXIV, CLXXXVI, CCCIV, CCCX-CCCXI, 336, 348, 350, 359, 365, 367, 371, 377-378, 380, 392, 394, 396, 406-407, 409, 411, 413, 423-424, 427, 441, 450, 452, 455-458, 462-468 *passim*, 471, 476-477, 479-480, 484, 489-499 *passim*, 504, 506-507, 514-516, 530, 538, 546, 548, 552-553, 557, 569, 572-575, *668*, 689, *734*, 743-744.
– stiefdochter van, zie Aerts, Hester.
Torrentinus, Johannes, predikant te Sprang: 575.
Toverij (waarzeggerij, belezen, zwarte kunst): CCXVII-CCXVIII, CCLXXX, CCXCVIII, 217-218, 221, 261.
Traktementen: XXXII, 190, zie Predikanten, traktementen.
Trelcatius, Lucas, hoogleraar te Leiden: 706.
Tremellius, Immanuel: CCXCIX.
Trente, concilie van: LXXXVII, CCXLVI.
Trigland, Jacobus, hoogleraar te Leiden: XXVII, CCXCI.
Trijn, vrouw van Pieter Haerentvaer, uit Brielle: LXXXIII.

Trouwen, zie Huwelijk.
Tucht: XXIII, XXV, XXXIV, CXIV, CXLIII, CLIII, CLXI, CLXV, CXC, CXCII, CXCV, CCXXII, CCXXX, CCXLI–CCXLIII, CCXLVIII, CCLXII, CCLXVI, CCLXXX-VII, CCCXVIII, 6, 127, 130, 180, 198, 206, 282, 307, 309, 359, 364, 381, 451, 482, 489-490, 578, 601; zie ook Censura morum; Dronkenschap; Geschillen; Huwelijk; Leer(tucht); Ontucht; Samenwoning; Predikanten, ontslag; Tuchtprocedures; Visitatie.
Tuchtprocedures: CCXLI–CCXLIII.
– afhouding van het Avondmaal: CLIV, CXC-VIII, CCXLI-CCXLIII, CCL, CCLXXX-VII, 85, 106, 128, 191, 214, 234-235, 258-259, 261, 271, 308, 369, 381, 410, 449, 482, 533, 555-556, 565-566, 577-578, 590, 596, 625, 634, 769.
– afsnijding (excommunicatie): CIII, CXCV, CCXLI-CCXLII, 17, 101, 112, 135, 159, 176, 264, 337, 340, 352, 446, 449, 565, 571, 598, 652.
– schuldbelijdenis: CXVI, CXCII, CXCV, CCXV, CCXLI-CCXLII, 7, 10, 105, 154, 180, 197, 214, 222, 235, 313, 322-323, 327, 344, 381, 430, 564-565, 594, 637, 646, 649.
– vermaning: 9-10, 108, 112, 176, 233-234, 269, 271, 307, 313, 335, 352, 365, 449, 451, 578, 591, 600, 629.
– verzoening: CXCVIII, 22, 73, 79, 200, 259, 313, 410, 448, 571, 649, 655.
– voorstelling: CCXLI, 198, 224, 258, 261, 264, 296, 308, 337, 381, 413, 637.
– zuivering: CCXV, CCLXXXVI, 79, 94, 96, 124, 281.
Turken: 635-636, 644.
Turnhout, in Brabant: 722.
Twaalf Artikelen, zie Geloofsbelijdenis, Apostolische.

U

Udemans, Godefridus, predikant te Zierikzee: CCCVI.
Uilenspiegel, Tijl: 535.
Uiterwijk, Rudolphus van, predikant: CLXXIX, CLXXXV, CCLXXIX-CCLXXXI, 201-203, 205, 208, 210-211, 222-223, 231, 236, 238, 244, 246, 248-249, 253, 257, 260-268 *passim*, 273, 275, 295, 299-300, 308, *669*, 677, *734*.
– vrouw van, zie Gerritsdr., Griet.
Uitverkiezing: CXCIV, CCXXIII, CCXC-CCXCI, CCXCIX-CCC, 457, 511, 532-541 *passim*, 687, 705-706, 729, 765, 769, 772.
Uitwijk: XXXVI.
Unie van Utrecht: XXVI, CCLXXV.
Universiteit van Franeker: CLXIII, CLXXI-CLXXII, 730, 735.
Universiteit van Genève: CLXXI, CCXCVII, 698, 710, 727.
Universiteit van Harderwijk: 708.
Universiteit van Heidelberg: CLXXI, CXCIV, 693, 705, 708, 710, 713-714, 737.
Universiteit van Leiden: XXXV-XXXVI, CLXIII, CLXXI-CLXXII, CLXXXVI, 100, 194, 284, 349, 660, 662, 693-694, 698-699, 702-706, 710, 714-727 *passim*, 730-736 *passim*.
Universiteit van Leuven: CLXXI, 704, 737.
Universiteit van Saint Andrews (Schotland): 391.
Utrecht (stad): 42, 135, 698, 712, 726-727.
– bisdom: LXXIX.
– bisschop van: CCLVI, CCLXVII, CCLXIX.
– Domkerk: LXXVII.
– domproost: LXXVI.
Utrecht, predikant(en) te, zie Booth; Caesarius; Spenhovius.
Utrecht, provincie (Sticht van): CXCII, CCIV, CCXXII, CCLXXX, CCLXXXIX, CCCX-VIII, 135, 201, 701.
– classis: 134.
– Staten van: C.
Uytenbogaert, Johannes, predikant te 's-Gravenhage: XXVII, XLIII, CLXXXIV, CCXIX, CCXXVIII, CCLXXXI, 143, 189, 190, 204, 214, 225, 244, 276, 321, 407, 442, 702.

V

Vacatures: CLXI, CLXXXIV, CLXXXVI, CCIX, CCXXIX, CCLXX, CCXCV-CCX-CVI, 3, 13, 19, 22, 37-38, 69-70, 80, 97, 108, 111, 114, 117, 121, 134, 139-145 *passim*, 152, 162, 165, 170-172, 175-176, 178, 185, 188-190, 193, 197-198, 208-209, 222, 226, 228, 230-232, 237, 240, 253-254, 257, 260, 265, 270, 272, 275, 278, 286, 291, 294-295, 333, 427, 433-434, 438, 445-446, 453-454, 459, 462, 468, 470-471, 476, 479, 482-483, 516, 546, 549, 556, 561, 563, 574-575, 591, 595, 600, 608-609, 625, 658, 677, 682-683, 689-690, 721-722.
– aanbevelingen: CCIX, 161-162.
– bediening tijdens: CXVIII, CCV, CCCX, 98, 117, 160-161, 165, 168, 176, 184, 188, 193, 197, 200, 203-205, 208, 210, 222, 226, 231, 236, 238, 249-250, 260, 275, 278, 283, 288, 291-292, 295, 302, 316, 329-330, 332, 338, 364, 372, 406, 411, 413, 418, 422, 424, 429, 432, 440, 460, 462,

464, 468, 471, 494, 546, 556, 563, 568-569, 580, 584, 592, 612-614, 617-618, 623, 662.
Vagevuur: LXXXIII.
Valckesteyn, vrouw van David van: CCXVII, 218.
Valeriaensdr., Susanne, uit Goedereede: 24.
Valerii, Valerius, zie Tophusius.
Valkier, Jacob, ouderling te Kruiningen: 611.
Valois, Frans van, hertog van Anjou: LXIII-LXIV.
Vaneveld, Pieter van, baljuw te Abbenbroek: 624-625.
Vastenavond, -tijd: CI, CCLIX, CCLXII, 41, 437.
Vechten/Vechtpartijen: CCXVIII, CCXLII, 17, 234, 259, 361.
Veehouderij, zie Economie, regionale.
Veenendaal: 730.
Veere: XCIX, CXI, 24.
Veerman, Willem Jansz., diaken en schepen te Zuidland: 585-586.
Veirac, Johannes, medicus: XLI, XLVII-XLVIII.
Velsen (Velsius), Gerard van, predikant: CXXIV, CCL, CCXCV-CCXCVI, CCCIX-CCCXII, 472-479, 482-483, 486, 488, 491-492, 503, 512, 514, 518, 521-522, 528, 531, 537-538, 552, 571, *668*, 683, 689, *735*, 762.
Velsen, Jacob Jansz. van, burgemeester van Brielle: CCLV, CCLXV, 501, 532, 749-754, 758.
– vrouw van, zie Bogaert, Godelieve.
Velsen, Jan Laurensz. van, predikant te Schipluiden: 266-267, 269, 735.
Velsius, Samuel, predikant te Aarlanderveen: 628, 691.
Venacolius, zie Fenacolius.
Vercammen, Jacques, uit Brielle: 697.
Verdam, Jan Willemsz., ouderling, schepen en vroedschap van Brielle: CCXCVIII, 345, 355-356, 358, 362, 493, 501, 504, 512.
Verdam, Willem Willemsz., ouderling en schepen van Brielle: 518, 521.
Veren, zie Verkeer en vervoer.
Vergilius Maro, Publius, Romeins dichter: CC-CXXII.
Verheyden, Jacobus, rector en ouderling te Nijmegen: 545, 551, 688.
Verkeer en vervoer, overzetveren: XLII-XLIII, CXXXI.
– paarden: XLIII, 770.
Verlating: CCXLIX, CCLI-252, 271, 311, 400, 480, 489, 577.
Verrebroek, in Vlaanderen: 725.
Verschueren, Geeraert Jansz., proponent, schoolmeester en notaris te Middelharnis: CLXXX-CLXXXI, 206, 208, 212, 228, 231, 236, 302, 386, 393, 401, 416, 419, 678-680.
Verstegen, Gerardus, predikant te Nieuw-Lekkerland: 656.
Vervolgingen: LXXXVII, XC.
Vervoorn junior, Reinier: 735.
Vervoorn senior, Reinier, predikant: CXXIV, CLXXVI, 595, 597, 600, 602-603, 606-608, 616-618, 623, 625-626, 639, 662, *668*, 690, *735*.
Verwantschapsgraden: CCXLVI-CCL, 521, 527, 648.
Verzoek om standplaats: CLXXXV, CCLXXIX, 149, 200-201, 226, 239, 427, 465.
Vianen: XXXVI, LXX, CCLXX, 198-199, 291, 729.
– heer van: XXXVI.
Vicarieën: LXXVIII-LXXIX, LXXXI, CXIX; zie ook Geestelijke goederen.
Vicariegoederen, zie Geestelijke goederen.
Victorsz., Arent, diaken en schepen te Zuidland: 586.
Villerius, Franciscus, rector te Brielle: CCXXX-VII, 512, 514, 518, 571-572.
Vilvoorde: 696.
Vinck, Pieter Charles de, dijkgraaf van het Weergors: 663.
Vinhemius, Dominicus: 735.
Vinhemius, Gerardus, predikant: CLXIII, CCLXX, 242, 247-249, 255-257, *665*, *735*.
– vrouw van, zie Gellius.
Vinhemius, Isaac, conrector te Leiden: 735.
Visitatie, van boeken, *zie* Boeken, geschriften en pamfletten.
– van gemeenten: XLV, L, CXXVI, CXX-VIII, CLIII-CLVII, CCXXVI-CCXXVII, CCXXIX, CCXL, CCLVII, CCLXXXVI, CCCIX, CCCXXV, 86, 113, 152, 160, 169, 171-174, 187, 190, 209, 224, 233, 238, 241, 259, 263-264, 269, 274, 276, 293, 309, 319, 325, 329, 348, 353-355, 357, 359, 362, 365-367, 371, 376, 381, 391, 405, 426, 430, 442-443, 470, 480, 482, 547, 562, 594, 600, 623, 626, 630-631, 637, 639, 646, 652, 658, 690.
Visitaties 1571: LI, LIV, LXXX-LXXXI, XCI, XCIII-XCIV, CVIII, CCLXXV.
Visitatoren: XXVI, XXXIV, CLV, CCXXXI, 365.
Visserij: XCVI, zie Economie, regionale.
Vitelli, Chiappino, medewerker van de hertog van Alva: LII, LIV-LVI, LVIII, LX-LXI.
Vlaanderen: LXI, LXXXVIII, XC, XCVIII, CIV, CLXIV, CLXVII, CLXXX, CXC, CX-CIV, CXCVI, 42, 49, 73, 468, 559, 563, 696-697, 704, 708, 714-715, 720, 722, 725, 733, 737.

Vlaardingen: L, XCV, CLXX-CLXXI, CLXXXV, CLXXXVIII, CXCIII, CCLX, 178, 185, 190, 194, 200, 202, 204, 206, 315-316, 693, 715, 748.
Vleuten: 724.
Vlieger, Simon de, predikant te Stolwijk: CLXXXV, 161-162.
Vlissingen: LXXXVIII, XCIX, CXI, CXIV-CXV, 5, 605, 693, 700, 717, 762.
Voetius, Gisbertus, theoloog, hoogleraar: CLXXII.
Volkerus, Johannes, predikant: CLXI, CCCXVI, 624, 632, 639, 645, 648, 651-654, 659-660, 662, *665*, 691, *736*.
– vrouw van, zie Steenbergen, Anna Rolofs van.
Volksspelen, zie Balspelen; Boogschieten; Dobbelspelen; Kaatsen; Klootschieten.
Vollenhove: CLXI, CCCXVI, 624, 632, 736.
– classis: 691.
Volwassendoop, zie Doopbediening.
Vondel, Joost van den: CCCXXVIII.
Voogdij: LXX, CCVI-CCVII, CCLXXXI, 308, 323, 361, 369, 378, 382, 384, 389, 467, 496, 583, 588, 633.
Voorburg: 317, 320.
– predikant te, zie Busonius; Petri, Theodorus.
Voorlezers: CLXXIII, CCXXXIII–CCXXXVIII, 279, 286, 288, 303, 306, 309, 313, 325, 400, 404, 409-410, 527, 568, 575, 596, 607, 616, 657, 659.
Voorne, dekenaat: LXXVI, CXVI.
Voorne, eiland: XXXVIII-XL, XLII, XLVI, LIII, LVIII-LIX, XCIII, XCVII, CXVI, CLV, CCCXVII, 15, 17, 27, 117, 164, 172.
Voorne, heerlijkheid: LI, LIII, LXII-LXIII, LXVI, LXIX.
– baljuw van: LXVII-LXXII, LXXXIII, CCXV, CCXCVI, 474, 754; zie ook Blois van Treslong; Cranenborch; Egmond Kenenburg; Werve; Woerden van Vliet; Zevender.
– stadhouder van: zie Panser.
– heer (heren) van: LXVI, LXIX.
– kapittel van het Hof van: LXXVII.
– leenmannen van: LXVII-LXVIII, CIII, 367, 652, 742, 747.
– Staten van: LXIX.
Voorne, Gerard van, heer van Voorne: LXVI, LXIX, LXXVII.
Voorne, Henrich van, heer van Voorne: LXX.
Voorne, Machteld van, vrouwe van Voorne: LXVI.
Voorschoten: 705, 723, 738.
Voorzangers: CCXXXIII–CCXXXVIII, 121, 279, 286, 303, 306, 309, 568, 574, 575, 596, 607, 616, 657, 659.
Vorden: 736.
Vorstius, Conradus, hoogleraar te Leiden: 682, 706, 710.
Vos, Marcus Jansz. (de), ouderling te Oude-Tonge: 346, 423, 680.
Vossius, Annetje Jans: 362, 736.
Vossius, Grietken Jans: CCXL, 350, 357, 362, 369, 736.
Vossius (van Kellendonck), Johannes, predikant: L-LI, CV, CLI, CLVI, CLXXXV, CXC-CXCI, CCI, CCV-CCVI, CCXL-CCXLI, CCLI, CCLIII, CCLVII, CCLXIX, CCLXXXIII, 162-163, 168-169, 174, 177, 188, 193-213 *passim*, 222-228 *passim*, 231-232, 236-238, 247, 249-251, 253, 256, 260, 263, 266, 269-279 *passim*, 283, 287-295 *passim*, 303, 306, 311-312, 317-318, 323-335 *passim*, 339-340, 342, 345-351 *passim*, 355, 357, 360-363, 367-371, 376, 379, 381-382, 387, 392, 399, 403, 407, 412, 422, 428, 431, 435, 439, 441, 445-456 *passim*, 459, *669*, 677, 682, 706, *736*.
– dochter van: CCLXXXIII, 465.
Vossius à Kellendonck, dr Henricus, medicus: 349, 736.
Vossius, Gerardus, regent van het Statencollege te Leiden: CLXXXVI.
Vossius, Jodocus, predikant in Gasselte en Gieten: 247.
Vossius, Neesken Jans: CCXL, 350, 362, 736.
Vreeswijk: 695.
Vries, Johannes de, predikant: CXXI, CCLVII, CCXCIX-CCC, CCCX, CCCXII, 495-498, 503, 512, 514, 525-526, 528, 531, 535-536, 538, 545, 550, 554, 559-560, 567, *669*, *736*, 762, 771.
Vriese, Joris de, predikant te Petten: 736.
Vrije wil: CCXCIX, 497, 532, 541, 545, 688.
Vrijgezellen: CXXIV, CLXXV-CLXXVI, CLXXX, CLXXXVI, CCXXXVII, CCXLVIII, CCLXX, CCCXI, 230-231, 294, 315, 391, 423, 436, 496, 595, 638, 657, 659.
Vroe, Jacobus de, predikant: CCXXV, 101, 103, 109-111, 114-115, 121, 153, 156, 158, 164, *666*, *737*.
Vroede (Vroet), Jacob de, uit Hondschoote: 737.
Vroedvrouw: CCLXXXIV.
Vroegdiensten, zie Kerkdiensten; Morgendiensten.
Vrouwen, positie van de: 359, 364.

W

Waalwijk: 762.
Waarder: CCXIX, 285, 713, 718.
Waarzeggerij, zie Toverij.

Waas, land van (Waasland, Vlaanderen): CCI, 718.
– classis: 77.
Waddinxveen: 728.
Waelens, Jakemintgen, uit Erichem: CLXV.
Wagemaker, Adriaen Willemsz., schepen van Oudenhoorn: 618.
Wageningen: 724.
Walcheren: CXXXIX, 91, 554.
– classis: XXXI, CXV, CLXVI, CLXVIII, CCIV, CCXXII, CCCVI, CCCXIV-CCCXV, 211, 251, 331, 554, 590, 592, 702, 707, 723.
Wallesius, Johannes, predikant te Bovenkarspel: 251.
Wante, Daniël Pietersz., predikant te Zonnemaire: CCLXXXVII, 196-197, 203.
Warder, zie Cornelisz., Wouter.
Warmenhuizen: 150, 692, 726.
Warmond: 723.
Wassenaar: 725.
Wassenburg(h), Isaäc, predikant te Bodegraven: CCIV.
Wassenburg, Petrus, predikant te Poortugaal, daarna te Amersfoort: CCCVI, 557, 560, 591, 688, 761.
Watergeuzen: LXXII, LXXXIX, XCV, XCVII, CIX, CXII, CCLXXV.
Wateringen: 214.
Waterland: 8.
Watsenius (Vicemius), zie Andriesz., Michael.
Wederdopers, zie Davidjoristen, Doopsgezinden.
Weduwen: CCVII, CCXLIX, CCLII-CCLIII, 5, 309, 340, 347, 360-362, 366, 593, 648; zie ook Predikanten, weduwen van.
Weduwengeld: CCLXXXI–CCLXXXIV, CCLXXXIX, 190, 200, 202, 205, 207, 291, 295, 308-309, 315, 330, 334-335, 348, 364, 371, 377-378, 391, 404, 428, 430, 432, 440, 465, 475, 578, 618, 633.
– ontvanger van: CCLXXXIII, 200, 203, 238, 265, 299, 358, 364, 479.
Weekdiensten: CXXX, 99, 227, 231.
Weel, Herman van, uit Ooltgensplaat: CCXLIII, 590.
Weergors, zie Hellevoetsluis.
Weersomstandigheden: XLV, CXXXIX, CXLVII, 14, 18, 26, 37, 39-40, 45, 66, 85, 115, 124, 136, 221, 298, 302, 409, 456.
Werve, Joost van de, baljuw van Brielle: XCI, XCIII.
Wervershoof: 575.
Wesselsz., Jan, schepen van Nieuwenhoorn: 617, 691.
Westenrijk, zie Zuidland.
Westerhusen, in Oost-Friesland: 693.
Westerwold, Ajax (Haycko, Aico), predikant: CI, CXXIV, CXXXVIII, CXCIII, CXCVI-CXCVIII, CCCX, 23, 27, 33, 41, 47, 49, 52-64 *passim*, 70-74 *passim*, *667*, *737*.
Westerwold, Arnoldus: 737.
West-Indië: 592.
Westindische Compagnie: 698.
Westmaas: CLXXVI, CLXXXV, CCXX, 62, 331, 602, 705, 719-720, 728.
– predikant te, zie Astbroeck; Schuylius, Everardus; Swalmius, Arnoldus.
Westminster, Geloofsbelijdenis van: 641.
West-Terschelling: 718.
Westvoorne: XXXVIII-XXXIX, XLI-XLIII, XLVI, LII, LV-LVI, LVIII, LX, LXVII-LXIX, LXXII, LXXVI, C, CII-CIII, CXII, CXXIII, CXXV, CXXXIX, CLIX, CC-CXXIV, 38, 42, 55, 67, 176, 237, 302, 418, 592, 611, 662, 764; zie ook Goeree, eiland.
– baljuw (substituut-baljuw, stadhouder) van: LXVIII, LXX, LXXII, CXX, CXXIII, 516; zie ook Wylant.
– mannen van beschikke: LXVIII, LXXII.
Westzaan, predikant te, zie Jansz., Cornelis.
Wet (Tien geboden): CLI, 541, 640.
Wezel: LXXXV, 16, 705-706, 719.
– Convent van (1571): XXII-XXIII, XXVII-XXVIII, XCVIII, CIX, CLXIV, CLXXI, CCCXV, 696.
Wezen (zorg voor): CCXL-CCXLI, CCXLIII, 55, 349, 359, 364, 369-370, 432, 711, 718, 744.
Wiggertsz., Cornelis, predikant te Hoorn: 706.
Wijckentoorn (Wijckentorre), Aegidius (Gillis) Johannis, predikant: CXXXIV, CCLXXXI, 300-303, 306, 310, 314, 316, 325-326, 338, 353, 382, 388, 395, 436, *666*, *737*.
– weduwe van, zie Jans, Maritje.
– zonen van: 326, 407, 479, 681-682.
Wijckentoorn, Arent: 737.
Wijckhuijs, Carel van, schoolmeester te Brielle: 572.
Wijk bij Duurstede: CCLXXIX-CCLXXX, 201, 223, 226, 677, 724.
Wilhelmi, Johannes, predikant: L, CXII, 4, *667*, 714, *738*.
Wilhelmo, Don, prins van Portugal, legercommandant: 757.
Willem I, prins van Oranje: LXIII-LXIV, LXVII, XC-XCI, XCVII, CII, CXI, CXVI, CCLXXVI, 7, 11-13, 16, 20, 22, 24, 26.
Willemstad: CXV, 282.
Willemsz., Adriaen, schepen van Oudenhoorn: 574.
– Cornelis, diaken te Oostvoorne: 438.

– Crijn, uit Delft: 720.
– Huych, ouderling en burgemeester te Brielle: 118, 269.
– IJsbrand, zie Guilhelmi, Ysebrandus.
– Jan, zie Verdam.
– Jan, ouderling te Nieuwe-Tonge: 476.
– Jan, schoolmeester te Delft: 701.
– Jan, uit Geervliet: 126, 128.
– Lauwereys, uit Ooltgensplaat: 188-189.
– Willem, ouderling te Spijkenisse: 595.
Wilmsz., Hermannus, aspirant-proponent: CLXXXIII, 57.
Winoksbergen, Sint, Benedictijnerabdij: 697.
Wisse(n)z., Bouwen, uit Sommelsdijk: XCIV.
– Wissen, uit Korendijk: 346.
Wittensz., Gerrit Jacob, gedeputeerde van Amsterdam in de Staten van Holland: 769, 771.
Wittius, Daniël: 738.
Wittius Bommelius, Everhardus Gualtheri (Evert Woutersz.) Wittius, predikant: CLXXXIV, CXCIX, CCXXII, 33, 37, 40, 47, 90, *665*, *738*.
Woerden van Vliet, Johan van, baljuw van Voorne: 60, 62.
Woerden: XXXV, CLXXXIX, CCLXIII, 298, 465, 484, 685, 688, 700, 713.
– classis: XXXI, XXXV, CXXV, CCIV, CCXIX, CCXCVIII, 279, 295, 297, 435, 439, 526, 682.
– predikant te, zie Bricquengy; Cupus; Gellinckhuysen; Petraeus.
– synode te: CLVIII, CCLIV, CCLXIII, 345, 348.
Wons: CCLXXX, 273, 735.
Wormer: 720.
Woubrugge: 693.
Woutersz., Andries, pastoor te Heinenoord: XCVI.
– Willem, diaken te Nieuw-Helvoet: 557.
Wylant (Wieland), Jan van, baljuw van Westvoorne: 155, 764, 768.

Y

Yperen, zie Ieper.

Z

Zaanstreek: LXXXII.
Zaltbommel: XXXVI, CX, CLX, CLXXXIV, CCVIII, CCCXI, 7, 142, 538, 708, 729, 738.
– classis: XXXVI.
– predikant te, zie Leo, Johannes; Leo, Henricus.
Zammel, zie Samuels.
Zandt, 't: LXXXVI.
Zeeland: XLII-XLIII, XLVIII, LVII, LXI, LXIII, LXVI-LXVII, LXXIV, LXXIX, LXXXV-LXXXVI, XC, XCVII, CXVIII, CLXVIII, CLXXXV, CCXXX, CCLXII, CCXC, CCCVI, CCCXIV, CCCXVII, 162, 240, 365, 530, 648.
– graaf van: LXIII.
– Staten van: XXIV, 437, 686.
Zeeuws-Vlaanderen: LXXXVII, CCXXXV.
Zegels: 6, 11-12, 16-17, 22, 34, 93, 398.
Zegers, Pieter Jansz., predikant: CXLII, CLII, CLXX, CLXXIX-CLXXX, CLXXXII-CLXXXIII, CLXXXIX, CXCIII, CCIV-CCVIII, CCXXX-CCXXXI, CCLXIX, CCLXXVII, CCLXXX, 176, 178, 181, 184-186, 190, 194, 198, 203, 205, 208-211, 226-227, 232-233, 238, 247-256 *passim*, 260-261, 263, 266, 269, 274-275, 278-279, 282-283, 287-293 *passim*, 297, 299-301, 305-308, 310, 316-317, 319, 322-323, 326, 334-338, 341-347 *passim*, 353, 364, 372-390 *passim*, 393, 395, 399-408 *passim*, 411-425 *passim*, 428-431, 433, 449, *667*, *669*, 678-681, 706, *738*.
Zevender, Otto van, baljuw van Voorne, heer van Middelharnis: CCLXXXIX, CCXCIV, CCXCVIII, CCCIV, 392, 407, 420, 467, 469, 471-473, 477, 493, 503-505, 511-522 *passim*, 526-527, 623, 628, 633, 678, 689, 740, 742-751 *passim*, 754, 756, 758-760, 765, 768-769, 771.
Zevenendertig Artikelen, zie Geloofsbelijdenis, Nederlandse.
Zevenhoven: 166.
Zevenhuizen: CXVII, CXCVII, 685, 693.
Ziekenbezoek: L, CLXXIII, CCLXXVII, 360-361, 366, 535, 641, 649.
Ziekentroosters: L, CXIV, CLXX-CLXXI, CCLXX, CCXCVI, 468, 476.
Ziekten: XLVII-L, XCIX, CCIV, CCXVIII, 218, 220, 227, 253, 282, 304, 346, 444, 525, 622; zie ook Geestelijke aandoeningen; Jicht; Pest.
Zierikzee: LXXXVII, XCVII, CXIV, CXVI, CLXX, CCCIII, CCCVI, 10, 15, 20-21, 35, 48, 146, 319, 424, 559, 575, 578, 695.
– classis, zie Schouwen-Duiveland.
– predikanten te, zie Cuylenburg; Moded.
Zoengeld: CCXXIV, 137.
Zoetermeer: 696, 748.
Zomerland: LXXIX, CXIX.
Zondagsheiliging: CCXII, CCLV–CCLIX, CCLXIV-CCLXV, 23, 162, 166, 176, 184, 260, 449, 535, 561, 565-566, 570-571, 576, 598, 621, 623, 629, 633, 647-648, 680.
Zonnemaire: CLXXXVIII, CCLXII, 197, 324, 437, 714.
– predikant te, zie Wante.

Zuid-Beveland, classis: XXXI, CLXVI, CLXVIII, CCLXVIII, 111.
Zuiderwoude: CCCVI.
Zuid-Holland: LIII, CCCIII, CCCXVII.
– baljuwschap van: LXV, CXXV, CLX.
– eilanden: LXXXVI, C.
Zuidland: XL, XLIX, LII, LVI, LXI, LXXIV-LXXV, LXXIX, LXXXIII-LXXXVI, LXXXVIII, XCIII, CII-CIII, CV, CXII, CXIX-CXX, CXXXIII, CXXXVII-CXXXVIII, CXLIII, CXLV, CLV-CLVI, CLXXXVIII, CXCI, CCII, CCXV, CCXX, CCXXIV, CCXXVI, CCXXXII, CCXLIV, CCL, CCLVI-CCLVII, CCLXI, CCLXVII, CCLXIX, CCLXXVII, CCLXXIX-CCLXXX, CCLXXXVII, CCXCIV, CCCI-CCCII, 6, 8-9, 11, 14-15, 17, 27, 31, 33, 38-41, 44, 48, 50, 52, 54-55, 58, 60, 65-66, 68, 70, 76, 83, 87, 89, 91, 93, 95, 110, 112-116, 126, 128, 136-139, 152-153, 158, 167-168, 176-183 *passim*, 188, 192-197 *passim*, 201-202, 205-207, 223, 231, 239, 242, 244, 246, 249, 257, 261, 263, 265-266, 273-275, 278-279, 283, 286-288, 291, 293, 295, 298-300, 307-308, 312, 314-316, 321, 325, 327-328, 331, 340-342, 352, 354, 370, 382, 390, 392, 394, 396, 400-402, 405, 407-408, 415-417, 421, 426, 433-434, 439, 448, 453, 474, 481, 501-502, 505, 507-508, 512, 518, 553, 556, 578-579, 584-591 *passim*, 594, 622, 637, 659, 663, *669*, 677, 679, 695, 701, 705, 710, 722, 732, 735, 743, 769.
– kerkgebouw: 308.
– pastoor te: XCIII, zie Everswaert.
– schepen van, zie Lenaertsz., Vranck; Veerman; Victorsz..
– schoolmeester te: 10, 192; zie ook Danielsz..
Zuid-Scharwoude: 162, 736.
Zuidvoorne: LXVII, LXXII; zie ook Overflakkee.
Zundert: 703.
Zürich: XXI.
Zutphen, classis: 270.
Zuttere (Hyperphragmus), Pieter de, predikant in Vlaanderen: 711.
Zwaben, Filips van, Duits keizer: 83.
Zwartewaal: XL, XLIII, XLIX, LI-LII, LIV-LV, LVIII, LX, LXXII, LXXIX, LXXXVIII, XCIII, CII, CV-CVII, CXII, CXIV, CXIX-CXX, CXXXVIII, CLIV, CLVI, CLXXX-VIII, CXCIII-CXCV, CCXXVII-CCXXIX, CCXXXI, CCXXXIII, CCXLI, CCLII, CCLX, CCLXVII, CCLXXV, CCLXXX, CCLXXXVI, CCCII, 5-6, 15, 23, 26, 28-31, 33, 36-53 *passim*, 72, 75, 78, 86-87, 93, 98, 107, 109, 113-115, 117, 120-126 *passim*, 132-133, 136, 141-143, 150, 152, 162, 166, 170-172, 174, 179, 181, 204, 206-208, 210, 231, 237, 239, 241, 244, 253-256, 258, 264, 268, 272-273, 296, 310-313, 317, 321, 323, 326, 330-332, 335, 340, 368, 400, 437-438, 446, 448, 450-453, 460, 505, 530, 549, 552, 557, 562-563, 584-585, 587, 614, 619-620, 650, 659, 663, *669*, 696, 701, 713, 716, 731, 733, 744, 747, 755.
– kerkgebouw: CCLXXV, 190.
– schoolmeester te: 72, 121, 579; zie ook Cornelisz., Zeger.
– schout van: CCXXVIII, 254.
– secretaris van: XCIII; zie ook Joachimi.
Zwartsluis: CCXXVI, 731, 736.
Zweden: 538.
Zweibrücken: 571.
Zwijnaarde, in Vlaanderen: 732.
Zwijndrecht, in Holland: 731.
Zwijndrecht, in Vlaanderen: 696.
Zwitserland: XXI.

Classicale Acta 1573-1620. Deel X:
Particuliere synode Zuid-Holland, Classis Brielle 1574-1623

De classis, een kerkelijke vergadering, was in de late zestiende en in de zeventiende eeuw de spil van het hervormde kerkelijk leven. Zij vormde het bestuurlijke middenniveau tussen de plaatselijke kerkenraad en de provinciale synode. Alle zaken van enig belang kwamen in de classis aan de orde.

In de uitgavereeks *Classicale acta* wordt per classis de tekst van de notulen uitgegeven. De acta geven inzicht in de organisatie van de kerk, de opleiding en beroeping van de predikanten, de verhouding tussen kerk en wereldlijke overheden, de doorwerking van de reformatie en theologische geschillen. Tal van maatschappelijke onderwerpen worden besproken, zoals armoede, onderwijs, huwelijksleven, bijgeloof en toverij. Classicale acta bevatten daarom gegevens voor de kerk-, de sociaal- en de mentaliteitshistoricus. De uitgaven beginnen steeds met de oudste bewaard gebleven acta, meestal uit het laatste kwart van de zestiende eeuw. Ze eindigen met 1620, toen na de Nationale Synode van 1618-1619 het proces van hervorming organisatorisch werd afgesloten.

De notulen van de classis worden waar nodig kort toegelicht. Verder zijn lijsten opgenomen van de gemeenten en de predikanten in de classis. Elk deel bevat een index op personen, plaatsen en zaken. Aan de tekst vooraf gaan inleidingen op de gehele serie en ieder deel in het bijzonder.

De classis Brielle omvatte de eilanden Voorne, Putten, Goeree en Overflakkee. De kleine stad Brielle had de meeste externe invloed op het leven van de classis en speelde ook een rol in de tegenstellingen tussen remonstranten en contraremonstranten. Uiteindelijk scheurde de classis voor een korte tijd

Sidestone Press
ISBN: 978-90-8890-673-2